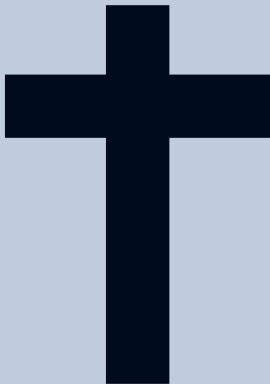

Biibilya Nyēē
Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

Biibilya Nyēē Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928

Contents

Mataayo	1
Māarkō	79
Luuka	128
Yoowaana	210
Yēyuutēk	265
Roomeek	340
1 Kōōriintēēk	370
2 Kōōriintēēk	401
Kalatyeek	421
Ēfēēsēēk	434
Filibiik	445
Kolosaayeek	453
1 Tēēsālōōnikēēk	461
2 Tēēsālōōnikēēk	468
1 Tēmētēēwō	472
2 Tēmētēēwō	482
Tiitō	489
Filēmōōn	494
Iburaneek	497
Yaākōbō	521
1 Bētērō	530
2 Bētērō	539
1 Yoowaana	545
2 Yoowaana	554
3 Yoowaana	556
Yuuta	558
Ng'oong'uutyēēt	562

Mataayo

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keyy āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintēēt Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēetaab Yēesu nyoo ki kāruruukiintēetaab syuuruut /ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. /Kiisōotyēēchinē kule /kisimkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kisimkeesir ām Māārko, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yityo, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeetetita ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēesu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinyē manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēēku ng'ālyoontēetaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kiirrootyeet nyēbo Kēny.

Ānkoo ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'ālyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kānēētētywēēkaab Yēesu kusiir ātēbuutēkaab Yuutayeek. /Kisimkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirrootyeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēetaab Yēesu kiyēē /kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēesu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo /kibokēēmwoowunēē kuutuw buch choo /kibokēētāsyi. Kiitabaanee keyy :Yēesu kēelto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeek chēē chaang' āk kānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeek choo kiyibē keyy kule churtootiin. Kinyalil ku kāruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurrāt nyēē kinyōōr.

Kiyēē mii āriit: Ng'āloolēē :kitaabuuni soboontaab Yēesu kung'eetee /kākēēsich ākoy yoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēētii kibkōōnkōy. Ng'āloolēē bāytooyiisyēēt nyēē lēel nyēbo Yēyiin nyēē kiiboornēē keyy Yēesu. Tēerchiintōōs :kānēētētywēēkaab Yēesu āk chēbo Farisaayeek āk kānēētikaab kiruutēk ām kēelwookik chēē chaang' kurubta keyy āk kule

nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērkēēyēē :Yēesu kāānēētiisyēēnyii āk 'tifaayiiik chēē leelach' chēē māyēmē /kēēroonkyi wōōnkiichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chuunnyēē :kāānēētiisyēēnyii ntāsimuut bo saayeet nto ām kēēlto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē /kiikeeng'ooraan. Iyumē :ng'āloolootēk choo /kēērāru chēbo kitaabuuni, ng'āloolootēkaab Yēesu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyoonoo (kur. 10), 3. Ātiintonik chēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyooni (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboonwēk ām Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keey āk wōlēē chōōntooy :tabantaab kōōrēēt āk churtaayeetaab Bāytooyiisyoonoo (kur. 24-25). Itēryēēchēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule / keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēesu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēesu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kirootyeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu bāytooyiisyēēt nyēē kerkeey āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyiiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēesu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyootēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keey āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōsōsyi Yuutayeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēesu nyēbo kōōrooni kuu wōloo kiwu- unto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'eri kule kibo :Yēesu kāāb Yēyiin, bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākuwōōyit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwookik tisab kung'eetee Kirootyeet nyēbo Kēny kōōboorchinēē Yuutayeek kule Yēesu ku Kāārārookiintēēt man nyoo /kikēēkuurtooy kule mākuchō. Ānkoo kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēesu ānku bāytooyiintēētaab Yuutayeek baateey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēētaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēētaab kōōrēēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk 'Meesyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'Nyēē ng'aabaat' ānkwoorōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōōrē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mākuchō. Ibooru :twēkuutēkaab Kirootyeet nyēbo Kēny kule kinyach biich :chōōnēētaab Yēesu nteenee ki chōbuutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee

kēnyiis āk kēnyiis. / Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyootēēt. Ibooru kērēēyintaab ātēbuutēk chēē mii kwēēnuutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :ng'ālyoontēēt 'leekweet'. Kēēyēku lēēkōōk ām yyootēēt ānkēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeek ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēesu ānkuyēk rubiikyii / kēēkuurē kule 'lōkōkaab Yēyiin' ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule 'biikaab Kiriistō'.

*Sālu :Yēesu Tāwuti ānkusālu Abraam
(Luuka 3:23-38)*

¹ *Teteet :nyi nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēesu. Sālu :Yēesu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti ānkusālu nkinee *Abraam. ² Ki kwaaniitaab * Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō. ³ Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn. ⁴ Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn. ⁵ Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raa-ab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt. ⁶ Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

Ki kwaaniitaab Sōlōmōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sōlōmōōn ku koorcoonoo kibo chiichoo /kikēēkuurēē Uriiya.) ⁷ Kwaaniitaab Reewoboowaam ku Sōlōmōōn. Kwaaniitaab Abiyya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiyya. ⁸ Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooram ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiyya ku Yooram. ⁹ Kwaaniitaab Choosam ku Usiyya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki kwaaniitaab Eseyyaa :A-aas. ¹⁰ Kwaaniitaab Mānāāsē :Eseyyaa. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn. ¹¹ Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyōōsyēchooto :chēē /kikēēnāmēē Yuutayeeek /ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

¹² Yu /kābokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē /kikēēkuurēē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērūbābēēl

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyuut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontooni bo 'kwaan' ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32–30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30 **1:6** Ruut 4:18-22 **1:6** 2Sām. 12:24 **1:11** Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tēt. 3:10-19

ku Syeeltyeel. ¹³ Kwaaniitaab Ābiyuut ku Sērubābēel. Kwaaniitaab Elyaakim :Ābiyuut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaakim. ¹⁴ Ki kwaaniitaab Sātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Ēlyuut ku Ākiim. ¹⁵ Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan. ¹⁶ Nto kwaaniitaab Yōōsēef ku Yāākōbō. Nto Yōōsēef ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēesu nyoo /kēēkuurē kule *Kiriistō.

¹⁷ Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyōōsyēchoo /kikēēyibēē Yuutayeeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyōōsyēchooto /kikēēyibē Yuutayeeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /kikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

*Wōlēē /kikēēsikto Yēesu
(Luuka 2:1-7)*

¹⁸ Wōlēē /kikēēsikto Yēesu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēef mākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām kāamuukēywēēkaab Tāmirmiryēetaab Yēyiin. ¹⁹ Ki chii :Yōōsēef nyēē churtaat. Koosoot koochuchuuy keey simēēntosuur Maaryaa.

²⁰ Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēef ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayikeet ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Yōōsēef nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēetaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa. ²¹ Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēesu‡ kuuyu makooraach biiko ām ng'ōōkiswookikwaa.”

²² Kiyityiin :ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, ²³ “Mākunyikisiit *:ārung'oonyoo ānkusich wēēro nyēē +/mākēēkuurēē Mānwēel. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēel kule 'Kēēboontē keey Yēyiin'.)”†

²⁴ Nto mii lētuunoo yu kāwokung'eetee :Yōōsēef rwoo, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooytoochinē :malayikeetaab Yēyiin. ²⁵ Kiibuurto :Yōōsēef Maaryaa nyēē mānāātuuyo :tukwaay kut /kēēsich wēēroo. Yu /kākēēsich, kutoochi :Yōōsēef wēērooto kaayneet kule Yēesu.

2

/Kikēēkutunkyi Yēesu kuu Bāytooyiintēēt

1:12 1Tēt. 3:10-19   **1:12** Akaay 1:1   **1:16** Luuka 1:27   † **1:17** Kas ām kāāboorunēetaab ng'aleek yoo ng'āloolēē 'kāāyitiisyēēt'.   **1:18** Luuka 1:35   ‡ **1:21** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Iburaneek kule kāārōokiintēēt.   **1:21** Tyēen. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyuut. 4:12; Tiitō 2:14   † **1:23** Isa. 7:14   **1:25** Luuka 2:21

1 / Kikēēsikyine Yēesu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *Ērōōtē. Yu /kābokēēsich Yēesu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa Yēerusālēēm, chēē kiboonto kiirnātēētaab kookeelik.* 2 Yu kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeek nyoo /kōkēēsichē? Kakeekasee wōlēē kēēbuurto :kookeelyeet ām koong'asiis kule / kōōkēēsich, kunyi kaakeekwaa bokēēkutunkyi inee.”

3 Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng'aleechaa, kwaam mēt miisin. Kiiyimset :ng'aleechaa nkicheek biikaab Yēerusālēēm tukul. 4 Yooto kōōruruuch :bāytooyiintonoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch tukul ākoo kāānēētikaab kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek ankuteebēe kule, “+/Mākēēsikyī ānō *Kāārārookiintēēt nyoo kōkēēkānyē?” 5 Kuwālchi :bichoo kule, “/ Kēēsikyine Bēētēlēyēēm ām Yuuteeya, kuuyu kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, 6 ‘Bēētēlēyēēm, -mēēmining' :inyiing' mbo kisich ām kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya, kuuyu mākurutunēēniing' :bāytooyiintō :nyēē makubayta biikyuu bo *Isrāyēēl.†”

7 Nto tēē yoo, kōōyookto *Ērōōtē kuutiit ām kibchamumu / bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnātēētaab kookeelik sukumwoochi inee āsiiswēk bakeenke chēē kitookunēē :kookeelyaanaa. 8 Yooto kumwoochi bichoo kule, “Obe Bēētēlēyēēm ankuboocheeng' lakwanaa kāroomin, nto yoo kōōnyōōru, bōōmwoowoo sāāwē :nkanii wāākutunkyi.” 9-10 Yu keewaany :Bāytooyiintēēt kung'āloolchi bichoo, kuba. Nto yu kakas :icheek kookeelyaanaa kung'erēkiis nyēbo kwōng'uut. Kiirēētoot :kookeelyaanaa bo koong'asiis ākoy wokuteemaneē barakuutaab :lakwanaa.

11 Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach tukuuk chēbo kwōng'uut choo kibokōōkātēē lakwanaata, kumam wōlēē mii * :ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē boong'u nyēē anyiny. 12 Nto yu iyēēyē :bichoo kaa, kubeetee kēēlto ake kuuyu kikiikuket icheek :Yēyiin ām kiirwootik kule -meeyeyē wōlēē miitē *Ērōōtē.

/Kikiimwēēyto leekweet kuwo Miisir

13 Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnātēēt, kuchōōnchi Yōōsēēf * :malayikeetaab Yēyiin ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Mii :Ērōōtē wokuchēēng'ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēēytē lakwanaa ākoo kaamet ākoy

* 2:1 Kaayneet ake ku kachayee. 2:1 Luuka 2:4-7 2:2 Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † 2:6 Miika 5:2 2:6 Yoowa. 7:42 2:11 Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6 2:12 Mat. 27:19

Miisir ānkubōobuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy." ¹⁴ Kung'eet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ānkumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēēyto tukwaay leekweet ākoy Miisir. ¹⁵ Kibokōobuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, "Kyāākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir."†

/Kikeebakach wēērin

¹⁶ Kikiikubēēr :Ērōōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnātēēt. Yooto, kunyēēr miisin ānkumwooy kule /keebakach lēēkōōk tukul choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta / keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiisyēk āyēēng' ānkurēk kurubta keey āk wōlēē kimwaayta :bichoo kibo kiirnātēēt. ¹⁷ Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,

¹⁸ "Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama, nyēbo mēēysō āk ameetaab mbuy. Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay kuuyu mēēkumii :lōkōchoo."†

Kiyēēwunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

¹⁹ Nto yu kāwokume :Ērōōtē, kuchōōnchi *malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf ām kiirwootik kumii Miisir ānkumwoochi kule, ²⁰ "Oyeey kōōrēētaab Isrāyēēl kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē kubakach leekweet." ²¹ Kung'eetita :Yōōsēēf leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keey kōōrēētaab Isrāyēēl. ²² Nteenee kikiikookeer :Arkelaawo kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kunyokoriit kuwo ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi inee :Yēyiin ām kiirwootik kunyoo, kiwo ākoy yēēmēētaab Kalilaaya. ²³ Kiwokuminy ām wōlooto kiriinkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē *wōōrkooyik kule, "+/Mākēēkuurēē Nāāsārēētiin."†

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēesu kēēlto

(Māārkō 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Yu kakeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang', kutook :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōywēk suurkwēēnēētaab Yuuteeya. ² Kimwooyē kule, "Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin!" ³ Inee :nyoo king'āloolēē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule,

† 2:15 Osee. 11:1 † 2:18 Cherem. 31:15 2:20 Chuy. 4:19 † 2:23 Ibooru :yuutēyu kule sokonnyēet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya 11:1. 2:23 Māārkō 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1 3:2 Mat. 4:17; Luuka 3:3

“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keey,

ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†

4 Kiiloochē :Yoowaana sireet nyēē / kikiikwoorunē sabureekaab *tembes. Kimootee keey anweetaab suwe ānkwoomootē taalamik ākoo kimnyeteet. 5 Yooto kung'eētyēē :biiko Yēerusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk biitēetaab Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana. 6 Kimwaayta :bichoo ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.

7 Nto bēē kukas :Yoowaana kakwa *Farisaayeek chēē chaang' ākoo *Satukaayeek kule / keebatisan, kumwoochi bichoo kule, “Ōyēku ng'oomng'ook kuu ēēēēnōōy! Ōbēē +moochililee ng'wooninto nyoo mākuchō ee? 8 Mākwook nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule kooweek-see miyootyēēt, 9 āmōōkwertē keey ōmwooyē kule, ‘Ntēē kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowook man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab *Abraam.*

10 Itōrōōroot :āywēēt nyēē mächē / keeyebee kēētīt. Kunyi keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch / kiiluultooy / ānkēētōōrchi ma. 11 Ābātisanēēnook :anii bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, nteenee miitē kuchōōnii :chiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata. 12 Miitē chokusēēstooy mōōrōryēēk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo nto yityo, kukonoree nkoonuuk chookē.”

/Kikeebatisan Yēēsu

(Māārkō 1:9-11; Luuka 3:21-22)

13 Nto mii yoo kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan :Yoowaana ām āynēētaab Yoortaan. 14 Nteenee kumach kutay :Yoowaana. Kimwooy kule, “Ntēē ichōōnii wōlēē āmiitē ānku :inyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?” 15 Kukētyi :Yēēsu kule, “Yey :inyiing' kuu nyooto raat kuuyu wuu nyooto :wōlēē māktōoy :Yēyiin.” Kucham :Yoowaana kubatisan Yēēsu.

16 Nto yu /kaakeebatisan Yēēsu, kuloong'unēē bēēko āriit. /Kēēyootyi wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē kurēku ānkuchokōōbutyi inee. 17 Yooto /kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo āchāmē ānkāāng'erēkyinē.”

† 3:3 Isa. 40:3 3:4 2Bāy. 1:8; Laawi. 11:22-23 3:7 Mat. 12:34; 23:33; Room. 1:18 * 3:9 Ibooru 'lōkōkaab Abraam' ām yuutēyu biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam. 3:9 Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7 3:10 Mat. 7:19 3:11 Luuka 3:16; Yēyuut. 1:8; 2:2-4; Māārkō 9:49; 1Bēt. 1:7 3:15 Mat. 6:33; Room. 9:30-32 3:16 Yoowa. 1:51 3:17 Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18

4

*/Kikeetyem Yēesu ām suurkwēēn
(Māārko 1:12-13; Luuka 4:1-13)*

¹ Nto miitē yoo, kōōrēetoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēesu ākoy wōlēē suurkwēēn suwokutyem *:Kēniintēēt. ² Nto yu kāwokubēēni :Yēesu wōlooto bēsyōōsyēk artam nyēē kimoomē kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut. ³ Kuchōōnchi :Kēniintēēt ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing' Lakwataab Yēyiin ii, iweech baa, rwoontōōchu kuyēk āmiik.” ⁴ Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēk kule, ‘Māsobēē :chii āmit baateey

nteenee sobēē ng'alyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.’†”

⁵ Nto tēē yoo, kuwēeto :Kēniintonoo Yēesu ākoy Yēerusālēm ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēbo kotootyēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* ⁶ Yooto kunwoochi kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, 'iraantee yuutēyu ākoy ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēk kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokutaaching' simēēbutyi rwaa kutuying'.’†”

⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule, ‘-Meetyem Yēyiintēēng'luung'.’†”

⁸ Kuwēeto subak :Kēniintonoo Yēesu lekemeet ake barak ānkōōboorchi bāytit nyēē mii kōōrōōsyēk tukul. ⁹ Kimwoochi kule, “+Māākōōniing' bāytiniin tukul yoo 'kēēkutung'woo.”

¹⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Buunyoontooni, ng'eetee yu. Mwooyē :siruutēk kule, ‘Yēyiin :nyēē mächāktōōs /kiiywēyē ānku inee nkit :nyēē /kēēkutunkynē.'†”

¹¹ Kubakaakta :Kēniintonoo Yēesu. Nto yityo kukwa :malayikaanik ānkubokuyēētyēēchi.

*Kitoowunēē :Yēesu yiisyeēnyii yēēmēētaab Kalilaaya
(Māārko 1:14-15; Luuka 4:14-15)*

¹² Nto yu kawokukas :Yēesu kule /kookeekerta Yoowaana kō, kung'eetee Yuuteeya ankooyeey Kalilaaya. ¹³ Nteenee yēē kātāminyē Nāāsārēt, wokuminy Kaabernaam kulēēkitēē tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naftaali. ¹⁴ Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule, ¹⁵⁻¹⁶ “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkēēyyēēt nyēē wōō ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali wōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan, yēēmēētaab Kalilaaya wōloo miitē :biich chēē sobooy.

4:1 Ibu. 4:15   4:2 Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18   † 4:4 Kiruu. 8:3   4:4 Yoowa. 4:34   * 4:5 /Kikēētēkyi yuutēyu kiy nyēē kiiyyoonyēē .mbo *kibkōrōs sukukuutē aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēerusālēm ng'aleek. † 4:6 Tyēēnwookik 91:11-12   † 4:7 Kiruu. 6:16   † 4:10 Kiruu. 6:13   4:12 Mat. 14:3   4:13 Yoowa. 2:12

Kōōkuchōōnchi :lēbkēyyēēt

bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†

17 Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk kuchakee yooto kumwooyootē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kikuur :Yēesu rubiikyii chēbo taay

(Māārkō 1:16-20; Luuka 5:1-11)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiitē :Yēesu kuwēesyētēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko alak āyēēng' chēē kituubcho. Kiwiirchinē :bichoo nēētiinēkwaa tōōliil kunāmē *burburiinēk. /Kikēēkuurēē ake Simōōni nyoo / kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya. 19 Kukuur :Yēesu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” 20 Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa bakeenke ānkurubē Yēesu.

21 Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas subak biiko alak āyēēng' chēē kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng'. /Kikēēkuurēē ake Yāākōbō /kēelē nyiin ake Yoowaana nto kwaan ku Sebetaayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy nēētiinēkwaa. Yooto kukuur :Yēesu murēchooto āyēēng' choo kituubcho.

22 Kubākookyininē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēesu.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk ānkōōsooboot biiko ām Kalilaaya kumukuul

(Māārkō 1:39; Luuka 4:42-44)

23 Yooto nanyuun, kuwēesyētōotēē :Yēesu Kalilaaya tukul kōōnēētiisyootēē kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik āk tānkuusyo ake tukul. 24 /Kikyaamtaat ng'aleechaa bo kwōng'uut choo kiyēyē :Yēesu ākoy yēēmēētaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /kiimutyi inee biiko tukul chēē kimnyoontōōs kunam wōlēē mii :chēē kitinyē tāmirmirook chēē miyootēch, chēē kitinyē mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiisoob :Yēesu bichoo tukul. 25 King'ēētyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya, Teekabooli, Yēērusālēēm, Yuuteeya ākoo biitēētaab Yoortaan ankoosaab Yēesu.

5

Ng'erekweekaab manta

(Luuka 6:20-23)

1 Kimii :yēē kimāchē :Yēesu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiru-ruukyi keey :biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo

† 4:15-16 Isaaya 9:1-2 4:15-16 Luuka 1:79 4:17 Mat. 3:2; 4:23; 6:10; 10:7
4:22 Mat. 8:21-22 4:23 Mat. 9:35

:inee āk rubiikyii yēē tōrōōr ānkuṭēbēē ng'wēny. Kōōnookyi
:rubiichoo ² ānkutoow :Yēesu kōōnēētiis. Kimwooy kule,
³ “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong'tēē keey
Yēyiin,

kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

⁴ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng'woonin
kuuyu mākukārāmchi :ng'ala.

⁵ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng'wēny,
kuuyu mākuyēk nyeeng'waa :kōōrēēt.

⁶ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng'ē churtaayeet,
kuuyu mākunyōōr.

⁷ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak,
kuuyu +/makeeriiree nkicheek.

⁸ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik,
kuuyu makukas Yēyiin.

⁹ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē ng'aleekaab
kaalyeet,

kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.

¹⁰ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē yoo kayey
kiyēē mächē :Yēyiin,
kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.

¹¹ Ōbēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo ōyēnwoo anii,
yoo /kākēēchubook / ānkēēwusook nto / kēēmōlōlchook ng'al
chēē chaang'. ¹² Yoo /kākēēyēwook kuu nyooto, ōtyēēn
kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng'uut nyēē
mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ntēē /kiikēēwusoon
mbo nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu ny-
ooto.”

Yiisyēētaab biikaab Kiriistō

(Māārkō 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

¹³ Kimwooy :Yēesu kule, “Akweek :muunyeetaab kōōrēēt.*
Nteenee yoo kakuskusiit :muunyeet, /kāmēētākiiitōōysēē ntee-
nee /kēēluluktooy kootartaar :biiko.

¹⁴ Akweek ku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Māwunyāktōōs *:kiri-
inkēēt nyoo /kikēētēēkyi tulwo, ¹⁵ āmāmii :chii nyēē tābē taariit
ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot
sukulēbkēchi biiko tukul ām kō. ¹⁶ Kunyoo mächāktōōs

5:1 Mat. 15:29   **5:3** Isa. 57:15; 61:1   **5:4** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2   **5:5**
Tyēēn. 37:11; Room. 4:13   **5:7** Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13   **5:8** Tyēēn.
24:3-5; Ibu. 12:14   **5:9** Room. 14:19; 8:14   **5:10** Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14   **5:11**
Luuka 6:22; 1Bēt. 4:14   **5:12** 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52;
1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10   * **5:13** Kiyēyiisyēē :Yuutayeek muunyeet kōōtiliilēē
kōrōsēēkwaa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin. /Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru
wōlēē inēmchintooy keey :chiito soboontaab Tāmirmiryēēt.   **5:13** Chuy. 30:35;
Laawi. 2:13; Kāāyit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ēsēk. 43:24; Māārkō 9:50   **5:14**
Yoowa. 8:12; 9:5   **5:15** Māārkō 4:21

ōlēbkēchi biiko kubuntēē yēyuutēkwook chēē kāroomēch, si yoo kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy.”

Kichokootyiich :Yēesu kiyēē /kikēēkuurto

17 “-Meesoot :chii kule kyāāchōōnii :anii chāānēmtooy ng'aleek choo kisirē *:Muusa āk chēbo *wōōrkooyik, nteenee kyāāchōōnii chāātyiichē ng'aleechaa. 18 Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng'wēny, māmii :kiy nyēē +/mākiinēmto ām kiruutēchoo ānkoo ku mining' nyēē tyaa, ākoy kuyityiin :ng'aleek tukul. 19 Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmēto kiruutēchoo ānkoo mbo nyēē mining' nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng'aleekyii kumā chii :nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey alak kurub, /kiitōrōōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 20 Āmwoowook kule, -mēēwutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk.”

Ng'ālyoo kurubta keey āk siirmōōyto

21 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ābērē kyookas kule / kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, ‘-Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo kābākākiis, ākoy /kiitiilchi ng'al.”† 22 Nto anii āmwoowook kule chii ake tukul nyoo kānyēērchi ng'eetaabkaamet,† +/ mākiitiilchi ng'al. Nto chiito nyoo kāmwoochi ng'eetaabkaamet kule, ‘Iberber’ +/ mākiyyoong'tēē kōōk / sikiitiilchi ng'aleek, nto nyoo kālēēnchi ng'eetaabkaamet, ‘Iyēku solwo’, kumisyinē /kiimut /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

23 Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin kiy ankiisoot kule itinyē tisyā ām wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt, 24 ibākookyi kiyoo yooto bo *Kōōtaab Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt bōōchoomnyē kurook nto yityo wēētuwētē kiyooto. 25 Yoo miitē :chiito ake kukwēring' kōōk kubo bēsēnyii nyēē iboontē, kumāchāktōōs simōkāsyiinē ām kēēltaab too kutoombo oiyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kukwēring' :nyiin kōōk ānkōōyokoochiing' boontēētaab kōōk. Makunaming' :boontoonoo bo kōōk ānkōōrēkēērchiing' chiito nyoo riibē kibratii isyek kukertiing' kō. 26 !Kāāmwwoowook, +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnoo tukul.”

Ng'ālyoo kurubta keey ākoo martaayeeet

5:16 Ēfēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12   **5:17** Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Ēfēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9   **5:18** Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17   **5:20** Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5   † **5:21** Chuy. 20:13   **5:21** Laawi. 24:17   † **5:22** Yoo /kākēēmwooy kule ng'eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō.   **5:22** 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yāāk. 3:6   **5:24** Mat. 6:14-15   **5:26** Mat. 18:34

²⁷ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo kule, “Ābērē kyookas :akweek kule /kikēemwooy kēny kule, ‘-Meemarte.’†
²⁸ Nto anii, āmwoobook kule, chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi kuwuu nyēē kaakumarta. ²⁹ Kunyi, yoo kēēsākyiing' koong'uung' isuuchi ng'ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo. ³⁰ Nto yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' isuuchi ng'ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

Bareetaab kooyēy

(Mataayo 19:9; Māārko 10:11-12; Luuka 16:18)

³¹ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas mbo subak /kēemwooyē kule chii ake tukul nyēē mächē kubar kooyēy kumächāktōōs kusirchi koorkēt barweet nyēē kakwetee.
³² Nto anii āmwoobook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkēenyii kubo ng'aleek alak chēē māmāmē keey ākoo mar-taayeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonoto, kaakumarta :nkinee.”

Kaawaaleetaab keey

³³ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kyookas :akweek kule /kikēemwoochi chiitaab kēny kule, ‘Yoo kēēwoolchi keey :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmächāktōōs kwiiri kiyooto nteenee mächāktōōs kootyiich.’† ³⁴ Nto anii āmwoobook kule mātēbi :chii kut koowaal keey. -Meewaal keey :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto. ³⁵ Āmātēbi :chii kut kulē, ‘Kwaama :teng'et’, ku-yuu tyichē :Yēyiin wōlooto. -Meewaalee keey :chii kiri-inkēetaab Yēerusālēm kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēt nyoo wōō. ³⁶ -'Meewaalee keey mbo mēting'uung' i-asante, ku-yuu -mēēmuuchē mbo kut iyey buutyootēt akeenke ām mēting'uung' kulēliit nto kutuuyiit. ³⁷ Yoo 'kēēchāmē ki-ito ake, kuyēmē imwaay kule: ‘Ēē, wuu nyooto.’ Nto yoo itāyē, imwaay kule: ‘Acha, māwuu nyoo.’ Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Ki-brōkōsyootēt.”

-Mēēyooku miyootyo

(Luuka 6:29-30)

† 5:27 Chuy. 20:14 5:28 Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14 5:30 Māārko 9:43-47
 5:31 Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7 5:32 Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11 † 5:33 Kāāyit.
 30:2 5:33 Laawi. 19:12; Kiruu. 23:21 5:35 Isa. 66:1; Yēyuut. 7:49 5:35
 Tyēēn. 48:2; 76:2 5:37 Mat. 23:16-22; Yāāk. 5:12 5:37 Yāāk. 5:12; Mat. 6:13;
 Yoowa. 17:15

³⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kyookas mbo subak / kēemwooyē kule, ‘Koong’ āk koong’, keelta āk keelta.”[†]
³⁹ Nteenee āmwoowook :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching’ :chiito ake kibkermetuut ko-mosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech. ⁴⁰ Nto yoo kākwēring’ :chii kōōk kumāchē kaansuung’uung’, imuytoochi mbo nkinee kābuutiit. ⁴¹ Yoo kākērchiing’ :chii koong’ ikālābchi tukuukyii ām asiista akeenke, itāsyi asiista ake. ⁴² Nto yoo kāsooming’ :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēēniing’ :chii kiy, ikoochi.”

Chamateetaab Yēyiin
(Luuka 6:27-28, 32-36)

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kyookas mbo subak / kēemwooyē kule, ‘Ichāmē laatyēeng’uung’ ānkiwēchē buunyooontēng’uung’!”[†] ⁴⁴ Nteenee āmwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook ⁴⁵ sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. ⁴⁶ Ōbērē :akweek tōōs mākutuwēnook :Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul kuu nyooto. ⁴⁷ Nto yoo ōng’āloolchinē biiko choo chēekwook baateey ii, ōnyōōru nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto. ⁴⁸ Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, māchāktōōs ōchurtootiin :nkakweek.”

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

¹ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Ōriib keey. Mayey :chii ng’ālyoo nyēē karaam ām taayeetaab biiko kumāchē kule sukutook. Yoo kayey kuu nyooto, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.

² Yoo ‘kēētoorēt banan, -mēērook ing’asaatee keey kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyeek ām kooriikaab saayeet āk wōloo bo kēeltaab too, kule sukookaasta :biiko. Kāmwoowook, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Yēyiin. ³ Nteenee yoo iyēetyēēchinē chiito ake, kumāmāchāktōōs ikany kukas mbo :choorweeng’uung’. ⁴ Yooto, mākutuwēniing’ :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēbo wung’aan.”

[†] **5:38** Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kíruu. 19:21   **5:39** Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9   **5:40** 1Kōōr. 6:7; Ibu. 10:34   [†] **5:43** Laawiik 19:18; Kíruutēk 7:1-2   **5:43** 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22   **5:44** Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23   **5:45** Eféēs. 5:1   **5:48** Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16   **6:1** Mat. 23:5

Wōlēē /kēēsooytooy
(Luuka 11:2-4)

⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, marub :chii ātēbuutēkaab kiblembechiisyek. Kicham :kiblembechiis kusooyē nyēē kātōōnōōn ām kooriikaab saayēt āk wōloo chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāāmwoowook, kisimkunyōōr :bichoo kiyēē kimāchē. ⁶ Nteenee, ikērtooy keey :inyiing' kō ankiisaay Kōōn nyoo -/ mākēēkāsē. Nto yoto mākutuwēning' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēē wunyaat.”

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, -mōōbōloobōlē kuu biich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē :choo kule yoo kāmwooy ng'al chēē chaang', / kēēkāsinyē.

⁸ Wuu nyoto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē -mōōboontē kutoombo mbo kut osaay. ⁹ Kunyoo mākāktōōs ōsooyē kule: Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,

kutōōriit :kaayneeng'uung'.

¹⁰ Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung' kuyeyakay ām wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē kuu wōloo wuunto ām kibkōōnkōy.

¹¹ Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyō ake tukul.

¹² Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēnyoo, kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat choo choolwookēnchēēch.

¹³ Itiyyēēch /simakeekentech,

nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēt.*

¹⁴ Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēnchook, kunyōōwook kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy. ¹⁵ Nto yoo -mōōyēyē kuu nyoto kumānyōōwook kaat :Kōōn.”

*Kiriisyēētaab āmiisyēēt

¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo *kirē :chii āmiisyēēt, kumāmachāktōōs kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyechaa mākēē kule sukukas :biiko. !Kāāmwoowook, kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāchē. ¹⁷ Nteenee yoo ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē koonyekwook ankooyiil ōtililiitu ¹⁸ simēēnkētōok :chii kule ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn nkityō nyoo -/mākēēkāsē :nyēē inkētē. Nto yoto, mākutuwēning'.”

6:5 Luuka 18:10-14   **6:8** Mat. 6:32   **6:9** Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17   **6:10** Mat. 7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38   **6:11** Mat. 6:24-34   * **6:13** /Kichokēētāsyinootē ām siruutēk alak ng'aleechu: “Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāāmuukēywēēk ānkiitōōroot ākookoy. Kuwuuyiit nyoto.”   **6:13** Mat. 26:41; Māārko 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18   **6:14** Ēfēēs. 4:32   **6:15** Mat. 5:24; Māārko 11:25; Luuka 6:37   **6:15** Mat. 18:35   **6:17** Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23

-*Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōrooni*
(*Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13*)

¹⁹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “-Mōōtukuulchi keey bāytitaab kōōrooni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs / ānkēēchōōrē. ²⁰ Nteenee ōkōnōrchi keey bāytit ām Kaab Yēyiin wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmii :chōōriin. ²¹ Tiiyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.

²² Koong'uung' nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt.

²³ Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. Kunyi, yoo kāmisi :lēbkēēyyēēt nyoo 'kēēboontē, imiitē mēēnānēēt kutukul!

²⁴ Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'. Yoo kasyeem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(*Luuka 12:22-31*)

²⁵ Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Kunyoo, ! kāāmwoowook, -mookany kwaamaak mēt kule ō-āmē nee, ōyyēē nee nto kule ōloochē nee. Wōō oob :soboontaab chii kusiir āmit nto ku sirooy? ²⁶ Māchē ōkāsēē tāriitēk choo -mēēnkētē kule / kēēchoonsē kule nee / ānkēēkēsisiyē kule nee āmātinyē mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Chāmook akweek oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo?

²⁷ Yoo keeyiimee keey :chii ng'al chēbo kōōrooni ii, ara imuuchē :yooto kutāsyi bēsyōōsyēk chēē minyēē kōōrēēt?

²⁸ Ām nee sōōyiimēē keey ng'aleekaab sirooy? Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē sukukaraaraniit. ²⁹ Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu toobtōōchu. ³⁰ Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs nto nyēē mā tyaa kurarach ii, kucham nee wōlēē makoolaaktaak nkakweek?

³¹ Kunyoo -mooyiimee keey kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē nee?' ³² Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tuku-uchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul. ³³ Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayeet. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake. ³⁴ Kunyoo, -mooyiimee keey ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyēētaab tuun ng'aleekyīi chēē mākubooryēē.”

6:19 Yāāk. 5:2-3   **6:20** Mat. 19:21; Luuka 12:33; 1Tēm. 6:19   **6:25** Filib. 4:6

6:26 Mat. 10:29-31   **6:29** 1Bāy. 10:1-25   **6:30** Mat. 14:31   **6:32** Mat. 6:8

6:33 1Bāy. 3:11-14; Tyēēn. 37:4   **6:34** Chuy. 16:4, 19-20

7

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat
(Luuka 6:37-38, 41-42)

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Masiming'alaalee chii nyēē miyaat. ² Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/makeeng'alaaleeniing' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēēyēchi chiito ake, /kēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

³ Ām nee siikāsē :inyiing' sikitivityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameeakas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? ⁴ Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitivityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? ⁵ Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityaaanteet ām koong'nyii.

-*Mēēntosuur kiy nyēē karaam*

⁶ -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' keey ankusankataniing', nto iwiirchi sanayeeukuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē.”

Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē
(Luuka 11:1-13)

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo kēēsoom, /kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'ēētiisyē, /kēēyootuung'. ⁸ Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē. ⁹ Ara miitē :chiito ām akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaanteet? ¹⁰ Nto yoo kamach *burburyoontēēt, kōōkoochi eereeneet? ¹¹ Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Yēyiin ām kibkōōnkōy? Mākōōnēm keey :nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!”

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōyēchinē biiko alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek /kēēyēytoowook. Iyumē :ng'aleechuutēchu kiruutēkaab *Muusa ākoo kāānēētēywēēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin.”

Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin
(Luuka 13:24)

¹³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Obeetee oreet nyoo mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē

baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wēētii ārbub.
 14 Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē
 mariich. Ng'ērinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē keey
 *soboontaab kibchuulyo.”

Wōōrkooyik chēē mābo man
 (Luuka 6:43-45)

15 Kitas taay Yēēsu kumwooy kule, “Ōriibēē keey
 *wōōrkooyichoo mābo man choo iyēēloonunēē ruunkuun
 sumboot nteenee ām moonikwaa ku miyootēch kuu suuyiik.
 16 Ōnkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet
 mbuuniik āmāyēyē :siikoowēt lamayeeek. 17 Mākyiintōōs keet
 ake tukul nyoo karaam kuyēyē lokoyeeek chēē kāroomēch
 nto kēētīt nyoo miyaat kuyēyē lokoyeeek chēē miyootēch.
 18 -Mēēmuuchē :kēētīt nyēē karaam kuyey lokoyeeek chēē
 miyootēch āmēēbērē imuuchē :kēētīt nyēē miyaat kuyey
 lokoyeeek chēē kāroomēch. 19 Nto keet ake tukul nyoo
 kāmāchāktōōs kuyey lokoyeeek chēē kāroomēch āmēēbērē
 kayey, /kiiluulto /ānkēētōōrchi ma. 20 Kunyoo, ōnkētēē bichoo
 ng'aleek choo yēyē.”

-Mēēwutē :biiko tukul Kaab Yēyiin
 (Luuka 13:26-27)

21 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “-Mēēwutē
 Kaab Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, ‘Mokoryoontēēt,
 Mokoryoontēēt.’ Nteenee chēē iwutē baateey ku choo
 yēyē kiyēē mākyinē :Baaba ām kibkōōnkōy. 22 Choong'ēch
 :biiko chēē mākumwoowoo ām bēsyēētaab tabanta kule,
 ‘Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk
 kaayneeng'uung', kiibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch
 ānkēēyēyē tukuuk chēē mātēē chu chēbo kwōng'uut!’
 23 Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule, ‘Kibng'ōōkisiisyēchu,
 -māānkētōok :anii! Ōng'ēētyēē yu.’ ”

Tēēkiik āyēēng'
 (Luuka 6:47-49)

24 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule. “Chii ake tukul
 nyēē kakas ng'aleekyuu ankurub kukerkeey chii nyēē
 ng'oom nyēē kitēēkyi kōōnyii kitaweeet. 25 Yoo kārōōbēn
 :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keey :bēēko ānkōōsoonkiiy
 :wusōōnēēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēēkyi yēbo
 kitaweeet. 26 Nto chii ake tukul nyoo kakas ng'aleekyuu
 amarub, kukerkeey chii nyēē berber nyēē kitēēkyi kōōnyii

7:14 Luuka 13:24 7:15 Kiruu. 13:1-3; Cherem. 14:13-15; Mat. 24:11, 24; Yēyuut.
 20:29; 2Kōōr. 11:13-15; 2Bēt. 2:1; 1Yoowa. 4:1 7:17 Kala. 5:19-23 7:18 Mat.
 12:33 7:19 Mat. 3:10; Luuka 3:9; Yoowa. 15:2, 6 7:21 Mat. 21:28-31; 25:11;
 Room. 2:13; Yāāk. 1:22-25; 2:14-26 7:23 Mat. 25:12; 2Tēm. 2:19

yēbo ng'aayneet. ²⁷ Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin :āynōōsyēk kutwaarta ng'aayneet ānkōōsoonkiy :wusōōnēēt kōōtkēy, kuluulē :kōōt!"

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu

²⁸ Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, koolat :biiko ²⁹ kuuyu kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē ām kāāmuukēywēēk.

8

Kiisooob :Yēēsu chii nyēbo makereen

(Māārko 1:40-45; Luuka 5:12-16)

¹ Yu kārēkunēē :Yēēsu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang'. ² Yooto kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, "Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāatililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē." ³ Yooto nanyuun kuchuul :Yēēsu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwooy kule, "Āchāmē, kunyi itililiitu!" Kusob :chiichoo areet akeenke. ⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "-Mēētēbii kut imwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs ānkiikoochi tukuuk chēē kabeelee kōrōsēēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule 'kēētililiitu."

Kiikoosēē keey Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin

(Luuka 7:1-10)

⁵ Yu kayit :Yēēsu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēēsu kule, ⁶ "Mokoryoontēēt, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē ām kitiintiri." ⁷ Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Imāchē āchōō anii kang'uung' chāāsoob?" ⁸⁻⁹ Kuwālchi :kāāntōōyiintonoo Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing' kōōng'waanii. Āmiitē :anii ng'wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēēt. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng'wēnyuunyuu kule, 'Wē' kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, 'Chōō' kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, 'Yey kiy' kuyēyē. Kunyoo, imwaay baateey ng'ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng'waanii."

¹⁰ Yu kakas :Yēēsu ng'aleekaab chiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, "!Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēēt ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi. ¹¹ Kāālēēnchook makukwaanee :biiko chēē chaang' koong'asiis āk tinkeey ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō ām Kaab Yēyiin. ¹² Nteenee +/- mākēētōōrchi

mēēnān :biiko choo bēē nyeeng'waa :Yēyiin bokuriirunee ng'wēny.”

¹³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyotoo, kumwoochi kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Iyeey kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo 'kēēmāktooy kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.” Nto yotoo bakeenke kusob :motwooriintēētaab kāāntōōyiintonoo.

Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Māārkō 1:29-34; Luuka 4:38-41)

¹⁴ Nto yu kāwo :Yēesu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyee-taab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē. ¹⁵ Yu kātiiny :Yēesu āwutaab cheebyoosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

¹⁶ Nto miitē bēsyoonoto kosolēny kukararakta :asiista, / kiimutyi Yēesu biiko chēē chaang' chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung'alaal :Yēesu, kung'eētyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisoob mbo biiko tukul chēē kimnyoontōos. ¹⁷ Kuyityiin :yotoo ākoo kiyoo kimwooyē * :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, “Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo

ānkōōmuuktoowēēch tānkusuysēēnyoo.”†

Wuuy :kēēltaab Yēesu
(Luuka 9:57-62)

¹⁸ Nto mii bēsyēēt ake, yu kēēruruukyi keey :biiko Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēēt keebe bi-itooniin.” ¹⁹ Nteenee kuchō :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, ārubiiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō.” ²⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Boonto :kimōkōyiniēk ng'wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk kooriikwaa, nteenee māboonto * :Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

²¹ Kumwoochi subak :chiito ake Yēesu kule, “Mokoryoon-tēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiiing'.” ²² Nteenee kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk, ankiirub-waa.”

Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Māārkō 4:35-41; Luuka 8:22-25)

²³ Yotoo nanyuun, kulaany :Yēesu mwēēnkēēt āk rubi-ikyii ankuba. ²⁴ Kumii tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt ānkōōsoonkiy mwēēnkēēt. Yotoo tukul kumii :Yēesu kāruchi keey. ²⁵ Koong'eet :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ntēē kākēēbēku, sārweēch!” ²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey kuyem?”

Kung'eet ānkōoburyoong'to wusōōnēēt ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko. ²⁷ Koolat :rubiichoo ankuteebēe keye kule, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēy?”

Kiisooob :Yēesu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch (Māārkō 5:1-20; Luuka 8:26-39)

²⁸ Nto yu kāwokuyit :Yēesu biitēēt nyiin ake nyēbo tōōliilēēt ām rōōrōōkēētaab Kataara,* kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyēk chēē / kēēmuchinē biiko ānkutākyi keye Yēesu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur yooto. ²⁹ Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Imāchēēnēēch nee oō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyaliileech acheek kutoombo kuyitu :bēsyeēt nyoo / kiikeekwey?” ³⁰ Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk chēē kyookēētē. ³¹ Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Yoo 'keekweteēch, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchuut.” ³² Kumwoochi :Yēesu kule, “Obe.” Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē tōōrōōchoo. Kōōwutē kuu nyooto, kōōtuultēē keye :tōōrōōchoo tukul lekem kusoor tōōliil ānkubokutōōrchi keye āriit ānkubēk!

³³ Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchoo ng'aleechaa, kumwēyē ākoy kiriing' ānkwoomchinē biiko ng'aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. ³⁴ Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng'aleechaa, kung'eētōōs :tukul bokukas Yēesu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung'eetee saang'waa.

9

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu kunyōōchi biiko kaat (Māārkō 2:1-12; Luuka 5:17-26)

¹ Yooto kulaany :Yēesu mwēēng' ankwaay āk rubiikyii kooyeey Kaabernaam. ² Kuyitē, /kiimutyi chiito ake nyēē kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē tiirbeet. Nto bēre kukas :Yēesu kule kiikoosēē keye :bichooto inee, kumwoochi chiichoo kule, “Wēnyoo, kimkim, /kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

³ Yooto, kumwoochi keye :kāānēētikaab kiruutēk kule, “Kāākōōwuuytēē keye :chiichi Yēyiin.” ⁴ Kōōnkēt :Yēesu kiyēē kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy kule, “Ām nee yu oōsōōtēē moo ng'al chēē miyootēch? ⁵ Kuskus /kēēmwooy kule, /Kāākēēnyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk' nto /kēēmwooy

8:26 Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32   * **8:28** Mwooyē :siruutēk alake kule 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'.   **8:29** Māārkō 3:11; 1Kōōr. 15:24   **9:2** Tyēēn. 103:3; Māārkō 2:5

kule, 'Ng'eet ānkiwēēsyt?' ⁶ Ōkāsē ra kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat." Yooto bakeenke kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiwēēchi keey kaa." ⁷ Kung'eet :chiichooto kisōnkōchoot bakeenke ānkuwēēchi keey kaa. ⁸ Yu kakas :biiko chēē kimii yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi kiikoochinē chii kāāmuukēy chēē wuu choo.

*Chāmē :Yēesu mbo choo -/mākiiriiku
(Māārkō 2:13-17; Luuka 5:27-32)*

⁹ Yu katas taay :Yēesu āk baannyii, kukas chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōroruuchē *syuuruut. Yooto, kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Rubwaa." Kung'ēētē bakeenke ānkurubē Yēesu.

¹⁰ Nto yu miitē :Yēesu kwoomiisyē ām kaab Mataayo, kukwa :kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo biiko alak chēē -/ kimākiiriiku bokwoomiis āk Yēesu kuboonto keey rubiikyii. ¹¹ Nto yu kakas *:Farisaayek kuu nyoo, kuteebee rubiikaab Yēesu kule, "Ntēē āmiisyē :kāānēētiintēēng'woong' āk kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich chēē -/mākiiriiku?" ¹² Kukētyi :Yēesu kule, "Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo sobchootiin. ¹³ Ibooru nee :ng'aleechu /kikeesir: 'Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk.† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo choolwookēnootiin, āmēēbērē choo isōōtē kule churtootiin."

*Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl
(Māārkō 2:18-22; Luuka 5:33-39)*

¹⁴ Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebee Yēesu kule, "Ām nee yu kēēkirē :acheek āk *Farisaayek āmiisyēēt āmākirē :rubiikuuk?" ¹⁵ Kukētyi :Yēesu kule, "-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo boonto keey saanteetaab leekwa. Makuyit :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii, kunyi yooto :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii."

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "-/Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin. ¹⁷ -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. Nteenee

9:6 Tān. 7:13-14; Yoowa. 5:36   **9:9** Mat. 8:21-22   **9:10** Mat. 11:19; Luuka 15:1-2; 19:7   † **9:13** Oseeya 6:6   **9:13** Mat. 12:7   **9:15** Mat. 25:10; Yoowa. 3:29; Yēyuut. 13:2-3; 14:23; Ng'ooong'. 19:7

/kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl, nto yooto kumoomē :kiy tukuuchoo :tukwaay.”

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu
(Māārkō 5:21-43; Luuka 8:40-56)

¹⁸ Kutākung'āloolē :Yēēsu, kuchō :kāāntōōyiintēēt ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkumwooy kule, “Kaakume :chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē āwung'uung' sukusob.” ¹⁹ Yooto, kuwēeto keey :Yēēsu chiichoo kuboonto keey rubiikyii.

²⁰ Kirubaat lēt Yēēsu :cheebyoosyeet ake nyēē kikiikunam bōōrto ake nyēē kisāyē :korotiik ām kēnyiiisyeēk taman āk āyēēng'. Yu kāākuriikyī Yēēsu, kutiiny *maaseekaab ko-tootyēētaab sireetaab Yēēsu. ²¹ Kiisōōtoonuu :cheebyoosyaanaa kule, “Yoo kāātiiny buch sireenyii āsobē.” ²² Yooto kuweech keey :Yēēsu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi kule, “Chēē, kimkim! /Kāākiisooobiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keey.” Kisob :cheebyoosyaanaa bakeenke.

²³ Nto yu kēēwut :Yēēsu kōōtaab kāāntōōyiintonoo kunyōōr biiko chēē chaang' chēē kimēēysē. Kikuutē :alake kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut. ²⁴ Kumwoochi bichoo kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi keey.” Kuroorichi :bichoo Yēēsu. ²⁵ Nto yu kaakuba :bichoo saang', kuwo :Yēēsu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut ankoong'eet kōōyyo. ²⁶ Kiyestee :ng'aleechaa yēēmoonoo tukul.

Kiisooob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'

²⁷ Nto yu kang'eetee :Yēēsu yooto, kurub lēt :cheebkoraatiisyek alake āyēēnku. Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Iriireeneech oō, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti.” ²⁸ Nto yu kāwokōōwut :Yēēsu kō, kuba :nkicheek cheebkoraatiisyechaa kō. Yooto kuteebee :Yēēsu icheek kule, “Ara ōyēnchinē kule āmuuchē :anii āsoobook?” Kuwālchi kule, “Kiyyēnchinē oō, Mokoryoontēēt.” ²⁹ Kutabtab :Yēēsu koonyekwaa ānkumwoochi kule, “Kuu yoo kōōkoosēēnoo keey, kuyeyakay kuu nyooto.” ³⁰ Kukās :cheebkoraatiisyechaa. Yooto nanyuun, kōōkālloonchi :Yēēsu bichoo kule, “-Mābōōmwoochi chii ake tukul ng'aleechu.” ³¹ Ānkoo kuwuu nyooto, kibokumwaaytaat :bichoo ng'aleechaa kiyēyē :Yēēsu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēēsu ng'elyebtaab chii

³² Nto yu miitē kubēēchinē keey :mbo Yēēsu, /kiimutyi Yēēsu chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

Kikiyey :tāmirmiryoonoo chiichoo kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaal. ³³Nto yu /kākīibēbēēto tāmirmiryoonoo miyaat kung'eeteē chiichoo, kootyaak :ng'elyebta kung'alaal :chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, “Yyē! Manaakeekas bēsyēēt ake ng'ālyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēēl.” ³⁴Nteeneē kumwooy * :Farisaayeek kule, “Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch sukōōbēbēēto tāmirmirook chuut.”

Wōō :kēsiisyēēt, nteeneē ng'ēri :kēsiik

³⁵ Kiwēēsyētēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē kooriikaab saayeet kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keyy āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē maker-keey āk tānkuusyo ake tukul. ³⁶ Nto yu kakas :Yēēsu bi-iko chēē chaang', kukāsyi kiisayta kuuyu /kikiisomsoomē ānkunyāliltōōs kuu kēēchiir chēē kābotyi :ākiintō. ³⁷ Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Wōō :kēsiisyēēt, nteeneē ng'ēri :kēsiik. ³⁸ Kunyoo, osoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiik alak.”

10

Kiiyookto :Yēēsu lēbkēēyikyii taman āk āyēēng'
(*Māārkō 3:13-19; Luuka 6:12-16*)

¹ Kikuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēywēk kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē bōōrwoon alak tukul.

² Lēbkēēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō), ng'eetaabkaamet Antereeya, Yāākōbō araab Sebetaayo kuboonto keyy ng'eetaabkaamet Yoowaana.

³ Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo Mataayo kāāruruukiintonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō araab Alfaayo ākoo Taataayo, ⁴ Simōōni Kananaayo* ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu.

⁵ Yooto, kumwoochi kule, “-Moobe wōlēē miitē :biiko choo mā Yuutayeek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo biikaab *Samaaryaa, ⁶ nteeneē obe wōlēē miitē :biikaab Isrāyēēl choo kiikubootyo kuu kēēchiir. ⁷ Ō-āmtootē kule, 'Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.' ⁸ Ōsoobootē choo mnyoon-tōōs, ōng'ēētootēē meet choo kiikubēk, osoobē choo boonto *makereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. /

9:34 Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48 **9:35** Mat. 4:23 **9:36** Kāāyit. 27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ēsēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārkō 8:2 **10:2** Luuka

6:13 * **10:4** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Yuutayeek kule 'nyēē kāng'unoot'.

10:4 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **10:5** Luuka 10:33 **10:6** Cherem. 50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46 **10:7** Mat. 4:17

Kākēēkōōnook kāāmuukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkak-week buch. ⁹ Manamaat :chii *ta-aabuut mbo kisich, *feetaanik nto ku beesaan alak tukul ām mbisinyeenyii. ¹⁰ Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keey, kwēyōōn nto mbo kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruukyii /kēēkwēchi kiy.

¹¹ Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng' kaytaab chii nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēēchinē keey. ¹² Yoo kōōwut kaab chii, ōsoomchi bērrur. ¹³ Nto yoo nyoolchinē /kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto yoo mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi. ¹⁴ Yoo kamataachaak :chii nto kumakas ng'aleekwook, olelekte tēertit ām kēreēnkōōkwook yoo ōng'ēētyēē kayaata nto kiriinkoonoto kōōboorchi kule tākōōbuurtooy ng'ōōkisng'waa. ¹⁵ Lēyyē, ! kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonoto miisin kusiir ng'wooninto nyēē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm bēsyoonoo ituilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt."

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt

(Māārko 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Āyooktook :anii bōōyēyiisyootē okerkeeye kēēchiir chēē miitē suuyiik kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē keey ng'wēny. ¹⁷ Ōriib keey, kuuyu mākōōyyoong'tēēnook :biiko kōōk ānkubirook ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet. ¹⁸ +/ Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Okany kuyēk :nyoto bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto ākoo choo mā Yuutayeek kiyēē ōyēnchinē. ¹⁹ -Mookany kooyiimaak mētēwoy :kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē ²⁰ kuuyu mēēbērē akweek :chēē +mōōng'ālōolē, nteenee Tāmirmiryēētaab Baaba :nyēē mākung'ālōolē kubuntēēnook.

²¹ Makuchaamta :chii ng'ēetaabkaamet / keebakach, kuchaamta :chii lakwanyii ānkuwēēkyi keey :lēēkōōk sikiikwaa kuyey /keebakach. ²² Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta ankookaaseenaa keey ākoy tabanta, +/ makiiraraach. ²³ Yoo / kākēēwusēēnook *kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. ! Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiriinkōōsyēkaab Isrāyēēl tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii."

10:10 1Kōōr. 9:14; 1Tēm. 5:18   **10:13** Luuka 2:14   **10:14** Yēyuut. 13:51
10:15 Luuka 10:4-12   **10:15** Toowu. 18:20; 19:1-29; Mat. 11:24; Luuka 10:12
10:16 Luuka 10:3   **10:17** Yēyuut. 5:40; 2Kōōr. 11:24   **10:20** Luuka 12:11-12
10:21 Mat. 10:35; Māārko 13:12; Luuka 21:16   **10:22** Mat. 24:9-14; Yoowa. 16:1-4
10:22 Luuka 6:22; Yoowa. 15:18-19   **10:23** Yēyuut. 8:1

²⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Mā wōō :rubiintēēt kusiir kāānēētiintēēnyii āmā wōō :motwooriintō kusiir moko-ryoontēēnyii. ²⁵ Nyoolchinē / kēēyēchi rubiintēēt kiyēē / kēēyēchinē kāāntōōyiintēēnyii, ānku ākoy /kēēyēchi motwooriin kiyēē /kēēyēchinē mokoryoontēēnyii. Yoo /kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko choo mii kanyuu?

²⁶ -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot ānku +/ mākiilboor kiy ake tukul nyēē wun-yaat. ²⁷ Ōbāroostooy ng'aleechu ā-āmwook kumākāsē :chii / keekas kāroomin. Nto kiyēē / kēēchoomwook, ōkuurtē kukas :biiko tukul. ²⁸ -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto āmēēmuuchē kubakach tāmirmiryēēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē koo-armuusee bōōrto āk tāmirmiryēēt maataab kibchuulyo. ²⁹ / Kyooltēē oob kootiitiyēēnik āyēēng' beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo man-aacham :Baaba Yēyiin. ³⁰ Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. ³¹ Kunyoo, -mōōmuuyē, kuyuu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'.

³² Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkanii chiichooto ām taayeetaab Baaba. ³³ Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkanii taayee-taab Baaba.”

³⁴ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “-Moosoot kule kyāāchōōntooy :anii tāloosyēēt kōōrēēt, nteenee kyāāyibu ng'ot, ³⁵ kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :koorkēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyēetaab biikooy. ³⁶ Mākuwēchē keey :biich chēē tilyōōnuut.

³⁷ Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtoō anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēēnyuu. Nto nyoo chāmē wērinyii nto ku chēēbnyii kusiir wōlēē chāmtoō anii, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. ³⁸ Nto chii nyoo kamachamta soboonyii† kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. ³⁹ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

10:25 Yoowa. 13:16   **10:25** Mat. 9:34   **10:26** Māārko 4:22; Luuka 8:17   **10:28** Tyēēn. 56:4   **10:30** Luuka 21:18   **10:33** Māārko 8:38; 2Tēm. 2:12   **10:35** Mat. 10:21; 24:10; Māārko 13:12; Luuka 12:52-53   **10:36** Miika 7:6   **10:37** Mat. 19:29   † **10:38** Mwooyē :yuutēyu kule 'kamakalab murtooywoontēēnyii' yoo /kākēēwēēkyiin ng'alyoo āk ng'alyoo. Ām bēsyoōsyēchooto, ki yoo kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **10:39** Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26

⁴⁰ Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkanii, nto nyoo kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. ⁴¹ Chii nyoo tōrōōchē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo, kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē wōōrkooyoontēēt. Nto chii nyoo tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē :chiichooto churtaat. ⁴² Kāāmwoowook, chii nyoo kārāmchi mbo bēy rubiintēenyuu ānkoo kumāttookunoot :rubi-intonoo, +/mākēētuwēn chiichoo.”

11

Kiititiir :Yēēsu Yoowaana (Luuka 7:18-23)

¹ Yu keewaany :Yēēsu kumwoochi rubiikyii taman āk āyēēng' ng'aleechaa, kung'eetee yoto ānkuwokōōnēētiisyoot kwaamtaat lōkōōywēk ām kiriinkōōsyēkaab wōlooto. ²⁻³ Yu kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē kimii kuyēyē *:Kāārārōokiintēēt, kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, “Obe wōlēē mii :Yēēsu ankooteebēe yoo inee man :Kāārārōokiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake nyēē kēēkānyoonu.” ⁴ Yu /kabokeeteebēe Yēēsu kuu nyooto, kuwālchi rubiichoo kule, “Oyēy ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas. ⁵ Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsyētē ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik, kāsē ra :cheemiinyiisyek ng'aleek, /kookiing'eetee meet choo kikiikuba *kāābkwombiich / ānkōōkyoomchi mbo nkicheek bānoonik lōkōōywēk chēē kāroomēch. ⁶ Kunyi, bōōkiimchi Yoowaana kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuyoo batay.”

Kiyēē kimwooy :Yēēsu kurubta keye Yoowaana (Luuka 7:24-28)

⁷ Yu kāākubēēchi keye :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēēsu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? ⁸ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, /kēēnyōōrchinē chēē iloochē sirooy chēbo barak kaab bāytooyik. ⁹ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. ¹⁰ Inee :nyoo ng'aloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, '+Māāyooktē kiiyookiintēenyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.† ¹¹ !Kāāmwoowook, māmii :chii kōōroni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo

10:40 Mat. 18:5; Yoowa. 13:20; Kala. 4:14   **11:2-3** Mat. 3:11-12; 8:1–9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27   **11:5** Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18   † **11:10** Mal. 3:1   **11:10** Luuka 1:76

mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu
(Luuka 7:30-35)*

¹² Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Nto kuchakee yoo kitoowu :Bātisāniintēēt Yoowaana kwoomtooy lōkōōywēk ākoy kura, kiyōōt :bāytooyiisyēētaab Yēyiin ām wusiisyēēt ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt kōōsōrto. ¹³ King'alaalee ng'aleechu *:wōōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab *Muusa ākoy mbo nkinee Yoowaana. ¹⁴ Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku *Eliiya nyoo /kikēeng'ālōolē kule mākuchō. ¹⁵ Nyoo yēbē yit kukas.

¹⁶ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu? Kerkeey lēekōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule,

¹⁷ Yoo kakeekuutwaak kurēēruut

-mōōtuumē,

keelē kēēriiryē,

otay ōmēēsē.’

¹⁸ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, ‘Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.’

¹⁹ Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis ānkuyyēē tifaayiik /kēēlē, ‘Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/ mākiiriiku.’ Nteenee inkētē :chii kiyēē yibu :ng'oomnān yoo karub kāānēētēyewēkyuu.”

*Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu
(Luuka 10:13-15)*

²⁰ Yooto kung'alaalee :Yēēsu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk choo mēēbērē kiweeksee miyootyēēt ānko kikiikuyeyee :inee wōlooto ng'al chēbo kwōng'uu. ²¹ Kimwooyē kule, “Wuusyō, wēē, kiriinkoonēēb Koorasiin āk Beetsaayta! Tyaa, :ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyookas ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat, nto kiiloochē sirookaab mēēsō ānkōōbuurēē ayaanteet kōōboor kule kaakuweeksee miyootyēēt. ²² Kiriinkōōsyēchu, ! kāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. ²³ Biikaab Kaabernaam, ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy? Achicha, ōbēētii

kāābkwoombiich! Nto / kikikeeyeyee Sōtōm ng'al chēbo nkoolat, choo / kikēēyēwook akweek, nto manaakarbus. ²⁴ ! Kāāmwoowook, ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm bēsyoonoo itilchinē :Yēyiin biiko ng'al.”

Imuunkyinē biich :Yēēsu
(Luuka 10:21-22)

²⁵ Nto miitē yoo, kumwooy :Yēēsu kule, “Āsiltiing' inying' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule ng'oomēch. ²⁶ Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.

²⁷ Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē āwuuyē :anii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee lakwanyii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi.” ²⁸ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek tukul choo ōchoosyootiin ānkōōng'irook :tukun sāāmuung'wook. ²⁹ Āyēku tala ānkāāyibē keey ng'wēny. Kunyi, ōrookēē keey muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōmuung'iisyē. ³⁰ Mānyikisyinē biich :muchōōkiinyuu ānku kuskus :yiisyēenyuu.”

12

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato
(Māārkō 2:23-28; Luuka 6:1-5)

¹ Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubiikyii :kēmēy yooto, kutoow kuswech mētēwookaab nkoonuuk ankwaam. ² Nto bērē kukas *Farisaayee kuu nyoo, kumwoochi Yēēsu kule, “Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo māchāmu / kēēkēsiis yēē bēsyēētaab Sabaato.” ³ Kukētyi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek, kiyēē kiyey :Bāytooyiintēt Tāwuti yoo kyoomē :kēmēwuut ākoo lukēēnyii? ⁴ Kiwo *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaati-inek choo / kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab lukēēnyii kwaam. ⁵ Nto mbo subak ii, manoosuman :akweek ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo kibkōrōs yoo yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato -/āmākēēyibē

kule kaleel? ⁶ !Kāāmwoowook, miitē yu :chii nyēē wōō kubiir Kōōtaab Yēyiin.

⁷ Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām siruutēk kule, ‘Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk,’† nto kāmōng’aloolēē nyēē miyaat biich chēē māboonto lēelis. ⁸ Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

*Kiisooibiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato
(Māārkō 3:1-6; Luuka 6:6-11)*

⁹ Kutas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo saayeet. ¹⁰ Kimiitē kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwut. Yooto kuteebee *:Farisaayeek chēē kimii kōyooto Yēesu kule, “Ara chām wēēch :kiruutēk / kiisooibso yēē bēsyēētaab *Sabaato?” Kitēēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēesu sub-ōkōōyooong’tēē kōōk. ¹¹ Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Yoo boonto :chii ām akweek kēēchiiryēēnyii ānkōōsuuchi :kēēchiiryoonoo ng’wēēn yēē bēsyēētaab Sabaato, ichuutu oob bakeenke ām ng’wēēn? ¹² Bo koomānuut :chii miisin kusiir kēēchiir. Kunyoo, chām wēēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē karaam bēsyēētaab Sabaato.”

¹³ Yu keewaany Yēesu kumwooy ng’aleechaa, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Yu kachuul, kukaramiit kuu nyiin ake. ¹⁴ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kuchuytooy saang’ ānkubokuyēchinē Yēesu ruurumuut koowaang’ta. ¹⁵ Nto yu kēēnkēt :Yēesu ng’aleek chēē kimii :bichoo kuchōbē, kung’eeetee yooto.

Kiyibchi :Yēesu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang’ Yēesu ānkōōsooboot bōōrwoonik chēē kiboonto :biiko wōlēē wōō. ¹⁶ Nto yooto kōōkālloonchi :Yēesu bichooto, kumāmwoochi chii kiy kurubta keey āk :inee. ¹⁷ Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

¹⁸ “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.

Āchāmē ānkāāng’ērēkyinē.

+Māāng’oobchi Tāmirmiryēēnyuu

ānku inee :nyēē mākuuyibchi bōrōryōōsyēk tukul manta.

¹⁹ Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot, āmēēbērē /mākēēkāsyi kēēltaab too kubōlootē.

²⁰ Mākoy kwiiri tōōywoo nyēē ng’asng’as, nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meymeeyaat, ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.

²¹ Mākōōkoosēē keey inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”†

12:5 Kāāyit. 28:9-10 † 12:7 Osee. 6:6 12:7 Mat. 9:13 12:11 Luuka 14:5

12:12 Luuka 13:15-16 12:14 Māārkō 11:18; Yoowa. 7:1 12:16 Māārkō 5:43

12:18 Mat. 3:17 † 12:21 Isaaya 42:1-4

-*Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin*
(Māārko 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

²² Nto mii yoo /kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ankukoraat amēēmuuchē kung'alaal. Yooto kōōsoob :Yēesu chiichoo kukasta ankootyaak kung'alaal. ²³ Yu kakas :biiko tukul chēē kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara *Kāārārookiintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoonu?” ²⁴ Nteenee yu kakas *:Farisaayek ng'aleechaa, kumwooy kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē :chiichi *Bēēlsēbuul nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochotoo yoo ibēbēētooy tāmirmiroochu miyootēch.” ²⁵ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kiisōōtē :bichoo, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keyy :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keyy :nkinee mbo kiriing' nto ku kayta ake, kuburyētē. ²⁶ Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyootēēt kubooryēē keyy nkit ii, kōōyyoonyē man :bāytooyiisyēēnyii? ²⁷ Nto yoo āyēyiisyēē :anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch, kuyēyiisyēē ng'oo :rubiikwook yoo ibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy chēbo man. ²⁸ Nteenee yoo āyēyiisyēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin ābēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule kōōkuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²⁹ Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chiito ake kaytaab murēnēēt ake nyēē tinyē nkuruuk ānkōōnēm tukuukaab chiichotoo? Yoo kamarat chiitaab kayta, māturē kōōto.”

³⁰ Kutas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul nyoo māmii komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku nyooto :nyēē isērēētē.” ³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kāāmwoowook, /kēēnyōōchinē kaat chiito am ng'ōōki ake tukul āk kōchōōng'nāt ake tukul, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat nyoo intosuurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³² Chii ake tukul nyoo kang'alaalee *Wēritaab Chii nyēē miyaat, /kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo am bēsyōōsyēk choo kwoonii.”

³³ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Yoo karaam :kēētī ku kāroomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētī ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi /kiinkētēē kāroomnyēētaab kēētī lokoyeekyii. ³⁴ Ōyēku sōō ng'oomng'ook nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwaay ng'ālyoo nyēē karaam bēsyō? Kiyēē chōōnēē kuutiitaab

chii ku nyēē mii mētinyii. ³⁵ Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch, nto yoo miyaat :mētīt kuyēyē tukuuk chēē miyootēch. ³⁶ Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng'ālyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. ³⁷ Kunyi, mākubēēr :ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruustiing'."

*+/Mākiing'woonchi biiko choo tāyē Yēesu
(Luuka 11:29-32)*

³⁸ Yooto kumwoochi *:Farisaayeeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēesu kule, "Kāānēētiintēēt, kēēmāchē iyēwēēch kiy nyēbo kwōng' uut nyēē iboorunēēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy." ³⁹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, "Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēēbē /kiiboorchī kiy nyēbo kwōng' uut. Ng'al baateey chēbo kwōng' uut chēē +/ mākiiboorchī ku choo kibo wōōrkooyoontēēt Yoona. ⁴⁰ Kuu yoo kibēēnyēē :Yoona mooyēētaab tyoony bo araaray bēsyoōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyoōsyēk sōmōk. ⁴¹ Mākōōyyoong'iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoona lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona. ⁴² Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn."

*Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chiito
(Luuka 11:24-26)*

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo /kāākiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoom-bakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāmīny, ⁴⁴ kumwooyē kule, 'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.' Yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. ⁴⁵ Yooto, kōōyēyē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkōōwut :tukul chiichoto. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyiit nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchuunnyēē Yēyiin."

*Tuubchēēt Yēesu nyēbo man
(Māārko 3:31-35; Luuka 8:19-21)*

46 Nto yu tākumiitē :Yēesu kung'āloolchinē biiko chēē chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet saang' kumāchē kung'āloolchi. 47 Kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, “Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt kumāchē kung'ālooluung'.” 48 Kuwāl :Yēesu kule, “Ng'oo nyēē moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?” 49 Yooto koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, “Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo. 50 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Baaba ām kibkōōnkōy, nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

13

Makerkeey :teng'eeek
(Māārkō 4:1-9; Luuka 8:4-8)

1 Nto ām bēsyoonooto kung'eetee :Yēesu kō ānkuwokutēbēē sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya. 2 Yu kēēruuukyi keey inee :biiko chēē chaang', kulaany mwēēnkēēt nteenee kiiyyoong'iis :biiko chuut tukul sakaramteetaab tōōliilēēt. 3 Koonēet :Yēesu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch ām tyoonkōōchoy kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēt ake nkoonuuk. 4 Yu kāyis nkoonuuchoo, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey. 5 Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke. 6 Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo kuyuu kimāmii wōlēē kikwērtoochinē keey :tiikiitēk. 7 Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. 8 Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam. Kiyey :alake āmiik chēē ng'ēri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey chēē choong'ēch. 9 Nyoo yēbē yiit, kukas.”

Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii ng'aleek
(Māārkō 4:10-12; Luuka 8:9-10)

10 Nto mii lētuunoo, kukwoonchi :rubiik Yēesu ankuteebēē kule, “Ām nee siing'āloolchinēē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?” 11 Kuwālchi :Yēesu kule, “/ Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, nteenee /mānāākiiboorchii alak. 12 Chiito nyoo yēyiisyēē kiyēē inkēt +/ mākēētāsyi ake. Nto nyoo māyēyiisyēē, +/ mākiibootēē mbo nyoo kāboonto. 13 Āmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy kuyuu ānkoo kakasee koong', mākāse kiy, nto yoo kāyēbchi yiit, kumēēnkētē kiy. 14 Yityiintōōs ām bichu :kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Isaaya kule, ‘+Mōōyēbchinē yiit,

āmōōnkētē kiy.
+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.

¹⁵ Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,
kiimiiny :bichoo yiitin
ānkiimiis koonyay.

Nto kōmāwuu nyoo,
nto kāsēē koonyekwaa,

kuyēbchinēē yiit yiitiikwaa
ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis
ānkāāsoob icheek.[†]

¹⁶ Nteenee ōbēruurootiin sōō, :akweek nyēē tyaa chu kāstooy
:koonyekwook ānkuyēbiitē :yiitiikwook. ¹⁷ !Kāāmwoowook, ki-
ikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē
chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē ōmiitē :akweek
ōkāsē nteenee maneemuuch. Kukanyaan kule kuyēbchi yiit
kiyēē kyookas :akweek nteenee mānēēnkēt kiyooto.”

Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii tyoonkōōchoonoo
(*Māārko 4:13-20; Luuka 8:11-15*)

¹⁸ “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook tyoonkōōchoonēēb
kāābātiintooni kiyisē nkoonu. ¹⁹ Kerkeey :biiko alake
āk kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt nyēē rubtooy
keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin āmēēnkēt kiyēē mwooyē
:lōkōōywēchoo. Yoo kāchō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē.
²⁰ Kukerkeey :alake āk kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt
ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi. ²¹ Nteenee
māchutitēē icheek :ng'ālyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē
mā tyaa, yoo / kākēēwēch / ānkēēwus kubo ng'ālyoontēēt,
koochuchuuy keey. ²² Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē
kibiitee :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee bēng'tēē
tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēēwoonē
:tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ²³ Kerkeey
:biiko alake teng'eek choo kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt
ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey
kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto alak kuyi keey
miisin.”

Tyoonkōōchēētaab suuswoo ām mbar

²⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu biiko tyoonkōōchēēt ake
subak kule, “King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēēk chēē
kāroomēch mbareenyii. ²⁵ Nto mii kwēēmooy kukāruuyo :bi-
iko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoontēēt ake nyēē
wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkuwēēchi keey.
²⁶ Kibiityiin :nkoonuuchoo āk suuswēchoo ankuyey mētēwook.

27 Nto miitē yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mba-reet kule, 'Mokoryoontēēt, 'kiichaan oob :inyiing' kēbuswēēk chēē kāroomēch mbareen? So, kokwaanee ānō :suswēk?'
 28 Kuwālchi :chiitaab mbareet kule, 'Buunyoontēēt :nyooto koyey ng'aleechaa.' Kumwoochi :motwoorikyii kule, 'Ara keebe :acheek bokiiitutu suswēchoo?'
 29 Kukētyi motwoorik kule, 'Acha. Yoo kōōlē boong'ey, ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk.
 30 Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto ākoy yoo /kēēkēsiisyē. Nto yooto +māāmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suswēk ankurat /sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib kukwa chookē.' "

*Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin
 (Māārkō 4:30-32; Luuka 13:18-21)*

31 Kumwooy :Yēesu tyoonkōōchēēt ake kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, "Kichaan :chiito ake mbareenyii kēbuswoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē *aritaaliit. 32 Ānkoo ku kēbuswoo nyēē mining' ām kēbus alak tukul chēē /kēēchoonē, biitē ku wōōyit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa."

33 Kimwooy subak :Yēesu kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin tukun choo yoo /kakeetankwarta bus kuchututēē busy-eek tukul kukuut."

*Kiyēyiisyēē :Yēesu tyoonkōōchoy ām wōlēē mii :biiko alake
 (Māārkō 4:33)*

34 Kiyēyiisyootēē :Yēesu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinootē biiko. 35 Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē * :wōōrkooyoontēēt ake kule,
 "Āmiitē wāāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy,
 ābooru ng'al chēē kiiyēēlootiin kung'eetee / kakeeyey kōōrēēt."†

Kiibanybaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo kibo suswoontēēt

36 Yooto, kubakaakta :Yēesu bichoo ki chaang' ānkuwo kō. Nto tēē yoo kōōnookyi :rubiikyii ankuteebee inee kule, "Mwoowēēch, ibooru nee :tyoonkōōchoonoo bo suswoontēēt?"
 37 Kuwālchi :Yēesu kule, "Chiichoo kichoonē kēbuswēēchoo kāroomēch ku *Wēritaab Chii. 38 Mbareet ku kōōrēēt, nto nkoonuuk ku biikaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suswoontēēt ku biikaab Kibrōkōsyoonēēt. 39 Nto :nyēē kichoonē suswoontoonooto ku *Kēniintēēt. Kiyēē +/ma-keekes ku biiko chēē +/mākiitiilchi ng'aleek ām bēsyēētaab tabanta. Nto kēsiik ku malayikaanik. 40 Kuu yoo /kēētilē suswoontoonoo miitē mbareen /ankeebeelee maata, kuwuyiitu nyooto ām tabantaab kōōrēēt. 41 Mākōōyook * :Wēritaab

Chii malayikaanikyii chokōōnēmto ām Bāytooyiisyēēnyii :bi-iko tukul choo tēwēchootē biiko alak āk kibng'ōōkisiis alak tukul. ⁴² Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē, wōlēē mābokung'woonchi ankuriirunee ng'wēny. ⁴³ Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista ām Kaab Kwaan. Nyoo yēbē yit kukas.”

Karaaran :Kaab Yēyiin

⁴⁴ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo / kakeewunyee tukun chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr :chiito ake ānkōōyēēn subak. Wēētii :chiichoo ām ng'erekweek ānkuwokwaalta tukuukyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata.”

⁴⁵ Kimwooy :Yēēsu subak kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk yoo chēēng'ē :chiito ake sanayeek chēē kāroorānēch, ⁴⁶ nto yoo kānyōōr sanayaanteet akeenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto ankwaal sanayaantaanaata.”

Tyoonkōōchēētaab lēkwēlēēt

⁴⁷ Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo keelumta :biiko alake nēētiit tōōliilēēt āriit ankunam *burburiinēk chēē chaang' chēē makerkeey. ⁴⁸ Yoo kaakunyiy :burburiinēk nēētiit, kōōchuut :tēkiik kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānkulēkwēl burburiinēk choo kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēto choo miyootēch. ⁴⁹ Wuu nyotoo ām bēsyēētaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānkulēkwēlunēē biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin. ⁵⁰ +/ Mākēētōōrchi biiko choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.”

Kāānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny

⁵¹ Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kuteebee rubiikyii kule, “Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikēy kule, “Ēē, kēēkāsē.” ⁵² Yotoo nanyuun kumwoochi icheek kule, “Kunyooy, kāānēētiin ake tukul nyēē /kiikiineet kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kuckerkeey chii nyēē inēmu ām chookēēnyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii

(Māārkō 6:1-6)

⁵³ Yu keewaany :Yēēsu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo, kung'eetee yotoo. ⁵⁴ Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Yotoo kōōnēētiis ām *kōōtaab saayeet. Yu kakas

:biiko wōlēē kiinēētitooy, koolat ankuteebee keey kule, “Wōlēē kinyōōrtooy :chiichi ng'oomnātooni āk kāāmuukēywēēchu bo kwōng'ut ku ānō? ⁵⁵ So! Mābo nee :wēēriitēnyi kāātoong'iintonoo? Mā kaamet nyoo /kēēkuurēē Maaryaa ānku ng'eetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēēf, Simōōni ākoo Yuuta? ⁵⁶ Kēēboontē keey oob mbo cheebkaamet tukul? Kunyi ii, konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?” ⁵⁷ Kitay :bichoo Yēēsu.

Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “-/Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo ām saang'nyii nto kōōng'waa, nteenee koonyitē :biikaab saang'ta ake.”

⁵⁸ Manaayeyee wōlooto :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'ut kuuyu kimēēkoosēē keey :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēēsu?

(Māārkō 6:14-29; Luuka 9:7-9)

1 Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē / kyoomtooy Yēēsu.
2 Kumwoochi motwoorikyii kule, “Bātisāniintēēt Yoowaana :nyooto nyēē kookung'eetee meet! Kiyooto nyi ōkāsē kuyēyiisyēē kāāmuukēywēēchoo bo kwōng'ut.”

³⁻⁴ Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkeētaab ng'eetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kimwoochinē :Yoowaana Ērōōtē kule, “Makaraam 'intii ng'eetaabkoomēt kusobē.” Yooto kōōwuruur :Erootyaa Ērōōtē kukerta Yoowaana kōōtaab kibратиisyek. ⁵ Kimāchē yooto :Ērōōtē kubakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu kichāmtooy :bichoo kule *wōōrkooyoontēēt :Yoowaana.

⁶ Nto miiitē yēē /kikyoomē saakweet nyēē king'erēkyinēē :Ērōōtē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē, chokutumēē :chēēbtaab Erootyaa taayeetaab biiko. Yooto kung'erech :Ērōōtē kut ⁷ kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē kiyēē kateeb.

⁸ Wokuteebee :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi Ērōōtē kule, “Āmāchē mētitaab Yoowaana /kēēyibunēēnoo kibseesweet!” ⁹ Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee kuuyu kikiikōōwoolchi keey chēēboo ām taayeetaab tāyēkyii, kumwaayta /kēēyēchi kiyooto kitēēbē. ¹⁰ Kunyoo /kibokeechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiisyō ¹¹ nto yityo /kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētooto ānkuyibchi kaamet. ¹² Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii nto yityo bokumwoochi Yēēsu.

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)*

¹³ Yu /kābokyoomchi Yēesu ng'aleechaa, kung'eētyēē wōlooto kimii ānkwooyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit :chii. Nto kukāsē :biiko kuu nyooto, koosaab sakaramtee-taab tōōlilēēt kwaalach Yēesu. ¹⁴ Kurēkunēē :Yēesu mwēēng', ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta ānkōōsoobchi bōōrwēk.

¹⁵ Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyi :rubiik ānkumwoochi kule, “Ntēē kāākwiimēn :kōōrēēt ānku suurkwēēnyoo :wōli! Mwoochi bichu simkuroot subokwalaat āmiik chēē kāriibēē moonikwaa.” ¹⁶ Kuwāl :Yēesu kule, “Mēērook kuba. Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” ¹⁷ Kukētyi :rubiik Yēesu kule, “Ntēē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē kēēboontē!” ¹⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkōōnoo baa āmiichooto.” ¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule kōōbuur :biiko yoo bo saateey. Nto miitē yoo kunam mukaatiinekēy muut āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kubchēchinoot biiko. ²⁰ Kyoomiis :bichoo tukul kut kubiyoong' iis. Nto bēē kōōruruuchoot :rubiik āmiik chēē /kikiituuchaat, kunyiy kērēboonik taman āk āyēēng'. ²¹ Biiko chēē kyaam āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut / kumānāākiiyitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

*Kiwēēsyētēē :Yēesu bēēko barak
(Māārko 6:45-52; Yoowaana 6:15-21)*

²² Yooto bakeenke, kōōkiimchi :Yēesu rubiikyii kulaany mwēēnkēēt simkoonto kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko. ²³ Nto yu kāākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēēt kutākumii :inee wōlooto nki-tyō. ²⁴ Yooto tukul, kikiikuwo :mwēēnkēēt tōōlil kwēēn ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēēt. ²⁵ Nto yu kāng'eēyēn :kōōrēēt, kuwēēsyētēē :Yēesu bēēko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii. ²⁶ Nto bēē kukas :rubiikyii kuwēēsyētoonunēē tōōlilēēt, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Chii ēē, nto āyiin!” Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōytōōs bakeenke nyēē kāākubōōtoon. ²⁷ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo.” ²⁸ Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, “Yoo inying' ii, Mokoryoontēēt, imwoowo awēēsyētēē bēēko barak ākoy wōloo imiitē.” ²⁹ Kuwālchi :Yēesu Bētērō kule, “Chōō naas.” Kurēkunēē :Bētērō mwēēng' ankootaar bēēko barak ānkutākyi keey Yēesu. ³⁰ Yu kakas wusōōnēēt, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, “Wōōy, ānkiisārwoo wē, Mokoryoontēēt!”

³¹ Kōōyokooyto :Yēesu āwut ankunam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, “So, ntēē iyābē kuu nyi? -Mēēkoosēēnoo keey?” ³² Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēēng', kuteeman :wusōōnēēt. ³³ Kukulunkyi :biiko choo kimiitē mwēēng' Yēesu kumwooyē kule, “Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin.”

*Kiisooob :Yēesu biikaab Keneesareet
(Māārkō 6:53-56)*

³⁴ Nto yu kaakwaay, bokōōyyoonyēē yēē /kikēēkuurēē Keneesareet. ³⁵ Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēesu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōōs. ³⁶ Kusoom :bichooto kimnyoontōōs Yēesu kule, “Ichāmwēēch kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireeng'uung'.” Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

15

Tooytoochiintōōs :mākuutēkaab Yēyiin āk kiruutēkaab Farisaayeeek

(Māārkō 7:1-13)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kukwaanee *:Farisaayeeek alake āk kāānēētikaab kiruutēk Yēerusālēēm ankuteebēe Yēesu kule, ² “Ām nee yu mārūbē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēētāsiimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?” ³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong'?” ⁴ Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?† Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.†’ ⁵ Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat kubo Yēyiin,’ ⁶ nto yooto mēēbērē māchāktōōs kooywey sikiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkwook nkit. ⁷ Ōyēyē keey sōō kutyaa kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

⁸ ‘Koonyitēēnoo :bichoo kuutuw,
āmāboontēēnoo moo.

⁹ Ānkoo kasaaya :bichoo, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.”†

*Nee :nyēē yēyē chiito kumātiliit ām wōlēē mii :Yēyiin?
(Māārkō 7:14-23)*

10 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēesu biiko kuyisiyee keye inee nto yityo kumwoochi kule, “Okas baa ng'ālyoontooni: 11 Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātililiit, nteenee nyēē yēyē kumātililiit ku kiyoo chōōnēē kuutiinyii.”

12 Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōnookyi :rubiikyii, ānkumwoochi kule, “Kēēnkēt :inyiing' kule kāng'woonchi *Farisaayeek :ng'aleechaa 'kēēmwooyē?”

13 Kuwālchi :Yēesu kule, “+/ Makeeng'eeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy. 14 Kunyi -mooyiimee keye :akweek Farisaayeek. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōōchi :cheebkoraatyaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn.”

15 Yooto kumwooy :Bētērō kule, “Iboorwēēch ng'aleechaa bo tiliilinto.” 16 Kuwālchi :Yēesu kule, “So, ākoo mānōōnkēt kura? 17 -Mōōnkēt :akweek kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang'? 18 Nto ng'aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. 19 Kiyēē chōōnēē mēt ku kāāsōōtēyēwēēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaayeet, siko-rnateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk ng'ōōmsēēt. 20 Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātililiit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēētyēēchi :Yēesu cheebyoosya nyēē kimā Chebyuutayaa (Māārō 7:24-30)

21 Yu kang'eeet :Yēesu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn. 22 Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimā Chebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, “Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa! Mii kōōyiyimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaat.”

23 Mānāwālchi :Yēesu cheebyoosyaanaa ng'ālyoo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēesu ankusaaysay kule, “Mwoochi, naas, kuwēēchi keye ntēē kābōloobōloot kuu nyi.”

24 Kuwālchi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Cheebyoos, / kikiyookwoo anii baatey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo.” 25 Kōōnookyi :cheebyoosyeet Yēesu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, “Ānkiiyēētyēēchoo oō, Mokoryoontēēt!” 26 Kulēēnchi :Yēesu, “Makaraam / kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmetyi ng'ōōkin.” 27 Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, “Wuu nyooto sinee oō, Mokoryoontēēt, ntēē āmē mbo :ng'ōōkin seeserik

yoo āmiisyē :biikwaa.” ²⁸ Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēesu kule, “Cheebyoos, kuuyu 'ikoosēnoo keey miisin, /kākāēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy.” Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

*Kiisooob :Yēesu biich chēē chaang' chēē kimā Yuutayeeek
(Māārko 7:31-37)*

²⁹ Nto tēē yoo kung'eetee :Yēesu yooto kumur sakaram-teetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōōr ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētiis. ³⁰ /Kikiimutyi biiko chēē chunku-tootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchootiin, chēē kirātākiis :ng'elyēēbik āk alak chēē chaang' / ānkiikoochi taayeetaab Yēesu. Kōōsoob :Yēesu bichooto tukul. ³¹ Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiis :ng'elyēēbik, kāsobcho :choo kisōnkōchootiin, kubeesyet :choo kichunkutootiin ankukasta :choo kikōryootiin, koolat ānkusilto Yēyiintēētaab *Isrāyēēl.

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan
(Māārko 8:1-10)*

³² Nto miitē yoo kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk āmāmii :kiyēē āmē! Mēēbērē +māāmwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi :kēmēwuut kēēltaab too.”

³³ Kuwāl :rubiikyii kule, “Nto wōlēē sikeenyoorte āmit chēē yēmē biich chēē tēē chu ām suurkwēēnooni ku ānō?”

³⁴ Kuteebēē :Yēesu kule, “Oboontē mukaatiinek ata?” Kuwālchi :rubiik kule, “Kēēboontē tisab āk *burburiinēk chēē ng'eri.”

³⁵ Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keey. ³⁶ Nto tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kākubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko. ³⁷ Kwoomiis :biiko tukul kut kubiyoon'giis. Nto yu kēēruuuchoot :rubiik āmiik chēē king'ēt, kooniyit kērēboonik tisab. ³⁸ Nto laatitaab biiko chēē kyoomiis, ki kisyēērōōk ang'wan /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

³⁹ Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēesu biiko kubēēchi keey ankulaany :inee mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Makataan.

16

*Kitay :Farisaayeeek kōōyēnchi Yēesu
(Māārko 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)*

¹ Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi *Farisaayeeek ākoo *Satukaayeeek Yēesu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyēchi

icheek kiy nyēbo kwōng'uut sukōōnkētēē kule boonto :inee kāmūukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. ² Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imēnē, ōmwooyē :akweek kule, ‘Mākumusēs tuun :kōōrēēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.’ ³ Nto yoo bo kōōrōōn, ōmwooyē kule, ‘Yiiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak ānkutuuluunkēnoot.’ Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng'aleek chu ōkāsē kuyēyāktōōs. ⁴ Biich chēē miyootēch choo kiikutēwēchākiis :chēē tēēbē / kēēyēchi kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/ mākiiboorchii ku choo kibo Yoona.”

Yooto kubakaakta :Yēesu bichooto ānkuwēētēē mwēēnkētēē āk rubiikyii.

Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeeek āk *Satukaayeeek (Māārkō 8:14-21)

⁵ Nto yu kayit tōōliilēēt biitoniin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē mukaatiinek. ⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeeek āk *Satukaayeeek.” ⁷ Kung'alaalee :rubiichoo ng'aleechaa ānkumwooy kule, “Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaatiinek.” ⁸ Nto yu kēēnkēt :Yēesu kiyēē king'āloolēē :rubiikyii, kuteebēē kule, “-Mōōkoosēēnoo keey kāroomin? Ām nee yu ōmiitē ōmwooyē kule manoonamaanu mukaatiinek? ⁹ Mānōōnkēt kiy ākoy kura? -Mōōsōōtē mukaatiinechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik choo kyōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹⁰ Nto mbo naas mukaatiinechaa ko tisab choo kwoomē :biiko kisyēērōōk ang'wanu āk kaatuukanik choo kwōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? ¹¹ Ām nee simōōnkēt kule kāmāāng'āloolwook kurubta keey āmiik? ! Kāmwoowook, ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeechaa āk Satukaayeechaa!” ¹² Yooto nanyuun, kōōnkēt :rubiichoo kule mēēbērē kimwoochinē icheek :Yēesu kuriibēē keey āmiik nteenee kimwoochinē kuriibēē keey kāmāāng'āloolwook Farisaayeeek āk chēbo *Satukaayeeek.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu (Māārkō 8:27-30; Luuka 9:18-21)

¹³ Yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiik rōōrōōkēētaab *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi, kuteebēē rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku ng'oo?” ¹⁴ Kuwālchi :rubiik kule, “Mwooyē :alake kule inyīing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule

Cheremnyaa nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē kaakung'eetee *kāābkwoombiich." ¹⁵ Kulēēnchi Yēēsu, "Nto akweek, ōbērē anii ku ng'oo?" ¹⁶ Kumwooy :Simōōni Bētērō kule, "Inyiing' *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin."

¹⁷ Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Simōōni araab Yoona, ibēruuroot. Mā chii :nyēē kāng'oong'uung' ng'aleechu, nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy. ¹⁸ Kunyi, +māākuuriing' kule Bētērō* ānku +māātēēkyi kitawaani kōōnyuu nyēē -mēēbēlē :Buunyoontēēt. ¹⁹ +Māākōōniing' kāāmuukēywēēk chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiy ake tukul nyēē ikērē ām kōōrooni, +/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto nyēē iyootē ām kōōrooni, +/makeeyaāt ām kibkōōnkōy." ²⁰ Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōkiimchi rubiikyii masimkumwaaytaāt kule inee :Kāārārookiintēēt.

*King'alaalee :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii bo meet
(Māārko 8:31-33; Luuka 9:22)*

²¹ Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēēsu kumwoochinē rubiikyii kule ākoy kuwo :inee Yēērusālēēm ānkubuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām āwunnyēkaab booyik, mbo *kibkōōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. Kimwooy mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.

²² Yooto kuwēēto :Bētērō Yēēsu komos ānkumwoochi kule, "Acha ōō, Mokoryoontēēt! Mēērook kuyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo ām wōlēē imiitē!"

²³ Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule, "Sateenaa keey wē, Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē āmiitē. 'Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy :biiko, āmēēbērē kuu wōloo māktooy :Yēyiin."

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu
(Māārko 8:34–9:1; Luuka 9:23-27)*

²⁴ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēēnyii amanyokoriit meet.† Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. ²⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *sobontaab kibchuulyo. ²⁶ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo

16:14 Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11   **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa. 6:69;

Yēyuu. 14:15   * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitaweet.   **16:18** Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Ēfēēs. 2:20   **16:19** Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23   **16:20** Māārko 8:30; 9:9   † **16:24** Yoo /kākēwēēkyiin yuutēyū ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē.   **16:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21   **16:25** Luuka 17:33; Yoowa. 12:25

kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonoto? ²⁷ Āmiitē :anii, *Wēritaab Chii wāāchōōnii ām Lēbkēēyyēētaab Baaba āk malayikaanikiyii, ānkuchāāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey. ²⁸ !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisyēēnyii.”

17

*Kiweek :eertaab Yēēsu
(Māārkō 9:2-8; Luuka 9:28-36)*

¹ Nto yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kulaang'ta :Yēēsu ākoy tulwēēt ake barak, kuboontootē keey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō. ² Kumiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēēsu kukāsē rubiik, koolekecheech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang'! ³ Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēēsu. ⁴ Kulēēnchi :Bētērō Yēēsu, “Mokoryoontēēt, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany ateech kēryōōnik sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya.”

⁵ Kutākung'ālōolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki leb-keey miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē.”

⁶ Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut. ⁷ Kuwo :Yēēsu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, “-Mōōmuuyē, ōng'eētyē.” ⁸ Nto yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiiitē :chii ake tukul nteenee Yēēsu nkit.

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo / kaaking'eetee *Wēritaab Chii meet.”

*Kiineet :Yēēsu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab *Eliiya
(Māārkō 9:11-13)*

¹⁰ Kuteebēē :mbo Bētērō Yēēsu kule, “Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōyēēw *Eliiya kurook, nto chōōnii *Kāārārōokiintēēt?”

¹¹ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. ¹² !Kāāmwoowook, ki-ikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bichoo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyalil *Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto.” ¹³ Yooto

16:27 Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12 17:1 Mat. 26:37; Māārkō 5:37; 13:3 17:5 Kiruu. 18:15; Mat. 3:17 17:8 2Bēt. 1:16-18; Ng'oong'. 1:16 17:11 Mal. 4:5-6; Mat. 16:14

nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēesu kung'āloolēē Bātisāniintēēt Yoowaana.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin (Māārko 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

14 Yu kāākurēk :Yēesu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut alake kuboonto keey biiko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keey. Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ¹⁵ ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, riiree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyiimē :bōōroo miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēēko. ¹⁶ Kāāmuyi rubiikuuk nteenee manaakoomuuch.”

17 Yooto kumwooy :Yēesu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseena keey! +Māābuurtok ākoy āyu? +Māāmuytoochok ākoy āyu? Omutwaa anii wēēroo.”

18 Kōōbēbēeto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke.

19 Nto miitē yoo kuboonto keey Yēesu āk rubiikyii, kuteebēē :rubiik kule, “So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?” ²⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kuuyu -mōōkoosēēnoo keey kāroomin. Kāāmwoowok, nto ōboontē kaakaaset nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēetaab *aritaaliit, nto ōmuuchē ōmwoochi tulwooni kule, 'Ng'eetee yu ānkiwē yuun' kung'eētē. Māmii :kiy nyēē ibēlook. ²¹ Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyooto, yoo manoosaay ānkōōkir āmiisyēēt.”*

King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Māārko 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

22 Nto yēē kimiitē kubēesyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Mii /bokiyyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni. ²³ +/Makeebakachaa nto miitē bēsyēetaab sōmōk /kiing'eeteena meet.” Kiyey :yooto kwoorookēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēesu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

24 Yu kayit :Yēesu āk rubiikyii Kaabernaam, kukwa :kāāruurukikaab *syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebēē Bētērō kule, “Mākwēyē :kāānēētiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?” ²⁵ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto mächē kung'alaal, kumwoochi :Yēesu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee ōō, Simōōni? Ng'oo :nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?” ²⁶ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ākoo tookunoot kule

17:13 Mat. 11:14 17:20 Mat. 13:31; 14:31; 21:21 * 17:21 Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontēetaab 21. 17:23 Mat. 28:6; Māārko 8:31 17:24 Chuy. 30:13-14

mākwēyē kiy :lēēkōōy. ²⁷ Nteenee yoo simākēēkustoochi bichu, iwē ākoy tōōliil ānkiiwiirchi ntawaaniit bēēko. Nto *burburyoontēt nyoo bo taayta inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorte āriit beesyaanteet nyēē yēmē kukweytee :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'."

18

Ng'oo :nyēē wōō?

(Māārkō 9:33-37; Luuka 9:46-48)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuteebēe :rubiik Yēesu kule, "Ng'oo :nyēē wōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin?" ² Kukuur :Yēesu leekwa nyēē mining' kōōyyoong'to keey rubiik ³ ānkulē, "Kāāmwoowook, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wuunto :lēēkōōy chēē minkēēch, mākoy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁴ Kunyi, nyoo yibē keey ng'wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁵ Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

Ōriibēē keey kentaayēet

(Māārkō 9:42-48; Luuka 17:1-2)

⁶ Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisiyēnē /kēērātyi rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta. ⁷ Tyaa sōō :ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.

⁸ Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' nto kereenkeeng'uung' itayaa, itilte! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku kereeng' akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo. ⁹ Yoo kēēsākyiing' koong'uung' itayaa, ilōōtu! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu kimekoong'nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo."

Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul

(Luuka 15:3-7)

¹⁰ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriibē keey! -Mōōmōōntooy ake tukul ām chu tākung'ārng'ār. Kubooyiit man, tinyē :icheek malayikaanikwaa chēē boonto keey Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.* ¹² Yoo boonto :chii kēēchiirēkyii

18:1 Luuka 22:24   18:3 Mat. 19:14   18:4 Mat. 23:12   18:5 Mat. 10:40

18:9 Mat. 5:29-30   * 18:10 Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōrāroochē choo kiikubootyo.

bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee? Bākooktooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng'aat nyoo kābotē? ¹³ Kubooyiit man, ng'ērēchē miisin kubo nyooto akeenke kusiir chuut alak. ¹⁴ Ām kēelto nyēē wuu nyooto, māchāmē :kōōn nyoo mii kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung'ārng'ār.”

*Choolwookātēēt ākoo nyooeetaab kaat
(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)*

¹⁵ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo kāchoolwookēnchiing' :ng'eetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchi lēēluutyēenyii. Nto yoo kākāsuung', 'kukēyisu inee. ¹⁶ Nteenee yoo kāmākāsuung', iwēētē keey chiito ake nto ku biich āyēēng', sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē chāmchiintōōs kule wuu nyooto / sikiitiil ng'ālyoo. ¹⁷ Nto yoo kāmākāsi bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng'aleek tukul. Nto yoo kāmākāsi booyichoo, ōyib inee kuu wōloo / kēēyibtooy chii nyoo -mēēnkētē Yēyiin nto kuu kāāruruukiintēetaab *syuuruut.”

¹⁸ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōroni, +/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōroni, +/makeeyaāt ām kibkōōnkōy.

¹⁹ Āmwoowok subak kule, yoo kākāsiyiin :biiko āyēēnku ām kōōroni yoo sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu wōlēē kāmāktooy. ²⁰ Yoo kātuyoo :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek.”

/Kēēnyōōchinē keey kaat

²¹ Nto miitē yoo kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoon-tēēt, māchāktōōs ānyōōchi kaat ng'eetaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet tisab?” ²² Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey, nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab.”

²³ Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin: Kimwoochi :bāytooyiintēēt wootwookikyii kukwa / bokeeng'alaalee wōlēē kiwuu :yiisyōōnuutēkwaa. ²⁴ Kiboonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay bēsēnto nyēē wōō misin.† ²⁵ Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē

18:14 Yoowa. 10:11-15   **18:14** Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9
18:15 Laawi. 19:17; Kala. 6:1   **18:16** Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1;
 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28   **18:17** Room. 16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11
18:18 Mat. 16:19; Yoowa. 20:23   **18:19** Mat. 7:7   **18:22** Toowu. 4:24   **18:23**
 Mat. 25:19   † **18:24** Kiyēmē :beesaanichu kwaan tuuka kisyēērōōk konom.

kuyaakta, kumwooy :mokoryoontēēt kule / kyaalta wootwookiintonoo āk kanyii tukul kunam wōlēē mii :cheebyoosyeenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kiboonto /keeyaaktee bēsēnooto. ²⁶ Kukutunyēē :wootwookiintonoo taayetaab mokoryoontēenyii ankuriiree keey kule, 'Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnoo sōō bārooyinto sāāyookuung' bēsēng'uung' tukul.' ²⁷ Kuriiree :mokoryoontoonoo chiichoo ānkōōmiisyyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.

²⁸ Nto yu chuytooy :wootwookiintonoo saang' kutuuyēē wootwookiintēēt nyiin ake. Kiboonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyii nyēē mābo laat.‡ Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, 'Yookwoo bēsēnnyuu!' ²⁹ Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkēy kule, 'Murooni, tēēkōōnoo bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung' bēsēng'uung'.' ³⁰ Nteenee kitāyis :chiichoo ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsyēēt nyēē kayaaktee bēsēnoo! ³¹ Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin ānkubokumwoochi mokoryoontēēng'waa kiyēē kiyeyakay.

³² Yu kakas :mokoryoontēēt ng'aleechaa, kukuur wootwookiintonoo ānkumwoochi kule, 'Iyēku sikoran. Yu kwēēriirēē keey :inyiing' āmiisuung' anii bēsēnoo kwēēboontē tukul. ³³ So, kwaaming' :nee simeeriiree :nkinyiing' wootwookiintēēt nyiin ake?' ³⁴ Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chiichoo kukerta kō kung'woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.

³⁵ Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu nyooto yoo -mōōnyōōchinē keey kaat."

19

*Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēy
(Māārkō 10:1-12)*

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kung'eetee Kalilaaya ānkutākyi keey yēēmēetaab Yuuteeya. Kisyēbunēē biitēetaab koong'asiis nyēbo āynēetaab Yoortaan. ² Kurub ām wōlooto :biiko chēē chaang' ānkōōsoob choo kimnyoontōōs.

³ Nto tēē yoo, kukwoonchi *:Farisaayeek alake Yēesu kumāchē kutyem, ankuteebēe kule, "Chām wēēch :kiruutēk kukwet :chii koorkēēnyii kubo ng'ālyoo ake tukul?" ⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, "Manoosuman :akweek siruutēk yoo mwooyē kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, 'Kiyey murēn āk koorko,'† ⁵ ānkumwooy kule, 'Kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii

18:27 Luuka 7:42 ‡ **18:28** Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng' baateey.

18:33 Mat. 5:7 **18:34** Mat. 5:26 **18:35** Mat. 6:14-15; Ēfēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāāk. 2:13 † **19:4** Toowu. 1:27

ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.’† ⁶ Mēēbērē tāku biich āyēēng’, nteenee kāākuyēk kiy akeenke. Kunyoo -mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin.”

⁷ Kuteeb subak :Farisaayeechaa kule, “Ām nee sukumwooy * :Muusa kule, kusirchinē :saanteet koorkēēt barweet nyēē bārēē kooyēēyto nto kwētē koorkēēt?” ⁸ Kukētyi :Yēēsu kule, “Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē kooruukwook kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkwōok. Nteenee kimāwuu nyoo yu kibo taay. ⁹ !Kāāmwoowōok, chii nyoo kwētē koorkēēnyii ām ng’aleek chēē mānāmē keey āk martaayeet, ānkulē keemut koorkēēt ake, kukaakumarta :chiichoo.”

¹⁰ Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, “Yoo ākoo wuu chu :ng’aleek ām wōlēē miitē :murēno āk koorkēēnyii kukaykay kumēēmutiis :chii.” ¹¹ Kuwālchi :Yēēsu rubiikyii kule, “-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng’aleechu, nteenee choo kiikung’oonkyi :Yēyiin. ¹² Choong’ēch :ng’aleek chēē yēyē biiko kumākēēsyo. Miitē :alake chēē /kikēēsichē kumēēmuuchē kusich, kukilātē alak :biiko nto alak, kitay kēēsyēēt kubo bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē kucham, kucham.”

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?

(Māārko 10:13-16; Luuka 18:15-17)

¹³ Nto miitē yoo, /kiimutyi Yēēsu lēēkōōk kule kutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur. Nteenee kiiburyoong’to :rubiikaab Yēēsu bichoo. ¹⁴ Kumwoochi :Yēēsu kule, “-Mooraany, nteenee ōbāroochi lōkōchu minkēēch kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin.” ¹⁵ Yooto, kōōbēruur lōkōchoo, nto yityo kuwēēchi keey.

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin

(Māārko 10:17-27; Luuka 18:18-27)

¹⁶ Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebee Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē mächāktōōs ayey sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” ¹⁷ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ām nee yu ’keetebeenaa kurubta keey kiy nyēē karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo imāchē siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin.” ¹⁸ Kuteebee :chiichoo Yēēsu kule, “Imwooyē kiruutēk nkōchō?” Kulēēnchi :Yēēsu, “-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng’wiinyan, ¹⁹ iywey kōōn āk koomēt ankiicham laaty-eeng’uung’ kuu wōloo ichāmtooy keey.”† ²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, “Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē taakustaat?” ²¹ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Yoo imāchē siichurte,

† 19:5 Toowu. 2:24 19:5 Ēfēēs. 5:31 19:7 Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31 19:9 Mat. 5:32; 1Kōor. 7:10-11 19:14 Mat. 18:3 † 19:19 Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18 19:19 Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18 19:19 Māārko 12:31

wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē 'kēēnyōōru. Yoo 'keyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.”²² Yu kakas :chiichoo kuu nyoo, kusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu ki wōō :bāytit nyēē kiboonto.

²³ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :chiito nyēē boonto bāytit bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁴ ! Kāāmwoowook, nyumnyum kōōwut *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.” ²⁵ Yu kakas :rubiik ng'aleechaa, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē / kiiraraach?” ²⁶ Yooto kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo ānkumwooy kule, “Mēēmuuchāktōōs :ng'aleechu ām wōlēē mii :chiito, ntee-nee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu
(Māārkō 10:28-31; Luuka 18:28-30)*

²⁷ Yooto, kumwooy :Bētērō kule, “Kēēnyōōru nee :acheek chu kookeebakaakte kiy ake tukul ankeerubiing?”
²⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, yoo bāytooyiisyē *:Wēritaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēēt nyoo lēēl, +mōōbāytooyiisyē :akweek rubiikyuu tamanu āk āyēēng'. +Mōōtiilchinē ng'aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng' chēbo Isrāyēēl. ²⁹ Nto chii ake tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ³⁰ Nteenee biiko choo yibē keye barak ām kōōrooni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keye ng'wēny ām kōōrooni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin.”

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibuunēk

¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii :chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēbo *musābiibuunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt ake kōōrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām mbaraanaa. ² Yooto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt kule mākukwēchi bichooto beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē ām bēsyēēt akeenke. Yooto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.

³ Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōōrōōn, kuwo :chiichoo wōlēē kiiruruukyinē keye :biiko kumāchē yiisyēēt.

⁴ Kumwoochi chiichoo bichoo kule, 'Obe :nkakweek bōōyēyiisyē mbareeng'waanii, sāākṵēwook kiyēē yemaat.'

⁵ Kuba :bichoo.

Kiyyeey :chiichoo yooto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak. ⁶ Chokuwo subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kunyōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyyoong'iis. Kuteebee choo kule, 'Ām nee yu sōōyyoonyēē :akweek yu kwiimēn?' ⁷ Yooto kuwāl :bichoo kule, 'Kēēmiitē yu kuuyu māmii :chii nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.' Kumwoochi :chiichoo bichoo kule, 'Okwaa :nkakweek bōōyēyiisyē ām mbareeng'waanii.'

⁸ Nto yu kararakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo mbaraanaa chiinyii nyēē kiyyoonkyinē yiisyēēt kule, 'Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi beesaanikwaa choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo /kākēēsirē lēt ankiitas taay ākoy choo /kākēēsirē taay.' ⁹ Yooto nanyuun, kukwa :biikaab yiisyēēt choo /kikēēsirē asiistaab taman āk akeenke /ānkēēkwēchi beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹⁰ Nto yu kakwa :choo /kikēēnyōōyēē /kēēsirē, kubērē tōōs +/mākēēkwēchi chēē chaang' kusiir chuut, nteenee /kikēēkwēchi icheek tukul beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. ¹¹ Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab mbareet ¹² kumwoochinē kule, 'So, ntēē kāyēyiis :bichu /kātākēēsirē asiista akeenke buch, ānkii-āyēēchēēnēēch acheek chu kakyaamee keey yiisyēēt ānkēēyōōtu asiistaab bēēt?'

¹³ Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichooto kule, 'Lēyyē, tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēēkāsyiinē oob kule +/mākēēkwēwuung' beesaanik chēbo bēsyēēt akeenke? ¹⁴ Wēēchi keey! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kāchōōnii lēt beesaanik chēē tēē cheekuuk. ¹⁵ Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee beesaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuuyiiti-ing' keey :moo kubo mooyēenyuu nyēē lēēl oō? "

¹⁶ Yooto kooteryeech :Yēesu kule, "Nteenee biiko choo yibē keey ng'wēny mākubooyiit taayta, nto choo yibē keey barak mākubooyiit lēt."

*Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii
(Māārkō 10:32-34; Luuka 18:31-34)*

¹⁷ Nto yu kimiitē :Yēesu kōōtōōchē Yēerusālēēm kuwēeto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, ¹⁸ " ! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēerusālēēm. +/Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruustaa /keebakachaa ¹⁹ ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuuroo :choo

ānkubirsēetoo kulālchoo ānkukwērtoochoo *murtooywoontēet.
Nto miitē bēsyeētaab sōmōk +/makiing'eteena meet.”

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō

(Māārko 10:35-45; Luuka 22:24-27)

²⁰ Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab
Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu kumāchē
kusoomso. ²¹ Kuteebē :Yēesu kule, “Imāchē nee?” Kuwāl
:cheebyoosyaanaa kule, “Chāmwoo kōōbuurunēēniing'
:wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam
ām Bāytooyiisyēēng'uuung' nyoo chōōnii.” ²² Kumwoochi :Yēesu
kule, “-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek ocham
ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii?” Kuwālchi
:bichoo Yēesu kule, “Kiimuuchē.” ²³ Kumwoochi :Yēesu
kule, “+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto,
-māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnook ātēbto nyēbo āwutaab
taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē
biiko bārooyinwēchoo.”

²⁴ Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa,
kunyēērchi murēchooto āyēēng'. ²⁵ Yooto kukuur :Yēesu
rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, “Ōnkētē kule bāytooyik
chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule
icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir
chuut. ²⁶ Nteenee -mookany kuwuyiit nyooto ām wōlēē
ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek kuyēk
nyēē wōō, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. ²⁷ Nto
nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut
yiisyēēt. ²⁸ Kyāāchōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko
yiisyēēt, āmēēbērē kyāāchōōnii /subokēēyēwoo. Kichāākooytē
soboonyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'.”

Kiisoob :Yēesu cheebkoraatiisyek āyēēng'

(Māārko 10:46-52; Luuka 18:35-43)

²⁹ Nto yu ng'ēētēē :Yēesu Yēērikō ākoo rubiikyii, kurub
lēt :biiko chēē chaang'. ³⁰ Kimii :biiko alake āyēēnku chēē
kikōryootiin kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule
ki Yēesu :nyi kimii kukēēytooy, kukuurchi barak kule,
“*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!”
³¹ Kōōburyoong'to :biiko kule, “Ōsiisyē!” Nteenee
kukuurchi barak :bichoo miisin kule, “Mōchōkōrēētaab
Tāwuti, ankiiriireeneech!” ³² Kōōyyo :Yēesu ankuteebēē
cheebkoraatiisyechaa kule, “Ōmāchē āyēwook nee?”
³³ Kuwālchi kule, “Mokoryoontēēt, kēēmāchē keekaste.”

34 Kukāsyi :Yēesu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa. Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēesu.

21

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēem kuu Bāytooyiin
(Māārko 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)*

1 Nto yu kariikta :Yēesu āk rubiikyii saang'ta ake nyēē /kikēekuureē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk,
2 kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin.
+Mābōonyōōru sikiryō nyēē siirwaak nyēē boonto keey kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwoo. 3 Nto yoo ka-teebeenaak :chii ng'ālyoo, olēēnchi mächē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt areet akeenke.”

4 Kiityiich :ng'aleechu kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule,

5 “Ōmwoochi biikaab Yēerusālēem kule. Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.

Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.

Yiboot keey ng'wēny

ānkuchōōnēē sikiryō nyēē siirwaak.”†

6 Yooto nanyuun kuba :rubiichoo āyēēnku ankubokuyey kuu yoo kimwoochinē :Yēesu. 7 Kibokootyaach ānkukwēr siirwaakaanaa bo sikiryō āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /kiiliiktēē keey, nto tēē yoo kutēbēē :Yēesu nyoo ki siirwaak. 8 Yooto kōōyiitoochinoot :biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubutoot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit. 9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt kumwooyē kule,

“Kutōrōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!

Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”†

10 Kuyitu Yēerusālēem, kōōwāywooytōōs :biiko tukul ānkutēēbē kule, “So, ng'oo :nyi?” 11 Kuwāl :bichoo kikwoontooy keey Yēesu kule, “Wōōrkooyoontēēt Yēesu :nyi, nyoo bo Nāāsārēēt ām Kalilaaya.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Māārko 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)

12 Nto tēē yoo, kōōwut :Yēesu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōrōsēēk āk

cheemung'aariisyeek alak. Kuwunukto :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik kōōtyēēlākiis. Kiityeel mbo nkicheek ng'echērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'.¹³ Kimwoochinē :Yēesu bichoo kule, "Mwooyē :siruutēk kule, 'Bo :Kōōnyuu saayeet,'† nteenee kyooweek :akweek 'kuyēk kēbēnyoo nyēbo sāsiik.'†"

¹⁴ Yooto / kiimutyi Yēesu cheebkoraatiisyeek āk chēē kichunkutootiin. Kōōsoob :Yēesu bichoo. ¹⁵ Kinyēēr :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk miisin yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyey :Yēesu āk wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kōōkoostoo Yēyiin kule, "/Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab Tāwuti!" ¹⁶ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, "Imiitē ikāsē kiyēē mwooyē :lōkōchu ēē?" Kulēēnchi :Yēesu, "Ēē, ākāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake ām siruutēk yoo mwooyē kule, 'Kiyyey :inyiing' Yēyiin kookaastiing' :lēēkōōy āk chēērērōōk?†"

¹⁷ Kung'eetee :Yēesu Yēērusālēēm ānkuwokurwoowunēē *kiri-inkēētaab Beetannayaa.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit
(Māārkō 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Nto yu kāyyēēkunēē kumiitē :Yēesu kōōyēyē Yēērusālēēm, kwaam :kēmēy. ¹⁹ Kukas kēētīt ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituumtuumēn kityō. Kuchub :Yēesu kēētooto kule, "-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!" Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

²⁰ Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyo ankuteebee key kule, "So, keeyaam :nee mutiiniini areet akeenke?"

²¹ Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, "!Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē key Yēyiin ām mooyēēt akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini, āmēēbērē nyooto sōō, baa-teey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet kule, 'Ng'eet ānkuwēēwiirchi keye araray,' kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto. ²² Yoo ōkoosēēnoo keye, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē."

Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki kāwōōt
(Māārkō 11:27-33; Luuka 20:1-8)

²³ Nto yu kēēyēēw :Yēesu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētiis. Yooto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik ankuteebee kule, "Kāāmuukēy nee chēē

† 21:13 Isa. 56:7 † 21:13 Cherem. 7:11 21:14 Mat. 11:5-6; 15:29-31 † 21:16 Tyēēnwookik 8:2 21:16 Mat. 11:25 21:19 Cherem. 8:13; Luuka 13:6 21:21 Mat. 17:20; Luuka 17:6; 1Kōōr. 13:2; Yāāk. 1:6 21:22 Mat. 7:7

iyēyēē :inyiing' ng'aleechu? Ānku ng'oo :nyēē kōōniing' kāāmuukēywēēchooto?"

²⁴ Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "+Maateebeenak :nkaniī tēēbuutyēēt akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chi-ichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. ²⁵ Ātēēbē kule ii, kikwoonēē ānō :kāāmuukēywēēk choo kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē mii :biich?" Kulēēnchi keey :bichoo nkityōōniin, "Yoo ka-keemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, 'Ntēē simōōyēnchi?' ²⁶ Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, kuuyu chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana."

²⁷ Yooto kuwālchi :bichoo Yēēsu kule, "-Mākiinkētē." Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "-Māāmwoowook :nkaniī chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu."

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng'

²⁸ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Mii yu :ng'alyoo. Kimii yēēt ake :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit nyēē wōō kule, 'Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibuunēk wēēyēyiisyē.' ²⁹ Kulēēnchi :wēēroo kwaan, '-Māāmāchē.' Nto nyēē mā tyaa, kuweech kāāsōōtēywēēkyii ānkuwo."

³⁰ Kuwēēchi :boontoonoo wēēriit nyēē mining' ānkumwoochi nkinee kuu yoo kāmwoochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule, 'Āwēētii oō, āboonyuu,' āmāwo. ³¹ Nkōnō ām wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?"

Yu kateeb :Yēēsu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, "Nyoo ki wōō." Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "! Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kuba Kaab Yēyiin :kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk tōōmiitē :akweek. ³² Āmwooyē kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee kiiyēnchi :kāāruruukikaab syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo, manooweeeksee ng'ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi."

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayēek (Māārkō 12:1-12; Luuka 20:9-19)

³³ Kimwoochi subak :Yēēsu bichoo kule, "Ōyēbchi yiit subak tyoonkōōchooni: King'eet :chiito ake kukaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo kubal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyēēkaab kēētoo yoo /kakiireem. Kitech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē

:chiito mbaraanaa. Nto tēe yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kāākururyo :musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kāākuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet.
³⁴ Yu kābokururyo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii bokuyibchi inee kereeryaanteet nyeenyii nyēbo musābiibuunēk. ³⁵ Yu kayit, kunam :bichoo kiriibē mbaraanaa motwooriintēet akeenke ānkubirsēēt. Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōk. ³⁶ Kōōyookto subak :chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee /kibokēēyēchi nkicheek ng'aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut. ³⁷ Nto nyēbo lēt kutukul kōōyookto :chiichoo wērinyyii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooywey :bichooto. ³⁸ Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keey bakeenke kule, 'Murēchu, ong'nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach sikēēyibchi keey mbaraani.'
³⁹ Kunam :bichoo wēeroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach!

⁴⁰ Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichooto kiriibē mbareenyii?" ⁴¹ Kuwāl :biiko kule, "Bākāchē kibng'ōōkisiisyēchoo ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē inee kereeryaanteet nyeenyii."

⁴² Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kyoosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule, 'Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta :nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēetaab kōōto.

Kōkōōnu :Yēyiin tiyēywoontooni

ānkubo kwōng' uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!†

⁴³ Kunyoo āmwoowook kule +/ mākiinēmunēēnook bāytooyiisyēēetaab Yēyiin / ānkiikoochi biiko choo makuyey ng'aleek chēē chāmē :Yēyiin. ⁴⁴ Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēesuuchi :rwaantaanaata, kuruurumē."*

⁴⁵ Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaay-eek tyoonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'āloolēē :Yēesu icheek. ⁴⁶ Yooto kucheeng' kēēlto nyēē kanamee Yēesu, nteenee kinyōkōriitu biiko chēē ki chaang' ām yooto kuuyu ki-iyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēetaab Yēyiin :Yēesu.

22

Tyoonkōōchēēetaab saakweetaab kooyēēyto
(Luuka 14:15-24)

21:33 Isa. 5:1-7   **21:35** Mat. 22:6   **21:39** Ibu. 13:12   **21:41** Mat. 22:7

† **21:42** Tyēenwookik 118:22-23   * **21:44** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni.

21:44 Isa. 8:14-15   **21:46** Mat. 21:11; 26:4-5

¹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko tyoonkōchēēt ake subak kule, ²“Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule: Kimii :bāytooyiintēēt ake nyēē kiyēytoochi wērinyii saakweetaab kooyēyto. ³Nto tēē yoo, kōōyookto motwoorikyii bokukuroot tāyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet. Nteenee kutay :tāyēēchoo kukwa. ⁴Kōōyookto subak motwoorikyii alak kule, ‘Bōōmwoochinootē tāyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik āk wuunōōk chēē lumlumēch. Ōkwoonchi keyy kyaam saakweenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake tukul.’ ⁵Nteenee kitay :bichoo ng’aleechaa ānkubēēchi keyy. Kiwokuyēyiis :ake ām mbareenyii nto ake kuwo mung’aareenyii. ⁶Kunam :choo king’ētu motwoorikaab chiichoo, koonyaliilset ankubakach alak. ⁷Yooto kunyēēr :bāytooyiintonoo ānkōōyookto biikyii bo lukēēt bokwaaraanta rumiichoo ankubeel kiriinkēēng’waa. ⁸Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule, ‘Kāākuchōbākoy :saakwaanēēb kooyēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa :biiko choo kwāākuurē. ⁹Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan bōōmwoochi chii ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.’ ¹⁰Kubeetaat :motwoorichoo bokōōruruuch biiko tukul chēē kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng’oo :ng’oo. Kiwool keyy :tāyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.

¹¹Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas tāyēēk, kukas chiito ake nyēē kimaneelaach sirook chēbo saakweetaab kooyēyto choo /kikiikiikoochi. ¹²Kuteebēē :boontēētaab saakwa chiichoo kule, ‘Nto ii, tilyeenyuu, ‘kēēchōō :inyiing’ kule nee kō āmā sirookaab saakweetaab kooyēyto?’ Kusiis :chiichoo āmā ng’alyoo. ¹³Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt motwoorikyii kule, ‘Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēēnkōōk ānkōōwiirchi saang’ wōliin bo mēēnānēēt wokung’woonchi :soboon ankuriirunee ng’wēny.’” ¹⁴Kiiwoong’ :Yēesu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, “Chaang’ :biiko chēē kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng’eri.”

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu
(Māārko 12:13-17; Luuka 20:20-26)*

¹⁵Kikwaany keyy :moonikaab *Farisaayeek nto yooto, bokung’alaalee kiyēē makutechee Yēesu sukunam. ¹⁶Yooto, kōōyookto :bichoo biikwaa āk chēbo *Erōōtē kubēēchi Yēesu. Kuyitē kumwoochinē Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule ‘ibooyē manta ānkiinēētē biiko ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Māwēēchiing’ :chii ānkoo ku inee ku ng’oo. ¹⁷Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēywēēkuuk,

ara karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?”¹⁸ Nto kuuyu kiinkētē :Yēesu ruuru-muong'waa, kumwoochi kule, “Ōyēku sōō, kiblembechiis nyēē tyaa! Kābōōtēkyoo nee?”¹⁹ Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata / kēēkwēytēē syuuruut.” / Kiiboorchii beesyaanteetkēy.²⁰ Kuteebee bichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?”²¹ Kuwāl :biikēy kule, “Bo bāytooyiintēētaab Rooma.” Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē nyeenyii.”

²² Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

Ng'eeteetaab meet

(Māārko 12:18-27; Luuka 20:27-40)

²³ Nteenee kukwoonchi subak Yēesu *:Satukaayek alake bēsyoonoto. Kiyyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

²⁴ Yooto, kuteebee :bichooto Yēesu kule, “Kāānēētiintēt, mwooyē :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule yoo kame :chiito āmānāāsikyii leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichooto koorkoonoo, sukusikyii nyiiin lēēkōōk chēē / sikēēkuurtēē.²⁵ Kunyoo ii, ntēē kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Nto yu kāwokuwōōyit :wēēriit kibooreetyeet, kukēēsyo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyii :koorkoonoo leekwa.²⁶ Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyooto kimēē. Kiibu-urchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikyiiin āk koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kibo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo, nto mii yoo, kume :nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy.²⁷ Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo.²⁸ Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch: Mākubooyit ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet, kuuyu kubooyit man, kiikoomut :bichoo tukul koorkoonoo?”

²⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkyii.³⁰ Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanikaab Yēyiin.³¹ Nteenee kurubta keey ng'eeteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk ii, mwoowook nee :Yēyiin³² yoo mwooyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam,

Isaka ākoo Yāākōbō'† Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny."

33 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy :Yēesu.

Kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō?

(Māārko 12:28-34)

34 Nto yu kakas *:Farisaayeeek kule kaakoomuukta :Yēesu *Satukaayeeek, kōōruruuch keey. 35 Nto tēē yoo, kutyem :kānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēesu, kuteebee kule, 36 "Nto ii, kānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō ām kiruutēkaab *Muusa?" 37 Kuwālchi :Yēesu kule, "Mwooyē :siruutēk kule,

'Icham Yēyiintēēng'uung'

ām mooyēēng'uung' tukul,

soboonng'uung' tukul,

āk kāāsōōtyewēekuuk tukul.'†

38 Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo koomānuut ānku wōō ām tukul.

39 Nto nyēbo āyēēng' kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, 'Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.'† 40 Iyumē :kiruutēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa tukul ākoo siruutēkaab *wōōrkooyik."

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?

(Māārko 12:35-37; Luuka 20:41-44)

41 Kumiitē *:Farisaayeeek kukēēruruuch keey, kuteebee :Yēesu kule, 42 "Ōsōōtē nee :akweek kurubta keey *Kāārārookiintēēt nyoo okānyoonu? Chōōnēē kōōtaab ng'oo?" Kuwāl :bichoo kule, "Kōōtaab *Tāwuti." 43 Kukētyi :Yēesu kule, "Ām nee, naas, sukumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kukuur Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēt'? Kimwooy oob :Tāwuti kule,

44 'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.'†

45 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēnyuu' kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?" 46 Mānāākēt :chii ake tukul ng'ālyoo amanaatakukany :bichoo kuteebee Yēesu tēēbuut ake tukul kung'etee yooto kuwo taay.

† 22:32 Chuy. 3:6 † 22:37 Kiruu. 6:5 † 22:39 Laawi. 19:18 22:40 Mat. 7:12

† 22:44 Tyēēn. 110:1 22:44 Māārko 12:36 22:46 Mat. 20:30-31 22:46

Māārko 12:34; Luuka 20:40

23

*Kiikiimchi :Yēesu biiko kumarub ātēbuutēkaab Farisaayeeek
(Māārko 12:38-40; Luuka 20:45-47)*

¹ Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii ākoo biiko chēē kimii yooto kule, ² “Yibē keey *:Farisaayeeek āk kānēētikaab kiruutēk kule icheek chēē inkētē koobanybaany siruutēkaab *Muusa. ³ Ōkāsē sinee kiy ake tukul nyēē mwoowook, ntee-nee -moorub yēyuutēkwaa kuuyu māyēyē :icheek kiyēē inēētē. ⁴ Ing'irēē biich :bichu tukuuk chēē nyikiisēch āmāmāchē :icheek mbo kut kutiiny tukuuchoto.

⁵ Yēyē kiy ake tukul kumāchē kule sukukas :biiko kule kiikōōnēmchi keey :icheek Yēyiin. Iwōōyitiē tukuuk chēē mii :siruutēkaab Yēyiin ānkuryookyi keey tokoch āk wōlēb āwuun. Ikōōyitiē mbo maaseekaab sirookwaa kusiir chēbo biiko alak /sikēēbērē tōōs sooyē :icheek miisin! ⁶ Kicham :bichoo kutēbēē wōloo /kēēkoonyitē ām sookwoonuut āk ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayēt. ⁷ Kicham /kiisuboooyootē nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich ankicham /kēēkuurē ām koonyit kule 'Mokoryoontēēt'.

⁸ -Mookany kukuurook :chii kule 'Mokoryoontēēt' kuuyu Mokoryoontēēt ku akeenke baateey ānkōōtuubchē :akweek tukul. ⁹ Āmōōtōrōōr chii ām kōōrooni kule 'Baaba,' kuuyu ōboontē Kōōn akeenke ānkumiitē kibkōōnkōy. ¹⁰ -Moocham kukuurook :chii kule 'Kāāntōōyiin nyēē wōō' kuuyu ōboontē Kāāntōōyiintēēt nyēē wōō akeenke nto nyooto ku *Kāārārookiintēēt. ¹¹ Nyēē wōō miisin ām akweek ku nyoo yēētyēēchinē chuut. ¹² Chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

*Kiiburyoong'to :Yēesu kiblembechiis
(Luuka 11:42-52)*

¹³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōkērēē keey kurkeet nyēē wēētii Kaab Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut āmēēbērē ōwutē :akweek mbo nkityō.*

¹⁵ Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē

23:3 Room. 2:21-23   **23:5** Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1   **23:6** Luuka 14:7   **23:8** Yoowa. 13:13   **23:11** Mat. 20:26-27; Māārko 9:35; Luuka 9:48   **23:12** 1Sām. 2:8; Tyēēn. 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14   * **23:13** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē musuuk ōyibēē tukuukwaa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keey kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta.

tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē ōnyōōru chiito akeenke nyēē karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, oyey bichoo koolaambuuch :ng'ōōkistaab Kibrōkōsyoontēēt kusiirook.

16 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis choo ōrēētootē alak! Ōnēētē kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē muumeekyii.' 17 Cheebkoraatiisyeche, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin nyoo itiliilē ta-aabuut? 18 Ōmwooyē mbo subak kule, 'Yoo keewaalee keyy :chii *kāābkōrōs ām Kōōtaab Yēyiin, kumāmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keyy kiyēē tuwēntooy kubo kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.' 19 Ōkōryootiin sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto kāābkōrōs nyoo itiliilē kōrōsēēk? 20 Kunyoo, yoo keewaalee keyy :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keyy nkinee kiito nyoo / kākēēsooytooy ām kāābkōrōs. 21 Nto nyoo iwoolēē keyy Kōōtaab Yēyiin, kaakoowaalee keyy Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit. 22 Nto nyoo iwoolēē keyy kibkōōnkōy, kaakoowaalee keyy ng'echereetaab bāytooyiisyēēt bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē ng'echeraanaata."

23 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyeche! Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo / kiitōōyēē āmiik. Nteenee kyookweeste ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin. Chooto ku manta, kiisayta ākoo kaakaaseet. Karaam ōkoochinē Yēyiin ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechea alak. 24 Cheebkoraatiisyeche irēētootē biich! Ōyiimēē keyy tukun chēē minkēēch ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut. 25 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayeeek! Kiblembechiisyeche! Okerkeeye tērēkōōy chēē / kiiwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit kutuuryootiin. 26 Ōkōryootiin :Farisaayeeek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit nto kāākuyityo mākutilliliit :nkinee wōlēēb saang'.

27 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyeche! Okerkeeye mbēērōōs chēē / kikeemas kulelakiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaaat :koyikaab muuswēk āk kiy ake tukul

nyēē mā tiliil.† 28 Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keey ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin.”

29 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōtēēkyinē *wōōrkooyikaab kēny tukuuk chēē /kiisōōtēē ānkōōkārorānē mbēērōōsyēkaab biiko choo churtootiin, 30 sōōmwooyē kule, ‘Nto kikeēmiitē kōōrēēt ām bēsyoōsyēkaab mbo kuuko, nto kimākēēwāstooy korotiikaab wōōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.’ 31 Nto kuuyu ōkuurē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo kuukoong’. 32 Kunyi, otas taay naas, ōyēyē ng'ōōkistaab mbo kuukoong! 33 Ng'oomng'ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil -/makiiruusteenaak maataab kibchuulyo? 34 Āmiitē āyookwook wōōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnātēēt āk kāānēētik. +Mōōkwērtōochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir ām kooriikwook bo saayeeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk. 35 Kunyoo +/mākiing'woonchook kubo biiko tukul choo /kikeebakach buch, koonamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnuutaab Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōrōs. 36 !Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyōōru ng'wooninoo tukul.”

*Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm
(Luuka 13:34-35)*

37 Kibōlchi :Yēesu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, “Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. 38 Kunyi mākuyoochiin :Kōōtaab Yēyiin. 39 !Kāāmwoowook kucha-kee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy omwaay kule, ‘Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.’†”

24

*+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Māārkō 13:1-2; Luuka 21:5-6)*

† 23:27 /Kikiyiilēē chookayit nyēē lēēl kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiiny :chii kumēēnkētē. /Kikēēyibē chiito nyoo kātiiny muusyoontēēt nto kochonkoosyechaa kule mā tiliil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayeeek chuut. 23:28 Luuka 16:15 23:30 Mat. 5:12 23:33 Mat. 3:7 23:34 Mat. 13:52; 1Tēēs. 2:15 23:35 Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21 23:37 Mat. 22:6; 5:12 23:38 1Bāy. 9:7-8; Cherem. 22:5 † 23:39 Tyēēn. 118:26

¹ Nto yu miitē :Yēesu kuwēechinē keey kukang'eetee *Kōōtaab Yēyiin, kōōnookyi :rubiikyii ānkōōboorchi inee wōlēē / kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin. ² Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōbēng'tēē ōchōrōkyinē tukuuk tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt

(Māārko 13:3-13; Luuka 21:7-19)

³ Nto yu mii :Yēesu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii nkit, kuteebēē :rubiik kule, “Mwoowēēch, āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa 'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu :tabantaab kōōrēēt?”

⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey! -Mookany /kiiber-beeraak. ⁵ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'. ⁶ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Māsimumuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo. ⁷ Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō :kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'. ⁸ Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.

⁹ +/ Makeechaamtaak, / kēēwusook, / keebakachaak / ānkēēwēchook ām kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo. ¹⁰ Makoochuchuuyee keey :biich chēē chaang' kaakaaseet ankuchaamtaat keey āmēēkōōriiku keey. ¹¹ Makuyey keey :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch biiko chēē chaang'. ¹² Mākuwōōyiit :ng'ōōkisto kut kubot :chamateet. ¹³ Nteenee +/makiiraraach chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta. ¹⁴ Nto subak, +/makyaaamtee Lōkōōywēchu Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta.”

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm

(Māārko 13:14-20; Luuka 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'† nyoo king'āloolēē :wōōrkooyoontēēt Tānnyēēl kukēēyyoonyēē Kōōtaab Yēyiin, māchāktōōs kumwēchi :biiko choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yiit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) ¹⁷ Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii

24:2 Luuka 19:44   **24:5** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9-10; 1Yoowa. 2:18   **24:9** Luuka 6:22   **24:10** Mat. 10:35; 1Tēm. 4:1   **24:11** Mat. 7:15   **24:12** 2Tēm. 3:1-5
24:13 Mat. 10:22; Ng'oong'. 14:12   **24:14** Mat. 10:17-22; Yoowa. 16:1-4   **24:14** Mat. 28:19   † **24:15-16** Tānnyēēl 9:27; 11:31; 12:11

kōnyii barak, -mēewut kō kule kōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, ¹⁸ ameeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keyy. ¹⁹ Lēyyē, mākuwuuyiityi sōo kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēeriisyē! ²⁰ Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot nto ku bēsyēētaab *Sabaato. ²¹ Mākuwōōyiit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmākoy kutook :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. ²² Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē mābo man
(Māārkō 13:21-23; Luuka 17:23-24)

²³ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, ²⁴ kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keyy kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin. ²⁵ Kāsīmāsōōwook, kookas?

²⁶ Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, 'Ong'nyiin Kāārārookiintēēt miitē suurkwēēn,' -moobe wōlooto, nto kumwoowook kule, 'Ong'nyi kawunyeē keyy kisēēnkē', -moocham. ²⁷ Kuu yoo iwēchēē koong'asiis / bokeekasee tinkeyy, kukērkēyiitu nyooto :wōlēē chōōntooy *:Wēritaab Chii. ²⁸ Wōloo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk."

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Māārkō 13:24-27; Luuka 21:25-28)

²⁹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo bēsyōōsyēchooto, 'Mākumis :asiista, amēētākōōluuwu :araaweet. Mākōōtintiimākoy :wōliin bo barak ānkōōsuuw :kookeelik.'†

³⁰ Yooto +māābooru keyy *:Wēritaab Chii ām barak. Mākuriiryo :biikaab kōōrooni tukul yoo kakasa āchōōnēē boolik barak ām kāamuukēywēēk āk lēbkēyyēētaab Yēyiin. ³¹ Yoo / kēēkuutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē malayikaanikyuu kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt bokōōrruukoot biiko choo kwēyootiin."

24:18 Luuka 17:31   24:21 Ēsēk. 5:9   24:24 Mat. 7:15; 24:5; 2Tēēs. 2:1-12
24:27 Luuka 17:24; 1Tēēs. 5:1-3; Yāāk. 5:7-8   24:28 Luuka 17:37   † 24:29 Isa. 13:10; 34:4   24:29 Isa. 13:10; 34:4; Chōōw. 2:10; Akaay 2:6, 21   24:30 Seka. 12:10-14; Māārkō 13:26   24:31 Mat. 13:41; 1Kōōr. 15:52; 1Tēēs. 4:16

Bēs̄yēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu

(Māār̄kō 13:28-32; Luuka 21:29-33)

³² Kumwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo inkātu :kēētoo / kēēkuurē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. ³³ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēs̄yēēt nyoo āyēēwunēē. ³⁴ !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiiis :tukuuchoo tukul. ³⁵ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēenyuu. ³⁶ Māmii :chii nyēē inkētē bēs̄yēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo :nkanii, nteenee Baaba nkit :nyēē inkētē.

Ōchōb keyy

(Māār̄kō 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

³⁷ Kēr̄kēyiitu :yoo kariik āyēēwunēē :anii *Wēritaab Chii āk bēs̄yōōsyēchoo kibo Noowa. ³⁸ Kutoombo kuchōōnii yooto :taambiliilyeet, kyoomiisyē :biiko, kuyyēēsyē, kōōmutiisyē / ānkiimutē chuut ākoy bēs̄yoonoo kiiwutē :Noowa mwēēng'. ³⁹ Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii wokuyēyāktōōs ākoy yoo kichōōnii :taambiliilyeet ankubakach bichoo tukul. Makukerkeyiit nyooto bēs̄yoonoo chōōnii :Wēritaab Chii. ⁴⁰ Yoo mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. ⁴¹ Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'oosēsē rwaanteet, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. ⁴² Kunyi, ōriib keyy kuuyu -mōōnkētē bēs̄yēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēng'woong'. ⁴³ Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chiitaab kayta āsiiswēk chēē chōōnēē :chōōriintēēt, nto riibēsē -/mākēēbut kanyii. ⁴⁴ Kunyoo mākāktōōs ōchōbootiin :nkakweek, kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām āsiiswēk chēē -mōōmoonkyinē.

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keyy

(Luuka 12:41-46)

⁴⁵ Ara ng'oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē /kiikoosēē keyy ānku ng'oom? Nyēē kiikoosēē keyy ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontēēt biikaab kanyii kubāyē nyēē māmii :wuuyin. ⁴⁶ Ibēruuroot :chiichoo yoo kānyōōr :mokoryoontēēnyii kuyēyē yiisyonoo nyēē karaam! ⁴⁷ !Kāāmwoowook, mākōōkoochi :mokoryoontoonoo motwooriintonoo kōōyyoonkyi tukuukyii tukul chēē boonto.

⁴⁸ Nteenee yoo miyaat :motwooriintonoo, mākumwooy kule, 'Lōō yēē chōōnii :mokoryoontēenyuu.' ⁴⁹ Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut ānkung'āsyānchi keyy kwoomiis

ānkuyyēēsyō ākoo kibōōkitiis. ⁵⁰ Nto yoo kāchō :mokoryoon-tēenyii ām bēsyēēt nyēē -mēēmoonkyinē :motwooriintonoo, ⁵¹ māchokōōng'woonchi motwooriintonoo ānkutōōrchi wōlēē mii :kiblembechiisyek chuut, wokuriirunee ng'wēny.”

25

Tyoonkōōchēētaab tiibiik taman

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Okany āmwoowook wōlēē wuu :chōōnēētaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eeet :tiibiik alake tamanu kunam taariinek waa bokutorooch saanteet nyēē mākiisyē. ² Kibērbērēch :muutu kung'oomēch :chuut muutu. ³ Kinam :choo kibērbērēch taariinek cheek waa amanaanamtaat keyy mwaaniinek. ⁴ Nteenee kinamtaat keyy :choo king'oomēch mwaaniinek. ⁵ Yooto wokooliiny :saanteetkēy. Kukās :tibichoo kut kōōnuukiis ānkuruuyo.

⁶ Nto miitē kwēēmooy kwēēn, / kēēkuur kule, ‘Kaakuyit :saanteet! Nyoo, ok waa baa, otorooch!’ ⁷ Kung'ēētyo :tibi-choo tukul ankuyeyta taariinek waa. ⁸ Yooto kumwoochi :chu kibērbērēch chu king'oomēch kule, ‘Ntēē miitē kumistōōs :taariinekyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.’ ⁹ Kukētyi :choo king'oomēch kule, ‘Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.’ ¹⁰ Kung'ēētyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet. Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōltaab saakweet āk saanteet / ānkēēkērē kurkeet.

¹¹ Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'ēētiis kule, ‘Iyootwēēch! Iyootwēēch! Yootwēēch kurkeet!’ ¹² Nteenee kuwālchi :chiichoo kule, ‘-Māānkētook :anii.’”

¹³ Kiiwoong' :Yēesu tyoonkōōchoonoo kule, “Kunyoo, ōriib keyy naas, kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii.”

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning'

(Luuka 19:11-27)

¹⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keyy bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kimii :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy, kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib. ¹⁵ Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kāākuyityo, kuruuto. ¹⁶ Kiwokuyēyiisyēē :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk konom beesaanichaa areet akeenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom. ¹⁷ Kunyōōr :nkinee nyoo /

kikiitōorchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm.
 18 Nteenee kiwokubal :nyoo /kikiitōorchinē kisyēērōōk taman
 ng'wēnēēt ankukonor beesaanikaab mokoryoontēnyii.

19 Nto kaakukeyta bēsyoōsyēk chēē chaang', kōōyēewunēē
 :mokoryoontoonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoori-
 choo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa.

20 Kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy
 kule, 'Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk
 konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu
 barak.'

21 Kuwālchi :mokoryoontēnyii motwooriintonoo
 kule, 'Kweeyey nyēē karaam /ānkiikoosēēniing' keey! Kuu
 yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey,
 +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey
 keetankas :tukwaay!'

22 Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo /
 kikiikoochinē kisyēērōōk tibtēm, ānkumwooy kule, 'Mokoryo-
 oontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtēm, kunyi kas,
 baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtēmu.'

23 Kuwālchi :moko-
 ryoontēēt kule, 'Kweeyey nyēē karaam, /ānkiikoosēēniing'
 keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut
 kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch.
 Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

24 Nto mii yoo, kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk
 taman, ānkumwoochi mokoryoontēēt kule, 'Mokoryoontēēt,
 kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē
 kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus.

25 Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk
 ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.' 26 Kuwālchi
 :mokoryoontēēt kule, 'Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē
 :inyiing' kule akēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan
 ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ee?

27 Karaam, nto
 kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kāchāānyōōru
 kōōkutāsyi keey.

28 Ōnēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi
 chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol. 29 Chiito
 nyoo kāyēyiisyē kiyēē /kākiikoochi, +/ mākēētāsyi. Nto
 nyoo kāmāyēyiisyē /kiinēmuneē mbo nyooto /kākiikoochinē.

30 Nto motwooriintoni kēwēyiin, ōwiirchi saang' wōliin bo
 mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny'
 ”

Mākōōtiilchi :Yēesu biiko ng'aleek

31 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo chōōnii *:Wēritaab
 Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontonu keey
 malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo

bāytooyiisyēēt. ³² +/ Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēēsyō biiko kuu yoo ibēēstōōs :ākiintēēt kēēchiirēk ākoo ng'oroorik. ³³ Mākutēbunēē :kēēchiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam. ³⁴ Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, 'Okwaa :choo kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooyinnng'woong' ām Kaab Yēyiin nyoo / kisimkēēchōbwook kuchakee / kakeeyey kōōrēēt. ³⁵ Ki yoo kaama :kēmēy, ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē kaayyee nto yoo kākāruutoochook, ōtoochoo. ³⁶ Ki yoo mātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaan, ōrwoomoo, nto yoo /kikēērātoō, bookasaa.'

³⁷ Yooto mākukētyi :choo churtootiin kule, 'Āyu yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing' :acheek ōō, Mokoryoon-tēēt, ku āyu yēē kyoomiing' :melel ānkēēkōōniing' bēy chēē 'keeyyee? ³⁸ Ki āyu yēē 'kiiruutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'? ³⁹ Āyu yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat ankubokiir-waamiing' :acheek?' ⁴⁰ Mākukēt yooto kule, 'Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām mbo ng'eetaabiya choo kuskus, kyōōyēwoo anii.'

⁴¹ Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab kaataam kule, 'Ōng'ēētyēē yu :chu ōruustooyootiin bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo nyoo /kikēēyēytoochi Kibrōkōsyoon-tēēt ākoo tāmirmirookyii bo rōkōs. ⁴² Kyaama :kēmēy, -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy. ⁴³ Āruutoochook, -amootaachaa. Āwē āmā sira, amanoolaachaa, amnyaan, amaboowaamaa /ankeerata amabookasaa.' ⁴⁴ Mākumwoochi yooto :nkicheek bichooto kule, 'Āyu yēē kyaaming' :kēmēy, melel, nto iruutoochēēch, nto yēē kimēētinyē sira, nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat, āmākēēyētyēēchiing' ōō, Mokoryoon-tēēt?' ⁴⁵ Nto yooto mākukēt kule, 'Kāāmwoowook, yoo mānōōyēchi kiy biikyuu choo kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.' ⁴⁶ Yooto nanyuun +/ makiimut bichooto wōlēē wokung'woonchinē :soboon ākookoy / ankiimut choo churtootiin kuba wōlēē bo *sobontaab kibchuulyo."

26

*Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee
(Māārko 14:1-2; Luuka 22:1-2)*

¹ Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii kule, ² "Kuu yoo ōnkētē, kākākung'ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku /kyaam *Saakweetaab Keeytaayee, nto

yooto +/mākiiyokooytoo anii, *Wēritaab Chii, /bokēēkwērtoochoo murtooywoontēēt.”

³ Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutayeek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa. ⁴ Yooto kuchōb wōlēē makunamta Yēesu /subokeebakach. ⁵ Kimwooy kule, “-Mookany keenam chiichi /kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēesu mwaayta mēt
(Māārkō 14:3-9)

⁶ Nto yu miitē :Yēesu Beetannyyaa ām kaab Simōōni chichoo kikiikunāmē *:makereenik, ⁷ kuchō :koorkēēt ake nyēē kiboontoonu mwaay nyēē kiboong'u nyēē anyiny nyēbo beesaan chēē chaang' miisin. Nto kumiitē :Yēesu kāmūrēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii mwaayaa. ⁸ Bērē kukas :rubiikaab Yēesu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy kule, “Ntēē sukunyarta :koorkooni mwaay kuu nyi? ⁹ /Kātākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang' /ānkiikoochi bānoonik.”

¹⁰ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam. ¹¹ Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy. ¹² Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi mēt, kāmiiitē kuyēyto /subokeemuya. ¹³ ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul.”

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēesu
(Māārkō 14:10-11; Luuka 22:3-6)

¹⁴ Nto miitē yoo kung'eet :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ¹⁵ Kiwokuteebēē bichoo kule, “Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto onam chiichi?” /Kēēchāmchi *feetaanik sosom.* ¹⁶ Nto kuchakee yooto kuwo taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee Yēesu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Māārkō 14:12-16; Luuka 22:7-13)

26:2 Māārkō 8:31   **26:3** Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6   **26:5**

Mat. 21:46   **26:11** Kiruu. 15:11   * **26:15** Ki laatitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyiis yiisyēētaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laatit nyēē /kikyooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt.   **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12   **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2

17 Nto yēē ki bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kōōnookyi :rubiik yēē kimii :Yēesu ankuteebee kule, “Ānō wōlēē imāchē keeyeyte / sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?” 18 Kuwālchi :Yēesu kule, “Boocheeng'aate chii ām kiriing' ānkōōmwoochi kule, 'Kāmwooy :Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyōōsyēkyuu. Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu, chāā-āmēē Saakweetaab Keeytaayeet kōōng'uung'!” 19 Bokuyeyta :rubiichoo saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēesu.

Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

20 Nto kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kōōbuur ng'wēny :Yēesu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' kwoomiis. 21 Kumii kwoomi-isyē, kumwooy :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.” 22 Kung'woonchi :rubiichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, “Ara anii oō, Mokoryoontēēt?” 23 Kuwāl :Yēesu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaamtaa. 24 Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo siraat. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa! Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo.” 25 Kumwooy :Yuuta kule, “Anii mbonō oob oō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “Ēē, inyiing'.”

Kitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl

(Māārkō 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

26 Nto mii yoo, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubetes nto yityo kōōkoochi rubiikyii kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi, o-am.”

27 Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, “Oyyee :akweek tukul. 28 Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootypeet nyēē lēēl† chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko chēē chaang' kubo ng'ōōkiswookik. 29 !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayi-ichu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayiik chēē leelach ām Kaab Baaba.”

30 Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostoooy Yēyiin, ānkung'ēētyo kutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō

(Māārkō 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

26:23 Tyēēn. 41:9   26:24 Isa. 53:8-9; Mat. 18:7; Luuka 24:26-27   26:25
Yoowa. 13:2, 21-30   † 26:28 Mātinyē :siruutēk alake ng'ālyoontēēt 'nyēē lēēl'.
26:28 1Kōōr. 10:16; 11:23-26   26:28 Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māārkō 14:24;
Ibu. 9:20; 10:29; 13:20   26:30 Luuka 22:39

³¹ Kumiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōmiitē :akweek tukul bōōmwēyēēnoo kwēēmowuuniitēnyi, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.’” ³² Nto yoo kaang'eetee meet, +maantooy Kalilaaya.” ³³ Kuwālchi :Bētērō kule, “Ānkoo kāmwyēēniing' :chuut tukul mākoy abakaaktiing' :anii.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu Bētērō kule, “Kāāmwoowuung', ām kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keyy :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.”

³⁵ Kuwāl :Bētērō kule, “Mākoy atuuch keyy kule -māānkētiing'. Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut tukul kuu nyooto.

*Kiwokusaayee :Yēesu Ketese maane
(Māārkō 14:32-42; Luuka 22:39-46)*

³⁶ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketese maane, kumwoochi kule, “Okanyaa yuutēyu, āwē :anii yuun waasaay.” ³⁷ Kuwēeto keyy Bētērō ākoo wērichoo āyēēng' bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēesu kut kulōōklōōkēn.

³⁸ Nto tēē yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsū.” ³⁹ Yooto konnaakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, mēēbērē wōloo āmāktooy :anii.”

⁴⁰ Nto yu keeyey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsū tukul mbo asiista akeenke? ⁴¹ Māchāktōōs ōkāsū ānkōōsooyē simōō-āsyi keyy tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nku-ruuk.” ⁴² Yooto kooyey subak ankusaay kule, “Lēyyē, Baaba, yoo mēēmuuchāktōōs / kiinēmtoowoo nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktooy.”

⁴³ Yu kēēyēēw :Yēesu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kāruuyo subak, kuuyu kiboonto rwoonik chēē nyikiisēch.

⁴⁴ Kubakaakta rubiichoo ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo kābo taay. ⁴⁵ Nto tēē yoo kooyey wōloo kimiitē :rubiik ānkumwoochi kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiswēk / kiyyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis! ⁴⁶ Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuuyēē.”

† 26:31 Seka. 13:7 26:31 Mat. 26:56; Yoowa. 16:32 26:32 Mat. 28:7, 10, 16
26:35 Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38 26:39 Mat. 6:10; 20:22; Yoowa. 18:11;
Ibu. 10:9 26:41 Mat. 6:13; Ēfēēs. 6:18; 1Bēt. 5:8 26:42 Mat. 6:10 26:44
2Kōōr. 12:8 26:45 Yoowa. 12:23; 13:1; 17:1 26:46 Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Māārko 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng'. Kiboon-tonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. ⁴⁸ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto.” ⁴⁹ Kutākyinē keey :Yuuta Yēesu bakeenke ānkutōrōōchē kumwooyē kule, “Aase, Moko-ryoontēēt.” ⁵⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?” Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁵¹ Kukāsē :rubiintēēt ake nyēbo Yēesu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bēre kuyeb motwooriintēētaab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yīitit kōōsuuyto. ⁵² Kumwoochi :Yēesu rubiintoonyii kule, “Kētyi chōōkiing'uung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chii nyoo kicham chōōki. ⁵³ -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēētyēēchoo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwoo lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik? ⁵⁴ Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁵ Kuwēēkyi keey :Yēesu bichoo ānkumwoochi kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? ⁵⁶ Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik.” Kimwēyēē :rubiik Yēesu!

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek

(Māārko 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Nto mii yoo kukwēryoot :bichooto Yēesu kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō. Kikiikōōruruukyi keey wōlooto :kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ⁵⁸ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kiyēnkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs ānkōōbuur āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.

⁵⁹ Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu / sikiitiilchi meet. ⁶⁰ Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo ānkoo kisyem :biich chēē chaang' kumōlōlchi Yēesu ng'al. Nto yityo kōōnēm keey :biiko alake āyēēnku ⁶¹ ānkumwooy kule, “Kimwooyē :chiichi kule imuuchē kōōturbuub Kōōtaab Yēyiin ankuteechee bēsyoōsyēk sōmōk.” ⁶² Kōōyyo *:kibkōrōs nyēē wōō ankuteebee Yēesu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?”

⁶³ Kusiisiyi keey :Yēesu. Kumwoochi subak :kibkōrōs nyoo wōō Yēesu kule, “Ātēēbēēning' ām taayeetaab Yēyiin kule ii, 'Inyiing' man *Kāārārōokiintēēt, Lakwataab Yēyiin?” ⁶⁴ Kuwāl :Yēesu kule, “Ēē, wuu nyooto, 'keemwaay. Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas *Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik.”

⁶⁵ Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, “!Kookas, kaakookerkeeyee keey :chiichi Yēyiin! Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi? Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? ⁶⁶ Ōbērē nee :akweek?”

/Kēēlēēnchi, “Misiyinē :meet.” ⁶⁷ King'utyinē :alake koonyek ānkōōtuluuchē, kusiyeēchē :alake ⁶⁸ sukumwoochinē kule, “Kāārārōokiintooni, ng'oo :nyoo kābiring'?”

Kituuch keey :Bētērō

(Māārko 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biyy, kuchō :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkumwoochi kule, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing' Yēesu nyēbo Kalilaaya.” ⁷⁰ Nteenee kutuuch keey :Bētērō ām taayeetaab biiko tukul kule, “-Māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.” ⁷¹ Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wētii kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kumwoochi biiko kule, “Kiboontootē keey :chiichi Yēesu nyēbo Nāāsārēēt.” ⁷² Kutuuch keey subak :Bētērō kut kuchubchinē keey kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” ⁷³ Nto nyēē mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiyyoonyēē yooto ānkumwoochi kule, “Kubooyiit man, inyiing' :ake. Kerkeey :ng'elyebng'uung' nyēbo chiichi.” ⁷⁴ Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” Kubēkunēē :ng'aleechaa kuu-tiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

⁷⁵ Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēesu kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” Yooto kuwo saang' ānkuwokuriir nyēē ng'waa miisin.

27

/Kikēēkwērchi Yēesu Bilaato

(Māārko 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk booyikaab Yuutayeek kule / keebakach

Yēesu. ² Yooto, /keerat :Yēesu /ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyyoong'iintēētaab Rooma.

Kiriirunee :Yuuta ng'wēny
(Yēyuutēk 1:18-19)

³ Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēesu kule /kaaki-iruusta Yēesu, kuriirunee ng'wēny. Kikētyi feetaanichaa ki sosom mbo kibkōrōs choo wōōyēch āk booyik. ⁴ Kimwoochi kule, “Kwaayey ng'ōōki achaamte chii nyēē bēērē keey.” Yooto kukētyi :bichoo kule, “Kukwaaneeniing!”

⁵ Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin ānkuwokookeet keey. ⁶ Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa kumwooy kule, “Sālōotiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook /kiikoochi lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin.” ⁷ Kung'alaal :bichoo nto mii yoo, kootiil kule /bokyaalee mbareet nyēē /sikēēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn. ⁸ Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōloto ākoy kura kule, “Mbaraab Koroti”.

⁹ Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule, “/ Keenam betekik sosom chēbo fee-teet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik ¹⁰ ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōloo kimwooytoowoo :Yēyiin.”†

Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato

(Māārko 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)

¹¹ Nto kumii :Yēesu taayeetaab *Bilaato, kuteebēē :bāytooyiintonoo kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto sinee.”

¹² Nto yu keeteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek kurubta keey Yēesu, kusiisi keey. ¹³ Kuteebēē :Bilaato kule, “-Mēēkāsē wōlēē tēē :ng'aleek chēē mwooyē :bichu kule !kiyey?” ¹⁴ Mānāākēt :Yēesu ng'ālyoo mbo kisich. Kuboty :tonkoy bāytooyiintonoo.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēesu
(Māārko 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39–19:16)

¹⁵ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyit ake tukul ki-bratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. ¹⁶ Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin kut /kikiikeerat. /Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba. ¹⁷ Kunyoo, kuteebēē :Bilaato biiko chēē kikiiruruuki keey yooto kule, “Ng'oo :nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēesu nyoo

27:3 Mat. 26:15 27:8 Yēyuut. 1:18-19 † 27:10 Sekaryaa 11:12-13; Cheremnyaa 19:1-13; 32:6-9 27:11 Mat. 2:2; 27:29, 37, 42; Yoowa. 1:49; 12:13 27:14 Māārko 14:61

/kēebērē *Kāārārookiintēēt?”¹⁸ Kimwooyē :bāytooyiintonoo kuu nyotoo kōōnkētē kule kiituuyiyiti :icheek Yēesu moo.

¹⁹ Kutākumiitē :Bilaato kēebuūrēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt, kōōyookyi :koorkēenyii ng'ālyoo kule, “Kweeyiimaa :kiirwootik kuyyeech kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keey.”²⁰ Kutēē yotoo tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayee kōōwuruur bichoo kumwaayta /kiityaakta Baraaba /ankeebakach Yēesu.²¹ Kuteeb subak :bāytooyiintonoo kule, “Nkōnō ām bichu āyēēng' nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook :anii?” Kulē, “Baraaba.”²² Kuteeb subak :Bilaato kule, “Ayeyee nee Yēesu nyoo / kēebērē *Kāārārookiintēēt?” Kōōruumchi :bichoo tukul kule, “/Keebakach!”²³ Kumwooy :bāytooyiintonoo kule, “Rōkōs nee :nyēē koyey :chiichi?” Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, “/ Keebakach! / Keebakach!”

²⁴ Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōōmuuchē bichoo ānkiimuuchē koong'etng'et wōōrōoryēēt, kuram bēeko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeetaab bichoo kumwooyē kule, “Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keey :anii.”²⁵ Yotoo, kuwāl :bichoo tukul kule, “Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōkyool!”

²⁶ Yotoo kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi /kiityōōlsēt Yēesu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu
(Māārko 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)*

²⁷ Kukweryoot :biikaab lukēēt Yēesu kaytaab bāytooyiintēēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruruukyi keey :lukēetaab booryēēt tukul Yēesu.²⁸ Kubuutēē Yēesu sirook ānkōōlookyi sireet nyēē arraa,²⁹ kutaay kuutwēetaab kātōok ānkōōkēmērchi mēt kuyey wuu nyēē bāytooyiin. /Kikiikoochi kunamee kirōkto āwunyii nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyii kuyey keey wuu nyēē kākoonyit Yēesu kumwoochinē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēetaab Yuutayee!”³⁰ Kung'utyi ānkōōsōrunēē kirōkoo kimii āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt.³¹ Yu /kāākiintosuur, /kiirēekunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo kōbo kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)*

³² Kumii /kēēbēētooy, /kēētuuyēē chiito ake nyēē kibo Kurēēn nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' ba-keenke kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu. ³³ Nto yu /ka-keeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt') ³⁴ /kiikoochi Yēēsu *tifaayiik chēē /kikiikeetasee saakityeek* alak kule kuyye. Nto bēē kuchamcham, kutay kuyye.

³⁵ Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoontēēt, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōōnō. ³⁶ Nto kāākuyityo, kutēbēē :bichoo yooto kuriib Yēēsu. ³⁷ / Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēēsu meet chēē kimwooyē kule: YĒĒSU :NYI NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. / Kikēēkwērtoochi kiyooto yoo bo mētitaab Yēēsu barak ām murtooywoontēēt. ³⁸ / Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. / Kikiyyoong'to ake kutābān āwutaab Yēēsu nyēbo taay / ānkiyyoong'to ake komostaab kaataam. ³⁹ Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēēsu ānkukwērtooy mētēwook ⁴⁰ kumwoochinē kule, "Ntēē kwēēbērē +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee bēsyōōsyēk sōmōk? Iraraach keey, naas. Yoo inyiing' :Lakwataab Yēyiin, irēkunēē murtooywoontoonoo!"

⁴¹ Kiinchuruur Yēēsu :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. ⁴² Kimwooyē kule, "Kiisobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas. Mā inee :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl? Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiyyēnchi. ⁴³ Kwēēkoosēē keey oob :chiichi Yēyiin ānkumwooyē kule, 'Āyēku Lakwataab Yēyiin?' Kany kusār naas :Yēyiin yoo chāmē." ⁴⁴ Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo / kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt āk inee.

Kime :Yēēsu

(Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁵ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. ⁴⁶ Yu kayit āsiiswēk sokool, kōōnchō :Yēēsu kule, "Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu, ntēē 'keebakaaktaa anii!'† (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii kule, "Ēli, ēli, lema sabaktani?")

⁴⁷ Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, "Mi-itē kukuurē *Eliiya." ⁴⁸ Yooto kulabatee :akeenke ām icheek kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē ki tāytāy

* **27:34** /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **27:34** Tyēēn. 69:21
27:35 Tyēēn. 22:18 **27:37** Mat. 27:11 **27:38** Isa. 53:12 **27:39** Tyēēn. 22:7; 109:25 **27:40** Māārko 15:39; Yoowa. 2:19 **27:42** Mat. 27:11 **27:43** Tyēēn. 22:8; Māārko 15:39 **27:45** Āmōōs 8:9 † **27:46** Tyēēn. 22:1

ānkurutyi kiroonkuryoonoo kēētīto nto yityo kōōyokoochi kuu-tiitaab Yēesu. ⁴⁹ Kimwooyē :alake kule, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokooraraach!”

⁵⁰ Kiinchō :Yēesu ankung'et.

⁵¹ Yooto bakeenke, kukērēerunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo / kiki-iyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. Kiitimiimākoy :kōōrēēt ānkōōtēēsiis :rwoontōōk. ⁵² Kiitēēsiis :kochonkoosyek kuyootākīis ānkung'ēētyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk ānki churtootiin. ⁵³ King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyek, nto yu /kaakiing'eetee Yēesu meet, kuba Yēerusālēm ānkōōboorchi keey biiko chēē chaang'.

⁵⁴ Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiri-ibē Yēesu kibring'ring'nyoonoo ākoo ng'aleek tukul chēē kiyēyākīis, kumuuyo ānkumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi!”

⁵⁵ Kikiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo ki-boontootē keey Yēesu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē. ⁵⁶ Alak ām chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo kibo Sebetaayo.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Māārkō 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

⁵⁷ Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiintēētaab Yēesu ānkiboonto bāytit nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkūrēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf. ⁵⁸ Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi bōōrtaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato /kiikoochi. ⁵⁹ Kimwaayta :Yōōsēēf /kiirēēkunēē bōōrtaab Yēesu murtooywoontēēt /ankeeratee ankeet nyēē tiliil. ⁶⁰ Nto tēē yoo, wokōōkoochi kochonkeenyyii nyēē kitākōōwōrē / ānkimānāākēēmuchi chiī. Yooto kuwunukyī rwaanteet nyēē wōō kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey. ⁶¹ Kikiibuurēē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas kochonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo /kikēēmuchinē Yēesu

⁶² Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs ākoo *Farisaayeeek *Bilaato ānkumwoochi kule, ⁶³ “Mokoryoontēēt, kimwooyē :ng'wiintonoo bo chiī yooto kitākusoboot kule, '+Maang'eetee meet yoo kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,' ⁶⁴ kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa

ākoy bēsyoonoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto nto tēē yoo kumwoochi biiko kule / kookiing'eetee meet. Makumiyatiit yooto :ng'wiiynaneet nyiitēnyi bo lēt kusiir nyoo kibo taay.”⁶⁵ Kuwālchi :Bilaato kule, “Obeete riibiik alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy.”

⁶⁶ Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaantaanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēēsu meet

(Māārko 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

¹ Yu kēērir :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokoorwaam kochonkaanaa. ² Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēkunēē *:malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak. ³ Kiilēkēchēēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirookyii kuu kweyaanteet. ⁴ Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mākubēk.

⁵ Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, “-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēēng'ē :akweek Yēēsu nyoo /kōkēēkwērtōochinē murtooywoontēēt. ⁶ Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē ⁷ ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, ‘Kaakung'eetee :Yēēsu meet ankumakoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.’ Kookas oob?”

⁸ Yooto kung'ēētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab Yēēsu ng'aleechaa. Kitinyē bōōtoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'. ⁹ Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēēsu. Kootaakwees icheek :Yēēsu nto yityo kukutuny kukōōb kērēēnkōōkaab Yēēsu nyēē kākutunkyi. ¹⁰ Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēēsu kule, “-Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'eetaabiya kuba Kalilaaya bokēēnyōōryē wōlooto.”

Kiyēē kimwooy :riibiik

¹¹ Kumiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'ēētyo :riibiik alake ankuba kiriing' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay. ¹² Nto yu kāākutuuoyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik

kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang'
¹³ ānkumwoochi kule, “Omwaay kule, ‘Kokwa :rubiikaab Yēēsu
 kwēemooy ankuchoor muustaab Yēēsu kukākēēruuyē!’ ¹⁴ Nto
 yoo kāyityi :ng'aleechu bāytooyiintēēt, +mākēēmwoochi :acheek
 kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala.” ¹⁵ Kunam
 :riibiichoo beesaanichaa ankuyey kuu yoo /kākēēmwoochinē.
 /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē mi-
 itē :YuutayEEK ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēēsu rubiikyūi
(Māārkō 16:15-18)

¹⁶ Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya
 wōloo kimwoochinē :Yēēsu kule kuba. ¹⁷ Nto yu kakas
 :rubiichoo Yēēsu, kukutunkyi. Nteenee manaacham :alake
 kule ki Yēēsu :nyooto. ¹⁸ Yooto kumwoochi :Yēēsu rubi-
 ichoo kule, “/Kōōkēēkōōno anii kāāmuukēywēēk tukul chēē
 miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny. ¹⁹ Kunyoo obee-
 taate bōrōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyūu.
 Ōbātisānē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo Leekweet ākoo nyēbo
 Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²⁰ Ōnēētē bichooto kooywey kiy ake
 tukul nyēē kāāmwoowook. Nto kubooyiit man, āboontē keey
 akweek ākoy tabantaab kōōrēēt.”

Māārko

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kiisōōtyinē kule kisirē :Māārko lōkōōywēchu bo soboontaab Yēesu āk yi-isyēenyii. Ku āybēeryoo :Māārko, kinyōōr bārooyinto nyēē kikas Yēesu ānkuyēbchi yīit ng'aleekyii ām Yēerusālēēm ānkōōyēnchi. Nto lētuunoo, chokunoomnyo :Māārko āk Bāwulō ākoo Bar-naaba ām baanta nyēē kyoomtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kiyēētyēēchinoot :inee Bētērō ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē /kiisōōtyinē kule ng'aleek chēē chaang' chēē kisir ku-rubta keey āk Yēesu ku chēē kirārchinē :Bētērō.

/Kikēēsirchinē kitaabuuni biikaab Kiriistō choo kimā Yu-tayeeek. Mēēnkētāktōōs :kēnyīit nyēē /kikēēsirēē nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kwēēnuutaab kēnyīitaab 45 ākoy 55 KK. -/Mākiinkētē mbo kubooyīit man yoo /kikēēsirē ki-taabuuni bo Māārko /kumanaakeesir nyēbo Mataayo nto /kikiikeesir. /Kēēbērē kitinyē man :booyik choo kisimku-nam ng'ālyoontēētaab Yēyiin yoo kimwoowēēch kule kitaabu-utaab Mataayo :nyēbo taay /keesir. Yoo /kākiikuykuuchiin kitaabuunechu tukwaay, tookunoot kule kiinkētē :Māārko kiyēē mii kitaabuutaab Mataayo ānkīyēyiisyēē ng'aleek alak chēbo kitaabuunaata. Manaatwech :Māārko komoswookik choo mānāmē keey āk biiko choo mā Yuutayeeek. Ibānyboonyē komoswookik choo nāmē keey āk atēbuutēkaab Yuutayeeek choo kitōsōsyinē bichoo kōōnkēt.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ng'ālōolēē :Māārko miisin *kiyēē kiyey* :Yēesu kusiir *kiyēē kimwa*. Ikiimē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkaab Yēesu kooraraach, kootyaakta ānkōōsoob biich. Ikwēnyē miisin kule Yēesu ku Motwooriintēētaab Yēyiin ānku Lakwanyii. Ibooru :tukuukaab kwōng'uut, kāāsoobsēēt, kaatyaaktaayeetaab biiko ām wōlēē mii :tāmirmirook chēē miyootēch, kāāmuukēywēēkyii kunyōōchi biiko kaat choo-wookātēēng'waa, kule inee ku lakwataab Yēyiin.

Toowunēē :kitaabuuni lōkōōywēēkaab yiisyēētaab Yēesu ām wōlēē mii :biiko yoo kyoomu kule kāākuchō :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kōōrēēt. Twēchē :Māārko kunyil chēē chaang' kule /kikēēkwērtoochi Yēesu *murtooywoontēēt kuyēk kēēlto nyēē kēēchoomnyo Yēyiin āk biiko. /Kikiing'woonchi Yēesu kubo ng'ōōkiswookikyoo (kas kur. 8:31; 9:31; 10:33-34, 45). /Kiki-ibanybaany miisin ng'aleekaab wiikiit nyēbo lētuut nyoo /kikēēkwērtoochinē Yēesu murtooywoontēēt /ankiiteryeechee ng'eeteenyii bo meet āk yoo /kikēēyibē kuwo barak.

Kāroomēch :lōkōōywēchu ām wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt āmēēbērē Yuutayeek baateey. Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk ng'ālyoontēēt 'Maasyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'nyēē ng'aabaat', ānkwoorōōru chiito nyēē kiikuchōb :Yēyiintēēt ānkōōkoochi yi-isyēēt nyēē kiikutōōlchi. /Kēēyēyiisyēē kaaynaani kurubta keyy āk nyoo ityooktooy biich āk bāytooyiintēēt nyoo ki-ikukanyaana :Yuutayeek ām kēnyiis chēē chaang' ānku nyoo twekaat miisin ām kiyēē kimwoowu :wōōrkooyikaab Yēyiin ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Ibooru :komoswookik chēē chaang' choo twēchē :Kiirootyeet nyoo Lēēl nyoo bo Kēny kule mēēbērē kimuru buch :chōōnēētaab Kiriistō, nteenee kimiitē chōbuutēkaab Yēyiintēēt kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto nyēē baraay āmā baateey lakwataab anum ām yyootēēt. I-ārōōru kērkēēyinto ām ātēbuutēk ām kwēēnuutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Mii mbo :kērkēēyinto nyēē wuu nyooto yoo /kākēlē 'leekweet' kuuyu kēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kubo kule inee :nyēē kiyēyēēch ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Yēku :biiko tukul lōkōkaab Yēyiin ām tāmirmiryēēt yoo kēēyēnchi Yēesu, ng'ālyoo nyēē ibooru kule /kiikēēnyōōchi kaat choolwookātēēng'waa ānkōōkōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

Kiyeyta :Yoowaana kēēltaab Yēēsu

(Mataayo 3:1-12; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Lōkōōywēk :chu chēē kāroomēch chēbo Lakwataab Yēyiin, Yēesu *Kiriistō. ² Kikiikumwooy :Yēyiin kēny kubununēē wōōrkooyoontēēt Isaaya* kule,

"+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu

koonto wokuyēytoowuung' kēēlto."†

³ /Kikeesir subak kule,

"Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

'Ōchōb keyy,

ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.' "†

⁴ Kiiyookiintonoo ku Bātisāniintēēt Yoowaana. Kyoomtooy ām kōōr nyēē suurkwēēn kule māchaktōōs :biiko kuweek ām miyootyēēt / ankeebatisan, sukunyōōchi :Yēyiin kaat. ⁵ King'ēētyēē :biiko chēē chaang' Yēērusālēm ākoo komoswookik tukul chēbo Yēēmēētaab Yuuteeya bokukas lōkōōywēchoo bo Yoowaana. Nto yu kābokumwooy choolwookātēēng'waa /keebatisanee āynēētaab Yoortaan.

1:1 Määrkö 3:11; 14:61; 15:39; Yēyuut. 10:37-40; Ibu. 2:3 * 1:2 Mwooyē :siruutēk alake kule 'wōōrkooyik'. † 1:2 Mal. 3:1 1:2 Luuka 1:76 † 1:3 Isa. 40:3

⁶ Kikiilaach :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabu-reekaab *tembes, ankumootee keey anweetaab suwe. Kyoomē taalamik ākoo kimnyeteet. ⁷ Kimwoochinootē biiko kule, “Yoo kaawaany kāānēētiisyēnyuu, mā kuchō :chiito ake nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira nyēē -maayemaat ārēēkyi kwēyōōnik. ⁸ Kaabatisaneenaak :anii bēēko, nteenee makubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

*/Kikeebatisan Yēēsu
(Mataayo 3:13-17; Luuka 3:21-22)*

⁹ Nto mii bēsyēēt ake, kuchōōnēē :Yēēsu Nāāsārēēt ām Yēēmēētaab Kalilaaya ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan. ¹⁰ Yu kāloong'unēē bēēko, kukas barak kuyootāktōōs ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. ¹¹ Yooto, kumwooy :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē, ānkāāng'erēkyinē.”

*/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Mataayo 4:1-11; Luuka 4:1-13)*

¹²⁻¹³ Kukwēryoot bakeenke :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy suurkwēēn, wōlēē kimii :nkicheek tyoong'iikaab wuyēēt. Kiibuur :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam āmāmii :kiy nyēē kyoomē. Kutyem *:Kēniintēēt, kumii wōlooto. Yu kāwēēchi keey :Kēniintēēt, kukwa :malayikaanikaab Yēyiin ānkuyētyēēchi.

*Kitoow :Yēēsu kwaamtaat lōkōōywēkaab Yēyiin
(Mataayo 4:12-17; Luuka 4:14-15)*

¹⁴ Nto mii bēsyēēt ake yu /kabokeerat Yoowaana, kooyeey :Yēēsu Yēēmēētaab Kalilaaya kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. ¹⁵ Kimwooyē kule, “Kaakuyit :bēsyēēt! Kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin! Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōyēnchi Lōkōōywēchu Kāroomēch.”

*Rubiikaab Yēēsu chēbo taay
(Mataayo 4:18-22; Luuka 5:1-11)*

¹⁶ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kuwēēsyētootēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko āyēēng' chēē kimii kuwiirchinē nēētiinēk bēēko kunāmē *burburiinēk. Bichooto ku Simōōni ākoo ng'eetaabkaamet Antereeya. ¹⁷ Kukuur :Yēēsu icheek kule, “Orubwaa! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” ¹⁸ Kubākooktooy bakeenke nēētiinēkwaa bo burburiinēk ānkurubē Yēēsu.

19 Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas biiko alak āyēēng' kumii mwēēnkēēng'waa kuyēytooy nēētiinēkwa. Bichooto ku Yāākōbō ākoo ng'eetaabkaamet, Yoowaana wērichoo bo Se-betaayo. 20 Kukuur :Yēesu nkicheek. Kukāsē kuu nyooto, kubākookyinē kwaan mwēēng' āk biiko chēē kimii kuyēchinē yiisyēēt ankurub Yēesu.

*Kāāmuukēywēēkaab Yēesu
(Luuka 4:31-37)*

21 Kiwo :Yēesu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Nto mii bēsyēetaab *Sabaato, kōōwut :tukul *kōōtaab saayeet ankooneet :Yēesu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 22 Kiilat :biiko wōlēē kiinēētitooy :Yēesu. Kimēēnēētē kuu wōloo kiinēētitooy :kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētē ām kāāmuukēywēēk.

23 Kimii kōyooto bo saayeet :chiito ake nyēē kiyyimē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat. 24 Kubōlchi :tāmirmiryoonoo Yēesu kule, “Imāchēēnēēch nee oō, Yēesu nyēbo Nāāsārēēt? Imāchē ibakacheech? Ntēē ānkētiing'! Inyiing' :nyoo ichurtaat ānkiiboontē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.” 25 Kōōburyoong'to :Yēesu kule, “Siis, ankiichuwunee chiichi!” 26 Yu kāmwooy kuu nyooto, kōōsimsiim :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo. Kōōnchō ankuchuwunee chiichoo. 27 Kiilat :biiko tukul /ankeeteabee key kule, “Ng'al nee :chu? Boonto :Yēesu kāāmuukēywēēk chēē imuuchē kōōnēētiisyēē ām kēēlto nyēē lēēl, āk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi!”

28 /Kikyaamtaatee ng'aleechaa Yēēmēētaab Kalilaaya kumukuul.

*Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Luuka 4:38-41)*

29 Yu kang'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii *kōōtaab saayeet, kuba kaab Simōōni. 30 Kimnyoonē :cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni. Yu /kākēēmwoochi Yēesu kule mnyoonē :cheebyoosyaanaa, 31 kuwo ankunam āwut kōōyyo. Kusob :cheebyoosyeet ānkubāyiis.

32 Yu kararakta :asiista, kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōōs āk chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch. 33 Kibokōōruruukyi key :biiko chēē chaang' kurkat saang' ām kōyooto kimii :Yēesu. 34 Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang' chēē kiboonto bōōrwoonik chēē kimakerkey ānkōōbēbēēto tāmirmirook chēē chaang' chēē miyootēch. Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo kuuyu kiinkētē :icheek wōlēē wuu :inee.

*Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk Kalilaaya tukul
(Mataayo 4:23-25; Luuka 4:42-44)*

³⁵ Yu kāng'eēyēn :kōōrēēt, kung'eet :Yēesu ānkuwo wōlēē kimālēēkitēē :chii wokusaay Yēyiin. ³⁶ Nto bērē kusēw mbo :Simōōni kule mēēkumii :Yēesu, kucheeng'aat. ³⁷ Yu kunyōōr, kumwoochi kule, “Mii kuchēēng'iing' :biiko.” ³⁸ Kulē :Yēesu, “Māchāktōōs keebe komosta ake waa-amte lōkōōywēkaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kyāāchōōnchinē.”

³⁹ Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk kooriikaab saayeet ām Kalilaaya tukul, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch kung'eētyēē biiko.

*Kiisooob :Yēesu chii nyēē kiboonto makereen
(Mataayo 8:1-4; Luuka 5:12-16)*

⁴⁰ Kichōōnchi :chiito ake Yēesu bēsyēēt ake :nyēē kiboonto *makereenik. Kukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāātilliliitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.” ⁴¹ Kuriiree :Yēesu. Yooto, kōōyokooyto āwut kutiiny chiichoo ānkulēēnchi, “Āchāmē. Kunyi, itililiitu!” ⁴² Kusob :chiichoo bakeenke. ⁴³ Yu kāsob, kōōkālōonchi :Yēesu kule, ⁴⁴ “-Mēēmwoochi chii ake tukul ng'aleechu. Nteenee iwē ānkuwēēboorchi keey *kibkōrōs kukasing', siitooku kule 'kēētililiitu. Iyib tukuuk chēē ibirchinēē Yēyiin kōōnkōy / sikēēyēwuung' kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy *:Muusa ām kiruutēk.”

⁴⁵ Ānkoo kuwuu nyooto, kiwo :chiichoo ankwaamtaat lōkōōywēchoo. Ki yoo kēēwut :Yēesu kiriing' ake tukul, kōōruruukyine keey :biiko, kumāchē / kiisooob. Kiyey :ng'aleechaa kut mēēkōōwutē :Yēesu kiriinkōōsyēchoo kukāsē :biiko. Ānkoo kiibuurchinē keey :Yēesu taban wōlēē mālēēkitēē :chii, kitākukwoonchinē :biiko ām komoswookik tukul.

2

*Tinyē :Yēesu kāāmuukēy kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Luuka 5:17-26)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kooyeey :Yēesu Kaabernaam. Nyēē mā tyaa, kukas :biiko kule kāākuchō. ² Kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey kō ākoy saang' kut kimāmii wōlēē kiisiirē :chii kereeng'. Kwoomchi :Yēesu biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin.

³ Kutākwoomtooy :Yēesu lōkōōywēchoo, koomut :biiko alake ang'wanu chiito ake nyēē kichunkutoot. ⁴ Nto kuuyu kimāmii :bārooyinto nyēē kiimuuchē :bichoo kukasee Yēesu, kubeeta chiichoo ākoy kōōto barak ānkubut kēsyēkuut kutook yēē kiimuuchē kōōyokooytēē chiichooto. Kōōyokooyto chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēesu. ⁵ Yu kakas :Yēesu kule kiikoosēē keey :bichoo inee, kumwoochi chiichoo

kichunkutoot kule, “Wēnyoo, / kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

⁶ Kimii yooto :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kiing'unyng'uung'tōōs kumwooyē kule, ⁷ “Ām nee yu ng'āloolē :chiichi kuu nyi? Kāyib keey kule inee ku Yēyiin sōō? Ng'oo :nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēng'waa, yoo mā Yēyiin nkit?”

⁸ Nteenee kōōnkēt :Yēēsu ām tāmirmiryēēnyii kiyēē kimii kōōsōōtē :kāānēētichoo. Kumwoochi kule, “Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto? ⁹ Kuskus nkōnō? Āmwoochi chiichi chunkutoot kule, /Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto kule, 'Ng'eet, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēsyēt'? ¹⁰ +Mookas raat kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt.” ¹¹ Yooto bakeenke kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, “Yyoony, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi keey kaa.”

¹² / Kēēmwoochinē chiichooto kichunkutoot kuu nyooto, kung'ēētē ānkunāmē tiirbeenyii ānkuwēēchinē keey, kukāsē :biiko tukul. Kiilat :biiko ankookaasta Yēyiin, kuuyu ki ng'al :choo chēē kimānāyēyākiis bēsyēēt ake.

*Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku
(Mataayo 9:9-13; Luuka 5:27-32)*

¹³ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' ankooneet :inee ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹⁴ Kutākumii kuwēēsyētootē, kukas chiito ake nyēē kimii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuuruut. /Kikēēkuurēē chiichoo Laawi araab Alfaayo. Kumwoochi :Yēēsu kule, “Rubwaa!” Kung'eet :Laawi ankurub.

¹⁵ Kuwēēto keey :Yēēsu lētuunoo rubiikyii, kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo mbo biiko chēē /kikeetay choo kiboontootē keey tukul ānkubokwoomiis kaab Laawi. ¹⁶ Yu kakas *:Farisaayeek alake chēē ki kāānēētikaab kiruutēk kuu nyooto, kumwoochi rubiikaab Yēēsu kule, “Ām nee yu āmiisyē :chiichi ākoo kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku?”

¹⁷ Kumwoochi :Yēēsu kāānēētichoo bo kiruutēk kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Nteenee māchēēng'ootē :choo sobchootiin. Kyāāchōōni :anii chāākuurē biiko choo choolwookēnootiin, mēēbērē choo isōōtē kule churtootiin.”

*Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl
(Mataayo 9:14-17; Luuka 5:33-39)*

18 Kikirē ām bēsyōōsyēchooto :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo Farisaayeeek āmiisyēēt. Nto mii yoo, kukwoonchi :biiko Yēesu ankuteebee kule, “Ām nee yu kirē :rubiikaab Yoowaana ākoo choo bo Farisaayeeek āmiisyēēt, amēēbērē kirē :cheekuuk?”

19 Kukētyinēē :Yēesu bichoo tyoonkōōchēēt kule, “Mēerukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo mii :saanteetaab leekwa. 20 Makuyit :bēsyēēt nyēē +/mākiinēmuneē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii. Ku yooto :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii.” 21 Kumwoochi subak tyoonkōōchēēt ake kule, “-/Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin. 22 Nto subak -/mākēēroonkyinē kibkeetiis chēē /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos, kuuyu yoo kakuut :kibkeetiisyechaa, kung'ētyēē wōōnkoo kuwasta keey *:tifaayiik. Nteenee mākāktōōs /kēēroonkyinē tifaayiik choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl.”

Bāwu :Yēesu bēsyēētaab Sabaato

(Mataayo 12:1-8; Luuka 6:1-5)

23 Nto mii bēsyēēt nyēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mbareetaab nkoonuuk. Kumii kumurē yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk, kubiiiriir ankwaam. 24 Yu kakas *:Farisaayeeek alake chēē kimiitē yooto kiyēē kayey :rubiichoo, kumwoochi Yēesu kule, “Kas! Ām nee yu mii :rubiikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiis ām bēsyēētaab Sabaato.”

25 Kukētyi :Yēesu Farisaayeechaa kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē :kēmēwuut ākoo biiko choo kiboonto keey? 26 Yoo ki *kibkōrōs nyēē wōō :Abyataar, kuwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey.

27 Kunyoo, bāwu :chiito Sabaato amēēbērē bāwu :Sabaato chiito. 28 Kunyi, bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

3

Kiisooibiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato

(Mataayo 12:9-14; Luuka 6:6-11)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kōōwut subak :Yēesu *kōōtaab saay-eet. Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kisōnkōchoot :āwut.

² Kimii yooto :nkicheek *Farisaayeeek chēē kimāchē kukas yoo kēēsoobiis :Yēesu ām bēsyēētaab *Sabaato subokōōyyoong'tēē kōōk. ³ Yu kakas :Yēesu chiichoo kisōnkōchoot :āwut, kukuur kuchō taay. Nto yityo, ⁴ kuteebee bichoo kule, “Chām wēēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyēētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisobiis, nto /kēēbākākiis?” Kisiisyo :bichoo. ⁵ Kōōrōōtoot :Yēesu bichoo nyēē kāng'woonchi, kuuyu kimātinyē :icheek kiisayta. Kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē kuu nyooto, kukārāmiitu :āwut. ⁶ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kung'ēētōōs, bokutuuytōōs ākoo biikaab *Ērōōtē kusat koowaang'ta Yēesu.

Kikwoonchi :biiko chēē chaang' Yēesu

⁷ Nto mii yoo, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' chēē kikwoonēē komoswookik alak chēbo yēēmēētaab Kalilaaya. ⁸ Kibo :alake chēē chaang' *kiriinkēētaab Yēerusālēm ām yēēmēētaab Yuu-teeya ākoo komoswookik alak chēbo yēēmoonooto. Kikwoonēē :alake yēēmēētaab Itumeeya, kukwoonēē :alake yēēmōōsyēk chēē kimii biitēētaab āynēētaab Yoortaan. Nto alak kibo yēēmēētaab Tiirō ākoo Sitōōn. Kikwoonii :bichoo bokukāsē kiyēē kimii :Yēesu kuyēyē.

⁹ Nto kuuyu kikiikuchaang'iit :biiko ānkimii kāwunuk keyy kut kāākuriikyii :Yēesu sakaramteetaab tōōliilēēt, kōōyookto :Yēesu rubiikyii bokuyib mwēēnkēēt sukung'eet kōōnēētiis kumii kēēbuur mwēēng' ām tōōliil. ¹⁰ Kiwunuk keyy :biiko chēē kimnyoontōōs sukutiiny Yēesu, kuuyu kikiikōōsoob :inee biiko chēē chaang'. ¹¹ Kimii :biiko chēē kiyyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. Ki yoo kakas :tāmirmiroochoo Yēesu, kuyēyē bichoo kukutuny ām taayeetaab Yēesu ānkōōnchōōyis kule, “Inyiing' Lakwataab Yēyiin!” ¹² Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo miyootēch -mēēboor wōlēē kiwuu :inee.

Kikwey :Yēesu lēbkēēyik taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Luuka 6:12-16)

¹³ Nto mii bēsyēēt ake, kukwey :Yēesu biikyii ānkuwēēto lekem. ¹⁴ Bichooto ku taman āk āyēēng' ānkukuurēē chooto *lēbkēēyik. Kimāchē kule kōōbuurtooy keyy sukōōyooktooy bokwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ¹⁵ ānkōōkoochi mbo kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.

¹⁶ Lēbkēēyichoo taman āk āyēēng' choo kikwēyē :Yēesu ku: Simōōni nyēē kitoochi :Yēesu kaayneet ake kule Bētērō, ¹⁷ Yāākōbō araab Sebetaayo ākoo ng'eetaabkaamet Yoowaana.

Kikuur :Yēesu bichoo tukwaay kule 'Bōnēērke'. (Kaayna nyēe ibooru kule murēnēetaab iileet.) ¹⁸ Chuut alak ku Antereeya, Filibō, Baatolomaayo, Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Taataayo, Simōōni Kananaayo, (kiibooru kaaynaani bo Kananaayo kule ki murēn nyēbo booryēēt) ¹⁹ ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētuunoo.

*/Kikiisōōtē kule kiikubun :mēt Yēesu
(Mataayo 12:24-32; Luuka 11:15-23; 12:10)*

²⁰ Yu kang'eetee :Yēesu lekem, kooyeey Kaabernaam. Kirub :biiko chēe chaang' subak kut kimēēmuuchē :inee ākoo rubiikyii kwoomiis. ²¹ Yu kāyityi kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet :ng'aleechaa, kuba kumāchē bokukwēryoon kuchō kaa, kuuyu /kikēēmwooyē kule kiikubun :mēt.

²² Kimii :kānēētikaab kiruutēk alake chēe kikwoonēe Yēerusālēem bokukāsē kiyēe kiinēētē :Yēesu. Kimwooyē :kānēētichoo kule, "Kookunam chiichi :Bēēlsēbuul nyoo kāāyooong'iintēetaab tāmirmirook chēe miyootēch. Nyooto :nyēe miitē kōōkoochinē nkuruuk chēe kwētēe tāmirmirook chēe miyootēch." ²³ Yu kakas :Yēesu kuu nyooto, kukuur kānēētichoo ānkōōboorchinēe ng'al tyoonkōōchoy. Kiteebēe kule, "Imuuchē :Kibrōkōsyoontēt kukwet tāmirmirookyii? ²⁴ Yoo kaakubchey keyy :lukēetaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, ankubar keyy nkit, ibuurtooy ānō :kōōroonoo? Māburyētē? ²⁵ Nto kubo kwaak yoo kāākutooytoochiin :kayta ake, mābotē :kayaa? ²⁶ Kunyoo, yoo kāākukōōno :Kibrōkōsyoontēt kāāmuukēyweēk chēe ākwētēe lukēenyii, mābotē :bāytooyiisyēenyii? ²⁷ Mii :ng'oo nyēe imuuchē kōōwut kaytaab chii nyēbo nkur ānkōōnēmuneē tukuukyii? Yoo kamarat chiichoo, mākoy kōōnēmuneē tukuukyii. ²⁸ Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kunyōōchi :Yēyiin kaat chii ām choolwookātēenyii tukul āk mbo kōchōōng'nāt ake tukul. ²⁹ Nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat chii nyoo kōchōnkyinē Tāmirmiryēetaab Yēyiin. Kunyoo, kiikurat chiichoo :choolwookātēt ākookoy." ³⁰ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu, kuuyu kiintosuur :bichoo Tāmirmiryēetaab Yēyiin kumwooyē kule boonto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēe miyaat.

Ng'oo man :nyēe tuubchēe Yēesu?

(Mataayo 12:46-50; Luuka 8:19-21)

³¹⁻³² Kimii :biiko chēe chaang' kēēruuukyi keyy Yēesu. Yooto, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet ānkōōyookto /kēēkuurchi Yēesu kuchō saang', kuuyu kimāmii :bārooyinto wōlēe kiimuuchē kukasee inee. /Kēēmwoochi Yēesu kule, "Mii kukuuring' :koomēt ākoo mbo ng'eetaabkoomēt ām

saang'." ³³ Kukētyi :Yēesu kule, "Moomo anii :ng'oo ānku mbo ng'eetaabiya anii :ng'oo?" ³⁴ Kukasaakasta ānkulē, "Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku moomo. ³⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo mächē :Yēyiin, ku nyooto :nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii."

4

Makerkeey :teng'eeek
(Mataayo 13:1-9; Luuka 8:4-8)

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kuwo :Yēesu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kunyoo, kōōwut mwēēnkēēt ake ānkōōbuur ng'wēny nto yityo, koonet bichoo kikiyyoong'iis ām sakaramteetaab tōōliilēēt.

² Kiineet biiko ng'aleek chēē chaang' kubuntēē tyoonkōōchoy.

³ Kimwooy kule, "King'eet :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. ⁴ Yu kāyis, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Yooto kukwa :tāriitēk ānkukwēchi keey. ⁵ Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke, ⁶ nteenee yu kalay :asiista kubeel kuisyio kuuyu kimāmii wōlēē kinērchinē :tiikiitēk. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Kubiityiin :choo āk kātōochoo kookiich keey kut kumayey :nkoonuuk āmit. ⁸ Nteenee kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo ankuyey āmiik. Kiyeyaatee āmiik chēē ng'ēri, chēē kāykāyēch, āk chēē choong'ēch." ⁹ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, "Nyoo yēbē yiit, kukas."

Kiiboorchinē :Yēesu rubiikyii ng'aleek choo iyēēlootiin
(Mataayo 13:10-17; Luuka 8:9-10)

¹⁰ Kuboonto keey :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ākoo rubiik chuut alak, kuteebēē :rubiichoo Yēesu kōōboorchii tyoonkōōchoonoo. ¹¹ Kumwoochi :Yēesu kule, "/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee māukāsēē :alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. ¹² Kuu yoo siraat kule,

'Nto yoo kakasee koong',
mākāsē kiy.

Nto yoo kāyēbchi yiit,
-mēēnkētē kiy.

Nto kikas :icheek ānkōōnkēt,
nto kiikuweek ām miyootyēēng'waa,
sukung'eet :Yēyiin,

kunyōōchi kaat.'†"

Kirārchi :Yēesu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eeek

(Mataayo 13:18-23; Luuka 8:11-15)

¹³ Nto kurubta keey āk tyoonkōōchēētaab nkoonuuchoo, kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “Ākoo mānōōnkēt kiyēē mwooyē :tyoonkōōchooni? Yoo mānōōnkēt mbo nyiitēnyi ii, +mōōnkētēē nee, naas, chuut tukul?”

¹⁴ Okany āboorwook. /Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo /kikēēyisē. ¹⁵ Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee chōōnii :Syeetaani areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo. ¹⁶ Kukerkeey :alake kitaweeet. Toochē ng'ālyoontēēt ām ng'erekweek, ¹⁷ nteenee chutitēē :ng'ālyoontoonoo kisich. Nto yoo /kākēēwēch /ānkēēwus, kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin, koochuchuuy keey. ¹⁸ Kerkeey :alake teng'eeek chēē kibiityēē :kātōok. Kāsē ng'ālyoontēēt, ¹⁹ nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēewoonē :tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ²⁰ Kukerkeey :biiko alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto ām alak kuyi keey miisin.”

Okany kutook :lēbkēēyyēēng'woong'

(Luuka 8:16-18)

²¹ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Māmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nto kōōkoochi kurērē, nteenee /kiikoochinē taariit yēē itōrōōroot sukooleb-keey kōōto. ²² Kunyoo, kiyēē wunyaat, mākutook. Nto kiyēē iyēēnoot, +/makeeng'aany. ²³ Yoo yēbē yit :chii, kukas.”

²⁴ Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Māchē ōyēbē yit, ānkōōrōōtootē kiyēē /kēēmwoowook. Yoo kōōkoochi biiko alak lēbkēēyyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, mākukōōnook :Yēyiin lēbkēēyyēēt nyēē wuu nyooto, ānkumākutāswook ake. ²⁵ Nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē boonto.”

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

(Mataayo 13:31-32; Luuka 13:18-21)

²⁶ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak nyēē kiikerkeeyee bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Yisē :kābātiintēēt nkoonuuk mbareen. ²⁷ Rwēē kwēemooy ānkukāsu bēēt. Nteenee kumii :kēbuswēēk ku-biitōōs kutēē yooto tukul āmēēnkētē :inee wōlēē biititooy.

† 4:12 Isaaya 6:9-10 4:12 Yoowa. 12:40; Yēyuut. 28:26-27 4:19 1Tēm. 6:9-10
4:21 Mat. 5:15 4:22 Mat. 10:26 4:24 Mat. 7:2 4:25 Mat. 25:29

²⁸ Bārbāru :kēbuswēechoo ankuyey kiriintōok nto mii yoo kuyey mētēwook chēē ām lētuunoo kuyēchi āmiik. Teng'EEK nkit :chēē inēerē kēbuswēēk kut kuyey āmiik. ²⁹ Nto yoo kāākururyo :nkoonuuchoo, wokukēsiis :chiitaab mbareet.”

³⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo subak kule, “+Maakerkeeyee nee bāytooyiisyēetaab Yēyiin? Nto tyoonkōoch nee :nyēē sāāboorunēē?”

³¹ Oyēbchi yiit, baa. Miitē :kēbuswoontēēt ake nyēē / kēekuureē *aritaaliit. Mining' :kēbuswoontooni ām kēbus alak tukul choo /kēechoonē. ³² Nteenee yoo kabiit, kukēyētēē keet alak tukul choo /kēechoonē mbareen. Yēyē sokonaak chēē wōōyēch chēē tēēkyinē :tāriitēk kiyōōnchōōkwaa kuuyu iyēēlē :sokonaachaa ānkuyēchinē wuurwēēt.”

*Kiinēētēē :Yēesu biiko chuut alak tyoonkōōchoy
(Mataayo 13:34)*

³³ Kyoomchi Yēesu biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin kubuntēē tyoonkōōchook chēē wuu chuutēchu kurubta keey āk wōlēē kitēēnto :ng'oomnātēēng'waa. ³⁴ Kimwoochinēē choo kimā rubiikyii ng'aleek tyoonkōōchēēt. Nto yoo kiboonto keey :inee rubiikyii nkit, kōōboorchinē choo ng'aleek tukul.

*Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Luuka 8:22-25)*

³⁵ Nto mii bēsyoonoto kosolēny, yu kaakoowaany :Yēesu kōōnēētiis, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēēt kebe biitooniin.” ³⁶ Kiwēētēē :Yēesu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankurub :nkicheek mwēēnkōōsyēk alake chēē kimii yooto. ³⁷ Kumiitē tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt nyēē wōō ānkōōsooyēn mwēēnkēēt kusyōōlchi :bēēko mwēēng' kut kitanyiy. ³⁸ Yooto tukul, kimii :Yēesu rwoo ām mwēēng' lēt. Bokoong'eet :rubiikyii kule, “Kāānēētiintēēt! -Mēēkāsē :inyiing' kule kākēēbēku?” ³⁹ Kung'eet :Yēesu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Yu kayey kuu nyooto, kusiis :wusōōnēēt ānkutēēmoon :bēēko.

⁴⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey?” ⁴¹ Kiiywey :icheek Yēesu miisin, ānkulē, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēēko?”

5

*Kiisoob :Yēesu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Luuka 8:26-39)*

¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii saang'taab Keraasa ām biitēēt ake nyēbo tōōliilēēt. ²⁻³ Yu kāloong'unēē :Yēesu

mwēeng', kuchuwunee :chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmirook chēē miyootēch kochonkoosyek wōlēē / kikēēmuchinē bi-iko. Kimāmii :chii nyēē kitākōōmuuchē chiichoo ānkoo / kakeeratee nyōrōōrōōnik. ⁴ Ki yoo / kakeeratee biinkōōnik āwunnyēk / ankeeratee nyōrōōrōōnik kērēēnkōōk kung'ētyēē choo. ⁵ Kiinchōōyootēē wōloo bo kochonkoosyek ākoo wōloo bo lekemoosyek kwiimēn āk kuyyeech ānkuboochēē keey rwoontōōk.

⁶ Yu kākāsyi :chiichoo Yēesu yēē lōō, kulābātyi ānkukutunkyi. ⁷⁻⁸ Kumwoochi :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat nyi kiiyiimē chiichoo kule, “Chuwu!” Kubōloobōl :chiichoo kumwooyē kule, “Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin, nyoo Iy-weyaat. Āsooyiing' ām kaayneetaab Yēyiin kule -'meenyali-ila.” ⁹ Kuteebee :Yēesu kule, “/Kēēkuurēēniing' ng'oo?” Kulē, “/Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt,' kuuyu kēēchoong'ēch.” ¹⁰ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kut kukētyinē keey kumakeekwetee icheek saang'aata.

¹¹ Kimiitē :ākwootiitaab tōōrōōk kwookēētēē yēbo lekemeet nyēē kilēekitēē yooto. ¹² Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kule, “Ichām wēēch kiiwut tōōrōōchuut.” ¹³ Kuchāmchi :Yēesu. Kuchuwu bakeenke ānkōōwutē tōōrōōchoo. Kiitiroomiis :tōōrōōchoo kiyitē kisyēērōōk āyēēng' bokōōtuultēē keey lekem ānkōōsuuchi tōōliil kubēk.

¹⁴ Kimii :biiko alake chēē kiriibē tōōrōōchoo. Yu kakas kiyēē kiyeyakay, kulabat bokwoomchi biikaab saang'aa tukul. Kukwa :biiko bokukas kiyēē kayeyakay. ¹⁵⁻¹⁶ Bērē kuyit yēē kimii :Yēesu, /kēēmwoochi kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chi-ichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ākoo kiyēē kyaam tōōrōōk. Yooto, kukas chiichoo kukaakukaramiit ānkēēbuur ng'wēny koolaakaat. Kiiywey :bichoo Yēesu, ¹⁷ ānkumwoochi kule, “Ng'eetee kōōrēēnyoo.”

¹⁸ Kumii :Yēesu kuloonyē mwēēng', kusoom :chiichoo / kikiisobē kule, “Kany keebeete keey tukwaay.” ¹⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Iwē kaa ānkuwēēmwoochi biikwook kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin kubo kiisaynyii.” ²⁰ Kunyoo, kyaamtaatee :chiichoo yēēmoonoo bo Teekabooli kiyēē kiyēchi :Yēesu. Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa.

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēesu
(Mataayo 9:18-26; Luuka 8:40-56)*

²¹ Kiiyeeyee :Yēesu mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ākoy bi-itoonoo kikwoonēē. Yu kayit, kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey. Kutākumii sakaramteetaab tōōliilēēt, ²² kuchō :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo *kōōtaab saayee nyēē

/kikēēkuurēē Chāyirō. Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kuku-tuny. ²³ Yooto, kuriirchi Yēesu kule, “Ātinyē chēēbnyuu nyēē imnyoonē ankaakulalakay miisin. Chōō, baa, chēētiinyēē āwung'uung' nto anyuun kusob :lakwanyuu.” ²⁴ Kucham :Yēesu ānkuwēēto keey.

Kirub :biiko chēē chaang' miisin kut kōōkiichootē keey. ²⁵ Kimii yooto :koorkēēt ake nyēē kikiikumnyaan kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. ²⁶ Kikiikōōbootyi tukuuk tukul chēē kiboonto cheebsaakitiis chēē chaang' āmāsobē. Kitāsē taay :bōōrto kumiyātiitu miisin. ²⁷⁻²⁸ Kikiikukas /kyoomtooy Yēesu. Yooto kumwoochi keey kule, “Yoo kāātiiny mbo sireenyii baateey, kāāsob.” Yu keesoot kuu nyooto, kuchō ām lēt ānkutiiny sireetaab Yēesu. ²⁹ Kōōyyoong'iis :korotiik. Kukas ām bōōrnyii kule kāākusob.

³⁰ Yu kēēnkēt :Yēesu ām tāmirmiryēēt kule kāākōōsoobiis :kāāmuukēywēēkyii, kuweech keey ankuteeb kule, “Ng'oo :nyēē kāākutiiny sireenyuu?” ³¹ Kumwoochi :rubiikyii kule, “-Mēēkāsē kule chaang' :biiko yoo imiitē ānkiitēēbē kule ng'oo :nyi kātiinying'?” ³² Kukasta :Yēesu kumāchē kōōnkēt chiichooto kātiinyē sireenyii. ³³ Kuuyu kiinkēt :koorkoonoo kiyēē kaakuyeyakay ām bōōrnyii, kuchō nyēē kaakubootan ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kiyēē kaakuyeyakay ām soboonnyii. ³⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Chēē, 'kēēsob kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey! Mākoy tawokooyiimiing' :bōōroo subak. Iwēētē bāybooyyēt.”

³⁵ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kukwaanee :biiko alake kaab kāāntōōyiintonoo bo *kōōtaab saayeet ānkumwoochi kule, “Kaakume :lakwang'uung'. -Mateemakee kiy kāānēētiintēēt.” ³⁶ Kisiil yiit Yēesu :ng'aleechaa. Yooto kulēēnchi kāāntōōyiintonoo, “-Mēēmuy, ikaaseena keey.” ³⁷ Mānāāwēēto :Yēesu biiko tukul nteenee kichāmchi baateey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

³⁸ Yu kayit kukas kāānchōōytaab biiko chēē kibirtooy keey, kuriirtōōs ānkwoomē mbuy. ³⁹ Kuwo kō ānkulē, “Kiy nee nyēē ōbirtoochinē keey? Ōnchōōchinē nee? So, ōbērē kaakume :leekweet? Ntēē mii kāruchi keey baateey.” ⁴⁰ Yu kamwa :Yēesu kuu nyooto, kuroorchi :biiko. Kukwet :Yēesu biiko tukul kuba saang' ānkukuur sikiikaab leekweet ākoo rubiichoo ki sōmōk ankuba :tukul yēē kimii :leekweet. ⁴¹ Kunam :Yēesu lakwanaa āwut ānkulē, “Ng'eet, baa ōō, chēē!” ⁴² Kung'eet bakeenke :chēēboo ānkuwēēsyt. Kiboonto lakwanaa kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Kinam biich kuut. ⁴³ Kiikiimchi :Yēesu bichoo

mabokwaamtaat ng'aleechaa ānkumwoochi sikiik kubay leek-weet.

6

Kitay Yēesu :biikaab saang'nyii
(Mataayo 13:53-58)

¹ Nto lētuunoo, kung'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ankooyeey Nāāsārēēt wōloo kinērēē. ² Yu ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo *kōōtaab saayeet ānkōōnēētiis. Kiilat :biiko tukul chēē kiyēbchi yit ng'aleechaa ānkulē, “Kinyoorta ānō :chiichi ng'aleechu? Ng'oomnān nee :nyēē / kikiikoochi chiichi? Kāāmuukēy nee :chēē boonto :inee sukuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut?” ³ Ntēē kiinkētē chiichi! Mā kāātoong'iintēēt wēeroo bo Maaryaa? Mbo ng'eetaabkaamet oob :Yāākōbō, Yōōsē, Yuuta ākoo Simōōni? Mā mbo cheebkaamet chu kēēboontē keey ām yu?” Kunyoo, kitay :bichoo ng'aleekaab Yēesu. ⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “/Kēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, nteenee -/ mākēēkoonyitēē saang'nyii āmākoonyitē :tilyōōnuutēkyii ākoo mbo biikaab kōōng'waa.”

⁵⁻⁶ Kiilat :Yēesu, kuuyu kitay :bichoo kōōyēnchi ng'aleekyii. Manaayey ng'al chēē tyaa chēbo kwōng'uut. Kitiinyēē biiko chēē ng'eri chēē kimnyoontōōs āwunnyēk ānkōōsoob. Yooto, kuwo soong'wēk alak wokōōnēētiis.

Kiyookto :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Luuka 9:1-6)

⁷ Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēesu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kumāchē kōōyookto kubeetaatee āyēēng' āyēēng', bokwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kumanaaba, kumwoochi :Yēesu kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk ōbēbēētē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.” ⁸⁻⁹ Kumwoochi subak kule, “Kunam :chii kirōknyii. -Moonam āmnyoo, lool, beesyaa, sira nto mbo kwēyōōn. ¹⁰ Yoo kataachaak :chiito ake ām kanyii, ōbuur kayaata ākoy ōng'ēētyēē saang'aata. ¹¹ Nto yoo koobe saang'ta ake amataachaak :biiko ankutay kukas kiyēē ōmwooyē, olelekte tēertit ām kwēyōōnikwook kōōboorchi kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa, nto yityo, ōbēēchi keey.”

¹² Kibokwoomchinoot :rubiichoo biiko kuweeksee miyootyēēt. ¹³ Kiibēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang', ankooyiilee mwaayta biiko chēē chaang' choo kimnyoontōōs ānkōōsoob.

*Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo :Yēesu
(Mataayo 14:1-12; Luuka 9:7-9)*

14 King'alaalee :biiko chēē chaang' Yēesu kut kuyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleechaa. Kimwooyē :biiko alake kule, “Kaakung'eetee :Bātisāniintēēt Yoowaana meet, suku inee :nyi mii kuyēyē ng'aleechu /kiilātē tukul.” 15 Kulē :alake, “Acha! Wōōrkooyoontēēt *Eliiya :nyi nyēē kāākōōyēēw.” Nto alak kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēēetaab Yēyiin :nyi nyēē kerkeey āk *wōōrkooyik choo kibo kēny.”

16 Yu kakas :Ērōōtē kuu nyooto, kumwooy kule, “Ākoo kookung'eetee :Yoowaana meet, chiichoo kyāāchwēntooy mētiti!” 17-18 Kimwooy :Ērōōtē kuu nyooto, kuuyu ki inee :nyi kibākāchē Yoowaana. Nto wōlēē kichōōnto :meetaab Yoowaana kimii kule: Kiboonto :Ērōōtē ng'eetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kitinyē :Filibō koorkēēt nyēē /kikēēkuurēē Erootyaa. Kung'eet :Ērōōtē koomut koorkoonoo kutākusobē :Filibō. Yu kakas :Yoowaana kiyēē kiyey :Ērōōtē, kutuukyi kule, “Makaraam kōōnti :chii koorkēēetaab ng'eetaabkaamet, yoo tākusobē :nyiin.” Yu kāmwooy :Yoowaana kuu nyooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. 19 Kiwēch :Erootyaa Yoowaana kut kumach mbo kule /keebakach nteenee kimēēmuuchāktōōs. 20 Kiiywēyē :Ērōōtē Yoowaana, kuuyu ki chii :Yoowaana nyēbo man, ānki churtaat. Ānkoo kiiyiimē mēt Ērōōtē :ng'aleekaab Yoowaana, kitākuyēbchinē yiit kiyēē kimwooyē.

21 Nto mii bēsyēēt ake, kunyākyi Erootyaa :bārooyinto. Kiyey :Ērōōtē saakweet nyēē king'ērēkyinēē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē. Kikuur :Ērōōtē biikyii chēē wōōyēch. Kikuur mbo kāāntōōyikaab lukēēetaab booryēēt ākoo biiko alak chēē kitookunootiin ām Kalilaaya.

22-23 Kichō :chēēbtaab Erootyaa ānkutumēē yooto koong'ereech Ērōōtē āk tāyēēkyii. Kōōwoolchi keey :Ērōōtē kule, “Ātuwēnēēning' kiy ake tukul nyēē imāchē kubo ng'erekweekyuu ām wōlēē kēētuumtē! Ānkoo yoo imāchē kereeryaanteetaab tukuuk tukul chēē āboontē, ākōōning'!”

24 Yu kakas :chēēboo kuu nyoo, kuwo wōlēē mii :kaamet ankuteebee kule, “Moomo, waamwaayte /kēētuwēnēēnoo nee?” Kukētyi :kaamet kule, “/ Kēēkōōning' mētitaab Bātisāniintēēt Yoowaana.” 25 Kooyeey :chēēbi areet akeenke wōlēē mii :Ērōōtē ānkumwooy kule, “Āmāchē ikōōnoo mētitaab Yoowaana /kēēyibunēē kibseesweet areet akeenke!” 26 Kuteryekta :mukuulēytaaab Ērōōtē. Nteenee kuuyu

kikiikoowaal keey ām taayeetaab t̄ayēēkyii, kuchāmchiin.
 27 Kōōyookto :Ērōōtē riibiintēenyii kuwo wōloo / kikeekerta
 Yoowaana wokuchwen kaatit ānkuyib mētīt. 28 Kuyibunēē
 :nyoo mētoo kibseesweet ānkōōkoochi chēēbi. Kunam :chēēboo
 ānkuyibchi kaamet.

29 Yu kakas :rubiikaab Yoowaana kule kaakume, bokumuy.

*Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
 (Mataayo 14:13-21; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)*

30 Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' choo ki-
 iyooktooy :Yēēsu, kumwoochi inee kiyēē kibokuyey āk nyēē
 kiineet.

31 Yooto tukul kiiliichinē keey biiko chēē chaang' Yēēsu
 kut kimāmii :bārooyinto nyēē kyoomiisyēē āk rubiikyii.
 Kumwoochi rubiikyii kule, “Keebe wōlēē mālēēkitēē
 :chii, subōōmuuny kisich.” 32 Kung'ēētyo ankubeetee
 mwēēnkēēng'waa kutākyinē keey wōlēē kimālēēkitēē :chii.

33 Nto yu kakas :biiko kuwēētii :Yēēsu, kulabat koosaab
 sakaramteetaab tōōliilēēt kwoolāk taay. Kumii :bichoo
 kubēētii, kutuuytōōs ākoo biiko alak chēē kiminyē kiri-
 inkōōsyēk choo kimurē :icheek. Kulumchinē :nkicheek
 baanaa.

34 Nto yu kāwokuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii komosta nyi
 kimāchē bokōōmuunyēē, kurēkunēē mwēēng'. Bērē kukas
 :Yēēsu bichoo kēēruruuch keey kumii kukānyiiisyē, kuriiree, ku-
 uyu kikerkeey kēēchiir chēē māboonto ākiin. Kooneet bichooto
 ng'aleek chēē chaang'.

35 Kumii kwiimēnē :kōōrēēt, kubēēchi Yēēsu :rubiikyii,
 ānkumwoochi kule, “Nto yu kāākwiimēn, ānkēēmiitē suurk-
 wēēn. 36 Mwoochi bichu kuroot bokucheeng'aat kiyēē kaal
 sukwaam.” 37 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē
 kaam.” Kuwēēkyi :rubiikyii kule, “Imwooyē kule bokyaal
 mukaatiinek chēē yēmē bichu tukul? Chaang' :beesaanik
 choo miisin!” 38 Kuteebēē :Yēēsu kule, “Ata mukaatiinek
 chēē oboontē? Obe bookas.” Bērē bokukas :rubiichoo,
 kunyōōr mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baa-
 teey.

39 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kumwoochi biiko
 kutetaatee keey lukōōsyēk ānkutēbēē ng'wēny yēbo saaty-
 eet. 40 Kutetaatee keey konom konom ām tētūtētēk bokol.

41 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ki muut ākoo burburiinēk
 āyēēng', kukas barak, ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yi-
 tyo, kubcheyaabchey mukaatiinechaa ānkōōkoochi rubiikyii
 kōōkoochinoot biiko. Kubcheyaabchey nkicheek burburi-
 inēchoo āyēēng' ānkōōkoochi biiko. 42 Kyoomiis :biiko tukul kut
 kubiyoong'iis. 43 Nto mi yoo, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik

koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. ⁴⁴ Biiko chēē kyaam āmiichu ku :murēnik kisyēērōōk muut.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak

(Mataayo 14:22-33; Yoowaana 6:15-21)

⁴⁵ Yu keewaany :rubiik kōōruruuch kaatuukanik, kumwoochi :Yēēsu kulaany mwēēnkēēt koonto Beetsaayta, kutākōō-āmiisē :inee biiko. ⁴⁶ Yu kaakuba :biiko, kuwo :Yēēsu lekem ankuwokusaay Yēyiin.

⁴⁷ Kutuuyiitu :kōōrēēt, kitākumii :mwēēnkēēt baan, ntee-nee kimii :Yēēsu nkit lekem. ⁴⁸ Kiwusē :yoomeet nyēē nyikiis kuchōōnēē taay. Kiinkētē :Yēēsu kule kimii kāwuuyiityi rubiikyii kukwaany bēēko. Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kuwēēsyētēē bēēko barak kutākyi keey rubiik. ⁴⁹ Kukaakuriik :Yēēsu, kukas :rubiik. Yooto kulē, "Chii ēē, nto āyiin?" ⁵⁰ Kumuuyo :tukul. Yooto, bakeenke kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "–Mōōmuuyē! Ōkāng'u! Nto yu anii nyoo." ⁵¹ Kulaany :nkinee mwēēnkēēt. Yu kalaany, kuteeman :yoomeet. Kiilat :rubiik miisin, ⁵² kōōboor kule ānkoo kiki-ikukas :icheek bāyiisyoonoo bo biiko kisyēērōōk muut, man-aakoomuuch kubēēr Yēēsu, ng'ālyoo nyēē tookunoot kule kiwuuyēch :mētēwookwaa.

Kiisob :Yēēsu biiko ām Keneesareet

(Mataayo 14:34-36)

⁵³ Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt, kutākyi keey Keneesareet. Yu kayit wōlooto, /kiiyyoong'to mwēēnkēēt / ankeerat simeenaata. ⁵⁴ Yu kārēkunēē mwēēnkoonoo, kōōnkēt :biikaab kōōroonooto Yēēsu areet akeenke. ⁵⁵ Kulabataatee kōōroonooto tukul kumwaaytaat kule kāākuchō :Yēēsu. Yu kakas :biiko ng'aleechu, /keekalabaan biiko choo kimnyoontōōs ām tiirboosyek kukwa wōlēē kimii :Yēēsu. ⁵⁶ /Kikiimut choo kimnyoontōōs kukwa sōkōōniinēk ām soong'wēchoo āk kiriinkōōsyēchoo kiwēēsyētēē :Yēēsu. Kisaay :biiko Yēēsu kutiiny :bichoo kimnyoontōōs *maaseek chēbo kotootookaab sireenyii sukuosobcho. Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maasechaa.

7

Tooytoochiintōōs :Mākuutēkaab Yēyiin ākoo kiruutēkaab Farisaayek

(Mataayo 15:1-9)

¹ Nto miī bēsyēēt ake, kōōruruukyi keey Yēēsu *:Farisaayek alake ākoo kāānēētik alak chēbo kiruutēk. Kikwoonēē :bichu Yēērusālēēm bokukāsē kiyēē kiyēyē :Yēēsu. ² Nyēē mā tyaa,

kukas :bichoo rubiik alak chēbo Yēesu kwoomiisyēē āwunnyēk chēē /kimanaakiintasiim kuu yoo mwooyē :kiruutēkwaa. ³ Ām Farisaayeeek āk Yuutayeeek alak, kimāāmiisyē :chii ake tukul yoo mānāākōōtiliil āwunnyēk kuu yoo kimwooyē :booyikaab kēny. ⁴ Ki yoo kakwaanee :bichu kōōkwēēt ake, kimāāmiisyē yoo mānāākōōtiliil keey. Kirubē kiruutēk alak chēē chaang' chēbo booyikaab kēny chēē /kiintasiimē tērēkōōkwaa.

⁵ Kubōlchi :Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk Yēesu kule, "Nto yu āmiisyē :rubiikuuk, amēēbērē itiliilē āwunnyēk kuu yoo mwooyē :kiruutēk?" ⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kibēer * :Isaaya yoo king'ālōolē kurubta keey akweek choo ōyēyē keey kule ōchurtootiin ām yoo siraat kule: 'Koonyitēēnoo :bichoo kuutuwa,

āmāboontēēnoo moo.

⁷ Ānkoo kasaaya, -māākāsyinē,

kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"

⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi kule, "Ākoo karaam akweek sōō, yu kyoobakaakte mākuutēkaab Yēyiin ānkōōriib kiruutēkaab biiko? ⁹ Ōboontē ng'oomnātēēt ake nyēē ōsātyinē Mākuutēkaab Yēyiin komos soorub kiruutēkwook. ¹⁰ Kimwooy :siruutēkaab Muusa kule, 'Iywey kōōn āk koomēt.'† Kumwooy subak kule, 'Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.'† ¹¹ Nto akweek ōmwooyē kule, 'Karaam yoo kēēkoochi :chii Yēyiin kiinyii kubo kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin, kusiir yoo kātāyēētyēēchinēē kiyooto kwaan nto kaamet.' ¹² Kiy :nyoo nyēē kyooyeeteē chiichoo kuyēētyēēchi kwaan nto kaamet. ¹³ Kēēlto ake :nyi nyēē kyōōtub kiyēē kimwooyē :Yēyiin ankookeereē kiruutēkwook ānkōōtāsē ōyēyē ng'aleek alak chēē chaang' chēē wuu chooto."

Tukun nee chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin? (Mataayo 15:10-20)

¹⁴ Nto mii yoo, kukuur :Yēesu biiko chēē chaang' ānkumwoochi kule, "Ōyēbchi yiit ānkōōsōōtyēēchi kiyēē āmwooyē: ¹⁵ Māyēyē chii :tukuuk choo iwutē moo kumātililiit, nteeneē yēyē :choo kwoonēē moo."*

¹⁷ Yooto kubakaakta :Yēesu bichoo ankubeeta keey rubiikyii kayta nyēē kitēbunēē. Yu kayit wōlooto, kuteebee :rubiikyii Yēesu kōōboorchi kiyēē kāmwoochinē biiko. ¹⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, "Ākoo manookas :nkakweek kiyēē kāāmwooyē! -Mōōnkētē :akweek kule kiyēē kēēwut mooyēētaab chiito

7:4 Mat. 23:25; Luuka 11:38-39; Kolos. 2:21-22 † **7:7** Isa. 29:13 † **7:10** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † **7:10** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9 * **7:15** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 16: Yoo yēbē yiit :chii, kukas. **7:15** Yēyuut. 10:15; 1Tēm. 4:4; Tiitō 1:15

kuchōōnēē saang', āmāyēyē chii kumātililiit? ¹⁹ Āmiik choo āmē :chiito mēēbērē iwutē mētinyii, nteenee iwutē mooyēenyii nyēē makuwasta tukuuchotoo kuba saang'." (Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru kule tiliilēch :āmiik tukul.)

²⁰ Kumwooy subak kule, "Tukuuk chēē kwoonēē āriinyii :chēē yēyē kumātililiit. ²¹ Kwoonēē :kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch mētitaab chiito. Yēyē chiito kumarta, kuchōōrso, kuru-miis, ²² kumooroong'nan, kusikorakay, kōōbērbēēriis, kuyēk kimuchasyaa, kuyey tuuyintaab moo, kuyeyaat seemseem-nyeet, kukāsē keey āk ng'al alak tukul chēbo bēērbēēryo. ²³ Kunyoo, yēyuutēchu miyootēch tukul chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēesu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa (Mataayo 15:21-28)

²⁴ Nto mii yoo, kung'eetee :Yēesu Kalilaaya ānkuwo ākoy saang'taab Tiirō ām kōōrēētaab Fōyinikē ānkōōwut kōōto ake. Kimāchē kule nto -mēēnkēt :chii ake tukul kule kāākuchō :inee. Nteenee kimēēmuuchē kut kuwuny keey. ²⁵⁻²⁶ Kimii :cheebyoosyeet ake nyēē kibo kōōroonotoo bo Fōyinikē nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kiboonto :cheebyoosyaani chēēbnii nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Yu kēēnkēt :cheebyoosyaanaa kule kāākuchō :Yēesu, kuwo ānkukutunyēē taayeenyii ānkusoom wokōōbēbēēto tāmirmiryēēt nyēē miyaat kung'eetee chēēbnii. ²⁷ Kukētyi :Yēesu kule, "Kany kwoomiis :lōkōkyuu kurook. Makaraam / kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk /ānkēēmētyi ng'ōōkin." ²⁸ Kulē :cheebyoosyeet, "Wuu nyooto oō, Mokoryoontēēt. Ntēē imuuchē mbo :ng'ōōkiik kukwey āmiik choo isuuytooy, yoo mii kwoomiisyē :lēēkōōk." ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey, kāāyēwuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy. Kunyi, wēēchi keey, wēēnyōōru chēēbng'uung' kukaakung'eetee :tāmirmiryoonoo miyaat." ³⁰ Kuwo :cheebyoosyaanaa kaa. Kiwokunyōōr lakwanyii kukaakukaramiit ānkimii kāru ām kitiintiriit.

Kiisooob :Yēesu chiito ake nyēē kimiing'aat ankubalyaat

³¹ Yu kang'eetee :Yēesu saang'taab Tiirō, kumur *kiriinkēētaab Sitōōn ānkuwo ākoy Yēēmēētaab Teekabooli koong'asiis yēbo Tōōliilēētaab Kalilaaya. ³² Yu kāwokuyit wōlooto, kōōmutyi :biiko cheemiinyaanteet ake nyēē kibalyaat. Kisoom :bichoo Yēesu kutiiny chiichoo suksesob. ³³ Kunam :Yēesu cheemiinyaantaanaa ankootabaanee wōlēē kimii :biiko. Nto yityo, kōōwutēē mooriik yiitiikaab chiichoo ānkung'utyi moorineenyii ānkutiinyēē ng'elyebtaab chiichoo. ³⁴ Kukas barak ānkulēēnchi chiichoo, "Iyaatakse

ankiityaakse!” ³⁵ Yu kāmwooy kuu nyooto, kuyootākiis :yüitiik, kootyaak :ng'elyebta koochuurta ng'aleek.

³⁶⁻³⁷ Ānkoo kiikiimchi :Yēesu biiko kule mamwaaytaat ng'aleechaa, kiilat :bichoo miisin ankwaamtaat kiyēē kikas. Kimwooyē kule, “Nto yu kaakuyey :Yēesu kiy ake tukul kukaramiit. Yēyē biiko choo miinkyootiin kukas ng'aleek ākoo choo bālyootēch kung'alaal nyēē karaam.”

8

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan
(Mataayo 15:32-39)*

¹ Kimii :bēsyēēt ake subak yēē kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang' Yēesu. Yu kaakoowaany :Yēesu kwoomchi bichoo lōkōōywēk, kukuur rubiikyii ānkulēēnchi, ² “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk, āmāmii :kiyēē āmē. ³ Kwoonēē :bichu alake lōōyin. Yoo kāmwoochi kuba āmēēbērē kāāchēēnkyi kiyēē kaam, ākoy kōōmiistoot alak :kēmēwuut ām kēēltaab too.” ⁴ Kumwooy :rubiikyii kule, “Ara nyōōrchinē ānō :chii mukaatiin ām suurkwēēnooni chēē /ka-keebayee bichu tēē chu?” ⁵ Kuteebēē :Yēesu rubiichoo kule, “Ōboontē mukaatiinek ata?” Kulē :rubiik, “Tisab.”

⁶ Kumwoochi :Yēesu biiko kōōbuur ng'wēny. Kunam mukaatiinechaa tisab, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. ⁷ Kiboonto *burburiinēk chēē ng'ēri. Kunam :Yēesu burburiinēchoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kubcheytaat.

⁸⁻⁹ Kyoomiis :biiko chēē kiyitē wōloo bo kisyēērōōk ang'wan kut kubiyong'iis. Yu /kāākyoomiis kubēk, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit kērēboonik tisab. Lētuunoo, kumwoochi :Yēesu biiko kubēēchi keey ¹⁰ ankulaany :inee mwēēng' ākoo rubiikyii kutākyi keey saang'taab Talmanuuta.

*Kitay :Farisaayēek kōōyēnchi Yēesu
(Mataayo 16:1-4; Luuka 12:54-56; 11:29)*

¹¹ Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi Yēesu *:Farisaayēek alake chēē kimāchē kukwiil ānkumwoochi kuyēchi kiy nyēbo kwōng'uut nyēē kēēboorchinēē kule boonto :inee kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. Kimiitē yooto kutyēmē. ¹² King'woonchi Yēesu, ānkulē, “Lēyyē! Ām nee yu māchē :biiko alake kiy nyēbo kwōng'uut? !Kāāmwoowook, māmii :kiy nyēē +/- mākiiboorchi biiko chēē wuu chooto.”

13 Kubakaakta :Yēesu bichoo ankooyeey wōlēē kimii :mwēenkēēt kumāchē kuba ākoo rubiikyii komosta ake.

Ōriibēē keye kiyēē bāyēēnook :Farisaayeeek āk Ērōōtē
(Mataayo 16:5-12)

14 Kikiwuutyēē :rubiik kunam mukaatiinek ām wōloo kik-woonēē nteenee ki mukaatiit akeenke baateey nyēē kimii mwēēng'. 15 Yooto kōōkāloonchi :Yēesu rubiikyii kule, "Ōriibēē keye kiyēē bāyēēnook *:Farisaayeeek āk *Ērōōtē." 16 Kiisōōtē :rubiichoo kule king'āloolēē :Yēesu mukaatiinek. Kutee-bee keye kule, "Kamwaaytee nee :Yēesu ng'aleechaa? Kuyuu -mākēēboontē mukaatiinek?" 17 Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimwooyē :rubiik. Yooto kuteebee kule, "Ām nee yu ōmwooyē kule -mōōboontē mukaatiinek? So, mānōōsēwu kura? Ākoo tākuwuuyēch :mētēwookwook. 18 Bo nee :koonyek chu ōboontē? Ānku bo nee :yiitiik? 19 Kyōōwuutyēē mbo yoo kyāābāyēē mukaatiinechaa muut biiko kisyēērōōk muut? Kiinyiit :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Taman āk āyēēng'." 20 Kuteebee :Yēesu subak kule, "Nto yoo kwāābāyēē mukaatiinechaa tisab biiko kisyēērōōk ang'wan, konyiy :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Tisab." 21 Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "-Mōōkāsēē mbo chooto?"

Kiyey :Yēesu kukasta :chii nyēē kikoraat

22 Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii Beetsaayta. Yooto, kōōmutyi :biiko alake cheebkoraatyaanteet ake. Kisoom :bichoo Yēesu kutiiny chiichoo sukuob. 23 Kunam :Yēesu āwutaab cheebkoraatyaantaanaa ānkukwēryoot ākoy wōlēē kimālēēkitēē :chii. King'utyi koonyekaab chiichoo ankutabtab. Yu kēēnēm āwunnyēk, kuteebee kule, "Ikāsē kiy?" 24 Kukasta :chiichoo ānku, "Ākāsē biiko, nteenee wuu keet chēē bēēsytēē." 25 Kutabtab subak koonyekaab chiichoo. Yooto, kukās :koonyekaab chiichoo nyēē karaam. 26 Kumwoochi :Yēesu kule, "Iwē kaa, nteenee -maweemwaaytaate kiyēē kāyēwuung'."

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kōōnkēt wōlēē kiwuu :Yēesu
(Mataayo 16:13-20; Luuka 9:18-21)

27 Nto mii yoo, kuwēeto keye :Yēesu rubiikyii soong'wēk chēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi. Kumii kēēltaab too, kuteebee rubiikyii kule, "Mwooyē :biiko kule anii ng'oo?" 28 Kukētyi :rubiik kule, "Mwooyē :biiko alake kule inyīing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule akeenke ām *wōōrkooyikaab Yēyiin."

29 Yooto kuteebēe :Yēesu icheek kule, “Nto akweek ōbērē anii ng'oo?” Kulē :Bētērō, “Inyiing' *Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyē kuchōōnēē Kaab Yēyiin.” 30 Kulē :Yēesu, “Wuu nyooto! Nteenee masimomwaaytaate.”

King'alaalee :Yēesu meenyii ākoo bēsyēēt nyēē makung'eetee meet

(Mataayo 16:21-23; Luuka 9:22)

31 Nto mii yoo, kutoow :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Ākoy kubuntēē *:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. +/Makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.” 32 Kimwooy :Yēesu ng'aleechaa kutook. Yu kakas :Bētērō kuu nyoo, kuwēeto Yēesu komos ankootaayee ng'aleechaata kāmwooyē. 33 Nteenee kōōtuukyi :Yēesu Bētērō batay ānkōōburyoong'to Bētērō kule, “Sateenaa keey, Syeetaani! Bo :kāāsōōtēywēēkuuk biich buch nyēē -mēēnkētē wōlēē māktooy :Yēyiin.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu

(Mataayo 16:24-28; Luuka 9:23-27)

34 Kukuur :Yēesu biiko choo kiboontootē keey rubiikyii ānkumwoochi kule, “Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, manyokoriit meet* ankusaanee keey kiyēē mächē :mooyēenyii. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. 35 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii ākoo kāānēētēywēēkyuu, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 36 Kāroomnyo nee :nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? 37 Nto kiy nee :nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonoto? 38 Chii ake tukul nyoo kataya āk ng'aleekyuu ām kōōroonēēb kibng'ōōkisiisyēchu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōntooy keey malayikaanik ām lēbkēēyyēētaab Baaba.”

9

1 Kimwoochi :Yēesu subak kule, “! Kāāmwoowook, kumānāābēk :biiko alake chēē mii yu, makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē chōōntooy kāāmuukēywēēk.”

Kiweek :eertaab Yēesu

(Mataayo 17:1-8; Luuka 9:28-36)

8:29 Mat. 14:33; Yoowa. 1:49; 10:24-25; 11:27 **8:30** Määrkö 9:9 **8:31** Mat. 12:40; Määrkö 9:30-32; 10:32-34 * **8:34** Yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēenyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **8:34** Mat. 10:38; 1Bēt. 2:21 **8:35** Mat. 10:39; Yoowa. 12:25 **8:38** Mat. 10:33

² Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk lo, kuwēeto keey :Yēesu Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana tulwēēt ake nyēē ki suurkwēennyoo. Kumii wōlooto kukas :rubiik kukaakuweek :eertaab Yēesu. ³ Kiweek :nkicheek sirookyii kulelakiitu kut kōōlēkēchēēchtōōs. Ki leelach lēelinto ake nyēē -mēēmuuchē :chii bēsyeēt ake kōōlēliit sira nyēē lēel kuu nyooto! ⁴ Kukas :rubiik *Eliiya ākoo *Muusa kung'āloolē ākoo Yēesu. ⁵ Yooto, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, karaam kule nee kēēmiitē yu. Kany keeyeyte keryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.” ⁶ Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē. Kiiywēyiis :rubiichoo miisin ām kiyēē kiyeyakay.

⁷ Nyēē mā tyaa, kōōyuung' :boolteet, ankoolaambuuch icheek tukul choo kimii yooto. Kumwooy :Yēyiin ām booltaanaa āriit kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē. Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.” ⁸ Kukasta :rubiichoo nto bēre kulē, kumākāsē chii, nteenee ki Yēesu nkit.

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmwoochi chii ake tukul kiyēē kookas ākoy bēsyeēt nyēē kaakung'eetee *:Wēritaab Chii meet.” ¹⁰ Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa ankuteebee keey kule, “Ibooru nee :ng'ālyoontooni bo ng'eeteetaab meet?”

*Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab Eliiya
(Mataayo 17:10-13)*

¹¹ Nto mii yoo, kuteebee :rubiichoo Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōntōōw :Eliiya ām Kāārārookiintēēt?” ¹²⁻¹³ Kukētyi :Yēesu kule, “Man, sinee intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. Kāāmwoowook, kisimkuchō :Eliiya / ānkiikēyēchi kiy ake tukul nyēē kimāchē :biich kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. Yoo ākoo kiikukaramiit :kiy ake tukul, ām nee /sikeesir ām kitaabuutaab Yēyiin kule makunyalilee :Wēritaab Chii tukuuk chēē chaang' ānku +/mākiintosuur?”

*Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-21; Luuka 9:37-43a)*

¹⁴ Yu kārēkunēē :Yēesu lekem ākoo rubiichoo ki sōmōk, kunyōōr rubiik choo kibākooktooy kukēēruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kimii :nkicheek kāānēētikaab kiruutēk alake kukwiilē keey ākoo rubiichoo. ¹⁵ Yu kakas :biiko Yēesu, kung'ērēkyi ankutorooch bokoosubaay. ¹⁶ Kuteeb :Yēesu kule, “Ōmiitē ōkwiilēē keey nee?” ¹⁷ Kumwooy :chiito ake ām kwēēnuutaab bichoo kule, “Kāānēētiintēēt,

kātāamutu lakwanyuu nyēē boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiikuyey kuratakay :ng'elyebta. ¹⁸ Yoo kātēryēkyi :tāmirmiryoonoo leekweet, kōōryookyinē ng'wēny kukabus, nyiyē keelek, ankukwiilakay :bōōrto tukul. Kāāmwoochi rubiikuuk kōōbēbēēto tāmirmiryooni miyaat, nteenee maneemuuch.” ¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “Wuu nee :mētēwookwook ēē! Manookaaseenaa keey! Sāābuurtook ākoy āyu? Nto +māāmuytoochok ākoy āyu? Omutwaa wēeroo.” ²⁰ / Kiimutyi. Yu kakas :tāmirmiryoonoo Yēesu, kōōsimsiim wēeroo ānkōōryookyi ng'wēny. Koomilmiil kut kukabus. ²¹ Kuteebee :Yēesu kwaaniitaab wēeroo kule, “Kung'eetee āyu :yēē kiwuu nyiitēny :wēeri?” Kulē :kwaan, “Kung'eetee leekwaanti. ²² Kiikusyeem :tāmirmiryoonoo ām bēsyoōsyēk chēē chaang' kule kubakach wēeri. Kiwunukyiné mā, nto kutōōrchinē bēeko. Wuusyō! Iriireeneech, ānkisārweēch ēē, wē, yoo 'imuuchē!” ²³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Keemwaayte ānō kule yoo āmuuchē? Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin.” ²⁴ Kuriiree keey :kwaaniitaab wēeroo kule, “Ākoosēē keey sinee :anii Yēyiin, nteenee akuskus ām kaakaaseet. Ititiroo saakaasee keey Yēyiin miisin.”

²⁵ Yu kakas :Yēesu biiko kālābāt ānkōōruruukyi keey yooto, kōōbēbēēto tāmirmiryoonoo miyaat nyēē kiyey wēeri kumiiny ankuratakay :ng'elyeb kule, “Chuwunee wēeri āmāwēēkētyi keey subak.” ²⁶ Kōōnchō :tāmirmiryoonoo ānkōōsimsiim wēeroo ankuchuyta! Kulyelta :wēeroo wuu nyēē kame. Kulē :biiko, “Kaakume!” ²⁷ Kunam :Yēesu āwutaab wēerooto ankoong'et kōōyyo. Kukaramiit :wēeroo.

²⁸ Yu kiboonto keey :Yēesu rubiikyii ām kō, kuteebee :rubiik Yēesu kule, “Ām nee yu kāmākiimuuchē :acheek kiibēbēētē tāmirmiryoonoo?” ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyoo yoo manooaay āmānōōkir āmiisyēēt.”*

*King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Luuka 9:43b-45)*

³⁰⁻³¹ King'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ānkubēēchi keey. Kibeesyetaatee Yēēmēētaab Kalilaaya nto kuuyu kimii kōōnēētootē rubiikyii, manaamach kule kōōnkēt :chii ake tukul wōlēē kimii :icheek. Kimwoochi rubiichoo kule, “+/Mākiyokoochi *Wēritaab Chii biiko. +/Makeebakach, nto mii bēsyeētaab sōmōk, +/makiing'eetee meet.” ³² Kimēēnkēt :rubiik kiyēē kimwooyē :Yēesu nteenee kiyyey kuteebee.

Ng'oo :nyēē wōō?

(Mataayo 18:1-5; Luuka 9:46-48)

³³ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Kumii kō, kuteebē :Yēesu rubiikyii kule, “Kiy nee nyi kōōkwiiloonunēē keey ām kēēltaab too?” ³⁴ Mānāwāl kiy :rubiik, kuuyu kimii kukwiilēē keey kule ng'oo :nyēē wōō. ³⁵ Kōōbuurto :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Nyoo mächē kōōntōōchi alak, kuyib keey ng'wēny, ānkuchāmē kuyēētyēēchinē chuut.” ³⁶ Yooto, kukuur :Yēesu leekweet ake ānkōōyyoong'tēē taayeetaab rubiik ānkōōmuuryēē lakwanaa āwunyii ānkulē, ³⁷ “Chii ake tukul nyēē toochē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kaakutaacha, nto nyoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo.”

Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo

(Luuka 9:49-50)

³⁸ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi :Yoowaana kule, “Kāānēētiintēēt, kikeekas chiito ake nyēē kiibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Kikeeyeetee, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.” ³⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “-Mooyeetee. Yoo mii :chiito nyēē yēyē ng'aleek chēē / kiilatē ām kaayneenyuu, mēēbērē makung'alaaleenaa nyēē miyaat. ⁴⁰ Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo.

⁴¹ !Kāāmwoowook kule, chii nyoo kāyēētyēēchook bēēko chēē kooyyee, kuuyu ōyēku cheechuu, ku ākoy /kēētuwēn.

Ōriibēē keey kentaayeet

(Mataayo 18:6-9; Luuka 17:1-2)

⁴² Chiito nyoo kaken chii nyēē takung'arng'ar ām choo iyēnwoo kutaya, kumisyinē nyoo /kēērātyi kaat rwaa nyēē / kēēng'ooysēē /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta.

⁴³ Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.†

⁴⁵ Yoo kēēsākyiing' :kereenkeeng'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay ing'waalee kereenkeet akeenke ānkiinyōōru soboontaab kibchuulyo kusiir iboontē kērēēnkōōk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.‡

⁴⁷ Nto yoo kēēsākyiing' :koong'uung' itayaa, ilōōtu. Kaykay iwē Kaab Yēyiin iyēku kimekoong'nyaa, kusiir iboontē

9:34 Luuka 22:24   **9:35** Määrkö 10:43-44   **9:37** Mat. 10:40; Luuka 10:16; Yoowa. 13:20   **9:40** Mat. 12:30; Luuka 11:23   † **9:43** Täsyinē :siruutēk alake kērēywoontēetaab 44: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiiis.   **9:43** Mat. 5:30

‡ **9:45** Täsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 46: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiiis.

koonyek tukwaay ānku / bokēētōōrchiing' 48 wōlēē 'Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiis.'†

49 Chii nyoo rubiintēenyuu mākubuntēē ng'wooninto suku-tiliit.

50 Karaam yoo 'kēnēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo 'keechuchuyee keey yiisyonoo, +'meeyey kule nee sitēyēchi Yēyiin yiisyēēt. Kunyoo, ōnēmchinē keey yiisyēētaab Yēyiin ānkōōchoomtōōsii."

10

Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēy
(Mataayo 19:1-12; Luuka 16:18)

1 Nto mii yoo, kung'eetee :Yēesu yooto, kwaay āynēētaab Yoortaan ānkutākyi keey Yēēmēētaab Yuuteeya. Kiiruruukyinootē keey :biiko chēē chaang' kutēē yooto tukul. Koonet :Yēesu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu yoo kwēnēētē kwaak.

2 Yooto, kukwoonchi *:Farisaayek alake chēē kimāchē kutyem, ankuteebee kule, "/Kēēchāmē ām kiruutēkyoo kukwet :chii koorkēēnyii?" 3 Kukētyi :Yēesu ām tēebuutyēēt kule, "Kimwoochi nee *:Muusa mbo kuukoong?" 4 Kumwooy :bichoo kule, "Kichāmchi :Muusa saanteet kusirchi barweet nyēē bārēē kooyēyto." 5 Kumwoochi :Yēesu Farisaayeechaa kule, "Kichām :Muusa barwaanaa, kuuyu wuuyēch :mukulēywēkaab biiko. 6 Yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēt, 'Kiyey murēn āk koorko.'† 7 'Kunyoo, kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii 8 ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.'† Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. 9 Kunyi, mēēbēesyoo :chii kiyēē kiikōōnoomcho :Yēyiin."

10 Kumii kō, kuteebee :rubiik Yēesu kōōboorchi ng'ālyoontoonoo. 11 Kumwoochi kule, "Chii nyoo kakwet koorkēēnyii ankoomut ake, kāākuchoolwookēnchi koorkoonoo kākwtē. 12 Nto nkinee koorkēēt nyoo katay saanteenyii ankoomut keey ākoo chiito ake, kāākuchoolwookēnchi saantaanaa kātāyē."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 19:13-15; Luuka 18:15-17)

13 Kimii :biiko alake chēē kiimutyi Yēesu lēēkōōk suku-tiinyēē āwunnyēk kōōbēruur, nteenee kiiburyoong'to :rubiik bichoo.

14 Yu kakas :Yēesu kiyēē kiyey :rubiik kukōrōmchi kule, "Ōbāroochi lōkōchoo minkēēch kukwa wōlēē āmiitē!

9:47 Mat. 5:29 † 9:48 Isa. 66:24 9:49 Laawi. 2:13; Ēsēk. 43:24 9:50 Mat. 5:13; Luuka 14:34, 35; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15; 1Tēēs. 5:13 10:4 Kiruu. 24:1-4 † 10:6 Toowu. 1:27 † 10:8 Toowu. 2:24 10:12 Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11

-Mooraany kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ¹⁵ ! Kāāmwoowook, chii nyoo -mēēkoosēē keey Yēyiin kuu wōloo yēytooy :lōkōchoo, -mēēwutē :nyoo Kaab Yēyiin.” ¹⁶ Kutorooch :Yēēsu lōkōchoo ānkutiiny āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur.

*Wuuy kōōwut Kaab Yēyiin :chii nyēē boonto bāytit
(Mataayo 19:16-26; Luuka 18:18-27)*

¹⁷ Yu katas taay :Yēēsu ākoo baannyii, kulābāt :chiito ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkulē, “Kāānēētiintēēt! Ikaraam :inyiing’. +Maayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” ¹⁸ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām nee siikuuroo kule āwuu karaam? Yēyiin nkit :nyēē karaam. ¹⁹ Ābērē 'inkētē kiruutēkaab Yēyiin choo kimwooyē *:Muusa kuu: ‘-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan, -mēēlātu chii, iywey kōōn āk koomēt.’” ²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, “Kāānēētiintēēt, kyāākir ng'aleechaa kung'eetee āmining’.” ²¹ Kōōrōōtoot :Yēēsu chiichoo. Kung'ērēkyi ānkumwoochi kule, “Botuong' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē, 'ānkiisārunēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” ²² Kuteryekta :mukuulēynyii ankusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō.

²³ Kōōrōōtoot :Yēēsu rubiikyii ānkumwooy kule, “Wuuy sōō nyēē tyaa kucham :biich chēē mokorēēn bāytooyiisyēētaab Yēyiin.” ²⁴ Kiilat :rubiik ng'aleechaa. Kiikiimchi :Yēēsu subak kule, “Biikyuu, wuuy sōō kule nee kōōwut :chii nyēē wuu nyoo Kaab Yēyiin. ²⁵ Nyumnyum mbo kōōwut :tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.” ²⁶ Kiilat :rubiik subak miisin ankuteebee keey kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?” ²⁷ Kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo, ānkulē, “Mēēmuuchāktōōs sinee ām wōlēē mii :chi-ito, nteenee, imuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin, kuuyu māmii :kiy nyēē biirē Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo karub Yēēsu
(Mataayo 19:27-30; Luuka 18:28-30)*

²⁸ Nto mii yoo, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Kas kookeebakaakte :acheek kiy ake tukul ankeerubiing’?” ²⁹⁻³⁰ Kukētyi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta tukuukyii tukul sukuruba kwoomtootē ng'aleekaab Yēyiin, +/mākēēkētyi tukuuchoo ām bēsyoōsyēchu kusiir choo kiboonto. Yoo ki mbareet nto kooriik chēē kibakaakta, mākunyōōr. Nto yoo ki tuubchōōsyēk chēē

kibakaakta, mākunyōōr. Yoo ki kwaan nto kaamet nto lēēkōōk chēē kibakaakta, mākunyōōr nkicheek. Nto subak, +/mākēēwus ām kōōrooni nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii. ³¹ Biiko chēē chaang' choo tookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin. Nto biiko chēē chaang' choo mātookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit taay ām Kaab Yēyiin."

King'alaalee :Yēesu areet nyēbo sōmōk meenyii ākoo ng'eeteenyii

(Mataayo 20:17-19; Luuka 18:31-34)

³² Kutāsē taay Yēesu āk rubiikyii ām baanaa bo Yēērusālēēm, kimii :Yēesu kukeentooy ānkurubu :rubiik ām lēt muut kwoomoonu mēt :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kikimuuyo mbo :biiko alake choo kimii :nkicheek kurubē Yēesu. Yooto, kukuur :Yēesu rubiichoo taman āk āyēēng', ānkumwoochi kule, ³³ "!" Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēēm. +/ Mābokiiyoochi *Wēritaab Chii mbo *kibkōōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruusta :bichoo Wēritaab Chii / keebakach ānkōōyoochi biikaab Rooma. ³⁴ Mākōōntosuur :choo, kung'utyi, kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, makung'eetee meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō

(Mataayo 20:20-28; Luuka 22:24-27)

³⁵ Nto mii yoo, kuwēēchi :Yoowaana ākoo Yāākōbō, choo ki :wērikaab Sebetaayo, Yēesu ankuteebee kule, "Kāānēētiintēēt, mii :kiito ake nyēē kēēmāchē iyēwēēch." ³⁶ Kuteebee :Yēesu kule, "Nee :nyooto?" ³⁷ Kukētyi :rubiichoo kule, "Kākēēmāchē :acheek ichām wēēch kōōbuurunēēning' :ake āwutaab taay, kōōbuurunēēning' :ake nyēbo kaataam bēsyoonoo ibāytooyiisyē ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin." ³⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, "-Mōōnkētē kiyēē osoomē. Ōmuuchē :akweek okalab nyāliluutēk chēē +maakalab :anii nto ōmuuchē ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii?" ³⁹ Kumwooy :rubiichoo kule, "Kiimuuchē." Kumwoochi :Yēesu kule, "+Mōōnyōōru nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii, ānku +mōōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii. ⁴⁰ Ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk chēē āmuuchē ākoochi chii kōōbuurunēēnoo āwunyuu nyēbo taay nto nyēbo kaataam. Yēyiin nkit :nyēē kiikukwey chēē mākōōkoochi bārooyinooto."

⁴¹ Yu kēēnkēt :rubiik chuut tamanu kiyēē kimāchē :Yāākōbō ākoo Yoowaana, kunyēērchi murēchooto. ⁴² Kukuur :Yēesu

rubiik tukul, ānkumwoochi kule, “Tookunoot kule mächē :bāytooyik chēē mii kōōrooni kōōboorchii biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. ⁴³ Nteenee -māmāchāktōōs kuwuuyiit nyoo ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo mächē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumisiyinē kuyibē keey ng'wēny. ⁴⁴ Nto nyoo mächē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. ⁴⁵ Kyāāchōō :anii *Wēritaab Chii, sichāāyēētyēēchi biiko, āmēēbērē kyāāchōōnii /subokēēyēētyēēchoo. Chāākooytooy soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'.”

*Kiisoob :Yēesu Bartimaayo nyēē kikoraat
(Mataayo 20:29-34; Luuka 18:35-43)*

⁴⁶ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii *kiriinkēētaab Yēerikō. Nto kumii kung'ēētōōs, kurub :biiko chēē chaang'. Kimii :cheebkoraatyaanteet ake nyēē kikiibuur kēēlto komos kusoomsē. /Kikēēkuurēē chiichoo Bartimaayo (Araab Timaayo). ⁴⁷ Yu kakas :chiichoo kule Yēesu nyēbo Nāāsārēēt :nyēē kimii kukēēytooy, kukuurso kule, “Yēesu, inying' *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!” ⁴⁸ Kōōburyoong'to :biiko chēē chaang' kule, “Siis!” Nteenee kikuurchi :chiichoo barak kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!” ⁴⁹ Kōōyyo :Yēesu, ānkumwoochi biiko kule, “Ōmwoochi kuchō.” / Kēēmwoochi kule, “Ing'erech, ānkiyyoony, kuuriing' :Yēesu.” ⁵⁰ Kukāsē kuu nyooto, kung'ēētē bakeenke ānkumētooy sireet nyēē kikiiliiktēē keey, / ānkiirēētoot ākoy yēē kimii :Yēesu. ⁵¹ Kuteebee :Yēesu kule, “Imächē āyēwuung' nee?” Kukētyi :chiichoo kule, “Mokoryoontēēt, āmächē akaste.” ⁵² Kumwoochi :Yēesu kule, “/Kāākēēyēwuung' kiyēē 'kēēmächē, kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.” Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kukasta :chiichoo ānkuwēēto keey Yēesu.

11

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)*

¹ Yu kikiikuriik :Yēesu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kumur *kiriinkēētaab Beetannyya yēē kilēēkitēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk. Nto mii kēēltaab too, kukēē-āyēēchēē keey saang'taab Beetfaaka, ² kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit wōlooto, +mōōnyōōru sikiryo nyēē siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwēru. ³ Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōmächēē nee, ōlēēnchi mächē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt areet akeenke.”

10:44 Mat. 23:11

10:45 Isa. 53:12; 1Kōōr. 6:20; 7:23; Kala. 1:4; 1Bēt. 1:18-19

10:48 Mat. 20:30-31

10:52 Luuka 7:50

⁴ Kuba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo / kākēērātyi kurkat saang' ankootyach. ⁵ Nto bēre kukas :biiko alake chēe kimii yooto, kuteebee rubiichoo kule, “Ōtyoogyinē nee sikiryēēt?” ⁶ Kuketyi :rubiichoo kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu. / Kēechāmchi kubeeta sikiryēēt. ⁷ Kukwēr :rubiichoo sikiryoonoo ākoy yēe kimii :Yēesu.

Yu kayit yooto, kōōrēek kāāliikoonikwaa ankwaalyaktee bataytaab sikiryoonoto sukōōbuurēe :Yēesu. Kōōbuurēe :Yēesu bataytaab sikiryoonoo ankutas taay āk baanta. ⁸ Kiirēek :biiko chēe chaang' chēe kimii yooto kāāliikoonikwaa ānkōōyiito kēēltaab too. Kubut :alake sokēek ānkōōyiito nkicheek. ⁹ Kityēēnchinootē barak :biiko chēbo taay ākoo chēbo lēt kumwooyē kule, “Kutōrōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!†

¹⁰ Ibēruuroot *:Mōchōkōrēetaab Tāwuti!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”

¹¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu Yēerusālēēm ānkōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumarar wōlēe kiwuu :kiy ake tukul. Nto mii yoo, kooyeey ākoo rubiikyii tukul choo ki taman āk āyēēng' ākoy Beetannyya, kuuyu kimii kwiimēnē :kōōrēet.

*Tiliil, āmāmii :kiy āriit
(Mataayo 21:18-19)*

¹² Nto yu kāyyēekunēe, kung'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii Beetannyya ankooyeey Yēerusālēēm. Kwaam Yēesu :kēmēwuut. ¹³ Nto yu kimii kubēētii, kutoobēnchi kēētiti ake nyēe / kēēkuurēe *mutiiniit wōlēe lōō. Kiboonto :kēētoo sokēek chēe nyāliilēch nyēe kibērē :chii tōōs kiikuyey lokoy. Nto bēre kuyit yooto, koosyaach kēētoo kubērē nto nyōōr lokoyeek. Nteenee kuuyu kimā bēsyoōsyek :chooto chēe kiyēyē :kēētoo lokoyeek, mānāānyōōr :inee lokoyaa ake tukul. ¹⁴ Yooto, kuchub :Yēesu kēētoo kukāsē :rubiik kule, “Mēērook / kyaameeniing' kiy bēsyeēt ake.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēe :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Luuka 19:45-46)

¹⁵ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēe kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēe kyooltooy chēēbtuukēēnik chēe /sikēēbēelēe kōrōsēek. Kimiitē :nkicheek cheemung'aariisyek alake yooto. Yooto, kootyeelaat :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik āk ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet

bichoo tukul kuba saang'.¹⁶ Mānāāchāmchi mbo chii nyēē kiboontootē kiy ake tukul nyēē kyooltooy kubuntēē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin.¹⁷ Kimwooy kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, ‘Bo :Kōōnyuu saayeet wōlēē mākusooyēē :biikaab kōōrōōsyēk tukul.’† Nteenee kyooweech :akweek kuyēk kēbēnnyoo nyēē wunyēē keey :sāsiik!†”

¹⁸ Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk kiyēē kiyey :Yēesu, kung'woonchi. Yooto, bokusat wōlēē sukubakakta inee kuuyu kiilātē :biiko kubo kāāmuukēywēēk chēē kiboonto.

¹⁹ Yu kāākwiimēn :kōōrēēt, kung'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii kiriinkoonoo ānkubēēchi keey wōlto ake.

Māchē ikoosēē keey Yēyiin yoo isooyē
(Mataayo 21:20-22)

²⁰ Yu kāyyēēkunēē, kooyeey :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēēm. Kumii kubēētii, kukas :icheek kēētoo kōchubē :Yēesu.²¹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kas, ntēē kookuyaam :kēētikoonye kwēēchubē!”²² Kumwoochi :Yēesu kule, “Māchē ōkoosēē keey Yēyiin.²³ Kāāmwoobook yoo ikoosēē keey :chii Yēyiin ām mooyēēt akeenke, kōōmuuchē kumwoochi lekemeet wokōōsuuchi araaray ankuyeyakay.²⁴ Kunyi, yoo ōtēēbē kiito ake ām saayeet ānkōōchāmtooy kule kaakukas :Yēyiin, ōnyōōru.²⁵ Nto yoo isooyē Yēyiin ānkumii :kiyēē miyaat nyēē kiikuyēwuung' :chiito ake, inyōōchi chiichoo kaat kurook sukung'eet kunyōōwuung' nkinyiing' :Yēyiin kaat ām choolwookātēēng'uung'.²⁶ Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook :Yēyiin kaat.”*

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt
(Mataayo 21:23-27; Luuka 20:1-8)

²⁷ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii subak Yēerusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumii kuwēēsyētēē wōlooto, kung'woonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk āk booyik²⁸ ankuteebēē kule, “Ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?”²⁹ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Kany ateebeenaak :nkani tēēbuutyēēt nto yoo kōōkētwoo, +māāmwoobook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.³⁰ Atēēbēēnook kule ii, yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?”

³¹ Kwaam mēt bichoo ānkumwoochi keey kule, “Yoo ka-keemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii

† 11:17 Isa. 56:7 † 11:17 Cherem. 7:11 11:18 Määrkō 12:12; 14:1-2 11:23

Luuka 17:6 11:24 Mat. 7:7 11:25 Mat. 7:1 * 11:26 Mätinyē :siruutēk alake kērēywoontooni.

:Yēyiin, makuteebeeneech kule ām nee simākiiyēnchi. ³² Nto yoo kākēlē, ‘Wōlēē mii :biiko.’ Achicha!” Kiiywey kumwooy, kuuyu kiinkētē kule kichāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.

³³ Yooto kuwālchi Yēesu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi nkinee :Yēesu kule, “Yoo wuu nyooto, -māāmwoowook :nkaniī chiichēē kikōōnoo kāamuukēywēēk ayey ng’aleechu.”

12

*Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek
(Mataayo 21:33-46; Luuka 20:9-19)*

¹ Kumwoochinēē :Yēesu kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek tyoonkōōch kule, “King’eet :chiito ake kēny kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Kibal ng’wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :bēēkaab lokoyeeakaab kēētoo yoo / kakiiruruuny ankuteech kēryēēt nyēē / sikeēriibēē mbaraanaa. Nto yityo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa sukubchēchiin lokoyeeek. Yooto, kuwo ruutooy. ² Yu kāruryo :lokoyeechaa, kōōyookto :chiichoo motwooriintēēnyii wokuyibchi kereeryaanteet nyeenyii.

³ Yu kayit :motwooriintonoo wōlooto, kunam :bichoo ānkubir ankukwet āmēēkoochi kiy. ⁴ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēnyii ake. /Kēēbir nkinee nyoo /keelal /kiitaatee /ānkiintosuur. ⁵ Kōōyookto subak motwooriintēēt nyēbo sōmōk. Yu kayit :nyoo, /keebakach. Kōōyookto subak alak kurub keey. Kuyitē :nkicheek choo wōlooto, /kēēbirē alak /kiinyāliilē, nto alak /kēēbākāchē. ⁶ Nteenee kiboonto :chiichoo kibo mbareet wērinyii akeenke nyēē kichāmē miisin. Kōōyookto wēērootonyii kubērē tōōs makooywey :bichoo. ⁷ Kuyitē :nyoo, kukuurē keey :bichoo kule, ‘Murēchu, ong’nyi lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’

⁸ Kunam :bichoo wēēroo ankubakach nto yityo bokumētyi tuuyta saang’.

⁹ Yoo koosoot ii, kiy nee :nyēē kichokuyēchi :chiitaab mbareet bichoo? Okany āmwoowook, machokubakach bichoo tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriib mbaraanaa.”

¹⁰ Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Ābērē kyoosuman siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule, ‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta :nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.

¹¹ Kōkōōnu :Yēyiin tiyēywoontooni ānkubo kwōng’uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’”

¹² Yooto, kumach :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule kunam Yēesu ankukerta kō, kuuyu kiinkētē kule kimii kung’aloolēē

icheek ām tyoonkōōchoonoo. Nteenee kibakaakta :bichoo Yēesu ānkubēēchi keey kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu sukunam

(Mataayo 22:15-22; Luuka 20:20-26)

¹³ Kibokōōyook :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek lētuunoo *Farisaayeeek alak āk biikaab *Ērōōtē bokutech Yēesu / sikeenam.

¹⁴ Yu kayit :bichoo wōlēē mii :Yēesu, kumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt! Kiinkētē kule ibooyē manta āmāwēechiing' :chii kuuyu ām inyiing', mātiny kule ng'oo :ng'oo. Inēētē biiko ām kēelto nyēbo man kōōnkēt kiyēē mächē :Yēyiin. Kunyoo ii, ara karaam kēēkwēchinē *syuuruut bāytooyiintēetaab Rooma ¹⁵ nto mēerook kēēkwēyē?”

Yooto kōōnkēt :Yēesu miyootyēēt nyēē kiisōōtē :bichoo ānkumwoochi kule, “Kōōkwoonii bōōtēchoo? Kōōbooru baa :chii beesyaanteet nyēē boonto.” ¹⁶ Yu / kākiiboorchii, kuteebē bichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” Kukētyi :bichoo kule, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.”

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.” Kiilat :bichoo ām kiyēē kimwooy :Yēesu.

Ng'eeteetaab meet

(Mataayo 22:23-33; Luuka 20:27-40)

¹⁸ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē / kikēēkuurēē *Satukaayeeek. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē māwokung'eētēē meet bēsyēēt ake. Kuteebē :bichooto Yēesu kule, ¹⁹ “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo keemut :chii koorkēēnyii ankume :chiichoo āmānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa, kōōntiiyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichoo koorkoonoo sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē / sikēēkuurtēē. ²⁰ Kimii :biiko alake chēē tisabu chēē kituubcho mooyēēt akeenke. Kiimutiis :nyēē ki wōō ankusinkume kumānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. ²¹ Kōōntiiyiis :nyēē kirubē chiichoo. Kume :nkinee nyoo, āmānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis subak :nyēē kibo sōmōk ankume :nkinee āmānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa. ²² Kiyeyakay kuu nyooto ākoy chiito nyēē kibo tisab. Kibēk :bichoo tukul āmā leekwa. Nto mii yoo, kume nkinee :koorkoonoo. ²³ Kunyoo, kēēmächē imwoowēēch, mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'eētyēē :bichoo tukul meet āk koorkoonoo?”

²⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “Ōsōotyēēchinē nyēē miyaat, kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkyii. ²⁵ Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanik ām barak. ²⁶ Nto kurubta keey ng'eeteetaab meet, ābērē kyoosuman siruutēkaab *Muusa yoo kimwoochinē :Yēyiin ām sōntiinoō kilāyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam āk Isaka ākoo Yāākōbō.'† ²⁷ Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny. Ōsōōtē bebe!”

Kiruutyēēt :nkōnō nyēē wōō?
(Mataayo 22:34-40)

²⁸ Kimii yooto :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk nyēē kimii kuyēbchinē yit kiyēē king'ālōolēē :Yēesu ākoo Satukaayeechaa. Kikas :kāānēētiintoonoo bo kiruutēk kule kikētyi :Yēesu bichoo kiyēē kiteebēē ām kēēlto nyēē karaam.

Yooto, kuteebēē Yēesu kule, “Ām kiruutēk tukul choo kikōōnu :Yēyiin, nkōnō :nyēē wōō?” ²⁹ Kukētyi :Yēesu kule, “Siraat kule,
'Oyeb yit oō, biikaab Isrāyēēl:

Yēyiin nkit :nyēē /kēēkutunkyinē ānku Yēyiin ku akeenke.

³⁰ Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul
soboong'uung' tukul,
kāāsōōtēywēēkuuk tukul,
āk nkuruukuuk tukul.'†

Kiruutyēēt :nyooto nyēē wōō. ³¹ Nto ake kumwooyē kule:
'Icham laatyēēng'uung'

kuu wōloo ichāmtooy keey.'†

Māmii subak :kiruutēk alake chēē siirē chu.”

³² Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kulēēnchi :chi-ichoo, “Kōōnkōy, Kāānēētiintēēt, 'keemwaay man kule Yēyiin ku akeenke, māmiiitē :ake. ³³ Kunyi, karaam yoo kacham :chii Yēyiin ām mooyēēnyii tukul ānkumāchē mbo kōōsōōtē Yēyiin kwaak ānkuyēyē yiisyēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul ankucham laatyēenyii kuu wōloo chāmtooy keey. Karaam /keerub ng'aleechu kusiir yoo /kātākēyēyootē kōrōs choo /kēēbēēlē kutukul āk alak tukul.”

³⁴ Yu kakas :Yēesu kule kākēt :chiichoo nyēē karaam, kumwoochi kule, “Kāmēēlōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kung'eetee yooto, māmii :chii nyēē kitākukāng' kuteebēē Yēesu ng'alyoo kumāchē kutech.

† 12:26 Chuy. 3:6 † 12:30 Kiruutēk 6:4-5 † 12:31 Laawi. 19:18 12:31 Mat. 5:43; 19:19; Room. 13:9; Kala. 5:14; Yāāk. 2:8 12:32 Kiruu. 4:35; Luuka 20:39
12:33 Isa. 1:10-20 12:34 Mat. 22:46; Luuka 20:40

Ng'oo :Käärārookiintēēt?

(Mataayo 22:41-46; Luuka 20:41-44)

³⁵ Nto tēē yoo, kumii :Yēesu kōōnēētē biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwooy kule, “Imuuchē kule nee kumwooy :kāānēētikaab kiruutēk kule chōōnēē *:Käärārookiintēēt kōōtaab Tāwuti? ³⁶ Nto yu kiyey :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kumwooy kule,

‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

āko yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.’†

³⁷ Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Käärārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēnyuu’ ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Käärārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”

Kiyēbchi yiit :biiko ng'alechaa bo Yēesu ām ng'erekweek.

Kichuur :Yēesu kiblembechiisyek

(Mataayo 23:1-12; Luuka 20:45-47)

³⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Ōriibēē keey :kāānēētichoo bo kiruutēk, āmōōrubē ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirook chēē yoo / kakeekas / simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Bēēsyētootēē wōlēē chaang' :biiko / sikiisuboooyotē nyēē /kākēēkoonyit. ³⁹ Lēkwēlootē ng'ēchērōōk chēē mii taay yoo / kēēmii kooriikaab saayēt. Mbo yoo / kēēmii saakwa ake tukul, kōōmoymooyē :bichu ng'ēchērōōk chēbo taay. ⁴⁰ Lātunootē koor chēē musuuk kuyibēē tukuukwaa ānkusooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. +/ Mākiing'woonchi miisin biich chēē wuu chuutēchu kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta.”

Ng'oo :nyēē kiinēm chēē chaang'?

(Luuka 21:1-4)

⁴¹ Kumii :Yēesu kēēbuur ng'wēny ām *Kōōtaab Yēyiin yēē kilēekitēē :loolonik chēē / kikiiruruukyine beesaanik chēbo yiisyēētaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko beesaanik loolonichoo. Kiikoochinē :biiko chēē ki mokorēēnik beesaanik chēē chaang' loolonichoo. ⁴² Nto mii yoo, kuchō :cheebyoosyeet ake nyēē ki musuk ankubanan. Kiinēm :nyoo beesaanikyii chēē ng'ēri anku tukul chēē kiboonto.

⁴³ Kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “! Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.

⁴⁴ Kāng'ōmōrunēē :mokorēēnik laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē

† **12:36** Tyēēnwookik 110:1 **12:36** Tān. 7:13-14; Yēyuut. 2:33-35; 1Kōōr. 15:24, 27; Ibu. 8:1 **12:37** Mat. 20:30-31 **12:39** Luuka 11:43 **12:41** 2Bāy. 12:9

bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēenyii tukul.”

13

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 24:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Kumii :Yēesu ākoo rubiikyii kung'eētyēē yooto kibo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwoochi :rubiintēenyii ake kule, “Kāānēētiintēēt, wōōyēch :rwoontōochu / kikeetechee Kōyi bo Yēyiin ānku kāroorānēch nyēē tyaa!” ² Kuketyi :Yēesu kule, “Kookas, kāroorānēch :kooiichu, nteenee +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'etu kookemeeraat keey ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēt
(Mataayo 24:3-14; Luuka 21:7-19)

³ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii biitēēt nyēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk yēē kitoobēnē keey ākoo Kōōtaab Yēyiin ānkōōbuur ng'wēny.

⁴ Kuteebē :Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana āk Antereeya Yēesu kule, “Āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa kātēēmwooyē ānku kiy nee :nyēē +makeekasee yoo yityiintōōs :ng'aleechaa?”

⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey! -Mookany /kiiberbeeraak. ⁶ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārōokiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.

⁷ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyoomu booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Ākoy kuyēyākiis :tukuuchoo, nto yitu :tabanta. ⁸ Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākōōring'riing'oot :komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ānkuchō :kēmēwuut. Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.”

⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey. +/Makeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooiikaab saayeet /ānkēēbirook ām wōlooto. +/ Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. ¹⁰ /Kyoomtooy kurook lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul nto yitu :tabantaab kōōrēēt.

¹¹ Yoo / kaakeenamaak / ānkiiyyoong'tēēnook kōōk, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē kuuyu mēēbērē akweek chēē +mōōng'ālōolē nteenee :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākung'ālōolē. ¹² Mākung'ōmto :chii ng'eetaabkaamet /

keebakach ānkung'ōmto :kwaan lakwanyii / keebakach. Makutay :lēēkōōk mbo kwaan āk mbo kaamet ānkung'ōmto / keebakach.

¹³ Kunyi, mākuwēchook :biiko, kuuyu ōyēnwoo. Nteenee chi-ito nyēē kamuyta ākoy tabanta :nyēē makooraach :Yēyiin.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Mataayo 24:15-25; Luuka 21:20-24)*

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Yoo kookas ‘kiyoo -mēēriiku :Yēyiin’† kukēyyoonyēē yēē -/mākēēmākyinē, ōmwēy :biikaab Yuuteeya ākoy lekem barak. (Kuyēbchi yit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) ¹⁵ Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, ¹⁶ ameeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keyy. ¹⁷ Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! ¹⁸ Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot. ¹⁹ Mākuwōōyit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmēēbērē mākutook :ng'wooninto ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. ²⁰ Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

*Kāārārookik chēē mābo man
(Mataayo 24:23-28; Luuka 17:23-24)*

²¹ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, ²² kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keyy kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.

²³ Kunyoo, ōriib keyy. !Kāāsim āmwoowook tukul kumanaayit :bēsyēēt.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Luuka 21:25-28)*

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo bēsyōōsyēchooto 'Mākumis :asiista āmēētākōōluuwu :araawēet.

²⁵ Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak kōōsuuw :kookeelik.’† ²⁶ +/ Makeekasa anii, *Wēritaab Chii, āchōōnēē boolik ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. ²⁷ +Māyooktē

13:12 Mat. 10:35 13:13 Mat. 10:17-22 13:13 Yoowa. 15:21 † 13:14 Tān. 9:27; 11:31; 12:11 13:16 Luuka 17:31 13:19 Tān. 12:1 13:22 Mat. 7:15; 24:24; 2Tēēs. 2:9-10 † 13:25 Isaaya 13:10; 34:4 13:25 Mat. 24:29 13:26 Tān. 7:13; Mat. 24:27; 26:64; 1Kōōr. 15:23; 1Tēēs. 4:15-16; 2Tēēs. 2:1; Ng'oong'. 1:7

malayikaanikyuu kōōruruukoot biiko choo kwēyootiin kung'eetee kōōrēēt komosta ake ākoy ake."

Bēsyeēt nyoo iyēēwu :Yēesu

(Mataayo 24:32-36; Luuka 21:29-33)

²⁸ Kumwoochi subak kule, "Yoo kēēnkāt :kēētoo /kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. ²⁹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyeēt nyoo āyēēwunēē.

³⁰!Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³¹ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēenyuu.

³² Māmii :chii nyēē inkētē bēsyeēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo nkani, nteenee inkētē :Baaba.

Ōchōb keey

(Mataayo 24:42-44; Luuka 12:35-40)

³³ Ōriib keey ankooyeyte keey, kuuyu -mōōnkētē yēē yitu :bēsyoonooto.

³⁴ Kerkeey yoo mächē :chii nyēbo kanyii kuwo ruutooy. Bākookyinē motwoorikyii yiisyēēt nyēē makuyey ankutool ake kuriib kayta. ³⁵ Ōriib keey, kuuyu -mōōnkētē yēē rōōtunēē :chiitaab kayta. Imuuchē kuyit kukararakta :asiista, kwēemooy kwēēn, kumānēērir :kōōrēēt nto kumānāāmwook :asiista. ³⁶ Yoo kächō, mächāktōōs kunyōōrwook ōkāsū.

³⁷ Okas ng'aleechu! Mā akweek nkit chēē āmiitē āmwoowook ng'aleechu, nteenee mächāktōōs kuyeyta keey :biiko tukul."

14

Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta inee

(Mataayo 26:1-5; Luuka 22:1-2)

¹ Kikiikung'ēt :bēsyoōsyēk āyēēnku kuyit :bēsyeēt nyēē kyoomeē :Yuutayeeek *Saakweetaab Keeytaayeet ākoo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Kimii kuchēēng'ē :mbo *kibkōrōs ākoo kāānēētikaab kiruutēk wōlēē makunamta Yēesu kumākāsē :chii sukubakach. ² Kimwooy kule, "-Mookany keeyey ng'aleechu yoo bo *Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt."

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēesu mwaayta mēt

(Mataayo 26:6-13)

³ Kimii :yēē kyoomiisyē :Yēesu ām Beetannyyaa kumiitē kaab Simōōni, chiichoo kikiikunāmē *makereenik. Yooto, kuchō :koorkēēt ake kō nyēē kiboonto mwaay nyēē kiboong'u nyēē

anyiny / ānkikyooltēē beesaan chēē chaang' miisin. Yooto, kuraang'tee :koorkoonoo Yēesu mwaayaa mēt.

⁴⁻⁵ Yu kakas :biiko alake chēē kimii yooto kiyēē kayey :koorkoonoo, kumwooy nyēē kāng'woonchi kule, “Nto yu sukunyarta :koorkooni mwaay nyēē ālē beesaan chēē chaang' miisin kuu nyi! Nto yu /kātākyyooltooy /ānkiikoochi bānoonik beesaanik.” Kinyēērchi :bichoo koorkoonoo miisin.

⁶ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Moomakee kiy koorkoonoo. Ntēē kāākuyēwoo anii ng'alyoo nyēē karaam. ⁷ Ōboontē keyy :akweek bānoonik ākookoy ānku +mōōyēētyēēchinē kuu wōlēē ōchāmtooy. Nteenee -mōōboontē keyy anii ākookoy. ⁸ Kaakuyey :koorkooni kuu wōlēē kēēmuuktooy kuroonkyi mwaayaa mētinyuu kuyeytaa nto yitu :yēē / kēēmuyēēnoo. ⁹ ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul.”

*Kiinēm keyy :Yuuta kuchaamta Yēesu
(Mataayo 26:14-16; Luuka 22:3-6)*

¹⁰ Nto mii yoo, kuwo :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu choo ki taman āk āyēēng', wōlēē kimii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch wokuchaamta Yēesu. ¹¹ Yu kayit wōlooto /kēēng'ērēkyi. /Kikēēmwoochi kule, “Yoo kēēyēwēēch kēēlto wōlēē +makeenamte Yēesu, kēēkōōniing' beesaanik.” Kuwo :Yuuta wokucheeng' wōlēē /sikeenamta Yēesu.

*/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Mataayo 26:17-19; Luuka 22:7-13)*

¹² Ām bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kiyēēnyē :Yuutayeek mēēnkit nyēē sukwaam bēsyoonooto.

Yu kayit :bēsyooni, kuteebee :rubiik Yēesu kule, “Ānō wōlēē +mawee-amee *Saakweetaab Keeytaayeet bokēēyēytoowuung'?” ¹³ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule, “Obe ākoy Yēērusālēēm. +Mōōtuuyēē murēn nyēē boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo lēt ākoy kōōto nyēē kēēwut. ¹⁴ Yoo kooyit kōyooto, ōmwoochi chiitaab kōōto kule mächē :Kāānēētiintēēt wōlēē sukwoomiisyēē ākoo rubiikyii ām Saakweetaab Keeytaayeet. ¹⁵ Mākōōboorwook :chiichoo kisēēnkēēt nyēē wōō nyēbo koroofa nyēē mii :tukuuk tukul chēbo ātēbto. Oyēytoowēēch āmiik.”

¹⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiichoo kuu nyooto, kuba ākoy Yēērusālēēm ānkubokunyōōr ng'aleek tukul kuu wōloo kāmwooytooy :Yēesu. Kuyeyta āmiikaab saakwaanaa.

Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-25; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

17 Kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' ākoy kōyooto ānkutoow kwaam saakweet.

18 Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēesu kule, “! Kāamwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē kēēmiitē kyoomiisyē :tukul nyēē makuchaamta.” 19 Kung'woonchi rubiik ankuteebēē :ake tukul Yēesu kule, “Ara anii?”

20 Kukētyi :Yēesu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke nyēē makuchaamta.

21 Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo /kikeesir kurubta keyy āk inee. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamta. Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo.”

Kitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl

(Mataayo 26:26-30; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

22 Yu kimii kwoomiisyē, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto tēē yoo kubetes mukaatiinaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōnēmunoōt. Kimwoochi kule, “Bōōrnyuu :nyi. Kunyi, o-am.” 23 Kunam subak terekyeet nyēē kimii *:tifaayik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiichoo kumōōsoot.

24 Kimwoochi kule, “Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyēet nyēē lēēl.* +/Makiitaata sukusobcho :biiko chēē chaang'. 25 ! Kāamwoowook, -māwāyyēē subak tifaayik ākoy bēsyoonoo wāyyēē chēē leelach ām Kaab Yēyiin.”

26 Nto tēē yoo, kutyēēn :bichoo kōōkoostoo Yēyiin ānkung'ēētyo kutākyi keyy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keyy :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

27 Kumii kēēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “+Mōōmwēyēēnoo :akweek tukul kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.’† 28 Nteenee yoo kaang'eetee meet, +maantooy Kalilaaya.” 29 Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Ākoo kāmwēyēēniing' :chuut tukul, -māābākooktiing' :anii.” 30 Kumwoochi :Yēesu kule, “Bētērō! Kāamwoowuung', kumānēēturkuuchē :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng' kwēēmowuuni, +meetuuch keyy :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” 31 Kumwoochi :Bētērō Yēesu subak kule, “Mākoy atuuch keyy! Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōrumchi :nkicheek rubiik chuut kuu nyooto.

14:18 Tyēēn. 41:9 14:21 Yoowa. 13:2, 21-30 * 14:24 Māmwooyē :siruutēk alake kule 'nyēē lēēl'. 14:24 1Kōōr. 10:16; 11:23-25 14:24 Chuy. 24:8; Cherem. 31:31; Ibu. 7:22; 9:15-20 14:26 Luuka 22:39 † 14:27 Sekaryaa 13:7 14:27 Määrkö 14:50-52; Yoowa. 16:32 14:28 Määrkö 16:7 14:31 Luuka 22:33-34; Yoowa. 13:36-38

*Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Luuka 22:39-46)*

³² Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Ōbuurēē yu, waasaay :anii.”

³³ Koonata kisich ākoo Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana. Kwaam :ng'uusng'uus Yēesu kut kulōōklōōkēn. ³⁴ Kumwoochi rubiichoto sōmōk kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu!”

³⁵⁻³⁶ Yooto koonata :inee kisich kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ankusaay kule, “Baaba! Imuuchāktōōs :tukuuk tukul ām wōlēē imiitē. Inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy :inyiing' mēēbērē kuu wōloo āmāktooy :anii.”

³⁷ Yu kēēyēewunēē :Yēesu wōloo kāwokusooyēē, kunyōōr rubiik choo sōmōk kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Simōōni, ākoo kēēru? 'Kāmēēmuuchē mbo ikāsu ām asiista akeenke? ³⁸ Ōkāsu ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk.” ³⁹ Kooyeey :Yēesu subak ankuwokusaay kuu yoo kābo taay. ⁴⁰ Nto iyēēwu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kuruuytōōs subak, kuuyu kichoosyootiin miisin. Kuchusyo :rubiichoo. ⁴¹ Kiiyeey :Yēesu subak ankuwokusaay nyēbo sōmōk, nto yu kaweech keey, kumwoochi rubiichoo kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Kaakuyem. Okas kaakuyit :āsiiswēk /kiiyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis. ⁴² Ong'nyiin choomtooyiin-tēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuuyēē.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

⁴³ Kutākumii :Yēesu kung'ālōolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik.

⁴⁴ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto ānkōōriibootē simāmwyē.” ⁴⁵ Kuyitu :Yuuta, kutōrōōchē Yēesu kule, “Aase, Mokoryoontēt!”

⁴⁶ Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁴⁷ Kukāsē :rubiintēt ake kuu nyooto, kung'usu chōōkiit, nto bērē kuyeb motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto.

⁴⁸ Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kināmē inee kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē mächē kuweech kōōrēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? ⁴⁹ Ntēē

kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumwēchi keey :rubiikyii.
⁵¹ Kimii :murēno nyēē kiinoomootē Yēesu nyēē kikyaalyaktee keey ankeet baateey. Nto yu kibērē / keenam, ⁵² kuchiwit kuchururuchi ankaanaa yooto ānkumwēchi keey kibchuraat.

Kumii:Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek (Mataayo 26:57-68; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵³ /Kikēēkwēryoot Yēesu ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Kikiiruruukyi keey wōlooto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo kāānēētikaab kiruutēk. ⁵⁴ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kuyit kiyēnkuutaab kaytaab bichoo bo kōrōs. Kumii wōlooto kōōbuur :nkinee ng'wēny kuyu maata nyēē kimii kuy-wēē :biiko chēē kiriibē kayaa.

⁵⁵ Kimach *kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu / sikiitiilchi meet. Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo. ⁵⁶ Ānkoo kimōlōlchi :biiko chēē chaang' Yēesu ng'al, kichuunchuun :ng'aleekwaa. ⁵⁷ Kimwooy :alake subak kule, ⁵⁸ “Kikeekas :acheek kumwooyē :chiichi kule mākōōturbuub *Kōōtaab Yēyiin nyoo kitēēchē :biiko ankuteech ake nyēē mēēbērē tēēchē :biiko. Kālē makuteechee nyooto bēsyoōs sōmōk.” ⁵⁹ Kichuunchuun :nkicheek ng'aleekaab bichoo. ⁶⁰ Yooto kōōyyo :chiichoo wōō bo kōrōs ankuteebee Yēesu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?” ⁶¹ Kusiisiyi keey :Yēesu. Kumwoochi subak :chiichooto wōō bo kōrōsēēk Yēesu kule, “Inying' man *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Nyoo Tōrōōr?” ⁶² Kumwoochi :Yēesu kule: “Anii :nyooto anku +mookas *Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik.” ⁶³ Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, “Nee ake :nyēē / tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi? ⁶⁴ Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? Kunyi, ōbērē nee akweek?” Kōōrumchi :kiirwookik tukul kule, “Misiyinē kume.” ⁶⁵ Kung'utyi :kiirwookik alake Yēesu ankurat koonyek. Kurātootiin :koonyek, /kiituluuksēt /ankeeteabee kule, “Mwoowu, baa, ng'oo :nyi kēētuluuchiing'!” Yooto, koorabaakset :bichoo kiriibē kayaaata.

Kituuch keey :Bētērō

(*Mataayo 26:69-75; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27*)

⁶⁶ Kumii :Bētērō kēēbuur biiy, chokumur yooto :chēēbto ake nyēē kiyēchinē kibkōrōs nyēē wōō yiisyēēt. ⁶⁷ Kōōrōotoot :chēēbooto Bētērō ānkulē, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing' oob chiichi bo Nāāsārēēt!” ⁶⁸ Kutuuch keey :Bētērō. Kimwooy kule, “-Māānkētē kiyēē imwooyē.” Kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wēētii kayaata. Yooto, kooturkuuch kirkōōnkiit. ⁶⁹ Kutākumiitē :Bētērō yooto bo oreet, kukas :chēēbkēy subak, ānkumwoochi biiko chēē kimii yooto kule, “Lēyyē! Rubiintēētaab Yēēsu :chiichi!” ⁷⁰ Kutuuch keey :Bētērō subak. Nyēē mā tyaa, kumwoochi :biiko chēē kimii yooto kule, “Kubooyiit man! Inyiing' rubiintēētaab Yēēsu kuuyu isālu Kalilaaya.” ⁷¹ Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē chiichi ōmiitē ōng'āloolēē.” ⁷² Yooto, kooturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng'. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu kule, “Kumanee-turkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng', +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -'mēēnkētoo.”

Kuriir :Bētērō nyēē ng'waa.

15*Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato*

(*Mataayo 27:1-2, 11-14; Luuka 23:1-5; Yoowaana 18:28-38*)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil *kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kunam wōlēē mii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik āk kāānētikaab kiruutēk kurat Yēēsu ānkukwēryoot ākoy kaab *Bilaato.

² Yu / kakiyyiitita kaab Bilaato, kuteebēe :nyoo Yēēsu kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” Kumwoochi :Yēēsu kule: “Wuu nyooto, sinee.” ³ Kiiteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kule kiikuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang'. ⁴ Kuteebēe :Bilaato Yēēsu kule, “Māmii :kiyēē 'ikētu kurubta keey ng'aleechu mwooyē :bichu kule ! kiiyey?”

⁵ Mānāākēt :Yēēsu ng'alyoo. Kubotyī :tonkoy Bilaato.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu

(*Mataayo 27:15-26; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39–19:16*)

⁶ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyit ake tukul ki-bratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. ⁷ Kimii ām bēsyōōsyēchooto :biiko alake chēē kikwiilē bāytooyiisyēētaab Bilaato ānkikiikubākākiis kut /kikiikeerat. Akeenke ām bi-chooto ku nyēē /kikēēkuurēē Baraaba. ⁸ Yooto kōōruruukyī

keey :biiko chēē chaang' kaytaab Bilaato. Kusoom :bichoo Bilaato kōōtyooktoochi chiito akeenke nyēē rataat kuu yoo kwēētyooktoochinē kwaak yoo mii :saakwaanaa. ⁹ Kuteeb :Bilaato kule, “Ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” ¹⁰ Kitēēbēē :Bilaato bichoo kuu nyooto kōōnkētē kule kēētuyyiitiyi :mbo kibkōrōs Yēēsu moo. ¹¹ Nteenee kōōwuruur :mbo kibkōrōs biiko tukul kumwoochi Bilaato kootyaakta Baraaba yoo kātēētyooktooy Yēēsu. ¹² Kuteeb :Bilaato kule, “Kunyi, ōmāchē ayeyee nee naas chiichi ōbērē bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” ¹³ Kōōruumchi :biiko tukul kule, “Ibakach!” ¹⁴ Kumwoochi :Bilaato biiko kule, “Ara koleel nee :chiichi?” Kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!” ¹⁵ Nto kuuyu kimāmāchē :Bilaato kunyēēr :biiko, kōōtyooktoochi Baraaba. / Kikiityōōlsēt Yēēsu, nto tēē yoo kōōyokooyto / bokēēkwērtoochi *murtooywoontēēt.

*Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēēsu
(Mataayo 27:27-31; Yoowaana 19:2-3)*

¹⁶ Kubeeta :biikaab lukēēt Yēēsu ākoy kaytaab *Bilaato āriit ānkukuur lukēētaab booryēēt tukul.

¹⁷ Kōōlookyi sireet nyēē arraa ankutaay kuutwēētaab kātōok ankookemeer mētinyii wuu nyēē kāyēk bāytooyiintēēt. ¹⁸ Yu / kāākiilookyi tukuuchoo, / kēētoow / keeyey keey kule / kākēēsilito Yēēsu / kēēmwooyē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” ¹⁹ Kiikōryōōnyēē :bichoo Yēēsu kirōkto mēt ānkung'utyinē kibtaman ānkukutunyēē taayeenyii kuyēyē keey kule kākoonyit.

²⁰ Yu / kāākiintosuur, / kiirēēkunēē siraanaa arraa / ānkiilookyi sirookyii choo bo kwaak nto tēē yoo, / kēēkweryoot / bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

*/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt / ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)*

²¹ / Kēēmii / kēēbēētooy / kēētuyyēē chiito ake nyēē kibo kōōrēētaab Kurēēn. / Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē ki kwaaniitaab Alekisaanta ākoo Ruufō. / Kēētuyyēē kuu nyooto, / kēēkērchinē koong' kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu.

²² Kikweryoot :bichoo Yēēsu ākoy yēē / kēēkuurēē Kolkoota, (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt'). ²³ Nto bērē kōōkoochi :bichoo Yēēsu *tifaayiik chēē / kikeetasee saakityeek* alak, kutay kuyye.

²⁴ Kukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoontēēt. Nto yu mā kubchēchi keey sirookyii, kubar *sēkēeryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōnō.

²⁵ Ki asiistaab sōmōk nyēbo kōrrōōn, yu /kikēēkwērtoochinē Yēesu murtooywoontēēt. ²⁶ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.

²⁷ /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. /Kikiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu /ānkiyyoong'to ake nyēbo kaataam.†

²⁹ Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yoto Yēesu ānkukwērtooy mētēwook kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē :inyiing' +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee subak bēsyoōsyēk sōmōk? ³⁰ Iraraach keey naas. Irēkunēē murtooywoontoonoo!”

³¹ Kiinchuruur :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēesu kumwoochinē keey kule, “Kiisobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas. ³² Kēēmāchē keekas ra kāārārōokiintooni kuurē keey kule bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik. Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiiyēnchi.” Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo kimii murtooywōōsyēkwaa.

Meetaab Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

³³ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. ³⁴ Yu kayit āsiiswēk sokool kōōnchō :Yēesu kule, “Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu, ntēē 'keebakaaktaa!”† (Kimwooyē yoto ām kuutiinyii kule, “Ēlōōy, Ēlōōy, lema sabaktani?”)

³⁵ Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yoto, kulē, “Okas, miitē kukuurē *Eliiya.” ³⁶ Kulabatee :chiito ake kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē tāytāy. Kurutyi kiroonkuryoonoo kēētīt ānkōōyokoochi kuutiitaab Yēesu ānkulē, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokōōrēēkunēē murtooywoontooni!”

³⁷ Kiinchō :Yēesu ankung'et.

³⁸ Yoto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin.

³⁹ Yu kakas :chiito nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt‡ wōlēē kameeta :Yēesu, kumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi.”

15:26 Mat. 27:11 † **15:27** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 28: Kiityiich :yuutēyū siruutēkaab Yēyiin choo mwooyē kule, /Kikeetasta kibng'ōōkisiis. **15:27** Isa. 53:12 **15:29** Yoowa. 2:19; Määrkö 14:58; Yoowa. 2:19 **15:32** Tyēēn. 22:7; 109:25 **15:33** Āmōōs 8:9 † **15:34** Tyēēn. 22:1 **15:36** Tyēēn. 69:21 **15:38** Chuy. 26:31-33; 2Tēt. 3:14; Ibu. 10:19-20 ‡ **15:39** Tāsyinē :siruutēk alake kule 'wōlēē kiinchōōyto āk'. **15:39** Mat. 27:11; Määrkö 1:1, 11

⁴⁰ Kikiyyoong'iis :chēbyōōsōōk alake yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēbyōōsōōchoo alak ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē ākoo Maaryaa kaametiitaab Yōōsē āk Yāākōbō nyoo mining'. ⁴¹ Kirubootē ānkiyēētyēēchinootē :chēbyōōsōōchoo Yēēsu, yoo kimii Kalilaaya. Kimii :nkicheek chēbyōōsōōk alake yooto chēē chaang' chēē kiinaam Yēēsu ākoy Yēērusālēm.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu

(Mataayo 27:57-61; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kichōbēē keey :Yuutayeek kukānyoonu bēsyēētaab *Sabaato. Kimii :boontēēt ake nyēē / kikeēkuurēē Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Arimataaya nyēē ki kiirwookiin nyēē kitookunoot ām *kōōkwēētaab Yuutayeek. Kikiikōōyēnchi :boontoonoo kule kichōōnēē :Yēēsu Kaab Yēyiin chokuyēk Bāytooyiintēēt nyoo / kikeēmii / kēēkānyē. Yu kakas :boontoonoo kule kaakuriik :āsiiswēk chēē toowu :bēsyēētaab *Sabaato ānkutākumii :Yēēsu murtooywoontēēt, kukāng' ānkuwo kaab *Bilaato wokusoom /kēēchāmchi kōōnēm muustaab Yēēsu sukumuy, kumanaarataarat :kōōrēēt. ⁴⁴ Kiilat :Bilaato yu kakas kule kaakume :Yēēsu. Kikuur chiito nyēē wōō nyēbo lukēēt ankuteebēē kule, “Kaakume :Yēēsu, man?” ⁴⁵ Kumwoochi :nyoo kule, “Kaakume.” Kuchāmchi Yōōsēēf wokuyib muustaab Yēēsu. ⁴⁶ Kiwokwaal :Yōōsēēf ankeet ānkuwokōōrēēk muustaab Yēēsu ām murtooywoontēēt ankurateē ankaanaata. Kunam muusto ānkuwokōōtōōr kochonkeet ake nyēē / kikiikiwōr. Nto yityo, kuwunukyī rwaanteet nyēē wōō kuker kochonkaanaa.

⁴⁷ Kikāsē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa, kaametiitaab Yōōsē, yēē /kikeekonoree Yēēsu.

16

King'eetee :Yēēsu meet

(Mataayo 28:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

¹ Yu kāākubēk :bēsyēētaab *Sabaato kukararakta :asiista, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē, ākoo Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō, wokwaal mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny subokooyiilee muustaab Yēēsu.

² Yu kēērīr :kōōrēēt, kubeeta mwaanichaa ākoy wōloo / kikeēmuchinē Yēēsu. ³⁻⁴ Kumii kēēlto, kutēēbootēē keey kule, “Ng'oo :nyēē wokuwunuktoowēēch rwaantaanaa tēē nyoo ēē?” Yu kayit, kukasta, nto bērē kulē, /kiikēēwunukto rwaanteet kuyaatakay :kochonkeet. ⁵ Kōōwut kochong'. Yooto, kukas murēn nyēē kikiibuur āwutaab taay ām kochong'. Kikiilaach sireet nyēē lēēl anku kooy nyēē

kiilēkēchēēchē miisin. Kumuuyo :chēēbyōōsōōchoo miisin
 yu kakas chiichoo. ⁶ Kumwoochi :chiichoo kule, “-Mōōmuuyē!
 Ānkētē kule kōōmāchē Yēesu nyēbo Nāāsārēēt nyoo /
 kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt. Kaakung'eetee meet,
 neennyi māmii yu. -Mōōkāsē yu /kikiitōōrē! ⁷ Bōōmwoochi
 Bētērō ākoo rubiik chuut kule, ‘Makoonto :Yēesu Kalilaaya
 wōlēē +mābōōnyōōrchi kuu wōloo kimwooytoowook.’
 ” ⁸ Kichuwunee :chēēbyōōsōōchoo kochonkaanaa nyēē
 kābōōtoon. Kilabat āmānāāng'āloolchi chii ake tukul ām
 kēēltaab too.

*Kiiboorchii keye :Yēesu Maaryaa nyēbo Maktaala
 (Mataayo 28:9-10; Yoowaana 20:11-18)*

[⁹ King'eētēē :Yēesu meet kukāng'eēyēn :kōōrēēt ām bēsyēēt
 nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato. Nto chiito nyēbo taay
 kōōboorchii keye :inee ku Maaryaa nyēbo Maktaala, nyoo ki-
 ibēbēētoochinē tāmirmirook chēē miyootēch tisab. ¹⁰⁻¹¹ Kuwo
 :Maaryaa nyi bo Maktaala ākoy wōlēē kimii kuriiryēē :ru-
 biikaab Yēesu ānkumwoochi kule, “!Kaakas Yēesu! Soboot!”
 Kuchweesta :rubiichoo ng'aleekyii.

*Kiiboorchii keye :Yēesu rubiikyii āyēēng'
 (Luuka 24:13-35)*

¹² Kikiikuwalak :ertaab Yēesu kōōboorchinē keye rubiikyii
 āyēēng' chēē kimii kēēltaab too kukwoonēē Yēerusālēēm.
¹³ Yooto, kooyeey :rubiichoo Yēerusālēēm bokumwoochi
 chuut kule, “!Kaakeekas Yēesu.” Kuchweesta :chuut
 ng'aleekwaa subak.

Kiiboorchii keye :Yēesu rubiik choo ki taman āk akeenke

¹⁴ Ām lētuunoo, kōōboorchii keye :Yēesu rubiik choo ki taman
 āk akeenke kumii kwoomiisyē. Kibōlchi :Yēesu rubiichoo,
 kuuyu kitay kōōyēnchi kule kiimuuchē :inee kung'eetee meet
 ākoo mbo subak kule kichwees ng'aleekaab biiko choo kim-
 wooy kule kiikukas inee ānkusoboot.

*Kimwoochi :Yēesu rubiikyii bokwaamta lōkōōywēk chēē
 kāroomēch*

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Obe
 kōōrōōsyēk tukul bōō-āmchinootē biiko tukul lōkōōywēk chēē
 kāroomēch. ¹⁶ Chii ake tukul nyēē kēēyēnwoo /ankeebatisan,
 makooraraach :Yēyiin. Nto nyoo kāmēyēnwoo, +/makiiruusta.
¹⁷ +/Mākiikoochi biiko choo kēēyēnwoo kāāmuukēywēēk chēē
 imuuchē kuyey kiy nyēē -mēēmuuchē :chii ām nkuruukyii.
 Imuuchē ām kaayneenyuu, kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē

miyootēch kung'ēētyēē biiko. Makung'alaal ng'ēlyēēbik chēē -mēēnkētē. ¹⁸ Yoo kanam eereen māyēyēē kiy, nto yoo kayye mbo ng'woonēt mābākāchē. Yoo kātiinyēē chii nyēē imnyoonē āwunnyēk ankusaay Yēyiin, kusobē :chiichoo.”

*/Kikēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy
(Luuka 24:50-51; Yēyuutēk 1:9)*

¹⁹ Yu kaakoowaany :Mokoryoontēt Yēesu kung'āloolchi rubiikyii, /kēyib kuwo Kaab Yēyiin wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

Kyaamtaat :rubiik lōkōōywēk chēē kāroomēch

²⁰ Kiba :rubiik kōōrēt tukul bokwaamta ng'aleekaab Yēesu. Yu kyoomtooy ng'aleechaa, kiyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Yēesu tukuuk chēē -mēēmuuchē :chii kuyey. Tukuuchooto chēē kiyey biiko chēē chaang' kucham kule bo man :lōkōōywēchooto.]

16:17 Yēyuut. 2:4; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-40
91:13; Luuka 10:19; Yēyuut. 4:30; 5:16; 8:7; 28:5; Yāāk. 5:14-15
12:36; Luuka 24:50-51; Yēyuut. 1:9

16:20 Ibu. 2:4

16:18 Tyēēn.
16:19 Määrkō

Luuka

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē kiwuunto :ng'aleek ām taay: Kisirē :Kirikiintēēt Luuka lōkōōywēchu kāroomēch. Ki musookiin nyēbo kiirnān ānki toorētiintēētaab Bāwulō nyēē /kiikoosēē keey ām booniinēkyii alak. Mātookunoot nyēē tyaa kule /kikēēsirē āyu kitaabuuni nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kēnyiitaab 50 KK nto ku 63 KK ām kōōrēētaab Rooma, Ēfēēsō nto ku Kayisareeya.

Kiyēē mii āriit: Kisabsab :Luuka siruutēk tukul ām keel nyēbo kiirnān āk ng'aleek tukul choo /kiikēērār kurubta keey āk soboontaab Yēēsu, meenyii āk ng'eeteetaab meet kumanaasir kitaabuuninyii. Kuuyu ki Kirikiin, kitet siruutēkyii kurōōb keey, ng'ālyoo nyēē tēērchiintōōs āk biiko choo kisālu Iburaneek choo mākāsē yēēt kiy yoo /kāmākēētēt siruut ām kēēlooto. I-ārōōru :Luuka kule Yēēsu ku *Wēritaab Chii nyēē kiyibchi biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ibooru :inee mbo lōkōōywēk alak chēē maneemuuch :siriik chuut alake kutwech ām siruutēkwaa.

Kiyēē āmu: Yoo ikiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu ānkwoorōōru :Māārko kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt, kumāchē :Luuka kōōboor kule Yēēsu ku Yēyiintēēt nto subak, ku chii nyēē chōōnēē siintaaryeetaab Aatam (kur. 3:23-38). Ibooru :Luuka ām yuutēyu kule Yēēsu :nyēē bāwu kiy ake tukul ām kōōrēēt.

Ārōōrunēēt

¹ Boontēēt nyēē koonyitoot Tēyōfiilō, kiikusir :biiko chēē chaang' ng'aleek chēē kiikuyēyākiis ām wōlēē kēēmiitē. ² Kisir kuu wōloo kimwooytoowēēch :biiko choo kikāsē ng'aleechaata rubtooy keey āk Yēēsu. Bichooto mbo :chēē kibokwaamtaat ng'aleechaa. ³ Boontēēt nyēē koonyitoot, kuuyu kwāārōōtootē tukuuchoo tukul kung'eetee wōlēē kitooowunēē, kaasoot kule karaam asiruung' ām kēēlto nyēē chōōboot ⁴ siinkēt kule man :kiy ake tukul nyoo /kiikiineetiing'.

Kiiboor :malayikeet kule +/ mākēēsich Bātisāniintēēt Yoowaana

⁵ Yu kibāytooy *:Ērōōtē kōōrēētaab Yuutayeek kumukuul, kimii *:kibkōrōs ake nyēē /kikēēkuurēē Sekaryaa nyēē kichōōnēē sokonnyeet nyēbo mbo *kibkōrōs nyēbo Abiīya. Nto cheebyoosyeenyii ku Ēliisābēēt nyēē kibo kōōtaab *Āārōn nyoo kiyootu mbo kibkōrōs. ⁶ Kiiywēyē :Sekaryaa

āk cheebyoosyeenyii Yēyiin ānkirubē kiruutēk tukul kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. ⁷ Kikiikōōbuurchiin :tukwaay nyēē lōō amānāānyōōr lēēkōōy, kuuyu ki sōōn :Ēliisābēēt.

⁸ Kimii :yēē kiyēyiisyē :Sekaryaa am *Kōōtaab Yēyiin, kuuyu kibo kōōng'waa :bārooyinto kuyēyiis. ⁹ /Keekwey inee am bareetaab *sēkēēryēēt, kuu wōloo /kikēēyēytooy kwaak, kōōwut Kōōtaab Yēyiin wōloo kiiwutē :mbo kibkōrōs nkit wokōōtuskēēn kiito ake nyēē boong'u nyēē anyiny. ¹⁰ Kisooyē :biiko chuut tukul am saang' ku tēē yooto tukul.

¹¹ Kutākumii kō, kuchōōnchi *:malayikeet ake ānkōōyyoonyēē āwunyii nyēbo taay am yoo kiituskēēnēē kiyoo. ¹² Kuteryekta keey :mukuulēy Sekaryaa ānkumuy miisin. ¹³ Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “Sekaryaa, -mēēmuy! Kaakukas :Yēyiin saayeeng'uung'. Kunyoo, mākusikuung' :cheebyoosyeeng'uung' leekweet nyēē wēēriit ānku +mēēkuurēē lakwanaata Yoowaana. ¹⁴ +Meeng'erech ānku mākung'ērēkiis :nkicheek biiko chēē chaang' kubo ng'ālyoontooni. ¹⁵ Mākuyēk :Yoowaana chii nyēē wōō am taayeetaab Yēyiin. Mēēbērē makuyye *tifaayiik nto tukuuk alak tukul chēē ibōōkiitē biich. Mākōōnyiiyti :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ānkoo kutākumiitē mooyēetaab kaamet. ¹⁶ Makuweech biikaab *Isrāyēēl chēē chaang' kucham Yēyiintēēng'waa. ¹⁷ Makoonto :inee taayeeetaab Mokoryoontēēt am tāmirmiryēēt āk kāāmuukēy chēē wuu choo kibo *Eliiya. Mākōōchoomnyo lēēkōōk ākoo sikiikwaa, makuweech biiko choo kāwōōt kukas ng'aleekaab choo churtootiin ankuyeyta biiko kutorooch Mokoryoontēēt.”

¹⁸ Kumwoochi :Sekaryaa malayikaanaa kule, “Ntēē kōōkēēwōōyēkiitu :tukwaay. +Māānkētēē nee kule man :ng'aleechu?”

¹⁹ Kukētyi :malayikaanaa kule, “Ntēē :anii Kāāburyēēl, nyoo ālēēkityiintōōsii āk Yēyiin! / Kāākiiyookwoo āyibuung' lōkōōywēchu kāroomēch. ²⁰ Kas! Mākuyēyākiis :ng'aleechu am bēsyēēt nyēē kiikukwey :Yēyiin. Nteenee kuuyu maneecham kiyēē kāāmwoowuung', makunaming' keey :kuut ākoy kuyiitiin :bēsyoonooto.”

²¹ Kikānyiiis :biiko choo kimii saang' kut kulē, “So! Nto yu keekaay keey ra :Sekaryaa am kō kuu nyi ēē?” ²² Yu kāwokuchuw saang', kikiikunamakay :kuutiit nyēē kimēēmuuchē kut kung'alaal. King'āloolchinēē biiko āwunnyēk baatey. Kōōnkēt yooto :biiko kule kikiikutookyii Sekaryaa :ng'ālyoo kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Kitas taay :Sekaryaa kuyēyiisyē ām *Kōōtaab Yēyiin ākoy kubēk :bēsyoōsyēkyii. Nto mii yoo, kuwēēchi keey kaa.

²⁴ Nyēē mā tyaa, kunam :mooyēēt Ēliisābēēt. Kuwun-
yee keey kō ārook muut. Kumwoochi keey yooto kule,
²⁵ “Kaakuriireenaa :Yēyiin kōōnēmtoowoo kāānchuruurēetaab
biiko kuuyu mānāāsich.”

Kiiboor :malayikeet wōlēē +/mākēēsiko Yēesu

²⁶ Ām araaweetaab lo kung'eetee kukānyikisiit :Ēliisābēēt,
kōōyookto :Yēyiin malayikeet Kāāburyēēl kuwo ākoy Nāāsārēēt
ām yēēmēetaab Kalilaaya.

²⁷ Kimii *:ārung'oonyoontēēt ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē
Maaryaa. /Kikiikēēmākyi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf
nyēē kichōōnēē kōōtaab Bāytooyiintēēt *Tāwuti.

²⁸ Kiwo :malayikaanaata ākoy yēē kimii :Maaryaa
ānkumwoochi kule, “Ichāmu nee oō, Maaryaa? Sērē, ichamaat
ām taayeetaab Yēyiin.” ²⁹ Kibotyī :Maaryaa kiyēē mākumwooy,
yu kakas ng'aleechaa. Kiteabee keey kityō kule, “Ng'al nee
:chu ēē?”

³⁰ Kumwoochi *:malayikeet kule, “-Mēēmuy!
Kāākōōbēruuring' :Yēyiin! ³¹ Kunyi, imiitē wēēnyikisiitu ānku
+mēēsich leekweet nyēē wēēro ānku +mēēkuurēē lakwanaa
Yēesu. ³² Mākuyēk chii nyēē iyweyaat ānku Lakwataab Yēyiin.
Mākōōkoochi :Yēyiin kāāmuukēywēēk kubāytooyiis kuu Tāwuti.
³³ Makubayta biikaab *Isrāyēēl ām kēnyiisyēk chēē mābēku.”

³⁴ Kuteebēē :Maaryaa malayikaanaa kule, “Āmuuchē :anii
ānyōōru leekweet kule nee? Ntēē atiimaat.”

³⁵ Kukētyi :malayikaanaa kule, “Mākuchōōnchiing'
:Tāmirmiryēēetaab Yēyiin ankoolaambuuchiing'
:kāāmuukēywēēkyii. Churtaat :leekweet nyēē +mēēsich /
ānkumākēēkuurēē lakwataab Yēyiin. ³⁶ Nto subak, ānkoo
kimwooyē :biiko kule ki sōōn :tilyeeng'uung' Ēliisābēēt ānkimii
kukēēytēē kēnyiisyēkaab yyootēēt, boonto ra mooyēēt nyēbo
ārook lo. ³⁷ Māmiitē :kiy nyēē mēēmuuchāksē ām wōlēē mii
:Yēyiin.”

³⁸ Kumwooy :Maaryaa kule, “Āchāmē kiy ake tukul
nyēē mākwoo :Yēyiin. Kunyoo, kany kuyeyakay kuu wōloo
'keemwaayte.”

Yooto, kuwēēchi keey *:malayikeet.

Kiruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt

1:24 Toowu. 21:1-2; 1Sām. 1:19-20   **1:25** Toowu. 21:6-7; 30:23   **1:26** Tān.
8:16   **1:27** Mat. 1:16   **1:28** Kiir. 6:12; Ruut 2:4   **1:30** Luuka 1:13   **1:31**
Toowu. 16:11; 17:19; Kiir. 13:3; Isa. 7:14; Mat. 1:21; Luuka 1:59; 2:21   **1:32** 2Sām.
7:16; Isa. 9:7; Mat. 20:30-31   **1:33** Tān. 2:44   **1:34** Luuka 1:18   **1:35** Mat.
1:18   **1:37** Āyub 42:2

39-40 Yooto bakeenke, kuruutoochi :Maaryaa Ēlišābēēt āk boontēenyii Sekaryaa chēē kiminyē *kiriinkēēt ake ām mosoobēytaab yēmēētaab Yuuteeya.

Kuyitē kayaata ⁴¹ ānkōotookwēēsē Ēlišābēēt, kwoorēērēnē :lakwataab Ēlišābēēt ām moo. Kōōnyiiyi :Yēyiin Ēlišābēēt tāmirmiryēēt ⁴² kukuurchi barak kumwoochinē Maaryaa kule, “Ibēruuroot kusiir kooruuk alak tukul! Ibēruuroot mbo :leekweet nyēē +mēēsich. ⁴³ Ng'ālyoo nyēbo koonyit sōō, kule nee kuchō :kaametiitaab Mokoryoontēenyuu kut chokukasa. ⁴⁴ Yooto 'kēēchōōnii kō ānkiitookwēēsoo, kwoorēērēnē :leekweet ām moo kubo ng'erekweek. ⁴⁵ Ibēruuroot :inyiing' nyoo 'kiiyēnchi kule makuyeyakay :kiyēē kiikumwooy :Yēyiin!”

Tyēēntaab Maaryaa

⁴⁶ Nto mii yoo, kutyēēn :Maaryaa kule,

“Āsiltooy Yēyiin ām mooyēenyuu tukul.

⁴⁷ Baybay :tāmirmiryēenyuu

kubo Kāārārookiintēenyuu Yēyiin.

⁴⁸ Kaakoosoot kōōbēruuroo,

motwooriintēenyii nyēē mining'.

Kung'eetee raat kuwo taay,

+/mākēēkuuro kule 'nyēē kiikōōbēruur :Yēyiin'.

⁴⁹ Kāākuyēwoo :Yēyiin ng'ālyoo nyēē wōō miisin.

Lēyyē, kusilākoy :inee.

⁵⁰ Riirēē :Yēyiin biiko tukul choo iywēyē inee

kung'eetee binuut āk binuut.

⁵¹ Kāākōōboor kāāmuukēywēēkyii

ānkōōsēr wēētē choo ng'āsē keyy.

⁵² Ichuchuukunēē bāytooyik ng'ēchērōōkwa

ānkōōloong'tēē choo yibē keyy ng'wēny.

⁵³ Ibiyoonyēē biiko choo āmē :kēmēwuut

tukuuk tukul chēē kāroomēch

ānkukwētē choo mokorēēn

āmēēkoochi kiy.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kiikuyēētyēēchēēch acheek

biikaab *Isrāyēēl choo motwoorikyii.

Lēyyē! Kaakoosoot ra :Yēyiin kiyēē kimwooyē

kule makuriiree kōyoo bo *Abraam kēnyiiis āk kēnyiiis.

Ng'aleechuutēchu :choo kimwoochinē biikyooy

choo kibo taay.”

⁵⁶ Kiibuurto keyy :Maaryaa Ēlišābēēt ārook chēē mächē kuyitē sōmōk nto iyēyēē kaa.

Wōlēē /kikēēsikto Bātisāniintēēt Yoowaana

⁵⁷ Nto mii yoo, kusich Ēlišābēēt leekweet nyēē wēēriit. ⁵⁸ Yu kakas :laatoosyek āk tilyōōnuutēk kiisayta nyēē kiiboorchii :Yēyiin Ēlišābēēt, kung'ērēkiis :tukul.

⁵⁹ Kutinyē :lakwanaa bēsyoōsyēk sisiit kuba :laatoosyek āk tilyōōnuutēk saakweet nyēē */kikiimurootānēē lakwanaa. Kimāchē :bichoo kule nto /kēēkuurtēē leekweet kaayneetaab kwaan kule Sekaryaa. ⁶⁰ Nteenee kutāyis :kaamet. Kimwooy kule, “+/Mākēēkuurēē Yoowaana.” ⁶¹ Kumwooy :biiko kule, “O, ntēē māmii :chii ām kōōng'woong' nyēē /kēēkuurē kuu nyoo!” ⁶² /Keetebee Sekaryaa /kēēng'āloolchinēē āwunnyēk kōōboor wōlēē +/mākēēkuurto leekweet. ⁶³ Kumwaayta /kikoochi kiyēē kasir. Yu kasir kule, “+/Mākēēkuurēē lakwani Yoowaana,” koolat :biiko.

⁶⁴ Kootyaak :ng'elyebtaab Sekaryaa bakeenke ānkusilto Yēyiin.

⁶⁵ Kimuuyo :laatoosyek miisin. /Kikyaamtaat ng'aleechaa kuyit komoswookik tukul chēbo mosoobēytaa Yuuteeya. ⁶⁶ Kiteebēē keey :chii ake tukul kule, “Ara māchokuyēk nee :lakwani?” Kitookunoot :lakwanaa kule tinyē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Tyēēntaab Sekaryaa

⁶⁷ Nto mii yoo, kōōnyiiyti :Yēyiin Sekaryaa tāmirmiryēēt kutyēēn kule,

⁶⁸ “Kutōrōriit :Yēyiintēētaab *Isrāyēēl, kuuyu kachokooraraach biikyii.

⁶⁹ Mii kōōyookwēēch Kāārārookiintēēt kuchōōnēē kōōtaab *Tāwuti, nyēē boonto kāāmuukēywēēk miisin,

⁷⁰ kuu wōloo kimwooytooy :Yēyiin kēny kubununēē wōōrkooyikyii.

⁷¹ Makooraacheech ām wōlēē mii :buunikyoo ākoo mbo ām wōlēē mii :biiko chēē wēchēēch.

⁷²⁻⁷³ Kaakuriiree :Yēyiin man mbo kuuko kootyich *kiirootyēet nyoo kimwoochinē *Abraam.

⁷⁴ Mākukōōnēēch mbo bārooyinto nyēē kēyēchinē yiisyēenyii nyēē -mākēēmuuytōōsii.

Mākusārūnēēnēēch wōlēē mii :buunikyoo

⁷⁵ ankuyeyeech kēētililiitu ankeechurte ākookoy ām taayeetaab Yēyiin.

⁷⁶ Nto inying' ii, lakwanyuu,

+mēyēku *wōrkooyoontēētaab Yēyiin.
 +'Meentooy wēyēytoochi Mokoryoontēēt kēlto.
 77 +Māwēboorchi biiko kōnkēt wōlēē /kiirārooktooy
 yoo kāsoom /kēenyōōchi kaat.
 78 Riirēnēēch :Yēyiin
 ām mooyēenyii nyēē lēēl.
 Mākōōyook lēbkēyyēēt kuchōōnēē kibkōōnkōy
 79 chokōōluuchi biiko choo kiikoolaambuuch
 :mēēnānēētaab mēēyinto.
 Mākōōrēētootēēch :lēbkēyyooni
 kēenyōōru tāloosyēēt.”
 80 Kinerta :Yoowaana ng'alyoontēētaab Yēyiin ām
 nkuruukyii tukul. Kiminyootē suurkwēēn ākoy bēsyēēt nyēē
 kichokōōboorchi keey biikaab *Isrāyēēl.

2

*Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu
 (Mataayo 1:18-25)*

1 Kimii :bāytooyiintēēt ake ām bēsyōōsyēchooto nyēē
 kibāytooy Rooma ākoo kōōrōōsyēk alak chēē chaang'. /
 Kikēēkuurēē bāytooyiintonoo *Kayisaar Ākuustō. Kimwaayta
 :kāāntōōyiintonoo /kiiyiit biiko tukul ām kōōrōōsyēchooto.
 2 Kibo taay :kāāyiitiisyoonoo ām nyoo kichokuyēyāktōōs
 kubāytooy *:Kirēēnyō kōōrēētaab Siirya. 3 /Kikēēmwooy kule
 /bokiyyiitēē :chii wōlēē /kikēēsikyinē.
 4 Nto kuuyu kibo :Yōōsēēf kōōtaab Tāwuti, king'etee
 Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya ānkuwo kiriinkēēng'waa
 Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya wōloo /kikēēsikyinē
 Bāytooyiintēēt *Tāwuti. 5 Kiwēēto keey Maaryaa nyi kimāchē
 kule sukoomut ānkoo kikiikuriik kucham keey.
 6 Kumii wōlooto, kwaam Maaryaa :mooyēēt. 7 Nyēē mā
 tyaa kutwaat wēēriit. Kōōyēēn leekweet ānkōōmukoonchi
 mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē ām mchoor, kuuyu kimāmii
 :bārooyinto kōōtaab tāyēēk.

Malayikaanik ākoo ākiik

8 Kimii :ākiik alake kwēēmowuunooto chēē kyookooy
 kēēchiirēk ām yeecheyta nyēē kilēēkitēē Bēētēlēyēēm.
 9 Kuchōōnchi *:malayikeet ākiichoo ām lēbkēyyēētaab Yēyiin
 ankookweny icheek. Kinam bichoo :muyātēēt kut kubōōtoon.
 10 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “-Mōōmuuyē!
 Āyibwook :anii lōkōōywēk chēē makuyey biiko tukul ām

kōōrēēt kung'ērēkiis miisin. ¹¹ / Kāākēēsikwook raat ām Bēētēlēyēēm *Kāārārōokiintēēt nyoo kwōōkānyoonu. Nyooto ku Mokoryoontēēng'woong'. ¹² Yoo sōōnyōōru lakwanaa, +mookas / kāākiiyēēnēē sirook / ānkiimukoonchi mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē.”

¹³ Nyēē mā tyaa, kurēkunēē :lukēētaab malayikaanik kibkōōnkōy, kuyēmo āk nyiin ānkutyēēn :tukul kōōkoostooYēyiin kule,

¹⁴ “Wōō :Yēyiin ām kibkōōnkōy!

Mii kuchōōnchinē :taloosyēēt biiko,
choo makuchamta :Yēyiin,
kule churtootiin.”

¹⁵ Yu keeyeey :malayikaanichaa kibkōōnkōy, kumwooy :ākiik kule, “Murēchu, okany keebe Bēētēlēyēēm bokeekas ng'ālyoontooni kāākōōboorwēēch :Yēyiin.” ¹⁶ Yu kāmwooy kuu nyooto, kulabat ākoy wōlooto ānkubokunyōōr Maaryaa, Yōōsēēf āk leekweet nyēē / kāākiiimukoonchi mwēēnkēēt. ¹⁷ Yooto, kumwoochi :ākiichoo biiko ng'aleekaab malayikaanaa chēē kirubtooy keey lakwanaa. ¹⁸ Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa kyoomu :ākiik nteenee ¹⁹ kinamtaat :Maaryaa mēt.

²⁰ Kiikoostootē :ākiichoo Yēyiin kumii kōōyēyē wōloo kimii :kēēchiirēk kubo lōkōōywēk chēē kinyōōr. Kikas leekweet kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē.

/Kikiimuraatan Yēēsu /ānkēētoochi kaayneet

²¹ Nto mii bēsyēētaab sisiit kung'eetee /kākēēsich lakwanaa, /keeyey saakweet nyēē */kikiimurootānēē /ānkēētoochinēē kaayneet. Yu /kaakiimuraatan /kēētoochi kaayneet kule Yēēsu, kaaynaanaa kisimkutoochinē *:malayikeet /kumanaakeem-anach.

/Kibokiitāboonchi Yēēsu Yēyiin

²²⁻²⁴ /Kikeesir ām kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule ibuurē :koorko nyēē kāsich wēēro bēsyōōsyēk artam nto /kēēlābchinē. Nto yoo /sikēēlābchi, kimāchāktōōs kuwēētooy chēēbtuukēēnik āyēēng' chēē wōōyēch nto āyēēng' chēē minkēēch /bokēēyēchinēē ntāsimuutēk. /Kikeesir mbo subak kule, leekwa ake tukul nyēē /kākēēsich nyēē kibooreetyeet ānku wēēro, /kiitāboonē nyoo kubo yiisyēētaab Yēyiin.

Kunyoo, yu kikiikukeeyta :bēsyōōsyēchoo bo tōmōnoontiit, kuwēēto keey :Maaryaa Yōōsēēf kuboontootē leekweet Yēēsu. Kiba ākoy *Kōōtaab Yēyiin nyēē kimii Yēērusālēēm. Kimāchē

/bokēyēchi ntāsimuutēk ām wōlooto kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk ānkubokōōkooyto Yēesu kubo yiisyēetaab Yēyiin.

²⁵ Kimii :chiito ake Yēerusālēēm nyēē /kikēēkuurēē Simiyōōn nyēē ki lēēl :moo ankichamaat ng'ālyoontēetaab Yēyiin miisin. / Kikikiinyiityi Tāmirmiryēetaab Yēyiin ānkikānyoonu *Kāārārookiintēēt kuchō. ²⁶ Kikiikōōboorchi :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule kumanaame :inee, makukas Kāārārookiintēēt nyoo mākōōyook :Yēyiin.

²⁷ Kikiikōōrēētoot :Tāmirmiryēetaab Yēyiin bēsyoonoto Simiyōōn kuwo *Kōōtaab Yēyiin. Kuyitē :Yōōsēēf āk Maaryaa wōlooto, ²⁸ kunāmē :Simiyōōn leekweet ankookaasta Yēyiin kule, ²⁹⁻³¹ “Bāytooyiintēēnyuu Yēyiin, yoo kaameey ra, māmii ng'ālyoo, kuuyu kaakas leekweet kuu yoo 'kwēēmwoowu. Kaakas *Kāārārookiintēetaab kōōrēēt nyoo 'kiikuurtoowēēch kukāsē :biiko tukul. ³² Mākuyēk lēbkēēyyēetaab bōrōryōōsyēk tukul ankuyey /kēēkoonyit biikaab *Isrāyēēl tukul.” ³³ Kiiyyo :Yōōsēēf ākoo Maaryaa yoto kōōlātē kiyēē kimii :Simiyōōn kumwooyē kurubta keey Yēesu.

³⁴ Kōōbēruur :Simiyōōn icheek tukwaay ānkumwoochi Maaryaa kule, “Makuyey :lakwani / kiiraraach biikaab Isrāyēēl alak nto alak mākubootyo. Mākōōboor kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām Isrāyēēl, nteenee makukwiil :biiko chēē chaang'. ³⁵ Yoto, mākōōboor keey :miyootyēēt nyēē kiwung'ta keey :bichoo. Mākung'woonchiing' :ng'alechaa miisin kukerkeyiit nyēē /kākēērutēēniing' chōōkiit kubun.”

³⁶ Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake *Kōōtaab Yēyiin bēsyoonoto nyēē /kikēēkuurēē Ana. Kikiikuyoosiit miisin ānki *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin. Ki lakwataab boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Fānwēēl nyēē kibo kōōtaab Asyeer. Kiming'to keey saanteenyii kēnyiiyēk tisab nto yityo kume :saanteet. ³⁷ Kōōbuur ku musuk ākoy yēē kiboonto kēnyiiyēk tāmānwookik sisiit āk ang'wan. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa Kōōtaab Yēyiin ku tēē yoto tukul wokukutunkyinē Yēyiin bēēt nto kwēēmooy ānkukirē āmiik kibtaman.

³⁸ Kiwo :cheebyoosyaanaa yoo king'āloolchinēē :Simiyōōn Maaryaa ākoo Yōōsēēf. Kubirchi :nkinee Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi chii ake tukul nyēē kimii kukānyoonu kooraraach :Yēyiin Yēerusālēēm kule, “Kaakuyit *Kāārārookiintēēt!”

³⁹ Yu /kāākēyēchi ntāsimuutēchoo kuu wōloo māktooy :kiruutēkaab Yēyiin, kooyeey :Yōōsēēf āk Maaryaa *kiriinkēēng'waa

Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya. ⁴⁰ Kineree :Yēesu wōlooto kut kukich. /Kikiibēruur /ānkiikoochi kiirnātēēt nyēē wōō.

Nyēbo taayta kōōwut :Yēesu Kōōtaab Yēyiin

⁴¹ Ām kēnyiit ake tukul, kibēētii sikiikaab Yēesu Yēerusālēēm bokwoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. ⁴² Yu kiboonto :Yēesu kēnyiisyēk taman āk āyēēng', /keebeeta saakwaanaa.

⁴³ Yu kābēk :saakweet, kung'ēētyo :sikiikyii kooyeey kaa. Nteenee king'ētunēē :Yēesu Yēerusālēēm kumēēnkētē :sikiik.

⁴⁴ Kibērē :sikiik tōōs tākuboontoonu keey :inee chōōrōōnuutēkyii nto tilyōōnuutēk. Nto mii kosolēny, wokucheeng'aatee

:kwaan āk kaamet wōlēē mii :chōōrōōnuutēk āk tilyōōnuutēk, ⁴⁵ nteenee mānāānyōōr. Kooyeey yu kāyyēēkunēē ākoy Yēerusālēēm bokucheeng'aat.

⁴⁶ Nto mii bēsyēētaab sōmōk bokunyōōr kumii kiirwookēētaab kānēētikaab kiruutēk ām *Kōōtaab Yēyiin kukāsē kiyēē /kikēēmwooyē ānkukiirē ng'al. ⁴⁷ Kiilat :chii ake tukul nyēē kikāsē kiirnātēēt nyēē kiboonto :Yēesu āk wōlēē kiwāluntooy kiyēē /kikēētēēbēē. ⁴⁸ Kinam kuut kwaan āk kaamet. Kulēēnchi :kaamet, "Baaba, ng'ālyoo nee :nyi 'kēyēwēēch! Ntēē siikōōnēēch keeluyaatee wōli tukul?"

⁴⁹ Kukētyi :Yēesu kule, "Ām :nee soocheeng'aateenaa wōloo tukul? -Mōōnkētē :akweek kule māchāktōōs āmiitē :anii kōyi bo Baaba āyēyē ng'aleek chēē mākwoo :Baaba?"

⁵⁰⁻⁵¹ Mānēēnkētē :sikiik kiyēē kiibooru :ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu, nteenee kinamtaat :Maaryaa mēt. Kicham :Yēesu kuwēēto keey kwaan āk kaamet. Kiwokukoonyit sikiikyii.

⁵² Yooto tukul kumii kunērē :Yēesu, kutāsyinē keey :ng'oōmnānēēnyii ānkuchāmē :Yēyiin āk biiko.

3

Yoowaana, yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēesu

(Mataayo 3:1-12; Māārkō 1:1-8; Yoowaana 1:19-28)

¹ Ki kēnyiitaab taman āk muut kubāytooy :Tibēēryō kōōrēētaab Rooma kumukuul. Ām bēsyōōsyēchooto, kibāytooy :Bōōntyō *Bilaato yēēmēētaab Yuuteeya, kubāytooy *:Ērōōtē Antibaas* yēēmēētaab Kalilaaya, nto ng'eetaabkaamet Filibō, kubāytooy :nyoo yēēmōōsyēk āyēēng': nyēbo Itureeya ākoo nyēbo Traakoniit. Kibāytooy :Lusaannya yēēmēētaab Abileen. ² Nto mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ām bēsyōōsyēchooto ku *Anaas ākoo *Kayaafa. Ki yooto mbo yēē kiiyookyinē :Yēyiin

2:40 Luuka 1:80   **2:41** Chuy. 12:1-20   **2:49** Yoowa. 2:16   **2:50-51** Luuka

2:19; Ēfēēs. 6:1; Filib. 2:6-8; Kolos. 3:20; Ibu. 5:8   * **3:1** Ērōōtē nyiitēnyu ku wēritaab Ērōōtē nyoo kimwooytooy /keebakach wēēriik.

Yoowaana Araab Sekaryaa lōkōōywēk kumii suurkwēēn.
 3 Kunyoo, kyaamtaatee :Yoowaana lōkōōywēk biitōōsyēk
 tukwaay chēbo āynēētaab Yoortaan kumwoochinootē biiko
 kuweeksee miyootyēēt nyoo kiikuyey / ankeebatisan
 sukunyōōchi :Yēyiin kaat. 4 Kiityiich kuu yoo siraat ām
 kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
 “Miitē :chiito ake kukuuru ām kōōr nyēē suurkwēēn kule,
 ‘Oyeyte keey,

ānkōōbāroochi Mokoryoontēēt kēelto.

5 /Keeyeb tulōōntōōk

/ānkēēsisinēē tuybēyōōsyēk.

/Keechuul kēēlwookik choo moosootiin

/ānkiirōōr choo sing'iirēch.

6 Māchāktōōs :biiko tukul kōōnkētē kule
 māchē :Yēyiin kooraraach ichēek.’ ”†

7 Kimwoochi :Yoowaana biiko chēē kimāchē / keebatisan
 kule, “Ng'oomng'ookichu! Ng'oo :nyēē kāmwoowook ōmwēyēē
 ng'woonintaab Yēyiin nyoo mākuchōōnchook? 8 Ōboorunēē
 yēyuutēkwook kule kooweekee miyootyēēt, āmōōkwertē keey
 ōmwooyē kule, ‘Ntēē kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowook man
 kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab
 *Abraam.† 9 Itōōrōōroot :āywēēt. Kunyi, keet ake tukul nyoo
 kamayey lokoyeek chēē kāroomēch, /kiiluultooy /ānkēētōōrchi
 ma.”

10 Kuteebee :biiko Yoowaana kule, “Kiy nee :nyēē
 +mākiiboorunēē kule kookeebakaakte miyootyēēt?”

11 Kumwoochi :Yoowaana kule, “Yoo boonto :chii sirooy
 āyēēng', kubchēchi nyoo mātinyē sira. Nyoo boonto āmiik,
 kubchēchi nkinee nyoo mātinyē.”

12 Kikwa :nkicheek kāāruruukikaab *syuuruut kumāchē kule
 / keebatisan ānkumwoochi Yoowaana kule, “Kāānēētiintēēt!
 Nto nkacheek, mākweēch kule kēēyēyē nee?” 13 Kukētyi
 :Yoowaana kule, “Boosaan ōtāsyinē laatit ake barak ām syu-
 uruut nyoo /kikiitiilwook kule ōruruuchēē biiko.”

14 Kukwa :nkicheek chēē riibē tāloosyēēt ankuteebee
 kule, “Nto nkacheek, mākweēch keeyey nee?” Kukētyi
 :Yoowaana kule, “-Mōō-āmchi chii ng'ōōki ām kiyēē manaayey,
 āmōōsāsunēē chii tukuukyii. Oteeree beesaanik choo /
 kēēkwēwook ām yiisyēēng'woong'!”

15 Kikānyoonu :chii ake tukul kuyit *:Kāārārookiintēēt
 ām lēēkitō. Kyoomē mēt kumwooyē kule, “Ara nyuun
 Kāārārookiintēēt ku Yoowaana?” 16 Kumwooy :Yoowaana

3:2 Luuka 1:80 3:3 Luuka 24:47; Yēyuut. 13:24; 19:4 † 3:6 Isaaya 40:3-5
 3:7 Mat. 3:7; Luuka 21:5-36 † 3:8 Ibooru 'lōkōkaab Abraam' biiko chēē kāsyinē
 Yēyiin kuu Abraam. 3:8 Mat. 3:9; Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room.
 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 3:9 Mat. 7:19

kule, “Ābātisānēēnook :anii bēēko baateey, nteenee mā kuchō :chiito nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, nyēē -māyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata. ¹⁷ Machokuseesta mōōrōryēēk kung'ēt :nkoonuuk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo. Nto nkoonuuk, kukonoree choo chookē.”

¹⁸ Kitas taay :Yoowaana kwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōkāloonchinē kutayee keey ng'ōōki.

¹⁹ Kiiburyoong'to :Yoowaana Bāytooyiintēēt *Ērōōtē kuyū kyoobuch ng'eetaabkaamet kōōnēmūnēē koorkeēnyii Erootyaa. Kiiburyoong'to mbo subak kubo ng'al alak chēē chaang' chēē miyootēch. ²⁰ Yooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. Kiinyikiis :ng'ālyoontooni miyootyēētaab Ērōōtē miisin.

*/Kikeebatisanee Yēesu bēēko āk Tāmirmiryēēt
(Mataayo 3:13-17; Māārko 1:9-11)*

²¹ Yu kitākubātisāniisyootē :Yoowaana, kuchō :nkinee Yēesu /ankeebatisan. Nto kumii :Yēesu kusooyē Yēyiin, kuyaatakay :kibkōōnkōy ²² ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. Kukuur :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

*Siintaaryeet wōlēē kichōōnēē :Yēesu
(Mataayo 1:1-17)*

²³ Kitinyē :Yēesu kēnyiiisyēk chēē kimāchē kukēēytēē som kutoowu yiisyēenyii. Kikuurē :biiko Yēesu kule araab Yōōsēēf ānkoo kimābo Yōōsēēf. Kichōōnēē kōōtaab Ēēli. ²⁴ Ēēli nyoo ki araab Maatat. Maatat araab Laawi, Laawi nyoo ki araab Mēlki, Mēlki nyoo kibo Yanaay, Yanaay nyoo ki araab Yōōsēēf. ²⁵ Yōōsēēf araab Matatyaa nyoo ki araab Āmōōs. Kibo :Āmōōs Nāwuum nyoo ki araab Ēsli, Ēsli araab Nakaay. ²⁶ Nakaay araab Mayaat nyoo ki araab Matatyaa araab Sēmēyiin nyoo kibo Yōōsēk. Kibo :Yōōsēk Yoota ²⁷ nyoo ki araab Yowanaan nyoo ki araab Reesa, nyoo kibo Sērūbābēel, araab Syeeltyeel nyoo kibo Nēēri. ²⁸ Kibo :Nēēri Mēlki, nyoo ki araab Aati, nyoo kibo Koosam araab ²⁹ Eer nyoo kibo Chooswa araab Elyeeser, nyoo kibo Yōōriim, nyoo ki araab Maatat. Kibo :Maatat Laawi, ³⁰ nyoo ki araab Simiyōōn nyoo kibo Yuuta, Yuuta araab Yōōsēēf nyoo kibo Yoonam araab Elyaakim. ³¹ Elyaakim araab Meleeya nyoo kibo Meena, Meena nyoo ki araab Mataata. Kibo :Mataata Naasan, nyoo ki araab Tāwuti. ³² Tāwuti nyoo kibo Yēēsē araab Ōbēēt nyoo

ki kwaan ku Boowaas, Boowaas araab Sālmōn nyoo kibo Nāāsyōōn, ³³ nyoo ki araab Aminataab, nyoo ki araab Raam nyoo ki araab Ēsrōōn nyoo ki kwaan ku Bērēēs, nyoo kibo Yuuta. ³⁴ Kibo :Yuuta Yāākōbō nyoo ki araab Isaka nyoo kibo *Abraam araab Teera. Kibo :Teera Nayoor, ³⁵ nyoo ki araab Sērūk, Sērūk araab Rēēwu nyoo kibo Belek nyoo ki kwaan ku Eber araab Syeela. ³⁶ Kibo :Syeela Kaynaan nyoo ki araab Arfaksaat, araab Syēēm, nyoo kibo Noowa. Kwaaniitaab Noowa ku Lameek, ³⁷ nyoo ki araab Metuseela araab Enok nyoo kibo Chāārēēt araab Maalaleel nyoo kibo Kaynaan. ³⁸ Kibo :Kaynaan Ēnōs nyoo ki araab Sēēt. Kibo :Sēēt Aatam, nyoo kiyēyē :Yēyiin.

4

*/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Mataayo 4:1-11; Māārko 1:12-13)*

¹ Yu / kābokiinyiiti Yēēsu Tāmirmiryēētaab Yēyiin, kung'eetee komosaa kibo āynēētaab Yoortaan ānkōōrēētoot :Tāmirmiryoonoo ākoy suurkwēēn. ² Kiibuur wōlooto bēsyoōsyēk artam kukirē āmiisyēēt. Yu kābēk :bēsyoōsyēchoo artamu, kwaam :kēmēwuut miisin. Kutākumii :Yēēsu wōlooto, kuchōōnchi * :Kēniintēēt kumāchē kutyem. ³ Kimwoochi kule, “Yoo inyiing' man ku Lakwataab Yēyiin ii, imwoochi rwaantaani kuyēk āmnyoontēēt.” ⁴ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Māsobēē :chiito āmit baateey.’”†

⁵ Kuwēeto :Kēniintēēt Yēēsu ākoy lekemeet ake barak ānkung'oonkyi kukas kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. ⁶⁻⁷ Kumwoochi Yēēsu kule, “Yoo 'kēēkutung'woo, +māākōōniing' kāāmuukēywēēk ibayte kiriinkōōsyēchuu tukul kāroorānēch kut kōōtēnyēnyē, kuuyu anii :nyēē āboontē kāāmuukēywēēk ākoochi chii ake tukul nyoo kaacham.” ⁸ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule māchāktōōs / kēēkutunkyinē Yēyiin /ānkiiywēyē inee nkit.”†

⁹ Nto mii yoo, kuwēeto subak :Kēniintonoo Yēēsu ākoy Yēērusālēēm ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēē kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* Yooto, kumwoochi :Kēniintēēt kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, iraantee baa, yuutēyu ¹⁰ kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokuriibing'.

3:33 Ruut 4:18-22; 1Tēt. 2:1-14   **3:38** Toowu. 5:1-32; 11:10-20; 25:19-26; 29:35

4:2 Luuka 4:18; Ibu. 4:15   † **4:4** Kiruu. 8:3   **4:6-7** Mat. 28:18   † **4:8** Kiruu.

6:13   **4:8** Kiruu. 5:9   * **4:9** Yuutēyu yēē kiitōōroot ām tōōtēētaab Kōōtaab Yēyiin yēē kicham kukuutēē :mbo kibkōōrōs aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēēm ng'aleek.

11 Makutaaching' malayikaanichaa ānkōōrēētooting' simeenachiing' :rwa.'†" 12 Kukētyi :Yēesu kule, "Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, '-Meetyem Yēyiintēng'uung'.'†"

13 Yu kaakutyem :Kibrōkōsyoontēēt Yēesu, kubakaakta ānkuwēēchi keey ākoy bēsyēēt ake.

*Kitoowunē :Yēesu yiisyēnyii yēmēmēētaab Kalilaaya
(Mataayo 4:12-17; Māārko 1:14-15)*

14 Yu kāwokunyōōr :Yēesu kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kooyey yēmēmēētaab Kalilaaya ankuyey tukuuk chēē chaang' chēē /kiilātē. Kitookunē :kaayneenyii yēmōonooto tukul.

15 Kiikoostoo :chii ake tukul wōlēē kiinētitooy ām *kooriikaab saayēt.

/Kikeetay Yēesu ām saang'nyii

16 Nto mii yoo, kooyey :Yēesu Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut *kōōtaab saayēt kuu kwaak. Kumii kō, kung'eet kumāchē kusuman ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

17 / Kiiyokoochi lōkōōywēk chēē kisir :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya. Kung'aany yēē kimāchē ankusuman kule,

18 "Āboontē Tāmirmiryēētaab Yēyiin,

kuuyu kikweya :Yēyiin

ā-āmchinootē bānoonik

lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko

kule +/makiityaakta choo rātootiin

ām choolwookātēēt.

Nto choo kōryootiin,

+/mākēēng'oonkyi koonyek kukasta.

Nto choo kiikōōtiiny :biiko alake ām bāytooyiisyēēt,

mākubāw keey.

19 Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko kule

bēsyōōsyēk :chu chēē makuchamee :Yēyiin icheek."†

20 Yu keewaany :Yēesu kusuman siruutēchoo, kukētyi chiito nyēē kiiyyoonkyinē saayēt ānkōōbuur ng'wēny sukoobanybaany ng'aleehaa. Kiirōōtoot :biiko tukul Yēesu miisin.

21 Kimwoochi bichoo kule, "Kāākuyityiin :bēsyooni āk kiyēē mwooyē :siruutēchu." 22 King'ērēkyi :biiko tukul chēē kimii yooto Yēesu ankoolat miisin ām wōlēē king'ālooltooy, kuuyu ki kāroomēch :ng'aleekyii.

Nteene kimwooy :biiko alake kule, "Māchē :chiichi kumwooy kule inee ku *Kāārārookiintēēt? Acha ēē, wē, ntēē araab Yōōsēēf." 23 Kukētyi :Yēesu kule, "Ānkēt kule ōmuuchē

† 4:11 Tyēenwookik 91:11-12 † 4:12 Kiruu. 6:16 4:14 Luuka 4:18; Yēyuut. 1:8

4:18 Luuka 1:35; 3:16, 22; 4:1, 14; 10:21; 24:49; Yēyuut. 1:2, 5, 8; 2:4, 17, 18, 33, 38

† 4:19 Isaaya 61:1-2 4:19 Luuka 7:22 4:22 Yoowa. 6:42

ōmwoowo ng'ālyoontoonoo kimwooy :booyoo nyēbo kēny kule, 'Isoob keey kurook :kāānyooyiintēēt.' Ōmiitē ōmwooyē kule ntēē -māāyēyē :anii ng'al chēbo kwōng'uut ām saang'nyuu kuu yoo kyāāyēyē ām Kaabernaam. ²⁴ !Kāāmwoowook, -/mākēēchāmē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām saang'nyii."

²⁵⁻²⁶ Kumwoochi :Yēesu subak kule, "Osoot yoo kiyēyē :Yēyiin kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo. Kichō :kēmēwuut kōōrēēt /ānkiiyookto wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Eliiya kuwo ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sarefaat ām kōōrēētaab Sitōōn wōlēē kimii :koorko nyēē ki musuk nyēē mēēbērē ki Chebyuutayaa. Ntēē kimii naas, :kooruuk alake chēē chaang' chēē ki Chebyuutayiis āmēēbērē /kikiyookto Eliiya kuwēēchi icheek? ²⁷ Okas, baa, mbo yoo kiisoobē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Eliisya Naaman nyoo kikinam *:makereenik ānkibo kōōrēētaab Siirya. Ntēē kimii :biiko chēē chaang' chēē ki Yuutayeek chēē kiboonto makereenik āmēēbērē /kikiisoob?"

²⁸ King'woonchi :ng'aleechaa bichoo ām kōyooto bo saayēt. ²⁹ Kung'ēētyo ānkukwēryoot Yēesu kumāchē kule wokuwunuktēē kēēbēeryēt ake nyēē kilēēkitēē yooto. ³⁰ Nteenee kibotēē :Yēesu yooto ānkuwēēchi keey.

*Kāāmuukēywēēkaab Yēesu
(Māārko 1:21-28)*

³¹ Kiwēēchi keey ākoy Kaabernaam. Kyoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām *kōōtaab saayēt yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. ³² Kiilat :biiko ām wōlēē kiinēētitooy :Yēesu, kuuyu king'ālōolē ām kāāmuukēywēēk.

³³ Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kiyyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kubōlchi Yēesu :tāmirmiryoonoo kule, ³⁴ "Ō! Yēesu nyēbo Nāāsārēēt, imāchēēnēēch nee? Imāchē iwaang'teech? Ntēē ānkētiing' :anii. Inyīing' nyoo ichurtaat ānkiichōōnēē Kaab Yēyiin." ³⁵ Kōōburyoong'to :Yēesu tāmirmiryoonoo kule, "Siis ankiichuwunee chiichi." Kōōryookyinē :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo ng'wēny kukāsē :biiko tukul ānkuchuwu nyēē manaayeyee chiichoo kiy. ³⁶ Kiilat :biiko tukul anku-teebee keey kule, "Ng'al nee :chu! Ntēē boonto :chiichi kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi?"

³⁷ Kiisambaakta :ng'aleechaa kut kuyit yēēmoonooto tukul.

*Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Māārko 1:29-34)*

³⁸ Yu kang'eetee :Yēesu *kōōtaab saayeet bēsyoonoto, kuwo ākoy kaab Simōōni. Kiiimnyoonē cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni miisin. /Keesaaysaay Yēesu kule, “Isoob cheebyoosyaani.” ³⁹ Wokōōyyoonyēē :Yēesu yēē kimii :cheebyoosyeet ānkōōbēbēēto bōōrto. Kusob :cheebyoosyaanaa areet akeenke ānkubāyiis.

⁴⁰ Yu kararakta :asiista bēsyoonoto kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko chēē chaang' chēē kitinyē bōōrwoonik chēē makerkeey. Yu kātiinyēē :Yēesu bichoo āwunnyēk, kusobcho. ⁴¹ Kiibēbēētooy mbo tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang' chēē kiiyiimē biiko. Yu chuwu :tāmirmiroochoo, kuwookyinē barak kumwoochinē Yēesu kule, “Inyiing' ku Lakwataab Yēyiin!” Nteenee kuuyu kiinkētē :tāmirmiroochoo miyootēch kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu, kibōlchinē :Yēesu kusiisyo.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kooriikaab saayeet

(Mataayo 4:23-25; Māārko 1:35-39)

⁴² Yu kāyyēekunēē, kuwēēchi keey :Yēesu wōlēē kimālēēkitēē :chii. Kicheeng'aat :biiko ām wōlto ake tukul. Nto yu /kābokēēnyōōr, /keesaaysaay kule tākōōbuur kiriinkoonoto bo Kaabernaam. ⁴³ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Māchāktōōs āwē kiriinkōōsyēk alak waa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyeētaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kiyey /kiiyookwoo āchōō kōōrooni.”

⁴⁴ Kutas taay :Yēesu kwoomchinoot biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kooriikaab saayeet ām kōōrēētaab Yuutayeek.

5

Tēkiisyeētaab burburiinēk nyēē /kiilātē

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kwoomchinē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām sakaramteetaab Tōōliilēētaab Keneesareet,* kōōruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kiwunuk keey :bichoo kut kuriich Yēesu miisin. ² Yooto, kukas :Yēesu mwēēnkōōsyēk alak āyēēng' chēē /kikiyyoong'tēē tōōliil taban. Kimii :biikaab mwēēnkōōsyēchoo kōōwuunē ānkuyēytooy nēētiinēk ām mwēēnkōōsyēchooto taban. ³ Yu kakas :Yēesu bichooto, kukuur nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyi ki nyeenyii :mwēēnkēēt ake. Kulaany :Yēesu mwēēnkoonoo ānkumwoochi Simōōni kuwunukto takoonata kisich kuwo bēēko sukunyōōr :inee bārooyinto nyēē koomchinēē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kiwunukto mbo :Simōōni mwēēnkoonoto ankulaany

:nkicheek āriit. Kōōbuur :Yēesu ng'wēny ām mwēēnkoonoo ānkwoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁴ Yu keewaany kumwoochi Simōōni kule, “Obe, baa, yuun chaang' bēeko bōōwiirchi nēētiinēk bēeko onam *burburiinēk.”

⁵ Kukētyi :Simōōni kule, “Mokoryoontēēt, kokyaam booryēēt kuyyeech āmakēēnāmē kiy mbo kisich. Nteenee kuuyu 'keemwaay, +makeesyeeem.”

⁶ Nto bēre kusyeem, kunam burburiinēk chēē chaang' miisin kut wuu nyēē mākung'ētyo :nēētiinēk. ⁷ Yu kakas :Simōōni kuu nyooto, kukuurēē āwut chōōrōōnuutēkwaa chēē

kināmiisyootē tukul bokuyēētyēēchi kukālāb burburiinēchoo. Kubeeta :choo mwēēnkēēng'waa. /Kikiinēm burburiinēk chēē kiinyiit mwēēnkōōsyēk tukwaay kut wuu nyēē makuling'ta.

⁸ Yu kēēnkēt :Simōōni kiyēē kaakuyeyakay, kukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kule, “Ibakaaktaa oō, mokoryoontēēt, ntēē ākoo āchoolwookēnoot nyēē mēērooko mbo ālēēkitēēniing!” ⁹ Kimwooy :Simōōni kuu nyooto, kuuyu kiilat :inee miisin āk biiko choo kiboonto keey ām burburiinēk chēē

kinam. ¹⁰ Kiilat :nkicheek Yāākōbō ākoo Yoowaana wērichoo kibo Sebetaayo, choo kiyēyiisyootē āk Simōōni. Kumwoochi

:Yēesu Simōōni kule, “-Mēēmuy! Kāmēētēēnāmootē burburiinēk kung'etee raat ānkuwo taay, nteenee +mēēyisunootē biiko.” ¹¹ Yu / kākēēmwoochi kuu nyooto, kukwaanee mwēēnkōōsyēkwaa ākoy sakaramteet ānkubākookyi tukuuk tukul yooto sukuyēk rubiikaab Yēesu.

Kiisoob :Yēesu chii nyēē kiboonto makereenik

(Mataayo 8:1-4; Māārko 1:40-45)

¹² Nto mii bēsyēēt ake, kuruutoochi :Yēesu *kiriinkēēt ake. Kichō :chiito ake nyēē kiboonto *makereenik.

Yu kakas :chiichoo Yēesu, kōōryookyi keey ng'wēny ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt! Ānkētē kule 'imuuchē isooboo. Kunyoo, yoo ichāmē, itililiilo ām bōōri.” ¹³ Kuchuul :Yēesu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwoochi kule, “Āchāmē! Kunyi, itililiitu.”

Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kusob :chiichoo areet akeenke. ¹⁴ Yu kākusob, kōōkiimchi :Yēesu kule, “-Mēēmwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs sukuyēwuung' kōrōsēēk kuu yoo kimwooyē *:Muusa ām kiruutēk, siitooku ām taayeetaab biiko kule 'kēētililiitu.”

¹⁵ Nteenee / kikiibaraastaat ng'aleechaa miisin kuyit komoswookik tukul chēbo kōōroonooto. Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kuwoolchi Yēesu bokuyēbchi yiit / ānkiisoob.

¹⁶ Kichāmē :Yēesu kuwēētii wōlēē mālēēkitēē :chii wokusooyē.

5:5 Yoowa. 21:3 5:6 Yoowa. 21:6 5:8 Luuka 18:13 5:11 Mat. 8:21-22

5:14 Laawi. 14:2-32; Māārko 5:43; Luuka 17:14 5:15 Māārko 7:36 5:16 Māārko 1:35; 6:46; Luuka 3:21; 6:12; 9:18, 28-29; 11:1; 22:39-46; Yēyuut. 12:5

*Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Māārko 2:1-12)*

17 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē, kimii *:Farisaayeeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk yooto. Kikwoonēē :bichoo Yēērusālēēm ākoo saang'ta ake tukul ām yēēmēētaab Kalilaaya ākoo yēēmēētaab Yuuteeya. Kiyēyiisyēē :Yēēsu kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii Yēyiin kōōsoobēē biiko.

18 Yooto, kuyit :biiko alake chēē kiimutu chiito ake nyēē kisōnkōchoot kukālāboonunēē tiirbeet. Kisyeem :bichoo kule kubilbil biiko choo kikiiruruukyi keey yooto sukunyōōr Yēēsu, 19 nteenee maneemuuch. Kunyoo, kulaany kōōto barak ānkubut tukuuk chēē /kikeesyeebe kutook :koong'ta nyēē kēēyokooytēē chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēēsu.

20 Yu kēēnkēt :Yēēsu kule kēēkoosēē keey inee :bichoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, “Wēnyoo, /kākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.” 21 Kukāsē :Farisaayeechaa ākoo :kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kumwaayee moo kule, “Yibē keey :chiichi kule inee ku ng'oo ēē? Bērē tōōs inee ku Yēyiin? Ng'oo :ake nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt yoo mā Yēyiin nkit?” 22 Kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē. Yooto, kuteebee kule, “Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto? 23 Nkōnō :nyēē kuskus, āmwoochi chiichi kule, /Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto āmwoochi kule, 'Ng'eet, ānkiiwēesyēt'? 24 Ōkāsē ra kule āboontē anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēy ām kōōroni ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt.” Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, “Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung' ānkiiwēēchi keey kaa.” 25 Kung'eet :chiichoo areet akeenke kukāsē :biiko tukul ankunam tiirbeenyii ānkuwēēchi keey kaa. Kiikaastaat :chiichoo Yēyiin miisin.

26 Kiilat :chii ake tukul nyēē kimii yooto ānkumuy miisin. Nto tēē yoo, kookaastaat Yēyiin kut kōōyēēchinē kumwooyē kule, “Kaakeekas ra ng'ālyoo nyēē -/mākyoomu.”

*Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku
(Mataayo 9:9-13; Māārko 2:13-17)*

27 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'eētyēē kiriinkoonoto, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Laawi† kumii kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule,

“Irubwaa!” ²⁸ Kubākooktooy :nyoo kāāruruukiisyoonoo bo syuuruut ānkurubē Yēesu. ²⁹ Nto yityo kumwoochi :Laawi Yēesu kule kuruutoochi ām kanyii. Kucham :Yēesu.

Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii kaab Laawi, kuyēchi :Laawi saakweet. Kimii nkicheek :kāāruruukikaab *syuuruut alake yooto ākoo tāyēek alak chēē kyoomiis ākoo Yēesu.

³⁰ Nteenee kiing'unyng'uunkyi *:Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk rubiikaab Yēesu kule, “Ntēē ō-āmchiintōōsii āk kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku!” ³¹ Kukētyi :Yēesu kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt āmēēbērē chēēng'ootē :choo sobchootiin. ³² Kichāākuurē :anii biiko choo choolwookēnootiin āmā choo isōōtē kule churtootiin.”

Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl

(Mataayo 9:14-17; Māārkō 2:18-22)

³³ Nto mii yoo, kōōng'unyng'uunyiiis :biiko alake kumwoochinē Yēesu kule, “Ntēē *kirē :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo chēbo Farisaayeek āmiisyēēt ānkusooyē āmākirē :cheekuuk?” ³⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo boonto keey saanteet. ³⁵ Nteenee yitu :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii. Yooto nanyuun :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”

³⁶ Kōōboorchinēē :Yēesu bichoo tyoonkōōchēēt kule, “/ Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin. ³⁷ -/ Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo / kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. ³⁸ Māchāktōōs / kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo / kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl. ³⁹ Yoo kiikunooyēē :chii ātēbuutēkyii choo bo kēny, mēēbērē chāmē kurub kāānēētiisyēēt nyēē lēēl, kuuyu isōōtyēēchinē kule tōōs kāroomēch :ātēbuutēchoochii.”

6

Bāwu :Yēesu Sabaato

(Mataayo 12:1-8; Māārkō 2:23-28)

¹ Nto mii yēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēbo nkoonuuk. Yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk ankubiiriir ānkulākyyi kuut.

² Nto bēre kukas *:Farisaayek alake chēe kimii yotoo, kumwooy kule, “Ntēe ōmiitē ō-iryēe kiruutyēt nyoo yēetē / kēekēsiis ām bēsyēetaab Sabaato.”

³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēe :Bāytooyiintēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē kēmēwuut ākoo biiko choo kiboonto keey? ⁴ Kiwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēechāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey kwaam.” ⁵ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi Farisaayeechaa kuu nyotoo, kumwooy kule, “Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēetaab *Sabaato.”

*Kiisobiis :Yēesu yēe ki Sabaato
(Mataayo 12:9-14; Māārko 3:1-6)*

⁶ Kiwo :Yēesu subak ām bēsyēet ake nyēbo *Sabaato kōōto ake nyēbo saayeeet ānkōōnēetiis. Kimii kōyotoo :chiito ake nyēe kisōnkōchoot :āwutaab taay ⁷ ānkimii :nkicheek *Farisaayek alake yotoo ākoo kāānēetik alak chēbo kiruutēk. Kimāchē :bichoo kukas yoo kēesoobso ām bēsyēetaab Sabaato, sub-ōkōōyooong'tēe kōōk.

⁸ Kiinkētē :Yēesu kiyēe kimii kōōsōōtē :bichoo. Yotoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chōō, baa, chēeyoonyēe yu bo taay.” Kuwo :chiichoo. ⁹ Kukēeyyo :chiichoo yotoo, kuteebēe :Yēesu Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk kule, “Chām wēech :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēe karaam ām bēsyēetaab Sabaato, nto nyēe miyaat? /Kiisobiis nto /kēebākākiis?” ¹⁰ Kiirōōtoot :Yēesu chii ake tukul. Nto mii yoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē āwunoo, kukārāmiitu.

¹¹ Yu kakas :Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyotoo, kunyēer miisin ānkutoow kusat kiyēe makuyeyee Yēesu.

*Kwēyiisyēetaab lēbkēyikaab Yēesu taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Māārko 3:13-19)*

¹² Nto mii bēsyēet ake, kuwo :Yēesu ākoy lekemeet ake wokusaay Yēyiin kuyyeech.

¹³ Yu kayyeech :kōōrēt, kukuur rubiikyii, kukwey chēe kiyitē taman āk āyēēng' ānkukuur chooto kule *lēbkēyik.

¹⁴ Kikwey Simōōni nyēe kitoochi kaayneet ake kule Bētērō, Antereeya nyēe ki ng'eetaabkaametiitaab Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana, Filibō, Baatolomaayo, ¹⁵ Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēe kāng'unoot, ¹⁶ Yuuta*

6:2 Chuy. 20:8-10 **6:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6 **6:11** Yoowa. 7:1 **6:12** Luuka 5:16 **6:13** Luuka 9:10; 11:49; 17:5; 22:14; 24:10; Yēyuut. 1:2, 21-22, 26;

2:42 * **6:16** /Kikēekuure Yuuta araab Yāākōbō ām kaayneet ake kule Taataayo.

araab Yāākōbō ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētuunoo.

Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'

¹⁷ Yu kārēkunēē lekem, kōōruruukyi keey :rubiik āk biiko alak chēē chaang' chēē kikwoonēē Yēerusālēēm, yēmēētaab Yuuteeya tukul, yēmēētaab Tiirō ākoo nyēbo Sitōōn chēē kimii sakaramteetaab araarayta. ¹⁸ Kikwoonii :bichoo bokuyēbchinē yiiit kiyēē kiinēētē :Yēesu ānkimāchē mbo kule / kiisoob. Kiisoob :Yēesu mbo alak chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. ¹⁹ Kimāchē :bichoo tukul kule kutiiny Yēesu, kuuyu kiboonto :Yēesu kāāmuukēywēēk chēē kyāānkutiiny :chito, kusobē.

Ng'erekweek āk nyalilta

(Mataayo 5:1-12)

²⁰ Nto mii yoo, kuweech keey :Yēesu ānkōōrōōtoot rubiikyii ānkumwoochi kule,

“Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōmoong'tēē keey Yēyiin,

kuuyu nyēēng'woong'
:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²¹ Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo -mōōboontē kiy,

kuuyu +/mākēēkōōnook ām lētuunoo.
Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo ōbuntēē wuuyin,
kuuyu +moong'erech lētuunoo.

²² Ōbēruurootiin :akweek sōō kule nee yoo keenkwelaak :biiko alake ankutayaak ānkuchubook ānkung'ōōmook, kuuyu ōyēnchinē *Wēritaab Chii. ²³ Yoo kāyēwook kuu nyooto, ōtyēēn ankooraan kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiito nyēē wōō nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ōmuytoochi kuuyu /kikiikēēyēchinoon nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.

²⁴ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo mēēntōōs,

kuuyu makung'etee :ng'erekweekwaa
kōōrooni.

²⁵ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo isōōtē kule boonto kiy ake tukul,
kuuyu mākuboty :tukuchooto

ām lētuunoo.
Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

6:16 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13   **6:19** Mat. 9:20   **6:21** Tyēēn. 126:5; Isa. 61:3   **6:22** Mat. 10:22; 24:9; Yoowa. 15:18-19; 16:2; Yēyuut. 5:41; 1Bēt. 4:14
6:23 Mat. 5:2-12   **6:23** 2Tēt. 36:16; Yēyuut. 7:52   **6:24** Mat. 19:23-24; Yāāk. 5:1

:biiko choo mii kung'ērēktōōs,
kuuyu mākuriiryo

ānkubuntēē ng'woonin lētuunoo.

²⁶ Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo /kēēng'ālōolēē nyēē karaam kibtaman.

Kuuyu, /kiikeeng'alaalaanunee *wōōrkooyikaab lembech
choo kibo kēny kuu nyooto.”

Icham chii ake tukul ānkoo mbo nyēē buunyoo
(Mataayo 5:38-48)

²⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kāāmwoowook akweek
choo ōkāswoo kule ōchāmē buunikwook. Ōyēchi chii nyoo
wēchook tukuuk chēē kāroomēch. ²⁸ Ōsooyē Yēyiin kōōbēruur
choo kāchubook ānkōōsoochinē choo yēwook ng'aleek chēē miy-
ootēch. ²⁹ Yoo kasyeeching' :chiito kwermetuut komosta ake,
iwēēkyi ake. Yoo kamach :chiito kābuutiing'uung', imuytoochi
mbo kaansuut. ³⁰ Yoo kāsooming' :chii kiy, ikoochi. Nto, yoo
kāyib :chii kiing'uung', -mēēmwoochi kukētuum'. ³¹ Ōyēchinē
biiko alak wuu wōloo ōmāktooy akweek /kēēyēytoowook.

³² Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru yoo koocham baateey biiko
choo chāmook? Ntēē yēyē mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin
kuu nyooto.

³³ Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōyēchi nyēē karaam
biiko choo yēwook nyēē karaam? Yēyē nkicheek mbo :biiko
choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

³⁴ Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōbēsēēnchi biiko choo
ōnkētē kule yookwook? Ntēē ibēsēēnchinē keey mbo :biiko
choo -mēēnkētē Yēyiin ānkumāchē :nkicheek kule /kēēyookyi
tukul.

³⁵ Nteenee kāāmwoowook, ōchāmē buunikwook
ānkōōyēchinē ng'al chēē kāroomēch. Ōyēētyēēchinē mbo biiko
choo māchāmē kuyēētyēēchook. Yoo kooyey kuu nyooto,
mākutuwēnook :Yēyiin miisin ānku +mōōyēyē tukuuk kuu
wōloo yēytooy :Yēyiin, kuuyu yēchinē :Yēyiin biiko tukuuk chēē
kāroomēch ānkoo mbo choo māng'ērēkyinē kiyēē /kākēēyēchi
āk mbo choo sooy. ³⁶ Māchāktōōs ōriirēē biiko kuu wōloo
yēytooy :Baaba.

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat
(Mataayo 7:1-2)

³⁷ -Mēēmwoochi chii kule miyaat :kiyēē kayey
kumānēērōōtootē, /simākēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.
-'Meeruuste chii /simakiiruustiing' nkinyiing'. Yoo
kāyēwuung' :chii kiy nyēē miyaat, māchāktōōs inyōōchi kaat

/sikēenyōōwuung' nkinyiing' kaat. ³⁸ Yoo 'kēekooytē kiyēē iboontē ām mooyēēt nyēē lēēl, māukukōōning' nkinyiing' :Yēyiin alak ānkurisuung'. Chēē 'kēekooytē, /kēēkētuing' chēē tēē chooto.”

Ng'oo :nyēē yēmē kōōntōōchi chuut?

³⁹ Kimwooy :Yēesu chēbo tyoonkōōchēēt kule, “Imuuchē man :cheebkoraatyaanteet ake kōōrēētoot ake? Yoo kātēbi kut kuyey kuu nyooto, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn. ⁴⁰ Mābiirē :ng'oomnānēētaab mang'an nyēbo boonwookēēt, nteenee yoo kātītir nyoo ka mang'an kooneet keey mākunyōōr ng'oomnātēēt kukerkeyiit boonwookēēt.”

⁴¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ām nee siikāsē :inyiing' sikitivityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekeas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? ⁴² Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitivityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityaaanteet ām koong'nyii.”

/Kiinkētēē chiito ātēbuutēkyii

⁴³ Kimwoochi subak :Yēesu kule, “-Mēēmuuchē :kēētīit nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē miyootēch, nto kuyey :kēētīit nyēē miyaat lokoyeek chēē kāroomēch. ⁴⁴ /Kiinkētēē kēētīit lokoyeek chēē yēyē. Māyēyē :kateet mbuuniik āmāyēyē :sikoowēēt lamayeek. ⁴⁵ Yēyē :chiito nyēē karaam tukuuk chēē kāroomēch, nto nyoo miyaat kuyēyē :nyoo tukuuk chēē miyootēch. Kuuyu ng'aleek alak tukul choo isōōtē :chiito, kukwoonēē kuutiinyii.”

*Rubiintēētaab Yēesu nyēbo man
(Mataayo 7:24-27)*

⁴⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ām nee sukukuuroo :biko alake kule, 'Mokoryoontēēt,' āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. ⁴⁷ Rubiintēēt nyēbo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē ānkuyēyē kuu wōlēē āmāktooy. ⁴⁸ Kerkeyy :rubiintonooto āk chii nyēē bālē yēē māchē kutēēkyi kōōto kut wokunyōōr kitaweeet nyēē kāsīsinchi kōōto. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, -mēēmuuchē kōōsimsiimākoy :kōyooto mbo kisich, kuuyu /kikēētēkyi yēē kiimoot. ⁴⁹ Nteenee rubiintēēt nyēē mābo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē, āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. Kerkeyy :nyooto chii nyēē tēēkyinē kōōto yēē

ng'āsng'āsēch :teng'eek. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, kōōturbuubē kōyooto kule syō!”

7

*Kiikoosēē keey Yēesu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Mataayo 8:5-13)*

¹ Yu keewaany :Yēesu kwoomchi biiko ng'aleechaa, kuwo ākoo rubiikyii ākoy Kaabernaam. ² Kimii ām bēsyōōsyēchooto :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo lukēētaab booryēēt nyēē mēēbērē ki Yuutāyiin. Kiboonto :chiichoo motwooriintēenyii nyēē kichāmē miisin.

Nto mii yoo, kumnyaan :motwooriintonoo miisin. ³ Yu kakas :kāāntōōyiintonoo /kyoomtooy Yēesu, kōōyookto booyik alak chēbo Yuutayeek bokung'āloolchi Yēesu chokōōsoobchi motwooriintēenyii.

⁴ Yu kayit :booyichoo yēē kimii :Yēesu, kusaaysaay kule, “Yoo mii :chii nyēē mächē / kēēyēētyēēchi, ku chiichoo, lēyyē, ⁵ kuuyu kichameech acheek Yuutayeek miisin kut ki-ikutēēkwēēch *kōōtaab saayēt.” ⁶ Kucham :Yēesu kuwēēto keey booyichoo.

Kumānāāyitē kaab chiichooto, kōōyooku :kāāntōōyiintonoo biiko alak kutōrōōk mbo Yēesu. Kutuuyēē Yēesu kēēltaab too, kumwoochinē kule kālē :kāāntōōyiintonoo, “Mokoryoontēēt, -'meeyiim keey ichōō kanyuu kuuyu mayemaat. ⁷ Nto subak, manaamuuch :anii nkit ātōrōōkuung', kuuyu māāyēmē ayey kuu nyooto. Nteenee ing'alaal baateey ām yoo imiitē, mākusob :motwooriintēenyuu. ⁸ /Kēēbāytoō ānkumii :biiko chēē ābāytooy :nkani. Yoo kāāmwoochi biikyuu kuyey kiyēē bēre nto nyēē bēre, kuyēyē. Nto mbo yoo kāāmwoochi motwooriintēenyuu kuyey kiyēē bēre, kuyēyē. Kunyoo, yoo 'keemwaay buch kule kusob :motwooriintēenyuu, kusobē.” ⁹ Kiilat :Yēesu miisin yu kakas ng'aleechaa! Kōōrōōtoot biiko chēē kimii yooto ānkulē, “Manaakas bēsyēēt ake ām Yuutayeek tukul chii nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi.”

¹⁰ Yu keeyeey :bichoo /kikiyooktooy, bokunyōōr motwooriintonoo kimnyoonē kukāākusob.

Kiing'etee :Yēesu meet lakwataab cheebyoosya nyēē ki musuk

¹¹ Yu kāyyēēkunēē kutākyi keey :Yēesu āk rubiikyii *kiri-inkēētaab Nayiin ānkirubootē :biiko chēē chaang'.

¹² Yu makuyit oreetaab biiwuutaab kiriinkoonoo, kutuuyēē biiko alak kukālāboonu muustaab wēēro, kuboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kimēēysē. Ki leekwa akeenke baateey nyēbo cheebyoosya nyēē musuk. ¹³ Kikāsyi :Yēesu

cheebyoosyaanaa kiisayta ānkumwoochi kule, “Cheebyoos, -mateeriir!”¹⁴ Kuwo :Yēesu ankunam tiirbeet nyoo kimii :muusyoontēēt. Yu kanam, kōōyyoong'iis :bichoo. Yooto, kung'āloolchi :inee muusyoontoonoo kule, “Wēnyoo, ng'eet baa!”¹⁵ Kumwooyē kuu nyooto, kung'eētē :wēritkēy areet akeenke ānkōōbuurē ng'wēny ānkōōkoo. Nto mii yoo, kōōmutyi :Yēesu lakwanaa kaamet.

¹⁶ Kimuuyo :biiko tukul miisin choo kimii yooto ānkumwooy kule, “Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kāākutook ra *:wōōrkooyoontēēt nyēē wōō ām kwēēnuunyo. Kāākōōboorwēēch ra :Yēyiin kāāmuukēywēēkyii.”

¹⁷ /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kōōrēētaab Yuutayeeek kumukuul ākoy mbo kōōrōōsyēk choo ki laatoosyeyyii.

*Kiititiir :Yēesu Yoowaana
(Mataayo 11:2-6)*

¹⁸ Nto mii yoo, kuba :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana wōlēē /kikēērātyi Yoowaana ānkubokumwoochi ng'aleek tukul chēē kiikuyeyaan :Yēesu. ¹⁹ Kumwoochi :Yoowaana rubiikyii āyēēng' kule, “Booteebēe Yēesu yoo inee man ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

²⁰⁻²¹ Kuyitē :rubiichooto wōlooto, kimii :Yēesu kōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'eētyēē biiko ānkōōsoobē cheebkoraatiisyeek. Yooto, kumwoochi Yēesu kule, “Kēēyookwēēch :Bātisāniintēēt Yoowaana bokeetebeeniiing' yoo inyiiing' man ku Kāārārookiintēēt nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

²² Kumwoochi :Yēesu kule, “Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas: Kāstooy ra :cheebkoraatiisyeek, bēēsyētē :choo kichunkutootiin, kōōkusobcho :choo kikiikwaam *:makereenik, kāsē ra mbo ng'aleek :choo kikiikumiinkyo, kōōkung'eētyēē meet mbo :choo kikiikubēk /ānkōōkyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch choo imoong'tēē keey Yēyiin. ²³ Kunyi, bōōmwoochi kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo tākōōkoosēēnoo keey.”

*Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana
(Mataayo 11:7-11)*

²⁴ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? ²⁵ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, chēē chāmē leles

ānkōloochē sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang' kuminyē kaab bāytooyik. ²⁶ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Ku-booyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. ²⁷ Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, '+Māāyooktē kiiyookiintēenyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.'† ²⁸ ! Kāāmwoowook, māmii :chii kōōronni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu
(Mataayo 11:12-19)*

²⁹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Biiko chēē chaang' choo kikas kāānēētisiyēētaab Yoowaana ānkōōyēnchi Yēyiin, kubatisan :Yoowaana ākoy mbo choo ki kāāruruukikaab syuuruut. ³⁰ Nteenee kitay * :Farisaayek ākoo kāānēētikaab kiruutēk mākuutēkaab Yēyiin āk bātisāniisyēēt.

³¹ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu oō, lēyyē? ³² Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule, 'Kakeekuutwaak kurēēruut
āmōōtuum,
kēēlē kēēriiryē,
otay omēēsē.'

³³ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.'

³⁴ Kuchō * :Wēritaab Chii kwoomiisyē ānkuyyēē tifaayiik, yooto omwaay kule, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.'

³⁵ Nteenee biiko choo rubē ng'aleekyuu :chēē inkētē kule ng'oomnān :nyooto.”

Baybay :chii miisin yoo /kākēēnyōōchi kaat ng'ōōki nyēē wōō

³⁶ Nto mii yoo, kumwoochi :akeenke ām *Farisaayek Yēēsu kule bokwoomiis ām kanyii. Kucham :Yēēsu.

³⁷ Yu kēēnkēt :koorkēēt ake nyēbo kiriinkoonoto nyēē ki chēēmurēnnyoo kule kimii :Yēēsu kwoomiisyē ām kaab *Fārisooyiintonoo, kuchōōnto mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny. ³⁸ Kuyitē kōyooto, kōōyyoonyēē Yēēsu komos kuriikyī kēēēnkōōkyii ankuriir. Kitēchi :lōōkik kēēēnkōōkaab Yēēsu kut koonuun. Nto mii yoo, kumasee buutēēk lōōkik choo kitēchinē kēēēnkōōkaab Yēēsu. Kuuyu kimāchē :koorkoonoo kōōboor

† 7:27 Mal. 3:1   7:27 Luuka 1:76   7:29 Luuka 3:7, 12   7:30 Mat. 21:32
7:33 Luuka 1:15   7:34 Mat. 9:14   7:34 Mat. 9:10; Luuka 5:29-30; 15:1-2
7:36 Luuka 11:37; 14:1

kule kākooniyit Yēesu, kuchuuchun kērēenkōōk ankooyiilee mwaayaa.

39 Yu kakas :Fārisooyiintonoo kibo :kayta kuu nyotoo, kumwaayee moo kule, “Nto kātinyē :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin, nto kāākōōnkēt ng'ōōkistaab koorkooni.” 40 Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Simōōni! Mii :kiyēē āmāchē āmwoowuung'.” Kumwooy :Simōōni kule, “Kāānēētiintēēt, imāchē imwoowoo nee?” 41 Kumwoochinēē :Yēesu tyoonkōōchēēt kule, “King'eet :chiito ake, kōōbēsēēnchi biiko alak āyēēng' beesaanik. Kiibēsēēnchi ake chēē chaang' miisin, nto ake kōōbēsēēnchi chēē ng'eri. 42 Nto yu kabiir kibēsēniisyēchoo tukwaay kuyook beesaanichaa, kunyōōchi kaat :chiichoo kutēērchi bēsēnoo. Kunyi ātēēbē kule ii, ng'oo ām bichooto tukwaay :nyēē kibaybayiit miisin?” 43 Kukētyi :Simōōni kule, “Ām kāāsōōtēywēēkyuu, nyēē king'erech miisin ku :nyoo kitinyē bēsēnto nyēē wōō.” Kulēēnchi :Yēesu, “Keemwaay man!” 44 Kuweech keyy :Yēesu ankukas koorkoonoo, ānkumwoochi Simōōni kule, “Keekas koorkooni miitē yu? Kāākōōwuunēē lōōkikyii kērēenkōōkyuu ankumasee buutēēkyii. Āyitu kang'uung', maneemuuch :inyiing' mbo ikōōnoo bēeko chēē / kākiiwuuntoowunēēnoo tēērtit ām kērēenkōōkyuu. 45-46 Maneemuuch :inyiing' itoroochaa kuu wōloo / kēētōrōōktooy tāyēēk, nto iyii mētinyuu. Nteenee kāākukooniyitoo :koorkooni kut koomuuch kooyiil kērēenkōōkyuu.

47 Kunyoo, chamateet nyēē wōō nyi kāākōōboorwoo :koorkooni, kōōbooru kule / kōōkēēnyōōchi kaat ng'ōōkisto nyēē wōō. Nto chii nyoo kōtinyē ng'ōōkisto nyēē mining' / ānkēēnyōōchi kaat, mā tyaa :chamateet nyēē ibooru.”

48 Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, “Kāānyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

49 Yu kakas :biiko chēē kimii kwoomiisyē ākoo Yēesu ng'aleechaa, kuteebee keyy kule, “Ng'oo :chiichi ēē, nyi imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt?”

50 Yooto, kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, “Iwēētē kaa-lyeet. /Kaakiiraraachiing', kuuyu 'kēēkoosēēnoo keyy.”

8

Chēēbyōōsōōk chēē kiyēētyēēchinootē Yēesu

1 Nto mii yoo, kuwēēsyētootēē :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk chēē chaang' āk rubiikyii. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
2 Kiboontotē keyy chēēbyōōsōōk alak ām baanaa. Kimii

ām chēēbyōōsōōchoo :chēē kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu *tāmirmirook chēē miyootēch ākoo alak chēē kikiikōōsoobchi bōōrwoonik chēē kiboonto. Alak ām chēēbyōōsōōchooto ku Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala, nyoo kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu tāmirmirook chēē miyootēch tisab. ³ Nto ake ku Choowaan, cheebyoosyeetaab Kuusa nyoo kiiyyoonkyinē kaab Ērōōtē. Kikēēkuurē ake Susaana āk alak chēē chaang' chēē kiyēētyēēchinootēē Yēēsu ākoo rubiikyii tukuukwaa chēē kiboonto.

Makerkeey :teng'eeek

(Mataayo 13:1-9; Māārko 4:1-9)

⁴ Kikwaanaatee :biiko kiriinkōōsyēk ku chaang' ānkōōruruukyi keey Yēēsu. Kumwoochi :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt ake kule, ⁵ “King'eet :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. Kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Kootartaar choo :biiko chēē kibēētēē kēēlooto ankukwey alak :tāriitēk. ⁶ Kōōsuuchi :alake kitaweeet. Kubiityo :choo. Nto mii yoo, kusisyo ānkubēk, kuuyu kitēwērēr :teng'eeek. ⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yooto kubiityo :kātoochoo ānkōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. ⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kubiityo :choo nyēē karaam ankuyey āmiik chēē chaang'.” Yu keewaany :Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, “Nyoo yēbē yiiit, kukas.”

/Kiibāng'boonkyinē rubiik nkit ng'aleek

(Mataayo 13:10-17; Māārko 4:10-12)

⁹ Nto mii yoo, kuteebēē :rubiik Yēēsu kumwoochi kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo. ¹⁰ Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee māukāsēē :biiko chuut alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. Kuu yoo siraat kule, '+Mōōyēbchinē yiiit, āmōōnkētē kiy. +Mōōkāsēē koong', āmōōkāsē kiy.’†

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eeek

(Mataayo 13:18-23; Māārko 4:13-20)

¹¹ Okany āboorwook tyoonkōōchooni. / Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo. ¹² Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, nteenee chōōnii *:Kēniintēēt areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo simēēyēnchi / ankiiraraach. ¹³ Kukerkeey :biiko alake yēbo

kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch ām ng'erekweek, nteenee, māchutitooy :ng'ālyoontoonoo mētēwookwaa. Nto yoo kakwa :tyēmuutēk koochuchuuy keey. ¹⁴ Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē kibiityēē :kātōok. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee, bēng'tēē tukuukaab kōōrooni, bāytit āk muchastaab tukuuk chēbo leles. Irēewoonē :tukuuchoo tukul ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. ¹⁵ Kerkeey :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi ām manta āk mooyēēt nyēē lēēl. Yēyiisyēē ng'ālyoontoonoo ām muytaayēt sukuyi keey.”

*Kōōnu :Yēēsu lēbkēēyyēēt
(Māārko 4:21-25)*

¹⁶ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii subak kule, “Māmii :chii bēsyēēt ake nyēē tābē taariit ankuwunyeē tēr, nto kurērē. Nteenee /kēētābē taariit /ānkiikoochi yēē tōrōōr sukulēbkēchi biiko choo kwoonii kō, ¹⁷ kuuyu, kiyēē wunyaat, mākutook, nto nyoo iyēēnoot, +/makeeng'aany. ¹⁸ Kunyi, māchē ōyēbchinē yiit ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam, kuuyu nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē isōōtē kule boonto.”

*Ng'oo :nyēē tuubchēē Yēēsu nyēbo man?
(Mataayo 12:46-50; Māārko 3:31-35)*

¹⁹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko lōkōōywēk, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet. Nteenee kimēēmuuchē kut kuba kō wōloo kimii :Yēēsu kuuyu kikiikiich keey :biiko miisin. ²⁰ Yooto, /kēēmwoochi Yēēsu kule, “Mii :koomēt āk mbo ng'eetaabkoomēt kukuuriing' ām saang' kumāchē kukasing'.” ²¹ Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, “Chii ake tukul nyoo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōloo mātkooy :Yēyiin nyēē moomo nto ku ng'eetaabiya.”

*Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Māārko 4:35-41)*

²² Nto mii bēsyēēt ake, kulaany :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt ānkumwoochi rubiik kutākyi mwēēnkēēt biitēēt nyiin ake. ²³ Kumii kwooytōōs, kunam Yēēsu :rwoonik. Kutākumii rwoo, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis ānkuwus bēēko kusyōōlchi mwēēng' kut kimii :mwēēnkēēt wokuling'tooy. ²⁴ Yu kakas :rubiik kuu nyooto, kuba yēē kimii :Yēēsu ankoong'eet kule, “Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ing'eet! Ntēē kākēēbēku!” Kung'eet :Yēēsu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko areet akeenke.

²⁵ Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “-Mōōkoosēēnoo keey?” Kinam kuut rubiik ānkumuuyo miisin ankuteebee keey kule, “Chii nee :chiito nyi iburyoong'tooy mbo wusōōnēēt āk bēēko ānkukāsyinē?”

*Kiisoob :Yēesu chii nyēbo tāmirmirooy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Māārkō 5:1-20)*

²⁶ Kuyit :Yēesu biitēt nyiin ake nyēbo yēēmēetaab Kataara,*
²⁷ Yu kāloong'unēē :Yēesu mwēēng', kuchō :chiito ake nyēē kimii kibchuraat nyēē kikiikooyiimaan *:tāmirmirook chēē miyootēch ām bēsyōōs chēē chaang'. Kiminyootē :chiichoo kochonkoos chēē /kikēēmuchinē biiko. ²⁸ Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kōōnchō ānkōōryookyi keey ng'wēny, ānkubōloobōl kule, “Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin nyoo Iyweyaat? Asooyiing' kule -'meenyalilaa.” ²⁹ Kimwooyē :chiichoo kuu nyooto, kuuyu kimii :Yēesu kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch choo kikiikooyiimset. / Kikiikeeratee chiichoo nyōrōōrōōnik ākoo tiinkēēnik kule simām wēy, nteenee king'ētyēē tukul ankusoor suurkwēēn.

³⁰ Kuteebee :Yēesu chiichooto kule, “/ Kēēkuurēēniing' ng'oo?” Kumwooy kule, “/Kēēkuurēēnoo 'Lukēt.' ” Kimwooy kuu nyooto, kuuyu kiboonto lukēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. ³¹ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kumakwet icheek kuba wōlēē +mābokunyāliil kibchuulyo.

³² Kimii :ākwootiit nyēbo tōōrōōk yēbo lekemeet ake nyēē kilēēkitēē yooto. Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kuchāmchi icheek bokōōwut tōōrōōchoo. Kuchāmchi :Yēesu. ³³ Kuchuwunee :tāmirmiroochoo chiichoo ānkōōwut tōōrōōchoo. Yooto, kōōtiiris :tōōrōōchoo kōōtuultēē keey lekem ānkubokutōōrchi keey tōōliil kuliny :bēēko ānkubēk!

³⁴ Kukāsē :biiko chēē kiriibē tōōrōōchoo kuu nyooto, kumwēy ānkubokwaamtaat kiyēē kiyeyakay ām rōōrōōkiisyēk tukul āk kiriing'.

³⁵ Kuba :biiko yooto bokukas kiyēē kaakuyeyakay. Kuyitē, kunyōōru chiichoo kikiikooyiimset :tāmirmirook chēē miyootēch kukaakukaramiit ankoolaakaat ānkumii kēēbuurto keey Yēesu. Kimuuyo :bichoo miisin yu kakas kiyēē kiyeyakay.

³⁶ /Kēērārchī bichoo wōlēē /kākiisoobto chiichoo. ³⁷ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, kumwoochi Yēesu kung'eetee saang'aata, kuuyu kikiikumuyoy miisin. Kung'eet :Yēesu ākoo rubiikyii kumāchē kooyeey biitēt nyoo kākwoonēē. ³⁸ Nto baanta nyoo kāng'ēētyo, kusaaysaay :chiichoo /kākiisoobē kule kubeeta keey tukul. Nteenee kimwoochi :Yēesu kule, ³⁹ “Iwē

8:25 Mat. 14:31 * **8:26** Mwooyē :siruutēk alake kule, 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'.

8:28 Māārkō 3:11

kang'uung' ankuweemwaayte kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin." Nto mii yoo, kung'ēētyo ankuba. Kiwo :chiichoo ankuwok-waamtaat ng'aleechaa ām wōlooto tukul.

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu
(Mataayo 9:18-26; Māārkō 5:21-43)*

⁴⁰ Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii biitooonoto kibēētii, kutorooch :biiko chēē kimii kukānyiiisye. ⁴¹⁻⁴² Kimii :chiito ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō nyēē ki kāāntōōyiintēetaab *kōōtaab saayeet. Kiboonto :boontoonoo chēēbnyii nyēbo kēnyiiisye kaman āk āyēēng'. Ki lakwanyii :nyooto baateey. Kimnyaanaat :lakwanaa nyēē kikiikukasakay miisin. Kikutunyēē :boontoonoo taayeetaab Yēēsu ānkuriirchi kuwēēto keey kanyii. Kucham :Yēēsu.

Kikiikiichaata :biiko Yēēsu miisin yooto kubēētii. ⁴³ Kimii :nkinee koorkēēt ake baanaa nyēē kikiikumnyaan ām kēnyiiisye kaman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. Kikiikōōbootyi tukuukyii tukul cheesaaakitiisye kaman āmāsobē. ⁴⁴ Kuchōōnēē :koorkoonoo lēt ānkutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēēsu. Yu kātiiny maaseechaa, kōōyyoong'iis :korotiik!

⁴⁵ Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Ng'oo nyi kāākutiinyo?" Kutuuch keey :chii ake tukul. Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ikāsē oob kule keekiich keey :biiko ām yēē imiitē?" ⁴⁶ Kukētyi :Yēēsu kule, "Ānkētē man kule kāākutiinyo :chii, kuuyu kāākuyēyiis :kāāmuukēywēēkyuu."

⁴⁷ Yu kakas :koorkoonoo kule kāākōōnkēt :Yēēsu kiyēē kaakuyeyakay, kumuy kut kubōōtānē. Kuwo ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kiyēē keesach sukutiiny siraaana āk wōlēē kāsobto areet akeenke. ⁴⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey ii, chēē, 'kēēsob. Kunyoo, iwēētē bāybooyyēēt."

⁴⁹ Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :chiito ake nyēē kichōōnēē kaab Chāyirō ānkumwoochi Chāyirō kule, "Boontēēt, -mateeyiim kāānēētiintēēt, ntēē kaakung'et :lakwang'uung'!"

⁵⁰ Kisiil yiit Yēēsu :ng'aleechaa. Yooto, kumwoochi kwaanitaab lakwanaa kule, "-Mēēmuy, nteenee ikaaseena keey baateey. Mākusob :leekweet."

⁵¹ Yu kabokuyit :icheek tukul kaab Chāyirō, kumwooy :Yēēsu kule, "-Mēēwut :chii ake tukul kōyi mii :lakwani. Āmāchē baateey Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō āk sikiikaab leekweet."

⁵² Ki chaang' :biiko kayaata chēē kiriirtōōs ānkōōnchōōytōōs. Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "-Mātōōriiryē! Manaame :lakwani nteenee mii kāruchi keey." ⁵³ Kiroorchi :bichoo Yēēsu kuuyu kiinkētē :icheek kule kaakume man :leekweet. ⁵⁴ Kuwo :Yēēsu yēē kimii :lakwanaa ankunam āwut ānkukuur kule,

“Chēēmining', ing'eet!” ⁵⁵ Yooto bakeenke kusob :chēēboo. Kung'eet kōōyyo. Kumwaayta :Yēēsu / keebay lakwanaa. ⁵⁶ Kiilat :kwaan āk kaamet. Nteenee kiichiich :Yēēsu icheek kumāmwoochi chii ake tukul kiyēē kaakuyeyakay.

9

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Māārko 6:7-13)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkumwoochi kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōbēbēētēē *tāmirmirook tukul chēē miyootēch ānkōōsoob biiko chēē mnyoontōōs. ² Kunyoo, boo-amtaate lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko.”

³ Kumanaaba :rubiichoo, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng'aleechu kule, “-Moonamaate kiy ake tukul ām baani. Manam :chii kirōk, lool, āmnyoo, beesaan nto ku sira. ⁴ Yoo kōōruutoochi kayta ake, ōbuur yooto kut ōng'ēētyēē saang'aa. ⁵ Nto yoo kooyit saang'ta ake, amatoroochaak :biikaab saang'aa, olelekte tēertit ām kwēyōōnikwook ānkōōbēēchi keey kōōboor kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa.”

⁶ Yu keewaany :Yēēsu kōō-āmiisēē rubiikyii ng'aleechaa, kubeesyetaatee soong'wēkaab kōōroonoto kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōsoobootē biiko chēē mnyoontōōs.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo Yēēsu?
(Mataayo 14:1-2; Māārko 6:14-16)

⁷ Kiyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleek chēē kimii :Yēēsu kuyēyē. Kimwooyē :biiko alake kule ki Bātisāniintēēt Yoowaana :Yēēsu nyēē kaakung'eetee meet. ⁸ Kimwooyē :alake kule *Eliiya :nyoo, nto alak, kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēēt ake :nyoo nyēē wuu *wōōrkooyik choo kibo kēny nyēē kāākōōyēēw.”

⁹ Kumwooy :Ērōōtē kule, “Ntēē kyāābērē kyaachwente mētitaab Yoowaana. So, ng'oo :ake subak nyi mii kuyēyē ng'aleechu tukul?” Kibotyī :tonkoy. Yooto, kumach kule kōōnkēt chiichooto.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Yoowaana 6:1-13)

¹⁰ Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo / kikiiyooktooy, kumwoochi Yēēsu kiyēē kibokuyey.

Kung'eet :Yēesu ākoo rubiikyii kumāchē kuba yēē kimālēēkitēē :chii ake tukul. Kibeetee mwēēnkēēt kutākyyi keey *kiriinkēētaab Beetsaayta.

¹¹ Yu kēēnkēt :biiko kule kāākuwo :Yēesu, kurub inee koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt. Yu kayit :Yēesu sakaramteet, koonet bichooto kiyēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoob choo kimāchē /kiisoob.

¹² Kumii :kōōrēēt wokwiimēnē, kubēēchi :rubiik ānkumwoochi kule, “Mwoochi bichu bokucheeng'aat kiyēē kaam āk wōlēē mākuruyoo kwēēmowuuni ām soong'wēchu lēēkitēē yuutēyu. Kuuyu, māmii kiyēē imuuchē kwaam ām suurkwēēnooni.” ¹³ Kukētyi :Yēesu rubiichoo kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kumwooy :rubiik kule, “Imiitē imwooyē nee? Ntēē kēēboontē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey. Māyēmē :choo /keebayee bichu. Kyoolēē nee āmit chēē sukuyem biich chēē tēē chu?”

¹⁴ Ki chaang' :bichooto miisin nyēē kikēēytēē kisyēērōōk muut. Kumwoochi :Yēesu kule, “Otet kōōbuurootēē konom.”

¹⁵ Kutet :rubiik biiko kōōbuuroot kuu nyooto. ¹⁶ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa āk burburiinēchoo, kukas barak ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinek ākoo burburiinēk ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot bichoo. ¹⁷ Kyoomiis :biiko kut kubiyong'iis. /Kikiiruruuch āmiik chēē king'ēt koonyiit kērēbōōsyēk taman āk āyēēng'.

*King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu
(Mataayo 16:13-20; Māārko 8:27-31)*

¹⁸ Kimii :yēē kisaay :Yēesu kuboonto keey ākoo rubiikyii nkit. Nto mii yoo, kuteabee rubiik kule, “Mwooyē :biiko kule anii ku ng'oo?” ¹⁹ Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē :biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana nto *Eliiya. Nto alak kumwooyē kule inyiing' akeenke ām *wōōrkooyik choo kikiikubēk nyēē kaakung'eetee meet.”

²⁰ Kulēēnchi :Yēesu rubiik, “Nto akweek ōbērē anii ku ng'oo?” Kulēēnchi :Bētērō, “Inyiing' ku *Kāārārōokiintēēt nyēē kāākōōyookwēēch :Yēyiin.” ²¹ Yu kāmwooy :Bētērō kuu nyooto, kōōkiimchi :Yēesu icheek masinkumwaaytaat ng'aleechaa. ²² Kumwoochi subak kule, “Ākoy kubuntēē *:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Nto subak +/makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.”

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Mataayo 16:24-28; Māārko 8:34—9:1)*

23 Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo āk biiko chēē kimii yooto kule, “Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēēnyii āmānyōkōriitu meet* ākookoy. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba.
 24 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.
 25 Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuuk tukul ām kōōrēēt ānkōōboot soboonyii bo kibchuulyo?”

26 Kimwoochi subak :Yēesu biiko kule, “Chii ake tukul nyoo kataya āk ng'aleekyuu, +maatay :nkani, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōnii ām lēbkēēyyēnyuu āk nyēbo Baaba ākoo nyēbo malayikaanikyii. 27 !Kāamwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

*Kiweek :eertaab Yēesu
(Mataayo 17:1-8; Māarkō 9:2-8)*

28 Nto yu kābēk :bēsyōōsyēk chēē mächē kuyitē sisiit kukāmwooy :Yēesu ng'aleechaa, kukuur rubiikyii sōmōk: Bētērō, Yoowaana ākoo Yāākōbō. Kuwēeto keey rubiichoo ākoy tulwēēt ake barak wokusaay. 29 Kumii :Yēesu kusooyē, kuweek :eernyii koolekecheech miisin. Kuwēēkiis :nkicheek sirook chēē kiiloochē kuleelakiitu kule mang'!

30-31 Kutook *Muusa ākoo *Eliiya ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankung'alaal :tukwaay āk Yēesu. King'āloolē ruutoonyii nyēē kimii wokuyityiintōōs ām Yēerusālēm.

32 Yu king'āloolē :Yēesu ākoo mbo Muusa, kikiikunam :rwoonik Bētērō āk rubiik chuut āyēēng'. Nto bēre kukās, kukas Yēesu kukeelaambuuch :lēbkēēyyēēt ānkiboonto keey mbo Muusa. 33 Yu keeteryeech :Muusa ākoo Eliiya ng'aleekwaa kumächē kuba, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, karaam yu kēēmiitē yu. Kany keeyte kēryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.” Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē.

34 Kutākumii :Bētērō kung'āloolē, koolaambuuch nkicheek :boolteet. Kimuuyo :icheek miisin. 35 Yooto, kuchōōnēē :kuutiit booltaanaa nyēē mwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē.† Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.”

* 9:23 Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyuu ng'alyoo āk ng'alyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. 9:23 1Bēt. 2:21 9:24 Mat. 10:38-39; Luuka 14:27 9:26 Luuka 12:9; 2Tēm. 1:8; 2:12 9:29 Luuka 5:16 9:30-31 Luuka 24:25-27, 44-46; Yēyuut. 26:22-23 9:32 Yoowa. 1:14 † 9:35 Mwooyē :siruutēk alake kule 'nyēē kyaakwey'. 9:35 Kiruu. 18:15; Isa. 42:1; Mat. 3:17; 12:18; Māarkō 1:11; Luuka 3:22

³⁶ Yu bēku :ng'aleechaa, ki Yēesu nkit āk rubiichoo chēē kimii yooto. Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa kiyēyāktōōs nyēē mānāāt wēkyi chii ake tukul ākoy bēsyēēt ake.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin (Mataayo 17:14-18; Māārko 9:14-27)

³⁷ Yu kāyyēēkunēē, kukāākurēkunēē :Yēesu ākoo rubiichoo ki sōmōk lekem, kutōrōōk :biiko chēē chaang'.

³⁸ Kooteeyee keey :chiito ake ām kwēēnuutaab bichooto kule, “Kāānēētiintēēt, mii yu :wērinyuu anku lakwanyuu nyooto baateey. ³⁹ Tēryēkyinē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat kwaak. Yoo kātēryēkyi, kōōnchōōyē, kōōsōrsēētē ānkukābusē. Ryooksētē nyēē miyaat āmāwuntooy areet akeenke. ⁴⁰ !Kwāātēēchi rubiikuuk kōōbēbēētoochi tāmirmiryoonoo, nteenee maneemuuch.”

⁴¹ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseena keey! +Māābuurtook ānkāāmuytoochook ākoy āyu?” Yooto, kumwoochi kwaaniitaab wēērooto kule, “Imutu baa wēērooto.”

⁴² Kumii / kiimutu wēēriit, kutēryēkyi :tāmirmiryoonoo ānkōōsōrsēēt. Kōōbēbēēto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke / ānkēēkētyi kwaan.

⁴³ Kiilat :biiko tukul choo kimii yooto, yu kakas wōlēē kiwuu :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Mataayo 17:22-23; Māārko 9:30-32)

Kumii :biiko tākōōlātē tukuuk chēē kiikuyeyaan :Yēesu, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, ⁴⁴ “Āmāchē ōyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwoowook ānkōōnāmtooy mēt. Mii / boki-iyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni.” ⁴⁵ Mānēēnkēt :rubiik kiyēē kimii kumwooyē :Yēesu. Kiiyeelaat, nteenee kinyōkōriitu kuteebee Yēesu.

Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Māārko 9:33-37)

⁴⁶ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. ⁴⁷ Nteenee kōōnkēt :Yēesu kiyēē kimii kumooytōōs :icheek. Yooto, kōōyyoong'tēē leekweet ake yēē kimii :inee ānkumwoochi rubiikyii kule, ⁴⁸ “Chii ake tukul nyoo kataach leekwa kuuyu nyeenyuu :lakwanaa, kaakutaacha anii. Nto yoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. Wuu nyooto, nyoo yibē keey ng'wēny ām akweek, ku nyooto :nyēē wōō.”

Nyoo mākwiilook ku nyēēng'woong'
(Māārko 9:38-40)

⁴⁹ Kimwoochi :Yoowaana Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kimii :chiito ake nyēē kikeekas kōōbēbēētooy *tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Yooto, keeyee-tee chiichoo kuyey kuu nyooto, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.” ⁵⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “-Mooyeete, kuuyu chii nyoo mākwiilook ku nyēēng'woong'.”

Mēērook /kēēyookunēē miyootyēēt ake, ake

⁵¹ Yu kikiikuriikyī Yēesu :bēsyōōsyēkyii chēē +/mākēēyibēē kuwo kibkōōnkōy, kuwo ākoo rubiikyii nyēē kaakurat moo kutākyinē keey Yēerusālēm.

⁵² Kumii kwiimēnē :kōōrēēt kikiikuriich :Yēesu ākoo rubiichoo saang'ta ake ām kōōrēētaab *Samaaryaa. Kōōyookto biiko alak kuba ākoy saang'aa bokukāsyi bārooyinto wōlēē sukōōmuunyēē. ⁵³ Nto yu kayit :bichoo wōlooto, kutay :biikaab saang'aata kutorooch, kuuyu kimii kuwēētii *Kōōtaab Yēyiin ām Yēerusālēm.

⁵⁴ Yu kāmwooy :bichoo / kākiiyooktooy kule kātāyiis :biikaab saang'aa, kumwoochi :Yāākōbō ākoo Yoowaana Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, +makeeyeye nee bichoo ēē? Ara kēēmwoochi Yēyiin kutōōrchi iileet kōōmukuus ēē, nto nee?”

⁵⁵ Kuweech keey :Yēesu ānkōōburyoong'to rubiichoo āyēēng'.

⁵⁶ Nto mii yoo, kutākyi keey saang'ta ake.

Wuuy :kēēltaab Yēesu
(Mataayo 8:19-22)

⁵⁷ Nto mii bēsyēēt ake, kumii kēēltaab too kubēētii, kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, “Ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō!” ⁵⁸ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Boonto kimōkōyiniēk wōlēē minyē ānkuboonto nkicheek :tāriitēk wōlēē minyē, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

⁵⁹ Kukuur :Yēesu chiito ake chokuyēk rubiintēēnyii ake, nteenee kumwoochi :chiichoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiing'.” ⁶⁰ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk ankiirubwaa, nteenee ichōō :inyiing' chee-amtaate lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

⁶¹ Kumwoochi :nkinee chiito ake subak Yēesu kule, “Āwēy, Mokoryoontēēt, āmiitē :nkanii āchōōnii, nteenee kany kurook wāā-āmiis biiko ām kaa.” ⁶² Kukētyi :Yēesu nyoo kule, “Chii nyoo tēbēnē mōkōōnkē ānkukusē lēt, kumānyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

10

Kiiyookto :Yēesu rubiikyii alak tāmānwookik tisab

¹ Nto mii yoo, kukwey :Mokoryoontēēt Yēesu rubiik alak chēē kiyitē tāmānwookik tisab* kumāchē kōōyookto simkoonto. Kimāchē kule kubeetaateē āyēēng' āyēēng' akoy kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul chēē kikiikuchōb :inee kuruutoochi lētuunoo.

² Kumānāāng'ēētyo :rubiik, kōō-āmiisēē :Yēesu ng'aleechu, "Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. Kunyoo, osoom kutās :chiitaab yiisyēēt biiko alak.

³ Ōnkēt kule okerkeeye kēēchiir chēē iwēērē suuyiik kwēēn.

⁴ Manam :chii beesyaa nto lool nto mbo kwēyōōnik alak, amookaayaate keyy ām kēēltaab too.

⁵ Yoo kōōwut kayta ake tukul, ōmwoochi biikaab kayaata kule, 'Ōnyōōru bērurto!' ⁶ Yoo yēmāktōōs kunyōōr :bichoo bēruroo, mākunyōōr. Nto yoo māyēmāktōōs, mākōōyēēchook :bēruroo.

⁷⁻⁸ Nto yoo kōōwut saang'ta ake / ankeetoroochaak ām kayta ake, -mōōlumootēē koorin chēē chaang'. Ō-āmē ānkōōyyēē kiyēē kākōōnook :biikaab kayaata kuuyu yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii / kiikoochi kiy. ⁹ Ōsoob chēē mnyoontōōs ānkōōmwoochinē biiko kule, 'Kāākuyityook :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.'

¹⁰ Nteenee yoo katay :biikaab *kiriinkēēt ake kutoroochaak, ōng'ēētyē ānkōōbēēchi keyy. Ōmwoochi biikaab kiriinkoonoo kule, ¹¹ 'Kiibuukwook tēertitaab kiriinkēēng'woong' nyi mii kērēēnkōōkyoo sōōsōōtēē keyy, nteenee māchāktōōs ōnkētē kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.' ¹² ! Kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi biikaab kiriinkoonoto miisin kusiir mbo ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biikaab *kiriinkēētaab Sōtōm ām bēsyoonoo itilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt."

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr :kiriinkōōsyēk choo kitay Yēesu (Mataayo 11:20-24)

¹³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kiriinkōōsyēkaab Koorasiin ākoo Beetsaayta, wuusyō! Tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyāāyēwook ng'al chēbo kwōng' uut. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn :chēē / kikēēyēchinē ng'aleechaa bo kwōng' uut, nto kiikōōbuurēē aryaanteet ankoolaach sirook chēē ibooru kule kookuweek ām miyootyēēt nyēē kōboonto. ¹⁴ Lēyyē, mākunyōōr :biikwook

* **10:1** Tāsyinē:siruutēk alake ng'aleechu 'āk āyēēng'. **10:2** Mat. 9:37-38 **10:3** Mat. 10:16 **10:4** 2Bāy. 4:29; Luuka 22:35 **10:6** Luuka 2:14 **10:7-8** 1Kōōr. 9:6-14; 1Tēm. 5:18 **10:11** Yēyuut. 13:51 **10:12** Luuka 9:1-6 **10:12** Toowu. 19:24-28; Mat. 10:15

ng'wooninto nyēē siirē nyoo mākunyoōr :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al ām kōōrēēt. ¹⁵ Nto akweek biikaab Kaabernaam ii, ōbērē +moobe :nkakweek kibkōōnkōy ēē? Acha, +moobe ng'wēny!

¹⁶ Chii ake tukul nyoo kākāswook kukāākukāswoo. Nto nyoo katayaak, kukaakutaya. Nto nyoo kaakutaya, kukaakutay Yēyiin nyoo kiiyookwoo.”

Kiyēē māchāktōōs koong'ereech rubiik

¹⁷ Nto yu kābokōōyēēw :rubiichoo ki tāmānwookik tisab, kumwoochi Yēesu ām ng'erekweek kule, “Mokoryoontēēt! Kāsweēch ra :tāmirmirook chēē miyootēch, yoo kāākēēyēyiisyēē kaayneeng'uung'.” ¹⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Man sinee kāswook. Kwaakas /kēēwunuku Syeetaani kōōsuuwunēē barak kuu iilat nyēē kārārāk.

¹⁹ Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōtoortoorēē ēērēēnōōk āk kēnēyiisyēk ānkōōsyēēntēē kāāmuukēywēēk tukul chēbo Syeetaani. ²⁰ !Kāāmwoowook, -mōōng'ērēēkiisyē kule kāswook :tāmirmirook chēē miyootēch, nteenee ōng'ērēēkiisyē, kuuyu sirootiin :koynōōkwook ām Kaab Yēyiin.”

Ibēruurootiin :choo kōōkōōnkēt wōlēē wuu :Yēyiin (Mataayo 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yooto kōōnyiiyti :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēesu ng'erekweek. Kusilto Yēyiin kumwooyē kule, “Āchāmtiing' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule inkētē chēē chaang' ānkung'oomēch. Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.” ²² Kikōōnnoo :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē wuu :lakwanyii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee anii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi :chēē inkētē.”

²³ Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēesu rubiikyii ānkulēēnchi, “Ōbēruurootiin ām wōlēē mii :Yēyiin ām kiyēē kookas! ²⁴ !Kāāmwoowook, kiikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk bāytooyik kule nto kas ānkuyēbchi yit kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē ānkōōyēbchinē yit amanaakas.”

Chiitaab Samaaryaa nyēē kilēēl :moo

²⁵ Nto mii yoo, chokutyem Yēesu :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk. Kiteebē kule, “Kāānēētiintēēt, māchāktōōs

10:14 Isa. 23:1-16   **10:15** Isa. 14:13-15   **10:16** Mat. 10:40   **10:17** Luuka 9:10   **10:18** Isa. 14:12; Yoowa. 12:31; Ng'oong'. 12:9   **10:19** Kiruu. 8:15; Māārko 16:18   **10:20** Ng'oong'. 3:5; 20:12   **10:21** Luuka 4:18; 1Kōōr. 1:26-29   **10:22** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 1:18; 3:35; Yoowa. 10:15   **10:24** Luuka 2:30-31; 1Bēt. 1:10-12

ayey nee s̄ānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" 26 Kukētyi :Yēesu kule, "Mwooyē nee :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *Muusa?" 27 Kukētyi :chiichoo kule, "Mwooyē kule icham Mokoryoontēt Yēyiintēng'uung' ām mooyēēt akeenke, soboonng'uung' tukul, nkuruukuuk tukul āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.† Māchāktōōs mbo icham laatyēng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."† 28 Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, "Wuu nyooto! Kunyi, yoo 'keeyey kuu nyooto, +mēēnyōōru soboonto."

29 Kimāchē :chiichoo kōōboorchi biiko alak kule kichurtaat :inee. Kunyoo, kuteebee Yēesu kule, "Ng'oo :laatyēenyuu ēē?"

30 Kōōboorchinēē :Yēesu chiichoo tyoonkōōchēēt kule, "Kimii bēsyēēt ake :chiito ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē kiwēētēē Yēērusālēēm kurēktooy Yēērikō. Kumii kēēltaab too kutuchi :sāsiik alake. Kibuutēē :sāsiichoo sirookyii ānkubirsēēt nyēē kitabakach ānkubākookyi kēēlto komos kukalyelta.

31 Kuchō *:kibkōrōs ake. Nto bērē kukas chiichoo kimii kāru kēēlto komos, kumur taban ankukeeyta.

32 Kuchō subak :chiito ake nyēē kiyēētyēēchinēē yiisyēēt ām *Kōōtaab Yēyiin. Yu kakas :nkinee nyoo chiitkēy, kumur taban.

33 Nto yityo, kuchō :chii nyēbo kōōrēētaab *Samaaryaa, nyēē kichōōnēē sikiryēēt. Nto bērē kukas chiichoo kuriiree. 34 Kuwo yēē kimii ānkumāsyi ng'woowōōk, koonyaay ānkurātyi. Yu keewaany, kukālābchi sikiryēēt. Kikwēryoot ākoy kayta nyēē /kikiimuuchē /kyaalee kiyēē /kyoomē āk rwoonto ānkōōbuurto keey.

35 Yu kāyyēēkunēē, kōōnēm :chiichooto beesaanik ānkōōkoochi chiitaab kayta. Kimwoochi kule, 'Iriibwoo, baa, chiichi ākoy āyēēwu. Nto yoo kakeeytee :beesaanik chēē 'kēēriibēē chu kāākōōning', +māchāātāsuung' laatit nyēē imāchē yoo kāāchōō.' "

36 Yu keewaany :Yēesu kurār tyoonkōōchoonoo, kuteebee kāānēētiintonoo bo kiruutēk kule, "Yoo 'keekas ii, ng'oo ām bichuutēchu sōmōk :nyēē ki laatyēetaab chiichoo kibirē :sāsiik?" 37 Kukēt :chiichoo kule, "Nyoo kiriiree." Kulēēnchi :Yēesu chiichoo, "Man! Kunyoo, wēēbooru :nkinyiing' kiisayta nyēē wuu nyooto."

Yēesu, Maariita āk Maaryaa

38 Kitas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ām baanng'waa ākoy saang'ta nyēē kiminyē :cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maariita. Yu kayit, kutorooch :cheebyoosyaanaa kuba kōōnyii. 39 Kiboonto keey :Maariita cheebkaamet nyēē /

kikēēkuurēē Maaryaa. Kwoomu :Yēesu lōkōōywēk, kimii :Maaryaa yēbo kērēēnkōōkyii kuyēbchinē yit kiyēē kiinēētē.

⁴⁰ Nteenee kimii :Maariita kusuuyusuuyēē ng'aleekaab āmiik. Nto tēē yoo, kuwo yēē kimii :Yēesu ānkulēēnchi, “Mokoryoontēēt! Nto yu kānyikisyoo :yiisyēētaab āmiik, kany chokuyēētyēēchoo :Maaryaa.” ⁴¹ Kukētyi :Yēesu kule, “Maariita, ntēē imiitē iyimēē keey tukuuk chēē chaang’, ⁴² nteenee, mii :kiito akeenke nyēē māchāktōōs / keeyey. Kaakukwey :Maaryaa kiy nyēē karaam nyēē mēēbērē / tākiinēmunēē.”

11

*Kiineet :Yēesu rubiikyii wōlēē /kēēsooytooy
(Mataayo 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Kimii bēsyēēt ake yēē kisooyē :Yēesu. Yu keewaany, kuwēēchi :rubiintēēnyii ake ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, kēēmāchē 'ineetech wōlēē /kēēsooytooy kuu wōloo kiinēētitooy :Bātisāniintēēt Yoowaana rubiik cheechii.”

² Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōsooyē kule, ‘Baaba Yēyiin,

kutōrōriit :kaayneeng'uung',
kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'.

³ Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyēēt ake tukul.

⁴ Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,

kuu yoo kēēnyōōchinē kaat :nkacheek chii ake tukul nyoo
choolwookēnchēēch.
Itiyyēēch /simakeekenteech.’ ”

⁵⁻⁶ Kutas taay :Yēesu takoonēet rubiikyii kurubta keey ākoo saayeet kule, “Yoo kāchōōnchiing' :toontēēt kwēēmooy, imuuchē wēēng'ēētiisyē kule, ‘Laatya, kāānyōōru toontēēt ēē, wē, āmāmii āmnyoo nyēē kaam. Kōōnoo, baa, mukaatiinek sōmōk.’ ⁷ Imuuchē :laatyaanaang'uung' kukuuruung' ām kō kule, ‘Kāākēēruuyē ākoo lēēkōōk kunyoo, -mēēmuuchē :chii takuyaat kurkeet kwēēmooy ku tēē nyi. Kunyi, māmii :wōlēē āyēētyēēchintiing'.’ ” ⁸ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwoochi rubiikyii kule, “!Kāāmwoowook, ānkoo ku choorweeng'uung' :chiichoo, mēēbērē makung'eet areet akeenke ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē. Nteenee yoo 'keetas taay ing'ēētiisyē, mākyootuung' kurkeet ām lētuunoo ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē kuuyu !kēēmuytoochi.

⁹ Kunyoo, soomsē, / kēēkōōning', cheeng', inyōōru, ānkiing'ēētiisyē / kēēyootuung'. ¹⁰ Chii nyoo soomsē, /

kiikoochinē, nyoo chēēng'sē, kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē.”

¹¹ Yu keewaany :Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Ātēebēē chii ake tukul nyoo boonto leekwa kule ii, yoo kateeb :lak-wanaa *burburyoontēēt, ikoochi eereen? ¹² Nto yoo kateeb mēkēyoo, ikoochi kēnēyoo? ¹³ Kunyi, yoo ōchāmē :akweek choo -mōōchurtootiin ōkoochi lōkōkwook tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy? Inēmu keey :nyoo miisin kukōōnook Tāmirmiryēēnyii, yoo kōōsoom.”

Yēesu āk Syeetaani

(Mataayo 12:22-30; Māārko 3:22-27)

¹⁴ Nto mii bēsyēēt ake, kōōbēbēeto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kikiikuyey chiito ake kunamakay :kuut. Yu kēēbēbēeto tāmirmiryoonoo, kukaramiit :chiichoo ankung'alaal nyēē karaam. Kiilat :biiko ¹⁵ nteenee kumwooy :alake kule, “Ānkoō sinee imuuchē kōōbēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch, kwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Bēēlsēbuul nyoo kāāyyoong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch.”

¹⁶ Yooto kuteebee :alake Yēesu kumāchē kutyem kule, “Kiy nee :nyēbo kwōng'luut nyēē +meeyey siiboorunēēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy?”

¹⁷ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey :kayta ake tukul, kuburyētē. ¹⁸ Ōmwooyē kule kikōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk chēē ākwētēē lukēēnyii. Nto kiki-ikukōōno, nto mii kubooriyēē keey nkit. Nto yēē kāākubooriyēē keey nkit, kuburyētē :bāytooyiisyēēnyii. ¹⁹ Nto yoo ākoo kāākukōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk, kukiikoochinē :ng'oo nkicheek rubiikwook kāāmuukēywēēk choo ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy. ²⁰ Nteenee yēē ākoo ābēbēētooy :anii tāmirmirook chēē miyootēch ānku Yēyiin nyēē kōōnoo kāāmuukēywēēk chēē āyēyiisyēē, kōōbooru :yooto kule kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²¹ Yoo mii :chii kanyii ānkukiimoot ānkutinyē kariikaab booryēēt chēē yēmootiin, kumāmii :chii nyēē imuuchē kubooriyēē kut kōōnēmuneē tukuukyii. ²² Nto yoo kāchō :ake nyēē kiimoot miisin ānkuboonto kariikaab booryēēt chēē kōlkōlēch, kōōsyēēntooy chiichoo ānkōōnēmuneē kariikaab booryēēt tukul choo kāyēētēē keey ankubcheyta tukuuchoo kābāru.

²³ Chiito nyēē bāloo ku nyoo māmi komosnyuu. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruuch tukuuk, ku inee :nyēē isērēētē.”

*Iyēēchinē chiito :tāmirmiryēēt nyēē miyaat
(Mataayo 12:43-45)*

²⁴ Kimwooy Yēesu subak kule, “Yoo / kāākiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr, kumwooyē kule, ‘Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.’ ²⁵ Nto yoo kēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. ²⁶ Kuwēētii ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkubokōōwut :tukul chiichooto. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay.”

Ibēruurootiin :biiko choo Yēyē kiyēē mächē :Yēyiin

²⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kukuurchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimii yoto kikiiruruukyi keey :biiko kule, “Ibēruuroot :koomēt nyoo kisiching' ānkōōrēeryiing'.” ²⁸ Kukētyi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Man, nteenee chēē ibēruurootiin miisin ku biiko tukul choo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōlēē /kēēmāktooy.”

*Mākunyōōr ng'wooninto :biiko chēē tāyē Yēesu
(Mataayo 12:38-42)*

²⁹ Yu kachaang'it :biiko miisin ām yēē kimii :Yēesu, kumwoochi :Yēesu kule, “Miyootēch sōō, kule nee :biiko alake chēē mii yuutēyu. Mächē kule /kiiboorchii kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiboorchii ku choo kibo Yoona. ³⁰ Kuu yoo kyoomchinē :Yoona biiko chēbo *kiriinkēētaab Ninaawi kule kuweek ām miyootyēēt nyēē kiboonto, mii :nkinee *:Wēritaab Chiī kwoomchinē biiko kuu nyoto.”

³¹ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kichōōnēē :cheebyoosyaanaa lōōyin chokuyēbchinē yit ng'aleekaab ng'oomnātēēt chēē kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee miitē yu raat :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn. ³² Mākōōyyoong'iis :nkicheek biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kiikuwēēkiis :icheek

11:23 Määrkō 9:40; Luuka 9:50   **11:26** 2Bet. 2:20   **11:28** Luuka 8:19-21

11:30 Mat. 12:38; 16:4; Määrkō 8:12; Yoowa. 6:30   **11:30** Yoona 3:1-4   **11:31**

1Bāy. 10:1-10

kurubta keey ākoo āmtooyiisyēētaab Yoona ānkumii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona.”

Kōōnu :kāānēētēyiwēēkaab Yēēsu lēbkēēyyēēt
(Mataayo 5:15; Māārkō 4:21)

³³ Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Māmii :chii nyēē tābē taariit ankuwuny, nto kōōkubuuyēē kērēbēēt. Nteenee /ki-ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi chii ake tukul nyoo chōōnii kō.”

Ing'oonkyinē keey lēbkēēyyēētaab Yēēsu
(Mataayo 6:22-23)

³⁴ Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Koong'uung' :nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt. Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. ³⁵ Kunyoo, ōriib keey -mookany ōbērē tōōs ōboontē lēbkēēyyēēt ākoo mēēnānēēt. ³⁶ Yoo kēēng'oonkyi bōōrng'uung' tukul lēbkēēyyēēt nyēē māmii wōlēē kāng'ēt, kōōloombuuchiing' :lēbkēēyyoonoo. Kerkeey ākoo yoo keekwenyiing' :taariit nyēē māmii :kiyēē kakerekta, lēbkēyiitu :bōōrng'uung' tukul.”

Kichuur :Yēēsu Farisaayek
(Mataayo 23:23-27)

³⁷ Kutākumii :Yēēsu kung'ālōolē, kumwoochi *:Fārisooyiintēēt ake kubeeta keey inee kanyii bokwoomiis. Kucham :Yēēsu.

³⁸ Yu kayit, /kiikoochi āmiik. Kwoomiis :Yēēsu amaneen-tasiim āwunnyēk kuu wōlēē kiwuu ātēbuutēkaab Yuutayek. Kiilat :chiitaab kayta miisin.

³⁹ Yu kakas :Yēēsu kule kinam kuut Fārisooyiintonoo :kiyēē kiyeyakay, kulēēnchi, “Ōchāmē :akweek *Farisaayek ōtiliilē bōōrwoonikwook saang', nteenee ōbākooktooy āriit kutuur. Ōsāsunootēē biich tukuuk ānkōōyēyē ng'al chēē miyootēch.

⁴⁰ Ōbērbērēch sōō nyēē tyaa! -Mōōnkētē :akweek kule Yēyiin :nyēē kiyēyē bōōrtaab chiito saang' ākoy āriit? ⁴¹ Ōkoochinē biiko choo bānoon kiyēē ōboontē kusiir yoo kātōōsāsunēē. Yoo lkooyey kuu nyooto, mākutiliit :kiy ake tukul ām wōlēē ōmiitē.

⁴² Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee *:Farisaayek! -Mōōkustooy ōnēmchi Yēyiin akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ōnyōōru ānkoo ku mining' nyēē tyaa. Nteenee -mōōkāsē tukuuk chēē wōōyēch. Tukuuchooto ku ōyēchi chii ng'ālyoo nyēbo man āk kule ocham Yēyiin. Māchāktōōs nto kyōōyēyē tukuuchuutēchu wōōyēch -āmōōwuutyēē nkicheek choo minkēēch.

11:32 Yoona 3:5-10   **11:33** Luuka 8:16   **11:34** Yēyuut. 26:18; 2Kōōr. 4:6

11:35 2Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 5:8, 14; 1Tēēs. 5:5   **11:37** Luuka 7:36   **11:39** Māārkō 7:2-4   **11:41** Luuka 12:33   **11:42** Mat. 23:23

43 Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee, :Farisaayeeek! Kyoocham ōkwēyē ng'ēchērōōk choo bo taay ām *koooriikaab saayeet. Ōchāmē mbo /kiisuboooyootook nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich.

44 Ōmiitē sōō mbo subak nyēē miyaat kule nee! Okerkeeye kiy nyēē tiliil ām saang' ankununaat :wōliin bo āriit nyēē yoo kāsiir :chii yēē ōmiitē, -mēēnkētē kule ōnuunnyootiin.”

*Kichuur :Yēēsu nkicheek kāānēētikaab kiruutēk
(Mataayo 23:4, 13, 29-36)*

45 Kumwoochi :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, yoo 'keeng'alaal kuu nyooto, imiitē in-tosuureēch nkacheek.”

46 Kumwoochi :Yēēsu nyoo kule, “Ōmiitē sōō :nkakweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Kyoocham ōng'irēē biiko alak tukuuk chēē nyikiisēch āmōōmāchē :akweek kut ōtiiny.

47 Ōmiitē nyēē miyaat kule nee! Kibākāchē mbo :kuukoong' *wōōrkooyik choo kibo kēny ānkōōmiitē :akweek ōtēēkyinē tukuuk chēē /sikiisōōtēē /kēēkoonyitē. 48 Yoo ōmiitē ōtēēchē tukuuchoo, ōchāmchiintōōsii kule karaam :kiyēē kiyey mbo :kuukoong'. Kibakach :icheek wōōrkooyik ānkōōmiitē :akweek ōtāsē taay ōnoomēē yooto kibākōokyinē :icheek. 49 Ākoo man yoo kimwooyē :Yēyiin kule, '+Māāyooktē wōōrkooyikyuu āk *lēbkēēyikyuu. +/Makeebakach alak nto alak +/mākēēwus.' 50 Kunyoo, +/mākiing'woonchook akweek kāānēētikaab kiruutēk āk biiko alak choo kiikuyey kuu nyooto kuuyu kyooobakachaanu biikaab Yēyiin kung'eetee yēē /kikeeyeyee kōōrēēt. 51 /Kikiinaamee yoo /kikēēbākāchē Ābēl ākoy yoo /kikēēbākākyinē Sekaryaa yoo kibo kwēēnuutaab *kāābkōrōs āk *Kōōtaab Yēyiin. Man, +/mākiing'woonchi bichoo tukul :choo yēyē ng'aleechaa miyootēch.

52 Ōmiitē :akweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Ōbērē ōboontē ng'oomnānēēt nyēē wōō kurubta keyy ākoo Yēyiin. Nteenee kyootay orub kiyēē mākwook :Yēyiin kule oyey. Ōkērēktooy mbo biiko alak kuyey kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin.”

53 Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kwoowēsyyi :kāānēētichoo bo kiruutēk āk *Farisaayeeek ānkutoow kuteebaa-tee tēēbuutēk chēē chaang'. 54 Kimāchē :bichoo kule kutech Yēēsu ām kiyēē mākumwooy /sikeenam.

12

*-Mookerkeyiitu :nkakweek Farisaayek
(Mataayo 10:26-27)*

¹ Kikwa :biiko ānkōōruruukyi keey yēē kimii :Yēesu kut kuku-
unykuuny :mētēwook. Yooto, kung'āloolchi :Yēesu rubiikyii
kule, “Ōriibēē keey ng'aleekaab Farisaayek, kuuyu yēyē
keey :bichu kule kāroomēch, nteenee māwuu nyoo. ² Kiy
nyēē iyēēnoot +/mākiiboor, nto kiy nyēē wunyaat ākoy ku-
took bēsyēēt ake. ³ Kiy nto ng'ālyoo ake tukul nyēē mwooyē
:chiito kōōsōōtē kule tōōs mēēbērē / makeekas, kusyooru
keey :ng'ālyoontoonoo bēsyēēt ake. Nto yoo kāchoomchi :chii
ake ng'al kumiitē kōōto nyēē maalaat, ākoy / kēēkāsunēē
ng'aleechaa saang'.”

*Ōkēnēē keey Yēyiin
(Mataayo 10:28-31)*

⁴ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Biikyuu,
-mōōmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk kubakach
bōōrwoonikwook, nteenee māboonto kāāmuukēywēēk kusiir
yooto. ⁵ Mii :nyēē māchāktōōs ōmuyēē! Boonto :nyooto
kāāmuukēywēēk kutōōrchook wōlēē bo maataab kibchuulyo,
yoo kōōbēku.

⁶ /Kyooltēē oob kootiitiyēēnik muut beesaan chēē mābo
laat? Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē mākuwuutyēē :Yēyiin ake
tukul. ⁷ Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab
chiito. Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu isōōtook akweek :Yēyiin
miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'.”

*Ōkiilchi Yēesu
(Mataayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo kule, “Yoo
kāchāmchiin :chii ām taayeetaab biiko kule chāmo,
+maacham :nkanii, *Wēritaab Chii, chiichoo ām taayeetaab
*malayikaanikaab Yēyiin kule chiinyuu. ⁹ Nteenee nyoo
kataya ām taayeetaab biiko, +maatay :nkanii ām taayeetaab
malayikaanichaa.

¹⁰ +/ Mākēēnyōōchi kaat biiko choo ng'āloolēēnoo nyēē
miyaat, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat biiko choo chubē
Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹¹ Yoo /kākiyyoong'tēēnook kōōk ām kōōkwōōsyēkaab Yuu-
tayeek āk chēbo bāytooyik alak, -mookany kooyiimaak mēt
:kiyēē +moomwaay nyēē ōtuuchēē keey. ¹² Mākukōōnook yooto
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleek chēē +moomwaay.”

Berber :nyēē tiyyēē mēt bāytitaab kōōrooni

¹³ Yu keewaany :Yēesu ng'aleechaa, kumwooy :chiito ake ām biiko kwēen kule, “Mokoryoontēēt, mwoochinoowoo baa ng'eetaabiya kubchēwoo tukuukaab baaba.” ¹⁴ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Mānāmoo :ng'ala chēē wuu choo.”

¹⁵ Kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Ōriib keey! Māmāchāktōōs ōtukuulchinē keey tukuuk ām kōōrooni, kuuyu mārubtooy keey :soboonto nyēbo man āk bāytit nyēē boonto :chii.”

¹⁶ Kutas taay :Yēesu kurār tyoonkōōchēēt ake kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiboonto mbarenyii nyēē wōō. Kiyey :āmiik ām mbaraanaa miisin. ¹⁷ Yooto, kumwaayee moo kule, ‘+Maayey kule nee? Ākōnōrēē ānō āmiichu tēē chu tukul?’ ¹⁸ Kumwooy kule, ‘Kiito nyēē miitē, +maaburyeet chookēēnik choo kōbo kwaak ankaateech chēē wōōyēch. Mākukōōno :chooto bārooyinto wōlēē +maakonoree āmiikyuu tukul āk tukuukyuu tukul. ¹⁹ Yoo kaakonor, āmwoochi keey kule: Kany atankas ankaabaybayiitu kuuyu kaakonor āmiik chēē yēmoo ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kwoonii.’ ²⁰ Nteenee kumwoochi :Yēyiin chiichoo kule, ‘Iberber sōō kule nee! Mii /bokiinēmunēniing' soboonng'uung' kwēēmowuuni. Kunyi ii, mākubooyiit ng'oo :tukuuchoo 'keekonor?’

²¹ Kunyoo, berber :chii nyoo itukuulchinē keey bāytit ām kōōrooni āmātinyē bāytit ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 6:25-34, 19-21)*

²² Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Kunyoo, āmwoowook kule -mooyiimee keey kule ō-āmē nee, nto kule ōloochē nee. ²³ Wōō :soboon kusiir āmit nto sirooy. ²⁴ Māchē ōkāsēē tāriitēk. Māchoonsē, mākēsiisyē āmātinyē mbo chookēēn, nteenee tākubāyē :Yēyiin. Ntēē ōbooyē :akweek koomānuut ām wōlēē mii :Yēyiin kusiir tāriit! ²⁵ Mātāsyinē keey :bēsyeēt mbo akeenke yoo keeyiimee keey :chii soboontaab kōōrooni. ²⁶ Nto yēē ākoo -mēēmuuchē :yooto kuyēētyēēchook kiy mbo kisich ii, nyēbo nee kooyiimaak :tukun mētēwoy?”

²⁷ Kutas taay :Yēesu tākumwooy kule, “Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt. Māchiiryootē āmāyēchinē keey sirooy. !Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu :toobtōōchoo. ²⁸ Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs raat nto nyēē mā tyaa kurarach, kucham nee wōlēē makoolaaktaak akweek?”

²⁹ -Mooyiimee keey ng'aleekaab āmiik nto ng'al alak tukul.
³⁰ Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē wuulyootēē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn kule ōmāchēē :akweek tukuuchoo.
³¹ Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake.
³² -Mōōmuuyēē :akweek, biikyuu choo ōng'ērinēch, kuuyu kōōkuchāmwook :Yēyiin kule ōwut Bāytooyiisyēēnyii.
³³ -Mōōtukuulchi keey tukuuk chēē ōboontē, nteenee ōyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōnyōōru bāytit nyēē mābēku ām Kaab Yēyiin. Māmii wōloto :chōōriin āmāmii :kuutya nyēē makunyeeree. ³⁴ Tiiyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.”

Ōchōb keey

(Mataayo 24:42-44; Māārko 13:33-37)

³⁵ Kutas taay :Yēēsu subak kumwooy kule, “Oyeyte keey nyēē karaam obakaakte taariinek kulāytōōs. ³⁶ Okerkeyiitu motwoorik chēē mii kukānyē mokoryoontēēng'waa kōōyēēwunēē saakweetaab kooyēēy. Yoo ōchōbootiin, +mōōyootyi mokoryoontēēt kurkeet areet akeenke, yoo kēēng'eētiis. ³⁷ +/Mākiibēruur motwoorik choo /kākēēnyōōr kukāsu. ! Kāāmwoowook, mākuyēytoochi :mokoryoontēēt motwoorichoo āmiik ankubay :inee nkityō.

³⁸ Imuuchē :mokoryoontēēt kuyit ām āsiiswēk alak tukul. Imuuchē ku kwēēmooy kwēēn nto kumānēērir :kōōrēēt. Nteenee ām asiista ake tukul nyēē kayit, +/mākiibēruur motwoorik choo kānyōōr kuchōbootiin.

³⁹ Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chii āsiiswēk chēē isābunēē :chōōriin, nto riibē kayta -/mākēēbut.
⁴⁰ Kunyoo, ōchōbē keey :nkakweek, kuuyu makucheeraak *:Wēritaab Chii.”

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey

(Mataayo 24:45-51)

⁴¹ Yooto, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, acheek nkit :chēē imiitē imwoowēch ng'aleechu, nto chii ake tukul?”

⁴² Kukētyi :Yēēsu kule, “Motwooriin :nyēē ikochinē :moko-ryoontēēnyii kōōyyoonkyi chuut ku nyēē /kiikoosēē keey ānku ng'oom. ⁴³⁻⁴⁴ ! Kāāmwoowook, yoo karub :motwooriintonoo kuu wōlēē māktooy :mokoryoontēēnyii, kōōbēruuroot. +/Maki-ilaang'tee kōōyyoonkyi tukuuk tukul chēbo kayta.

⁴⁵ Imuuchē koosoot :motwooriintonoo kule lōō yēē wokōōyēēwunēē :mokoryoontēēt. Yooto mākubirsēēt

motwoorik chuut kusiir yēē kātāyibē nyēē karaam ānkōōbootyi āsiiswēkyii āmiisyēēt āk yyēēsyēēt. ⁴⁶ Nto yoo kayit :mokoryoontēēt kumēēnkētē :motwooriintonoo / ānkēēnyōōr kumiitē kuyēyē kuu nyooto, +/ mākēēlālchi / ānkēēwēēkyi komosta nyoo bo choo -/ mākiikoosēē keyy. ⁴⁷ +/ Mākiing'woonchi chiichoo miisin, kuuyu kēēnkētē kiyēē / kākēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey kuu nyooto. ⁴⁸ Nteenee chii ake tukul nyēē -mēēnkētē kiyēē / kēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey, mēēbērē nyōōru :nyoo ng'wooninto nyēē wōō kuu nyoo inkētē. Chii nyoo / kākiikoochi bārooyinto nyēē wōō kuyeyee kiito ake, +/ makeemakee kiy nyēē wōō. Nto yoo / kākiikoochi ake kāāmuukēywēēk kusiir chēbo ake, +/ makeemakee kiy nyēē wōō kusiir nyēbo nyiin.”

*Kicham :biiko alake Yēēsu, nteenee kitay :alake
(Mataayo 10:34-36)*

⁴⁹ Kumwooy :Yēēsu subak kule, “Kichāātoowu maata nyēē mākōōtiliil biiko ām kōōrēēt. Lēyyē, ābērē nto /kaakiinaam mayi kuwōōyit. ⁵⁰ Nteenee +/mākiibuuntēēnoo nyāliluutēk ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ankaakukinyaataa :ng'aleechu ākoy bēsyēēt nyoo mākubēkunēē.

⁵¹ Ōsōōtē akweek kule āchōōntooy tāloosyēēt kōōrooni? Acha! Āyibu nyalilta ākoo bcheyateet. ⁵² Makubchey keyy :biikaab kayta ake. Yoo kā muut :bichoo, makuchama :sōmōku ankutaya :chuut āyēēnku, nto mā nyoo, kuchama :āyēēnku ankutaya :sōmōku. ⁵³ Makuchama :wēēriit kutaya :kwaan, nto kutaya :wēēriit kuchama :kwaan. Mākuchuunchuun :chēēbto āk kaamet. Mākuyil :kooniyit nyēē kōboontēē keyy :koorkēētaab wēēriit āk cheebyoosyeetaab biikooy.”

*Mākuyōōt :choo katay Yēēsu
(Mataayo 16:2-3; 5:25-26)*

⁵⁴ Yooto, kuwēēkyi keyy :Yēēsu biiko ānkumwoochi kule, “Yoo kookas boolteet kuloong'unēē tinkeyy, ōmwooyē kule, ‘Mākurōōbēn ra,’ kuyeyakay kuu nyooto. ⁵⁵ Nto yoo kāwusunēē :yoomeet komostaab sōōy, ōmwooyē kule, ‘Makulay ra :asiista,’ kuyeyakay kuu nyooto. ⁵⁶ Ōbērbērēch! Ōbērē tōōs ōnkētē chēē chaang'. Ōnkēt ōmwoowu kiyēē ibooru :wōliin bo barak āk ng'wēny -āmōōnkētē kiyēē mii kuyēyāktōōs bēsyōōsyēchu.

⁵⁷ Ām nee yu simōōnkētē :akweek kiyēē bo man? ⁵⁸ Yoo mii :chiito ake wokōōyyoong'tēēniing' kōōk, kumāchāktōōs isy-eem simōkāsyyiinē āk chiichoo kutoombo kōōyititiing' kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kōōmuuchē :chiichoo wokurating'.

⁵⁹ Nto yoo /kaakeerating', mēēbērē /makiityaaktiing' ākoy yoo 'keeyaakte bēsēntaab biich."

13

Oweeksee miyootyēēt

¹ Yooto, kukwoonchi :biiko alake Yēesu ānkumwoochi kule, "Kibakach *:Bilaato Yuutayeek alak chēbo Kalilaaya yoo kiyibu tukuuk /kēēbēelchinēē kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin."

² Kuteebēē :Yēesu bichooto kule, "Ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng'ōōkisto nyēē wōō kusiir Yuutayeek alak? Ara :kiyooto sōō nyēē kiyey /sikeebakach? ³ Acha! Māwuu nyoo. Nteenee yoo kamooweeke ām miyootyēēt nyēē ōboontē +mōōbēku :nkakweek kutukul. ⁴ Nto yoo kiturbubchinē :kiyoo ki kooy miisin ām Siloowaam biiko taman āk sisiit kubēk ii, ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng'ōōki nyēē wōō kusiir biiko tukul ām Yēērusālēm? ⁵ Māwuu nyoo, nteenee yoo kamoobakaakte ng'ōōkiswookikwook +mōōbēku :nkakweek kutukul."

⁶ Nto mii yoo, kōōboorunēē :Yēesu tyoonkōōchēēt kule, "Kiboonto :chiito ake mbareetaab *musābiibuunēk. Kimii :kēētī ake mbaraanaa nyēē /kikēēkuurēē *mutiiniit. Kiirwoomē :chiichoo kēētooto kwaak ānkōōsyoochē āmānyōōru lokoyaa.

⁷ Kinyit :kēētoō chiichooto yooto, kumwoochi nyēē kiyēytooy mbareet kule, 'Kēnyītaab sōmōk :nyi ārwoomē kēēti āmānyōōru kiy! Ntēē kaker mbareet buch. Kunyi, iluultē!'

⁸ Kukētyi :chiichoo kule, 'Mokoryoontēēt, kany tākēēriibēē kēnyīniitēnyi baateey! Āmāchē ayeyte ām kēēlto nyēē karaam kusiir kwaak āroonkyinē buurēēsik. ⁹ Yoo kātēbi kut kuyey lokoyeek, ku karaam, nto yoo kamayey, iluultē!'

Kiiburyoong'to :Yēesu kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeet

¹⁰ Yu ki bēsyēētaab *Sabaato kōōnēētīis :Yēesu ām kōōto ake nyēbo saayeet. ¹¹ Kimii :cheebyoosyeet ake kōyooto nyēē kikuuykuuyoot :suweet ām kēnyīisyēk taman āk sisiit.

¹² Yu kakas :Yēesu cheebyoosyaanaa, kukuur kuchō taay ānkumwoochi kule, "Cheebyoos, kaatyaaktiing'!" ¹³ Kutiinyēē :Yēesu cheebyoosyeet āwunnyēk. Yooto, kuchuulakay :suweetaab cheebyoosyaanaa bakeenke ānkusilto Yēyiin kubirchinē kōōnkōy. ¹⁴ Nteenee kinyēēr :kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeet kuuyu kiisoobiis :Yēesu yēē ki *Sabaato.

Kimwoochi biiko kule, "Mii :bēsyōōsyēk lo chēē /kēēyēyēē yiisyēēt. Chooto :chēē māchāktōōs ōkwoonii /bokiisoobook āmēēbērē bēsyēētaab *Sabaato." ¹⁵ Yooto kulē :Yēesu, "Kiblem-bechiisyechu! Ntēē ōyēyiisyē :nkakweek yēē Sabaato! Ōmāchē ōmwoowoo kule -mōōtyoochē tany nto ku sikiryō ānkōōkwēr

wokuyye bēeko yēē bēsyēētaab Sabaato? ¹⁶ Kikiikurat :Ki-brōkōsyootēēt cheebyoosyaani kēnyiisyēk taman āk sisiit. Nteenee kēēkoosēē keye Yēyiin kuu *Abraam. Ara kaayey :anii ng'alyoo nyēē miyaat atyaaktee nyalili ām bēsyēētaab Sabaato?"

¹⁷ Kichusyo :buunikaab Yēēsu, nteenee king'ērēkiis :biiko alake kubo tukuuk chēē /kiilātē chēē kiye y :Yēēsu.

*Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 13:31-33; Māārko 4:30-32)*

¹⁸ Kiineet :Yēēsu ng'alyoo kurubta keye āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiteebēē biiko kule, "Wuu nee :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto +/mākiiboorunēē nee? ¹⁹ Okany āmwoowook, kerkey kēbuswoontēēt ake nyēē mining' nyēē /kēēkuurēē *ari-taaliit. Yoo kabiit :kēbuswoontooni, kuwōōyiitu ankusabach kut koomuuch kuminy :tāriitēk."

²⁰ Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, "Kerkeye :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ²¹ yoo kanam :cheebyoosya tukun choo ikuutu bus ankutankwarta busyeek chēē chaang' kut kukuut miisin."

*Kurkeet nyēē mariich
(Mataayo 7:13-14, 21-23)*

²² Nto mii yoo, kumur :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk kōōnēētiisyootē yooto tukul kutākyinē keye Yēērusālēm.

²³ Yooto, kuteebēē :chiito ake kule, "Mokoryoontēēt, makooraach :Yēyiin biiko chēē ng'eri sōō baateey?" Kukētyi :Yēēsu kule, ²⁴⁻²⁵ "Mariich :kurkeetaab Kaab Yēyiin. Kunyoo, kōōkiil keye :chii sukōōwut kutakuyaataat :kurkeet, kuuyu yoo kāākutēmēl :chiitaab kōōto makusyēem :biiko chēē chaang' kule kōōwut, nteenee mēēmuukāksē. Nto choo /kaakeekerta saang' ānkōōkōnykōōny kurkeet / kēēyootyi, kumwoochinē choo :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētook.'

²⁶ Makuriiree keye :bichoo kule, 'Ntēē kikyoomiisyootē tukul 'ānkiinēētiisyootēē soong'wēkyoo!'

²⁷ Mākumwooy :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētook, āmēēbērē +mōōwut kōyi kubo miyootyēēt nyoo oboontē. Kunyoo, obēēchi keye!'

²⁸ +Mabokuriirunee :biiko chēē chaang' ng'wēny kule nto kisimkusyēem kōōwut / kumanaakeeker kurkeet. Kumii kēēyyoong'iis saang', māukāsē *Abraam, Isaka, Yāākōbō ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul choo mii kibkōōnkōy.

²⁹ Makukwaanee :biiko komoswookik tukul ām kōōrēēt kumukuul ānkunyōōr ātēbng'waa ām Kaab Yēyiin. ³⁰ Nteenee

13:16 Luuka 14:5   **13:16** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29   **13:17** Māārko 2:27-28   **13:19** Ēsēk. 17:22-24; Mat. 13:31-32   **13:22** Luuka 9:51   **13:24-25** Māārko 7:13-14; 1Kōōr. 9:25; Kolos. 1:29; 1Tēm. 6:12; Mat. 25:10-12   **13:27** Mat. 7:23; 2Tēm. 2:19

ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Mākubooyiit lēt :choo yibē keey barak, nto choo yibē keey ng'wēny, makoonto.”

Kāwōōtyoontiitaab Yēerusālēēm
(Mataayo 23:37-39)

³¹ Kikwoonchi yooto *:Farisaayeeek alake Yēesu ānkumwoochi kule, “Yoo imāchē isob, ing'eetee yu, kuuyu mii *:Ērōōtē kuchēēng'iing' kumāchē kubakachiing'.”

³² Kukētyi :Yēesu Farisaayeechaa kule, “Obe bōōmwoochi kimōkōyinoo kule tāātāsē :anii taay ābēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch ānkāāmiitē āsoobootē biiko raat āk tuun, ntee-nee +māāyityi tabanta ām bēsyēētaab sōmōk. ³³ Man sinee kule +māāwēēsyētē raat, tuun āk kōōyyiin. Māyēmāktōōs kumēēchi *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul yoo mā Yēerusālēēm.

³⁴ Wōōy, wēē, Yēerusālēēm, wē, Yēerusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnnoo kut ayey kuu nyooto. ³⁵ Kunyi kuyoochiin :kāng'woong'. !Kāāmwoowook, kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo, ākoy omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.'”

14

Kinyikisiit :kwilateet

¹ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Yēesu kaytaab chiito ake nyēē ki akeenke ām *Farisaayeeek chēē ki wōōyēch. Kimii nkicheek :Farisaayeeek alake kayaata. Kimii kuchēēng'ē kukas yoo makuchwees :Yēesu bēsyēētaab *Sabaato. ² Kimii :nkinee chiito ake yooto nyēē kiikwaanaat :bōōrto. ³ Kuteebee :Yēesu Farisaayeechaa āk kāānēētikaab kiruutēk kule, “Chām wēēch :kiruutēk /kiisoob chii yēē bēsyēētaab *Sabaato, nto acha?” ⁴ Mānāāwāl kiy :bichoo. Yooto, kunam :Yēesu chiichoo āwut ānkōōsoob nto yityo, kumwoochi kuwēēchi keey.

⁵ Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēesu Farisaayeechaa ānkumwoochi kule, “Yoo kēēsuuchi :lakwang'uung' nto ku teeng'uung' ng'wēēn yēē *Sabaato, ichuutunēē ng'wēēn oob areet akeenke?” ⁶ Mānāāwāl kiy :bichoo.

Ōyibē keey ng'wēny

⁷ Yu kakas :Yēesu wōlēē kimii :tāyēēk kulēkwēltooy ātēbto /kēēmāchē /kyoomiis, kumwoochi kule, ⁸ “Yoo /kākēēkuurook

obe saakwa ake tukul, -mōomoymooyē ng'ēchērōōk chēbo kooniyit. Āmwooyē kuu nyooto, kuuyu imuuchē kuyit :toon-tēetaab kayaata nyēē kooniyitoot kusiiring'. ⁹ Mākukwēryoon :chiitaab kayta toontoonoo ankuchokoong'eeteeniing' yoo 'kēēbuurēē ankookeering' :toontoonoo. Yooto, +mēēchus anki-icheeng' ng'echer ake tukul nyēē kākēluung'. ¹⁰ Nto kiyēē māchāktōōs ōyēyē ku nyi: Ōtēbēē ng'ēchērōōk choo bo lēt. Inkētē :ng'oo yoo kāchō :chiitaab kayta ankukasing' imi-itē 'kēēbuurēē yooto, makoong'eetiing' wēētēbēē ng'echereet nyēbo taay. Yooto, +/mākēēkooniyitiing' ām taayeetaab tāyēēk chuut.

¹¹ Kunyoo, chii ake tukul nyoo yibē keey barak +/maki-ichuchuuk. Nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr."

-Mēēyēyē kiy imāchē kule /kēēyookuung'

¹² Nto mii yoo, kukētyi keey :Yēesu chiitaab kayta ānkumwoochi kule, "Yoo 'keeyey saakweet, māmāchāktōōs ikuurē baateey chōōrōōnuutēkuuk, mbo ng'eetaabkoomēt, tilyōōnuutēkuuk nto laatoosyekuuk choo mokorēēn, choo inkētē kule mākukuuring' nkinyiing' bēsyēēt ake. ¹³ Nteenee māchāktōōs ikuurē bānoonik, choo ing'wooltōōs, choo sōnkōchootiin āk cheebkoraatiisyek ¹⁴ choo -mēēmuuchē kukuuring' bēsyēēt ake. Yooto, mākōōbēruuriing' :Yēyiin ānkutuwēniing' ām bēsyoonoo ing'ēētēē meet biiko choo churtootiin."

Saakweet nyēē wōō

(Mataayo 22:1-10)

¹⁵ Yu kakas :chiito ake nyēē kyoomiisyē ākoo Yēesu ng'aleechaa, kumwooy kule, "Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo +mābokwoomiis ām saakweet nyoo bo Kaab Yēyiin."

¹⁶ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, "King'et :chiito ake kuyey saakweet nyēē wōō ānkukuur biiko chēē chaang' kukwa saakwaanaa. ¹⁷ Yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikyoomēē saakweet, kōōyookto motwooriintēēnyii wokumwoochinoot bichoo kukwa. ¹⁸ Nteenee kitoow :ake tukul ām bichooto kusoom nyoooyetaab kaat kuuyu kimēēmuuchē kuchō. Kimwooy :ake kule tākumiitē kumārārē mbareet nyēē kitākwoolē. ¹⁹ Kulē :ake kitākwoolē yeeyiikyii taman kunyoo, kimii wokusyēēmtōoy. ²⁰ Nto ake kumwooy :nyoo kule kitākōōmutiisyē kunyoo, kimēēmuuchē kut kuchō.

²¹ Yu keeyey :motwooriintonoo kaa, wokumwaayta ri-irikaab bichoo. Yu kakas :chiitaab kayta kuu nyooto, kunyēēr. Kōōyookto motwooriintēētkey kubuntootēē kēelwookik choo wōōyēch āk choo minkēēch ām *kiriinkēēng'waa wokukuuroot

chii ake tukul nyēē banan nto nyēē sōnkōchoot nto nyēē ing'woolē ākoo nyēē koraat. ²² Ānkoo kiyey :chiichooto kuu nyooto, kitakubaraay :kōōto. ²³ Kumwoochi :chiichoo mot-wooriintēētkēnyii subak kule, 'Āmāchē tāwēēkuurootē biiko alak kukwaanaatee rōōrōōkiisyēk tukul chēbo yēēmoonī. Kany kuchō :chii ake tukul nyēē 'kēētuyēē nto anyuun koonyiit kōyi.' ²⁴ Māmii :chii mbo akeenke ām bichoo /kōsimkēēkuur nyēē makucharee kiy mbo kisich nyoo /kōōkēēyēytoochi."

*Yoo sukuyēk :chii rubiintēētaab Yēēsu
(Mataayo 10:37-39; 5:13; Māārko 9:50)*

²⁵ Yooto tukul, kimii kurubootē :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kuweech keye :Yēēsu kukas bichoo ānkumwoochi kule, ²⁶ "Chii ake tukul nyoo māchē kuruba, kumāchāktōōs kuchama kusiir wōlēē chāmtooy kwaan, kaamet, koorkēēnyii, lōkōkyii, mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet ankuchamta mbo soboonnyii kubo anii. Yoo māwuu nyoo, māyēku rubiintēēnyuu. ²⁷ Māmii :chii nyēē imuuchē kuyēk rubiintēēnyuu yoo kamamuyta ng'wooninto nyēē mākunyoōr kubo anii.

²⁸ Ng'oo ām akweek :nyēē imuuchē kuteech kōōto yoo mānēēbuur ng'wēny ānkōōyit tukuuk chēē boonto yoo yēmē kutēeksēē? ²⁹ Yoo -kāmēēyit, kōōmuuchē kutoow tēeksēēt nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār :tukuuk. Yooto, mākuroorchi :biiko kule, ³⁰ 'Kookas murooniin, kosyeem kutēekso, nteenee kōsimkurārchi :tukuuk kumanaayit :kōōto teket.'

³¹ Nto, māmii :bāytooyiintō nyēē imuuchē kurat keye kule kuwo booryēēt, yoo mānēēbuur ng'wēny āk biikaab kōōkwēēnyii. Mākyiintōōs kukas yoo imuuchē :lukēēnyii nyēbo murēnik kisyēērōōk taman, kōōbēl buunik kisyēērōōk tibtēm. ³² Yoo kāsē kule mēēmuuchāktōōs, kumāchāktōōs kōōyookto alamaalyeet wokung'āloolchi buunik kutākumii wōlēē lōō sukung'eet kōōchoomnyo keye.

³³ Kunyoo, chii nyoo māchē kuyēk rubiintēēnyuu, māmāchāktōōs kuyēētyi keye soboontaab kōōrooni. ³⁴ Karaam :muunyeet.* Nteenee yoo kaakumiyatiit, mēēbērē tākumii wōlēē / kēēyēytooy sitakukaramiit. ³⁵ Muunyeet nyoo -mEEKUKARAAM, mēēbērē / tākēēyēyēē kiy. -/ Mākiisēērēē mbo mbareen kule sukooneer āmiik. Yoo kaakumiyatiit :muunyaanaa kumāchāktōōs / kēēlulukto. Nyoo yēbē yiit, kukas."

14:21 Luuka 14:13   **14:24** Mat. 21:43; Yēyuut. 13:46   **14:26** Mat. 10:37;
Luuka 12:51-53; 18:29   **14:27** Mat. 10:38-39   **14:33** Luuka 9:62   * **14:34**
Iyyoonkyinē :ng'ālyoontooni bo 'muunyeet' kule /kiinēmchi keye yiisyēētaab Yēyiin.

15

Kēēchiiryō nyēē kibot
(Mataayo 18:12-14)

¹ Kimii :yēē kikwoonchinē Yēēsu :kāāruruukikaab *syuuruut chēē chaang' āk biiko alak chēē kiyēyootē ng'al chēē miyootēch. Kibokuyēbchinē yiit :bichoo kiyēē kiinēētē :Yēēsu.

² Yooto kōōng'unyng'uunyis *:Farisaayek āk kāānēētikaab kiruutēk kumwooyē kule, “Ntēē toochē :chiichi biich chēē kibng'oōkisiis ānkwoomiisyē :tukul?”

³ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, ⁴ “Yoo iboontē kēēchiirēkuuk bokol ānkubot :akeenke, ibākookyinē oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool yeechey ankuweecheeng'aate nyoo kābotē? ⁵ Nto yoo 'kēēnyōōru, ikālābchinē oob buuy ānkiichōōntē kaa ām ng'erekweek? ⁶ Yoo 'keeyit kaa ii, ikuurē oob chōōrōōnuutēkuuk āk laatoosyekuuk ānkubōōng'ērēkiisyē :tukul kuuyu 'kēēnyōōru kēēchiiryoonoo?”

⁷ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, makung'erech :nkinee Yēyiin kubo choolwookiintēēt akeenke nyoo kākēt keey kusiir biiko tāmānwookik sokool āk sokool choo kuurē keey kule churtootiin āmāmāchē kule kuweek.

Beesyaa nyēē kiisuuyto

⁸ Nto yoo boonto :cheebyoosya beesaanikyii chēbo koomānuut ānkōōsuuyto :akeenke, tābē oob taariit ānkōōbuuch kōōto tukul kuchēēng'so kut kunyōōr beesyaantaanaa?

⁹ Ara yoo kāākunyōōr ii, kuurē oob chōōrōōnuutēkyii āk laatoosyekyii ānkubokung'ērēkiis tukul?

¹⁰ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, mākung'ērēkiis *:malayikaanik, yoo kaweeek :choolwookiintēēt akeenke.”

Wēēro nyēē kibot

¹¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. ¹² Kimii :yēē kimwoochi :wēēriit nyēē mining' kwaan kule, 'Abayya, āmāchē irōōbwoo tukuuk chēē cheechuu.' Kucham kwaan. Kunyoo, kirōōbchi wēēriit nyēē wōō cheechii ānkurōōbchi nkinee nyēē mining' cheechii.

¹³ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng'ēri, kunam :wēēriit nyi ki mining' cheechii ānkuwēēchi keey kōōr nyēē lōō. Kiwokwaamee tukuuchoo tukul keelat.

¹⁴ Kichō :kēmēwuut kōōroonooto nyēē /kikēēbālē keey keelat. Kyaam wēēroo :kēmēwuut. ¹⁵ Kunyoo, kuwo kaytaab chiito ake ām kōōroonooto ankuwokusaaysaay kule kōōbuurto keey sukuyēchinē yiisyō ake tukul. Kōōkoochi :chiichoo kuriibē tōōrōōk. ¹⁶ Māmii :chii nyēē kiikoochi kiyēē

kaam kunyoo, kilal :kēmēwuut kut kuriik kwaam āmiikaab tōōrōōk. ¹⁷ Koosootee keey ānkulē, 'Ntēē nyōōru :motwoorikaab baabaanii āmiik chēē yēmē kwaam kut kung'ēt :alake. Ām nee sukubakachaa :kēmēy ām wōli? ¹⁸ Kaykay ayeey kaa ānkuwāmwoochi baaba kule: Kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ākoo inyiing'. ¹⁹ Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung', nteenee iyiboo kuu motwooriintēēng'uung' ake tukul.'

²⁰ Yu keewaany :wēēroo koosoot kuu nyooto, kunam baanta kooyeey kang'waa. Yu makuyit kaa, kutoobēn :kwaan. Kōōnkēt kule ākoo ki wēēroonyi. Kukāsyi kiisayta ankulabat wokutorooch. ²¹ Nteenee kumwoochi :wēēroo kwaan kule, 'Baaba, kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ānkāāchoolwookēnchiing'. Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung'.'

²² Kumwoochi :kwaan motwoorikyii kule, 'Ōyibu areet akeenke sireet nyoo karaam ām tukul, kimoorineet āk kwēyōōnik ānkōōlookyi wēēri. ²³ Ōkwēru wuunweet nyoo neraat kēēyēenkyi. Māchāktōōs kēēng'ērēkyi ²⁴ kuuyu ākoo tākusoboot :wērinyuu nyi kyāābērē kiikume. Kikiikubot, neen-nyi kāākōōyēēw.' Nto yityo, /kēētoow /kyaam saakweet.

²⁵ Yooto tukul kimiitē :wēēriit nyēē wōō mbareen kuyēyiisyē. Nto yu rōōtu kaa, kukas kutyēēntōōs :biiko. ²⁶ Kukuur motwooriintēēt ake ankuteebēe kule, 'Nee :nyi mii kutyēēnchinē :biiko?' ²⁷ Kukētyi :motwooriintonoo kule, 'Kāākōōyēēw :ng'eetaabkoomēt kuchāmē keey, kunyoo kayeeny :kōōn wuunwaanaa koneraat kwaam :biiko kung'ērēkiis.' ²⁸ King'woonchi wēēroo ki wōō kut kutay kōōwut kō. Kuchō :kwaan saang' ankuchokusaaysaay kule kuwo kō. ²⁹ Nteenee kumwoochi kwaan kule, 'So, abayya! Kwāāyēwuung' :anii yiisyēēt ām kēnyiisyēk chēē chaang' nyēē mānāākēwēynoon āmēēbērē 'kiikōōnoo mbo kwesta abaybaayee keey :nkani āk chōōrōōnuutēkyuu. ³⁰ Nto yu kēēyēēw :wēēring'uung' :nyi kiwokwaamee tukuukuuk keelat kōōbootyi chēēmurēniis, neennyi kāchēēyēēnkyi wuunwa nyēē kōnāmē :koong'ta ām biiy ing'ērēkyi.'

³¹ Kukētyi :kwaan kule, 'Wēnyoo, kēēboontē keey :acheek āk inyiing' kwaak, anku nyeeng'uung' :kiy ake tukul nyēē āboontē :anii. ³² Āboontē man ayey saakwaani, kuuyu kikeēbērē kiikume :ng'eetaabkoomēt, neennyi ākoo tākusoboot. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.' "

16

Kāāyyoong'iin nyēē ki ng'oomng'ook

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “Kimii :chiito ake nyēē ki mokoryoo nyēē kiboonto chiinyii nyēē kiyyoonkyinē komosta nyēbo beesaanik. Kiyityi chiitaab kayta :ng’aleek kule kimii :chiichoo kwoomēē tukuuk keelat. ² Kukuur :chiitaab kayta chiichooto kuwo kō ānkumwoochi kule, ‘Kwaakas ng’al chēē mā kāroomēch ām wōlēē imiitē. Kunyoo, āmāchē ichōb kiy ake tukul nyēē karaam, kuuyu āmiitē wāāyyoong’tiing’ ām yiisyēēt.’

³ Koosotee keey :chiichoo yu / kābokēēmwoochi kuu nyooto ānkulē, ‘Kāāboot yiisyēēnyuu! +Maayey nee? Ntēē -māāboontē nkur chēē sitaayeyaatee yiisyōōnuut chēē nyikiisēch -āmāāriiku soomsēēt. ⁴ Aay, kāānkēt wōlēē āyēytooy yoo sāānyōōru chōōrōōnuutēk chēē sukuriibo yoo kāāboot yiisyooni.’ ⁵ Kikuur biiko choo kiboonto bēsēntaab mokoryoontoonoo. Yooto, kuteebē nyēē kibo taay kule, ‘/Kēēyoochiing’ ata?’ ⁶ Kulē :nyoo, ‘Mwaaytaab *musēytuuniit wōōnkiichēk bokol.’ Kulē :kāāyyoong’iintonoo, ‘Man, kunyoo, isir kule konom.’ ⁷ Kuteebē nyēē kiikēērē kule, ‘Ntēē inyiing’ / kēēyoochiing’ ata?’ Kulē :nyoo, ‘Nkoonuuk kuniyaanik bokol.’ Kumwoochi nyoo nkinee kule, ‘Isir kule tāmānwookik sisiit.’

⁸ Kumwooy :mokoryoontonoo kule, ‘Ntēē ākoo ng’oomng’ook man :chiichi.’ ”

Kunyoo, kumwooy :Yēesu kule, “Inkētē keey :biikaab kōōroni ām wōlēē yēytooy tukuukwaa kusiir wōlēē inkētitooy icheek :biiko choo kiikunyōōr lēbkēēyyēetaab Yēyiin.”

Māchāktōōs /kēēyēyiisyēē beesaanik ām kēēlto nyēē karaam

⁹ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Ōyisunēē beesaanik chōōrōōnuutēk chēē ām lētuunoo, yoo kāākuyēk buch :beesaanik, +mabokutaachaak ōminy kooriikaab kibchuulyo ām Kaab Yēyiin. ¹⁰ Chii nyoo /kiikoosēē keey ānkuriibē tukuuk chēē ng’ēri, kuriibē nkicheek chēē chaang’. Nto nyoo -/mākiikoosēē keey āmāriibē tukuuk chēē ng’ēri, kumāriibē mbo tukuuk chēē chaang’. ¹¹ Nto yoo -mōōriibē tukuuk chēbo mokornoontiitaab kōōroni, ku ng’oo :nyēē mākuchāmwook ōriib mokornoontiitaab soboontaab Tāmirmiryēēt. ¹² Nto yoo -mōōmuuchē ōriibchi biiko alak beesaanikwaa kubo nee / kēēkōōnook chēēkwook?

¹³ Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng’ kuuyu ākoy kulay :ake. Kunyoo, mēēmuuchāktōōs /kiinoomnyo yiisyēēetaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

*Ng’aleek alak subak chēē kimwooy :Yēesu
(Mataayo 11:12-13; 5:31-32; Māārko 10:11-12)*

14 Yu kakas *:Farisaayek alake kiyēē kimwooy :Yēesu, kuroorchi, kuuyu kicham :icheek beesaan miisin. 15 Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Ōyēyē keey :akweek kule ōchurtootiin ām taayeetaab biiko, nteenee inkētē :Yēyiin tuuyintaab moo nyēē kyoowung'te keey. Kiyēē yibē :biiko kule bo koomānuut, ku buch ām wōlēē mii :Yēyiin.

16 Kumanaachokwaamtaat :Bātisāniintēēt Yoowaana lōkōōywēk, ki siruutēk choo kikōōnu *:Muusa āk lōkōōywēk choo kiyibu *wōōrkooyik :chēē /kikyoomu. Kung'eetee kāchō :Yoowaana ākoy ra, lōkōōywēk chēē /kyoomtootē ku chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mii :biiko chēē chaang' kukwiilē. 17 Imuuchē kubot :barak āk ng'wēny nteenee mābotē :ng'ālyoontēēt mbo akeenke ām siruutēchoo. 18 Chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii ankoomut ake, kaakubar kooyēyto. Nto nyoo keemut koorko nyēē kaakukwet :saanteenyii kāākōōntosuur :nyoo kooyēyoo.”

Lasaaro āk chii nyēē kiboonto bāytit

19 Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiilochē sirooy chēē kārorānēch chēbo āliisyō nyēbo barak. Kikicham :chiichi kuyēyē sookwoonuut āk tukuuk chēbo leles. 20 Nteenee kimii :ake nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kisyēnunoot ām ng'woowōk miisin. /Kikikiimukoonchi kaytaab mokoryoontoonoo kurkat. 21 Kumii yooto bo kurkat kubērē nto nyōōr mbo seeserik, kukwoonii :ng'ōōkiik bokumēēlē ng'woowōk.

22 Nto mii lētuunoo chokume :Lasaaro. Kuyib *:malayikaanik wokōōbuurto keey *Abraam. Nyēē mā tyaa, chokume :nkinee chiichoo kiboonto bāytit. /Keemuy, 23 nteenee /kibokēētōōrchi tāmirmiryēēnyii wōlēē mii :maata nyēē māmīsē. Kumii wōlooto, kutoobēn Lasaaro kuboonto keey Abraam.

24 Kukuurso :chiichoo kule, 'Baaba Abraam! Ntēē keewaang'taa :maata! Iriireenaa ānkiiyooku Lasaaro chokōōwutēē moorineet bēēko kutiswoo ng'elyebta.' 25 Nteenee kumwoochi :Abraam kule, 'Wēnyoo, māchāktōōs inkēt kule yoo kitēēsoboot, kiinyōōru tukuukuuk chēē kāroomēch chēē 'kiimāchē, nteenee kimii :Lasaaro ng'woonin. Kunyi, miitoochi keey ra :Lasaaro wōlēē nusaat, ānkiimiitē :inyiing' ng'woonin. 26 Nto subak, mii :nkōriit nyēē wōō miisin kwēēnuunyoo nyēē yoo kālē :chii ake tukul nyēē mii wōli kuchō komosaa, mēēmuuchāktōōs. Māmii mbo subak :chii nyēē imuuchē kuchōōnēē komosta nyoo imiitē

kuchō komosi.’ ²⁷ Kumwooy :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam, mwoochinoowoo naas Lasaaro kuwo kanyoo acheek ²⁸ wokumwoochi mbo ng’etaabiya muut kule kuriib keey /simākēētōrchi nkicheek wōli tēē nyi :ng’woonin kōōyiyin kābēk.’ ²⁹ Nteenee kukētyi :Abraam kule, ‘Kany kuyēbchi yit siruutēkaab Yēyīn choo kikōōnu *:Muusa āk *wōōrkooyik.’ ³⁰ Kukētyi :nkinee chiichoo Abraam kule, ‘Baaba, māyēmē kuu nyoo baateey, nteenee kaykay yoo /kāākiiyookto chiito ake nyēē kiikume. Imuuchē kuwēēkiis ām miyootyēt nyēē kiikuyey.’ ³¹ /Kēēkētyi chiichoo subak kule, ‘Yoo māmāchē raat mbo :ng’etaabkoomēt kukas kiyēē kimwooyē :Muusa ākoo wōōrkooyik, ku mākoy kukāsyi chii ake tukul nyēē kang’eetee meet.’ ”

17

Kentaayeet āk nyooyeetaab kaat

(Mataayo 18:6-7, 15, 21-22; Māārko 9:42)

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung’woonchi sōo kule nee chii nyoo kakenta ake. ² Misyinē /kēērātyi chiichoo rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōrchi araaray kuling’ta, kusiir yoo kātākēnē biikyuu choo tākukuskus ām kāāyēnēēt. ³ Kunyoo, ōriib keey!

Yoo kāyēwuung’ :ng’etaabkoomēt ng’ālyoo nyēē miyaat, iburyoong’tē. Nto yoo kāchokusooming’ nyooyeetaab kaat, inyōōchi kaat. ⁴ Ānkoo kāyēwuung’ nyēē miyaat kunyil areet tisab ām bēsyēēt ānkuchōōnii yooto tukul chokusoomē nyooyeetaab kaat, inyōōchinē.”

/Kiikoosēē keey Yēyīn /ānkēēkāsyinē

⁵ Nto mii yoo, kumwoochi *:lēbkēēyik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, teeyeyeek kiikaasee keey Yēyīn miisin.” ⁶ Kukētyi :Yēesu kule, “Nto ōtinyē mbo kaakaaseet nyēē kisich nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto imuuchē kukāswook mbo :mōkōywooni, yoo kōōmwoochi kung’ēēwunēē keey tiikiit ankuwokuchaan keey araaray.

⁷ Imuuchē :chiito kuboonto motwooriintēēnyii nyēē ākiisyē nto nyēē ibātiisyē. Nto yoo kārōōt kaa, māmāchinē :mokoryoontēēnyii simkwoomiis, ⁸ nteenee mākāktōōs kubay mokoryoontoonoo kurook. Yoo kaakoowaany :mokoryoontēēt āmiisyēēt, mākwoomiis :motwooriintēēt. ⁹ -/ Mākēēbirchinē kōōnkōy kuuyu kayey kiyēē /kākēēmākyinē. ¹⁰ Kunyoo, yoo kooyey :akweek kiy ake tukul kuu wōloo /kēēmāktooy, ōmwooyē kule, ‘Yiisyēēnyoo :nyooto.’ ”

/Kiirāroochē chii nyoo ikoosē keey Yēyiin

¹¹ Yu katas taay :Yēesu ākoo rubiikyii kumii kutākyinē keey Yēerusālēem, kuyit yēē kibo kiyōōtēetaab yēēmēetaab Kalilaaya ākoo kōōrēetaab *Samaaryaa.

¹² Yu kayit saang'ta ake nyēē kimii yooto, kukas biiko alak taman chēē kiboonto *makereenik. Kimāmāchē :bichoo kulēēkityi Yēesu. ¹³ Kukuur Yēesu kule, "Mokoryoontēēt Yēesu, ankiiriireeneech." ¹⁴ Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, "Bōōboorchii keey kibkōrōs." Kuba :bichoo. Nto kumii kēēltaab too, kukas keey kule kāākusobcho!

¹⁵ Kooyeey :akeenke wōloo kimii :Yēesu ānkusilto Yēyiin kukuurchinē barak. ¹⁶ Kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ānkubirchi Yēesu kōōnkōy ānkoo kibo kōōrēetaab *Samaaryaa :chiichi. ¹⁷ Kumwooy :Yēesu kule, "Kāmā taman :bichoo kāāsoobē? Mii ānō :chuut sokoolu? ¹⁸ Ntēē sukōōyēew naas nyi :soboyiintō akeenke chokubirchi Yēyiin kōōnkōy?"

¹⁹ Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Ing'eet ānkiwēēchi keey. 'Kēēsob kuchurta kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey."

Wōlēē chōōntooy :bāytooyiisyēēetaab Yēyiin

²⁰ Nto mii yoo, kuteebee *:Farisaayeeek alake Yēesu kule, "Chōōnii āyu :bāytooyiisyēēetaab Yēyiin?" Kukētyi :Yēesu kule, "Māmii :kiyēē ibooru yēē chōōnii :bāytooyiisyonoo kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. ²¹ Māmii mbo :chii nyēē māikumwooy kule, 'Ong'nyiin' nto 'Ong'nyi.' Ntēē ōboontē keey kēny Bāytooyiisyēēetaab Yēyiin."

*Kurubta keey āk yoo iyēēwu :Yēesu
(Mataayo 24:26-27, 37-41)*

²² Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, "Makukwa :bēsyoōsyēk chēē +moomwaay kule nto āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii. Nteenee -mōōkāsoo. ²³ +Mōōkāšē / kēēmwooyē kule, 'Kāākōōyēēw! Ong'nyiin mii yuun!' nto 'Ong'nyi mii yu!' -Moobe kule boocheng'aataa, ²⁴ kuuyu mābotwook yoo kāāchōō. Makukerkeyiit yoo keewech kulebkeyiit :kōōrēēt tukul. ²⁵ Nteenee +maanyalil kurook nyēē -/mākyoomu anku-taya :biiko choo -mēēyēnwoo.

²⁶ Makukerkeyiit mbo :yoo kariik kōōyēēwunēē :Wēritaab Chii āk bēsyoōsyēchoo kibo Noowa. ²⁷ Kyoomiisyē yooto :biich ānkuyyēēsye ānkōōmutiisyē ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa āk biikyii mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kuchō :taambiliilyeet kōōrēēt tukul nyēē kiimukuus biich.

28 Makukerkeyiit mbo subak ākoo bēsyoōsyēchoo kibo Lōōt. Kiwuulyootēē :biiko yiisyōōnuutēkwaa kuu kwaak kwoomiisyē ānkuyyēēsye, kiyēyē mung'aareeng'waa, kichoosē ānkutēēchē kooriikwaa 29 ākoy bēsyeēt nyoo kibākooktooy :Lōōt Sōtōm. Yooto, kuroong' :Yēyiin aryaanteet ake nyēē layaat ām barak nyēē wuu roob. Kiimukuus biiko tukul. 30 Makunyach biich nkinee *:Wēritaab Chii ām kēēlto nyēē wuu nyooto.

31 Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii saang', -meeyeey kō wokōōruruuch tukuukyii ameeyeey kaa mbo :choo mii mba-reen. 32 Okasee kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :cheebyoosyeetaab Lōōt. 33 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

34 Yoo mii :biiko āyēēnku kuruuytōōs yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. 35 Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'oosyē ām yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.*”

37 Kuteebēē :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, +makeeny-oorting' ānō?” Kukētyi :Yēēsu kule, “Yoo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk.”

18

Muytaayeet :kirkit

1 Nyēē mā lōō, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii wōlēē kimāchāktōōs kusooytooy ākookoy ānkumuytooy.

2 Kimwoochi kule, “Kimii :chiito ake kiriinkēēt ake nyēē ki-itiilē ng'al ām kōōk. Kimēēywēyē :chiichoo Yēyiin āmākoonyitē biiko. 3 Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake kiriinkoonoto nyēē ki musuk. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa wōlēē mii :chiichoo kibtaman kumāchē kule /kēēyēytoochi ng'aleekyii.

4 Kikwētyi ng'aleekaab cheebyoosyaanaa nyēē lōō. Nto mii lētuunoo kumwaayee moo kule, ‘Ānkoo -māāywēyē :anii Yēyiin nto chii ake tukul, 5 +māāyēchi cheebyoosyaani manta, kuuyu kaakootaaraa kōōyiimsētoō mēt.’ ”

6 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Yoo imuuchē :choolwookiintō nyēē wuu nyoo kuyēchi cheebyoosyaanaa manta ii, 7 /bokeemwa nee Yēyiin? Muytoochinē kut kukas kule kāyēchi manta biikyii choo sooyē inee kibtaman. 8 ! Kāāmwoowook, yoo kāākuyityiin, mākuyēchi biikyii manta areet akeenke. Nteenee kany ateebeenaak: Ata :biiko

17:29 Toowu. 19:24-25 17:31 Māārko 13:15-16 17:32 Toowu. 19:26

17:33 Mat. 10:38-39 * 17:35 Tāsyinē :siruuatēk alake kērēywoontooni 36: Nto yoo mii :murēn āyēēnku kuyēyiisyē ām mbareen, +/mākēēyib ake /ankeebakaakta ake. 18:1 Room. 12:12; Ēfēēs. 6:18; Filib. 4:6; Kolos. 4:2; 1Tēēs. 5:17 18:5 Luuka 11:7-8

chēē makumuyta kut ayitu :anii *Wēritaab Chii, ānkāānyōōru kōōkoosēēnoo keey?”

Māyib keey :chii barak

⁹ Nto mii yoo, kurāchi Yēesu ng'alyoo biiko alak chēē kikuurē keey kule churtootiin ānkimōōntooy biich. Kimwoochi kule, ¹⁰ “Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kibokusaay ām *Kōōtaab Yēyiin. Ki *Fārisooyiin :ake, nto ake ku kāruruukiin bo *syuuru. ¹¹ Kichō :Fārisooyiintonoo taay ankusaay kule, ‘Yēyiin, ābiruung’ kōōnkōy, kuuyu -māāyēku choolwookiin kuu wōloo wuunto :sāsiik, kibrōkōsiis, choo mārtootē āk mbo kāruruukiintoniin bo syuuruut. ¹² *Ākirē āmiisyēēt areet āyēēng’ ām wiikiit ānkāākooytooy akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ānyōōru.’

¹³ Nteenee kikiyyo :kāruruukiintonoo bo syuuruut wōliin bo lēt. Maneemuuch kukas barak, kusooyē, nteenee kinam keey kwermet ankuriiree keey ām wōlēē mii :Yēyiin kumwoochinē kule, ‘Baaba Yēyiin, iriireenaa anii nyi kyāāchoolwookēn.’

¹⁴ !Kāāmwoowook, chiito nyēē kiiyey kaa /kukāākēēnyōōchi kaat ku kāruruukiintonoo bo syuuruut nyoo kiyibē keey ng'wēny āmēēbērē Fārisooyiintonoo. Kunyoo, chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk, nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

Ng'oo :nyēē nyoolchinē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?

(Mataayo 19:13-15; Māārko 10:13-16)

¹⁵ Nto mii bēsyēēt ake, kōōmutyi :biiko alake Yēesu lēēkōōk chēē minkēēch kumāchē kule kutiinyēē āwunnyēk ānkōōbēruur. Yu kakas :rubiik bichoo, kōōburyoong'to. ¹⁶ Nteenee kimwooy :Yēesu kule, “Ōbāroochi lēēkōōy kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ¹⁷ ! Kāāmwoowook, mākoy kōōwut Bāytooyiisyēētaab Yēyiin :chii nyoo māchāmtooy Bāytooyiisyoonoo kuu lōkōchoo.”

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin

(Mataayo 19:16-26; Māārko 10:17-27)

¹⁸ Yooto, kuchōōnchi :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo Yuutayeeek Yēesu ānkumwoochi kule, “Kāānēētiin iyēku chii nyēē karaam! +Maayey kule nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” ¹⁹ Kukētyi :Yēesu kule, “Kēēsōōtyēēchoo nee siimwaay kule akaraam :anii? Ntēē Yēyiin nkit :nyēē karaam! ²⁰ Ābērē ki- isuman kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu :Muusa choo mwooyē

18:12 Mat. 6:16-17; Luuka 11:42   **18:13** Cherem. 31:19; Luuka 5:32; 23:48

18:14 Mat. 23:12; Luuka 14:11; Yāāk. 4:6   **18:17** Mat. 18:3   **18:18** Luuka 10:25

kule, ‘-Meemarte, -mēērumiisyē, -mēēchōōrsē, -mēēmōlōlchi chii ng’ālyoo. Koonyit kōōn āk koomēt.’†” ²¹ Kumwooy :chiichoo kule, “Ānkētē tukul choo 'keemwaay. Kyāākir kung'eetee āmining'.” ²² Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiiyēētyēēchinēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” ²³ King'woonchi :ng'aleechaa chiichoo, kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō. ²⁴ Yu kakas :Yēesu wōlēē kāwēēto :chiichoo, kumwooy kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :biiko choo boonto bāytit Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ²⁵ Nyumnyum mbo kubuntēē *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chiito nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.”

²⁶ Kumwooy :biiko chēē kikas ng'aleechaa kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē / kiiraraach?” ²⁷ Kukētyi :Yēesu biichoo kule, “Kiyēē mēēmuuchāktōōs ām wōlēē mii :biiko, kōōmuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēesu
(Mataayo 19:27-30; Māārko 10:28-31)*

²⁸ Kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Kas kookee-bakaakte :acheek tukuukyoo tukul ankeerubiing'?” ²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta kooriikyii, koorkēēnyii, mbo ng'eetaabkaamet, kwaan āk kaamet nto lōkōkyii kubo yiisyēētaab Yēyiin, ³⁰ mākōōkoochi :Yēyiin chēē chaang' raat kusiir choo kōboonto. Mākunyōōr mbo *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii.”

*Nyēbo sōmōk kung'ālōolēē :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii
(Mataayo 20:17-19; Māārko 10:32-34)*

³¹ Kuwēēto :Yēesu rubiikyii choo ki taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, “! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii Yēērusālēēm. Yoo kakeeyit wōlooto, mākuyityiin man kuu wōloo kiki-ikung'oorta :wōōrkooyikaab Yēyiin kēny kurubta keey ākoo *Wēritaab Chii. ³² +/ Makeenam / ānkiiyokoochi biikaab Rooma chēē mākōōntosuur, kung'utyi, ³³ kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, kung'eetee meet.”

³⁴ Maneemuuch :rubiik kōōnkēt kiyēē kimii :Yēesu kung'ālōolēē. Kiiyeelaat :ng'ālyoontēēt.

*Kiisoob :Yēesu cheebkoraatyaa
(Mataayo 20:29-34; Māārko 10:46-52)*

† **18:20** Chuytaayēēt 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20   **18:22** Mat. 8:21-22; Luuka 12:33   **18:27** Āyub 42:2   **18:29** Luuka 9:59-62; 14:26   **18:31** Luuka 9:51
18:34 Luuka 9:21-22   **18:34** Luuka 9:45; 24:45; Yoowa. 20:9

³⁵ Yu kikiikuriik kuyit :icheek *kiriinkēētaab Yēērikō, kun-yōōr cheebkoraatyaanteet ake nyēē kisoomsē ām kēēlto komos. ³⁶ Yu kakas :cheebkoraatyaantaanaa bōlātēētaab bi-iko chēē chaang' chēē kikēēytooy, kumwooy kule, “Ng'oo :bichu mii kung'āloolootē ēē?” ³⁷ / Kēēmwoochi kule Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt nyēē kimii kumurē yooto. ³⁸ Kukuurchinē :chiichoo barak bakeenke kule, “Yēēsu, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!” ³⁹ Kōōburyoong'to :biiko chēē kimii taay kule kusiis. Nteenee kikuurchi barak miisin kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!” ⁴⁰ Kōōyyo :Yēēsu ānkumwoochi biiko kule, “Ōrēētoonū baa chiichoo kuchō yu.” Yu /kakiyyiit, kuteebēē :Yēēsu kule, ⁴¹ “Imāchē āyēwuung' nee?” Kulē :chiichoo, “Mokoryoontēēt, āmāchē akaste.” ⁴² Kulēēnchi :Yēēsu, “/Kāākiisoobiing', kuuyu 'kēētinyē kaakaaseet. Kun-yoo, ikaste.” ⁴³ Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kukāstooy :chiichooto bakeenke ānkuwēēto keey Yēēsu kusiltootē Yēyiin. Kisilto nkicheek :biiko tukul Yēyiin choo kikāsē ng'aleechaa.

19

Yēēsu ākoo Sakaayo

¹ Kitas taay :Yēēsu āk rubiikyii ankuyit Yēērikō. ² Kimii :chiito ake wōlooto nyēē / kikēēkuurēē Sakaayo. Ki kāāruruukiintēētaab *syuuruut nyēē wōō ānkiboonto bāytit nyēē wōō miisin. ³ Kisyēem :Sakaayo kule kukas Yēēsu, nteenee kimēēmuuchē, kuuyu ki chaang' :biiko, nto subak kibar :nwookinto. ⁴ Yu kakas kuu nyooto, kulabat taay ankuwokulaany mōkōywēēt ake sukukas Yēēsu nyēē karaam. ⁵ Yu kayit :Yēēsu yooto, kukas barak ānkumwooy kule, “Sakaayo, rēku baa areet akeenke, kuuyu āyēku ra toontēēng'uung'.” ⁶ Kukāsē :Sakaayo kuu nyooto, kurēku areet akeenke ānkuwēēto keey Yēēsu ākoy kanyii nyēē kabaybāyit miisin. ⁷ Nteenee mānāāng'ērēkyi :biiko alake ng'aleechaa. Kiing'unyng'uunyiiis kule, “Nto yu kāruutoochi :Yēēsu chii nyēē tinyē ng'ōōki kuu nyi?”

⁸ / Kēēmii / kyoomiisyē, kōōyyo :Sakaayo ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, +māānēmu kisiincheetaab beesaanikyuu ānkāākoochi bānoonik. Nto yēē ākoo mii :chii nyēē kyāānēmūnēē cheechii chēē chaang' kusiir chēē /kikēēmāchēē āruruchootē syuuruut, +māāyookyi kunyil ang'wan ām choo kyaa-am.” ⁹ Kumwooy :Yēēsu kule, “/Kaakiiraraach ra kayi, kuuyu kēēkoosēē keey :chiichi Yēyiin kuu Abraam.

10 Kyāachōonii :anii, *Wēritaab Chii, chāachēng'ootē ānku chāārāroochootē biiko chēē kiikubootyo.”

*Iyēyisyēē nyēē karaam kiyēē /kākēēkōōning'
(Mataayo 25:14-30)*

11 Kibērē :biiko chēē chaang' tōōs mākubāytooyiis :Yēesu yoo kayit Yēerusālēm. Nteenee mēēbērē kimii wokuyēyāktōōs kuu wōloo kiisōōtitooy :icheek. Nto kumii :Yēesu tākōōmuunyē, kumwoochi biiko kule, 12 “Kimii :mokoryoontēēt ake nyēē kimāchē kuwo kōōrēēt ake nyēē kilōō, / bokēēng'oobchi kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt sichokubayta kōōrēenyii. 13 Kumānāāwo, kukuur motwoorikyii taman ānkōōkoochinoot chii ake tukul beesaanik chēē tēē chēbo ake. Kimwoochi chii kuyēyisyēē laatit nyeenyii kubās keyy ākoy bēsyēēt nyēē kēēyēēwunēē :inee. 14 Nteenee kitay :biikyii. / Kiki-iyookto biiko alak wokumwaayta kule māmāchē :icheek bāytooyiintonoo.

15 Yu kēēyēēw :chiichoo ām ruutooy /kukaakeeng'aab kuyēk bāytooyiintēēt, kukuur motwoorikyii taman choo kiikoochinootē beesaanik chokōōboor :chii ake tukul laatit nyeenyii nyēē kiikunyōōr. 16 Kumwooy :nyēbo taay kule kibās keyy :cheechii kunyil taman. 17 Kulēēnchi nyoo :bāytooyiintēēt, 'Kuu yoo kwēēriib tukuuchoo kō ng'ēri nyēē karaam, +maayeyiing' ibayte kiriinkōōsyēk taman.'

18 Kumwooy :nyēbo āyēēng' kule, 'Mokoryoontēēt, kookun-yl :cheechuu muut.' 19 /Kēēmwoochi nyoo kule, '+Meebayte :inyiing' kiriinkōōsyēk muut.'

20 Kookeer :ake kumwoochi bāytooyiintonoo kule, 'Beesaanikuuk :chu. Kyaaratee ankeet ankaakonor nyēē māmii :kiy nyēē kitwa. 21 Kyaakas kule iwuuy 'ankiicham ibirtooy biich ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis.' 22 Yooto, kulē :bāytooyiintēēt, 'Imiyaat. Kubaring' :ng'aleekuuk nkityō. Yoo ākoo inkētē :inyiing' kule āwuuy :anii ankyaacham ābirtooy biich ākēsē kiyēē kimāāchoonē ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ii, 23 kwaaming' :nee simeekonoree beesaanikyuu lēnkuut sukubāsu keyy? Nto 'kiiyey kuu nyooto, nto kāchāānyōōru beesaanichaa kukāākutāsyi keyy :kiy barak.'

24 Kuweech keyy :bāytooyiintonoo ānkumwoochi motwoorik alak kule, 'Onēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kōtāsyi keyy :cheechii miisin kusiir chēbo chuut tukul.'

25 Nteenee kimwooy :choo kule, 'Mokoryoontēēt, ntēē chaang' :chēē boonto :nyoo, bo nee /kēētāsyi alak?' 26 Kumwoochi

:bāytooyiintonoo kule, ‘Kātāwuu nyooto sinee, nteenee chiito nyoo kāyēyiisyēē kiyēē /kākikoochi, /kēētāsyinē ake, nto nyoo māyēyiisyēē, /kiinēmuneē mbo nyooto kāboonto. ²⁷ Nteenee kurubta keey ākoo buunichoo kāākuwēēkyoo keey, ōkwēru choo ankuboobakach ākāse.’ ”

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māarkō 11:1-11; Yoowaana 12:12-19)*

²⁸ Yu kāyyēekunēē, kutas taay :Yēesu āk baanaa. Kimiitē :Yēesu taay kutēē yooto tukul kutākyinē keey Yēerusālēēm. Nto yityo bokurwoowunēē Beetannyyaa.

²⁹ Yu kāng'ēētyēē Beetannyyaa, kuba nto yu kēē-āyēēchēē keey Beetfaaka ām yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule, ³⁰ “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit yooto, +mōōnyōōru sikiryō nyēē tāku siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwērwoo. ³¹ Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōtyoogyinē nee sikiryēēt, ōlēēnchi ‘Māchē :Mokoryoontēēt.’ ”

³² Kiba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu. ³³ Kumii kōōtyoochē, kuteebēē :biikaab sikiryēēt kule, “Ōtyoogyinē nee sikiryoonoo?”

³⁴ Kukētyi :rubiichoo bichoo kule, “Māchē :Mokoryoontēēt.”

³⁵ Kukwaanta sikiryoonoo ākoy yoo kimii :Yēesu. Kuyitu, kōōrēēku sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkwoolyāktēē bataytaab sikiryēēt sukutēbēē :Yēesu.

³⁶ Kumii :Yēesu kuwēētij, kōōrēēkunoot :biiko alake sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkōōyiitoot kēēltaab too. ³⁷ Yu kayit :icheek yēē kyoobuksēē :kēēlto ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kutoow :biiko kusilto Yēyiin ām ng'erekweek. Kityēēnootē yooto :tukul kubo tukuuk chēbo kwōng'uut chēē kiikuyeyaan :Yēesu. ³⁸ Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule,

“Ibēruuroot :Bāytooyiintēēt nyi chōōnii
ām kaayneetaab Yēyiin.
Chōōnēē :tāloosyēēt kibkōōnkōy.
Wōō :Yēyiin, lēyyē.”

³⁹ Nteenee kimwoochi *Farisaayēek alake chēē kimii yooto Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, ānkiiburyoong'tē bichukuuk kumātākumwooy ng'aleechu.” ⁴⁰ Kukētyi :Yēesu Farisaayēechaa kule, “Kāāmwoowook, yoo kāsiisyo :bichu, kung'āloolē :rwoontōōk.”

Kiriiree :Yēesu biikaab Yēerusālēēm

41 Yu k̄atoobēn Yēerusālēēm, kuriiree biikaab kiriinkoonoto kut kutēy :lōōkik. 42 Kimwooyē kule, “Ābērē nto ōnkētē kiyēē māchāktōōs oyey sōōnyōōru tāloosyēēt. Nteenee ōmiitē mēēnān. 43 Mii :bēsyeēt nyēē mākusēētyook :buunik ānkōōkwēnkweēnook nyēē māmii wōlēē ōchiirtēē. 44 +/ Mākiimukuus kiriinkooni āk biikyii tukul nyēē māng'etu mbo :rwaa kukeekemeer keey ake, kuuyu kyoomoonte bārooyinto nyēē kikiikukōōnook :Yēyiin.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Māārko 11:15-19)

45 Yu kayit :Yēesu Yēerusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kukwet biiko chēē kimii kwooltooy tukuuk-waa ām yooto, 46 kumwoochinē kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siru-utēk kule, ‘Bo :kanyuu saayee,’ nteenee kyooweech :akweek kuyēk kēbēnyoo wōlēē wunyēē keey :sāsiik.”

Kiyēbchi yīit :biiko chēē chaang' Yēesu

47 Kiinēētiisyē :Yēesu kwaak ām *Kōōtaab Yēyiin ām bēsyoōsyēk chēē ng'eri chēē kimii kukwoonii. Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ākoo kāāntōōyik alak kuchēēng'ē kule kubakach Yēesu. 48 Nteenee kimēēmuuchē kuuyu kiwoolchinē Yēesu :biiko chēē chaang' kwaak chēē kibokuyēbchinē yīit ng'aleekyii.

20

Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki k̄awōōt

(Mataayo 21:23-27; Māārko 11:27-33)

1 Nto mii bēsyeēt ake, kumii :Yēesu kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 2 Kuteebee :bichooto Yēesu kule, “Mwoowēēch, baa, ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?” 3 Kuwālchi :Yēesu kule, “Kany ateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt. Ōmwoowo, baa, 4 yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?”

5 Yooto kuteebee keey :bichoo kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebee-neeck kule ām nee simākiyēnchi. 6 Nto yoo kakeemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, makuwiireeneech :bichu

tēē chu rwoontōōk kēēbēku, kuuyu kiikōōyēnchi :icheek kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

⁷ Yooto kulēēnchi Yēēsu, “-Māikiinkētē.” ⁸ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.”

*Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek
(Mataayo 21:33-46; Māārkō 12:1-12)*

⁹⁻¹⁰ Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “King'eet :chito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii. Yu kaakuchaan, kukāsyiin āk biiko alak kule kuyēytoochi inee mbaraanaa sukubchēchiin āmiik kōōyyiin yoo kāruryo. Nto mii yoo, kuruuto kuyēk kēny. Yu kāwokururyo :āmiik, kōōyookto :chiichoo kibo mbareet motwooriintēenyii akeenke wokuyibchi kereeryaanteet nyēē ki nyeenyii. Yu kayit :motwooriintoonoo wōlooto kibo mbareen, kubir :bichoo /kikiikoochinē kuyeyta mbaraanaa ankukwet āmā kiy. ¹¹ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēt ake. /Kēēbir nkinee nyoo /kiintosuur /ankeekwet āmā kiy. ¹² Kōōyookto subak ake nyēbo sōmōk. /Kēēbir nyoo, /kiikōōtēn /ānkiichuutoot ākoy tuuyta saang'. ¹³ Koosoot :chiitaab mbareet ānkulē, 'Saayey nee?' Nto mii yoo, kulē, 'Mii :kiyēē +maayey. +Māāyooktē wērinyuu nyi āchāmē. Tōōs imuuchē kooywey ra nyiitēnyi.' Kōōyookto. ¹⁴ Kuyitē :lakwanaa wōlooto, kukuur keey :bichooto kule, 'Murēchu, ong'nyi :lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.' ¹⁵ Yooto, kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach.

Kunyoo ii, yoo koosoot :akweek chokuyēchinē nee :chiitaab mbareet bichoo? ¹⁶ Okany āmwoowook, machokubakach bichooto tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriibchi mbaraanaata.” Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumwoochi :bichoo kule, “Bērē nto māyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo.” ¹⁷ Kōōrōōtoot :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Ibooru nee :siruutēkaab Yēyiin ām yoo /kikeesir kule,

'Tolochta nyoo kitāyē :biiko

nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.'†

¹⁸ Chiī ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, +/makeetirtir. Nto nyoo kāluulchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”

¹⁹ Yu kakas :kāānēētikaab kiruutēk ākoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kōōnkēt kule kimii buch :Yēēsu kukwērē ng'aleechaa liimō, nteenee king'ālōolēē icheek. Kukwaany keey :moo bichooto ankumach kule kunam Yēēsu, nteenee kinyōkōriitu, kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

20:6 Mat. 14:5 **20:9-10** Isa. 5:1-7 **20:12** 2Tēt. 36:15-16 **20:13** Luuka 3:22

† **20:17** Tyēēn. 118:22 **20:18** Isa. 8:14; Tān. 2:34-35, 44-45; 1Bēt. 2:8 **20:19**

Luuka 19:48

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Māārko 12:13-17)*

²⁰ Kiiyookto :bichoo yōōtiik kuba wōloo kimii :Yēesu, wokuyey keey kule churtootiin. Kimāchē kunyōōr ng'ālyoo nyēē keechiwiit :inee sukunam ānkōōyokoochi bāytooyiisyēētaab Rooma.

²¹ Kikwēēskwēēsānchi :yōōtiichoo Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule imwooyē manta, iyibē biiko tukul kwooyēēch ānkiinēētē biiko kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin ām kēēlto nyēbo man. ²² Mwoowēēch baa ng'ālyoontooni: Karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?”

²³ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimii :bichoo kutēchē inee. Kumwoochi kule, ²⁴ “Oboorwoo baa beesyaanteet.” Kuteebē yōōtiichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” ²⁵ Kulē :bichoo, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.”

²⁶ Kinam kuut bichoo :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kunyoo, kuboty :wōlēē makunamta Yēesu kukāsē :biiko.

Ng'eeteetaab meet

(Mataayo 22:23-33; Māārko 12:18-27)

²⁷ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayeeek. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ētēē meet bēsyēēt ake.

Kimwoochi :bichoo Yēesu ²⁸ kule, “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo kame :chiito āmānāāsikiyiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē :ng'eetaabkaamet koorkoonoo, sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē sukuroobta kōōnyii. ²⁹ Kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Yū kāwokuwōōyit :kibooreetyeet, kukēēsyoo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. ³⁰ Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyoo kimēē. Kōōbuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa. ³¹ Kookeer :wēēriit nyēbo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo ankume :nkinee āmā leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy. ³² Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo. ³³ Kunyoo, imwoowēēch: Booyiitu ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu bichoo kule, “Ng'ētēē :kāāmutiisyēēt kōōroni. ³⁵ Yoo / kaakiing'eetee chii meet ānkuwo Kaab

Yēyiin, mēēbērē tākōōmutiisyē nto /tābokiimutē subak,³⁶ kuuyu māmēē subak. Makukerkeyiitu malayikaanik ānku lōkōkaab Yēyiin kuuyu kookoong'eetee :Yēyiin meet.

³⁷ Nto kurubta keey ākoo ng'eeteetaab meet, kiichuurta *:Muusa ām sōntiinoō kilāyē yoo kimwooyē kule, 'Yēyiintēetaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.' ³⁸ Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kikiikume kēny. Kunyoo, kurubta keey ākoo Yēyiin, sobchootiin :biiko tukul ānkoo mbo choo kiikubēk."

³⁹ Kulē :kāānēētikaab kiruutēk alake, "Kēēkētu nyēē karaam, kāānēētiintēēt." ⁴⁰ Manaatakukany :biiko kuteebaatee Yēesu subak ng'al alak kutēchē.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?

(Mataayo 22:41-46; Māārko 12:35-37)

⁴¹ Nto mii yoo, kuteebēe :Yēesu bichooto kikwiilē inee kule, "Ām nee yu /kēēmwooyē kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti? ⁴² Yoo wuu nyooto ii, kwaam :nee sukusir :Tāwuti ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kule,

'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

'Itēbunēē āwunyuu nyēbo taay

⁴³ kēēbāytooyiisyē tukwaay

ānku +maawaang'te buunikuuk.'

⁴⁴ Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēnyuu' ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuyēk muchōkōrēenyii?"

Kiiburyoong'to :Yēesu kiblembechiis

(Mataayo 23:1-12; Māārko 12:38-40)

⁴⁵ Kumii tākuyēbchinē yiit :biiko kiyēē kimii :Yēesu kumwooyē, kuwēēkyi keey :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, ⁴⁶ "Ōriibēē keey kāānēētichoo bo kiruutēk, -amoorub ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirooy chēē yoo /kakeekas, /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Kicham mbo subak kubēēsyētootēē wōlēē chaang' :biich /sikiisuboooyootē nyēē /kākēēkoonyit. Kicham subak kulēkwēlē ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayeet ānkōōmoymooyē mbo ng'ēchērōōk chēbo taay ām kaab saakwa ake tukul.

⁴⁷ Lātunootē mbo koor chēē musuuk sukuyibēē tukuukwaa. Sooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. Biich chēē wuu chuutēchu chēē mākuyēchi :Yēyiin ng'al chēē bichiyyēch kusiir choolwookiin ake tukul."

21

Ng'oo nyēē kiinēm chēē chaang'?
(*Māārkō 12:41-44*)

¹ Kutākumii :Yēēsu *Kōōtaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochin-tooy :biiko chēē ki mokorēēn beesaanik loolēēt nyēē /kiki-iruruukyine beesaanik kubo yiisyēētaab Yēyiin. ² Yooto, kuchō :cheebyoosya nyēē ki musuk anki banan. Kibār :nyoo beesaanikyii chēē ki ng'eri.

³ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “!Kāāmwoowook, chee-byoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul. ⁴ Kāng'ōmōrunēē :bichoo mokorēēn laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :chee-byoosyaanaa loolēēnyii tukul.”

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(*Mataayo 24:1-2; Māārkō 13:1-2*)

⁵ Yooto, kutoow :rubiik kung'alaalee *Kōōtaab Yēyiin. Kimwooyē kule, “Kārorānēch nyēē tyaa :rwoontōōchu /kikeetechee Kōyi bo Yēyiin! Kārorānēch mbo nkicheek nyēē tyaa :tukuuk chu /kikēēkōōnu /kiikaraanee kōyi!” Nteenee kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, ⁶ “Mii :bēsyeēt nyēē +/mākiiturbuub tukuuchu ōchōrōkyinē. +/Mākiiturbuub nyēē māmii :rwaā mbo akeenke nyēē ng'ētu kukeekemeer keyy ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(*Mataayo 24:3-14; Māārkō 13:3-13*)

⁷ Yooto, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, yēyāktōōs āyu :ng'ālyoontoonoo ānkumākōōboor :nee?”

⁸ Kukētyi :Yēēsu kule, “Ōriib keyy -/makiiberbeeraak. Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keyy :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākumwoowook :alake kule, ‘Kaakuriik :Mokoryoontēēt.’ Yoo kāmwooy, -mōōyēnchi. ⁹ +Mookas kubārē keyy :biiko ām kōōrēēt ānkukwiilē :alake bāytooyiisyēētaab kōōrēng'waa, nteenee -mōōmuuyē. Māsimmuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.

¹⁰ Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. ¹¹ Mākutookunootēē :kibring'ring'nyēēt kōōrēēt. Mākutookunootēē :kēmēwuut nyēē wōō komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ankukwaanaat :bōōrwoonik chēē miyootēch. Mākutook :tukun ām wōliin bo barak chēē -/mākyoomu. ¹² Nto kumānāyēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, +/mākēēwusook

/ ānkiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayeet / ankeer-
ataak kubo anii. Nto subak, +/ mākiyyoong'tēēnook taay-
eetaab bāytooyik kubo anii. ¹³ Bārooyinto :nyooto nyēē
+mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. ¹⁴ Kunyoo,
-mookany kwaamaak mēt kule bōōmwooyē nee ām kōōk nyēē
ōyēētēē keey. ¹⁵ +Māāboorwook :anii kiyēē bōōmwooyē nyēē
mākoy kukētwook :chii ng'ālyoo.

¹⁶ Makuchaamtaak :sikiikwook, tuubchōōsyēkwook,
tilyōōnuutēkwook ākoo chōōrōōnuutēkwook / keenam alak
ām akweek / ankeerat, nto alak / keebakach. ¹⁷ Mākuwēchook
:biiko kuuyu ōyēnwoo ¹⁸ nteenee -mā-āstook :Yēyiin mbo kisich!
¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'aleechaa, +mōōnyōōru soboonto nyēbo
man ām lētuunoo.”

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Mataayo 24:15-24; Māārko 13:14-20)*

²⁰ Kimwoochi :Yēesu subak kule, “Yoo ōkāse kōōkwēnkwēēnē
:buunik Yēērusālēēm, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt
nyēē sēr wētēē :Yēērusālēēm. ²¹ Māchāktōōs :biikaab
Yuuteeya kumwēchi lekem ānkumwēy :nkicheek choo mii
Yēērusālēēm. Nto choo kanyoorta :ng'aleechu saang',
kumeeyey kiriing'. ²² Kuu wōloo mwooytooy :siruutēk,
ku bēsyōōsyēchuutēchu :chēē mākōōng'woonchinēē :Yēyiin
biiko choo kiikuchoolwookēn. ²³ Lēyyē, mākuwuuyiityi
bēsyōōsyēchooto sōō kule nee kooruuk choo kōōyootiin āk
choo irēēriisyē! Mākuchō :wuuyinto nyēē wōō kōōrēēt ānku
mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo mārūbē ng'aleekyii.
²⁴ +/ Makeebakach alak / ankeenam alak bokuyēkunoot
motwoor ām kōōrōōsyēk tukul. Mākuminy :bōrōryōōsyēk
alake Yēērusālēēm ākoy yēē bēkunēē :bēsyōōsyēkwaa.”

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēesu
(Mataayo 24:29-31; Māārko 13:24-27)*

²⁵ Kimwoochi subak :Yēesu rubiikyii kule, “+/Makeekasee
mēyintaab kōōrēēt wōlēē mākōōbuurto :asiista, araawēt āk
kookeelik. Mākumuuyo :biiko ām kōōrēēt ānkubotyī :tonkoy
kule tākyinē keey ānō, kumwēyēē kaaruumeetaab bēēkaab
araarayta. ²⁶ Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak ānkumuuyo
:biiko chēē chaang' kubo kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām
kōōrēēt, kut wuu nyēē mākubēk.

²⁷ Yooto, makukas :biiko āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii, ām
boolteet ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. ²⁸ Yoo

21:12 Yēyuut. 12:1-4; 18:12-17   **21:15** Luuka 12:11-12; Yēyuut. 6:10   **21:16**
Mat. 10:35   **21:18** 1Sām. 14:45; Luuka 12:7   **21:19** Mat. 10:17-22   **21:19**
Mat. 10:22; Luuka 17:33   **21:22** Kiruu. 32:35; Cherem. 5:29; Ēsēk. 9:1; Tān. 9:26;
Osee. 9:7; Miika 3:12; Luuka 11:49-51   **21:24** Luuka 17:22-24   **21:24** Luuka
19:41-44   **21:24** Isa. 5:5; Isa. 63:18   **21:25** Mat. 24:29   **21:27** Mat. 26:64;
Māārko 13:26; 14:62

ōkāsē kutoowu keey :tukuuchoo tukul, ōng'ērēkiisyē, kuuyu, ōmiitē bōōbēētii kōōrēēt nyēē lēēl."

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu

(Mataayo 24:32-36; Māārko 13:28-32)

²⁹ Yooto subak, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Māchē ōkāsē *mutiiniit āk keetiik alak. ³⁰ Yoo inkātu :sokēēkaab keetiichoo, ōnkēt kule kaakuriik kumusēs. ³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

³² !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. ³³ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēenyuu."

Ōriib keey

³⁴ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriib keey! -Mookany ānyōōrwook ōbēng'tēē sookwoonuutēk ōyyēēsyē. -Mookany mbo kōōbootook :kāāsōōtēywēēk chēbo wōlēē +moonyoorte mokornoontiit. Yoo kooyey kuu nyooto, makucheeraak :bēsyoonoo āyēēwunēē. ³⁵ Makucheer :ng'aleechu biiko ām wōlto ake tukul. ³⁶ Māchē ōriibē keey kwaak. Ōsooyē sōōtitir ōbununēē ng'aleechaa soomuuch bōōyyoonyēē taayeetaab *Wēritaab Chii."

Kiyēbchi yūit :biiko chēē chaang' Yēēsu ām Kōōtaab Yēyiin

³⁷ Kiinēētiisyē :Yēēsu ām *Kōōtaab Yēyiin yoo bo bēēt, nto mii kwēēmooy wokuruchinē keey wōliin bo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk. ³⁸ Kuyyēēchē :kōōrēēt, kōōyēēyē Kōōtaab Yēyiin wokōōnēētiisyē. Kimustoooy :nkicheek biiko chēē chaang' bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēēsu.

22

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta

(Mataayo 26:1-5; Māārko 14:1-2)

¹ Kikiikuriik :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Saakwaani ku *Saakweetaab Keeytaayeet. ² Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk kuchēēng'ē wōlēē makunamta Yēēsu / subokeebakach. Nteenee kinyōkōriitu kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu

(Mataayo 26:14-16; Māārko 14:10-11)

³ Yooto, kutamar :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. ⁴ Kiwo :Yuuta wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo biiko alak chēē

ki wōōyēch chēē kiriibē Kōōtaab Yēyiin. Kiwokusat wōlēē +/ makeenamta Yēēsu. ⁵ King'ērēkyi :bichoo Yuuta ānkuchāmchiin kule mākōōkoochi :icheek beesaanik, yoo kayey kuu nyooto. ⁶ Kucham :Yuuta ng'aleechaa ankucheeng' bārooyinto nyēē / kiimuuchē /keenamee Yēēsu kumākāsē :biiko.

/Kikeeyeyta kiyēē /kyoomē ām Saakweetaab Keeytaayeet (Mataayo 26:17-19; Māārko 14:12-16)

⁷ Nyēē mā tyaa, kuyit :bēsyeēt nyēē /kēyēēnyēē mēēnkitaab kōrōsēēkaab Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.

⁸ Kumwoochi :Yēēsu Bētērō ākoo Yoowaana kule, “Bōōyēytoowēēch saakweet kyaam.” ⁹ Kuteebee :icheek Yēēsu kule, “Imāchē bokeeyeytee ānō?” ¹⁰ Kukētyi :Yēēsu kule, “Obe, nto yoo kōōwut Yēērusālēm, +mōōtuuyēē chiito ake nyēē boontoonu tērēētaab bēeko. Orub chiichoo ākoy kōōto nyēē kēēwut. ¹¹ Ōmwoochi chiitaab kayta kule, ‘Māchē :Mokoryoontēēt kisēēnkēētaab tāyēēk nyēē sukwaamee *Saakweetaab Keeytaayeet āk rubiikyii.’ ¹² Mākōōboorwook kisēēnkēēt nyēē wōō nyēē mii nyiin barak nyēē boonto tukuuk tukul. Yooto, oyeyte āmiik.”

¹³ Kiba :rubiichoo āyēēnku ānkubokunyōōr kiy ake tukul kuu wōōloo kimwooytoochinē :Yēēsu. Nto mii yoo, kuyeyta āmiik.

Āmiikaab lētut

¹⁴ Yu kāākuchōbākoy kiy ake tukul, kuchōōnto keey :Yēēsu *lēbkēēyik ānkwoomiis. ¹⁵ Kumwoochi :Yēēsu lēbkēēyichoo kule, “Kyaamachaanu kule kyaam tukul āmiichu bo Keeytaayeet kumanaanyalil. ¹⁶ !Kāāmwoowook, -mēētāwāā-āmē saakweet ake subak nyēē wuu nyi ākoy bēsyeēt nyēē /kakiikeeree nyēē lēēl nyēē biirē nyi ām Kaab Yēyiin.” ¹⁷ Kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik. Kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi lēbkēēyik kule, “Ōmōōsootē tifaayiichu. ¹⁸ !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiin ākoy bēsyeēt nyoo +mawaayyee ām Kaab Yēyiin.”

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl

(Mataayo 26:26-39; Māārko 14:22-25; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

¹⁹ Kunam nkinee mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochinoot *lēbkēēyik kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē / kāākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.” ²⁰ Yu kāākwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkumwooy kule, “*Kirootyeeet :nyi nyēē lēēl kubununēē :korotiikyuu chēē +/makiitaata kubo akweek.”

Kiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-24; Māārko 14:18-21; Yoowaana 13:21-30)

²¹ Kumwooy :Yēesu kule, “Ānkoo kēēmiitē kyoomiisyē :tukul, miitē :akeenke ām akweek wokuchoomtoo. ²² Makume *:Wēritaab Chiī kuu wōloo kiikusatita :Yēyiin, nteenee +/ mākiing'woonchi chiī nyoo kachaamta.” ²³ Kuteebē keye :rubiik yooto kule, “Ara ng'oo ām acheek :nyēē mii wokuchoomtooy Yēesu?”

Ng'oo :nyēē wōō?

(Mataayo 20:25-28; Māārko 10:41-45)

²⁴ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānku icheek :chēē inkētē kuyēētyēēchi biiko alak kusiir chuut. ²⁶ Māmāchāktōōs oyey :akweek kuu nyooto. Nteenee nyoo kāāntōōyiin ām akweek kuyib keye ng'wēny, nto nyoo māchē kuyēk kāāntōōyiin kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. ²⁷ Ng'oo :nyēē wōō ām chiito nyoo āmiisyē āk nyoo bāyiisyē? Chiito nyēē wōō ku nyoo āmiisyē, nteenee āboontē keye akweek āyēētyēēchook.

²⁸ Kwōōmuytoochi :akweek tyēmuutēk chēē kōōkēēnyōōru. ²⁹ Kuu yoo kiikukōōno :Baaba kāāmuukēywēēk ābāytooyiisyē, +māākōōnook :nkanii kāāmuukēywēēchoo. ³⁰ +Mākiibuurtē keye :tukul āk akweek ām Kaab Yēyiin kyoomiisyē ānkōōtiilchinē ng'aleek biiko tukul chēbo mooyēetaab *Isrāyēel.”

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keye :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Simōōni wē, Simōōni! / Kāākiikoochi Syeetaani kāāmuukēywēēk kutyemaak. ³² Nteenee kāāsoowuung' anii kumēēboot kaakaaset. Yoo 'keeweekse ichōō wōlēē āmiitē, +mēētitiir rubiik chuut.” ³³ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kaachamte keye :anii. Yoo kābo rātiisyō, /keerateech tukwaay, nto yoo kābo meet, kēēbēku :tukwaay.” ³⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “Bētērō, kāāmwoowuung', kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keye areet sōmōk.”

Ōchōb keye, mii :wuuyinto kuchōōnii

³⁵ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Yoo kyāāyooktook obeetaate āmā beesyaa nto ku lool nto kwēyōōn, ara kibotwook :kiy ake tukul?” Kumwooy :rubiik kule, “Māmii :kiy

nyēē kibotwēech.” ³⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nteenee raat, yoo boonto :chii beesaanikyii nto loolēenyii, kunamaat. Nto nyoo mātinyē chōōkiit, kwaalta kābuutiinyii ankwaal nyeenyii. ³⁷ Mākuyityiin :siruuṭēchu bo Yēyiin kurubta keey āk anii ām yoo mwooyē kule, /Kikeetasta kibng'oōkisiis.† Kuu wōloo /kikeesirta kurubta keey āk anii, makuyeyakay kuu nyooto.” ³⁸ Kumwooy :rubiik kule, “Mokoryoontēēt, nto chu chōōkiinēk āyēēng'.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Kutēēniit choo!”

Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Māārko 14:32-42)

³⁹ Nto mii yoo, kuchuwunee :Yēesu kōyooto kimii kwoomiisyēē āk rubiikyii ānkutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk kuu kwaak. ⁴⁰ Kumii wōlooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Māchāktōōs ōsooyē simōō-āsyi keey tyēmuutēk.”

⁴¹ Kung'eetee :Yēesu yēē kimii :rubiikyii ankoonaata yēē lōō kisich. Kukutuny ankusaay kule, ⁴² “Baaba, yoo ichāmē, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, āmēēbērē kuu wōloo āmāktooy anii.” ⁴³ Yu keewaany :Yēesu kusaay kuu nyooto, kuchō *:malayikeet ānkōōtitiir. ⁴⁴ Kisaay subak nyēē ng'waa miisin kut kooyot. Kikerkeyiitu :kiyootichaa korotiik chēē /kakiitaata.*

⁴⁵ Kung'eetee :Yēesu yooto kāsooyēē, ānkuwo yoo kimii :rubiik. Nteenee kinyōōr rubiichoo kuruuytōōs kubo chaasikaab ng'uusng'uusyēēt. ⁴⁶ Kumwoochi :Yēesu rubiichooto kule, “Tōōruuytōōsii? Ōng'eētyē ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmuutēk.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārko 14:43-50; Yoowaana 18:3-11)

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyit :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng', kuboontoonu keey biiko chēē chaang'. Kuwo yēē kimii :Yēesu kumāchē kutorooch. ⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Yuuta! Imāchē man ing'ōmtē *Wēritaab Chii ām toroocheet?”

⁴⁹ Yu kakas :rubiik chuut kiyēē kimii wokuyēyāktōōs, kumwooy kule, “Mokoryoontēēt! Keeyebaayeb?” ⁵⁰ /Kēēmwooyē kuu nyooto, kuchwēntooy :akeenke yiiṭitaab taay nyēbo motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. ⁵¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōbāroochi kuyey!” Yooto, kunam yiiṭitaab chiichoo ānkukētyi yooto.

22:35 Luuka 9:3; 10:4   **22:36** Mat. 10:34   † **22:37** Isa. 53:12   **22:39** Mat. 26:30; Luuka 21:37; Yoowa. 18:1-2   **22:42** Mat. 6:10; Māārko 10:38; Yoowa. 12:27-28   * **22:44** Kimāmiitē :kērēywēēchu tukwaay siruuṭēk alak nteenee /kibokēētāsyinē lētuunoo.   **22:46** Luuka 5:16

⁵² Bichoo kikwoontooy keey Yuuta ku mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo biiko alak chēē wōōyēch ām chēē kiri-ibē *Kōōtaab Yēyiin. Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Ntēē sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek? Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē mächē kuweech kōōrēēt?” ⁵³ Ntēē kwāamiitē :anii kwaak biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin amoonamaa? Nteenee bēsyēēng'woong' :nyi ra āk kāāmuukēyewēēkaab mēēnānēēt.”

Kituuch keey :Bētērō

(*Mataayo 26:57-58, 69-75; Māārkō 14:53-54, 66-72; Yoowaana 18:12-18, 25-27*)

⁵⁴ / Keenam Yēesu yooto / ānkēēkwēryoot ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Koonamaat :Bētērō Yēesu ākoy biiwuutaab kayaa.

⁵⁵ Kikiikoolaay :riibiik maat kiyēng' ānkimii :biiko kuywēē maata. Kiwokuyu :nkinee Bētērō mayaata. ⁵⁶ Nto bērē kukas :chēēbto ake nyēē kiyēyiisyē kayaata Bētērō kukataal :maata, kōōrōōtoot ānkulē, “Ntēē kiboontootē keey :chiichi Yēesu!” ⁵⁷ Kutuuch keey :Bētērō kule, “Chēē, -māānkētē chiichoo!”

⁵⁸ Kukas :chiito ake subak Bētērō ānkumwooy kule, “Inyiing' :ake ām bichu.” Kumwooy :Bētērō kule, “Lēyyē, ābēērē keey!”

⁵⁹ Yu kakeeyta :asiista akeenke, kumwooy subak :chiito ake ām yooto kule, “Kubooyiit man, kiboontootē keey :chiichi Yēesu, kuuyu sālu Kalilaaya.” ⁶⁰ Kutuuch keey :Bētērō kule, “Kubooyiit man, -māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.” Kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke. ⁶¹ Kuweech keey :Yēesu ānkōōrōōtoot Bētērō. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēesu kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk.” ⁶² Kuchuyta :Bētērō saang' ānkuwokuriir nyēē kāng'woonchi miisin.

/Kikiintosuur Yēesu /ānkēēbir

(*Mataayo 26:67-68; Māārkō 14:65*)

⁶³ Kiintosuuroot Yēesu :biiko choo kimii kuriibooteē ankoonyaliilaat. ⁶⁴ Kiiyēēnē koonyek, ānkubirsēētē, sukutēēbootēē kule, “Mwoowu baa, ng'oo :nyi kābiring'?”

⁶⁵ Kiinchōchēē mbo subak :bichooto Yēesu ng'aleek alak chēē chang'.

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek
(*Mataayo 26:59-66; Māārkō 14:55-64; Yoowaana 18:19-24*)

⁶⁶ Yu yyēēchē :kōōrēēt, kikiikōōruruuch keey :kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek: Booyik, mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. /Kikēēkwēryoot Yēesu ākoy kōōk.

⁶⁷ Kumii kōōk, / keeteabee kule, “Inyiing' man *Kāārārookiintēēt?” Nteenee kukētyi :Yēesu kule, “Ānkoo

kāamwoowook, mēēbērē +moochamte, ⁶⁸ nto subak, yoo kaateebenaak :nkanii ng'ālyoo, mēēbērē +mōōkētu. ⁶⁹ Nteenee kung'eetee raat kuwo taay, +māwāābuurunēē :anii, *Wēritaab Chii, āwutaab taay nyēbo Yēyiin kēēbāytooyiisyē :tukwaay.” ⁷⁰ Kuteebēē :bichoo tukul kule, “Imāchē imwaay kule inyiing' Lakwataab Yēyiin?” Kukētyi kule, “Wuu nyooto.”

⁷¹ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōruumchi :bichoo kule, “Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi, ntēē kaakeekas kuchāmchiintōōs nkit.”

23

Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato

(*Mataayo 27:1-2, 11-14; Māārko 15:1-5; Yoowaana 18:28-38*)

¹ Yooto, kung'eet :kōōkwoonooto tukul bo Yuutayeeek ānkukwēryoot Yēesu ākoy Kaab *Bilaato. ² Kumwoochi :bichooto Bilaato kule, “Kikēēnyōōru chiichi kutēwēchootē kāāsōōtēywēēkaab biikyoo kule kumākwēchi bāytooyiintēēt nyēbo Rooma *syuuruut. Kimwooytootē mbo subak kule inee ku kāārārōokiintēēt nyēē māchē kubayta biikyoo.”

³ Kuteebēē :Bilaato Yēesu kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto, sinee.” ⁴ Yu /kābokiikum Yēesu, kumwoochi :Bilaato mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk biiko chēē kimii yooto kule, “Ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi.” ⁵ Kōōwuruur :mbo kibkōrōs choo wōōyēch Bilaato kumwoochinē kule, “Inee :nyēē mii kutēwēchootē biiko ām kōōrēēnyoo kumukuul kubuntēē kāānēētiisyēēnyii. Kitoowunēē ng'aleechaa Kalilaaya, neennyi kookuyit wōli.”

/Kikiirēkēērchi Yēesu Ērōōtē

⁶ Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumach kōōnkēt yoo kibo :Yēesu yēēmēētaab Kalilaaya. ⁷ Yu kāwokōōnkēt, kōōrēkēērchi Yēesu Ērōōtē nyoo kikiikuruutoon Yēerusālēm bēsyoōsyēchooto, kuuyu ki bāytooyiintēētaab Kalilaaya.

⁸ Bērē kukas :Ērōōtē Yēesu, kung'erech miisin, kuuyu kikiikumachaan nyi kooy kule nto kas inee kuuyu /kikiikyaaamta Yēesu miisin. Kimāchē kule nto yey :Yēesu kiy nyēē /kiilātē. ⁹ Kuteebēē :Ērōōtē Yēesu ng'al chēē chaang', nteenee mānāākētyi :Yēesu ng'ālyoo.

¹⁰ Yooto, kung'eētyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ānkumwoochi Ērōōtē kule, “So, ntēē kiikuyey :chiichi ng'aleek chēē miyootēch miisin!” ¹¹ Nto

22:67 Māārko 8:29; Luuka 9:20; Yoowa. 4:25; Yēyuut. 5:42 22:69 Māārko 12:36

22:70 Mat. 14:33; Luuka 1:32, 35 23:2 Luuka 20:20-26 23:3 Mat. 27:11

23:7 Luuka 3:1 23:8 Luuka 9:9; 13:31-33

mii yoo, kuyēchi :Ērōōtē āk riibiikyii Yēesu ng'al chēbo kāāntosuurāt ankoonyaliil. Kiilookyi sireet nyēē kibo bāytooyiisyēēt /ankeeketita kuwo wōlēē kimii :Bilaato.

¹² Kiyey :yooto kuchoomnyo :Ērōōtē āk Bilaato bēsyoonoo kusiir yu kibo taay yoo ki buunyoo :chii ām wōlēē mii :ake.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēesu (Mataayo 27:15-26; Māārko 15:6-15; Yoowaana 18:39–19:16)

¹³ Kōōruruuch :Bilaato mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyik āk biikaab yēēmēēt ¹⁴ ānkumwoochi kule, “Kōōkwērwoo chiichi ānkōōmwoowoo kule kōtēwēchootē biiko. Kāābērē ākuumu ām taayeeng'woong' ku -māākāsē lēēlis nyēē boonto, ¹⁵ āmānyōōr :nkinee Ērōōtē lēēlis ake tukul. Kayey :yooto kukētweēch. Nto subak, māmii :kiy nyēē kiikuyey sukōōsākyi /keebakach. ¹⁶ Kunyi, +/ makeebas / ankeebakaakta kuwēēchi keey.”*

¹⁸ Kōōruumchi :biiko kule, “Iwaang'te chiichi ankiityaakte Baraaba.” ¹⁹ Baraaba ku chii nyēē /kikiikeerat nyēē kimāchē kuweech kōōrēēt ānkikiikubākākiis.

²⁰ Kumwoochi :Bilaato subak bichoo kule, “Ntēē irooko /kiityaakta Yēesu.” ²¹ Nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!”

²² Kumwoochi :Bilaato bichoo nyēbo sōmōk kule, “Ara, koleel nee :chiichi? Māmisynē /keebakach. Kunyi, +/ makeebas /ankiityaakta.” ²³ Nteenee kiiwuruur :biiko Bilaato kukuurchinē barak kule, “Māchāktōōs /keebakach chiichi!” Kōōbēliis :kwiilateetaab bichoo ²⁴ ānkuyēchi kuu wōloo kāmāktōoy. ²⁵ Kiityaakta Baraaba ankuchamta /bokeebakach Yēesu.

/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur

(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Yoowaana 19:17-27)

²⁶ Yu /kikēēmii /kēēkweryootē Yēesu, /kēētuyyēē chiito ake nyēē kimii kuwēētii Yēerusālēm. /Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē kibo kōōrēetaab Kurēēn. /Kēēnāmē nyoo /ānkēēkērchinē koong' kukalabaat murtooywoontoonoo kurubē Yēesu lēt. ²⁷ Kiinaamaat :biiko chēē chaang' kuboontootē keey chēēbyōōsōōk chēē kyoomoonte mbuy kuriirēē Yēesu. ²⁸ Kuweech keey :Yēesu kukas chēēbyōōsōōchoo ānkulēēnchi, “Tibikaab Yēerusālēm, -mooriireenaa, nteenee oriiree keey āk lōkōkwook. ²⁹ Mii kukwoonii :bēsyōōsyēk chēē māikumwooy :biiko kule, ‘Mii nyēē karaam :koorko nyoo mānāāsich leekwa.’

23:11 Māārko 15:17 * **23:16** Kitāsyi :sirūtek alake kērēywoontēetaab 17: /Kikiityooktooy chiito akeenke yēē /kikyoomē Saakweetaab Keeytaayēēt ām kēnyiiit ake tukul. **23:25** Yēyūut. 3:13-14 **23:28** Luuka 19:41-44 **23:29** Cherem. 16:1-4; Luuka 21:23

³⁰ Mākumwooyē :biiko yooto kule, ‘Kaykay kuturbubchēēch :tulōōntōōk ānkutubēēch :lekemoosyek.’ ” ³¹ Kitas taay kumwooy kule, “Yoo imuuchē raat /kēēyēchi kēēti ataa ng'al chēē wuu chu ii, /bokeemwa nee nyēē yaamaat?”

³² /Kikeebeeta nkicheek biiko alak āyēēng' chēē kirātootiin kubo ng'al chēē kiikuyey kule / bokeebakach ākoo Yēesu. ³³ Yu kayit yēēt ake yēē / kikeēkuurēē ‘Rōkyēētaab Mēt,’ / kēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēnyii. / Kikeēkwērtoochi ake tukul ām bichoo murtooywoontēēnyii / ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay / kiyyoong'tēē ake āwutaab kaataam, kōōkwēēnchi Yēesu kwēēn. ³⁴ Kimwooy :Yēesu ām yooto kule, “Baaba, inyōōchi kaat bichu kuuyu -mēēnkētē kiyēē mii kuyēyē.”

Kibar :riibiichoo *sēkēeryēēt yu kimāchē kubchēchiin sirookaab Yēesu sukōōnkēt kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōōnō.

³⁵ Kiyyoong'iis yooto :biiko kukāsē kiyēē kimii kuyēyāktōōs. Kiinchuruursēt :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēesu kule, “Kiisobootē :chiichi biiko alak. Kany kōōsoob keyy naas yoo inee man *:Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē Kaab Yēyiin.”

³⁶ Kiinchuruur :nkicheek riibiik Yēesu. Kikwaanta *tifaayiik chēē tāytāyēch ānkōōyokoochi Yēesu ³⁷ ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing', man, :bāytooyiintēētaab Yuutayeek, isoob keyy, naas.”

³⁸ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUU-TAYEEK :NYI.

³⁹ Kimwoochi Yēesu :chiito akeenke ām bichoo āyēēng' choo kimii murtooywōōsyēkwaa kule, “Ikuurē keyy inyiing' oob kule Kāārārookiintēēt? Iraraach keyy ankiiraraacheech nkacheek!”

⁴⁰ Nteenee kōōburyoong'to :nyiin ake kule, “Yyōōch! -Mēēywēyē :inyiing' Yēyiin siimwooyē ng'al chēē wuu chu ānkēēmiitē kēēnyōōru āk chiichi ng'wooninto nyēē kerkeyy? ⁴¹ Misyēēch acheek kubo lēēlisto nyēē kēēboontē. Nteenee /kakyaam chiichi buch.”

⁴² Yooto, kumwoochi :chiichoo Yēesu kule, “Isootaa, yoo 'kēēwut Kaab Yēyiin.”

⁴³ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowuung', bokiibuurē ra āk inyiing' kibkōōnkōy.”†

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ku āsiiswēk lo, kuker :kiito ake asiista kutuuyiit :kōōrēēt. Kiichuulyo :mēēnānoonoo ākoy āsiiswēk sokool. Kukērēērunēē keyy :ankeet āyēēng' nyēē kirikimim nyēē /

23:30 Ng'oong'. 6:16   **23:31** 1Bēt. 4:17   **23:33** Isa. 53:12   **23:34** Tyēēn. 22:18; Yēyuut. 7:60   **23:36** Tyēēn. 22:7; 109:3-5   **23:36** Tyēēn. 69:21   **23:38** Mat. 27:11   **23:39** Luuka 2:11   † **23:43** Nto “!Kāāmwoowuung' ra, bokiibuurē āk inyiing' kibkōōnkōy.”

kikiiyēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. ⁴⁶ Yooto kōōnchō :Yēesu kule, “Baaba Yēyiin! Kāāyokoowuung' tāmirmiryēēnyuul!” Kōōtēryēēchē ng'aleechaa, kung'ētē bakeenke!

⁴⁷ Kisilto kāāyooong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto Yēyiin. Kimwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo kochurtaat :chiichi ām taayeetaab Yēyiin.”

⁴⁸ King'woonchi biiko chēē kimii yooto yu kakas kiyēē kayeyakay. Yooto nanyuun kooyeey kaa nyēē kanamaat keey kwērmētōōk.

⁴⁹ Kiiyyoong'iis :chōōrōōnuutēkaab Yēesu āk chēēbyōōsōōk alak chēē kikiikurubaan Yēesu kung'eetee Kalilaaya, kutoobēnē kiyēē kimii kuyēyāktōōs.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Yoowaana 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kimii :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Arimataaya ām yēēmēētaab Yuuteeya. Kikiikunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin ānkimii kukānyoonu Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Ki inee :akeenke ām kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek nteenee kimachamaat ng'aleekaab chuut ām kōōkwoonoo. ⁵² Kiwo :chiichoo Kaab *Bilaato woku-soom / kēēchāmchi wokōōnēm muustaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato. ⁵³ Wokōōrēēk muusyoontoonoo ankuratee ankeet ānkuwokōōkoochi kochonkeet ake. Kiiwōroot :kochonkaanaa / āmānāākiikoochi muusyoo bēsyēēt ake.

⁵⁴ Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kimii :Yuutayeek kuyēytēē keey kukātoow keey :bēsyēētaab *Sabaato. ⁵⁵ Kiinaam :chēēbyōōsōōchoo kikwoontooy keey Yēesu ām Kalilaaya Yōōsēēf ākoy kochonkaanaa bokukas wōlēē /kikeekonorta. ⁵⁶ Nto mii yoo, kooyeey ankubokuyeyta mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny. Nteenee kiimuuny ām bēsyēētaab *Sabaato kuu wōlēē mwooytooy :mākuutēk.

24

King'eetee :Yēesu meet

(Mataayo 28:1-8; Māārko 16:1-8; Yoowaana 20:1)

¹ Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :chēēbyōōsōōchoo kukēērir :kōōrēēt ākoy kochonkaanaa /kikēēkōōnōrēē Yēesu. Kibeeta mwaanichaa kiboong'u nyēē anyiny choo kikiikuyeyta.

² Kuyitē, kunyōōru /kāākēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kochonkeet. ³ Yu kēēwut kochong', kukas kule kimāmii :muustaab Mokoryoontēēt Yēesu.

⁴ Kutākōōlātē ām kiyēē kayeyakay, kutook :biiko alake āyēēnku chēē kēēyooong'iis taayeeng'waa. Kikiilaach sirooy chēē kileelach kut kōōwirwiirtōōs. ⁵ Kimuuyo :chēēbyōōsōōchoo ankukas ng'wēny. Yoto, kumwoochi :bichoo kule, “Ām nee yu ōchēēng'ēē chii nyēē soboot *kāābkwoombiich? ⁶ Māmii wōli! Nteenee kaakung'eetee meet. Māchāktōōs ōsōōtē wōlēē kimwooytoowook yoo kitākumiitē Kalilaaya. ⁷ Kimwooy kule, ‘+ / Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biich chēē kibng'ōōkisiis chēē mākwērtōochi *murtooywoontēēt. Nto mii bēsyēētaab sōmōk kung'eetee meet.’ ” ⁸ Kisēw :chēēbyōōsōōchoo.

⁹ Kooyeey :chēēbyōōsōōchoo wōloo kikwoonēē ānkubokwoomchi ng'aleechaa rubiik choo ki taman āk akeenke āk chuut alak. ¹⁰ Chēēbyōōsōōchoo ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Choowaan, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk chēēbyōōsōōk alak chēē kiboontootē keey tukul.

¹¹ Kichweesta :rubiichoo chēēbyōōsōōchoo. ¹² Ānkoo kuwuu nyoto, king'eet :Bētērō ankulabat wōlooto kibo kochonkaanaa / kikēēmuchinē Yēēsu. Kōōkōōyto āriit, nto bēre kulē, kukas sirookaab Yēēsu baateey āmāmii :bōōrto. Kooyeey :Bētērō kaa kōōlātōotē ām kiyēē kiyeyakay.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiik āyēēng' chēē kibēētii Emaawu (Māārko 16:12-13)

¹³ Kimii :rubiik alake āyēēnku chēbo Yēēsu bēsyoonoto kubēētii saang'taab Emaawu. Kiyibē :lōōyinnyii āsiiswēk āyēēng' kuwēētēē :chiito Yēērusālēēm. ¹⁴ Kubēētii, kung'ālōolootēē tukuuk tukul chēē kikiikuyēyākiis.

¹⁵ Kutākumii kwoomootē lōkōōy, kulumchi :Yēēsu baannng'waa ankutas taay :tukul ¹⁶ kumānēēnkēt :rubiik kule ki inee. ¹⁷ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Nee nyi ōng'ālōolootēē ēē?” Kōōyyoong'iis ānkukās nyēē kāsāng'utiitu.

¹⁸ Kumwoochi :rubiintēēt nyēē / kikēēkuurēē Kileeyoba Yēēsu kule, “Imāchē imwoowēēch kule inying' baateey ām Yēērusālēēm nyēē -mēēnkētē kiyēē kookuyeyakay?”

¹⁹ Kuteebēē :Yēēsu chiichoo kule, “Nee :nyēē kookuyeyakay?” Kulē, “Ng'ālyoo kurubta keey āk Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālōoltooy ānkuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut ām taayeetaab Yēyiin āk biiko. ²⁰ Kiiyokooyto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikyoo / bokeebakach. / Kikēēkwērtōochi murtooywoontēēt. ²¹ Kōkiimoong'tēē keey :acheek kule inee :nyēē +machokootyaakta biikaab *Isrāyēēl. Bēsyēētaab

sōmōk :nyi ra kung'eetee kōyēyākiis :ng'aleechu. ²² Nto subak, kākōōnēēch :chēēbyōōsōōk alake kunameech :tonkoy. Kamusta ākoy kochong' wōloo / kikiitōōrē, ²³ nteenee, mānāānyōōr bōōrnyii. Kāmwoowēēch kule kakas malayikaan alak chēē kāmwoochi icheck kule soboot :Yēēsu. ²⁴ Kaakuba :alake ām acheek wōlooto ānkubokunyōōr kuwuu nyooto.”

²⁵ Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “Kyōōbuuswookēn sōō nyēē tyaa, ānku wuuyēch mētēwookwook kule nee! Ākoo mānōōyēnchi tukuuk tukul choo kiikumwooy *:wōōrkooyikaab Yēyiin. ²⁶ -Mōōnkētē :akweek kule kimisyinē kunyalil *:Kāārārookiintētēēt ām tukuuchoo nto /kiitōōrōōrē?” ²⁷ Yooto, kōōbāng'boonkyi :Yēēsu bichoo ām siruutēkaab Yēyiin kutoowunēē choo bo *Muusa ākoy chēbo wōōrkooyik tukul kurubta keyy āk inee.

²⁸ Yu makuyit saang'aa kibēētii, kuyey keyy :Yēēsu wuu nyēē kimāchē takutas taay āk baanaa. ²⁹ Nteenee kiket :bichoo kule kōōbuurto keyy :icheek, kuuyu, kikiikwiimēn :kōōrēēt. Kucham :Yēēsu kōōbuurto keyy tukul. ³⁰ Kumāchē kwoomiis, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochi bichooto. ³¹ Kusēw :bichoo kule ākoo ki Yēēsu :nyooto. Kusēwu kuu nyooto, kubotē :Yēēsu kule bil!

³² Kumwooy :bichooto kule, “Kākāākēēng'ērēkiisyē sōō nyēē tyaa, yoo kāmii :Yēēsu kumwoowunoonwēēch ng'aleek kurubta keyy āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin.” ³³ Kung'ēētyo :bichooto areet akeenke ankooyeey Yēērusālēēm. Kibokunyōōr rubiichoo ki taman āk akeenke āk rubiik alak kumii yēēt akeenke. ³⁴ /Kēēmwoochi bichooto tukwaay kule, “Kookung'eetee man :Mokoryoontētēēt meet ānku kākōōboorchi keyy Simōōni.” ³⁵ Kumwoochinē :bichooto kikwoonēē Emaawu chuut kiyēē kiyeyakay ām kēēltaab too āk subak wōlēē kiinkētito :icheek Yēēsu, yu kāwokubetes mukaatiit.

Kichōōnchi :Yēēsu rubiikyii ām bēsyooni kaakung'eetee meet (Māārko 16:14; Yoowaana 20:19-23)

³⁶ Kutākumii :bichoo kwoomchinē chuut lōkōōywēchoo, kutookunēē :Yēēsu kōyooto ānkumwoochi kule, “Ōnyōōru tāloosyēēt.” ³⁷ Kimuuyo :bichoo, ānkubōōtoon kubērē tōōs āyiintētēēt :nyooto. ³⁸ Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, “Ām nee yu kōōmuuyē ankooyiimaak mēt -moochamte kule anii :nyiitēnyii? ³⁹ Okas baa mbo āwunnyēkyuu āk kērēēnkōōk. Otabtab sookas, kuuyu, ōmiitē ōbērē tōōs anii ku āyiintētēēt. Mātinyē :āyiintō bōōr.” ⁴⁰ Kōōboorchi āwunnyēk āk kērēēnkōōk.

⁴¹ Kiilat :rubiik ānkung'ērēkiis, nteenee wuu nyēē kimā manta. Kuteebē :Yēesu kule, “Ōboontē āmnyoo?” ⁴² / Kiikoochi *burburyoontēt nyēē kiwaatanaat ⁴³ ankwaam kukāsē :rubiik. ⁴⁴ Kumwoochi rubiikyii kule, “Ōsōotyēēchi kiyoo kyāāmwoowook yoo kitākēēboontotē keey. Kyāāmwoowook kule misyinē kuyēyākiis :tukuuk tukul kuu wōloo mwooytooy :kitaabuunekaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin āk choo bo kitaabuutaab Tyēēnwookik kurubta keey anii.”

⁴⁵ Nto mii yoo, kung'oonkyi :Yēesu rubiikyii kōōnkēt kiyēē kimwooyē :siruutēkaab Yēyiin. ⁴⁶ Kimwoochi kule, “Siraat kule makunyalil :Kāārārookiintēt anku makung'eetee meet ām bēsyēētaab sōmōk. ⁴⁷⁻⁴⁸ +/Makyaamtaat ām kōōrootunwēēk tukul kubuntēē kaayneenyii kule kuweek :biiko ām miyootyēēt nyoo kiikuyey /sikēēnyōōchi kaat. Kookas :akweek kuyēyāktōōs ng'aleechu. Kunyoo, o-amtaate lōkōōywēchu ōtoowunēē Yēērusālēēm. ⁴⁹ Kookas, āmiitē wāāyookwook kiyēē kikuurtoowook :Baaba. Nteenee ōkāng'iisyē yuutēyu bo kiriinkooni kut /kiilumeenaak kāāmuukēywēēk kukwaanee kibkōōnkōy.”

*/Kikēēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy
(Māārko 16:19; Yēyuutēk 1:9)*

⁵⁰ Nto mii bēsyēēt ake, kuwēēto keey :Yēesu rubiichoo kung'eetee Yēērusālēēm kutākyinē keey Beetannyya. Yu kariikta, kōōtōrōōr :Yēesu āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur rubiichoo. ⁵¹ Kutākumii kusooyē, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy. ⁵² Kukulunkyi :rubiichoo Yēesu ankooyeey Yēērusālēēm kung'ērēkootiin miisin. ⁵³ Kibēētii :rubiichoo *Kōōtaab Yēyiin kibtaman kōōkoostoy Yēyiin.

24:43 Luuka 24:30-31; Yoowa. 21:5, 10; Yēyuut. 10:41   **24:44** Tyēēn. 22:1, 7-8, 15, 18; 69:4, 9, 21; Isa. 52:13–53:12; Luuka 24:27; Yoowa. 5:46   **24:45** Luuka 24:27, 32   **24:46** Māārko 14:49; Luuka 22:67; Yēyuut. 3:18; 17:2-3; 28:23; 1Kōōr. 15:3-4   **24:47-48** Yēyuut. 1:8; 2:38; 5:31; 11:18; 17:30-31; 20:21; Room. 15:19; Yēyuut. 1:8   **24:49** Yoowa. 15:26-27; Yēyuut. 5:32   **24:49** Luuka 4:18   **24:51** Māārko 16:19; Luuka 9:51; Yēyuut. 1:9; 3:21   **24:52** Yēyuut. 1:12   **24:53** Yēyuut. 2:46; 5:12

Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Yoowaana kitaabuuni. Kisir kiyēē kikāsēē koonyekyii nkit. /Kiisōōtyinē kule kisirēē Ēfēēsō ām kēnyitaab 90-96 KK.

Kiyēē mii āriit: Kurubta keey āk kiyēē kimwooy :Yoowaana nkit, kisirē kitaabuuni sukung'eet kōōyēnchi :biiko kule Kāārārōokiintēēt :Yēēsu ānku lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab kibchuulyo yoo keekaasee keey inee (kur. 20:31). Toowu :kitaabuuni wuu nyēē tyēēn kung'ālōolēē Yēēsu kule Ng'ālyoontēēt, nyēē kirōōrōōtunēē :soboonto ām kibkōōnkōy / kumanaakeeyey kiy ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uutēk tukul chēē kiyey :Yēēsu āk wōlēē kikwiilta keey āk Yuutayeek alak choo kimātinyē kāāyēnēēt. Ng'ālōolēē :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyēē kiboontēē keey :Yēēsu āk rubiikyii āk kiyēē kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyēē āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule Kāārārōokiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu, ānkwoorōōru :Māārkō āk Luuka kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt ānku chii, ikiimē :Yoowaana kule Yēēsu ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii āk soboonnyii tukul kōōyyoong'unēē yooto. Ng'ālōolēē :Yoowaana Yēēsu kōōboorunēē kitōōntōyēēn. Kuurē kule lēbkēēyyēēt, āmnyoontēēt, bēēko, kurkeet, ākiintēēt, musābiibuut, chamateet āk alak chēē chaang'. Māchē :Yoowaana kule nto ris kiyēē āmu :kitaabuunek chuut alake choo bo taay ām Kiirootyaani Lēēl. Kunyoo, twēchē tukuuk chēē manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēēyēēchinē ng'aleek chēē kiikutwech :siriik chuut alake bo lōkōōywēk chēē kāroomēch. /Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, “Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo.”

Kichokōōboor :Yēēsu wōlēē wuu :Yēyiin

¹ Ām taayta, kimiitē :Ng'ālyoontēēt. Kiboonto keey :Ng'ālyoontoonoo āk Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo, ² ānkiboonto keey āk Yēyiin.

³ /Kikeeyey kiy ake tukul kubununē inee. Nto kimā inee, nto mānāatook :kiy ake tukul nyoo kiikutook. ⁴ Chōnē :soboonto wōlē mii :inee. Kiyibchi :sobooniitēnyi biiko lēbkēyyēēt. ⁵ Ikwēnyē :lēbkēyyoonoo mēēnānēēt, amālukuyē :mēēnānēēt lēbkēyyēēt.

⁶ Kichō :chiito ake nyēē kiiyook :Yēyiin. / Kikēēkuurēē chiichoo Yoowaana. ⁷ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko lēbkēyyoonoo, sukung'et kōōyēnchi. ⁸ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko kurubta key ak lēbkēyyoonooto amēēbērē ki inee :lēbkēyyoonoo. ⁹ Kichōōnii :lēbkēyyoonoo kōōrēēt sukulēbkēēchi chii ake tukul.

¹⁰ Kichō :Ng'alyoontoonoo kōōrēēt nyoo / kikēēyēyē kubununē inee, nteenee kimēēnkētē :kōōrēēt kule ki ng'oo :inee. ¹¹ Kichō kōōrēēnyii nteenee kitay :biiko kutaach ¹² nteenee mii :biiko alake chēē kitaach inee ankookaasee key. Kichāmchi bichooto kuyēk lōkōkaab Yēyiin. ¹³ Mānāyēk :bichoo lōkōkaab Yēyiin kuu wōloo māktooy :chii leekwa nto kuu yoo sichē :chii leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyēē yēyē bichoo kuyēk lōkōkyii.

¹⁴ Kichokuyēk :Ng'alyoontoonoo chii, kēēming'tē keye ankeekas wōōyinnyii, wōōyin nyoo nyōōrtooy :wēēro nyēē akenke baateey wōlē mii kwaan. Kichāmē biich kuchurta ānkiyib manta.

¹⁵ Inee :nyoo kyoomtooy :Yoowaana kukuurchinē barak kule, “Inee nyoo kyāāmwooyē kule mākuchō am lētuunyu nyēē boonto kāamuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii /kumānāākēēsichoo.” ¹⁶ /Kikiibēruurēēch acheek tukul kōōliikto kubo chamateet tukul nyēē boontēēnēēch :chiichoo. ¹⁷ Kikōōnēēch *:Muusa kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārookiintēēt Yēesu chamateet ak manta. ¹⁸ Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee lakwaniitēnyi sālu Yēyiin :nyēē kiikukas. Kiboonto keye Kwaan ānkiikōōboorwēēch wōlē wuu :Yēyiin.

Yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu

(Mataayo 3:1-12; Māārko 1:1-8; Luuka 3:1-18)

¹⁹ Nto mii bēsyēēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutay- eek mbo kibkōrōs ak biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi kuba wōlē kimii :Yoowaana bokuteebee kule inee ku ng'oo. ²⁰ Kiichuurta kule, “Mā anii *Kāārārookiintēēt.” ²¹ Yooto kuteebee :bichoo kule, “Ara, inyiing' ku *Eliiya?” Kumwooy kule, “Acha.” /Keetebee subak kule, “Ara inyiing'

1:3 Yoowa. 1:10; 1Kōōr. 8:6; Kolos. 1:16-17; Ibu. 1:2   **1:4** Yoowa. 5:26; 8:12
1:6 Mat. 3:1; Māārko 1:4   **1:8** Yoowa. 1:20   **1:9** Yoowa. 8:12   **1:10** Yoowa. 17:25
1:12 Kala. 3:26; 4:5; Ēfēēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1   **1:13** Yoowa. 3:5-6; 1Bēt. 1:23
1:14 Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7; 1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14; 1Yoowa. 4:2; 1:1-3
1:15 Yoowa. 1:30   **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa. 7:19   **1:18** Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12

ku *wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin nyoo king'āloolēē :Muusa.*^{*} Kulē, “Anii mbonō.”²² Nto mii yoo nanyuun, kumwooy :bichoo kule, “Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch subokiiboorchii biiko choo kēēyookwēēch. Imāchē bokiibaartiing' kule inyiing' ku ng'oo naas?”²³ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnoo *Isaaya kumwooyē kule,

“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

‘Ōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”

²⁴ Ki Farisaayek :bichoo kiyyooktooyiisyē. ²⁵ Kiteebēē :bichoo / kikiyyooktooy Yoowaana kule, “Yoo mā inyiing' Kāārārōokiintēēt āmēēbērē inyiing' ku Eliiya, nto ku wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin, ām nee yu ibātisāniisyē?”

²⁶ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule, “Ābātisāniisyēē :anii bēēko, nteenee miitē :chii nyēē oboontē keey āmōōnkētē.

²⁷ Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē kēēlto ānku wōō nyēē -māāyēmē mbo kut ārēēkyi kwēyōōnik.”²⁸ Kiyēyāksēē :ng'aleechu tukul Beetannyya ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, wōlēē kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkit :Yēesu nyēbo Yēyiin

²⁹ Yu kāyyēēkunēē, kukas :Yoowaana Yēesu kuchōōnii. Yooto kumwooy kule, “Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin nyēē inēmtooy ng'ōōkiswookikaab kōōrēēt.”³⁰ Inee :nyoo kyāāmwooyē kule, ‘Miitē kuchōōnii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk ku-biira, kuuyu kimii :inee /kumānāākēēsichoo.’³¹ Kōmāānkētē :anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkētē :biikaab *Isrāyēēl.”³² Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule: “Kaakas kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē ānkōōbutyi Yēesu.”³³ Nto kōmēēboorwoo :Yēyiin, nto kōmāānkētē inee. Kōōyookwoo :Yēyiin chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo kule, ‘Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi :Tāmirmiryēēnyuu, ku nyooto :nyēē mākubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.’³⁴ Manta kyaakas ng'aleechu ānkāāmwoowook kule Lakwataab Yēyiin :chiichoo.”

Rubiikaab Yēesu chēbo taayta

³⁵ Yu kāyyēēkunēē, kimii :Yoowaana kukēēyyo subak ākoo rubiik āyēēng'.³⁶ Kumii :Yēesu kumurē yooto, kumwooy :Yoowaana kule, “Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin!”³⁷ Yu kakas :rubiichoo bo Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee

* **1:21** Kikānyoonu :Yuutayek kuchō :wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutēk 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. **1:21** Mat. 11:14; Yoowa. 6:14 **1:28** Yoowa. 10:40 **1:29** Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 **1:30** Yoowa. 1:15 **1:32** Māārko 1:10 **1:34** Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyuut. 9:20 **1:36** Yoowa. 1:29

ankurub Yēesu. ³⁸ Kuweech keey :Yēesu ankuteebee kule, “Ōchēng'ē nee ēē?” Kulēnchi :bichoo Yēesu, “Iminyē ānō :inyiing' oō, Kāānēētiintēēt?” ³⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Okwaa bookas.” Kimii :asiista ang'wan nyēbo kōrrōon.† Kibeeta keey wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keey bēsyoonoto.

⁴⁰ Akeenke ām bichoo āyēēng' ku Antereeya nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Simōōni. ⁴¹ Kiwokucheeng'aat :Antereeya ng'eetaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi kule, “Kookeekas Meesaaya.” (Kerkey :kaaynaani bo 'Meesaaya' yoo / kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule *Kiriistō, (nyēē ng'aabaat) kōōbooru kule Kāārārōokiintēēt.) ⁴² Yooto kuwēeto :Antereeya ng'eetaabkaam Simōōni wōlēē mii :Yēesu. Kōōrōotoot :Yēesu Simōōni ānkumwooy kule, “Inyiing' ku Simōōni araab Yoowaana nteenee +/mākēēkuurēēniing' Keefa.” (Ibooru kaaynaani bo 'Keefa' ām kuutiitaab Kirikiik kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwa.)

Kikuur :Yēesu Filibō ākoo Nāātānnyēēl

⁴³ Yooto kāyyēēkunēē, kumach :Yēesu kuwo Kalilaaya. Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, “Irubwaa.” ⁴⁴ Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēētaab Beetsaayta wōloo kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō. ⁴⁵ Kicheeng' :Filibō Nāātānnyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule, “Kookeekas Kāārārōokiintonoo king'ālōolēē *:Muusa ankung'alaalee nkicheek *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Chiichooto ku Yēesu araab Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Nāāsārēēt.” ⁴⁶ Yooto kuteeb :Nāātānnyēēl kule, “Kēēlē nee oō! Mii nkinee :kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?” Kumwoochi :Filibō Nāātānnyēēl kule, “Chōō cheekas.” ⁴⁷ Yu kakas :Yēesu Nāātānnyēēl kuchōōnii, kung'alaalee kule, “*Isrāyēēliintēēt nyi nanyuun :nyēē sikēn āmātinyē lembech.” ⁴⁸ Kuteebee :Nāātānnyēēl Yēesu kule, “Kēēnkētēēnoo nee?” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Kāākāsyiing' *mutiiniit keel kutoombo kukuuring' :Filibō.” ⁴⁹ Yooto kumwooy :Nāātānnyēēl kule, “Kāānēētiintēēt, inyiing' Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik.” ⁵⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “! Keechamtaa kuuyu kāāmwoowung' kule kāākāsyiing' mutiiniit keel. +Meekas chēē chaang' chēē wōōyēch kusiir chuutēchu. ⁵¹ ! Kāāmwoowook, +mookas barak kuyootāktōōs. +Mookas kurēkyoo anii *Wēritaab Chii, :malayikaanikaab Yēyiin ānkuloong'tooy.”

† **1:39** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheek ku nyēbo ang'wan ām acheek. **1:41** Yoowa. 4:25

1:42 Māārō 1:16-18 **1:42** Mat. 10:2; 16:18 **1:45** Kiruu. 18:15, 18; Isa. 9:6; 42:1-4; Ešēk. 34:23; Miika 5:2-4 **1:49** Yoowa. 1:34; 12:13 **1:51** Mat. 3:16

2

Kiitaab kwōng'uut nyēbo taay nyēē kiyey :Yēesu

1-2 Ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee yooto, kimii :saakweetaab kooyēy nyēē / kikeeyeyee saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Kimii :Yēesu saakwaanaata āk kaamet kuboonto keey rubiikyii. ³ Kikyaam saakweet nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār *:tifaayiik. Kumwoochi :kaamet Yēesu kule, “Kāmēēkuboonto naas :bichu tifaayiik.” ⁴ Kumwoochi :Yēesu kaamet kule, “Imāchēēnoo nee? Ntēē mānāāyityiin asiisnyuu.” ⁵ Kuwēēkyi keey :kaamet motwoorik ānkumwoochi kule, “Oyey kiyēē māikumwoowook.”

⁶ Ām ātēbuutēkaab Yuutayeek, kimii :ntasimnyeet nyēē / kikiitiliilēē keey. Kurubta keey āk yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēēko. Kiyibē :tērēēt akeenke bēēko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80. ⁷ Yooto kumwoochi :Yēesu motwoorik kule, “Onyiit bēēko tērēēnichoo.” Koonyiit :motwoorichoo bēēko tērēēnichoo kule bak. ⁸ Nto yityo kumwoochi kule, “Oram bēēchooto alak ānkōōyibchi chiito nyoo iyoonkyinē saakweet.” Kurub :motwoorichoo kuu nyooto. ⁹ Nto bēē :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē :tifaayiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēēko. Kukuur :chiichoo saanteet kuwo komos ¹⁰ ānkumwoochi kule, “Ikooytooy :biiko kwaak tifaayiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis :biiko /kēyiy choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiik chēē ānyinyēch miisin ānkuchēēkoochi biiko kimii :saakweet wokubēku?”

¹¹ Ng'ālyoontēētaab kwōng'uut :nyiitēnyi nyēbo taay kuyey :Yēesu ānkīyēyāksēē saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē :Yēesu wōōyinnyii ng'aleechaata ankookaasee keey :rubiikyii.

¹² Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēesu Kaabernaam, ku-boontootē keey kaamet, mbo ng'eetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēēni wōlooto bēsyōōs chēē ng'eri.

Nyēbo taayta kukwetee :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

¹³ Yu kaakuriik *:Saakweetaab Keeytaayeet nyēbo Yuutayeek, kuwo :Yēesu Yēerusālēēm. ¹⁴ Yu kayit wōlooto, kukas biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk āk chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē kiwālāng'tooy beesaanik. ¹⁵ Yooto, kōōkwoor :Yēesu bōrōōk kuyey musyāritiit kukwetee kēēchiirēk āk tuuka tukul chēē

kimii yooto. Nto yityo, kululukto beesaanikaab bichoo ankootyeel meesoosyekwaa. ¹⁶ Kimwoochi biiko choo kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmuneē yu tukuuchu! Ām nee yu kyooweche Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē / kyooltooyiisyēē?” ¹⁷ Yu kakas :rubiikyii ng'aleechaa, koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule, “Iwoong'too :chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uung'.”†

¹⁸ Kuwāl :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule, “Ng'oo :nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēk ikwetee biiko kōyi bo Yēyiin? Nto subak, ng'ālyoo nee nyēbo kwōng'uut nyēē imuuchē iyey iboorunēē kule iboontē kāāmuukēy?” ¹⁹ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maatechee :anii bēsyōōsyēk sōmōk.” ²⁰ Kukētyi :bichoo Yēēsu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin kēnyiisyēk artam āk lo sukuteechakay. Imwooyē :inyiing' kule +meetechee bēsyōōsyēk sōmōk?” ²¹ Nteenee king'āloolēē :Yēēsu bōōrnyii nkit mēēbērē *Kōōtaab Yēyiin. ²² Nto yu / kabokiing'eetee Yēēsu meet lētuunoo, kusēw :rubiikyii kule kikiikumwooy :Yēēsu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi :rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēēsu.

²³ Kuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'uut kumii saakwaanaa bo Keeytaayeet ām Yēērusālēēm. Yooto kōōyēnchi inee :biiko chēē chaang'. ²⁴ Ānkoo kiwuu nyooto, man-aachamta :Yēēsu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē wuu :chiito ake tukul ²⁵ āmēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēēsu ākoo Nikōtēēmō

¹ Kimii :kāāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo *kōōkwēētaab Yuutayeek nyēē / kikēēkuurēē Nikōtēēmō. ² Kiwo :chiichoo bēsyēēt ake kwēēmooy wōlēē kimii :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Boontēēt, kiinkētē kule inyiing' kāānēētiintēēt nyēē kiyyookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kuyey ng'al chēbo kwōng'uut kuu yoo iyēyē :inyiing', yoo mēēbērē boonto kāāmuukēywēēkaab :Yēyiin.” ³ Kuwālchi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo / mānāākēēsich subak.” ⁴ Yooto kumwooy :Nikōtēēmō kule, “So, / kēēsichē kule nee subak chii nyēē kiikuwōōyit? Mākoy kōōwut mooyēētaab kaamet / ānkēēsich subak.” ⁵ Kulēēnchi :Yēēsu, “!Kāāmwoowuung', māmii

2:16 Luuka 2:49 † **2:17** Tyēēn. 69:9 **2:19** Māārkō 14:58; 15:29; Yēyuut. 6:14
2:22 Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9 **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53;
 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42 **3:1** Yoowa. 7:50; 19:39 **3:2** Māārkō 12:14;
 Yoowa. 2:11 **3:3** Yoowa. 1:13

:chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo / mānāākēēsich ām bēēko*
 āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶ Sichē chiito :kwaan āk kaamet,
 nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt.
⁷ -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule,
 'Māchāktōōs /kēēsich chii subak.' ⁸ Wusē :yoomeet amēēnkētē
 :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē wēētii. Wuu nyooto wōlēē
 siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito." ⁹ Kuteeb :Nikōtēēmō
 kule, "Yēyāktōōs :yooto kule nee?" ¹⁰ Kuwālchi :Yēēsu
 kule, "Iyēku oob kāānēētiin ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so,
 -mēēnkētē ng'aleechu? ¹¹ Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung',
 ānkāārāru kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē
 ng'aleekyuu. ¹² Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni,
 amōōyēnwoo. Kunyi ii, omuuchē raat kule nee oyēnchi ng'al
 chēē rubtooy keey āk Kaab Yēyiin? ¹³ Māmii :chii ām kōōrooni
 nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, nteenee *Wēritaab Chii nkit :nyēē
 kichōōnēē wōlooto. ¹⁴ Kuu yoo kiitōrōōrchinē *:Muusa barak
 eereenaanaa† ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, +/
 mākiitōrōōr Wēritaab Chii, ¹⁵ si yoo keekaaseena keey :chii
 kunyōōru *soboontaab kibchuulyo."

Soboontaab kibchuulyo

¹⁶ Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii
 nyooto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul
 nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee
 mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. ¹⁷ Kimēēyooku :Yēyiin
 lakwanyii chokooruusta biiko nteenee chokooraraach. ¹⁸ -/
 Mākiiruustooy chii nyoo keekaasee keey lakwanaa. Nteenee
 iruustaayaat :nyoo -mēēkoosēē keey, kuuyu kitay kookaasee
 keey lakwani akeenke baateey bo Yēyiin. ¹⁹ Nto yoo /
 sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō :lēbkēēyyēēt kōōrēēt,
 nteenee kucham :biiko mēēnānēēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē.
²⁰ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēēyyēēt
 kuuyu imuuchē kutook :ng'ōōkisnyii. ²¹ Nteenee chiito nyoo
 yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii wōlēē mii :lēbkēēyyēēt
 sukutook kule kiyēē yēyē, kuwuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt

²² Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēm
 bokubēēnyoot yēēmēētaab Yuuteeya ānkubātisāniis. ²³ Kimii

* **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru :ng'ālyoontooni bo 'bēēko' 'sichēētaab leekwa' kuuyu
 intōōwu :kwootēēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru
 :ng'ālyoontooni 'batisaneet'. **3:6** Yoowa. 6:63 **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26 **3:12**
 Yoowa. 14:1-5 **3:13** Tān. 7:13-14 † **3:14** /Kikēēyēwunēē eereenaanaa karneet.
 Yu kēērōōtoot :biiko kiyoo, kusobcho. **3:14** Kāāyit. 21:9; Yoowa. 12:32-34
3:15 Yoowa. 20:31 **3:16** Yoowa. 3:36; 5:24; Room. 8:32; 1Yoowa. 4:9-10 **3:17**
 Yoowa. 12:47 **3:18** Yoowa. 5:22 **3:19** Yoowa. 8:12 **3:20** Ēfēēs. 5:11-13

:nkinee Yoowaana kubātisāniisyē ām yēē /kikēēkuurēē Aynoon yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki chaang' :bēēko. Kibēētii :biiko kwaak wōlooto /bokēēbātisānē. ²⁴ (Kiyēyāktōōs :ng'aleechu kutoombo /keekerta Yoowaana kāābrātiisyō.)

²⁵ Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana ākoo Yuutāyiintēēt ake kubo ntāsimuutēkaab kāātīlīlēēt kurubta keey ākoo ātēbuutēkaab Yuutayeeek. ²⁶ Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto Yoowaana ānkumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt, tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'āloolēē? Mii :chiichooto kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi, ānkāākōōwuuyēēnēēch biiko tukul.” ²⁷ Kuwālchi :Yoowaana kule, “Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo mānāākōōkoochi :Yēyiin. ²⁸ Kyōōkāsē āmwooyē nkityō kule, ‘Anii mbonō *:Kāārārookiintēēt, nteenee kisimāntōōwu ām inee.’ ²⁹ Ām saakweetaab kooyēēyto, bo :murereet saanteet. Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa ām kaab kooyēēy nto yoo kāsē kung'āloloonu :choorweenyii kung'ērēchē. Kunyi kaakuchurta :ng'erekweekyuu. ³⁰ Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii.”

Chiitaab kibkōōnkōy

³¹ Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy kāāmuukēywēēk kubiir chii ake tukul. Nto nyoo bo ng'wēny kubo kōōrooni ānkung'āloolē ng'aleek chēē rubtooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul. ³² Mwoowu :chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee koonyekyii āk yi-itii kyii, -/āmākēēkāsyyinē ng'aleechaa. ³³ Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii kōōkiimē kule bo man :Yēyiin. ³⁴ Mwoowu :chiichoo /kikiyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem. ³⁵ Chāmē :Yēyiin lakwanyii ānkiikurōōbchi kiy ake tukul. ³⁶ Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māchāmē, mākōōng'woonchi :Yēyiin nyēē mānyōōru soboonoo.

4

*Kiiboorchi keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryayeeek*

¹ Nto mii yoo, kukas *:Farisaayeeek kule kimii :Yēēsu kōōyumē ānkōōbātisānē biiko chēē chaang' kubiir Yoowaana. ² Kubooyiit man maneebātisan :Yēēsu chii, nteenee ki rubiikyii :chēē kiibātisāniisyē. ³ Yu kakas :Yēēsu kule kāākōōnkēt :Farisaayeeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya

ānkutāk̄yi keey Kalilaaya. ⁴ Nteenee ki ākoy kumur kōōrēētaab *Samaaryaa.

⁵ Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Sikaar yēē kilēēkitēē mbaraanaa kiikoochinē :Yāākōbō wērinyii Yōōsēēf. ⁶ Kimii :riibkēētaab Yāākōbō yooto. Kuyitē :Yēesu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista taman āk āyēēng', * kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.

⁷ Yooto kuchō :koorkēēt ake nyēbo *Samaaryaa. Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, “Ikōōnoo bēēko ayye.”

⁸ Kikiikuba :rubiikyii bokwaal āmiik ām kiriinkoonoo.

⁹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Āyēku anii chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōōs kule nee ārāmuung' bēy?” Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto kuuyu kimākāsyiintōōs :Yuutayeeek āk *Samaaryayeeek.

¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Nto 'kēēnkētē kiyēē kōōnu :Yēyiin, ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning' bēēkaab soboon.” ¹¹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet.

Nto subak, kooy :riibkēēt. Kunyi ii, inyōōrchinē ānō :inyiing' bēēchooto bo soboon? ¹² Kikōōnēēch :kuuko acheek Yāākōbō riibkooni. Kiyyēē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii kuboonto keey boroobikyii. Imāchē iyib keey :inyiing' kule ibiirē Yāākōbō?”

¹³ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Āmē :melelta subak chii ake tukul nyēē yyēē bēēkaab riibkooni, ¹⁴ nto nyoo kayye bēēko chēē ākoochinē :anii, mākoy kwaam nyoo :melelta subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab soboon ākookoy.”

¹⁵ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ānkiikōōnoo bēēchooto oō, lēyyē, simaama :melelta subak, amatachaaram bēy.”

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Wēēkuur saanteeng'uung' ankookwaante keey ākoy yu.” ¹⁷ Kuwālchi :koorkoonoo Yēesu kule, “-Māāboontē :anii saannyyaa.”

Kumwoochi :Yēesu kule, “Man. -Mēēboontē saannyyaa. ¹⁸ Kiikoomutiing' :murēnik muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo oboontē keey kuu nyi. Man :kiyēē 'keemwaay.”

¹⁹ Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, “Ntēē iyēku wōōrkooyoo! ²⁰ Kikutunkyinēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani. Ām nee sōōmwooyē :akweek Yuutayeeek kule wōlēē yemaat / kēēkutunkyinēē Yēyiin ku Yēērusālēm?” ²¹ Kimwoochi :Yēesu kule, “Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēēt nyēē

4:5 Toowu. 33:14; 48:22 * **4:6** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām icheek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek. **4:9** Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34 **4:19** Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 **4:20** Kiruu. 12:5-14

mākoy kukutunkyninē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēerusālēēm. ²² Ōkutunkyninē :akweek Samaaryayeeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē kiyēē kēēkutunkyninē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeeek. ²³ Nteenee makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākukutunkyninē :biiko Baaba ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē mächē :Baaba. ²⁴ Yēyiin ku tāmirmiryō. Kunyoo mächāktōōs / kēēkutunkyninē ām Tāmirmiryēēt āk manta.” ²⁵ Kumwooy :koorkoonoo kule, “Ānkētē kule mākuchō *Kāārārōokiintēēt, nto yoo kächō, mākōōboorwēēch kiy ake tukul.” ²⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē nyiitēnyi ng’ālooluung!”

²⁷ Ām āsiiswēchooto kōōyēēw :rubiikaab Yēesu. Kiilat miisin kukas kumii kung’āloolē :Yēesu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebee koorkoonoo kule, “Imächē nee?” nto kulēēnchi Yēesu, “Ōmwooyē nee āk koorkooni?” ²⁸ Kubakaakta :koorkoonoo tērēetaab bēēko ankooyeey areet akeenke ākoy kiriing’ ānkumwoochi biiko ām wōlooto kule, ²⁹ “Biikyoo, ankookwaa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā inee *Kāārārōokiintēēt?” ³⁰ Kung’ēētyo :biikaab kiriinkoonooto ānkutākyi keey wōlēē kimii :Yēesu.

³¹ Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēesu kule kwoomiis. ³² Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē :akweek.” ³³ Kwaam rubiik mēt ankuteebee keey kule, “Ara mii :chii nyēē kākākuyibchi āmnyoo?” ³⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiichooto kule, “Āmnyoontēnyuu ku ayey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāāwoong’u yiisyēēt nyēē kimākwoo chaayey. ³⁵ Ōmwooyē sōō nee kule, ‘Kāākung’ēt :ārook ang’wanu / kēēkēsiiis’? Kāāmwoowook kule, ōrōōtootē mbareenichuut. Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem / keekes. ³⁶ Kāākutoow :kēsiisyēēt kēny / ānkāākiibēruur kēsiintēēt. Mii kukēsē āmnyoontēetaab *soboontaab kibchuulyo sukung’erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē. ³⁷ Man ng’ālyoontoonoo /kēēmwooyē kule, ‘Choonē :ake, kukes :ake.’ ³⁸ Kāāyooktook bōōkēsiiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēēt nteenee boowaang’tē :akweek.”

³⁹ Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang’ ām kiriinkoonoo *Kāārārōokiintēēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēesu. ⁴⁰ Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēesu, kusaaysaay Yēesu kōōbuurto keey icheek. Kucham :Yēesu kōōbuur wōlooto

bēsyoōsyēk āyēēng'. ⁴¹ Kiikaasee keey :biiko alake subak chēē chaang' inee kubo kiyēē kimwooy. ⁴² Kimwoochi :bichoo koorkoonoo kule, "Mēēbērē kakiikaasee keey Yēēsu kuuyu 'kēēmwoowēēch, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārārōokiintēēt man nyēbo biiko tukul."

Kiisoob :Yēēsu wēritaab kāāntōōyiin

⁴³ Nto yu kāākubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyoōs āyēēng', kutas taay āk baannyii ākoy Kalilaaya. ⁴⁴ Mānāāwokuminy :Yēēsu kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule, -/ mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām kōōrēenyii. ⁴⁵ Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas :icheek kiyēē kiyey :Yēēsu ām Yēērusālēēm yoo kibēētii bokwoomē saakwaanaa bo Keeytaayeet.

⁴⁶ Nto mii yoo kuwo kiriinkēētaab Kaana wōloo kiwēēchēē bēēko kuyēk tifaayik. Kimii :kāāntōōyiintēēt ake kaab bāytooyiintēēt ām kiriinkēētaab Kaabernaam nyēē kiboonto wērinyii nyēē kimnyoonē. ⁴⁷ Yu kawokukas :kāāntōōyiintonoo kule kāākuchōōnēē :Yēēsu Yuuteeya, wokusaaysaay kuchō Kaabernaam chokōōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin. ⁴⁸ Yu kayit, kumwooy :Yēēsu kule, "Ām nee yu mächē :biiko alake ayey kiy nyēbo kwōng'uut nto iyēnchinē ng'aleekyuu?" ⁴⁹ Kumwoochi :kāāntōōyiintonoo Yēēsu kule, "Keebe oō, mokoryoontēēt, kumanaang'et :leekweet." ⁵⁰ Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, "Wēēchi keey kaa, kāākusob :lakwang'uung'." Ki iyēnchi :chiichoo kiyēē kimwoochi :Yēēsu.

⁵¹ Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiintonoo kōōyēēyē, kutuuyēē motwoorikyii kēēlto. Kumwoochi :choo kule, "Kāākusob :wēring'uung'!" ⁵² Kuteebēē :kāāntōōyiintonoo bichooto kule, "Ko tyaa :asiista kukāykāyīitu :wēēriit?" /Kēēlēēnchi, "Kō asiista akeenke lang'at kosolēny."† ⁵³ Kusēw :kwaan kule kō tēē yooto :asiista kumwoochinē :Yēēsu kule, kāākusob :leekweet. Kunyoo, kiikaasee keey :chiichoo āk kanyii tukul Yēēsu. ⁵⁴ Ki kwōng'uutyēētaab āyēēng' :nyiitēnyii kuyēyē :Yēēsu kuchakee kēēyēēwunēē Yuuteeya kuchō Kalilaaya.

5

Kiisoob :Yēēsu chii ām Kibōōytaab Beteesta

¹ Kuwo :Yēēsu lētuunoo Yēērusālēēm wōlēē kimii kuyēyēē :Yuutayeek saakweet. ² Kimii :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē

4:41 Yoowa. 2:23   **4:42** Luuka 2:11   **4:44** Māārko 6:4   **4:46** Yoowa. 2:1-11   **4:48** Mat. 12:38-39; Māārko 8:11-12; Luuka 11:29; Yoowa. 6:30   † **4:52** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheek ku asiistaab akeenke ām acheek.   **4:53** Mat. 8:5-13   **4:53** Yoowa. 2:23   **4:54** Yoowa. 2:11

yēbo Oreetaab Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu chēē kitinyē wuurwēēt. / Kēēkuurē yooto ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta. ³ Kimii :biiko chēē kimnyoontōōs chēē kimurēē keey ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.*
⁵ Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyiisyēk sosom āk sisiit. ⁶ Yu kakas :Yēēsu chiichoto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyiisyēk chēē chaang'. Kuteebee chiichoto kule, “Imāchē isob?” ⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, “Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiiira kibōōyoo yoo wērwerē keey :bēēko. Yoo kātāāsyēmē, kāsimekōōwut :ake kēny.” ⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ng'eet ankiinam kisyereeng'uung' ānkiiwēesyēt.” ⁹ Kusob :chiichoto bakeenke. Kinam kisyereenyii ānkuwēēchi keey!

Kikwiil :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu

Kuyēyāktōōs :ng'aleechu, ki bēsyēētaab Sabaato. ¹⁰ Kunyoo, kumwoochi :kāāntōōyikaab Yuutayeek chiichoo / kākiisoobē kule, “Inkēt kule bēsyēētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kiru-utēkyoo inamaate kisyereet.” ¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, “Chiichoo kēēsooboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyereenyuu ānkāāwēesyēt.” ¹² Kuteebee :bichoo kule, “Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam kisyereeng'uung' ānkiiwēesyēt?” ¹³ Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisoobē kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikubotyī :Yēēsu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'. ¹⁴ Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēēsu chiichoto biīwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Kēēsob oob? 'Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat.”

¹⁵ Kiwokumwoochi :chiichoo kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule Yēēsu nyi kiisoobē inee. ¹⁶ Yooto, kutoow kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwus Yēēsu kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁷ Kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo kule, “Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii.” ¹⁸ Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kāāntōōyichoo kubakach Yēēsu. Kimāmāchē baatey kubakach kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keey :inee Yēyiin.

* **5:3** /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu: ānkikānyē kuwērwerē keey :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kērēywoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwerē bēēko. Nto chiito nyoo kāsimekōōwut kibōōyoo yoo kāwērwerākāisi :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto. **5:9** Māārko 2:10-11 **5:9** Māārko 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14 **5:10** Chuy. 20:8-10; Cherem. 17:21-22 **5:13** Mat. 8:18; 13:36; Yoowa. 6:15; 11:54; 12:36 **5:14** Mat. 12:45; Yoowa. 8:11; Yāāk. 5:16 **5:18** Yoowa. 1:34; 3:35; 7:1; 8:16, 19; 10:17-18, 29-38; 14:8-11, 20, 28; 15:9-10; 16:27-28; 17:1-26

Nyōōrtooy :Leekweet kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

19 Kunyi, kimwoochi :Yēesu bichoo kule, “!Kāāmwoowook, māyēyēē keey :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto. 20 Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchii mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata. 21 Kuu yoo ing'ēētē :Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi. 22 -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāāmuukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al, 23 sukung'eet kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōloo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyooku.

24 !Kāāmwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keey Baaba nyoo kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet ānkunyōōr soboonto nyēē -/ mēēkiitiilchinē ng'al. 25 !Kāāmwoowook, mii kuyitu :bēsyēēt, ankookuyit :bēsyoonoto yēē makukas :biiko choo kiikubootyo kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēyēnchi ng'aleechaa. 26 Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey :Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet. 27 Kiikōōkoochi :Kwaan kāāmuukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee. 28 -Moolat ng'aleechu. Makuyit :bēsyēēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk kuutiinyuu, 29 nto yooto makukwaanee mbēērōōsyēkwaa. Choo kiikuyey ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee mākubootyo :choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch. 30 -Māāyēyēē keey kiy, nteenee ātiilē baateey kiyēē mwoowoo :Baaba ānkubo man, kuuyu -māāyēyē kiyēē āmāchē, nteenee āyēyē kiyēē māchē :nyoo kiiyookwoo.

Tukuuk chēē ibooru kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu

31 Nto kaang'alaalee keey, nto kaayey kiy nyēē māchāmē :biiko. 32 Nteenee mii :ake nyēē ng'ālōolēēnoo anii ānkāānkētē kule kiyēē mwoowu kurubta keey anii kubo man. 33 ! Kyōōyooktē :akweek biiko kuba wōlēē mii :Yoowaana ānkiikumwoowook ng'aleek chēbo man kurubta keey āk anii. 34 -Māāmoong'tēē keey kiyēē mwooyē :biiko kurubta keey āk anii, nteenee āmwooyē kuu nyooto /sikiiraraachaak. 35 Ki

5:19 Yoowa. 1:34   5:20 Yoowa. 3:35   5:21 Yoowa. 11:25   5:22 Yoowa. 3:18; 5:27, 30; 9:39; 12:47-48; Yēyūut. 10:42; 1Yoowa. 2:28; Yuuta 14-15   5:23 Filib. 2:10-11   5:24 Yoowa. 3:16; 5:22; 8:51; 10:28; 11:25-26; 14:6; 17:2; 20:31; 1Yoowa. 2:25; 3:14; 5:11   5:26 Yoowa. 1:4   5:30 Yoowa. 4:34   5:34 Yoowa. 1:15, 19, 34

nōmōryoo :Yoowaana nyēē kiikoochinē biiko lēbkēēyyēēt ānkyōōng'ērēkyi :akweek lēbkēēyyoonoto kibo bēsyōōs chēē ng'eri. ³⁶ Nteenee mii :tukuuk chēē nyikiisēch kusiir ng'aleek choo kimwoowu :Yoowaana. Chooto ku tukuukaab kwōng' uut choo kiikōōtōōrwoo :Baaba kule ayey. Ibooru :chooto kule Baaba :nyēē kiyyookwoo. ³⁷ Kiikumwooy :nkinee Baaba wōlēē āwuuyē :anii. Manookas kuutiinyii amanookas eernyii, ³⁸ āmēēbērē kyoanam ng'ālyoontēēnyii kuuyu -mōōyēnchinē nyi kiyyooku :inee. ³⁹ Kyoocham ōrōōtootē siruutēk miisin ōbērē tōōs yoo kooyey kuu nyotoo +mōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. Ntēē mwoowu :siruutēchuutēchu wōlēē āwuuyē :anii, ⁴⁰ ānkoo kuwuu nyotoo, -mōōchāmē okwaa wōlēē āmiitē sōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

⁴¹ -Māāmoong'tēē keyy kule kusilo :biiko, ⁴² nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē. Ānkētē kule -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook. ⁴³ Kyāāchōō wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba, nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō :chiito ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek nyotoo. ⁴⁴ Ōmuuchē raat ōyēnwoo kule nee yoo bērē :chii ām akweek nto /kēēsil kusiir yēē kātōōchēēng'e kusilook :Yēyiin? ⁴⁵ -Moosoot naas kule +maamwaaytaak :anii ām wōlēē mii :Baaba. Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa nyoo ōyēēlchinē ām kāāsōōtēywēēkwook. ⁴⁶ Nto kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoo kuuyu kisir :Muusa ng'aleek kurubta keyy āk anii. ⁴⁷ Nteenee yoo -mōōyēnchinē kiyēē kisirē :Muusa ii, ōyēnchi kule nee kiyēē āmwooyē :anii?"

6

*Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kwoochi :Yēēsu komosta nyiin ake bo Tōōliilēētaab Kalilaaya. /Kēēkuurē tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya. ² Yooto koosaab :biiko chēē chaang' sakaramteet kurub inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo kwōng' uut chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs. ³ Yu kayit biitoonoto, kotooch āk rubiikyii ākoy lekem ānkuwokōōbuurto ng'wēny. ⁴ Kikiikuriik yooto :bēsyōōsyēk chēē āmēē :Yuutay-eek *Saakweetaab Keeytaayēet.

⁵ Yu kakas :Yēēsu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kutee-bee Filibō kule, "Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu

5:36 Yoowa. 4:34; 10:25, 38; 14:10-11; 15:24   **5:37** Chuy. 20:19; Kiruu. 4:12
5:38 Mat. 22:29; Yoowa. 16:9   **5:39** Luuka 24:27, 44; 2Tēm. 3:15-16; 1Bēt. 1:10-11   **5:41** Yoowa. 7:18   **5:44** Yoowa. 12:43   **5:46** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 24:27, 44; Yēyuut. 3:22, 26; 7:37; 13:32-33   **5:47** Luuka 16:31   **6:2** Yoowa. 2:23
6:3 Mat. 5:1   **6:4** Yoowa. 2:13

tukul?" ⁶ Kitēēbēē :Yēesu Filibō ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey. ⁷ Kuwālchi :Filibō Yēesu kule, "Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto, -/ mākēenyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē kaam." ⁸ Kumwooy :Antereeya nyoo ki rubiintēētaab Yēesu ānkituubcho āk Simōōni Bētērō kule, ⁹ "Mii yu :wēero nyēē boonto mukaatiin muut āk *burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēē chu tukul?" ¹⁰ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām yēbo keewet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.

¹¹ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyoto. Kiyem :biiko tukul. ¹² Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Ōruruuch choo kāng'ēt." ¹³ Kōōruruuch :rubiik kooniyit kērēboonik taman āk āyēēng'. ¹⁴ Yu kabokukas :biiko ng'ālyoontooni bo kwōng'ut kiyey :Yēesu, kumwooy kule, "Kubooyiit man, *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule mākuchō kōōrēt." ¹⁵ Kiinkētē :Yēesu kule kimāchē :bichoo bokunam inee kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yoto koosikta kuwo lekem.

Kiwēēsyētēē :Yēesu bēēko barak

(Mataayo 14:22-33; Māārko 6:45-52)

¹⁶ Yu kāākwiimēn, kurēkto :rubiikaab Yēesu ākoy tōōliil. ¹⁷ Kulaany mwēēnkēēt ānkutākyi key *kiriinkēētaab Kaabernaam. Kināmchi :mwēēnānēt bichoo wōlooto kumāboonto key Yēesu. ¹⁸ Kichō :wusōōnēt ankusyool bēēko. ¹⁹ Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik muut nto ku lo, kukas Yēesu kumii kuwēēsyētoonunēē bēēko barak kutākyinē key mwēēnkoonoto. Kimuuyo :rubiichoo miisin. ²⁰ Yoto, kumwoochi :Yēesu kule, "Mōōmuuyē, nto yu anii :nyoo!" ²¹ Kutaach :rubiik Yēesu kuchō mwēēng'. Yoto, kuchaakta :mwēēnkēēt ākoy sakaramteet wōlēē /kikēēmākyinē wokōōyooonyēē.

Āmnyoo :Yēesu nyēbo soboonto

²² Yu kāwokuyeech :kōōrēt, kōōnkēt :biiko choo king'ētunēē komosta nyiin ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēēnkēēt akeenke baatey nyēē kimii yoto. Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta key :rubiik Yēesu. ²³ Yoto, kukwaanee :mwēēnkōōsyēk alake *kiriinkēētaab Tibeerya ānkubokōōyooonyēē yēē kilēēkitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko.

24 Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii :Yēesu āk rubiikyii, kulaany mwēēnkōōsyēchoo kuba *kiriinkēētaab Kaabernaam bokucheeng'aat Yēesu.

25 Yu kābokunyōōrchi Yēesu wōlooto, kuteebē kule, “Kāānēētiintēēt, 'kēēyitu wōli kutyaa?” 26 Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, ōchēēng'ootoo kuuyu kwōōbiyoong'iisyē āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. 27 -Mōōbēng'tēē chēēng'sēētaab āmit chēē bēku, nteenee ōnēmchi keyy ōchēēng'ē āmnyoontēētaab kibchuulyo. Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnook *:Wēritaab Chii, kuuyu inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kuu nyooto.” 28 Kuteebē :biiko Yēesu kule, “Ara, kēēyēyē kule nee sikiinēmchi keyy yiisyēētaab Yēyiin?” 29 Kuwālchi :Yēesu kule, “/Kiinēmchi keyy yiisyēētaab Yēyiin /kukiikaasee keyy chiito nyoo kiiyooku :inee.” 30 Kuteebē :bichooto Yēesu kule, “Kiy nee nyēbo kwōng'uut nyēē +meeyey sikiikaaseeniing' keyy? 31 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn, kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, 'Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē chōōnēē barak.†” 32 Kumwoochi :Yēesu nanyuun bichoo kule, “!Kāāmwoowook, -moosoot sōō baateey kule kikōōnook *:Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule kōōnook :Baaba āmnyoontēētaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy. 33 Āmnyoontēētaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy ānkuyibchinē biich soboonto.” 34 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Ikōōnēēch kwaak āmnyoontoonooto.” 35 Kumwooy :Yēesu kule, “Anii :āmnyoontoonooto bo soboon. Moomē :kēmēy chiito nyoo kāchō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseena keyy kumoomē :melel. 36 Kuu yoo kātāāmwoowook, kookasaa -āmōōkoosēēnoo keyy. 37 Chii ake tukul nyoo kākōōno :Baaba, kuyēku nyeenyuu nyēē mākoy akwet bēsyēēt ake. 38 Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē mākchē :Baaba nyoo kiiyookwoo mēēbērē kyāāchōōnii chaayey kiyēē āmākchē. 39 Mākwoo :Baaba kule -māāboot chii mbo akeenke ām choo kiikukōōno, nteenee +maang'eet ake tukul bēsyēētaab tabanta. 40 Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo biiko tukul choo ikoosēēnoo keyy.”

41 Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayeek koong'unyng'uuny kuuyu kimwooy :Yēesu kule, inee ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy. 42 Kimwooy

6:26 Yoowa. 2:11 6:30 Mat. 12:38; Māarkō 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr. 1:22 † 6:31 Tyēēnwookik 78:24 6:31 Chuy. 16:4, 15; Kāāyit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24 6:34 Yoowa. 4:15 6:35 Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37 6:36 Yoowa. 20:29; 16:9 6:37 Yoowa. 17:2, 24 6:38 Māarkō 14:36; Yoowa. 4:34 6:39 Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9 6:40 Yoowa. 5:24

:bichoo kule, “So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Ām nee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?” ⁴³ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Moong'unyng'uuny. ⁴⁴ Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoo. Yoo kāākuchō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta. ⁴⁵ / Kikeesir ām siruutēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, 'Makooneet :Yēyiin biiko tukul.'† Chii nyoo kaakukas kāānēētiisyoonoo ānkusēw, kuchōōnii wōlēē āmiitē. ⁴⁶ Mēēbēēē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas. ⁴⁷ ! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey kuboonto :nyoo kēny *soboontaab kibchuulyo. ⁴⁸ Anii :āmnyoontēētaab soboonto. ⁴⁹ Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul. ⁵⁰ Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy. ⁵¹ Anii :āmnyoontoonooto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnyoontēēt nyēē sukōōsoob kōōrēēt.”

⁵² Kiyey :ng'aleechu kukōōrōmiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek miisin. Kimwooy kule, “So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?” ⁵³ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyyee korotiikyii, mākoy ōnyōōru soboon. ⁵⁴ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyyee korotiikyuu, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyēētaab tabanta. ⁵⁵ Āmnyoo nyēbo man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyuu. ⁵⁶ Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyyee korotiikyuu, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee. ⁵⁷ Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyuu. ⁵⁸ Anii :āmnyoontoonooto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkeey :āmnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo.” ⁵⁹ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechaa kumii kōōnēētiisyē ām *kōōtaab saayee ām Kaabernaam.

Kiichuchuyyee keey :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēesu

⁶⁰ Yooto kakas :rubiikaab Yēesu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, “Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!” ⁶¹ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimii kōōyiyimē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, “So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyuu?”

⁶² / Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēēyē kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee? ⁶³ Kōōnu :Tāmirmiryēētaab Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii. Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwoowook soboonto kuuyu kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁶⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keey.” Kiinkēt :Yēēsu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē keey inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee. ⁶⁵ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ki ng'ālyoontoonooto :nyoo kyāāmwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba.”

⁶⁶ Kiichuchuuyee keey Yēēsu :biiko chēē chaang' kung'eetee yooto. ⁶⁷ Yooto kuteebee :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kule, “Ōmāchē :nkakweek obakaaktaa?” ⁶⁸ Kuwālchi :Simōōni Bētērō kule, “Keebe ānō oō, Mokoryoontēt? Ntēē iboontē :inyiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchuulyo. ⁶⁹ Kiikoosēēniing' keey ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.” ⁷⁰ Yooto kumwoochi :Yēēsu kule, “Akweek oob rubiik taman āk āyēēng' chēē kyāāk wēyook anii? Nteenee mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek.” ⁷¹ Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, king'aloolēē Yuuta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoom-tooy inee.

7

Kitāchiin :Yēēsu āk ng'aleekaab mbo ng'eetaabkaamet

¹ Yu kāākuyityo, kōōnēētiisyootēē :Yēēsu Kalilaaya. Kimāmāchē kuwēēsyētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kubakach. ² Yooto, kikiikuriik :Yuutayeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk. ³ Kumwoochi mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu kule, “Ing'eetee yu ānkiwē Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo kwōng' uut chu iyēyē. ⁴ Māchāktōōs ibooru keey nyēē karaam siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēēt :ng'aleechu bo kwōng' uut.” ⁵ Kimēēkoosēē keey mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu. ⁶ Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, “Manayit :bārooyinnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē ōmāchē. ⁷ Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni, nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong'tooy icheek kubo rōkōs nyēē yēyē. ⁸ Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manayit :bārooyinnyuu.” ⁹ Yooto kung'ētunēē :Yēēsu Kalilaaya.

6:63 Yoowa. 3:5-8; 1Kōōr. 15:45; 2Kōōr. 3:6   **6:64** Yoowa. 13:11; 16:9   **6:65** Yoowa. 6:44   **6:69** Māārko 8:27-30   **6:69** Māārko 1:24   **6:71** Yoowa. 12:4
7:1 Māārko 3:6; 6:19; Yoowa. 5:18; 7:19-20, 25; 8:37, 40; 11:53   **7:2** Chuy. 23:16; Laawi. 23:33-43; Kiruu. 16:13-15   **7:5** Yoowa. 16:9   **7:6** Yoowa. 2:4   **7:7** Yoowa. 15:18-19

Kichuunchuun :Yēesu āk kāāntōōyikaab Yuutayeek

¹⁰ Nto yu kaakuba mbo :ng'eetaabkaamet, kuwaayta keey Yēesu ākoy Yēerusālēēm. ¹¹ Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchēēng'ēē Yēesu wōlooto. Kitēēbootē kule, “Mii ānō :chiichoo oō?” ¹²⁻¹³ Kichoomootē :biiko wōlēē wōō kung'āloolēē Yēesu kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kimwooyē :bichoo alake kule, “Karaam :chiichoo.” Kumwooyē :alake kule, “Buryo, ibērbēērootē biich.”

¹⁴ /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo :Yēesu *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kōōnēētiis. ¹⁵ King'woonchi kāāntōōyikaab Yuutayeek :wōlēē kiinēētitooy :Yēesu kut kumwooy kule, “Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab Yēyiin āmēēbērē kiikusumānchi?” ¹⁶ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Ng'aleek chēē ānēētook mēēbērē cheechuu, nteenee kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiiyookwoo. ¹⁷ Chii nyoo kakwey kuyey kiyēē mächē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo kwoonēē :ng'aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit. ¹⁸ Chiito nyoo ng'āloolē ām kāāmuukēywēēkyii, kumächē :nyoo kule /kēēkoonyit. Nteenee āmächē anii kunyōōr koonyit :nyoo kiiyookwoo. Achurtaat ānkāāyooong'unēē manta. ¹⁹ Kikōōnook *:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē riibē kiruutēchoo. So, omächē obākākyyoo nee?” ²⁰ Kumwoochi :biiko kule, “Kiikubunuung' :mēt ēē? So, ng'oo :nyēē mächē kubakachiing'?” ²¹ Koomiiny :Yēesu mēt ankutas taay kule, “Kyaayey kiy akeenke baateey nyēbo kwōng'uuat ām Sabaato. King'woonchook akweek tukul :kiyooto. ²² Mwooyē :siruutēkaab Muusa kule omurootānē wēēriik ām bēsyēētaab sisiit. (Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kimwooyē, nteenee mbo kuukoong' chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto omurootānē wēēriit ām bēsyēētaab Sabaato yoo /kikēēsichē yēē Sabaato. ²³ Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē wēēro bēsyēētaab Sabaato otiltooy kiy kisich buch, /simākyiiri kiruutyoonoo bo Muusa ii, kubo nee onyēērchoo anii yoo kāāsoob chiito kumukuul ām bēsyēētaab Sabaato?” ²⁴ -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsunēē saang', nteenee mächāktōōs olyēbē oyyoong'unēē manta.”

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēēt :Yēesu

²⁵ Kimwooyē :biikaab Yēerusālēēm alake kule, “Mā chichi nyoo /kēēmächē /keebakach? ²⁶ Nto yu inee :nyii mii kung'āloolēē taayeetaab biiko āmēēbērē mwoochinē :kāāntōōyikyoo kiy.” Kulē :alake “Ara kāākōōnkēt kule *Kāārārookiintēēt :chiichi?” ²⁷ Kumwooyē :chuut alake kule,

“Ntēē kiinkētē yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyeēt nyoo chōōnēē :Kāārārookiintēēt.”

²⁸ Yooto kumwooy :Yēesu kukas :biiko tukul kule, “Man, kōōlē ōnkētoo ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keey. Bo man :nyoo kiiyookwoo, āmōōnkētē :akweek inee. ²⁹ Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiiyookwoo.” ³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kunam nteenee māmii :chii nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin. ³¹ Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang’ inee. Kimwooy :bichooto kule, “Ara, yoo kāchō :Kāārārookiintēēt, makuyey ng’aleek chēbo kwōng’uut kubiir chēē yēyē :chiichi?”

Kimach :Farisaayeek kunam Yēesu

³² Yu kukas * :Farisaayeek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē :biiko kung’ālōolēē Yēesu nyēē karaam, kōōyookto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin kule bokunam Yēesu. ³³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “+Mākēēboontē keey akweek ām bēsyoōsyēk chēē ng’ēri baateey, nto yoo kāākuyityo, ayeey wōloo mii :nyoo kiiyookwoo. ³⁴ Yooto +moocheeng’aa, nteenee -mōōnyōōrwoo, āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē.” ³⁵ Kuteebee keey :kāāntōōyikaab Yuutayeek nkit kule, “So, māchē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābokēēnyōōrchinē :acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchoo kiisērēētyi keey :biikyoo wokooneet bichooto? ³⁶ Ibooru nee :ng’aleechaa kāmwooyē kule, ‘+Moocheeng’aa nteenee -mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?’ ”

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

³⁷ Ām bēsyeētaab lētuut nyēbo saakweet, kuchō :Yēesu ānkukuurchi barak kule, “Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē. ³⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseena keey, mākurōōtunēē chiichoo :bēēkaab soboonto.” ³⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kiibooru Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keey inee. /Kimānāākiiyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu /kimānāākiitōrōōr Yēesu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēesu

⁴⁰ Yu kakas :biiko ng’aleechaa kimwooyē :Yēesu, kumwooy :bichooto alake kule, “Man wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin :chiichi.” ⁴¹ Nto alak kumwooy :choo kule, “Kāārārookiintēēt :chiichi.” Kulē :alake, “Buryo! Mēēmuuchāksē kuchōōnēē

:Kāārārookiintēēt Kalilaaya. ⁴² Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule mākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti ām *kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm wōloo kiminyē :Tāwuti.” ⁴³ Kuchuunchuun :biiko kurubta keey āk Yēesu. ⁴⁴ Kimāchē :biiko alake kule kunam Yēesu, nteenee māmii :chii mbo nyēē kisyeeem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēesu -/makiiruusta

⁴⁵ Yu kāākuyityo nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab Yēyiin wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk *Farisaay- eek. Yoto kuteebēē :choo riibiichoo kule, “So, ntēē kookwaa buch, kāmōōnāmē?” ⁴⁶ Kuwālchi :riibiichoo kule, “Māmii :chii nyēē kiikung’alaal bēsyēēt ake kuu :chiichoo.” ⁴⁷ Kuteebēē :Farisaayeeek riibiichooto kule, “So, omāchē omwaay kule / kaakiiberbeeraak nkakweek? ⁴⁸ Ara ōnkēt mbo kāāntōōyiin ake tukul nyēē kaakookaasee keey chiichoo, nto kumii mbo *Fārisooyiin nyēē kaakucham ng’aleechaata mwooyē :chi- ichooto? ⁴⁹ Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa.” ⁵⁰ Am kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas Yēesu. Kumwoochi :nyoo kāāntōōyichoo kule, ⁵¹ “Kurubta keey āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē / kiiruustooy yoo / manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto / kiinkēt kiyēē kaakuyey.” ⁵² / Kēēmwoochi kule, “So, ichōōnēē :nkinyi- ing’ Kalilaaya? Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +meekas ām yoto kule māmii *:wōōrkooyoontō nyēē imuuchē kuchōōnēē Kalilaaya.” ⁵³ Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul kaa,

8

¹ nteenee kuwo :Yēesu ākoy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng’iit

² Yu kāwokuyeech, kumusta :Yēesu kooyeey biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keey inee. Kōōbuur :Yēesu ng’wēny ankooneet bichoo. ³ Yoto koomut :kāānēētikaab kiruutēk āk *Farisaayeeek koorko nyēē / kikeenyoorta chiito ake ānkōōyyoong’tēē yoto bo taayeetaab Yēesu. ⁴ Kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, / kokeenyoorta koorkooni chiito ake. ⁵ Kimwooy *:Muusa ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu nyotoo / kēēwiirēē rwoontōōk kume. Kunyoo ii, imwooyē nee :inyiing’?” ⁶ Kimwooyē :bichoo ng’aleechara kutēchēē Yēesu sukōōyyoong’tēē kōōk. Kuyim :Yēesu ankusir yēbo teng’eeek ām moorineenyii. ⁷ Kiteebēē :bichooto Yēesu ng’aleek kutēē yoto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēesu ānkumwoochi bichoo

kule, “Yoo mii ām akweek :nyēē mānāāchoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree koorkooni rwoontōōk.” ⁸ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kuyim subak ānkusiriis. ⁹ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaata kimwooyē :Yēesu kubeetaatee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo kī yōōsēch kut wokung'ēt :Yēesu nkit āk koorkoonoo kuboonto keey biiko alak. ¹⁰ Yooto kōōtōrōōr keey :Yēesu ankuteebee koorkoonoo kule, “Kaba ānō :biikēy oō, cheebyoos? Māmii mbo :akeenke nyēē kāng'ēt kooruustiing'?” ¹¹ Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke oō, Mokoryoontēēt.” Yooto kumwoochi koorkoonoo kule, “-Māaruustiing' :anii nteenee -mātāwēēchoolwookēn subak.”*

Lēbkēyyēētaab kōōrēēt :Yēesu

¹² Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēyyēētaab kōōrēēt. Chiito nyoo karub ng'aleekyuu kunyōōru lēbkēyyēētaab soboonto nyēē mākooy kuwēēsytēē mēēnān.”

¹³ Kumwoochi *:Farisaayeek Yēesu kule, “Nto yu imi-itē ing'āloolēē keey :inyiing' nkit, mābo man :ng'aleekuuk.”

¹⁴ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Ānkoo āng'āloolēē keey :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek.

¹⁵ Ōtiilē :akweek ng'al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :bi-iko, nteenee -māātiilchinē :anii chii ng'al. ¹⁶ Nto yoo kāālē ātiilchi chii ng'al, āyyoong'unēē manta kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keey Baaba nyoo kiiyookwoo. ¹⁷ /Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng'ālyoo, ku man :kiyooto. ¹⁸ Āng'āloolēē keey :anii, nto ake nyēē rōōboo ku Baaba nyoo kiiyookwoo.” ¹⁹ Kuteebee :Farisaayeechaa Yēesu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mōōnkētoo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētoo, nto ōnkētē Baaba.” ²⁰ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyiniē beesaanik ām *Kōōtaab Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēesu kuuyu kimānāāyityiin :chōbuutēkaab Yēyiin.

²¹ Yooto kumwoochi :Yēesu kāāntōōyichoo subak kule, “+Māāwēēchi keey anku +moocheeng'aataa, nteenee +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook -āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.” ²² Kuteebee keey :kāāntōōyichoo kule, “Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbēētii wōlēē mākuwo :inee? Ara, makubar keey :chiichi nkit ēē?” ²³ Nteenee kitas

8:7 Kiruu. 13:9; 17:7 * **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kērēywēēchu (7:53–8:11).

8:11 Yoowa. 5:14 **8:12** Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Ēfēēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8 **8:13** Yoowa. 5:31-32 **8:14** Yoowa. 7:28-29

8:17 Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16 **8:18** Yoowa. 5:36-37; 1Yoowa. 5:9 **8:19**

Yoowa. 5:18 **8:20** Yoowa. 2:4 **8:21** Yoowa. 7:33-34

taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōbooyē :akweek ng'wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy. Nyēēng'woong' :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni. ²⁴ Kiyooto nyēē āmwoowook kule +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook. Makurataak :ng'ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keyy kule anii :nyooto.”

²⁵ Kuteebee :bichoo Yēesu kule, “Inyying' ng'oo naas?” Kuwālchi kule, “Nyooto kyāāmwoowunoonwook.† ²⁶ Chaang' :ng'ala chēē kātāāmwoowook ānkāātiilchook ng'al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee.” ²⁷ Kimēēnkēt :bichoo kule kimii :Yēesu kung'ālōolēē Kwaan ām kibkōōnkōy. ²⁸ Yooto nanyuun kumwooy :Yēesu kule, “Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāyēyēē keyy kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēētoo :Baaba. ²⁹ Kēēboontē keyy :nyoo kiiyookwoo. Man-aabakaaktaa āng'ētu nkit bēsyēēt ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing'erēēchē inee.”

Kiyēnchi :biiko kereeryaanto Yēesu

³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōyēnchi :biiko chēē chaang'. ³¹ Kumwoochi :Yēesu chooto kiyēnchinē inee kule, “Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu. ³² +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/makiityaaktaak.”

Kinyikisiit :kwilateetaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek

³³ Kumwoochi :kāāntōōyichoo Yēesu kule, “So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, āmānāākēēyēku motwoor bēsyēēt ake! Kunyi, /kiityaakteech ām nee?” ³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, motwooriintēetaab ng'ōōkisto :chii nyoo ki-ikōōtiiny :ng'ōōkisto. ³⁵ Minyē :leekwa kang'waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō. ³⁶ Nto yoo kālē kootyaaktaak :Leekweet ōtyooktooyāktōōsii kuchurta. ³⁷ Ānkētē sinee kule ōbooyē :akweek Abraam. Nteenee ōmāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētēwookwook nyēē -mēēwutē :ng'ālyoontēenyuu. ³⁸ Āng'ālōolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek ōyēyē kiyēē mwoowook :kōōn.” ³⁹ Kukētyi :bichooto Yēesu kule, “Abraam ku baaba acheek.” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēyē kiyēē kiyey. ⁴⁰ Ōmāchē :akweek obara ānkoo kāāmwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam.

8:23 Yoowa. 3:31   **8:24** Yoowa. 13:19   † **8:25** Imuuchē /keeweek mbo kule, “So, manookas kiyēē kāāmwoowook?”   **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47   **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34   **8:30** Yoowa. 2:23   **8:31** Yoowa. 15:8; 14:15   **8:33** Mat. 3:9   **8:34** Room. 6:16, 20; 2Bēt. 2:19   **8:35** Chuy. 21:2; Kala. 4:30   **8:36** 2Kōōr. 3:17   **8:40** Yoowa. 7:1

⁴¹ Ōyēyē :akweek yiisyēetaab :kōōn.” Kuwālchi :bichooto Yēēsu kule, “Kēēboontē Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēēyēku lōkōkyii chēbo man.”

⁴² Yooto kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “Nto ki kōōn akweek :Yēyiin nto ōchāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkāamiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee inee :nyēē kiiyookwoo. ⁴³ -Mōōkāsē kiyēē āmwoowook kuuyu wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yiitiikwook. ⁴⁴ Kōōn akweek :Kibrōkōsyoontētē ānkōōrubē kiyēē mächē :inee. Rumiin :inee kung'eetee kēny āmāmii :bēsyēēt nyēē kiikōōyooong'unēē wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibērbēēriisyē, ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng'wiin :inee ānku :mētitaab ng'wiiynaneet tukul. ⁴⁵ Āmwoowu :anii manta ng'alyoo :nyēē yēyē simōōyēnwoo. ⁴⁶ Ara, mii ām akweek :nyēē imuuchē kōōboor kule āboontē :anii ng'ōōkisto? Nto yoo bo man :ng'aleek chēē āmwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo? ⁴⁷ Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng'aleekyii. Nteenee -mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin.”

⁴⁸ Yooto kumwoochi :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek Yēēsu kule, “Ābērē +mākēēkustooyootiin yoo kakeemwaay kule inyiing' Sāmooryāyiin ānkiiboontē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.” ⁴⁹ Kuwālchi :Yēēsu kule, “-Māāboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Āywēyē Baaba āmōōkoonyitoo anii :akweek. ⁵⁰ -Māāchēēnkyinē keey :anii koonyit, nteenee mii :nyēē chēēng'woo anku inee :nyēē itiiilē kiy ake tukul. ⁵¹ Āmwoowook manta kule, mākoy kume :chiito nyoo rubē ng'aleekyuu.”

⁵² Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Kāākiinkēt nanyuun man kule iboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kiikume *:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab Yēyiin ānkiimwooyē kule, nyoo rubē ng'alyoontēēng'uung' mēēbērē makume? ⁵³ Imwooyē :inyiing' kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume :inee ānkiikubēk mbo :nkicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē kule inyiing' ku ng'oo ēē?” ⁵⁴ Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, “Yoo āmiitē ātōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē itōrōōroo ku :Baaba nyoo ōbērē :akweek Yēyiintēēng'woong'. ⁵⁵ -Mōōnkētē :akweek Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto kāālē amwaay kule -māānkētē, nto kāāyēku ng'wiin kuu akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng'alyoontēēnyii. ⁵⁶ Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēēnyuu, kunyoo yu kachokukas, kung'erech.” ⁵⁷ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Nto yu maneeyit mbo kēnyiiisyēk konom

ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!' ⁵⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, "!' Kāāmwoowok, kyāāmiitē kutoombo / kēēsich Abraam." ⁵⁹ Yooto kukwey :bichooto rwoontōok kule kuwiiree Yēesu, nteenee kuchuut :Yēesu biiko ankung'eetee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēesu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

¹ Kimii yēē kiwēesyētootē :Yēesu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake nyēē /kikēēsich kukoraat. ² Kuteebee :rubiikyii Yēesu kule, "Kāānēētintēt, nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng'ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?" ³ Kuwālchi :Yēesu kule, "Mā ng'ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii :nyēē kiyey kukor, nteenee mākutook :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kubo inee. ⁴ Māchāktōōs / kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiyyookwoo yoo tāku lebkey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis. ⁵ Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt." ⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa kung'utyi ng'wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyiinyee koonyekaab chiichooto, ⁷ ānkumwoochi kule, "Wēēwuunēē koonyekuuk kibōōytaab Siloowaam." (Kerkeey kaaynaani bo 'Siloowaam' ākoo yoo /kakeemwa kule /kikiyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii ānkōōyēēw kukaakukasta.

⁸ Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē kumwooy kule, "So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?" ⁹ Kumwooy :alake kule, "Inee :nyooto" nto alak kule, "Buryo! Mā :inee, nteenee kerkeey inee." Kumwooy :inee nkit kule, "Lēyyē, ntēē anii :nyooto." ¹⁰ Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, "Nee :nyēē kiyeying' ikaste?" ¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, "Kiimitmiit :chiichoo /kēēkuurēē Yēesu mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek ānkumwoowoo wāāwuunēē kibōōytaab Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!" ¹² Kuteebee :bichooto kule, "Miitē ānō raat :chiichooto?" Kuwālchi kule, "-Māānkētē."

Kikiirso :Farisaayeeek

¹³ Yooto, /keenam chiichoo /kikēēng'oonkyinē koonyek /ānkiimutyi *Farisaayeeek. ¹⁴ King'oonkyinē :Yēesu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁵ Kiteebee :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut kukasta. Kumwoochi kule, "Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeenaa

koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste.”¹⁶ Kumwooy :Farisaay-
eek alake kule, “Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu
-mēēywēyē kiruutyēētaab Sabaato.” Kumwooy :alake kule,
“So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē chooldwookiin tukuuk
chēbo kwōng'uut chēē wuu choo?” Kuchuunchuun :Farisaay-
eechaa ām kāāsōōtēyewēēkwaa.¹⁷ Yooto nanyuun kuwēēkyi
keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebee kule,
“Imwooyē nee :inyiing' kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing'
ikaste?” Kuwāl kule, “Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto.”

¹⁸ Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kiko-
raat :chiichoo man ankaakukasta. Yooto kukuur siki-
ikaab chiichoo¹⁹ ankuteebee kule, “Nyēēng'woong' :lak-
wani ōmwooyē kule / kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy
raat?”²⁰ Kumwooy :sikiik kule, “Kiinkētē kule lakwanyoo
ānkiinkētē kule kikēēsichē kukoraat.²¹ Nteenee -mākiinkētē
kule kayeyakay kule nee sukukasta. -Mākiinkētē mbo chi-
ichēē kāng'oonyi koonyek. Nto yu chii :inee nyēē wōō
nyēē imuuchē kuwāl, oteebee baa, :akweek kumwoowook
nkit.”²² Kimwooy :sikiikaab wēēroo kuu nyooto kuuyu
kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. Kikiikumwooy
:kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo kang'alaalee kule
Kāārārōōkiintēēt :Yēēsu, +/- makeekwetee chiichoo *kōōtaab
saayeet.²³ Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy
kule, “Nto yu chii :inee nyēē wōō, oteebee baa, :akweek.”

²⁴ Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat
ānkumwoochi kule, “Itōrōōr Yēyiin ankiimwaay chēbo man!
Kiinkētē :acheek kule chooldwookiin :chiichi kāng'oong'uung'
koonyek.”²⁵ Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, “-Māānkētē
:anii kule chooldwookiin :chiichoo nto kumā chooldwookiin.
Nteenee kiy akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule
kyaakoraat neennyi, ākāstooy raat!”²⁶ Kuteebee :bichoo
kule, “King'aang'ta ānō koonyekuuk?”²⁷ Kuwālchi :chiichoo
kule, “Nto yu kāāmwoowook āmēēbērē ōkāsē. Ōmāchē okas
subak nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?”
²⁸ Kōōburyoong'to :bichoo kule, “Yyōōch! Inyiing' :nyēē
rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē :acheek *Muusa.
²⁹ Kiinkētē kule king'āloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi ku
ng'oo?”³⁰ Kulēēnchi :chiichoo, “So, māku nkoolat ōō! Kōōlē
-mōōnkētē wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oong'woo
koonyekyuu?”³¹ Kiinkētē kule mākāsyinē :Yēyiin chii nyēē
yēyē rōkōs, nteenee kāsyinē biiko choo iywēyē inee ānkuyēyē
kiyēē mākāsyinē :inee.³² /Manaakeekas chii bēsyēēt ake nyēē
kiikung'aany koonyay chēbo chii nyēē /kikēēsichē kukoraat!

33 Ākoy kuchōōnēē :chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch, nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu nyi.” 34 Kuwālchi :kāāntōōyichoo chiichoo kule, “‘Kēēlē, ‘kēēyēku :nkinying’ nyi /kikēēsikiting’ ng’ōōkiswookik, kāānēētiintētēēt ām wōlēē kēēmiitē :acheek?” Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayeet.

Kōryootiin :choo bēē kāstooy

35 Yooto kukas :Yēēsu kule / kikiikeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeet. Kunyōōr :Yēēsu chiichooto ankuteebē kule, “‘Ikoosē keey :inyiing’ *Wēritaab Chii?” 36 Kuteebē :chiichoo Yēēsu kule, “‘Ng’oo :nyooto oō, mokoryoontēt, saakaasee keey?” 37 Kumwoochi :Yēēsu kule, “‘Keekas ra, nto yu inee :nyi ōmiitē ōng’aloolē tukwaay.” 38 Yu kakas :chiichoo ng’alyoontoonoo, kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, “‘Mokoryoontēt, kaakaaseeniing’ keey.”

39 Kumwooy :Yēēsu kule, “‘Kyāāchōōnii kōōrooni sukubchēyākiis :ng’ala. Makukasta :cheebkoraatiisyek ānkukōryo :biiko choo kāstooy.” 40 Kimii kēēyyoong’iis *Farisaayeeek alake yooto. Yu kakas ng’aleechea kimwooyē :Yēēsu, kumwooy kule, “‘Ibooru ām wōlēē ‘keemwaayte sōō, kule, kēēkōryootiin :acheek?” 41 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “‘Nto kōōkōryootiin nto mēēbēē ōchoolwookēnootiin, nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstooy, +mōōng’ētu ōchoolwookēnootiin.”

10

Ākiintēēt nyēē karaam

1 Yooto, kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule, “‘Āmwoowook manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet nyoo bēētēē :kēēchiirēk kō ankuwaaytee keey wōlto ake buch, ku chōōriin. 2 Nteenee nyoo buntēē kurkeet ku ākiintēētaab kēēchiirēchooto 3 ānkumākuyootyi :riibiintētēē kurkeet. Makukas :kēēchiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām kaayneenyii. Nto yooto nanyuun mākuwēryoot kēēchiirēchoo kuba saang’. 4 Makoonto :inee ankurub :kēēchiirēchoo, kuuyu inkētē kuutiinyii. 5 Mārūbē :kēēchiirēchoo soboyiin nteenee mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chiichooto.” 6 Kimii :Yēēsu kōō-ārōōru ng’alyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo nyēē kiinkēt kiyēē kiibooru :ng’aleecheaata.

7 Yooto kumwooy :Yēēsu subak kule, “‘!Kāāmwoowook, anii :kurkeetaab kēēchiirēchoo. 8 Ki chōōr :biiko tukul choo kisimkukwa. Kikuur kēēchiirēchoo, nteenee mānāākāsyi :kēēchiirēchooto. 9 Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo anii +/ makiiraraach. Mākuwēēti yeechey ānkurōōtu.

9:33 Yoowa. 3:2 9:37 Yoowa. 4:26 9:39 Yoowa. 5:22 9:40 Mat. 15:14

9:41 Yoowa. 15:22; Room. 2:19-24 10:4 Yoowa. 10:27 10:6 Yoowa. 16:25

10:8 Cherem. 23:1-2 10:9 Tyēēn. 23:2; Ēsēk. 34:14; Yoowa. 14:6

¹⁰ Yoo chōōnii :sāsiintēēt, kumāchē kuchōōrso, kubākākiis ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii sukung'et kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man. ¹¹ Anii :ākiintēēt nyēē karaam. Mēēchinē :ākiintō kēēchiirēkyii taay. ¹²⁻¹³ Nteenee nyoomēēchinē :chiito nyoo / kikeesir kēēchiirēchoo kuuyu ma cheechii. Yoo kāchō :suuyoontēēt kumwēyē. Yoto, makusankatan :suuyoontoonoo kēēchiirēk alak ankoosereet chuut. ¹⁴⁻¹⁵ Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānkyāānēmu keyy amēēchi kēēchiirēkyuu. Inkētoo :Baaba ānkāānkētē nkinee. Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkōōnkētoo :nkicheek. ¹⁶ Māchāktōōs wāākuur kēēchiirēkyuu alak chēē māmii ākwōotiini. Makukas kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk ākwōotiit akeenke āk chuut, sukwookooy :ākiintēēt akeenke. ¹⁷⁻¹⁸ Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit ameeey. Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keyy ameeey, nto yityo ānyōōru subak soboonnyuu. Āboontē kāāmuukēywēēk ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē kāāmuukēywēēk ākētu. Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowo :Baaba kule māchāktōōs ayey.”

¹⁹ Kiyey :ng'aleechuutēchu kuchuunchuun subak :kāāntōōyikaab Yuutayeeek. ²⁰ Kimwooy :chēē chaang' kule, “Boonto :chiichi *tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kōōkubun :mēt chiichi! Nyēbo nee ōkāsyinē chiichi ng'aleekyii ēē?” ²¹ Nteenee kulē :alake, “O, -mēēmuuchē :chii nyēē boonto tāmirmiryo kung'alaal kuu chiichi. Imuuchē man :tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?”

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu

²² Kiyit :bēsyeēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātiliilēetaab *Kōōtaab Yēyiin* ām Yēerusālēēm. ²³ Ki yiiwoot :kōōrēēt ānkimii :Yēesu kuwēēsyētēē Kōōtaab Yēyiin yēē / kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē tinyē wuurwēēt. ²⁴ Kukwoonchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Yēesu ankuteebēe kule, “Yoo inyiing' *Kāārārōokiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke.” ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kyāāmwoowook amōōyēnchinē. Kiyēē ayēyē ām kāāmuukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē āwuuyē. ²⁶ Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku kēēchiirēkyuu. ²⁷ Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukāsē kuutiinyuu. Yoo kāākuur kuruboo. ²⁸⁻²⁹ Ākoochinē *soboontaab kibchuulyo amābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo

10:11 Tyēēn. 23:1; Mat. 18:12-14; Yoowa. 15:13; Ibu. 13:20; Ng'oong'. 7:17

10:14-15 Yoowa. 10:27; 2Tēm. 2:19; Mat. 11:27; Luuka 10:22 10:16 Isa. 56:8; 66:18-19; Ēsēk. 34:23-24; Yoowa. 11:52; 1Bēt. 2:25 10:17-18 Yoowa. 3:35; 4:34;

5:18 10:19 Yoowa. 9:16 10:20 Yoowa. 8:48 * 10:22 Wiikiit :nyi nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeeek bēsyeēt nyēē / kikiitiliilēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeeek. 10:23 Yēyuut. 3:11

10:24 Yoowa. 4:25 10:25 Yoowa. 5:36 10:26 Yoowa. 16:9 10:27 Yoowa. 10:3, 14; 8:47

āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmūnēē Baaba kēēchiirēchu. Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul.
³⁰ Āyēku :anii akeenke āk Baaba.”

³¹ Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule kuwiiree Yēesu. ³² Nteenee kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang’ chēē kāroomēch chēē kyaayey :anii ām kāāmuukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōnō ām chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoontōōk?” ³³ Kuwālchi :bichoo kule, “-Mākēēmāchē keewiiring’ ām tukuuchoo kāroomēch choo ‘kiiyēyē, nteenee kēēwiiring’ kubo ng’aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nteenee imiitē iyibē keye wuu nyēē iyēku Yēyiin.” ³⁴ Yooto kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo osumānē kule, ‘Kyaamwaay kule āyibook :anii kule keekerkeye.’” ³⁵ Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheck ku inee. ³⁶ Kitoola :Baaba ānkōōyookwoo āchōō kōōrooni. Kwaamaak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay kule anii :Lakwataab Yēyiin? ³⁷ Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē yiisyēetaab Baaba -moochamte ng’aleekyuu. ³⁸ Nto yoo āyēyē yiisyēenyii, ānkoo -mōōmuuchē ōyēnwoo, ocham naas tukuuk chēbo kwōng’uut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba.” ³⁹ Kusyeem :kāāntōōyichoo subak kule kunam Yēesu, nteenee kubotēē taayeeng’waa.

Kiikaasee keye :biiko chēē chaang’ Yēesu

⁴⁰ Kinam :Yēesu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan. Kitas taay ākoy wōloo kiibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē wōloto, ⁴¹ kukwoonchi :biiko chēē chaang’. Kimwooyē :bichoo kule, “Manaayey :Yoowaana ng’aleek chēbo kwōng’uut, nteenee ng’aleek tukul chēē kimwooy kurubta keye āk chichi, kubo manta.” ⁴² Kiikaasee keye :biiko chēē chaang’ Yēesu ām wōloto.

11

Meetaab Lasaaro

¹⁻² Kimii :chiito nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Beetannyya āk mbo cheebkaamet āyēēng’, Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa nyiitēnyi :nyoo kiroonkyinē kērēēnkōōkaab Yēesu mwaayta nyēē kiboong’u nyēē anyiny ankumasee buutēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaaro.
³ Yooto kōōyookyi :kooruuchoo Yēesu ng’ālyoo / kēēmwooyē

10:28-29 Yoowa. 5:24; 6:39   **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21   **10:31** Yoowa. 8:59
10:33 Laawi. 24:16; Mat. 26:63-66; Māārko 14:64; Yoowa. 5:18   † **10:34** Tyēēn.
82:6   **10:36** Yoowa. 1:34   **10:39** Yoowa. 7:30; 8:20, 59   **10:40** Yoowa. 1:28
10:41 Yoowa. 1:29-34; 3:27-28   **10:42** Yoowa. 2:23   **11:1-2** Luuka 10:38-39;
Yoowa. 12:1-3

kule lalaat miisin :choorweenyii nyoo choomtōōs. ⁴ Yu kakas :Yēesu, kumwooy kule, “Ānkoo kame, māng'ētunēē *kāābkwoombiich. Kāyēyākiis buch :ng'aleechu sukutōrōriit :Yēyiin āk Lakwanyii.” ⁵ Kichāmē :Yēesu Maariita, Maaryaa āk Lasaro.

⁶ Kibēēni :Yēesu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr lōkōōywēchoo. ⁷ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kiyeey Yuuteeya.” ⁸ Nteenee kulēēnchi :rubiikyii, “So, Kāānēētiintēēt, imāchē kiyeey wōlooto, ānkōmāchē :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwiireeniing' rwoontōōk?” ⁹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “Boonto sōō nee :bēētuut āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē /kēēyēyiisyēē? Yoo kāwēesyēt :chii bēēt, -/ mākiināchē kuuyu irēētootē :lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. ¹⁰ Nteenee yoo kāwēesyētēē mēēnānēēt, +/makiinach kuuyu mātinyē lēbkēēyyēēt.” ¹¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyotoo, kumwoochi bichoo kule, “Kāruchi keey :choorweenyoo Lasaro nteenee mawaang'eet.” ¹² Kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, yoo ākoo kāruchi keey :Lasaro naas ii, mākusob.” ¹³ King'aloolēē :Yēesu meetaab Lasaro, kubērē :rubiik tōōs kāru. ¹⁴ Yooto nanyuun, kōōchuurtoochi :Yēesu rubiichoo bakeenke kule, “Kookume :Lasaro. ¹⁵ Nteenee ang'erekaat, kuuyu kāmākēēboontē keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyotoo kubo akweek, sookaaseenaa keey, kunyi keebe.” ¹⁶ Kumwoochi :Toomaas nyoo ki sārāmiin rubiik chuut kule, “Okany bokēēbēkyi :tukul wōlooto.”

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēesu

¹⁷ Kuyitu :Yēesu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan kuchakee / kokeekonor Lasaro. ¹⁸ Kilēēkityiin :Beetan-nyaa āk Yēerusālēēm nyēē kimāchē kuyitē kiilomiitaanik sōmōk. ¹⁹ Kunyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuri-iree Lasaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita. ²⁰ Yu kakas :Maariita kule kāākuchō :Yēesu, kutorookta nteenee kung'ētunēē :Maaryaa kō. ²¹ Yooto kumwoochi :Maariita Yēesu kule, “Lēyyē Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya. ²² Ānkoo kuwuu nyotoo, ānkētē kule imuuchē :Yēyiin kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē 'keeteeb.” ²³ Kumwoochi :Yēesu Maariita kule, “Makung'eet :ng'eetaabkoomēt.” ²⁴ Kuwālchi :Maariita kule, “Ānkētē sinee kule makung'eet bēsyoonoo bo lētuut.” ²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Anii :nyēē āng'ēētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo keekaaseenaa keey, mākunyōōr *soboontaab

kibchuulyo ānkoo kame. ²⁶ Nto chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk ng'aleechu?" ²⁷ Kulēēnchi :Maariita, "Āyēnchinē ōō, Mokoryoontēēt kule in-ying' ku *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni."

Kiriir :Yēesu

²⁸ Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyeey kaa ānkukuur cheebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, "Mii :kāānēētiintēēt kutēēbiing'." ²⁹⁻³⁰ Kutākumii :Yēesu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'ēētē :Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē. ³¹ Yu kakas :biiko chu kimii kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt. Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo / kikiikeekonoree ng'eetaabkaamet. ³² Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēesu kōōbutyi kērēēnkōōkyii kumwoochinē kule, "Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya." ³³ Yu kakas :Yēesu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi. ³⁴ Kuteeb kule, "Kwookonoree ānō?" / Kēēwālchi kule, "Chōō cheekas ōō, Mokoryoontēēt!" ³⁵ Kuriir :Yēesu. ³⁶ Kimwooy :biiko kule, "Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!" ³⁷ Nteenee kumwooy :alake kule, "So, kōmākērēktooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaaantaanaa?"

Kiing'etee :Yēesu Lasaaro meet

³⁸ Kiinyaliil Yēesu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo /kikiikeekonoree chiito /ankikiikeekeree rwaanteet nyēē wōō kurkat. ³⁹ Kumwoochi :Yēesu biiko ām yooto kule, "Ōnēmu rwaantaani." Kuwālchi :Maariita kule, "Mokoryoontēēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēētaab ang'wan :nyi kuchakee kame." ⁴⁰ Kulēēnchi :Yēesu, "Kyāāmwoowuung' oob kule yoo 'keekaaseena keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?" ⁴¹ Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēesu barak ānkulē, "Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswoo. ⁴² Ānkētē kule ikāswoo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'et kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inying' :nyēē 'kiiyookwoo." ⁴³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, "Ichuwu saang', wē, Lasaaro!" ⁴⁴ Kuchuw! Kirātootiin :āwunnyēk āk kērēēnkōōk siroochoo /kikēēmuytooy. Kiiyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Otyaachee siroochoo sukuwēēsyēt."

*Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta
(Mataayo 26:1-5; Māārko 14:1-2; Luuka 22:1-2)*

⁴⁵ Kiiikaasee keey Yēesu :biiko chēē chaang' ām choo kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēesu. ⁴⁶ Nteenee kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaayeeek kiyēē kiyeyakay. ⁴⁷ Yooto kukuur :Farisaayeeek āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch *kōōkwēētaab Yuutayeeek. Kimwoochi kōōkwēēt kule, “+Ma-keeyey nee? Nto yu mii :chiichi kuyēyē ng'aleechu chaang' chēbo kwōng'uut! ⁴⁸ Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām kēēli, makookaasee keey :chii ake tukul. Yooto makukwa :biikaab Rooma ānkuyibēēnēēch kōōrēēt ankookarbus bi-ikyoo!”

⁴⁹ Kimii yooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa ānki *kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto. Kimwooy :chiichoo kule, “Kaamaak :nee ēē? ⁵⁰ -Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume :chii akeenke kusiir kumis :kōōrēēt tukul.” ⁵¹ Kubooyiit man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs kumwooyē kuu nyooto kubo kāāsōōtēywēēkyii nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto ānkiimutyoonu :ng'aleekyii kule makume :Yēesu sukusobcho :Yuutayeeek. ⁵² Kimābo Yu-utayeeek nkit nteenee kibo kule /sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin choo kisērētyinoot kōōrōōsyēk kuyēk kiito akeenke. ⁵³ Kitoow :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchakee bēsyoonoto kuwo taay, kucheeng' wōlēē makunamta Yēesu. ⁵⁴ Kunyoo manaataku-taaltaat keey :Yēesu ām yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubi-ikyii *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Efrayim yēē kilēēkitēē suurkwēēnēēt ānkubokōōbuur wōlooto.

⁵⁵ Ām bēsyōōsyēchooto kikiikulēēkitiit kwaam :Yuutayeeek *Saakweetaab Keeytaayeet. Kunyoo kikiikuba :biiko chēē chaang' Yēerusālēēm bokōōtiliil keey, kutoombo kuyitu :saak-waanaa. ⁵⁶ Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'ē Yēesu. Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin kule, “Ara chōōnii man :chiichoo saakwaani?” ⁵⁷ Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayeeek biiko kule yoo kakas :chii wōlēē mii :Yēesu kumwooy /sikeenam.

12

Kiiyiil :Maaryaa kērēēnkōōkaab Yēesu

¹ Ām bēsyōōsyēk lo kumanaayit *Saakweetaab Keeytaay-eet, kuwo :Yēesu Beetannyyaa wōloo kiminyē :Lasaaro, chi-ichoo kiing'ēētēē :Yēesu meet. ² Kibay :Maariita Yēesu āk rubiikyii ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro. ³ Nto mii yoo kunam :Maaryaa mwaayta laalet akeenke nyēē kiboong'u nyēē anyiny /ānkyoolēē beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi

:Maaryaa mwaayaa kērēēnkōōkaab Yēesu, nto yityo, ku-
masee buutēēkyii. Kiboong' :mwaayaa kuker kōōt tukul.
4 Nteenee kimwooy :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām
rubiichoo bo Yēesu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule,
5 “So, ntēē / kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang’* /
ānkiikoochi beesaanichaa bānoonik?” 6 Kimāmwooyē :chiichoo
ng’aleechaa kuriirēē bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintēēt
ānkisobēē beesaanichaa kubētēchēē kisich, kisich. 7 Nteenee
kimwooy :Yēesu kule, “-Meemakee kiy. Kany kukonor
mwaayaa kubo bēsyoonoo +/makeemuya. 8 +Mōōboontē keey
:akweek bānoonik kwaak nteenee mēēbērē ōboontē keey anii
kwaak.”

9 Yu kakas :biiko chēē chaang’ kule kimii :Yēesu Beetan-
nyaa bokukas. Kimā Yēesu nkit nyēē kibokukāsē nteenee
kimāchē kukas nkinee Lasaaro nyoo kiing’ēētēē :Yēesu meet.
10 Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach nkinee
Lasaaro 11 kuuyu, kiyey :ng’eeteenyii bo meet kumwēyēē
:biiko chēē chaang’ kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek ānkuyēēlchi
Yēesu ankookaasee keey inee.

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēēm kuu bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārko 11:1-11; Luuka 19:28-40)*

12 Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang’ choo kikiikukwa
*Saakwaanaa bo Keeytaayeet kule kimii :Yēesu kuchōōnii
Yēērusālēēm. 13 Yooto kunam sokēēkaab sōōsik ankutorookta
Yēesu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule,
“Kutōrōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.

Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl.”†

14 Kikalabaan Yēesu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, kootyich
yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,

15 “-Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†

Ong’nyi chōōnii :bāytooyiintēēng’woong’.

Kālāboonu :sikiryō nyēē siirwaak.”†

16 Mānāāsimkōōnkēt :rubiik kule kiyēē / kikēēmiitē /
kēēyēchinē Yēesu kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee
yu kiiyēēyē :Yēesu kibkōōnkōy, kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy
:siruutēk kurubta keey āk Yēesu.

12:3 Yoowa. 11:1-2 12:4 Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2 * 12:5 Mwooyē :yuutēyu
kule *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisyēētaab bēsyēēt
akeenke. 12:7 Yoowa. 19:40 12:8 Kiruu. 15:11 12:11 Yoowa. 11:43,
45; 2:23 † 12:13 Tyēēnwookik 118:25-26 12:13 Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15
† 12:15 /Kikēēkuurē biikaab Yēērusālēēm kule biikaab Sāāyōōn kuuyu /kikēētēkyi
Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn. † 12:15 Seka. 9:9 12:16 Yoowa. 2:22;
7:39; 17:1

17 Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēesu Lasaaro meet ng'aleechaata. 18 Kunyoo, kiyey :yooto kutorookta :bichoo chaang' Yēesu kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēē manaayeyakay bēsyēēt ake! 19 Yooto kukōrōmchi keyy *:Farisaayek kule, “Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē! Okas, ntēē kāākuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!”

Lēbkēchinē :Yēesu biiko tukul

20 Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēerusālēēm bokwaam saakwaanaa. 21 Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii :Filibō nyoo kibo Beetsaayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō kule, “Boontēēt, kēēmāchē keekas Yēesu.” 22 Kumwoochi :Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay Yēesu lōkōōywēchoo. 23 Yooto kumwoochi :Yēesu icheek kule, “Kāākuyityi nanyuun yēē +/mākiitōrōōr *Wēritaab Chii. 24 ! Kāāmwoowook, yoo kāmēesuuchi :kēbuswoontēēt ng'wēny ankume, kung'ētu ku inee keyy. Nteenee yoo kame, makuyey āmiik chēē chaang'. 25 Chiito nyoo kāyēētyi keyy soboonnyii, mākōōboot. Nto nyoo kēekooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 26 Chiito nyoo māchē kuyēwoo yiisyēēt kumāchāktōōs kuruba ānkēēboontōtē keyy āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichooto yēwoo yiisyēēt.

27 Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyyē, +maamwaay nee? Ara +māāmwoochi Baaba kōōnēmwoō nyalili mii kuchōōnchoo? Acha, nto yu ki ākoy kuyityiin kuu nyooto. 28 Baaba, itōrōōr kaayneeng'uung'." Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kimwooyē kule, “Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak.” 29 Yu kakas :biiko choo kikiyyoong'iis yooto bōlātoonoo, kumwooy :bichoo alake kule, “Kātul :kōōrēēt.” Kulē :alake, “Kāng'āloolchi *:malayikeet chiichi.” 30 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Kātōok :bōlātoonoo kubo akweek mēēbērē anii. 31 Kāākuyityiin yēē +/mākiitiilchi biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/ Makeekwet Bāytooyiintonoo bo kōōrooni. 32 Nteenee yoo /ki-itōrōōroo, +māāyisu biiko tukul kukwa wōlēē āmiitē.” 33 Yooto kimwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru meet nyēē kimii kuchōōnchinē. 34 Kulēēnchi :biiko Yēesu, “Mwoowēech :kiru-utēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārārōokiintēēt ākookoy. So ku ānō wōli imwooyē kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chii? Ng'oo :chiichi /kēēbērē Wēritaab Chii?” 35 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “+Mōōboontē keyy lēbkēēyyēēt bēsyōōs chēē ng'eri. Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, ōbēesyētootēē simalukuyaak

12:19 Yoowa. 11:48 12:21 Yoowa. 1:44 12:23 Yoowa. 2:4 12:25 Mat. 10:38-39; 16:25; Māārko 8:35; Luuka 9:24; 17:33 12:26 Mat. 10:24-25; Māārko 10:44-45; Yoowa. 13:13-17 12:27 Māārko 14:34-36; Yoowa. 12:23 12:28 Māārko 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1 12:30 Yoowa. 11:42 12:31 Yoowa. 14:30; 16:11 12:34 Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32 12:34 Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Èsek. 37:25; Tān. 7:14

:mēēnānēēt. -Mēēnkētē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wēētii.
³⁶ Yoo tōōboontē keey lēbkēyyooni kumāchāktōōs okaasee
 keey sōōbooyiitu lēbkēyyēēt.” Yū keewaany :Yēesu kumwooy
 ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keey :biiko alake Yēesu kutay :alake

³⁷ Ānkoo kikiikuyey :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo
 kwōng' uut ām taayeetaab bichoo, manaakookaasee keey :bi-
 choo inee. ³⁸ Kiyeyakay :yooto kootyiich yoo kimwooyē
 :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,

“Ara mii :chii nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo oō, Yēyiin,
 nto nyēē kiikōōnkēt kāāmuukēywēēkuuk?”†

³⁹ Manaakookaasee keey :bichoo Yēesu, kurub kuu yoo
 kisirē *:Isaaya kumwooyē kule,

⁴⁰ “Kiker :Yēyiin koonyekwaa

ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy.

Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy

āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa,

nto yooto, kumāwēēktōōs kukwa wōlēē āmiitē

sukung'eet āsoob icheek.”†

⁴¹ Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas
 wōōyintaab Yēesu ankikiikung'alaalee. ⁴² Ānkoo kiwuu nyooto,
 kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēesu ākoo mbo kāāntōōyik
 alak chēbo Yūutayeeek. Nteenee kuuyu kinyōkōōrēch
 *:Farisaayeeek, kimāng'āloolēē :icheek ng'aleechaa kutook /
 simakeekwetee *kōōtaab saayeeet. ⁴³ Kiyey :kāāntōōyichoo kuu
 nyooto kuuyu kichāmē yoo kāsil icheek :biiko mēēbērē yoo
 kāsil :Yēyiin.

Chiito nyoo kameekaasee keey Yēesu +/mākiitiilchi ng'al

⁴⁴ Kikuurchi :Yēesu biiko kule, “Chii nyoo keekaaseenaa
 keey, kumii kōōkoosēē keey Baaba anii nyoo kiiyookwoo.

⁴⁵ Chiito nyoo kaakukasa, kaakukas nkinee Baaba nyoo
 kiiyookwoo. ⁴⁶ Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu lēbkēyyēēt

sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey mēēbērē
 ng'ētunēē mēēnān. ⁴⁷ -Māātilchinē chii ng'al nyoo kāsē

ng'aleekyuu āmākoonyitē kuuyu kimāāchōōnii chāātilchinē
 biikaab kōōrēēt ng'al nteenee kichāārāroochē. ⁴⁸ Nto chii

nyoo kataya ankutay ng'aleekyuu, makooruusta :ng'aleechaa
 nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyēē. ⁴⁹ Ng'aleek

chēē āmwooyē mākwoonēē wōlēē āmiitē, nteenee Baaba nyoo

12:36 Yoowa. 7:33; 8:12   **12:36** Yoowa. 5:13   **12:37** Mat. 12:39-42; 16:4;
 17:17; Māārkō 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11   † **12:38** Isa. 53:1   **12:38** Room.
 10:16   † **12:40** Isa. 6:10   **12:40** Māārkō 4:12   **12:41** Isa. 6:1-3   **12:42**
 Yoowa. 2:23; 9:22   **12:43** Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10   **12:45** Yoowa.
 14:9   **12:46** Yoowa. 1:4; 8:12   **12:47** Yoowa. 3:17; 5:22

kiiyookwoo :nyēē kimwoowoo kule āmwoowu. ⁵⁰ Ānkētē kule kiyēē mwooyē :Baaba kuyibu *soboontaab kibchuulyo. Kunyoo, kiy ake tukul nyoo āmwooyē ku nyēē kimwoowoo :Baaba.”

13

Kiiwuunchi :Yēesu rubiikyii kērēenkōōk

¹ Yooto kikiikuriik /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet. Kiinkēt :Yēesu kule kikiikuyityi :bārooyinnyii kung'eetee kōōrooni ānkuwo wōlēē mii :Kwaan. Kichāmē kutukul biikyii choo kiboonto keey. ² Yu kimii :Yēesu wokwoomiisyē āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēesu. ³ Kiinkēt :Yēesu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēek tukul. Kiinkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyeey wōlooto.

⁴ Kiiyyo :Yēesu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet nyēē abuus. ⁵ Kiroonkyi bēēko karaayit ānkutoow kōōwuunoot kērēenkōōkaab rubiikyii. Kimāsēē kērēenkōōchoo ankaanaa. ⁶ Nto yu kayit yēē kimii :Simōōni Bētērō, kulēenchi :nyoo, “So, Mokoryoontēēt! Imāchē iwuunwoo kērēenkōōk?” ⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mēenkētē kiyēē āmiitē āyēyē kuu nyi, nteenee +mēenkēt lētuunoo.” ⁸ Kutāyis :Bētērō ānkumwooy kule, “Acha! Mākoy iwuunwoo kērēenkōōk.” Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Yoo kāmāāwuunuung!, māyēmāktōōs tākiibuurtē keey.” ⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, “Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee mētīt āk āwunnyēk.” ¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo kāākōōwuun keey kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēenkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil.” ¹¹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

¹² Yu keewaany :Yēesu kōōwuun kērēenkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkuwokōōbuur ng'wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ibooru nee :kiyoo kātāāyēyē? ¹³ Ōkuuroo kule, ‘Kāānēētiintēēt’ nto kule ‘Mokoryoontēēt.’ Man āwuuyē nyooto. ¹⁴ Ānkoō āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēenkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nkakweek ōwuunchinē keey kērēenkōōk ¹⁵ kuu yoo kātāāboorwook :anii. ¹⁶ !Kāāmwoowook,

mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēenyii āmā wōō :ki-iyookiintō kusiir kāāyooktooyiintēēt. ¹⁷ Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

¹⁸ -Māāng'āloolēēnook akweek tukul kuuyu ānkētē so-boonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee mächāktōōs kuyityiin :siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, 'Kiwēēkyoo keyy :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.'† ¹⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiiis, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keyy kule anii nyooto. ²⁰ !Kāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiiyookwoo.”

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-25; Māārko 14:17-21; Luuka 22:21-23)

²¹ Kiiyiimset :yooto Yēēsu mēt kut kulē, “!Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.” ²² Kukas keyy :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto / kēēmwooyē. ²³ Kikitiing'to Yēēsu :rubiintonoo kichāmē. ²⁴ Yooto kubutēē :Bētērō rubiintonoo koong'ta kuteebēe Yēēsu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'āloolēē. ²⁵ Kōōtōrōōr :rubiintonoo mētinyii ankuteebēe Yēēsu kule, “Ng'oo :nyooto oō, Mokoryoontēēt?” ²⁶ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto.” Kunam :Yēēsu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot. ²⁷ Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ānkiisārchi kiyēē imāchē iyey.” ²⁸ Kimēēnkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru :ng'aleechaa bo Yēēsu. ²⁹ Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēēsu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōnōriintēētaab beesaanik. ³⁰ Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

³¹ Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēēsu kule, “Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chiī ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee. ³² Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chiī, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke. ³³ Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keyy akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, ‘-Mōōbēētii wōloo +māāwē’, kuu yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. ³⁴ Āmiitē wāākōōnook mākuutyēēt nyēē lēēl, nto

13:16 Mat. 10:24-25; Luuka 6:40; Yoowa. 15:20 † **13:18** Tyēēn. 41:9 **13:18**
Yoowa. 17:12 **13:19** Yoowa. 14:29; 16:4; 8:24 **13:20** Māārko 9:37 **13:23**
Yoowa. 19:26; 20:2; 21:7, 20 **13:27** Yoowa. 12:4 **13:29** Yoowa. 12:6 **13:32**
Yoowa. 17:1 **13:33** Yoowa. 7:33-36

nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook :anii. ³⁵ Yoo ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu.”

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keyy :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Luuka 22:31-34)

³⁶ Nto tēe yoo, kuteebee :Bētērō Yēesu kule, “Imāchē iwē ānō ōō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mākēēbēetooy keyy kuu nyi, nteenee +meerubwaa lētuunoo.” ³⁷ Kuteebee :Bētērō Yēesu kule, “Ām nee simakeebeete keyy raat ōō, Mokoryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tukwaay!” ³⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kule kēēbēku :tukwaay? ! Kāāmwoowung’, kutoombo kooturkuuch :kirkōōnkiit, +meetuuch keyy areet sōmōk.”

14

Kēēlto :Yēesu nyēbo Kaab Baaba

¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “-Matookany kubēk :moonik. Okaasee keyy Yēyiin ankookaaseenaa keyy. ² Mii :kooiik chēē chaang’ Kaab Baaba wōlēē +māwāyēytoowook ming’ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo, nto kāmāamwoowook kuu nyooto. ³ Yoo kāwāyēytoowook ming’ātoonoo, +māyēēwu chaamutaak subokiibuurtē keyy. ⁴ Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē wēētii wōlēē +māawē anii.” ⁵ Yooto kumwoochi :Toomaas Yēesu kule, “Yoo -mākiinkētē raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee kēēlto nyi imwooyē?” ⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Anii :kēēlto. Anii :manta ānku anii :soboonto. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab Baaba yoo kāmābuntēēnoo. ⁷ Nto kōōnkētoo, nto kōōnkētē nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō kule ng’oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny.” ⁸ Kumwoochi :Filibō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng’oo :Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē kityō.” ⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, Filibō, kōōkiibuurtē keyy nyi kooy āmānēēnkētoo. Chiito nyoo kaakukasa kaakukas Baaba. Imuuchē kule nee iteebeenaa kule ng’oo :Baaba anii? ¹⁰ So, -mēēchāmtooy :inyiing’ kule, anii āk Baaba ku kiy akeenke? Ng’aleek choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee bo Baaba nyoo inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo. ¹¹ Ochamtaa yoo āmwooyē kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo, ochamtaa naas kubo ng’aleechaa bo kwōng’uut choo kyaayey. ¹² ! Kāāmwoowook, chii nyoo ikoosēēnoo keyy

13:34 Yoowa. 15:12, 17; 1Yoowa. 2:7-8; 3:11, 23; 4:11, 21; 2Yoowa. 5-6 **13:35** 1Yoowa. 3:14 **13:36** Yoowa. 8:14; 21:19 **13:38** Yoowa. 18:27 **14:3** Yoowa. 12:26 **14:5** Yoowa. 11:16 **14:6** Yoowa. 1:4, 14; 10:9; Ibu. 10:20 **14:9** Yoowa. 12:45; 1:18; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **14:10** Yoowa. 3:35; 10:38; 17:21 **14:11** Yoowa. 5:18, 36

makuyey tukuukaab kwōng'uut chēē wuu choo kyaayey :anii ankumakuyey mbo chēē chaang' kusiir chu, kuuyu -māāmiitē. ¹³⁻¹⁴ Kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu, +maayey, sukutōrōriit :Baaba kubununēē Lakwanyii.”

Kii-āmiis :Yēesu rubiikyii kule mākunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹⁵ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo ōchāmo, ōriib mākuutēkyuu. ¹⁶ +Maateebee Baaba kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē mākyūēētyēēchook kuu wōloo kwāāyēytooy :anii. ¹⁷ Bo manta :Tāmirmiryoonoo ānku +mōōbuurtē keyy ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōrooni kuuyu mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt. Nteenee +mōōnkētē :akweek Tāmirmiryoonooto kuuyu mii wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keyy. ¹⁸ +Māāwē, nteenee -mōōng'ētū kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē. ¹⁹ Lēēkit ang'eetee kōōrēēt nyēē mākyō kukasa :biikaab kōōrooni subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii soboonto, +mōōnyōōru soboonto. ²⁰ Yoo kookasaa yooto, +mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku akeenke āk akweek. ²¹ Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu ānkuriibē, kuchāmo. Makucham :Baaba chii nyoo chāmo ankaacham :nkani ānkāāboorchi keyy.”

²² Yooto kumwoochi :Yuuta nyiin ake Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ām nee yu imāchē iboorwēēch keyy āmēēmāchē iboorchi keyy biikaab kōōrooni?” ²³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo chāmo, kukoonyitē ng'aleek choo ānēētē. Makucham :Baaba chiichoo ānku +māāchōōntē keyy Baaba ānkubokēēming'tē keyy. ²⁴ Chii nyoo māchāmo, mākoonyitē kiyēē ānēētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo kiiyookwoo.

²⁵ Āmwoowook ng'aleechu kuuyu tākēēboontē keyy. ²⁶ Nteenee mākyūēētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētook ānkōōsōōtweek ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook. ²⁷ Lēyyē, ōbuurtē kaalyeenyuu. Makerkeyy :kaalyaani ākōōnook nyoo kōōnook :biikaab kōōrooni. -Mookany kubēk :moonikweek, āmōōmuuyē. ²⁸ Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē.' Yoo ōchāmo, ong'erech kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira. ²⁹ Kāsīmāmwoowook ng'aleechu kumāāyēyākiis, si yoo

14:13-14 Yoowa. 15:16; 17:1   **14:15** Yoowa. 14:21, 23; 15:10; 1Yoowa. 5:3; 2Yoowa. 6   **14:16** Yoowa. 7:39; 14:26; 15:26; 16:7, 13; 20:22; Yēyuut. 1:4; 2:4; 1Yoowa. 3:24; 4:13   **14:17** 1Kōōr. 2:10-16   **14:19** Yoowa. 16:16   **14:23** Ng'oong'. 3:20   **14:24** Yoowa. 7:16   **14:26** Yoowa. 14:16; 16:13; 1Yoowa. 2:20, 27   **14:27** Luuka 2:14; Yoowa. 16:33; Filib. 4:7; Kolos. 3:15

kāyēyākiis +mōōyēnchi. ³⁰ Kāmāāng'ālōolē āk akweek nyēē lōō kuuyu mii kuchōōnii :bāytooyiintēētaab kōōrooni. Māboonto :bāytooyiintonoo kāāmuukēy kubāwoo, ³¹ nteenee kāyēyākiis :ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu ayēyē kiyēē mwoowo kule ayey. Lēyyē, kēēng'eētyēē yu.”

15

Musābiibuut ākoo sokonaakyii

¹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Anii *musābiibuut nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet. ² Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē āmnyoo, ānkubulē sokonnyeet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey lokoyeek chēē chaang'. ³ Kōōtililiitu mbo :akweek kēny ām lōkōōywēk choo kwāāmwoowook. ⁴ Yoo kōōkiilchoo, ākiilchook. Māyēyē :sokonnyeetaab musābiibuut lokoy yoo mēēbērē kānoomchi musābiibuut. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchoo. ⁵ Anii :musābiibuut, akweek :sokonaak. Yoo kākiilchoo :chii ānkāākiilchi :nkaniī, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchoo. ⁶ / Kiinēmtōoy biiko choo kāmākiilchoo kuu sokonaachaa / kēētiltooy. Kuu yoo mākuyoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo /kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēmtōo nkicheek biiko choo kāmākiilchoo /ānkēētōōrchi maataab kibchuulyo. ⁷ Yoo kōōkiilchoo ānkōōbuurtē ng'ālyoontēēnyuu, ankooteeb kiy ake tukul nyēē ōmāchē, /kēēkōōnook. ⁸ Yoo kooyey lokoyeek chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikyuu, +mōōtōōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēesu chamateet

⁹ Āchāmook :anii kuu wōloo chāmtoō :Baaba. Kunyoo, ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu. ¹⁰ Yoo kōōriib mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib :nkaniī mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii. ¹¹ Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto yityo, kuchurta :ng'erekweekwook. ¹² Mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii. ¹³ Māmii :chamateet nyēē wōō kusiir yoo kēēnēm keyy :chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii. ¹⁴ Yoo kooyey kiyēē kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu. ¹⁵ -Mātāākuurook

14:29 Yoowa. 13:19   **14:30** Yoowa. 12:31   **14:31** Yoowa. 4:34; 10:18; 12:49
15:1 Tyēēn. 80:8-16; Isa. 5:1-7; Cherem. 2:21   **15:2** Mat. 3:10   **15:3** Yoowa. 13:10; Ēfēēs. 5:26   **15:5** Yoowa. 15:7, 10; 6:56; 1Yoowa. 2:6, 28; 3:6, 24   **15:5** 2Kōōr. 3:5; 4:7   **15:6** Mat. 3:10; 7:19   **15:7** Yoowa. 15:16   **15:8** Yoowa. 17:1
15:9 Yoowa. 5:18   **15:10** Yoowa. 14:15; 4:34   **15:11** Yoowa. 16:22, 24; 17:13; 20:20; 1Yoowa. 1:4   **15:12** Yoowa. 13:34   **15:13** Yoowa. 10:11; Room. 5:8; 1Yoowa. 3:16

subak kule motwoorik kuuyu -mēenkēt :motwooriintēēt kiyēē yēyē :mokoryoontēenyii. Nteenee ākuurēēnook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāāmwoowook :anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba. ¹⁶ Kimōōkwēyoo anii :akweek kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubiikyuu. Kyaatoolaak kukiil :soboonng'woong' bo tāmirmiryēēt sukung'eet kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kooteeb ām kaayneenyuu. ¹⁷ Kunyoo, mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē.”

Mākuwēch :biikaab kōōrooni rubiikaab Yēēsu

¹⁸ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, “Yoo kāwēchook :biikaab kōōrooni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii. ¹⁹ Nto kyōōbooyē kōōrooni nto kichāmook :biikaab kōōrooni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu, kunyi -mōōbooyē kōōrēēt. Kiyooto :nyēē wēchēēnook :biikaab kōōrooni. ²⁰ Osoot yoo kāāmwoowook kule, ‘Mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēenyii.’ Kuu yoo / kiinyāliiloo, +/ makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo / kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/ mākēēkoonyit kiyēē +mooneet :nkakweek. ²¹ Mākuyēwook :biikaab kōōrooni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku cheechuu āk subak kuuyu -mēenkētē :bichoo nyoo kiiyookwoo. ²² Nto kimānāāchōō ānkāāng'āloolchi bichoo, nto / kimākiitiilchinē kule kiikuchoolwookēn. Nteenee kuuyu kyāāchōō, māmii :wōlēē makutuukta keey :chii ām choolwookātēēt nyēē kikyey. ²³ Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee Baaba. ²⁴ Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'uut ām wōlēē mii :bichoo, nto / kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoo kookukas :bichoo tukuuchoo bo kwōng'uut choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba. ²⁵ Nteenee ityiichē :yuutēyū siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, ‘/Kikēēwēcho buch.’†

²⁶ Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāāyooku Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk wōlēē āwuuyē :anii. ²⁷ Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontootē keey tukul kuchakee kēny.

16

¹ Āmwoowook ng'aleechu simōōchuunnyēē kiyēē kyōōyēnchi.
² Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayēet. Makuyit

15:16 Mat. 7:7; Yoowa. 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Yoowa. 3:22; 5:14-15 **15:17** Yoowa. 13:34 **15:19** Yoowa. 7:7; 16:32-33; 17:14; 1Yoowa. 3:13 **15:20** Yoowa. 13:16 **15:21** Yoowa. 16:3 **15:22** Yoowa. 9:41 **15:23** Luuka 10:16; Yoowa. 5:23 **15:24** Yoowa. 5:36 † **15:25** Tyēēn. 35:19 **15:25** Tyēēn. 69:4; 35:19 **15:26** Yoowa. 14:16 **15:27** Yoowa. 1:14; Yēyuut. 1:8; 1Yoowa. 1:2; 4:14

:bēsyēēt nyēē yoo kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē māchē :Yēyiin. ³ Yēyē kuu nyooto kubērē tōōs kayey chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba āmēēnkētoo. ⁴ Kāsimāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwook ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

Kimānāāsīmāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē keey. ⁵ Nteenee āmiitē wāāyēyē Kaab Baaba nyoo ki-yookwoo āchōō kōōrooni, amateebeenaa :chii ām akweek wōlēē āwēētii. ⁶ Ānkētē kule kāākung'woonchook :ng'aleechu. ⁷ Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo kāāwē suwāāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē, māchōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēēchook. ⁸ Yoo kāchō :Tāmirmiryēēt, mākōōboorchi biiko kule kustooyootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto, churtaayeet āk kiyēē itiiilē :Yēyiin. ⁹ Kurubta keey āk ng'ōōkisto, ku kule -mēēkoosēēnoo keey, ¹⁰ churtaayeet ku kule, āmiitē āyēyē :anii Kaab Baaba āmātōōkāsoo ¹¹ nto kiyēē itiiilē :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek bāytooyiintēētaab kōōrooni.

¹² Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee nyikisyook miisin. ¹³ Nteenee yoo kāchō :Tāmirmiryoonoo bo manta, mākwoorōorwook ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē kāāsōōtēyēwēkyii nteenee mācumwoowu nyēē / kēēmwoochinē āk tukuuk chēē makukwa. ¹⁴ Mākōōtōrōōroo :Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru ng'aleekyuu ānkumwoowook. ¹⁵ Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu. Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

¹⁶ Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak." ¹⁷ Kimwooy :rubiichoo alake kule, "So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē, 'Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.' Ānkulē subak, 'Āmiitē āyēyē :anii Kaab Baaba.' ¹⁸ Ibooru nee :ng'aleechu bo 'Ām lēēkitō'? -Mākiinkētē kiyēē mii kung'ālōolē!"

¹⁹ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebē inee ng'aleechaata. Kunyoo kuteebē rubiichooto kule, "So, ōmiitē ōtēebēē keey kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, 'Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.?' ²⁰ !Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto yooto kumii

:biikaab kōōrooni kung'ērēktōōs. Mākung'woonchook nteenee makuweek :ng'wooninnng'woong' kuyēk ng'erekweek.
²¹ Yoo sichē :koorko kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'wooninoo kubo ng'erekweekaab leekweet. ²² Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek. Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas keey subak +moong'erech ng'erekweek chēē mākooy kōōnēmuneēnook :chii. ²³ Māmii :kiy nyēē +mooteebeenaa kuuyu mākuukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu. ²⁴ Māmii :kiy nyēē kyooteeb ām kaayneenyuu. Kunyi, oteebee Baaba kiyēē ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl :Yēēsu kōōrēēt

²⁵ Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē iyeelaat, nteenee makuyit :bēsyoōsyēk chēē +māāng'oong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaab Baaba. ²⁶ +Mooteeb bēsyoonooto kiy ām kaayneenyuu nyēē mā anii nyēē ātēēbwook. ²⁷ Chāmook :Baaba, kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii kule kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee. ²⁸ Āchōōnii kōōrooni, kyāāchōōnēē wōlēē mii :Baaba, nteenee āmiitē āng'ēētēē kōōrooni āyēyēē Kaab Baaba.”

²⁹ Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, “Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook nyēē -mēēyēlē. ³⁰ Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake tukul nyēē mēērook /tākēēkiiring'. Yēyēech :yooto kiiyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin.” ³¹ Kiwālchi :Yēēsu rubiichoo ām yooto kule, “Kōōyēnchi sōō? ³² Kaakuyit mbo :bēsyoēt nyēē +mōōsērētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii nkit. Ānkoo kuwuu nyooto, kēēboontē keey Baaba. ³³ Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo kōōnoomnyē āk anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōrooni. Nteenee ōkimimiitu kuuyu kwāābēl kōōrēēt.”

17

Kisaay :Yēēsu Yēyiin

¹ Yu kaakoowaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy kule, “Baaba, kaakuyit :bārooyinto. Itōrōōroo sikēētōrōriitu :tukwaay. ² Inyiating' :nyēē 'kiikōōnoo kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :biiko tukul sāākoochi biiko choo 'kiikōōnoo *soboontaab kibchuulyo. ³ Soboontaab kibchuulyo nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētoo nkanii Kāārārōokiintonoo kiiyooku.

16:22 Yoowa. 15:11 16:23 Yoowa. 15:16 16:25 Mat. 13:34 16:27 Yoowa. 14:21 16:32 Seka. 13:7; Māārko 14:27, 50 16:33 Yoowa. 14:27; 1Yoowa. 5:4 17:1 Yoowa. 2:4; 11:4; 12:16, 23, 41; 13:31-32; 14:13; 15:8; 16:14; 17:10, 22, 24 17:2 Mat. 28:18; Yoowa. 3:35; 5:24 17:3 1Yoowa. 5:20

⁴ Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiyookwoo chaayey.
⁵ Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keey :tukwaay
 kēēyēmtooy wōōyinto kuu kēny, kutoombo /keeyey kōōrēēt.

⁶ Kyāāboorchi bichoo kiikōōnoo kāāmuukēywēēkuuk. Ki
 cheekuuk :bichoo nteenee ikōōnoo. Kookunam :bichooto
 ng'ālyoontēng'uung' kuchō āwut. ⁷ Kāākōōnkēt :bichoo kule
 kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē imiitē. ⁸ Kyāā-
 āmchi bichoo lōkōōywēchōo 'kiimwoowoo ankiikutaach.
 Inkēt nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē
 ānkōōyēnchinē kule inyiing' nyēē kiiyookwoo.

⁹ -Māāsoochinē biikaab kōōrooni, nteenee āsoochinē choo
 'kiikōōnoo, kuuyu cheekuuk :chooto. ¹⁰ Chēē āboontē ku
 cheekuuk nto choo cheekuuk ku cheechuu. Ātōrōōroot kubo
 bichoo. ¹¹ Āmiitē āchōōnii wōloo imiitē nyēē -mēētāābuurē
 :anii kōōrēēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōōy, wēē,
 Baaba nyēē tiliil! Iriib bichoo ām kāāmuukēywēēk chēē
 wuu choo 'kiikōōnoo, sukung'eet kunoomnyo :bichooto
 kuyēk akeenke kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. ¹² Yoo
 kyāāboontē keey bichoo, kyāāriib ām kāāmuukēywēēkuuk nyēē
 mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey, nto nyooto ku
 kāāmukuusiintēēt. Kiyityiin :siruutēk ām kēēlooto. ¹³ Baaba,
 āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu
 yoo tāāmiitē kōōrēēt sukunyōōr :bichooto ng'erekweekyuu
 kuchurta. ¹⁴ Kyāā-āmchi bichoo ng'ālyoontēng'uung'.
 Kōōkuwēch :biikaab kōōrooni kuuyu mēēbērē bo :icheek
 kōōrooni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōrooni. ¹⁵ -Māāsooyiing'
 kule inēmu bichoo ām kōōrēēt nteenee āsooyiing' kule
 iriib bichoo kumaaraanta :Kibrōkōsyoontēēt. ¹⁶ Kubooyiit
 man, mābo :bichoo kōōrēēt kuu yoo -māābooyē :nkaniī.
¹⁷ Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēng'uung' ku
 manta. ¹⁸ Kuu yoo kiiyookwoo :inyiing' āchōō kōōrēēt,
 +māāyooktē :nkaniī bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām
 kōōrēēt. ¹⁹ Kāānēmu keey kubo icheek sukung'eet kōōnēmchi
 keey :nkicheek ng'aleekaab manta.

²⁰ -Māāsoochinē rubiik baateey, nteenee āsoochinē biiko
 choo mākōōyēnwoo kubununēē lōkōōywēkaab rubiichoo.
²¹ Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul akeenke ku yoo
 kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Āsooyē mbo subak
 kule kuyēk :nkicheek akeenke āk acheek, sukung'eet
 kōōyēnchi :biiko tukul kule kiiyookwoo. ²² Kyāākoochi bichoo
 lēbkēēyoonoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek akeenke, kuu yoo

āyēku akeenke āk inyiing'. ²³ Yoo āyēku :anii akeenke āk icheek ānku inyiing' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyoo, sukōōnkēt :biiko tukul kule 'kiiyookwoo :inyiing' ānkīichāmē icheek kuu yoo 'kiichamaa anii.

²⁴ Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas kule ātōrōōroot tōrōōrinto nyoo 'ki-ikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo /keeyey kōōrēt. ²⁵ Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēt, nteenee kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo. ²⁶ Kyaayey bichu kōōnkētiing', anku +maatā āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam :nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkanii icheek."

18

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārko 14:43-50; Luuka 22:47-53)

¹ Yu keewaany :Yēēsu kusaay, kwooyyo āk rubiikyii tuybēyēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Kiiitrōōn ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii wōlooto. ² Kiinkēt :nkinee Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu mbaraanaa, kuuyu kikicham :Yēēsu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikyii. ³ Yooto, kuwēeto keey :Yuuta biikaab lukēēt nyēē mining' nyēbo Rooma kutākyinē keey mbaraanaa. Kiboontotē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayeeek. Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk. ⁴ Kiinkētē :Yēēsu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay ankuteebēe bichooto kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" ⁵ Kulē :bichoo, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ntēē anii :nyi." Kimii :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kukēēyōo āk bichooto. ⁶ Kumwoochinē :Yēēsu bichoo kule, "Anii :nyooto" kōōtuuytuuy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny. ⁷ Kuteebēe :Yēēsu subak bichoo kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" Kuwāl :bichoo kule, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." ⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nto yu kāāmwoowook kule anii :nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keey :murēchu āboontē keey." ⁹ Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii :rubiintēēnyii mbo akeenke nyēē mākubot.

¹⁰ Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yititaab taay nyēbo motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. (/Kikēēkuurēē motwooriintonoo Māālkō.) ¹¹ Nteenee kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Ibērē :inyiing' tōōs -māāchāmē

:anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi chōōkiing'uung' kiraaru!" ¹² Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt biikyii bo lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule kunam Yēesu ankurat.

¹³ Yu kaakunam :bichoo Yēesu kōōmutyi kurook *Anaas nyoo ki boontēetaab biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto. ¹⁴ Ki inee :nyēē kiirwookyinē kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kaykay kume :chiito akeenke sukuobcho :biiko.

Kituuch keyy :Bētērō nyēbo taayta

(Mataayo 26:69-70; Māārko 14:66-68; Luuka 22:55-57)

¹⁵ Yooto koonamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēēt ake, Yēesu. /Kiinkētoot rubiintonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiiwut :inee kayaata. ¹⁶ Nteenee king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuytaab kayaata. Kiiyeey lēt :rubiintonoo ānkumwoochi chēēbto nyēē kiriibē oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit. ¹⁷ Kumwoochi :chēēboo Bētērō ām yooto bo oraanaa kule, "Inyiing' oob :rubiintēēt ake nyēbo chiichi?" Kulē :Bētērō, "Ābēērē keyy!" ¹⁸ Kikaytit :kwēmowuunooto ānkimii :riibiik alake ākoo motwoorik alak chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyooong'is. Ki-wokōōyooonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiino.

Kiteebēe :Anaas Yēesu ng'aleek

¹⁹ Yooto kulēēnchi *:kibkōrōs nyēē wōō* Yēesu, "Mwoowoo baa kurubta keyy rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uung'."

²⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, "Kyāāmwoowu ng'aleechu kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny ām kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayeet āk *Kōōtaab Yēyiin wōlēē kiiruruukyinē keyy :Yuutayeek tukul. ²¹ Itēēbēēnoo nyēbo nee? Iteebēe biiko choo kikāsē kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyiit man, inkēt :bichoo kiyēē kyaamwaay."

²² Koorabaach :riibiintēēt kumwoochinē kule, "Ing'āloolē kuu nyooto ām taayeetaab *kibkōrōs nyēē wōō?" ²³ Kulēēnchi :Yēesu, "Yoo ākoo mii :kiyēē kaamwaay nyēē miyaat imwoowu. Nto yoo ākoo bo man ii, irābookyoo nee?" ²⁴ Kumwooy :Anaas kule /kiimut Yēesu kurataat ākoy kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō.

Kituuch keyy :Bētērō nyēbo āyēēng' āk sōmōk

(Mataayo 26:71-75; Māārko 14:69-72; Luuka 22:58-62)

18:11 Māārko 10:38; 14:36; Yoowa. 12:27   **18:13** Luuka 3:2; Yoowa. 18:24

18:14 Yoowa. 11:49-50   **18:16** Māārko 14:54   * **18:19** Kasee Luuka 3:2. /Kitākēēkurē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēēt yooto.   **18:20** Mat. 4:23; Māārko 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyuut. 26:26

18:22 Yoowa. 19:3; Yēyuut. 23:2

²⁵ Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteabee kule, “Inyiing’ oob rubiintēēt ake nyēbo chiichiin?” Kutuuch keey :Bētērō kule, “Ābēērē keey.” ²⁶ Kimii :chiito ake nyēē ki motwoori-intēetaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Kuteebee :motwooriin-toonoo Bētērō kule, “So, mā inyiing’ :nyoo kēēboontē keey Yēesu ām mbaraanaa?” ²⁷ Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keey.” Kooturkuuch :kirkōōnkiit yooto bakeenke.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kule kubakach Yēesu
(*Mataayo 27:1-2, 11-31; Māārō 15:1-20; Luuka 23:1-5, 13-25*)

²⁸ Yu kāyyēekunēē / kiimuustee Yēesu kaab *Kayaafa, / ānkiirēkēērchi bāytooyiintēēt nyēbo kōōrēetaab Rooma. / Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Bilaato. Manaacham :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kōōwut kaytaab bāytooyiintoonoo bo Rooma, kuriib tiliiling’waa sukutas taay āk *Saakweetaab Keeytaayeet. ²⁹ Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang’ sukung’āloolchi kāāntōōyichoo. Kuteebee kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?” ³⁰ Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung’.” ³¹ Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiruutēkwook.” Kulē, “Ntēē -/mākēēchām wēēch kēētilchi chii meet.” ³² Kiyityiin ām kēēliitēnyi, :kiyoo kimwooyē :Yēesu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.

³³ Yooto, kooyeey :Bilaato kō. Kukuur Yēesu ankuteebee kule, “Inyiing’ :bāytooyiintēetaab Yuutayeek?” ³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyiing’ nkit nto wōlēē mwooy-toowuung’ :biiko?” ³⁵ Kuwālchi :Bilaato Yēesu kule, “Yoo 'keekas, āyēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē kāk wēruung’ ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing’?” ³⁶ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Mābo :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni. Nto kābo kōōrooni, nto kookwaam :rubiikyuu booryēēt kuyeeta simanama :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni!” ³⁷ Kuteebee :Bilaato Yēesu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēnchi :Yēesu, “Inyiing’ :nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet biiko ng’ālyoontēetaab man nyēbo Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāāchōō kōōrooni. Chii nyēbo man kukāswoo.” ³⁸ Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung’eet :Bilaato ānkuwo saang’ subak wōlēē kimii :Yuutayeekchaa ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi! ³⁹ Nteenee kurubta keey ākoo

ātēbuutēkwook, kwāātyooktoowook kwaak kibratyaa akeenke
 ām kēnyiit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayēet.
 Ara ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintooni bo Yuutayeek?"
 40 Kubōloobōlchi :bichoo barak kule, "Ityaakte Baraaba." /Kiki-
 keenam Baraaba /ankeerat kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōotyoo.

19

1 Yooto nanyuun kōōkooyto *:Bilaato Yēesu / kēēbirsēēt.
 2 Kitaay :biikaab lukēēt nkwaatyēetaab kātōok kookerkeeyee
 nyoo bo bāytooyiisyēēt ānkōōlookyi mētitaab Yēesu. Kōōlookyi
 subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt.
 3 Yu kāākuyityo, kōōliichi keey :bichoo bo lukēēt Yēesu sukum-
 wochinē kule, "Kimkim, bāytooyiintēētaab Yuutayeek!" Kim-
 wochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

4 Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeekchaa
 ānkumwoochi kule, "+Māākwēryoonu chiichi kuchō saang',
 sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat nyēē ākāsē kule koyey."

5 / Kēēkwēryoon Yēesu kuchō saang' wōlēē kimii :bichoo. /
 Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo kātōok mēt āk siraanaa ki arraa.
 Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, "Ong'nyi chiing'woong'."

6 Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab
 Yēyiin Yēesu, kubōloobōl kule, "Obakach! Ōkwērtoochi *mur-
 tooywoontēēt. Obakach." Kutay :Bilaato. Kimwoochi
 kule, "Obeete :akweek nkit bōōkwērtoochi murtooywoon-
 tēēt. -Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chi-
 ichi." 7 Kōōkiimchi :Yuutayeekchaa kumwooyē kule, "Kikuur
 keey :chiichi kule inee ku Lakwataab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē
 mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu
 nyoo kume."

8 Kiinyokoorta :yooto Bilaato miisin. 9 Kuketita Yēesu
 kuwo kō ankuteebē kule, "Ibooyē ānō :inyiing'?" Kusiisi
 keey :Yēesu. 10 Kumwoochi :Bilaato Yēesu kule, "-Mēēmāchē
 ing'āloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēywēēk atyaak-
 tiing' nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing' murtooy-
 woontēēt?" 11 Kuwālchi :Yēesu kule, "Kāmēēboontē kāāmuukēy
 ibakachaa nto kāmānāākōōning' :Yēyiin. Kunyoo, chiito
 nyēē kēēyokoowoo āchōō wōlēē imiitē :nyēē leelaat kusiir-
 ing'." 12 Yooto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee
 Yēesu nteenee kubōloobōl :biiko kule, "Yoo 'keetyaakte chi-
 ichoo, kōōbooru kule -mēēkāsyiintōōsii āk bāytooyiintēēt nyēē
 wōō. Chii nyēē yēyē keey kule inee bāytooyiintēēt kukwiilē
 bāytooyiintoonoo."

13 Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumwoochi biikyii bo lukēēt kukwēryoot Yēesu saang' subak ānkōōbuurēē ng'echereenyii nyēē irwoochēē ām yēē / kikēēkuurēē Rwaanteet Komos. (Ām kuutiitaab Yuutayeek / kēēkuurē kule 'Kabaata.')

14 Kimii :taman āk āyēēng' nyēbo kōrrōōn.* Ki bēsyēētaab chōbātēētaab Sabaato :nyooto kutāsē taay *:Saakweetaab Keeytaayeet. Yooto kumwoochi :Bilaato bichoo kule, "Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'." 15 Nteenee kubōloobōl :bichoo subak kumwooyē kule, "Owaang'te, obakach, obakach." Kuteebē :Bilaato bichooto kule, "Ākwērtōochi bāytooyiintēēng'woong' murtooywoontēēt?" Kulē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, "Bāytooyiintēēnyoo acheek ku nyoo bo Rooma nkit āmāmiitē :ake!" 16 Yooto kōōyokoochi :Bilaato bichoo Yēesu, /subokēēbākākyi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtōochi Yēesu murtooywoontēēt

(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43)

17 Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēesu. /Kikēēkērchi koong' Yēesu kukalab murtooywoontēēt, /ankeebēeta ākoy yēēt ake yēē / kikēēkuurēē 'Rōkyēētaab mēt'. (Ām kuutiitaab Yuutayeek / kikēēkuurē kule 'Kolkoota.')

18 /Kibokēēkwērtōochi Yēesu murtooywoontēēt. /Kikēēkwērtōochi nkicheek sāsiik alak āyēēng' murtooywōōsyēkwaa ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu nto nyiin ake kiiyyoong'tēē nyēbo kaataam.

19 Kimwooy :Bilaato kule / kēēsirchi ng'aleek baawuut / ānkēēkwērtōochi baawuunaa murtooywoontēētaab Yēesu yoo bo barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.

20 /Kikeesiree ng'aleechaa kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo Yuutayeek, nyēbo biikaab Rooma āk nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē chaang' ng'aleechaa kuuyu kilēēkitēē Yēerusālēm :yooto / kikēēkwērtōochinē Yēesu.

21 Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch Bilaato kule, "-/ Makesir kule 'Bāytooyiintēētaab Yuutayeek' nteenee /keesir kule 'Chiichi nkit :nyēē kikuur keey kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayeek'." 22 Kulē :Bilaato, "Kiyēē kaasir, kukaasir!"

23 Yu kāākukwērtōochi :biikaab lukēēt Yēesu murtooywoontēēt, kubchēchi keey sirookaab Yēesu chuut ang'wan. Nteenee kibakaakta sireet nyoo kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke.

24 Nto yityo, kumwoochi keey kule, "-Mookany keekereer

* **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyu kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt kuuyu /kikēēkwērtōochinē Yēesu murtooywoontēēt kumii :asiista sōmōk ām wōlēē mwooytooy :sirriik alake chēbo kitaabuunekaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek ku nyēbo lo ām icheek. **19:14** Māārko 15:42; Luuka 23:54; Yoowa. 19:31, 42

siraani. Kaykay / keebar *sēkēeryēēt sukutook kule ng'oo :nyēē mākuchurtoochi.” Kiyityiin :yooto āk yoo /kikeesir ām siruutēk kule, “Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu sēkēeryēēt sukōōnkēt chiito nyēē mākuyib.”†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōs siroochoo bo Yēesu, ²⁵ kimii :kaametiitaab Yēesu kēeyyoonyēē yēē kilēekitēē murtooywoontēēt ānkiboonto keey cheebkaamet. Kimii :nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala. ²⁶ Kuweech keey :Yēesu kukas kaamet ankukas subak rubiintēenyii nyoo kichāmē ānkumwoochi kaamet kule, “Moomo, wēring'uung' :nyoo.” ²⁷ Kumwoochi nkinee rubiintonoo kule, “Murooni, koomēt :nyoo.” Kung'eetee yooto kiwokōōbuurto keey :rubiintonoo cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49)

²⁸ Kōōnkēt :Yēesu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo kimākyinē :Yēyiin kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule, “Kaakwaama :melelta.” Kiityiich :yooto subak siruutyēēt ake. ²⁹ Kimii yooto :kiy nyēē kimii *:tifaayiik chēē tāytāy. Kunyoo /keenam kiroonkuryēēt /ankiiluumta tifaayiichaa, nto yityo /kēēnoonkuchi kēēt it ake /ānkiiyokooyto kutiiny kuu-tiinyii. ³⁰ Yu kachuuchun :Yēesu tifaayiichaa, kumwooy kule, “Kaawaany.” Yooto nanyuun, kurankach :kaatit ankung'et.

³¹ Ki bēsyēēt nyooto nyēē / kikēēyēytēē keey kubo bēsyēēt nyēē wōō bo *Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule kōōkārtōotākiis :bichoo ām murtooywōōsyēchoo ākoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto kusoom :kāāntōōyichoo Bilaato kumwaayta / kyiiri kērēēnkōōkaab bichoo sukubēk areet akeenke /ānkiiirēēk ām murtooywōōsyēchoo. ³² Yooto kuba :biikaab lukēēt ānkwiiri kērēēnkōōkaab chiitaab taayta āk chēbo nyiin ake, choo / kikēēkwērtoochinē murtooywōōsyēk āk Yēesu. ³³ Nteenee yu kāyityi :bichoo Yēesu ankukas kule kaakume, mānāā-iri kērēēnkōōk. ³⁴ Kunam :chiito ake nyēbo lukēēt ng'otinyii ānkubusuyēē Yēesu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto :korotiik āk bēēko.

³⁵ Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs ānkōōnkētē kule bo man. Rāru ng'aleechu sukung'et ochamte :nkakweek. ³⁶ Kiyey :yooto kuyityiin :siruutyēēt nyoo mwooyē kule, “Māmii :koowēenyii mbo akeenke nyēē

† 19:24 Tyēēn. 22:18 19:25 Māārko 15:40-41; Luuka 8:2-3 19:26 Yoowa. 13:23 19:29 Tyēēn. 22:15; 69:21 19:31 Kiruu. 21:22-23 19:34 1Yoowa. 5:6 19:35 Yoowa. 21:24

+ /mākēē-iri.”† 37 Kiyityiin subak ām siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, “Makukas :biiko chiichi /kākēēbusuy.”†

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56)

38 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōsēēf nyēbo Ari-mataaya. Ānko ki rubiintēetaab Yēēsu :chiichoo, kiiyēēlē keey kōōywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēēsu. 39 Kiwēeto keey Nikōtēēmō nyoo kichokukāsē Yēēsu kwēēmowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom. 40 Kibeeta :bichoo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēēsu kumii :tukuuchoo boong'u nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :Yuutayeek yoo /kēēmuyē chito. 41 Kimii :kochonkeet nyēē /kikēēmuchinē biiko yooto /kikēēbākākyinē Yēēsu nyēē /kimānāākēēmuchi chii. 42 /Kikēēmuchi Yēēsu kochonkaanaata kuuyu kilēēkitēē yooto /kēēsārchinē simānyōōryo āk bēsyēētaab *Sabaato nyēē kimii kuyitu.

20

King'eetee :Yēēsu meet

(Mataayo 28:1-10; Māārko 16:1-11; Luuka 24:1-12)

1 Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :Maaryaa nyēbo Maktaala kukēērir :kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa. Bērē kulē, /kikiikēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab kochonkaanaa. 2 Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēēsu yooto, kooyeey areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintonoo kichāmē :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Tōōbērē :akweek, /kōōkēēyib muustaab Mokoryoontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē /kōkēēyib.” 3 Yooto kulabat :Bētērō āk rubiintonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa. 4 Koong'weentee :rubiintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'. 5 Yu kayit yooto kuyim, nto bērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēēsu, nteenee mānāākōōwut kochong'. 6 Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēēytooy ākoy kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto. 7 Kikas mbo ankeet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēēsu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē kimālēēkitēē :nyiin ake. 8 Kuwo kochong' :nkinee rubiintonoo kisimkuyitu yooto. Kukas ankoosyechaa ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēēsu meet.

† 19:36 Chuy. 12:46 19:36 Kāāyit. 9:12 † 19:37 Sekaryaa 12:10 19:37 Tyēēn. 22:16; Ng'oong'. 1:7 19:38 Yoowa. 9:22 19:39 Yoowa. 3:1 19:40 Yoowa. 11:44 20:2 Yoowa. 13:23 20:7 Yoowa. 19:40; 11:44

⁹ (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē :siruutēk kule makung'eetee :Yēesu meet.) ¹⁰ Yu kāākuyityo, kooyeey :rubiichoo kaa.

¹¹ Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii kēeyyo saang' kuriirē ānkuyimē kōōkōōytooy kochong'. ¹² Nto bēre kulē, kukāsyi malayikaanik āyēeng' kochong' chēē kikiilaach sirook chēē kileelach kule mang'. Kikiibuurēē :ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēesu kōōbuurēē :nyiin ake kāābkēēlyē. ¹³ Yooto, kuteebee :malayikaanichaa cheebyoosyaanaa kule, “Iriirchinē nee oō, cheebyoos?” Kulē, “Kaakubeeta :biiko alake Mokoryoontēnyuu āmāānkētē wōlēē kābokōōkoochi!” ¹⁴ Nto bēre kuweech keey, kukas Yēesu nyēē kēeyyoonyēē yooto, nteenee kimēēnkētē kule ki inee :nyooto. ¹⁵ Kuteebee :Yēesu kule, “Iriirchinē nee oō, cheebyoos? Ānku ng'oo :nyēē imiitē ichēeng'ē?” Kibērē :cheebyoosyaanaa tōōs ki :chiitaab mbareet :nyooto. Yooto, kumwoochi kule, “Boontēēt, yoo ākoo inyiing' nyēē 'kēēnēmu, imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib.” ¹⁶ Kulēēnchi :Yēesu, “Maaryaa.” Kiirōōtoot :cheebyoosyaanaa Yēesu ānkumwooy ām kuutiitaab Yuutayeek kule, “Rābōōni!” (Kerkeey :yooto ākoo yoo /kakeemwa kule 'Kāānēētiintēēt'.) ¹⁷ Kimwoochi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Keekas ii, chēē, -mēēyēetyoo keey, kuuyu tāku toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey ku iwē wōlēē mii :rubiikyuu ānkiimwoochi kule, āmiitē āyēēyē wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan nkicheek. Yēyiintēēnyuu ānku Yēyiintēēng'waa nkicheek.” ¹⁸ Kuwo :Maaryaa kuu yoo /kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “! Kaakas :anii Mokoryoontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul nyoo kāmwoochinē inee :Mokoryoontēēt.

Kiiboorchi keey :Yēesu rubiikyii nyēbo taay

¹⁹ Nto bēsyoonooto kosolēny, kōōruruuch keey :rubiikaab Yēesu ankukerta keey kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kutookunēē :Yēesu areet akeenke yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.” ²⁰ Nto yityo, kōōboorchi bichoo āwunnyēk wōloo kichutē :musumaariit ākoo mooyēēt komos wōloo /kikēēbusuyē. King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt kule ākoo ki Yēesu. ²¹ Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu yoo kiiyookwo :Baaba, āyooktook :nkanii.” ²² Kōōbuusyi rubiichoo muuyēēt kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²³ Yoo kōōnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey,

20:9 Luuka 24:46; Yoowa. 2:22; 1Kōōr. 15:4   **20:14** Luuka 24:16; Yoowa. 21:4

20:17 Ibu. 2:11   **20:19** Yoowa. 9:22; 14:27   **20:20** Yoowa. 15:11   **20:21** Yoowa. 17:18   **20:22** Yoowa. 14:16

kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo kāmōōnyōōchi kaat, -/mākēēnyōōchinē kaat.”

*Kiiboorchii keyy :Yēesu Toomaas
(Māārko 16:14; Luuka 24:36-49)*

²⁴ Kunyōōru :Yēesu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas, (nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin). ²⁵ Yu kāwokuchō :Toomaas, kumwoochi :rubiik chuut kule, “!Kaa-keekas :acheek Mokoryoontēēt.” Nteenee kimwoochi icheek kule, “Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaariinechaa nto āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēēnyii komos saacham.”

²⁶ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sisiitu, kōōruruukyi keyy :rubiichoo kōyoo kikaayi kuboonto keyy Toomaas. Ānkoo kikēerootiin :kurkootik / kibokiiyiinēē kāākōōyyoonyēē :Yēesu yooto. Kimwoochi kule, “Ōbuurtē kaalyeet.”

²⁷ Nto mii yoo kuwēēkyi keyy Toomaas ānkumwoochi kule, “Toomaas, chēētiinyēē moorineeng' uung' āwunnyēk ānkiitiinyēē mooyēēnyuu komos āwung' uung'. -Mātēēwiiywiyy nteenee iyēnchi.”

²⁸ Kumwoochi :Toomaas kule, “Lēyyē, inyīing' :Mokoryoontēēnyuu ānku inyīing' :Yēyiintēēnyuu.”

²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “So, Toomaas, ākoy ikasaa siikaaseenaa keyy? Ibēruurootiin kule nee sōō :biich choo ikoosēēnoo keyy ānkoo manaakasa!”

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

³⁰ Kiyey :Yēesu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng' uut kuboonto keyy rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām ki-taabuuni. ³¹ Nteenee /kikeesir ng'aleechu, soochamte kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu anku Lakwataab Yēyiin, nyēē yoo kookaasee keyy, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng' uut

¹ Nto mii yoo, kōōboorchii keyy :Yēesu subak rubiikyii alak chēē kimii yoo bo Tōōliilēētaab Tibeerya.* ² Rubiichooto ku: Simōōni nyoo /kikēēkuurēē Bētērō, Toomaas Kibsārāmiin, Nāātānyyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab Sebetaayo āk rubiik alak āyēēng'. ³ Kumwoochi :Bētērō chuut kule, “Murēchu, +mawaatechaate :anii burburiinēk.” Kulē :chuut, “Keebeete keyy tukul.” Yooto kulaany :bichoo mwēēnkēēt ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy kwēēmowuunooto.

20:23 Mat. 16:19   **20:24** Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2   **20:29**

1Bēt. 1:8   **20:30** Yoowa. 2:11; 1:14   **20:31** Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa.

5:13   * **21:1** /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya.

21:2 Māārko 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46

4 Nto yu mākumwook :asiista, kimii :Yēesu kēēyyoonyēē sakaramteet, nteenee kimēēnkētē :rubiik kule ki inee :nyooto. 5 Yooto kukuurchi :Yēesu bichoo kule, “Wērikēy, manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Wooneet!” 6 Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōwiirchi nēētiit kusyeb āwutaab taay nyēbo mwēēnkēēt. +Moonamee yooto burburiinēk.” Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit tōōliil. Nto bēre kōōchuut, kimēētākōōmuuchē kuuyu kikiikunam burburiinēk chēē chaang' miisin. 7-8 Yooto, kumwoochi :rubiintonoo kichāmē :Yēesu Bētērō kule, “Mokoryoontēēt :nyooto!” Kusirinyē :Bētērō sireenyii bakeenke ankumootee keyy kābuutiit ānkōōroonchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit. Kimā lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē kuyitē miitaanik bokol akeenke.† / Kikiirēētoot mwēēnkēēt ākoy sakaramteet kōōchuutootē nēētiit nyēē kikinyiy :burburiinēk. 9 Yu kāng'eētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit nyēē king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontēēt nyēē kiwaatanaat. 10 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Ōyibu baa, burburiinēchoo alak choo kātōōnāmē.” 11 Kōōchuutoon :Bētērō nēētiinoo kikiikunyyiy :burburiinēk chēē wōōyēch ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol akeenke āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo nyēē tyaa, mānāāng'ēti nēētiit. 12 Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “Boochur kuut.” Kisēw :rubiik kule ki Mokoryoontēēt. Kinyōkōriitu kuteebee kule inee ku ng'oo. 13 Yu kāākōōbuur, kōōnēm :Yēesu mukaatiinek āk burburyoontoonoo ānkubchēchinoot rubiichooto. 14 Nyēbo sōmōk :nyiiitēnyi kōōboorchinē keyy :Yēesu rubiikyii kuchakee yoo king'ēētēē meet.

Kikuur :Yēesu Bētērō subak kurub inee

15 Yu kāākwoomiis, kuwēeto :Yēesu Bētērō komos‡ ankuteebee kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man kusiir wōlēē chāmtoo :chuut?” Kuwālchi :Simōōni Yēesu kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ikēēmē kuuchiikyuu.” 16 Kumwoochi :Yēesu Bētērō nyēbo āyēēng' kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man?” Kuwālchi :Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Iriib kēēchiirēkyuu.” 17 Kumwoochi :Yēesu subak Bētērō nyēbo sōmōk kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?” Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb :Yēesu areet

21:4 Luuka 24:16; Yoowa. 20:14   21:6 Luuka 5:4-7   † 21:7-8 Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēēko.   21:7-8 Mat. 14:29; Yoowa. 13:23
21:13 Māārko 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11   ‡ 21:15 I-ārōoru :kērēywoontēētaab tibtēm yuutēyu nyēē karaam.

sōmōk kule, “Ichāmoo :inyiing’?” Kiwālchi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto yu inkētē :inyiing’ kiy ake tukul. Inkētē kule āchāmiing’ :anii.” Kuwālchi :Yēesu kule, “I-ake kēēchiirēkyuu. ¹⁸ ! Kāāmwoowuung’, yoo kiimining’, ‘kiisirinyē sireeng’uung’ ankiimoot keey ānkiiwē wōlēē keecham. Nteenee yoo ‘keeyoosiitu, +/mākēēkērchiing’ koong’ itōrōōr āwunnyēk, kusiring’uung’ :chiito ake sireeng’uung’ ānkumōōtuung’, nto yityo kuyibing’ wōlēē -mēēmāchē.” ¹⁹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē kimākunyōōr :Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Irubwaa.”

Yēesu ākoo rubiintēēt nyiin ake

²⁰ Nto bēre kulē :Bētērō, kumii :rubiintonoo kichāmē :Yēesu kuwēētii wōlēē miitē :icheek. Rubiintonoo nyoo kitiing’tooy keey Yēesu ām bēsyoonoo /kikyoomiisyē sukutēēbēē Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng’oo :nyēē makuchaamtiing’?” ²¹ Yooto kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto murooni?” ²² Kuwālchi :Yēesu kule, “Yēētyēēchiing’ nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii? Irubwaa :inyiing’ kityō.” ²³ Lētuunoo kuyityi :ng’aleek wōlēē kimii :biikaab Kiriistō, kule ng’aleechaa kimwooyē :Yēesu kiibooru kule mēēbērē makume :rubiintonoo kichāmē :Yēesu. Nteenee mēēbērē kikumwooy :Yēesu kule māmēē :chiichoo. Kimwooy buch kule, “Yēētyēēchiing’ nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii?”

Ng’ālyoo nyēē /kikēētāsyi

²⁴ Rubiintonoiitēnyi nyoo kimwoowu ng’aleechu, ānku inee :nyi kisirē ng’aleechu. Kiinkētē :acheek kule bo man :kiyēē kimwooy. ²⁵ Lēyyē, chaang’ :ng’aleek miisin chēē kiyey :Yēesu. Nto /kikikeesir ng’aleechaa tukul, nto kiinyiitē :kitaabuun kōōr kumukuul!

21:17 Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2   **21:18** 2Bēt. 1:14

21:19 Yoowa. 13:36   **21:20** Yoowa. 13:23   **21:24** Yoowa. 19:35   **21:25** Yoowa. 20:30

Yēyuutēkaab lēbkēēyik

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :Luuka kitaabuuni kōōrōōbērēē kitaabuunyii nyoo kibo taay. Mātōokunoot kule /kīkēēsirēē ānō, nteenee /kīkēēsirchinē chii nyēē kītōokunoot, nyooto ku boontēēt Tēyōfiilō, kuu kitaabuunyii nyoo kibo taay. Isōōtē :biiko alake kule /kīkēēsirē kēnyiitaab 63 KK kubērē :alake kukāākubēk :kēnyiitaab 70 KK.

Kiyēē mii āriit: Inoomēē :kitaabuuni yoo king'ētyinē :nyoo bo lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo / kīkēēyibē Yēesu kuwo kibkōōnkōy. Nto yityo, kwoorōōr wōlēē kiibuurto :rubiik Yēerusālēēm kukānyē kuyityiin :kiyoo kikuurtoochinē :Yēesu icheek. Nto yēē ki bēsyēētaab Bēēntēkōōst ku bēsyōōsyēk taman kung'eetee / kākēēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy, kuchōōnchi icheek :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkōōnyiityi kāāmuukēywēēk. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukēētaab biikaab Kiriistō areet akeenke kung'eetee Yēerusālēēm, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt (kur. 1:8).

Ikwēnyē :komosta nyoo bo taay nyēbo kitaabuuni soboontaab Bētērō āk kaniseetaab Yēerusālēēm. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, kōōrābchinē soboontaab Bāwulō āk ruutooywēkyii sōmōk ām chooto ki ang'wan choo kiwēēsyētootēē kōōrēētaab Rooma kumukuul āk yoo /kibokiyyoong'tēē kōōk ām kiriinkēētaab Rooma.

Kiyēē āmu: I-ārōōru :kitaabuuni bo Yēyuutēk wōlēē kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistō āk wōlēē kiwuunto :wōlēē kinērēē, wōlēē kiitikta keey āk kiyēē kiyey :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kumukuul āk wōlēē mii :chii ake tukul nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō.

Ārōōrunēēt

¹ Boontēēt Tēyōfiilō, ām kitaabuunyu nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chēē rubtooy keey ākoo kiyēē kītōow :Yēesu kuyey ankooneet ² ākoy bēsyēēt nyoo / kīkēēyibēē kuwo kibkōōnkōy. Kiirwookyinē *lēbkēēyikyii choo kikiikukwey ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yooto kumānāāwēētii kibkōōnkōy. ³ Yu kāwokung'eetee meet, chokōōboorchii keey lēbkēēyikyii ānkōōbuur ām bēsyōōsyēk artam. Kiiboorchii tukuuk chēē chaang' chēē sukuyey

lëbkëeyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaalee tukuuk chëe rubtooy keey ākoo bāytooyiisyēētaab Kaab Yëyiin.

Chōōnēētaab Tāmirmiryēēt āk bāytooyiisyēētaab Yëyiin

⁴ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kwoomē lōkōy ākoo lëbkëeyichoo, kōōkālōonchi icheek kule, “-Moong'etee Yēerusālēm, nteenee okany ākoy / kēerōōbwook Tāmirmiryēētaab Yëyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyāā-āmwook ng'ālyoontoonoo. ⁵ Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēeko, nteenee ām bēsyōōsyēk chëe ng'eri +/makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yëyiin.” ⁶ Kuboonto keey :Yēesu lëbkëeyichoo, kuteebee :lëbkëeyik kule, “Mokoryoontēēt, ara imiitē sōō, ra wēētyooktēēch acheek biikaab *Isrāyēēl ankiibayteech?” ⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Yëyiin nkit :nyēē bāwu ng'aleechaa. Māmākyook ōnkēt kule mākuyēk āyu. ⁸ Nteenee, +mōōnyōōru kāāmuukēywēek yoo kächōōnchook :Tāmirmiryēētaab Yëyiin. +Mōōmwoowu ng'aleek chëe rubtooy keey āk anii ām Yēerusālēm, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”

/Kikēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy

⁹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechu, / kēeyib kuwo kibkōōnkōy kukāsē :lëbkëeyik. Kiker :boolteet Yēesu kōōtōōchootē kut wokoong'irta. ¹⁰ Kimii :lëbkëeyichoo kōōnyālē barak kubērē nto kas Yēesu, nto bērē kuweech keey kukas biiko alak āyēēng'. Kikiilaach :bichoo sirook chëe leelach ānkēeyyoonyēē komos ām yoo kimii :icheek. ¹¹ Kumwoochi :bichoo lëbkëeyichoo kule, “Murēchu bo Kalilaaya, ntēē kōōyyoong'iisyē yu ōkāsē barak? Mākōōyēw :Yēesu ām kēelto nyēē wuu nyooto /kākēeyibēē.”

Noomnyēēt ām saayeet

¹² Nto mii yoo, kung'etee *:lëbkëeyichoo yēē kibo Leke-meetaab *Musēytuuniinēk ankooyeey ākoy Yēerusālēm. Kitēē :baani nyēē /kēēchāmu /keebeesyēt ām bēsyēētaab *Sabaato. *

¹³ Yu kayit wōlooto, kuba koroofa wōloo kiibuurunēē. Lëbkëeyichooto ku: Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō, Antereeya, Filibō, Toomaas, Baatolomaayo, Mataayo, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot ākoo Yuuta araab Yāākōbō. ¹⁴ Kituuytōōs kibtaman ām wōlooto kusooyē :tukul ku kiito

1:3 Luuka 24:13-52   **1:4** Yoowa. 14:16; Luuka 24:49; Yëyuut. 2:4, 33; 11:16; Kala. 3:14; Ēfēēs. 1:13   **1:5** Luuka 3:16   **1:6** Māārko 11:10; Luuka 24:21; Yoowa. 12:13   **1:7** Māārko 13:32   **1:8** Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yëyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47   **1:9** Māārko 16:19; Luuka 24:51; 1Bēt. 3:22   **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7   * **1:12** Ki lōōyinto :nyiitēny nyēē kimāchē kuyitē kiilomiiteet akeenke.   **1:12** Luuka 6:13; 24:52   **1:13** Luuka 6:14-16

akeenke. Kiboonto keey āk chēēbyōōsōōk alak āk Maaryaa kaametiitaab Yēēsu āk mbo ng'eetaabkaamet.

/Kikeekwey nyēē kiikeer Yuuta Iskaryoot

¹⁵ Nto mii bēsyēēt ake kung'eet :Bētērō ām kwēēnuutaab rubiik bokol akeenke āk tibtēm ¹⁶ ānkumwoochi kule, “Mbo ng'eetaabiya, ki ākoy kuyityiin :siruuṭēchu bo Yēyiin kuu yoo kimwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē *Tāwuti, kurubta keey Yuuta nyoo kikwēryoonu biiko bokunam Yēēsu. ¹⁷ Ki Yuuta akeenke ām acheek ānkikēyēyiyisootē tukul. ¹⁸⁻²⁰ /Kikeesir ām Kitaabuutaab Tyēēnwookik kule, ‘Kumuskēn :kanyii ānkuyēk kiraatyaa!’†” (Boontēēt Tēyōfiilō, kinyōōr :Yuuta beesaanik ām rōkōsoo kiyēyē. /Kikyaaalee beesaanichaa mbareet. Wōlooto bo mbaraanaata :wōlēē kiryooktoochinē keey kuwēētēē mēt ānkōōtōl :mooyēēt kuruuyo :kosurēēkyii saang'. Kikas :chii ake tukul ām Yēērusālēēm ng'aleechu. Kunyoo, /kikēēkuurēē mbaraanaa ‘Ākēl Taama’ nyēē ibooru kule ‘Mbaraab koroti’.) Kitas taay :Bētērō kumwooy kule, “/Kikeesir mbo subak kule, ‘Kookeer :chiito ake bārooyintaab chiichoo.’† ²¹ Kunyoo, māchāktōōs /keekwey nyēē keekeer inee. Nto nyooto ku nyoo kikēēboontootē keey tukul kēēmiitē āk Mokoryoontēēt Yēēsu, ²² kutoowunēē yoo kibātisanē :Yoowaana Yēēsu ākoy yoo /kibokēyēyibē kuwo kibkōōnkōy. Mākuchutēēch :chiichoo sikiiboorunootē :tukul kule kookung'eetee :Yēēsu meet.”

²³ Yooto, /keetwech biiko āyēēng': Yōōsēēf Barsaaba, nto kaayneenyii ake ku Yuustō. Nto nyiin ake ku Matyaa. ²⁴ Yooto /keesaay Yēyiin kule, “Mokoryoontēēt, 'inkētē inying' wōlēē wuu :kāāsōōtēyewēēkaab biiko. Kunyoo, iboorwēēch ām bichu āyēēng' kule nkōnō :nyēē !keekwey ²⁵ kuyey yiisyooni bo *lēbkēyēyik nyi kibākooktooy :Yuuta sukuwēētii wōloo kiyēmāktōōs kuwo kubo rōkōsnyii.” ²⁶ /Keebar *sēkēeryēēt. Yooto kunam Matyaa. Kung'eetee yooto kuwo taay, kutas keey āk lēbkēyēyik chuut ki taman āk akeenke.

2

Kichōōnchi :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō

¹ Yu kayit bēsyēēt nyēbo *Bēēntēkōōst kōōruruukyi keey :rubiichoo tukul yēēt akeenke. ² Nyēē mā tyaa, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kāmooryēn wuu kibuybuy. Kiker :bōlātoonoo kōōto tukul. ³ Kiisuuchi rubiichoo tukuuk chēē wuu ālōolātēētaab maat ānkutēbootēē mētēwoy. ⁴ /Kikiinyiityi chii ake tukul ām yooto Tāmirmiryēēt ānkutoow

1:14 Luuka 8:2-3   **1:16** Tyēēn. 41:9   † **1:18-20** Tyēēnwookik 69:25   † **1:18-20** Tyēēnwookik 109:8   **1:18-20** 2Tēt. 21:15; Mat. 27:3-8   **1:22** Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27   **1:26** Kāālēw. 16:33; Luuka 1:9   **2:1** Chuy. 23:16

:ake tukul kung'alaal ām kuutiit nyēē -mēēnkētē. Kibo :kāāmuukēywēēchoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁵ Kimii :YuutayeeK Yēērusālēēm chēē kiikōōnēmchi keey Yēyiin. Kikwoonootēē yēēmōōsyēk chēē tēērchiin ām kōōrēēt. ⁶ Yu kakas bōlātoonoo, kōōruruuch keey. Nto yu kakas :chii ake tukul ām icheek /kēēng'āloolēē kuutiinyii kunam kuut. ⁷ Yooto kulē :bichoo, “Māku nkoolat oō! So, mā KalilaayeeK :bichu tukul? ⁸ Ntēē kāsē :ake tukul ām acheek kung'āloolē :bichu kuutiinyii! ⁹ Kēēbooyē :alake Baarti, Meetya āk Eelam. Nto alak kubo Meesobotaamnya, kōōrēētaab YuutayeeK, Kabatookya, Bōōntō ākoo Eesya. ¹⁰ Bo :alake Fruukya, Bamfulyaa, Miisir, rōōrōōkiisyēkaab Liibya chēē lēēkitēē Kurēēn nto alak kubo Rooma ¹¹ chēē YuutayeeK āk chēē /kiikeeweek kurub ātēbuutēkaab YuutayeeK. Kwoonēē :alake Kērēētē ākoo Areebya. Ng'āloolē :bichu kuutuweekyoo kōōbooru tukuuk chēbo kwōng'uut chēē rubtooy keey āk Yēyiin!” ¹² Kutākōōlātē :bichoo, kuteebēē keey kule, “Ng'al nee :chu ēē?” ¹³ Nteenee kiichaasee keey :alake kumwooyē kule, “Bōōkityootiin :chu!”

Kiyēē kimwoochi :Bētērō biiko

¹⁴ Nto mii yoo, kōōyyo :Bētērō taay ānkung'āloolchi biiko choo kikiiruruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lēbkēēyik chuut tamanu āk akeenke. Kikuurchi :Bētērō barak kule, “Āmwoowook ii, kāābkōōnyoo āk akweek tukul choo ōminyē Yēērusālēēm, ōyēbchi yīit kāroomin kiyēē āmiitē wāāmwoowook. ¹⁵ Kookas, tāku :āsiiswēk sōmōk chēbo kōōrrōōn. Mābōōkityootiin :bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. ¹⁶ Ityiichē :yuutēyu kiyēē kikiikumwooy * :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Chōōwēēl kule: Mwooyē :Yēyiin kule,

¹⁷ 'Ām bēsyōōsyēkaab lētut

+māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu biiko tukul.

Mākung'ōōrso yooto :tibikwook āk wērikwook.

Mākukāsē :āybēērikwook kitōōntōyēēn ām ng'oong'uutēk ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.

¹⁸ +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryēēnyuu ām bēsyōōsyēchooto motwoorikyuu ānku murēn nto koor.

Mākung'ālooltoowoo ām kāāmuukēywēēkyuu.

¹⁹ +Maayey kutook tukuuk chēē -/mākyoomu ām wōliin bo barak āk wōlēēb ng'wēny.

+/Makiitaata koroti,

kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.

²⁰ Mākumis :asiista ankusalakay :araaweet

nto yitu :bēsyēēt nyoo wōō bo Yēyiin ānkubo kwōng'uut.

21 +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Yēyiin.†

22 Mooyēetaab *Isrāyēel, ōyēbchi yiit ng'aleechu: Yēesu nyēbo Nāāsārēet ku chii nyēē kiiboornēē :Yēyiin ng'al chēbo kwōng'uut kuu wōloo ōnkētitooy :akweek. 23 /Kikiyokoowook chiichi sooyeyee kiyēē ōmāchē ām kēelto nyēē kikiikusat :Yēyiin ām ng'oomnānēenyii. Kyoong'eet :akweek āk biikaab Rooma, obakach ōkwērtoochi murtooywoontēēt. 24 Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet kootyaakta ām nyalil ake tukul, kuuyu mēēbērē kiimuuchē :meet kukiilchi inee. 25 Kimwooy :Tāwuti ng'al chēē wuu nyēē kiing'wēlyēēlē Mokoryoontēēt kule, 'Intōōwoo :Yēyiin kibtaman.

Miitē :Yēyiin āwunyuu nyēbo taay,
kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.

26 Ng'erechaat :mooyēēnyuu
ankaabaybay.

Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,

27 kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu *kāābkwombiich,
nto ibakaakte kunun :chiing'uung' nyoo churtaat.

28 'Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,
anku +meeng'ereehaa kuyitita ām taayeeng'uung'.†

29 Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime *:Tāwuti / ankeemuy. Tākiinkētē mbo raat wōloo / kikēēmuchinē.

30 Ki *wōōrkooyoontēetaab Yēyiin :Tāwuti ānkiinkētē :inee kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin. Kiiwoolchi keey :Yēyiin kule makutool chii nyēbo mooyēenyii kuyēk bāytooyiintēēt.

31 Kukāsē kiyēē kimii taay, king'ālōolēē ng'eeteetaab meet nyēbo *Kāārārookiintēēt. Kimwooy kule mēēbērē +/ mākēēbākookyi kāābkwombiich, nto mbo kunun :bōōrnyii.

32 Kookoong'eetee :Yēyiin Yēesu meet ankookeekas :acheek kule man. 33 /Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt kuu yoo kikiikukuurto :Yēyiin, ānku kāākurōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi, kookas :akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēnyi.

34 Mānāāwo *:Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,
'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

35 ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.†

† 2:21 Chōōwēel 2:28-32 2:21 Yēyuut. 2:36; 9:14, 21; 22:16; Room. 10:13; Filib. 2:11 2:22 Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 2:23 Yēyuut. 4:28 2:24 Luuka 24:5-6; Yēyuut. 4:2 † 2:28 Tyēēnwookik 16:8-11 2:29 1Bāy. 2:10; Yēyuut. 13:36 2:30 2Sām. 7:12-13, 16 2:31 Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67 2:32 Yēyuut. 1:8 2:33 Māārko 12:36; 14:62; 16:19; Yēyuut. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Ēfēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6 † 2:35 Tyēēn. 110:1

³⁶ Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēēl tukul ng'ālyoontooni: Kiyey :Yēyiin Yēēsu nyiitēnyi kyōōkwērtoochi :akweek murtooywoontēēt kuyēk Mokoryoontēēnyoo ānkuyēk mbo subak Kāārārookiintēēnyoo.”

³⁷ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kimwooyē :Bētērō, kung'woonchi miisin ām kiyēē kikiikuyeyakay. Kimwoochi :bichoo Bētērō āk *lēbkēēyik chuut alak kule, “Mbo ng'eetaabiya, ara keeyey nee?”

³⁸ Kukētyi :Bētērō bichoo kule, “Oweekse ām miyootyēēt /ankeebatisan chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō sukung'eet /kēēnyōōwook kaat. Nto mii yoo, +/mākēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³⁹ Kiyooto :nyēē kōōkukuurtoowook :Yēyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek alak choo lōōyēch chēē mākukuur :Yēyiin.”

⁴⁰ Ām ng'aleechuutēchu āk alak chēē chaang', kiikāloonchi :Bētērō biiko kumwoochinē kule, “Osatee keey wōlēē mii :biich chēē moosootiin. Yoo kooyey kuu nyooto, kōōsāru soboonwēkwook.” ⁴¹ /Kikeebatisan biiko choo kicham ng'aleekaab Bētērō. Kitāsyi keey bēsyoonoto :biiko alake chēē kiyitē kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

⁴² Kiinēmu keey :bichoo /kikēēbātisānē kuriib kāānēētiisyēētaab *lēbkēēyik. Kiibuurchiintōōs ānkuyēētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē :tukul Yēyiin. ⁴³ Kiyey :lēbkēēyik ng'aleek chēē chaang' chēē /kiilātē, ng'ālyoo nyēē kiiywey icheek :biiko tukul. ⁴⁴ Kiibuurē :biikaab Kiriistō tukul yēēt akeenke ānkuyēētyēēchinē keey ām keel ake tukul. ⁴⁵ Kyooltooy tukuukwaa ānkuyēētyēēchinē chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy. ⁴⁶ Kibēētii :bichoo kwaak bokutuuytōōs yēbo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kyoomchiintōōs ām bāybooyyēēt āmiik ām kooriikwaa. ⁴⁷ Kiikoostoo Yēyiin ākung'ērēkyinē icheek :biikaab kiriinkoonoo. Kitāsu :Mokoryoontēēt biiko alak chēē kimii /kiirāroochē ām bēsyō ake tukul.

3

Kiisoob :Bētērō chii nyēē kichunkutoot

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Bētērō ākoo Yoowaana *Kōōtaab Yēyiin yēē ki āsiiswēkaab saayeet. Kubēētii, kimii :asiista sokool bēēt. ² Yu makuyit, kukas /kiimutu chiito ake nyēē

2:37 Luuka 3:10, 12, 14; Yëyuut. 16:30   **2:38** Mat. 28:19; Luuka 3:3; Yëyuut. 3:19
2:39 Isa. 44:3; Yëyuut. 10:45; Ēfēēs. 2:17   **2:40** Kiruu. 32:5; Yëyuut. 2:21   **2:41**
 Yëyuut. 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 21:20   **2:45** Luuka 12:33
2:46 Luuka 24:53   **3:1** Luuka 22:8; Yëyuut. 4:1-23; 8:14; 10:3, 30

kichunkutootiin :kērēēnkōōk kung'eetee / kākēēsich, kuwo yēbo oreet nyēē / kīkēēkuurē kule 'Oreet nyēē karaaran'. / Kikiikoochinē chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē kōōkoochi kiy :biiko choo iwutē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin.
³ Yu kakas :chiichoo kichunkutoot kule kikiikuriik :Bētērō āk Yoowaana kōōwut biiy, kusoom beesaanik. ⁴ Kōōrōōtoot :Bētērō āk Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bētērō kule, "Ikaseech!" ⁵ Koonyal :chiichoo icheek kukānyē kule / kēēmētyi kiy. ⁶ Kumwoochi :Bētērō chiichooto kule, "Māaboontē beesyaa nteenee mii :kiyēē āboontē ānku +māākōōniing' nyooto. Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō nyēbo Nāāsārēēt, kule ing'eet ānkiiwēēsyt!" ⁷ Kunam :Bētērō āwutaab chiichoo nyēbo taay ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Kunyōōr :kērēēnkōōkaab chiichoo nkuruuk areet akeenke. ⁸ Kōōyyo ānkuwēēsytōot! Kuwēēto keey :chiichooto mbo Bētērō kōōroonchinootē :inee barak kōōkoostooy Yēyiin ākoy biiy. ⁹ Yu kakas :biiko kuwēēsytōotē :chiichoo ānkōōkoostootē Yēyiin, ¹⁰ kōōnkēt kule ki nyoo kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwookyī :Bētērō biiko

¹¹ Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām yēē / kīkēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēēt. Koolat :biiko ankulabat ākoy yooto. ¹² Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi biiko kule, "Biikaab *Isrāyēēl! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay? Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēēsyt ām kāāmuukēywēēkyoo nto kule kuuyu kēēchurtootiin? ¹³ Acha! Yēyiintēetaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō, Yēyiintēetaab mbo kuuko :nyēē kayey ng'aleechaa. Kāākōōtōrōōr :Yēyiin motwooriintēenyii Yēēsu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato ānkōōrēkēērtē / bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta. ¹⁴ Kyootay chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yēyiin nyēē churtaat ankoomach kule / kiityooktoowook chii nyēē sikoran. ¹⁵ Kyobakach chii nyēē kichokuyaat kēēltaab soboonto, nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs :kiyi.

¹⁶ Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēēsyt kubo kaakaaset. Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu.

17 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng'aleechu, kimōōnkētē ānkimēēnkētē :nkicheek kāāntōōyikwook.
 18 Nteenee kēēliitēnyi :nyēē kaakuyey :Yēyiin sukuyityiin kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Kimwooy :Yēyiin kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt.
 19 Kunyi, oweeksee choolwookātēēt ānkōōyisyi keey Yēyiin / sikēēmētoowook ng'ōōkiswookikwook. 20 Oyey kuu nyooto, sukung'eet ōnyōōru tāloosyēēt kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkumākōōyook subak Yēēsu nyoo kisimkutool kuyēk Kāārārookiintēēng'woong'. 21 Yēmāktōōs kung'ētunēē :Yēēsu kibkōōnkōy ākoy kut kuyit :bēsyyēēt nyēē kētyinēē :Yēyiin kiy ake tukul kukaramiit kuu yoo kibo toowunēēt. Kikiikumwooy :Yēyiin ng'aleechu kubununēē wōōrkooyikyii choo kibo kēny. 22 Kimwooyē *:Muusa kule, 'Mākukōōnook :Yēyiintēēng'woong' wōōrkooyoontēēt ake kuchōōnēē wōlēē mii :biikwook nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāsyi kiy ake tukul nyēē mwoowook. 23 Chii ake tukul nyēē kāmākāsyi, mākung'ētītēē wōlēē mii :biikaab Yēyiin.†
 24 Kubooyiit man, kiikung'ooraan *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul bēsyyōōsyēchu, kung'eetee Sāmweēl ākoy alak choo kibo lētuunoo. 25 Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē :ng'aleekaab wōōrkooyichoo āk kiyoo kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuukoong'. Kimwoochi Abraam kule, 'Mākunyōōr :biikaab kōōrōōsyēk tukul kāābēruurēētaab Yēyiin kubununēē chii nyēē mā kuchōōnēē mooyēēng'uung'.† 26 Yoo kikōōnu :Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu, kiiyook kurook simkuchō wōlēē ōmiitē :akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul ām akweek wōlēē mii :miyootyēēng'woong'."

4

*Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēētaab Yuutay-
 eek*

1 Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko, kukwoonchi :mbo kibkōōrōs āk nyēē kiyyoonkyinē riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin āk *Satukaayeeek. 2 Manaakas :bichu nyēē karaam, yu kimii *lēbkēēyik kōōnēētīisyē ānkwoomchinē biiko kule imuuchē :chii kung'eetee meet kubununēē Yēēsu. 3 Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kikiikwiimēn :kōōrēēt, / keekerta kō ākoy kuyyeech. 4 Ānkoo kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē chaang' Yēēsu choo kikas ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko chēē

3:17 Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13 3:18 Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44 3:19 Yēyut. 2:38 3:21 1Kōōr. 15:25 † 3:23 Kiruutēk 18:15, 18-19 3:23 Yēyut. 7:37; 13:32 † 3:25 Toowu. 22:18; 26:4 4:2 Luuka 20:27 4:2 Yēyut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 13:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23

kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē kisyēērōōk muut.

⁵ Yu kāyyēēkunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēm. ⁶ Kāāntōōyichoo ku: *Anaas nyoo ki kibkōrōs nyēē wōō, *Kayaafa, Yoowaana, Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ⁷ / Kikēēkweryoot Bētērō āk Yoowaana kōōkwoonoo. Yooto, kutoow :kāāntōōyichoo kuteebē mbo Bētērō kule, “Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey ng'aleechu?” ⁸ Kumwoochi :Bētērō ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kāāntōōyik āk booyikaab yēēmēēt, ⁹ yēē ākoo / kēēmiitē bēsyooni / kēētēēbēēnēēch ng'al chēē rubtooy keey ākoo ng'ālyoo nyēē karaam nyēē / kōōkēyēchi chiichi kōchunkutoot ākoo wōlēē / kōkiisoobto, ¹⁰ kumāchāktōōs kōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl tukul kule kōsob :chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārārōokiintēēt Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. Inee :nyoo kyōōkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee koong'etee :Yēyiin meet. ¹¹ Yēēsu :nyitēnyi ku rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē tiyēywoontēētaab kōōto. ¹² Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē kiikōōkoochi :Yēyiin biiko nteenee Yēēsu nkit.”

¹³ Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayee k ām kāng'unātēēt nyēē kiboonto :Bētērō āk Yoowaana ānkoo kut ki biich chēē kimāsumānootiin. Nteenee kisēw kule ki rubiikaab Yēēsu :icheek. ¹⁴ Nto kuuyu kitākuboontootē keey :chiichoo / kikiisoobē mbo Bētērō, kibotyī :wōlēē kikwiilta icheek. ¹⁵ Kunyoo, kumwoochi :bichoo mbo Bētērō kule, “Obe saang”. Nto mii yoo, kōōrwooch. ¹⁶ Kiteebē keey :bichooto kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē? Ntēē kāākōōnkēt :chii ake tukul ām Yēērusālēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/ mākyoomu. Kunyi, māmii :wōlēē kēētuoaktuoy. ¹⁷ Nteenee yēē simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko, +makeeker koong' bichu kumātākwoomchinē biiko lōkōōywēk kuyēyiisyēē kaaynaani.”

¹⁸ Yooto, /kēēkuur mbo Bētērō kooyeey kō /ānkēēmwoochi kusaan tākōōnēētisyoot kurubta keey āk Yēēsu. ¹⁹ Nteenee kimwoochi :Bētērō ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam /kiyweyaak nto /kiywey Yēyiin? ²⁰ -Mākiimuuchē :acheek keesiiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”

²¹⁻²² Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō kuuyu kiikoostoo :biiko tukul Yēyiin kubo chiichoo kiboonto kēnyiyēyēk chēē kikēēytēē artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo bo kwōng'uut. Nto subak, kiimuuchē :bichooto koong'et

wōōrōōryēēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

²³ Yu /kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyeey wōloo kimii :biikwaa ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik.

²⁴ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē barak kule, “Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo 'kiiyēyē barak āk ng'wēny, bēēkaab araaray āk tukuuk tukul chēē mii kōōrēēt.

²⁵ King'aloolchinē :Tāmirmiryēēng'uung' kuuko *Tāwuti, kule, 'Ām nee sukunyēkēriitu :bōōryōōsyēk alake, ānkōōbootyine :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē māyitē wuy?

²⁶ Chōbē keey :bāytooyikwaa kuyey booryēēt

ānkukāākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik

sukubooryēē Yēyiin āk chiinyii nyoo ng'aabaat.'†

²⁷ Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni *:Ērōōtē āk Bōōntyō *Bilaato ākoo biiko choo mābo kōōrēetaab Isrāyēēl āk choo bo Isrāyēēl. Kiyēchi ruurumuut motwooriintēēng'uung' Yēēsu, nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārookiintēēt. ²⁸ Kiyey kiyēē kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk kule makuyeyakay.

²⁹ Kunyi ii, Mokoryoontēēt, ikas wōlēē kāākōōmuuytēēch ānkiikōōnēēch acheek motwoorikuuk nyikanateet kyaamte ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii :muyāt. ³⁰ Ikōōnu kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiiyey tukuuk chēē /kiilātē āk chēē -/mākyoomu ām kaayneetaab motwooriintēēng'uung' Yēēsu nyoo itabaanaat kubo yiisyēēng'uung'.

³¹ Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtimtiimākoy :kōyooto kāmiiitē :icheek kusooyēē / ānkiinyiityi icheek tukul Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nyikanateet nyēē māmii :muyātēēt.

Kiibuurchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy akeenke

³² Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēk kiito akeenke. Māmii :chii nyēē kiitukuulchinē keey tukuuk nteenee kibchēchiintōōs āk chuut. ³³ Kiiboor *:lēbkēyik ām kāāmuukēywēēk kule king'eetee :Mokoryoontēēt Yēēsu meet. Kiibēruur :Yēyiin lēbkēyichoo tukul ām yiisyēēng'waa. ³⁴ Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyine :kiy, kuuyu kyooltooy :alake mbareenik nto kooriik

³⁵ /ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēyik sukung'eet /kēyēyētyēēchinēē choo boonto nyalilta.

³⁶ Kimii :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Laawi ānkibo kōōrēetaab Kubrō, nyēē kitoochi

:lēbkēēyik kaayneet ake kule 'Barnaaba'. (Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikiimē chuut.)³⁷ Ki inee :akeenke ām choo kyaalta mbareenikwaa ānkōōkooyto beesaanik kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēēyik.

5

Anannyya āk cheebyoosyeenyii Safira

¹ King'eet :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Anannyya āk cheebyoosyeenyii Safira kwaalta mbareeng'waa. ² Yu kaak-waalta, kukāsyiin āk cheebyoosyeenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyya beesaanik chuut bokōōyyoong'unēē āwunnyēkaab *lēbkēēyik.

³ Yu kāyib, kumwoochi :Bētērō Anannyya kule, "Ntēē siicham kutōōrchiing' :Kibrōkōsyoontēēt ng'ōōki kut neenyyi 'keeberbeer Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule beesaanik tukul :chutēchu? Ām nee sii-am chuut alak? ⁴ So, ki nyeeng'uung' oob :mbareet kumanee-alte? Nto subak kāmātākū cheekuuk :beesaanichu kwēē-āltēē mbareet? Kunyi, mā chii :nyēē 'keeberbeer, nteenee Yēyiin!" ⁵ Kukāsē :Anannyya ng'aleechaa, kōōryookyinē keey ng'wēny ānkumēē! Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas kiyēē kiyeyakay. ⁶ Yooto, kukwoonii :āybēēriik bakeenke ānkubokurātēē ankeet ānkubokumuyē.

⁷ Yu kakeeyta :āsiiswēk sōmōku, kuyitu :cheebyoosyee-taab Anannyya āmēēbērē kiinkētē kiyēē kikiikuyeyakay. ⁸ Kuteebēē :Bētērō kule, "Cheebyoos, beesaanik tukul :chutēchu choo kōbo mbareet?" Kulē :cheebyoosyeet, "Ēē, chooto." ⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, "Ntēē sōōkāsyiinē osyeem Tāmirmiryēētaab Yēyiin? 'Keekas, mii kuyitu :biiko chēē kātākumuyē boontēēng'uung' ānkumii bokumuyiing' nkinyyiing'." ¹⁰ Kōōryookyinē keey bakeenke :cheebyoosyeet kērēēnkōōkaab Bētērō ānkumēē. Kuyitu :bichoo kātākumuyē Anannyya ankukalab cheebyoosyaanaa ānkubokumuchi kochonkeet nyoo kimii :boontēēnyii.

¹¹ Kinam kuut kaniseet tukul āk mbo biiko chēē kiyityi :ng'aleechaa lētuunoo.

Kiisooob :lēbkēēyik biiko chēē chaang'

¹² Kiituuyēēchinē keey *lēbkēēyik tukul yoo bo Kēēloo bo Sōlōmōōn sukōōnēētē biiko lōkōōywēk kurubta keey Yēesu. Kiyēyē mbo subak ng'al chēē chaang' chēē /kiilātē. ¹³ Kinyōkōriitu :rubiiik chuut alake kulumchi lēbkēēyichoo kubo kāāntōōyikaab Yuutayeek. Ānkoo kuwuu nyooto, kitākōōkoostoooy :biiko lēbkēēyichoo. ¹⁴ Kitas taay :murēnik

āk chēēbyōōsōōk kuchamta Mokoryoontēēt miisin kusiir yoo kibo taay. ¹⁵ Kiyey :ng'aleechaa /kiilātē /kiimut biiko chēē kimnyoontōōs ām tiirboosyek āk kisyēērōōk si yoo kātiiny :kitōōntōyēētaab Bētērō, kusobtōōs. ¹⁶ Kiiruruukoonunēē keyy :biiko kiriinkōōsyek alak chēē kilēēkitēē Yēerusālēm, kōōmutu biikwaa chēē kimnyoontōōs āk chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. /Kikiisoob bichoo tukul.

/Kikēēwus lēbkēēyik

¹⁷ Kimēēchi :moo *kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii chēē ki *Satukaayeeek ām kiyēē kiyeyakay. ¹⁸ Yooto kunam :icheek *lēbkēēyichoo ankukerta kō.

¹⁹ Nto mii kwēēmooy, kuchō *:malayikeet ānkuchokuyoot. Kimwoochi :malayikaanaa bichooto kule, ²⁰ “Obe ākoy biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkubōōmwoochi biiko ng'aleek tukul kurubta keyy sobooni lēēl.”

²¹ Yu kayyeech, kuba :lēbkēēyichoo ākoy biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē ānkutoow kōōnēētiis.

Kikuur :kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii *kōōkwēētaab Yuutayeeek kumukuul. Yooto, kōōyookto /bokēēkwērūnēē lēbkēēyichoo wōloo /kikēēkērtooy. ²² Nto bēēē kuyit :riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin wōlooto /kikēēkērtooy lēbkēēyichoo, mānāānyōōr chii. Kōōyēēyē bakeenke ²³ ānkubokumwooyē kule, “Ntēē kābokēēnyōōru tēmēloot :kōōto ānkumii :riibiik kuriibēsē kurkat. Nto bēēē keeyaat kurkootik, mii ānō :chii kō!” ²⁴ Yu kakas :kāāyooong'iintēētaab riibiikaab Kōōtaab Yēyiin āk nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ng'aleechaa, kunam kuut miisin kule mii kuwēētii ānō :kōōrēēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy kule, “Kookas, miitē kōōnēētiisyēē :bichoo kwōōkērtooy kō biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin.” ²⁶ Kukāsē :kāāyooong'iintoonoo bo riibiik kuu nyooto, kuwēētooy biikyii ānkubokukwoontooy lēbkēēyik nyēē mānāākērchi koong', kuuyu kinyōkōriitu kule imuuchē kuwiirēē :biiko rwoontōōk.

²⁷ Yu / kābokēēkwēryoon lēbkēēyichoo, / kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayeeek ānkukōrōmchi *:kibkōrōs nyēē wōō, ²⁸ kumwoochinē kule, “Kikiikāloonwook kule -mātōōnēētiisyootēē kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambuuch :kāānēētiisyēēng'woong' Yēerusālēm kumukuul, ōmwooyē kule acheek :chēē kikeēbākāchē chiichi.”

²⁹ Kukētyi :Bētērō āk lēbkēēyik alak kule, “Māchāktōōs kiiywēyē Yēyiin kusiir yēē kātākiiywēyē biiko. ³⁰ Kiing'eetee :Yēyiintēētaab mbo kuuko Yēesu meet nyoo kyōōbākāchē

ōkwērtoochinē keet barak. ³¹ Kōōkukwēryoot :Yēyiin kuwo kibkōōnkōy ānkumii āwunyii nyēbo taay kubāytooyiisyē anku *Kāārārookiintēēt, sukung'eet kuwēēkiis :biikaab Isrāyēēl / ānkēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēng'waa. ³² Kyoomtooy :acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo kiikōōkoochi :Yēyiin biiko choo kāsyinē inee.”

³³ Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi miisin. Yooto, kumach kule kubakach lēbkēēyichoo. ³⁴ Nteenee kimii *:Fārisooyiintēēt ake ām kōōkwoonoo nyēē /kikēēkuurēē Kāmālyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutēk nyēē kikoonyitē :biiko tukul. Kimwooy kule, “Ōkwēryootē, baa, bichu kuba saang' kisich.”

³⁵ Nto mii yoo, kōōrwookyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule, “Kāābkōōnyoo, māchāktōōs ōrōōtootē kiyēē ōmāchē ōyēchi bichu. ³⁶ Ām kēnyiiisyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta, kōchō :ake nyēē /kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee /keebakach /ankiisereet biikyii tukul ankung'etee yoo :ng'aleekyii. ³⁷ Yooto subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bēsyōōsyēkaab kāāyitiisiyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkinee biiko chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii. ³⁸ Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte rubiichu bo Yēesu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyēyē kiy. ³⁹ Nto yēē ākoo chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu, nteenee, imuuchē bōōyiinēē ōmiitē ōbooryēē Yēyiin.”

Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtēywēēkaab bichooto. ⁴⁰ Yooto, /kēēkuur lēbkēēyichoo kuba kō /ankeebas. Nto mii yoo, /kēēmwoochi bokusaanee keey kung'āloolootēē kaayneetaab Yēesu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.

⁴¹ King'ēētyēē :lēbkēēyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē ng'ērēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit miisin kuchamta icheek :Yēyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab Yēesu. ⁴² Kitas taay :lēbkēēyichoo kutēē yēē tēē :bēsyōōsyēk kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ām bi-iwuutaab *Kōōtaab Yēyiin āk mbo kung'eetee kōōto ake ākoy ake, kumwooyootē kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu nyoo kimākōōyook :Yēyiin.

6

/Kikeekwey toorētik tisab

¹ Ām bēsyōōsyēchooto yu kimii kuwōōyiitu :laatitaab biikaab Kiriistō, kooteeyee keye :Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik kule / kikēēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki Iburaneek / ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwaa chēē ki musuk ām wōlēē / kikēēbchēwuntooy āmiik. ² Yooto, kōōruruuch *lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, “Mēēbērē ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkēēs wēē ng'aleekaab āmit kityō. ³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okwey biiko tisab chēē tookunootiin kule / kiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkung'oomēch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutēchu. ⁴ Nteenee +mākēēwuulyēē :acheek saayeet āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin.”

⁵ King'erēkyi :biiko tukul ng'aleechaa. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosēē keye :inee Yēyiin miisin anku / kikiinyiityi Tāmirmiryēēt), Filibō, Burokoro, Nikanoor, Timoon, Barmeena ākoo Nikolaawo (nyēē kibo *kiriinkēētaab Antyookya nyēē kikiikuweech keye kusaay Yēyiintēētaab Yuutayeek). ⁶ Yooto, /kēēkwērchi bichoo lēbkēēyik kusoochi ānkutiinyēē āwunnyēk.

⁷ / Kikyaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēstoochi kōōrēēt. Kitas taay :laatitaab biikaab Kiriistō kuwōōyiit ām Yēērusālēēm ankuchamta :mbo *kibkōrōs wōlēē wōō Yēēsu.

/Kikeenam Steefaan

⁸ Kiibēruuroot :Steefaan ānkiboonto kāāmuukēywēēk miisin. Kiyey :chiichoo ng'al chēbo kwōng'uut ānkōōboor tukuuk chēē / kiilātē ām wōlēē mii :biiko. ⁹ Kimii :Yuutayeek alake chēē kikuurē keye kule 'Biikaab *kōōtaab saayeet chēē / kiikiityaakta' ānkibo kōōrēētaab Kurēēn āk Alekisaantrya āk mbo yēēmōōsyēkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan. ¹⁰ Nteenee kimēēmuuchē kuyityi ng'oomnānēētaab Steefaan āk mbo Tāmirmiryēēt nyēē kiikoochinē kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy. ¹¹ Yooto, kumwoochi :bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolēē *Muusa āk Yēyiin nyēē miyaat. ¹² Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam wōlēē mii :booyik āk kāānēētikaab kiruutēk. Yooto, /keenam Steefaan / ānkēēkweryoot ākoy kōōk, ¹³ / ānkubokēēmōlōlchi ng'al chēē manaayey. Kimwooy :bichooto kule, “-Mākustēē :chiichi kung'āloolēē *Kōōtaab Yēyiin nyēē miyaat āk

mbo nkicheek kiruutēk. ¹⁴ Kookeekas kumwooyē kule makooburyeet :chiichi / kēēbērē Yēesu nyēbo Nāāsārēēt kōyi bo Yēyiin ankuweech ātēbuutēk choo kirōōbwēech *:Muusa.”
¹⁵ Kiirōōtoot :kōōkwoonoo tukul Steefaan. Yooto, kukas kule kerkeye :eernyii āk nyēbo *malayikeet.

7

Kiyēē kimwooy :Steefaan kuyēētēē keey

¹ Nto mii yoo, kuteebee *:kibkōrōs nyēē wōō Steefaan kule, “Man :ng'aleechu / kēēmwooyē kurubta keey āk inyiing?”
² Yooto, kukēt :Steefaan kule, “Mbo araaba āk mbo baaba. Ōyēbchi yiit baa kiyēē āmiitē wāāmwoowook. Kichōōnchi :Yēyiin nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitē Meesobotaamnya kutākutoombo wokuminyē Araan. ³ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, ‘Ibakaakte biikwook āk kōōrēēng'uung' 'ānkiiwē ākoy kōōrēēt nyēē +māābooruung'.† ⁴ Kunyoo, kung'eetee :Abraam kōōrēētaab Kaltaayeeek ānkuwuuchi *kiriinkēētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee :Abraam kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yēyiin kuchō kōōrooniitēnyi ōminyē :akweek. ⁵ Mēēbērē kirōōbchi :Yēyiin Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitēnyi kule kuyēk nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyēbo mbar. Nteenee kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk biikyii chēē makookeer inee kule mākyūēk nyeeng'waa :kōōroonooto ānkoo kimānāānyōōr :Abraam leekwa yooto. ⁶ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, ‘Makuba :biikaab mooyēēng'uung' bokuminyoot kōōrēētaab biiko alak ānkuyēkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan. ⁷ Nteenee +māāng'woonchi biiko chēē kayey icheek kuyēk motwoor. Nto yityo, mākuwuuwunēē kōōroonooto ānkubokukutung'woo ām yuutēyu.†

⁸ Nto mii yoo, kōōkoochi :Yēyiin Abraam kiirootyeetaab *kāāmurootāniisyēēt. Yooto kunyōōr Abraam wēriinyii Isaka. / Kiimuraatan wēēroo kutinyē bēsyōōsyēk sisiit kuchakee / kākēēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman āk āyēēng'. ⁹ Kiituuyiityi mbo :kuuko chuut Yōōsēēf moo. Yooto, kwooltoochi kōōrēētaab Miisir wokuyēk motwooriin. Nteenee kiyēētyēēchi :Yēyiin Yōōsēēf kumii wōlooto ¹⁰ ām wuuyin ake tukul nyēē kinyōōr. Kiikoochi mbo subak ng'oōmnānēēt ankuyey bāytooyiintēētaab Miisir kung'erēkyi

6:13 Māārko 14:55-59; Yēyuut. 21:28 6:14 Yoowa. 2:19; Yēyuut. 15:1-2; 21:21

† 7:3 Toowunēēt 12:1 7:3 Ibu. 11:8-10 7:4 Toowu. 11:31; 12:4 7:5 Toowu. 12:7 † 7:7 Toowunēēt 15:13-14 7:7 Chuy. 3:12 7:8 Toowu. 17:9-14; 21:2-3; 25:26; 29:31–30:24; 35:16-18 7:9 Toowu. 37:11, 28; 39:2, 21

Yōōsēēf kut kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.

¹¹ Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēētaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē -/mākyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta mbo kuuko kiyēē kaam. ¹² Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo chuut kuba wōlooto nyēbo taay. ¹³ Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchichēy :Yōōsēēf murēchuutēchu. Yooto, kōōnkēt * :Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf. ¹⁴ Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf / bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut. ¹⁵ Yooto, kuwēeto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay. ¹⁶ Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laati-taab beesaanik.

¹⁷ Yu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk, kootyiich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :biikyoo sērē ām Miisir. ¹⁸ Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēēnkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf. ¹⁹ Kwoowēsyyi :bāytooyiintonoo biikyoo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiiibuutu sukubēk.

²⁰ /Kikēēsichē *Muusa ām bēsyōōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yēyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk. ²¹ Yu /kabokiichuuw kuchō saang' /kēēmāchē /kēēmēto, kumam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyēk lakwanyii. ²² /Kikiineet Muusa ng'oomnān ake tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōōm :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēēnyii.

²³ Yu kiboonto :Muusa kēnyiiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēēl. ²⁴ Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōōnyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa ba-keenke ankubakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii. ²⁵ Kiisōōtē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yēyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteene kimēēnkētē :biikyii. ²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēēl alak āyēēng' chēē kimii kuboortōōs. Kusyēem kumwoochi kule, 'Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyēēt akeenke!' ²⁷ Nteene kuwunukto Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, 'Ng'oo :nyēē

katooling' ibayteech? Inyiing' :kētiintēēt? ²⁸ Imāchē ibara kuu wōloo 'kwēēbākāktooy Miisiriintēēt?† ²⁹ Yu kakas :Muusa ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēētaab Miityaan. Ki-ibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.

³⁰ Yu kāwokukeeyta :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi *:Malayikeetaab Yēyiin Muusa ām suurkwēēnēēt yēē kōōrikitiitēē :maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay. ³¹ Nto bēē kukas :Muusa kiyooto, kwaam mēt. Kōōnookyi kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yēyiin nyēē kimii kukuuru ³² kule, 'Anii :Yēyiintēētaab mbo kuukoong', Yēyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.† Kibootan :Muusa ām muyātēēt kut manaamach takukas yooto subak. ³³ Yooto, kumwoochi :Yēyiin Muusa kule, 'Irēēku kwēyōōnik, kuuyu imi-itē iyyoonyēē yēē tiliil. ³⁴ Kaakas kubooyiit man wōlēē /kēēmii /kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēēytooy. Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy Miisir.'

³⁵ Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto /kikēētāyē /kēēmwoochinē kule, 'Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt āk chēbo kētiisyēēt?' Inee mbo subak :nyooto kiyyooktooy :Yēyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēēl. Kikwēryootē Muusa :Malayikeetaab Yēyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo sōntiino. ³⁶ Kikwēryoon :Muusa bichoo kung'ēētyēē Miisir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'uut ām wōlooto āk yoo kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām kēnyiisyēk artam choo kimii :biikyoo suurkwēēn. ³⁷ Ki Muusa :nyiitēnyi nyoo kimwoochinē biikaab Isrāyēēl kule, 'Mākukōōnook :Yēyiin *wōōrkooyoontēēt nyēē wuu anii kuchōōnēē wōlēē miitē :bikwook.†

³⁸ Kiboonto keey :Muusa āk biikyoo ām wōlooto bo kōōr nyēē suurkwēēn. Kiboonto keey mbo kuuko ākoo mbo Malayikeetaab Yēyiin nyoo king'āloolchinē inee ām yoo kibo Tulwēētaab Sinaay. Kinyōōr yooto :Muusa ng'al chēbo soboon chēē kirōōbwēēch. ³⁹ Nteenee kichuunnyēē mbo :kuuko ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyey Miisir. Kitay :icheek Muusa ⁴⁰ ānkumwoochi *Āārōn kule, 'So, kāwokwaam :nee Muusa nyi kiirēētoonunēēnēēch Miisir? Kunyoo, chēyēwēēch āynātēēt nyēē sukōōrēētootēēch.† ⁴¹ Yooto yēē sukuyey :bichoto kiito nyēē kerkeey mooyta. Kiyibu tukuuk chēē / kibokēēsooytooy ānkuyēyē sookwoonuutēk

† **7:28** Chuy. 2:14 **7:29** Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27 **7:29** Chuy. 2:15, 21-22; 18:4 † **7:32** Chuy. 3:6 **7:34** Chuy. 3:1-10 **7:35** Chuy. 3:2; 2:14 **7:36** Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1-17:13; Kāāyit. 20:2-11; 14:33 † **7:37** Kiruutēk 18:15 **7:37** Kiruu. 18:15, 18; Yēyuut. 3:22-26; 13:32 **7:38** Chuy. 19:1-20:17; Yēyuut. 7:53 **7:39** Kāāyit. 14:3-4; Neem. 9:17 † **7:40** Chuy. 32:1

ānkung'ērēkyinē kiyēē kiyēyēē āwunnyēkwaa. ⁴² Yooto, kōōtuukyi :Yēyiin batay kukutunkeyinē icheek asiista, araawheet ākoo kookeelik. Tooku :yuutēyu ām yoo / kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik kule,

'Kāālē ii, kōōtaab Isrāyēēl,

ara kyōōkwērwoo tyoony bo kōrōs āk tuwēnuutëk
ām kēnyiisyëk artam choo kyōōmiitë suurkwēēn?

⁴³ Acha! Kyoong'eet, okalab kēryēētaab *Moolek
āk kookeelyeetaab āynātēēt Reefaan
tukuuchoo kyōōyēyē kule sōōkutunkeyinē.

Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkēētaab Bābulōōn
kut booyit kōōr nyēē mā nyēēng'woong!'+

⁴⁴ Kiboonto mbo :kuuko *Kēryēētaab Yēyiin ām wōlooto bo suurkwēēn. Kikiyey :Muusa kēryoonoo kuu wōlēē kimwooytoochi :Yēyiin āk wōlēē kikiikōōboorchinto. ⁴⁵ Yu kābokunyōōr mbo :kuuko kēryoonoo, kukwaanta kōōntōōchinē :Chooswa. Kikwaanta kēryoonooto yu kibokunāmē kōōrēētaab biiko choo kikwētē :Yēyiin kukāsē mbo :kuuko. Kiibuur :kēryoonoo kuu nyooto ākoy bēsyoōsyëk choo kichokubāytooyiisyē *:Tāwuti ⁴⁶ nyoo king'ērēkyi :Yēyiin. Kimwooy :Tāwuti kule mākuyēytoochi :inee Yēyiintēētaab Yāākōbō wōlēē mākuminy. ⁴⁷ Nteenee ki Sōlōmōōn nyēē kichokutēēkyi Yēyiin Kōōto. ⁴⁸ Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē minyē :Yēyiin koorin chēē tēēchē :biiko. Kuu yoo mwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kule,

⁴⁹ 'Mwooyē :Yēyiin kule:

Ābāytooyiisyoowunēē barak

ānkuyitu :kērēēnkōōkyuu ng'wēny.

Kunyoo, kō nyēē wuu nee :nyēē ōmāchē ōtēēkwōo?

Nto ānō :wōlēē ōmwooyē kule āmuunyēē?

⁵⁰ Mā anii :nyēē kyāāyēyē tukuuchu tukul?'+

⁵¹ Kunyoo ii, wuuyēch sōō mētēwookwook nyēē tyaa nyēē -mōōkāsē ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong' :akweek chu ōkwiilē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaak. ⁵² Mii *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē mānāāwus mbo :kuukoong'? Kibakach mbo choo king'ōōrē kule mākuchō :Chii nyēē Churtaat. Ānkoo mbo raat kuu nyiitēnyi koochaamte ankoobakach :akweek Nyooto Churtaat. ⁵³ Kyōōnyōōru kiruutēkaab Yēyiin kubununēē malayikaanikyii, āmēēbērē ōrubēl!"

7:41 Chuy. 32:1-8 † **7:43** Āmōōs 5:25-27 **7:44** Chuy. 25:9 **7:45** Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tët. 1:3; 5:5 **7:46** 2Sām. 7:1-2; Tyēēn. 132:1-5 **7:47** 2Sām. 7:5-7; 1Bāy. 6:1-38 **7:48** Yëyuut. 17:24 † **7:50** Isaaya 66:1-2 **7:51** Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Ēsëk. 2:2-5; Room. 2:28-29 **7:52** Mat. 5:12; Yëyuut. 3:14 **7:53** Yëyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2

/Kikeebakach Steefaan

⁵⁴ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinē :Steeffaan, kunyēērchi ankunyyi mooriik nyēē kāng'woonchi. ⁵⁵ / Kiinyiityi Steeffaan Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankukas barak. Kukas lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankukas Yēesu nyēē kimii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ⁵⁶ Kumwooy :Steeffaan kule, “Okas baa, kaakuyaatakay :wōliin bo barak. Miitē *:Wēritaab Chii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.” ⁵⁷ Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay ng'aleekaab Steeffaan ānkubōlchi barak miisin. Kutuchinē :bichooto tukul Steeffaan ⁵⁸ /ānkiichuutootē ākoy kiriing' saang'. Kiirēēk :bichoo kāāliikoonikwaa ānkōōtōōrchi āybēēryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sāwulō kuriib. Nto yityo, kutoow kuwiiree Steeffaan rwoontōōk.

⁵⁹ Kitas taay :bichoo kuwiir Steeffaan nto yityo, kusaay :Steeffaan kule, “Mokoryoontēēt Yēesu, itaach tāmirmiryēēnyuu.” ⁶⁰ Kikutuny ānkukuurchi barak kule, “Mokoryoontēēt, -'meenaamte bichu ng'ōōki!” Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii kung'ētē.

8

¹ Kichamta :Sāwulō meetaab Steeffaan.

/Kikēēwus biikaab Kiriistō kusērēēt

Ām bēsyoonooto, /kēēwus kaniseetaab Yēērusālēēm nyēē -/ mākyoomu. Kisērētyi :biiko chēē chaang' yēēmēētaab Yuuteeya āk nyēbo Samaaryaa. Nteenee king'ētunēē *:lēbkēēyik Yēērusālēēm. ² Kimii :biiko alake chēē kikoonyitē Yēyiin. Kiriiree :bichoo Steeffaan miisin nto yityo bokumuy. ³ Yooto, kutoow :Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyēē -/ mākyoomu. Kiwēētootēē kō ake tukul kunāmootē murēnik āk chēēbyōōsōōk wokukērtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrēētaab Samaaryaa

⁴ Kyaamtaatee :bichoo kisērēētōōs ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul wōloo kiba. ⁵ Kiwo :nkinee Filibō ākoy *Samaaryaa ankuwokwaamtee wōlooto lōkōōyiwēk chēē rubtooy keey āk *Kāārārōokiintēēt. ⁶ Yu kawokukas :biiko ng'aleek chēē kyoom :Filibō āk tukuuk chēē /kiillātē chēē kiyey, kuyēbchi yiit ām kēēlto nyēē karaam. ⁷ /Kikiibēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko wōlēē wō. Kiwookyinē barak yu ng'ēētyēē bichoo. /Kikiisoob mbo chēē

kisōnkōchootiin āk chēē kiing'wooltōs. ⁸ Kunyoo, king'ērēkiis :biiko ām kiriinkoonooto kumukuul.

Kiweek :chēēbsookēyoontēēt / ankeebatisan

⁹ Kimii :chēēbsookēyoontēēt ake kiriinkoonooto nyēē / kikēēkuurēē Simōōni nyēē kiyēyē mosoonkoyeenikyii. Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat :biiko miisin ām *Samaaryaa. King'āsē keey kule inee ku chii nyēē wōō miisin. ¹⁰ Kunyoo, kiyywēyē :biiko tukul chiichi kunam wōlēē mii :chēē wōōyēch ām komostaab bāytooyiisyēēt āk mbo chēē minkēēch. Kiyēbchi yiit kāroomin ānkumwooy kule, “Boonto :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.” ¹¹ / Kikēērubootē chiichooto, kuuyu kikiikuyey ng'al chēbo kwōng' uut kunyil chēē chaang' ām mosoonkoyeenikyii.

¹² Nto yu koom :Filibō lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē rubtooy keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk chēbo Yēesu *Kiri-istō, kōōyēnchi :bichoo lōkōōywēchoo / ankeebatisan. / Ki-keebatisan bichoo tukul kunam wōlēē miitē :booyik āk chēēbyōōsōōk. ¹³ Kiyyēnchi :nkinee Simōōni Yēesu / ankeebatisan. Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul. Kiimuuy miisin :tukuuk chēē kikas kuyeyāktōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryēēt

¹⁴ Yu kabokukas *:lēbkēēyik ām Yēērusālēm kule kaakuchamta :biikaab *Samaaryaa ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kōōyookto Bētērō ākoo Yoowaana kuba wōlooto. ¹⁵ Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kisaay kuu nyooto, ¹⁶ kuuyu kitākutoombo kut kurārākyi bichooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. / Kikiikeebatisan baatey ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu. ¹⁷ Kitiinyēē :Bētērō āk Yoowaana bichoo āwunnyēk. Yooto, kuchōōnchi bichooto :Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Nto yu kawokukas :Simōōni kule kinyōōru :biiko Tāmirmiryēēt yoo kātiinyēē :lēbkēēyichoo āwunnyēk, kumwoochi kule, ¹⁹ “+Māākwēwook beesaanik, yoo kōōkōōnoo kāāmuukēywēēchu sukung'eet yoo kāātiinyēē :nkanii chii ake tukul āwunnyēkyuu, kunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” ²⁰ Kukētyi :Bētērō :chiichooto kule, “Iwē kut wee-aran āk beesaanichaakuuk! Isōōtē kule / kiimuuchē / kyaalee rōōbtooywoontēētaab Yēyiin beesaan? ²¹ -Meeyemaat iyey yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlēē mii :Yēyiin. ²² Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yēyiin. Imuuchē kunyōōwuung' :Yēyiin kaat ām kāāsōōtēywēēkuuk choo miyootēch. ²³ Ākāsē tuuyintaab moo nyēē iboontē anku

kiikoolaambuuchiing' :choolwookātēēt.”²⁴ Kumwooy :Simōōni kule, “Lēyyē, ānkōōsoowoo sukung'eet māyēyākiis :ng'aleechaa kōōmwooyē ām wōlēē āmiitē.”

²⁵ Yu kāākōōrwookyī :Bētērō āk Yoowaana biiko ām *kiri-inkēētaab Samaaryaa, kwoomchinē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kooyeey Yēērusālēēm. Kyaamtaatee lōkōōywēchu kāroomēch soong'wēk chēē chaang' ām yēēmēētaab Samaaryaa.

Filibō āk chiito ake nyēbo Etyoobya

²⁶ Nto mii yoo, kumwoochi *:malayikeet Filibō kule, “Iwē komostaab cheeronko kut inyōōru kēēlto nyēē baraay ām suurkwēēnēēt, nyēē rēktēē Yēērusālēēm ākoy *kiriinkēētaab Kaasa.”²⁷ Kunam :Filibō baanta nto kēchinē kēēloo baraay, kukas chiito ake nyēbo kōōrēētaab Etyoobya kumii kōrōkōchēēnyii kuchōōnēē kusooyē Yēyiin ām Yēērusālēēm. Ki chii nyēē wōō ām kōōrēēng'waa / ānkikiikoosēē keyy. Kiiyyoonkyinē lēnkuutaab beesaanik chēbo cheebyoosyeet ake nyēē / kikēēkuurēē Kantaake nyēē ki bāytooyiintēētaab kōōroonoto.²⁸ Kimii :chiichoo kusumānchinē barak kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya.

²⁹ Yooto, kumwoochi :Tāmiriryēētaab Yēyiin Filibō kule, “Iwē baa, yuun mii :kōrōkōchooniin bo chiichiin.”³⁰ Kulabat :Filibō ākoy yooto ankukas chiichoo kusumānē lōkōōywēk chēbo kitaabuutaab Isaaya. Kuteebee :Filibō kule, “Ikāsē man kiyēē āmu :lōkōōywēchoo?”³¹ Kukēt :chiichoo kule, “Ānkētēē nee yēē māmii :chii nyēē kēēbāng'boong'woo? Ānkiichōō naas oō, murooni chēēbuurēē yu.”

³² Kimiitē :chiichooto kusumānē yēē mwooyē kule, “/Kikēēkwēryoot kuu kēēchiir ākoy yēē /bokēētilēē, kuu kuuchoo nyēē -mēēyitē yoo /kēētilchinē sabureekyii, mēēbērē king'aany kuutiinyii.

³³ /Kikeemoonta /ānkēētāchi manta. Mātinyē biich chēbo siintaaryeenyii, kuuyu /kikiinēm soboonnyii ām kōōrooni.”†

³⁴ Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobya Filibō kule, “Murooni, mwoowoo baa, :inyiing', mii kung'ālōolēē keyy *:wōōrkooyoontooni nto ng'ālōolēē chiito ake?”³⁵ Koonamee :Filibō yooto bakeenke ānkwoomchi chiichooto lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē rubtooy keyy āk Yēēsu.

³⁶ Kumii :tukwaay kubēētii ām kēēltaab too, kuyit yēē kimii :bēēko. Yooto, kumwoochi :chiichooto Filibō kule, “Kas, nto yu

bēeko :chu. Nee ake :nyēē tākumāchāktōōs /sikeebatisanaa?""*
³⁸ Yooto bakeenke, kōōyyoong'to :chiichooto kōrōkōchoonoo. Kurēk :tukwaay ānkurēkto āyno ankubatisan :Filibō. ³⁹ Yu kābokuloong'unēē āyno, kusar :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō areet akeenke ānkuwēēto. Manaawokukas :chiichoo Filibō subak, nteenee kitas taay āk baannyi ām ng'erekweek. ⁴⁰ / Kibokēēkāsyi Filibō *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Asooto. Kiwēēsytōotēē kiriinkōōsyēk tukul ām yēēmoonoo kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ākoy wokuyit *kiriinkēētaab Kayisareeya.

9

Kiweek :Sāwulō

¹ Kitākumii :Sāwulō kwoorēētānē kumāchē koonyokoorta ankubakach rubiikaab Yēēsu. Kuwo ākoy kaab kibkōrōs nyēē wōō ² ānkuwokusoom kōōkoochi bārōōnōōk chēē /kikēēsirchi kāāyyoong'ikaab kooriikaab saayeet ām Tamaasko. Kimāchē bārōōnōōchoo sukuchāmchi kunam chii ake tukul nyēē ki-ikurub kēēltaab Yēēsu, anku murēn nto koorko sukukwēryoot Yēērusālēm.

³ Yu kariikta Tamaasko, koowech :lēbkēēyyēēt ake nyēē kichōōnēē barak ankoolaambuuch Sāwulō. ⁴ Kōōryookyi keey ng'wēny nto yityo kukuur :kuutiit ake kule, “Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?” ⁵ Kulē :Sāwulō, “Inyiing' ku ng'oo oō, mokoryoontēēt?” /Kēēmwoochi kule, “Anii ku Yēēsu nyooto imiitē ibārē. ⁶ Kunyi, ng'eet ānkiwē ākoy wōliin bo kiriinkēēt ankuweeyey kiyēē +/mābokiibooruung'.”

⁷ Kiboontootē keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam kuut baateey bichoo :kiyēē kiyeyakay. Kikāsē :bichoo baateey /kēēkuuru ng'aleechaa, āmēēbērē kiinkētē kule kikwoonēē wōlēē mii :ng'oo ānkimwooyē nee. ⁸ Yooto, kung'eet :Sāwulō. Nto bērē kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat āwut /ānkiirēētoot ākoy Tamaasko. ⁹ Kiibuur wōlooto bēsyoōsyēk sōmōk nyēē mākāstooy āmēēbērē kyoomē nto kuyye kiy ake tukul.

¹⁰ Kimii :rubiintēēt ake nyēbo Yēēsu wōlooto bo Tamaasko nyēē /kikēēkuurēē Anannyya. Kukuurchi :Mokoryoontēēt ām ng'oong'uutyēēt kule, “Anannyya!” Kōōyēn kule, “Wōōy, Mokoryoontēēt!” ¹¹ Kumwoochi :Mokoryoontēēt kule, “Iwē ākoy kaytaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Yuuta ām yēbo kēēloo /kēēkuurēē kule 'Nyēē Rootaat'. Yoo keyyit

* **8:36** Kitāsyi :siruutēk alake kērēywoontēētaab 37: Yooto, kumwoochi :Filibō chiichoo kule, “Yoo !keechamte ām mooyēng'uung' tukul, kōōmuuchāktōōs.” Kumwooy :chiichooto kule, “Achāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu.” **8:36** Mat. 28:19 **8:39** 1Bāy. 18:12 **8:40** Yēyuut. 21:8 **9:1** Yēyuut. 8:3 **9:3** 1Kōōr. 15:8-9; Kala. 1:16 **9:4** Ēsēk. 1:28

kayaata, iteeb chiito ake nyēē / kēēkuurēē Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitē :chiichi kusooyē ām wōlooto. ¹² Kāāboorchi ām ng'oong'uutyēēt kule mii kuchōōnii :chiito ake nyēē / kēēkuurēē Anannyaa nyēē mii wokutiinyēē inee āwunnyēk sukukasta subak.” ¹³ Kukēt :Anannyaa kule, “Mokoryoontēēt! Nto yu kyaakas ng'aleek chēē chaang' chēē rubtooy keey āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'āng'uutēk chēē kiikuyibchi :chiichi biikuuk ām Yēērusālēm. ¹⁴ Kwēēkoochi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēek kuchō wōli chokunam chii ake tukul nyēē kiikōōyēnuung' ām wōliitēnyi bo Tamaasko.” ¹⁵ Nteenee kimwoochi :Mokoryoontēēt Anannyaa kule, “Iwē ankuweeyey kuu wōloo āmwooytoowuung'. Kāākuyēk :chiichi kēēlnyuu nyēē / kaakeekwey sukuyityinēē :lōkōōywēk biiko chēbo kōōrōōsyēk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk biikaab Isrāyēēl. ¹⁶ +Māāboorchi :anii kule makutang'any miisin, kuuyu makwaamtaat lōkōōywēk kurubta keey ākoo anii.”

¹⁷ Nto mii yoo, kuwo :Anannyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kiitiinyēē Sāwulō āwunnyēk kumwoochinē kule, “Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokoryoontēēt Yēesu nyoo kichōōnchiing' imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo sukung'eet ikaste kuu kwaak / ānkiinyiituung' Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” ¹⁸ Ām areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan, ¹⁹ nto mii yoo, / keebay. Yooto, kukēt keey :nkuruukyii.

Kyaamtaatee :Sāwulō lōkōōywēk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiik chuut ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri. ²⁰ Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywēk ām kooriikaab saayeet kumwoochinootē biiko kule, “Lakwataab Yēyiin :Yēesu.” ²¹ Kiilat :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa /ankeeteabee keey kule, “So! Mā chiichi :nyoo kimāchē koowaang'ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēesu ām Yēērusālēm? Mēēbērē kāmii kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukwēryoot kurātootiin ākoy wōlēē mii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch?”

²² Kyaamta :Sāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii :kiyēē kiimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeek chēē kiminyē Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōruruuch keey :Yuutayeek ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō.

9:15 Yēyuut. 22:21; 23:11; 26:1; 27:24; Room. 1:5   **9:16** Luuka 21:12; Yēyuut. 20:23; 2Kōōr. 11:23-28   **9:17** Māārko 6:5; 16:18; Yēyuut. 8:15-17; 19:6   **9:20** Luuka 22:70; Yēyuut. 17:2   **9:21** Yēyuut. 8:1; 9:13-14   **9:22** Yēyuut. 22:5-16; 26:12-28; Kala. 1:15-16   **9:22** Yēyuut. 5:42

24 Nteenee kiinkēt :Sāwulō kiyēē kimii :bichooto kuchōbē. Kikēēyānootē :bichoo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy kukāsē ōrootunwēēk tukul chēbo kiriinkoonooto, kumāchē kule nto kas wōlēē kachuwunee sukunam ankubakach. 25 Nto mii bēsyēēt ake kwēēmooy, kunam :biikyii kumii mōonti ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōōtēētaab kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēm

26 Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēm, kusyeem kule kōōyoomo keey ākoo rubiikaab Yēesu. Nteenee kiing'ōōyēnēē keey :rubiik inee kuuyu kimanaachamta kule kikiikuyēk :Sāwulō rubiintēēt. 27 Kinam :Barnaaba Sāwulō ānkukweryoot ākoy wōlēē kimiitē *:lēbkēēyik. Kirārchi :Barnaaba lēbkēēyichoo wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoontēēt kumii kēēltaab too kuwēētii Tamaasko. Kimwooy mbo subak kule king'āloolchi :Mokoryoontēēt Sāwulō. Kiiboorchi wōlēē kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōywēk ām Tamaasko kuyēyiisyēē kaayneetaab Yēesu nyēē kimā nyokoor.

28 Kunyoo, kōōbuurto keey :Sāwulō lēbkēēyichoo kubēesyētootē :tukul nyēē kimēēng'ōōyēnē keey. Kiwēesyētootēē Yēērusālēm kwoomtootē lōkōōywēk ām nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.

29 Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach Sāwulō. 30 Yu kēēnkēt :rubiik chuut kuu nyooto, kuwaayta Sāwulō kurēkto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo kang'waa Taarso.

31 Kunyoo, kikooyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo Yuuteeya, Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōywēyē Yēyiin, kuyēētyēēchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

Kiisoob :Bētērō Ayineeya ankoong'eetee Tabiita meet

32 Kiwēesyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokun-yōōryo āk biikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta.

33 Kimii wōlooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Ayineeya nyēē kichunkutoot ānkikiikuru kitiintiri kēnyiiisyeēk sisiit. 34 Yooto, kukuur :Bētērō chiichoo kule, “Ayineeya, kāākōōsoobiing' :Yēesu *Kiriistō. Kunyoo, ing'eet ankiiriiny tukuukuuk.” Kung'eet :Ayineeya areet akeenke. 35 Yu kakas :biikaab Luuta āk chēbo Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēēt.

36 Kimii :rubiintēēt ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo *kiriinkēētaab Yooba. /Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabiita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Toorkaas.) Kilēēl :moo

9:25 2Kōōr. 11:32-33 9:27 Kala. 1:18 9:27 Yēyūut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22, 35-39; 1Kōōr. 9:6 9:29 Yēyūut. 6:9

9:30 Yēyūut. 9:11; 11:25; Kala. 1:21 * 9:36 Ibooru :kaaynaani kule Cheeboon.

cheebyoosyaani ānkiyēētyēēchinē mbo biich chēē bānoon.
³⁷ Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. /
 Kikiiwuun bōōrnyii /ānkubokiitōōr koroofa.

³⁸ Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo
 Yooba. Kunyoo, yu kabokukas :rubiik chuut kule mii
 :Bētērō Luuta, /kiyookto biiko alak āyēēng' bokumwoochi
 Bētērō kule, “Boontēēt, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.”

³⁹ Kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, /kēēkweryoot
 koroofa. Kiiruruukyi keey Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē
 chaang' chēē ki musuuk chēē kimii kuriirēē Tabiita.
 Kiiboorchii :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang'
 chēē kinābē :Tabiita yoo kitākusobē. ⁴⁰ Kumwoochi
 :Bētērō chēēbyōōsōōchoo kuba saang'. Nto mii yoo,
 kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayeet, kuwo yoo
 kimii :muusyoontēēt ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'eet baa
 oō, chēē!” Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bēē
 kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur ng'wēny. ⁴¹ Kunam
 :Bētērō āwut ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Nto mii yoo, kukuur
 biikaab Kiriistō āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchii
 cheebyoosyaanaa kukāākusob.

⁴² /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba ku-
 mukuul. Kunyoo, kiyyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoon-
 tēēt. ⁴³ Kiibuurto keey :Bētērō ām Yooba chiito ake nyēē /
 kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

¹ Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /
 kikēēkuurēē Kōrnēēlyō. Ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab
 booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /kikēēkuurē kule Itaalya.

² Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii tukul
 Yēyiin kuchurta. Kiikooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl,
 kōōkoochinē Yuutayeek choo kiyēmē /kēēyēētyēēchi. Kisooyē
 Yēyiin kibtaman.

³ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo
 bēēt, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas
 *malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule, “Kōrnēēlyō!”

⁴ Kiirōōtoot :Kōrnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii
 yoo, kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa
 kule, “Kookuchamta :Yēyiin wōlēē isooytooy āk wōlēē imiitē
 iyēētyēēchintooy bānoonik ām tukuuk choo ikoochinē. ⁵ Kunyi,
 iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukweryoon chiito ake nyēē
 /kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō. ⁶ Mii kaab

chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab araarayta.”

⁷ Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Kōrnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' āk chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

⁸ Kimwoochi bichooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kinyōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

⁹ Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē.

¹⁰ Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto /tākēēmii / kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtēywēēk.

¹¹ Kikas wōliin bo barak kuyootāktōōs / ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebees /kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan.

¹² Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsytēē kērēēnkōōk ang'wan āk tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny āk mbo nkicheek tāriitēk.

¹³ /Kēēkuurchi kule, “Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.”

¹⁴ Kukētyi :Bētērō kule, “Mokoryoontēēt, kuboyiit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch.”

¹⁵ /Kēēmwoochi kule, “-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.”

¹⁶ Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa areet akeenke kooyey barak.

¹⁷ Kumii :Bētērō tākōōlātē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bichoo /kikiiyooku kaytaab chiichoo /kikēēkuurēē Simōōni. Kiyyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta

¹⁸ ānkukuurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bētērō.

¹⁹ Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule,

“Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'iing'.”

²⁰ Kunyoo, ing'eetee yuutēyu bo kōōto barak ānkiirēktē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek.”

²¹ Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwukumwoochi bichooto kule, “Anii :nyooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kunyi, ōmāchē nee?”

²² Kukētyi :bichooto kule, “Kwēēyookwēēch :Kōrnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēetaab lukēetaab booryēēt. Churtaat :chiichoo ānkōōywēyē Yēyiin. Koonyitē :Yuutayeek tukul chiichi. Kōchōōnchi * :malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing'

kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay.” 23 Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō ām kaab Kōrnēlyō

Yu kāyyēekunēē, kuwēeto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake ām Yooba ankubeeta keey.

24 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee āk bichoo Kayisareeya. Kimii :Kōrnēlyō kukānyii syē kaa ānkikiikukuur tilyōōnuutēk āk chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōs :tukul.

25 Yu kayit :Bētērō, kutorooch :Kōrnēlyō kukutunyēē yēbo kērēenkōōkyii kukākoonyit. 26 Nteenee kumwoochi :Bētērō kule, “Ng'eet, nto yu akerkeeye :anii āk chii ake tukul.”

27 Kyaamaat :Bētērō āk Kōrnēlyō lōkōōy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang'. 28 Yooto, kumwoochi :Bētērō bichooto kule, “Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayeek. Nteenee kāākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tiliil. 29 Kunyoo, yoo / kibokēēkuuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?”

30 Kukētyi :Kōrnēlyō Bētērō kule, “Ām bēsyōōsyēk ang'wan choo kookukeeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyyoonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto sirooy chēē ilēkēchēēchtōōs. 31 Kikuuro :chiichoo kule, 'Kōrnēlyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēetyēēchintooy choo bānoon. 32 Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bētērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Minyē :chiichoo tabantaab araarayta.' 33 Kwāāyooku /kēēkuuriing' areet akeenke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yiit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung' :Yēyiin kule i-ām wēēch.”

34 Yooto, kutoow :Bētērō kumwooy kule, “Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnk wēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak. 35 Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man. 36 Kiiyookyi :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēēsu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

37 Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeek kutoowunēē Kalilaaya, yu kātōow :Yoowaana

10:26 Yēyuut. 14:13-15; Ng'oong'. 19:10 10:28 Yēyuut. 10:15; Kala. 2:12 10:30 Luuka 24:4; Yēyuut. 3:1; 1:10 10:34 Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 10:36 Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20

kwaamta ng'aleekaab batisaneet. ³⁸ Ānkāābērē kyookas kule king'oobchi :Yēyiin Yēesu nyēbo Nāāsārēēt Tāmirmiryēēnyii āk kāāmuukēywēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyētootēē yēēmōōsyēk kuyēyootē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiiny :Kibrōkōsyoontēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kiboonto kāāmuukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

³⁹ Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēesu ām kōōrēētaab Yuutayeek āk mbo ām Yēērusālēēm. / Kikēēwuuytoochi Yēesu kēētīt / ankeebakach. ⁴⁰ Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee /kakeebakachee ankuyey kukas :biiko. ⁴¹ Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kikyoomiisyootē āk inee yooto kikiikung'eetee meet. ⁴² Kiikāloonwēēch kule kyoomchinootē biiko ānkiiboorchinootē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mākōōtiilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng'aleek. ⁴³ Yēesu nyiitēnyi :nyooto ng'ālōolēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēnyii.”

⁴⁴ Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa. ⁴⁵⁻⁴⁶ Kutoow :bichoo kung'alaal kuutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostoo Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeek choo kikwoontooy keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule /kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule, ⁴⁷ “Nee :nyēē tākukērēktooy bichu / keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!” ⁴⁸ Yooto, kumwooy :Bētērō kule / keebatisan bichoo ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyōōsyēk chēē ng'eri.

11

Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab Yēērusālēēm kuyēētē keey

¹ Nto mii yoo, kukas *:lēbkēēyik āk biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ² Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēērusālēēm, kuwookuutyēē :Yuutayeek

10:37 Luuka 4:44   **10:38** Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2   **10:39** Yēyuut. 1:8
10:41 Luuka 24:41-43   **10:42** Yoowa. 5:22; Yēyuut. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bēt. 4:5   **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yēyuut. 13:38; 26:18   **10:45-46** Yēyuut. 2:4; 8:15-17; 19:6   **10:45-46** Yēyuut. 2:4, 11, 33; 19:6; 1Kōōr. 14:2-6   **10:47** Yēyuut. 2:38-39

chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin. ³ Kimwoochi kule, “So, Bētērō, ntēē siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayee?”

⁴ Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ⁵ kule, “Kimii yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē, kuchōōnchoo :ng’oong’uutyēēt. Kyaakas ankeet nyēē tebes nyēē /kikiirēēk kuchōōnēē barak /kukakeenamaan kotootook tukul ang’wan, ākoy yēē kyāāmiitē. ⁶ Nto bērē ārōōtootē, akas tyoong’in choo /kēēbāyē, tyoong’iikaab wuuyēēt, choo ichuutēē key ng’wēny āk tāriitēk. ⁷ Yooto, /kēēkuurwoo kule, ‘Bētērō, ibakach tyoong’iichoo ankii-am.’ ⁸ Yooto, āwālu kule, ‘Kubooyit man ii, Mokoryoontēēt, acha! Manaa-am bēsyēēt ake kiy nyēē mā *lubkoob.’ ⁹ /Kēēketwoo kule, ‘-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.’ ¹⁰ Kiyeyakay kuu nyiitēnyi areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa kooyeey barak.

¹¹ Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sōmōku chēē /kikiiyookunēē Kayisareeya ānkubokōōyyoong’iis saang’ ām kayaata kyāāmiitē. ¹² Kumwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule -māātōmōch āwēētē key bichooto. Kikeebeete key mbo ng’eetaabiya lo chu kēēboontē key ām yu ākoy kaytaab chiichoo. ¹³ Kimwoowēēch :chiichooto wōlēē kichōōnchinto :malayikeet ām kanyii ānkumwoochi kule, ‘Iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, ¹⁴ nto kule Bētērō ām kaayneet ake. Mākuyibuung’ :chiichoo lōkōōywēk chēē makooraachiing’ ankooraach mbo nkicheek biiko tukul ām kang’uung’.

¹⁵ Nto baanta nyooto kāātoowu ang’alaal, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bichooto kuu wōloo kiisuuchintēēch nkacheek ām taay. ¹⁶ Yooto, asoot kiyēē kikiikumwoowēēch :Mokoryoontēēt kule, ‘Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko, nteenee +/ makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin.’ ¹⁷ Kunyoo ii, yēē ākoo kiimuuchē :Yēyiin kung’oobchi bichooto Tāmirmiryēēt kuu wōloo king’oobtēēch acheek yoo kikiiyēnchinē Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ii, ku anii ng’oo saasoot akwiil Yēyiin?”

¹⁸ Yu kabokukas :bichoo ām Yēerusālēēm ng’aleechaa, man-aatakukwiil ng’alyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yēesu kumwooyē kule, “Ākoo kāākōōkoochi :Yēyiin nkicheek biiko choo mā Yuutayee bārooyinto nyēē imuuchē kuweeksee choolwookātēēng’waa sukunyōōr soboonto.”

Kaniseetaab Antyookya

¹⁹ Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyēēt kubo ng'aleekaab Steefaan ākoy Fōyinikē, Kubrō ākoo Antyookya. Kyoomchi-nootē lōkōōywēk Yuutayeek nkit. ²⁰ Kikwa Antyookya :Yuutayeek chēē kibo Kubrō āk Kurēēn ānking'ālōolē kuutiitaab Kirikiik. Kitoow :bichu kwoomchi Kirikiik lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keyy Mokoryoontēēt Yēēsu. ²¹ Kiboonto :bichoo kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, kuweek :biiko chēē chaang' kōōyēnchi Yēēsu.

²² Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yēērusālēēm. Yooto, /kiyyookto Barnaaba kuwo Antyookya. ²³ Yu kāwokuyit wōlooto, ankukas kiyēē kikiikuyey :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii, kung'ērēkyi. Yooto kōōkiim bichooto tukul kōōbuurt Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke. ²⁴ Kilēēl :moo chiichi. Kiboonto :chiichoo Tāmirmiryēēt kuyem ānkōōkoosēē keyy Yēyiin miisin. Kiyis keyy yooto :biiko chēē chaang' kukwa komostaab Mokoryoontēēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ākoy Taarso wokucheeng'aat Sāwulō. ²⁶ Yu kāwokunyōōr kuwēēto keyy ākoy Antyookya. Kunyoo, ām kēnyiit akeenke, kiinēētē :Barnaaba āk Sāwulō biikaab Kiriistō chēē chaang'. Antyookya :wōlēē /kikēēkuurē rubiik nyēbo taay kule 'Biikaab Kiriistō'.

²⁷ Kimii ām bēsyōōsyēchooto yēē king'ēētyēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin alake Yēērusālēēm kurēkto Antyookya. ²⁸ Ake ām wōōrkooyichoo ku nyēē /kikēēkuurēē Akaabo. King'oor ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākuchō :kēmēwuut nyēē ng'waa miisin kōōrēētaab Rooma kumukuul. (Kichōōnii :kēmēwuuni yu kibāytooyiisyēē :Kilaawutiyo.) ²⁹ Kunyoo, kisyeeem :rubi-intēēt ake tukul wōlēē kiimuuktooy kōōruruuch beesaanik kuyēētyēēchi mbo ng'eetaabkaamet ām Yuuteeya. ³⁰ /Kiki-yookto Barnaaba āk Sāwulō kuyib tukuuchoo bokutēbunēē āwunnyēkaab booyik chēbo kaniseetaab Yēērusālēēm.

12

Kiwaaytee keyy :Bētērō wōloo /kikēērātyinē ām kēēlto nyēē /mākyoomu

¹ Nto mii yoo, kunam :bāytooyiintēēt *Ērōōtē nyoo /kikēēkuurē kule Akiriiba, biikaab Kiriistō alak ankoonyaliil. ² Kibakachee :Ērōōtē Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yoowaana chōōkiit.

³ Yu kawokukas :Ērōōtē kule kiing'ereech :ng'ālyoontoonoo Yuutayeek, kutas taay ankunam nkinee Bētērō. Kiyēyāksē

:ng'ālyoontoonoo / kyoomē Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. ⁴Yu /kabokeenam Bētērō, /keekerta kāābēērit. / Kikiikoochi bokuriib :lukēēt nyēbo biiko taman āk lo chēē kibēētootēē ang'wan ang'wan kubārchinē keey bēsyō. Kimāchē :Ērōōtē kule yoo kāākubēk :āsiiswēkaab *Saakweetaab Keeytaayeet, /kēēkweryoot Bētērō /bokiikum kukāsē :biiko tukul.

⁵ Kiibuur :Bētērō kāābēērit, nteenee kisoochinē :kaniseet miisin. ⁶ Nto ām kwēēmowuut nyi kimāchē :Ērōōtē kule / sikēēkweryoot Bētērō yoo kayyeech /bokiikum, kimii :Bētērō kāru kwēēnuutaab riibiik āyēēng' ankirataat nyōrōōrōōnik āyēēng'. Kimiitē :riibiik alake āyēēnku kuriibsē kurkat saang'. ⁷ Yooto, kutook :malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit :kōyooto kimiitē :Bētērō. Kooluchluuch :malayikaanaa Bētērō kumwoochinē kule, “Ng'eet areet akeenke.” Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik ām āwunnyēkaab Bētērō. ⁸ Kōōtyooktōōs, kumwoochinē :malayikeet Bētērō kule, “Siriny kaansuung'uung' ankiimoot nto yityo ilaach kwēyōōnik.” Kuyey :Bētērō kuu nyooto. Nto mii yoo kumwoochi kule, “Ilaach kābuutiing'uung' ankiirubwaa.” ⁹ Kirub :Bētērō malayikaanaa kut kuchuyta saang' ām wōloo /kikēērātyinē. Yooto tukul, kibērē :Bētērō ki kiirwoot :kiyēē kimii :malayikeet kuyēyē. ¹⁰ Kikeeytee :tukwaay riibiik chēbo taayta āk chēbo āyēēng'. Nto kuyitē oreet nyēbo karneet nyēē /kēēchuchinēē kiriinkēēt, kuyootāktōōs :nyoo nkityō. Kuchuyta :icheek ankutas taay āk baanng'waa. Nto kumānāyitē wuy, kubot :malayikeet.

¹¹ Kusēw :Bētērō ankumwaayee mooyēēnyii kule, “Kāānkēt man kule ākoo kā Yēyiin :nyēē kēēyooku malayikaani kule chokootyaakteenaa āwunnyēkaab Ērōōtē āk kiyēē kimāchē :Yuutayeek kuyeyeenaa.” ¹² Yooto, kuwo :Bētērō kōōtaab cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa, kaametiitaab Yoowaana nyēē /kikēēkuurēē ām kaayneet ake kule Māārko. Kikiikōōroruukyi keey :biiko chēē chaang' kōyooto chēē kimii kusooyē. ¹³ Kukuurso :Bētērō ām oreetaab tuuyta. Kiwokukas :chēēbto ake nyēē ki motwooriin nyēē /kikēēkuurēē Roota kule ki ng'oo :nyoo kikuursē. ¹⁴ Yu kēēnkēt kule bo :kuutiit Bētērō, kung'erech nyēē -/mākyoomu. Kumānāyootyinē oreet, kuweech keey kulabat ānkuwokumwoochi chuut kule, “Kookas, ntēē kāākuchō :Bētērō!” ¹⁵ Kēēlēēnchi, “Karaam :mēting'uung' man ēē?” Kulē :chēēboo, “Biikyoo, ankookas ng'aleekyuu!” Kiyey kuu nyooto kut /kēēmwooy kule, “Ākoy ku malayikeetaab Bētērō :nyooto.” ¹⁶ Yooto tukul, kimii

:Bētērō kutāsē taay kukuursē ām yooto bo oreet. Yu /ka-keeyaat oreet, /kēlē, “Māku Bētērō :nyi!” Kinam kuut biiko miisin. ¹⁷ Yooto, kumwechee :Bētērō biiko āwut kule kusi-isyo ānkurārchi wōlēē kiityaakta inee :Yēyiin. Kimwooy mbo subak kule, “Bōōmwoochi Yāākōbō ākoo mbo ng'eetaabiya alak ng'ālyoontooni.” Yu kāmwooy kuu nyooto, kuwo yēēt ake.

¹⁸ Yu kayyeech :kōōrēēt, kwoorookēniis :riibiik yu kakas kule māmii :Bētērō kuuyu kimēēnkētē kiyēē koyeyakay. ¹⁹ Yu kamach *:Ērōōtē Bētērō amēēbērē kimii wōloo /kikēēkērtooy, kukuur riibiichoo /bokiikum. Nto kuuyu kimēēmuuchē :riibiichoo kurār wōlēē kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto mii yoo, kung'eetee :Ērōōtē Yuuteeya ānkuwo ākoy Kayisareeya ānkōōbuur wōlooto.

Meetaab Ērōōtē

²⁰ Kikiikuchuunchuun *:Ērōōtē āk biikaab Tiirō āk chēbo Sitōōn. Kuuyu kiikoosēē keey :kōōrōōsyēchooto kōōrēētaab Ērōōtē kubo āmiik, /keekwey alamaalyeet nyēē kiruutoochi Ērōōtē. Kisimbokung'āloolchi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Blaasto nyēē kiiyyoonkyinē kaytaab bāytooyiintonoo. Kibokusoomē :bichoo bāytooyiintēēt Ērōōtē kule kuchō :kaalyeet.

²¹ Nto yu kayit :bēsyeēt nyēē /kikiikeekwey kubooyiit tuyēēt, koolaach :Ērōōtē sirookyii chēbo bāytooyiisyēēt. Kibuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkung'āloolchi biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. ²² Yooto kulē :biiko, “Ntēē ng'āloolē kut wuu nyēē kāākuyēk Yēyiin oō, lēyyē!” ²³ Kuuyu king'erēkyi :Ērōōtē kiyēē kimwooy :biiko amēēbērē kiiywey Yēyiin, kuchō *:malayikeetaab Yēyiin areet akeenke ānkukwēr Ērōōtē kumilta! Kyaam :kuutyek kut chokume lētuunoo.

Kiiyey :Barnaaba āk Sāwulō Antyookya

²⁴ Yooto tukul kuyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyityi biiko chēē chaang'.

²⁵ Yu kaakoowaany :Barnaaba āk Sāwulō yiisyonoo kibēēchinē Yēērusālēm, kooyey Antyookya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārko.

13

/Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō

¹ Kimii ām kaniseetaab Antyookya :biiko chēē *wōōrkooyik āk kāānēētik. Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo

kōōrēetaab Kurēēn, Māānāyēēn nyoo kinērē ākoo *Ērōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.

² Nto mii bēsyēēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy Yēyiin ānkukirē kwoomiis, kumwooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt ake kule, “Ōtāboonwoo Barnaaba āk Sāwulō kubo yiisyēēt nyēē !kāākwēchi icheek.” ³ Kunyoo, kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē Barnaaba āk Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba āk Sāwulō Kubrō

⁴ Yu kāākōōyookto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo Barnaaba, kuba ākoy Selewukyaa. Kibeetee mwēēnkēēt ām wōlooto ākoy kuyit Kubrō. ⁵ Yu kayit *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Salaami ām Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kooriikaab saayeeet bo Yuutayeeek. Kiboontootē keey Yoowaana nyoo kiyēētyēēchinootē icheek.

⁶ Kibeesyetaatee :icheek komosaata bo Kubrō tukul ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē /kikēēkuurēē Araab Yēesu. Kiyibē keey :chiichoo kule *wōōrkooyoo.

⁷ Kiyēētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēētaab yēēmoonoto nyēē /kikēēkuurēē Sērkiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintonoo miisin. Kimwaayta /bokēēkuurchi Barnaaba āk Sāwulō kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yit ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁸ Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik ku Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba āk Sāwulō ankusyeeem kumaas kāāsōōtēywēēkaab bāytooyiintonoo simēēyēnchi ng'aleekwaa. ⁹ /Kikiinyiityi Sāwulō (nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bāwulō) Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ānkōōrōōtoot Elimaas.

¹⁰ Yooto, kumwoochi kule, “Ibooyē :inyiing' Kibrōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoo ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyēbo manta! Ibērbēeriisyē 'ankiicham imoosē biiko. Ām nee yu 'kiicham i-ābuchē ng'ālyoontēētaab Yēyiin?

¹¹ Makooraachiing' :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ikor.” Ām areet akeenke, kuker chiichoo :chēēbkēēruut āk mēēnānēēt. Kutorobēnoot kule nto nyōōr chii nyēē kanam āwut sukōōrēētoot. ¹² Yooto, kōōyēnchi :bāytooyiintonoo Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin ām kāāmuukēywēēk kurubta keey āk Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya

13 Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mwēēnkēēt kung'eetee Bāāfō kuboontootē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba ākoy Beerka ām yēēmēētaab Bamfulyaa. Kibakaaktee icheek :Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusālēēm. 14 Yu kāng'eētyēē :icheek Beerka, kuba ākoy Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya. Nto mii yēē ki bēsyeētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek ānkōōbuur ng'wēny. 15 Yooto, / keesuman ng'aleek kukwaanee :kitaabuunekaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :biiko chēē kiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet chiito ake wokuteebē Bāwulō āk Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē māchē :icheek kōōkiimēē biiko.

16 Yooto, kung'eet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut. Nto yityo, kumwoochi kule, "Biikyoo bo *Isrāyēēl āk akweek Kirikiik choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb yiit. 17 Kikwey :Yēyiintēētaab Isrāyēēl mbo kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo kitākumii Miisir ankoong'eetee wōlooto ām kāāmuukēywēēkyii. 18 Kimuytoochi ng'aleekaab bichoo kumii suurkwēēnēēt ām kēnyiisyēk chēē kimāchē kuyitē artam. 19 Kiikarbuus :Yēyiin bōrōryōōsyēk tisab chēē kiminyē Kanaan ānkurōōbchi biikyii kōōroonooto. 20 Kiyib :ng'aleechaa tukul kēnyiisyēk chēē yitē bokolwookik ang'wan āk konom. Yu kāwokukeeyta :yoo, kukōōn :Yēyiin kubāytooyiis :kiirwookik. Kibāytooyiis :ake kōōkēērē :ake ākoy bēsyeēt nyēē kichokubāytooyiisyē * :wōōrkooyoontēēt Sāmweēl. 21 Kimākyi keey :biiko bāytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto, / kiikoochi bichooto Sāwulō araab Kiis nyoo kichōōnēē kōōtaab Beenchamiin. Kibāytooyiis :Sāwulō kēnyiisyēk artam. 22 Yu / kābokiinēm Sāwulō ām bāytooyiisyēēt, kookeeree :Yēyiin *Tāwuti. King'alaalee :Yēyiin Tāwuti nyēē karaam kumwooyē kule, 'Kaakwey Tāwuti araab Yēēsē, kuuyu chii nyēē chāmē :mooyēēnyuu. Makuyey kiy ake tukul kuu wōlēē āmāktooy.' 23 Kiyey :Yēyiin kurutunēē * :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti sukooraraach Isrāyēēl kuu yoo kikiikukuurtoowēēch. Nyooto ku Yēēsu. 24 Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kumānāāchō :Yēēsu, kule kuweek :tukul ām miyootyēēt / ankeebatisan. 25 Nto kumiitē :Yoowaana kōōwoong'tooy yiisyēēnyii, kumwoochi biiko kule, 'Ōsōōtē :akweek kule anii ku ng'oo? Mā :anii Kāārārookiintonoo, nteenee, mii kuchōōnii :nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik.'

13:13 Yēyut. 12:12, 25; 13:5; 15:37, 39 **13:15** Yēyut. 15:21 **13:17** Chuy. 1:7; 6:6-7; Kiruu. 5:15; 7:6-8 **13:18** Chuy. 16:35; Kāāyit. 14:26-35; Kiruu. 1:24-40; Tyēēn. 95:10; Ibu. 3:3-19 **13:19** Kiruu. 7:1; Choos. 14:1; Tyēēn. 78:55 **13:20** Kiir. 2:16; 1Sām. 3:20 **13:21** 1Sām. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15 **13:22** 1Sām. 16:1, 12; 13:14 **13:23** Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11 **13:24** Luuka 3:3 **13:25** Luuka 3:15-16, 19-20

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, kēēyibwook :acheek lōkōōywēchu bo kaararaacheet akweek keseniisyekaab Abraam āk choo mā Yuutayeek choo ōywēyē Yēyiin. ²⁷ Manaachamta :biikaab Yēērusālēēm āk bāytooyikwaa kule *Kāārārōokiintēēt :Yēēsu, yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityiich :yuutēyu ng'aleekaab *wōōrkooyikaab Yēyiin choo /kikēēsumānē *Sabaato ake tukul.

²⁸ Ānkoo kimāmii :lēēlis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu meet, kiikiimchi :bichoo *Bilaato kule kubakach Yēēsu. ²⁹ Yu keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytooy :siruutēk, /bokiirēēkunēē kēētoo /kikēēwuuytoochinē /ānkubokiitōōr kochong'. ³⁰ Nteenee koong'eetee :Yēyiin Yēēsu meet. ³¹ Kikas :biiko ām bēsyōōsyēk chēē chaang' :choo kibēesyētootē tukul kung'eetee Kalilaaya ākoy Yēērusālēēm. Bichooto :chēē mii kumwoochinē biiko kurubta keey āk inee.

³²⁻³³ Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywēk chēē kāroomēch kule kaakootyiich :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek keseniisyek, kiyēē kikiikukuurtoochi mbo kuuko kule mākōōyook wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Nto nyooto ku Yēēsu. / Kēēng'ālōolēē mbo yuutēyu ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kurkeetaab āyēēng' yoo mwooyē kule,

'Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku :anii kōōn ra.'†

³⁴ Nto kurubta keey āk ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākoy kunun :bōōrnyii, mwooyē :Yēyiin kule,

'+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosēē keey

choo kyāākuurtoochinē *Tāwuti.'†

³⁵ Mwooyē mbo :siruutēk ām yēēt ake subak kule,

'-Mēē-āsynē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.'†

³⁶ Kunyoo, yu keewaany :Tāwuti kuyey kiyēē kimākyinē :Yēyiin ām bēsyōōsyēkyii, kume. Yooto /kēēmuchi wōloo /kikēēmuchi mbo kuukaanyii. Kinunchi :bōōrnyii wōlooto.

³⁷ Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee :Yēyiin meet.

³⁸⁻³⁹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āboorwook kule /kēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' kubununēē Yēēsu. Yoo kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy ām taayeetaab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mēēmuuchāktōōs /keeyey kubununēē kiruutēkaab Muusa.

⁴⁰ Oriib keey ām kiyēē kiikung'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin sukung'et māyēyākiis :ng'aleechaa ām wōlēē ōmiitē. / Kikēēmwooy kule,

13:27 Yēyuut. 3:17-18 **13:28** Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 **13:29** Luuka 23:50-56; 24:44 **13:30** Yēyuut. 4:2 **13:31** Yēyuut. 1:8 † **13:32-33** Tyēēnwookik 2:7 **13:32-33** Kiruu. 18:15-18; Yēyuut. 3:22-26; 7:37 † **13:34** Isa. 53:3 † **13:35** Tyēēn. 16:10 **13:36** Yēyuut. 2:29 **13:38-39** Luuka 24:47; Yēyuut. 2:38; 10:43; Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13

41 'Okaste baa, :akweek choo ōmōōntooyiisyē.

Kookas ng'aleechu ankoolat, ānku +mōōbootyē,
kuuyu -mōōchāmtooy kiyēē āyēyē kutōōmiitē kōōrēēt
ānkoo /kākēērārwook.'†"

42 Yu kimii :Bāwulō ākoo Barnaaba kung'ēētyēē *kōōtaab
saayeet, /kēēmwoochi kule, "Tookwaa *Sabaato nyi chōōnii,
bōō-āmweēch ng'aleechu."

43 Kiiyēnchi :Yuutayeek chēē chaang' āk Kirikiik Yēesu anku-
rub mbo Bāwulō. Kiirwookyinoot :Bāwulō āk Barnaaba bichoo
kōōkiimchinē kōōkēnēē keey chamateetaab Yēyiin.

44 Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōroruuch keey :biikaab
*kiriinkēēt tukul bokuyēbchi yit ng'ālyoontēetaab Yēyiin. 45 Yu
kakas :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuu nyooto, kōōtuuyiityi moo.
Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyē. 46 Yooto, kumwoochi
:Bāwulō ākoo Barnaaba bichooto ām nyikanateet kule, "Ki
nyēēng'woong' akweek ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Nteenee kuuyu
kootay :akweek ra ānkōōyibē keey kule mānyoolchook *:so-
boontaab kibchuulyo, kēēwēēkyi kāāsōōtēywēēkyoo wōlēē mii
:bichu mā Yuutayeek. 47 Kimwooy :Yēyiin kule,

'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt
sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik
tukul chēbo kōōrēēt.'†"

48 Nto bēērē kukas :biiko choo kimā Yuutayeek ng'aleechaa
kibo Bāwulō, kung'ērēkiis miisin. Kikoonyit ng'ālyoontēetaab
Yēyiin ankookaasee keey Yēesu :tukul choo /kikiikeetool kun-
yōōr soboontaab kibchuulyo.

49 Kiyestee :ng'ālyoontēetaab Yēyiin yēēmoonooto kumukuul.
50 Nteenee kiwuruur :Yuutayeek chēēbyōōsōōkaab Kirikiik
chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutay-
eek āk booyik chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoo. Kiyey
:bichoo wōōrōōryēēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba
yēēmoonooto. 51 Kiitaarta :icheek tēertit ām kērēēnkōōkwaa
sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē
/kikēēkuurēē Ikonnyaa. 52 Nteenee king'ērēkiis :choo kiiyēnchi
Kiriistō /ānkiinyiityi Tāmirmiryēetaab Yēyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

1 Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba
*kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek kuu kwaak. Kyaamta
ng'ālyoontēetaab Yēyiin nyēē kōōrōōm miisin kut kōōyēnchi
:Yuutayeek āk Kirikiik chēē chaang' Yēesu. 2 Nteenee

† 13:41 Aabak. 1:5 13:43 Yēyūut. 11:23; 14:22; Room. 3:24; Kala. 1:6; 5:1
13:44 Yēyūut. 17:2 13:46 Yēyūut. 3:26; 18:6; Room. 1:16; 2:9 † 13:47 Isa.
49:6 13:48 Yēyūut. 11:18 13:51 Luuka 9:5; Yēyūut. 18:6

kōwuruur :Yuutayeek choo kitay kuchamta Yēesu Kirikiik kukwiil mbo ng'eetaabiya. ³ Kiiwoonkyi :Bāwulō āk Barnaaba bēsyōōs chēē chaang' wōlooto kung'āloolē nyēē kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keyy chamateetaab Yēesu. Kiiboor :Mokoryoontēt kule kibo man :lōkōōywēchoo yoo kiikoochinē icheek kāāmuukēywēēk kuyeyee ng'al chēbo kwōng'uut. ⁴ Kichuunchuunootiin :biikaab kiriinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēēyik. ⁵ Nteenee kinoomnyo :Yuutayeek āk Kirikiik kuboonto keyy kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēēyik ankuwiiree rwoontōōk kubakach. ⁶ Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keyy yēēmēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Lukawoonnya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē / kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē kilēēkitēē yooto. ⁷ Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

⁸ Kumiitē :chiito ake kiriinkoonoo bo Luustra nyēē kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'eetee leekwaanti āmānāāwēēsyēt bēsyēēt ake. Kimii :chiichoo kukēēbuur ng'wēny ⁹ kuyēbchinē yit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō. Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichooto ānkōōnkēt kule kiikoosēē keyy :chiichoo Yēyiin nyēē yēmāktōōs /kiisoob. ¹⁰ Kukuurchi :Bāwulō chiichoo kule, “Ing'eet ānkiyyoony.” Kung'eet :chiichoo areet akeenke ānkuwēēsyētoot.

¹¹ Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa kule, “Nto yu kāākurārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu bi-ich.” ¹² Kikuurēē :bichooto Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē Bāwulō *Ēērmē, kuuyu ki inee nyēē ki ng'ālooliintēēt nyēē wōō. ¹³ Kimii :kōōto ake nyēē /kikēēsooyēē Sēēwus nyēē kilēēkitēē yēē kibo oreet nyēē iwutē kiriing'. Yooto kukwēryoon :kibkōrōs nyēē kiyyoonkyinē kōyooto wuunōōk āk toobtōōk ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut kule kuyēchi mbo Bāwulō kōrōsēēk. ¹⁴ Nteenee yu kakas :Barnaaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kikiiruruukyi keyy :biiko ānkubōlchi kule, ¹⁵ “Murēchu! Ām nee yu sooyey ng'al chēē tēē chu? Ntēē keekerkeeye acheek āk akweek. Kēēmiitē kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch. Oweek-see mosoonkoyeenichu māsāru kiy ānkōōyēnchi Yēyiintēetaab manta, nyoo kiyēyē barak āk ng'wēny, araarayta āk tukuuk tukul choo mii wōlto.

16 Ām bēsyoōsyēk choo kibo taay kyoosyi :Yēyiin kōōrootunwēēk kurub ātēbuutēkwaa. 17 Nteenee tukuuk chēē kāroomēch choo kikōōnook :Yēyiin kōōbooru :yooto wōlēē wuu :inee. Kikōōnook roobta ānkuyēyē kubiityo :āmiik ām bēsyoōsyēk chēē kiikuchōbchi. Kōōnook āmiik chēē chaang' ānkuyēyook ong'erech.” 18 Kimā kuskus kukerehta :mbo Bāwulō bichoo kumayey kōrōsēēchoo ānkoo sinee kiimuukta.

19 Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeek alake Antyookya ākoo Ikonnyaa ānkubokutēwēch biiko kutayee keey mbo Bāwulō ānkōōyēnchi ng'aleekwaa icheck. Kuwiiree :bichooto Bāwulō rwoontōōk ānkōōng'irtiitoot kuwo kiriinkoonooto saang' kubērē tōōs kaakume. 20 Nteenee kukwa :biikaab Kiriistō ānkōōruruuki keey Bāwulō. Kung'eet :Bāwulō ankooyeey ākoy kiriinkoonoo. Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee Luustra ākoo Barnaaba ānkutākyi keey Tēērbē.

Kiyyey :Bāwulō āk Barnaaba Antyookya nyēbo Siiryā

21 Yu kabokuyit :icheek Tēērbē, kwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto ānkōōyēnchi :biiko chēē chaang'. Nto mii lētuunoo, kooyeey kaa. Kibuntēē Luustra, Ikonnyaa ākoo Antyookya nyēbo Bisiitya. 22 Kiititirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul kutas taay kukiilchi ng'ālyoontēētaab manta. Kimwoochinootē biiko kule, “Ākoy kēēbuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām baani bo Kaab Yēyiin.” 23 Kiyēētyēēchi :Bāwulō ākoo Barnaaba kanisoosyek ām wōlto ake tukul kukwey booyik. Kikir :icheek kwoomiis ānkusoochi booyichoo. Nto mii yoo, kōōyokoochi bichooto Mokoryoontēēt nyoo kikiikookaasee keey.

24 Yu kāwokumur :Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmēētaab Bisiitya, kuyit nyēbo Bamfulyaa 25 ankwaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiriinkēētaab Beerka. Nto yityo, kurēkto ākoy kiriinkēēt nyēbo Atalyaa.

26 Nto mii yoo, kubeetee mwēēnkēēt kung'eetee Atalyaa kooyeey Antyookya wōloo /kikiikiyiilchi icheck ām chama-teetaab Yēyiin kubo yiisyēēt nyooto kikiikoowaany. 27 Yu kabokuyit Antyookya, kukuur biikaab Kiriistō. Kirārchi bichooto kiy ake tukul nyēē kikiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheck āk wōlēē /kikeeyaatita kēēlto kookaasee keey :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin. 28 Kiibuurto keey :Bāwulō āk Barnaaba bichoo bo Kiriistō ām bēsyoōsyēk chēē chaang'.

15

Tuuyēēt nyēē kimii Yēērusālēēm

¹ Nto yēē kitākumiitē :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyoorkya, kukwaanee :biiko alake Yuuteeya ankuba wōlooto. Kibokooneet :bichoo mbo ng'eetaabiya. Kimwooyē kule, “-/ Mākiirāroochok, yoo / kamakiimuraatanaak kuu wōloo mwooytooy :siruutēkaab *Muusa.” ² Kiyey :ng'ālyoontoonoo Bāwulō ākoo Barnaaba kukwiil keey āk bichooto kut kuchuunchuun. Nto mii yoo, /kēēmwooy kule kuwo :Bāwulō ākoo Barnaaba kuboonto keey āk mbo ng'eetaabiya alak Yēērusālēēm. /Kikēēmākyinē bokunyōōryo ākoo *lēbkēēyik chuut āk booyik kurubta keey āk ng'ālyoontooni. ³ Yooto, kōō-āmiisoot icheek :kaniseet. Nto yu kimii kumurē Fōyinikē āk Samaaryaa kumwoochi :icheek mbo ng'eetaabiya ām wōlooto kule kikiōōyēnchi :biiko choo mā Yuutayeek Yēēsu. Kiing'ereech :lōkōōywēchoo mbo ng'eetaabiya miisin.

⁴ Yu kabokuyit mbo :Bāwulō Yēērusālēēm, kutorooch icheek :lēbkēēyik, booyik āk biikaab Kiriistō chuut alak. Kiiboorchii bichooto kiyēē kiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek. ⁵ Nteenee king'eētyo * :Farisaayeeek alake chēē kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy kule, “Māchāktōōs */kiimuraatan biiko choo mā Yuutayeek ānkumākyinē mbo kooywey kiruutēkaab *Muusa.”

⁶ Yooto, kukuur keey * :lēbkēēyik ākoo booyik bokoolyeb ng'ālyoontoonoo. ⁷ Yu kabokung'alaalee ām kōōyinto, kung'et :Bētērō ānkumwooy kule, “Mbo ng'eetaabiya, ābērē ōnkēt kule kisimkutoola :Yēyiin kēny ām wōlēē ōmiitē :akweek, ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas ānkōōyēnchi. ⁸ Kiiboorunēē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutayeek yoo kiikoochinē icheek Tāmirmiryēēt kuu yoo kikōōnēēch acheek. ⁹ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi, -mākēēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo. ¹⁰ Kunyoo ii, ām nee yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'eetaabiya kukalab muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē kiimuuch :mbo kuuko? ¹¹ Mēērook oyey kuu nyooto. /Kikiiraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēēch :Mokoryoontēēt Yēēsu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē :nkicheek.”

¹² Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yiit nkinee Barnaaba ākoo Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilātē chēē kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē mii :Kirikiik kubuntēē icheek.

¹³ Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, “Mbo ng'eetaabiya, oyeb yiit baa. ¹⁴ Kāākūrār wēēch :Simōōni wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeek ām taay, kuyēk

cheechii. ¹⁵ Mii :ng'aleekaab *wōōrkooyik chēē ityiichē
yuutēyu ām yoo /kikeesir kule,

¹⁶ 'Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māāyēēwu

ānkuchāāyooong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo kikiiku-
luul.

+Maateech subak wōloo kikiikuburyet

kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,

¹⁷ sukung'eet kucheeng'aat :biiko choo kiikung'ēt Mokory-
oontēēt

āk choo mā Yuutayeeek choo kyaakwey kule kuyēk
cheechuu.

Yēyiin :nyēē kiiboor ng'aleechu ānku inee :nyēē makuyey.'†

¹⁸ Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny kule mākulumchi
:choo mā Yuutayeeek biikaab Yēyiin. ¹⁹ Kunyoo, kaatiil :anii
kule -mookany keeyey kunyikisiyi choo mā Yuutayeeek yoo
mii kuyisu keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin. ²⁰ Yoo kātāwuu
nyoo, okany kēēsirchi barweet kēēmwoochinē kule kutayee
keey kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan
martaayeet. Kutayee keey mbo subak kwoomē bany chēbo
tyoong'in chēē /kakeekul ankutayee keey kwoomē kiisēēnik.*

²¹ Nteenee yoo mächē :chii kuyēk Yuutāyiin, kōōnkētē kiyēē /
kēēmākyinē kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan kiruutēkaab
*Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyēk choo kibo taay
/ānkutākēēsumānē mbo lōkōōywēchoo ām kooriikaab saayeet
ām bēsyēēt ake tukul nyēbo *Sabaato."

*Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo kimā Yuutay-
eek*

²² Nto mii yoo, kootiil *:lēbkēēyik āk booyik kuboonto keey
āk biikaab Kiriistō chuut alak kukwey biiko alak ām biikwaa
/sikiiyookto kubeeta keey Bāwulō āk Barnaaba Antyookya.
/Kikeekwey Yuuta nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule
Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiin :bichoo ām wōlēē mii
mbo ng'eetaabiya. ²³ Kibeeta :bichuutēchu barweet nyēē
mwooyē kule:

Kiisubooyook :acheek lēbkēēyik ākoo booyik.

Kēēmächē kuyityi :lōkōōywēchu biiko choo mā Yuutayeeek
choo mii Antyookya, Siirya ākoo Kiliikya choo kiikuchamta
Yēēsu.

²⁴ Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē :biiko alake
chēē mānāākēēchāmchi :acheek ankubokooyiimaak
mētēwoy ām ng'al chēē kyoomwook :acheek. ²⁵ Kunyoo,

† **15:17** Āmōōs 9:11-12   **15:19** Kala. 5:3   * **15:20** /Kikēēmākyinē biiko choo
mā Yuutayeeek ānkuming'tooy keey Yuutayeeek kule kukir tukuuk ang'wan choo
/kēēng'āloolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo 18:6-18.   **15:20** Laawi. 18:6-18; 17:10-15;
Yēyuut. 15:29; 21:25; 1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33   **15:21** Yēyuut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18
15:22 Yēyuut. 15:40; 16:19; 17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1   **15:24** Kala. 1:7;
5:10

kookiisoot :acheek tukul kule keekwey biiko ānkiiyooku kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keey Barnaaba ākoo Bāwulō, choo chamanikyoo, ²⁶ choo kookuchamta soboonwēkwaa kubo kaayneetaab Mokoryoontēenyoo, Yēesu Kiriistō. ²⁷ Kunyi, kākiiyooku Yuuta ākoo Siila kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiin. ²⁸ Kookootiil :Tāmirmiryēetaab Yēyiin ankiitiil :nkacheek kule -/makiing'ireenaak kiruut chēē chaang'. Nteenee ²⁹ osaanee keey āmit choo /kākēesooytoochi āynātōōs ankootayee keey bany bo tyoong'in chēē /kēēkulē, kiisēēn āk martaayee. Karaam yoo kooyey kuu nyooto. Chameetaab keey.

³⁰ Kunam :bichoo baanta kurēkto ākoy Antyookya. Kikuur kaniseet tukul ānkōōkoochi barwaanaa. ³¹ Yu /kakeesuman lōkōōywēchoo, /kēēng'ērēkyi kuuyu kiikiimē biich. ³² Kiititiirēē :Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yēyiin biiko ng'al chēē chaang'. ³³ Yu kāākubēēni :bichoo /kikiiyooktooy wōlooto bēsyōōsyēk chēē ng'eri, kung'ēētyo kumāchē kooyeey wōloo /kikiiyookunēē. Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta tāloosyēēt.† ³⁵ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēetaab Yēyiin ku-boonto keey āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēēto :Barnaaba Māārkō

³⁶ Yu kaakukeeyta :bēsyōōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba kule, “Murooni, ikany baa, kēēruutoochinootē mbo ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyēk tukul choo kiikyaamtaatee ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Māchāktōōs kiinkēt wōlēē wuu :soboonwēkwaa.” ³⁷ Kimāchē :Barnaaba kule / keebeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō. ³⁸ Nteenee kiisoot :Bāwulō kule kimayemaat kubeeta Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchuyee keey yiisyonoo. ³⁹ Kichuunchuun :Bāwulō āk Barnaaba nyēē kōrōōm kut kubchey keey. Kiwēēto :Barnaaba Māārkō ām mwēēnkēēt kutākyi keey Kubrō. ⁴⁰ Nteenee kikwey :Bāwulō Siila kule kuwēēto keey. Kisaay :mbo ng'eetaabiya kōōbēruur icheek :Yēyiin, nto mii yoo, kuba. ⁴¹ Kiwēēsyētootēē :Bāwulō yēēmēetaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē kanisoosyek.

16

Kiiyum :Bāwulō Tēmētēwō

¹ Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēērbē anku-keeyta ākoy Luustra wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē

15:29 Yēyuut. 15:20   15:32 Yēyuut. 11:23, 27   † 15:33 Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēetaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule kung'ētunēē wōlooto.   15:37 Yēyuut. 12:12   15:38 Yēyuut. 13:13   15:40 Yēyuut. 15:22; 14:26

/kikēēkuurēē Tēmētēēwō. Ki lakwataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēēsu. Nto kwaan ku Kirikiin. ² King'āloolēē :mbo ng'etaabiya Tēmētēēwō ām Luustra ākoo Ikonnyaa nyēē karaam. ³ Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēēto keey Tēmētēēwō. Kunyoo, /kikiimuraatan kubo Yuutayeeek chēē kiminyē wōlooto, kuuyu kiinkētē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan. ⁴ Kibuntootēē kiriinkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *lēbkēēyik āk booyik ām Yēērusālēēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata. ⁵ Kunyoo, kikimkimiitu :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēchooto ankookaasee keey Yēēsu miisin. Kitāsyinē keey :laating'waa bēsyō ake tukul.

⁶ Kiwēēto keey :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēēsyētootēē yēēmēetaab Fruukya āk nyēbo Kalatyaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaamta ng'ālyoontēt ām yēēmēetaab Eesya. ⁷ Yu kabokuyit kiyōōtēētaab Misiiya, kusyeem kule kuba yēēmēetaab Biituunnya, nteenee mānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēēsu. ⁸ Yooto, kukeeytee Misiiya ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēēt ām Turoowa

⁹ Yu kayit kwēēmooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Bāwulō. Kikas chiito ake nyēbo Maketoonnya kukēēyyo ānkumii kusoomē inee kule, “Bāwulō, ānkiichōō Maketoonnya chēēyēētyēēchēēch.” ¹⁰ Yu kēēnkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo, keeyeyte keey areet akeenke keebe Maketoonnya, kiiwoonkyinē kule kāākukuurēēch :Yēyiin bokyoomchi bichoo lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiweek :cheebyoosyeet ake ām Filiibi nyēē /kikēēkuurēē Liitya

¹¹ Yooto, kēēng'ēētyēē Turoowa ankeebeetee mwēēnkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyēēt nyēē kirubē keeyit Neeyabooli. ¹² Nto yityo kēēng'ēētyēē yooto ankeebeetee kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *kiriinkooni ām yēēmēetaab Maketoonnya ankikiikunam :kōōrēētaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēnii wōlooto.

¹³ Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorte yēē kisooyēē :Yuutayeeek. Kiibuur ng'wēny ānkēētoowu kēēng'āloolchi chēēbyōōsōōk chēē kikiiruruukyi keey yooto. ¹⁴ Kimii :cheebyoosyeet ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Liitya nyēē kyooltootē sirooy chēē ki ārroonēch chēbo āliisyēēt nyēbo

barak miisin. Kichōōnēē :cheebyoosyaanaa kiriinkēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Tyaatiira ānkikutunkyinē Yēyiin. Kiyey :Yēyiin cheebyoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō. ¹⁵ Yu /kabokeebatisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, “Yoo ōchāmē kule āyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēni kōōnyuu.” Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'eetee chēēbto ake

¹⁶ Nto mii bēsyēēt ake, yēē kikēēmiitē kēēbēētii yēē / kikēēsooyēē, kutuuyēēnēēch :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēēk. Kiyibchinē :chēēbi biikyii choo kiyēchinē yiisyēēt beesaanik chēē chaang' chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo. ¹⁷ Kiinoomootēēch :chēēboo kukuurchinootē barak kule, “Yēchinē :bichu yiisyēēt Yēyiin nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/ makiiraraaktaak.” ¹⁸ Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyōōsyēk chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto, kuweech key :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo kule, “Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō kule ichuwunee chēēbi.” Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo areet akenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

¹⁹ Yu kakas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yiisyēēt kule kāākubot :kēēlng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam Bāwulō āk Siila ānkukweryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikum. ²⁰ /Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, “Yuutayeek :bichu! Mii kuyibu wōōrōōryēēt kiriinkēēnyoo. ²¹ Inēētē biikyoo kurub ātēbuttek chēē mānyoolchēēch acheek biikaab Rooma.” ²² Yu kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi key yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, “Ōbuutēē sirook ānkōōbir!” ²³ Yu /kāākēēbir, /bokeekerta kō. /Kikiikāloonchi riibiintēētaab kōyooto kuriibso nyēē karaam. ²⁴ Kiwēēto :riibiin-toonoo Bāwulō āk Siila ankuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo āriit /ankiikiichee kēēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiiliilee musukoochoo nyōōrōōrōōnik.

²⁵ Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostooy, kimii :kibrati-isyek chuut alake kuyēbchinē yīit.

²⁶ Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt ankooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiis :kurkootik tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōōrōōrōōnik choo /kikikeeratee chii ake tukul. ²⁷ Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibsē. Nto bēē

16:14 Yëyuut. 17:4

16:15 Yëyuut. 8:36; 16:33; 18:8; 19:5

16:16 Yëyuut. 19:24

16:17 Luuka 4:34, 41; Yëyuut. 19:15

16:18 Yëyuut. 3:6

16:20 Yëyuut. 17:6

16:23 2Kōōr. 11:25; 1Tēēs. 2:2

kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē kule kubusuy keey kubērē tōōs kāākumwēy :kibratiisyeek.
²⁸ Nteenee kubōlchi :Bāwulō kule, “So! Imāchē i-āmchi keey nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu.” ²⁹ Kumwooy :riibiintonoo kule, “Ōkwēng'woo, baa, maata!” Kuryaakta ām bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kērēēnkōōkaab Bāwulō ākoo Siila. ³⁰ Yooto, koomut :chiichooto mbo Bāwulō kukwa saang' ānkumwoochi kule, “Murēchu, +maayey :anii kule nee / sikiiraraachaa?” ³¹ / Kēēkētyi kule, “Māchāktōōs iyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu. Yoo ! keeyey kuu nyooto, +/ makiiraraachiing' āk kang'uung' kumukuul.” ³² Yooto, / kyoomchi chiichooto ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk biikaab kanyii. ³³ Kiwēēto :chiichooto icheck kwēēmowuunooto ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yooto / keebatisan chiichoo āk biikaab kanyii tukul. ³⁴ Kikwēryoot Bāwulō āk Siila kō ankubay. King'ērēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

³⁵ Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab riibiintonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, “/Kākēēmwooy kule ityaakte bichoo.” ³⁶ Yooto, kumwoochi :riibiintonoo Bāwulō kule, “Kāākumwooy :kiirwookichoo kule /kiityaaktaak. Kunyoo, obeete kaalyeet.” ³⁷ Nteenee kumwoochi :Bāwulō bichoo /kikiiyooku kule, “Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē chaang' :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēēyēku sinee :nkacheek biikaab Rooma. Kokerteech mbo subak kāābēērit. Kunyoo ii, ām nee yu māchē :icheek kootyaakteech kibchamumu? -Māwuu nyoo mbo kisich! Bōōmwoochi kukwa :icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuyte.”

³⁸ Kibokumwaayta :bichoo ng'aleechaa. Nto yu kēēnkēt :kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēētaab Rooma, kunam kuut. ³⁹ Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyeetaab kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung'eētyēē kōyooto ankusaaysaay kule kung'eētyēē :icheek kiriinkoonooto.

⁴⁰ Yu /kābokēēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab Liitya. Kinyoorta mbo ng'eetaabiya wōlooto. Kiititiir icheck, nto mii yoo, kubēēchi keey.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

¹ Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēētaab Āmfibōōli āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēētaab Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *:kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeeek. ² Kwoomchi :icheek Yuutayeeek chēē kimii wōlooto

ng'ālyoontēetaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyēytooy kwaak. Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet ām bēsyoōsyēkaab *Sabaato sōmōk, kurubta keey āk siruutēkaab Yēyiin. ³ Kirārchi :Bāwulō biiko ng'aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet. Kimwooy kule, “Yēesu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyoonu.” ⁴ Kichāmchiin :Yuutayeek kereeryaanto ng'aleekaab Bāwulō ānkuris icheek. Kiiyēnchi nkicheek :Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang' chēē kitookunootiin.

⁵ Nteenee kimēēchi :moo Yuutayeek alak. Kibokōōroruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang' :biiko ānkutoow wōōrōōryēēt ām kiriinkoonoto. Kiba :bichoo areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Chāāsōōn bokucheeng'ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto, sukukwēryoot ākoy kōōk. ⁶ Nto yu kimānāānyōōr, kunam Chāāsōōn āk mbo ng'eetaabiya alak ankoobarbaartaat ākoy taayeetaab kāāntōōyikaab kiriinkoonoto. Kibōloobōl :bichoo kule, “Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul neennyi kookukwa ākoy wōli. ⁷ Yu kabokukwa wōli, kutaach :Chāāsōōn ām kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk tukul chēbo *Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake nyēē kālē / kēēkuurē kule Yēesu.” ⁸ Yu kabokukas :biiko ākoo kāāntōōyikaab kiriinkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryet. ⁹ Nto mii yoo, / kēēmwoochi Chāāsōōn āk alak kule kukwey beesaanik chēē keetyaaktee keey /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

¹⁰ Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng'eetaabiya Bāwulō ākoo Siila kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek.

¹¹ Ki kāroomēch :ātēbuutēkaab Yuutayeekaab Bereeya kusiir chēbo choo bo Tēēsālōōnikē. Kiityookootiin :moonikwaa kumāchē kule kuyēbchi yiit ng'ālyoontēēt. Kiirōōtootē siruutēk ām bēsyoō ake tukul kukas kule ki man :kiyēē kimwooyē :Bāwulō. ¹² Kiiyēnchi :Yuutayeek ku chaang'. Kiiyēnchi :nkicheek Kirikiik chēē kitookunootiin chēē chaang', booyik āk chēēbyōōsōōk.

¹³ Nto yu kēēnkēt :Yuutayeek choo kimiitē Tēēsālōōnikē kule kimii :Bāwulō kwoomtēē ng'ālyoontēēt Bereeya, kuba wōlooto bokōōwuruur biiko. ¹⁴ Yooto, kukwēryoot :mbo ng'eetaabiya alake Bāwulō kuwo komosta nyēē kibo tabantaab araarayta.

17:2 Yēyūut. 9:20; 13:5, 14, 44; 14:1; 16:13; 17:10, 17; 18:5, 26; 19:8-9; 28:17 **17:3** Luuka 24:44; Yēyūut. 5:42 **17:4** Yēyūut. 13:50; 16:14; 17:17 **17:5** Room. 16:21 **17:6** Yēyūut. 16:19-20 **17:7** Luuka 23:2; Yoowa. 19:12 **17:9** 1Tēēs. 2:1-2 **17:11** Yoowa. 5:39 **17:12** Yēyūut. 11:18 **17:13** Yēyūut. 14:5, 19; 1Tēēs. 2:14-16

Nteenee kung'ëtunēē :Siila ākoo Tēmētēwō Bereeya. ¹⁵ Kii-āmiisoot Bāwulō ākoy *kiriinkēētaab Aaten. Nto mii yoo, kooyeey āk ng'ālyoo nyēē kiyibchi Siila āk Tēmētēwō kule kimāchāktōōs :icheek kusarta keey areet akeenke bokutuuyo āk Bāwulō.

Kumiitē Aaten

¹⁶ Nto kutākumiitē :Bāwulō kukānyisiyē ām Aaten, kung'woonchi yu kawokukas kule kiboontootē :biikaab kiriinkoonoto āynātōōs chēē chaang' chēē / kēēkutunkyinē. ¹⁷ Yooto, kōōrwookyī :inee Yuutayeek ām *kōōtaab saayeet yēē ki Sabaato kunam wōlēē miitē :Kirikiik chēē kiiywēyē Yēyiin. Kiirwoochē mbo subak bēsyō ake tukul ām wōloo chaang' :biiko āk Kirikiik chēē kanyoorta wōlooto. ¹⁸ Kikwiil :biiko alake Bāwulō chēē kimwooyē kule ibēliisyē :ng'erekweek ām kōōrēēt tukul, ankukwiil mbo :alake chēē kiikoosēē keey kiirnātēēng'waa / ānkimākēēwēēchē. Kiteebēē keey :alake kule, “Chokwooltumoonchinē ng'oo :nyi ēē?” Kimwooy :nkicheek alake ām yooto kule, “Nto yu wuu nyēē māchē kule kōōrēēchēch kule kēēkutunkyi āynāt nyēē mā nyēenyoo.” Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bāwulō kwoomchinē biiko kurubta keey āk Yēesu āk ng'eeteetaab meet. ¹⁹ Nto mii yoo, / kēēkweryoot Bāwulō ākoy yēē kibo lekemeet ake nyēē / kikēēkuurēē Areeyobaako yēē kibo kāābkiirwook. Nto yityo / keeteebēē kule, “Mwoowēēch, baa, inēētē nee :ng'aleechu imwooyē? ²⁰ Imiitē iyibwēēch ng'al chēē leelach kule keekas. Kunyoo, kēēmāchē kiinkēt kule ibooru nee.” ²¹ Kikicham :biikaab Aaten ākoo biiko alak kōōwoonkyinē āsiiswēkwaa kuyēbchinē yīit ng'al chēē leelach.

²² Yooto, kōōyyo :Bāwulō ām kōōkwoonoo bo Areeyobaako ānkumwooy kule, “Lēyyē, biikaab Aaten! Ānkētē sinee kule ām kēēlto ake tukul kyoocham osooyē. ²³ Kāānkāābērē āwēesyētootēē wōlto ake tukul, ānyōōru tukuukwook chēē okutunkyinē. ! Kaakas mbo yēēt ake yēē / kikeesir kule: YĒYIIN NYĒĒ -/MĀKIINKĒTĒ. Kunyi, nee :kiyoo kyōōkutunkyinē āmēēbērē kyōōnkētē? Kiyooto nanyuun nyi āmiitē wāā-āmwook.

²⁴ Yēyiin nyoo kiyēyē kōōrēēt āk kiy ake tukul nyoo mii āriit, ku Mokoryoontēētaab barak āk ng'wēny nyēē mēēbērē minyootē koorin chēē tēēkyinootē :biich. ²⁵ Māmāchē kiy ake tukul nyēē imuuchē :biiko kōōkoochi, kuuyu inee :nyēē ikoochinē chiī ake tukul soboonto ākoo kiy ake tukul. ²⁶ Kiyey :Yēyiin chiito akeenke kurook. Nto mii yoo, chokurōōbunēē keey :biiko mooyēētaab chiichoo sukung'et kuminy kōōrēēt. Kīsat

mbo subak :Yēyiin bēsyoōsyēk chēē mākuminyēē :bōrōryōōsyēk kōōrēēt āk wōlēē mābokuminyoot. ²⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'eet kutorobēnoot :biiko nto anyuun kunyōōr inee, ānkoo sinee mēēbērē kiilōōyiityi keey chii ake tukul ām acheek. ²⁸ Nto kimāmiitē :inee, nto -mākēētinyē soboonto. Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēēyēku :nkacheek cheechii.' ²⁹ Kunyoo, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, keekerkeeye āk inee. Māmāchāktōōs kiisōōtē kule kerkeey :Yēyiin āk tukuuk chēē kiyēyiisyēē :biiko ng'oomnānēēt ankung'ulunee *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet. ³⁰ Ām taay, kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērbēēryo nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē ra chii ake tukul kule māchāktōōs :chii kureeny keey. ³¹ Kiikuchōb :Yēyiin bēsyeēt nyēē ikuumunēē biich ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'eētēē chiichooto meet."

³² Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo ng'eteetaab meet, kuroorchi :alake Bāwulō, nto alak kumwooy :choo kule, "Tēēchōō subak tāchēē-ām wēēch ng'aleechaa ēē, wē." ³³ Yooto, kubakaakta :Bāwulō bichoo. ³⁴ Nteenee kikiilchi :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām bichooto kiyyēnchinē, kimii :akeenke nyēē /kikēēkuurēē Tyoonisyō nyēē ki akeenke nyēē kibo kōōkwēētaab Areeyobaako ākoo mbo nkinee cheebyoosya nyēē /kikēēkuurēē Tamaari āk nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

¹ Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'eetee :Bāwulō Aaten ānkuwo ākoy Kōōriintō. ² Kinyoorta wōlooto Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Akiila. Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Bōōntō. Kitākuchōōnēē :chiichooto kōōrēētaab Itaalya kuboontoonoo keey cheebyoosyeenyii nyēē /kikēēkuurēē Brisiila. King'eētyēē :bichoo Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawutiyo nyēē ki bāytooyiintēētaab wōlooto kule kung'eētyēē :Yuutayeek tukul Rooma. ³ Nto kuuyu kiyēytooy :Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik, yiisyēēt nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto keey sukuyēyiisyē :tukul. ⁴ Kiwēētii :Bāwulō wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeeet bēsyo ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule nto yis Yuutayeek āk Kirikiik.

⁵ Yooto, kuchōōnēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Maketoonnya, kunyōōru Bāwulō kōōkiilchinē keey amtaayeetaab

17:26 Kiruu. 32:8; Āyub 12:23   **17:27** Cherem. 23:23-24   **17:29** Isa. 44:9-20; Yēyuut. 19:26   **17:30** Yēyuut. 14:16; Room. 2:4; 3:25   **17:31** Yēyuut. 10:42
18:2 Yēyuut. 18:18, 26; Room. 16:3; 1Kōōr. 16:19; 2Tēm. 4:19   **18:3** Yēyuut. 20:33-34; 1Kōōr. 4:12; 9:12-18; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:7-9

ng'ālyoontēēt kumwoochinē Yuutayeek kule Yēesu ku *Kāārārōokiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu. ⁶ Nteenee kikwiil :Yuutayeek Bāwulō ānkuchubsēt. Nto mii yoo, kōōrēk :Bāwulō kābuutiinyii ānkubirto kulēlēkyi keey :tēertit bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi kule, “Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Ābēērē keey :anii. Kunyi, kung'eetee raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.”

⁷ Yooto, kung'eetee :Bāwulō kōyoo bo saayeeet ānkuwo kayta ake nyēē kilēēkitēē yooto nyēbo chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kikutunkyinē Yēyiin. ⁸ Kimii :chiito ake nyēē kiyyoonkyinē kōyooto bo saayeeet nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēesu. Kiyyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt /ankeebatisan.

⁹ Nto mii kwēēmowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēēt kule, “Bāwulō, -mēēmuy. Itas taay i-ante lōkōōywēk, ¹⁰ kuuyu kēēboontē keey :tukwaay nyēē mākooy kuyeyeeniing' :chii kiy. Āboontē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni.” ¹¹ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyiiit akeenke āk ārook lo kōōnēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹² Yu kitākōōyyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāliiyō yēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keey :Yuutayeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukwēryoot ākoy kōōk. ¹³ Yu /kakiyyiitita, kumwooy :bichooto kule, “Mii :chiichi kuwēēchē biiko kule kukutunkyi Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo.” ¹⁴ Nto baanta nyooto mächē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeek kule, “Nto kōōng'unyng'uunkyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'ōōki nyēē /kakeeyey, nto kāāyēbchinē yiiit. ¹⁵ Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, koynōōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo.” ¹⁶ Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'. ¹⁷ Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiyyoonkyinē *kōōtaab saayeeet. /Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiyyeey :Bāwulō Antyookya

¹⁸ Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyōōs chēē mā tyaa. Nto mii yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumächē kule kuwēētēē mwēēnkēēt kutākyi keey Siirya. Kiboonto keey Brisiila ākoo Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya

kutākukānyē kuwo, /kēērwookyi buutēēk kuuyu kikiikoowaal keey kōōtāboonchi keey Yēyiin. ¹⁹ Yu /kaakeerwaach, kuanam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō, kubakaakta :Bāwulō Brisiila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey ānkōōwut *kōōtaab saayeet ānkutoow kōōrwooch āk Yuutayeek. ²⁰ Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey tukul, nteenee kitāyiis. ²¹ Nto yu kimii kung'eētēē yooto kumāchē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +māāyēēwu.” Yooto, kung'eetee Ēfēēsō.

²² Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii wokoosubaay kaniseetaab Yēērusālēēm. Yu kābēk :bēsyoōs chēē ng'ēri, kurēkto Antyookya. ²³ Kibēēni nkinee wōlooto bēsyoōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsyoōtootēē komoswookik chēē chaang' chēbo yēēmēetaab Kalatyaa āk nyēbo Fruukya kōōtitiirrootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yiisyēēnyii

²⁴ Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē kibo *kiriinkēetaab Alekisaantrya. Ki chii nyēē ki kibsuman-nyaa ānkiboonto kiirnātēēt nyēē wōō miisin ām komostaab siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō. ²⁵ /Kikiiki-ineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'āloolēē Yēesu ām mooyēēt akeenke, kōōnēētē ām kēēlto nyēē karaam kurubta keey āk Yēesu, nteenee, kiinkētē baateey kurubta keey āk bātisāniisyēetaab Yoowaana. ²⁶ Kitoow :chiichooto kung'alaal nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayeet. Yu kāwokuyēbchi yiit :Brisiila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa ānkubokurārchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk kēēltaab Yēyiin.

²⁷ Yu kimāchē :Ābōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee :mbo ng'eetaabiya / ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē kimii yēēmēetaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē, kuyēētyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi Yēesu kubununēē chamateetaab Yēyiin. ²⁸ Wuu nyooto, kuuyu kiibēl :inee kwiilateetaab Yuutayeek ām nkuruuk tukul kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutēk kule *Kāārārookiintēēt :Yēesu.

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

¹ Nto yu kitākumiitē :Ābōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokunyoorta wōlooto rubiik alak. ² Yooto, kuteebee :inee bichooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yu kābōōyēnchi, nto nee?” / Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” ³ Kuteebee subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” / Kēēkētyi kule, “Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.” ⁴ Yooto, kumwoochi :Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek :biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito nyēē kimākuchō ām lētuunyii. Nto chiichooto ku Yēēsu.” ⁵ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, / keebatisan bakeenke ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu. ⁶ Yu kātiinyēē :Bāwulō bichooto āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kung'alaal :alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē kiiboorchī :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām kuutiit nyēē kiinkētē. ⁷ Kimāchē kuyitē :laatitaab bichooto tukul taman āk āyēēng'.

⁸ Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeet ānkwoomtooy lōkōōywēk ām nyikanateet. Kyaamta lōkōōywēchoo ārook sōmōk kōōrwoochē āk biiko kumāchē kule nto yis kurubta keey āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. ⁹ Nteenee kiiyaam :biiko alake mētēwoy. Kimwooy mbo ām taayeetaab biiko ng'al chēbo rōkōs kurubta keey āk 'kēēltaab Yēēsu.' Kunyoo, kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēēto keey biiko choo kikiikuchamta Yēēsu. Kiirwookyinēē kaniseetaab bēsyō ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiiyyoonkyinē :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Turaano. ¹⁰ Kitas taay :inee kuu nyooto kēnyiiisyēk āyēēng' kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē kiminyē yēēmēētaab Eesya ng'alyoontēētaab Yēyiin, kunam wōlēē mii :Yuutayeek ākoo Kirikiik.

¹¹ Kiyey :Yēyiin tukuuk chēē / kiilātē kubuntēē Bāwulō. ¹² / Kyāānkēēyib mbo ankoosyek āk sirook chēē kikiikutiiny :Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs ānkuchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

¹³ Kimii :Yuutayeek alake chēē kibērē nto ibēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Kisyēēmē kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu ām choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē kumwooy kule, “Āmwoowook ām kaayneetaab Yēēsu nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!” ¹⁴ Biiko alak ām chooto ku wēērin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /

kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō. Yu kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto, ¹⁵ kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yēēsu ānkāānkētē ng'ālyoo kurubta keey āk Bāwulō, nto akweek ku ng'oo?” ¹⁶ Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat bichoo ankooluukset nyēē -/ mākyoomu kut kunyulee ng'wēny. Kiryaakta :bichooto kuba saang' kōōbēēnootē / ankaakesaksakanee sirook kule tōng'!

¹⁷ Yu kābokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeek ākoo Kirikiik chēē kiminyē Ēfēēsō, kumuuyo :tukul. /Kikiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēt Yēēsu miisin. ¹⁸ Kikwa :biiko chēē chaang' choo kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy choolwookātēēng'waa. ¹⁹ Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoyeenik ankubokubeel kitaabuunekwaa kukāsē :biiko. Nto bēre kōōyit :bichooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesaan chēē mātēē chu. ²⁰ Ām kēēliitēnyī kuchamta :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kiyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkunyōōr nkuruuk.

²¹ Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule kuwo Yēērusālēm kumāchē kule kubuntēē Maketoonnya āk Akaaya. Kimwooy kule, “Yoo kāābuur wōlooto, +māāruutoochi Rooma nkinee.” ²² Yooto, kōōyookto Tēmētēwō ākoo Er-aasto chēē kiyētyēēchinootē kuba Maketoonnya, nteenee king'ētunēē :inee yēēmēētaab Eesya bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

²³ Kitoow keey :wōōrōōryēēt ām Eesya nyēē mā mining' kurubta keey āk kēēltaab Yēēsu. ²⁴ Kimii :kiitoong'iintēt ake nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēryō. Kiitoonyē :chiichi kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Ārtēmiis nyēē āynāt koorko kung'ulunēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yi-isyoonoo. ²⁵ Yooto, kukuur :Tēmētēryō bichooto āk alak chēē kiyēyē yiisyēēt nyēē wuu nyooto ānkumwoochi tukul kule, “Murēchu, ōnkētē kule kēēboorē :acheek miisin ām yiisyooni. ²⁶ Kookasee mbo koonyekwook āk yiitiik kule kookuweech :chiichi /kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ām wōli bo Ēfēēsō āk yēēmēētaab Eesya kumukuul. Mwooyē :chiichi kule ng'al chēbo bēērbēēryō /kēēkutunkyinootē tukuuk chēē yēyootē :biich ām āwunnyēkwaa. ²⁷ Mii :miyootyēēt nyēē mākutook āmēēbērē baatey kule +/makeenyiil yiisyoonyoo, nteenee makuchwees :biiko kōōtaab Ārtēmiis. Inee :nyoo /kēēkutunkyinē ām yēēmēētaab Eesya tukul āk kōōrēēt kumukuul. Yoo karubta yuutēyu, mākubot :wōōyinto nyoo boonto.”

²⁸ Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēēr ānkubōloobōl kule, “Wōō *Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!” ²⁹ Kuchēy

:taariiryet ām *kiriinkēēt kumukuul. Kunam :biiko chi-ito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāyō ākoo ake nyēē /kikēēkuurēē Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ānkiboontootē keey Bāwulō ām baannyii. /Kikeesar bichooto ākoy yēēt ake yēē /kikēēkāsēē ārēērōōsyēk. ³⁰ Kimach :Bāwulō kule kuwo wōlooto kimii :bichoo, nteenee kuket :rubiik. ³¹ Kiisōōw Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē ki wōōyēch ām yēēmēēt kule māwo wōlooto.

³² Kichuunchuun :biiko tukul ām yooto. Kimwooyē :alake chu, kumwooyē :alake choo. Kimēēnkētē mbo :biiko chēē chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto. ³³ Yooto, kuwunukto :Yutayeeek Alekisaanta kuwo taay /ānkēēbōloobōlchi kung'alaal. Kumwechee biiko āwunnyēk kule kusiisyo sukung'eet kumwooy ām taayeetaab biiko ng'ālyoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa. ³⁴ Nto yu kābokōōnkēt :biiko kule ākoo ki Yuutāyiin :Alekisaanta, kōōchuulyo ām āsiiswēk āyēēng' kukuurchinē barak kumwooyē kule, “Wōō :Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō.”

³⁵ Yooto, koosiis icheek :chiito nyēē wōō nyēbo kiriinkoonooto, nto mii yoo, kumwoochi kule, “Murēchu bo Ēfēēsō! -/ Mākiinkētē ām kōōrēēt kumukuul kule *kiriinkeētaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Ārtēmiis nyoo wōō āk mbo kitōōntōyēenyii nyoo /kikiirārooku kuchōōnēē barak? ³⁶ Kunyoo, kuuyu -/mākēētuuchē ng'aleechu bo man, kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēlētēēlēnē. ³⁷ Kōōkwēru bichu kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Ārtēmiis nyēē miyaat, nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kuchoor kiy. ³⁸ Yoo ākoo boonto :Tēmētēeryō āk biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt ng'ālyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii :chii, kuyootootiin :kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēēmēēt chēē wōōyēch. Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto. ³⁹ Nto yēē kātākumii :ng'ālyoo nyēē kātōōmāchē tōōmwoowu, kumāchāktōōs /kiilyeb ām kōōk. ⁴⁰ Kuu wōloo wuu kuu nyiitēnyi, kēēmiiitē :acheek yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy kule acheek :chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākiis. Māmii :wōlēē kēētuktooy keey ām ng'aleechu.” ⁴¹ Yooto, koochecheey bichoo kubēēchi keey.

20

Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab Maketoonnya āk Akaaya

¹ Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō /bokēēkuurchi rubiik. Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi chameetaab keey ānkuwēēchi keey :inee Maketoonnya.

² Kiwēesyētootēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek chēē chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēmēētaab Kiriki.* ³ Kibēēni wōlooto ārook sōmōk.

Kumii kuyēytooy keyy kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy Siirya, kusēw kule kikiikuyey :Yuutayeek ruurumuut kule / keebakach inee. Kunyoo, koosoot kule kooyeey kumur Maketoonnya. ⁴ Kiwēeto keyy chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkēētaab Bereeya, Aristaarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēēsālōōnikē, Kāyō nyēē kibo Tēērbē, Tēmētēēwō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē kibo :tukwaay yēmēētaab Eesya. ⁵ Kisimkoonto :bichooto ankubokukanyeech Turoowa. ⁶ Yu kāākubēk :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi keebeete mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk muutu, kiyyoomē keyy āk biiko chuut ām Turoowa ānkēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk tisab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

⁷ Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul yēēt akeenke sikyoomchiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō biiko ng'ālyoontēēt ākoy kwēēmooy kwēēn kuuyu kimāchē sukuwo yu kāyyēēkunēē. ⁸ Ki chaang' :taariinek chēē kilāytōōs ām koroofa wōli kikēētuytōōsii nyēē king'ētu :maat. ⁹ Kimii :āybēēryoontēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Ēwutukō nyēē kimii kukeēbuur yēē kibo tiriisya. Kinam āybēēryoontoonoo :rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay kwoomu lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofeet nyēē kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bēē / bokeenam, kukaakume. ¹⁰ Yooto kurēkto :Bāwulō ankuwokwaamut chiichooto ānkumwoochi biiko kule, “-Mōōmuuyē, nto yu tākusoboot.” ¹¹ Kooyeey :tukul koroofa. Kubetes :Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankutas taay kung'alaal kuyyeech. Nto yu kayyeech, kuwēēchi keyy. ¹² Yooto, / kiimut āybēēryoontoonoo kuwo kaa kukāākusob. Kibāybāyiitu :bichooto miisin.

Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Ēfēēsō chameetaab keyy

¹³ King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keyy kiriinkēētaab Aaso nteenee kikeebeete mwēēnkēēt ākoy wōlooto. ¹⁴ Yu kāwokunyōōrchēēch :Bāwulō Aaso, kēētākyi keyy Mituleen nyoo kiikwēēn :bēēko. ¹⁵ Nto mii yu kāyyēēkunēē, kēēng'ēētyēē yooto ām mwēēnkēēt ankeebe ākoy Kiiyoos. Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, kyaay ākoy yēēt ake yēē / kikēēkuurēē Sāāmō. Nto

* **20:2** Ki kaayneet ake nyēbo yēmēētaab Akaaya. Kitēbunēē :Bāwulō *kiriinkēētaab Kōōriintō ām Akaaya. **20:4** Yēyut. 16:1; 19:29; 21:29; Ēfēēs. 6:21 **20:7** Yēyut. 2:42, 46; 1Kōor. 16:2; Ng'oong'. 1:10 **20:10** 1Bāy. 17:21

yu kāyyēēkunēē, keeyit kiriinkēētaab Milēētō. ¹⁶ Kikiikootiil :Bāwulō kule kukeeyta kumur Ēfēēsō simēēboot āsiiswëk ām yēēmēētaab Eesya. Kimii kusārtooy keey kumāchē kule yoo keemuuk, kuyit Yēerusālēēm yēē bēsyēētaab *Bēentëkōōst.

¹⁷ Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto /bokēēkuurchi booyik chēbo kaniseetaab Ēfēēsō. ¹⁸ Yu kayit :booyichooto, kumwoochi kule, “Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek kuchakee kēēboontē keey bēsyēētaab taayta nyoo kyāāyitunēē yēēmēētaab Eesya. ¹⁹ Kyāāyibē keey ng'wēny ānkāāmuytooy āyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē yooto tukul ānkumii :Yuutayeek kuyēwoo ruurumuunëk. ²⁰ Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēyē lēt ā-āmwook kiy nyēē mākyūyētyēēchook, ntēē kyāānēētē biiko tukul ām yēēt akeenke nto subak aneetaate ām koorin. ²¹ Kyāāboorchi Yuutayeek āk Kirikiik kule māchāktōōs :icheek kuweek ām choolwookātēēng'waa ānkuyēēlchi komostaab Yēyiin ankookaasee keey Mokoryoontēēt Yēēsu. ²² Ām yu raat, kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule āwē Yēerusālēēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē āmiitē yoo kaayit. ²³ Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kānyoonwoo :rātiisyēēt āk nyāliluutëk. ²⁴ Nteenee buch :soboonyuu yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno :Mokoryoontēēt Yēēsu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywëk chēē kāroomëch chēbo chamateetaab Yēyiin.

²⁵ Ānkētē mbo raat kule māmii :chii ām akweek choo kookeebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywëk kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak. ²⁶ Kunyoo, āboorwook raat kule mariireenaa :chii ake tukul yoo kēēboot soboonyii. ²⁷ Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyēēt akeenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē māchē :Yēyiin kule oyey. ²⁸ Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo kiikukwëchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii. ²⁹ Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik chēē kōrōōmëch miisin chēē makusankatan kēēchiirëk nyēē māsooyēē. ³⁰ Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'eet kōōsōrto biiko kurub icheek. ³¹ Kunyoo, ōriib keey, wē, murëchu. Māchē mbo ōsōōtē kule ām kēnyisiyëk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē

20:17 Yëyuut. 18:21   **20:18** Yëyuut. 18:19-20; 19:10   **20:21** Yëyuut. 11:18; 16:31; 26:18; 1Tëes. 1:9-10   **20:23** Yëyuut. 21:4, 11; 9:16   **20:24** Yëyuut. 21:13; Filib. 1:21; 2Tëm. 4:7   **20:25** Yëyuut. 28:23   **20:26** Yëyuut. 18:6   **20:28** 1Bët. 2:25; 5:2   **20:29** Mat. 7:15; Yoowa. 10:12   **20:30** Kala. 4:17; 1Yoowa. 2:19

taay ānēētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

³² Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'ālyoontēēt nyēbo chamateenyii. Mākōōtitiirōok :ng'ālyoontoonoo ānkōōbēruurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii. ³³ Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul. ³⁴ Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmāchē āk mbo chēē kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu. ³⁵ Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule ām yiisyō nyēē kyāātītirchinē ām kēēliitēnyi, māk wēēch kēēyēētyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēēsu choo kimwooyē kule, 'Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusiir nyoo /kiikoochinē.' "

³⁶ Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kukutuny āk bichoo tukul ankusaay. ³⁷ Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab keyy. ³⁸ Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēm

¹ Yu kikiikeebchey keyy āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keyyit Bataara. ² Kibokeenyoorde mwēēnkēēt wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe. ³ Kikeebe, nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyyi keyy Siirya. Yooto, wokōōyyoonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs /kiinēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonoto. ⁴ Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō ām wōlooto ānkiibuurtē keyy bēsyōōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēm. ⁵ Yu kiki-ikubēk :bēsyōōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyēē ankeetas taay āk baannyoo. Kitaseech :mbo ng'eetaabiya tukul kuboonto keyy kooruukwaa āk lēēkōōk. Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakaramteetaab araarayta ankeesaay. ⁶ Yu kāākēēbirchi keyy chameetaab keyy, kēēsērēētyēē ankubokeelaany :acheek mwēēnkēētkēnyoo ankooyeey :chuut tukul kēēstonikwaa.

⁷ Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eetee Tiirō kut bokeyyit Tolemay. Kikiisubaay mbo ng'eetaabiya ām wōlooto ānkēēbēēnii bēsyēēt akeenke. ⁸ Nto yu kāyyēēkunēē, keenam

20:31 Yēyuut. 11:23   **20:31** Yēyuut. 19:8, 10; 2Kōōr. 11:28; 1Tēēs. 2:11-12

20:32 Yēyuut. 26:18; 1Tēēs. 5:23-24; 2Tēēs. 1:11-12   **20:34** Yēyuut. 18:3   **20:35**

Mat. 10:8   **20:38** Yēyuut. 20:25   **21:4** Yēyuut. 20:23; 21:11   **21:5** Yēyuut.

20:36

baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech :āmtooyiintēēt Filibō nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo / kīkēēkwēyē ām Yēērusālēēm. ⁹ Kiboonto :chiichoo tibikyii ang'wan chēē kimanaaba koorin. King'āloolē ng'al chēē kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁰ Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyoōsyēk chēē mā tyaa, kuchōōnēē *:wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē /kīkēēkuurēē Akaabo. ¹¹ Kinam anweetaab suwe nyēbo Bāwulō anku-ratee keyy bakeenke āwunnyēk āk kērēēnkōōk ānkumwooy kule, “Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, ‘Makurat :Yuutayeeakaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyi, nto mii yoo kiiyokoochi biiko choo mā Yuutayeeek.’ ”

¹² Kēēkāsē ng'aleechaa kibo chiichoo, keesaaysaay :acheek Bāwulō kēēboontē keyy āk biiko chēē kimii yooto, kule māwo Yēērusālēēm. ¹³ Yooto, kukētweēch :Bāwulō kule, “Ām nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēenyuu kunwaakan? Mēēbērē ayeytaat /keerata baateey, nteenee achamaat mbo kule āmēēchi Yēērusālēēm kubo kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu.” ¹⁴ Kuuyu kimēētākiiimuuchē takeesaaysaay, keemwaay kule, “Kubāw :Yēyiin.”

¹⁵ Keerat keyy ankeebe Yēērusālēēm. ¹⁶ Kitaseech :rubiik alake ām Kayisareeya ānkukwērēēch ākoy kaytaab chiito nyēē / kīkēēkuurēē Munāāsōōn wōlēē kīkēēruuyē kwēēmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke ām choo kisimkōōyēnchi Yēēsu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēērusālēēm

¹⁷ Nto yu kabokeeyit Yēērusālēēm, kutaacheech :mbo ng'eetaabiya ām ng'erekweek chēē chaang'. ¹⁸ Kīkēēruuyē wōlooto, nto yu kāyyēēkunēē, bokeekas Yāākōbō. Kimii :booyik tukul wōlooto. ¹⁹ Yooto koosubaay :Bāwulō booyichoo ānkurāchi ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēēsu biiko choo mā Yuutayeeek kubuntēē inee.

²⁰ Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kookaasta Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Ng'eetaabiya, miitē :Yuutayeeek Yēērusālēēm chēē yitē kisyēērōōk chēē chaang' chēē kīkuchamta Yēēsu nteenee tākuriibē kiruutēkwaa nyēē kōrōōm miisin. ²¹ /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnēētē Yuutayeeek tukul choo kiikuburuch keyy āk choo mā Yuutayeeek kule kuweek-see ng'aleekaab *Muusa ameemuraatan lēēkōōk amarub ātēbuutēkaab Yuutayeeek. ²² Ntēē ākoy kukas :bichoo areet akeenke kule 'kēēchōō. Kunyi keyyey nee? ²³ Kiito nyēē

21:8 Yēyūut. 6:5; 8:5-13, 26-40   **21:9** Yēyūut. 2:17; Room. 12:6; 1Kōōr. 11:5; 12:10, 28; 14:1-6   **21:10** Yēyūut. 11:28   **21:11** Yēyūut. 10:19; 20:23; 21:33; Room. 15:31   **21:13** Yēyūut. 20:24   **21:18** Yēyūut. 12:17; 15:13; Kala. 1:19; Yāāk. 1:1   **21:19** Yēyūut. 11:18   **21:21** Kala. 3:23-28; 5:1-12

miitē, ku iyey kuu wōlēē +mākēēmwooytoowuung' :acheek. Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin āmārwoochē buutēēk. ²⁴ Iwēētē keey bichu ānkiitiliil keey :nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasimnyaanaa sukung'eet /kiirēr mētēwookaab bichooto. Mākōōnkētēē :chii ake tukul yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē /kōōkēēmwoochi kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē ātēbuutēkyoo. ²⁵ Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeek choo kiikuchamta Yēesu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaayeet, bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kiisēēn."

/Kikeenam Bāwulō

²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bāwulō bichoo, nto yu kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyēēt nyēē bēkunēē :bēsyōōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē /kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.

²⁷ Yu kikiikuriik kubēk :bēsyōōsyēchoo tisabu, kukas :Yuutayeek alake chēē kibo yēēmēētaab Eesya kumii :Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeekhaa biiko kunam Bāwulō ²⁸ ānkubōloobōl kule, "Biikyoo bo Isrāyēēl, ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētootē :chiichiitēnyi biiko tukul ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyoo nyēē miyaat, ātēbuutēkyoo āk mbo Kōyitēnyi. Mā chooto baateey, kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyu churtaat." ²⁹ (Kikisimkukas :icheek chiichoo kibo kōōrēētaab Ēfēēsō nyoo /kikēēkuurēē Turōfiimō kuboontootē keey Bāwulō ām kiriring'. Kibērē :icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiichoo kuwo Kōōtaab Yēyiin.)

³⁰ Kuchēyē :taariiryet ām *kiriinkēēt kumukuul, kulābātunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo /ānkēēnāmē Bāwulō /ānkiichuutootē kung'eetee Kōyooto bo Yēyiin /ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke.

³¹ Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē :ng'aleechaa nyēē wōō nyēbo lukēētaab Rooma kule kimā mining' :wōōrōōryēēt *kiriinkēētaab Yēērusālēēm tukul.

³² Yooto kuwēētooy :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt areet akeenke biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōōryēēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōōryēēt chiichoo bo lukēēt āk biikyii, mānāātākubirsēēt Bāwulō.

33 Kinam :kääntōōyiintonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta / keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng'. Nto mii yoo, kuteebee biiko kule, “Ng'oo :chiichi nto subak kayey nee?” 34 Kiwiirunaat :bichoo ng'al. Kimwooyē :chuut chu, kumwooyē :alake alak. Kunyi, maneemuuch :kääyyoong'iintonoo kunyōōr ng'ālyoontēētaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule /kēēkweryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt. 35 Yu makuyit :Bāwulō yēē / kikēēloong'tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin kut kukalabaat :biikaab lukēēt. 36 Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, “Owaang'te chiichi!”

King'āloolchi :Bāwulō biiko

37 Yu kikiikuriik kooyiitita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung'waa, kumwoochi :Bāwulō kääntōōyiintonoo bo lukēēt kule, “Ara imuuchāktōōs āmwoowuung' ng'ālyoo?” Kuteebee :chiichooto kule, “Ing'āloolē kuutiitaab Kirikiik? 38 Ibooyē :inyiing' oob Miisir ānku inyiing' :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang'wan kuba suurkwēēn ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta?” 39 Kukētyi :Bāwulō kule, “Āyēku anii Yuutāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing' nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng'āloolchi biiko.”

40 Yu /kākēēchāmchi, kōōyyoonyēē barak yēē /kikēēloong'tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusiisyo. Yu kākusiisyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutayeek ām kuutiing'waa kule,

22

1 “Mbo ng'eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey.”
 2 Yu kakas :bichoo kung'āloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusiisyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule,
 3 “Anii Yuutāyiin. /Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānērēē kiriinkooni bo Yēērusālēēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēbuutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo ōwuuyē :akweek bēsyōōsyēchu. 4 Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēesu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō. 5 Imuuchē mbo kōōboorwook *:kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man :ng'aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo :kääntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng'eetaabkaamet ām Tamaasko. Kunyoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sāākweryoonu kukwa Yēērusālēēm /bokiing'woonchi.

⁶ Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēyyēetaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa. ⁷ Āryookyi keey ng'wēny. Nto mii yoo, akas kuu-tiit nyēē kikuurwoo kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?' ⁸ Ākētyi kule, 'Inyiing' ng'oo oō, mokoryoontēēt?' Kukētwoo kule, 'Anii Yēesu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.' ⁹ Kikas :chōōrōōnuutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

¹⁰ Yooto, ateeb kule, 'Ara ayey nee oō, mokoryoontēēt?' Kuwālwoo kule, 'Ng'eet ānkiiwē ākoy Tamaasko. +/ Mākiibooruung' ām wōlooto kiyēē +meeyey.' ¹¹ Kinama :chōōrōōnuutēchooto āwut ānkōōrēētootoo ākoy Tamaasko, kuuyu kikiikutoora :lēbkēyyoonoo koonyek akor.

¹² Yooto, kuchō :chiito ake ām wōlooto nyēē /kēēkuurēē Anannyyaa chokukasa. Kirubē :chiichoto mākuutēkaab Yēyiin miisin ānkikoonyitē inee :Yuutayeek tukul chēē kimiitē wōlooto. ¹³ Kuchō :chiichoo ānkuchokōōyyoonyēēnoo komos ānkumwoowoo kule, 'Ng'etaabiya Sāwulō, ikaste!' Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

¹⁴ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoto kule, 'Kookukweying' :Yēyiintēetaab mbo kuuko kule 'inkēt kiyēē mächē :Yēyiin kuyey 'ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta 'ankiikas mbo ng'aleek chēē kwoonēē kuutiinyii. ¹⁵ Inyiing' :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē !keekasee koonyekuuk āk yiitiikuuk. ¹⁶ Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng'eet /keebatisaniing' ibuuktē ng'ōōkiswookikuuk ām kaayneenyii.'

¹⁷ Yu kawaayeey Yēērusālēēm, nto āmiitē āsooyē ām *Kōōtaab Yēyiin, kuchō :ng'oong'uutyēēt mētinyuu. ¹⁸ Kyaakas Mokoryoontēēt kung'āloolwoo. Kimwoowoo kule, 'Ng'eetee Yēērusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keey āk anii.'

¹⁹ Yooto, ākētyi kule, 'Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichu-utēchu kule kyāāwēētootē :anii kung'eetee *kōōtaab saayeeet ake ākoy ake ābirootē biiko choo kiiyēnuung' ānkāārātē alak ākērtooy kō. ²⁰ Nto mbo bēsyoonoo /kikēēbākāchē Steefaan sāāyyoonyēē :anii yooto āriibē sirookaab biiko choo kimii kurumiisyē ārōōbē icheek kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.' ²¹ Yooto, kumwoowoo :Mokoryoontēēt kule, '+Māāyooktiing' lōōyin wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.' "

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēetaab Rooma

²² Kiyēbchi yiit :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng'aleechu, kubōloobōl :biikēy kumwooyē kule, "Obakach chiichi,

māyēmāktōōs / tākēēkāsē.” ²³ Kumiitē :bichoo tākubōltōōs ānkumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keey ānkuwūrē tēērtit, ²⁴ kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt / kēēkwēryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab bichoo bo lukēēt. Kimwooy mbo subak kule /bokeebas /ānkiikum sukung'eet /kiinkēt kule kiy nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keey āk inee.

²⁵ Yu kimiitē kiimukuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi :Bāwulō kāāyooong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii kēēyyo yooto kule, “So, bo man ām wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii nyēbo kōōrēetaab Rooma ānku nyēē /mānāākiinkēt mbo kule boonto lēēlis nto buryo?” ²⁶ Kukāsē :chiichoo kibo lukēēt kuu nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukēēt kule, “Imiitē wēyēyē nee? Nto yu ākoo bo :chiichi kōōrēetaab Rooma!”

²⁷ Yooto, kuwo :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt wōloo kimii :Bāwulō. Nto yitē, kuteebē kule, “Mwoowu, baa, kālē ibooyē kōōrēetaab Rooma?” Kulē :Bāwulō, “Ēē, ābooyē wōlooto.” ²⁸ Kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Ntēē kyaakweyte :anii beesaan chēē chaang' sāāyēku chiitaab Rooma.” Kumwooy :Bāwulō kule, “/Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma.” ²⁹ Kiichuchuy keey areet akeenke :chēē kimāchē kule kōōkuum Bāwulō. Yooto, kunam kuut kāāntōōyiintonoo, yu kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēetaab Rooma nyōrōōrōōnik.

Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēetaab Yuutayeek

³⁰ Nto yu kāyyēekunēē, kimāchē :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt kōōnkēt kiyēē kiitēēchinē :Yuutayeek kurubta keey āk Bāwulō. Yooto, kootyaakta Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēetaab Yuutayeek kōōruruuch keey kumiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto tēē yoo, /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō taayeetaab kōōkwoonoo.

23

¹ Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule, “Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yi-isyēenyuu kuyitita kuu wōlēē māktooy :Yēyiin.” ² Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi :Anannyya nyoo *kibkōrōs nyēē wōō, biiko chēē kilēēkitēē Bāwulō kule, “Orabaach kuu-tiit.”

³ Yooto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, “Makooraachi-ing' :Yēyiin inyiing' nyoo iyibē keey kule itiliil ām wōlēēb saang'. Itiilchoo ng'al kurubta keey āk wōlēē wuu :kiru-utēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-iryēē kiruutēchoo yoo imwooyē kule /kiirabaachaa.” ⁴ Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto Bāwulō kule, “-Mēētinyē koonyit? Kaaming' :nee yu kēēntosuur

kibkōrōs nyēē wōō bo Yēyiin?”⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo ng'eetaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo kā kibkōrōs nyēē wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meeng'alaal ng'ālyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.’†”

⁶ Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaay-eek :alake, nto alak ku *Farisaayeeek. Yooto, kukuur ām kōōk kule, “Mbo ng'eetaabiya, anii Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaay-eek. Āmiitē raat yu /kiikumwooy, kuuyu ātinyē mooyēēt kule ng'ēētyēē :biiko meet choo kiikubēk.”⁷ Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeechaa āk *Satukaay-eek. Yooto mbo subak kubuntēē keey :kōōkwēēt.⁸ Mwooyē * :Satukaayeeek kule māng'ēētēē :chii meet, māmii :malayikaan āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeeek ng'aleechaa tukul.

⁹ Kichēy :taariiryeeet nyēē wōō kut kung'ēētyo :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē ki Farisaayeeek ānkumwooy kule, “Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis. Inkētē :ng'oo, nto nyuun kāng'āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.”

¹⁰ Kikōrōmiit :wōōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule imuuchē :bichoo kusankatan Bāwulō kule tōng! Yooto kōōyookto biikyūi alak chēbo lukēēt kurēkto bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo kiyēnkuung'waa.

¹¹ Nto mii kwēēmooy, kōōnookyi :Mokoryoontēēt Bāwulō ānkulēēnchi, “Bāwulō, -mēēmuy, ikiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi biiko ām Yēerusālēm kurubta keey āk anii, +maweeyey kuu nyooto ām Rooma.”

/Kikeeyey ruurumuut kule/keebakach Bāwulō

¹² Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōroruuch keey :Yuu-tayeeek ankuyey ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākooy kwaam nto kuyye kiy kut kukas kurook kule kaakume :Bāwulō.¹³ Kikēēytēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo artam.

¹⁴ Kiba ākooy wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek muumeek nyēē -mākiyēyē lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake tukul nto keeyyee kiy ake tukul ākooy kut keekas kule kaa-keebakach Bāwulō.¹⁵ Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule /kēēkweryoon chi-ichi kuchō taayeeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyu!”

¹⁶ Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō ruurumuunoo, kuwo ākooy kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt

† 23:5 Chuy. 22:28 23:6 Yēyut. 24:21; 26:5; Kala. 1:14; Filib. 3:5 23:8 Luuka 20:27; Yēyut. 4:2 23:11 Yēyut. 18:9; 19:21; 27:24; 28:23 23:12 Yēyut. 9:23

ānkuwokuchiilchi Bāwulō ng'aleechaa. ¹⁷ Kukuur :Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Kwēryootē, baa, wēeri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Ākāsē kule boonto ng'ālyoo nyēē mächē kumwoochi.”

¹⁸ Yooto, /kēēkweryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kibo lukēēt nyiin ki wōō kule, “Kēēyookwoo :kibratyaantaanaa /kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo kule amutu wēeri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē mächē kumwoowuung'.” ¹⁹ Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēeroo āwut ānkuwēeto komos sukwaamee lōkōōy. Kitee-bee kule, “Kēēbērē nee?” ²⁰ Kumwoochi :wēritkēy kule, “Kāākuchāmchiin :Yuutayeek kule ikwēryootē Bāwulō tuun /bokiiyyoong'tēē taayeetaab kōōkwēēt /sitākēēbēr ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk inee. ²¹ Kunyi ii, boontēēt, -mēē-āsyi keey bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē mächē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākoy kwaam āmnyoo nto kuyye kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyi kumächē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo mächē kusoomiing'.”

²² Yu keewaany :wēeroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keey, nteenee kiikāloonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

²³ Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyyoong'ikyii āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keey kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyeyte lukēēt nyēē bēētēē faraasiinek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk lukēēt nyēbo ng'otwēēk nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk. ²⁴ Oyēytoochi nkinee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyiintēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonooto.”

²⁵ Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichooto nyēē kimwooyē kule:

²⁶ Kuyityiing' :barwaani inyiing' boontēēt nyēē kooniyitoot, Fēēliikis. Āsubooyiing'.

²⁷ Āmächē ābooruung' kule kinam :Yuutayeek chiichoo, nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēetaab Rooma.

²⁸ Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyiis :bichoo miisin kurubta keey āk chiichoo, ākwēryootē ākoy kōōkwēētaab booyikwaa. ²⁹ Yooto ānkēt kule ākoo kirubtooy keey :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keey āk kiruutēkwaa, nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat / kiitiilchi kume nto mbo / keerat. ³⁰ Yu / kābokēēmwoowoo kule / kēēmiitē /kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atil kule āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyoo Lusiiya.

³¹ Kikoonyit :lukoonoo bo booryēēt ng'aleekaab nyēē wōō. Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunooto ākoy wōlēē / kikēēkuurēē Antibaatri. ³² Yu kāyyēēkunēē, / kēēmwoochi lukēēt nyoo kibo faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeey :chuut kiyēnkuung'waa. ³³ Nto yu kabokuyit :choo Kayisareeya, kōōkoochi kāāntōōyiintonoo kibo wōlooto barwaanaa ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō. ³⁴ Kisuman :bāytooyiintonoo barwaanaa ankuteeb kule, “Bo :Bāwulō yēēmēēt nkōnō?” Yu kakas kule ākoo kibo Kiliikya, ³⁵ kumwoochi kule, “+Maakas ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inying'.” Nto mii yoo, kumwaaayta :bāytooyiintonoo / kēēkwēryoot Bāwulō /bokiimiiny kaab *Ērōōtē /ānkēēriib.

24

Kumii :Bāwulō taayeetaab Fēēliikis

¹ Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyoōsyēk muutu kuchakee / kākēēkwēryoot Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy Kayisareeya. Kiwēēto keey booyik alak āk chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet. Kiyib riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēētaab yēēmoonooto. ² Yu /kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyyo :Tērtuulō ānkumwoochi Fēēliikis kule, “Boontēēt nyēbo koonyit, kōōkēēng'ērēkyi :acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo tāloosyēēt ām bēsyoōsyēk chēē chaang'. ! Kweeyey nyēē karaam simikas taay ankiweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay :kōōrēēnyoo. ³ Boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam :bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto ake tukul ānkēēng'ērēkyinē ām kēēlto ake tukul kuyitita. ⁴ Nteenee ii, nyēē wōō, āsoomiing' kule -meechaas iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung' ām nwookinto.

⁵ Boontēēt, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruu-rootē Yuutayeek ām kōōrēēt kumukuul kuyey wōōrōōryēēt. Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko choo kiikoobetyeeny keey

ankurub nyoo bo Nāāsārēēt. ⁶ Kookusyeeem mbo subak kuny-eeree *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeech :ng'alyoontoonoto keenam.*
⁸ Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē kēēmwooyē :acheek kurubta keey ākoo chiichi.”

⁹ Kiirōōbēr :nkicheek Yuutayeek kule ki man :ng'aleechaa.

¹⁰ Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, “Ānkētē kule ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inying' :nyēē kwēētiilchinē biiko ng'aleek ām yēēmoonitēnyi. Kunyoo, ang'erechaat ayeet keey ām taayeeng'uung'. ¹¹ Imuuchē chēēbēēru kule manaakeeyta :bēsyoōsyēk tamanu āk āyēēng' kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēēm wāākutunkyi Yēyiin. ¹² Mānāānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwiilē keey āk chii ake tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē biiko ām kooriikaab saayeet nto, mbo ām wōlto ake tukul ām Yēērusālēēm. ¹³ Māmii mbo :kiyēē iboorunēē :murēchu kule man :ng'aleechu mwooyē :icheek kurubta keey āk anii.

¹⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, āchāmchiintōōsii kule ākutunkyinē Yēyiintēētaab mbo kuuko kuu chii nyēē rubē kēēlooto / kēēmwooyē kule machurtaat. Āyēnchinē kiy ake tukul nyoo chāmchiintōōs āk wōlēē wuu :kitaabuutaab kiruutēk ānku nyoo / kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik. ¹⁵ Aboontēē Yēyiin mooyēēt kuu wōloo wuu :murēchuutēchu kule mākung'ēētyēē meet :biiko choo churtootiin ākoo choo bo ng'ōōki. ¹⁶ Kunyi, ātitirē kwaak āriibē keey ku -maayey ng'alyoo nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin āk biiko.

¹⁷ Kikyaang'eetee Yēērusālēēm ānkāāminy saang' ām kēnyiisyēk chēē chaang'. Nto yityo, āchōō Yēērusālēēm āyibchi biikyuu chēē bānoon tukuuk chēē kāchāāyēētyēēchinēē ankuchaabeel kōrōsēēk. ¹⁸ Kyāātiliil yu kinyōōrwoo :murēchooto ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimāāboontē keey biich chēē chaang' ām wōlooto, āmēēbērē mbo kyāāmiitē āyēyē wōōrōōr ake tukul. ¹⁹ Nteenee kimii :Yuutayeek alake chēbo yēēmēētaab Eesya wōlooto. Yoo icheek chēē kimwooyē, kumāchāktōōs kumii taayeeng'uung' raat bokumwooy kiy nyēē boonto kurubta keey āk anii. ²⁰ Nto yoo māwuu nyoo, kumwooy :murēchuutēchu mii yuutēyu lēēlisto nyēē kinama, yoo kyāāmiitē taayeetaab booyikaab kōōk. ²¹ Tōōs kiito akenke baateey nyēē miyaat nyēē kyaayey ku yoo

24:5 Yēyūut. 17:6 * **24:6** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikuumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo. ⁷ Nteenee kichō :Lusiya nyoo kāāyoyong'iintēēt nyēē wōō nyēbo lukēēt ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitēyētōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imiitē. **24:6** Yēyūut. 21:28 **24:14** Yēyūut. 9:2 **24:15** Tān. 12:2; Yēyūut. 4:2; 23:6 **24:16** Yēyūut. 23:1; 1Kōōr. 4:4; 2Kōōr. 1:12; 2Tēm. 1:3 **24:17** Yēyūut. 11:29-30 **24:19** Yēyūut. 24:27-28

kyāāmwooyē kule, ‘Kōōyyoong’tēēnoo sōō, kōōk, kuuyu āboontēē mooyēēt kule ng’ēētyēē meet :biiko choo kiikubēk.’ ”

²² Nto mii yoo, kumwooy :Fēēliikis nyoo inkētē kēēliitēnyēēb Yēesu nyēē karaam kule, “Kāāyyoong’tē ng’aleechu ākoy kut kuchō :Lusiiya nyoo :inee nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt.” ²³ Yooto, kumwoochi :Fēēliikis kāāyyoong’iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto kule, “Riib Bāwulō āmēēbērē miisin. Ibākookyinē bārooyinto kisich nyēē kakasee keey āk chōōrōōnuutēkyii /sikēēyibchinē mbo kiyēē mächē.”

Kyoomchi :Bāwulō Fēēliikis āk Turusiila kurubta keey āk Yēesu

²⁴ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng’ēri, kuchōōnto keey :Fēēliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyēē ki Cheebyuutayaa. Yooto, kōōyookto / bokēēkuurchi Bāwulō kuchō yēē kimiitē :inee kumächē kuyēbchi yit ng’aleekyii. Nto yitu :Bāwulō, kung’alaalee kule mächē kōōkoosēē keey :biiko *Kāārārookiintēēt Yēesu. ²⁵ Nto yu kāwokumwooy :Bāwulō kule mächāktōōs kuchurtootiin :biiko, kuriibē keey, anku +/ mākiitiilchi ng’al ām bēsyeēt nyēē mākuchō, kumuy :Fēēliikis. Yooto, kumwoochi Bāwulō kule, “Kutēēniit chooto ra ēē, wē. Imuuchē iwēēchi keey ākoy ākuuriing’ subak.” ²⁶ Kiiyooktooy / kibokēēkuurchinē Bāwulō kibtaman chokwoomēē lōkōōy ānkumächē kule kuyibchi inee :Bāwulō chēēbkiisyoong’.

²⁷ Yu kakeeyta :kēnyiisyēk āyēēnku, kookeer :ake nyēē / kikēēkuurēē Bōrkiiyō Fēēstō bāytooyiisyeētaab yēēmoonoo. Nto kuuyu kimächē :Fēēliikis kule koong’ereech Yuutayeek kubakaakta Bāwulō kurataat.

25

/Kikēēkwēryoot Bāwulō taayeetaab Fēēstō

¹ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk sōmōku kuchakee / kakeetool Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonoto bo Yuuteeya, kuwo Yēerusālēēm. ²⁻³ Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikaab Yuutayeek ānkumwoochi riirikwaa kurubta keey āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu Bāwulō kuwo Yēerusālēēm sukuriibchi kēēlto ankubakach. ⁴ Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, “Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya ānkāāmiitē :anii āwēētii wōloto ām lēēkitō. ⁵ Yoo ākoo mii :ng’ālyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, omwoochi biikwook alak kukwa wōloto bokumwooy riirikwaa kurubta keey āk inee.”

⁶ Yu kāākōōbuur :Fēēstō Yēerusālēēm bēsyoōsyēk sisiit nto taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyyēēkunēē, kukuur kōōkwēēt ankumwaayta / kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk.

⁷ Yu /kakiyiitita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeek chēē kiki-
ikukwaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng'al chēē chaang' chēē
kimāyēētyēēchinē kiy.

⁸ Yooto, kutuuch keey :Bāwulō kule, “Manaayey kiy ake
tukul nyēē mächāmē :kiruutēkaab Yuutayeek, nto anyeeree
*Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar.”

⁹ Kuuyu kimāchē :Fēestō kule koong'ereech Yuutayeek,
kuteebē Bāwulō kule, “Ara iyeytaat keey iwē Yēērusālēēm
suwāāyooong'tēēniing' kōōk ām wōlooto kurubta keey āk
ng'aleechu?” ¹⁰ Kukētyi :Bāwulō kule, “Āmiitē :anii raat taay-
eetaab kōōkwēētaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule /ki-
ikumunēēnoo. Mānāyēchi Yuutayeek kiy ake tukul nyēē
miyaat kuu wōloo inkētitooy :nkinyiing'. ¹¹ Nto yoo ākoo
kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē nyoolchoo / kee-
bakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwooyē
:Yuutayeecu ng'aleek chēē mātinyē manta kurubta keey āk
anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kōōyokoochoo
icheek. Āmāchē /kiiyokoochoo *Kayisaar.”

¹² Yooto kōōrwooch :Fēestō āk kiirwookiyii, nto mii yoo,
kumwoochi Bāwulō kule, “Keemwaay kule imāchē / ki-
iyokoochiing' Kayisaar, +mēēwē wōlooto.”

Kyaam :Fēestō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

¹³ Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'eri, kuwo
:bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheebyoosyeet ake nyēē /
kikēēkuurēē Bēērnikē* bokoosubaay Fēestō. ¹⁴ Nto kuuyu
kibēēnyēē wōlooto bēsyōōsyēk ku chaang', kwaam :Fēestō
lōkōōy āk bāytooyiintonoo kurubta keey āk ng'aleekaab
Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, “Miitē, naas, :chiito ake nyēē
kibakaakta :Fēēliikis kurataat. ¹⁵ Yu kāwāāwē Yēērusālēēm,
kukwoonchoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik
chēbo Yuutayeek ānkubokumwoowo ng'al chēē itēyēē keey
kurubta keey āk chiichi kumāchē kule / kiitiilchi ng'al.
¹⁶ Yooto, āmwoochi bichoo kule mā ātēbuutēkaab biikaab
Rooma /kiiruusta chii kumātuuyo āk nyoo riirēē keey kubo
inee ānkunyōōr bārooyinto nyēē kayeetee keey. ¹⁷ Nto yu
kabokeekwaante keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo
kisich, nteenee kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bēsyēēt nyēē
kiikēērē ankaamwaayte /kēēkwēryoon chiichoo kuchō kōōk.
¹⁸ Nto yu kāwokung'!alaal :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii
mbo :ng'ālyoo nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu
wōlēē kyāāsōōtitooy. ¹⁹ Nteenee kimwoowo ng'al chēē
kichuunchuunootiin kurubta keey āk wōlēē kisooytooy

:icheek āk subak kurubta keey āk chii nyēē kiikume nyēē / kēēbērē Yēesu nyēē kimwooy :Bāwulō kule soboot.
²⁰ Kimāātinyē wōlēē +maakuuyte ng'aleechaa. Kunyoo, ateebee inee yoo chāmē / kēēkwēryoot kuwo Yēerusālēēm / bokiikumunēē wōlooto kurubta keey āk ng'aleechaa.
²¹ Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule / takeekanyee ng'aleechaa *Kayisaar, amwaayte / tākēeriib ākoy / kēēkwēryoot kuwo wōlooto.”

²² Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēestō kule, “Āmāchē :anii āyēbchi yit chiichi.” Kumwoochi :Fēestō kule, “+Mēēyēbchi yit tuun.”

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

²³ Nto yu kāyyēēkunēē, kuwo :Akiriiba āk Bēērnikē kuboonto keey biiko alak chēē ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoto ankootenteen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēestō kuut kule / kēēkwēryoon Bāwulō. ²⁴ Yooto, kumwooy :Fēestō kule, “Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo ōboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayeek kutēē yēē tēē ām Yēerusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmāktōōs / tākēēkāsē kusoboot. ²⁵ Nto ābērē ārōōtootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misyinē / keebakach. Nteenee kuuyu kimāchē :chiichi /ki- iyyoong'tēē taayeetaab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte / kēēkwēryoot kuwo Rooma. ²⁶⁻²⁷ Nto ābērē ālē, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē +/ mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam / kēēkwēryoot chii nyēē rataat /āmākiiboor lēēluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākwēru kuchō taayeeng'woong' akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng'uung' inying' Akiriiba, sukung' eet yoo kātook :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyēē +maasir.”

26

¹ Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, “/ Kāākēēyootuung' iyeet keey.”

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule, ² “Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang'erechaat ra āyoonnyēē taayeeng'uung' āmwooyē ng'aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng'aleek tukul choo mwooyē :Yuutayeek kurubta keey āk anii. ³ Ang'erechaat kuuyu inkētē :inyiing' nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayeek āk mbo kiyēē kēēchuunchuunnyēē. Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing' kule imuyte ānkiiyēbchi yit kiyēē āmiitē wāāmwooyē.

⁴ Inkēt :Yuutayeek tukul ām Yēērusālēēm wōlēē kiwuu :so-boonnyuu kung'eetee āmining'. ⁵ Kiikōōnkētoo bēsyōōsyēk chēē chaang' ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisaayeek choo kikōrōōmēch miisin ām riib-sēētaab kiruutēk. ⁶ Neennyi /kākiiyyoong'tēēnoo kōōk /kiikuumwoo, kuuyu ākēnēē keey kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin mbo kuuko. ⁷ Kumii :Yuutayeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yēyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo /kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'ālyoontooni /kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk. ⁸ Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yēyiin meet chii nyēē kaakume?

⁹ Kyaachamte :nkani kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. ¹⁰ Kyaayey kuu nyooto ām Yēērusālēēm. Ām kāāmuukēywēēk chēē kikōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēēsu wōlēē wōō ānkāākērtōoy kō. Nto yoo /kābokiitiilchi kule /keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii. ¹¹ Kyāāwēēsyētōotēē kooriikaab saayeeet chēē chaang' āng'woonchinootē biiko ānkāāsyēēmē ākērchi koong' kutayee keey ng'aleekaab Yēēsu. Kyāākōrōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kiriinkōōsyēk chēbo saang' wāāwusē alak chēē kimii wōlooto.

¹² Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēētii Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kule anam bichu. ¹³ Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēētii ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēēyyēēt barak nyēē kiilēkēchēēchē kusiir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu. ¹⁴ Kikiiryaaakte keey :tukul, nto mii yoo akas :anii /kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keey ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keey kuu nyooto.'

¹⁵ Yooto, ateb kule, 'Inying' ng'oo oō, mokoryoontēēt?' / Kēēkētwoo kule, 'Anii Yēēsu, nyooto imiitē ibārē. ¹⁶ Kunyi, ng'eet. Kāābooruung' keey saakweying' iyēku motwooriintēēnyuu ankiimwaaytaate kiyēē 'keekas kurubta keey āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'. ¹⁷ +Māāriibiing' yoo keenyaliiling' :biikuuk āk choo mā Yuutayeek. Āmiitē wāāyooktiing' ¹⁸ isōōwunootē icheek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēēyyēēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yēyiin. Yoo keekaaseenaa

keey :bichoo, +māānyōōchi kaat / ānkiyiityi wōlēē mii :choo kyāātiliil.

19 Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē barak. 20 Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēēng'waa ankucham Yēyiin ānkōōboorunēē yēyuutēk kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek chēbo Yēērusālēēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōryōōsyēk tukul choo kimā Yuutayeek. 21 Ng'ālyoontoonooto :nyēē kiyey Yuutayeeku kunama āmiitē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ankusyem kule kubakachaa. 22 Nteenee kiyēētyēēchinoonwoo :Yēyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyooony yuutēyu ā-āmchinē lōkōōywēchu biiko chēē minkēēch āk chēē wōōyēch. Mēēbērē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āk *Muusa kule makuyeyakay. 23 Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārōokiintēēt anku inee :nyēē mākyūyēk nyēbo taayta / kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayeek āk mbo choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt."

24 Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēēnchi, "Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mētīt." 25 Kukētyi :Bāwulō kule, "Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta. 26 Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēbērē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

27 Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik? Ābērē iyēnchiintōōsii." 28 Kukētyi :Akiriiba kule, "Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō." 29 Kuwālchi :Bāwulō kule, "Yoo kā lēēkit, nto ku lōō, āsooyē Yēyiin kule māyēk inyiing' baateey :nyēē kaweeek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyēbchinē yīit kiyēē āmwooyē sookerkeyi-itu anii, nteenee baateey kēētēērchiinē kubo nyōrōōrōōnichu."

30 Kōōyyo :Fēēstō, Akiriiba āk Bēērnīkē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keey tukul ankuba saang'. 31 Kibokumwoochiin kule, "Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs / keebakach, nto mbo kule / keekerta kō." 32 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēēstō kule, "Nto

26:18 Yēyuut. 9:1-22; 22:5-16 26:18 Yēyuut. 14:15; 10:43; 1Kōōr. 1:2; 6:11; 2Kōōr. 4:6; Ēfēēs. 5:8; Kolos. 1:13; 1Tēēs. 5:4-5; 1Bēt. 2:9 26:20 Yēyuut. 9:19-20, 28-29; 11:18 26:22 Luuka 24:44 26:23 Isa. 49:6; Yēyuut. 5:42; 11:18; 1Kōōr. 15:23 26:26 Yoowa. 18:20 26:28 Yēyuut. 11:26 26:31 Yēyuut. 23:29

kāmānāāmwooy :chiichi kule / bokiiyyoong'tēē taayeetaab
*Kayisaar, nto /kaakiityaakta.”

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

¹ Nto mii yu /kikiikiitiil kule keebe kōōrēetaab Itaalya, /
kiiyokoochi Bāwulō āk kibratiiisyeek alak chiito ake nyēē /
kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēetaab kaab
*Kayisaar.

² Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keey Atiramiiito
nyēē kimii wokumurē kiriinkōōsyēk chēē kimii sakaramteet
nyēbo yēmēetaab Eesya. Kikēēboontootē keey Aristaarko,
chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Tēēsālōōnikē.

³ Yu kāyyēekunēē, keeyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi
:Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii
:chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyēētyēēchinēē keey.

⁴ Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak
ankeenam baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keey
:wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiiyeelaat
nyēbo Kubrō ānkēētākyi keey tō. ⁵ Nto yu kikiikeebeetee
mwēēnkēēt keekeeytee sakaramteetaab yēmēetaab Kiliikya
āk nyēbo Bamfulyaa, keeyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii
yēmēetaab Lukiiya. ⁶ Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo
lukēēt mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēetaab Aleksaantrya
nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule kee-
laany mwēēnkoonoo.

⁷ Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto
kuuyu kiitaayeeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēloo,
keeweēch keey kēētākyi keey cheeronko ankeerub wōlēē
kimāwusunēē :yoomeet ām Kērēētē. Kikēēmur yēēt ake yēē /
kikēēkuurēē Salmoone. ⁸ Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu
kākēētākyi keey tinkeey. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeeyit
yēēt ake yēē /kikēēkuurēē 'Sakaramteet nyēē Yimu' nyēē
kilēēkitēē *kiriinkēetaab Laseeya.

⁹ Kikiikiiboot āsiiswēk chēē chaang' kubo wusōōnoonoo
ānkimii wokumiyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku
:bēsyōōsyēk chēē kōrōōm :wusōōnēēt.* Yooto, kumwooy
:Bāwulō kule, ¹⁰ “Murēchu, nto yu ākāsē kule mii
wokumiyātiitu :baani. Yoo katakeetas taay makunyeerakay
:mwēēnkēēt ānkubootyo :tukuuchu mii mwēēng' ānkiiboot mbo
soboönwēkyoo.” ¹¹ Kitay :Yuulyō kiyēē kimwooy :Bāwulō
ankucham ng'aleekaab chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē

kiyyoonkyinē mwēenkēēt. ¹² Nto kuuyu kimāyēmāksē kōōbuur yooto bo sakaramtaanaa kut kukeeyta :bēsyoōsyēkaab wusōōnēēt, kookaykaay :biiko wōlēē wōō kule keetas taay ākoy Fōyinikē. Ki sakaramteet :nyitēnyi ām Kērēētē nyēē kikaraam bokiimuunyēē ānkiimuuchē :chii kuyityi kubununēē tinkēeywōōsyēkaab cheeronko nto nyēbo tō.

¹³ Nto yu kāwus :yoomeet muut nyēbo komostaab cheeronko, koosoot :icheek kule kāākuyityiin :kiyēē kiisōōtē. Kunyoo, kootyaach mwēenkēēt ankutas āk baanng'waa kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē. ¹⁴ Nyēē mā tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis nyoo /kikēēkuurēē 'Tō-koong'asiis' nyēē kiwusunēē Kērēētē. ¹⁵ Kunyoo, kikirkir mwēenkēēt kut keechamte keey /keetwaareech. ¹⁶ Yu kābokēmur sakaramteetaab kōōr kisich nyēē kiikwēen :bēy nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta, kyaam booryēēt kut kiichuutu mwēenkēēt nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō kuchō nyiin āriit. ¹⁷ Yu /kikiikiichuut kuchō āriit, /keekwiilil mwēenkoonoo ki wōō kuyaam kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu :bichoo kule imuuchē koonach :mwēenkēēt ng'aayneet nyēbo sakaramteetaab Liibya, kuwiirchi araaray kiito ake nyēē kiichuchuyē baantaab mwēenkēēt ānkubākookyi yoomeet kōōrēētoot mwēenkēēt. ¹⁸ Kitas taay :wusōōnoonoo nyikiis kuwus. Nto yu kāyyēekunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng' kule sukukuskusiit :mwēenkēēt. ¹⁹ Nto bēsyeēt nyēē kiikēērē, /keewiirta mbo tukuuk choo /kikēēkwoonyēē mwēenkēēt āk tukuuk chuut alak tukul. ²⁰ Kituuluunkēnoot :wōliin bo barak ām bēsyoōsyēk chēē chaang' nyēē /kimākēēkāsē asiista nto mbo kookeelik. Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo kule ākoo -mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.

²¹ Yu kikiikumisyoo :moonik nyēē kimēēmāchē :chii kwoomiis, kōōyyo :Bāwulō ānkulē, "Murēchu, nto kōōkāswoo yoo kāāmwoowook kule -mōōng'ēētyēē Kērēētē, nto kāmāāmook :kiy nto kāmōōbootē kiy. ²² Nteenee āmwoowook kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē makume, nteenee makuburyet :mwēenkooni. ²³ Kōchōōnchoo *:malayikeetaab Yēyiintēenyuu nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo kule, ²⁴ 'Bāwulō, -mēēmuy, +/mākiyyoong'tēēniing' taayeetaab *Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko choo ōboontootē keey ām mwēēng' nyēē mākoy kubēk.' ²⁵ Kunyoo ii, murēkyoo, ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu yoo kāākumwooytoowoo. ²⁶ Nteenee +/makeetwaareech ākoy kōōrēēt ake nyēē kiikwēen :bēēko."

27 Kitas taay :wusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab Metitereennya.† Nto mii yu makuriich kwēemooy kwēēn ām kwēēmowuutaab taman āk ang'wan kukeeyimeech :wusōōnēēt, kumach kōōnkēt :biiko choo kimii mwēēng' kule kikiikuriik keeyit kōōrēēt. 28 Yooto, kuwiirta kiito ake nyēē nyikiis nyēē / kikiikēērātyi bōrōōwēēt sukukasee wōlēē tēē :bēēko. Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtem kuwo ng'wēny. Nyēē mā tyaa / kiyyokooyto subak bōrōōwoonoo. Nto bērē / kēēlē, ku fuutiinēk sokool. 29 Kikēemuuyē kule imuuchē :mwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo lēēkitēē sakaramteet. Yooto, kiyyokooytē karnaak ang'wan / kiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēēkyēēch. 30 Kisyee :biiko choo kimii kōōrēētootē mwēēnkēēt kule kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo kimii nyiin āriit ankuyey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak choo / kiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule kumwēyēē kiyooto. 31 Nto mii yoo, kumwoochi :Bāwulō Yuulyō āk biikyii bo lukēēt kule, “Yoo kāmēēbuur :bichu wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii.” 32 Yooto, kutil :bichoo bo lukēēt bōrōōk chēē / kikiikēērātiisyēē kōōsuuyto :mwēēnkoonoo ki mining'.

33 Nto yu mākōōrir :kōōrēēt, kumwoochi :Bāwulō biiko kule, “Ām bēsyoōsyēk chēē yitē taman āk ang'wan choo kookukeeyta, kwoobeeteē kuut ānkōōruuyē kuut. 34 Kunyi, āmwoowok kule ō-āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē kuuyu māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.” 35 Yu kēēwoong' :Bāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayeetaab bichooto. Nto mii yoo, kubetes ānkutoow kwaam. 36 Kikimkimiitu :bichoo ānkwoomiis :nkicheek. 37 Kikēēyitē :tukul chēē kikēēmiitē mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk lo. 38 Yu kikiikwoomiis :bichooto tukul kut kubiyoong'iis, kumētyi nkoonuuk araaray sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

39 Kuyyēēchē :kōōrēēt, maneemuuch :icheek kōōnkēt kōōrēēt nyēē kikas, nteenee kikas yēēt ake yēē kiwulta keey :bēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē / kikiitiil kule bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay. 40 Yooto, kootichtiich karnaak choo / kiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankootyaach tukuuk chēē / kēēwēēchwēēchēē mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomeet sukung'eet kuwusto :yoomeet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē sakaramteetaab araarayta. 41 Kitākyi mwēēnkēēt koonach ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi :sēruutaab mwēēnkēēt

† 27:27 / Kikēēkuurē kēny kule Araaraytaab Atiriyya. 27:34 Luuka 12:7 27:35 Luuka 22:19

yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruureet.

⁴² Kichōb :biiko choo kibo lukēēt kule kubakach kibratīsyek sukung'eet mābir bēēko kumwēy. ⁴³ Nto kuuyu kimāchē :Yuulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeete bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākoy taban. ⁴⁴ Nto choo king'et, kimāchāktōōs :choo kubeete keetiik choo kibētēkunēē keey mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē manaam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēētaab Maalta

¹ Nto mii yu kabokeeyit araarayta taban, kēēbēēru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko. ² Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata. ³ Kiwokukweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :eereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunooynoochi keey āwutaab Bāwulō. ⁴ Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiin :chiichi. Ānko kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām araaray, tākurubē :mnyaat.” ⁵ Nteenee kilelekta :Bāwulō eereeneet kōōsuuchi mā nyēē manaam inee :kiy. ⁶ Kiisōōtē :biko kule makookwa :āwut nto kule makooryaakta keey ankume. Kikānyis :bichooto kulōōyit kumāchē kukas kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs āynāt :chiichi.”

⁷ Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitoonoot :chiichoo / ānkikēēkuurēē Bublīyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēel kebe kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyoōsyēk sōmōk. ⁸ Kimnyoonē :kwaaniitaab chiichooto ām kō ānkimii kāru kitiintiri. Kilāyēē :maat ānkōōbuuntooy :mooyēēt. Wokoorwaam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto, kusob :boontoonoo. ⁹ Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōōs, kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob. ¹⁰ / Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē chaang'. Nto yu kikēēmiitē kēēchōbē keey sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

¹¹ Yu kābēk :ārook sōmōku, kēētoowu baanta subak. Ki-keelaany mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaantria nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule kukeeyta :wusōōnēēt. / Kikēēkuurēē mwēēnkoonoo “Āynātōōs saram Kastoor āk

Bolukis.”¹² Kikeebe ākoy yēēt ake yēē / kīkēēkuurēē Sir-
akuusa ānkēēbēēni yooto bēsyōōsyēk sōmōk. ¹³ Nto bēsyēēt
nyēē kiikēērē, keebe ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē,
kuwusunēē :yoomet komostaab sōōy kuchaakteeneech ākoy
*kiriinkēētaab Bōtyōōli. ¹⁴ Kikeenyoorte wōlooto bo kiri-
inkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibu-
urtē keey ām bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, kee-
beeteē kērēēnkōōk kēētākyi keey Rooma. ¹⁵ Yu kāwokukas
mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule kīkēēmiitē
kēēkwoonii, kutōrōōkwēēch. Kikānyis :alake yēē / kēēkuurē
kule “Kooriik sōmōk chēē / kiimuunyēē,” nteenee kīkēēw
:chuut ākoy yēē / kēēkuurē kule “Sōkōōniitaab Ābiyō.” Yu
kāwokōōbuurto keey :Bāwulō bichoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy.
Kiyey :yooto inee kukich. ¹⁶ Nto yu kabokeyit Rooma, /
kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibiintēēt akeenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuriiboot

¹⁷ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kukakeeyit Rooma,
kukuur :Bāwulō kāāntōōyikaab Yuutayeek. Nto yu
kikiikōōrruuch keey, kumwoochi :Bāwulō icheek kule,
“Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyyi biikyoo nto mbo
ātēbuutēkaab mbo kuuko. Nteenee / kikeenama ām
Yēerusālēm / ānkiiyokoochoo biikaab Rooma. ¹⁸ Kōōkumwoo
:bichoo ankumach kule kootyaakta kuuyu kimāmii :lēēlis
ake tukul nyēē kinyoolchoo / keebakachaa. ¹⁹ Nto yu
kabokukwiil :Yuutayeek / kiityaakta, akas kule kaykay
/ kiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii
:kiy nyēē miyaat nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu.
²⁰ Ng'ālyoontoonitēnyi :nyēē kayeya amach kule akasaak ōō,
booyichu. /Kakeerateenaa nyōrōōrōōnichu kubo nyoo ikēnēē
keey :mooyēētaab Isrāyēēl kumukuul.”

²¹ Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, “Nto yu
mānāākēēnyōōru :acheek ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē
Yuuteeya nyēē rubtooy keey āk inyīing'. Mānāāmwoowēēch
:mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōlooto kiy ake tukul
nyēē miyaat nyēē rubtooy keey āk inyīing'. ²² Nteenee
kēēmāchē keekas kule imwooyē nee :inyīing', kuuyu mii
:biiko wōlēē wōō kung'ālōolē nyēē miyaat kurubta keey āk
bichēēb Kiriistō.” ²³ Kunyoo, kichōb :bichooto āk Bāwulō
bēsyēēt nyēē mākuuuyo.

Yu kayit :bēsyoonoo, kukwa :biiko chēē chaang' wōlēē
kitēbunēē :Bāwulō. Kiirwookyyi :Bāwulō kwiimēn. Kiiboorchi
ng'ālyoo kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkuyēyiisyēē
siruutēkaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin

kōōboorchinēē biiko kule ki *Kāārārookiintēēt :Yēēsu.
²⁴ Kichāmchiin :alake āk ng'aleekaab Bāwulō, nto alak
kutāchiin.

²⁵ Kibēētii :bichoo kukwiilootē keey kubo
ng'aleechaa kikiikukas āk yu kāwokumwoochi :Bāwulō kule,
“Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo kuukoong' manta,
yoo kimwooyē kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

²⁶ 'Twē wōlēē mii :bichu ānkuwēmwoochi kule:

Yoo kōōyēbchi yīit,
-mōōkāsē kiy.

Nto yoo kookasee koonyek,
-mōōkāsē kiy kubooyiit man.

²⁷ Kuuyu wuuyēch bichu :mētēwoy,
ānkumoolootiin :yiitin,
ānkināmākiis koonyay.

Nto kiimuuchē :koonyek kukasta,
ānkuyootootiin :yiitiik,
ānkōōnkēt :icheek,

nto kiikuweek kuchama,
saang'eet :anii,
āsoob icheek.'†

²⁸ Kunyi, āmāchē āboorwook kule kookucham :Yēyiin
kooraraach biiko choo mā Yuutayeek ānkumākuyēbchi yīit
:icheek ng'aleechaa.”*

³⁰ Kiibuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyēk āyēēng' kutēbunēē
kōōnyii nyēē kikwēytooy kiy. Kitoochē biiko tukul choo
kāruutoon ³¹ ānkwoomchinē ng'ālyoontēēt nyēē māmuyē ku-
rubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, ankooneet mbo ku-
rubta keey āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

28:23 Luuka 11:2; Yēyuut. 1:3; 8:12; 19:8; 20:25; 28:31 † **28:27** Isaaya 6:9-10

28:27 Mat. 13:15; Māārko 4:12 * **28:28** Tinyē :siruuutēk alake kērēywoontēētaab
29: Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ēētyo :Yuutayeek ankuba.
Kikwiilaat keey nyēē kōrōōm miisin. **28:28** Luuka 3:6; Yēyuut. 13:46 **28:31**
Yēyuut. 28:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabuuni bo Rooma ām kēnyit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 57 KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab Keenkereeya chēē kitoobēnē keey tukwaay ām sakaramteetaab araarayta. Kimiitē :Bāwulō yooto kōōtēryēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk kutākyinē keey Yēērusālēēm kuyibē beesaanik choo kikiikōōruruuch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē keey :Bāwulō ām barwaani biikaab Kiriistō chēbo Rooma chēē ki Yuutayeek āk Kirikiik. Kiiwuruur yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē mākuchōbto kāāsōōtēywēēkyii āk ng'alaaleet. Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē keey choo ki Yuutayeek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Rōōbu :barwaani ām bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō ām kēelto nyēē kāsāktōōs, kurubta keey āk wōlēē wuu :kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē kiyyēelootiin ām wōōrkooyoontiit nyēē mii Kirootyeet nyoo bo Kēny nyoo kichokōōboorunēē keey Yēesu, Kāārārōōkiintēēt nyoo / kīkēēkānyoonu nyoo Ng'aabaneet. Kikikiilchi :Yuutayeek chēē kikiikōōyēnchi Kiriistō ām Rooma, ātēbuutēkwaa bo kēny kuu wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwaa bo saayeet kuu wōloo kiyēytooy kumānēēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule mākāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyēētyēēchinē chii :kiruutēk koong'ereech Yēyiin nteenee sāru biich :soboonto nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukung'eet keerub tukuuk choo nāmē keey āk mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō ām kurkeetaab 7 kaatyaaktaayeet nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ām wōlēē mii :kiruutēkaab kirootyeetaab kēny. Kisir ām kurkeetaab 8 kāābēliisyēēt nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāmīny kubo Tāmirmiryēēt. Yoo tēēbē :Bāwulō tēēbuutēk ām āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto ām āsiiswēk alak kutēēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bērrur

1 Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyēt. Kitoola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku lēbkēyiintēēt saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch. 2 Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin ām siruutēkyii lōkōōywēchoo kubununēē *wōōrkooyikyii. 3-4 Rubtooy keey :lōkōōywēchu āk lakwanyii Yēesu Kiriistō Mokoryoontēenyoo nyoo /kikēēsich kuu chii kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēēt *Tāwuti. Nteene /kikiilboor ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule Lakwataab Yēyiin :inee yoo /kiikiing'ēētēē meet. 5 Chāmēēch :Yēyiin kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab *lēbkēēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayeeek wōlēē wuu :inee āk kule kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōywēyē. 6 Kunyoo akweek :alake ām bichooto chēē /kiikeekweyaak obooyiitu Yēesu Kiriistō.

7 Āsubooyook akweek tukul ām Rooma choo chāmook :Yēyiin ankiikootabaanaak ōyēku biikyii chēē tiliilēch. Kōōbēruurook :Baaba āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaaly-eet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

8 Ābirchinē kurook Yēyiintēēnyuu kōōnkōy kubununēē Yēesu Kiriistō kubo akweek tukul kuuyu /kyoomunēē kōōrōōsyēk chēē chaang' kule ōkoosēē keey Yēyiin miisin. 9 Inkētē :Yēyiin kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook ākookoy. Āyēchinē inee yiisyēt ām mooyēt akeenke ā-āmtooy lōkōōywēk kurubta keey āk lakwanyii. 10 Āsooyē kule mākuyootwoo :Yēyiin kēēlto ām lēēkitō āchōō wōloo ōmiitē. 11 Ābērē nto akasaak sāang'oobwook rōōbēywoo nyēbo Tāmirmiryēēt kōōkimkiimook. 12 Nto subak, +mākiititiirē keey :tukul ām wōlēē kiiyēnchintoo Yēyiin.

13 Mbo ng'eetaabiya, māchāktōōs ōnkēt kule kwāāchōboonu keey nyi kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektaanwaa :ng'ala. Āmāchē kule nto chāātitiirook kuu yoo kyāātitiironu biikaab Kiriistō ām bōrōryōōsyēk alak. 14 Mākwoo ā-āmchi biiko tukul lōkōōywēchu kāroomēch nyēē mātiny kule Kirikiik nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsūmānootiin. 15 Kiyooto :nyēē yēyoo amach miisin kule ā-āmwook nkakweek choo ōmiitē Rooma lōkōōywēchu.

16 -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kuuyu mii āriit :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii ake tukul nyoo kēēyēnchi. Māchāktōōs /kyoomchi Yuutayeeek kurook nto yityo, kookeer :choo mā Yuutayeeek. 17 Iboorunēē

1:1 Yēyuut. 9:3-15; 26:16; Kala. 1:15-16; Ēfēēs. 4:11 1:2 Yēyuut. 13:32-33; Room. 3:21; Kala. 3:8, 16; 1Bēt. 1:10-12 1:3-4 Mat. 1:1 1:5 Yēyuut. 9:15; Room. 11:13; 15:15-19; Kala. 2:7, 9; Ēfēēs. 3:2; 1Tēm. 2:7 1:8 Room. 16:19; 1Tēēs. 1:8 1:10 Yēyuut. 19:21; Room. 15:23, 32 1:13 Room. 15:22 1:16 Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 24; 2Tēm. 1:8

:Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito yoo keekaasee keey inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo -mēēywēyē inee

¹⁸ Kōōkutākūyī :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee āk kibrōkōsiis choo kiikutubēē rōkōsng'waa ng'ālyoontēētaab manta. ¹⁹ Inkēt :biiko wōlēē wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorchi keey :inee icheek ām kēēli: ²⁰ Kiiboorunēē kāāmuukēywēēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikuyey ānkōōboorunēē tukuuchooto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/mākēēkāsēē inee koonyay āk nkicheek kāāmuukēywēēkyii. Kunyoo, māmii :wōlēē tuuktooy keey :chii.

²¹ Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy, nteenee kiyēk buch :ng'oomnātēēng'waa ānkutubākūyī :kāāsōōtēywēēkwaa kukabar :bēērbēēryēēng'waa. ²² Yoo kibērē ng'oomēch, kubērbērēch. ²³ Kikutunkyinē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiiwuuytēē biiko nto tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsytēē āk choo ichuutēē keey ng'wēny kusiir yoo kātākutunkyinē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

²⁴ Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeeree bōōrwoonikwaa. ²⁵ Kōōkuchuumnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkuwēēkyi keey ng'wiiynaneet kukutunkyinē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyinē Yēyiin nkit nyoo itōrōōroot ākookoy. ²⁶ Kookwaasta :Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :kooruuk saanikwaa ankoomut keey nkit. ²⁷ Kookutay :nkicheek murēnik kooruukwaa ānkwoobukyi keey murēnik alak kusikoraat keey kut neennyi /kōōkiitiilchi kule +/mākiing'woonchi kurubta keey āk rōkōsooto. ²⁸ Kuu yoo manaacham :biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay āk rōkōsng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē /kēēyēyē. ²⁹ Kiikoolaambuuch bichu :choolwookātēēt, muchas āk rōkōs, tuuyintaab moo, rumiisyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiiynaneet, kāwōōtyoontiit, seemseemnyēet. ³⁰ Ng'āloolootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'oonyēch ānkung'āsē keey. Sākāyootē kēēlwookik chēē kayeyee rōkōs, kōchōnkynē sikiikwaa, ³¹ bērbērēch, -/mākiikoosēē keey, mächāmē chii, āmāriirēē chii. ³² Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtiilchi :Yēyiin meet chii nyoo

† **1:17** Aabakuuk 2:4 **1:17** Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 **1:18** Room. 2:5, 8; Ēfēēs. 5:6 **1:20** Ayub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21 **1:21** Ēfēēs. 4:17-19 **1:22** 1Kōōr. 1:19-20 **1:23** Kiruu. 4:16-18; Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11 **1:27** Laawi. 18:22; 20:13; 1Kōōr. 6:9, 18 **1:29** Kala. 5:19-21

yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostoo mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayek

¹ Yoo ituilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustoo key nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy key kuuyu yēyē :nkinee rōkōs. ² Kiinkētē kule yoo ituilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōs, kōōyyoong'unēē manta. ³ Ibērē tōōs +meechililee kiyēē ituilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētiilchi chiito ake ng'al ānkiiyēyē :inyiing' ng'aleechaata? ⁴ -Mēēru rwoonik ibērbēērē key kule lēēl :moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :ātēboo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny key iweeksee choolwookātēēng'uung'.

⁵ Yoo iwuyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imiitē ituulchinē key ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko. ⁶ Mākōōtiilchi :Yēyiin chii ake tukul ng'al kurubta key āk kiyēē kiikuyey. ⁷ Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē lēbkēēyyēētaab Yēyiin ākoo koonyit ānkumāchē kunyōōr soboonoto bo kibchuulyo. ⁸ Nto choo isōōtē key nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs ānkutāyē ng'ālyoontēētaab manta, mākōōng'woonchi :Yēyiin. ⁹ Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē rōkōs kutoowunēē Yuutayek nto yityo kukēchi choo mā Yuutayek. ¹⁰ Nteenee +/mākiitōrōōr chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, mākukoonyitākoy ānkunyōōr kaalyeet. Inoomēē kurook Yuutayek nto yityo kookeer choo mā Yuutayek. ¹¹ Mākwēyē :Yēyiin biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

¹² Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt kiruutēkaab Yēyiin, +/makiiruusta nyēē -/mākiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/makiiruusta /kiyyoong'unēē kiruutēchooto. ¹³ Mēēbērē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ām taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk. ¹⁴⁻¹⁵ -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayek kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoo wuu nyooto, yoo yēyē tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo. ¹⁶ Yoo ituilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo tabanta kubununēē

Yēesu Kiriistō kuu wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu ā-āmtooy, mākōōboor keey :tukuuk chēē wunyootiin.

¹⁷ Iyibē keey :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keey kiruutēk ānkiing'āsē keey kule inkētē Yēyiin. ¹⁸ 'Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē māchāktōōs iyēyē. ¹⁹ 'Isōōtē kule itinyē man kule inyiing' nyēē i-ārōorchinē kēēlto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān. ²⁰ Inēētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayiisyek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk. ²¹ Kunyoo ii, yoo 'inēētē :inyiing' alak -'mēēnēētē keey nkinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keey chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt? ²² Imwooyē kule māchāktōōs kutayee keey :chii martaayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikiyi tukuuchoo / kēēkusē choo / kēēkutunkyinē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aabuut nto ku syaabeet. ²³ Ing'āsē keey kule irubē kiruutēk, nteenee intosuurē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo. ²⁴ Ōyēyē kuyityiin :yoo /kikeesir kule, "Kyōōsākyyi Yēyiin kōōntosuurākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek."[†]

²⁵ Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē kiruutēchooto. ²⁶ Nto yoo karub :choo mā Yuutayeeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin? ²⁷ Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irri kiruutēk.

²⁸ Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu /kikeeyaateetee *kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin. ²⁹ Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonnyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyēētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'ē :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin āmēēbērē kusilto :biiko.

3

¹ Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeeek? ² Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, /kiiki-itōrchi Yuutayeeek ng'alyoontēētaab Yēyiin. ³ Ānkoo kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keey :Yēyiin? ⁴ Achicha! Māwuu

2:16 1Kōōr. 4:5   **2:17** Isa. 48:1; Cherem. 8:8; Room. 9:4   **2:19** Mat. 15:14

2:21 Mat. 23:3-4; Yoowa. 7:19   † **2:24** Isa. 52:5; Ēsēk. 36:22   **2:25** 1Kōōr. 7:19;

Kala. 5:3   **2:29** Cherem. 4:4; Room. 9:6; Filib. 3:2-3; Kolos. 2:11   **3:2** Tyēēn.

147:19-20; Room. 9:4

nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkoo kicham :biiko ng'wiiynan, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ichurtaat nyēē yoo itiiilchinē chii ng'al itinyē manta.”†

⁵ Imuuchē :chii kumwooy kule, “Yēyē :miyootyēēnyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisin. Yēē ākoo wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?” Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko. ⁶ Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek? ⁷ Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, “Yoo ākoo itōrōōrē :ng'wiiynaneenyuu Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?” ⁸ Imuuchē /kēlē, “Keeyey rōkōs sukutook :kāroomnyēēt.” Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Nteenee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

⁹ Ara keemwaay nee? Kēēkāroomēch :acheek Yuutayeek kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin. ¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule, “Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat. ¹¹ Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee. ¹² Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii :chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch.”† ¹³ Mwooyē :siruutēk subak kule, “Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbērbēeriisyē :ng'ēlyēēbikwaa.”† Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, “Ng'woonēch :kuutuway kuu ng'woonoob eereen.”† ¹⁴ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich.”† ¹⁵ “Kicham booryoot, ¹⁶ ānkunyēērootēē tukun ¹⁷ āmāng'ērēkyinē kaalyeet.”† ¹⁸ “-Mēēywēyē Yēyiin mbo kisich.”†

¹⁹ Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat, kutiinyē chiito nyoo bāwu :kiruutēchu simāmii :wōlēē chililtooy :chii yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. ²⁰ Kunyoo, -/mākiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kiruutēk kule kāākēēchoolwookēn.

Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayeetaab Yēyiin?

²¹ /Kākiiboowēēch raat kēēlto nyēē teer āk kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. /Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. ²² Chāmtooy :Yēyiin kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey Yēēsu

† **3:4** Tyēēnwookik 51:4 **3:4** Kāāyit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13 † **3:12** Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 † **3:13** Tyēēn. 5:9 † **3:13** Tyēēn. 140:3 † **3:14** Tyēēn. 10:7 † **3:17** Isaaya 59:7-8 † **3:18** Tyēēn. 36:1 **3:20** Āyub 4:17; Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16; 3:22

Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo, ²³ kuuyu choolwookēnoot :chii ake tukul nyēē -mēēmuuchē kuyityi churtaayeet nyēē mächē :Yēyiin. ²⁴ Churtooy :biiko kubo chamateetaab :Yēyiin kubununēē *Kāārārōokiintēēt Yēēsu nyoo kiwālāng'unēēnēēch soboonnyii kootyaakteech. ²⁵⁻²⁶ Kikōōn :Yēyiin Yēēsu / keeyeyee kōrōsēek sukung'eet kōōchoomnyo inee āk biiko yoo kēēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēēsu korotikiyii kubo inee. Kumanaame :Yēēsu, mānēēng'woonchi :Yēyiin kōōrēēt kubo ng'ōōkiswookik choo /kikiikeeyey kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, /kiitiilchinē chiito kule churtaat yoo kēēyēnchi Yēēsu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyooto kuuyu kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo biiko tukul.

²⁷⁻²⁸ Ara, kēēng'āsyinē key nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmtēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin kubo kule ki iyēnchinē inee ānkiikoosēē key Yēēsu āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. ²⁹ Ara bo :Yēyiin Yuutayeek nkityō? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeek, ³⁰ kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kule churtootiin yoo keekaasee key Yēēsu. ³¹ Ara yoo ka-keeyey kuu nyooto kukākēēmētē siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē key Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēēmiitē kēēyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboontaab Abraam

¹ Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee? ² Nto /kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'āsēē key inee nkit, āmēēbērē ām taayeetaab Yēyiin. ³ Mwooyē :siruutēk kule, “Kiiyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat.”†

⁴ Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat / kiikoochi kiyēē kāākuchoosyi, nto yooto, mēēbērē kule /kākēērōōbchi.

⁵ Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyō / sikiitiilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey kule / kiyyēnchi inee kuuyu kēēchoolwookēnootiin :tukul ānkēēmächē nyooyeetaab kaat.

⁶ Kiiboor mbo *:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinooyēēt āmēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto. ⁷ Mwooyē kule,

“Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēēnyōōchi kaat ām miyootyēēt nyoo kōboonto

3:22 Room. 1:17   **3:24** Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7   **3:25-26** Määrkō 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12; 1Yoowa. 1:7   **3:27-28** 1Kōōr. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16
3:30 Kala. 3:20   **3:31** Mat. 5:17   **4:2** Yāāk. 2:21   † **4:3** Toowu. 15:6   **4:3** Kala. 3:6; Yāāk. 2:23

/ānkēēmētoochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.

8 Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin ng'ōōkiswookiyii.”†

9 Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayeek nkityō choo imu-rootānootiin āmēēbēruur choo mā Yuutayeek? Kātākēēmwooyē oob kule /kikeechamta Abraam kule churtaat kuuyu kikoosēē keey Yēyiin? 10 /Kikēēchāmtooy āyu Abraam kule churtaat? Ara yoo kitākutoombo */kiimuraatan nto yoo /kikiikiimuraatan? Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimuraatan. 11/Kikiimuraatan baateey kuyēk kiy nyēē /kākiikiimēē churtaayeet nyoo kikiikusimkunyōōr. Kunyoo, Abraam :nyēē kiyootu biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin ānkoō choo /manaakiimuraatan sukung'eet /keechamta nkicheek kule churtootiin. 12 Inee mbo subak :nyēē kwaaniitaab choo /kimurootānē kātikoo baateey kutinyē :icheek kaakaaseet nyēē wuu nyoo kibo kuuko Abraam /kumanaakiimuraatan.

13 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnikiyii kule mākurōōbchi kōōrēēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu kikoosēē keey inee ankuchurtaat. 14 Nto /kikiikoochinē chii kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keey Yēyiin ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin. 15 Yēyē :kiruutēk kōōng'woonchi :Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii kiyēē /kēēmwooyē kule kā-iri :chii kiruutyoo.

16 Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keey inee kule mākōōbēruur kuuyu chāmē chiichoo, āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru :biiko tukul choo rōōbunēē keey kaakaaseetaab Abraam bēruuroo, āmēēbērē choo bāwu :kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keey Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul. 17 Yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Kaayeyiing' iyēku kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang',”† kiiyēnchi :Abraam ng'aleechaa ām taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto nyēē kimāmii ānkung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu nyēē miitē. 18 Kiikēnēē keey :Abraam Yēyiin ānkoō kiwuu nyēē kimēētākōōmuuchāktōōs :kiyēē /kikēēkuurtoochinē. Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, “Tēē chooto :lēēkōōk chēē +mēēnyōōru.” 19 Ānkoō kut kikiikuyoosiit nyēē /kimēētākiisōōtyinē kule imuuchē kunyōōr leekwa kuuyu, kimāchē kuriichē kēnyiisyēk bokol ānki sōōn :Saara,

† 4:8 Tyēēnwookik 32:1-2 4:11 Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29; Kala. 3:7, 29 4:12 Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39 4:13 Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17 4:14 Kala. 3:18 4:15 Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10 † 4:17 Toowu. 17:5 4:17 2Kōōr. 1:9 4:18 Toowu. 15:5

manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee keye Yēyiin. ²⁰ Mānēēwiywiiy :Abraam yooto tukul ām kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin nteenee kititir kookaasee keye Yēyiin ānkōōtōrōōrē. ²¹ Kichāmchiintōōs kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee. ²² Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē churtaat. ²³ Mēēbērē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii, ²⁴ nteenee chāmtēēch nkacheek :Yēyiin kule kēēchurtootiin yoo kakiikaasee keye inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēēnyoo Yēesu meet. ²⁵ Inee :nyoo / kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookiyoo / ankiing'eetee meet sikeechurte ām taayeetaab Yēyiin.

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

¹ Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kubuntēē kaakaaseet, / kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. ² Yēesu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamateenyii nkit kuuyu kiikoosēē keye inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kiikēnēē keye kule mākōōtōrōōrēēch :Yēyiin ānkiibuurtē keye inee ākookoy. ³ Kēēng'ērēkootiin mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch :nyāliluutēchoo muytaayeet. ⁴ Yēyēēch :muytaayeet kēētitor. Yoo kēētitorootiin, kēēboontē kaamaang'taayeet ⁵ nyēē mākoy kēēchusyē kuuyu / kikēēng' oobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē chāmtēēch :Yēyiin.

⁶ Yoo kimākiimuuchē keye, kume *:Kāārārookiintēēt ām bārooyinto nyēē kikiikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēēchurtootiin. ⁷ Matyaa kuchāmtooy keye :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keye kume kubo chii nyēē lēēl :moo. ⁸ Nteenee kiiboorwēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt ānkoo kikēēchoolwookēnootiin.

⁹ Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kuuyu kiwasta keye :korotiikaab Yēesu, sār wēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii kōōyyiin yoo / kiing'woonchinē biiko! ¹⁰ Ānkoo kikēēyēku buunikaab Yēyiin,

4:20 Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11 **4:21** Toowu. 18:14; Luuka 1:37 **4:22** Room. 4:3 **4:25** Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17 **5:1** Yēyuut. 10:36 **5:2** Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Ēfēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10 **5:5** Yāāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7 **5:5** Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ibu. 6:18-19 **5:6** 1Kōōr. 15:3 **5:7** 1Bēt. 3:18 **5:8** Yoowa. 3:16

/kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētinyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchuulyo kuuyu kōōnu :īnee soboon!
 11 Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō.

Aatam āk Yēesu

12 Kiyib :chiito akeenke ng'oōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kunyoo, kirub :meet biiko kuuyu choolwookēnootiin :tukul. 13 Kimii :ng'oōkisto kōōrēēt / kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto kimāmii :wōlēē / kēēmwooytooy kule kā-iri :chii kiruut.
 14 Kiinaam :meet chiito kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo kibo Aatam.

Kerkeey :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēesu.
 15 Āmwooyē kuu nyooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēynātēētaab ake /kiitiilchi biiko meet, nteenee kiyibchi :koonyitēētaab ake biiko chamateetaab Yēyiin!
 16 Kiyey :ng'oōkistaab akeenke / kiitiilchi biiko ng'aleek / ankiiruusta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē chaang' / sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin. 17 Yoo kiimuuchē :ng'oōkistaab chiito akeenke kuyibchi biiko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul soboonto nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

18 Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'oōkistaab chiito akeenke / kiiruusta biiko tukul, kuyēyē :kāroomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat / keechamta biiko tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto. 19 Yoo kitāyē :chiito akeenke kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang' kukāsyi Yēyiin.

20 Yoo /kikēēkōōnu kiruutēk, kuwōōyiyit :choolwookātēēt. Kuwōōyiyiit :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin. 21 Kuu yoo kikiikutēbēē biich :ng'oōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayēet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēesu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'oōkisto

1 Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin?
 2 Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo

kōmēēkutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēnē? ³ -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikēēbēku āk Yēesu Kiriistō yoo /kikēēbātisānēēch kēēyēku akeenke āk inee? ⁴ Kunyi, kerkeey nyēē kikēēbēku /ankeemuy soboonnyoo nyoo kibo taay yoo /kikēēbātisānēēch sukung'eet yoo /kikiing'ēētēē Yēesu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl. ⁵ Kuu yoo kikēēyēku akeenke āk Yēesu ām meenyii, ku man kule kēēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet. ⁶ Kiinkētē kule /kikēēkwērtōochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontēēt āk *Kāārārookiintēēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto. ⁷ Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

⁸ Kikēēbēku āk Kāārārookiintēēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee. ⁹ Kiinkētē kule / kikiing'eetee Kāārārookiintēēt meet nyēē mākyo takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet. ¹⁰ Yoo kimēē *Kāārārookiintēēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin. ¹¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mächāktōōs ōyib keey :nkakweek kule / kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu. ¹² Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs. ¹³ -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, /kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuuk chēē churtootiin. ¹⁴ Māmächāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeet

¹⁵ Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha! ¹⁶ Tookunoot oob kule yoo ! keecham iyēku motwooriintēētaab chii, kumächāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/- makeechamtiing' kule ichurtaat. ¹⁷ /Kēēbirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānkoo kikiikuyeyaak :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēēt akeenke kiyēē /kikiineetaak. ¹⁸ /Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayeet.

6:2 Room. 6:6; 7:4 **6:3** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Kala. 3:27; Kolos. 2:12

6:4 2Kōōr. 5:14-15, 17; Kala. 6:15; Kolos. 3:1-5, 10 **6:5** Filib. 3:10-11 **6:6**

Kala. 5:24 **6:10** Ibu. 9:27 **6:11** Kala. 2:19; 1Bēt. 2:24 **6:13** Room. 12:1

6:14 Room. 5:2; Kala. 5:18; 1Yoowa. 3:6 **6:16** Yoowa. 8:34 **6:17** Yoowa.

8:32 **6:18** 1Bēt. 2:24

¹⁹ Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keyy āk soboontaab bi-iko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātīlīlēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayeet āk tīlīlīnto.

²⁰ Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē rubtooy keyy āk churtaayeet. ²¹ Ara soboon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet. ²² Nteenee kuuyu /kookiityaaktaak ra ōng'ēētyēē bāwunātēētaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtīlīlīitu ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. ²³ Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē Kāārārookiintēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiruutēk chii baateey yoo tākusobē? (Āmiitē āng'ālōolchinē choo inkētē kiruutēkaab *Muusa.) ² Mwooyē :kiruutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyo āk saanteenyii kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat /kiimut subak. ³ Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake, kukāākōōntosuur saanteenyii.

⁴ Mbo ng'eetaabiya, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēēsu /kiityaaktaak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'ēētēē meet ānkōōminy ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. ⁵ Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo bo kēny, kii-wuruurēēch :kiruutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet. ⁶ Nto kuuyu /kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiruutēchoo, ki-imuuchē kēyēchi Yēyiin yiisyēt ām kēēlto nyēē lēēl nyēbo Tāmirmiryēt, kusiir wōloo kīkēēwuuntē kēny yoo kitākēērubē kiruutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiruutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

⁷ Ara nee nanyuun, miyootēch :kiruutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Nto kimā kiruutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee. Nto kimāmwooyē :kiruutēchoo kule, “-Mēēchōrōkyi tukuukaab chii”, nto kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēt :nee. ⁸ Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēk sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng'aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiruutēk, nto kimāboonto :ng'ōōki kāmūukēy. ⁹ Kyaakaraam kēny kumānāānkēt kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk,

koong'etng'eet ng'oōkisto, ¹⁰ kutōōrchoo kāwōōtyoonti. Kun-yoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil. ¹¹ Kinyākyi ng'oōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa :rōkōs. ¹² Kunyi, tiliilēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.

¹³ Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam :nee sukuyibchoo nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk nteenee ng'oōki :nyēē kiyibchoo nyalili. Nto kuu yoo ki-imuuch :ng'oōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib ng'ālyoo nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng'oōkisto nyēē -/mākyoomu.

¹⁴ Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo taarataat* ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām ng'oōkisto. ¹⁵ Kunyi, kaakunama :tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē nto ayey, -māāmuuchē kut ayey, nto kiyoo -māāmāchē, āyēyē nyooto. ¹⁶ Nto yoo kaayey kiyēē -māāmāchē, āchāmchiintōōsii kule kāroomēch :kiruutēk. ¹⁷ Kuu wōloo wuunto, kimēētāku :anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng'oōkisto nyoo bāwoo :nyēē miitē kuyēyē. ¹⁸ Ānkētē kule yoo taarataat ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny, -māāmuuchē ayey kiy nyēē karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam, nteenee -māāmuuchē ayey. ¹⁹ Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo āmāchē ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māāmāchē ayey, ātāsē taay āyēyē. ²⁰ Nto yoo āyēyē kiyēē -māāmāchē ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee ng'oōkisto nyoo bāwoo :nyēē yēyē ng'aleechu.

²¹ Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam, kuchōōnchoo :rōkōs bakeenke. ²² Ām kāāsōōtēywēēkyuu, āng'ērēkyinē kiruutēkaab Yēyiin, ²³ nteenee ākāsē kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooryēē kāāsōōtēywēēkyuu. Yēyoo :yooto aratakse ām choolwookātēēt nyoo mii kuyēyiisyēē bōōrnyuu. ²⁴⁻²⁵ Kunyoo, yoo kaarub kāāsōōtēywēēkyuu, kubāwoo :kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē, kubāwoo :ng'oōkisto. Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng'oo :nyēē sukuśārūnēēnoo taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ -/ Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārōokiintēēt Yēēsu.
² Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē mii :ng'oōkisto nyoo kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo,

7:10 Laawi. 18:5   **7:12** 1Tēm. 1:8-10   * **7:14** Mwooyē :Bāwulō ng'aleek kwoorōōrunēē keey inee nkīt, nto yooto, kung'ālōolēē Yuutayeech choo tākubāwu :kiruutēk kuu wōloo kiwuunto :inee taay.   **7:15** Room. 7:24   **7:24-25** Room. 6:6; 1Kōōr. 15:57; 2Kōōr. 2:14   **8:1** Room. 5:1, 9

kōōkēenyōōru soboonto nyēē lēēl kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu. ³ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab *Muusa kukōōn soboonto, kuuyu kiikuskus :ng'ōōkisto nyoo kibāwēēch. Nteenee kikōōn :Yēyiin soboonoto, yu kiyooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōronēēb ng'ōōki / keeyeyee kōōsēēk sukōōbuukto ng'ōōkisto kutukul. ⁴ Kiyey kuu nyooto sikiimuuch keeyey man kuu wōlēē māktōoy :kiruutēkaab Muusa, kātikoo kakeerub Tāmirmiryēētaab Yēyiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook. ⁵ Nto biiko choo tākurubē ātēbuutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto kāāsōōtēywēēkwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt kāāsōōtēywēēkwaa. ⁶ Chiito nyoo bāwu :choolwookātēēt, kuchōōnchinē :meet, nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet. ⁷ Kunyi yoo bāwu :ng'ōōkisto chiito, ku buunyoontēētaab Yēyiin :chiichoo. Māchāmchiintōōs :chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē māchē :Yēyiin. ⁸ Kunyoo, -mēēng'ērēēchē :biiko choo bāwu :ng'ōōki Yēyiin.

⁹ Nteenee yoo oboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē ng'ōōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēētaab Kiriistō, mābo :chiichoo Kiriistō. ¹⁰ Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonnyii ankume :bōōrto kubo ng'ōōkisto, kuwēētii :tāmirmiryēēnyii ākookoy kuuyu kiikuchamta :Yēyiin kule churtaat. ¹¹ Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo inee :nyēē kiing'ēētēē Yēesu meet, makoong'eetee chiichoo meet ānkōōkoochi soboonto nyēē lēēl.

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōōki, osatee key ātēbuutēkaab choolwook. ¹³ Yoo keeruub key :chii ātēbuutēchoo, kuchōōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakte ātēbuutēk chēē miyootēch, ōnyōōru soboon.

Kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin

¹⁴ Lōkōkaab Yēyiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁵ Mēēbērē kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaak ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule 'Baaba'. ¹⁶ Chāmchiintōōs :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk nyēēnyoo kule kēēyēku man lōkōkaab Yēyiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboorwēēch

¹⁷ Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kēēyēmtōoy āk Kiriistō tukuuk choo boonto :Baaba. Yoo kākēēnyāliilchē kuu Kiriistō,

8:2 Room. 7:4-6   **8:3** 2Kōōr. 5:21; Kala. 4:4; Filib. 2:7-8   **8:4** Room. 6:22; Kala. 5:16, 25   **8:6** Room. 6:21   **8:9** 1Kōōr. 3:16; 2:16   **8:10** Kala. 2:20; 1Yoowa. 3:24   **8:12** Room. 6:18; Kala. 5:24   **8:13** Kala. 6:8; Ēfēēs. 4:22-24
8:14 1Yoowa. 3:1   **8:15** Māārōk 14:36; Kala. 4:5-7

+mākēenyōōru wōōyinto kuu inee. ¹⁸ Ākāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyōōsyēchu ām wōōyinto nyoo +mābokēenyōōru. ¹⁹ Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey :Yēyiin ām kōōrēēt, kunyōōr rōōbēywoontēēnyii ām bēsyēēt nyoo itōōrōōrē :Yēyiin lōkōkyii. ²⁰ Minyē :kiy ake tukul ām kōōrēēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē kikōchōng'iit sukōōng'woonchi biich :Yēyiin. Nteenee /tākiikēnēē keey kule ²¹ +/makiityaaktee kiy ake tukul kāāmuukēywēēkaab meet ānkumākunyōōr wōōyintaab lōkōkaab Yēyiin.

²² Kiinkētē kule kiikung'woonchinson kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē leekwa. ²³ Māwuu nyoo baateey, nteenee mii kung'woonchēēch nkacheek ām āriit, choo /kōōkēēkōōnēēch Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēētaab taayta. Yooto tukul kēēmiitē kēēkānyoonu miisin /kēēkōōnēēch bōōrwoonik chēē leelach /ankeeyeyeēch kēēyēku lōkōkaab Yēyiin kuchurta. ²⁴ Yoo /kiikiiraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr. ²⁵ Nteenee yoo kiikēnēē keey kiyēē mānāākēēnyōōru, kēēkānyoonu ām muytaayeet.

²⁶ Yēētyēēchēēch :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kuskuusyēēt. Kuu yoo -mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēyiin, kung'ālooltoowēēch :Tāmirmiryēēt kōōtēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē /kēēmwooytooy. ²⁷ Nteenee inkētē :Yēyiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōōtē :Tāmirmiryēēt, kuuyu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē mächē :Yēyiin.

²⁸ Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēyiin ng'aleek chēē kāroomēch ām wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey. ²⁹ Nto choo kisimkōōnkēt :Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yooto, mākuyēk :lakwanaanyii kaabooreet nyēbo chuut chaang'. ³⁰ Chooto kisimkootabaan, kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy, kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēēsu Kiriistō

³¹ Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēēnyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē imuuchē kukwiileech? ³² Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheek ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii? ³³ Ng'oo :nyēē

imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey :Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itiiilē kule churtaat :chiito.
³⁴ Kunyoo ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēwēēch :Kāārārookiintēēt Yēesu, nto subak / kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch. ³⁵ Ara, mii :chii nyēē imuuchē kōōbēesyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuuyinwēēk, ara wusiisyēēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?

³⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
 “Kēēmiitē yēē mii :chii kwiimēn kubo inying'
 keekerkeeye kēēchiir chēē mächē /bokeetil.”†

³⁷ Ānkoo kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisyē kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch. ³⁸ Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyyiin nto ku kāāmuukēy alak tukul, ³⁹ yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēny nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēesyēēnēēch chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu nyoo Mokoryoontēenyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeeek chēē kitay Yēesu

¹⁻³ Ng'ētē :mooyēēnyuu ānkōōyiimoo mēt nyēē wuu nyēē mābēku :ng'woonino, akas kule / manaakiiraraach mbo ng'eetaabiya, biikyu bo Isrāyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs, nto / kabokiiruustaa āng'ētiteē wōlēē mii :Kiriistō sukuyēētyēēchi icheek. Man ām kāāmuukēywēēkaab Kiriistō kule -māāng'wiiynānē ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
⁴ Kiyey :Yēyiin biikaab Isrāyēēl kuyēk biikyii anku icheek :chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin *kiirootyēt āk icheek kunyil, kōōkoochi kiruutēk āk mākuutēk kurubta keey *Kōōtaab Yēyiin ānkukuurtoochi icheek kule mākōōbēruur.
⁵ Inkētē :icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku kōōyitēny :nyēē chōōnēē *:Kāārārookiintēēt nyoo bo kāāmuukēy. Kusilākoy :Yēyiin ākookoy, kuwuuyiit nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

8:34 Isa. 50:8-9   **8:34** Yēyuut. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25   † **8:36**
 Tyēēnwookik 44:22   **8:36** 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11   **8:37** 1Yoowa. 5:4-5
8:38 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22   **8:39** Yoowa. 3:16; Room. 5:5;
 Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16   **9:1-3** Chuy. 32:32   **9:4** Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22;
 20:1-24:18; 24:8; Laawi. 1:1-9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room.
 16:7   **9:5** Mat. 1:1

⁶ Mānāānyōōr :Yuutayeek wōlēē wōō bērrurto nyoo kiki-
 ikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam. Ara ibooru :yooto kule
 mānāāyityiin :kiyoo kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo ku-
 uyu mānāāyēēlchi :Yuutayeek tukul komostaab Yēyiin. ⁷ Ānkoo
 kukwoonēē :Yuutayeek kōōtaab Abraam, manaarub inee ku-
 booyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, “Isaka nyēē makuroobta
 siintaaryeeng'uung'.”† ⁸ Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko
 choo kwoonēē siintaaryeetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin,
 nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin :chēē /
 kiiyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man. ⁹ Kikuurto :Yēyiin
 kule, “+Māāyēēwu ām bēsyeēt nyēē wuu nyi kēnyiinoo, nto
 yooto kuboonto :Saara wēēriit.”†

-/Mākēēkwiilē Yēyiin

¹⁰ Mā yooto baateey, nteenee king'alaalee mbo Yēyiin
 lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka. ¹¹⁻¹² Kimwoochi
 :Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey
 kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, “Makubayta :nyēē
 mining' nyēē wōō.”† Kunyi, kiyyoong'unēē :kwēyiisyēetaab
 Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyey :lōkōchoo.
¹³ Kuu yoo siraat kule, “Kyaacham Yāākōbō ankaatay
 Esaawu.”†

¹⁴ Ibooru :yooto kule -mēēyyoong'unēē :Yēyiin manta?
 Māwuu nyoo. ¹⁵ Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: “+Maariiree
 choo āmāchē ariiree.” ¹⁶ Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo
 chāmē ām mooyēenyii mēēbērē kaakwaam :bichoo booryo
 ake tukul. ¹⁷ Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēetaab Miisir
 kule, “Kyāāmutuung' ākoy yu sāāboorunēē kāāmuukēywēkyuu
 wōlēē imiitē sukung'eet /kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēēt
 kumukuul.”† ¹⁸ Kunyoo riirēē :Yēyiin chii nyoo māchē kule
 kuriiree ānkōōyoomē mēt chiito nyoo māchē kooyaam.

¹⁹ Imuuchē kuteebeenaa :akeenke ām akweek kule, “Ām
 nee naas sukubērē :Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng'oo :nyēē
 imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē māchē?” ²⁰ Inyiang' ku ng'oo
 siikētyi Yēyiin ng'ālyoo? -Mēēmuuchē :kiy nyēē /kikēyēyē
 kuteebee chiito nyoo kiyēyē kule, “Ntēē siiyeyaa kuu nyi?”
²¹ Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo māchē kookaas
 tērēēnik alak miisin nto alak kumeekaas? ²² Ānkoo kiimuuchē
 :Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēkyii kōōng'woonchi biiko choo
 kiikuchoolwookēn choo misyinē /kiikarbuus, kiiruruuny
 mooyēenyii kubo bichooto. ²³ Kiyey kuu nyooto sukoomuuch
 kōōboorchi wōōyinnyii choo kiikukwey kule kuriiree.

9:6 Room. 3:3-4; 2:28-29 † 9:7 Toowu. 21:12 9:7 Mat. 3:9 9:8 Kala.
 4:23; 3:7 † 9:9 Toowu. 18:10, 14 † 9:11-12 Toowu. 25:23 † 9:13 Mal. 1:2, 3
 9:16 Ēfēēs. 2:8 † 9:17 Chuy. 9:16 9:18 Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8
 9:20 Isa. 29:16; 45:9 9:21 Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20

Biikaab Yēyiin chēbo ra

24 Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēēyēku cheechii ānkēyēku Yuutayeek, nto mā Yuutayeek. 25 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, “+Maariiree ‘-/Mākēeriirēē’ ānkāakuur ‘Mā biikyyu’ kule ‘Biikyyu.’”†

26 Mwooyē :siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, “Wōloo /kikēēmwoochinēē kule, ‘-Mōōyēku biikyyu’ +/mākēēkuur ām wōlooto kule, ‘Akweek lōkōkaab Yēyiin’.”†

27 Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keyy āk Isrāyēēl kule, “Ānkoo makuchaang’iit :Isrāyēēlik kuu ng’aayna ām araarayta, +/makiiraraach chēē ng’ēri, kuuyu 28 makooruusta :Yēyiin biiko ām kōōrēēt.”†

29 Kerkey yoo kisimkumwooyē :Isaaya kule, “Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēetaab kāmūukēy kaabkuutek, nto kikērkēyiitu biikaab Sōtōm āk chēbo Komoora chēē /kikiikarbuus.”†

Kitay :Yuutayeek Kāārārookiintēēt

30 Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule churtootiin :biiko choo mā Yuutayeek kuuyu kiikoosēē keyy Moko-royoontēēt, ānkoo kimanaacheeng’ churtaayeet. 31 Nteenee māchurtootiin :Yuutayeek choo kichēēng’ē /keechamta kule churtootiin kurubē kiruutēk. 32 Kiy nee :nyēē kibur? Kibur nyi manaakookaasee keyy Kāārārookiintēēt nteenee kimoong’tēē keyy kiyēē yēyē :icheek. Kiinach ‘rwaantaanaa ināchē biich’ 33 kuu yoo /kikeesir kule, “Okas baa, kyāākoochi rwaanteet nyēē kāānākuut wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaā nyēē ināchē biich, nteenee chiito nyoo keekaasee keyy, mēēbērē mākuchus.”†

10

1 Mbo ng’eetaabiya, kiyēē mächē :mooyēenyuu āk nyēē āsooyē Yēyiin ku kule /kiiraraach Yuutayeek. 2 Ānkētē kule boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt miisin nteenee -mēēnkētē kiyēē mächē :Yēyiin. 3 Kuu yoo -mēēnkētē wōlēē yēytooy :Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keyy churtaayeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab Yēyiin. 4 Kibēk :kāmūukēywēēkaab kiruutēkaab *Muusa ām chōōnēēetaab *Kāārārookiintēēt sukuchurta :chii ake tukul nyoo iyēnchinē inee.

5 Kimwooy :Muusa kurubta keyy churtaayeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”† 6 Keemwaay nee

9:24 Room. 10:12 † 9:25 Osee. 2:23 9:25 1Bēt. 2:10 † 9:26 Osee. 1:10
 † 9:28 Isa. 10:22-23 † 9:29 Isa. 1:9 † 9:33 Isa. 8:14; 28:16 9:33 Luuka
 2:34; 1Bēt. 2:6-8 10:1 Room. 9:1-3 10:3 Room. 1:17 10:4 Room. 7:1-6;
 Kala. 3:24-25 † 10:5 Laawi. 18:5 10:5 Luuka 10:28; Kala. 3:12

kurubta keyy churtaayeeet nyoo nyōōru :chiito nyoo ikoosēē keyy Kāārārookiintēēt? Mēērook / kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo kibkōōnkōy?” (sukoomut Kāārārookiintēēt kuchō ng'wēny), ⁷ nto / kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo *kāābkwoombiich?” (sukoong'eetee Kāārārookiintēēt meet). ⁸ Ara, māchāktōōs /kēēmwooy nee? /Kēēmwooyē kule, “Iboontē keyy ng'ālyoontēēt, miitē mēting'uung' ānkumēēng'āloolēē kibtaman.” Ng'ālyoontoonoto ku nyoo kyoomtooy kule māchāksē /kiikaasee keyy Kāārārookiintēēt.

⁹ Yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kule, “Mokoryoontēēnyuu :Yēesu” ānkiiyēnchinēē mooyēēng'uung' kule kiing'eetee :Yēyiin meet, +/ makiiraraachiing'. ¹⁰ +/ Makeechamtiing' kule ichurtaat yoo 'kēēyēnchinēē mooyēēng'uung', / ankiiraraachiing' yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kiyēē 'iyēnchinē. ¹¹ Mwooyē :siruutēk kule, “-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē keyy Kāārārookiintēēt.”†

¹² Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā Yuutāyiin, kuuyu bo biiko tukul :Mokoryoontēēt. Ibēruurē kuyem, biiko tukul choo riirchinē inee, ¹³ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Mokoryoontēēt.”†

¹⁴ Ara ii, imuuchāksē kule nee / kēēriirchi inee yoo / mānāākiyēnchi? Imuuchē kule nee /kiiyēnchi yoo /manaa-keekas ng'aleek kurubta keyy ākoo inee? Nto /kēēkāsēē nee ng'aleek yoo māmii :chiichēē koomchi biich? ¹⁵ /Ānkiimuuchē / bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiyookto chii? Mwooyē :siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kērēēnkōōy choo yibu lōkōōy chēē kāroomēch!”†

¹⁶ Nteenee mēēyēnchi :biiko tukul lōkōōywēchooto kāroomēch. Mwooyē *Isaaya kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo?”† ¹⁷ Māchāksē / kyaamta lōkōōywēkaab *Kāārārookiintēēt sukukas :biiko, kunyi māchāktōōs :biiko kuyēbchi yit ng'aleechaata sukōōyēnchi.

¹⁸ Nteenee ātēēbē kule ii, ara manaaakas :biikaab Isrāyēēl lōkōōywēchu? Kubooyiit man, mwooyē :siruutēk kule, “Ki-ikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”† ¹⁹ Ātēēbē subak kule, “Kiinkēt oob :bichēēb Isrāyēēl kiyēē mwooyē lōkōōywēchu?” Kimwooy *Muusa kule, “+Maayey kumēēchook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeek. +Maayeyaak ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al.”† ²⁰ Mwooyē mbo subak *Isaaya kukāng'unoot kule, “Kinyōōrwoo :choo

10:8 Kiruu. 30:12-14   **10:9** 1Kōōr. 12:3   † **10:11** Isa. 28:16   **10:11** Room. 9:33   **10:12** Room. 3:22, 29-30   † **10:13** Chōōw. 2:32   † **10:15** Isa. 52:7
 † **10:16** Isa. 53:1   **10:16** Yoowa. 12:38   **10:17** Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5
 † **10:18** Tyēēn. 19:4   † **10:19** Kiruu. 32:21   **10:19** Room. 11:11, 14

mēēbērē kicheeng'aataa ānkāāboorchi keey choo mēēbērē ki-teebaataa.”† ²¹ Nto kurubta keey āk Isrāyēēliik kumwooy kule, “Ākuurē icheek kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku cheemakwiiliis.”†

11

Kiibutiis :Isrāyēēliik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

¹ Kunyoo ātēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikyii nkit? Achicha! Āyēku :anii Isrāyēēliintēēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin. ² Mātāyē :Yēyiin biikyii chēē kisimkukwey. Osootee keey baa siruutēk choo ibooru kiyoo kimwooy *Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'aloolēē biikaab Isrāyēēl nyēē miyaat. ³ Kimwooy kule, “Mokoryoontēēt, kiikubakach :bichu *wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōrōs. Kwāāng'ētu :anii nkit ānkumii kusyēēmē kule kubakachaa nkanii.” ⁴ Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule, “Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunkyi *Baal.” ⁵ Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Isrāyēēl chēē kiikukwey :Yēyiin ām chamateenyii. ⁶ Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy :nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheek buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē kiyey. Nto /kikēētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.

⁷ Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Isrāyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr churtaayeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak/keeyey kukōryō ⁸ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy. Tinyē koonyek āmākāstēē, kutinyē yiitiik āmākāsē ng'al ākoy kura.”† ⁹ Mwooyē :nki-nee *Tāwuti kule, “Irooko/keetechee sookwoonuutēchookwaa kōōbutiis /ānkiing'woonchi. ¹⁰ Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy ānkukuuykuuyoot ākookoy.”†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayeek

¹¹ Ātēēbēēnook subak kule ii, ara kinyōōr :Isrāyēēliik kāānākuut nyēē mākoy tābokusyooong'? Achicha! Nteenee kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut, +/- makiiraraach choo mā Yuutayeek sukuchōlyo :Yuutayeek. ¹² Yoo kiyēyē :Yuutayeek lēēlisto, /kiibēruur choo mā Yuutayeek. Kunyi, tyaa nanyuun :bērur nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēēyēnchi :Yuutayeek Yēēsu kuyēk Kāārārōokiintēēng'waa! ¹³ Āmiitē āng'aloolwook akweek choo mā Yuutayeek. /Kiikeeyeya āyēku *lēēbkēēyiintēētaab choo mā Yuutayeek. Kunyi, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo

† **10:20** Isa. 65:1 **10:20** Room. 9:30 † **10:21** Isa. 65:2 **11:1** Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 **11:2** Tyēēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 **11:4** 1Bāy. 19:10, 14, 18 **11:5** Room. 9:27 **11:6** Room. 4:4-5; Kala. 3:18 **11:7** Room. 9:31 † **11:8** Kiruu. 29:4 **11:8** Isa. 29:10; Māārko 4:12 † **11:10** Isa. 29:10 **11:11** Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19

yiisyoonootonyuu, ¹⁴ kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey biikyuu choo Yuutayeeek kuchusyo, nto anyuun /kiiraraach kereeryaa. ¹⁵ Yoo kitāyiisyē :icheek, /kiichoomnyo kōōrēēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek, kukērkyēyitu yoo /kakiing'eetee meet biiko.

¹⁶ Yoo /kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin, kōōtāboonootiin :nkicheek keseniisyek. Yoo /kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek sokonaak. ¹⁷ Man, /kikeebetech sokonaak alak chēbo *musēytuuniit /ankeeroobtaak akweek kēētooto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk. Neennyi ōmiitē ōchuutē ānyiyēēt nyēē chōōnēē tiikiitēkaab kēētooto. ¹⁸ Ānkoo /kikeebetekta sokonaachaa, mēērook ōmōōntooy. Māchē ōnkētē kule mābiitēēnook akweek :tiikiitēk, nteenee akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk. ¹⁹ Ōmuuchē omwaay kule, “/Kikēēbētēktooy sokonaak chuut /sikiikeereeneech.” ²⁰ Man, /kikeechwenta kuuyu kimēēkoosēē keyy *Kāārārookiintēēt. Nteenee /kikeechamaak kuuyu kyōōkoosēē keyy inee. Kunyoo, -mōōyib keyy barak nteenee māchāktōōs ōriibē keyy, ²¹ kuuyu yoo -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo kibiititooy :kēētii ii, /bokeemwa nee akweek choo /kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek? ²² Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē miitē :choo kiikuchunnyēē ng'aleekyii nteenee ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo baateey ōtāsē taay ōkoosēē keyy inee, nto buch, +/makeechwentaak nkakweek. ²³ Nto nkicheek Yuutayeeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo /kākēēchwēntēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk kukētyi yooto. ²⁴ Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeeek ii, kutoochē oob areet akeenke Yuutayeeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

²⁵ Mbo ng'eetaabiya, māmāchē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeeek. Kunyi āmwoowook ng'alyoontooni /kikiiboorwoo. /Kikeeyey kuyoomcho :mētēwookaab Yuutayeeek alak kut /kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeeek kuyem chēē māchē :Yēyiin. ²⁶ Yooto +/makiiraraach biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikeesir kule, “Mākuchōōnēē *:Kāārārookiintēēt *Sāāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin. ²⁷ +Maayey kiirootyaaaniitēnyi āk icheek yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

²⁸ Kurubta keyy āk lōkōōywēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, /kēēkōōnook akweek

lōkōōywēchoo. Nto kurubta keey āk kwēyiisyēēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii. ²⁹ Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyii kurubta keey kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē. ³⁰ Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteenee yoo kitāyē :Yuutay-eek Yēesu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin. ³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kōōkuchuunnyēē :nkicheek Yēesu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata. ³² Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiis sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

³³ Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bēurnyii anku baraay :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii kāātilēywēēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut kōōnkēt kēēlwookiyii! ³⁴ Mwooyē :siruuṭēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin? Nto kule ng’oo :nyēē kiikōōrwookyii Yēyiin?”† ³⁵ Mwooyē mbo subak :siruuṭēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi :Yēyiin?”† ³⁶ Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwu-yiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām mooyēēt akeenke

¹ Kunyi ii, mbo ng’eetaabiya, kuuyu kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey / keeyeyeenaak kōrōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs ōtiliilēch ānkōōng’ērēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēbo manta. ² Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni, nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēēru kiyēē māchē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

³ Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chama-teenyii āyēchi yiisyēenyii, āmwoochinē ake tukul ām akweek kule -mēēyib keey barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisyēēt nyēē yēchinē kōōkoosēē keey inee. ⁴ Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik chēē chaang’ ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisyēenyii, ⁵ kuwuu nyooto ām wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong’ēch, kēēyēku :tukul akeenke ām Kiriistō kēēyēētyēēchinē keey.

11:29 Room. 11:2; 3:3-4   **11:32** Room. 3:22-24; Kala. 3:22   **11:33** Āyub 11:7; Tyēēn. 139:6, 17   † **11:34** Isa. 40:13   **11:34** Āyub 15:8   † **11:35** Kas Āyub 35:7 āk 41:11   **11:36** 1Kōōr. 8:6   **12:1** Room. 6:13; 1Bēt. 2:5   **12:2** 1Kōōr. 1:20; Ēfēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yoowa. 2:15   **12:3** Māārko 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Ēfēēs. 4:7   **12:5** 1Kōōr. 12:27

⁶ Boonto :chii rōōbēywoontēēt nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta keyy āk bērrur nyēē kiikurōōbwēēch :Yēyiin. Yoo /kikēērōōbchi ake kuyēk *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyiisyēē kurubta keyy āk wōlēē tēēnto :kāāyēnchinooyēēnyii. ⁷ Nto yoo /kikēērōōbchi kule kuyēētyēēchinē biiko, kuyēētyēēchi, nto yoo /kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiiis. ⁸ Nto yoo /kikēērōōbchi kōōtitiirootē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo /kikēērōōbchi mooyēēt nyēē lēēl, kuyēētyēēchinē chuut. Nto yoo /kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko, kuyey ām mooyēēt akeenke. Nto yoo /kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām ng'erekweek.

⁹ Māchāktōōs ōchāmē keyy ām mooyēēt akeenke, otaeye keyy rōkōs ānkōōkiilchi karaamateet. ¹⁰ Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho ānkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keyy nkityō. ¹¹ Ōyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii ānkōōnēmchinē keyy Yēyiin kutukul. ¹² Ōng'ērēchē, kuuyu ōkēnēē keyy Mokoryoontēēt. Ōmuytoochinē yoo kākwoonchook :nyāliluutēk ankootas taay ōsooyē Yēyiin. ¹³ Ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē māchē ānkōōtoochē tāyēēk.

¹⁴ Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee osaay Yēyiin kōōbēruur chiichooto. ¹⁵ Ōng'ērēkiisyē āk choo ng'ērēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs. ¹⁶ Ōminyē ām kaalyeet āmōōng'āsē keyy, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo ng'wēny -āmōōyibē keyy kule ōng'oomēch.

¹⁷ Yoo kāyēwook :chiito ake ng'al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē miyootēch. Ōriibē keyy okas kule kooyey ng'al chēē chāmē :biiko tukul. ¹⁸ Nto yoo imuuchāksē, ōminy ām kaalyeet āk chii ake tukul. ¹⁹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāyēwook :chii ng'al chēē miyootēch, -mōōyookyinēē miyootyo, nteenee ōbākookyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “Anii :nyēē āyooku.”† ²⁰ Nteenee “Yoo amaata :kēmēy chii nyoo wēchiing', ibay, nto yoo amaata :melel, irāmchi bēēko. Yoo 'keyey kuu nyooto, mākwoomunēē chiichoo :ng'aleekyii.”† ²¹ Kunyoo, -meekany kubiiring' :miyootyēēt, nteenee ibiirtee miyootyēēt karaamateet.

12:8 1Kōōr. 12:4-11; 14:12; 1Bēt. 4:10   **12:9** 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22   **12:10** Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Ēfēēs. 4:2; Filib. 2:3   **12:12** Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36   **12:13** Ibu. 13:2   **12:14** Mat. 5:44   **12:15** Ayub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29   **12:16** 1Kōōr. 1:10-11; 8:1   **12:17** Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7; 1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9   **12:18** Māārko 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15   † **12:19** Kiruu. 32:35   **12:19** Mat. 5:39   † **12:20** Kāālēwēnik 25:21-22   **12:20** Mat. 5:44

13

Ōkoonyitē bāytooyik

¹ Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēek kuuyu māmii :kāāmuukēywoo nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēek alak tukul choo miitē kōōrēet kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. ² Nto chii ake tukul nyoo kwiilē kāāmuukēywēek kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ ānkumākiitiilchi ng'al. ³ -Mēēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēek, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'. ⁴ Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē imiitē inyiing'. Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto :icheek kāāmuukēywēek kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēbo man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch. ⁵ Kunyoo, māchāktōōs kēerubē kiyēē mākweēch :kāāmuukēywēek āmēēbērē sōō baateey kuuyu imuuchē / kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam kēēyēyē kuu nyooto.

⁶ Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo kāāmuukēywēek, kuuyu yēchinē Yēyiin yiisyēēt kuwulyēē yiisyēetaab bāytooyiisyēēt. ⁷ Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii, kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo māchāktōōs /kēēkoonyit, ānkōōywēyē nyoo māchāktōōs /kiiywēyē.

Iyumē :kiruutyēetaab chamateet kiruutēk tukul

⁸ -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukun, nteenee mākyook ōtinyē chamateet ānkōōchoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē mwooyē :kiruutēk. ⁹ Okas baa kiruutēk: “-Meemarte,” “-Mēērumiisyē,” “-Mēēchōōrsē,” “-Mēēchōōrōkyi kaab chii” āk kiruutēk alak tukul chēē miitē. Iyumē :kiruutyēēt akeenke chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo mwooyē kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.” ¹⁰ Yoo ichāmē laatyēeng'uung', -mēēāroontooy. Kunyoo, ityiichē :chamateet kiyēē māchē :kiruutēk.

Oluumee keey lēbkēēyyēēt

13:1 Tiitō 3:1; Yoowa. 19:11 **13:3** 1Bēt. 2:13-15; 3:13 **13:7** Yēyuut. 5:29; Tiitō 3:1; 1Bēt. 2:13-17 **13:7** Mat. 22:17; Māārko 12:17 **13:9** Chuy. 20:13-15, 17; Laawi. 19:18; Kiruu. 5:17-21; Māārko 12:31 **13:10** 1Kōōr. 13:1-13; 16:14 **13:10** Mat. 7:12; Room. 8:4; 13:8; Kala. 6:2

¹¹ Ōyēyē ng'aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyōōsyēchu, kuyū kaakuyit :bēsyēēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin /ki-iraraacheech. ¹² Mii wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētūut. Kunyi keesatee keey tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee keey lēbkēēyyēēt. ¹³ Okany kēēminyē ām so-boonto nyēē lebkeey kuu wōloo wuunto :bēētūut. Otayee keey sookwoonuut choo ō-āmē kut ōbēēnichi, bōōkitēēt, martaayeeēt āk sikornateet. -Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keey moon. ¹⁴ -Mōōyēnchi muchastaab ātēbuutēkwook bo ng'ōōki, nteenee oluumee keey Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

14

-'Mēētiilchi ng'eetaabkoomēt ng'al

¹ Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchinooyēēt, -mōōburyoong'tē. ² Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul, ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchinooyēēt chēē āmē nkwēēk baateey. ³ Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nkinee nyoo moomē āmiichoo tukul nyiin ake ng'al kuuyu kookucham :Yēyiin chiichoo. ⁴ Inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake ng'al. Yēyiin :nyēē itiilē kule ng'oo :nyēē tinyē manta ku ng'oo :nyēē kustaayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr biirtooyiisyēēt.

⁵ Kāsē :chiito ake bēsyēēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake, kukerkeey :bēsyōōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyii. ⁶ Chiito nyoo kālē wōō :bēsyēēt ake kusiir ake, kuyēyē kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēēt kuuyu yoo yēyē kuu nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁷ Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keey nteenee ⁸ kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt. ⁹ Kime *:Kāārārookiintēēt ankung'eeteet meet sukuyēk Mokoryoontēētaab choo kiikubēk āk choo sobtōōs.

¹⁰ Ām nee yu iruustooy ng'eetaabiya ake nto imōōntochinē nee? -'Mēēnkētē kule +/mābokiiyoong'tēēnēēch tukul taay-eetaab Yēyiin /ānkiiilwēēch ng'al? ¹¹ Kimwooy :Yēyiin kule, "Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy

:chii ake tukul kule anii ku Yēyiin.”† ¹² Kunyoo, māwokutuuchee keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.

¹³ -Mookany kiiruustoo alak nteenee okany keekas kule -makeeyey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēēnyoo kōōsuuchi choolwook. ¹⁴ Kuu yoo kiikōōboorwoo anii :Mokoryoontēēt Yēesu, ānkētē kubooyiit man kule māmii :āmnyoo ake tukul nyēē mātiliil. Nteenee yoo kāsē :chii kule mātiliil :kiy, kumātiliil :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto nkit. ¹⁵ Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'ērēkyinē :ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē chamateet. -Mee-araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē *:Kāārārōokiintēēt, kubo āmit. ¹⁶ -Mookany /kiimiyaat kiy nyēē katakaraam. ¹⁷ Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun chēē /kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁸ Chii ake tukul nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'ērēēchē Yēyiin ānkuchāmtooy nkicheek :biiko. ¹⁹ Kunyoo, lēyyē, okany kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch kiititiir keey. ²⁰ -'Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit. Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam. ²¹ Mā karaam i-am bēēny nto iyyee tukun nto iyey kiy ake tukul nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.

²² Kunyi, yoo -'mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk inyiyng' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chiito nyoo inkētē kule karaam :kiyēē miitē kuyēyē. ²³ Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki :kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

¹ Māchāktōōs acheek choo kēēkichootiin kēēmuytoochinē biiko choo kuskusēch, māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit. ² Māchāktōōs kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich. ³ Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ānchuruuroot :nkani kuu yoo / kiinchuruuriing' nkinyiyng'.”† ⁴ / Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneeteēch ānkuyēētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

† **14:11** Isaaya 49:18; 45:23 **14:11** Filib. 2:10-11 **14:12** Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5 **14:13** 1Kōōr. 10:32; 2Kōōr. 6:3 **14:14** Māārō 7:15; Yēyuut. 10:15; 1Kōōr. 8:7-9 **14:15** 1Kōōr. 8:11-13 **14:17** Kala. 5:22-24 **14:21** 1Kōōr. 8:13 **15:1** Room. 14:1-2; 1Kōōr. 10:23-24; Kala. 6:2 **15:2** 1Kōōr. 8:1 † **15:3** Tyēēn. 69:9 **15:4** 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16

⁵ Yēyiin :nyēē yēyē biich /kēēmuytoochi ng'al /ānkēēkimkimiitu. Kunyi, āsoomē inee kule kukōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēēsu Kiriistō, ⁶ sōōtōrōōr ām mooyēēt akeenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

⁷ Ōchoomtōōsii sukutōrōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō. ⁸ Āmwoowook kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko, ⁹ ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeeek Yēyiin kubo kiisaynyii. Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyi, +māāsilting' kēēboontē keyy biiko choo mā Yuutayeeek. +Māātyēēn tyēēnwookik āsilēēniing'.”† ¹⁰ Mwooyē mbo subak kule, “Ong'erech :akweek choo mā Yuutayeeek āk biikyii.”† ¹¹ Tāsē taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeeek, ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”† ¹² Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē machokubayta kōōrōōsyēk ānku inee :nyēē mākōōkēnēē keyy :biiko tukul.”†

¹³ Lēyyē, kukōōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keyy ng'erekweek kuyem āk kaalyeet yoo ōtāsē taay ōkoosēē keyy inee, sukung'eeet ōkēnēē keyy inee miisin kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēenyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeeek

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng'aleekaab Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake. ¹⁵ Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām barwaani āsōōtwook ng'aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin ¹⁶ āyēchinē inee yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsu. Māchāktōōs a-amte lōkōōywēkaab Yēyiin /sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeeek kuyēk kōrōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikōōtiliil :Tāmirmiryēenyii. ¹⁷ Kunyi ang'erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsu kubo yiisyooni kikōōnoo :Yēyiin. ¹⁸ Māmii :kiyēē +maang'asee keyy nteenee baateey kiyēē kiikoowaang'ta :Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeeek kooywey Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāāyēchi. ¹⁹ Kyaayey kuu nyooto kubununēē kāāmuukēywēēkaab tukuuk chēbo kwōng'uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin saa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee Yēērusālēm ākoy Iluriko. ²⁰ Kyāāwuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kimānāāyityi :ng'ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē

15:5 Filib. 2:2-5 15:8 Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26 † 15:9 Tyēēn. 18:49 15:9 Room. 11:30 † 15:10 Kiruu. 32:43 † 15:11 Tyēēn. 117:1 † 15:12 Isa. 11:10 15:16 Room. 1:5 15:18 2Kōōr. 3:5 15:19 Māārko 16:17-18; Yēyuut. 19:11; 2Kōōr. 12:12

ātēēkyi kōōto yēē kiikusisin :chiito ake, ²¹ kuu yoo /kikeesir kule, “Makukas :choo /kimānāākēēmwoochi ānkumākōōnkēt :choo kimanaakasee yiitiikwaa.” ²² Kiyiitēnyi :nyēē kōkērēktoo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb :Bāwulō kuruutoochi Rooma

²³ Nteenee kuuyu -mēēkumiitē :wōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb kule chaakasaak ²⁴ yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak kisich yoo ākēēytooy sōōyēētyēēchoo ām baannyuu. ²⁵ Nteenee āmiitē raat āwēētii Yēerusālēēm wāāsārūnēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontotē. ²⁶ King'ērēkootiin :biikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch beesaanik /kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar :kusuusyēēt ām Yēerusālēēm. ²⁷ Kiyey kuu nyotoo kuuyu kikiikunyōōr :biiko choo mā Yuutayeek bērrutaab Yēyiin kubununēē Yuutayeek. ²⁸ Kunyoo, yoo kāākunyōōr :bichoo beesaanichu, +māchāāmur wōloo ōmiitē yoo chāāwēētii Sibaannya. ²⁹ Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibwook bērrutaab Kiriistō kuyem.

³⁰ Nteenee ii, mbo ng'eetaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēt :tukul ām Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō āk chamateetaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³¹ Ōsoowoo kule /kēēsārūnēēnoo Yuutayeek choo mānēēyēnchi Yēyiin ām Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham :biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm kiyēē +māāyibchi. ³² Yoo kāyēyākiis :ng'aleechaa, āmuuchē āchōō wōloo ōmiitē ām ng'erekweek, nto yoo kacham :Yēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keey akweek. ³³ Ōnyōōru :akweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin. Kuwuuyiit nyotoo.

16

Ng'aleek chēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹ Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya. ² Yoo kayit, otaach ām chamateetaab Mokoryoontēt ānkōōyēētyēēchi ām keel ake tukul nyēē māchē. Kōōkuyēētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō ānkōōkuyēētyēēchoo nkanii.

³ Ōtookwēēswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēēyēyē :tukul yiisyēētaab Kāārārōokiintēēt Yēesu. ⁴ Kyaasanta :bichoo soboonwēkwaa kubo anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo

15:20 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16   **15:24** Room. 1:9-13   **15:25** Yēyuut. 19:21; 20:22; 24:17   **15:26** Yēyuut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10   **15:27** 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6   **15:30** 2Kōōr. 1:11; Ēfēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2   **15:31** Yēyuut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16   **16:1** Yēyuut. 18:18; Filib. 1:1; 1Tēm. 3:8-11   **16:3** Yēyuut. 18:2

bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē kōōnkōy :nkicheek biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeeek. ⁵ Osubaay nki-nee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee Bāyniitō, choorweenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab Eesya. ⁶ Ōtookwēeswoo Maaryaa nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin kubo akweek ⁷ ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuun-nya choo /kiikēērātēēch tukul. Icheek :chēē tookunootiin ām wōlēē mii *lēbkeēyik ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō kutāamiitē :anii mēēnān. ⁸ Ōsuboowoo Ambilyaato nyoo āchāmē ām Mokoryoontēēt, ⁹ Urbaano nyoo kēēyēētyēēchinē keye :tukul ām yiisyēētaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu Sutaaku nyoo āchāmē. ¹⁰ Osubaay nkinee Ābēelē nyoo /kikeetyem miisin /ankeechamta ām Kiriistō ankoosub-aay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō. ¹¹ Ōsuboowoo tilyeenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo kiikuchamta Mokoryoontēēt.

¹² Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt miisin āk Bēērsi, choorwaanaa kiikuyēchinion Mokoryoontēēt yiisyēēt miisin. ¹³ Osubaay Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkani kuu wērinyii. ¹⁴ Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē, Baatrooba, Eerma āk tuubchōōsyēk tukul choo boonto keye. ¹⁵ Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya kuboonto keye cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo boonto keye.

¹⁶ Otoroch keye nyēē ōng'ērēkyinē keye. Isubooyook ānkōōtookwēēsook :kanisoosyek ām yēēmōōsyēk tukul.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē bichoo bchēyootē biich ānkukērēktooy kēēltaab kaakaaseeng'woong', bichoo kwiilootē kāānēētēywēēk choo kyōōnyōōru. Osatee keye bichoo. ¹⁸ Biiko choo yēyē kuu nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēēnyoo Kiriistō, nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'aloolē ng'al chēē kāroomēch ānku ānyinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē chaang'. ¹⁹ Ang'erechaat, kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Kunyi, āmāchē ōboontē kiirnān kurubta keye kiyēē karaam amonaamte keye rōkōs. ²⁰ Mākōōturbuub :Yēyiintēētaab kaalyeet Kibrōkōsoyontēēt ankootartaar :akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

²¹ Isubooyook :Tēmētēwō muroonoo kēyēyīisyēē tukwaay ānkōōsubooyook :nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiiyō, Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro. ²² (Nto anii Tērtiiyō nyi kāāsirē barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Mokoryoontēēt.)
²³ Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo atēbunēē kanyii wōloo sooyēē :kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo kōnōriintēetaab lēnkuutaab *kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee ng'eetaabiya Kwaarto.*
²⁵ Okany kiikaaste Yēyiin nyoo inee :nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Yēesu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kīwunyootiin :lōkōōywēchooto ām kēnyīisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta ²⁶ ānkoo kikiikung'alaalee :siruutēkaab *wōōrkooyik. Nteenee / kōōkēng'oong' ra. Kimwooy :Yēyiin nyoo bo ākookoy kule / kōōkiiboorchī lōkōōywēchu biiko tukul sukookaasee keyy inee ānkukoonyit. ²⁷ Kutōrōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē Yēesu Kiriistō. Yēyiin nkit :nyēē ng'oom kuchurta! Kuwuuyiit nyooto.

16:21 1Kōōr. 4:17 * **16:23** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēetaab 24: Kōōbēruurook :Kiriistō akweek tukul. Kuwuuyiit nyooto. **16:23** 2Tēm. 4:20
16:25 Ēfēēs. 1:9; 3:4-5; Kolos. 1:26

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 55 KK kumiitē Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' nyoo /kēēkuurē ra kule Uturuki. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām Kōōriintō kumiitē baannyii nyēbo āyēēng'. Ki kiriing' :Kōōriintō nyēē wōō ām kōōrēetaab Kirikiik wōlēē /kikēēbāwunēē ng'aleekaab bāyitit, ātēbuutēkaab bōrōryēēt āk ntāsimuutēkaab saayeet. / Kiisōōtyinē kule kisirchi :Bāwulō kaniseetaab Kōōriintō bārōōnōōk ang'wan, nteenee kiikubot nyēbo taayta āk nyēbo sōmōk. Bārōōnōōk choo /kēēkuurē ra kule nyēbo taay āk nyēbo āyēēng' kubooyiit man ku nyēbo āyēēng' āk nyēbo ang'wan.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Yu kang'eetee :Bāwulō Kōōriintō, kutoow keey :wuuyinwēkaab kāānēētutēk chēē mābo man āk ātēbuut chēē miyootēch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Yooto, /kiyookyi Bāwulō barweet nyēē kitinyē tēēbuutēk chēē tēerchiin. Nto yu wālu :Bāwulō, mātookunoot miisin yoo mii kuwālu tēēbuutēchoo nto mii kumwoowu ng'al chēē yisunēē biich kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikukas. Kōōkiibooru :acheek ām wēēksēēt wōlēē kēēkāsē kule mii yēē iyēēchinē :Bāwulō kurook tēēbuutēkaab bichoo āk kāāsōōtēyewēkwaa kutoombo kuwālchinē tēēbuutēchooto.

Wuuyinwēchoo alak ku kule, kiryaach keey :ātēbuutēkaab Yuutayeeek āk chēbo Kirikiik. Ām Yuutayeeek, kimāchāktōōs kutēbēē :chēēbyōōsōōk ng'ēchērōōk choo bo wōliin bo lēt. Nto yoo mii kooriikaab saayeet āk wōlēē chaang' :biich, kimāchāktōōs kōōyēēnēē mētēwookwaa ankoosyek. Kunyoo, kimākyinē :Yuutayeeek āk Kirikiik choo kikiikuyēk biikaab Kiriistō kuyēyē kuu nyooto. Nteenee kimānāānooyēē :chēēbyōōsōōkaab Kirikiik ng'aleechaa kuuyu kimā cheekwaa :ātēbuutēchooto. Kiityookootiin kuyey kiyēē kiyēyē ānkiityookootiin kuyēyē yiisyō ake tukul nyēē tookunoot ām bōrōryēēt.

Kimā miyaat ām ātēbuutēkaab Kirikiik yoo kāyēk :koorko chēēmurēnyoo ānkichāmtooy :kiruutēkwaa. Kitākuwuu nyooto mbo nkinee ām wōlēē mii :Kirikiik alake choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Tookunoot ām wōlēē mii :Kirikiik kule teer :soboontaab tāmirmiryēēt āk bōorto yooto kōōtēēb :icheek ng'aleekaab ng'ōōkisto komostaab soboontaab tāmirmiryēēt. Ibooru :yutēyu kule /kimākēēkāsēē wōlēē wuu :soboong'waa nyēbo bēsyo ake tukul wōlēē wuu :nyēbo tāmirmiryēēt.

Ng'āloolē :Bāwulō ām kurkeetaab 1-4 kurubta keey ng'aseetaab keey āk bcheyeetaab keey. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 5-6 ātēbuut chēē kimāyēmootiin. Irwookyinē biich ām kurkeetaab 7 kurubta keey kāāmutiisyēēt āk ng'aleekaab bareetaab kooyēy ām biiko chēē kiikoomut keey. Irābchinē ām kurkeetaab 8-10 kutunkynooyēetaab āynātōōs āk bany chēē /kēēsooytoochinē tukuuchoo. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 11 kurubta keey wōlēē yibtooy :murēn koorko nto wōlēē yibtooy :koorko murēn āk noomnyēēt nyēē tiliil nyēbo biikaab Kiriistō. Inēētē ām kurkeetaab 12-14 kule kuyēyiisyēē :chii ām chamateet kiyēē kiikōōkoochi :Yēyiin. Ng'āloolē ām kurkeetaab 15 kule /kiikēnēē keey ng'aleekaab ng'eeteetaab meet ānkutwēchē ām kurkeetaab 16 kurubta keey āk kāāruruukiisyēēetaab beesaanik chēē / kēēsārunēē biikaab Kiriistō chēē kuskusēch ānkwoorōōru chōbuutēkaab ruutoonyii. Kurkeetaab 13 nyoo ng'āloolēē ng'aleekaab *chamateet* ku kurkeet nyēē inkētoot miisin ām Biibilyaa.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākya bēur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin ām chamateenyii āyēku *lēbkeēyiintēēt āyēchi Kāārārōokiintēēt Yēesu yiisyēēt. Aboontē keey āk ng'eetaabiya Sōōstēēn. ² Kiisubooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēēetaab Kōōriintō choo / kikiitabaanaak kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēesu ōbooyiitu Yēyiin. / Kēēmākwook ōtililiitu āk nkicheek biiko tukul choo miitē wōlto ake tukul choo ikēnēē keey Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō, nyoo Mokoryoontēēng'waa nkicheek. ³ Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Birchinē :Bāwulō Yēyiin kōōnkōy ānkubāybāchi Kōōriintēēk

⁴ Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman, kuuyu kichamaak ānkukōōnook tukuuk chēē chaang' kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēesu. ⁵ Kyōōboor ām inee kuyem ām keel ake tukul kuu wōlēē ōng'ālooltooy, āk mbo ām ng'oomnānēēt tukul. ⁶ Kyoonam ng'aleek choo kikiiboorwook kurubta keey āk *Kāārārōokiintēēt ānkikukiilchook :ng'aleechaa kutukul. ⁷ Kunyoo, manookuste rōōbēywoontēēt ake tukul nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt yoo ōmiitē ōkānyoonu miisin bēsyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ⁸ Mākōōtitiirook ākoy tabanta nyēē -mōōtinyē miyootyo ake tukul bēsyoonoo mākōōtiilchi :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō biiko ng'aleek. ⁹ Yēyiin :nyēē /kiinyālē. Kiikukuurook ō-āmchiinē āk lakwanyii Yēesu Kiriistō nyoo Mokoryoontēenyoo.

Bcheyeetaab keey

¹⁰ Nto ii, mbo ng'eetaabiya, ākāloonwook ām kaayneetaab Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō kule ōkāsyiintōōsii :tukul. -Mōōchuunchuunnyē nteenee, māchāktōōs ōbuurē ām kēelto nyēē churtaat nyēē kyōōkāsyiinē ām kāāsōōtēywēekwook. ¹¹ Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk ng'aleek chēē kwaakasee biiko alak kukwaanee kōōtaab Kilōōwē, tookunoot kule !kyoobchey keey. ¹² Mwooyē :ake kule, “Ārubē :anii ng'aleekaab Bāwulō,” kumwooyē :ake kule, “Ārubē :anii chēbo Ābōōlō” nto ake kulē :nyoo, “Ārubē chēbo Bētērō.” Nto ake kumwooyē nyoo :nkinee kule, “Ārubē chēbo Kiriistō.” ¹³ So! Ara bcheyaat :Kiriistō? Ara Bāwulō nyoo / kikeēkwērtoochinē murtooywoontēēt kubo akweek? Nto / kikeebatisanaak ām kaayneetaab Bāwulō ōō? ¹⁴ Ang'erechaat, kuuyu manaabatisanaak akweek, nteenee chēē kyaabatisan baateey ku Kiriisbō āk Kāyō. ¹⁵ Kunyoo, māmwooy :chii ām akweek kule / kikeebatisanaak ōyēku rubiikyuu. ¹⁶ Man sinee, kyaabatisan nkicheek biikaab kaab Steefaan, nteenee yoo ābērē akas kumāmii subak :chii nyēē kyaabatisan. ¹⁷ Mēēbērē kiiyookwoo *:Kāārārookiintēēt chaabatisan biiko. Nteenee cha-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch, āmēēbērē ām ng'oomnānēetaab chii simāyēk buch :meetaab Kāārārookiintēēt ām murtooywoontēēt.

Wōō :kiirnatēetaab Yēyiin kusiir nyēbo biiko

¹⁸ Yoo / kākyoomchi biiko choo mii kubootōōs ng'aleekaab murtooywoontēēt, kukāsē yēēt ku bēērbēēryo. Nteenee yoo / kākyoomwēēch acheek choo / kēēmiitē / kiirāroochēēch, kōōbooru kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. ¹⁹ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “+Māāboot ng'oomnatēetaab choo yibē keey kule ng'oomēch ānkāatub kiirnatēetaab choo bērē tinyē kiirnatēēt.”† ²⁰ Mii ānō :ng'oomōōtik? Mii ānō :kibsumaniis? Ānkumiitē ānō :choo tinyē kiirnatēetaab kiirwookēēt? Okany āmwoowook, mwooyē :Yēyiin kule bēērbēēryo :ng'oomnān nyoo bo kōōrēēt. ²¹ Kiyey :Yēyiin ām kiirnatēenyii simēenkēt inee :biiko kubo kule ng'oomēch :icheek. Nteenee kiitiil :Yēyiin kooraraach biiko choo iyēnchinē inee. Kiiraraach kubununēē lōkōōywēk choo yibē :biiko alake kule bēērbēēryo. Lōkōōywēchooto ku choo kyoomtooy :acheek. ²² Bērē :Yuutayeek nto / kiiboorchinē ng'al chēē / kiilātē, nto choo mā Yuutayeek kubērē :choo nto / kiiboorchinēē keel nyēbo ng'oomnān

1:10 Yoowa. 17:21-23; Ēfēēs. 4:2-6; Filib. 2:2   **1:11** 1Kōōr. 3:3; 11:18; 2Kōōr. 12:20   **1:12** Yēyuut. 18:24; 1Kōōr. 3:4   **1:13** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Room. 6:3; Kala. 3:27   **1:14** Yēyuut. 18:8; Room. 16:23   **1:16** 1Kōōr. 16:15, 17
1:18 Room. 1:16; 2Kōōr. 4:3   † **1:19** Isa. 29:14   **1:20** Mat. 11:25; Room. 1:22; 1Kōōr. 3:18-20   **1:21** Room. 1:19-20

sukuchāmchiin. ²³ Nteenee, kyoomtooy :acheek kule kimēēchi :Yēesu murtooywoontēēt, ng'ālyoo nyēē iyimē Yuutayeeek mētēwoy ānkuwuu nyēē bēērbēēryo ām wōlēē miitē :choo mā Yuutayeeek. ²⁴ Nteenee, inkētē :choo kiikooraraach :Yēyiin kule Kiriistō :nyēē ibooru kāāmuukēywēēk āk kiirnātēētaab Yēyiin, ānku Yuutayeeek nto choo mā Yuutayeeek. ²⁵ Ānko kōōsōōtē :biiko alake kule bēērbēēryo :ng'aleekaab Yēyiin, nteenee miitē barak :ng'oomnānēētaab Yēyiin kusiir nyoo bo biiko. Nto yoo /kēēbērē kuskusēch :ng'aleekaab Yēyiin, ku nyikiisēch kusiir nkuruukaab biiko.

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtyēēchi yoo / kimanaaki-iraraachaak. Mēēbērē kyoochaang' :chēē kyōōng'oomēch ām wōlēē kāstooy :biiko amēēbērē kyōōtookunootiin mbo :wōlēē wōō. Kimākwoonēē :chēē chaang' ām akweek kooriik choo bo bāytooyiisyēēt. ²⁷ Nteenee kiiraraach :Yēyiin biiko choo / kiisōōtē kule bērbērēch ām kōōroni, sukōōntosuur choo kuurē keey kule ng'oomēch. Kiiraraach choo kuskusēch sukōōntosuur nkicheek choo kuurē keey kule bo nkuruuk. ²⁸ Kiiraraach choo mōōntooy :biiko alake ām kōōroni kule mābo laat, sukuyēk buch :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yibē keey ām kōōrēt kule bo barak miisin. ²⁹ Ibooru :yuutēyu kule māmii :chii nyēē imuuchē kung'as keey ām taayeetaab Yēyiin. ³⁰ Nteenee, kiikuyeyaak akweek :Yēyiin ōbooyiitu Kāārārōokiintēēt Yēesu, nyoo kiikuyootwēēch kiirnātēētaab Yēyiin. Kiikootyaakteech ankuyeyeech keechurte ām taayeetaab Yēyiin ānkēētililiitu. ³¹ Kunyoo, kookootyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Nyoo mächē kung'as keey, kung'as keey kubo Yēyiin.”†

2

¹ Mbo ng'eetaabiya, yoo kyāāchōōnii wōloo ōmiitē sichāā-āmwook lōkōōywēk chēē rubtooy keey āk manta nyēbo Yēyiin, kimāāyibē keey kule ākōrōōm ang'alaal, nto kule āng'oom. ² Kyaakwey āwuulyēē baateey ng'aleekaab Yēesu Kiriistō choo bo murtooywoontēēt. ³ Kyāānkāāchōōnii wōlēē ōmiitē kimātinyē nkur. Kyāāmuyoot ānkāābōōtānē. ⁴ Kyāānkāā-āmu lōkōōywēk, mēēbērē kyāāyēyiisyēē ng'oomnātēēnyuu kule āchuutwook mētēwoy nteenee, kyāāboorunēē yēyuutēk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ⁵ Kyaayey kuu nyooto simātiyyēē keey :kaakaaseeng'woong' wōlēē mii :kiirnātēētaab biiko nteenee, kōōyyoong'unēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

1:22 Mat. 12:38; Yoowa. 2:11; 4:48; 6:30; Yēyuut. 17:18, 32   1:23 Kala. 3:1; 5:11
 1:25 2Kōōr. 13:4   1:28 Luuka 1:51-53; Room. 12:16; Yāāk. 2:5   1:29 Ēfēēs.
 2:9 † 1:31 Cherem. 9:24   1:31 1Kōōr. 1:29; 4:7; 2Kōōr. 1:12; 10:17; 11:30; 12:5;
 Ēfēēs. 2:9   2:2 Kala. 6:14   2:3 2Kōōr. 10:1, 10   2:4 1Tēēs. 1:5

Kiirnatēēt nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēt

⁶ Kēēng'ālōolē :acheek lōkōōy chēbo kiirnan ām wōlēē mii :choo kichootiin. Mēēbērē kiirnatēēt nyēbo biikaab kōōroni nto nyēbo bāytooyikaab bēsyōōsyēchu choo mii bokubootōōs, ⁷ nteenee kēēng'ālōolēē chōbuutēkaab Yēyiin choo kiyyēelootiin. Kiyyēelootiin :chōbuutēchoo / kumānāākēetoow kōōrēēt, nteenee / kōōkēēng'oong'wēēch raat chōbuutēchooto sukōōtōrōōrēēch. ⁸ Māmii :chii ām kāāntōōyikaab kōōroni nyēē kiinkētē kiirnatōonēēb Yēyiin. Nto kiinkētē, nto kimākwērtoochinē Mokoryoontēēt nyoo bo lēbkēēyyēēt murtooywoontēēt. ⁹ Nteenee kiyēyākiis :ng'aleechu kurubta keey āk kiyēē mwooyē :sirūutēkaab Yēyiin kule,

“Māmii :koong' nyēē kiikukas,

māmii :yiit nyēē kiikukas,

māmii :mēt nyēē kiinkēt

kiyēē kiikuchōbchi :Yēyiin bichoo chāmē inee.”

¹⁰ Nteenee, kōōkōōboorwēēch acheek :Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ng'aleechaata kiyyēelootiin. Inkētē :Tāmirmiryēēt kiy ake tukul ānkoo ku tukuuk chēbo Yēyiin chēē iyēelootiin nyēē tyaa. ¹¹ Māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab ake nteenee nyēē inkētē ku tāmirmiryēētaab chiichooto nkit. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :Yēyiin nteenee Tāmirmiryēēnyii nkit nyēē inkētē. ¹² Mēēbērē tāmirmiryēētaab kōōroni :nyēē kōkēēnyōōru, nteenee nyēē kōōkēēnyōōru, ku nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin sukung'eet kiinkēt kiyēē kiikukōōnēēch :inee ām chamateenyii. ¹³ Ng'aleechuutēchu kēēmwooyē mēēbērē chēē inēētēēch :biiko alake ām ng'oomnatēēng'waa. Nteenee ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab tāmirmiryēēt, chēē inēētēēch :Tāmirmiryēēt kiiboorchii choo boonto Tāmirmiryēēt. ¹⁴ Chiito nyoo mātinyē Tāmirmiryēēt kumāchāmchiintōōs āk tukuuk choo kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kāsē ng'aleechaa wuu nyēē bēērbēēryo āmēēnkētē kiyēē mwooyē, kuuyu Tāmirmiryēēt :nyēē yēyē /sikiinkēt. ¹⁵ Imuuchē :chiito nyoo boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :kiy ake tukul. Nteenee, -mēēmuuchē :chii nyēē mātinyē Tāmirmiryēēt kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :chiichooto, ¹⁶ kuu yoo mwooyē :sirūutēkaab Yēyiin kule, “Ng'oo :nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab Yēyiin?

Ng'oo :nyēē imuuchē kōōrwooyi inee?”†

Nteenee, kēēsōōchiintōōsii :acheek āk Kiriistō.

3

Mang'asee keey :biiko biiko

1 Mbo ng'eetaabiya, mēēbērē kyāāng'āloolwook kuu biich chēē kyoonaam soboontaab Tāmirmiryēēt, nteenee, kyāāng'āloolwook kuu biich chēē tākōōyiimē :ātēbuutēk choo kibo taay āmānāākich ām Kāārārōokiintēēt. ² Kiyēē kyaabayeenaaak ku chēēko amēēbērē āmit chēē wuuyēch, kuuyu kimanooyem o-am āmiichu. Nto kubooyiit man, manooyem, ³ kuuyu, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni. Yoo tōōtuuyiityinē keey moon ānkōōwookuutōōsii, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni kuu biich chēē -mēēnkētē kiy kurubta keey āk Yēyiin. ⁴ Yoo kāmwooy :chii kule, “Ārubē ng'aleekaab Bāwulō” ānkumwooy :ake kule, “Ārubē chēbo Ābōōlō,” ōyēku biich chēē -mōōnkētē kiy kurubta keey āk Yēyiin.

⁵ Kāālē ii, ng'oo :Ābōōlō ku ng'oo :Bāwulō? Yēchinē :bichu Yēyiin yiisyēēt. Icheek :chēē kiyeyaak sōōyēnchi *Kāārārōokiintēēt kuu yoo kikiikuchōbchi :Mokoryoontēēt chii yiisyēēnyii. ⁶ Kyaachaan :anii kēbuswoontēēt, kōōbisēē :Ābōōlō bēēko nto :nyēē kiyey kubiit ku Yēyiin. ⁷ Kunyoo, mā kiy :chii nyoo choonsē nto ku nyoo ibisiisyē nteenee nyēbo :ng'aleek tukul ku Yēyiin nyoo yēyē kubiit. ⁸ Yēchiintōōs :chiito nyoo choonsē āk nyoo ibisiisyē yiisyēēt /ānkumākēētuwēn chii kurubta keey āk wōlēē kayeyta yiisyēēnyii. ⁹ Kēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Yēyiin, nto akweek ku mbareetaab Yēyiin.

Ōyēku mbo subak kō nyēē tēēchē :Yēyiin. ¹⁰ Kiyētyēēchoo :Yēyiin āyēku tēēkiin nyēbo kiirnātēētaab barak ānkāāsisin yēē +/makeeteech kōōto. Kunyi, miitē raat :biiko alake kutēēkyinē yooto kōōto. Nteenee, māchāktōōs :chii ake tukul kuriib keey ām wōlēē tēēktooy kōyoo. ¹¹ Yēesu Kiriiistō :yēē sisinoot yēē yēmāksē /kēētēēkyi kōōto. Kunyoo, māmii :chii nyēē imuuchē kuisin yēēt ake nto kookeeree nyeenyii. ¹² Makuteechee :alake kōyoo tuukuuk chēē wuuyēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin nto alak kuteechee tukuuk chēē ng'āsng'āsēch chēbo āliisyēēt nyēbo ng'wēny. ¹³ Nteenee ām bēsyoonooto itiiilchinēē Yēyiin biiko ng'aleek, mākutook :wōlēē kiteekta :chii nyeenyii. Mākuchō :maat nyēē mākōōboor wōlēē wuunto :yiisyēētaab chii ake tukul. ¹⁴ Yoo keetuuch :mayaa kiyēē kiikuteech :chii, +/mākēētuwēn chiichoo. ¹⁵ Nto yoo kāmukus :kiyoo, -/mākēētuwēn nteenee, +/makiiraraach kuu chii nyēē /kākisōrunēē kō nyēē lāyē.

16 -Mōōnkētē :akweek kule akweek ku Kōōtaab Yēyiin wōlēē minyē :Tāmirmiryēēnyii? 17 Yoo kābut :chii kōyoo, mak-waaraanta :Yēyiin chiichooto, kuuyu tiliil :kōyoo ānku akweek :kōōnyii.

18 -Mooberbeer keey! Yoo isōōtē :chii kule boonto kiirnān ām kōōrooni, kumāchāktōōs kusatee keey kiirnātoonoo sukun-yōōr kiirnātēētaab Yēyiin. 19 Buch :kiirnātēētaab kōōrooni ām wōlēē miitē :Yēyiin. Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Tēchēē :Yēyiin ng'oomng'ookik mastiinekwa.”† 20 /Kikeesir mbo subak kule, “Inkētē :Yēyiin kule buch :kāāsōōtēywēēkaab choo yibē keey kule ng'oomēch.”† 21 Kunyoo, mang'asee keey :chii chii, kuuyu kiikuyēētyēēchook :ake tukul, 22 yēē kā Bāwulō nto ku Ābōōlō nto ku Bētērō. Ōnkētē kurubta keey wōlēē wuu :kōōrēt, soboonto, meet, bēsyōōsyēchu āk choo kwoonii. 23 Ōbooyē :akweek *Kāārārōokiintēēt ānkubo :nkinee Kāārārōokiintēēt Yēyiin.

4

Yēyiin nkit :nyēē inkētē soboontaab chii

1 Kunyoo, māchāktōōs :biiko kuyibēēch kule kēyēchinē Kāārārōokiintēēt yiisyēēt /ānkiikiitōōrwēēch ng'aleekaab Yēyiin choo kiiyēelootiin. 2 Māchāktōōs :biiko choo /kōōkiitōōrchi ng'aleek, ku biich chēē /kiikoosēē keey. 3 -Māāsōōtē :anii kule kiy nyēē wōō yoo akweek nto biiko chēē kāmwooy wōlēē kookaste yiisyēēnyuu nto mbo kule, amwaay :anii ng'ālyoo. 4 Ānkoo -māānkētē kule kaaleel kiy, mēēbērē ibooru :yooto kule -maaleelaat, nteene Mokoryoontēēt nki-tyōōniin :nyēē inkētē yoo aleelaat nto -maaleelaat. 5 Kunyi, -mēētiilchi :chii chiito ake ng'al ākoy :bēsyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Inee :nyēē +māchokung'oong' kiyēē kikiker :mēēnānēēt ānkusyoor wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko. Yooto, mākusilto :Yēyiin chii kurubta keey āk yēyuutēkyii.

Wōōyēch :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kusiir ng'aseetaab keey

6 Kwaarub :anii āk Ābōōlō ng'aleechu kātāāmwoowook sukung'eet okaseeneech acheek kule yoo /kēērubē siruutēk ku kiy nee. Kunyi, ōnkēt kule mēērook kōōtōrōōr :chii chiito ake kusiir ake. 7 Ng'oo :nyēē mwooyē kule karaam :chiito ake kusiir ake? Mēēbērē kikōōniing' :Yēyiin rōōbēwoontooni iboontē? Nto yoo ākoo /kikēēkōōniing' ii, kwaaming' :nee siing'as keey wuu nyēē ki nyeeng'uung'?

3:16 1Kōōr. 6:19; 2Kōōr. 6:16; 1Bēt. 2:5   3:18 1Kōōr. 4:10   † 3:19 Āyub 5:13
 3:19 1Kōōr. 1:20   † 3:20 Tyēēn. 94:11   3:22 Room. 8:38   3:23 Room.
 14:7-9; 1Kōōr. 15:28   4:1 1Kōōr. 2:7   4:2 Luuka 12:42   4:4 Yēyuut. 24:16
 4:5 Room. 2:16; 1Kōōr. 3:8   4:7 Kala. 6:3

8 Ōbērē tōōs kyōōnyōōru kiyēē kyōōmāchē. Nto, ōbērē kyōōmokornoon ānkōōbērē kyōōyēku bāytooyik kumāmii :toorētēt ake tukul. Nto kikyōōyēku man bāytooyik, nto kēēbāytooyiisyē :tukul. 9 Ākāsē kule wuu nyēē kookoouchuukweech :Yēyiin acheek lēbkēeyik keekerkeyiitu kibratiiis chēē / kiikiitiilchi meet. / Kikiibarbaartaateeneech taayeetaab malayikaanik āk biiko. 10 Kēēbērbērēch :acheek kubo *Kāārārōokiintēēt nto akweek ōng'oomēch. Kēēkuskusēch sinee :acheek nto akweek ōtinyē nkuruuk. /Kēēkoonyitook akweek nteenee -/mākēēkoonyitēēch acheek. 11 Kookebeetee kuut ankwaamaateech :melel āmākēētinyē sirooy chēē yēmēch. / Kēēmii / kiinyāliilēch ām kēēlto nyēē miyaat āmēēkēētinyē kēestoon. 12 Kyoomē booryēt miisin kēēyēyiisyēē āwunnyēkyoo, nto yoo / kākēēchubēēch, kēēsooyē Yēyiin kōōbēruur nyoo kāchubēēch, nto yoo / kākēēwusēēch, kēēmuytoochinē. 13 Nto yoo kēēnchuruurēēch :chii, kēēng'ālōolchinē nyēē karaam. Kōōkēēyēku :acheek kāābsikoonwēētaab biikaab kōōrooni.

14 -Māāmiitē āsirwook ng'aleechu āntosuurēēnook, nteenee āmiitē āsōōwook kuu lōkōkyuu choo āchāmē. 15 Ōmuuchē sinee ōnyōōru kāānēētik chēē chaang' miisin chēē inēetook kurubta keey āk *Kāārārōokiintēēt, nteenee -mēēmuuchē :tukul kuriibook kuu kōōn. Kyāā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārōokiintēēt Yēēsu, yoto akerkeyiitu kōōn. 16 Kunyi, ākiimook kule oyey kuu wōlēē āyēytooy :anii. 17 Kayeya :ng'ālyoontooni āyooku Tēmētēewō kuchō wōloo ōmiitē. Kiikuyēk :inee lakwanyuu nyēē āchāmē ānkuyēchinē :inee Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Māchokōōsōōtwook wōlēē wuu :soboonyuu ām Kāārārōokiintēēt Yēēsu nyēē rubē keey āk kiyēē ānēētē kanisoosyek tukul ām wōlto ake tukul.

18 Kookung'as keey :alake ām akweek nyēē wuu nyēē kyōōbērē tōōs kimāāmuuchē :anii āchōō wōloo ōmiitē. 19 Nteenee, yoo kacham :Mokoryoontēēt āmiitē wāāchōōnii wōloto ām lēēkitō, si nto yityo, mēēbērē +māābēēru baateey wōlēē mii :icheek kung'āstooy keey, nteenee, +maakas wōlēē tēē :kāāmuukēywēkwaa. 20 Mēēbērē bo :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ng'al baateey, nteenee bo kāāmuukēy. 21 Kunyoo ii, ōchāmē nkōnō, āyibwook ng'wooninto, nto āchōōntē chamateet āk tāmirmiryēēt nyēē intusoot?

4:8 Room. 5:17 4:9 Room. 8:36; Ibu. 10:33 4:10 1Kōōr. 3:18 4:12 Luuka 6:28; Yēyuut. 18:3; Room. 12:14 4:13 2Kōōr. 11:23-29 4:16 1Kōōr. 11:1; Filib. 3:17; 4:9; 1Tēēs. 1:6; 2Tēēs. 3:7, 9; 2Tēm. 3:10; Tiitō 2:7; 1Bēt. 5:3 4:17 Yēyuut. 16:1; Room. 16:21; 1Kōōr. 16:10; 2Kōōr. 1:1, 19; Filib. 2:19; 1Tēēs. 3:2, 6; Ibu. 13:23 4:19 Yāāk. 4:15 4:21 2Kōōr. 13:2

5

Okwet ng'eetaabiya nyoo machurtaat

1 Ākāsē kule wōō :martaayeet ām wōlēē ōmiitē ānku miyaat :martaayaanaa miisin kusiir mbo nyoo yēyē :choo -mēenkētē Yēyiin. Ākāsē mbo kule miitē :chiito nyēē kiikoomut koorkeētaab kwaan. ² Ōkwēestooy ng'ālyoo nyēē wuu nyoo yēē kātāng'woonchook ankookwet chiichoo kiyēyē ng'ālyoontoonoo? ³ Ānkoo sinee -mākēēboontē keey ām yēēt akeenke, nteenee, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt. Kaamwaay kēny kule leelaat :chiichoo ānkoo -mākēēboontē keey. ⁴ Ōruruukyi keey yēēt akeenke ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēenyoo Yēesu ānku +māātinyē keey āk akweek ām Tāmirmiryēēt. ⁵ Māchāktōōs yooto nanyuun, ōtēērchi chiichoo Kibrōkōsyoontēēt / sikiing'woonchi bōōrnyii / ankiiraraach tāmirmiryēēnyii bēsyeēt nyoo itiiē :Mokoryoontēēt ng'aleek.

⁶ Ōng'āsyinē keey nee ām ng'ālyoo nyēē tēē nyi? -Mōōnkētē :akweek kule tistooy mbo :miyootyo nyēē mining' kut koolaambuuch biiko tukul? ⁷ Otayee keey ātēbuutēchookwook bo kēny, sōōminy ām soboonto nyēē lēēl nyoo kyōōnyōōru kuuyu kime *Kāārārōokiintēēt kubo acheek. Inee ku mēēnkitaab kōrōsēēk nyēbo *Saakweetaab Keeytaayeet. ⁸ Kunyoo, okany kyaam saakwaani ām kēēlto nyēē tiliil āk manta kusiir yoo /kātākēēburuchē āk kēēlwookichoo bo kēny choo bo miyootyo āk rōkōs.

⁹ Ām barweenyuu nyoo kisimasirwaak, kyāāmwoowook kule osatee keey bichoo kicham martaayeet. ¹⁰ Kimāāmiitē āng'aloolēē biiko choo mānēēnkēt Yēyiin choo mārtootē, chēēmooyēētiis, chōōriik nto choo kutunkyinē āynātōōs. Nto kyāāmwoowook kuu nyooto nto kimākwook kule ong'eetee kōōrēēt kutukul. ¹¹ Nteenee kiyēē āmiitē āmwooyē ku kule, osatee keey wōlēē mii :alake choo kuurē keey kule icheek ku mbo ng'eetaabiya, nteenee mārtooy nto ku chēēmooyēētiis nto kukutunkyinē āynātōōs nto choo chubiisyooteē nto ku kibōōkitiis nto ku chōōr. -Mōō-āmchiinē mbo āmit āk biich chēē wuu choo. ¹²⁻¹³ Mābootoo āburoyong'tē biiko choo mēēbērē kookunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Yēyiin nkit :nyēē itiiichinē choo ng'al. Nteenee māchāktōōs akweek ōburoyong'tē biiko choo mwooyē kule bo kanisa, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ōnēmtē chiito nyoo tinyē rōkōsto."†

5:1 Laawi. 18:8   5:2 1Kōōr. 6:12; 10:23   5:3 Kolos. 2:5   5:5 1Kōōr. 3:15; 1Tēm. 1:20   5:6 Kala. 5:9   5:7 Chuy. 12:15; 13:7; Mat. 16:6-12; Kala. 5:9; Yoowa. 1:29   5:11 1Kōōr. 6:9-10; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:10; 2Yoowa. 10   † 5:12-13 Kiruutēk 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7   5:12-13 Kiruu. 13:5

6

-Mōōyyoong'tēē keey kōōk

¹ Yoo kāchuunchuun :chii āk ake ām akweek, kumāmāchāktōōs kuyibchi ng'aleechaa biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kōōwōōyo. Nteenee, māchāktōōs kuyibchinē kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuchuul ng'aleechaa. ² -Mōōnkēt kule biikaab Kiriistō :chēē mākōōtiilchi bēsyēēt ake biikaab kōōrooni ng'aleek? Yoo akweek :chēē +mōōtiilchi biikaab kōōrooni ng'aleek ii, kubiurook osat ng'al chēē mābo laat? ³ -Mōōnkētē kule +mākiitiilchi :acheek malayikaanik ng'aleek? Kubooyit man kiimuuchē keechuul ng'al choo mābo laat yoo kāchuunchuun :biich. ⁴ Kunyoo, yoo kātook :ng'ala chēē wuu chooto ii, ara ōyibchinē biiko choo kāsē :biikaab Kiriistō kule māchuulootiin sukusātwook ng'aleechaa? ⁵ Āmiitē āchuurōok. Ōmāchē ōmwoowu kule māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē boonto kiirnatēēt kōōwōōyo biikaab Kiriistō chēē kāmākāsyiin? ⁶ Ām nee suwokōōyyoong'tēē :ng'eetaabiya ake nyiin kōōk, kōōkoochi biiko choo mābo Kiriistō kōōwōōyo? ⁷ Yoo kākūweryoot :chii ām akweek choo ōbooyē Kiriistō ake kuwo kōōk, kukāākōōboor keey kēny kule -mōōmuuchē kiy. Kaykay ōmuytoochinē keey ku akweek keey kusiir bōōyyoong'tēē keey kōōk. ⁸ Nteenee, māmāchāktōōs :chii ām akweek kuyēyē kiy nyēē miyaat nto miisin -'mēēkustochi ng'eetaabkoomēt.

-Mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin

⁹ Ōnkētē oob kule -mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin? -Mookany /kiiberbeeraak. -Mēēwutē Kaab Yēyiin :murēn āk koor choo kicham kurwootootē keey, biiko choo kutunkyinē āynātōōs, choo mārtooy nto choo sikōrē murēnik chuut, ¹⁰ choo sāsunooteē alak tukuukwaa, chēēmooyēētiisyēk, kibōōkitiisyēk, choo chubiisyootē nto chōōriik. ¹¹ Kyōōwuuyē :nkakweek chooto. Nteenee /kiikiwuunook ōtililiitu /ankeechamta kule ōchurtootiin ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō āk Tāmirmiryēētaab Yēyiintēēnyoo.

Ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook

¹² Mwooyē :alake ām akweek kule, “/ Kēēchāmwoo kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Ānkoo /kēēchāmwoo ayey kiy ake tukul, mēērook ā-āsyi keey kubaytaa :tukuuchoo. ¹³ Nto imuuchē :chii kumwooy kule, “Bo :āmiik mooyēēt ānku bo :mooyēēt āmiik.”

Ānkoo ōmwooyē kuu nyooto, miitē :soboontaab āriit nyēē si-irē muchastaab bōōrto. Kāāmwoowook, mēēbērē /kikeeyey bōōrtaab chii kubooyiit ng'ōōkistaab martaayeet. Nteenee, /kikeeyey bōōrto kubo Mokoryoontēēt ānkubāwu :Mokoryoontēēt bōōrto. ¹⁴ Kiing'eetee :Yēyiin bōōrtaab Mokoryoontēēt meet, ankumakoong'eetee bōōrwoonikyoo nkacheek meet ām kāāmuukēywēkyii. ¹⁵ -Mōōnkētē kule bo :bōōrwoonikwook Kiri-istō? Kōōmuuchē kule nee /kiinoomnyo :kiyēē bo Kiriistō āk chēēmurēniis? ¹⁶ -Mōōnkētē kule chiito nyoo kātuuyo āk chēēmurēnnyoo, kukāākuyēk kiito akeenke āk koorkoonoo? Mwooyē :siruuṭēkaab Yēyiin kule, “Mākuyēk :bichoo tukwaay kiy akeenke.”† ¹⁷ Nteenee chiito nyoo kānoomnyo āk Mokoryoontēēt mākuyēk :tukwaay kiito akeenke ām Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Lēyyē, osatee keey ng'aleekaab martaayeet. Ōmwooyē kule kiy ake tukul nyoo yēyē :chiito ām bōōrnyii mā ng'ōōki, nteenee āmwooyē :anii kule chiito nyoo kamarta ku ng'ōōki ankaakunyeernyeeree bōōrnyii. ¹⁹ Nto -mōōnkētē kule bōōrtaab chiitaab Kiriistō ku kōōtaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Yēyiin nyēē kikōōnook Tāmirmiryoonoo miitē bōōrwoonikwook kunyoo -mēēbāwu keey. ²⁰ /Kikēēwālāng'unēēnook kiy nyēbo koomānuut kunyoo, ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook.

7

Ng'ālyoo kurubta keey āk kāāmutiisyēēt

¹ Nto kurubta keey āk ng'aleek choo kyōōsirwoo, kaykay nto -mēēmutiis :chii. ² Nteenee kuuyu wōō :martaayeet kōōrēēt, kumāchāktōōs kuboonto :murēno koorkēēnyii ānkuboonto :koorko saanteenyii. ³ Māchāktōōs :saanteet kuchāmchiintōōs āk wōlēē māktooy :koorkēēnyii ānkumāchāktōōs kuchāmchiin :nkinee koorkēēt āk wōlēē māktooy :saanteenyii. ⁴ Mābāwu :koorkēēt bōōrnyii nteenee saanteet :nyēē bāwu, āmābāwu :nkinee :saanteet bōōrnyii nteenee koorkēēt :nyēē bāwu. ⁵ Kunyoo, māsooynēn :chii ām wōlēē mii :ake tōōs baateey yoo kōōkāsyiinē :tukwaay ām bārooyinto nyēē māchē osaay. Nto mii yoo, otas taay ōbuur kuu wōlēē wuu :biich chēē kiikoomut keey sukung'eet -mōō-āsyi keey kukentaak :Kibrōkōsyoontēēt, yoo -mōōmuuchē ōriib keey. ⁶ -Māāmiitē āmwooyē kule mēēmutiis :chii, nteenee kāāsōōtēywoo :nyoo nyēē kāākōōnook. ⁷ Ābērē nto kiwuu :biiko tukul anii. Nteenee, tinyē :chii ake tukul rōōbēywoontēēnyii kuchōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin nyēē teer ām wōlēē mii nyēbo ake.

6:13 1Tēēs. 4:3   **6:14** Room. 8:11; 6:4; 1Kōōr. 15:15, 20; 2Kōōr. 4:14; Kolos. 1:18
6:15 1Kōōr. 12:27   † **6:16** Toowu. 2:24   **6:17** Room. 8:9-11   **6:19** 1Kōōr. 3:16
6:20 Room. 13:14; 1Kōōr. 7:23; 1Bēt. 1:18-19   **7:2** 1Tēēs. 4:3-4   **7:3** Ēfēēs. 5:21-29   **7:7** Mat. 19:11-12; 1Kōōr. 12:11

⁸ Nto kurubta keey āk murēnik choo kiikubēkunēē :kooruuk nto koor choo musuuk, āmwooyē kule kaykay kōōbuur :chii kuu anii, kumacheeng' koorko nto saannyya. ⁹ Nteenee yoo -mēēmuuchē :chii kuriib keey, kukaykay kōōmutiis nto /kiimut kusiir yoo kātēyēyimē :bōōrto.

¹⁰⁻¹¹ Nto kurubta keey āk biikaab Kiriistō choo kēēsyoottiin, āmwoowok (āmēēbērē sōō, kule anii :nyēē āmwooyē, nteenee Mokoryoontēēt) kule māmāchāktōōs :koorko kubakaakta keey āk saanteenyii nto kukwet :saanteet koorkēenyii. Nto yoo kabakaakta keey, kumāmākyiintōōs /bokiimut koorkoonoo subak. Nto yoo māwuu nyoo, /kiichoomnyo āk saanteenyii kōōyēēchiin kuu kēny.

¹² Nto ām kēelto ake, āmwooyē (anii nyooto āmwooyē, mēēbērē Mokoryoontēēt) kule yoo boonto :chiitaab Kiriistō koorkēenyii nyēē mănēyēnchi Kiriistō, ānkuchāmē :koorkoonoo kuming'to keey saanteenyii, kumāmāchāktōōs kukwet. ¹³ Nto yoo boonto :cheebiya ake tukul saanteet nyēē mănēyēnchi Kiriistō ānkuchāmē :saanteenyii, kumāmāchāktōōs kubakaakta saantaanaa. ¹⁴ /Kiikiitiliil saantaanaa kubununēē soboontaab koorkēenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō /ānkiikiitiliil nkinee koorkēēt kubununēē soboontaab saanteenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō. Nto kimāwuu nyooto, nto kimātiliilēch :lōkōkwook, nteenee tiliilēch. ¹⁵ Nteenee yoo māchē :chii nyoo mănēyēnchi Kiriistō kukwet koorkēenyii, kootyaakaat :koorkoonoo kuwēēchi keey. Nto yoo māchē :koorko nyoo mănēyēnchi Kiriistō kule kubakaakta saanteenyii, kuchāmchi :saanteet kuwēēchi keey. Mārātē koorko nto murēn nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō :ng'ala chēē wuu chooto, kuuyu kiikukuurēch :Yēyiin kēēminy ām kaalyeet. ¹⁶ Inkētēē nee :inyiing' koorko nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey saanteeng'uung' /kiiraraach, nto acha? Nto, inkētēē nee :inyiing' saannyya nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey /kiiraraach koorkēeng'uung', nto acha?

¹⁷ Māchāktōōs kurubē :chii kāāburnyii kuu wōloo kikiikuchōbtoochi :Mokoryoontēēt yoo kikuurē :Yēyiin. Mākuutyēēt :nyitēnyi nyēē ātōōrchinē kanisoosyek tukul. ¹⁸ Yoo kikuurē :Yēyiin chii koomuraatanaat, ku Yuutāyiin, kumāmāchāktōōs kusyeem kuyēk chii nyēē /manaakiimuraatan. Nto yoo kimeemuraatanaat :chii yu kikuurē :Yēyiin, kuuyu kimā Yuutāyiin, kumāmākyinē /kiimuraatan. ¹⁹ Yoo imuraatanaat :chii nto kumeemuraatanaat, kumāmii yēēt :kiy. Nteenee ng'ālyoo

nyēbo koomānuut, ku kule / kēēriib mākuutēkaab Yēyiin.
²⁰ Māchāktōōs :chii kōōbuur kuu wōloo kiwuunto kukuurē
 :Yēyiin. ²¹ Yoo kiiyēku motwooriin, -mEEKANY kooyiimiing'
 mēt, nteenee yoo 'kēēnyōōru bārooyinto /kiityaaktiing', icham.
²² Yoo /kikēēkuuriing' iyēku motwooriintēēt ing'erech kule
 -mēēmiitē motwoornātēētaab ng'ōōki, nteenee kwēēbooyiitu
 Mokoryoontēēt. Nto yoo kiibāwu keyy kukuuriing'
 :Yēyiin, inkēt kule iyēku motwooriintēētaab Kiriistō. ²³ /
 Kikyaaleenaak kiy nyēbo koomānuut kunyoo, -mookany
 kubāwook :kōōrēt. ²⁴ Mbo ng'eetaabiya, ōyēyē yiisyēētaab
 Yēyiin nyēē mātyny kule iyēku ng'oo.

²⁵ Nto kurubta keyy āk choo mākēēsyootiin, -māātinyē
 mākuutyēētaab Mokoryoontēēt nyēē nāmē keyy āk icheck.
 Nteenee ārwookwook kuu chii nyēē /kiikoosēē keyy kubo
 kiyēē kiikōōbēruurēēnoo :Mokoryoontēēt. ²⁶ Kubo wuuyinto
 nyēē miitē kuu nyiitēnyi, āsōōtē kule kaykay -/mākiimutiis.
²⁷ Yoo boonto :chii koorkeēt, kōōbuurto, nto yoo māboonto,
 macheeng'. ²⁸ Yoo kēēmutiis :chii, mēēbērē kāchoolwookēn,
 āmēēbērē kāchoolwookēn :nkinee nyoo /kakiimut. Nteenee,
 mākunyōōr :nyoo kēēmutiis nyāliluutēk chēē chaang' ām
 ming'ātēenyii, -āmāāmākyook :anii nyāliluutēchooto. ²⁹ Mbo
 ng'eetaabiya, kiyēē āmiitē ābooru ām yuutēyu ku nyi: lēēkit
 :mēēyintaab kōōrēt. Kunyi, māchāktōōs :murēnik choo
 kiikōōmutiis kumāswēē ng'aleekaab kēēstonikwaa. ³⁰ Nto
 choo mii kuriirtōōs kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē
 mātynyē ng'woonin. Nto choo mii kung'ērēchē kumāchāktōōs
 kōōbuurē wuu nyēē māng'ērēkootiin. Nto choo āliisyē, kōōbuur
 wuu nyēē mā cheekwaa :tukuuchoo koolē. ³¹ Nto choo
 yēyiisyēē tukuukaab kōōrooni kumāchāktōōs kōōbuur wuu
 nyēē māng'ērēkyinē tukuuchoo. Mii wokubotē :kōōrooni ām
 lēēkitō.

³² Āmāchē ōbuur nyēē māmii :kiyēē iyimook mētēwoy.
 Āmē mēt chiito nyoo mānēēmutiis :wōlēē makoong'ereekta
 Mokoryoontēēt. ³³ Nto chiito nyoo kiikōōmutiis, kōōsōōtē
 :nyoo wōlēē makoong'ereekta koorkeēnyii. ³⁴ Yooto mākusāch
 :kāāsōōtēywēēkyii. Isōōtē *:ārung'oonyoontēēt nto ku koorke
 nyēē musuk ng'aleekaab Mokoryoontēēt ānkōōnēmchinē
 keyy kutukul. Nteenee isōōtē :koorko nyoo imutaat wōlēē
 makoong'ereekta saanteenyii. ³⁵ Āmwooyē ng'ālyoontooni
 sukuyēētyēēchook āmēēbērē kule kaakiichaak. Āmāchē ōbuur
 ām kēēlto nyēē rootaat nyēē kyōōnēmchi keyy Yēyiin kutukul.

36 Yoo isōōtē :booyoo kule keekaay chēēbnyii nyēē kōōkōōnnyoo kut kumii wokukēēytēē :bēsyoōsyēk chēē yēmē /kiimut ānkōōsōōtē :chiichoo kule nyoolchinē kuwo kōōto, kōōrook kooyiilta kuu wōloo māktooy. Māmii :kiy nyēē miyaat yoo kamakta chēēbnyii /kiimut. 37 Nteenee yoo keesootee mooyēenyii ankootiil kule kōōbuur :kōōkoonoo nyēē mēēbērē /kiimutē, kumii :boontoonoo kuyēyē nyēē karaam. 38 Kunyoo, boontēt nyoo kamakta chēēbnyii /kiimut, kukayey nyēē karaam, nto nyoo kamamakta chēēbnyii /kiimut, kukayey :nyoo nyēē karaam miisin.

39 Māchāktōōs :koorko kutāsē taay kōōbuurtooy keyy saanteenyii yoo tākusoboot :saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, / kēēchāmchinē koomut keyy āk chiito ake tukul nyoo kacham :inee, kātikoo kiikōōyēnchi :chiichooto Mokoryoontēt. 40 Nteenee ām wōlēē ākāstooy :anii, ibēruuroot :koorkoonoo yoo / kamakiimut subak. Āsōōtē kule mii kōōntōōwo :Tāmiriryēētaab Yēyiin yoo āmwooyē ng'aleechu.

8

Kurubta keyy āk bany choo /kakeesaayta

1 Kany, baa, āmwoowook ng'ālyoo kurubta keyy banyeechaa /kēēsooytoochinē āynātōōs. Kubooyiit man, kiinkētē sinee kule kēētinyē :tukul kiirnān. Ng'āsēē keyy :ake kiirnān, kuchāmē :ake biiko alak ānkōōtitiirē. 2 Nto chiito nyoo yibē keyy kule inkētē kiito ake, kumēēnkētē kiyoo kuu wōloo kātāmāchāktōōs kōōnkētito. 3 Nteenee, chiito nyoo chāmē Yēyiin, kuchāmtooy :Yēyiin kule nyeenyii.

4 Kunyi, kurubta keyy āk banyeechaa / kēēsooytoochinē āynātōōs, āmwooyē kule buch :āynātōōsyēchoo. Māmii :Yēyiin ake, nteenee akeenke :Yēyiin nkit! 5 Ānkoo ku chaang' :tukuuk barak nto wōlēēb ng'wēny chēē kutunkyinē :biiko alake kuu āynātōōsyēkwaa nto mokorēēnikwaa, 6 kiinkētē :acheek kule akeenke :Nyēē /kēēkutunkyinē. Nyooto ku Yēyiin nyoo Baaba ānkitoowu kiy ake tukul ānkēēminyē kēēkoonyitē inee. Akeenke :Mokoryoontēt. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo yēchiintōōs kiy ake tukul āk Yēyiin ānkukōōnēēch soboonto.

7 Mēēbērē inkētē :biiko tukul ng'aleechēēb manta. Tākōōyiimē biikaab Kiriistō alak yoo kaam bany chēē / kākēēsooytoochi āynātōōs. Nto kuuyu tākukuskusēch :bichooto, kōōsōōtē kule tōōs ng'ōōki yoo kaam banyeechaata. 8 Yoo kakyaaam āmit, nto kamakyaam, mēēbērē yēyēēch kēēlēēkityi Yēyiin.

⁹ Ōriib keey! Ānkoo ōtyookootiin o-am banyeechaa, -mookany kōōsākyi biiko choo mānāākich :kaakaaseeng'waa kunyōōr kānākuut /ānkiiboot. ¹⁰ Yoo kāsook akweek choo ōng'oomēch :chiito nyoo kuskus :kaakaaseenyii ō-āmē banyeechaa / kākēēsooytooy ii, ōmiitē oob ō-āsānchinē nkinee kwaam banyeechaata? ¹¹ Kunyoo, mākōōsākyi :kiirnātēēng'woong' kubot :ng'eetaabiya nyiitēnyi kimēēchinē *Kāārārōokiintēēt. ¹² Yoo kōōchoolwookēnchi mbo ng'eetaabkoomēt ām kēēli ōsuusyoone kākēēnchinooyēēng'waa nyoo kuskus, kōōchoolwookēnchi Kiri-istō. ¹³ Kunyi, yoo ākoo yēyē :kiyoo ā-āmē mbo ng'eetaabiya kubootyo, kāmēētāwāā-āmē banyeechaa subak.

9

Mānāātēēbchi keey :Bāwulō kiyēē kimisyinē kunyōōr

¹ Maatyaaktaat :anii? Mā anii *lēbkēēyiin? Kyaakas Yēesu Mokoryoontēēnyoo ānkyōōtooku :akweek kubo yiisyēēt nyēē āyēchinē Mokoryoontēēt. ² Mānāākoochi biiko tukul lēbkēēyyēēt, nteenee, kubooyiit man, kyāākōōnook akweek. Wōlēē ōrubtooy :akweek Mokoryoontēēt, kōōbooru man kule anii :lēbkēēyiintēēng'woong'.

³ +Māāyēētēē keey ng'aleechu āmwoowook yoo kakwi-ilaataa :biiko alake. ⁴ Kēētinyē man / kēēkōōnēēch āmiik nto kiyēē kēēyyēē kubo yiisyēēt nyēē kēēyēyē ⁵ ānkāātinyē man amut koorko nyēē kiikōōyēnchi Yēyiin sikēēbēētooy keey tukwaay kuu wōlēē yēytooy *lēbkēēyik alake, mbo :ng'eetaabkaametiitaab Mokoryoontēēt āk Bētērō. ⁶ Ara anii āk Barnaaba baateey chēē kēēyēmāktōōsii kēēyēyiisyē sikēēnyōōru kiyēē kyoome? ⁷ Mii :chii nyēbo lukēēt nyēē imuuchē kukwēchi keey nkit beesaanikaab yiisyēēt? Nto mii mbo :chii nyēē choonē āmit, amaam āmiichoo? Nto mii :chii nyēē imuuchē kuriib tany āmāluusyo ōō?

⁸ Mēēbērē āmiitē āmwooyē ng'aleechu āyyoong'unēē komostaab biich buch, nteenee siruutēkaab Yēyiin :chēē mwooyē kuu nyooto. ⁹ Mwooyē :siruutēkaab *Muusa kule, “-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo /kēēbooksē.”† Māmiitē :Yēyiin kung'āloolēē yēēyto baateey ¹⁰ nteenee mii kung'āloolēēnēēch nkacheek si yoo miitē :chiito kutēbēnē mōkōōnkēētaab yeeyiik nto kumii kuwōōrsē, kutinyēē mooyēēt kule +/ mākiikoochi kiy. ¹¹ Kookeechaan :acheek ng'aleekaab Tāmirmiryēēt soboonwēkwook, ara nyikisyook yoo kōōkōōnēēch kiy nyēē kākēēyēētyēēchinēē keey? ¹² Nto yoo ākoo tinyē :alake

manta ōtoorēt :akweek ij, kwaam :nee +mōōtoorētēēch nkacheek? Manaakeeyaach :acheek /kēēyēwēēch kuu nyotoo. Nteenee, kikeecham keemuyte kiy ake tukul kusiir yoo kātākēēkērēktooy biiko kukas lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. ¹³ Ōnkētē oob kule nyōōrtooy :biiko choo yēyiisyē *Kōōtaab Yēyiin āmiik wōlooto? Nto -mōōnkētē kule āmē :choo bēelē kōrōsēēk ām *kāābkōrōs kereeryaanteetaab āmiichoo bēelē? ¹⁴ Ām kēelto nyēē wuu nyotoo, kimwooy :nkinee Mokoryoontēēt kule māchāktōōs :biiko choo āmtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch /kēēbāyē kubo yiisyoonoo.

¹⁵ Manaayaach :anii / kēēyēwoo kuu nyotoo āmāmiitē āsirwook ng'aleechu kule sōōkōōnoo kiy. Ākāykooyē ameey kusiir kubuutēēnoo :chii kiyi āntumēērēē. ¹⁶ -Māāng'āsē keey yoo ā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch, kuuyu mākyoo kule a-amte. Āmiitē nyēē miyaat nyēē tyaa yoo kamaa-amte lōkōōywēchu. ¹⁷ Nto kyāāchēēnkyi keey kule a-amte, nto yēmāksē / kēētuwēnoo. Nteenee kuuyu /kiikiitōōrwoo, kumāchāktōōs a-amte. ¹⁸ Kiyēē āng'ērēchēē ku a-amte lōkōōywēk buch nyēē -māāyoochē kiy.

¹⁹ Ābāwu keey āmābāwoo :chii ake tukul, nteenee āchāmē āyēētyēēchi chii ake tukul saaweech biiko chēē chaang' kucham Kiriistō. ²⁰ Kyāānkāā-āmchinē Yuutayeek, kyāābuurē kuu wōlēē wuu :icheek sāāyisu. Kyāābuurē āk Yuutayeekchaa bāwu :kiruutēk wuu nyēē bāwoo nkani :kiruutēk, ānkoo sinee -mābāwoo anii :kiruutēkaab *Muusa, sāāyisu icheek. ²¹ Kyāābuurē wuu nyēē -māāwuuyē Yuutāyiin yoo āboontē keey choo mā Yuutayeek, sāāyisu icheek. Ānkoo wuu nyotoo, āboontē mākuutēkaab Yēyiin, kuuyu bāwoo :Kiriistō. ²² Nto ām wōlēē miitē :choo kuskusēch, āyibē keey :nkani kule akuskus sukung'leet āyisu. Kunyoo, kwaayey keey akerkeyiitu bichoo alak tukul si nto anyuun āsāru mbo biiko kereeryaa. ²³ Āyēyē ng'aleechu tukul kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch sāānyōōru :nkani bērurooto nyoo /kiikēēkuurtoochi biiko.

/Kēētuwēnē chii nyoo kēēkiil keey

²⁴ Ōnkēt kule yoo ing'wēēnē keey :biiko ām labateet kōōbēliisyē :akeenke ānku nyotoo baateey nyēē /kēētuwēnē. Kunyoo, māchāktōōs ōlābātē ōtinyēē mooyēēt kule +/mākēētuwēnook. ²⁵ Chii ake tukul nyoo māchē kōōbēliis ām labateet, /kēēmākyinē kusatee keey ng'al chēē chaang' ānkōōnēmchi keey labateet. Nteenee yoo kēēbēliis, /kēētuwēnēē kiy nyēē -mēēbuurē kulōōyit. Nteenee

kēyēyē yiisyēetaab Yēyiin sikēēnyōōru tuwēnto nyēē wēētii kibchuulyo. ²⁶ Kunyi, -māamiitē :anii ālābātē kuu chii nyēē -mēēnkētē kiyēē lābātyinē. -Māāmāchē anii akwet yoomat. ²⁷ Nteenee, kyaaneet bōōrnyuu muytaayeet si yoo ā-āmchinē alak lōkōōywēk, mēēbērē +maakuste kiyoo +/mākēētuwēnēēnoo.

10

-Mōōwuruur Mokoryoontēēt

¹ Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :mbo kuuko. Kiriib icheek :boolteet ankwaay :tukul tōōliilēēt. ² Yooto kwooyē :icheek tōōliiloonoo ānkuriibootē :booltaanaa, kuyēk :icheek tukul rubiikaab *Muusa. ³ Kyaam :tukul āmnyoontēēt nyoo kikōōnu :Yēyiin ⁴ ānkuyyēē bēēko kib-taman chēē kikwoonēē rwaanteet ām keel nyēbo kwōng'luut. Kiiyyoonkyinē :rwaantaanaata Kiriistō. ⁵ Mānāāng'ērēkyi :Yēyiin kāāburtaab bichoo wōlēē wōō sōōkāsē kule kibēkyinoot :bichoo suurkwēēnēēt.

⁶ Kunyoo, kēēkāsēē ng'aleechaa kule mēērook kēēkōchōnkyi Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :bichoo. ⁷ -Mōōyēku biich chēē ōkutunkyinē āynātōōs kuu wōloo kiwuunto :bichooto alake, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Kiswēē :biich saak-waanaa kuyyēēsyoo bokōōsuuchi ng'al chēē mākāroomēch.”†

⁸ -Makaraam /kēēmārtooy kuu yoo kiyēyē :alake ām bichoo sukubēku bēsyēēt akeenke :chēē kiyitē kisyēērōōk tibtēm āk sōmōk. ⁹ Māmāchāktōōs /kēētyēmē Mokoryoontēēt kuu wōloo kityēmtooy :alake ām bichoo sukubākāchē icheek :ēērēēnōōk. ¹⁰ -Mōōng'unyng'uunyē kuu yoo kiyēyē :alake sukubākāchē icheek *:malayikeet nyoo āroontooy biich.

¹¹ Kēēkāsēē yooto ng'aleechu kuyēk kāānēētēywoo. / Kikēēsirwēēch sukung'et kēēriibēē keyy :acheek choo kēēmīnyē kōōrēēt ām bēsyōōsyēchu kaakuriik :tabanta. ¹² Kunyoo, yoo ōbērē ōtitiirōōtiin kumāchāktōōs ōriibē keyy -/ makeekentaak. ¹³ Tyēmūtyēēt ake tukul nyēē chōōnchook ku nyoo nāmē chii ake tukul. Ōmuuchē omaang'tee keyy Yēyiin kuuyu mēēbērē makwaastaak / keetyemaak kukeeytee tyēmiisyēēt nyēē ōmuuchē. Nto yoo / kakeetyemaak, mākōōboorwook kēēlto nyēē soochuntee ānkubōōkich. ¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu chēē āchāmē, osatee keyy ōkutunkyinē āynātōōs.

9:25 Filib. 3:12-14; 2Tēm. 2:5; 4:7-8; Ibu. 12:1; Yāāk. 1:12; 1Bēt. 5:4; Ng'oong'. 2:10; 3:11 10:1 Chuy. 13:21; 14:19-22, 29 10:3 Chuy. 16:13-21, 31 10:4 Chuy. 17:6 10:5 Kāāyit. 14:29-30; Ibu. 3:17 † 10:7 Chuy. 32:2, 6, 19 10:8 Kāāyit. 25:1-9 10:9 Kāāyit. 21:5-6 10:10 Chuy. 14:11-12; Kāāyit. 16:41-50 10:11 2Tēm. 3:16 10:12 Kala. 6:1 10:13 1Tēes. 5:24; Yāāk. 1:13-14 10:14 1Yoowa. 5:21

¹⁵ Āmiitē āng'āloolwook akweek biich chēē ōsēwunootiin, kunyoo, ōrōōtootē :akweek kiyēē āmwooyē. ¹⁶ Yoo kēēyyēēwunēē terekyeet nyoo kēēbirchinēē Yēyiin kōōnkōy, kēēmiitē yooto kēēyēmtōoy korotiikaab *Kāārārookiintēēt. Nto yoo kēēbētēsē mukaatiit, kēēyēmtōoy bōōrtaab Kāārārookiintēēt. ¹⁷ Kuu yoo akeenke :mukaatiinaa, kēēwuuyē akeenke, ānkoo kēēchoong'ēch, kuuyu kyoomē mukaatiinaata akeenke.

¹⁸ Okas baa, akweek biikaab *Isrāyēēl. Yēmtōoy oob :biiko choo bēēlē kōrōsēēk kiyēē /kēēbēēlē ām *kāābkōrōs, yoo āmiisyē? ¹⁹ Yoo āmwooyē kuu nyooto, āmiitē ābooru kule kōrōsēēchoo /kēēyēchinē āynāt ku kiy, nto kule kiy :āynātoonoo? ²⁰ Achicha! Māwuu nyoo. Kōrōsēēk tukul choo yēyē :biiko choo mānēyēnchi Yēyiin, kuyēchinē :choo tāmirmirook chēē miyootēch āmēēbērē yēchinē Yēyiin. -Māāmākyook akweek ōyēmtōoy kiy āk tāmirmirooy. ²¹ Mēēmuuchāktōōs ōyyēēwunēē terekyeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo tāmirmirook chēē miyootēch. Mēēmuuchāktōōs ō-āmē Saakweetaab Mokoryoontēēt āk āmit choo /kākēēsooytoochinē tāmirmirook chēē miyootēch. ²² Ara, yoo ōmiitē ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē ōwuruurē oob Mokoryoontēēt kung'woonchi :moo? Ōsōōtē kule ōmuuchē wōlēē tēēnto :kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt?

Ōkoonyitē Yēyiin ām kiyēē ōyēyē

²³ Mwooyē :alake ām akweek kule, “/Kēēchāmwoo kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Mātēēchē biich :kiy ake tukul. ²⁴ -Mēēchēēnkyinootē keey nkit karaamat, nteenee ichēēnkyinootē alak.

²⁵ Ō-āmē bēēny ake tukul nyoo koo-alee wōlēē /kyoolēē banyeeek amookany kwaamaak mēt kule ara /kākēēsooytoochi āynātōōs nto acha. ²⁶ Mwooyē :siruutēk kule, “Bo Yēyiin :kōōrēēt āk tukuuk chēē mii kōōrēēt.”†

²⁷ Yoo kākuurook :chii nyēē mānēyēnchi *Kāārārookiintēēt kule bōō-āmiisyē ām kanyii ānkōōmāchē kule obe, obe. O-am bēēny ake tukul nyoo kākōōnook amookany kwaamaak mēt kule ara /kēēchāmwook o-am. ²⁸ Nteenee, yoo kāmwooy :chii kule /kākēēsooytoochi āmiichu āynātōōs, mēērook o-am kubo chiichooto kāmwoowook, kuuyu yoo koo-am āmiichoo kōōsōōtē :chiichoo kule miyaat. ²⁹ Mā akweek :chēē ōsōōtē kule miyaat, nteenee chiichooto :nyēē imuuchē koosoot kuu nyooto.

Imuuchē kumwooy :chii kule, “Kērēktoo anii nyi atyaakaat kule nee :wōlēē isōōtitooy :chiito? ³⁰ Yoo ākoo āmiitē ā-āmiisyē

ābirchinē Yēyiin kōōnkōy ii, kwaam :nee sukung'alaaleenaa :chii kule kaayey nyēē miyaat?" ³¹ Kookas, yoo ō-āmē nto yoo ōyyēē kiy, nto yoo ōyēyē kiy ake tukul, kumāchāktōōs ōyēyē ōkoonyitē Yēyiin. ³² -Mooyey kiy nyēē miyaat ām wōlēē mii :biiko ānku Yuutayeek, choo mā Yuutayeek nto ku biikaab Kiriistō. ³³ Āsyēēmē ang'ereech chii ake tukul ām kēēlto ake tukul. -Māāmiitē āchēēnkyinootē keey :anii nkit karaamat nteenee āchēēnkyinootē biiko chēē chaang', /sikiiraraach.

11

¹ Māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo āyēytooy :anii, kuu wōloo ārubtooy wōlēē yēytooy :Kiriistō.

Kāāburtaab kooruuk yoo /kēēmiitē saayēt

² Āsiltook, kuuyu ōsōotoo ām kiy ake tukul ānkōōriibē kāānēētēywēek kuu yoo kyāānēētook.

³ Āmāchē ōnkēt kule bāwu :murēnēēt koorkēēt, kubāwu :Kiriistō murēnēēt. Nto nyēē bāwu Kiriistō ku Yēyiin. ⁴ Yoo kēēyēēn :murēno ake tukul ām acheek mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kōōbooru kule mākoonyitē Kiriistō.

⁵ Nto nkinee koorko ake tukul nyoo mēēbērē kēēyēēn mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, mākoonyitē saanteenyii. Kerkeey :yooto wuu nyēē kēērēr mētinyii kōōntosuur saanteet. ⁶ Yoo mēēbērē kēēyēēn :koorko mētinyii kōōboor koonyit ām wōlēē miitē :saanteenyii kukaykay kōōrēr. Nto subak, kuuyu ng'ālyoo nyēē mābo koonyit ām wōlēē mii :saanteet yoo kēērēr :koorko mētinyii, kumāchāktōōs kōōyēēnē.

⁷ -Mēēyēēn :murēno mētinyii kuuyu /kikeeyey /kiikerkeeyey Yēyiin ānkukoonyitē Yēyiin. Nto koorkēēt, kukoonyitē :nyoo saanteenyii. ⁸ Mēēbērē kiyēwunēē :Yēyiin murēnēēt koorkēēt, nteenee kiyēwunēē koorkēēt murēnēēt, ⁹ āmēēbērē /kikēēyēyē murēnēēt kubo koorkēēt, nteenee /kikēēyēyē koorkēēt kubo murēnēēt. ¹⁰ Nto kubo malayikaanik, kumāchāktōōs :koorko kōōyēēnē mētinyii sukōōboor kule bāwu inee :saanteenyii.

¹¹ Ānkoo wuu nyoo, buch :koorko yoo mātinyē saannyya anku buch :nkinee saannyya yoo mātinyē :koorko, yoo kiikōōyēnchi Mokoryoontēēt. ¹² Kichōōnēē :koorkēēt bōōrtaab murēnēēt ānkusichē :koorko murēn. Kunyoo, kwoonēē :tukwaay wōlēē mii :Yēyiin. ¹³ Kunyi, okas :akweek nkit. Ara karaam ām akweek yoo sooyē :koorko āmēēyēēnoot :mētinyii?

¹⁴ Ara, inēētook :wōlēē wuu ātēbuutēkaab biiko kule ng'ālyoo nyēbo kāāntosuurrāt kutinyē :murēno buut chēē kōōyēch? ¹⁵ Nteenee yoo boonto :koorko buut chēē kōōyēch kuyibchinē koonyit,

10:30 Room. 14:6; 1Tēm. 4:3-4

10:31 Kolos. 3:17; 1Bēt. 4:11

10:32 Room.

14:13 10:33 1Kōōr. 9:19-22

11:1 1Kōōr. 4:16

11:3 Toowu. 3:16; Ēfēēs.

5:23 11:7 Toowu. 1:26-27

11:9 Toowu. 2:18-23; 1Tēm. 2:13

kuuyu /kikiikoochi buutēechooto sukōyēēnē mētinyii. ¹⁶ Yoo māchē :chii ake tukul kule kukwiil ng'aleechu, kumābootēēch :ng'ala chēē wuu choo āmābooto nkicheek kanisoosyek ām wōlto ake tukul.

Ōrōotootē kiyēē ibooru :bōorto āk korotiikaab Mokoryoontēēt

¹⁷ Mākoy āsilook ām kiyēē āmiitē wāāmwoowook kuuyu kiyēē ōmiitē ōyēyē ām tuuyōōsyēkwook kumā karaam. ¹⁸ Ng'ālyoo nyēbo taay ku kule kosiila yiit kule -mōōkāsyiintōōsii yoo ōtuuytōōsii ōkutunkyinē Yēyiin ankataacham kule wuu nyooto. ¹⁹ Āchāmē kule imuuchē kukaraam yoo kōōchuunchuunnyē, sukutook kule mbo ng'oo ām akweek :chēē churtootiin ām wōlēē miitē :Yēyiin. ²⁰ Yoo kyōōtuuytōōsii, kyōōbērē tōōs ōmiitē ō-āmē āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt nteenee mēēbērē bo Mokoryoontēēt :āmnyoontoonoo, ²¹ kuuyu simkwoomē :chii āmiikyii ānkuyyēēsyo amakanyee chuut sukuyemta tukul. Yooto makubeete :alake kuut nto alak kubiyoong'iis ānkubōōkiit. ²² Yoo kā saakwa nyēbo āmiisyō, kwoomiis :chii ām kanyii. Ōmōōntoochinē nee akweek :choo ōyēku mokorēēn biikaab Kiriistō choo kuskusēch? Ara +māāsilook? Achicha!

²³ Kyāā-āmwook kiyēē kiyey :Mokoryoontēēt. Am kwēēmowuunoo /kikēechoomtooy Mokoryoontēēt Yēesu, kinam mukaatiit, ²⁴ nto yu kikiikubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubetes ānkumwooy kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē / kākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.” ²⁵ Yu kābokwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkumwooy kule, “Kiirootyeet :nyi nyēē lēēl kubununēē korotiikyuu. Ōyyēē sōōsōōtēēnoo.” ²⁶ Ō-āmē āmnyoontooni ānkōōyyēē tifaayiichu ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt sōōsōōtēē meenyii. ²⁷ Kunyi, chii ake tukul nyoo āmē āmnyoontooni nto nyoo yyēē tifaayiichu ām kēēlto nyēē mā karaam, kukāākuchoolwookēn kuuyu -mēērābchinē kiyēē ibooru :bōorto āk korotiikaab Mokoryoontēēt. ²⁸ Māchāktōōs kōōrōotootē keey :chii kurook nto āmē mukaatiit nto kuyyēē tifaayiik. ²⁹ Chii ake tukul nyoo āmē mukaatiit nto kuyyē tifaayiik kumānēēnkēt kiyēē ibooru :bōortaab Mokoryoontēēt, kumii kōōtiilchinē keey ng'al. ³⁰ Kiyooto :nyēē yēyē chēē chaang' ām akweek kutānkusiiu kut kōōkubēk :alake. ³¹ Nteenee, yoo kēērōotoot keey :chii, mākoy /kiitiilchēēch ng'al. ³² Chuulēēch :Yēyiin -/simakiiruusteech āk choo mānēēyēnchi Yēyiin.

³³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo ōmāchē o-am āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt kumāchāktōōs ōkānyē keey. ³⁴ Yoo āmē chii :kēmēy, kumāchāktōōs simkwoomiisyē ām kanyii, simēēsākyi keey :inee /kiitiilchi ng'al yoo ō-āmiisyē.

Kunyi, kurubta keyy āk ng'aleek alak chēē tāāboontē, +machaasat yoo kāāchōō.

12

Kāāmuukēywēek chēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ Mbo ng'eetaabiya, kurubta keyy āk kiyēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin, -māāmāchē ōbuur nyēē -mōōnkētē nyēē karaam. ² Ōnkētē kule yoo kitākutoombo ōyēnchi Yēyiin, / kikiikēētēwēchook ōyēēlchi āynātōōsyēchoo māng'āloolē. ³ Kunyi, āmwoowook kule māmwooyē :chii nyēē intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kuchubākoy :Yēesu.” Āmāmii :chii nyēē imuuchē kumwooy kule, “Mokoryoontēt :Yēesu” yoo kāmēēboorchi :Tāmirmiryēēt.

⁴ Rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kāāmuukēy chēē tēērchiin, nteenee akeenke :Tāmirmiryoonoo. ⁵ Mii :yiisyōōnuutēk chēē makerkey chēbo Mokoryoontēt, nteenee akeenke :Mokoryoontoonoo. ⁶ Mii :ng'ala chēē / kiilātē chēē makerkey, nteenee akeenke :Yēyiin nyoo yēyiisyēē chiito ake tukul.

⁷ Iboorunē keyy :Tāmirmiryēēt wōlēē mii :chii sukuyēētyēēchi biiko tukul. ⁸ Ikoochinē :Tāmirmiryēēt chiito ake kiirnātēt ānkuyēyē ake kōōnkēt wōlēē wuu :ng'aleek chēē wunyootiin. ⁹ Ikoochinē ake kookaasee keyy ām mooyēt akeenke kule ākoy kuyeyakay :kiyēē bēērē. Nto ake, kurōōbchi kāāmuukēywēek chēē isoobsēē. ¹⁰ Ikoochinē ake kāāmuukēy kuyey ng'al chēē / kiilātē, nto ake, kuyey kung'ālooltoochinē Yēyiin. Ikoochinē ake kāāmuukēywēek chēē inkētēē kule tāmirmiryēēt nkōnō :nkōnō nto ake kōōkoochi kung'alaal ām ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. Nto ake, kōōkoochi nyoo kumwooy kiyēē ibooru :ng'aleechaata kāmwooyē :nyiin. ¹¹ Akeenke :Tāmirmiryooni kōōnu kāāmuukēy /keyey ng'aleechu tukul ānkōōkoochinē :inee chii ake tukul kāāmuukēywēēchoo kuu wōlēē māktōoy.

Akeenke :bōōrtaab chiito ānkutinyē komoswookik chēē chaang'

¹² Akeenke :bōōrtaab chiito ānkoo chaang' :komoswookik chēē yēyē bōōriitēnyi. Wuu nyooto mbo ām wōlēē miitē :Kiri-istō. ¹³ /Kikeebatisaneech ām Tāmirmiryēēt akeenke kēyēku bōōrto akeenke ānkiiyēku Yuutāyiin nto nyēē mā Yuutāyiin, nyēē motwooriin nto nyēē bāwu keyy. /Kikēēkōōnēech tukul Tāmirmiryēēt akeenke keyyē.

¹⁴ /Kimākēēyēyēē bōōrto kiito akeenke, nteenee /kikeeyeyee komoswookik chēē chaang'. ¹⁵ Ānkoo kāmwooy :kereenkeet kule, “-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :āwut” kutākubo bōōrto. ¹⁶ Ānkoo kāmwooy :yiitit kulē, “-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :koong'ta” kutākubo bōōrto. ¹⁷ Nto ki koong'ta :bōōrto tukul ii, nto /kēēyēbchinēē nee yiit ng'aleek? Nto, ki yiitit :bōōrto tukul ii, nto /kiing'uutēē nee? ¹⁸ Kubooyiit man, kiikuchōb :Yēyiin komoswookik tukul ām bōōrto kuu wōlēē kimāktooy kōōbuurto :ake tukul. ¹⁹ Nto ki komoswookichoo tukul ku kiy akeenke ii, nto kiyēku nee :bōōrto? ²⁰ Kuu wōloo wuu, chaang' :komoswookik, nto bōōrto ku akeenke.

²¹ -Mēēmuuchē :koong'ta kumwoochi āwunnyēk kule, “-Māāmāchook,” amēēmuuchē :mētīt kumwoochi kērēēnkōōk kule, “-Māāmāchook.” ²² Nteenee komoswookikaab bōōrto choo wuu nyēē kuskusēch, ku chooto :chēē mächāktōōs miisin. ²³ Nto komoswookik choo /kēēkāsē kule mābo laāt kumächāktōōs / kēēyibē chooto kubooyiit barak miisin. Nto choo bērē :biiko mātooku ku chooto :chēē mächāktōōs / kiyyēēnē miisin, ²⁴ nteenee māmāchāktōōs / kiyyēēnē komoswookik chuut alak. Yēyiin nkit :nyēē kiyēyē bōōrto sukung'eet / kēēkoonyit komoswookik choo kuskusēch. ²⁵ Kunyoo, māmāchāktōōs kubchēyē keey :komoswookikaab bōōrto nteenee mächāktōōs kuyēētyēēchinē keey. ²⁶ Yoo nyālilē :komosta akeenke, kunyālilootiin :nkicheek komoswookik chuut alake. Nto yoo koonyitoot :komosta akeenke, kukoonyitootiin :nkicheek komoswookik chuut alake.

²⁷ Kunyoo, akweek :bōōrtaab Kiriistō ānkōōbooyē :tukul inee. ²⁸ Nto ām biikaab Kiriistō, kiikutool :Yēyiin kurook *lēbkēēyik, *wōōrkooyik āk kāānēetik. Kiikōōkoochi alak kuyēyē ng'al chēē / kiilātē, kōōkoochi alak kāāmuukēy kōōsoobso, kuyey alak kuyēētyēēchinē biiko alak, kōōkoochi alak kāāmuukēywēēk kōōntōōchi chuut, nto alak kōōkoochi kung'āloolē ām ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. ²⁹ Ara kēēyēku :tukul lēbkēēyik? Nto kēēyēku :tukul wōōrkooyik? Nto kēēyēku :tukul kāānēetik? Nto kēēyēyē :tukul ng'al chēē / kiilātē? ³⁰ Ara kēēboontē :tukul kāāmuukēy chēē kiisoobsēē? Nto kēēng'ālooltēē :tukul ng'ēlyēēbik? Nto kiimuuchē :tukul kiibooru kiyēē ng'ālooltooy :bichooto?

³¹ Ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt chēē wōōyēch ānkāāmāchē āboorwook kēēlto nyēē karaam miisin.

13

Chamateet

¹ Ānkoo कांग'alaal ām ng'elyēebik chēbo biich nto chēbo malayikaan, āmēebērē ātinyē chamateet, ku bōlāt :nyoo buch.

² Nto yoo ātinyē rōōbēywoontēēt nyēē āng'ālooltoochinēē Yēyiin ānkāānkētē kiy ake tukul nyēē wunyaat nto mbo kule ātinyē kāāyēnchinooyēēt nyēē imuuchē kōōwuuy kōōrēēt āmāātinyē chamateet, ku buch. ³ Yoo kāākoochi biiko choo bānoon tukuukyuu tukul nto mbo yoo kāākooytē soboonnyuu / sikēēkoonyitoo* āmāātinyē chamateet, māmii :kiyēē ānyōōru.

⁴ Yoo iboontē chamateet, kuyēyiing' imuytoochinē ng'aleekaab biiko alak. Nto yoo tinyē :chii chamateet, ku lēēl :moo āmātinyē tuuyin bo moo, āmāng'āsē keey, ⁵ āmā awees, mātinyē sooyān, māsimmkunyēēru, māmāmtooy ng'al mukuulēy, ⁶ māng'ērēkyinē tukuuk chēbo rōkōs nteenee ng'ērēkyinē choo bo manta, ⁷ lukuyē ng'al, ikoosēē keey ānkōōkēnēē keey Kiriistō ānkumuytooy.

⁸ Māng'ētē :chamateet. Nteenee makuyit :bēsyeēt nyēē mēētākung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, āmēētākung'ālooltēē :biiko ng'elyēebik, /āmēētākēēng'oonkyinē chii ng'al. ⁹ Rartaat :ng'oomnānēēnyoo -āmākēēnyōōru ng'oong'uutēkaab Yēyiin kuchurta. ¹⁰ Nteenee yoo kayit :bēsyeēt nyēē /kēēyēyēē kiy ake tukul kuchurta, mākubootyo :ng'aleek choo māchurtootiin.

¹¹ Yoo kitāāmining', kyāāng'āloolē ānkāāsōōtē ng'al chēbo leekwaanti. Nto yu kāwāāwōōyiitu abakaakte ng'aleechaa kibo leekwaanti. ¹² Kēēmiitē kēēkāsē raat ng'al kumēēmēyootiin, nteenee +mabokeyeekas ām bēsyoonoo kuchurta. Kiinkētē raat kereeryaa, nteenee +mābokiinkēt ām bēsyoonoo kuchurta kuu wōloo inkētītēēch :Yēyiin kuchurta. ¹³ Okany keetas taay kiikoosēē keey ānkiikēnēē keey Yēyiin ankookany kēēchāmē chii ake tukul. Kiito nyēbo koomānuut ām ng'aleechu tukul ku kule 'kēēchāmē chii ake tukul.'

14

Ōtitiirē keey yoo ōtuuytōōsii

¹ Ōnēmchi keey chamateet ankoocheeng' rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānku miisin nyēbo kule ōng'ālooltoochi Yēyiin.

² Chii ake tukul nyoo ng'āloolē ām ng'elyēebik, kumāmii kung'āloolchinē biiko nteenee ng'āloolchinē Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kōōnkēt kiyēē miitē :chiichooto kumwooyē kuuyu mii kung'āloolēē ng'al chēē wunyootiin

13:1 2Kōōr. 12:3-4   **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 1Kōōr. 12:8   * **13:3** Mwooyē :sirūutēk alake kule /bokeebeela.   **13:3** Māārko 10:21   **13:7** Room. 13:8-10; 1Kōōr. 8:1   **13:12** Room. 8:24; 2Kōōr. 5:7; 1Yoowa. 3:2   **13:13** 1Tēēs. 1:3; 1Yoowa. 4:16   **14:1** 1Kōōr. 12:10

kubununēē tāmirmiryēēnyii.* ³ Nteenee, chii ake tukul nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kung'āloolchinē biiko kōōnēērē, kōōkomkoomu ānkusooysooyē. ⁴ Nto chiito nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēēbik, kumiitē :nyoo kōōtitiirē keey nkit. Nto nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin kumiitē :nyoo kōōnēērē kaniseet. ⁵ Abērē nto ong'alaal :akweek tukul ām ng'ēlyēēbik, nteenee, kāāmāchē miisin kule nto ōng'ālooltoochi :tukul Yēyiin. Karaam yoo kāng'ālooltoochi :chiito Yēyiin kusiir yoo kang'alaal ām ng'ēlyēēbik. Tōōs baateey yoo kēēboor kiyēē kāng'āloolēē ām ng'ēlyēēbichooto sukooneer :ng'aleechaa kaniseet.

⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo kāāchōō wōloo ōmiitē, ankaang'alaal ām ng'ēlyēēbik kumāmii :kāroomnyo. Sārwook baateey yoo kāāng'oong'wook kiy nto ayeyaak ōnkēt kiyēē wunyaat, nto āng'ālooltoochinē Yēyiin nto aneetaak. ⁷ -Mēēmuuchē :chii kōōnkēt tyēēntaab bukantiit nto nyēbo kurēēruut yoo /kākēēbutoobut nto /kakeekuutaakuut kuu choo buch. ⁸ Nto subak, yoo kāāmāchēy :aryeembuut nyēē karaam, sukukasakay kule kuurē biikaab lukēēt, kumēēmuuchē :chii kuwo booryēēt. ⁹ Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo koong'alaal ng'al chēē mākāsāktōōs kōōmuuchē kule nee kōōnkēt :biiko kiyēē ōmiitē ōmwooyē. Mākuyibē :yoomeet ng'aleekwook.

¹⁰ Tookunoot kule mii :kuutuweek chēē chaang' kōōrēēt kumukuul, ānku yoo /kakeeng'alaal, kumii :kiyēē ibooru. ¹¹ Yoo -māāmuuchē kut ānkēt kiyēē mwooyē :chiito ake, āyēku soboyiin ām wōlēē mii :chiichooto nto yoo mākāsē nyeenyuu ku soboyiin :nkinee ām wōlēē āmiitē. ¹² Wuu nyooto yoo kang'alaal :chii ām ng'ēlyēēbik chēē -mōōnkētē. Kuu yoo ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kumāchāktōōs ōchēēng'ē miisin choo inēērē kaniseet. ¹³ Kunyi, kurubta keey āk ng'ālyoontooni, māchāktōōs kusooyē :chiito nyoo ng'āloolēē ng'ēlyēēbik kule koomuuch kōōboor kiyēē mii kumwooyē.

¹⁴ Yoo āsooyēē ng'ēlyēēbik ku tāmirmiryēēnyuu :nyēē sooyē nto yooto tukul māmii :mētinyuu kuyēyē kiy. ¹⁵ Kunyoo, ara +māāyēyē nee? +Māāsooyē āyēyiisyēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak āsooyēē mētīt. +Māātyēēnēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak ātyēēnēē mētīt. ¹⁶ Yoo siltooy :chii Yēyiin ām tāmirmiryēēt nkit, mākumwooy kule nee :chii nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa kule, “Kuwuuyiit nyooto,” yoo -mēēnkētē kiyēē /kēēmiiitē /kēēmwooyē? ¹⁷ Imuuchē kumiitē kubirchinē Yēyiin kōōnkōy ām kēēlto nyēē karaam, nteenee -mēēmuuchē :yooto kuyētyēēchi nyiin ake. ¹⁸ Abirchinē Yēyiin kōōnkōy, kuuyu āng'āloolēē ām ng'ēlyēēbik kusiir akweek tukul.

* **14:2** Nto Tāmirmiryēēntaab Yēyiin. **14:4** 1Kōōr. 14:26 **14:5** Kāāyiyit. 11:29

¹⁹ Nteenee, yoo kēētinyē keey biikaab Kiriistō kēēkutunkynē Yēyiin, ākāykooyē amwaay ng'aleek muut chēē kāsāktōōs, kusiir ang'alaal ām ng'elyēēbik ng'al chēē mā tēē chu.

²⁰ Mbo ng'eetaabiya, obakaakte ng'al chēbo leekwaanti. Nteenee kurubta keey āk rōkōs, ōbuur kuu lēēkōōy. Nto ām tukuuk alak ōyēku biich chēbo kuunyuut. ²¹ Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “+Māāng'āloolchi bichu kubununēē biiko chēē ng'āloolē ām kuutuweek alak āk choo sobooy. Ānkoo kuwuu nyotoo, mākoy kukāswo.”† ²² Yoo ng'āloolē :chii ām ng'elyēēbik, kōōboorchinē kiito ake biiko choo mānēēyēnchi Yēyiin āmēēbērē choo kiikōōyēnchi. Nto yoo / kēēng'ālooltoochinē Yēyiin, kumii / kēēng'āloolchinē choo kiikōōyēnchi Yēyiin, āmēēbērē choo mānēēyēnchi.

²³ Kunyi, yoo kōōtuuyēēchi yēēt akeenke ankoong'alaal ām ng'elyēēbik ankukwa :biiko chēē mānāanooyēē ng'aleechaa nto ku choo mānēēyēnchi Yēyiin, māmwooyē kule kāākubunwook :mētēwoy? ²⁴ Nteenee yoo kāchō :chii nyoo mānēēyēnchi Yēyiin nto nyēē mānāanooyēē ng'aleechaa, yoo mii kung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, makukasee ng'aleechaa tukul kule boonto miyootyēēt. Nto yotoo, kucham kule choolwookēnoot ²⁵ ānkutook :tukuuk chēē kiwung'ta keey. Kunyoo, mākōōryookyi keey ng'wēny kukākutunkyi Yēyiin kumwooyē kule, “Lēyyē, mii :Yēyiin kwēēnuung'woong'.”

²⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ara +maamwaay nee? Yoo kōōyēmē yēēt akeenke, kumāchāktōōs kutinyē :chii ake tukul kiyēē mākuwoochi biiko. Imuuchē kutyēēn :ake, kōōnēētis :ake, kuboonto :ake ng'oong'uutyēēt, kung'āloolē :ake ām ng'elyēēbik nto ake kōōboor kiyēē ng'āloolēē :nyiin. Yoo ōtinyē rōōbēywēechu tukul, kumāchāktōōs ōyēyisyyēē ōnēērēē biikaab Kiriistō. ²⁷ Yoo ākoo māchāksē / keeng'alaal ām ng'elyēēbik, kumāchāktōōs kuyēk biich āyēēng' kut ku sōmōk. Nto yoo ng'āloolē, kurōōbu keey ānkumāchāktōōs kumii :chi-ichēē ibooru kiyēē miitē :icheek kumwoowu. ²⁸ Nto yoo māmii :chii nyēē kēēboor, kumāmāchāktōōs kung'alaal :chi-ichoo ām ng'elyēēbik nteenee kung'āloolchinē keey nkit āk Yēyiin.

²⁹ Ōkānyē kung'āloolē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēnku nto ku sōmōk kōōrōōtootē :kāāntōōyik chuut kiyēē / kēēmwooyē. ³⁰ Nto yoo kānyōōr :chii ake nyēē kēēbuurchi keey ng'wēny ng'oong'uutyēēt, kumāchāktōōs kusiis :chiito nyoo kābo taay nyoo kāmii kung'āloolē. ³¹ Māchāktōōs kurōōbunēē keey

14:20 Ēfēēs. 4:14 † 14:21 Isaaya 28:11-12 14:23 Yēyuut. 2:13 14:25
 Yoowa. 4:17-19 14:26 1Kōōr. 8:1; 12:7-10; 14:4, 12; Ēfēēs. 4:11-13 14:29
 1Tēēs. 5:19-22

:wōōrkooyik akeenke akeenke /sikiineet chii ake tukul kutch. ³² Inkētē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām tāmirmiryēēnyii āsiiswēk chēē yēmootiin kung'alaalee, ³³ kuuyu māmāchē :Yēyiin taariiryeeet, nteenee mächē kēētēbtē kaalyeet.

Kuu wōloo wuunto :chōbuutēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō tukul, ³⁴ māmāchāktōōs kutēēbē :kooruuk ng'al yoo /kēēmiitē tuuyēēt. Māchāktōōs kōōywēyiisyē kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk. ³⁵ Nto yēē mächē :ake tukul kōōnkēt ng'alyoo, woku-teebee saanteenyii ām kōōnyii. ³⁶ -Moosoot :akweek biikaab Kōōriintō kule kichōōnēē :ng'alyoontēētaab Yēyiin wōlēē ōmiitē, nto mbo kule akweek nkit chēē kōōkuuyitook.

³⁷ Yoo isōōtē :chii kule inee ku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ānkukichoot ām ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, ku ākoy kōōnkēt kule kiyēē āmiitē āsirwook ku mākuutyēētaab Mokoryoontēēt. ³⁸ Nto nyoo mākoonyitē mākuutyooni, kumēērook /kēēkoonyit nkinee.

³⁹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ōchēēng'ē ōng'ālooltoochi Yēyiin, amooyeete chii kung'alaalee ng'ēlyēēbik ⁴⁰ kātikoo baateey yoo /kēēmii /kēēyēyē kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ankuyemaat.

15

Ng'aleek chēbo koomānuut ām lōkōōywēk chēē kāroomēch

¹ Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiy kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kyāā-āmwook. Lōkōōywēchooto ku choo !kyōōyēnchi ānku chooto mbo raat chēē ōyyoong'unēē. ² Ōrāroochootiin kubo lōkōōywēchu yoo kōōkiilchi ng'alyoontoonoo kyāā-āmu. Nteenee, yoo māwuu nyooto, kukyōōyēnchi nyēbo buch.

³ Kyāā-āmwook ng'aleechu bo koomānuut chu kyāānyōōru nkanii kule: Kime *:Kāārārookiintēēt kubo ng'ōōkiswookikyoo kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :siruutēk. ⁴ /Kikeemuy /ankiing'eeteete meet ām bēsyēētaab sōmōk kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. ⁵ Kichokōōboorchi keey Bētērō, nto mii yoo, kōōboorchi keey rubiik tukul taman āk āyēēng'. ⁶ Nto mii yoo, chokōōboorchi keey mbo ng'eetaabiya bokolwookik muut ām yēēt akeenke. Tākusobchootiin :bichooto alake chēē chaang' ānkoo kiikubēk :alake. ⁷ Lētuunoo subak, chokōōboorchi keey Yāākōbō ānkōōboorchi keey *lēbkēēyik chuut alak, ⁸ nto yityo, chokōōboorwoo keey nkanii āyēku leekwa nyēē -/mākiiriiku. ⁹ Anii :nyēē ābooyē ng'wēny miisin ām *lēbkēēyik chuut

14:33 1Kōōr. 7:15   **14:34** Toowu. 3:16   **14:35** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 5:22; 1Tēm. 2:11-12   **15:2** 1Kōōr. 15:17; 2Kōōr. 6:1; Kala. 2:2; 3:4; 1Tēēs. 3:5   **15:3** Isa. 53:5-12; 1Kōōr. 11:23   **15:4** Mat. 12:40; Yoowa. 20:9; Yēyuut. 2:24-31   **15:5** Luuka 24:34, 36   **15:7** Luuka 24:50   **15:8** Yēyuut. 9:3-6; 1Kōōr. 9:1; Kala. 1:15-16

amaayemaat / kēēkuuroo kule *lēbkēēyiin kuuyu kyāāwusē
 biikaab Kiriistō. ¹⁰ Nteenee, ām chamateetaab Yēyiin wuu
 nyi raat :soboonyuu. Mānāāwēētēē keey :chamateenyii ām
 wōlēē āmiitē. Wuu nyooto kuuyu kyaa-am booryēēt nyēē
 kōrōōm miisin kusiir ake tukul ām *lēbkēēyichoo, āmēēbērē
 ki anii, nteenee ki kāāmuukēywēēkaab Yēyiin :chēē kyoomē
 booryoonoto kubuntēēnoo. ¹¹ Yoo ki anii nyēē kyāā-āmwook
 lōkōōywēchu, nto ku *lēbkēēyik chuut alak, māmii yoo :kiy,
 nteenee ng'aleek chu chēē kyoomu ānku ng'aleechuutēchu
 :chēē kyōōyēnchi.

/Kiing'ēētēē chii meet

¹² Nto yoo /kiikyoomwook kule king'eetee :Kiriistō meet
 ānkyōōyēnchi ii, kōōmuuchē kule nee :biiko alake ām akweek
 kumwooy kule -/mākiing'ēētēē chii meet? ¹³ Nto yoo ākoo
 -/mākiing'ēētēē chii meet ii, mā ākoo manaang'eetee :Kiri-
 istō meet? ¹⁴ Nto yoo manaang'eetee :Kiriistō meet, ku
 buch :kiyēē kēēmiitē acheek kyoomu ānku buch mbo :kiyēē
 kyōōyēnchi. ¹⁵ Nto kiwuu nyooto, nto kēēyēku ng'wiik ām
 wōlēē mii :Yēyiin kuuyu kyoomtooy kule kiing'eetee :Yēyiin
 Kiriistō meet. Nteenee yoo mēēbērē /kiing'ēētēē meet chēē
 kiikubēk, kumēēbērē kiikung'eetee :Kiriistō meet. ¹⁶ Yoo
 ākoo -/mākiing'ēētēē meet chii nyēē kiikume kumēēbērē /
 kiikiing'eetee Kiriistō meet. ¹⁷ Nto yoo ākoo wuu nyooto, ku
 buch :kiyēē kyōōyēnchi /āmānāākēēnyōōwook kaat ām choo-
 wookātēēng'woong' ¹⁸ ānkiikubootyo :nkicheek choo kibēk kuki-
 ikōōyēnchi Kiriistō. ¹⁹ Nto yoo ākoo kiibuurē kiikēnēē keey
 Kiriistō kubo soboontaab kōōrooni buch, kēēmiitē yēē mii
 :chii.

²⁰ Nteenee, kubooyiit man, /kiikiing'eetee Kiriistō meet.
 Inee :kaabooret /kiing'eetee meet kuyootyi kēēlto choo ki-
 ikubēk. ²¹ Kuu yoo kichōōnchi :meet kōōrooni kubununēē
 chii, kuchōōnii :nkinee soboonto kubununēē chii. ²² Kuu
 yoo bēku :biiko tukul choo bo Aatam, /kiing'ēētēē meet biiko
 tukul choo bo Kiriistō. ²³ /Kikeenyoooyee Kiriistō /kiing'eetee
 meet, nto yoo iyēēwu kōōyyiin, +/makiing'eetee meet biiko
 tukul choo cheechii. ²⁴ Nto miitē yoo nanyuun, kuyit :ta-
 banta ām yoo kētyinēē :Kiriistō Baaba Yēyiin bāytooyiisyēēt yoo
 kaakooserweet :inee bāytooyik alak tukul āk kāāmuukēy alak
 tukul. ²⁵ Kunyi, tākubāytooyiisyē :Kiriistō ākoy kut koowaang'ta
 buunikiyii tukul ²⁶ nto buunyoontēēt nyēbo lētuut kooserweet
 ku meet. ²⁷ Mwooyē :siruutēk kule, “+/Mākiitōōrchi kiy ake

tukul.”† Tookunoot kule yoo /kēēmwooyē kule +/mākiitōrchi “Kiy ake tukul,” kōōbooru kule mēēbērē nāmē keey :yooto āk Yēyiin kuuyu inee nyēē itōōrchinē Kiriistō kiy ake tukul. ²⁸ Yoo kaakuyey kuu nyooto, +/mākiitōrchi Leekweet kwaan Yēyiin, sukubayta :Yēyiin kiy ake tukul kutukul.

²⁹ Ara, kēēmwooyē nee kurubta keey āk choo /kēēbātisānē kubo choo kiikubēk? Yoo /kēēmwooyē kule -/mākiing'eētēē chii meet ii, kubo :nee naas /kēēbātisānē biiko kubo choo kiikubēk?

³⁰ Nto kurubta keey āk acheek, ātēēbē kule ii, ām nee sikyoosāntooy keey kibtaman? ³¹ Kubooyiit man, kyaana-maanunee meet āwut. Nteenee āng'ērēchē kubo kiyēē kiikuyey :Kāārārōokiintēēt Yēesu Mokoryoontēenyoo ām so-boonwēkwook. ³² Nto kimāākēnēē keey tuwēntaab kibkōōnkōy, nto kimāāwuulyēē bichoo ām Ēfēēsō chu wuu tyoong'in. Nto yoo ākoo -/mākiing'eētēē chii meet, kiimuuchē keemwaay kule, “Okany kyoomchi keey āmit ānkēyyēēsyē, kuuyu +mākēēbēku tuun.”† ³³ Lēyyē, -mookany / keemaasaak. Yoo koonam keey biiko choo miyootēch :ātēbuutēkwaa, mākōōbootook. ³⁴ Ōsēwu ankootayee keey choolwookātēēt kuuyu miitē :alake ām akweek chēē tākumāng'oon ām wōlēē wuu :Yēyiin. Āmwooyē ng'aleechu sōōchusyē.

+/Makeeweech bōōrwoonik chu bēku kuyēk chēē mābēku

³⁵ Imuuchē kuteeb :chii kule, “Imuuchāktōōs /kiing'eetee meet kule nee choo kiikubēk? Ng'eētitooy bōōrto nyēē wuu nee?” ³⁶ Wuu nee :kāāsōōtēywēēkwook ēē? -Mōōnkētē kule yoo /kakeechaan kēbuswoontēēt, kununē :muuyto sukubiit? ³⁷ Yoo 'keechaan kēbuswoontēētaab nkoonuuk nto ku nyēbo kiy ake tukul makerkeey āk nyoo kaakubiit. ³⁸ Yēyiin nkit :nyēē yēyē kēbuswoo ake tukul kubiit ku wōloo māktooy :inee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :ake.

³⁹ Tēērchiintōōs :bōōrtaab chiito āk nyēbo tyoony. Ku teer nyēbo tariiteet ankuteer mbo :nkinee nyēbo *burburyoontēēt. ⁴⁰ Miitē mbo :nkicheek tukuuk chēbo wōliin bo barak āk chēbo wōlēēb ng'wēny. Lēbkēyēch :choo bo barak ām kēēlto nyeeng'waa, nto chēbo ng'wēny, kukāroomēch :choo ām kēēlto nyeeng'waa. ⁴¹ Lebkeey :asiista ām kēēlto nyeenyii, anku lebkeey :nkinee araawēt ām kēēlto nyeenyii, nto nkicheek kookeelik lēbkēyēch ām kēēlto nyeeng'waa. Nteenee teer :lēbkēyyēētaab kookeelyeet ake ām wōlēē mii :ake.

⁴² Wuu nyooto nkinee ām wōlēē +/mākiing'eetita choo kiikubēk. Nunē :bōōrto nyoo /kēēmuyē, nto nyoo /kiing'eētēē meet kōōbuurē :nyoo kibchuulyo. ⁴³ Yoo /kēēmuyē bōōrto,

† 15:27 Tyēēn. 8:6 15:28 Room. 11:36 15:31 Room. 8:36 † 15:32 Isaaya 22:13; 56:12 15:32 Yēyuut. 19:29-31; 2Kōōr. 1:8 15:34 Room. 13:11-12 15:37 Yoowa. 12:24

ku kiy buch. Nto yoo / kiing'eētēē meet ku kiy nyēbo kwōng' uut. / Kēēmuyē ku kiy nyēē mābo laat, nto yoo / kiing'eētēē meet kutinyē kāāmuukēywēek. ⁴⁴ / Kēēmuyē ku bōōr buch, nto yoo / kiing'eētēē meet, ku bōōr nyēē lēēl nyēbo tāmirmiryēēt. Kuu yoo miitē :bōōrtaab kōōroni, kumiitē :nkinee bōōrtaab tāmirmiryēēt. ⁴⁵ Mwooyē :siruuṭēk kurubta keey Aatam nyēē ki chiito nyēbo taay kule, ki-toow :chiichoo soboontaab kōōroni.† Nto Aatam nyēbo lētuut kukōōnu :nyoo soboontaab tāmirmiryēēt. ⁴⁶ Kitook :bōōrtaab kōōroni kurook, nto mii yoo chokutook :bōōrtaab tāmirmiryēēt. ⁴⁷ / Kikeeyey Aatam kuchōōnēē teng' nyaanteet, nto Yēesu, kuchōōnēē :nyoo kibkōōnkōy. ⁴⁸ Kuu wōlēē kiwuunto :chiichoo bo ng'wēny, kuwuu chooto :nkicheek choo bo wōlēēb ng'wēnyuuni. Nto wōlēē wuunto :chiichoo bo kibkōōnkōy, kuwuu chooto :nkicheek choo bēētii kibkōōnkōy. ⁴⁹ Nto kuu yoo kēētinyē tōōntaab chiichoo bo wōlēēb ng'wēny, +mākēēnyōōru nkinee tōōntaab chiito nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy.

⁵⁰ Āmwoowook akweek, mbo ng'eetaabiya, kule -mēēwutē :chii Kaab Yēyiin āk bōōrnyii nyoo bo ng'wēnyuuni. Bēku :bōōrwēchu kēēboontē nyēē mākooy kōōbuur ākookoy. ⁵¹ Okany baa, āmwoowook kiy nyēē / kikiiyeel ānkōōyēbchi yit: -Mākēēbēku :acheek tukul, nteenee +/ makeeweecheech ⁵² areet akeenke bēsyēēt nyoo / kēēkuutē aryeembuut. Yoo / kēēkuutē aryeembuut kung'eētōōs :choo kiikubēk / ankeeweechweecheech acheek choo tākēēsobchootiin / kēēnyōōru bōōrwoonik chēē leelach. ⁵³ Yēmāktōōs / keeweechweech bōōrwoonikyoo chu bēku kuyēk chēē mākēku.

/Kiikiisyēēnto meet

⁵⁴ Yoo kaakuyeyakay kuu nyooto, mākuuyityiin :siruuṭēchu mwooyē kule, “/Kikiisyēēnto meet kutukul.”† ⁵⁵ Mākuyityiin subak :siruuṭēchu mwooyē kule, “Wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē biirtooyiisyō, wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē ng'woonēēt!”† ⁵⁶ Ibēlēē biich :meet ng'ōōkisto ānkunyōōrtooy :ng'ōōkisto nkuruuk wōlēē mii :kiruuṭēk. ⁵⁷ Kēēbirchinē sōō Yēyiin kōōnkōy nyēē tyaa! Inee :nyēē yēyēēch kēēbiirtooyiisyē ām Yēesu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

⁵⁸ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, ōtitir ānkōōkimkimiitu. Ōnēmchinē keey ākookoy yiisyēētaab Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke kuuyu ōnkētē kule -māwēētii buch :yiisyoonoō ōyēchinē Mokoryoontēēt.

15:43 Filib. 3:21 † 15:45 Toowu. 2:7 15:45 Yoowa. 6:63; 2Kōōr. 3:6 15:49
1Kōōr. 15:21-22 15:52 1Tēēs. 4:15-17 15:53 2Kōōr. 5:4 † 15:54 Isa. 25:8
† 15:55 Osee. 13:14 15:56 Room. 4:15; 6:23; 7:7-11 15:57 Room. 7:24
15:58 2Tēt. 15:7; 1Kōōr. 16:13

16

Kāāruruukiisyēētaab beesaanik

¹ Kurubta keyy āk beesaanik choo / kiiruruuchē kubo biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm, āmwoowook kule oyey kuu wōloo kyāmwooytoochinē kanisoosyekaab yēmēētaab Kalatya. ² Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit ake tukul, māchāktōōs :chii ake tukul ām akweek kusātyinē komos beesaanik kereeryaa ām chēē nyōōru / subokeekonor. Nto yoo kaayitu, kumāmāchāktōōs kule / kiiruruuch beesaanik alak tukul. ³ Yooto, +mookwey biiko chēē sukuyibchi beesaanik biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm. +Māāsirchi bichoo ng'aleek chēē iboorchinē icheek chiichēē kākōōnu beesaanichaa. ⁴ Nto yēē ākoo yēmāktōōs āwē :nkanii +makeebeete keyy āk icheek.

Chōbuutēkaab Bāwulō

⁵ +Māāruutoochi Maketoonnya ām bārooyinto nyēē nwaach nto yityo, āwēesyetyook. ⁶⁻⁷ -Māāmāchē kule akasaak baateey ankaakeeyte. Ābērē nto ābuurtē keyy akweek, yoo kacham :Mokoryoontēēt. +Mākēētēbtē keyy kisich nto ākoy mbo kubēk :yiiwootēēt sukung'eet ō-āmiisoo ānkōōkōōnoo toorētēēt ake tukul ām baannyuu. ⁸ Nteenee, +māwāābēēnii Ēfēēsō ākoy bēsyēētaab *Bēentēkōōst, ⁹ kuuyu kaakuyaatakay :kēēlto ayey yiisyēēnyuu kuchutito ānkoo miitē :biiko chēē chaang' chēē mii kukwiiloo.

Kiyēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹⁰ Yoo kāchō :Tēmētēewō wōloo, kumāchāktōōs otaach nyēē karaam, kuuyu mii kuyēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt kuu wōloo āmiitē :anii āyēytooy. ¹¹ Kunyoo, māāmāchāktōōs kutay :chii ake tukul. Nto yoo wētii, kumāchāktōōs ō-āmiis ām bāybooyyēēt, sukōōyēēw wōlēē āmiitē. Āmiitē ākānyoonu inee kuchōōnto keyy mbo ng'eetaabiya.

¹² Nto kurubta keyy āk ng'eetaabiya Ābōōlō, kyāmwoochi nyoo kuchōōnto keyy mbo ng'eetaabiya wōloo ōmiitē. Kāmāmāchē :inee kule kuchō, nteenee mākuchō yoo kānyōōr bārooyinto.

¹³ Ōkāsu ānkōōtitir ām kāāyēnchinooyēēt. Ōkimkimiitu ānkōōnyōōru nkuruuk. ¹⁴ Ōyēyē kiy ake tukul ām chamateet.

¹⁵ Ōnkētē oob kule ki kaytaab Steefaan :nyēē / kisimkeeweech kunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām Akaaya ānkiikōōnēmchi keyy kuyēchi biikaab Kiriistō yiisyēēt? Kunyoo, ākiimook akweek mbo ng'eetaabiya kule ¹⁶ orub

ng'aleekaab biiko chēē wuu chuutēchu āk mbo chēbo biiko alak tukul chēē yēyiisyē āk bichooto. ¹⁷ Kyaang'erech kuyitu :Steefaan, Fortunaato ākoo Akayiko wōlēē āmiitē kuuyu yoo kikyoomē lōkōōy āk icheek kukerkeey nyēē kyāāmiitē ā-āmē lōkōōy āk akweek. ¹⁸ Kweebaybaayaa kuu wōloo kwēēbāybooytook. Māchāktōōs /kēēkoonyitē biiko chēē wuu chooto.

¹⁹ Isubooyook :mbo kanisoosyek chēbo yēmēētaab Eesya. Isubooyook miisin :nkinee Akiila ākoo Brisiila ām kaayneetaab Mokoryoontēēt. Isubooyook mbo :kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa. ²⁰ Isubooyook :nkicheek mbo ng'eetaabiya ām wōli. Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey.

²¹ Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuū nkit.

²² Mii yēē mii chii :chii ake tukul nyoo māchāmē Yēyiin. Ānkiichōō ōō, Mokoryoontēēt.

²³ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu. ²⁴ Āchāmook sōō nyēē tyaa kuuyu kēēbooyē :tukul Kāārārookiintēēt Yēesu.

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēek

Taayta

Siriintēet, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēet Bāwulō barwaani ām ārook chēē ng'eri kung'eetee kasir Kōōriintēek nyēbo Taayta ām kēnyiitaab 55 KK (kasee kāāboorunēetaab Kōōriintēek nyēbo Taayta). Yoo / kakeekas wōlēē wuu :ng'aleek chēē miitē, /kiisōōtyinē kule kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Maketoonnya ām komostaab tō nyēbo kōōrēetaab Kirikiik, kumiitē kuruutoochinē kaniseetaab Filiibi. Ki kiriinkēēt nyēē wōō :Kōōriintō ām Akaaya ām komosaata bo cheeronko nyēbo kōōroonoo. Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule kimiitē wokuruutoochinē Kōōriintō subak ānku nyooto ku ruutoonyii nyēbo sōmōk (kur. 13:1). Matwekaat :ruutoonyii nyēbo āyēēng' ām Kitaabuutaab Yēyuutēk nteenee / kiisōōtyinē kule imuuchē kiyeyakay yoo kimiitē :inee kutēbunēē Ēfēēsō (Yēyuutēk 19). Twēchē ām kurkeetaab 2 kule ki ng'waa :ruutooyoto kuuyu kiiburyoong'to kaniseet ām kēēlto nyēē kōrōōm. Kimiitē :mwēēnkōōsyēk chēē kibēētii ānkukwoonii ām kwēēnuutaab kiriinkōōsyēchoo ki wōōyēch tukwaay (Ēfēēsō āk Kōōriintō). Kunyoo, kimā wuuy kuwēētēē :chii komosta ake ākoy ake. Kikiikumach :Bāwulō kule nto wo Kōōriintō kurook nto yityo kuyit Maketoonnya, nto mii yoo wokōōyēēw Kōōriintō, nteenee kikwey kuwo Maketoonnya kurook nto yityo kuwo Kōōriintō. Nto yityo, kung'eetee Kōōriintō ānkumur Maketoonnya ankooyeey ākoy Yēērusālēm.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Mānēēwoong' :barweenyii nyoo kibo taay āk ruutoonyii ng'aleek chēē kiyyimē biikaab Kiriistō. Kimiitē :biiko kereeryaanto chēē kitay ng'aleekyii koobeek kut koomuuch mbo kukwiil kāāmuukēywēēkyii kuu lēbkēēyiin. Kimwooy :bichooto kule ki lēēbiin :Bāwulō nyēbo beesaan. Kunyoo, sirē :Bāwulō barwaani kuyēētē keye kule bēērē keye kōōbooru kule chuulaat :soboonyii. Ikiimchinē ām barwaani biikaab Kiriistō koowaany kāāruruukiisyēetaab beesaanik nyoo kikiikutoow :icheek kēnyiit nyoo kikiikusirto sibokēētoorētēē mbo ng'eetaabiya chuut ām Yēērusālēm. Nto mii yoo, kōōkomkoom kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kootabaan biiko choo yibu wōōrōōr ankuchuul kiy ake tukul simāchokukōrōmchi icheck yoo chōōnii nto kōōbootyi kāāmuukēywēēk choo kiikōōkoochi :Yēyiin, kuwuulyēē ng'al chēbo wōōrōōr. Nteenee māchāktōōs kōōkomkoomunēē kāāmuukēywēēchoo biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Ikiimē

:barwaani kule māchāktōōs / kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. Ibooru :Bāwulō ām kurkeetaab 3 kule wōō :kiirootyēet nyoo lēēl nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kusiir nyoo bo kēny nyoo iyyoong'unēē kiruutēk.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō Kōōriintēek ānkumākyi bērrur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitoola :Yēyiin ayēku *lēbkeēyiintēetaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu ānkāāboontē keye ng'eetaabiya Tēmētēwō. Kiisuboooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēētaab Kōōriintō kunam wōlēē mii :kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Akaaya. ² Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyēet.

Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēkyoo

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Yēyiin ku Baaba nyēē riirēē biich ānkusooysooyē biich ām kēēlwookik tukul. ⁴ Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēk alak tukul sikeesaaysaay :nkacheek choo boonto nyalil ake tukul kuu wōloo kisooysooytēēch :inee. ⁵ Kuu yoo kēēnyāliiltōōsii :acheek miisin ām nyāliluutēkaab Kiriistō, / kēēsooysooyēēch miisin kubununēē Kiriistō. ⁶ Yoo kākēēnyāliilchē :acheek, kukākēēnyāliilchē kule / sikeesaaysaayaak ānkōōriib kiyēē kyōōyēnchi. Yoo / kakeesaaysaayēech acheek ku kubo kule +/ mākēēyētyēēchook sōōmuytoochi nyāliluutēchooto kikēēnyōōru :nkacheek. ⁷ Kiimoong'tēēnook keye miisin kuuyu kiinkētē kule kuu yoo ōnyāliiltōōsii :akweek kuu acheek, kusooysooyook :Yēyiin kuu wōloo sooysooytēēch acheek.

⁸ Mbo ng'eetaabiya, ābērē karaam ōnkēt :nkakweek wusiisyēēt nyēē kiikēēnyōōru ām yēēmēētaab Eesya. / Kikiikiicheech miisin wuu nyēē / kaakiimuukteech nyēē kikiisōōtē kule kimēētābokēēsobtōōsii. ⁹ Kubooyiit man, kikiikwaameech :ng'uusng'uus wuu nyēē / kikiikiitiilchēēch meet. Kiyēyākiis :ng'aleechu simātākēētiyyēē keye :acheek kāāmuukēywēēkyoo, nteenee kiikēnēē keye Yēyiin nyoo ing'ēētēē biich meet. ¹⁰ Nyoo kiirāroochēēnēēch meet, makooraraacheech subak. Kiikēnēē keye inee kule tāsē taay kōōrāroochēēch, ¹¹ nto yooto tukul ōmiitē :akweek ōsoowēēch. Mākubirchi yooto :biiko wōlēē wōō Yēyiin kōōnkōy kubo acheek ām bērrurto nyēē kōōkēēnyōōru /kēēwālunēē soowuutēkwaa.

Kikiim :Bāwulō kule chii :inee nyēē /kiikoosēē keye

¹² Ng'ālyoontēēt :nyi nyēē kēēng'ērēchēē. Mwoowēēch :kāāsōōtēywēēkyoo kule kikiibuur kāāburto nyēē tililil

ānkubo man. Kimēēntōōwēēch :kiirnātēētaab kōōrooni, nteenee kiintōōwēēch :chamateetaab Yēyiin, nto miisin, yoo kikiibuurtooy key akweek. ¹³⁻¹⁴ Kēēsirwook ng'aleek chēē rōōtootiin ānkukāsāktōōs yoo koosuman. Kunyi, āboontēē mooyēēt kule ānkoo -mōōmuuchē raat ōnkēt kiyēē kābur nteenee +mōōnkēt kuchurta ām bēsyoōsyēk choo kwoonii. +Moong'erecheeneech acheek kuu yoo +makeeng'erecheenaak :nkacheek bēsyoonoo itililē :Mokoryoontēēt Yēesu ng'aleek.

¹⁵⁻¹⁶ Nto kuuyu kwāātinyēē man ng'ālyoontooni, kōkwāāchōb kule āruutoochook akweek yoo āwēētii Maketoonnya nto yoo āyēēwu, atyikaanwaak subak sukuyēētyēēchook :ruutoonyuu kunyil āyēēng' nto yityo, ō-āmiisoo yoo āwēētii Yuteeya. ¹⁷ Ara, ibooru key kule āyēku chii nyēē -/mākiikoosēē key yu kyaaweēch kāāsōōtēyēwēkyuu? Ara āchōbē :anii ng'aleekyuu sāaruumē kule, “Ēē, wuu nyooto,” ānkāāmiitē āmwooyē subak kule, “Acha, māwuu nyoo,” kuu wōloo yēytooy :biikaab kōōrooni? ¹⁸ Māwēēchwēēchē key :Yēyiin sukung'eet -mākēēmwoowook kule, “Ēē, kēēyēyē kiyi,” nto kule, “Acha, -mākēēyēyē.” ¹⁹ Nto kurubta key āk Lakwataab Yēyiin Yēesu Kiriistō nyoo kyāā-āmu :anii lōkōōyēwēkyii kēēboontē key Siila āk Tēmētēēwō, mēēbērē iruumē :inee kule, “Ēē” nto ku, “Acha” nteenee inee nyoo mwooyē kule, “Ēē” ankoochuurta kuu nyooto. ²⁰ Ānkoo ku chaang' :tukuuk chēē kākuurto :Yēyiin, kuyityiintōōs :tukul kubununēē Kiriistō. Kunyoo, kiikoostoo :acheek Yēyiin kubo Kiriistō kēēmwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto.” ²¹ Yēyiin nkit :nyēē king'oobēēch ānkuyēyēēch acheek āk akweek kēēkich ām Kiriistō. ²² Kiikung'oocheeneech :Yēyiin Tāmirmiryēēt /sikiinkētēēnēēch kule kēēyēku cheechii ānkōōboorwēēch :Tāmirmiryoonoo tukuuk chēē mākuōōnēēch.

Kiyēē kikereka Bāwulō simāruutoochi Kōōriintō

²³ Inkētē mbo :Yēyiin kule yu simāāchōō wōloo bo Kōōriintō, ku kule kimāāmāchē akubeenaak ng'aleek. ²⁴ -Mākēēmāchē kēēbāwook kutukul ām wōlēē ōyēnchintooy Kiriistō. Nteenee kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'erekweekwook, kukyōōkiilchē ām kāāyēnchinooyēēt.

2

¹ Kunyoo kwaasoot kule māāmāchāktōōs tāāruutoochook sitākung'woonchook. ² Yoo kāāng'woonchook ku ng'oo

1:12 Yēyuut. 24:16; 1Kōōr. 1:17, 19, 31; 2:13; 2Kōōr. 2:17; Ibu. 13:18 **1:13-14** Filib. 2:16 **1:15-16** 1Kōōr. 16:5-6 **1:17** 1Kōōr. 4:18-19 **1:19** Yēyuut. 18:5
1:20 1Kōōr. 14:16; Ng'oong'. 3:14 **1:22** Room. 8:11, 23; 2Kōōr. 5:5; Ēfēēs. 1:13-14; 4:30 **1:23** 2Kōōr. 13:2 **1:24** 2Kōōr. 4:5; 1Bēt. 5:3 **2:1** 1Kōōr. 4:21; 2Kōōr. 12:21

subak :nyēē makoong'erechaa yoo mā akweek?
³ Kyaasirwaak kuu nyooto si yoo kāāchōō, mayeya :biiko choo
 kātēēng'ērēchoo ānyēēru. Ānkētē man kule yoo ang'erechaat
 :anii, ōng'ērēkootiin :nkakweek. ⁴ Kyāāsirwook āriirē
 kukāng'woonchoo. Mēēbērē kyāāyēyē kuu nyooto saayeyaak
 ōnērēēkiisyē, nteenee kyāāmāchē ōnkēt chamateenyuu nyēē
 nyikiis nyēē āboontēenook.

Nyooyeetaab kaat

⁵ Yoo kiikuyib :chii ng'woonin kumēēbērē anii :nyēē ki-
 ing'woonchoo miisin, nteenee kiing'woonchook nkakweek
 sinee. -Māāmāchē ānyikiisyook ng'aleechu. ⁶ Kiikuyem chi-
 ichooto :ng'aleek choo kiing'woonchinē :biiko chēē chaang'.
⁷ Kunyi, māchāktōōs ra ōnyōōchi kaat ānkōōkiim simabar
 :nerekikyii. ⁸ Āsoomook kule ōboorchinē chiichooto chama-
 teet. ⁹ Kyāāsirwook āmāchē ānkēt kule ara ōmuuchē ōmuytoochi
 tyēmiisyēēt ānkōōrubē kiy ake tukul nyēē kyāāmwooyē nto
 acha. ¹⁰ Yoo kōōnyōōchi chiichoo kaat, ānyōōchinē :nkanii kaat
 yoo ākoo mii :kiy nyēē āmāchē ānyōōchinē kaat. Ānyōōchinē
 kaat kubo akweek ākoonyitē Kiriistō, ¹¹ simeeberbeereech
 :Kibrōkōsyoontēēt kuuyu kiinkētē chōbuutēkyii.

Kiinēmchi keye :Bāwulō yiisyēētaab Yēyiin ām mooyēēt akeenke

¹² Nto mii yu kawaayit Turoowa kule saa-amte lōkōōywēk
 chēē kāroomēch kurubta keye āk *Kāārārookiintēēt, akas kule
 kikiikuyootwo :Mokoryoontēēt kēēlto. ¹³ Kimaakaalyanaat
 kuuyu manaanyoorte ng'eetaabiya Tiitō wōlooto. Kunyi,
 kyāābirchi biiko chameetaab keye ānkāāwē Maketoonnya.

¹⁴ Nteenee, kusilākoy :Yēyiin nyoo kiikubiirtoowēēch
 Kibrōkōsyoontēēt kubununēē Kāārārookiintēēt. Yēyiisyēēnēēch
 :Yēyiin sikiibāroostoochi biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch.
¹⁵ Kēēboonkyinē Yēyiin nyēē anyiny yoo kēēmiitē kyoomchinē
 biiko ng'aleekaab Kiriistō. Boonkyinē :lōkōōywēchoo biiko
 choo /kēēmii /kiirāroochē āk choo mii bokubootōōs ām kēēlto
 nyēē teer. ¹⁶ Āsu meet ām wōlēē mii :choo mii bokubootōōs,
 nteenee boong'u soboon ām wōlēē mii :choo / kēēmii /
 kiirāroochē.

Ara, ng'oo nyēē yemaat kwaamtaat lōkōōywēchu
 kāroomēch? ¹⁷ -Mākēēyēyēē :acheek mung'aareet
 ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo yēytooy biiko chēē chaang'.
 Nteenee kuuyu Yēyiin :nyēē kiiyookwēēch, kēēmwooyē ām
 mooyēēt akeenke ng'aleekaab manta chēē kwoonēē wōlēē
 mii :Kiriistō.

3

Kiyey :yiisyēetaab Bāwulō biiko kuyēk barweetaab Kiriistō

¹ Ara kēēmiitē :acheek kēēsilē keey yoo /kēēmwooyē kuu nyooto? Ara kookeetebeenaak barwa ake tukul nyēē ibooru wōlēē kēēwuuyē :acheek kuchōōnēē wōlēē ōmiitē nto nyēē /kikēēsirwook akweek, kuu wōloo māktooy :biiko alake?

² Nteenee barweenyoo ku nyēē /kikēēsirchi soboonwēkwook* ānkusumānē :chii ake tukul ānkōōnkēt. ³ Kiyeyaak :yiisyēenyoo ōyēku barweetaab Kiriistō, āmēēbērē nyēē /kikesiree kalaamu, nteenee /kikesiree Tāmirmiryēetaab Yēyiin. Mēēbērē /kikēēsirchi rwoontōy chēē tēbēlyēl, nteenee /kikēēsirchi soboonwēkwook āriit.

Wōō :lēbkēyyēetaab kiirootyeet nyēē lēēl

⁴ Kēētinyēē mooyēēt keeyey yiisyooni bo Yēyiin kubununēē Kiriistō. ⁵ Mā chēēchoo :kāāmuukēywēēk chēē kēēyēyēē yiisyooni nteenee Yēyiin :nyēē kōōnēēch. ⁶ Nto subak, inee :nyēē kiikuyeyeech kēēyēchinē yiisyooni bo kiirootyeet nyēē lēēl. Mārubtooy keey :kiirootyaani lēēl āk kiruutēk choo /kikēēsirchi kiy barak, nteenee rubtooy keey āk tāmirmiryēēt. Yibu :kiruutēchoo sirootiin meet, nteenee kōōnu :Tāmirmiryēēt soboonto.

⁷ Kirubtooy keey :yiisyēetaab kiirootyeet nyoo kibo kēny āk kiruutēk choo /kikēēng'ōōtyi rwaa. Kuchōōnēē :Muusa lekem, kiilēkēchēēchē :tokochnyii miisin nyēē kitōōrē koonyekaab biikaab Isrāyēēl kut kimēēmuuchē kukas. Nteenee kimeeymeeyaāt :lēbkēyyoonoo muut kut wokubēk. Kunyi, yēē ākoo kiimuuchē :yiisyēetaab kiruutēk nyoo kiyibu meet kuchōōnto lēbkēyyēēt ii, ⁸ ku tyaa :lēbkēyyēēt nyēē chōōntooy :yiisyēetaab Tāmirmiryēēt nyoo kōōnu soboon! ⁹ Yoo ākoo boonto :yiisyēēt nyoo iruustooy biiko lēbkēyyēēt ii, ku tyaa sōō :lēbkēyyēēt nyēbo yiisyēēt nyoo yēyē biiko kuchurta! ¹⁰ Kiyēē /kikēēbērē kēny boonto lēbkēyyēēt, kumēēkutinyē raat lēbkēyyo, yoo /kakiikerkeeyee lēbkēyyēēt nyoo lēēl. ¹¹ Nto yoo ākoo kichōōnto :kiirootyaani kimii kukēyetooy lēbkēyyēēt ii, /bokeemwa nee nanyuun wōlēē tēē :lēbkēyyēēt nyēbo nyoo wēētii ākookoy?

¹² Kunyi, kuuyu kiikēnēē keey lēbkēyyooni bo kibchuulyo, māmii :kiyēē kēēwunyē. ¹³ -Makeekerkeeye Muusa nyoo kiwunyē koonyekyii simakas :Isrāyēēliik inee yu kimii kumēēmēyootē :lēbkēyyēēt. ¹⁴ Nteenee kiyaam :biikaab

3:1 Yēyuut. 18:27; 2Kōōr. 5:12; 10:12 * **3:2** Mwooyē :siruutēk alake kule 'soboonwēkyoo'. **3:2** 1Kōōr. 9:1-2 **3:3** Cherem. 31:33 **3:5** Room. 15:18
3:6 Luuka 22:20; Yoowa. 6:63; Room. 7:6 **3:7** Chuy. 34:29-30; Room. 5:21; 6:16, 21, 23; 7:24 **3:9** Room. 8:1-2; Kala. 3:10 **3:13** Chuy. 34:33-35

Isrāyēel mētēwoy ākoy kura. Tākumii :kiy nyēē iyēēnē koonyekwaa yoo / kēēmiitē / kēēsumānē kiirootyeet nyoo bo kēny. -Mēēnēmtooy keey :kiyoo nteenee inēmtooy :kāamuukēywēēkaab Kiriistō. ¹⁵ Ānkoo mbo kura yoo /kēēmiitē / kēēsumānē kitaabuutaab siruutēkaab *Muusa, kutākukērootiin :koonyekaab biiko. ¹⁶ Nteenee, yoo kātēbi :chii kut kuweech kāāsōōtēywēēkyii ankucham Mokoryoontēēt, +/ mākiinēm kiyooto kiker koonyekyii.

¹⁷ Kunyi, kōōnu :Mokoryoontēēt Tāmirmiryēēt. Nto wōloo miitē :Tāmirmiryēēt kootyaaktaat :chii. ¹⁸ Kēēkāsē :acheek tukul choo mākērootiin :koonyekyoo lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kēēkāsē kumeeymeeyaat. /Kēēmii / kēēwēēchwēēchēēch keekerkeyiitu Mokoryoontēēt kēētāsē taay kēēnyōōru lēbkēēyyēēt kuchōōnēē wōlēē miitē :Tāmirmiryēēt.

4

Kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook

¹ Kikōōnēēch :Yēyiin yiisyooni kuuyu kiriireeneech. Kunyoo, mākoy /kēēnyēbēt. ² Kookeesatee keey ng'aleekaab kāāntosuurrāt choo iyēēlē :biiko. Kookeetay kāābērbēēriisyēēt āmākēēkwoonykwoonyē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook ānkēēchāmē koolyeb :chii ake tukul soboonwēkyoo ām taayeetaab Yēyiin. ³ Nto yoo iyēēnootiin :lōkōōywēchuchoo chu kāroomēch, kōōyēēnootiin ām wōlēē mii :biiko choo mii bokubootōōs. ⁴ Kiikookoor *:Kēniintēēt nyoo bāwu kōōrooni bichoo mānēēyēnchi ng'ālyoontēēt simakas lēbkēēyyēētaab lōkōōywēchooto kāroomēch choo ibooru lēbkēēyyēētaab Kiriistō. Inee :nyooto iboorunēē keey :Yēyiin.

⁵ -Mākēēmiitē kēēng'āloolēē keey :acheek, nteenee kēēmiitē kyoomtōoy kule Mokoryoontēēt :Kāārārōokiintēēt ānkēēyēchinē :acheek yiisyēēt. ⁶ Yēyiin nyooto kimwooyē kule, “Kubot :mēēnānēēt, ānkuchō :lēbkēēyyēēt”† ku nyooto :nyēē kiilebkeey kāāsōōtēywēkyoo kēēnyōōru lēbkēēyyēēt yu kakeekas Kiriistō kōōbooru wōōyintaab Yēyiin.

Yibwēēch :nyāliluutēchuchoo bērurtaab kibchuulyo

⁷ Keekerkeeye tērēēn chēē ng'āsng'ās chēē kēēkoochi :Yēyiin kiyoo bo kwōng'uut sukōōboor kule kikwoonēē kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Yēyiin, mēēbērē wōlēē kēēmiitē

3:14 Isa. 6:10; Room. 11:25   **3:15** Room. 10:4; 11:7-8; Ēfēēs. 2:15   **3:17** Yoowa. 8:32, 36; Room. 8:2; Kala. 5:1, 13, 18   **3:18** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 4:6; Room. 8:29   **4:1** 2Kōōr. 3:4, 6   **4:2** 2Kōōr. 2:17; 3:1; 6:4   **4:3** 1Kōōr. 1:18
4:4 Yoowa. 12:31; 1Kōōr. 2:6; Ēfēēs. 2:2; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3   **4:5** 2Kōōr. 1:24
† **4:6** Toowu. 1:3   **4:6** 2Kōōr. 3:18; 1Bēt. 2:9

:acheek. ⁸ / Kokiikiicheeneech komoswookik tukul, nteenee / manaakeeruurumeech. Ānkoo kubotwēēch tonkoy, mābēku :moonikyoo. ⁹ / Kōōkēēwusēēch, nteenee / manaakeebakaakteech. / Kēēbirēēch / keemilteech, nteenee / manaakiiwaang'teech. ¹⁰ / Kiinyāliilēēch ām wōlēē kakeebe kuu wōloo / kikiinyāliiltooy Yēesu sukung'et kōōboorunēē keey :soboonyii soboonwēkyoo. ¹¹ / Kēēmii / kiirēkēērchēēch acheek chu kēēsobchootiin wōlēē mii :meet kubo Yēesu, sukung'et kōōboorunēē keey yooto :soboonyii bōōrwoonikyoo chu bēku. ¹² Kunyoo, kānyoonwēēch acheek :meet nteenee +mōōnyōōru :akweek soboonto.

¹³ / Kikeesir kule, “Yu kāāyēnchi Yēyiin, ang'alaal.”† Ām mooyēēt nyēē wuu nyooto, kiyyēnchinē :nkacheek Yēyiin ānkoomtooy lōkōōywēkyii. ¹⁴ Kuu yoo kiinkētē kule nyooto kiing'ētētē Mokoryoontēt Yēesu meet ku nyooto :nyēē makoong'eeteeneech nkacheek meet ankoomuteech āk akweek keebe taayeenyii. ¹⁵ Bo :ng'aleechu tukul karaamateeng'woong'. Yoo tāsē taay kuchoong'iitu :biiko chēē iyēnchinē Yēyiin, +/ mākēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy miisin / ānkiitōrōōr.

¹⁶ Kunyoo, mābēku :moonikyoo. Ānkoo sinee / kēēmii / kēēsuusurē bōōrwēk, / kēēmii / kiilēēliitēēnēēch kisich, kisich bēsyō ake tukul. ¹⁷ Miitē kuyibwēēch :nyāliluutēkyoo chu mābo laat bērurtaab kibchuulyo kukeeytee nyāliluutēchoo tukul. ¹⁸ Kunyi, mēēbērē kēēmiitē kiimoong'tēē keey kiyēē / kēēkāsē, nteenee kiimoong'tēē keey kiyēē -/mākēēkāsē. Kiyēē / kēēkāsē kumābo kibchuulyo, nto nyoo -/mākēēkāsē kubo :nyoo kibchuulyo.

5

Āmchēēch :yēēmootēt bōōrto nyēē lēēl

¹ Kiinkētē kule yoo / kakiiburyeet kēryōōsyēkyoo ām kōōrooni, mākukōōnēēch :Yēyiin kooriik chēē leelach ānkubo kibchuulyo ām wōliin bo kibkōōnkōy, chēē kimātēēchē :chii. ² Kutākēētinyē bōōrwoonichuchoo kēēmiitē kiisiilē ānkwoomchēēch :yēēmootēt / kiilumeeneech bōōrto nyēē lēēl nyoo bo wōliin bo kibkōōnkōy. ³ Yoo / kaakiilumeech, -/ mākēēnyōōrwēēch kibchuraat. ⁴ Yoo tākēēminyē kēryōōsyēkyoo, kiisiilē ānkunyikisyēēch :ng'ala kuuyu -mākēēmāchē / kēēbuutēēch, nteenee kēēmāchē / kiilumeeneech bōōrwoonik choo bo kibkōōnkōy sukōōyēēn *:soboontaab kibchuulyo bōōrwoonichu bēku. ⁵ Kunyoo,

4:8 2Kōōr. 1:8; 7:5; 11:23-29   4:10 Room. 6:8; 2Kōōr. 1:5; Kala. 6:17; Filib. 3:10-11; Kolos. 1:24; 1Bēt. 4:13   4:11 Room. 8:36   4:12 Kolos. 1:24   † 4:13 Tyēēn. 116:10   4:14 1Kōōr. 6:14   4:17 Room. 5:2   4:18 Ibu. 11:1   5:1 2Bēt. 1:14   5:2 Room. 8:22-23, 26   5:4 1Kōōr. 15:53-54

Yēyiin :nyēē kiyēyēēch kubo soboonoo bo kibchuulyo ānkisimkukōōnēēch Tāmirmiryēēt kuyēk kiy nyēē kēēboorunēē kiyēē +mākēēnyōōru.

⁶ Kunyi, kēētitirootiin ākookoy ānkiinkētē kule kēēmiitē kēēbēētii kanyoo wōlēē miitē :Mokoryoontēēt ānkoo tākēēboontotē bōōrwoonichuchoo. ⁷ Kēēminyē kiimoong'tēē keey Yēyiin amēēbērē kiyēē kēēkāsē. ⁸ Kēētitirootiin ānkiikāykooyē keesatee keey bōōri ānkubokiibuurtē keey Mokoryoontēēt. ⁹ Kunyi, kēēsyēēmē miisin kiing'ereech Mokoryoontēēt, ānku yoo tākēēboontē bōōrwoonikyoo ām kōōrooni nto yoo kakeebe kibkōōnkōy. ¹⁰ Tookunoot kule ākoy /kēēkweryootēēch tukul taayeetaab Kiriistō /ānkiikumwēēch sukunyōōr :chii ake tukul kiyēē misyinē kubo kiyēē kiyēyē ām kōōrooni, anku miyaat :kiyooto nto ku karaam.

Māchāktōōs/kiichoomnyo biiko āk Yēyiin

¹¹ Kuu yoo kiinkēt kule māchāktōōs kiiywēyē :Yēyiin, kēēchēēng'ē miisin kēēyisu biiko. Inkētē :Yēyiin ānkāābērē ōnkētē :nkakweek wōlēē kēēwuuuyē :acheek. ¹² -Mākēēmiitē kiikoostoochook keey, nteenee kēēmiitē kēēkōōnook bārooyinto ong'erecheeneech sōōmwoochinē biiko choo tākung'āsēē keey kiyēē mii saang' kusiir yēē kātāng'āsēē keey kiyēē miitē āriit. ¹³ Yoo isōōtē :alake kule kābunwēēch :mētēwoy, ku kubo yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo kēēng'āloolē ām kēēlto nyēbo kiirnān, kēēyēyē kuu nyooto kubo akweek. ¹⁴ Kērchēēch koong' :chamateetaab Kiriistō kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin, kuuyu kēēchāmchiintōōsii kule kime :chiito akeenke kubo biiko tukul, kunyoo kerkeey nyēē kikēēbēku :acheek tukul. ¹⁵ Kime kubo biiko tukul si nto yityo, mēēbērē mākuminyē :choo sobchootiin kubo icheek keey, nteenee māchāksē kuminyē kubo nyoo kimēē kubo icheek /ankiing'eetee meet. ¹⁶ Kunyi, kuchakee raat kuwo taay, -mēēkēēkāsunēē chii komosta nyoo bo kōōrēēt. Ānkoo kikēēkāsunēē sinee Yēesu yoo kibo taay kēēlooto, mēētākēēkāsunēē kēēlooto subak. ¹⁷ Kunyoo, yoo bo :chii Kiriistō /kukiikiiluluut kuyēk chii nyēē lēēl. Kiikukeeyta :ng'aleek chēē yōōsēch ānkutoow :chēē leelach.

¹⁸ Kwoonēē :ng'aleechu tukul wōlēē miitē :Yēyiin nyoo kiichoomnyēēch āk inee keey kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch yiisyēēt kiichoomtōōsii biiko āk inee ¹⁹ kyoomtooy kule, kiikuchoomnyo :Yēyiin āk kōōrēēt

kubununē Kiriistō simēēyiit ng'oōkiswookik chēē kiikuyey :biiko. Kunyoo, kōōkukōōnēēch kuut kule kiichoomtōōsii biiko āk inee. ²⁰ Kiiyooktēēch :Yēyiin bokeemwaayte ng'aleekaab Kiriistō. Kunyoo, kēēmwooyē kubo Kiriistō kule māchāktōōs / kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. ²¹ Kiyey :Yēyiin Kiriistō nyēē kimātinyē ng'oōki ake tukul, kōōwut wōlēē mii ng'oōkiswookiyoo, si nto yityo keechurte kutukul kubununē Kiriistō.

6

Ng'ērēchēē :Bāwulō yiisyēnyii

¹ Kuu yoo kēēyēyiisyē āk Yēyiin, kēēmwoowook kule -mookany kuwo buch :chamateetaab Yēyiin nyoo kyōōnyōōru. ² Mwooyē :Yēyiin kule, “Kyāākāsuung' ām bēsyēetaab chamtaayeet, ānkāāsaruung' ām bēsyēetaab kaararaacheet.”† Āmwoowook kule raat :bēsyoonooto chāmtooy :Yēyiin biiko ānku raat :yēē /kiirāroochē biiko.

³ -Mākēēmāchē kēēyēku kāānākuut ām wōlēē mii :biiko simēēntosuurākoy :yiisyēnyoo. ⁴ Nteenee, kiibooru ām keel ake tukul kule kēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kēēmuytooy miisin, kēēnyāliiltōōsii, nyikisyēēch :ng'aleek / ānkiikiichēēch. ⁵ / Kēēbirēēch / ānkēērātēēch, / kēēyēchēēch wōōrōōryēēt ānkēēbirtēēch. Kēēchooyēntōōsii ānkēēbēētēē kuut. ⁶ Kēēyēyē yiisyēēt ām kēēlto nyēē tiliil, kēēsēwunootiin, kēēmuytooy ng'al ānkēēboontē moon chēē leelach. Intōōwēēch :Tāmirmiryēēt ānkēētinyē chamateet nyēbo man. ⁷ Kēēyēyē yiisyonoo subak ām ng'aleek chēbo man, ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ānkēēchōbootiin āk kariik chēbo booryēetaab churtaayeet. ⁸ Kēēyēyē yiisyonoi / ankakiikaasteech nto / kamakiikaasteech, yoo / kākēēmwooy ng'aleek chēē miyootēch nto chēē kāroomēch. Kēēyēyiisyē ām kēēlto nyēē churtaat nteenee / kēēmwooyē kule kēēyēku kiblembechiis. ⁹ Kēētookunootiin, nteenee / kēēmōōntēēch. Kēēmiitē meet, nteenee kēēsobchootiin. / Kiityōōlēēch, nteenee -/ mākēēbākāchēēch. ¹⁰ Kēēnērēēkootiin, nteenee kēēng'ērēkootiin ākookoy. Kēēyēku bānoon nteenee kēēyēyē / kiibēruur biiko chēē chaang'. -/ Mākēētinyē kiy, nteenee kēētinyē kiy ake tukul.

¹¹ Lēyyē, biikaab Kōōriintō, kāākēēng'āloolwook ām mooyēēt akeenke ānkāākēēng'oong'wook wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyoo. ¹² -Mākēēmāchē keewunyeenaak :chamateenyoo, nteenee ōwunyēēnēēch :akweek nyēēng'woong'. ¹³ Āng'āloolwook kuu

5:19 Room. 3:24-26; Kolos. 1:20 5:21 Yoowa. 8:46; Room. 8:3; Ibu. 4:15 † 6:2
Isaaya 49:8 6:2 Luuka 4:19-21 6:4 2Kōōr. 4:2 6:6 Room. 12:9 6:7
2Kōōr. 10:4-5 6:9 2Kōōr. 4:10-11 6:10 2Kōōr. 11:23-29 6:10 Filib. 4:12-13

lōkōkyuu, kunyi okany kiikoor tukul, ochameech :nkakweek kuu yoo kēēchāmook :acheek.

-*Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto*

14 Biikyoo, -mookany / kiinoomnyook āk biiko choo mānēēyēnchi ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto āmānoomtōōs :lēbkēēyyēēt āk mēēnānēēt. 15 Māchoomtōōs :Kiriistō āk Kibrōkōsyoontēēt, āmānoomtōōs :chii nyēē kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt āk nyoo mānēēyēnchi. 16 Mākāsyiintōōs :Kōōtaab Yēyiin āk āynātōōs. Acheek ku Kōōtaab Yēyiin kuu yoo mwooyē :Yēyiin kule,

+Māāming'tē keyy bichoo
ānkēēbēesyētootē :tukul.

+Māāyēku Yēyiintēēng'waa
ānkuyēk :icheek biikyuu."†

17 Kunyi, mwooyē :Yēyiin subak kule,
"Osatee keyy bichoo

āmōōtiiny kiy ake tukul nyēē mā tiliil."†

Tāsē taay :Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul kumwooyē kule,

18 "+Maataachaak, māāyēku kōōn
ānku +mōōyēku :akweek lōkōkyuu."†

7

1 Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo /kōkēēkuurtoowēēch tukuuchu kumāchaktōōs kiitiliil keyy ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyoo nyēērēē bōōrto āk tāmirmiryēetaab chii. Nto yotoo, okany kyaam booryēēt keechurte kutukul ānkiyywēyē Yēyiin.

Kibāybāchi :Bāwulō Kōōriintēēk

2 Lēyyē, ochameech subak. Mānāākēēyēchi chii ake tukul ng'ālyoo nyēē miyaat amanaakeenyeeree ātēbuutēkaab chii ake tukul āmānāākēēsāsunēē chii ake tukul ām akweek kiy.

3 -Māāmiitē āwēchook. Kisimāmwoowook :anii kule āchāmook miisin nyēē yoo kābo meet kēēbēku :tukul, nto yoo kābo soboon, kēēsobchē :tukul. 4 Atyaakaat yoo āng'āloolwook ānkāāng'ērēkēēnook. Kōōkōōtitiroo :wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē ānkoo āmiitē nyalil, kukōōnoo ng'erekweek. 5 Yoo kīkēēyitu Maketoonnya, mānāākēēnyōōru mbo bārooyin nyēē kākīimuunyēē.

/ Kikiinyāliilēēch kibtaman / kīkēēwusēēch ānkyoomēēch :ng'ala mēt. 6 Nteenee yu kāwokuchō :Tiitō, kēēnyōōru saaysaayeetaab Yēyiin nyoo sooysooyē choo kīkubēk :moonik. 7 Mēēbērē / kikeesaaysaayeēch sōō baatey kuuyu kichō :Tiitō, nteenee kuuyu kyooyey :akweek

kusaaysaayakay :inee. Kimwoowēech :Tiitō kule kyōōchusyē ānkōōmāchē miisin kule nto okasaa. Kimwoowēech subak wōlēē ōmāktooy kule nto kēēnoomnyē āk anii. Kunyoo ang'erechaat miisin.

⁸ Ānkoo kiyeyaak :barweenyuu ōchusyē, ābērē manaayey kiy nyēē miyaat. Nteenee kuu yoo kyaakas kule king'woonchook :barwaanaa ām āsiiswēk chēē ng'ēri, asoot kule kyaayey kiy nyēē miyaat sinee. ⁹ Ang'erechaat raat amēēbērē kuuyu kyōōchusyē, nteenee kule kyooweekse. Kunyi, kyōōchusyē kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin, amāmii :kiyēē miyaat nyēē kikēyēwōok. ¹⁰ Yoo kāchus :chii kukeeywey Yēyiin, kuyēyē :yooto kuweek :chiito, nto yooto +/makiiraraach chiichooto amāmii :kiy nyēē miyaat nyēē kookuyeyakay. Nto yoo kāmuy kubo kule karub ātēbuutēkaab kōōrooni, kuyibu :yooto meet. ¹¹ Okas baa mbo kiyēē kōōkuyibwōok :chusātoonoo: Kookuyeyaak ōsēwu ānkōōtiliil keyy. Kookuyeyaak ōburyoong'tē nyoo kiikuyey rōkōs ānkōōmuuyē kubo kiyēē kiikuyeyakay. Kookuyeyaak ōbuur ōmāchē kiyēē bo manta ānkōōmāchē miisin ochuul ng'ālyoontooni ānkōōng'woonchi chiito nyoo kiikuyey rōkōs. Kuu yoo kwooyey ng'aleechu churtootiin tukul, kōōbooru kule kyoochuurte. ¹² Kunyi, yoo kyāāsirwōok, mēēbērē baateey kyāāsirē kubo chiichēē kiikuyey ng'al chēē miyootēch nto mbo kubo nyoo / kiikēyēchi ng'al chēē miyootēch, nteenee kyāāsirē sukung'et ōnkēt ām kāamuukēywēēkaab Yēyiin kule kyōōnēmchēēch keyy kuyem. ¹³ Ititiirēēch acheek :ng'aleechaa tukul.

Kēēng'ērēkootiin subak miisin keekas kule kobaybay :Tiitō kuuyu kyooyey mētinyii kukaalyan. ¹⁴ Kikyaakaastaak āyooku Tiitō wōloo ōmiitē :akweek, nteenee mānōōntosuuroo. Kōōkēēmwoowunoonwōok kwaak manta kunyoo ang'erechaat kule kōyēk man :kiyēē kwāāmwoochi Tiitō kurubta keyy āk akweek. ¹⁵ Kunyi, chāmook :Tiitō miisin yoo keesoot kule kyōōkāsyi :tukul ng'aleechaa ankootaach inee ām muyātēt āk bōōtoonik. ¹⁶ Ang'erechaat akas kule āmuuchē amaang'tenaak keyy kuchurta.

8

Māchāktōōs kuyētyēēchinē keyy :biikaab Kiriistō

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, amāchē ōnkēt wōlēē tēē :bērruto nyēē kinyōōr :biikaab Kiriistō ām yēēmēetaab Maketoonnya. ² Ānkoo kimii :bichoo kubuntēē nyāliluutēk, king'ērēkootiin. Ānkoo ki bānoon :bichoo, kileelach :moonikwaa nyēē kiinēmu keyy kōōkooytooy beesaanik chēē

chaang'. ³ Kiinēmu :bichoo beesaanik chēē chaang' kut wuu nyēē makoorkuut keey nteenee māmii :chii nyēē kikērchinē koong'. ⁴ Kisaayeech kule kōōkoochinē :nkicheek biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm beesaanik. ⁵ Kiyey :bichoo kiy nyēē wōō nyēē kimākiisōōtyinē :acheek. Kuu yoo kiinēmchi keey :bichoo Mokoryoontēēt, kutoorētēēch acheek kootyiich kiyēē mächē :Yēyiin.

⁶ Kunyi, kēēmwoochinē Tiitō chokōōtitiirook owaang'te yiisyooni karaam bo kāāruruukiisyēēt nyoo kisimkutoowu :inee. ⁷ Ōmiitē nyēē karaam kurubta keey āk kāāyēnchinooyēēt, wōlēē ōng'ālooltooy, kiirnātēēt, wōlēē ōnēmchintooy keey Yēyiin āk chamateet. Kunyoo mächāksē ōnēmchinē keey kāāruruukiisyooni.

⁸ -Māamiitē ākerchook koong', nteenee āmächē akas wōlēē wuu :chamateeng'woong' yoo /kākiikuykuuchiin āk nyēbo alak. ⁹ Ōnkētē wōlēē wuu :chamateetaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. Ānkoo kitinyē :inee tukuuk kuyem, kucham kuyēk banan kubo akweek sukuyeyaak ōnyōōru tukuuk kuyem. ¹⁰ Wōlēē ākāstooy ng'ālyoontooni ām wōlēē ōmiitē :akweek kumiitē kule: Kaykay owaang'te yiisyeēt nyoo kwōōtoowu kēnyitkoonye, kuuyu akweek :chēbo taay osoot kule ōkooytē tukuuchoo ankooyey man kuu nyooto. ¹¹ Kunyi, otas taay ām yiisyoono kut owaang'te sukuyitita :wōlēē kyōōmāktooy. ¹² Yoo chāmē :chii kōōkoochi Yēyiin tukuukyui, kukāsē :Yēyiin kiyēē kēēkooyto kurubta keey āk kiyēē boonto :chiichooto mēēbērē kiyēē māboonto.

¹³ Wōlēē kēēmāktooy :acheek mēēbērē kule ōsāru alak kut bōōnyāliilchē :akweek, nteenee kēēmächē kule kwooyēēch :biiko tukul. ¹⁴ Ōtinyē akweek raat chēē yēmook nteenee mātinyē :icheek. Mii :yēē mākuboonto icheek ku -mōōtinyē :akweek. Kunyi, mākwooyēēch :kiy ake tukul ¹⁵ kuu yoo /kikeesir kule, "Biiko choo kiiruruuch chēē chaang' mēēbērē kikēēytēē chēē kimächē, nto choo kiiruruuch chēē ng'eri mēēbērē kirārchi."†

Tiitō āk biiko choo kibēētooy keey

¹⁶ Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy nyoo kiikoochi Tiitō mooyēēt nyēē wuu nyeenyuu ām wōlēē ōmiitē :akweek. ¹⁷ Kicham :Tiitō ām ng'erekweek yu kākēēmwoochi kuchō wōloo ōmiitē kuuyu kikiikwoomchi :yēēmootēēt miisin kule nto kasaak. ¹⁸ Kēēmiitē kiyyooku kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake nyēē siltooy :kanisoosyek tukul kubo wōlēē yēytooy yiisyeēnyii bo amtaayeetaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹⁹ Nto miisin kikwey inee :kanisoosyek kule sikeebeete keey bokēēriib

tukuuk chēē /kiiruruuchē. Kēēyēyē yiisyooni sikēēkoonyitēē Mokoryoontēēt ānkiiboornēē wōlēē kiinēmchintooy keey kēēyēētyēēchi biiko. ²⁰ Kēēmāchē keetayee keey kēēyēyē kiyēē imuuchē kuyey biiko kōōng'unyng'uunyis ām wōlēē kēēriibtooy kiyi /kēērōōbu. ²¹ Kēēriibē keey keekas kule kakeeyey kiyēē bo man ām taayeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo biiko.

²² Kēēmiitē kiiyooku ng'eetaabiya ake kuchōōnto keey mbo Tiitō. Kiikōōboorwēēch keey :ng'eetaabiya nyiitēnyi ām kēēlwookik chēē chaang' kule boontēē mooyēēt yiisyooni ānku raat miisin, kuuyu imoong'tēēnook keey :inee kuyem. ²³ Kēēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Tiitō ām wōlēē ōmiitē :akweek. Nto mbo ng'eetaabiya alak choo kiikukwey :kanisoosyek kukwa, ku biich chēē yēyē /kēēkoonyit Kiriistō. ²⁴ Kunyoo, ōng'ērēkyi icheck sukukas :kanisoosyek tukul chamateeng'woong' ānkōōnkēt kule kikēētinyē :acheek man yoo kikēēsilook.

9

Ōkooytooy kiy ām moo nyēē lēēl

¹ Ābērē māmāchāktōōs mbo asirwaak kurubta keey āk kāruruukiisyyēētaab tukuuk choo bo biikaab Kiriistō ām Yēerusālēm. ² Ānkētē sinee kule ōboontēē mooyēēt miisin ōyēētyēēchi biiko alak. Ng'ālyoo :nyoo nyēē kwāākoostooy biikaab yēēmēētaab Maketoonnya āmwoochinē kule kuchakee kēnyitkoonye, ōchōbootiin :akweek ām yēēmēētaab Akaaya ōnēmu tukuuk ānkōōkooytooy. Kuuyu ōchēbchēbēch, kōōkuchēbchēbiitu :nkicheek biiko wōlēē wōō. ³ Nteenee, āmiitē āyooku mbo ng'eetaabiya simāwo buch :kiyēē ing'ērēēchoo kubo akweek kurubta keey āk yiisyooni āk kule, ōchōbāksē kuu yoo kyāmwoochinē biikaab Maketoonnya. ⁴ Yoo kāāchōōntē keey chiito ake tukul nyēbo Maketoonnya ānkēēnyōōrwook kumānōōchōbāksē, +māāchus, nteenee akweek :chēē +mōōchusyē miisin.

⁵ Kunyoo, kwaakas kule kaykay asaaysay mbo ng'eetaabiya bokoowaang'ta chōbiisyyēēt kurubta keey āk tukuuk choo kikyōōkuurtē ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kooyey kuu nyoto, mākuyēk kiy nyēē /kēērōōbtooy ām mooyēēt nyēē lēēl āmēēbērē kiy nyēē /kākēēkēr koong'.

Bērurto nyēbo tukuuk choo /kiikooytooy

⁶ Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Chii nyoo kachaan kēbuswēēk chēē ng'eri kunyōōru āmiik chēē ng'erinēch. Nto nyoo kachaan kēbuswēēk chēē chaang', kunyōōru āmiik chēē chaang'. ⁷ Māchāksē :chii ake tukul kōōnēmu kiy

kukāākōōwoonkyi kule kōōnēm. Māmāchāktōōs kukōōnu kukāmēēchi :moo nto /kukākēēkērchi koong' kuuyu chāmē :Yēyiin chii nyoo kōōnu kiy ām ng'erekweek. ⁸ Imuuchē :Yēyiin kōōbēruurook miisin sōōtinyē tukuuk kuyem. Mākukōōnook kiy ake tukul nyēē ōmāchē sōōtoorētiisyēē ām kāroomnyo ake tukul, ⁹ kuu yoo /kikeesir kurubta keyy kiyēē bo man kule, “Kiikooytoot tukuukyii kōōkoochinoot choo kuskusēch. Mākoy /kēēwuutyēē karaamateenyii.”†

¹⁰ Yēyiin nyoo ikoochinē biiko kēbuswēēk kuchaanta ānkōōkoochi mbo subak kiyēē āmē, ku nyooto :nyēē mākukōōnook nkakweek kēbuswēēk sōōnyōōru chēē chaang' kubununēē churtaayeeng'woong'. ¹¹ Makuyeyaak :Yēyiin ōboor ām keel ake tukul sōōnēmu chēē chaang' ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kākēēyibchi :acheek biiko choo māchē /kēēyēetyēēchi tukuuk choo kōōrōōbu, mākubirchi :bichoo Yēyiin kōōnkōy. ¹² Mēēbērē ōmiitē ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō choo māboonto kiy baateey, nteenee kōōnu mbo subak /kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kunyil chēē chaang'. ¹³ Makookaasta :biiko Yēyiin, kuuyu kōōkōōboor :yiisyēēng'woong' kule ōyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. Makookaasta Yēyiin subak ām wōlēē ōnēmuntooy tukuukwook ām mooyēēt nyēē lēēl ānkōōbchēchiintōōsii āk ichēek āk mbo chii ake tukul. ¹⁴ Mākusoowook kwaak ām mooyēēt akeenke kubo bērurtaab Yēyiin nyēē wōō miisin nyēē kyōōnyōōru. ¹⁵ Kunyoo, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kubo Kiriistō nyoo rōōbēywoontēenyii nyēbo kwōng'uat.

10

Kiyeet keyy :Bāwulō kubo yiisyēēnyii

¹ Mwooyē :biiko alake kule -mākōrōmchook yoo kēēboontē keyy akweek, nto yoo -mākēēboontē keyy, ākōrōmchook. Nteenee yoo āyēyē kuu nyooto āyiswook ām ntusātēēt āk sikēnātēēt kuu wōloo kiyēytooy :Kiriistō. ² Asoomook kule yoo kāāchōō, mēēbērē bōōyēyoo ākōrōmchook kuu wōloo ākōrōmchintooy biiko choo bēē kēērubē :acheek ātēbuutēkaab kōōrooni. ³ Ānkoo kēēminyē kōōrooni, makerkeyy :booryēēnyoo āk nyoo bo biikaab kōōrooni. ⁴ Makerkeyy :kariikyoo bo booryēēt āk chēbo biikaab kōōrooni. Kwoonēē :kariikyoo acheek wōlēē mii :Yēyiin. Tinyē :kariichaa kāāmuukēywēēk kooserweet tukuuk chēē imēertooy :Buunyoontēēt. Kiisērweētē kwiilat ake tukul ⁵ āk ng'aseetaab keyy ake tukul nyēē māchē kule kukwiilē kiirnātēētaab Yēyiin ānkēēbunyē kāāsōōtēywēēk tukul sukubayta :Kiriistō. ⁶ Yoo

† 9:9 Tyēēn. 112:9 9:11 2Kōōr. 8:7 10:2 2Kōōr. 13:10 10:4 Room. 13:12; 2Kōōr. 6:7; Ēfēēs. 6:13-17; 1Tēēs. 5:8 10:5 Isa. 2:11-12

koochamte Yēyiin kuchurta, +mākēēchōb keey kiing'woonchi choolwookiin ake tukul.

⁷ Māchē ōkāsē ng'aleek kuu wōlēē wuu. Yoo inkētē :chii kubooyiit man kule bo Kiriistō, kumāchāktōōs kōōnkēt kule kēēbooyē :nkacheek Kiriistō kuu wōloo wuunto :inee. ⁸ -Māākāsē muyāt ake tukul yoo kaantumeeree

kāāmuukēywēkyuu kuu lēbkēēyiin nteenee mākoy ayey kuu nyooto. /Kimākēēkōōnōo kāāmuukēywēēchu aserweeteenaak nteenee ātitiirēēnook ⁹ simaanyokoortaak ām bārōōnōōkyuu.

¹⁰ Mwooyē :biiko alake kule, “Siru :chiichoo ng'al chēē nyikiisēch ānku kōrōōmēch, nteenee yoo inee nkit :nyēē ng'ālōolē, ku chii nyēē mābo laat āmāyisē biich :ng'aleekyuii.”

¹¹ Māchāktōōs kōōnkēt :chiito nyoo isōōtē kuu nyooto kule ng'aleek choo āmwooyē ām bārōōnōōkyuu yoo -māālēēkit, ku chooto :chēē chāāyēyē yoo kāāchōō.

¹² -Māāmāchē okerkeeyena a biiko choo ng'āsē keey. I-āyēēchēē keey :ake ām bichoo ake, nto nyoo yēyē kuu nyooto ku sōōriin. ¹³ -Mākēēmāchē :acheek keeng'as keey kukeeyta, nteenee kiikuchōbwēēch :Yēyiin kule keeyey yi-

isyēēt nyēē yityook akweek. ¹⁴ Kuuyu ki acheek :chēbo taay kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō, mēēbērē kēēmiitē kiiwutēē keey ng'aleechu buch. ¹⁵ Nto subak -mākēēng'āsē keey kukeeyta kubo yiisyēēt nyēē yēyē :biiko alake. Kiyēē kēēmāchē keekas ku kule yoo ōtāsē

taay miisin ōkichē ōyēnchinē Kiriistō, kubārāyitiu :yiisyēēnyoo. ¹⁶ +Makyaamtaate yooto lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoochi yēēmōōsyēk chuut alak, simakeeng'asee keey yiisyō nyēē ki-

ikuyey :chiito ake. ¹⁷ Nteenee ii, lēyyē, chiito nyoo ng'āsē keey, kumāchāksē kung'āsēē keey kiyēē koyey :Mokoryoontēēt. ¹⁸ -/Mākēēchāmtooy chii nyoo silē keey nkityō kule karaam. Ntee-

nee /kēēchāmtooy nyoo silē :Mokoryoontēēt kule karaam.

11

Bāwulō āk lēbkēēyik chēē mābo man

¹ Ābērē nto ōmuytoochoo ānkoo mbo yoo wuu nyēē kaaberberiitu. Nteenee ānkētē kule ōmiitē ōyēyē kuu nyooto mbo raat. ² Okerkeeye tyēē *ārung'oonyoo nyēē kiikēēkuurtoochi saannyyaa nto saantaanaa ku Kiriistō.

Kunyoo, māāmāchē chokooberbeeraak :chiito ake kuuyu kookuyeya :Yēyiin āriibook -mōōlumootē. ³ Āmoo mēt kule kuu yoo kiimuuchē :eereeneet kukenta Aawa, kōōmuuchē /

kēētēwēchook nkakweek ōchuunnyēē soboonng'woong' nyoo

kyōōnēmchi keey Kiriistō. ⁴ Ō-āsyinē keey kāānēētut alak tukul. Chōōnii :chiito ake ānkwoomwook kiyēē mānāmē keey āk kiyēē kikyoomwook kurubta keey Yēesu, i-ārōorwook kēēltaab kaararaacheet nyēē mānoomtōōs āk nyoo kikyoomwook :acheek ānkwoomwook kurubta keey āk tāmirmiryēēt ake nyēē mā nyoo bo Yēyiin ānkōōyēbchinē yīit. ⁵ Māmii :kiyēē biirēēnoo :alake choo ng'āsē keey kule icheek ku *lēbkēēyik chēē wōōyēch. ⁶ -Māāyēku sinee ng'ālooliin tēērērēēwo, nteenee ātinyē kiirnātēēt. Ābērē kwookas :akweek kiirnātoonoo kuchurta ām kiy ake tukul nyoo kookeeyey :acheek.

⁷ Ara, ki miyaat ā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch / āmākēēkwēwo kiy? Ki miyaat āyib keey ng'wēny sāātōrōōrook? ⁸ Kyaacham kōōruruukwo :kanisoosyek alake beesaanik sichāā-āmwook lōkōōywēk. ⁹ Nteenee yoo kikēēboontē keey āk akweek ānkubotwo :kiy, manaanyalaak kuuyu kikōōnoo :mbo ng'eetaabiya choo kikwoonē Maketoonnya kiyēē kyāāmāchē. Kwāāriiboonu keey kule nto -māākoochi chii ake tukul ām akweek nyikiisinto ānkāātāsē taay āyēyē kuu nyooto. ¹⁰ Kubooyiit man, kuu yoo kyaalaach mantaab Kiriistō, māmii :chii mbo akeenke ām yēēmēētaab Akaaya nyēē imuuchē kukerektāa amwaay kuu nyooto. ¹¹ Ām nee simaacham toorētēēng'woong'? Ara, kuuyu -māāchāmook? Inkētē :Yēyiin kule āchāmook.

¹² +Maatas taay ayey kiyēē āmiitē āyēyē sāāchoolchi bēy biiko choo māchē kule nto nyōōr bārooyinto nyēē kēē-āyēēchēēnēēch keey ām tukuuk choo intumēērēē :icheek. ¹³ Mā *lēbkēēyik :bichoo chēbo man. Tinyē ng'wiiynaneet ānkuyēyē keey wuu nyēē icheek lēbkēēyikaab Kiriistō. ¹⁴ Māmii :tōsōōsyo ām ng'ālyoontoonoo kuuyu yēyē keey :nkinee Kibrōkōsyoontēēt wuu nyēē inee :nyēē yibu lēbkēēyyēēt. ¹⁵ Kunyi, mēēbērē ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo kayey keey :biiko choo yēchinē Kibrōkōsyoontēēt yiisyēēt kuyēk chēē yēyē yiisyēēt nyēbo churtaayeet. +/Mabokiiruusta bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :ātēbuutēkwāa.

Nyāliluutēk chēē kibuntēē :Bāwulō

¹⁶ Āmwoowook subak kule māyibo :chii kule aberber. Nto yoo mii :chii nyēē isōōtē kule aberber :anii, kumāchāksē kutaacha kuu wōloo /kēētooktooy nyoo berber nto anyuun ang'as keey mbo kisich. ¹⁷ Yoo āng'āloolē āng'āsē keey, -māāng'āloolē kuu wōloo kātāng'ālooltooy :Mokoryoontēēt nteenee, āng'āloolē kuu chii nyēē berber. ¹⁸ Kuu wōloo ng'āstooy keey :biiko chēē

11:3 Toowu. 3:1-5, 13   **11:4** Kala. 1:6-9   **11:5** 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 12:11; Kala. 2:6, 9   **11:6** 1Kōōr. 2:6-16   **11:7** 1Kōōr. 9:12-18; 2Kōōr. 12:13   **11:9** Filib. 4:15-18   **11:10** 1Kōōr. 9:15-18   **11:12** 2Kōōr. 11:5; 12:11   **11:13** Filib. 3:2; Ng'oong'. 2:2   **11:15** Room. 2:6

chaang' ām kōōrooni, kany ang'as keyy :nkanii kuu nyooto. ¹⁹ Kyoocham ōkāsyinē choo bērbērēch kuuyu ōng'oomēch misin. ²⁰ Nto kubooyiit man, ōkāsyinē mbo choo yēyook ōyēku motwoor, choo sāsūnēēnook tukuukwook, choo lātwook, choo yibē keyy barak nto mbo choo chuurook. ²¹ Āmuyoot amwaay kule ākoo kikeēkuskusēch kēyēwook kuu nyooto.

Nto kiyēē ng'āsēē keyy :bichoo, ānkoo āng'ālōolē :anii wuu nyēē aberber, kany ang'asee keyy :nkanii nyooto. ²² Yuutayeeek :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Yuutāyiin. Isrāyēēliik :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Isrāyēēliin. Bo kōōtaab Abraam? Ntēē ābooyē :nkanii kōyooto. ²³ Yēchinē :icheek Kiriistō yiisyēēt? Ntēē āyēchinē :nkanii kusiir icheek. (Āng'ālōolē wuu nyēē kāākubunwoo keyy :mēt.) Kwaa-am :anii booryēēt kusiir icheek. /Kiikeerataanwaa kibtaman kusiir icheek, /kikeēbironwoo kusiir icheek ankyaanamaanunee meet āwut kibtaman. ²⁴ Kiikōōtyōōlēēnoo :Yuutayeeek musyāritiitaab anweet kunyil muut. /Kikiityōōloo areet sosom āk sokool ām bārooyin ake tukul. ²⁵ /Kiikēēmōōrēēnoo syaariit kunyil sōmōk /ankeewiireenaa mbo bēsyēēt ake rwoontōōk. Kyāāwēētēē mwēēnkōōsyēk sōmōk kunyēērāktōōs ām araarayta, kyāābuurēē bēsyēēt ake araaray kuyyeech kut wokwiimēn. ²⁶ Kyāāwēēsytōotēē kōōrōōsyēk chēē chaang'. Yooto tukul, kyāāmiitē yēē mii :chii kubo āynōōsyēk, sāsiiik, biikaab kōōrēēnyuu āk choo mā Yuutayeeek. Kyāāmiitē subak nyēē miyaat ām kiriinkōōsyēk, suurkwēēnēēt, araarayta āk mbo biiko choo yēyē keyy kule biikaab Kiriistō. ²⁷ Kyāāyēyiisyē miisin ā-āmē booryēēt ānkyāāchooyēnē bēsyōōsyēk alak. Kyaakas ng'woonintaab kēmēwuut āk melelta ānkyāārukuutē keyy kibtaman. Kimāāboontē sirook chēē yēmoo ānkyoomoo :yoomat. ²⁸ Mā choo baateey, āsōōtē miisin wōlēē wuunto :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk tukul. ²⁹ Yoo miitē :chiito nyēē kinyēbēt, kitāānyēbēt :nkanii, nto yoo mii :chii nyēē kimii wokōōbootē kāāyēnchinooyēēnyii, kikiikuriikyoo nkanii āboot nyeenyuu. ³⁰ Nto yēē ākoo yēmāksē ang'as keyy, ang'asee keyy tukuuk choo ibooru kuskuusyēēnyuu. ³¹ Inkētē :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō nyoo tōrōōr ākookoy kule -māāng'wiiynānē. ³² Kimii :chiito ake ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Areeta nyēē kiyyoonkyinē *kiriinkēētaab Tamaasko. Kimwooy :chiichoo kule /kēēriib kiriinkoonoo /sikeenama, ³³ nteenee /kikiiyokooytēēnoo tiriisyēetaab tōōtēētaab kiriinkoonoo āmiitē mōōntiit. Yooto

11:22 Room. 11:1   **11:23** Yēyuut. 16:23; 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 6:5; Ēfēēs. 3:1

11:24 Kiruu. 25:3; Mat. 10:17   **11:25** Yēyuut. 16:22; 14:19   **11:26** Yēyuut.

9:23-25; 14:5   **11:27** 2Kōōr. 6:5   **11:29** 1Kōōr. 4:11-13; 2Kōōr. 4:8-12; 6:5-10;

2Tēm. 3:11   **11:29** 1Kōōr. 2:3   **11:30** 1Kōōr. 1:31   **11:31** 2Kōōr. 1:23

achililee āwunnyēkyii.

12

Yēyiisyē :kāamuukēywēēkaab Kiriistō ām wōlēē mii :kuskuusyēēt

¹ Māchāksē atas taay ang'as keey ānkoo mākōōnu kiy. Nteenee, kany ang'alaalee ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē kiikōōboorwoo :Mokoryoontēēt. ²⁻³ Ānkētē chiitaab Kiriistō nyēē ām kēnyiisyēk taman āk ang'wan choo kiikukeeyta, / kikeesar ām bārooyinto nyēē kisich kuwo barak ānkurēk. Yoo kitākumii bōōrnyii nto kimāmii kumāānkētē, nteenee inkētē :Yēyiin. ⁴ Kikas ām wōlooto ng'al chēē -/mākyoomu chēē -/mākēēchāmchinē chii kutwech. ⁵ Āmāchē āng'āsēē keey kiy nyēē wuu nyoo. -Māāmāchē āng'āsēē kiyēē kyaayey nteenee, āng'ērēchēē kuskuusyēēnyuu. ⁶ Ānkoo kāālē ang'as keey kubo ng'oong'uutēchoo bo kwōng'uut, -maaberber, kuuyu āmiitē yooto āmwooyē manta. Nteenee ātāyēē keey sukung'eeet -meesoot :chii kule akaraam :anii kusiir wōlēē wuu :kiyēē āyēyē āk nyēē āmwooyē. ⁷ Kiikoochi :Kibrōkōsyoontēēt kateet bōōrnyuu nyēē ikōrē simāātōrōōr keey. ⁸ Kyaasaaysaay Mokoryoontēēt kunyil sōmōk kule kōōnēmtoowoo ⁹ nteenee kumwoowoo kule, “Yēmiing' :chamateenyuu kuuyu churtooy :kāamuukēywēēkyuu ām wōlēē mii :kuskuusyēēt.” Kunyoo, +maang'as keey miisin ām ng'erekweek kubo kuskuusyēēnyuu sukooluumaa :kāamuukēywēēkaab Kiriistō. ¹⁰ Kiyooto :nyēē yēyoo ang'erech ām kuskuusyēēt, yoo ābuntēē ng'al chēē ng'woonēch, wuuyinwēēk, wusiisyēēt āk nyalil ake tukul kubo Kiriistō. Kunyi, yoo ākāsē keey kule akuskus, ākichoot.

Kyaam mēt Bāwulō :ng'aleekaab Kōōriintēēk

¹¹ Aberber yoo āsilē keey, nteenee akweek :chēē kyōōtōōrchoo, kuuyu akweek :chēē kātōōsiloo. -Māābooyē :anii ng'wēny ām *lēbkēēyichu wōōyēch, ānkoo māāwōō. ¹² Kyāāyēwook ām muytaayēet nyēē nyikiis miisin tukuuk chēē ibooru kule anii :lēbkēēyiintēēt nyēbo man. Kiyēyākiis :tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāamuukēywēēkaab Yēyiin. ¹³ Kiyēē mānāāyibwook akweek ku nyikiisinto, kuu wōloo kyāāyibchintooy kanisoosyek chuut alak. Yēē ākoo ng'ālyoo kis, ōnyōōwoo kaat ām lēēluutyoonoo.

¹⁴ Nto raat kunyi, āchōboot āruutoochook nyēbo sōmōk āmēēbērē āyibchook nyikiisinto kuuyu -māāmāchē

tukuukwook nteenee āmāhook akweek nkit. Mākōnōrchinē :lēekōōy sikiikwaa kiy, nteenee sikiik :chēē kōnōrchinē lēekōōk. ¹⁵ Kunyi ang'erechaat miisin āyēyiisyēē tukuukyuu tukul chēē āboontē kubo akweek. Ām nee sōōchāmoo kisich ānkāachāmook :anii miisin? ¹⁶ Omuuchē ocham kule manaayey kunyikisyook :kiy, nteenee imuuchē kumwooy :chii kule kyaaberbeeraak. ¹⁷ Ātēēbē kule ii, kilātu ng'oo :bichoo kyāāyooku kukwa wōloo ōmiitē? ¹⁸ Kyaasaaysaay Tiitō kuchō wōloo ōmiitē kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake. Ara kilātwook :Tiitō? Ara -mēentōōwēēch :Tāmirmiryēēt akeenke āk inee? Nto -mākiirābchinē kēelto akeenke āk inee oō?

¹⁹ Ābērē kwōōsōōtē kutēē yooto tukul kule yoo kēēmwooyē kuu nyooto, kēēmiitē kēēyēētē keey. Lēyyē, kōkēēng'āloolē ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kuu biich chēē kiikunam Kiriistō. Mbo ng'eetaabiya, kēēyēyē kiy ake tukul kēēmāchē kiititirook. ²⁰ Āmuyoot akas kule yoo āchōōnii āmuuchē ānyōōrwook -mōōmiitē ōbuurē kuu wōlēē āmāktooy, āmēēbērē +mōōng'ērēkyi ng'aleek chēē +maamwaay. Iyiimoo mēt kule wuu nyēē tōōwookuutōōsii, ōtuuyiityinē keey moon, ōnyēērchinē keey, ōsooyñē, ōnchuruurē keey, ōyēyootē seemseemnyeet, ō-āwēsyinē keey ānkōōchuunchuuntōōsii. ²¹ Āmuyoot mbo kule yoo kāāchōō +mooyeyaa āchus ām taayeetaab Yēyiin nyēē ākoy ānērēēkyi biiko chēē chaang' choo kichoolwookēnootiin amanaaweek kutayee keey martaayeeet āk sikornateet sukutililiitu.

13

Ōrōōtootē soboonwēkwook ankoosatee keey miyootyēēt

¹ Ruutooynyuu :nyitēnyi nyēbo sōmōk āchōō wōloo ōmiitē. Kubo kwaak yoo kātook :lēēlis, ānkumwooy :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kule kōkāsē kuyēyāktōōs, /kiitiil kule wuu nyooto. ² Miitē :ng'alyoo nyēē kisimataayeenaak yoo kyāāruutoochook ām baannyuu bo āyēēng'. Kunyoo, tāāketyinē keey ng'alyoontoonooto ālōō. Āmwoowook kule yoo kāāyēēwu, -māāsooyēē chii ake tukul ānku nyoo kichoolwookēnoot, nto nyoo kōtākuchoolwookēnē. ³ Yooto yēē +mookas kule āyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. -Mēēkuskuusyook keey :inee, nteenee yēyiisyēē kāāmuukēywēēkyii. ⁴ Imuuchē /kiisoot kule kimātinyē kāāmuukēy yoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee minyēē raat kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Ām kēelto nyēē wuu nyooto, kēēkuskusēch :nkacheek,

nteenee +mābokēyēyīisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām wōlēē ōmiitē.

⁵ Kunyoo, ōrōotootē keey ankootyemte keey sookas yoo ōtinyē manta. Nto yoo kookas kule -mōōtinyē Yēesu Kiriistō, kukōōsuuytē ām kiyēē kōōtyēmchinē keey. ⁶ Ātinyē mooyēt kule +mookas kule mānāākiisuuytē :acheek ām tyēmiisyēēnyoo. ⁷ Kēesooyē Yēyiin kule osatee keey kiy nyēē miyaat. Kiyēē bo koomānuut ku kule oyey :akweek kiyēē bo man āmēēbērē kule /kēēsilēech acheek. ⁸ Mēēmuuchāksē keekwiil keey āk manta, nteenee māchāksē kēērubē manta. ⁹ Kēēng'ērēkootiin ām kuskuusyēēnyoo kātikoo baateey yoo ōkichootiin :akweek. Kēesooyē :acheek kule ochurte. ¹⁰ Ng'ālyoontoonooto :nyēē yēyoo asir ng'aleechu yoo tāālōō ām wōlēē ōmiitē, si nto yoo āyitu mēēbērē chāākōrōmchook ām kāāmuukēywēēk choo kikōōnoo :Mokoryoontēēt. /Kiikēēkōōno kāāmuukēywēēchoo ātitiirēēnook, āmēēbērē aserweeteenaak.

Kāā-āmiisēēt

¹¹ Ng'ālyoo nyēbo lētuut ii, mbo ng'eetaabiya, ong'erech. Okas kule koochurte, ōkimkimiitu, okany kunoomnyo :mētēwookwook ānkōōkoolyoontōōsii. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurtē keey Yēyiintēētaab chamateet āk kaalyeet.

¹²⁻¹⁴ Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Lēyyē, ōnyōōru :akweek tukul bēerurtaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō, chamateetaab Yēyiin āk sinēntaab Tāmirmiryēēnyii. Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul ām wōli. Chameetaab keey.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kalatyeeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani kumii Antyookya ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 49 KK, kurub bakeenke tuuyēēt nyēē ki wōō nyēbo lēbkēēyik ām Yēērusālēēm. Kiriinkēētaab Antyookya :nyēē kibo taay kunyōōr biikaab Kiriistō chēē kimā Yuutayeeek ānking'āloolē kuutiitaab Kirikiik.

Kitoowunoot :Bāwulō āk Barnaaba kanisoosyek chēē chaang' ām yēmēētaab Kalatyaa ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) (kasee Yēyuutēk 13:14; 14:23). Nto yu kābēēchi keey :icheek, kutoow :Yuutayeeek kereeryaanto chēē ki biikaab Kiriistō kusaaysaay biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeeek kule māchāktōōs /kiimuraatan icheek ankurub kiruutēkaab Yuutayeeek. Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeeek barwaani kutook kule kimāwu nyoo.

Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeeek kiyēē kiyeyakay ām Antyookya kule kiiburyoong'to :inee Bētērō āk Barnaaba kuuyu kitay :icheek kwoomchiin āk biiko choo /manaakiimuraatan choo Kirikiik. Kiyey mbo :Bētērō kuu nyooto kuuyu kimii kuruutoonu :Yuutayeeek choo kiikōōyēnchi Kiriistō chēē ki chōōrōōnuutēkaab Yāākōbō (kasee kur. 2:11-19). King'eet :Yuutayeeek alake lētuunoo chēē ki Farisaayeeek chēē kikwoonēē Yēērusālēēm kuruutoochi Antyookya ankumach kule kurub :biikaab Kiriistō choo mā Yuutayeeek kiruutēkaab Yuutayeeek /ankiimuraatan /sikiyiityi icheek wōlēē mii :biikaab Yēyiin (kur. 2:4). Nyēē mā tyaa, kuwo :Bāwulō, Barnaaba āk Tiitō Yēērusālēēm subokukāsyiin āk kaniseet nyoo wōō. Twēchē :Bāwulō tuuyooni bo koomānuut ām kurkeetaab 2:1-10 ankusiraat mbo ām Yēyuutēk 15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kikwa Kalatyaa :Yuutayeeek chēē ki kānēētikaab biikaab Kiriistō ankooneet lōkōōywēk chēē teer ām chēē kikiikooneet :Bāwulō āk Barnaaba. Kunyoo ki ng'ālyoo nyēbo koomānuut kuyeet keey kurubta keey āk kuursēenyii kuyēk lēbkēēyiintēēt, kursēēt nyēē kimāchōōnēē wōlēē mii :biich nteenee wōlēē mii :Yēyiin. Kwiilē :Bāwulō koobeek kānēētiisyēētaab Yuutayeechaa. -Mēēyyoong'unēē :kaararaacheet ng'aleekaab kāāmurootāniisyēēt nto kule /keerub kiruutēkaab Yuutayeeek. Iyyoong'unēē kityō yoo kēēyēnchi :chii Kiriistō nyoo kime kubo acheek nto ām kēēlooto, kootyaakteeneech nyēērunātēētaab Yēyiin āk ng'wooninyii. Kuurē :Bāwulō Abraam kule

'tiikiityoontēetaab kāāyēnēēt' nyēē kimii ām kēnyiisyēk 400 / kumānāākiiikoochi Muusa kiruutēkaab Yuutayeeek. Kuu yoo kichāmē :Yēyiin Abraam kubo kāāyēnēenyii, kubo nee kōōkiimē :biiko alake kule ākoy kuriib :chiito kiruutēkaab Yuutayeeek sukucham :Yēyiin? Ikiimē :Bāwulō wōlēē wuu :soboontaab chiitaab Kiriistō kule: Iyyoong'unēē wōlēē miitē :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō āk / kēēkoonyit toorētēetaab Tāmirmiryēetaab Yēyiin.

Ititiirē :barwaani manta nyēbo āriit kule, /kiirāroochēēch kubo chamateetaab Yēyiin yoo kakiikaasee keey Yēesu. Mābo man :kāānēētuutēk alake tukul (kur. 1:7). Kēētinyē kaalyeet ām wōlēē mii :Yēyiin kubununēē kāāyēnchinooyēēt (kur. 2:16) ānkēēyēku lōkōkaab Abraam (kur. 3:7) āk subak biikaab Yēyiin chēbo kāāyēnēēt nyēē lēēl, biikaab Isrāyēēl chēbo man nto chēbo soboontaab tāmirmiryēēt (kur. 6:16). Māmāchāktōōs kumēto :biikaab Kiriistō kaatyaaktaayaanaa (kur. 5:1). Nteenee māmāchāktōōs keenyeeree kaatyaaktaayaanaa kēēchuunnyēē kiyēē māchē :Yēyiin. Mākūwēēch kēēminy ām soboonto nyēē intōōwēēch :Tāmirmiryēēt (kur. 5:16), kuuyu yooto yēē sikiimuuch kiityiich mākuutyēetaab chamateet nto ām kēēlooto, kuyityiin :wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa (kur. 5:14). Kiruutyēēt nyēbo koomānuut ām kirootyeetaab chamateetaab Yēyiin, ku mākuutyēēt nyoo bo Kiriistō (kur. 6:2).

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kalatyeeek ānkumākyi bērer

¹ Anii nyoo *lēbkēēyiintēēt Bāwulō. Āmwoowook kule mēēbērē kitōōloo :biich buch nto ku chii ake tukul āyēku lēbkēēyiintēēt, nteenee nyēē kitōōloo ku Yēesu Kiriistō āk Baaba Yēyiin nyoo kiing'ēētēē Yēesu meet. ² Āsubooyē kanisoosyek tukul chēbo yēēmēetaab Kalatyaa kēēboontē keey mbo ng'eetaabiya tukul.

³ Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. ⁴ Kuu yoo ōnkētē, kiikooyto :Yēesu soboonnyii kubo ng'ōōkiswookikyoo sukuwēēkunēnēēch wōlēē mii :kāāsōōtēywēēkaab rōkōs chēbo bichēēb kōōroni. /Kikeeyey kuu nyooto kurubta keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin nyoo Baaba. ⁵ Lēyyē, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

Kyōōyēbchi yit kāānēētuut chēē miyootēch

⁶ Ng'ētē :mooyēēt yoo kaakas wōlēē kyootayte areet akeenke Yēyiin nyoo kikuurook ōminy ām chamateetaab Kiriistō ānkōōwēēkyi keey kāānēētuutēk alak ⁷ chēē mā

kāroomēch. Kāākōōboor keey man kule mii :biiko chēē mii kōōbootook mētēwoy kumāchē kutubtub lōkōōywēk chēē kāroomēch choo rubtooy keey āk Kiriistō. ⁸ Okany āmwoowook, ānkoo koomwook :chii ām acheek lōkōōywēk chēē teer āk choo kikyoomwook, nto ku *malayikeet :nyēē koom, kunyoolu / bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo. ⁹ Kuu yoo kātōōkāsē, okany tāāmwoowook subak: Yoo mii kwoomwook :chii ake tukul lōkōōy chēbo kaararaacheet chēē teer āk choo kikyoomwook :acheek, kunyoolu / bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

Wōlēē kinyōōrunto :Bāwulō kāāmuukēywēēk kuyēk lēbkēēyiintēēt

¹⁰ Yoo kaamwaay kuu nyooto āmiitē āng'ērēēchē biiko? Acha, āmiitē āng'ērēēchē Yēyiin. Nto kyāābērē taang'ereech biiko, nto mēēbērē āyēmē tāāyēchi Kiriistō yiisyēt.

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, āmwoowook kule lōkōōywēchoo kāroomēch choo kyāā-āmwook mākwonēē wōlēē mii :biich buch. ¹² Mēēbērē kyāākāsēē biich nto kule kiineetaa :chii. Nteenee, king'oong'woo :Yēesu Kiriistō.

¹³ Ābērē kyookas wōlēē kyāāwuuyē :anii yoo kitāārubē miisin wōlēē wuu :ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kyookas oob wōlēē kyāāwustooy biikaab Kiriistō nyēē kōrōōm miisin ānkāāsyēmē wōlēē kyāāmuuktooy awaang'te bichooto kudukul. ¹⁴ Kikyāāriib :anii miisin kiruutēkaab mbo kuuko kusiir wōlēē kiriibtooy :Yuutayeek chuut alake chēbo bintanyuu.

¹⁵⁻¹⁶ Nteenee king'oong'woo :Yēyiin ām chamateenyii ānkēt wōlēē wuu :lakwanyii. Kubooyiit man, kisimkutoola ām chamateenyii nkit / kumānāākēēsicho, ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Yēesu Kiriistō. Mānāāsoom chii kule kooneetaa. ¹⁷ Mānāāwē mbo Yēerusālēēm kule wāātēebunēē choo kisimkuyēk *lēbkēēyik, nteenee kyaachuul kēēlto bakeenke ākoy suurkwēēnēetaab Areebya nto yityo, ayeey Tamaasko.

¹⁸ Nto yu kāwokubēk :kēnyiisyēk sōmōku kuchakee kākuuro :Yēyiin, atooch ākoy Yēerusālēēm waa-amee Bētērō lōkōōy. Kikiibuurtē keey Bētērō bēsyōōsyēk taman āk muut. ¹⁹ Kyaakas nkinee Yāākōbō nyoo tuubcho āk Mokoryoontēēt ānku lēbkēēyichooto āyēēng' baateey chēē kyaakas. ²⁰ Āmwoowook ām taayeetaab Yēyiin kule man :kiyēē āmiitē āsirwook nyēē -māāng'wiiynānē. ²¹ Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēchoo ām Yēerusālēēm, ayeey ākoy yēēmēetaab Siirya

1:7 Yēyuut. 15:1, 24; Kala. 5:8, 10; 2:4, 21   **1:9** Room. 9:3; 1Kōōr. 5:2-5; 16:22
1:10 Room. 2:29; 1Tēēs. 2:4-6   **1:13** Yēyuut. 8:3; 26:4-5; 1Kōōr. 10:32   **1:14**
Yēyuut. 21:20; 23:6   **1:15-16** Isa. 49:1, 5; Yēyuut. 9:3-5, 15; 1Kōōr. 15:10   **1:18**
Yēyuut. 9:22-28   **1:19** 1Kōōr. 15:7

ākoo nyēbo Kiliikya. ²² Kimānāaruutoochi kanisoosyek chēbo Yuuteeya. ²³ Nteenee kiyityinē baateey ku lōkōōy /kēēmwooyē kule, “Mii kwoomtootē ra :chiitkiinye kiwusootēēch ng'ālyoontēetaab Yēyiin nyoo kimāchē kule kōōboot.” ²⁴ Kisilto :bichoo Yēyiin kubo kiyēē kiyeyakay ām soboonnyuu.

2

Kicham :lēbkēēyik chuut alake kāānēētiisyēēetaab Bāwulō

¹ Nto yu kakeeyta :kēnyiisyēk tamanu āk ang'wan, ayeey Yēerusālēm. Kyāāwēētē keey Barnaaba ām baani āboontootē keey Tiitō. ² Kyāāwē Yēerusālēm kuuyu king'ooong'woo :Yēyiin. Āmiitē wōlooto, āboorchi biiko choo tookunootiin ām kanisa lōkōōywēk chēē kāroomēch choo ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeeek. Kyaayey kuu nyooto simāābirtē nkuruukyuu buch. ³ Ānkoo *kimeemuraatanaat :Kirikiintēēt Tiitō nyi kyāāwēētooy, /mānāākēēkērchi koong' kule /kiimuraatan /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. ⁴ Kimii :bi-ich chēē kikiikukwa Antyookya chēē kimwooyootē kule kimāchāktōōs /kiimuraatan chii /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. Kikiikuyey keey :bichoo kule kiikōōyēnchi Yēesu ānkurisēēch. Kikiikōōsāb :bichoo bokuyooteech ām tankasta nyēē kiikēēnyōōru kubuntēē :Kāārārookiintēēt Yēesu, sukung'et kuyeyeech kēyēku subak motwoor chēbo kiru-utēkaab Yuutayeeek. ⁵ Nteenee mēēbērē kikyooysi keey bi-choo mbo kisich. Kikeeyey kuu nyooto sōōtēbtē :akweek ng'ālyoontēetaab manta.

⁶ Nto kurubta keey biich choo tookunootiin, mānāātāsyi :icheek kiy ām kiyēē ānēētē :anii. (Mā kiy yoo tookunoot :chiito nto mātookunoot kuuyu mākāsunēē :Yēyiin chii wōlēēb saang'.) ⁷ Kikas :bichoo kule /kikēēkōōno anii kāāmuukēywēk ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yoo /kikiikoochinē Bētērō kāāmuukēywēk kwoomchinoot Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch. ⁸ Kiinkēt kule Yēyiin nyoo kiyēyē Bētērō kuyēk *lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :Yuutayeeek, ku Yēyiin nyiitēnyi :nyēē kiyēyoo nkaniī āyēku lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek. ⁹ Yu kawokukas :Yāākōbō āk Bētērō kuboonto keey Yoowaana choo ki kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kule kiibēruur :Yēyiin yiisyēnyuu, koosubaayaa anii āk Barnaaba kukachamta kāānēētiisyēēnyoo. Kichāmchiin kule kyoomchi :acheek lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeeek ānkwoomchi :icheek choo Yuutayeeek. ¹⁰ Kiyēē kimwoowēēch ku kule

kiisōtē biikaab Kiriistō choo bānoon ām Yēerusālēm, ng'ālyoo nyēē kyāāchōboot miisin ayey.

Wōlēē kikwiilta :Bāwulō Bētērō ām Antyoorkya

¹¹ Kimii :yēē kiruutoochi :Bētērō Antyoorkya, nto ābērē akas, kimachuulaat. Yooto asoot kule ākoy akwiil kukāsē :biiko. ¹² Nto kiyēē kiisach ku kule: Kuyitu :Bētērō, kyoomchiintōs āmiik āk biiko choo mā Yuutayeeek. Nto yu kabokuyit :biiko alake chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yāākōbō, kusatee keye :Bētērō wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek, kuuyu kiyywēyē choo mwooyē kule mābooyiitu :chii Kiriistō kuchurta yoo /kamakiimuraatan. ¹³ Kirub :nkicheek Yuutayeeek alake ātēbuutēkaab Bētērō ānkulumchi :nkinee Barnaaba ng'aleechaata.

¹⁴ Nto ābērē akas :anii kule kimāyēyē :bichoo kurubta keye āk wōlēē wuu :manta nyēbo lōkōoywēk chēē kāroomēch, āburoong'tē Bētērō kukāsē :biiko tukul kule, “Murooni, ānkoo iyēku inyīing' Yuutāyiin, kōmēērubē :inyīing' kiruutēk tukul chēbo Yuutayeeek. Kunyoo ii, imuuchē kule nee ikērchi koong' biiko choo mā Yuutayeeek kurub kiruutēkaab Yuutayeeek?

¹⁵ Ānkoo kēyēku :acheek Yuutayeeek ām yyootētē amakeekerkeeye biiko alak choo -mēēnkētē kiruutēkaab Yēyiin, ¹⁶ kiinkētē kule -/ mākiitiilchinē chii ake tukul kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin kuuyu rubē kiruutēk. Nteenee, /kiitiilchinē kule churtaat kuuyu iyēnchinē Yēesu nyoo Kāārārookiintēnyoo. Kiyooto :nyēē yēyēēch :acheek Yuutayeeek kiikaasee keye Kāārārookiintēt Yēesu sukung'eet / kiitiilweech kule / kēechurtootiin ām taayeetaab Yēyiin amēēbērē kubo kule kēērubē kiruutēk. -/Mākiitiilchinē chii kule churtaat kubo kule rubē kiruutēk. ¹⁷ Yibēēch :Yuutayeeek alake kule kēechoolwookēnootiin kuuyu kōōkēēmētē kiruutēkaab Yuutayeeek sukung'eet kōōtiilwēēch :Yēyiin kule kēechurtootiin ām Kāārārookiintēt, amēēbērē kubo kiruutēk. Ara ibooru sōo :yooto kule yēyēēch :Kāārārookiintēt kēechoolwookēn? Achicha! Māwuu nyoo mbo kisich. ¹⁸ Nteenee yoo kaacham subak kule /kiirāroochē chii kubo kule bēng'tēē kiruutēk, āchoolwookēnoot. ¹⁹ Kikiikōōtiinyoo nkanii :ng'aleekaab kiruutēk nteenee / kiikiityaakteenaa wōlēē mii kiruutēchoo, sāmīny kubo Yēyiin. ²⁰ Kuu yoo kimēē :Kiriistō wuu nyēē kyaameey :nkanii kuu nyooto. Mēētākuwuu :soboonyuu yoo kibo taay, nteenee āboontē ra Kiriistō ām soboonyuu. Soboonto nyēē amīnyē ku nyēē ākoosēē keye Lakwataab Yēyiin. Kichama :lakwani kut

kōōkooyto soboonnyii kubo anii. ²¹ Irāroochēēch :Yēyiin kubo chamateenyii nkit āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. Kiy :nyoo nyēē -māābākooktooy. Nto ki man kule /kiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu rubē kiruutēk, kukime sōō :Kiriistō nyēbo buch?”

3

/Kiirāroochē chii kubo kule ikoosēē keey Yēyiin mēēbērē kuuyu rubē kiruutēk

¹ Ōbērbērēch :Kalatyeeek sōō nyēē tyaa! Kiitaankooyaaak :ng'oo ēē? So! Ntēē /kikiiboorwook kutook kiyēē kibur sukumēēchi :Yēesu murtooywoontēēt. ² Lēyyē, ānkōōmwoowoo, kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek ēē, nto, kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook? ³ Ōbērbērēch nyēē -/ mākyoomu. Kyōōtoowunēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin, neennyi omāchē kule boowaang'tee kāāsōōtēywēēkaab biiko buch! ⁴ Ōmāchē omwoowoo kule kyōōnyāliilchē nyēbo buch? Kubooyiit man, kimābo buch. ⁵ Kikōōnook :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ankuyey tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē omiitē kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook āmēēbērē kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek.

⁶ Kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin. Yooto, kuchamta :Yēyiin kule churtaat.† ⁷ Kunyi, māchāktōōs ōnkēt kule, biiko choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam, kubo :choo Kiriistō kuchurta. ⁸ Kisimkōōboor :siruutēkaab Yēyiin kule mākōōtiilchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeek kule imuuchē kuchurta yoo keekaasee keey inee. /Kikiiboorunēē yooto yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Mākōōbēruurākiis :biiko tukul chēē mii kōōrēēt kubununēēniing!”† ⁹ Kunyoo, kōōbēruurākiis :biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam.

¹⁰ Nteenee chubootiin :biiko tukul choo swēē kiruutēk kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Chuboot :chii ake tukul nyoo māyēyē tukuuk tukul choo /kikēēsirchi kitaabuu-taab kiruutēk.”† ¹¹ Nteenee kubooyiit man, māmii :chii nyēē chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kule rubē kiruutēkaab Muusa. Mwooyē :siruutēk kule, “Nyōōru soboonto :chiito

2:20 Room. 8:10-11; Kala. 1:4 **2:21** Kala. 1:6; 5:4 **3:5** Yēyuut. 19:2, 6; Room. 8:9-16; 2Kōōr. 3:6, 17; Kala. 4:6 † **3:6** Toowu. 15:6 **3:6** Room. 4:3 **3:7** Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:39; Room. 4:11-12; Kala. 3:9, 29 † **3:8** Toowu. 12:3; 18:18; 22:18 † **3:10** Kiruu. 27:26 **3:10** Room. 4:15; Yāāk. 2:10

nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”† 12 Yoo rubē :chii kiru-
utēk kumāmāchāksē kōōkoosēē keey Yēyiin. Nto chiito nyoo
swēē ng'aleekaab kiruutēk, kōōtiinyē nyoo :kiruutēchoo.†

13 Kiwālāng'wēēch :Kiriistō kēēng'eētyēē chubiisyēēt nyoo
mwooyē :kiruutēk, yoo kichubāktōōs :inee kubo acheek.
Mwooyē :siruutēk kule, “Chuboot :chii nyoo /kāikiikārtooty
keet.”† 14 Yoo kiwālāng'wēēch :Kāārārōokiintēēt Yēesu, /
kiibēruur nkicheek biiko choo mā Yuutayeek kuu yoo /
kikiibēruurē Abraam. /Kikeeyey kuu nyooto sikēēnyōōru
Tāmirmiryēēt nyoo kikuurtoowēēch :Yēyiin yoo kakiikaasee
keey inee.

Kiruutēk āk kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin

15 Mbo ng'eetaabiya, okany baa, āboorunēēnook ng'aleechu
wōlēē kēētēbtooy kwaak: Yoo kāākuyēchiin :biiko āyēēnku ki-
irootyēt ām kiyēē kāākukāsyiin ānkōōtiinkyi āwut, kumāmii
:chii nyēē imuuchē kwiiri. Kerkeey :ng'aleechu āk yooto.
16 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam kiy āk kesennyaanteenyii.
Mēēbērē mwooyē :siruutēk kule keseniisyekyīi wuu nyēē
ibooru :yooto kule biiko chēē chaang'. Acha, nteenee
ng'ālōolēē chiito akeenke yoo mwooyē kule 'kesennyaanteet'†
nto nyooto ku Kiriistō. 17 Kiyēē āmiitē ābooru ku nyi: Kiyey
:Yēyiin kirootyēt āk Abraam. Kunyoo, -mēēmuuchē :kiru-
utēk choo /kibokēyēyē ām kēnyīisyēk bokolwookik ang'wan
āk sosom lētuunoo kuweechweech kirootyaanaa. Kunyi,
-mēēmuuchē kutilta :kiruutēkaab *Muusa kiyēē kiikukuur-
toowēēch :Yēyiin. 18 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam ām chama-
teet kule mākōōbēruur inee. Nto /kikēēnyōōru bēruuroo kuuyu
rubē :chii kiruutēk, nto kimēēyyoong'unēē :bēruuroo chamatee-
taab Yēyiin.

19 Kibo nee naas :kiruutēk? Okany āmwoowook. /Kikēētās
kiruutēk kuuyu choolwookēnē :biiko. Kimāchāktōōs kule
kōōbuur :kiruutēchoo ākoy kutook :kesennyaantaanaa
kibo Abraam nyoo king'ālōolēē :Yēyiin. Kiyey :Yēyiin
kiruutēchoo ānkōōkoochi *wōōrkooyoontēēt Muusa kubununēē
malayikaanik. 20 Boonto :wōōrkooyoontō kubo kwaak
komoswookik āyēēng' chēē iyyoonkyinē. Nteenee akeenke
:Yēyiin.

21 Ara kimii :Yēyiin kukwiilē keey nkit ām tukuuk chēē
kikuurtoochi biiko yoo kikōōnu kiruutēk? Acha, māwuu nyoo
mbo kisich! Nto /kikēēkōōnu kiruutēk sukukōōn *soboon-
taab kibchuulyo, nto kiimuuchē :chiito kutililiit kuchurta ām

† 3:11 Aabak. 2:4 3:11 Room. 1:17; 3:20 † 3:12 Laawi. 18:5 3:12 Room.
10:5 † 3:13 Kiruu. 21:23 3:13 Yēyuut. 4:30; 2Kōōr. 5:21 3:14 Kala. 3:2, 5;
2Kōōr. 1:22 † 3:16 Toowu. 22:18 3:17 Chuy. 12:40 3:18 Room. 4:14; 11:6
3:19 Room. 5:20; Yēyuut. 7:53; Chuy. 20:19; Kiruu. 5:5

wōlēē mii :Yēyiin kubo kiruutēk. ²² Nteenee, iboorwēēch :siruutēk kule rātootiin :biiko tukul ām choolwookātēēt. Kunyoo, māköōkoochi :Yēyiin biiko choo ikoosēē keey Yēesu Kiriistō kiyoo kiikukuurtoochi.

²³ Kikēērātootiin :tukul ām kiruutēk ānkikirkirēēch :kiruutēchoo ākoy kuchō :Yēesu nyoo kiikoosēē keey. ²⁴ / Kikēēkōōnēēch kiruutēchoo kuriibootēēch kut kuyit :Yēesu. Yooto / kiitiilwēēch kule kēechurtootiin kuuyu kiikoosēē keey inee. ²⁵ Kunyoo, kuu yoo kookiikaasee keey Kiriistō kōmēētākuriibootēēch :kiruutēk.

Lōkōkaab Yēyiin

²⁶ Kyōōyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu ōkoosēē keey Kāārārōokiintēēt Yēesu. ²⁷ Yu /kabokeepatisanaak ōbooyiitu Kiriistō, oluume keey inee ānkōōnoomnyē āk inee. ²⁸ Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yoo kā Yuutayeeek nto ku choo mā Yuutayeeek, yoo choo motwoor nto choo mā motwoor, yoo murēn nto koorko, kumāmii :tēērchinooyēēt. Ōyēku :tukul akeenke ām Yēesu Kiriistō. ²⁹ Kuu yoo ōbooyē Kiriistō, ōyēku lōkōkaab Abraam ānkunyoolu /kēērōōbwook bērurto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin Abraam.

4

¹ Okany āboorunēēnook kiyi: Yoo tāku mining' :leekwa, kukerkeey āk motwooriin. Ānkoo ku cheechii :tukuukaab kwaan, mātinyē kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :tukuuchoo. ² Mii :inee āwunnyēkaab tilyōōnuutēkyii āk chēē iyyoonkyinē tukuuchooto ākoy /kiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw tukuuchoo, ānku bēsyēēt :nyooto nyēē kikiikukwey :kwaan. ³ Yoo kitākubāwēēch :kiruutēk āk ātēbuutēkaab kōōrooni, kikeekerkeeye lēēkōōy choo -mēēmuuchē keey.

⁴ Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikēēchōb, kukōōn :Yēyiin lakwanyii nyēē kisichē :koorko kumii ng'wēnyuutaab kiruutēkaab *Muusa. ⁵ Kichokootyaakteech acheek choo kikēēmiitē ng'wēnyuutaab kiruutēk sukung'et kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin kuchurta.

⁶ Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kōōkōōyook :Yēyiin Tāmirmiryēētaab lakwanyii chokōōwutēēch. Tāmirmiryoonooto ku nyoo yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule, "Baaba." ⁷ Kunyoo, -mēētākēyēku motwoor nteenee kēēyēku lōkōkaab Yēyiin. Kunyi, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, māukōōnēēch kiy ake tukul nyoo bo lōkōkyii.

Kinyālilchi :Bāwulō Kalatyeeek sukunam ng'ālyoontēētaab manta

⁸ Yoo kitākutoombo ōnkēt Yēyiin, kyōōbēng'tēē āynātōōs chēē māyēmāksē /kēēkutunkyinē. ⁹ Nto raat yu kōōnkēt Yēyiin, nto kuuyu kōōkōōnkēttook :inee, ām nee yu ōmāchē subak ōyēēchi ātēbuut āk ntāsimum choo māyēētyēēchook kiy? Ōmāchē subak tākōōbootook :tukuuchoo? ¹⁰ Ōmiitē baateey ōswēē ōriibē bēsyoōsyēk chēē wōōyēch, nto ārook ākoo kēnyiisyēk. ¹¹ Āmuyoot ām wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē yoo kaakas, kwāābirtoochook nkuruukyuu nyēbo buch! ¹² Mbo ng'eetaabiya, āsoomook kule ōtēbii kuu anii nyoo kyāāmētē ātēbuutēkaab Yuutayeeek ankaakerkeyiitu akweek choo kimābāwook :kiruutēchoo.

Māmii :lēēlis nyēē kyōōyēwoo yoo kyāāyēku too ām wōlēē ōmiitē. ¹³ Ōnkētē :akweek kule nto kimā bōōrnyuu nyi kimakaraam, nto kimānāāchōō wōloo ōmiitē yu kibo taay. ¹⁴ Kiimuuchē kuyeyaak :nyaamburuureenyyu ochweesa nto otayaa. Nteenee, kyootaachaa wuu nyēē kyāāyēku *malayikeetaab Yēyiin, nyēē wuu nyēē ki :anii Kāārārookiintēēt Yēesu bakeenke. ¹⁵ So! Kookwaamaak :nee ra? Kiba ānō :ng'erekweechaakwook kyōōboontē yu kibo taay? Āmwoowook kubooyiit man kule kyōōbāybāyēch nyēē nto kiimuuchāktōōs, nto kyōōlōōtu koonyekwook ānkōōkōōnoo. ¹⁶ Kunyoo ii, ara kwōōyiboo āyēku buunyoo ām wōlēē ōmiitē kuuyu kwāāmwoowook manta?

¹⁷ Mii kusyēēmē :bichoo mākwōok orub kiruutēk kule kusaaysaayaak ōchāmchi ng'aleekwaa āmēēbērē kubo ng'al chēē kāroomēch. Nteenee māchē kusateenaak wōlēē āmiitē :anii sukung'eet oroob icheek. ¹⁸ Karaam yoo kēēnēmchi keyy :chii ām akweek ng'ālyoo kātikoo baateey kubo kāroomnyo. Ōyēyē kuu nyooto ākookoy āmēēbērē baateey yoo kēēboontē keyy. ¹⁹ Biikyuu chēē āchāmē, kuu yoo āmē cheebyoosya :moo yoo mākusich, kumii kung'woonchoo :nkaniii kuu nyooto ākoy kut akas kule kōōkich ām Kāārārookiintēēt. ²⁰ Ābērē nto kākēēboontē keyy, sāārēekunēē mukuulēyto yoo āng'āloolwook, kuuyu āmoo mēt :ng'aleekwook.

Lōkōkaab koorkēētaab kayta āk chēbo koorko motwooriin

²¹ Nto akweek choo ōmāchē kubāwook :kiruutēk ii, -mōōnkētē kiyēē mwooyē :siruutēkaab *Muusa? ²² Siraat kule kiboonto :Abraam wērikyii āyēēng'. Kisichē ake :koorkēētaab kayta kusich nyiin ake :koorko nyēē motwooriin. ²³ /Kikēēsich wēēroo kibo koorko nyēē motwooriin kurubta keyy āk

kāasōōtēywēēkaab biiko buch. Nteenee / kikēēsich nyēbo koorkēētaab :kayta kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.

²⁴ / Kikiwuuytēē kooruuchoo ng'al. Kerkeey :kooruuchoo āk kiirrootiisyek āyēēng'. Kiirrootyeet nyoo kibo taayta nyoo /kikēētoowunēē Tulwēētaab Sinaay* kukerkeey :nyoo āk *Akaar. Kwoonēē nyooto :lēēkōōy chēē motwoor. ²⁵ /Kikiwuuytēē Akaar tulwoonoo bo Sinaay ām kōōrēētaab Araabuuk nto nyooto ku Yēērusālēēm nyi bo raat nyoo motwoor :biikyii ām kiruutēk. ²⁶ Nteenee kerkeey :Yēērusālēēm nyoo bo kibkōōnkōy āk koorkēētaab :kayta nyoo mēēbērē motwoor :biikyii ānku inee ku moomo nyēēnyoo acheek choo kiikiyēnchi Kiriistō. ²⁷ Mwooyē :siruutēk kule:

“Ing'erech wē, koorko nyēē sōōn,
nyoo mānēēsich leekwa.

Ichirirēn miisin

:nyoo manekas ng'woonintaab leekwa.

Tyaa sōō :lēēkōōy chēbo :koorko nyoo lōōlēnoot!

Makuchaang'iit kusiir chēbo nyoo kānyōōr saannyya.”†

²⁸ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okerkeeye :akweek Isaka wēēroo bo koorkēētaab :kayta, kuuyu / kikēēsichook kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin. ²⁹ Kuu wōloo kiwuu :ng'aleek ām taay, kuwuu nyooto mbo raat. Ng'ēētē :choo /kikēēsich kurubta keey āk kāasōōtēywēēkaab biiko buch kuwus choo /kikēēsich ām kāāmukēywēēkaab Tāmirmiryēt. ³⁰ Nteenee, mwooyē nee :siruutēkaab Yēyiin kurubta keey yuutēyu? Mwooyē kule, “Ikwetee koorkoonoo motwooriin kayi kuboonto keey wēēroonyii. Mākoy kuyemta :wēēroo bo koorkoonoo kiy āk wēritaab koorkēētaab kayta.”† ³¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, -mākēēbooyē :acheek koorko motwooriin, nteenee kēēbooyē koorkēētaab :kayta.

5

-*Matookany kubāwook :kiruutēk*

¹ Yoo kiityooktook :Kiriistō, kimāchē kule simātākōōtiinyook :kiruutēk. Kunyi, ōkiilchi kaatyaaktaayaanaa -amookany / kiwutēēnook subak muchōōkiitaab motwoornātēēt. ² Ōyēbchi yii ng'aleekyuu. Āmwoowook :anii Bāwulō kule yoo koocham */ kiimuraatanaak kule sukuchamtaak :Yēyiin, māyēētyēēchook kiy mbo kisich :meetaab Kāārārookiintēēt. ³ Nto subak āmwoochinē chii ake tukul nyoo chāmtooy keey / kiimuraatan kule, yoo kayey kuu nyooto, kumākyinē kuriib

4:23 Toowu. 16:1-5; 17:16-21; Room. 9:7-9 * 4:24 /Kikēēkōōnunēē kiruutēkaab Muusa Tulwēētaab Sinaay. 4:24 Chuy. 19:3—24:18; Kala. 3:23; 4:1; 5:1 4:26 Ibu. 12:22; Ng'oong'. 21:2 † 4:27 Isa. 54:1 4:27 Toowu. 15:5 4:29 Toowu. 21:9 † 4:30 Toowu. 21:10 5:1 Kala. 2:4; 4:5, 9; 5:3, 13

kiruutyēetaab Yuutayeeek kumukuul. ⁴ Nto akweek choo ōbērē kuchamaak :Yēyiin kule ōchurtootiin kuuyu ōrubē kiruutēkaab Yuutayeeek, kyōō-irii tilyaanateet āk Kiriistō. Kyoochuchuuyee keey chamateet nyoo kiirāroochēēnook :Yēyiin. ⁵ Kēētiyēē keey :acheek Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule +mākēēnyōōru soboontaab kibchuulyo, kuuyu kiikoosēē keey Kāārārookiintēēt. ⁶ Yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan, kumā kiy ām wōlēē mii :Kāārārookiintēēt Yēesu. Nteenee kiyēē bo koomānuut kookaasee keey :chii Kāārārookiintēēt ānkuboonto chamateet.

⁷ Kyōōmiitē ōlābātē nyēē karaam. So, ng'oo subak :nyēē king'emaak otay ng'ālyoontēetaab manta? ⁸ Māchōōnēē :ng'ēmiisyēēt nyēē wuu nyoo wōlēē mii :Yēyiin nyoo kikuurook ōyēku lōkōkyii. ⁹ Yēyē :muumaryaanto nyēē kisich mayyeeek tukul kukuut. Kunyi, imuuchē :ng'ālyoo nyēē mining' kuweechaak nakweek tukul. ¹⁰ Ātinyē man ām Mokoryoontēēt kule mēēbērē +moosoot ām kēēlto ake. +/Mākiing'woonchi chiito nyoo kēēbotbootook nyēē mātiny kule ng'oo :chiichoo. ¹¹ Mbo ng'eetaabiya, nto kitāāmiitē ānēētook kule ākoy /kiimuraatan chii sukuyēk chiitaab Kiriistō, nto mēēbērē /tākēēwusoo. Nto kiwuu nyooto, nto ki buch aneet meetaab Yēesu ām murtooywoontēēt nyoo iyiimē icheek mētēwoy. ¹² Ābērē nto bokuchwenta keey :bichoo mii kōōyiimook mētēwoy.

Soboontaab Tāmirmiryēēt āk nyēbo kōōrēēt

¹³ Nto kurubta keey āk akweek ii, mbo ng'eetaabiya, ōkuurootiin āmēēbērē tākubāwook :kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ō-āsyi keey muchastaab bōōrwoonikwook. Ōyēētyēēchinē keey ām chamateet. ¹⁴ Iyumē kiruutēk tukul :kiruutyoonoo mwooyē kule, “Icham laatyeeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”† ¹⁵ Osaan ōloong'tēē keey āmōō-āmē keey nkosyur, kuuyu ōmuuchē owaang'te keey.

¹⁶ Āmwoowook nanyuun kule ōbēēsytēē Tāmirmiryēēt simatwaaraak :muchastaab bōōrwoonikwook. ¹⁷ Kwiilē keey :muchastaab bōōrwoonik āk Tāmirmiryēēt. Kunyi itooyēēnook :muchastaab bōōrwoonik orub Tāmirmiryēēt. Nteenee mwoowook :Tāmirmiryēēt kule -moorub tukuuchoo miyootēch, simooyey kiyēē mächē :moonikwook. ¹⁸ Kunyi, yoo intōōwook :Tāmirmiryēēt, mēēbērē tākubāwook :kiruutēk.

5:3 Room. 2:25; Kala. 3:10-12; Yāāk. 2:10   5:5 Room. 8:4; Kala. 2:16   5:6
1Kōōr. 7:19; Kala. 3:28; 6:15   5:8 Kala. 1:6-7   5:9 1Kōōr. 5:6   5:10 Kala. 1:7
5:11 1Kōōr. 1:23; Kala. 6:12   5:13 1Kōōr. 6:12; 10:23-24; 1Bet. 2:16   † 5:14
Laawiik 19:18   5:14 Mat. 22:36-40; Room. 13:9; Yāāk. 2:8   5:17 Room. 8:2-13;
Kala. 5:25   5:18 Room. 6:14; 7:4

19 Tookunootiin :yēyuutēkaab chii nyēē muchāsiin nto chooto ku: martaayeet, soboonto nyēē mā tiliil, sikornateet, 20 kutunkyinooyēētaab āynātōōs, sookēyēēk, wēchēētaab keyy, wookuutyēēt, yoo mēēchinē ake :moo kubo kiyēē boonto :ake, nyēērunātēēt, sooyñānēēt, bcheyeetaab keyy, kaankweleet, 21 tuuyintaab moo, bōōkitēēt, sookwoonuut chēē /kyoomē kut /bokiikēēyētē āk alak chēē kerkeyy āk chooto. Lēyyē, āmwoowook kuu yoo kyāāmwoowunoonwook, kule ōriib keyy kuuyu mānyōōru :choo rubē ng'aleechu ātēbto ām Kaab Yēyiin. 22 Nteenee, kiyēē yibu :Tāmirmiryēēt ku chamateet, ng'erekweek, kaalyeet, muytaayeet, ntusātēēt, karaamateet, kaakaaseet, 23 yibēētaab keyy ng'wēny āk riibēētaab keyy. Māmii :kiruutyō ake tukul nyēē kwiilē ng'aleechu. 24 Kiikubakaakta :biikaab Kāārārookiintēēt Yēesu muchastaab bōōrwoonikwaa āk tukuuk chēē miyootēch chēē māchē :moonikwaa. 25 Kuu yoo kōōkukōōnēēch :Tāmirmiryēēt soboonto nyēē lēēl, okany kēēbēēsyētēē Tāmirmiryoonoo. 26 Kunyoo, -mōōkānyē kēēng'āsē keyy āmākēēchuwēnootē biiko alak nto kiituuyiityinē keyy moon.

6

Ōyēchinē chii ake tukul nyēē karaam

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kayey :chii ng'ōōki, -moosyool nteenee ōyisu muut :akweek choo ōkichootiin ām Tāmirmiryēēt ānkōōriibē keyy simōōsuuchi :nkakweek ng'ōōki. 2 Ōyēētyēēchinē keyy yoo kānyikisyook :ng'ala. Yoo !kooyey kuu nyooto, +mootyiich kiyēē mwooyē :mākuutyēētaab Kiriistō. 3 Yoo isōōtē :chii kule inee ku anum āmēēbērē wuu nyooto, kākwrto keyy :nyoo. 4 Māchāktōōs :chii ake tukul kōōrōōtootē ātēbuutēkyii. Yooto, makung'erech kubo kiyēē kiikuyey āmēēbērē kule kēēkuykuuyēē keyy kiyēē kiikuyey :chiito ake. 5 Kālābē :chii nyalilnyii nkit. 6 Biich alak tukul choo /kēēmiitē /kiinēētē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēmtooy tukuuk chēē boonto āk kāānēētikwaa. 7 -Mookany /kiiberbeeraak. Māmii :chii nyēē imuuchē kuchiiiraneē Yēyiin. Kiyēē choonē :chii kukēsē kiyooto. 8 Nyoo choonē muchasta, kukēsē meet. Nto nyoo choonē ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, kukēsē *soboontaab kibchuulyo. 9 -Mookany kēēchoosyē kēēyēyē chēē kāroomēch, kuuyu yoo

5:21 Māārko 7:21-22; Room. 1:28-32; 1Kōōr. 6:9-10; Ēfēēs. 5:3-5; Kolos. 3:5-8; 1Tēm. 1:9-10; 2Tēm. 3:2-4; 1Bēt. 4:3 5:22 Ēfēēs. 5:9 5:24 Room. 6:6; Kala. 2:19; 6:14; Kolos. 3:5; 1Yoowa. 3:6 5:25 Room. 8:4; 1Kōōr. 6:19; Kala. 5:16 5:26 Room. 12:10; Filib. 2:3 6:1 Mat. 18:15; 1Kōōr. 10:12; Yāāk. 5:19 6:2 2Kōōr. 11:29 6:3 1Kōōr. 4:7 6:5 Room. 14:12 6:6 Room. 15:27 6:7 Āyub 4:8; Kāālēw. 22:8-9 6:8 Room. 8:6, 13

kayit :āsiiswēk chēē kiikuchōb :Yēyiin, mākutuwēnēēch yoo kāmākēēnyēbēt. ¹⁰ Kunyoo, kuu yoo tākēēboontē bārooyinto, okany kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch ām wōlēē mii :biiko tukul ānku miisin, ām wōlēē mii :choo kiikōōyēnchi Yēyiin.

Ng'aleekaab lētut

¹¹ Okasee siruutēchu wōōyēch kule anii nkit :nyēē āmiitē āsirwook.

¹² Biiko choo mächē kōōboorunēē wōlēēb saang' kule kāroomēch :choo mii kukērchook koong' kule */kiimuraatanaak. Yēyē :bichoo kuu nyooto / simākēēwus kubo murtooywoontēētaab Kiriistō. ¹³ Ānkoo kuwuu nyooto, māriibē :bichooto / kiimurootānē kiruutēk tukul, nteenee mächē kule / kiimuraatanaak sukung'eet kung'asee keyy murootāniisyēēng'woong'.

¹⁴ Lēyyē, māko y ang'erechee kiito ake, nteenee āng'ērēchēē murtooywoontēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. Kikuyeya :meetaab Yēesu ām murtooywoontēēt akas kule buch :soboontaab kōōrooni ānkāyēku :nkani buch ām wōlēē mii :soboontoto. ¹⁵ Māyēētyēēchinē kiy yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan. Nteenee kiito nyēbo koomānuut ku kunyōōr :chiito soboonto nyēē lēēl. ¹⁶ Lēyyē, kōōkoochi :Yēyiin kaalyeet biiko tukul choo rubē ng'aleechu ānkōōbēruur. Bichooto ku biikaab Yēyiin chēbo man.

¹⁷ Kunyoo, matakukwiilaataa :chii kung'eetee ra kuwo taay kuuyu āboontē bēēruutook ām bōōrnyuu chēē kyāānyōōru kubo Yēesu.

¹⁸ Mbo ng'eetaabiya, kōōbēruurook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. Kuwuuyiit nyooto.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Ēfēēsēek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule kibo 60 KK. Ki kiriing' :Ēfēēsō nyēē wōō ām yēēmēetaab Eesya nyi /kēēkuurē ra kule Eesya nyēē Mining' ānki mātēēbēēt nyēē wōō nyēbo mung'aareet. Kiibuur :Bāwulō Ēfēēsō nyēē lōō ām ruutoonyii nyēbo sōmōk ankoomuuch kutoow kaniseet nyēē kichokukiiimiit miisin ām wōlooto. Nyēē mā tyaa, /bokēetoow kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk chēē ki lēēkitēch. Barwaani bo Ēfēēsō ku nyēē /kēēmāchē kuyityi kanisoosyek tukul ām Eesya nyoo Mining'. Yoo /kākēēnyōōr barwaani, kumāchāktōōs /kēēsumānchi biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk kiyēē āmu: Makerkey :barwaani bo Ēfēēsō āk bārōnōōkaab Bāwulō chuut kuuyu māwuulyēē ng'aleekaab kānēētiisyō nyēbo lembech nto kāāyimuutēk alak ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Kisirē :Bāwulō barwaani kumāchē kooyeesta keye :soboontaab tāmirmiryēēt nyēbo biikyii chēē makusuman sukung'et kōōnkēt ām kēelto nyēē karaam kiyēē mākyinē icheck :Yēyiin kurubta keye āk kaararaacheet. I-ārōōru :barweet ām kēeli wōlēē kiwuu :chōbutēkaab Yēyiin kurubta keye āk kaararaacheet kumānāātoow kuyey barak āk ng'wēny, kubuntēē kiyēē kiyeyakay ām yoo kibo Kolkoota ānkuwo kuu nyooto ākoy tabantaab kōōrēēt yoo /kiisyēēntooy rōkōs. Iboorchinē :Bāwulō biikyii choo kāsē ng'aleechu kule miitē kuboortōōs :rōkōsto āk kāroomnyēēt nto nyooto ku booryēetaab Buunyoontēēt āk Yēyiin (kur. 6:12). Kuu yoo kēēyēku bōōrto akeenke, /kikēēkuurtoowēēch biirtooyiisyēēt ām booryoonoonyii.

Iboorunēē barwaani kēelwookik chēē teer ām wōlēē wuu :tilyaanateet nyēē mii kwēēnuutaab biikaab Kiriistō āk Mokoryoontēēng'waa. /Kikiiboorunēē kāāburtaab murēnēēt āk koorkēenyii, bōōrto nyēē mētit ku Kiriistō, kōōto nyēē tolochta ku Kiriistō āk alak. Itēryēēchēē kāākiimēēt kule kēēminyē ākookoy ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Ēfēēsō ānkumākyi bērrur

¹ Anii :nyoo Bāwulō nyēē kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Āsirwook lōkōōywēchu akweek biikaab Kiriistō chēbo *kiriinkēētaab Ēfēēsō choo kyōōyēnchi Kāārārōokiintēēt Yēēsu. ² Lēyyē,

kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet ām wōlēē miitē :inee āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Kichōb :Yēyiin /kiiraraach biiko

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. Kukōōnēēch :Yēyiin bērrur ake tukul nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kubununēē Kiriistō. ⁴ Kisimkutooleech :Yēyiin / kumānāākēetoow kōōrēēt kubununēē :Kāārārookiintēēt sukung'eet kēētililiitu nyēē -mākēētinyē miyootyo ake tukul ām taayeenyii. ⁵ Kisimkootiil :Yēyiin ām chamateenyii kule kēēyēku lōkōkyii kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu. Kiyey yooto kuu wōloo kimāktooy nkityōōniin. ⁶ Okany kiitōrōōr Yēyiin kubo bērruroo wōō nyoo kiikurōōbwēēch kubununēē lakwanyii nyoo chāmē :inee. ⁷ Kiikuwālāng'wēēch :Kāārārookiintēēt ām korotiikyii choo kiwasta, nto yooto / kukōōkēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. Chāmēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa! ⁸⁻⁹ Ām chamataani wōō, kiiboorwēēch chōbēēnyii nyēē kiiyeelaat. Kirōōbwēēch kiirnātēēnyii ankuyeyeech kiinkēt kiyēē kimāchē kuyey kubununēē Kiriistō. Kiitiil kuyey kuu nyooto kuuyu kikas :inee nkityōōniin kule ki karaam. ¹⁰ Kiito nyēē kiikuchōb :Yēyiin ku kule Kiriistō :nyēē mākuyis ānkubāw tukuuk tukul chēē mii barak āk ng'wēny yoo kāyityiin :bēsyoōsyēk chēē yēmootiin.

¹¹ / Kisimkeekweyeech ām Kiriistō kēēbooyiitu Yēyiin nyoo ityiichē tukuuk tukul kurubta keey āk wōlēē kikiikusatita āk wōlēē kimāktooy. ¹² Kunyoo, māchāktōōs :acheek Yuutayeech choo kisimkiikēnēē keey chōōnēētaab :Kāārārookiintēēt, kēēsiltooy Yēyiin kubo wōōyinyii. ¹³ Kyōōyēnchi :nkakweek choo kimōōyēku Yuutayeech yoo kyōōnāmē ng'alyoontēētaab manta nyoo irāroochē biich. Yu kābōōyēnchi Kiriistō / keeng'oocheenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo /kikiikēēkuurtoowook /sikiinkētēēnook kule obooyē Yēyiin. ¹⁴ Yu /kikēērōōbwēēch Tāmirmiryēēt, ki kereeryaanteet :nyooto nyēbo nyoo +mākēēnyōōru ām bēsyeēt nyoo / kiityooktēēch acheek choo kēēbooyē Yēyiin. Kēēsiltē Yēyiin kubo wōōyinyii.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Ēfēēsō

¹⁵ Kyaakas kule ōkoosēē keey miisin Mokoryoontēēt Yēesu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō. ¹⁶ Kunyi, kimāākustooy ābirchi Yēyiin kōōnkōy yoo āsoowook. ¹⁷ Āsooyē kibtaman Baaba Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānku kwaaniitaab

Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō kule kukōonook kiirnātēēt ānkung'oon'wook ōnkēt wōlēē wuu :inee. ¹⁸ Āsooyē subak kule kusēw :mētēwookwook sōōnkēt kule ōkēnēē keyy miisin kiyoo kiikukuurtoowook :Yēyiin kule sukurōōbwook āk mbo kule sookas wōlēē tēē :bēurto nyoo kyōōnyōōru :akweek āk biikaab Kiriistō tukul. ¹⁹ Āsooyē mbo subak ōnkēt wōlēē tēē :nyikiisinto nyēbo kāāmuukēywēēk chēē mii kuyēyiisyēē :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek choo kiikiyēnchi inee nyēē māmii :kiyēē /kiuwuuytēē. ²⁰ Kiyēyiisyēē :Yēyiin kāāmuukēywēēchooto, yoo kiing'ēētēē Kiriistō meet ankuyey wokutēbunēē āwunyii bo taay ām kibkōōnkōy kubāytooyiis :tukwaay. ²¹ Bāytooy :Kiriistō chii ake tukul nyēē bāytooyiin ām barak, biiko tukul choo bo kāāmuukēywēēk āk mokorēēnik tukul. Inee :nyēbo kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin kusiir alak ām kōōrooni āk mbo ām kōōrēēt nyoo mākuchō. ²² Kiikōōkoochi :Yēyiin Kiriistō kubāw kiy ake tukul ankuyey inee kuyēk kāāyooong'iintēētaab biikaab Kiriistō. ²³ Biikaab Kiriistō ku bōōrtaab Kiriistō. Inee :nyēē yēyē bōōroo kuchurta ānku inee nyēē yēyē kiy ake tukul kuchurta ām wōlto ake tukul.

2

/Kēērōōbwēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō

¹ Ām taay, kikyōōbēku ōsobchootiin kubo ng'ōōkisto nyēē kyōōboontē, ² yoo kitōōrubē ātēbutēk chēē nāmē keyy āk soboontaab kōōrooni āk mbo chēbo bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch ām wōliin bo barak. Bāytooyiintonoo :nyii mii kuyēyiisyēē choo mākāsyinē Yēyiin. ³ Kikeekerkeeye :nkacheek tukul āk bichooto. Kitōōrtēēch :muchastaab bōōrwoonikyoo ānkikēērubē miisin kāāsōōtēywēēkaab tukuuk chēē miyootēch. Kuu wōlēē wuu :biiko alake, kinyoolchēēch nkacheek kēēnyōōru ng'wooninto nyēē /kimākiing'woonchi bichooto.

⁴ Nteenee kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin ānkuriirēēnēēch kuyitita, ⁵ kukōōnēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō. Ānko sinee kikiikēēbootyē kubo ng'ōōkisto nyēē kikēēboontē, kooraraacheech ām chamateenyii. ⁶ Kiikoong'eteeneech :Yēyiin meet āk Kāārārōōkiintēēt Yēesu ānkōōyoomēēch āk inee sikēēbāytooyiisyē :tukul ām barak, ⁷ sukōōboorunēē yooto ām bēsyoōsyēk choo kwoonii kule chāmēēch miisin nyēē māmii :kiyēē /kiuwuuytēē. Kiiboorwēēch chamataanaa kubununēē

1:20 Yēyuut. 2:32-33 **1:21** Room. 8:38; Kala. 4:8-9; Ēfēēs. 6:12; Kolos. 1:13, 20; 2:9-10, 15, 20 **1:22** Ēfēēs. 1:10; 4:15; 5:23; Kolos. 1:18; 2:19 **1:23** 1Kōōr. 12:27; Ēfēēs. 2:16; 4:4-16, 25; 5:30; Kolos. 1:18; 2:19; 3:15 **2:1** Room. 5:12; Kolos. 2:13 **2:2** 2Kōōr. 4:4; Ēfēēs. 6:12 **2:3** Ēfēēs. 5:6; Kolos. 3:7 **2:4** Room. 8:39 **2:5** Room. 3:24; Kolos. 2:13 **2:6** Ēfēēs. 1:3; Kolos. 2:12; 3:3-4

Kiriistō. ⁸ Yēyiin nkityō :nyēē kiyēyook / kiiraraachaak kubununēē chamateenyii yoo kyōōkoosēē keey inee. Mēēbērē kyōōbirtoochi nkur nteenee kiy :nyoo nyēē kirōōbu :Yēyiin. ⁹ Kunyi, mang'as keey :chii kule /kikiiraraach, kuuyu mēēbērē kibirtoochi kiyoo nkur. ¹⁰ Yēyiin :nyēē kiyeyeech kēēyēku cheechii. Nto kuu yoo kēēyēku cheechii, kumākweēch kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch choo kisimkuchōbwēēch kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu.

Kiichoomnyo :Yēyiin Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek

¹¹ Ōnkēt kule -mōōyēku Yuutayeeek :akweek ām yyootēt. Kuurook :choo /kiimurootānē kule 'chēē -/ mākiimurootānē' (kiy nyēē /kēēyēyēē āwuun buch). ¹² Okas kule kimānōōnkēt Kiriistō yu kibo taay, /ankikiikeekertaak saang' nyēē ki mākoy ōnyōōru bēruurtaab *Isrāyēēl nyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin bi-ikyii. Kikyōōminy kōōroni nyēē māmii :kiyēē tōōkēnēē keey āmōōnkētē Yēyiin. ¹³ Kyōōlōōyēch :akweek ām wōlēē mii :Yēyiin yu kibo taay. Nteenee /kōōkēēkwērwook raat olēēkityi Yēyiin kubununēē korotiikaab Yēesu.

¹⁴ Inee nkityōōniin :nyēē kiyibchi Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek kaalyeet ānkiikōōtuuyo bōrōryōōsyēchooto tukwaay kuyēk kiito akeenke. Kiikubut tōōtēt nyoo kiyibu buunyoontiit. ¹⁵ Yu sukuyeyakay kuu nyooto, kikooyto :Kāārārookiintēēt soboonnyii sukoowaang'tee kiruutyēētaab Yuutayeeek āk mbo mākuutēkaab kiruutyoonoo. Kiyey yooto kiito akeenke kuyēwunēē wōlēē mii :bōrōryōōsyēchooto āyēēnku ānkunoomnyo āk inee nkit. Kiyib kaalyaanaa ām kēēloto. ¹⁶ Yu kāwokumēēchi :Kāārārookiintēēt murtooywoontēt, koowaang'ta yooto buunyoontiit ānkōōchoomnyo bichoo kuyēk kiito akeenke. ¹⁷ Kichō :Kāārārookiintonoo sukuyibwook kaalyeet akweek choo mā Yuutayeeek choo kyōōlōōyēch ām wōlēē mii :Yēyiin ānkuyibchi nkicheek kaalyeet Yuutayeeek choo kilēēkitēē. ¹⁸ Kunyoo, inee :nyēē yēyē :bōrōryōōsyēchuutēchu tukwaay kuyityi Baaba Yēyiin ām Tāmirmiryēēt akeenke.

¹⁹ Kunyi, -mātōōyēku sobooy :akweek choo mā Yuutayeeek. /Kikēētāsyook biikaab Kiriistō ānkēēbooyē :tukul kayta akeenke nyēbo Yēyiin. ²⁰ Okerkeeye kō nyēē /kikeeteech yēbo tiyēywoontēētaab ng'aleekaab *lēbkēēyik āk *wōōrkooyik ku-boonto keey Kāārārookiintēēt Yēesu nyēē tolochta. ²¹ Kiriistō :nyēē tiyē keetiik tukul chēbo kōōto kut kuyēk Kōōtaab Yēyiin.

2:8 Kala. 2:16 **2:9** Room. 3:28; 1Kōōr. 1:31; 2Tēm. 1:9; Tiitō 3:5 **2:11** Room. 2:28-29; Kala. 5:6 **2:12** Room. 9:4; 1Tēēs. 4:13 **2:13** Room. 11:17 **2:13** Ēfēēs. 1:7 **2:14** Yēyuut. 10:36; 1Kōōr. 12:13; Kala. 3:28; Ēfēēs. 2:16; 4:1-6 **2:15** Room. 7:4-6; 2Kōōr. 5:17; Kolos. 2:14 **2:16** 2Kōōr. 5:18; Ēfēēs. 1:23 **2:17** Isa. 57:19; Yēyuut. 2:39 **2:19** Ēfēēs. 3:6 **2:20** Mat. 16:18; Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 3:10-11; Ng'oong'. 21:14 **2:21** 1Kōōr. 3:16

22 / Kēēmii / kēētēektook nkakweek ām Kiriistō ōyēku kōōto wōlēē sukuminyē :Yēyiin ām Tāmirmiryēēt.

3

Kyoomchi :Bāwulō lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek

¹ Ām ng'aleechaata tukul, ākutunkyinē :anii Bāwulō Yēyiin. Āmiitē kāābrātiisyō kuuyu kyāā-āmwook akweek choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keyy āk Kāārārookiintēēt Yēesu. ² Kyookas kule king'oobwoo :Yēyiin ā-āmwook lōkōōywēchu kāroomēch bo chamateenyii. ³⁻⁴ King'oong'woo lōkōōywēchoo kiiyēelootiin. Yoo koosuman ng'aleechu kāāsirwook ām nwookinto, +mōōnkēt tukuuk choo kiiyēelootiin choo ānkētē :anii kurubta keyy āk Kāārārookiintēēt. ⁵ Ng'ālyoo :nyoo nyēē / kimānāākiiboorchī biiko bēsyēēt ake kuu yoo kāākōōboorchī :Yēyiin *lēbkēēyikyīi chēē /kiitāboonchi āk *wōōrkooyikyīi kubununēē Tāmirmiryēēt. ⁶ Ng'ālyoontoonoo kiiyeelaat ku kule, mākurōōbchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeek kiy kuu yoo kirōōbchinē choo Yuutayeek. Kāākunoomnyo :icheek tukul kuyēk kiito akeenke ānkumākunyōōr kiyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biiko kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kāārārookiintēēt Yēesu.

⁷ Kikōōno :Yēyiin ayey yiisyooni bo āntooyiisyēētaab lōkōōywēchoo kāroomēch kurubta keyy āk bērunyīi nyēē kirōōbwoo ām kāāmuukēywēkyīi. ⁸ Ānkoo ābooyē sinee ng'wēny miisin ām biikaab Kiriistō tukul, / kikeērōōbwoo kiyoo kule ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keyy āk bāytit nyēē mātēē nyi nyēē boonto :Kāārārookiintēēt. ⁹ Māchāktōōs āboorchī chii ake tukul ng'aleechaa kiiyēelootiin kuchakee /kikeeyey kōōrēēt. Kiiyeel :Yēyiin nyoo kiyēyē kiy ake tukul chōbēēnyīi ākoy bēsyēēt nyēē ¹⁰ kēēboorchī bāytooyik āk choo bo kāāmuukēywēēk ām kōōrēēt barak kiirnātēēnyīi nyēē tinyē komoswookik chēē tēerchiintōōs. Kimāchē :Yēyiin kōōboorunēē kiirnātoonoo wōlēē miī :biikyīi. ¹¹ Kikiikuchōb :Yēyiin ng'aleechaa kumanaayey kōōrēēt. Nto yityo chokootyīich kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo. ¹² Yoo kiikoosēē keyy Kāārārookiintooni, kiityookootiin kubo inee kēēyityi Yēyiin nyēē māmii :tōsōōsyo ake tukul. ¹³ Kunyoo, āmwoowok kule -mookany kubēk :moonikwook ām kiyēē ānyālilēē kubo akweek, kuuyu kiyēyākiis :ng'aleechaa /sikēēyibwook lēbkēēyyēēt.

2:22 1Kōōr. 3:17; 1Bēt. 2:5   3:1 2Kōōr. 11:23; Ēfēēs. 4:1; 6:20; Filib. 1:7, 12; Kolos. 4:18; Filēm. 1, 9   3:2 Room. 1:5   3:3-4 Kala. 1:12   3:6 Room. 16:25-26; Ēfēēs. 2:14, 18-19; Kolos. 1:26-27   3:8 1Kōōr. 15:9-10   3:12 Ibu. 10:19   3:13 Kolos. 1:24

Kisoochi :Bāwulō biikaab Ēfēēsō

14 Ām ng'aleechaa tukul, ākutunkyinē Baaba Yēyiin. 15 Inee :nyoo ibooru wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :sikiintō āk lōkōkyii ānku ām wōliin bo kibkōōnkōy nto ng'wēny. 16 Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kōōtitiirēēnook kāāmuukēywēēkyii kubununēē Tāmirmiryēēnyii nyoo mii āriing'woong'. 17 Āsooyē kule otēbtooy Kāārārōokiintēēt ākookoy :akweek choo ōkoosēē keey inee. Kuchutitēēnook :chamateet 18 soomuuch :akweek ākoo biikaab Kiriistō tukul ōnkēt kule chāmēēch :Kāārārōokiintēēt miisin ānku tēē :chamataanaa wōli āk wōliin 19 ānkōōnkēt mbo subak kule kēēytēē :chamataani wōlēē kēēkāstooy. /Kiinyiitwook chamataanaa bo Yēyiin kuyem.

20 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo kōōnu kukeeytee chēē kākēēsoom nto mbo chēē kiisōōtyinē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkyii choo mii kuyēyē yiisyēēt ām wōlēē kēēmītē. 21 Kutōrōriit :Yēyiin kēnyiiis āk kēnyiiis ām wōlēē mii :biikyii kubo Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Kuwuuyiit nyooto.

4*Noomnyēēt ām bōōrtaab Kiriistō*

1 Āmwoowook :anii nyoo arataat kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt kule ōbuur ām soboonto nyēē chuulaat nyoo kikuurchook :Yēyiin. 2 Ōyibē keey ng'wēny kutukul ānkōōntustōōsii. Ōmuytoochinē ng'al ānkōōchoomtōōsii. 3 Osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule kōōriib noomnyēēt nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt āk kaalyeet nyoo ituuyook. 4 Akeenke :bōōrnyoo anku akeenke :nkinee Tāmirmiryēēt kuu yoo /kikēēkuurchēēch kiikēnēē keey kiito akeenke. 5 Akeenke :Mokoryoontēēt, akeenke :manta anku akeenke :batisaneet. 6 Akeenke :Yēyiin nyoo kwaaniitaab biikaab Kiriistō tukul. Bāytooy tukul, yēyiisyēē tukul ānkumiitē āriitaab tukul.

7 Kirōōbchi :Kāārārōokiintēēt chii ake tukul ām acheek yiisyēēt kurubta keey āk wōlēē wuu :chii. 8 Kiyooto :nyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule:

“Kiwēeto kibратиisyek barak,

ānkurōōbchi biiko tuwēnuutēk.”†

9 Ibooru nee :ng'aleechu: “Kiwo barak?” Ibooru kule kirēk kurook wōlēēb ng'wēny. 10 Nyooto kirēku, ku inee mbo subak :nyoo kiwēētii barak kut wokoong'irta sukootyiichakay :kiy ake tukul ām kōōrēēt. 11 Inee :nyooto kiyey biiko alak kuyēk *lēbkēēyik, kuyēk :alake *wōōrkooyik, kuyēk :alake āmtooyik,

3:17 Ēfēēs. 5:2; Kolos. 2:7   3:19 Kolos. 2:2   3:19 2Kōōr. 5:14; Ēfēēs. 5:2
4:1 Ēfēēs. 3:1   4:2 Kolos. 3:12-13   4:3 Ēfēēs. 2:14-16; Kolos. 3:14-15   4:4
Ēfēēs. 1:23; 2:18   4:5 Yoowa. 10:16; 1Kōōr. 8:6   4:6 Yēyuut. 17:28; 1Kōōr. 12:6
4:7 1Kōōr. 12:11   † 4:8 Tyēēn. 68:18   4:9 Yoowa. 3:13

kuyēk :alake ākiikaab biikaab Kiriistō nto alak kuyēk kāānēētik.
 12 Kiyey kuu nyooto sukuchōb :bichoo biikaab Kiriistō kuyey
 yiisyēēt kōōtitiir bōōrtaab Kiriistō 13 ākoy kēēnoomnyē :tukul
 ām kiyēē kēēchāmtooy ānkiinkēt Lakwataab Yēyiin kuchurta.
 Yooto kēēkich ankeechurte kutukul ām Kiriistō.

14 Yooto, mēebērē tākēēng'ārng'ārēch ām ng'ālyoontēēt /
 āmākēēwēēchwēēchēēch kēēyēēlchi komosta nyi nto nyiin
 kubo wusōōnēētaab kāānēētiisyēēt ake tukul nyēbo biich
 chēē ng'oomōōt chēē ibērbēērē biich ānkukēntooy biich.
 15 Nteenee, okany kēēkich ām tukuuk tukul keekerkeyiitu
 Kāārārookiintēēt nyoo kāāyyoong'iintēēnyoo, kēēmwooyē ng'al
 chēbo manta ām chamateet. 16 Inee :nyēē inoomtōōs ko-
 moswookikaab bōōrto kuyēk kiito akeenke kutoorētē keye
 :tukul. Yoo kayey :komosta ake tukul ām komoswookichoo
 yiisyēēnyii, kunērē :bōōrtaab Kāārārookiintēēt tukul ām chama-
 teet.

Onam ātēbuutēk chēē leelach

17 Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Āmwoowook ām
 kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule -mōōminy kuu
 wōloo ming'tooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin choo tinyē
 kāāsōōtēywēēk chēē māyēētyēēchinē kiy. 18 Miitē :bichoo
 mēēnān ām wōlēē isōōtitooy / ankikiitabaanee wōlēē mii
 :soboonto nyoo kōōnu :Yēyiin. -Mēēnkētē :icheek kiy kuuyu
 kiyoomcho :mētēwoy. 19 Kimēētākusobchootiin :mētēwookwaa.
 Kiikwoosyi keye sikornateet ānkōōwutootēē keye kuyēyē ng'al
 alak tukul chēē mā tiliilēch.

20 Māwuu nyoo :mākuutyēētaab Kiriistō nyoo /kikiineetaak.
 21 Miitē :manta wōlēē mii :Yēēsu ānkōōnkētē :akweek inee.
 /Kiikiineetaak 22 otayee keye ātēbuutēchoo kibo taay choo
 kitōōrchook :muchas choo kimii wokwooroontook. 23 /Kiiki-
 ineetaak mbo subak oweeksee kāāsōōtēywēēchoo kibo taay
 ankoorub kēēltaab Tāmirmiryēēt 24 ankoonam ātēbuutēk chēē
 leelach. /Kikeeyeyaak okerkeyiitu Yēyiin ōkārāmiitu kuchurta
 ānkōōtiliilitu kurubta keye āk manta.

25 Kunyi, ōmētē ng'wiinyaneet ānkōōmwoochinē chii ake
 tukul ng'al chēbo manta. Kēēbooyē :tukul bōōrto akeenke.
 26 -Mookany kutōōrchook :siirmōōyto ng'ōōkisto, āmānyēē :chii
 kwiimēn.† 27 -Mōōkoochi Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto mbo
 kisich. 28 -Mātākuchōōrso :chii nyoo kō chōōriin, nteenee
 māchāktōōs kucheeng' yiisyēēt sukung'et kunyōōr kiy nyēē
 kābchēchiin āk choo nyālilootiin.

²⁹ -Mōōng'āloolē ng'al chēbo āwēēsyo. Ōng'āloolē ng'al chēē ititiirē biiko alak yoo kābotyi :kiy, sukung'eet kōōbēruurākiis :choo yēbchinē yiit. ³⁰ -Mooyey kunyēer :Tāmirmiryēēt nyoo kikōōnook :Yēyiin / sikiinkētēēnook kule ōyēku cheechii, ng'ālyoo nyēē ibooru kule mii :bēsyeēt nyēē makooraraachaak :inee kutukul. ³¹ -Mookany kung'woonchook :ng'ala. Otayee keey siirmōōyoontiit. -Mōōnyēeru, āmōōyēyē wōōrōōr, āmōōng'ōōmē keey. Ōmētē ng'al alak tukul chēē miyootēch. ³² Ōtānkāsē kityō, ōriirēē alak ānkōōnyōōchinē keey kaat kuu yoo kiikunyōōwook :Yēyiin kaat kubununēē Kāārārookiintēēt.

5

¹ Āmwoowook kule ōtēbchēē kuu wōloo wuunto :Yēyiin, kuuyu ōyēku lōkōkyii chēē chāmootiin ² ānkōōminyē nyēē ōchoomtōōsii kuu yoo kichameech :Kāārārookiintēēt. Kichameech kut kōōkooyto soboonnyii kubo acheek kuu kiy nyēē boong'u nyēē anyiny nyēē /kākēēbēelchinēē Yēyiin kōrōsēek.

³ Māmāchāktōōs kutookunēēnook :ng'ala chēē rubtooy keey āk martaayeet nto orub kēēlwookik alak chēē mā tiliilēch nto mbo oyeyaate mooyēētyoontiit. Ng'al :choo chēē mā kāroomēch ām wōlēē miitē :biikaab Kiriistō choo tiliilēch. ⁴ Nto mbo subak, māmāchāktōōs / kēēng'āloolē ng'al chēē miyootēch, ng'al chēbo bēērbēēryō nto /kēēyēyē chiiran nyēē mā karaam. Nteenee kiyēē māchāktōōs kukēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁵ Ōrōōtootē ng'aleechu: -Mēēmuuchē :mārtooyiintō, nto ku chii nyēē mā tiliil nto ku nyēē chēēmooyēētyoo kunyōōr ātēbto ām bāytooyiisyēētaab Kiriistō āk nyēbo Yēyiin. Mooyēētyoontiit ku kēēlto ake nyēē kutunkyinēē :biiko tukuuk alak yoo kātākutunkyinē Yēyiin.

⁶ -Mookany kooberbeereenaak :chii ng'al chēē māmii yēēt :kiy. Yēyē :ng'aleechaa kunyēer :Yēyiin ānkōōng'woonchi biiko choo -mēēywēyē inee. ⁷ Kunyoo, osatee keey biich chēē wuu choo.

⁸ Kyōōmiitē mēēnān yu kibo taay, nteenee ! kōōnyōōru lēbkēēyyēēt ām Mokoryoontēēt. Ōminy ōyēku lōkōkaab lēbkēēyyēēt, ⁹ kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yibu boorātēēt ake tukul nyēbo karaamateet, churtaayeet āk manta. ¹⁰ Osyem okas kiyēē ing'erēēchē Mokoryoontēēt. ¹¹ -Mōōwutēē keey ng'al chēbo mēēnān chēē mākōōnu kiy, nteenee ōsyooru kuruuyo saang'. ¹² Bo muyāt / keetwech ng'ālyoo nyēē

4:29 Ēfēēs. 5:4; Kolos. 4:6; Yāāk. 3:10   **4:30** Isa. 63:10; 2Kōōr. 1:22; Ēfēēs. 1:13
4:32 Mat. 6:14-15; 18:22-35; Kolos. 3:13   **5:1** Mat. 5:45, 48; Yoowa. 1:12   **5:2**
 Kala. 6:10; 1:4; Ēfēēs. 3:17-19; 4:15-16; Filib. 2:2; Kolos. 2:2; 3:14   **5:4** Ēfēēs. 4:29
5:5 Kala. 5:19-21   **5:6** Room. 1:18; Ēfēēs. 2:3; Kolos. 3:6   **5:8** Yoowa. 8:12;
 Yēyuut. 26:18; Kolos. 3:7   **5:9** Kala. 5:22-23

yēyē wung'aan :biiko choo mākāsyinē Yēyiin. ¹³ Nteenee kiy ake tukul nyoo keekweny :lēbkēyyēēt kutooku, ¹⁴ kuuyu lēbkēyyēēt :nyēē yēyē kiy ake tukul kutook. Ng'alyoontoonoo :nyoo yēyē /kēēmwooy kule,
 “Ng'eet, wē, chēēbrwooniin,
 ankiing'eetee meet!

Yooto, mākōōluuchiing' :Kiriistō.”

¹⁵ Ōriib keey miisin ām wōlēē ōming'tooy. -Mōōminyē ām kēēlto nyēbo bēērbēēryo, nteenee ōng'oomekiitu. ¹⁶ Ōyēyiisyēē bārooyin ake tukul kuyem kuuyu tinyē :bēsyōōsyēchu rōkōs. ¹⁷ Kunyoo, -mōōkwertē keey, nteenee ōnkēt kiyēē mächē :Mokoryoontēēt. ¹⁸ Otayee keey bōōkitēēt kuuyu āroontook. Yēē kātāwuu nyooto, okany /kiinyiitwook Tāmirmiryēetaab Yēyiin. ¹⁹ Yooto, +mōōtyēēnē tyēēnwookik chēē tēērchiintōōs ōsiltooy Yēyiin. Ōtyēēnchinē Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke ²⁰ ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo kiy ake tukul ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

Wōlēē mächāktōōs kōōbuurtooy :biich chēē kiikoomut keey

²¹ Ōywēyē keey nto yooto, kukōōyibchi Kiriistō koonyit. ²² Mächāktōōs kōōywēyē :kooruuk saanikwaa kuu wōloo iywēytooy Kiriistō, ²³ kuuyu saanteet :nyēē bāwu koorkēēt kuu yoo bāwu :Kiriistō kaniseet kumukuul nyoo bōōrnyii ānku inee :Kāārārookiintēēt. ²⁴ Kuu wōloo iywēytooy :kaniseet Kiriistō, mächāktōōs kōōywēyē :koorko saanteenyii.

²⁵ Nto nkinyiing' saanteet, mächāktōōs ichāmē koorkēēng'uung' kuu yoo kicham :Kāārārookiintēēt kaniseet kut kōōkooyto soboonnyii ²⁶ sukōōtiliilēē :kanisaanaa kubununēē ng'alyoontēēetaab Yēyiin.* ²⁷ Kiikooyto soboonoto sukuchōbchi keey kaniseet nyēbo lēbkēyyo, nyēē mātinyē tisyā, mā maasaat nto kutinyē miyootyo ake tukul. ²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, mächāktōōs :saannyāa ake tukul kuchāmē koorkēēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Murēn ake tukul nyoo chāmē koorkēēnyii kuchāmē keey nkit. ²⁹ Māmii :chii bēsyēēt ake nyēē kiikutay keey, nteenee bāyē bōōrnyii ānkuriibē kuu wōloo yēytoochintooy :Kiriistō biikyii, ³⁰ kuuyu acheek :chēē kēyēyē bōōrtaab Kiriistō. ³¹ Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyoo kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab

5:14 Room. 13:11-12   **5:16** Kolos. 4:5   **5:18** Room. 13:13   **5:20** Kolos. 3:16-17   **5:21** 1Bēt. 5:5   **5:23** 1Kōōr. 11:3; Ēfēes. 1:22-23   **5:24** Kolos. 3:18; Tiitō 2:3-5; 1Bēt. 3:1-6   **5:25** Kala. 1:4   * **5:26** Imuuchē :Bāwulō kung'āloolēē saakweetaab kooyēy nyēbo Yuutayeek nyēē kimākyinē kule /kiiwuun kōōkōōnnyoontēēt /ānkiilookyi sirook chēē kāroorānēch /kumānāākiimutyi saanteet.   **5:26** 1Kōōr. 6:11; Tiitō 3:5; Ibu. 10:22; 1Bēt. 3:21   **5:27** 2Kōōr. 11:2; Ēfēes. 1:4; Filib. 1:10; Kolos. 1:22   **5:30** Ēfēes. 1:23

kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.”† ³² Mii :manta nyēē wōō miisin nyēē iyeelaat nyēē ibooru :siruutēchu ānkung'āloolēē Kiriistō āk biikaab Kiriistō. ³³ Kunyoo, māchāktōōs :nkinee chii ām akweek kuchāmē koorkēēnyii kuu wōloo chāmtooy keey ānkumākyinē mbo :nkinee koorko kōōywēyē saanteenyii.

6

Kāāburtaab lēēkōōk āk sikiikwaa
(Kolosaayeeek 3:20-22)

¹ Nto akweek lēēkōōk, māchāktōōs ōywēyē sikiikwook, kuyu ng'ālyoo :nyoo nyēē mākwook :Yēyiin. ² Mwooyē :siruutēk kule, “Iywey kōōn āk koomēt.”† Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo taay nyēē kikuurto :Yēyiin ³ kumwooyē kule, “Siiminy nyēē karaam ām kōōrēēt ākoy kooliloon.”† ⁴ Nto akweek sikiik, māmāchāktōōs ōwusē lōkōkwook kut bokwoowēsiiitu, nteenee ōnēētē ātēbuutēk chēē rubtooy keey āk Mokoryoontēēt.

Kāāburtaab motwoorik āk mokorēēnikwaa
(Kolosaayeeek 3:23–4:1)

⁵ Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikaab kōōroni. Ōywēyē ām mooyēēt akeenke kuu wōloo ōywēytooy Kiriistō. ⁶ -Mōōywēyē sōō baateey kule sukuchamaak yoo kakasaak, nteenee ōywēyē kuu wōloo ōywēytooy Kiriistō, ōyēyē ām moonikwook kiyēē māchē :Yēyiin. ⁷ Ōyēyiisyē ām mooyēēt akeenke wuu nyēē ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyoonoo āmēēbērē kule ōyēchinē biiko. ⁸ Ōnkēt kule mākutuwen :Yēyiin chii ake tukul ām kāroomnyo ake tukul nyēē kayey ānku motwooriin :chiichoo nto bāwu keey.

⁹ Nto nkakweek mokorēēnik, māchāktōōs ōnāmē motwoorikwook ām kēelto nyēē karaam. -Mōōlyōōlchinē kuyu ōnkētē kule nyoo Mokoryoontēēng'waa icheek ku Mokoryoontēēng'woong' nkakweek :nyooto ānku inee :nyoo miitē kibkōōnkōy. Māchāmē :inee chiito ake kusiir ake.

Booryēēt kubo soboontaab Tāmirmiryēēt

¹⁰ Ng'ālyoontēēt nyēē āwoong'tēē ku kule, ōnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin nyoo boonto kāāmuukēywēēk. ¹¹ Onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin sukung'eet oyeetee keey ām wōlēē mii kēntooyiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt. ¹² Mābo :booryoonoo kule / kiitaata koroti. Nteenee kēemiitē kēēbooryēē bāytooyik, kāāntōōyik alak chēbo

† **5:31** Toowu. 2:24   **5:32** Ng'oong'. 19:7   **5:33** Kolos. 3:19; Tiitō 2:6; 1Bēt. 3:7
6:1 Kolos. 3:20   † **6:2** Chuy. 20:12   † **6:3** Kiruutēk 5:16   **6:3** Kiruu. 5:16
6:4 Kolos. 3:21   **6:6** 1Kōōr. 7:22   **6:8** Kolos. 3:22-25; 1Tēm. 6:1-2; Tiitō 2:9-10;
1Bēt. 2:18-21   **6:8** 2Kōōr. 5:10   **6:9** Kolos. 4:1; Yāāk. 2:1   **6:10** 1Kōōr. 16:13
6:11 Yāāk. 4:7

kāamuukēywēek, kāāyyoong'ikaab kōōroonēeb mēēnān āk nkuruukaab tāmirmirook chēē miyootēch ām kōōrēēt barak. ¹³ Kunyoo, onam kariikaab booryēet chēbo Yēyiin kuyem, sōōyēetu yoo yitu :bēsyoonoo bo rōkōs nyoo chōōnii, si yoo ! koo-am booryēet, kumāchāktōōs tōōtitirootiin. ¹⁴ Ōchōb keey ōyēku biich chēē ōmwooyē ng'al chēbo man, kuu yoo rātē keey :chii nyēbo lukēet yoo māchē kuwo booryēet. Oluumee keey churtaayeet sōōriibēē keey kuu yoo iluumēē keey :chii karneet wōlēēb teket yoo wēētii booryo. ¹⁵ Oluumee keey mbo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo yibu kaalyeet sukung'eeet ōyyoong'unēē yooto kuu yoo iluumēē keey :chii kwēyōōn kērēēnkōōy. ¹⁶ Nto subak, onam kaakaaseet kuyēk loong'eeet nyēē ōyēētēē keey ām kootyēk tukul choo bo ng'woonēēt choo mwooku :Kibrōkōsyoontēet kuu yoo yēētēē keey :chii loong'eeet ām booryo. ¹⁷ Ōriibē mētewookwook sōōsōōtē kurubta keey wōlēē kiiraraaktaak :Kāārārookiintēēt kuu yoo ilochē :chii nyēbo lukēet kuutwēēt sukukērēktēē mētinyii. Onam ng'ālyoontēētaab Yēyiin sōō-āmēē booryēet kuu yoo nāmē :chii chōōkiit yoo wēētii booryo. ¹⁸ Ōyēyē ng'aleechu tukul ōsooyē Yēyiin kuyēetyēēchook. Ōsooyē kibtaman ām Tāmirmiryēēt. Ām ng'ālyoontooni, kumāchāktōōs ōchōbē keey -mookany kubēk :moonik. Ōsoochinē biikaab Kiriistō tukul ākookoy.

¹⁹ Ōsoowoo nkaniī ānyōōru ng'aleek chēē āmwooyē sāābooru nyēē māmii :muyāt, kiyēē iyeelaat kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch. ²⁰ Arataat :anii kuuyu āyēku kiiyookiīn nyēē ā-āmtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Osaay kule āmwoowu ng'aleechaa nyēē māmii :muyāt kuu wōloo māchāktōōs amwaayte.

Chameetaab keey

²¹⁻²² Āmiitē āyooku Tukiikō kuchō wōloo ōmiitē. Ng'eetaabiya :inee nyēē chamaat ānku nyēē / kiikoosēē keey kubo yi-isyēētaab Mokoryoontēet. Mākumwoowook lōkōōywēk tukul chēē rubtooy keey āk anii sōōnkēt :nkakweek wōlēē āwuuyē :anii āk kiyēē āyēyē ānkumwoowook wōlēē kēewuuyē :acheek tukul ānkōōtitirook.

²³ Ōtēbtē :akweek mbo ng'eetaabiya kaalyeet. Kuyēetyēēchook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēet Yēesu Kiriistō sōōchoomtōōsii ānkōōkoosēē keey inee. ²⁴ Kōōbēruurākiis :biiko tukul choo chāmē Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō ām chamateet nyēē mābēku.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filibiik

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma (kasee Yēyuuṭēk 28:16 āk chēē rubē.) / Kiisōōtyinē kule ki kēnyiitaab 61 KK. Kimāchē :Bāwulō kubirchi chōōrōōnuutēkyii kōōnkōy ām Filiibi kubo toorētēētaab beesaanik chēē / kikiiyookyinē inee.

Kiyēē mii āriit: Toowunēē :Bāwulō ām barwaani kubirchinē kaniseet kōōnkōy ānkumwooy wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Rooma. Kiyēyiyisyyēē bārooyinooto kōōkiimēē kaniseetaab Filiibi kukiilchi kāāyēnēēng'waa ānkoo kumiitē :wusiisyyēt āk kāāyimuutēk alak. Mwoochinē kusatee keey ng'al chēbo muchas, kusyeem kuyibē keey ng'wēny ānkunoomnyo. Isōōtyinē icheck kule / kiirāroochē yoo kēēyēnchi Kiriistō āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēkaab Yuutayeek.

Kiyēē āmu: Ibooru :Bāwulō ām barwaani tiinyē soboonnyii, ng'erekweek kubo kule kiikōōyēnchi :inee Kiriistō ānkoo kurataat āmēēnkētē kiyēē makuyeyakay ām taay. Yoo ākoo /tākēēchāmchinē tākusob, makung'erech kubo chamateetaab Yēyiin. Nto yēē ākoo makume, mākwoomchi :yēēmootēt wokuming'to keey Yēesu ām barak. Kanyoo acheek choo kiikiyēnchi Kiriistō :wōliin bo barak (kur. 3:20), kunyoo, kiimuuchē kēēmuytoochi nyāliluutēk ām kōōrētēt kēētinyē bāybooyyēt āk nyikanateet.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Filiibi ānkumākyi bērur

¹ Anii :nyoo Bāwulō, āboontē keey Tēmētēēwō kēēyēchinē Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyyēt. Āsirwook biikaab Yēesu Kiriistō ām Filiibi, kāāntōōyik āk toorētik. ² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontētēt Yēesu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Filiibi

³ Yoo āsōōtook, ābirchinē ākookoy Yēyiintēēnyuu kōōnkōy. ⁴ Yoo āsoowook akweek tukul, āsooyē ām ng'erekweek, ⁵ kuuyu kikēēyēētyēēchinoonu keey ām yiisyooni bo lōkōōywēk chēē kāroomēch kuchakee bēsyoonoo kyōōnyōōru ng'aleechu ākoy kura. ⁶ Āchāmtooy kule makutas taay kōōtitiurook :Yēyiin nyoo kitoowu yiisyyēt nyēē karaam ām wōlēē ōmiitē. Yēyē kuu nyooto ākoy yoo /kaakiiwaang'ta yiisyoono ām bēsyoonoo iyēēwu :Yēesu Kiriistō. ⁷ Misyoo āsōōtook kuu nyooto, kunyoo ōboontēēnoo mooyēt. Kyōōtiyoo yooto āyēchinē Yēyiin

yiisyēēt ānkoo mbo yoo kyaarataat ām nyōrōōrōōnik nto yoo kyāākiiimē ānkāā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch. ⁸ Inkēt :Yēyiin kule āmchoo anii :yēēmootētēē akweek tukul ām chama-teetaab Yēesu Kiriistō.

⁹ Āsoowook kule kuner :chamateeng'woong' miisin ōnyōōru kiirnātēētaab Yēyiin ānkōōrōōtootē ng'aleek kāroomin ¹⁰ soomuuch okwey kiyēē karaam ānkōōtililitu bēsyoonoo itiiē :Kiriistō ng'aleek. ¹¹ Āsoowook ōyēyē ākookoy tukuuk chēē churtootiin kubununēē :Yēesu Kiriistō / sikiitōrōōr / ankiikaasta Yēyiin.

O-am booryēēt kubo Kiriistō

¹² Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āmwoowook kule kiyēē kiyeyakay ām wōlēē āmiitē kōōkuyēētyēēchi kutas taay :lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹³ Inkētē mbo raat :riibiik tukul chēbo kaytaab bāytooyiintēētaab Rooma āk biiko alak tukul kule arataat :anii kuuyu āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. ¹⁴ Nto subak, kookuyey :rātiisyēēnyuu kunyōōr mooyēēt :mbo ng'eetaabiya chēē chaang' ām Mokoryoontēt kwaamta lōkōōywēkaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin āmēywyē.

¹⁵ Man sinee mii :biiko alake chēē āmu lōkōōywēchoo bo Kiri-istō ām tuuyintaab moo ānkukwiiloo, nteenee mii :alake chēē āmu lōkōōywēchoo ām mooyēēt nyēē karaam. ¹⁶ Yēyē :icheek ng'aleechu kubo chamateet kuuyu inkētē kule kikwērwoo :Yēyiin wōli sukung'eet ayeet lōkōōywēkyii. ¹⁷ Māng'ālōolēē :bichooto kābo taay Kiriistō ām mooyēēt nyēē lēēl, nteenee ng'ālōolēē kubo tuuyintaab moo. Isōōtē kule nto /kēētāysi / kēēwuso yoo tāāmiitē wōlēēb kāābrātiisyō. ¹⁸ Nteenee mā :kiy! Ang'erechaat kule /kyoomtooy Kiriistō ām keel ake tukul. Yoo āmtooy :alake kōōsōōtē nyēē miyaat, kwoomtootooy :alake kōōsōōtē nyēē karaam.

¹⁹ Ātāsē taay āng'ērēchē ānkētē kule +/ makiityaaktaa / ānkēēsārwoo, kuu yoo ōsoowoo ānkuyēētyēēchoo :Tāmiriryēētaab Yēesu Kiriistō. ²⁰ Ākēnēē keey ānkāāyyoong'unēē kiito akeenke kule mākooy āmuy āyēchi Kiriistō yiisyēēt. Nteenee +māākiil raawuut kuu kwaak sātōrōōrē Kiriistō ām wōlēē ābuurtooy yoo tāāsoboot nto yoo kaameey. ²¹ Soboonyuu ku Kiriistō ānku kaykay mbo yoo kaameey. ²² Yoo tāāsoboot tāku kāroomēch :tukuuk chēē tookunēēnoo āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. Kunyoo botwoo kule nee :nyēē +maakwey. ²³ Mii :ng'ala āyēēnku yu. Ākāykooyē āwēēchi keey wōlēē mii :Kiriistō bokiibuurtē

keyy tukwaay kuuyu kiy :nyoo nyēē karaam miisin,
 24 nteenee kaykay ām wōlēē ōmiitē :akweek yoo āsoboot
 :anii. 25 Kunyoo kāānkēt kule māchāktōōs tākiibuurtē keyy āk
 akweek kōōroni sāāyēētyēēchook ong'erech ānkōōkiilchē
 ām kaakaaseeng'woong'. 26 Yoo kāāruutoochook subak,
 +moong'erech kubo kiyēē yēyē :Yēesu Kiriistō kubuntēēnoo
 anii.

27 Māchāksē kityō ōbuurē kuu yoo mwooyē :lōkōōywēkaab
 Kiriistō, si yoo kachaakasaak nto kamachaakasaak, +māānkēt
 kule ōkiilchinē kiy akeenke ānkōōwuulyēē :tukul lōkōōywēkaab
 Kiriistō 28 āmōōmuyēē buunikwook. Yoo kakas :kwiilōōtichoo
 wōlēē ōyēnchintooy Yēyiin, mākōōboor :yooto kule kōōkubootyo
 :icheek /ankiiraraachaak akweek. Yēyiin nkit :nyēē kiikuchōb
 kuu nyooto. 29 Mēēbērē /kiikēēchāmwook sōō kule okaasee
 keyy baateey Kiriistō, nteenee /kiikēēchāmwook kule /ki-
 inyāliilook kubo inee. 30 Ōmiitē :nkakweek ō-āmē booryoonoo
 kyōōkāsē ā-āmē :anii ānkutāā-āmē kura.

2

Ōyibē keyy ng'wēny kuu Yēesu

1 Ara, /kiikiimē keyy ām Kiriistō? Ara, /kiititiirē keyy ām
 chamateenyii? Ara, /kēēsinēnē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin?
 Ara, /kēēriirēē keyy ānkēēkāsyinē keyy kiisayta? 2 Yoo
 wuu nyooto, ong'ereechaa miisin ōkāsyiintōōsii, ōchoomtōōsii
 ānkōōyēku akeenke ām moonikwook āk kāāsōōtēywēēkwook.
 3-Mōōmākyinē keyy tukuuk nkit, nto ōkāsē keyy buch, nteenee
 ōyibē keyy ng'wēny ānkōōyibē alak kule kāroomēch kusiir ak-
 week. 4-Mōōkāsē baateey kiyēē ōmāchē :akweek nkit, nteenee
 ōkāsē :nkinee kiyēē māchē :biiko alake.

5 Māchāktōōs ōkāsē kiy kuu wōloo kāstooy :Kāārārookiintēēt
 Yēesu. 6 Kiwuu :inee Yēyiin, āmēēbērē kiisoot kule kisāsu
 kāāmuukēywēēchoo sukukerkeyiit Yēyiin. 7 Ānkoo kuwuu
 nyooto, kibakaakta kāāmuukēywēēchooto ankucham kuyēk
 motwooriin. 8 Nto yu ki chii, kiyibē keyy ng'wēny kukoonyitē
 Yēyiin ankucham mbo kumēēchi murtooywoontēēt. 9 Kuniyī,
 kiitōrōōr :Yēyiin Yēesu ānkōōkoochi kaayneet nyēē wōō
 miisin kubiiir kaayna ake tukul. 10 Kunyoo, mākukutuny
 :chii ake tukul nyoo mii barak, nyoo mii ng'wēny āk
 nyoo mii *kāābkwōombiich kukoonyitē kaayneetaab

1:23 2Kōōr. 5:8-9 1:27 Kolos. 1:10; 1Tēēs. 2:12; 4:1, 7 1:30 Yēyuut. 16:19-40
 2:2 1Kōōr. 1:10-11; Ēfēēs. 5:2 2:3 Room. 12:10; Kala. 5:26 2:4 1Kōōr. 10:24
 2:5 Yoowa. 13:15; Room. 15:5; 1Bēt. 2:21 2:6 Yoowa. 1:1-2; 17:5; Ibu. 1:3
 2:7 Yoowa. 1:14; 2Kōōr. 8:9 2:8 Ibu. 5:8; 12:2 2:9 Yēyuut. 2:33; Ēfēēs. 1:21;
 Ibu. 1:4

Yēesu ¹¹ ānkumwooyē :chii ake tukul kule Yēesu Kiriistō :Mokoryoontēēt, /sikiitōrōōr Baaba Yēyiin.

Ōbooru kule ōywēyē Yēyiin

¹² Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, yoo kōkēēboontē keey kwaak, kwōōkoonyitoo miisin. Kunyoo ānkoo ālōō raat ām wōlēē ōmiitē, ōywēyiisyē miisin kusiir yoo kōbo taay ānkōōyēyē tukuuk chēē ibooru kule /kookiiraraachaak. ¹³ Ōnkētē kule imuuchē :Yēyiin kuyēētyēēchook yoo ōmāchē oyey kiyēē māchē :inee ānkōōyēyē kiyooto.

¹⁴ Ōyēyē kiy ake tukul nyēē -mōōng'unyng'uunyē nto ōkwiilē keey. ¹⁵ Yooto +mōōyēku biich chēē ōbēērē keey ānkōōtililiitu kuu lōkōkaab Yēyiin chēē mātinyē lēēlis ām kōōrooni bo chukurāt āk biich chēē moosootiin. Olekecheech kuu kookeel ¹⁶ ānkōōkiilchi lōkōōywēkaab soboonto. Yoo kooyey kuu nyooto, āng'erēchē bēsyoonoo itilē :Yēesu Kiriistō ng'aleek, kuuyu mānāāwo buch :yiisyoonoo kyāāwuulyēē.

¹⁷ Ānkoo +/makeewasta korotiikyuu /kiitaata kuu kōrōs kuuyu kyaa-am booryēēt sōōyēnchi Yēesu, +maang'erech ankeeng'erech :tukul āk akweek. ¹⁸ Kunyoo nanyuun, māchāktōōs :nkakweek ong'erech āk anii.

Tēmētēwō ākoo Ēbāfurōtiitō

¹⁹ Āmoong'tēē keey Mokoryoontēēt Yēesu kule +māāyooku Tēmētēwō ām lēēkitō kuchō wōloo ōmiitē saang'erech yoo /kāchokyoomwoo lōkōōywēkwook. ²⁰ -Māāboontē chiito ake nyēē kāswook ng'aleekwook kuu inee. ²¹ Wuulyēē :biiko alake ng'aleekwaa baateey, āmēēbērē ng'aleek chēē māchē :Yēesu Kiriistō. ²² Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kiikōōboorunto keey :Tēmētēwō nkityō, kuuyu āyēyiisyē :anii āk inee kuu leekwa āk kwaan kubo yiisyēētaab lōkōōywēkaab Yēyiin. ²³ Kunyoo, āsōōtē +māāyooku kuchō wōloo ōmiitē yoo kaakas wōlēē wuunto :ng'aleek ām wōlēē āmiitē. ²⁴ Ākoosēē keey Mokoryoontēēt kule +māāchōō :nkani wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

²⁵ Kyōōyooku ng'eetaabiya Ēbāfurōtiitō wōlēē āmiitē sukuyēētyēēchoo. Kōōkēēwuulyēē lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoomē booryēēt tukwaay. Nteenee, kwaasoot kule karaam ākētū inee kuchō wōloo ōmiitē, ²⁶ kuuyu kōōkwoomchi inee :yēēmootēēt kubērē nto kasaak akweek tukul ānkōōyīimē mēt kuuyu kyookas kule kikiikumnyaan :inee. ²⁷ Manta kimnyoonē ankitame. Nteenee kiriiree :Yēyiin. Mēēbērē inee baateey, nteenee kiriireenaa nkani simātāsyi :meenyii

ng'wooninto nyēē āboontē. ²⁸ Anii miisin :nyēē kwāāmāchē kule kuchō wōlooto soong'erech subak yoo kookas inee, nto yooto mēēbērē tāāsōōtē miisin. ²⁹ Otaach ām ng'erekweek tukul kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē miisin biiko chēē wuu chutēchu, ³⁰ kuuyu kyaalta keey nyēē kitāmēē kubo yiisyēetaab Kiriistō nto yooto kuyēētyēēchoo, ng'ālyoo nyēē kimōōmuuchē :akweek kut ōyēētyēēchoo.

3

Wōlēē /kēēyēytooy /sikeechurta

¹ Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āmwooyē kule ōng'ērēchē ām Mokoryoontēēt. -Māāyimē keey yoo ākētyinē keey ng'aleechu kikyāāsirwook, kuuyu mākuriibook :ng'aleechaata.

² Ōriibēē keey buunichoo bo Yēyiin choo yēyootē ng'al chēbo miyootyo ānkutilootē bōōrwoonikaab biiko. ³ Acheek :chēē */kikiimuraataneech nyēbo man, kuuyu kēēkutunkyinē Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ānkiimoong'tēē keey Kāārārookiintēēt Yēesu āmēēbērē kubo kiyēē kiikēyēchi Yēyiin. ⁴ Āboontē sinee :nkanii ng'ālyoo ām kiyoo ng'āsēē keey :bichoo alake. Yoo mii :chii nyēē mwooyē kule imoong'tēē keey tukuuk chēē yēyē :biich buch, āboontē :anii ng'ālyoo nyēē siirē chooto. ⁵ / Kikiimuraatanaa āboontē bēsyōōsyēk sisiit / ānkikēēsicho kuu *Isrāyēēliin nyēbo kōōtaab Beenchamiin, *Iburāniintēēt mētīt. Kyāāriibē :anii kiruutēkaab *Muusa kuu *:Fārisooyiintēēt, ⁶ ānkyāākōrōōm miisin nyēē kyāāwus biikaab Kiriistō. Kyāāriibē kiruutēchoo nyēē kimāālēlē. ⁷ Nteenee tukuuchoo kyāāyitē :anii tukul kule ki kāroomēch, āyitē choo raat kule buch ām kiyēē kiikuyēwoo :Kāārārookiintēēt. ⁸ Ng'ālyoo nyēē karaam miisin kukeeytee kiyēē isōōtē :bichoo ku ānkēt Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēenyuu. Kyāāmētē kiy ake tukul kubo inee ānkāāyibē tukuuk tukul choo kyāāyēyē kuckerkeyiit biyek saanam Kāārārookiintēēt kutukul ⁹ ānkāāyēku akeenke āk inee. -Māyēyoo :kiruutēkaab Muusa achurte ām taayeetaab Yēyiin, nteenee āchurtooy kuuyu ākoosēē keey Kāārārookiintēēt. Yēyiin nkit :nyēē yēyē chiito kuchurta yoo keekaasee keey :chiichooto inee. ¹⁰ Kiyēē āmāchē baatey ku kule ānkēt Kāārārookiintēēt āk kāāmuukēywēēk choo kiing'ēētēē inee meet. Āmāchē akerkeyiitu inee nyoo /kikiinyaliil /ankeebakach ¹¹ si nto anyuun, /kiing'eeteenaa nkanii meet.

Ālābātyinē awaang'te kiyoo kitōōlchoo :Yēesu

¹² -Māāmwooyē kule kwāāwoong'u nto kwāābuntoochi taban-
taab churtaayeet, nteenee tāākiilē keey ayey kiyoo kitōōlchoo
:Kāārārōokiintēēt Yēesu. ¹³ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, -māāsōōtē
kule kwaateryeech kiyooto. Kiyēē ārābchinē, ku āwuutyēē
kiy ake tukul nyēē mii lētuunyuu ānkāākiilchi keey kiyēē mii
taayeenyuu. ¹⁴ Kunyoo, ālābātē ānyōōru kiyēē tuwēnēēnoo
:Yēyiin kubununēē :Kāārārōokiintēēt Yēesu.

¹⁵ Māchāktōōs :acheek tukul choo kēēkichootiin kiisōōtē kuu
nyiiṭenyi. Nto yoo ōboontē :akweek alake kāāsōōtēywēēk chēē
teer, mākōōboorwook :Yēyiin. ¹⁶ Okany keetas taay kiibuurtē
lēbkēēyyoonoo kikēēnyōōru.

¹⁷ Mbo ng'eetaabiya, ōkāsēē biiko choo yēyē kuu
wōloo āyēytooy :anii ankooyey :nkakweek kuu nyooto.
¹⁸ Kisimāmwoowook areet chēē chaang' ānkutāmwoowook
nyēē āriirē kule, kwiilē :biiko chēē chaang' ng'aleekaab
meetaab Kāārārōokiintēēt ām murtooywoontēēt. ¹⁹ Mii
:bichoo bokwooroontōōs. Intōōytēē moonikwaa, intumēērēē
tukun chēē miyootēch yēē kātāmuuytōōs ānkōōsōōtē baateey
tukuuk chēbo kōōroni. ²⁰ Nteenee kēēbooyē :acheek
kibkōōnkōy ānkēēmiitē kēēkānyē miisin Kāārārōokiintēēt nyoo
Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō kuchōōnēē kibkōōnkōy.
²¹ Makuweech bōōrwēkyoo chu bo ng'wēnyuuni kukerkeyiit
bōōrnyii nyoo bo lēbkēēyyēēt ānkubāw kiy ake tukul.

4

¹ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya choo āchāmook, ōkiilchi Moko-
ryoontēēt kuu nyooto. Āmchoo akweek :yēēmootēēt miisin
ānkāāng'ērēchēēnook sōō nyēē tyaa.

Ōbuurtē kaalyeet

² Lēyyē, āsooyiing' inyiing' Ewootya ākoo Suntiikē kule
ōkāsyiinē ām Mokoryoontēēt. ³ Nto inyiing' choorweenyuu
nyoo kiichuutyiintōōsii,* iyēētyēēchi chēēbyōōsōōchu
kukāsyiin. Kikyaam booryēēt āk icheek kubo lōkōōywēk
chēē kāroomēch kēēboontē keey Kēlēmēēn ākoo biikyuu choo
kikēēyēyiisyē tukul choo mii :kooyñōōkwaa kitaabuutaab
soboonto.

⁴ Lēyyē, ōng'ērēchēē Mokoryoontēēt ākookoy. Āmwooyē
subak kule ōng'ērēchēē! ⁵ Okany kukas :biiko tukul
ntusātēēng'woong'. Mii :Mokoryoontēēt kuchōōnii ām lēēkitō.

3:12 1Kōōr. 9:24-25   **3:14** 1Kōōr. 9:24-25   **3:17** 1Kōōr. 4:16   **3:18** Kala.
6:12   **3:19** Room. 16:18   **3:20** Ēfēēs. 2:6; Ibu. 13:14   **3:21** Room. 8:29;
1Kōōr. 15:25, 28, 43-53; Kolos. 3:4   **4:1** 1Tēēs. 2:17-20   * **4:3** Mwooyē :alake
kule Siisikō.   **4:3** Ng'oong'. 3:5   **4:4** Filib. 2:18   **4:5** Room. 13:11-12; 1Kōōr.
16:22; Ibu. 10:25; Yāāk. 5:8; Ng'oong'. 22:20

⁶ -Mōōmuyēē kiy ake tukul nteenee ōsooyē Yēyiin kukōōnook kiito ake tukul nyēē -mōōboontē. Ōbirchinē inee kōōnkōy ākookoy yoo ōsoomē. ⁷ Nto yooto kuriibwook :kaalyeetaab Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook kubuntēē Kāārārōokiintēēt Yēesu. Wōō :kaalyaanaa miisin nyēē māyityinē :kāāsōōtēywēēkaab biiko.

⁸ Lēyyē mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē ng'aleechu ankoorub: ng'aleekaab manta, tukuuk chēē / kēēkoonyitē, chēē chuulootiin, chēē tiliilēch, chēē kārorānēch, chēē / kēēng'ērēkyinē, chēē kāroomēch āk chēē /kiikoostooy. ⁹ Ōyēyiisyēē tukuuk choo kyāānēētook, choo kyāāmwoowook nto ku choo kyōōkāsē āyēyē. Nto yooto +mōōboontē keey Yēyiintēētaab kaalyeet.

Kibirchi :Bāwulō kōōnkōy biikaab Filiibi

¹⁰ Tyaa sōō, :ng'erekweek chēē āboontē ām Mokoryoontēēt kuuyu ānkoo kikiikukeeyta :bēsyoōsyēk chēē chaang', kyoomuuch ōyookwoo tukuuk subak. Ānkētē sinee kule kyōōmāchē ōyēētyēēchoo nteenee kimōōtinyē bārooyinto. ¹¹ -Māāmwooyē sōō, ng'aleechu āmāchē kiy. Kyaaneet keey ayemakse āk kiyēē āboontē. ¹² Ānkēt wōlēē wuu :soboonto yoo -māāboontē kiy āk yoo āboontē tukuuk chēē chaang'. Kyaaneet keey āyēmāktōōsii ām soboon ake tukul ānku yoo /kakeebaya nto ku yoo āmoo :kēmēy nto āboontē chēē chaang' nto ku ng'ēri. ¹³ Āmuuchē kiy ake tukul ām kāāmuukēywēēk choo kōōnoo :Kāārārōokiintēēt. ¹⁴ Kikaramiit mbo sinee ōyēētyēēchoo ām nyāliluutēkyuu.

¹⁵ Ōnkēt :akweek biikaab Filiibi kule yoo kyōōkāsē nyēbo taay lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo kyāāng'ēētēē yēēmēetaab Maketoonnya, mānāāyēētyēēchoo :kaniseet ake tukul ām yēēmōōsyēk alak, nteenee akweek nkit :chēē kyōōyēētyēēchoo. ¹⁶ Kyōōyēētyēēchoo areet āyēēng' yoo kimāāboontē kiy āmiitē Tēēsālōōnikē. ¹⁷ Karaam sinee ōkōōnoo kiy nteenee kiito nyēbo koomānuut kukunyōōr :chii tuwēnēētaab Yēyiin. ¹⁸ Kōōnkōy kuuyu kōōkuyityoo :tukuuk tukul choo kyōōyooku Ēbāfurōitiitō kuyibwoo. Kunyoo, ātinyē ra chēē yēmoo. Kerkeey :tukuuchoo kōrōs chēē ānyiny chēē / kākēēbēelchi Yēyiin, chēē chāmē :inee ānkōōng'ērēēchē. ¹⁹ Mākukōōnook :Yēyiintēēnyuu kiyēē -mōōboontē, kubununēē Yēesu Kiriistō kuuyu inee :nyēē boonto tukuuk tukul. ²⁰ Kutōrōriit ākookoy :Yēyiintēēnyoo nyoo Baaba. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

4:6 Tyēēn. 37:5; Mat. 6:25; 1Bēt. 5:7   **4:7** Yoowa. 14:27; Kolos. 3:15   **4:9**
1Kōōr. 4:16   **4:11** 1Tēm. 6:6-8   **4:12** 2Kōōr. 6:10   **4:13** 2Kōōr. 12:9-10
4:15 2Kōōr. 11:8-9   **4:16** Yēyuut. 17:1   **4:17** 1Kōōr. 9:11-12   **4:18** Laawi.
3:5; Filib. 2:25; Ibu. 13:16

²¹ Ōsuboowoo chii ake tukul nyēbo Yēesu Kiriistō. Isubooyook :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō āk mbo tuubchōōsyēk chēē kēēboontē keey. ²² Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul chēē mii wōli, ānku miisin choo yēyiisyē kaab bāytooyiintēetaab Rooma. ²³ Kōōbēruurook :Mokoryoontēt Yēesu Kiriistō ām tāmirmiryēt.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kolosaayek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē ki nyēbo 60 KK (kasee Yēyūutēk 28:16 kutas taay). Wuu nyēē /kikēēsirē kēnyiit akeenke āk nyēbo Ēfēēsō nteenee kisimkoonto ām nyoo bo Filibiik. Toorētiintēēnyii Tukiikō :nyēē kiyibē barweetaab Ēfēēsō āk nyēbo Kolosaay. Kimānāāwo :Bāwulō Kolosaay. Kiyyēē :yiisyēētaab Bāwulō ām kiriinkēētaab Ēfēēsō, kaniseetaab Kolosaay. Āybēeryoontēēt Ebaafura nyoo kireeny keyy kubuntēē yiisyēētaab Bāwulō ām kaniseetaab Ēfēēsō :nyēē kiyibē lōkōōywēkaab Yēēsu Kiriistō kuba Kolosaay nyoo /kiisōōtyinē kule ki kiriinkēēnyii.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kiiyim mēt Ebaafura :ng'aleek chēē kimiitē Kolosaay. Yooto kuruutoochi Bāwulō ām Rooma. Kunyoo, iboorchinē :barwaani biikaab Kiriistō wōlēē mächē kōōbuurtooy. Ryoochē ntāsimuutēk, kāānēētuut chēbo biich chēē mātinyē kāāyēnēēt āk wōlēē sooytooy :Yuu-tayek. Ng'al :choo chēē kimiitē kung'ēēnyootē biikaab Kiriistō kut koolebleeb kāāyēnēēng'waa ām wōlēē mii :Yēēsu kule inee ku lakwataab Yēyiin. Ibooru :Kiriistō wōlēē wuu :Yēyiin. Inee :nyēē iyyoong'unēē :tukuuk tukul, inee :mokoryoontēētaab biikaab Kiriistō ānku Kāārārōokiintēēt nyoo kiichoomnyo chi-ito āk Yēyiin. Chōōnēē :kaararaacheet wōlēē mii :inee nkit. Mātiinyē keyy āk kāānēētuut alak tukul āk mbo atēbuut alak. Ibooru :Bāwulō wōlēē ibooruntooy keyy :kāāyēnchinooyēēt ām soboontaab chiito nyoo kiikutaach Kiriistō.

Kyoorōōrchi keyy :Bāwulō Kolosaayek ānkumākyi bērrur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin āyēku lēbkeēyiintēētaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu. Āboontē keyy ng'eetaabiya Tēmētēwō.
² Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō ām Kolosaay choo otiliilēch ānkōōkoosēē keyy Kiriistō ānkēētuubchē :tukul ām inee. Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kolosaay

³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy kwaak nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō yoo kēēsoowook.
⁴ Kēēng'ērēkootiin kuuyu kookeekas kule ōkoosēē keyy miisin Kāārārōokiintēēt Yēēsu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō tukul,
⁵ kuu yoo mii :kiy nyēē ōkēnēē keyy nyēē /kiikēēkōnōrwook

ām Kaab Yēyiin. Kisimokasee ng'ālyoontooni lōkōōywēkaab manta chēē kāroomēch ⁶ choo / kikyoomwook. Kuu yoo kōōkuyēstoochi :lōkōōywēchu kāroomēch kōōrēēt tukul ānkōōkuyibchi biiko bērrur, kyōōbēruurāksē :nkakweek kung'eetee bēsyoonoo kyōōkāsē ānkōōnkēt kule chāmook man :Yēyiin. ⁷ Kyōōkāsē lōkōōywēchu Ebaafura nyoo kēēyēyiisyē :tukul ānku chiinyoo nyoo kēēchāmē. Iyyoong'oot :inee kuyēyē yiisyēētaab Kiriistō kubo akweek. ⁸ Inee mbo subak :nyēē kyoomwēēch acheek choomnyēēt nyēē oboontēē keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁹ Kunyi, kiikēēsoowunoonwook kung'eetee kikeekas ng'aleechaa ākoy kura, kule okas kuchurta kiyēē mākwok :Yēyiin ānkōōnyōōru kiirnātēēt nyēē wōō nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēnyii. ¹⁰ Yooto nanyuun, +moong'ereech Mokoryoontēēt ām ātēbutēkwok, ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch ānkōōtāsē taay ōnkētē Yēyiin miisin. ¹¹ Kēēsooyē kule ōkiilchē ām kāāmuukēywēkyii tukul sōōmuytooy ānkōōlukuyē ng'al ām ng'erekweek ¹² ōbirchinē Baaba kōōnkōy nyoo kiyēyook ōnoomnyē āk biikaab Kiriistō alak oyemte :tukul lēbkēēyētaab Kaab Yēyiin.

Wōōyintaab Kāārārookiintēēt

¹³ Kiikōōnēmuneēnēēch :Yēyiin wōlēē mii :kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt ānkōōwuuchēēch bāytooyiisyēētaab lakwanyii nyoo chāmē. ¹⁴ Lakwanyii nyiitēnyi :nyoo yēyē /kiityaakteech /ānkēēnyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookiyoo. ¹⁵ Inee :nyēē kiiboorunēē keey :Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. Kisimkutook :inee /kumanaakeeyey kōōrēēt, ¹⁶ kuuyu kibununēē inee :kiy ake tukul nyoo miitē barak āk nyoo miitē ng'wēny, choo /kēēkāsē āk choo -/mākēēkāsē, bāytooyik āk mokorēēnik, choo bāytooyiisyē ām kōōrēēt barak āk choo bo kāāmuukēywēēk. /Kikēēyēyē kiy ake tukul kubo inee. ¹⁷ Kimii :inee /kumanaakeeyey kiy ake tukul ānkutāsē taay :tukuchooto tukul ām kāāmuukēywēēkyii.

¹⁸ Kunyi, biikaab Kiriistō tukul ku bōōrnnyii ānku inee :mētīt. Inee :nyēē kitoowunēē keey :kiy ake tukul ānku kaabooret kung'eetee meet sukubāwu kiy ake tukul. ¹⁹ Kicham :Yēyiin kukerkeyiit :Kiriistō āk inee ām keel ake tukul. ²⁰ Kimāchē :Yēyiin kōōchoomnyo kiy ake tukul āk inee kubununēē Kiriistō ānku tukuuk chēē miitē ng'wēny nto chēē miitē barak. Kiyib

1:5 Ēfēēs. 1:13; 1Bēt. 1:3-4 **1:7** Kolos. 4:12; Filēm. 23 **1:10** Filib. 1:9 **1:10** Filib. 1:27 **1:12** Ēfēēs. 1:18 **1:13** Yēyuut. 26:18; Ēfēēs. 2:2; 1:21 **1:14** Ēfēēs. 1:7 **1:15** 2Kōōr. 4:4; 1Tēm. 6:16; Ibu. 1:3 **1:16** Yoowa. 1:3 **1:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 1:22-23; Ng'oong'. 1:5 **1:19** Ēfēēs. 1:23; Kolos. 2:9

kaalyeet kubununēē korotiikaab Kiriistō choo kiwāstooy keey ām murtooywoontēēt.

²¹ Kyōōlōōyēch ām wōlēē miitē :Yēyiin ānkyōōyēku buunikyīi, kuuyu kyōōyēyē ng'aleek chēē miyootēch. ²² Nteenee kwōōchoomnyē ra āk inee kubununēē meetaab Kāārārōokiintēēt sukung'eet obe wōlēē miitē otīlīlēch nyēē -mōōtinyē tīsyā āmāmīi :chīi nyēē mwooyē kule otīnyē miyootyo. ²³ Yoo sōōyityi yooto, ōkiimīitu ōkoosēē keey Kiriistō amamaasaak :chīi osatee keey kiyoo ōkēnēē keey kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikyoomwook choo /kiikyoomchinē biiko tukul ām kōōrēēt ānku chooto :chēē kwāāyēkunēē :anii Bāwulō motwooriin.

Yīisyēētaab Bāwulō

²⁴ Ang'erechaat anyalil kubo akweek. Abaybay akas kule ākālābē nyālīlūtēk choo kiituuchē :Kāārārōokiintēēt kubo biikaab Kiriistō choo icheek ku bōōrnyīi. ²⁵ Āyēchinē :anii biikyīi yīisyēēt, kuuyu kitoola :Yēyiin ā-āmwook kuyityīin :ng'ālyoontēēnyīi nyoo ²⁶ /kikiyēelaan kung'eetee kēny, nteenee / kōōkiiboorchī ra biikyīi. ²⁷ Kichōb :Yēyiin kule kōōboorchī biiko tukul wōōyīntaab ng'ālyoontoonoo kiyeelaat. Ng'ālyoontoonooto ku kule: Miitē :Kiriistō āriinyoo ānkiikēnēē keey bērrurtaab Kaab Yēyiin kubununēē inee. ²⁸ Kiriistō nyooto :nyīitēnyī kyoomtooy :acheek kiisōōwu ānkiinēētē chīi ake tukul ām kiirnātēēt tukul sukukiimīit ankuchurtaat ām Kiriistō yoo yītu taayeetaab Yēyiin. ²⁹ Kiyīitēnyī :nyēē āmiitē ā-āmchinē booryēēt ānkāābirtoochinē nkuruuk kuyēētyēēchoo :Yēyiin.

2

¹ Āmāchē ōnkēt kule āmiitē ā-āmē booryēēt kubo akweek Kolosaayeeek, biikaab Kiriistō ām Laawotikeeya āk alak choo manaakasa. ² Āmāchē ātitiir biiko kunoomnyo ām chamateet sukukich miisin ānkōōnkēt kāroomin kiyēē kikiyēel :Yēyiin nto nyooto ku Kiriistō. ³ Kiriistō :nyēē ng'oong'u tukuuk tukul chēbo kiirnātēētaab Yēyiin choo kāroomēch ānkiyēēlōotiin. ⁴ Āmwoowook ng'aleechu simeeberbeereenaak :chīi ng'aleekaab kwiilat chēē bēre :chīi kāroomēch ākoo buryo. ⁵ Ānkoo -mākēēboontē keey akweek ām wōloo ōmiitē, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt ankaang'erechaat akas kule ōbuurē ām kēēlto nyēē karaam ōyēnchinē Kiriistō nyēē māmoosook :kiy.

1:20 2Kōōr. 5:19; Ēfēēs. 1:7, 22; 2:14   **1:22** Ēfēēs. 2:12-13   **1:22** Room. 5:10; Ēfēēs. 5:27   **1:23** Kala. 1:16   **1:24** 2Kōōr. 4:10-12; Ēfēēs. 3:13; 2Tēm. 2:10
1:27 Ēfēēs. 3:6; Kolos. 2:2; 4:4   **1:28** Ēfēēs. 4:13   **1:29** Yēyuut. 19:11; Ēfēēs. 3:7   **2:1** Kolos. 4:13, 15-16   **2:2** Kolos. 1:26-27   **2:3** 1Kōōr. 1:24, 30   **2:4** Room. 16:18   **2:5** 1Kōōr. 5:3

Kiikootyakteeneech :Kiriistō kiruutēkaab biiko

⁶ Kuu yoo kyōōyēnchi Kāārārōokiintēēt Yēesu nyoo Moko-ryoontēēng'woong', otas taay ōbuurtooy inee. ⁷ Ōkwērtoochi inee tiikiitēk sōōkich kāroomin ām soboonwēkwook. Ōkoosēē keey inee nkit kuu wōloo /kiikiinēētitook ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman.

⁸ -Moo-aste keey kwaasantaak :alake ōrātākiisyē kubununēē kāānēētutut alak chēē māyēētyēēchinē kiy. Kāābērbēēriisyō :nyoo nyēē rubtooy keey āk ātēbuut chēbo biiko buch nyēē iyyoong'unēē wōlēē wuu :ātēbuutēkaab kōōroni, kusiir chēbo soboontaab Kiriistō. ⁹ Kiiboornēē keey :Yēyiin Kiriistō kutukul ¹⁰ ankiikooluumaak akweek :Yēyiin kutukul ām Kiriistō nyoo inee :nyēē bāwu kiy ake tukul. ¹¹ Yoo kyōōwēēksēē ng'ōōkiswookikwook */kikiimuraatanaak ōbooyiitu Kiriistō. *Kāāmurootāniisyō :nyoo nyēē makerkeey āk nyoo yēyē :biiko nteenee /kikiimuraatanaak ām Kiriistō, ¹² yoo /kikēēbātisānook. /Kikeemuyaak āk Kiriistō /ankiing'eeteenaak meet āk inee, kuuyu kyookaasee keey kāāmuukēywēēkaab Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet. ¹³ Yoo kikiikubaraak :ng'ōōkisoo kyōōboontē, kyōōminyēē soboonoto. Nteenee kukōōnook :Yēyiin soboonto nyēē lēēl kuu yoo kiikochinē Kiriistō. Kinyōōwēēch :Yēyiin kaat acheek tukul ām ng'ōōkiswookikyoo ¹⁴ yu kiibuuktoowēēch kiyēē kikiikōōtiilwēēch :kiruutēk ānkōōnēmtoowēēch ng'aleechaa ānkukwērtoochi murtooywoontoonoo. ¹⁵ Kiikubut kāāmuukēywēēkaab tāmirmirook chēē miyootēch choo bāytooyiisyē ankoobaartaat icheek kuu kibratiiis nto yityo kōōrōōktoochi murtooywoontēēt.

¹⁶ Kunyi, -mēētiilchook :chii ng'al kukōōnook kiruut kubo āmit, kiyēē ōyyēē, ntāsimuut bo saayeet kuu chēbo yoo kālēēl :araawa nto ku bēsyēētaab *Sabaato. ¹⁷ Kiimutyoonu :kiruutēchoo ng'al chēē kimii kukwoonii. Nto ng'ālyoontēēt nyēbo man ku Kiriistō.

¹⁸ Kicham :biiko alake kuyēyē keey kule kāyib keey ng'wēny ānkukutunkyinē malayikaanik. -Mookany kukereктаak :bichoo -/mākēētuwēnook. Ng'āsē keey :bichoo kule nyōōru ng'oong'utēk, nteenee kuboyiit man, itoomootē ng'al. Kerkeey :ng'aleekwaa āk wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo māyēētyēēchinē chii kiy. ¹⁹ Kiikoobetyeenyee keey :chii nyēē wuu nyoo wōlēē miitē :Kiriistō nyoo inee ku mētīt nto acheek ku bōōrnyii nyēē tākēēnoomtōōsii āk inee

kuu yoo inoomtōōs :yiinook āk mēliilook bōōrto, kēēnēērtōōsii ānkēēnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē miitē :Yēyiin.

²⁰ Kyōōbēku / ankiikiityaakteenaak ātēbuutēkaab kōōrooni kuu yoo kimēē :Kiriistō. Ām nee yu tōōrubē kiruutēkaab kōōrooni ²¹ chēē mwooyē kule: -moonam nyi, -moo-am nyi nto -mōōtiiny nyi? ²² Kāānēētutuutēkaab biiko buch :kiruutēchoo tukul. /Kikēēyēyē āmiik kule /sikyoomē ānkuyēyiisyēē :bōōrto. ²³ Tooku :kiruutēchu sinee wuu nyēē bo ng'oomnān ānkumāchāksē /kiinēmchinē keey miisin /ānkēēyēyē keey wuu nyēē /kēēyibē keey ng'wēny ānkuwuuyiityinē bōōrto, nteenee māyēetyēēchinē :kiruutēchu chiito kuriibēē keey muchastaab bōōrto.

3

Kēēlto nyēbo soboonto nyēē tiliil

¹ Kunyi, kuuyu kyōōwut soboonto nyēē lēēl kuu yoo king'eētē :Kiriistō, ōchēēng'ē kiyēē miitē Kaab Yēyiin wōloo miitē :inee kukēēbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ² Māchāktōōs ōsōōtē tukuukaab Kaab Yēyiin -āmōōwoonkyi kāsōōtēywēēkwook tukuuk choo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni. ³ Kiikubēk :soboönwēkwook choo kibo kēny ānkumii :soboönwēkwook choo leelach wōlēē mii :Kiriistō kubo kiyēē kiikuyey :Yēyiin. ⁴ Yoo kēēyēēw :Kiriistō ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin makeekerkeyiitu inee.

⁵ Kunyi, māchāktōōs ōtub kiy ake tukul nyoo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni kuu: Martaayeet, soboonto nyēē mā tiliil, muchas nyēbo bōōrwoon, āk kāsōōtēy chēē miyootēch. Otayee keey moorong'nyaantiit, kuuyu tōōrchinē chii kuti-iyēē mēt tukuuk chēē boonto yoo kātēēkoosēē keey Yēyiin. ⁶ Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē ng'aleechaa.

⁷ Kyookerkeeye :nkakweek nyooto yoo kitōōrubē ng'aleekaab soboontaab kōōrooni. ⁸ Nto raat, osatee keey tukuuchoo. -Mōōnyēērchinē keey āmōō-āwēsyinē keey. -Mōōkāwōōtēnchinē keey, āmōōng'ālōolēē keey nyēē miyaat, āmōōwiirunootē ng'al chēbo rōkōs. ⁹ -Mōōbērbēērē keey, kuuyu kyōōmētē kāsāburng'woong' nyoo kibo taay āk ātēbuutēkyii ¹⁰ ankoonam soboonto nyēē lēēl. Miitē :Yēyiin kōōlēēliitē kāsōōtēywēēkwook okerkeyiitu inee. ¹¹ Yoo nyēē mā Yuutāyiin nto Yuutāyiin, nyēē imuraatanaat nto nyēē meemuraatanaat, soboyiin, boontāyiin, motwooriin nto nyēē

2:19 Ēfēēs. 1:22-23   **2:20** Kala. 4:3-5, 9   **2:22** Māārko 7:7; Ibu. 13:9   **3:1** Yēyuut. 2:33; Kolos. 2:12   **3:2** Mat. 6:33   **3:4** Filib. 3:21; Kolos. 1:27; 1Yoowa. 3:2   **3:5** Room. 6:6, 11; 8:13; Kala. 5:24   **3:6** Ēfēēs. 5:6   **3:7** 1Kōōr. 6:11; Ēfēēs. 2:3, 11-12; 4:22; 5:8; Tiitō 3:3   **3:8** Kala. 5:19-21   **3:10** Ēfēēs. 4:22-24

bāwu keey. Nteenee Kiriistō :nyēē kiy ake tukul ānkuminyē āriitaab chii ake tukul nyēē mēēkutiny kule ng'oo :ng'oo.

¹² Kunyoo, kuuyu chāmook :Yēyiin ankookukweyaak ōyēku cheechii chēē ōtiliilēch, māchāktōōs ōriirēē alak, ōlēēliityinē keey moon, ōyibē keey ng'wēny, ōtālāyīitu, ānkōōlukuyē ng'al. ¹³ Ōmuytoochinē keey ānkōōnyōōchinē keey kaat ām ng'ālyoo ake tukul nyēē kōōkuyēchi chiito :ake ake. Ōnyōōchinē keey kaat, kuu yoo kinyōōwook kaat nkakweek :Mokoryoontēēt. ¹⁴ Nto ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku chamateet. Inoomtōōs :chamataani biiko kuyēk akeenke kuchurta.

¹⁵ Okany kubāw :kaalyeetaab Kiriistō kāāsōōtēywēēkwook, kuuyu / kikēēkuurook ōyēku kiito akeenke ām kaalyanaa ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy. ¹⁶ Kooluumaak :ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnēētiisyē, ānkōōyisu keey ām kiirnātēēt tukul. Ōsiltooy Yēyiin ōbirchinē kōōnkōy ām tyēēnwookik chēē makerkeey ākoo tyēēnwookik chēē iboorwook :Tāmirmiryēēt. ¹⁷ Nto yoo ōmwooyē ng'ālyoo nto yoo ōyēyē kiy, māchāktōōs ōmwooyē ānkōōyēyē ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy kubununēē inee.

*Wōlēē māchāksē kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō
(Ēfēēsēēk 5:22–6:9)*

¹⁸ Māchāktōōs kōōywēyē :koorko ake tukul saanteenyii. Kēelto :nyooto nyēē mākwook :Mokoryoontēēt. ¹⁹ Nto akweek murēnik, mākwook kuchāmē :chii koorkēenyii nyēē māwusē. ²⁰ Māchāktōōs akweek lēēkōōk ōywēyē sikiikwook ām keel ake tukul. Yoo ōyēyē kuu nyooto, ōng'ērēēchē Mokoryoontēēt. ²¹ Māmāchāksē akweek sikiik ōwusē lōkōkwook. Yoo kōōwus, kōōbānoonē keey :lōkōchoo.

²² Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē moko-rēēnikwook ām kōōrooni ām keel ake tukul. -Mōōyēyē kuu nyooto baateey yoo kāsook soong'ereech icheek, nteenee ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuu yoo ōkoonyitē Mokoryoontēēt. ²³ Yoo ōyēyē kiito ake, ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuuyu nyēē ōmiitē ōyēchinē yiisyoono ku Mokoryoontēēt mēēbērē biiko. ²⁴ Māchāktōōs ōnkēt kule mākutuwēnook :Mokoryoontēēt Kiriistō nyiitēnyi ōmiitē ōyēchinē yiisyooni. ²⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē kiy nyēē miyaat, +/mākēyēchi nyēē wuu nyooto. Māchāmē :Yēyiin chiito ake kusiiir ake.

3:11 Kala. 3:27-28; Kolos. 2:11   **3:13** Ēfēēs. 4:32   **3:14** Ēfēēs. 5:2   **3:15** Ēfēēs. 4:2-4   **3:15** 1Kōor. 7:15; Ēfēēs. 1:23; 4:3; Filib. 4:7, 9   **3:17** Ēfēēs. 5:19-20; Ibu. 13:15   **3:18** Ēfēēs. 5:22-24   **3:19** Ēfēēs. 5:25-33   **3:20** Ēfēēs. 6:1-3
3:21 Ēfēēs. 6:4   **3:25** Ēfēēs. 6:5-8   **3:25** Room. 2:11

4

¹ Āmwoowook nkakweek mokorēēnik kule ōyēchinē motwoorikweek manta ām kēēlto nyēē yemaat ānkumāchāktōōs ōnkētē kule ōboontē :nkakweek Mokoryoontēēt nyēēng'woong' ām kibkōōnkōy.

Ōsooyē ānkōō-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch

² Ōnēmchi keey soowuutēk, ōriibē keey ākookoy ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy. ³ Ōsoowēēch nkacheek kuyootwēēch :Yēyiin kēēlto sikyaamte lōkōōywēkaab Kiriistō choo / kiikēēng'oong'wēēch. Kiyooto :nyi kiyey /keerata anii. ⁴ Osaay kule a-ante lōkōōywēchu kukas :biiko nyēē karaam.

⁵ Ōkāsu yoo ōboontē keey biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Ōyēyiisyēē nyēē karaam bārooyin ake tukul nyoo kōōnyōōru. ⁶ Ōng'ālōolchinē bichoo ām kēēlto nyēē karaam nyēē ibāybooyē ānkōōwālchinē tēēbutēkwaa nyēē karaam.

Kāā-āmiisēēt

⁷⁻⁸ Ng'eetaabiya :Tukiikō nyēē chamaat. Yēyē :inee yiisyēēnyii ām mooyēēt akeenke ānkēēyēchiintōōs :tukwaay yiisyēēt ām Kiriistō. Āmiitē āyooku chokōōboorwook wōlēē wuu :ng'aleek ām wōlēē kēēmiitē :acheek ānkōōkiimook. Māchokwoomwook ng'ālyoo ake tukul kurubta keey āk anii. ⁹ Mākuchōōnto keey ng'eetaabiya Ōnēēsīmō nyoo akeenke ām akweek. Kiikoosēē keey murooniitēnyi ānkēēchāmē. +Mābokumwoowook :murēchooto kiy ake tukul nyēē miitē kuyēyāksē ām wōli.

¹⁰ Isubooyook :Aristaarko nyoo kēērātootiin :tukwaay ānkōōsubooyook :nkinee Māarkō nyoo tilyeetaab Barnaaba. Ābērē kyōōnyōōru kuut kule yoo kāchō :Māarkō otorooch. ¹¹ Isubooyook mbo :nkinee muroonoo / kēēkuurēē Yēesu nto kule Yuustō ām kaayneet ake. Icheek :Yuutayek baatey chēē kēēboontōtē keey kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin ānkōōkōōwoong'woo ng'ēēlātēēt. ¹² Isubooyook :nkinee Ebaafura nyoo nyēēng'woong' ānku motwooriintēētaab Kiriistō. Āmē booryēēt kwaak kusoowook nto anyuun ōkiilchē ām kiyēē mākwook :Yēyiin ānkōōkich. ¹³ Āyēnchiintōōsii āk booryēēt nyēē miitē kwoomē :inee kubo akweek, biikaab *kiriinkēētaab Laawotikeeya āk nyēbo Iyerabooli. ¹⁴ Isubooyook mbo :nkinee kāānyooyiintēēt Luuka nyoo kēēchāmē āk nkinee Teema.

¹⁵ Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya choo bo Laawotikeeya ānkōsuboowoo nkinee cheebiya Niimfa āk biikaab Kiriistō choo sooyēē kōōnyii. ¹⁶ Yoo /kāākēēsumānwook lōkōōywēchu, māchāktōōs okas kule /kākēēsumānchi nkicheek kaniseet ām Laawotikeeya ankoosuman :nkakweek barweet ake nyēē kyāāsirchinē bichooto.

¹⁷ Ōmwoochi Ārkiibō kule māchāktōōs kooteryeech yiisyēētaab Mokoryoontēēt nyoo /kikiitōōrchi.

¹⁸ Ng'alyoontēēt nyēē āmiitē wāā-āmiisēēnook, ku nyēē āsirē :anii Bāwulō nkityō ām āwunyuu. Lēyyē, -mōōwuutyēē kule arataat. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Kōōriintō ām kēnyiitaab 51 KK. Rubē :barwaani nyoo bo Kalatyek ānku akeenke ām bārōōnōōkyii chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām ruutoonyii nyēbo āyēēng' ām Tēēsālōōnikē nyi ki kiriinkēet nyēē wōō miisin ām Maketoonnya. Nteenee king'eetee kiriinkoonoo areet akeenke kubo wōōrōōryēēt nyēē kiing'etng'eetaat :Yuutayek (kasee Yēyutēk 17:5-10). Yu kang'eetee Tēēsālōōnikē, kuwo ākoy Bereeya ankutas taay ākoy Aaten. Nto yityo, kōōyookto toorētiintēēnyii Tēmētēēwō kuwo Tēēsālōōnikē wokōōtitiir kaniseet ankutas taay koonet, nteenee kiruutoochi :Bāwulō Kōōriintō (kur. 3:1-3). Kiwokuyit :nkinee Tēmētēēwō lētuunoo Kōōriintō ānkuchokurāchi Bāwulō wōlēē kiwuu :ruutoonyii bo Tēēsālōōnikē kurubta keyy āk kaniseet nyēē kiiyyoong'oot ām wōlēē mii :Yēyiin ānkoo ki wōō :wusiisyēēt āk kwiilateet. Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō, kusirchi kaniseet ām Tēēsālōōnikē barweet kōōkimkiimē ānkuwālchinē kāāyimuutēk chēē kiboonto kurubta keyy āk kāāyēēwunēētaab Yēēsu.

Kiyēē miitē āriit: Kimāchē :Bāwulō kōōtitiir kāāyēnēētaab Tēēsālōōnikēēk ām kāānēētuutēk chēē nāmē keyy āk so-boontaab Kiriistō āk kāroomnyēēt nyēē boonto. Mwooyē :Bāwulō kule kukasee :biiko wōlēē wuu :soboonyii ām wōlēē iyēchintooy Kiriistō. Nto yityo, kuwālchi tēēbuutēkwaa. Imuuchē kikiikumēēyo :biiko kereeryaanto ām wusiisyēēt nyoo kitook, kunyoo kitēēbēē keyy :choo kitākusobchootiin yoo imuuchē :nkicheek choo kiikubēk kutas choo māchokunyōōr :Yēēsu yoo iyēēwu chokuyibē biikyii. Ikiimchinē :Bāwulō bichoo kule yoo kime :chii kukiikōōyēnchi Kiriistō, kutāsē wōloo mii choo chokuyibē :Yēēsu ānkumākuyēk mbo chēbo taay kōōwut soboontaab kibchuulyo (kur. 4:16).

Kiyēē āmu: Sooysooyē :barwaani ānkōōkomkoomu biikaab Kiriistō choo / kikiikēēwus. Kimwoochi kule boonto keyy :Yēyiin icheek ānkumākunyōōr biirtooyiisyēēt yoo iyēēwu :Kiri-istō chokuyibē choo cheechii. Kunyoo, māchāktōōs :icheek kubāybāyīitu ānkuyēk nyikoon kumuyta nyāliluutēk ānkuminy kōōywēyē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keyy :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākuyi bērer

¹ Anii ku Bāwulō ānkāāboontē keey Siila ākoo Tēmētēwō. Āsirwook akweek kaniseet ām Tēēsālōōnikē choo ōbooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō. Lēyyē, kōōbēruurook :Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō kaniseetaab Tēēsālōōnikē ānkōōkiim

² Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek tukul yoo kēēsoowook. ³ Kiisōōtook ām yiisyēēt nyoo ōyēyē ōkoosēē keey inee ānkōōboontē chamateet. Kēēbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy subak, kuuyu kyōōkiimchi keey ōkēnēē keey :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. ⁴ Mbo ng'eetaabiya, kiinkētē kule kiikukweyaak :Yēyiin nyoo chāmook, ⁵ kuuyu yoo kikyoomwook lōkōōywēk chēē kāroomēch mēēbērē ki ng'al buch, nteenee kibo kāāmuukēy kuboonto keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin soochamte :akweek manta. Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kikiibuurtooy :acheek yoo kikēēboontē keey :tukul. ⁶ Kyoocham ōyēchi Yēyiin yiisyēēt kuu acheek. Kyootaach lōkōōywēchoo ām ng'erekweekaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkoo kiyeyaak /kēēwusook. ⁷ Ām yooto nanyuun ōyēku kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko tukul chēbo yēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya choo iyēnchinē Kāārārōokiintēēt. ⁸ Mēēbērē kiyit :lōkōōywēkwook choo bo Mokoryoontēēt yēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya baateey, nteenee kikas :kōōrēēt tukul kule ōkoosēē keey Yēyiin. Kunyoo, māmii :kiy nyēē tākumāchāktōōs keemwaay. ⁹ Ng'āloolēē :bichooto tukul wōlēē kyoochamte ng'aleekyoo āk wōlēē kyootayte āynātōōs ankoorub Yēyiin nyoo bo manta. ¹⁰ Nto yooto ōkānyoonu lakwanyii kōōyēēwunēē kibkōōnkōy. Nyooto ku Yēesu nyoo kiing'ēētēē :Yēyiin meet. Inee :nyēē makuyeeteach /simākiing'woonchēēch.

2

Kyoorōōr :Bāwulō wōlēē kiwuu :soboonyii ām Tēēsālōōnikē

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē :akweek kule mānāāwo buch :ruutooyto nyoo kikēēkwoonii :acheek wōlooto. ² Ōnkētē wōlēē /kisimkēēwustēēch /ānkiintosuurtēēch ām *kiriinkēētaab Filiibi. Ānkoo /kikeekwiileech miisin, kikōōnēēch :Yēyiin nkuruuk kyoomwook lōkōōywēkyii chēē kāroomēch. ³ Okas kule kimākyoomtooy ng'al chēbo ng'wiinyan nto kikiisōōtē ng'al chēē mā kāroomēch nto kikēēbērē kule kēēkēnwook. ⁴ Kichamteech :Yēyiin ānkōōtōōrwēēch :lōkōōywēchu kāroomēch. Kunyi, mēēbērē kyoomtooy lōkōōywēchu kule

sikiing'ereech biiko, nteenee kyoomtooy kule sikiing'ereech Yēyiin nyoo inkētē kāāsōōtēywēkyoo. ⁵ Ōnkētē :akweek kuchurta kule mēēbērē kikeekwaante :acheek ng'aleek chēē kikiilēblēebēenook nto kikeekwaante ng'al chēē iyēlē mooyētyoontiit nyēē kēēboontē. Rōōbēech mbo :Yēyiin kurubta keyy āk ng'aleechu. ⁶ Manaakeesyem kule nto okaasteech :akweek nto ku chii ake tukul, ⁷ ānkoo kiyemaat kēēnyikiisyook :acheek kēēyēku *lēbkēēyikaab Kiriistō. Nteenee yu kikēēboontē keyy akweek kikēēyibook nyēē karaam kuu wōloo yibtooy :cheebyoosya nyēē ruroot :moo lōkōkyii kuriibē.

⁸ Kikēēmāchē miisin kiibuurtē keyy āk akweek nyēē mēēbērē kikēēkōōnook lōkōōywēkaab Yēyiin baateey, nteenee kikiiboorwook ng'aleek chēē rubtooy keyy āk soboonwēkyoo, kuuyu kikeechamaak miisin. ⁹ Mbo ng'eetaabiya, maanii ōnkētē wōlēē kikeeyeyte yiisyēt āk wōlēē kikyoomtooy booryēt! Yooto kikēēyēyisyē bēēt āk kwēemooy. Kikēēyēyē kuu nyooto simākēēnyikisyook yoo kikyoomwook lōkōōywēchoo bo Yēyiin.

¹⁰ Yoo kikēēboontē keyy akweek choo ōyēnchinē Kiriistō, kyookas ankiikukas :nkinee Yēyiin kule kēēyēku :acheek biich chēē kēēchurtootiin, chēbo man, āmākēēboontē lēēlis. ¹¹ Ōnkētē mbo kule kikēēyibook :acheek kuu wōloo yibtooy :booyoo lōkōkyii. ¹² Kikiititirook ānkiikiimchook kule ōyēyē ng'aleek chēē ing'erēēchē Yēyiin nyoo kuurook bōōbuur :tukul oyemte bāytooyiisyēnyii ākoo wōōyinyii.

¹³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy, kuuyu yoo kikēēyibwook lōkōōywēkyii okas ankoocham amēēbērē kuu lōkōōy chēbo chii buch, nteenee bo Yēyiin. Man, yēyiisyē :ng'ālyoontoonooto am āriing'woong' akweek choo ōyēnchinē Kiriistō. ¹⁴ Kyōōnyōōru :akweek, mbo ng'eetaabiya ng'aleek chēē kerkeey ākoo choo kinyōōru :biikaab Kiriistō choo mii Yuuteeya. Kiinyaliilaak :biikwook kuu yoo kiinyāliilē icheek :Yuutayeeek ¹⁵ choo kibākāchē Mokoryoontēt Yēesu ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin ankukweteech acheek. -Mēēng'erēēchē :bichoo Yēyiin ānkukwiilē chii ake tukul. ¹⁶ Kisyeem mbo kule nto kerekteech kyoomchi lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeeek, lōkōōy chēē kimakuyey / kiiraraach bichoo. Nteenee mii kutāsyinē :Yuutayeechaa ng'ōōkiswookik alak am chooto boonto. Kunyoo, kōōkōōng'woonchi icheek :Yēyiin.

Kyoomchi Bāwulō :yēēmootēt kuruutoochi Tēesālōonikēek

2:4 Kala. 1:10   **2:5** Yēyuut. 18:3   **2:6** Yoowa. 5:41, 44   **2:7** 1Kōōr. 9:12
2:8 2Kōōr. 12:15   **2:9** Yēyuut. 18:3   **2:10** 2Kōōr. 1:12   **2:11** Yēyuut. 20:31;
1Kōōr. 4:14-15; Kala. 4:19; 1Tēm. 1:2; 2Tēm. 1:2; Tiitō 1:4   **2:12** Room. 5:2; Filib.
1:27   **2:13** Kala. 1:11-12; 1Tēes. 1:5   **2:14** Yēyuut. 17:5   **2:15** Mat. 5:12;
Yēyuut. 2:23; 14:19; Room. 11:28; 2Kōōr. 11:23-29   **2:16** Mat. 23:31-32

17 Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kookuyeyeech :biiko keebakaakte keey kisich ām bōōrwēk, kiisōōtook ākookoy ām tāmirmiryēt. Kaakwaameech :yēēmootēt miisin keekasaak subak. 18 Kiyooto :nyēē kiyeyeech keemach kiiyēewu wōloo ōmiitē. Kyaasyeem :anii Bāwulō kunyil areet chēē chaang' kule nto āyēewu wōloo ōmiitē nteenee kikerekteech :Kibrōkōsyoontēt. 19 Mbo ng'oo :chēē kiikēnēē keey :acheek ānku ng'oo :chēē kēēng'ērēchēē, nto ku ng'oo :chēē kēēng'āsēē keey yoo +/ mākēētuwēnēēch ām taayeetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu bēsyoonoo iyēewu? Mā akweek? 20 Kubooyiit man, akweek :chēē kēēng'āsēē keey ānkēēng'ērēēchēē.

3

/Kikiiyookto Tēmētēewō ānkuchōōnto lōkōōy chēē kāroomēch

1 Yu kakeekas kule kimēēkiimuuchē takeemuyte, kiisoot kēēng'ētunēē *kiriinkēētaab Aaten 2 ānkiiyooku ng'eetaabiya Tēmētēewō nyoo kēēyēchinē :tukul Yēyiin yiisyēt kyoomtooy lōkōōywēkaab Kiriistō. Kikiiyooku chokōōtitirook ānkōōkiimook okaasee keey Kiriistō 3 sukung'eet mēēbērē +/mākiinyēbēt chii ām akweek kubo wusiisyooni. Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs kēēbuntēē wusiisyēt. 4 Kisimkēēmwoowook oob kēēboontē keey kule +/mākēēwusēēch? Kunyi, kōōkuyēyākiis kuu nyooto, kuu yoo ōnkētē. 5 Kiyooto :nyēē kiyeya āyooku Tēmētēewō. Kimāāmuuchē taamuyte subak. Kunyoo, āyooku inee chokukas yoo tōōkoosēē keey Kiriistō. Kyāāmuy akas ām kēēlto ake kule kityemaak *:Kēniintēt sukubooyiit buch :yiisyoonoo kikēyēyē.

6 Kōōkōōyēēwunēē :Tēmētēewō wōloo ōmiitē, ānkōōkuyibwēēch lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey kaakaaseeng'woong' āk choomnyēt nyēē ōboontē. Kōōkumwoowēēch kule ōsōōtyēēch ākookoy nyēē karaam ānkōōmāchē kule nto okaseech kuu yoo kēēmāchē :nkacheek kule nto keekasaak. 7 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, kōkēētitor yu / kākyoomwēēch wōlēē wuu :kaakaaseeng'woong' ām Kiriistō ānkoo /kiinyāliilēēch /ānkēēwusēēch. 8 Yoo kōōkiilchi :akweek Mokoryoontēt kēēng'ērēchē :acheek 9 nyēē māmiiitē :wōlēē +mākēēbirtoochi Yēyiintēenyoo kōōnkōy. Kēēng'ērēkootiin miisin ām taayeenyii kubo akweek. 10 Kēēsooyē inee ākookoy bēt āk kwēēmooy kule nto keekasaak

sikiititiirook ānkēekōōnook kiyēē -mōōboontē kurubta keey ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

¹¹ Kēesooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēenyoo Yēesu kule kuyootwēech kēelto keekwaa bokeekasaak subak. ¹² Lēyyē, kuyey :Mokoryoontēēt kuwōōyiti :choomnyēēt nyoo oboontē āk chamateet nyoo oboontēē chii ake tukul, kuu nyoo kēēboontēēnook :acheek. ¹³ Kōōtitiir :Yēyiin kāāsōōtēywēekwook soochurte ānkōōtililiitu ām taayeetaab Baaba Yēyiin kuboonto keey biikyii tukul, bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēenyoo Yēesu.

4

Soboonto nyēē ing'ērēchē Yēyiin

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ābērē kiikiineetaak wōlēē / kiibuurtooy / sikiing'ereech Yēyiin ānkuwuu nyooto :wōlēē oibuurtooy. Nanyuun, kiikāloonē kēēmwoowook ām kaayneetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu kule, otas taay miisin oyey kuu nyooto. ² Ōnkētē ng'aleek choo kikiiboorwook :acheek kubununēē kāāmuukēywēekaab Mokoryoontēēt Yēesu. ³ Mākyook :Yēyiin otililiitu -āmōōmārtootē. ⁴ Kuyibē :murēno ake tukul koorkeēnyii ām kēelto nyēē tiliil ānkubo koonyit. ⁵ -Mookany kutwaraak :muchastaab bōōrwoonikwook kuu bichoo -mēēnkētē Yēyiin. ⁶ Ām ng'ālyoo nyēē wuu nyiitēnyi, mā-ālāk :chii ng'eetaabkaamet. Kisimkiisōōwook kule mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē rōkōsiitēnyi. ⁷ Kimākuurēech :Yēyiin kule subokēēmārtootē, nteenee mächē kule kiibuur kāāburto nyēē tiliil. ⁸ Kunyoo, yoo otāyē kāānēētēywēechu mēēbērē kootay chii, nteenee kootay Yēyiin nyoo kōōnook Tāmirmiryēēnyii.

⁹ Nto nanyuun ng'ālyoo kurubta keey āk chamateetaab mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kiy, kuuyu kiikooneetaak :Yēyiin ochoomtōōsii. ¹⁰ Kyōōbuur :nkakweek kuu nyooto oĉhāmē mbo ng'eetaabiya tukul choo mii yēēmēetaab Maketoonnya. Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook kule ochoomtōōsii miisin. ¹¹ Okas kule oibuurē ām kaalyeet ānkōōyēyē yiisyēēng'woong' nkit o-āmē kiyēē kōōbirtēē nku-ruukwook kuu yoo kisimkēēmwoowook. ¹² Yoo kōōbuur kuu nyiitēnyi, mākuukoonyitook mbo :biiko choo mēēbērē iyēnchinē Mokoryoontēenyoo āmāmii :kiy nyēē mākubotwook.

Chōōnēetaab Mokoryoontēēt

3:10 1Tēes. 2:17 **3:12** Kala. 6:10 **3:13** Filib. 1:10 **4:1** Kolos. 1:10 **4:3** 1Kōōr. 6:13 **4:7** Filib. 1:27; 1Bēt. 1:15-16 **4:8** 1Kōōr. 6:19-20 **4:9** Cherem. 31:33-34; Yoowa. 6:45; 1Yoowa. 2:20, 27 **4:11** Ēfēes. 4:28; 1Tēes. 2:9; 2Tēes. 3:10, 12 **4:12** Kolos. 4:5

13 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē ōnkēt manta kurubta keey āk biiko choo kiikubēk simōōmēēsye kuu biiko choo māboonto kiyēē ikēnēē keey. 14 Kēēchāmtooy kule kime :Yēesu ankung'eetee meet. Kunyoo, kēēchāmchiintōōsii kule makoong'eetee :Yēyiin meet biiko choo kiikubēk kuu yoo kiing'eētēē Yēesu.

15 Kāānēētēyweēkaab Mokoryoontēt :chu chēē kēēmwoowook: -Mākiintōōyē :acheek choo kēēsobchootiin ām choo kiikubēk bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēt. 16 Mākuwooyi *:malayikeet nyēē wōō barak / ankeekuut aryeembuutaab Yēyiin. Yooto nanyuun mākuchōōnēē :Mokoryoontēt Kaab Yēyiin. /Makiing'eetee meet kurook :biikaab Kiriistō choo kiikubēk. 17 Nto yityo, /kiiruruuchēēch acheek choo tākēēsobchootiin kēētuyēē āk bichooto keebeete keey wōliin bo boolik bokēēyēmē barak āk Mokoryoontēt. Kuchakee yooto nanyuun, +mākiibuurtē keey Mokoryoontēt ākookoy. 18 Kunyoo ii, lēyyē, ōtitiirēē keey ng'aleechu.

5

Ōchōb keey kubo chōōnēētaab Mokoryoontēt

1-2 Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kurubta keey bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēt, kuuyu ōnkētē :nkakweek kule mākumuung' kuu chōōriin nyoo chōōnii kwēemooy. 3 Bēsyēēt nyoo mwooyē :biiko kule kaalya :kōōro / ānkēēriibootiin, ku yooto :yēē +/ makiiserweetee bichoo. Māchililē :chii. Mākumuunki bichoo :ng'aleechaa kuu ng'woonin nyoo nyōōru :koorko nyoo māchē kōōtuusyo. 4 Nteenee -mōōmiitē :akweek mbo ng'eetaabiya mēēnān nyēē imuuchē kunyōōrwook :bēsyoonoo -kumōōchōbootiin. 5 Ōbooyē :akweek tukul lēbkēēyyēēt ānkōōbooyē bēētut. -Mākēēbooyē kwēēmowut -āmākēēbooyē mēēnānēēt. 6 Kunyoo, māmāchāksē kēēruuyē kuu biiko alak, nteenee māchāksē kēēyēku biich chēē kāsunoottiin ānkēēriibē keey. 7 Bo :rwoonik kwēemooy ānku kwēemooy yēē bōōkiitōōs :biiko. 8 Nteenee kēēbooyē :acheek bēētut, kunyi māchāksē kēēriibē keey. Māchāktōōs kiiluumee keey kaakaaset āk chamateet kuyēk kariikaab booryēēt choo /kiilookyinē tekēt, ankiilaach nkinee kāākēnēēt nyēbo kaararaacheet kuu kuutwēetaab booryēēt nyoo /kiilookyinē mēt. 9 Manaakweyeēch :Yēyiin sukōōng'woonchēēch, nteenee māchē sukooraraacheēch kubununēē :Mokoryoontēt Yēesu Kiriistō. 10 Kime :Kiriistō

4:13 1Kōōr. 15:19; Ēfēēs. 2:12 4:14 Room. 14:8-9; 1Kōōr. 15:3-4, 12, 20 4:16
Māārko 13:26; 1Kōōr. 15:51-52 4:17 Yoowa. 12:26; Room. 5:17; Filib. 1:23
5:1-2 Māārko 13:32; Mat. 24:27, 43 5:3 Cherem. 6:14-15; Mat. 24:39 5:8
Room. 13:11-12; Ēfēēs. 5:8-9 5:8 2Kōōr. 10:4 5:9 1Tēēs. 1:10

kubo acheek kule subokēēminy āk inee ānku yoo tākēēsobtoōsiii ee, nto kukiikēēbēku. ¹¹ Kunyoo, māchāktōōs otitiirē keey ānkōōsooysooyē keey kuu yoo ōmiitē ōyēyē kuunyiiitēnyi.

Kāā-āmiisēēt

¹² Mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook ōkoonyit bichoo kiikukwey :Yēyiin choo amē booryēēt kōōntōōwōok ānkōōtitiirōok am Mokoryoontēēt. ¹³ Ōkoonyitē bichoo miisin ānkōōchāmē am yiisyēēt nyēē yēyē. Nto akweek, ōbuurtē kaalyeet.

¹⁴ Kiikāloonwōok akweek mbo ng'eetaabiya kule ōchuulē biiko choo tinyē kēwēynātēēt, ōtitiir choo nyōkōōrēch, ōyēētyēēchinē choo kuskusēch ānkōōmuytoochinē chii ake tukul. ¹⁵ Okas kule māmii :chii nyēē kākētyi ake miyootyēēt, nteenee ōsyēēmē ākookoy ōboorchinē karaamateet biiko tukul.

¹⁶ Ōng'ērēchē ākookoy, ¹⁷ ōsooyē āsiiswēk tukul, ¹⁸ ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy am yēēt ake tukul. Ng'ālyoo :nyi nyēē mākyook :Yēyiin ōyēyē am Kāārārookiintēēt Yēēsu.

¹⁹ -Mōōmiis Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²⁰ -Mōōchuur ng'aleekaab *wōōrkooyik. ²¹ Ōrōōtootē tukuuk tukul ānkōōnāmē choo kāroomēch ²² ankootayee keey kiy ake tukul nyēbo rōkōs.

²³ Kuyeyaak :Yēyiin nyoo kōōnu kaalyeet ōtililiitu am keel ake tukul. Kuriibākoy :tāmirmiryēētaab chii ake tukul, soboonnyii āk bōōrnyii nyēē māmii :lēēlis ākoy yoo iyēēwu :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

²⁴ Māwēēchwēēchē keey :nyoo kikwēyook ānku makuyey kuu nyooto. ²⁵ Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch acheek. ²⁶ Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya alak tukul nyēē ōng'ērēkyinē. ²⁷ Āmwoowook am kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule ōsumānchi barwaani mbo ng'eetaabiya tukul. ²⁸ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Inoomēē :barwaani nwaach yoo kāng'ētēē :nyiin kābo taay. Bāwulō :nyēē kisirē barwaani ām Kōōriintō ām ārook lo kung'eetee kisir nyoo bo taay (kasee kāāboorunēētaab nyoo bo taay).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimanaaweek :ng'ala ām Tēēsālōōnikē kung'eetee kisir :Bāwulō barweet nyoo kibo taay. Kiyēēchinē :biiko kereeryaanto kule kikiikōōyēēw kēny :Kiri-istō nto alak kōōsōōtē kule kikiikulēēkitiit miisin :chōōnēēnyii nyēē kimēērook /takeeyey yiisyō.

Kiwālchi :Bāwulō bichoo kurubta keey āk yuutēyu kule: Kutoombo kuchōōnii :Kāārārookiintēēt, mākuwōōyiyiit :rōkōsto ām kōōrēēt. Ām bēsyōōsyēk choo kwoonii yoo iyēēwu :Kiriistō, makuyey :kwiiliintēētaab Kiriistō kuchuunyo :biiko miisin. Imuuchē kuyēyākiis :ng'aleechu āsiiswēk alak tukul nteenee māmāchāktōōs kuyeyeech kēēnyēbēt (kas kur. 3:10). Ikiimchinē :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē kutitir ām kaakaaseeng'waa ānkoo kumii :wusiisyēēt ankukanyaan nyēē māmii :ng'uusng'uus tukuuk chēē mākuuyēyākiis bēsyōōsyēk choo kwoonii.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākyi bērrur

¹ Anii Bāwulō, āboontē keey Siila ākoo Tēmētēēwō yu āsirwook barwaani akweek kaniseetaab Tēēsālōōnikē choo obooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiri-istō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kāātiilēy ām bēsyoonoo chōōnii :Yēesu

³ Mbo ng'eetaabiya, māchāksē kēēbirchinē :acheek Yēyiin kōōnkōy ām āsiiswēk tukul kubo akweek, kuuyu otāsē taay okoosēē keey Kiriistō miisin ānkōōchoomtōōsii :tukul.

⁴ Kēēng'ērēchēēnook :acheek yoo kyoomchinē kanisoosyek alak wōlēē wuu :soboonwēkwook kuuyu otāsē taay omuytooy ānkōōkoosēē keey Kiriistō ām wusiisyēēt nyoo omiitē obuntēē.

⁵ Ibooru :yooto kule man :kiyēē itilē :Yēyiin, yoo itilwook kule oyeemootiin owut bāytooyiisyēēnyii nyoo omiitē onyālilchinē. ⁶ Makuyey :Yēyiin kiyēē bo manta yoo keenyalilil choo inyāliilook, ⁷ ānkumākōōmuung'wook

akweek choo ōnyālilē āk mbo nkacheek. Mākuyēyākiis :ng'aleechaa yoo tookunēē :Yēesu barak kuboonto keey malayikaanikyii choo boonto kāāmuukēywēek ⁸ āk maat nyēē irikitiitē. +Māchokōōng'woonchi biiko choo -mēēnkētē Yēyiin āk choo -mēēyēnchinē lōkōōywēkaab Mokoryoontēēt Yēesu. ⁹ Mākunyōōr :bichoo ng'wooninto nyēbo kibchuulyo, /ankumakeesatee wōlēē mii :Mokoryoontēēt āk wōloo mii :wōōyintaab kāāmuukēywēēkyii. ¹⁰ Yēyāktōōs kuu nyooto yoo chōōnii :Mokoryoontēēt chokunyōōru koonyit ām wōlēē mii :biikyii kōōkoostooy :biiko tukul choo ikoosēē keey inee. +Mōōyēmē :nkakweek āk bichooto, kuuyu kyoocham lōkōōywēk choo kikēēmwoowook.

¹¹ Kiyiitēnyi :nyēē yēyēēch kēēsoowook ākookoy, sukuyēētyēēchook :Yēyiintēenyoo ōbuur kuu wōloo māktōoy :inee ānkōōyēyē kiyoo ōkāse kule karaam. Kēēsoowook subak kule kukōōnook kāāmuukēywēek chēē ōmuuchē ōyēchinēē yiisyēenyii ōkoosēē keey inee. ¹² Yooto, +/ makiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu ām kiyēē ōyēchinē /ankiikaastaak nkakweek. Yēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, kuuyu chāmook :Yēyiintēenyoo āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

2

Choolwookiintēēt nyēē -/mākyoomu

¹ Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē kiiboorwook kiy kurubta keey āk chōōnēētaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō āk yoo /kiiruruukyēēch inee. Kēēsoomook kule ² -mōōbootyē ām kāāsōōtēywēēkwook, nto ōmuuyē yoo / kēēmwooyē kule kaakuyit :bēsyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kimwooyē kuu nyooto *:wōōrkooyoontēēt ake nto ku biiko alak nto / kēēmwooy kule kikeesir :acheek ng'aleechu ām barweet ake. ³ -Mookany kooberbeeraak :chiito ake ām keel ake tukul. Māyitu :bēsyoonoo ākoy yoo kaakutay Yēesu :biikyii alake ānkutook :choolwookiintonoo +/ mākiimukuusēē maataab kibchuulyo. ⁴ Kwiilē :choolwookiintonoo kiy ake tukul nyoo kutunkyinē :biiko āk kiy ake tukul nyoo kāse :biiko kule bo Yēyiin. Imuuchē mbo kōōwut *Kōōtaab Yēyiin ānkuyib keey barak kule inee ku Yēyiin.

⁵ -Mōōsōōtē :akweek yoo kyāāmwoowook :anii ng'aleechu tukul kēēboontē keey? ⁶ Nto yu ōnkētē :akweek kiyoo tākōōkooyē choolwookiintonoo nto kāākuyityo chokutook :inee ām bēsyōōsyēkyii. ⁷ Mii kuunyiitēnyi kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēkaab choolwookiintonoo ām wung'aan,

nteenee makutas taay :kiyoo kookaay yiisyoonoo ākoy / bokiiñemto. ⁸ Yooto nanyuun yēē mākutook :choolwookiintonoto nteenee makubiirta :Mokoryoontēēt Yēesu ām muuyēēt nyēē chōōnēē kuutiinyii. Makookarbuusee :Yēesu choolwookiintonoo kāāmuukēywēēkyii. ⁹ Mākuchōōnto :choolwookiintonoto kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt ankuchokooberbeer biiko kuyēyē ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut. ¹⁰ Yēyiisyēē ng'ālyoo ake tukul nyēbo rōkōs kōōbērbēērē biiko choo mākubootyo. Mākubootyo :bichoo, kuuyu kitay :icheek kucham ng'ālyoontēētaab manta / sikiiraraach. ¹¹ Kunyi, makuyey :Yēyiin icheek kōōyēnchi ng'wiinyan /sikēētēwēch ¹²/ankiiruusta tukul choo king'ērēkyi ng'al chēbo rōkōs āmānāākōōyēnchi ng'aleekaab manta.

Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō

¹³ Nto akweek ii, mbo ng'eetaabiya choo chāmook :Mokoryoontēēt, mächāktōōs kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek. Kikweyaak :Yēyiin ōyēku alak ām chēbo taayta /kiiraraach. Kiitabaanaak :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt ōyēku cheechii, yoo kyōōkoosēē keey ng'ālyoontēētaab manta. ¹⁴ Kikuurook :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kikyoomwook sikeyemte :tukul lēbkēyyēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁵ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, oyeet keey ānkōōkiilchi kāānēētēywēēchoo kikyoomwook ānkēēsirwook.

¹⁶⁻¹⁷ Kichameech :Baaba Yēyiin ankuyeyeech kēēbāybāyiitu ākookoy kiikēnēē keey kiyēē karaam. Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō nkityōōniin āk Baaba Yēyiin ānkōōkiimook ōyēyē ānkōōmwooyē kiyēē karaam.

3

Kimwooy :Bāwulō kule /kēēsoochi

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch kutas taay :ng'ālyoontēētaab Mokoryoontēēt koosambaakta areet akeenke ānkunyōōr koonyit, kuu wōloo kiwuu ām wōloo ōmiitē :akweek. ² Ōsooyē subak kusārweēch :Yēyiin ām wōlēē mii :biich chēē āwēēsēch ānku miyootēch, kuuyu mēēbērē :biiko tukul chēē iyēnchinē manta. ³ Nteenee Mokoryoontēēt :nyēē /kiikoosēē keey. Mākōōtitiirook ānkuriibook ām wōlēē mii :Kibrōkōsyoontēēt. ⁴ Kiinkētē ām Mokoryoontēēt kule ōyēyē kiyēē kēēmwoowook ānkōōtāsē taay ōyēyē kuu nyooto.

⁵ Kōōrēētootyook :Mokoryoontēēt chamateetaab Yēyiin ānkōōbuur ām muytaayeetaab Kiriistō.

Moomiis :chii nyēē māyēyiisyē

⁶ Mbo ng'eetaabiya, ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu, kēēmwoowook kule osatee keey ng'eetaabiya ake tukul nyēē kēwēyiin, nyēē mārubbē kāānētēyiwēchoo kōkēēmwoowook. ⁷ Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo kēēyēytooy :acheek choo kimākēētinyē kēwēynāt yoo kikēēboontē keey. ⁸ -Mākyoomē āmnyoo nyēbo chii yoo mānāākēēkwēchi kiy, nteenee kikēēyēyiisyē bēēt āk kwēēmooy simākēēnyikisyook. ⁹ Ānkoo sinee kiyemaat kēēnyōōru kiy, kikeeyey kuu nyooto sikiineetaak orub kiyēē kēēyēyē. ¹⁰ Yooto kēēboontē keey akweek kikēēmwoowook kule, “-Mookany kwoomiis :chii nyoo māmāchē kuyēyiis.” ¹¹ Kēēmwooyē kuu nyooto, kuuyu kēēkāsē kule tinyē :biiko alake ām akweek kēwēynātēēt. Māyēyē kiy, nteenee kwoonykwoonyootē biiko mētēwoy ām kiyēē yēyē. ¹² Ām kāāmuukēyiwēēkaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō kēēmwoochinē bichu kule kōōbuurē nyēē karaam ānkuyēyiisyē sukunyōōr kiyēē āmē. ¹³ Nto akweek, mbo ng'eetaabiya, -mōōchoosyē ōyēyē ng'al chēē kāroomēch. ¹⁴ Yoo mākoonyitē :chii lōkōōywēchu kēēsirwook, kumāchāktōōs ōnkēt chiichoo -āmōōbuurtē keey sukumuy :inee nkit. ¹⁵ -Mōōyib chiichooto kuu buunyoo, nteenee ōyisu kuu tuubchēēt.

Kāā-āmiisēēt

¹⁶ Kunyoo, kukōōnook :Yēyiin kaalyeet ākookoy ām keel ake tukul, kuuyu inee nkit :nyēē kōōnu kaalyeet. Kuriibook :Yēyiin. ¹⁷ Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit. Wuu nyiitēnyi :wōlēē ātiinkyintooy :anii āwut barwa ake tukul. ¹⁸ Kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēwō

Taayta

Siriintēet, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Yu / kābokiityookunēē :Bāwulō kāābrātiisyō ām Rooma ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 60-62 KK (kasee Yēyūutēk 28:16 kuwo taay), koonam ruutoonyii nyēbo ang'wan. Matwekaat :ruutooyi bakeenke ām Biibilyaa. Kibākookyi Tiitō Kērēētē ām baani sukōōyyoonkyi kaniseetaab wōlooto. Kubākookyi Tēmētēwō wōliin bo Ēfēēsō sukuyēētyēēchi kaniseetaab wōlooto. Kiwo :Bāwulō nkit ākoy Fīliibi ām Maketoonnya. Kisirchinēē wōlooto Tēmētēwō barweenyii nyēbo taay āk nyoo kisirchinē Tiitō. Mātōokunoot :kēnyit nyēē / kīkēēsirē barwaani nteenee /kiisōōtyinē kule wuu nyēē ki kēnyiitaab 66 KK.

Kiyēē mii āriit: Kīiyimē :wuuyinwēk chēē tēērchiin kaniseetaab Ēfēēsō. Wuuyinwēchoo ku kiruutēkaab Yuutay-eek ānkiyibē kiriisyēētaab tukun kubo saayeet ām kēelto nyēē kimēēnkētē. Kiisōōtē :Kirikiik kereeryaanto kule miyootēch :tukuuk tukul ām kōōrēēt āk kule kimāchāmtooy :Yēyiin chii ākoy tōōs baateey yoo kāākunyōōr :chii ng'oomnān nyēbo kwōng'ūut. Nto subak yoo karub :chii kiruut kuu: /kēēkir āmit alak, tukun chēē /kēēyyēē āk mbo kule mātuuyo :biich choo kiikoomut keey. Kiinach Bāwulō :kāānēētūutēchu kun-yoo, kisirchi Tēmētēwō barwaani kōōkiimēē kule kuyēchinē Yēesu Kiriistō yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Irwookyinē mbo choorwaaniitēnyinyii tāku āybēeryoo, kurubta keey āk wōlēē / kiintōōchintooy biikaab Kiriistō.

Kiyēē āmu: Iwuruurē :kāānēētūutēkaab lembech wōlēē mākuwuuyiit :soboonyoo. Māchāktōōs kiinkētē ng'aleekaab manta sukung'eeet keeyeet keey ankeekerekte kāānēētiisyēētaab lembech āk Buunyoontēēt simāturēēch acheek biikaab Kiriistō ankwaaraanta soboonwēkyoo.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēwō bērir

¹ Anii ku Bāwulō *lēbkēēyiintēētaab Yēesu Kiriistō kuu wōloo kitōōltoo :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo kubununēē Yēesu Kiriistō nyoo kiikēnēē keey.

² Āsiruung', inyiing' Tēmētēwō nyoo āchāmiing' ānkyāāyēētyēēchiing' icham Yēesu. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō, kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta
(1 Tēmētēwō 4:1-7; Tiitō 1:10-11; 3:8-11)

³ Kuu yoo kyāāmwoowuung', āmiitē āwēēti Maketoonnya, māchāktōōs ibuur Ēfēēsō sukung'et ibōlchi biiko alak kusaa-nee keey kōōnēētē tukuuk chēē mābo man. ⁴ Kusaan kōōbootyinē āsiiswēk kurāru tyoonkōōchoy chēē mābo laat āk kutētu kooyndōy chēbo Yuutayeek chēbo kēny, kuuyu yibu :ng'aleechaa kwiilat āk wookuut, yoo /kātākēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām manta. ⁵ Kiyēē burē siibōlchi bichu ku kule kunyōōr chamateet kubununēē mooyēēt nyēē lēēl ankuyey kiyēē inkētē kule bo man ankookaasee keey Yēyiin. ⁶ Kiikuchunnyēē :alake kookaasee keey Yēyiin ānkuyēēlchi ng'al buch chēē mābo man. ⁷ Bērē :bichoo nto yēk kāānēētikaab kiruutēk nteenee -mēēnkētē kiyēē ng'aloolēē nto mbo kiyēē ikiilchinē keey kurāru.

⁸ Kiinkētē kule kāroomēch :kiruutēk, yoo kāyēyiisyēē :chito ām kēēlto nyēē karaam. ⁹ Māchāksē :chii kōōnkētē kule mēēbērē /kikēēyēyē kiruutēk kubo biich chēē churtootiin, nteenee /kikēēyēyē kubo biiko chēē mā churtootiin āk choo māchāmē /keebayta. Bo subak :kiruutēk biiko choo -mēēywēyē Yēyiin, choo choolwookēnootiin, choo mā tiliilēch āk choo āwēēsēch. Bo subak :kiruutēk biiko choo rumē siki-ikwaa āk choo bākākiisyootē, ¹⁰ choo mārtooy, choo sikōrē keey, āk choo chōōrē biiko. Bo choo ibērbēēriisyē āk choo mōlōlchinē biich ng'al āk kiy ake tukul nyoo mārubtooy keey kāānēētutēkaab man. ¹¹ Miitē :kāānēētutēchoo wōlēē bo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikiitōōrwoo kule a-amte. Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānkōōtōrōōroot :nyēē kikōōnoo lōkōōywēchoo kāroomēch.

Wōō :chamateetaab Yēyiin ām wōlēē mii :biiko

¹²⁻¹³ Ābirchinē Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō kōōnkōy nyoo kikōōno kāāmuukēywēēk, kuuyu kikasa kule /kiikoosēēnoo keey. Kyāāyēyootē ng'al chēē kimāānkētē kumānāāyēnchinē inee nteenee kuriireenaa. Ānkoo kyāāng'aloolēē inee nyēē miyaat ānkāāwusootē biikyii ānkāākāwōōtēnootē, kutoola āyēchi yiisyēenyii. ¹⁴ Kinyōōwoo :Mokoryoontēenyoo kaat ām chamateet nyēē kiboontēēnoo ānkoo kimaayemaat :anii. Kiyeya acham inee ānkāākoosēē keey.

¹⁵ Ng'ālyoontēēt nyēē māchāktōōs /kiikoosēē keey amakany :chii kwaam mēt ku kule, kichōōnii :Kāārārookiintēēt Yēesu

ng'wēny chokōōrāroochē biiko choo kiikuchoolwookēn, ānku anii :akeenke ām bichooto :nyēē āchoolwookēnoot nyēē / mākyoomu!

¹⁶ Ānkoo kiwuu nyooto, / kikeeriireenaa anii ām biiko tukul sukōōboorunēē :Kiriistō kule iruruunyē mooyēenyii ām wōlēē mii :choo kiikuchoolwookēn. Yoo imuuchāktōōs /kiiraraachaa anii ānkāānyōōru *soboontaab kibchuulyo, kōōmuuchāktōōs /kiiraraach nkicheek biiko alak. ¹⁷ Kunyoo, kusilākoy ānkukoonyitākoy :Yēyiin nyoo makāsāksē ānkubāytooyiisyē kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto.

Kimwoochi :Bāwulō Tēmētēwō kwaam booryēēt nyēē karaam

¹⁸ Wēnyoo Tēmētēwō, ārwookuung' kurubta keey ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyik kubo inying'. Yoo 'keerub ng'aleechaa, mākyūētyēēchiing' sii-am booryēēt nyēē karaam ¹⁹ ankiitas taay ikoosēē keey Yēyiin ankiiyey kiyēē inkētē kule karaam. Kiikubootyo :biiko alake chēē kitay kuyey kuu nyooto. ²⁰ Alak ām bichooto kiikuyey kuu nyooto ku Umenaayo ākoo Alekisaanta. Kwāātōōrchi Kibrōkōsyootēēt sukukasee keey kule māmāchāktōōs kung'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat.

2

Kōōnēmchinē keey :biiko saayeet

¹ Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku kule isooyē Yēyiin ānkiibirchinē kōōnkōy kubo biiko tukul. ² Māchāktōōs / kēēsoochinē bāytooyik āk kāāntōōyik sikēēminy ām kaalyeet āk tāloosyēēt ānkiinēmchinē keey Yēyiin ānkiibuur nyēē / kēēkoonyitēēch. ³ Yoo kakeeyey kuu nyooto, ku karaam ānkōōng'ērēēchē Yēyiin nyoo Kāārārookiintēenyoo.

Irāroochē biich :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch

⁴ Māchē :Yēyiin kule / kiiraraach biiko tukul kōōnkēt ng'ālyoontēētaab manta. ⁵ Yēyiin ku akeenke nkit, ānku akeenke :chiito nyēē ichoomnyēēch āk Yēyiin. Nto nyooto ku Yēēsu Kiriistō. ⁶ Kiikooyto :Yēēsu soboonnyii sukuwālāng'unēē biiko tukul. Kiyityiin :ng'ālyoontooni ām āsiiswēk chēē yēmootiin. ⁷ Kunyi, / kikeekweya anii a-amte ng'aleechaa kuu *lēbkēēyiintēēt. Man :kiyēē āmwooyē. Ānēētē biiko chēē mā Yuutayeek ākoosēē keey Yēyiin ānkāāmwooyē ng'al chēbo manta.

1:15 Luuka 15:2; 19:10; Room. 5:8   **1:16** 1Kōōr. 15:9-10   **1:18** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 4:14; 6:12; 2Tēm. 4:7-8   **1:19** 1Tēm. 1:5   **1:20** 1Kōōr. 5:5; 2Tēm. 2:17; 4:14   **2:1** Ēfēēs. 6:18-19   **2:2** Eesra 6:10   **2:4** Ēsēk. 18:23, 32; 2Tēm. 2:25; 2Bēt. 3:9   **2:5** 1Kōōr. 8:6   **2:6** Kala. 1:4; Ibu. 9:28   **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5; 9:1; 2Tēm. 1:11

Kāāburtaab murēnik āk kooruuk choo kiikōōyēnchi Kiriistō

⁸ Mākyiintōōs :murēnik ām yēē /kākiiruruukyi keey kōōtōrōōrē āwunnyēk chēē tiliilēch kusooyē Yēyiin āmānyēēru nto kuyey wookuut. ⁹ Mākyiintōōs :kooruuk kōōloochē keey nyēē karaam. Kōōloochē sirook chēbo koonyit ānkuboonto ātēbuutēk chēē kāroomēch. Māmāchāktōōs kōōleētē buutēēk kule /sikēēchōrōkyinē, kōōloochē chobosaak, tukuukaab kaat āk sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang'. ¹⁰ Nteenee, māchāktōōs kuboonto ātēbuutēk chēē kāroomēch chēē misyinē kooruuk choo kiikōōnēmchi keey Yēyiin.

¹¹ Māchāktōōs kōōnēētē keey :koorko ake tukul ng'aleek ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōywēyiisyē.

¹² -Māāchāmchinē koorko kuyēk kāānēētiintēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin nto mbo kule kubayta saanteenyii. Māchāktōōs kusiisyinē keey. ¹³ Aatam :nyēē kisimkuyey :Yēyiin kurook, nto mii yoo, chokuyey Aawa. ¹⁴ Mēēbērē ki Aatam :nyēē /kikeekenta kut kuyey ng'ōōkisto, nteenee ki koorkēēt. ¹⁵ Māchāktōōs :koorko ake tukul kuriibē kōōnyii āk lōkōkyii ām kēēlto nyēē karaam. Yoo kamuyta, kookaasee keey Yēyiin, kutinyē chamateet, kutiliil ānkuriibē keey, mākutēbto *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

3*Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō**(Tiitō 1:5-9)*

¹ Mii yu naas :ng'ālyoo nyēē māchē /kiyyoong'unēē. Yoo kamach :chii kōōntōōchi biikaab Kiriistō, kāākukwēchi keey yiisyō nyēbo koonyit. ² Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē mātinyē lēēlis, ku chii nyēē tēērēē koorkēēnyii nkit, kusēwunoot ānkuriibē keey, kukoonyitoot, kururoot :moo ānkōōmuuchē kōōnēētiis. ³ Māmāchāktōōs ku kibōōkityoo āmā chii nyēbo wōōrōōryēēt. Nteenee māchāktōōs kōōntusoot ānku tala, āmāboonto muchastaab beesaan. ⁴ Māchāktōōs kōōnkētē kuriib kanyii nyēē karaam kukas kule iywēyē :lōkōkyii kutukul. ⁵ Yoo -mēēmuuchē :chii kuriib kanyii kumēēmuuchē kuriib kaniseet. ⁶ Māmāchāktōōs /kēēkwēyē chii nyoo mānāākich ām ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kōōntōōchi chuut kuuyu imuuchē koontumeer. Nto yooto, +/ mākiitiilchi ng'aleek kuu choo /kikiitiilchinē Kibrōkōsyoontēēt. ⁷ Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē tinyē kaayna nyēē karaam ām wōlēē mii :yēēmēēt simānyōōr :Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto nyēē katechee.

Toorētik

⁸ Māchāktōōs :nkicheek toorētikaab biikaab Kiriistō kukoonyitootiin nyēē māwēechwēechē ng'al, āmā kibōōkitiis, nto kutōōrtooy :moonik kumach beesaan. ⁹ Māchāktōōs kukiilchi ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kiikēēng'oong'wēēch ānkuyēyē kiyēē inkētē kule bo man.

¹⁰ Māchāktōōs /kēētyēmtooy bichoo kutoombo /kēēkwēyē. Nto yoo mātinyē ng'ālyoo, /kēēchāmchi kuyēk toorētik.

¹¹ Māchāktōōs :nkicheek kooruuk chēē toorētik* ku chēēbyōōsōōy chēē kooniyitootiin, chēē māyēyootē seemseem. Māchāktōōs ku koor chēē riibē keey /ānkikoosēē keey ām kiy ake tukul.

¹² Māchāktōōs :chii ām toorētichoo kutēērēē koorēēnyii nkit ānkuriibē lōkōkyii āk kanyii ām kēēlto nyēē karaam. ¹³ Chii ake tukul nyoo kāyēyiis nyēē karaam, kōōloong'u keey ām komostaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkukich ām manta nyēbo Kāārārookiintēēt Yēesu.

Manta nyēē wōō nyēbo Yēyiin

¹⁴ Ānkoo sinee āboontēē mooyēēt kule +māāchōōnii wōloo imiitē, āsiruung' ng'aleechu si ¹⁵ yoo kaakaay keey, 'kēēnkēt wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō. Bichooto ku choo kikwey :Yēyiin kuyēk cheechii. Tolochta :bichoo āk sisinēēt nyēē iyyoong'unēē :manta. ¹⁶ Ng'ālyoo nyēbo man kule wōō :kiyēē kiikung'oong'wēēch Yēyiin:

/Kikēēsich inee kuu chii ake tukul,

kiiboor :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule churtaat.

Kikas :nkicheek malayikaanik.

/Kikyaamtaat inee ām kōōrōōsyēk.

/Kikiyyēnchi ām kōōrēēt,

/ānkēēyib kuwo barak wōloo mii :lēbkēēyyēēt.

4*Māchāktōōs /kēētāyē kāānēētēywēēk chēē mābo man*

¹ Ibooru :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kutook kule ām bēsyōōsyēk choo kwoonii, mākuchunnyēē :biiko ng'ālyoontēētaab manta ankurub ng'aleekaab biiko choo tēwēchē :tāmirmirook chēē miyootēch. ² Ibērbēēriisyē :bichoo āmēēkōōnkētē ng'ālyoontēēt nyēbo man āk nyēbo ng'wiinyan. ³ Yēētēē biiko kōōmutiis āk kule kumaam āmiik alak ānkoo kiyēyē :Yēyiin āmiichoo kule kutaach :biikyii choo inkētē manta ankwaam kubirchinē inee kōōnkōy. ⁴ Karaam :kiy ake tukul nyoo kiyēyē :Yēyiin kunyoo,

* **3:11** Nto: kooruukwaa. **3:11** Tiitō 2:3 **3:15** Ēfēēs. 2:19-22 **3:16** Mat. 28:18-19; Māārko 16:20; Luuka 24:50-51; Yoowa. 1:14; Yēyuut. 2:33, 36; Room. 1:3-4; Ēfēēs. 1:20-21; Filib. 2:6-11; Kolos. 1:6, 23; 1Tēm. 2:7; 2Tēm. 4:17; Ibu. 1:6, 13; 2:9 **4:1** Mat. 24:10; 2Tēm. 3:1 **4:3** 1Kōōr. 10:30; Ibu. 13:9

māmāchāktōōs /kēētāyē kiy mbo akeenke yoo /kakeetaach /kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁵ Yēyē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk saayeet kutililiit :kiy ake tukul nyēē kiyēyē Yēyiin.

⁶ Yoo 'kēēboorchī mbo ng'ēetaabiya ng'aleechu, 'keyey ām kēēlto nyēē karaam yiisyēētaab Kāārārōokiintēt Yēesu. Nto yooto imiitē ititirēē ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kikiineeting' nyoo irubē. ⁷ Itay tyoonkōōchoy chēbo bēērbēēryo chēē mārubtooy keyy āk Yēyiin. Ichōbāksē ākookoy inēētē keyy ibuurē kuu wōlēē māktōoy :Yēyiin. ⁸ Yoo 'keeneet bōōrng'uung', mākyēētyēēchiing' ām kōōrooni, nto yoo 'keeneet keyy ibuurē kuu wōloo māktōoy :Yēyiin, mākyēētyēēchiing' ām soboontaab kōōrooni ākoo nyēbo kōōrēēt nyoo mākuchō.

⁹⁻¹⁰ Kiikoosēē keyy Yēyiin. Inee :Kāārārōokiintēt nteenee chēē irārōochē, ku biiko choo iyēnchinē inee. Māchāktōōs /kēētiyēē mēt ng'aleechaa ānkuyēmāktōōs /kēēchāmē kutukul. Kiyooto :nyēē kēēmiitē kēēng'ētiichinē keyy. ¹¹ Ng'aleechaa chēē māchāktōōs 'ikiimē yoo 'inēētiisyē.

¹² -Meekany kumoontiing' :biiko kuuyu tēēmining'. Nteenee inyiating' :nyēē māchāktōōs kukāsēēning' :biiko tukul choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēt, wōlēē ing'ālooltooy āk wōlēē itēbtooy, wōlēē ichāmtooy biiko, wōlēē 'iyēnchintooy Yēyiin āk tiliilinto nyēē iboontē. ¹³ Iyēyiisyēē bārōoyinto nyoo mii kumanaayitu, isumānchinēē biiko ng'ālyoontēt, i-āmchinēē ānkiinēētēē. ¹⁴ -Meechwees kāāmuukēywēēchoo kirōōbuung' :Yēyiin kubununēē kiyēē kimwooy *wōōrkooyoontēt ake yoo kitiinyēēning' āwunnyēk :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō. ¹⁵ Iyēyē tukuuchoo kibtaman ānkiinēmchinē keyy kutukul sukung'ēet kukas :chii ake tukul wōlēē imiitē itāstooy taay. ¹⁶ Māchāktōōs irōōtootē soboonng'uung' āk ng'aleek chēē 'inēētē. Imuytoochi tukuuchoo kuuyu, yoo keyey kuu nyooto, +meeraraachakse :inyiating' āk biiko choo 'inēētē.

5

Ibooru koonyit

¹ -Mēēryōōnkyinē booyoo yoo imiitē iyisu, nteenee ing'āloolchinē kuu kōōn. Iyibē nkicheek āybēēriik wuu nyēē mbo ng'ēetaabkoomēt. ² Iyibē cheebyoosya ake tukul wuu nyēē koomēt. Nto tiibiik, inam choo wuu nyēē mbo chēēbkoomēt ām kēēlto nyēbo tiliilinto.

Wōlēē māchāktōōs /kēēriibtooy musukuunēk

³ Māchāktōōs /kēēyēētyēēchinē musukuunēk choo mātinyē chii nyēē kāriib. ⁴ Nteenee yoo boonto :cheebyoosya nyēē

musuku lēekōōy nto muchōkōrōōn, kumāchāktōōs :lōkōchoo kuriib sikiikwaa, kuukaanyii nto kōōkōōnyii sukōōboorunē yooto kule iywēyē Yēyiin. Yoo kayey kuu nyooto, kumii kuyooku kiyēē / kikēēyēchinē icheek, ng'alyoo nyēē chāmē :Yēyiin. ⁵ Koorko nto cheebyoosya nyēē kiikung'ēt nkit ku musuk kumāchāktōōs kōōkēnēē keey Yēyiin nkit ānkuriirchinē bēēt āk kwēēmooy kule kuyēētyēēchi. ⁶ Nto koorko nyoo musuk ankicham tukun chēbo leles, kukiikume :nyoo kusobē. ⁷ Māchāktōōs imwoochi nkicheek biiko ng'aleechu, sukung'eet mariirtee chii. ⁸ Chii ake tukul nyoo māyēētyēēchinē tilyōōnuutēkyii ānku miisin biikyii choo bo kō, kāākutāchiin āk ng'alyoontēētaab Yēyiin. Miyaat :chiichoo kusiir nyoo mānēēyēnchi ng'alyoontēētaab Yēyiin.

⁹ Yoo / sikiiyiityi cheebyoosya nyēē musuk komostaab choo yēmē / kēētoorēt kumāchāktōōs kukiikukeeytee kēnyiiisyēk tāmānwookik lo. Māchāktōōs ku cheebyoosya nyēē mānāāchoonchooyēnoot ¹⁰ ānkitookunoot ām yēyuutēk chēē kāroomēch kuu wōlēē kiriibtooy lōkōkyii, wōlēē kitooktooy tāyēēk, wōlēē kiyēētyēēchintooy biikaab Kiriistō, wōlēē kitoorētitooy biiko choo nyāliltōōs āk mbo tukuuk alak chēē kāroomēch chēē kiikuyey.

¹¹ Māmāchāktōōs /kēēsirtooy musukuun choo tākuminkēēch kuuyu yoo kabiirta :muchastaab bōōrwoonikwaa wōlēē kiikōōnēmchintoochi keey Kiriistō, kumach /kiimut. ¹² Yooto, kōōsākyi keey / kiitiilchi ng'al, kuuyu kāākwiiiri kiyēē kiikukuurtoochi Yēyiin. ¹³ Ilumootēē :kooru chēē wuu choo koorin kōōbootootē āsiiswēkwaa. Māwuu nyooto baateey, nteenee yēyootē mbo subak seemseemnyeet kōōwutootēē keey ng'al chēē mā cheekwaa ānkung'ālōolootē mbo ng'al chēē māyēmāksē. ¹⁴ Kunyoo, āmwoochinē musukuunēk choo tākuminkēēch kule kucheeng' saanik ānkuriib lōkōkwaa āk kooriikwaa simānyōōr :Buunyoontēēt bārooyinto nyēē kang'alaalee icheek nyēē miyaat. ¹⁵ Kookuweech keey kēny :alake kuba wōlēē mii :Syetaani ankookurub ng'aleekyii.

¹⁶ Nto yoo mii :cheebyoosya nyēē kiikuchamta Yēyiin ānkuming'tooy keey musukuunēk, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē musukuunēchoo ām kēēlto ake tukul. Māmāchāktōōs kubākookyi nyikiisinoō kaniseet. Yooto, mākuyēētyēēchi :kaniseet musukuunēk choo minyē nkityō.

/Kēēkoonyitē kāāntōōyikaab kanisa

¹⁷ Māchāktōōs /kēēkoonyitē / ānkēēyēētyēēchinē booyikaab kanisa choo tinyē kāāntōōysēēt nyēē karaam, ānku miisin choo āmtooy ng'alyoontēēt ānkōōnēētē. ¹⁸ Mwooyē :siruuatēk

kule, “-/Mākēērātē yēeyto kuutiit yoo yēyiisyē.”† Nto subak, “Yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii kunyōōr kiy.”†

¹⁹ Māmāchāktōōs simiyēnchinē ng'ālyoo nyēē /kākēēmwooy /kēēng'āloolēē booyik nyēē miyaat, nteenee ākoy baateey yoo kāākumwooy :biiko chēē yitē āyēēng' nto sōmōk kule wuu nyooto. ²⁰ Yoo kāchoolwookēn :kāāntōōyik, 'iburyoong'tooy kukāsē :biiko, sukung'eet kōōywēyē :chuut alake.

²¹ Kunyoo ii, Tēmētēwō, āmwoowuung' ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārōokiintēēt Yēesu āk mbo ām taayeetaab malayikaanik choo kwēyootiin kule, irub ng'aleechaa nyēē -mēēkwēyē chii. Māmāchāktōōs ichāmē biiko alak kusiir alak.

²² -Mēēsāmsāmānē keey yoo itiinyēē chii āwunnyēk itōōlchinē yiisyēētaab Yēyiin -ameekany kunaming' :ng'ōōkistaab biiko alak. Ibuur itiliil. ²³ -Mēēyyēē bēēko baateey, nteenee imōōsē *tifaayiik tisich kubo bōōrtaab moo nyoo iyiiimsētiing' btaman.

²⁴ Mēēmuuchāktōōs kōōyēēlākiis :ng'ōōkiswookikaab biiko alak, nteenee /simkēēkāsē bakeenke /kumānāābokiiitiilchinē ng'al. Nto chēbo alak, kōōyēēlōotiin ākoy bēsyoonoo +/mākiitiilchi ng'al. ²⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, simkutooku :kāroomnyēētaab yēyuutēkaab biiko alak, āmāwunyāktōōs ākookoy :choo iyēēlōotiin.

6

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :motwoorik

¹ Māchāktōōs :motwoorik kōōywēyē mokorēēnikwaa sukung'eet -/mākēēng'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat āk mbo kāānēētēywēēkyoo. ² Māmāchāktōōs :motwoorik choo kiikōōyēnchi :mokorēēnikwaa Yēyiin kōōywēyē mokorēēnichoo

kisich, kuuyu mbo ng'eetaabiya ām Kiriistō. Nteenee, māchāktōōs kuyēyē yiisyēēng'waa kutook, kuuyu chēē yēētyēēchinē :yiisyōōnuutēchoo ku choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontētaab Yēyiin. Ng'aleek chooto :chēē māchāktōōs inyiing' Tēmētēwō 'inēētē ānkiikiimē biiko kurub.

Kāānēētiisyēēt nyēbo lembech āk bāytit nyēbo man

³ Chiito nyoo kaakoobetyeenyee keey wōlēē mii :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ankooneet ng'al chēē mābo man, ⁴ kukiikoolaambuuch nyoo :ng'aseetaab keey āmēēnkētē kiy. Kicham :chiichoo kwiilat āk wookuut. Yibu :ng'aleechaa kōōtuuyiityi keey :biich moon. Kuwookuut, kung'alaalaatee keey nyēē miyaat, kōōsōōtyēēchinē alak nyēē miyaat, ⁵ ānkuchunchuuntōōs :mētēwookaab bichoo kubo kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch chēē boonto. Bichuutēchu

† 5:18 Kiruutēk 25:4 † 5:18 Luuka 10:7 5:18 Mat. 10:10; 1Kōōr. 9:9, 12-14
5:19 Mat. 18:16 5:20 Kala. 2:14 6:2 Ēfēes. 6:5-8 6:3 1Tēm. 1:3, 10 6:4
2Tēm. 2:14

:chēē /kiikēēbuutēē ng'ālyoontēētaab manta ānkōōsōōtē kule tōōs yoo kasyeem :chii kurub kēēltaab Yēyiin ku kēēlto :nyooto nyēē yēyē chii kunyōōr bāytit ām kōōrooni.

⁶ Nteenee, yoo kēēnēmchi keey :chii yiisyēētaab Yēyiin, āmēētuyiityinē ake moo, kāākunyōōr bāytit nyēē wōō miisin ām Kaab Yēyiin. ⁷ Mēēbērē /kikēēsiktēēch kiy, āmākēēbēētooy kiy kōōyyiin kākēēbēku. ⁸ Nteenee, yoo kēēnyōōru kiyēē kyoomē āk kiyēē kiiloochē, kuyēmēēch :chooto. ⁹ Nto biiko choo bēērē nto cheeng' tukuuk sukumokornoon, kutōōrchinē :ng'aleechaa tyēmiisyēēt ankutech. Tōōrchinē :ng'aleechaa kuyey tukuuk chēē chaang' chēbo bēērbēēryo āk mbo muchastaab tukuuk chēē iwoong'tooy biich. Tōōrtooy :ng'aleechaa biiko kubootyo ānkwooroon. ¹⁰ Toowunēē keey :miyootyēēt wōlēē wōō muchastaab beesaan. Biiko choo loosyootē kumāchē beesaan kukiikuchunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkuyibchi keey ng'woonin nyēē -/mākyoomu.

Kiyēē kiikāloonchi :Bāwulō Tēmētēwō

¹¹ Nto inying' nyoo ibooyē Yēyiin, mächāktōōs isatee keey wōlēē mii :ng'aleechaa ankiirub soboonto nyēē churtaat, inēmchi keey Yēyiin ankiikaasee keey inee, ichāmē biiko alak, imuytoochinē ng'al ānkiitālāyītu. ¹² I-am booryēēt nyēē karaam kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Inkēt kule kikuuring' :Yēyiin inyōōru *soboontaab kibchuulyo. Kunyi, 'ikiilchi soboonoo 'kiichāmchiintōōsii kukāsē :biiko chēē chaang'.

¹³ Ām taayeetaab Yēyiin nyoo ikoochinē kiy ake tukul soboonto āk mbo ām taayeetaab Yēesu Kiriistō, nyoo kichāmchiin ām taayeetaab Bōōntyō *Bilaato kule inee ku Kāārārookiintēēt, āmwoowung' kule ¹⁴ ikiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. -Meekany inyōōru tisyā nto mbo kule /keeng'alaaleeniing' nyēē miyaat. Iriib kuu nyooto ākoy bēsyēēt nyoo kāchōōnēē :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁵ Mākukwēryoon :Yēyiin ām bēsyēēt nyoo kiikōōtōōrto :inee. Itōōōroot :Yēyiin ānku inee nkityō :bāytooyiintēēt. Inee :bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku mokoryoontēētaab mokorēēnik. ¹⁶ Yēyiin nkityō :nyēē māmēē ānkuminyē ām lēbkēēyyēēt nyēē mākāsāksē. Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin nto mbo nyēē imuuchē kukas. Kukoonyitākoy :Yēyiin ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Biikaab Kiriistō chēē boonto bāytit

¹⁷ Imwoochi choo boonto bāytit ām kōōrooni kule māng'āsē keey āmātiyyēē mēt tukuuchoo. Tukuuk choo chēē -/mākiinkētē batay āk moo. Nteenee kiyēē mächē kuyēyē

kukutiyyē Yēyiin mēt nyoo kōōnēech kiy ake tukul kuyem ānkuyēyēech :tukuuchoo keeng'erech. ¹⁸ Imwoochi bichoo kuyey ng'aleek chēē chaang' chēē kāroomēch, kuyēk biich chēē leelach :moonik ānkuchāmē kuyēmtooy tukuuk āk biiko alak. ¹⁹ Yoo kayey kuu nyooto, kāākuyēytoochi keey bāytit nyēē tiyyēē keey ām kōōrēēt nyoo chōōnii, sukung'eet kukiilchi soboontaab manta.

Ng'aleek chēbo lētuut

²⁰ Tēmētēwō, kāāmwoowuung' kule -meekuste iyey ng'aleechaa tukul choo kiikōōtōōruung' :Yēyiin. Isatee keey kwiilateet nto wookuut nyēbo bēerbēeryo nyoo yēyē :choo ng'āsēē keey kiirnātēēt nyēē mā bo man. ²¹ Yēyē keey kule ng'oomēch, nteenee kiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Āyēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikeēsirē āk wōlēē / kikeēsirēē: Yu kaakoowaany :Bāwulō ruutoonyii nyoo kibo ang'wan, kooyeey Rooma. / Kikeekerta subak kō nto yityo / keeratee nyōrōōrōōnik. Kisirē barwaani bēsyōōsyēkyii chēbo lētuut kurataat kukaakuriik wokubakach :bāytooyiintēēt Nēērō nyēē ki rumiin kibkerkoong'nyaa. -/Mākiinkēt kule ki āyu yēē / kikeēsirē barwaani nteenee ākoy /kikeēsirē kukābēk :maata nyoo kibo Rooma ām kēnyiitaab 64 KK kutoombo kōōkēētē keyy :Nēērō ām kēnyiitaab 68 KK. Isōōtē :biiko wōlēē wōō kule /kikeēbākachē Bāwulō kēnyiitaab 67 nto 68 KK. /Kikiyookyine Tēmētēwō barwaani kumiitē Ēfēēsō.

Kiyēē mii āriit: Kikas :Bāwulō kule kikiikubakaakta :chōōrōōnuutēkyii, kunyoo kisirchi Tēmētēwō barwaani kuyuu kikiikung'ēēlēnchi miisin kut kwoomchi :yēēmootēēt kule nto kas Tēmētēwō. Nteenee kimātinyē ārookēnēēt ake tukul kuuyu kiinkētē kule ānkoo kimii wokubēku :soboonnyii ām lēēkitō, kitinyē kāākēnēēt kule mākuriib inee :Yēyiin ām nyalilta nyoo buntēē :inee ām bēsyōōsyēchoo ng'ēri yoo tākumiitē kōōrēēt kutoombo kut kōōwutē wōlēē mii :soboon-
taab kibchuulyo.

Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule riirēē :inee miisin biikaab Kiriistō choo kiikubuntēē wuuyinwookik āk wusiisyēēt kumii :icheek ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Nēērō. Ikomkoomu Tēmētēwō kule kuriib kāāyēnchinooyēēt ām lōkōōywēkaab Kiriistō ankwaamta lōkōōywēchoo ām nyikanateet ānkoo kumiitē :wusiisyēēt. Kimāchāktōōs mbo kōōburyoong'to choo inēētē ng'al chēbo lembech.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :barwaani miisin kukōōkomkoom biich kule / kēēmuytoochinē ng'al ānkoo ku chaang' :wuuyinwēk. Yēyiin nkit :nyēē mā kubāw kiy ake tukul ānkutuwēnē choo ikēnēē keyy inee. Māchāktōōs kurubē wōlēē kiwuu :soboon-
taab Bāwulō.

Kyoorōōr keyy :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēwō bērrur

1 Anii ku *lēbkēēyiintēēt Bāwulō nyoo āyēchinē Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ānkōōyookwoo chāā-āmchi biiko kurubta keyy āk *soboon-
taab kibchuulyo nyoo kikuurtoowēēch kubununēē Yēesu Kiriistō. 2 Āsiruung' inyiing' wēriinyuu Tēmētēwō nyoo āchāmē miisin.

Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō. Kuriireening' ānkukōōning' kaalyeet.

Māchāktōōs / kēētīrē / ānkiikoosēē keey Yēyiin

³ Ākutunkyinē Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy mbo :kuuko ānkāyēyē kiyēē ānkētē kule karaam. Kuuyu āsōōtiing' ākookoy, āsoowuung' bēēt āk kwēemooy ānkāābirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁴ Yoo kaasoot wōlēē 'kiiriirte bēsyoonoo kyāābākooktiing', kwoomchoo :yēēmootēēt kule nto akasiing' saang'erech. ⁵ Ānkētē kule 'ikoosēē keey Yēyiin miisin. Kiikoosēē keey :kōōkōōng' Lōyis Yēyiin āk koomēt Yuuniis, wōlēē ānkētitooy kule imiitē :nkinyiing' iyēyē kuu nyooto.

⁶ Kunyi, kurubta keey āk yooto, āsōōtuung' kule ikany kōōmwo keey :kāāmuukēywēēk choo kirōōbuung' :Yēyiin yoo kyāātiinyēēning' āwunnyēk. ⁷ Mānāākōōnēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēt nyēbo muyātēēt, nteenee kikōōnēēch nyēbo nyikanateet, chamateet āk riibēētaab keey. ⁸ Kunyoo, -meekany kunaming' :muyātēēt yoo +meeng'alaalee Mokoryoontēnyoo nto yoo isōōtoo anii nyoo /kiikeerata kubo inee. Nteenee, ikany kēēnyāliilchē :tukwaay kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kukōōniing' :Yēyiin nyikanateet.

⁹ Kiikooraraacheech :Yēyiin ānkiikukuurēēch kēēyēku biikyii. Manaayey kuu nyooto kubo kiy ake tukul nyēē kiikeeyey, nteenee kubo wōlēē māktooy :inee nkit ām mooyēēnyii āk mbo subak kubo chamateenyii nkityō. Kisimkuchameech :Yēyiin / kumānāākēetoow kōōrēēt ¹⁰ ānkōōboorwēēch chamataanaa ām chōōnēētaab Kāārārookiintēnyoo Yēesu Kiriistō. Kiikōōsyēēntoowēēch :Kiriistō meet ānkwoorōōrwēēch kēēlto nyēbo *soboontaab kibchuulyo kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch. ¹¹ Kunyoo, kookutoola :Yēyiin a- amtaate lōkōōywēchu, āyēku *lēbkeēyiintēēt ānkāānēētootē ng'ālyoontēētaab manta. ¹² Kiyooto :nyēē /kiinyāliilchoo kuu nyiitēnyii. Ānkoo kuwuu nyooto, -māāmuyoot, kuuyu ānkētē chiichēē kyāāyēnchi ānkāātinyēē man kule imuuchē kuriib kiyēē kiikōōtōōrwoō ākoy bēsyoonoo iyēēwunēē.

¹³ Tēmētēwō, 'inēētē biiko kuu wōloo kyāānēētitooy :anii ānkiikoosēē keey Kāārārookiintēēt Yēesu ānkiichāmē biiko kuu wōloo kyāāyēytooy :anii. ¹⁴ Ikaaman ng'aleechaa kāroomēch choo /kiikiitōōruung'. Kuyēētyēēchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo minyē āriinyoo.

¹⁵ Ābērē 'inkētē kule kookubakaaktaa :chii ake tukul nyēbo yēēmēētaab Eesya kuboonto keey Fukēēlō āk Eermokeen.

16 Āsooyē kule kuriiree :Yēyiin kaab Ōnēsifōōrō nyoo kimāmuyoot chokukasa arataat. Kichokōōbāybooyoo ānkōōtitiirōo btaman. 17 Yu kāwokuyit Rooma, koomuuch kucheeng'aateenaa wōlto ake tukul ākoy kut wokunyōōrwoō. 18 Ābērē 'inkētē kubooyiit man kule kiyēētyēēchoo :Ōnēsifōōrō ām kēelwookik chēē chaang' yoo kyāāmiitē Ēfēēsō. Lēyyē, kuriiree :Mokoryoontēēt Ōnēsifōōrō bēsyoonoo ituilchinē biiko ng'al.

2

Kiyēē māchāktōōs kuyēyē :Tēmētēwō yoo kānyōōr nyāliluutēk

1 Wēnyoo, Tēmētēwō, ikiil, kuuyu 'inkētē kule chāmiing' :Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkutiyyiing'. 2 Nto tukuuk choo 'kiikāsē ā-āmu ām taayeetaab biiko chēē chaang', itōōrchi choo biiko chēē /kiikoosēē keey ānku chēē imuuchē koonēet biiko alak. 3 Imuytoochi nyāliluutēk kuu chii nyēē āmē booryēēt nyēē karaam kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu kuu wōloo kēyēytooy :acheek. 4 Yoo kēēwutēē keey :chii nyēbo lukēēt ng'aleekaab biikaab yēēmēēt, -mēēng'ērēēchē nyēē wōō nyēbo lukēēt. 5 -/Mākēētuwēnēē chii loong'eetaab labateet yoo kamarub mākuutēkaab कांग'weeneet. 6 Kāābātiin nyoo ikiilchinē keey kāābātiisyēēt ku nyooto :nyēē māchāktōōs /simkiikoochinē āmiikyii chēbo yiisyēēt. 7 Tēmētēwō, irōōtootē kiyēē āmwooyē, kuuyu makuyeying' :Mokoryoontēēt inkēt ng'aleechu tukul.

8 'Inkēt kule king'eetee meet :Yēēsu Kiriistō nyoo kichōōnēē kōōtaab *Tāwuti. Kuuyu ā-āmtootē lōkōōywēchu kāroomēch, 9 kaanyalil kut /kēērātoō wuu nyēē kaanyeeree ng'al. Nteenee, mēēmuuchāktōōs /keerat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 10 Kunyoo, āmuytoochinē kiy ake tukul kubo choo kiikukwey :Yēyiin, nto anyuun kooraraach nkicheek :Yēēsu Kiriistō sukunyōōr lēbkēēyyēētaab kibchuulyo. 11 Ng'ālyoo :nyoo nyēē /kēētiyyēē keey kuuyu,
 "Yoo kākēēbēku āk Kiriistō
 +mābokēēminy āk inee.
 12 Nto yoo kākēēmuytoochi,
 +mābokēēbāytooyiisyē āk inee.
 Yoo kakeetay :acheek,
 +mawokutayeēch :nkinee.
 13 Ānkoo -/mākiikoosēē keey biiko,
 /kiikoosēē keey inee,
 kuuyu mātāyē keey :inee nkit."

Chii nyēē chāmtooy :Yēyiin

¹⁴ Māchāktōōs isōōtyinē biiko ng'aleechu: Imwoochi ām taayeetaab Yēyiin kule māmāchāktōōs kukwiilēē keey ng'al. Māmii :kiy mbo kisich :nyēē yēētyēēchinē :kwiilataanaa, nteenee nyēērēē kāāsōōtēyweēkaab biiko choo yēbchinē yiit. ¹⁵ Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyey yiisyēēng'uung' ām kēēlto nyēē karaam nyēē chāmtooy :Yēyiin. Kutook kule iyēku chii nyēē mātinyē muyāt ānku nyēē nāmē ng'ālyoontēētaab manta ām kēēlto nyēē churtaat.

¹⁶ Itayee keey imwooyootē ng'al chēē mārubtooy keey āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Biiko choo iwutootēē keey ng'al chēē wuu choo, mākutāsē taay kulōōyēkiitu miisin ām wōlēē mii :Yēyiin. ¹⁷⁻¹⁸ Makwaamaat :kāānēētiisyēētaab bichoo biiko kuu yoo āmootē :kisēērkeēchēēt kereenkaab chii. Biiko alak chēē kichuunnyēē ng'ālyoontēētaab manta ku Umenaayo ākoo Filēētō. Mwooyē :bichuutēchu kule kiyeyakay kēny :ng'ēeteetaab meet kunyēērootēē kāāyēnchinooyēētaab biiko alak. ¹⁹ Ānkoo kut kuwuu nyooto, tākōōyyoong'oot :tiyēywoontēētaab Yēyiin /ānkēēkāsēē siruutēchu mwooyē kule, "Inkētē :Yēyiin biiko chēē cheechii." Nto "Chii ake tukul nyēē kuurē Mokoryoontēēt kumāchāktōōs kubakaakta miyootyēt."

²⁰ Ām kōōto ake tukul nyēē wōō, miitē :tērēkōōk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut āk chēbo *feeteet. Miitē mbo subak :chēbo keetiik āk chēbo mēnēēt. /Kēēyēyiisyēē tērēkōōchu alak /kēēbāyēē tāyēēk, nto chuut alak /kēēkōnōrēē tukuuk chēē mābo koonyit. ²¹ Kunyi, yoo kēētīlīlēē keey :chii ake tukul wōlēē mii :tukuuchoo miyootēch mākuyēk terekyeet nyēbo koonyit nyēē imuuchē :chiitaab kōōto kuyēyiisyēē kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam kurubta keey āk wōlēē kichōbto.

²² Tēmētēwō, satee keey muchastaab āybēēr nyoo bo miyootyo ankiirub kēēlto nyoo karaam kuchurta, iyēku chii nyēē /kiikoosēē keey, nyēbo chamateet āk sinēnto. Iyey tukuuchoto kuu wōloo yēytooy :biiko alake choo sooyē Yēyiin ām moonik chēē tiliilēch. ²³ Itayee keey kwiilateet nyēbo bēērbeēryō āk solwoonti. 'Inkētē kule yibu :ng'aleechaa wookuut. ²⁴ Māmākyinē chii nyoo yēyē yiisyēētaab mokoryoontēēt kuyēyē wookuut. Nteenee māchāktōōs kutālāyiitu ām wōlēē mii :chii ake tukul, kōōnēētiisyē nyēē karaam ānkumuytooy. ²⁵ Nto yoo mii :biiko chēē kwiilē inee, kumāchāktōōs kuyisu muut ānkutinyēē mooyēēt kule imuuchē kōōkoochi nkicheek :Yēyiin mooyēēt

kuweek sukōōnkēt manta. ²⁶ Yooto, kōōmuuchē :icheek kusēw ankuchililee mastiitaab Kibrōkōsyoontēēt nyoo kiikunam icheek sukuyey kiyēē māchē :inee.

3

Chuunnyēētaab ng'ālyoontēētaab manta

¹ Irōōtootē ng'ālyoontooni: Mākumiyātiitu :bēsyoōsyēk choo bo tabanta. ² Mākusooyneēn :biiko, makucham beesaan, makukas keey ānkumēēnyyo. Mākung'āloolootēē Yēyiin nyēē miyaat, -mēēywēyē sikiikwaa āmātiny kumwooy kōōnkōy ām kiy. Mākuyēk biich chēē mā tiliilēch ām taayeetaab Yēyiin ³ āmātinyē chamateet. Māriirēē biich, mōlōlchinootē biich ng'al āmāriibē keey. Mākukāwōōtēnē ānkuchāmē kuyēyē ng'al chēē miyootēch. ⁴ Mākuchoomtooy chuut ānkutuchinootē ng'al. Mākuyibē keey kule inkētē kiy ake tukul. Mākuyēk biich chēē kicham lelesta āmāchāmē Yēyiin. ⁵ Mākuyēyē keey kule bo Yēyiin, nteenee kutāyē kāāmuukēywēēkyii. Isatee keey bichooto.

⁶ Mii :alake ām bichoo chēē bēētootē kēēstonikaab biiko alak subokōōbērbēērē koor chēē kuskusēch chēē kiikunyik-isyi :ng'ōōkiswookik ānkutōōrtooy :muchas nyēbo kiy ake tukul. ⁷ /Kiinēētē kooruuchoo kibtaman, nteenee -mēēmuuchē kut kōōnkēt :icheek kutukul ng'ālyoontēētaab manta.

⁸ Kwiilē :bichoo ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kikwiilē :Yaane āk Yaambure *Muusa. Kiikutoonkōōyis :bichu ānkiikubootyo ām manta. ⁹ Māyitē wuy :bichoo, kuuyu makukas :chii ake tukul bēērbēēryēēt nyēē boonto kuu wōloo /kikēēkāstooy chēbo Yaane āk Yaambure.

Ng'ālyoontēētaab lētuum nyēē /kikiikiimchi Tēmētēwō

¹⁰ Tēmētēwō, ābērē 'inkētē kurubta keey āk kāānēētēywēēkyuu, wōlēē ābuurtooy, kiyēē ānēmchinē keey ayey āk wōlēē āmoong'tēē keey Yēyiin. Inkētē mbo subak kule -māsīmānyēēru ānkāāboontē chamateet āk muytaayēet. ¹¹ Inkētē mbo subak kule kyāāmuytoochi wusiisyēēt nyēē kyāānyōōru āk nyāliluutēk chēē kyāābuntēē yoo kyāāmiitē Antyoorkya, Ikonnyaa āk Luustra. Nteenee kisārwoo :Mokoryoontēēt ām tukuuchoo tukul. ¹² Nto kubooyiit man, +/mākēēwus chii ake tukul nyēē kēēnēmchi keey kurub Yēesu Kiriistō. ¹³ Nto biiko choo choolwookēnootiin, choo ibērbēēriisyootē, mākumiyātyi choo miisin. Kiikutēwēchākiis :choo ānkutēwēchootē biiko alak. ¹⁴ Nteenee, kurubta keey āk inyiing' ii, Tēmētēwō, itāsē taay irubē kiyoo /kiikiineetiing'

ankiichamte, kuuyu 'inkētē biiko chēē kiinēētiing' ¹⁵ āk mbo subak wōlēē kiinkētītē siruutēkaab Yēyiin kung'eetee leekwaanti. Kiikuyeying' :siruuētēchoo inkēt kule nyōōru :chii kaararaacheet yoo keekaasee keey Yēesu Kiriistō. ¹⁶ Kwoonēē :siruuētēchoo tukul wōlēē mii :Yēyiin. Kāroomēch :siruuētēchooto, yoo / kiinēētiisyēē / ānkiiburyoong'tēē biiko / kēēchuulē / ānkiiboorchinē biiko kukārāmiitu kuchurta. ¹⁷ / Kēēyēyē kuu nyooto sukung'eet kuchōbākoy :chiitaab Yēyiin kutukul kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam.

4

¹ 'Inkēt kule mākōōyēēw :Yēesu sukutoow bāytooyiisyēenyii. Kunyi, ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārōokiintēēt Yēesu nyoo +māchokōōtiilchi ng'al biiko choo sobtōōs āk choo kiikubēk, āmwoowuung' kule, ² i-āmtooy ng'ālyoontēēt ākookoy ānkoo ku wuuyēch :ng'ala nto ku nyumnyumēch. Imuytoochinē yoo 'inēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ichuulē, iburyoong'tooy ānkiikiimē. ³ Mākuchō :bēsyēēt nyēē mēēkōōmuuchē :biiko kut takucham kiyēē inēētē :siruuētēk chēbo man. Makurub :bichoo kiyēē māchē :mētēwookwaa. Mākōōruruukoot kāānēētikwaa ku chaang' chēē mākōōnēētē icheek kiyēē kicham kuyēbchinē yiit. ⁴ Mākōōmiinkyi mēt ng'ālyoontēētaab manta ānkuwēēkyi keey tyoonkōōchoy chēē mābo man. ⁵ Nto inyiing', āmwoowuung' kule ikiil ām kēelwookik tukul. Imuytoochinē nyāliluutēk chēē inyōōru. Iyēyē yiisyēēt nyēē / kēēmākyinē āmtooyiin kule kuyēyē. Iteryeech yiisyēēng'uung' tukul nyoo māchāktōōs kule iyēyē.

Ng'aleek chēē rubtooy keey āk Bāwulō

⁶ Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kēēmiitē / bokiikooytoo / keeyeyeenaa kōrōsēēk. Kaakuyit :bēsyēēt nyēē āng'ēētēē kōōroni. ⁷ Kwaa-am booryēēt nyēē karaam. Kwaawaany labateenyuu ānkwāākiilchi manta. ⁸ Kunyoo, mii kukānyoonwoo :kiito ake nyēē +/- mākēētuwēnēēnoo. Nto kiyooto ku tuwēnēētaab churtaayeet. Tuwēnoonooto ku nyēē mākukōōno :Mokoryoontēēt nyoo churtaat yoo itiilchinē biich ng'al. Mēēbērē anii nkit :nyēē mii chokutuwēnoo, nteenee chokutuwēnē biiko tukul choo mii kōōkēnoonu chōōnēenyii.

⁹ Isyeem wōlēē 'imuuktooy ichōō areet akeenke wōli āmiitē. ¹⁰ Kookubakaaktaa :Teema ānkuwēēchi keey ākoy Tēēsālōōnikē kuuyu kikicham tukuuk chēbo kōōroni. Kōōkuwo :nki-nee Kērēēskē ākoy Kalatyaa ānkōōkuwo :nkinee Tiitō Taal-matyaa. ¹¹ Kwāāng'ētū nkit āk Luuka. Ichōōntē keey Māārko,

kuuyu chii :inee nyēē imuuchē kuyēētyēēchoo ām yiisyooninyuu. ¹² Kāāyooktē Tukiikō kuwo ākoy Ēfēēsō. ¹³ Kunyoo, yoo ichōōnii iyibwoo kābuutiinyuu nyoo kyāābākookyinē kaab Kāārbō ām Turoowa. Iyibwoo mbo nkicheek kitaabuunekyuu ānku miisin choo /kikeeyeytee muuyto.

¹⁴ Kookwaaraantaa nyēē -/ mākyoomu :kiitoong'iintonoo bo karin nyoo /kēēbērē Aleksaanta. Nteenee mākyoogyi :Mokoryoontēēt ām kiyēē kookuyey. ¹⁵ Kunyi, iriibēē keey :nkinyiing' wōlēē mii :chiichoo, kuuyu kikwiil ng'aleekyoo ām nkuruuk.

¹⁶ Yoo kyāāyēētē keey nyēbo taay, kumwēyēēnoo :chii ake tukul nyēē māmii :mbo akeenke nyēē kichokusārwoo. Lēyyē, āsooyē Yēyiin kunyōōchi bichooto kaat. ¹⁷ Ānkoo kiwuu nyooto, kichō :Mokoryoontēēt ānkōōtitiirōo sukung'eeet /kiimuuch /kyaamta ng'ālyoontēēt kuchurta kubuntēēnoo anii nto anyuun, kukas :nkicheek biiko choo mā Yuutayeeek. Nteenee, /kikiiraraacheenaa kuutiitaab kimakeetyeet. ¹⁸ Makooraacheenaa :Yēyiin wōlēē mii :kiy ake tukul nyēē miyaat ānkōōrēētootoo nyēē karaam ākoy wāāwut kanyii ām kibkōōnkōy. Lēyyē, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

¹⁹ Isuboowoo Brisiila āk boontēenyii Akiila āk nkicheek biikaab kaytaab boontēēt Ōnēsifōōrō. ²⁰ King'ētunēē :Eraasto Kōōriintō, nteenee kyāābākooku Turōfiimō kumnyaanaat ām Milēētō. ²¹ Kunyoo, isyeem wōlēē 'imuuktooy iyitu wōli kumānāāng'ootyēn :kōōrēēt. Isubooyiing' :Ēbuulō āk Butē āk Liinus ākoo Kilaawutyaa āk nkicheek mbo ng'eetaabiya alak tukul.

²² Kuriib :Yēyiin tāmirmiryēēng'uung' ānkōōbēruuriing'.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Tiitō

Taayta

Siriintēēt, yēē kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Ki akeenke :Tiitō ām Kirikiik chēbo taay kōōyēnchi Kiriistō kubuntēē āmtooyiisyēētaab Bāwulō ām Antyoorkya. Kikiisimkukwey inee :Bāwulō kuyēk toorētiintēēnyii ānkuwēēto keey tuuyēētaab lēbkēēyik nyēē kimiitē Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 49 KK (kas Kalatyēek 2:1-3). Kiyēētyēēchi :Tiitō Bāwulō ām Ēfēēsō ām ruutoonyii bo sōmōk. Nto mii yoo kōōyookto :Bāwulō Tiitō wokukas kaniseetaab Kōōriintō. Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēkaab Bāwulō choo /kikēērātēē ām Rooma, kuwēēto :inee Tiitō ām ruutoonyii bo ang'wan ānkubokutoow :tukwaay kaniseet ām Kērēētē. Nto yu tāsē taay :Bāwulō ām ruutoonyii bo ang'wan, kubākookyi Tiitō Kērēētē sukuriib kaniseetaab wōlooto.

/ Kiisōōtyēēchinē kule kisirchinē :Bāwulō Tiitō barwaani kēnyiitaab 66 KK, yooto ku bēsyōōsyēk chēē ng'eri kung'eetee kāsirchi Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay. Mwoochinē Tiitō ām barwaani kusyeem kunyōōr bārooyinto kuchōōnēē mwēēnkēēt ākoy kiriinkēētaab Nikōbōōli nyēē miitē tabantaab araaray ām tinkēēywēētaab kōōrēētaab Kiriki (kur. 3:12). Chito nyēē kiyibē barwaani ku Seenā āk Ābōōlō (kur. 3:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Isōōtyinē :Bāwulō Tiitō kumwoochi biiko kule bo koomānuut ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō āk kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuminyē ām soboonto nyēē mātinyē tisyā. Kiikiimchi kuu nyooto kuuyu ki wōō :miyootyēēt Kērēētē bēsyōōsyēchooto. Māchāktōōs kuminyē :kaniseetaab soboonto nyēē iyyoong'unēē kāānēētēywēēkaab manta kuu kule, māchāktōōs kusēwunootiin ānkukoonyitootiin. Nto subak kooneet icheek :chamateetaab Yēyiin kuminyē soboonto nyēbo Kaab Yēyiin. Itōrōōrē biich :soboonto nyēē wuu nyoo kusiir kumwaayaat :chii ng'al chēē chaang'.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tiitō bērur

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo āyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kitoola :Yēesu Kiriistō āyēku *lēbkēēyiintēēnyii ānkōōyooktoō āyēētyēēchi biiko choo kiikukwey :Yēyiin kōōyēnchi inee ankaaneet icheek manta kurubta keey kiyēē mākwēēch :Yēyiin. ² Āyēyē yiisyooni ākēnēē keey *soboontaab kibchuulyo. Kisimkumwooy :Yēyiin nyoo mātinyē lembech / kumānāākēētoow kōōrēēt kule māukōōnēēch soboonēēb kibchuulyo. ³ Yu kayit :bēsyēēt nyoo kikiikutool :Yēyiin,

kung'oong' :inee nyoo Kāārārookiintēenyoo ng'ālyoontēenyii ankutoola anii a-amtaate lōkōoywēchu kāroomēch.

⁴ Āsiruung' inyiing' Tiitō nyoo iwuuyē lakwanyuu nyēbo man, kuuyu kiikoosē keey :tukwaay Yēyiin. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Kāārārookiintēenyoo Yēesu Kiriistō ānkukōōning' kaalyeet.

*Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō
(1 Tēmētēwō 3:1-7)*

⁵ Kiyēē kiyeya sāābākookyiing' Kērēētē ku kule, kyāāmāchē siiteryeēch yiisyōōnuutēk choo kimanaakiiwaang'te. Kyāāmāchē mbo subak siitoolaate booyikaab kanisa ām kiriing' ake tukul kuu wōloo kyāāmwooytoowuung'.
⁶ Māchāktōōs :boontēēt nyēbo biikaab Kiriistō ku chii nyēē mātinyē lēēlis ānku chii nyēē tēērēē koorkeēnyii nkit. Māchāktōōs kutinyē lēēkōōy chēē /kiikoosēē keey chēē mā kāwōōt āmātinyē kēwēynāt. ⁷ Māchāktōōs :kāāntōōyiintō ku chii nyēē mātinyē lēēlis, kuuyu iyyoonkyinē yiisyēetaab Yēyiin. Māmāchāktōōs kung'āsē keey nto ku kiksiirmōōyoo. Māmāchāktōōs mbo ku chii nyēē kibōōkityoo nto ku chii nyēē kicham wōōrōōryēēt nto chēēmooyētyoo. ⁸ Nteenee, māchāktōōs ku chii nyēē ruroot :moo ānku nyēē kicham kuyēyē ng'al chēē kāroomēch. Māchāktōōs subak ku chii nyēē sēwunoot, nyēē chuulaat, nyēē tiliil ānkuriibē keey. ⁹ Māchāktōōs kuriibē miisin kāānēētēywēēk chēbo man kuu wōloo /kikiineetita sukung'eet kōōtitiir biiko alak ām kāānēētēywēēchoo ānkōōburyoong'tooy biiko choo kwiilē ng'aleechaa.

*Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta
(1 Tēmētēwō 1:3-11; 4:1-7)*

¹⁰ Mii :biiko chēē chaang' chēē cheemakwiiliis. Bōloobōlootē :bichu baateey, kōōbootootē biich mētēwōy. Biiko chēē yēyootē ng'aleechu miisin ku :choo isōōtē kule ākoy */kiimuraatan chii sukuchamta :Yēyiin. ¹¹ Ikērē koong' bichoo kuuyu mii kōōbootootē koorin kumukuul kōōnēētootē tukuuk chēē māyēmāktōōs. Yēyootē :bichu kuu nyooto kumāchē chēēbkiisyoong'. ¹² Kimwooy mbo :wōōrkooyoontēēng'waa akeenke kule, “Kiblembechiis ākookoy :biikaab Kērēētē ānku biich chēbo rōkōs, tinyē kēwēynāt ānku chēēmooyēētiis.”

¹³ Man :ng'ālyoontoonoo. Kunyoo, iburyoong'tooy bichooto sukung'eet kumēto kāānēētuutēchoo bo lembech ankurub ng'ālyoontēetaab Yēyiin ām kēēlto nyēē karaam ¹⁴ amarub tukuuk chēē inēētē :Yuutayeek alake nto kiruutēkaab biich

buch. Kiikuchuunnyēē :bichu ng'alyoontēētaab manta. ¹⁵ Tiliil :kiy ake tukul ām wōlēē mii :biiko choo /kiikiitiliil. Nto choo mā tiliilēch āmēyēnchinē, māmii :kiy nyēē tiliil ām wōlēē mii :choo. Kubooyiit man, kwoonykwoonyootiin :mētēwookwaa nyēē -mēenkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. ¹⁶ Yēyē keey :bichoo kule inkētē Yēyiin, nteenee ibooru :atēbuutēkwaa kule -mēenkētē. Miyootēch :bichoo ānku kāwōōt nyēē māyēmootiin mbo kuyey kiy ake tukul nyēē karaam.

2

Kiyēē yēmāktōōs/kiinēētē

¹ Nto inying' Tiitō, mächāktōōs 'inēētē kiyēē rubtooy keey āk kānēētēywēēkaab man. ² Mächāktōōs :booyik kuriibē keey, kuyēk booy chēē koonyitootiin ānku sēwunootiin. Kōōkoosēē keey Yēyiin kuyitita ām chamateet āk muytaayeet.

³⁻⁴ Inēētē nkicheek chēēbyōōsōōk choo yōōsēch kōōbuurē kuu wōloo wuunto :choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Kutayee keey seemseemnyeeet āk bōōkitēēt. Mächāktōōs kōōnēētē kooruuk choo tāku minkēēch kuchāmē saanikwaa āk lōkōkwaa, ⁵ kule kuriibē keey, kuminy soboonto nyēē tiliil, kuriibē kēēstonikwaa nyēē karaam, kubāybāyēch ānkōōywēyē saanikwaa simēēntosuurākoy :ng'alyoontēētaab Yēyiin.

⁶ Inēētē nkicheek āybēēriik kuriibē keey.

⁷ Nteenee iyēyē :inyiing' kiy ake tukul ām kēēlto nyēē karaam sukukāsēēning' :biiko chuut. Yoo inēētē biiko, kumächāktōōs inēētiisyē ām kēēlto nyēē churtaat ānkuyibuung' koonyit. ⁸ Yoo i-āmu lōkōōy, kumächāktōōs kubo man, si yoo kālē :chii kukwiiling', mākuchus kuuyu māmii :kiyēē miyaat nyēē imuuchē kumwooy kurubta keey āk acheek.

⁹ Mächāktōōs kōōywēyē :motwoorik mokorēēnikwaa ānkuyēyē kiy ake tukul nyēē ing'ērēēchē mokorēēnichoo. Māmächāktōōs kukētyinē mokorēēnikwaa ng'alyoo ¹⁰ āmāchōōrēē tukuukwaa. Nteenee mächāktōōs kutooku ām taayeetaab mokorēēnikwaa kule kāroomēch :icheek / ānkiikoosēē keey ām kiy ake tukul sukoomuuch kuyey :yooto kānēētiisyēētaab Kāārārōokiintēnyoo Yēyiin kung'ērēkyi :biiko.

¹¹ Kōōkōōboor :Yēyiin kule chāmē chii ake tukul ānkōōrārōochē chiito nyoo ikoosēē keey inee. ¹² Yēyēēch :chamateetaab Yēyiin keetay tukuuk choo mā-ābu wōlēē mii :inee āk mbo choo bo kōōrooni, ānkēēminy nyēē kēēriibē keey, nyēē churtaat ānku nyēē rubtooy keey āk wōlēē māktōoy

:Yēyiin. ¹³ Yooto tukul, kēēmiitē kiikēnēē keey bēsyēēt nyoo tooku :Yēyiin āk Kāārārōokiintēēnyoo Yēesu Kiriistō ām lēbkēēyyēēt nyēē wōō. ¹⁴ 'Inkēt kule kiikooyto :Yēesu soboonnyii sukuwālāng'unēēnēēch wōlēē mii :rōkōs ake tukul sukōōtiliilēēch acheek kēēyēku cheechii choo kēēmāchē miisin kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch.

¹⁵ Kunyoo, 'inēētē ng'aleechaa !kaamwaay ititiirēē biiko ānkiiyisu choo moosootiin iyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. -Meekany kumoontiing' :chii.

3

/Kēēyēyē kiyēē karaam

¹ Māchāktōōs isōōwu biikaab Kiriistō kōōywēyē bāytooyik āk kāāntōōyik ānkuchōbootiin kuyēyē kiy ake tukul nyēē karaam.

² Māmāchāktōōs kung'ālōolootēē biiko alak nyēē miyaat nto kuwookuutyēē. Nteenee māchāktōōs ku biich chēē tālooyēch kutukul ānkuyibē keey ng'wēny.

³ Inkēt mbo kule kikēēkōryootiin :nkacheek bēsyēēt ake ānkikēēyēyē kēwēynātēēt. Kikiikēētēwēchāksē ankikiikoolaambuuchēch :tukuuk tukul chēbo leles āk tuuyintaab moo. / Kikiikeetayēch ankikiikeetay

:nkacheek biiko alak. ⁴ Nteenee, kiiboorwēēch :Yēyiin nyoo Kāārārōokiintēēnyoo, kāroomnyēēnyii āk wōlēē chāmtooy biiko.

⁵ Kiiraraacheech āmēēbērē kule kuuyu kikēēyēyē tukuuk chēē churtootin, nteenee kiriireeneech buch. /Kikiitiliilēēch yoo /kikēēsichēēch subak kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁶ Kiroonkyēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem kubununēē Yēesu Kāārārōokiintēēnyoo ānkēēnyōōru soboonto nyēē lēl.

⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'eet keechurte ām taayeenyii kubo chamateet nyēē boontēēnēēch /ānkēērōōbwēēch *soboontaab kibchuulyo nyoo kiikēnēē keey. ⁸ Ng'ālyoo :nyooto nyēē / kiikoosēē keey.

Kāānēētiisyēētaab manta

(1 Tēmētēwō 1:3-11; 4:1-7)

Māchāktōōs ikas kule kēēnkēt :biiko ng'aleechu kāroomin sukung'eet kōōnēmchi keey :choo iyēnchinē Yēyiin kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch. Yoo kayey :biiko ng'aleechaata, māukārāmchi.

⁹ Nteenee itayee keey kwiilateet nyēē berber nto irāru kooyōōkaab Yuutayeech choo kiikuba kēny. Itayee keey mbo subak wooukut āk kwiilat nyoo rubtooy keey kiruutēkaab

2:13 1Kōōr. 1:7   **2:14** Ēsēk. 37:23; Kala. 1:4; Ēfēēs. 5:26; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7, 9   **3:1** Room. 13:1   **3:3** Kolos. 3:7   **3:4** 1Tēm. 2:3; 4:10; Tiitō 1:3; 2:11   **3:5** Yoowa. 3:3-7; Room. 6:4; Ēfēēs. 2:9; 5:26; 1Bēt. 1:3   **3:6** Yēyuut. 2:33; Room. 8:9-16; 1Kōōr. 6:11; Kala. 5:25; Filib. 3:20; 2Tēm. 2:10; Tiitō 2:13; 1Yoowa. 4:14   **3:7** Room. 3:24; 5:1-11

Yuutayeek kuuyu buch :tukul. ¹⁰ Irwooky areet āyēēng' chiito nyēē yibu kāānēētut choo bchēyē biich, nto yoo mākāsē, ikwet chiichoo. ¹¹ 'Inkēt kule cheemakwiilyaa :chiichoo ānkōōbooru mbo :ng'ōōkisto nyēē boonto kule machurtaat.

Ng'aleek chēbo lētuut

¹² Āmiitē wāāyooku Arteema nto Tukiikō. Yoo kasimkuyit :ake tukul, isāru keey areet akeenke ākoy Nikōbōoli. Kaa-soot kule wāāmuunyēē wōlooto ām yiiwootēēt nyi chōōnii. ¹³ Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyēētyēēchi Seena nyoo tinyē ki-irnatēētaab kiruutēk āk nkinee Ābōōlō yoo bēēchinē keey. Ikas kule kānyōōr kiy ake tukul nyēē mächē. ¹⁴ Mächāktōōs kōōnkēt :biikyoo kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch kuu kuyēētyēēchinē choo yēmāksē /kēēyētyēēchi, sukung'eet /kēētuwēn kōōyyiin.

¹⁵ Isubooyiing' :chii ake tukul nyēē kiibuurtooy keey ām wōli. Kunyoo, isubaay :nkinyiing' biiko choo chāmēēch ānkōōkoosēē keey Yēyiin kuu acheek. Kōōbēruurook Yēyiin akweek tukul.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filēmōōn

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirchinē :Bāwulō Filēmōōn barwaani kutākumii kāābēērit ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtē kule ki 60 KK. Kēnyiinooto mbo :yēē kisirchinē :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Kolosaay barweet ānkōōyookto Ōnēēsīmō āk Tukiikō kuyib bārōōnōōchoo tukwaay.

Kiyēē mii āriit: / Kikēēsirchinē barwaani Filēmōōn nyoo ki chii nyēē kitookunoot ām kaniseetaab Kolosaay. Ki motwooriintēetaab Filēmōōn :Ōnēēsīmō. Kimii :yēē kichooree :Ōnēēsīmō Filēmōōn tukuukyii ānkumwēy. Ki lēēluut :nyoo nyēē kōrōōm miisin kurubta keyy āk kiruutēkaab kōōrēetaab Rooma nyēē kinyoolchinē Ōnēēsīmō kume. Yooto kuwo :Ōnēēsīmō ākoy kiriinkēetaab Rooma wōlēē kiwokunyoorta Bāwulō nyēē kyoomchi inee lōkōōywēkaab Kiriistō. Yooto, kureeny keyy :Ōnēēsīmō kutaach Yēēsu ām soboonnyii. Nto mii lētuunoo kumwoochi :Bāwulō Ōnēēsīmō kooyeey āk barweet nyēē kimwooyē kule: Filēmōōn, itaach subak Ōnēēsīmō amēēng'woonchi. 'Inkēt kule ānkoo tāku motwooriintēēng'uung', kookuweek :inee kuyēk chiitaab Kiriistō, nyēē kōōkuyēk akeenke āk acheek.

Bo kwōng'uut :barwaani ānku akeenke ām bārōōnōōk chēē syēēmē kuyey chiito nyoo sumānē, kuchāmchiin āk kāāsōōtēywēēkaab siriintēēt. Kēēnyōōrchinē rooteet nyēē wuu nyiitēnyi bārōōnōōkaab Bāwulō alak. Yu kaakoowaany :siriintēēt kōōsubooyiis (kēr. 1-3), kumach nanyuun kōōtitiir tilyaanateenyii āk chiito nyoo toochē lōkōōywēchu (kēr. 4-7). Nto mii yoo, kucheeng' kēēlto nyēē karaam nyēē rārchinēē ng'aleek chiito nyoo toochē lōkōōywēk kunamta mēt (kēr. 11-16), nto yityo kung'āloolchi soboonnyii tukul (kēr. 20-21). Itēryēēktēē :Bāwulō barwaani kāāsūbooyiisyēēt ānkumākyyi biich bērrutaab Yēyiin.

Kiyēē āmu: Nwaach :barwaani ānkubo koomānuut. Ibooru kule -mēēnkwēlē :Yēyiin chii. Kiiraraach motwooriin nyēē kikiikumwēy ām kēēlto nyēē kitēērāroochēē nkinee moko-ryoontēetaab motwooriintonoo. Ibooru mbo subak kule imuuchē :soboontaab chiito nyoo kaakuweek kubooyiit Kiriistō kuyēk yēētyēēt nyēē kēēchoomnyo biiko chēē kikiikuyēk :ake buunyoō ām wōlēē mii :ake.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Filēmōōn āk chuut alak bērrur

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo arataat kubo Kāārārookiintēēt Yēesu. Kēēboontē keey Tēmētēewō ānkiisubooyiing' inyiing' tilyeenyoo Filēmōōn nyoo kēēchāmē miisin ānkēyēyiisyooteē tukul. ² Itookwēēsē mbo nkinee cheebiya Afiya ānkiisubooyē nkinee Ārkiibō nyoo kyoomootē booryēēt :tukul. Isubooyē nkicheek biikaab Kiriistō choo sooyēē kang'uung'. ³ Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō Filēmōōn ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy

⁴ Yoo āsooyē, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo inyiing', ⁵ kuuyu ākāsē /kēēmwooyē wōlēē wuu :kaakaaseeng'uung' ām Mokoryoontēēt Yēesu āk wōlēē ichāmtooy biikyii tukul. ⁶ Āsooyē kule kutitir :biikaab Kiriistō choo 'intōōchinē ānkōōnkēt kuchurta kiy ake tukul nyēē karaam nyēē kēēboontē /sikēēkoonyit Kiriistō. ⁷ Kookoong'erechaa miisin :chamateeng'uung' ānkōōtitiirōo kuuyu ii, ng'eetaabiya, 'kweebaybaay biikaab Kiriistō.

Kisaaysaay :Bāwulō Filēmōōn

⁸ Ānkoo kiikukōōno :Kiriistō kāāmuukēywēēk ākērchiing' koong' iyey kiyēē karaam, ⁹ āsooysooyiing' ām chamateet. Anii booyoo nyēē kwaayoosiitu ankaarataat kuunyi kubo Kāārārookiintēēt Yēesu. ¹⁰ Āsoomiing' :anii Bāwulō, kurubta keey āk Ōnēēsīmō nyoo kichokuyēk lakwanyuu yoo kiyiyēnchinē Kiriistō kutaarataat. ¹¹ Ki buch :wēēri yeekiinye ām wōlēē imiitē, nteenee kōōkuyēk ra leekwa nyēē kiikoosēē keey :acheek tukwaay.

¹² Āmiitē āyokoowu muroonooto āchāmē, kōōyēēw wōloo imiitē. ¹³ Kāābērē nto tāābuurtē keey inee yu taarataat kuuyu kyaa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch sukookeering' kuyēētyēēchoo. ¹⁴ Nteenee -māāmāchē ayey kiy kumaneecham. Kāmāmāchē siiyib kule kāākērchiing' koong' nteenee āmāchē kule icham ām mooyēēng'uung' nkit. ¹⁵ Ābērē tōōs /kikiitabaan Ōnēēsīmō ām wōlēē imiitē ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri kule si nto yoo wokōōyēēwu, ōbuurtē keey ākookoy. ¹⁶ Kāmēētāku motwooriin, nteenee kookukaramiit kusiir motwooriin ānkōōkuyēk ng'eetaabiya nyēē chaman. Āchāmē murooniitēnyi miisin, nteenee ābērē +meecham ra kusiir wōlēē kiichāmtooy taay kuu chiing'uung' āk mbo subak kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt.

17 Kunyoo, yoo ichāmē kule kēēyēyiisyē :tukwaay ii, Filēmōn, itaach Ōnēsimō kuu wōloo kātēetooktoo anii. 18 Yoo kikiikuyēwuung' ng'ālyoo ake tukul nyēē miyaat, nto yoo boonto bēsēnng'uung', iyaachaa :anii. 19 Kaasiree ng'aleechu āwunyuu nkit ābooruung' kule +māākwēwuung'. 'Inkēt kule iboontē *soboontaab kibchuulyo kubo anii. 20 Lēyyē, ng'eetaabiya, ābērē nto iyēētyēēchoo kisich kubo Mokoryoontēēt siibaybaayaa ām Kiriistō. 21 Āsiruung' ānkētē kule +meeyey kiyēē kāāsoomiing' ānku +meeyey mbo kusiirtēē wōlēē kāāmāktooy.

Kāā-āmiisēēt

22 Nto kiito akeenke subak ku nyi: Iyēytoowoo rwoonto kuuyu ābērē +māāyēēwu wōlēē ōmiitē kuuyu ōmiitē ōsoowoo. 23 Isubooyook :Ebaafura nyoo kēērātootiin :tukwaay kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. 24 Isubooyook :nkicheek mbo Māārkō, Aristaarko, Teema ākoo Luuka choo kēēyēyiisyootē tukul. 25 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Barweet nyēē /kikēēsirchi Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Mēenkētāktōōs :chiichēē kisirē barwaani nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē :Abōōlō. /Kēētwechē mbo nkinee Barnaaba āk alak chēē chaang'. Nteenee /kikiyēnchinē kung'eetee kēnyiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyi. / Kikēēsirē kumanaaserwet :Yēerusālēēm ām kēnyiitaab 70 KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyēyēē kōrōsēēk Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēēchoo bēsyōōsyēkaab kirootyeet nyēbo kēny, mächē :siriintooni kule kubēk :ng'aleechaa ām lēēkitō (kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Bo koomānuut :barwaani ām Kirootyeet nyēē Lēēl. / Kikēēsirchinē biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk āk ātēbuutēkaab Yuutayeek / ānkikēētākyinē miisin biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek. Kimächē :bichu ām keel ake kōōyēēchi ntāsimuutēkaab Yuutayeek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer :kirootyeet nyoo lēēl kirootyeet nyoo bo kēny. Ibooru mbo kule kichokootyīich :Yēēsu wōōrkooyoontiit tukul āk tukuuk tukul choo kiwuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo taay kurubta keey Yēēsu āk malayikaanik. Kikoonyitē :Yuutayeek choo kikiikoonkwel keey (Farisaayeek) malayikaanik miisin, nteenee wōō :Yēēsu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēēsu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyiin nyēbo kwōng' uut ām bēsyōōsyēk choo kibo kirootyeet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayeek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nteenee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēēsu bēēlsēētaab kōrōsēēk ām kēēlto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuulyo. /Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo /kikēēyēyē kēnyiit ake tukul kōrōsyoontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēēsu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēēsu kirootyeet nyēē lēēl āk biiko tukul ām kōōrēēt kusiir kirootyeet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraa :kirootyaani lēēl ām komoswookik chēē chaang' chēbo kirootyeet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē twekaat ām barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt ām kurkeetaab 11 āk 12, biiko chēē kitookunootiin ām soboontaab biikaab Isrāyēēl ānkōōbooru

kule icheek :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule, “Okany kiirōotootē Yēesu nyoo intōowēēch kiikaasee keye Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta.” (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

¹ King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang' ām kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyikyii, ² nteenee ām bēsyōōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata :nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak āk ng'wēny. ³ Kēēkāsēē lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeye Yēyiin bakeenke ānkubāwu kōōrēēt barak āk ng'wēny ām kāāmuukēywēēkaab ng'ālyoontēēnyii. Yu kāwokume sukōōtiliil biiko ām choolwookātēēng'waa, kuwēēchi keye kibkōōnkōy wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōō :Yēesu kusiir malayikaanik

⁴ / Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir malayikaanik. /Kēēkuurē inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik. ⁵ Ara, *malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule, “Inyiing' lakwanyuu!

Kāāyēku ra kōōn.”†

Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keye malayikeet kule, “+Māāyēku kwaan ānkuyēk lakwanyuu.”†

⁶ Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii kibooret kuchō kōōrooni, kimwooy kurubta keye lakwanaa kule,

“Kukutunkyii :malayikaanik tukul inee.”*

⁷ Kurubta keye āk malayikaanik /kikēēmwooy kule,

“Kiiyookiintēētaab Yēyiin mbo :wusōōnēēt†

ānku motwooriintēēnyii :nkinee iileet.”†

⁸ Nto kurubta keye āk Lakwataab Yēyiin /kēēmwooyē kule,

“Wēētii :bāytooyiisyēēng'uung' ākookoy oō, Yēyiin!

Ibāytēē :inyiing' biikuuk manta.

⁹ Ichāmē :inyiing' kiyēē bo man,

-āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.

Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',

ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin ake tukul.”†

1:2 Yoowa. 1:3; Ibu. 3:6 **1:3** Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1 **1:4** Filib. 2:9 † **1:5** Tyēēn. 2:7 † **1:5** 2Sām. 7:14 **1:5** Mat. 3:17;

Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5 * **1:6** Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43 ām wēēksēēt nyēbo kuutiitaab Kirikiik. **1:6** Tyēēn. 89:27 † **1:7** Ng'ālyoontēēt 'malayikeet' ām kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule 'kiiyookiintēēt'. † **1:7** Tyēēn. 104:4 † **1:9** Tyēēn. 45:6-7

- 10 /Kikēemwooy subak kule,
 “Ām taayta, 'kiiyey :inyiing' Mokoryoontēēt kōōrēēt wōlēēb
 ng'wēny
 ankiyey nkinee wōliin bo barak.
- 11 Mākubot :barak āk ng'wēny,
 nteenee imiitē :inyiing' ākookoy.
- 12 +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
 ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
 nto yityo ikeeree alak chēē leelach.
- Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
 nyēē mākokoy iyoosiitu bēsyēēt ake.”†
- 13 Ara malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
 “Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
 ākokoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”?†
- 14 Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook
 choo iyooktooy :Yēyiin ānkuyētyēēchinē biiko choo mii /boki-
 irāroochē.

2

Māchāktōōs kēēkiilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

- 1 Kunyi, māchāktōōs kēēkiilchi miisin ng'ālyoontooni
 kiikeekas, simakiichabaayte. 2 Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab
 Yēyiin choo /kikēemwoowu kubununēē malayikaanik. Yoo
 kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisyinē /kiing'woonchi.
- 3 Yoo ākoo /kikiimuuchē /kiing'woonchi bichoo ii, +/
 mākiing'woonchēēch acheek nyēē tyaa yoo kāmākēyēbchi
 yiit ng'ālyoontooni wōō bo kaararaacheet? Kisimkwoom
 :Mokoryoontēēt ng'ālyoontooni ānkuchokōōrōōbērweēch :choo
 kikāsē kule kibo man. 4 Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man
 :ng'ālyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo kwōng'uut chēē
 teer ānkōōkoochi biiko rōōbēywēēkaab :Tāmirmiryēēnyii kuu
 wōloo māktooy :inee.

Kiyēk :Yēēsu chii sukooraraacheech

- 5 Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni
 lēēl nyi kēēng'aloolēē. 6 Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule,
 “Chii nkinee ku kiy nee ām wōlēē imiitē siiyiimēē keey
 ānku kiy nee siibirtoochinē nkur?”
- 7 Ānkoo 'kiiminiing' chii ām bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii
 :malayikaanik,
 'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.
- 8 Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†

† 1:12 Tyēēn. 102:25-27 † 1:13 Tyēēn. 110:1 1:13 Choos. 10:24; Mat. 22:44;
 Ibu. 8:1; 10:13 1:14 Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20 2:2 Yēyuut. 7:53 2:3 Ibu.
 10:29; 12:25 2:4 Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyuut. 15:12; 19:11; 1Kōōr. 12:4-11
 † 2:8 Tyēēnwookik 8:4-6

Yoo / kēemwooyē kule 'kubayta tukuuk tukul', māmii :kiy nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat kubāytooy :biikaab Kiriistō tukuuk tukul, ⁹ nteenee kēēkāsē Yēesu nyoo / kikeeyey kumining'iit bēsyōōs chēē ng'eri ām wōlēē mii :malayikaanik, / kukāākiikoochi wōyinto āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko tukul ām chamateetaab Yēyiin.

¹⁰ Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi, kimisyinē kunyalil :Yēesu sukuyeyakay :kiyēē kichōb :Yēyiin ānkōrēētoot bichu chaang' bo Kiriistō bokunyōōr :nkicheek wōyinto. Kunyoo, Yēesu :nyēē kiiyootyi biiko kēeltaab kaararaacheet.

¹¹ Boonto :Yēesu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan akeenke. Neennyi, māmuyē :Yēesu kukuur bichoo kule mbo ng'eetaabiya. ¹² Mwoochinē kule, "+Maachaayte kaayneeng'uung' ām wōlēē mii :mbo ng'eetaabiya

ānkāāsiltēēniing' wōlēē kēeruruukyi keey :biiko."†

¹³ Mwooyē subak kule,

"+Māākoosēē keey inee."†

Tāsē taay kumwooyē kule,

"Āboontē keey lēēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin."†

¹⁴ Kiyēk :nkinee Yēesu chii kukerkeyiit :lōkōchooto sukung'eet kōōbēl :meenyii kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt choo yibu meet, ¹⁵ nto yoto, kootyaakta biiko choo kirātootiin ām muyātēetaab meet. ¹⁶ Kubooyiit man, kimāchokōōtyooktooy :Yēesu malayikaanik, nteenee kichokōōtyooktooy biiko choo tinyē kāāyēnēēt kuu Abraam. ¹⁷ Kunyi, kimāchāktōōs kukerkeyiit :Yēesu chii sukung'eet kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē riirēē biiko / ānkiikoosēē keey ām yiisyēētaab Yēyiin. / Kikeebakach / sikēēnyōōchi kaat biiko tukul ām choolwookātēēng'waa. ¹⁸ Imuuchē raat kuyētyēēchi biiko choo / kakeetyem, kuuyu / kikeetyem nkinee / ankiinyaliil.

3

Wōō :Yēesu kusiir Muusa

¹ Mbo ng'eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi baa kiyēē / kiibooru yoo / kēemwooyē kule kichokuyēk :Yēesu *Lēbkēēyiintēēt ānku *Kibkōrōs nyēē Wōō. ² Kikoonyit :inee Yēyiin nyoo kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē

2:8 1Kōōr. 15:27   **2:9** Filib. 2:8-9   **2:10** Room. 11:36; Luuka 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2   **2:11** Mat. 25:40; Māārko 3:35; Yoowa. 20:17   † **2:12** Tyēēn. 22:22   † **2:13** Isa. 8:17   † **2:13** Isa. 8:18   **2:14** Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa. 3:8   **2:16** Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29   **2:17** Filib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2   **2:18** Ibu. 4:15   **3:1** Ibu. 4:14

*:Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii. ³ Kuu yoo / kēēkoonyitē chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto nkit, / kēēkoonyitē Yēesu kusiir Muusa. ⁴ Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin, nteenee Yēyiin :nyēē tēēkiintēēt nyēē wōō kusiir tukul. ⁵ Kikoonyitē :Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng'aleek chēē kimākōōboor :Yēyiin ām kēnyiiisyēk choo kimii bokukwoonii. ⁶ Nteenee kikoonyitē :Yēesu Yēyiin miisin kuu kibooreetyeet ām biikaab Kiriistō. Acheek :bichooto bo Kiriistō, kātikoo baateey kēētāsē taay kēēkiilchinē ānkēēng'ērēkyinē kiyoo kiikēnēē keey.

Ōriib keey simōōchuunnyēē Yēyiin

⁷ Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē Tāmirmiryēēnyii kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

⁸ -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab /kikēētyēmē ām suurkwēēn.

⁹ Kiiyiimaa :mbo kuukoong' kutyēmoo,
ānkoo kikiikukasaan ng'aleekaab kwōng'uut choo
kyāāyēyē.

¹⁰ Kunyi, king'woonchoo :ātēbuutēkaab bichu ām kēnyiiisyēk
artam
kut āmwoowu kule,

‘Mākoonyitoo :bichu
āmārubē mākuutēkyuu kwaak.’

¹¹ Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,
‘Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē
wokukaalyanee.’ ”†

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, ōriib keey simōōchoolwookēn
ōchuunnyēē Yēyiin kut otay okaasee keey. ¹³ Ōtitiirē keey
kwaak yoo tākumii :bārooyinto simakentaak :choolwookātēēt
oyaam mētēwoy. ¹⁴ Yoo kakeetas taay kiikoosēē keey
Yēyiin ākoy bēsyēētaab lētuut kuu yoo kikēētoowu, +/
mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō. ¹⁵ Ōrōōtootē
kiyoo kātāāmwoowook kule,

“Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook:

-Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn.”

¹⁶ Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil?
Ara, mā icheek :tukul choo kiing'ēētēē :Muusa kōōrēētaab

Miisir? ¹⁷ Ng'oo :chooto kinyēerchinē :Yēyiin kēnyiisyēk ar-tam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo kibēkyinē suurk-wēēn? ¹⁸ Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'alyoo nyēē ng'waa, kule, “Mākoy kukwa kanyuu bokiimuuny :tukul”? King'āloolēē bichoo kikōchōnkyinē inee. ¹⁹ Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneekaasee keyy :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo /kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr kāāmuung'to.

4

Kāāmuung'taab biikaab Kiriistō

¹ Okany kēēriib keyy, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākukuurtoowēēch :Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiimuuny tukul. ² Kookeekas lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyēētyēēchi :lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē. ³ Acheek nkit choo kiikoosēē keyy inee :chēē kēēbēētii Kaab Yēyiin bokiimuuny. Nto kurubta keyy āk choo mānēēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule,

“Kikwaanya keyy :moo kut awaal keyy kule,

‘Nkiryō, mākyō kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’”

Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāāmuung'ooto kuchakee keewaany :inee kuyey kōōrēēt. ⁴ Mii :yēē mwooyē ām siruutēk kurubta keyy ākoo bēsyēētaab tisab kule, “Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii.”† ⁵ Ānkoo kichōboot :wōlēē / bokiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, “Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē.” ⁶ Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mānāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo kiikoosēē keyy inee :chēē /kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin. ⁷ Kiikusātyi :Yēyiin bichu bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonooto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununēē *:Tāwuti kukaakukeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu /kātākēēmwoowook kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

-Mooyaa mētēwoy.”

⁸ Nto kikiiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāāmuung'to. ⁹ Kunyi, mii :kāāmuung'to nyēbo biikaab Kiriistō. ¹⁰ Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yiisyēēnyii.

¹¹ Okany nanyuun keesyem wōlēē kiimuuktooy bokiimuuny āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi kōchōōng'nātēētaab chuut.

¹² Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk ānkuyēyiisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin kusiir rōōtwo nyoo litaat :wook tukwaay. Chutitooy :ng'ālyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru tēerchinooyēētaab kiyēē mächē :mooyēēt āk nyēē mächē :Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyinē biiko kāāsōōtēywēēkwaa kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat. ¹³ Māmiitē :kiy nyēē wunyaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtilwēēch ng'aleek.

Yēesu kibkōrōs nyēē wōō

¹⁴ Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiyyēnchinē, kuuyu kēēboontē *kibkōrōs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēesu Lakwataab Yēyiin. ¹⁵ Riirēēnēēch :kibkōrōs nyoo wōō ām kuskuusyēēnyoo, kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, / kikeetyem inee ām keel ake tukul kuu wōloo / kēētyēmtēēch nkacheek. ¹⁶ Kunyi, yoo kēēmächē /kēēyēētyēēchēēch, okany kiinookyi ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē māmiitē :muyātēēt sukuyēētyēēchēēch ām kiisaynyii āk chamateenyii.

5

¹ /Kēētōōlē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō kuchōōnēē wōlēē mii :biiko sukuyēchi Yēyiin yiisyēēt kubo bichooto. Inēmchinē :inee Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto nyoo kiikuyey :biiko. ² Imuuchē kuriiree biiko choo / kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee. ³ Kiyooto :nyēē mächāktōōs kuyey :inee kōrōsēēk kubo ng'ōōkiswookik cheechii āk chēbo biiko alak.

⁴ Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Yēyiin nkityō :nyēē kuurē chiito kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn. ⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mānāātōōlchi keey :Yēesu yiisyoonoo bo koonyit kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule, "Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku ra kōōn."

⁶ Kimwooy subak ām yēēt ake kule, "+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy, kuu Mēlkisētēk."†

4:12 Isa. 55:11; Ēfēēs. 6:17; 1Bēt. 1:23; Ng'oong'. 1:16   **4:14** Ibu. 2:17-18; 3:1, 6; 5:5-6, 10; 7:24-28; 8:1, 3, 6; 9:11   **4:15** Ibu. 2:18; 5:2; 7:26; 9:12; 1Yoowa. 3:5
4:16 Ēfēēs. 3:13; Ibu. 7:19; 10:19   **5:2** Ibu. 2:17-18; 4:15; 7:28   **5:3** Laawi. 9:7; 16:6; Ibu. 7:27; 9:7   **5:4** Chuy. 28:1   **5:5** Ibu. 1:5   † **5:6** Tyēēn. 110:4
5:6 Ibu. 6:20

⁷ Kumii :Yēesu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē barak kuri-irchinē Yēyiin, nyoo kiimuuchē kusār inee. Kikāsyi :Yēyiin, kuuyu kiyibē keey ng'wēny :Yēesu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin. ⁸ Ānkoo ki Lakwataab Yēyiin :Yēesu, ki ākoy kunyalil sukōōnkēt kule koonyit ku kiy nee. ⁹ Yu keewaany :Yēesu yiisyēēt nyoo kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee *soboontaab kibchuulyo. ¹⁰ Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikee-tool inee kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkisētēk.

Ōkiilchi Kiriistō

¹¹ Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk ng'aleechuutēchu, nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē -mōōkāsē ng'al areet akeenke. ¹² Kāyēmāktōōs kukōōyēku kāānēētik, nteenee tōōmāchē / takiineetaak tukuuk choo kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch ōmāchē /takiikuuyeeenaak chēēko. ¹³ Chii nyoo lwēē chē tāku leekwa nyoo -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. ¹⁴ Biiko :chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko chēē wōōyēch ku choo kiikooneet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

¹ Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōywēkaab Kiriistō ānkēēsātyi komos kāānēētēywēēchoo kikēetoowunēē. Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /kiinēētē kule /keeweeksee miyootyēēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet kule kookaasee keey :chii Yēyiin. ² Mēērook kēēkētyi keey mbo subak kiineet chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē biiko āwunnyēk, ng'eeteetaab meet nto ng'woonintaab kibchuulyo. ³ Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany keetas taay āk kāānēētēywēēk alak yoo kacham :Yēyiin.

⁴⁻⁶ Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō lēbkēyyēētaab Yēyiin ankiikuchamcham rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy ānkiikunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ankuchamcham kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ankiikukas wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab kōōrēēt nyēē lēēl, nto yityo kutay Kiriistō, kumēētākōōmuuchāktōōs / kēēyisunēē wōlēē mii :miyootyēēt! Yoo kaakutay, kukerkeey nyēē kaakuketita Lakwataab Yēyiin / bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt / ānkiinchuruur.

⁷ Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta ankuyey āmiik chēē yētyēēchinēē keey :biiko choo choonē, mākōōbēruur :Yēyiin mbaraanaa. ⁸ Nto yoo kamayey āmit ānkubiityēē :kātooy nto ku

wuuyo, kuchuboot :mbaraanaa +/ānkumākiimukuusēē maata lētuunoo.

⁹ Chōōrōonuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu nyooto, ānkētē kule ōyēyē :akweek ng'al chēē kāroomēch ōyēku biich chēē / kiikiiraraach kuchurta. ¹⁰ Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo itilchinē biich ng'al. Māwuutyēē yiisyēēng'woong' āk chamateet nyoo kyōōboorchi inee ōyēētyēēchinē biikyii ānkutōōtāsē taay ōyēētyēēchinē bichoo. ¹¹ Kiyēē mächē :mooyēēnyuu ku kule ōkāng'u kubo kiyēē ōkēnēē keey sōōkich ākoy bēsyeēetaab tabanta ¹² simōōburēn. Orub atēbuutēkaab biiko choo kiikoosēē keey Yēyiin miisin ānkityē muytaayeet choo miī wokunyōōru kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

¹³ Yoo kimächē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē Abraam, kōōwoonkyi ām mooyēēnyii kule makootyich kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē kī wōō kusiir inee nyēē kimēēmuuchē koowaal keey ām kaayneetaab chiichoo. ¹⁴ Kimwoochi kule, “+Māābēruuring'. +Mēēnyōōru muchōkōrōōn chēē chaang'.”† ¹⁵ Kikānyiiis :Abraam ām muytaayeet ānkinyōōr kiyoo / kikēēkuurtoochinē. ¹⁶ Yoo iwoolchinē keey :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē iywēyē. Yooto mākunāmtoochi :ng'aleechaata. ¹⁷ Kuuyu kimächē :Yēyiin kōōboorchi kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām kiyēē kiikukuurto, kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet. ¹⁸ Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk āyēēng'. Kiiwoolchi keey ānkukuurto kōōbooru kule mākyō kuweechweech kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto sukōōtitiirēēch miisin acheek choo kiikēēmwēchi inee kukerekteech sikēēkōōbchi kiyoo kiikēnēē keey. ¹⁹ Ititiirēēch :kiyoo kiikēnēē keey kuu bōrōōwēēt nyēē wuuy miisin nyēē / kākēēkwiililchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy. ²⁰ Kiwo :Yēēsu Kitōōkiinoo kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet nyēē / kikeeng'aree kōyoo sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookiyoo. Kunyoo nanyuun kiikuyēk :Yēēsu kibkōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēlkiētēk.

7

Kibkōrōs Mēlkiētēk

¹ Kī bāytooyiintēēt :Mēlkiētēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēm ānki kibkōrōs nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē :Abraam booryēēt nyoo kiibēlē bāytooyik ang'wan, kutuuyēē :Mēlkiētēk ānkōōbēruur inee. ² Kiikoochi :Abraam chichoo akenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru

6:8 Māārko 4:7, 18-19   **6:10** Ibu. 10:32-34   **6:12** Ibu. 11:1–12:1   † **6:14** Toowu. 22:17   **6:18** Kāāyit. 23:19   **6:19** Ibu. 9:3   **6:20** Toowu. 14:17-20; Tyēēn. 110:4; Ibu. 4:14; 5:6, 10; 7:1-4

:kaaynaani bo Mēlkisētēk kule 'Bāytooyiintēetaab churtaay-eet'. Ibooru :ng'ālyoontooni bo Sālēm kule tāloosyēt. Kunyi boonto :Mēlkisētēk kaayneet ake subak nyēē /kēekuure kule 'Bāytooyiintēetaab tāloosyēt'. ³ Māmii :yēē ibooru kwaaniitaab Mēlkisētēk nto ku kaamet amāmiitē mbo :yēē ibooru arenyii, nto ku bēsyēt nyēē /kikēesichēē nto nyēē kimēē. Kibkōrōs :inee nyēē mātinyē toowunēt nto wōlēē ng'ētēē. I-ārōoru :yuutēyu wōlēē wuunto :yiisyēetaab Lakwataab :Yēyiin.

⁴ Ōsōotyī baa :akweek wōyinto nyoo kiboonto :Mēlkisētēk. Kiikoochī inee :kuuko Abraam akeenke am taman nyēbo tukuukyīi tukul choo kibārunēē booryēt. ⁵ Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa / kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab kōrōsēēk akeenke am taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē :icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek tukul Abraam. ⁶ Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkisētēk kōōtaab kōrōsēēk nyoo kisālu Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke am taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Ki-ibēruur :chiichoo bo kōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bēruur. ⁷ Chiito kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyoto kusiir nyoo /kākiibēruurē. ⁸ Ki biich buch :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke am taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko. -Mēēnkēt :chii wōlēē kichōōnēē :Mēlkisētēk ak wōlēē kiwokung'ētyi :soboonyii. ⁹ Imuuchē :ake kumwooy mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab Laawi akeenke am taman bēsyoonoo kubuntēē Abraam, ¹⁰ kuuyu yoo kituuytōs :Abraam ākoo Mēlkisētēk, kitāku kēbuswoo :Laawi am suweetaab kuukaanyii Abraam.

/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa ak bēēlsēētaab kōrōsēēk

¹¹ Kiyēyē :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi yiisyēēng'waa kōōyyoong'unēē kiruutēkaab *Muusa. Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko kuchurta am bēēlsēētaab kōrōsēēk, nto kibo nee kōōyook Yēyiin kibkōrōs nyēē teer kuu Mēlkisētēk? Kiyēmē oob :kibkōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab Āārōn? ¹² Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōrōsēēkaab kēny kōrōsēēk chēē leelach / ānkiilēēliit mbo kibkōrōs, kumāchāktōōs / kiilēēliit nkicheek kiruutēk. ¹³ Wuu nyoto kuuyu kimāchōōnēē :Yēesu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyēk kibkōrōs am kōōto nyēē kichōōnēē :Yēesu. ¹⁴ Tookunoot kule /kikēesichē Mokoryoontēenyoo kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, amāmii :yēē mwooyē :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee :mbo kibkōrōs kōyi.

¹⁵ Kiyēē ityiichē :ng'aleechuutēchu ku kule, kōōkutook ra :kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkisētēk. ¹⁶ Mēēbērē /kikeerub

kiruutyēēt nyoo ibooru kōoto nyēē māchāktōōs kukwoonēē :mbo kibkōrōs yoo /kikēēyēyē Yēesu kuyēk kibkōrōs. Nteenee /kikēēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keey āk kāāmuukēyewēēkaab soboontaab kibchuulyo, ¹⁷ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy, kuu Mēlkisētēk.”

¹⁸⁻¹⁹ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii kuchurta. Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos, kuuyu kikuskusēch ānki buch. Nto raat kiikēnēē keey kiy nyēē karaam kusiir nyiin ake. Tākyēēch :kiyiitēnyi wōlēē mii :Yēyiin.

²⁰ Kiikiim :Yēyiin ām kaawaaleet kule yēku :Yēesu kibkōrōs. Nteenee maneewaal keey yoo kiyēyē biiko alak kuyēk mbo kibkōrōs. ²¹ Kimwooy :Yēyiin kurubta keey āk Yēesu kule, “Kaawaal keey āmēēbērē +maaweech kāāsōōtēyewēēkyuu: In-yiing’ :kibkōrōs ākookoy.”

²² Kunyi, iyyoong’unēē :kiirootyēet nyēē lēēl Yēesu ānkusiirē nyoo bo kēny.

²³ Ki chaang’ :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab Laawi nyēē ki yoo kame :ake, kōōkēērē :ake. ²⁴ Nteenee, mākoy /kiikeer Yēesu kuuyu soboot :inee ākookoy. ²⁵ Kunyi, kuu yoo soboot :Yēesu ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun kooraraach kutukul choo yootyinē :inee kēēlto kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

²⁶ Kibkōrōs nyēē wōō :Yēesu nyēē imuukwēēch kiyēē kēēmāchē. Tiliil :inee nyēē mātinyē ng’ōōki. Kunyoo, /kikiinēmuneē wōloo mii :kibng’ōōkisiisyēk /ānkiitōrōōr ākoy wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy. ²⁷ Makerkeey :inee ākoo mbo kibkōrōs chuut alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēēk ākookoy kubo ng’ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēesu kōrōsyooontēēt akeenke baatey, nto nyooto kukime /sikēēnyōōchi kaat biiko ām ng’ōōkiswookikwaa. ²⁸ Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa, /kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Ānkoo kimii :kiruutēchoo, kiiwaal keey :Yēyiin kutool lakwanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyēet nyēē lēēl

¹ Ng’ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē Kibkōrōs nyoo wōō nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām kibkōōnkōy. ² Yēchinē :inee Yēyiin yiisyēēt ām Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin

7:17 Tyēēn. 110:4; Ibu. 5:6   **7:18-19** Room. 3:20; 7:10, 24; 8:3; Ēfēēs. 2:15; 2:Kōōr. 3:6-11; Ibu. 9:9   **7:22** Ibu. 8:6   **7:25** Room. 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1   **7:26** Ibu. 4:15   **7:27** Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18   **7:28** Ibu. 3:6   **8:1** Tyēēn. 110:1; Yēyuut. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2

āmēebērē biiko. ³ / Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul kōōkoochinē Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk. Kunyi, kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nkinee Yēēsu, kimāchāktōōs kōōkoochi Yēyiin kiy. ⁴ Kimēēmuuchāktōōs / keetool Yēēsu kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee kōōtaab mbo kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy :kiruutēk. ⁵ Kiyēyēē :mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii wōlēēb ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi :Yēyiin Muusa yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule, “Māchāktōōs ikas kule 'keeteech kiy ake tukul irub kuu wōloo kāāmwooytoowuung' ām lekem.”† ⁶ /Kiikiikoochi Yēēsu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo kibo mbo kibkōrōs. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, karaam :kiirootyēt nyooto kiyēyē :Yēēsu kusiir nyoo kibo kēny. Irābchinē :kiirootyāanaa tukuuk chēē kāroomēch chēē siirē tukuuk alak choo /kikēēkuurtooy.

⁷ Nto kimā kuskus :kiirootyēt nyoo kibo kēny, nto / kimākēyēyē nyoo lēēl. ⁸ Kikas :Yēyiin kuskuusyoonoo, yooto kumwooy kule, “Mii :bēsyēēt kuchōōnii nyēē +maayey kiirootyēt nyēē lēēl āk biikaab kōōrēētaab Isrāyēēl āk chēbo Yuuta. ⁹ Mēēbērē makukerkeyiit :kiirootyāani āk nyoo kyāāyēyē āk mbo kuukaanyii yoo kyāārēētootē icheek kung'eētyēē kōōrēētaab Miisir. Kuuyu manaarub :icheek kiirootyāanaa, a-aste icheek. ¹⁰ Kiirootyēt nyēē +maayey āk biikaab Isrāyēēl ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ku nyi: +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa. +Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek biikyuu. ¹¹ Māmii :chii ām icheek nyēē tākōōnēētē laatyenyii nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule, 'Inkēt Yēyiin,' kuuyu mākōōnkētoo :biiko tukul kung'eetee lēēkōōk ākoy biiko chēē wōōyēch. ¹² +Māānyōōchi anii icheek kaat ng'ōōkiswookikwaa āmētoochi kutukul.”† ¹³ Yoo kimwooyē :Yēyiin kule 'lēēl' :kiirootyāani kōōbooru kule kookuyoosiit :nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii wokubotē.

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

¹ Kitinyē :kiirootyēetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē biiko wōlēē yēytooy yiisyēētaab Yēyiin ānkimii nkinee *:Kōōtaab Yēyiin kōōrēēt. ² Kitinyē :kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /ki-keeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo bo Yaama kule wōlēē tiliil.

† 8:5 Chuy. 25:40   8:5 Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1   8:6 Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24   † 8:12 Cherem. 31:31-34   8:12 Ibu. 10:16-17

/Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē taariinek āk meeseet nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē Yēyiin. ³ /Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tiliil miisin. ⁴ /Kikiiyi-ityinē kāābkōrōs nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut nyēē /kēēbēlēē tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee kimāmii wōlooto. Nteenee kimiitē :Sāāntukuutaab Kirootyeeet nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Kiboonto :sāāntukuunoo tērēētaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab *Āārōn nyēē kilēlēlēē :toobtōōk āk rwoontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch choo /kikēēsirchi kiruutēk. ⁵ Kimii *kēruubiik chēē /kikeekus chēē kikiikubuuyēē kebebaakwaa ng'echereetaab kiisayta ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabanybaany raat ng'aleek tukul kurubta keey tukuuchu.

⁶ Ki yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii bēsyo ake tukul :mbo kibkōrōs yoo bo Yaama bokuyēyē yi-isyēēng'waa. ⁷ Nteenee ki kibkōrōs nyoo wōō nkit :nyēē ki-wēētii Kitōōk areet akeenke ām kēnyit. Ki yoo wēētii, kuy-ibē kiisēēnik kubo ng'ōōkiswookiyii ākoo choo kiyēyē :biiko kumēēnkētē.

⁸ Inēētēēnēēch :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo tākumii :Kōyoo bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut alake kōōwut Kitōōkiinoo. ⁹ Iboorwēēch :ng'aleechu raat kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē /kikiikoochinē Yēyiin āk kōrōsēēk choo /kikēēbēlēē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch ām mētēwookaab biiko. ¹⁰ Rubtooy keey :kiruutēk āk āmiisyēēt, yyēēsyēēt āk ntāsimum chēē /kiiwuunootē keey. /Kikēēyēyiisyēē kiruutēchoo ākoy kut chokuyey :Yēyiin kirootyeeet nyēē lēēl.

¹¹ Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōrōs nyēē wōō nyēbo tukuuk chēē kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy nyoo /kimākēēyēyēē āwuun ankuchurtaat kusiir nyoo bo kōōrooni. ¹² Yoo kiiwutē :Kiriistō Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēēto kiisēēnikaab kwēyiyi nto chēbo wuunōōy, nteenee kiikooyto korotiikyii areet akeenke baateey sukuwālāng'wēēch ākookoy. ¹³ /Kyāānkēēyisēē biiko choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiyēk āk wuunōōk nto areekaab roorta, /kikiisōōtē kule /kāākiitiliil. ¹⁴ Bo kwōng'uut :yiisyēētaab Kiriistō kusiir ntāsimum choo bo kēny. Kiinēm keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kibchuulyo kuyēk kōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii

9:2 Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5 **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20 **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyit. 17:6-11

9:5 Chuy. 25:18-22 **9:6** Kāāyit. 18:1-5; 28:1-8 **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11 **9:9** Ibu. 8:5; 7:19 **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyit. 19:1-22

9:11 Ibu. 4:14 **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12, 20; 1Bēt. 1:18-19 **9:13** Kāāyit. 19:1-10, 17

:Yēyiin. Kicham :kāāsōōtēywēēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch meet, nteenee kōōkōōtiliilēēch ra :korotiikyii sikēēyēchi Yēyiin yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēesu kiirootyēet nyēē lēēl

¹⁵ Kiyey :Yēyiin kiirootyēet nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō /sikēēnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōkiswaakwaa chēē kiyēyē kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyāanaa bo kēny. Kiyey kuu nyooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin bēurtaab kibchuulyo nyoo kikuurtoochinē. ¹⁶ Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik kume /kēērōōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo tukuuchoo ākoy yoo kāākutook man kule kaakume :chiichooto. ¹⁷ Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo yoo kaakume :chiito āmēēbērē yoo tākusoboot. ¹⁸ Ki yoo sukunāmtoochi :kiirootyēet nyoo kibo kēny, ki ākoy /keebakach :tyoony. ¹⁹ Yu kikiikumwoochi *:Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab *yuusob nyēē /kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē ar-raa ankooluumta kiisēēnikaab wuunōōk āk chēbo kwēyiyēk* chēē /kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuutaab kiruutēk āk biiko tukul ²⁰ kumwooyē kule, “Kiisēēnik :chu chēē ikiimē kiirootyēet nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub.”† ²¹ Kiyisēē :Muusa subak kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo /kēēyēyiisyēē ām wōlooto. ²² Mwoowēēch :kiruutēkaab Muusa kule /kēēyēyiisyēē kiisēēnik /kiitiliilēē tukuuk chēē chaang'. Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.

²³ /Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōrooni kiisēēnik ku kitōōntōyēētaab Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy. Nteenee tēērchiintōōs :Kōōtaab Yēyiin bo kibkōōnkōy āk nyi mii kōōrooni kuuyu mächē :nyoo bo kibkōōnkōy kōōrsyoontēēt nyēē kiimoot miisin. ²⁴ Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo bo Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo bo man, nteenee kiwēēwēēch :inee wōlēē mii :Yēyiin suwokōōyyoong'wēēch. ²⁵ Mēēbērē kiwut :Kiriistō kibkōōnkōy areet chēē chaang' kōōkooyto keyy kuu wōloo kiwutitooy :kibkōōrs nyēē wōo Kitōōkiinoo bo kōōrooni ām kēnyit ake tukul kuboontootē kiisēēnikaab tyoong'in. ²⁶ Nto kiwuu nyooto, nto kiikunyalilaan :Kiriistō areet chēē chaang' kuchakee yoo /kikēēyēyēē kōōrēēt. Nteenee kiinēm keyy :Kiriistō areet akeenke baateey yu kikiikuriik :tabanta kuyēk kōōrsyoo sukōōsyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto. ²⁷ Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii. ²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keyy :Kāārārōokiintēēt kume meet akeenke

9:14 Room. 7:5-6, 24-25   9:15 Ibu. 8:6   * 9:19 Mātinyē :siruutēk alake ng'aleechu: 'āk chēbo kwēyiyēk'. † 9:20 Chuy. 24:8   9:22 Laawi. 17:11   9:23 Ibu. 8:5   9:26 Ibu. 7:27

sukōnēmto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keey inee.

10

¹ Ki kitōōntōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii. -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōrōsēēk choo yibu :biiko /sikēēbēlēē kwaak ām kēnyiit ake tukul kuyey bichoo kuchurta. ² Nto kiiwuuntoochinē :kōrōsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul, nto kiiyyoong'tooy :bēēlsēētaab kōrōsēēk ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē kiikuyey. ³ Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōrōs biiko ng'ōōkisng'waa ām kēnyiit ake tukul, ⁴ kuuyu kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo kwēyiyi kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo. ⁵ Kunyi, yu kichōōnii :Yēesu kōōrooni, kimwoochi Yēyiin kule, “Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōrōs āk tukuuk chēē /kēēkōōniing', nteenee kiichōbwoo bōōrto ākooytē.

⁶ -Mēēng'erēkyinē kōrōsēēk choo /kēēbēlēē kutukul nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.

⁷ Yooto amwaay kule,

'Āchōboot oō, Yēyiin,

ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,

kuu wōloo mwooytooy :siruutēk kurubta keey anii.'

”†

⁸ Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēēng'erēkyinē tukuuk chēē /kēēkōōniing' āk tyoong'in choo /kēēbēlēē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānkoo /kikēyēyē kōrōsēēchu kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruutēk.

⁹ Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot oō, Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.” Kunyoo, kiinēmto :Yēyiin kirootyēt nyoo kibo kēny ankookeeree kirootyēt nyēē lēēl. ¹⁰ /Kikiitililēēch kuuyu kiyey :Yēesu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akeenke baateey.

¹¹ Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeek yiisyēēt bēsyō ake tukul kubēlēē kōrōsēēchooto areet chēē chaang' āmēēmuuchāktōōs kōōnēmto :bēēlsooni bo kōrōs ng'ōōkiswookik. ¹² Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo areet akeenke baateey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ¹³ Mii wōlooto raat kukānyiisyē ākoy bēsyēēt nyēē

+/mākiisyēentēē buunikyii.† 14 Kiyey :meetaab Yēesu nyoo kiinēmu keey kunyil akeenke sukuchurta ākookoy :biiko choo /kōōkiitāboonchi Yēyiin.

15 Chāmchiintōōs :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk ng'aleechaa kumwooyē kurook kule, 16 “Kirootyeet :nyi nyēē +maayey āk bichoo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii. +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa.”

17 Nto yityo, kumwooy kule, “+Māāmētoochi ng'ōōkiswookikwaa āk choolwookātēēng'waa.” 18 Yoo /kāākēenyōōwēēch kaat nanyuun, mēēbērē tākumāchāktōōs /kēēbēēlē kōrōs.

Okany kēēlēēkityi Yēyiin

19 Mbo ng'eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsii Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta :Yēesu korotiikyii kubo acheek. 20 Kiyootwēēch :inee kēēlto nyēē lēēl nyēē irēētootēēch ākoy wōlēē mii :Yēyiin kēēbuntēē ankeet nyoo kikiyeel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli lēēl ku Yēesu nyoo soboot. 21 Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo bāwēēch. 22 Okany kēēlēēkityi Yēyiin ām manta kiikoosēē keey inee kutukul, kuuyu /kiikēēyisēēnēēch korotiikaab Yēesu /ānkiiwuunēēnēēch bēēko chēē tiliilēch, simēētākiisōōtē tukuuk chēē miyootēch choo kikēēyēyē. 23 Māchāktōōs kēēkiilchi miisin kiyēē kiikēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey :nyēē kikuurtooy kiyooto. 24 Okany kiirōōtootē wōlēē +mākiititiirtooy keey ām chamateet ānkēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch. 25 -Mookany keebakaakte tuuyōōsyēkyoo choo bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē keey miisin, kuuyu ōkāsē kule miitē kulēēkitiitu :bēsyēētaab tabanta.

26 Nto yoo kāākēenyōōru ng'alyoontēētaab manta ānkēēkwētyi kēēyēyē ng'ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul chēē tākōōwuuntoowēēch ng'ōōkiswookichoo. 27 Kēēkānyoonu /kiiruusteeneech mayaa yong'oos nyoo mākōōmukuus buunikaab Yēyiin! 28 Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab *Muusa -/mākēēriirēē nteenee /kikēēbākāchē yoo biiko āyēēng' nto ku sōmōk :chēē kikāsē ng'aleechaa. 29 Mākung'woonchi nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta Lakwataab Yēyiin ankuchwees korotiikaab kirootyeenyii choo kiitiliilē chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichoo sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kiisayta! 30 Kiinkētē :acheek

† 10:13 Tyēēn. 110:1 10:13 Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13 10:17 Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12 10:19 Room. 5:2; Ēfēēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8 10:20 Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15 10:21 Ibu. 4:14; 3:6 10:22 Ēsēk. 36:25; Ēfēēs. 5:26 10:23 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14 10:24 Ibu. 13:1 10:25 Yēyuut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13 10:27 Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29 10:28 Kiruu. 17:6-7; 19:15 10:29 Ibu. 6:4-6 10:29 Māārkō 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3

Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “Anii :nyēē āyooku.”† /Kēēmwooyē subak kule, “Mākōōtiilchi :Yēyiin biikyii ng’aleek.”† ³¹ Yong’oos sōō, nyēē tyaa yoo /kākīrēkēērchiing’ āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchāktōōs ōmuytoochi

³² Osoot bēsyōōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkēēyyēētaab Yēyiin. /Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte. ³³ Kimii mbo :bēsyōōsyēk alake chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyōōsyēk alak kyōōtiyyē mbo ng’eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng’aleechaata. ³⁴ Kyōōkāsyinē kiisayta biikaab Kiriiistō alak choo /kakeerat ānkyōōng’ērēchē mbo yoo /kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.

³⁵ Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē wōō miisin. ³⁶ Māchāktōōs ōyēyē kiyēē mächē :Yēyiin ām muytaayeet sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook. ³⁷ Mwooyē :siruutēk kule, “Mākuchō ām lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkooyē keey. ³⁸ Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng’ērēkyinē yoo ituytuuyootē.”† ³⁹ -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaseet

¹ Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaseet kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē. ² /Kikeeng’alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

³ Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng’ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng’wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

⁴ Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānkoo kime :Ābēl, tākōōrwookiyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

⁵ Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē /manaabokeykas subak. Nto kutoombo /kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, /kikēēmwooyē kule kikiikoong’ereech Yēyiin. ⁶ Māmii :chii nyēē ing’ērēēchē

† 10:30 Kiruu. 32:35 † 10:30 Kiruu. 32:36 10:34 Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5 10:36 Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6

† 10:38 Aabakuuk 2:3-4 10:38 Room. 1:17; Kala. 3:11 10:39 1Bēt. 1:9

11:1 Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7 11:3 Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17 11:4 Toowu. 4:3-10 11:5 Toowu. 5:21-24

Yēyiin yoo -mēekoosēē keey inee. Nto chii nyoo māchē kulēekityi Yēyiin, kumāchāktōōs kōōyēnchi kule miitē :Yēyiin ānkutuwēnē biiko choo chēēng'ē inee.

⁷ Kuu yoo kiikoosēē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēēnkēēt nyēē kiisooob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk chēē mānāatook bēsyeēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēēli kule kimisyinē /kiikarbuus kōōrēēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

⁸ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēēnkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin. ⁹ Kiminy :inee kōōroonooto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminy :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonooto /kikēēkuurtoochinē. ¹⁰ Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēēt nyēē wēētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin ankuteech.

¹¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuyoosiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat /kiikoosēē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweet. ¹² Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kiki-ikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta.

¹³ Kibēk :bichu tukul chu kiikoosēē keey Yēyiin kumānāānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, nteenee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēēt. ¹⁴ Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake. ¹⁵ Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēyē. ¹⁶ Nteenee, kimāchē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'ērēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

¹⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyii akeenke baateey /keeyeyee kōōrōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin, ¹⁸ ānkoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kule, "Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'."† ¹⁹ Kiinkēt :Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi, /kikēēkētyi Isaka nyēē kitāmēē.

²⁰ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi Yāākōbō āk Esaawu tukuuk choo kimii bokukwoonii.

11:7 Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20   **11:8** Toowu. 12:1-5   **11:9** Toowu. 35:27
11:10 Ibu. 13:14   **11:11** Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20   **11:12**
Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9   **11:13** Mat. 13:17; Yoowa. 8:56   **11:16** 2Tēm. 4:18;
Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14   **11:17** Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21   † **11:18** Toowu.
21:12   **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9   **11:20** Toowu. 27:27-29,
39-40

²¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur wērikaab Yōōsēēf yooto kimii wokumēē. Kitiiyēē keey :Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.

²² Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy yoo kimēē wōlēē kimākōōrēētoonunto :Yēyiin Isrāyēēlik kung'eētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/mākēēriibto koyikyii.

²³ Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin, kuwuny inee ārook sōmōk. Maneeywey :sikiichoo kiyēē kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu kikas kule kikaraaran :wēēroo.

²⁴ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay yu kāwokuwōōyit / kēēkuur kule wēritaab chēēbtaab bāytooyiintēētaab Miisir. ²⁵ Kikwey :Muusa kunyalil āk biikaab Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē wuy. ²⁶ Kikas kule kikaykay /kēēwus kuu Kāārārookiintēēt, kuuyu kikānyoonu miisin kiyēē +/mākēētuwēnēē kusiir yoo kātānyōōru bāytit nyēbo Miisir. ²⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kung'eeteē kōōrēētaab Miisir nyēē mānāāmuyēē kōrōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. ²⁸ Kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēlik kwaam *Saakweetaab Keeytaayeet ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin wērikaab Isrāyēēlik choo kibōōrēētōōk.

²⁹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēlik Yēyiin, kwaay Araarayta nyēē Arraa nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu kibērē :Miisiriik kwaay, kubakach :bēēko. ³⁰ Kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēlik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab Yērikō bēsyoōsyēk tisab, yooto kuluulcho :tōōtōōsyēkaab *kiriinkoonoo.

³¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmurēnyoo Yēyiin kutaach yōōtiikaab Isrāyēēlik. Kiyey :yooto -/makeebakach inee āk bichoo kikōchōnkyinē Yēyiin.

³² Ara, mataamwaay nee? Yibē āsiiswēk chēē chaang' yoo kāālē ātētu kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn, Cheefta, *Tāwuti, Sāmweēl ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin.

³³ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, kubooryēē kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaat, kunyōōr kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin, kiimooltuutākiiis :ng'ētuumyēk kumayeyee bichoo kiy, ³⁴ koomuukta kāāmuukēywēēkaab

11:21 Toowu. 47:31–48:20 **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19 **11:23** Chuy. 2:2; 1:22 **11:24** Chuy. 2:10-12 **11:26** Ibu. 12:2; 13:13 **11:27** Chuy. 11:4-8; 12:51; 13:21-22 **11:28** Chuy. 12:1-14 **11:29** Chuy. 14:21-29 **11:30** Choos. 6:12-21 **11:31** Choos. 6:23 **11:32** Kiir. 4:4–5:31; 6:11–8:32; 11:1–12:7; 13:2–16:31; 1Sām. 16:1, 13; 1Bāy. 2:11 **11:33** Kiir. 14:6-7; 1Sām. 17:34-36; Tān. 6:1-28

maata nyēē kiyong'oos ankuchililee chōōkiinēk. Kiweek :kuskusyēētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōrōmiitu ām booryēēt ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake. ³⁵ Kitaach :kooruuk biikwaa chēē king'ēētyēē meet. / Kikiinyaliil bichoo alak / ankeebakach kuuyu kitay kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule / sikiing'eetee meet sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo kōōroni. ³⁶ / Kikiintosuur alak / ānkēēbir, / keerat alak / ankeekerta kāābrātiisyō. ³⁷ / Kikeewiiree alak rwoontōōk kumēēyo, / keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak / keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake makātōōkaab kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē kiwusootiin ānkunyālilootiin. ³⁸ Kiming'ootē suurkwēēn, lekemoos, kēbēnoon ānkuwunyootēē keey ng'wēēnoon. Ki kāroomēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōroni. ³⁹ / Kikēēng'āloolēē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, nteenee mānānyōōr kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin, ⁴⁰ kuuyu kiikuchōbwēēch :inee kiy nyēē karaam miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheek kiyoo / kēētuwēnēēnēēch yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēēsu

¹ Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēēlābātē ānkēēmuutwēēch :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee keey Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē rikirēēch ānkiitiliil keey ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo nooynooyēēch ānkēēmuytoochi keelabat. ² Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta. Maneechuchuy keey yoo kinyālilē nteenee kichamta keey kume ām keel nyēbo kāāntosuurrāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooyiis :tukwaay. ³ Kimuytoochi :Yēēsu wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē :inee, simōōchoosyē ānkubēkwook :moonik.

Chuulēēch :Yēyiin

⁴ Mānōōbooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōroni kut owaste korotiikwook. ⁵ Ōrōōtootē kiyēē mwooyē :siruutēk kurubta keey akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē :siruutēk kule,
“Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling' :Yēyiin

nto kumeeying' keey :moo yoo kāyisuung'
 6 kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē
 ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii.”†

7 Yoo / kēemii / kēechuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook :Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man :leekwa nyēē māchuulē :kwaan? 8 Yoo / kamakeechuulaak kuu yoo / kēechuulē lēekōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab :kayta, nteenee ōyēku lēekōōy chēbo saang'. 9 Kikēēboontē :tukul mbo baaba chēē kichuulēēch ānkikiywēyē. Kunyi kiiywēyē sōō, kule nee Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto? 10 Kichuulēēch :mbo baaba choo bo kōōrēēt ām bēsyōōsyēk chēē ng'eri kuu wōlēē kikāstooy :icheek. Nteenee chuulēēch :Yēyiin sikeētililiitu kuu inee. 11 Ng'woonchēēch yoo / kēechuulēēch āmēēng'erēēchēēch. Nteenee mākōōnkēt :biiko lētuunoo choo /kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsiimāktōōs

12 Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu kuutung'ookwook choo kāākūrānchooch. 13 / Kēēbēēsytēē kēēlto nyēē chuulaat,† /simakiinach choo sōnkōchootiin nteenee kukimkimiitu.

14 Osyeem ōbuurtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt, ānkōōtililiitu kuuyu māmii :chii nyēē makukas Mokoryoontēēt yoo mā tiliil. 15 Okas kule makusta :chii chamateetaab :Yēyiin sukung'et -mabiit :keet nyēē ng'waa nyēē imuuchē kooyiimaak ankunyeeree :ng'woonēenyii biiko chēē chaang'. 16 Okas kule mayey :chii ng'aleekaab martaayeet, nto kutay Yēyiin kuu yoo kitāyē :Esaawu sukwooltooy bērunyii bo kibooreet kuwalee āmnyoo buch. 17 Ōnkētē kule kitay :kwaan kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr bēruuro. Ānkoo kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēywēēkaab kwaan.

18 Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo kiirikitiitē, nyoo kikiker :boolteet kule tutung', tuuluunkēnēēt āk wusōōnēēt, 19 chēyātēētaab aryeembuut āk kaaruumeetaab kuutiib chii. Yooto kabokukas :biiko kuutiinaa, kusooysooyiis / kumātākēēmwoochi ng'ālyoo ake, 20 kuuyu kimāmāchē takukas ng'aleechaa / kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony lekemaanaa kumāchāktōōs / keewiiree rwoontōōk kut kume. 21 Kiyōng'ōsyi *Muusa :ng'aleechaa kut kumwooy

† 12:6 Kāālēwēnik 3:11-12 12:6 Ng'oong'. 3:19 12:7 Kiruu. 8:5 12:10 Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4 12:12 Isa. 35:3 † 12:13 Kāālēw. 4:26 12:14 Tyēēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11 12:15 Kiruu. 29:18; Kala. 1:6 12:16 Toowu. 25:29-34 12:17 Toowu. 27:30-40 12:19 Chuy. 19:16-22; 20:18-21 12:20 Chuy. 19:12-13

kule, “Kāāmuy kut abootan!”† ²² Nteenee kookwaa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēētaab Yēyiin, Yēērusālēm :nyoto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang’ miisin chēē ng’ērēkootiin. ²³ Kookwaa nanyuun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin kooyndōōkwaa ām Kaab Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo ituilchinē biiko tukul ng’aleek āk wōlēē mii :tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo kiikuyit tabanta. ²⁴ Kookwaa wōlēē mii :Yēesu nyoo kiyibu kirootyēt nyēē lēel nyoo kiityiichēē korotiikyii choo kiwāstooy keey kōō-ārōōr ng’aleek chēē kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Ābēl.

²⁵ Ōriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng’āloolwook. Yoo kimachilil :biiko choo kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king’āloolchinē kuchōōnēē kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo kakiichuchuuyee keey Yēyiin nyoo ng’āloolwēēch kuchōōnēē kibkōōnkōy? ²⁶ Kiisimsiimākoy :kōōrēēt yotoo ām kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto kule, “+Māātimtiim subak kōōrēēt ng’wēny āk wōliin bo barak.”†

²⁷ Ng’ālyoontoonoo bo ‘subak’ kōōbooru kule +/mākiinēmto kiy nyoo itimtiimāktōōs nto nyotoo ku barak āk ng’wēny. Yotoo mākung’ēt :tukuuk chēē mēētimitiimāktōōs. ²⁸ Kēēmiitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēēnyoo nyēē mēētimitiimāktōōs. Kunyi, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt nyēē / kēēchāmē ānkiiywēyē inee miisin, ²⁹ kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata nyēē irikitiitē nyēē iwoonyē biich.

13

Wōlēē /kiing’ērēēktooy Yēyiin

¹ Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē. ² Lēyyē, ōtoochē mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyotoo ankutaach malayikaanik kumēēnkētē. ³ Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey. Ōkāse nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.

⁴ Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs kukoonyitē :saanteet koorkēēnyii ānkukoonyit :koorkēēt saanteenyii kuuyu ing’woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē. ⁵ Osatee keey muchastaab beesaan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing’

† **12:21** Kiruu. 9:19 **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14 **12:23** Ng’oong’. 3:5 **12:24** Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2 **12:25** Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28** Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24 **13:1** Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22 **13:2** Toowu. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8 **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34 **13:4** 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēēs. 4:3-7

āmāmētiing'."† ⁶ Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, "Yēētiintēenyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeenaa :chii buch?"†

⁷ Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.

⁸ Manaaweeek :Yēesu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyi bo raat ānku nyoo wēēti kibchuulyo. ⁹ -Mookany kooberbeeraak :kāānēētuutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtēyweēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimuutēkaab āmit chēē māyēētyēchinē biich.

¹⁰ Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeek. ¹¹ Yibē :kibkōrōs nyēē wōo kiisēēnikaab tyoong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteenee /kēēbēēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'. ¹² Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimēēchi :Yēesu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii. ¹³ Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo /kikiinchuruurēē Yēesu ānkoō +/mākiinchuruurēēch nkacheek. ¹⁴ -Mākēēboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōrooni, nteenee kēēkānyoону *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō. ¹⁵ Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayeet kubo Yēesu ānkēēsiltooy kaayneenyii. ¹⁶ Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēētyēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chuutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin.

¹⁷ Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/makeeteabee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyōōnuutēkwaa ām ng'erekweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyēēt āmēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.

¹⁸ Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey. ¹⁹ Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

Saayeeet

† **13:5** Kiruutēk 31:6 **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10 † **13:6** Tyēēnwookik 118:6-7 **13:7** 1Kōōr. 4:16 **13:8** Isa. 41:4 **13:11** Laawi. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7 **13:12** Luuka 23:26; 22:20 **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2 **13:15** Tyēēn. 50:23; Ēfēēs. 5:19-20 **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1 **13:17** Ēsēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4 **13:18** Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22

20-21 Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē karaam sooyey kiyēē māchē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ēētēē meet Mokoryoontēenyoo Yēēsu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō nyēbo kēēchiirēk. /Kikeeyey kiirootyaanaa wēētii kibchuulyo kubununēē korotiikaab Yēēsu. Kuyey :Yēyiin yiisyēēnyii ām wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēēsu Kiriistō sikiing'ereech inee. Kutōrōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuut

22 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē lōkōōywēchu ititiirē biich ānkoo kunwaach :barwaani. 23 Āmāchē ōnkēt kule /kookiityaakta tuubchēēnyoo Tēmētēēwō ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keyy bokeekasaak. 24 Ōsuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tuubchōōsyēk chēbo Itaalya. 25 Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

Barweetaab Yāākōbō

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē barwaani :Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēesu. Inee :nyēē kitookunoot miisin ām kāāntōōyikaab taay chēbo bikaab Kiriistō. Kiyyoonkyinē :inee kaniseetaab Yēerusālēēm. Kiyey :yooto kōōyyoong'tēē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kōōk ām kēnyiitaab 62 KK, kōōntōōchinē :kibkōrōs nyēē wōō Anaas nyoo bo āyēēng' / ānkiitiilchi meet. / Kikeewiiree rwoontōōk kut kume. Imuuchē /kikēēsirē barwaani kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 āk 48 KK kunyi, siruutēk :chuutēchu chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Nteenee isōōtē :biiko chēē chaang' kule / kikēēsirē ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 50 āk 59 KK. Nto kuuyu ki barwa nyēē kimāchāktōōs kuyityi biich chēē chaang', nwaach :komosta nyoo bo kāāboorunēēt āmātinyē komosta nyoo bo kaateryeeket.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchāktōōs :barwaani kuyityi biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek ānku miisin choo kiyēyē :wusiisyēēt kusērētyinoot kōōrēētaab Rooma kumukuul yu /kabokeewiiree Steefaan rwoontōōk kume. Kuu wōloo /kiinkētitooy, king'ētunēē :Yāākōbō Yēerusālēēm ām soboonnyii tukul ānkwoomchinē Yuutayeek nkit lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kunyoo tookunoot kule kisirchinē barwaani bikaab Kiriistō choo Yuutayeek. Tookunoot mbo subak kule kitētu ng'aleekyii kutinyē Yuutayeek ām mētinyii. Ām kurkeetaab taayta, ibooru ām nwookinto tukuuk chēbo koomānuut chēē miitē wokung'āloolēē. Ibānyboonyē ām kurkootik choo ikēērē tukuuchuutēchu kurōōbunēē akeenke akeenke.

I-ārōōru :barweet ng'aleek choo kyoomu Yēesu ām lekem (kas Mataayo kur. 5-7). Ng'āloolēē :Yāākōbō ām nwookinto kurubta keyy ng'aseetaab keyy, kaankweleet, bananta, moorong'nateet, muchasta, kēntooyiisyēēt, yeyeetaab keyy, ming'ātēētaab soboontaab kōōrooni, kaakabuubeet, wookuutyēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk alak chēē chaang'. Ibooru mbo subak kāroomnyēētaab kaakaaseet, tiliilinto, yibēētaab keyy ng'wēny, saayeet, muytaayeet āk kiirnātēēt kurubta keyy āk soboontaab chii nyēbo Kiriistō.

Ikiimē mbo :Yāākōbō kule māchāktōōs kuwēēchiintōōs :kaakaaseet āk yēyuutēk. Mā kiy :kaakaaseet yoo -/ mākiiboorunēē yēyuutēk.

Kyoorōōr keyy :Yāākōbō ānkōōsubooyiis

¹ Anii nyoo Yāākōbō nyoo āyēchinē Yēyiin āk Mokoryoon-tēēt Yēesu Kiriistō yiisyēēt. Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō, choo ōkwoonēē aroosyek taman āk āyēēng' choo kyōōsērētyinootē kōōrōōsyēk chēē chaang'.

Muytaayeet āk saayeet

² Mbo ng'eetaabiya, yoo kōōnyōōru tyēmuutēk chēē chaang', ōyib kuyēk ng'erekweek, ³ kuuyu ōnkētē kule yoo kōōbuntēē tyēmuutēchoo ōkoosēē keey Yēyiin, mākukich :muytaayeeng'woong'. ⁴ Yoo koomuyte, +mōōkiilchē nyēē -mōōkuskusiitu āmākoy kubotwook :kiy bēsyēēt ake. ⁵ Nto yoo kābotwook :kiirnān, osaay Yēyiin nyoo baybay āmābōlchinē biich. Yoto, mākukōōnook. ⁶ Nto yoo soomē :chii kiy, kumāchāktōōs kusoome ām mooyēēt akeenke nyēē māmii :kāāsōōtēywēēk alake. Chiito nyoo boonto kāāsōōtēywēēk āyēēng', kukerkeey āk keet nyēē isooyēnē :yoomeet. ⁷ Kunyoo, -meesoot :chii nyēē wuu nyoo kule nyōōru kiy kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Kubooyiit man, ⁸ iwiiywiiyoot :chiichoo nyēē bēre nto wo kēēlto nyi nto nyi.

Mokornoontiit āk bananta

⁹ Māchāktōōs :chiitaab Kiriistō nyoo / kēēmōōntooy ām kōōrooni kung'erech, kuuyu / kiikiitōrōōr ām Kiriistō. ¹⁰ Māchāktōōs kubāybāyiitu :biikaab Kiriistō choo boonto bāytit yoo keechuchuuk :Yēyiin kuuyu kēēytooy :bāytit kuu toobtōy chēē lēēltōōs, ¹¹ chēē yoo katoor :asiista, kusistōōs ankurarach. Imuuchē kunyōōr chii :meet kutākumii kuswēē ng'aleekaab bāytit.

Mātyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōkisto

¹² Mii nyēē karaam :chiito nyoo kamuyta tyēmuutēk. Yoo kaakoomuukta tyēmuutēchoo, +/ mākēētuwēnēē soboonto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin biiko choo chāmē inee.

¹³ Yoo /kakeetyem chii kuyey ng'ōōkisto, mēērook kumwooy kule Yēyiin :nyēē kātōōrchi kuyey ng'aleechaa miyootēch. Mēēmuuchāktōōs kutyem Yēyiin :ng'ōōkisto āmēēbēre tyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōki. ¹⁴ Nteenee tyēmāktōōs :chii yoo katoorta :muchasta. ¹⁵ Yoo kaakubayta :muchasnyii, kuyēk :yoto ng'ōōki, nto yoo kāākuwōōyiit :ng'ōōkisto kuyibu meet. ¹⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, -mookany / keekentaak.

¹⁷ Rōōbu :Baaba Yēyiin kiy ake tukul nyoo karaam āk nyoo churtaat. Yēyiin nkit nyoo kiyēyē lēbkēēyyēēt :nyēē

1:1 Māārko 6:3; Yēyuut. 21:18; 1Kōōr. 15:7; Kala. 2:9 **1:3** Room. 5:3-5; 1Bēt. 1:6-7; 4:13 **1:5** Kāālēw. 2:6 **1:6** Mat. 7:7; Ēfēēs. 4:14; Yāāk. 5:13 **1:9** Yāāk. 2:5 **1:10** Yāāk. 5:1 **1:11** Āyub 14:2; Tyēēn. 103:15-16; Isa. 40:6-8 **1:12** 1Kōōr. 9:24-25; Yāāk. 5:11 **1:13** 1Kōōr. 10:13 **1:15** Room. 6:19-21; Kala. 5:16-21; 1Yoowa. 2:16-17

kōōnu tukuuchoo. Iyyoong'oot :inee ankulebkeyy ākookoy.
 18 Kiikukwey :Yēyiin kukōōnēēch soboonto kubununēē
 ng'ālyoontēētaab manta sukung'eet ām tukuuk tukul choo
 kiyēyē, kēēyēku :acheek lōkōkyii.

Ikas ng'ālyoontēēt ānkiiyēyiisyēē

19 Mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, okas ng'aleechu:
 Māchāktōōs kuyēbchinē yiit :chii ng'aleek ām kēēlto
 nyēē karaam. Māmāchāktōōs simkōōroonchinē :chii
 ng'al āmāsimkunyēēru. 20 Mākōōnu :nyēērunātēēt kiyoo
 churtaat nyoo mākyinē biich :Yēyiin. 21 Kunyoo,
 obakaakte ātēbuutēk alak tukul choo mā kāroomēch
 āk rōkōs nyoo kiikoolaambuuch kōōrēēt ankoocham
 ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēēt nyoo imuuchē
 kooraraachaak nyoo !kyōōnyōōru. 22 Yoo kookas baateey
 ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē kooyey kiyēē mwooyē
 :ng'ālyoontoonoo, ōmiitē ōbērbēērē keyy. 23 Chii ake tukul
 nyoo yēbchinē yiit ng'ālyoontēēt āmāyēyē kiyēē mwooyē
 :ng'ālyoontoonoo, kukerkeyy āk chii nyēē kāseē eernyii kiiyēēt.
 24 Makukas sinee eernyii nteenee yoo kāākuwēēchi keyy,
 kāmēētākōōnkētē wōlēē kāwuunto. 25 Nteenee chiito nyēē
 koomānē mākuutyēēt nyoo churtaat nyoo ityooktooy biich
 āmāwuutyēē ng'ālyoontoonoo ānkuyēyiisyēē, +/ mākiibēruur
 chiichoo ām kiy ake tukul nyēē yēyē.

26 Nto chii ake tukul nyoo yibē keyy kule rubē
 mākuutyēētaab Yēyiin āmēēbērē riibē kuutiinyii, kākwērto
 keyy :nyoo ānku buch :wōlēē sooytooy ām taayeetaab Yēyiin.
 27 Kēēlto nyēē tiliil kurubta keyy āk wōlēē /kēēsooytooy ānku
 nyēē mächē :Yēyiin ku nyi: /Kēēriibē lēēkōōy choo bānoon
 āk musukuunēk ankusatee keyy :chii miyootyēēt nyoo yēyē
 :biiko choo bo kōōrooni.

2

Ōyibē biiko tukul kwooyēēchiin

1 Mbo ng'eetaabiya, ām akweek choo kyōōyēnchi Mokory-
 oontēēt Yēēsu nyoo itōrōōroot, māmāchāktōōs ōkwēyē biiko
 kule anum :nyi ku anum :nyoo. 2 Keemwaay baa kule kakwa
 :biiko āyēēnku kōōto nyēē /kēēsooyēē. Tinyē :ake kimoori-
 naakaab *ta-aabuut ankoolaakaat nyēē karaaran. Nto nyiin
 ake, ku banan ānkōōloochē sirooy chēē kibsānkātiin. 3 Yooto,
 itaach nyoo ilaakaat imwoochi kule, “Boontēēt nyēbo koonyit,

1:17 Kāāyit. 23:19; Mal. 3:6; Mat. 7:11 1:18 Yoowa. 1:13; Room. 8:19-23; 1Bēt.
 1:23 1:19 Yāāk. 3:2-12 1:21 Kolos. 3:8; Ēfēēs. 4:20-24 1:22 Mat. 7:21-27;
 Yāāk. 2:14-20 1:25 Yoowa. 8:32; 13:34; Kala. 2:4; 6:2; Yāāk. 2:12, 24 1:26
 Tyēēn. 141:3; Yāāk. 3:2, 8-10 1:27 Tyēēn. 10:14, 18; Isa. 1:17; 1Yoowa. 2:15-17
 2:1 Laawi. 19:15; Kiruu. 1:17; Room. 2:11; Yāāk. 2:9

chēētēbēē ng'echereet nyi mii yu bo taay.” Nto nyoo banan, imwoochi nyoo kule, “Māmii :ng'echer. Iyyoony yooto nto wēētēbēē ng'wēny ām wōliin bo lēt.” ⁴ Yoo keeyey kuu nyooto, mēēbērē kaankweleet :nyooto ām wōlēē ikāstooy biiko alak ām kēēlto nyēē miyaat?

⁵ Mbo ng'eetaabiya chēē āchāmē, okas baa ng'ālyoontooni: Kiikukwey :Yēyiin biiko choo bānoon ām kōōrooni ānkōōkoochi mokornoontiitaab kibkōōnkōy nyoo kiikukuurtoochi biiko choo chāmē :inee. ⁶ Lēyyē, yoo ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē oob ōnchuruurē chiichoo banan? Mēēbērē bichu moko-rēen :chu mii kutēbēēnook? Mēēbērē icheek :chēē mii bokōōyyoong'tēēnook kōōk? ⁷ Nto mā icheek :choo mii kung'āloolēē nyēē miyaat kaayneetaab Yēesu Kiriistō nyoo ōkuurtēē keey?

Mākuutyēētaab chamateet

⁸ Ōmiitē ōyēyē nyēē karaam, yoo ōriibē man kiruutyēēt nyoo wōō ām tukul nyoo mwooyē ām siruutēk kule, “Icham laatyeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”† ⁹ Nteenee yoo ōchāmē baateey biiko choo tookunootiin, kōō-iriii kiruutyēēt ānku ng'ōōki :nyooto. ¹⁰ Chii ake tukul nyoo kirē kiruutēk tukul nto mii yoo koochabaayta ām akeenke, kāākwiiri kiruutēk tukul. ¹¹ Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “-Meemarte,” tāku inee :nyooto kimwooyē kule, “-Meebakach chii.”† Yoo mēēbērē 'keemarte, nteenee ibākākiisyē, 'kēē-iriii kiruutyēēt.

¹² Kunyoo, ōyēyē ng'aleek ōnkētē kule mākōōyyoong'tēē :Yēyiin chii kōōk kōōyyoong'unēē mākuutyēētaab chamateet nyoo ityooktooy biiko. ¹³ Yoo ōruustooy biiko alak nyēē -mōōriirēē, makooruustaak nkakweek :Yēyiin. Kunyoo, karaam /keeriiree chii kusiir /kiiruusta.

Ōyēnchi ng'ālyoontēēt ankooyey

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, kāroomnyo nee :nyēē miitē yoo yēyē keey :chiito kule kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē iboorunēē yēyuutēk? Ara imuuchē kusār inee :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto? ¹⁵ Keemwaay baa, kule mātinyē :ng'eetaabkoomēt nto chēēbkoomēt sira nto āmnyoo nyēē kaam. ¹⁶ Yoo kāmwoochi :chii ām akweek kule, “Weekaalyan ānkiibiyoon,” āmēēbērē kēēkoochi kiy ii, kukāyēētyēēchi nee chiichooto? ¹⁷ Kerkeey :yooto āk yoo iyēnchinē :chii ng'ālyoontēētaab Yēyiin baateey āmēēbērē yēyē kiy. Buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto.

2:5 Luuka 6:20-21; 1Kōor. 1:26-28; Yääk. 1:9 † 2:8 Laawi. 19:18 2:8 Määrkō 12:31 2:9 Yääk. 2:1 2:10 Mat. 5:19; Kala. 3:10; 5:3 † 2:11 Chuytaayeet 20:13-14; Kiruutēk 5:17-18 2:12 Yääk. 1:25 2:13 Mat. 5:7; 18:32-35 2:14 Mat. 7:21-27 2:17 Kala. 5:6; 1Yoowa. 3:18

18 Nteenee imuuchē kumwooy :chii kule, “Tinyē :chiito ake kāāyēnchinooyēēt, nto ake kutinyē yēyuutēk.” Kiyēē +māāwālchi chiichoo ku kule, “Mwoowoo baa, imuuchāktōōs :chii kutinyē kāāyēnchinooyēēt āmā yēyuutēk? +Māāboorunēē kāāyēnchinooyēēnyuu yēyuutēk. 19 /Kiyyēnchinē oob kule akeenke :Yēyiin? Wuu nyooto! Nteenee ii, ntēē chāmchiintōōs naas :tāmirmirook chēē miyootēch kuu nyooto ānkutākubōōtoontōōs ām muyātēēt. 20 Tyaa sōō, :bēērbēēryēēt nyoo! /Sikiinkēt āyu kule buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē -/ mākiiboorunēē yēyuutēk? 21 Kiiboorunēē :kuuko Abraam yēyuutēk kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin yoo kichāmtooy wērinyii Isaka kule kume ām yoo kibo *kāābkōrōs. 22 Kookas oob kule kiiboorunēē :inee kāāyēnchinooyēēt yēyuutēk? Kichurta :kāāyēnchinooyēēnyii ām kiyēē kiyey. 23 Kiyityiin :yooto kuu yoo kimwooy :siruutēk kule, ‘Kiyyēnchi :Abram kiyēē kimwoochi :Yēyiin. Yooto kuchamta :Yēyiin kule churtaat :inee.’† Kiyey :ng’ālyoontooni /kēēkuurēē Abraam ‘Choorweetaab Yēyiin’.” 24 Kookas sōō, kule /kēēchāmē chii kule churtaat kubo kiyēē yēyē āmēēbērē baateey kule ām kiyēē iyēnchinē?

25 Kiwuu nyooto mbo ām wōlēē mii :koorkoonoo ki chēēmurēnnyoo nyoo /kikēēkuurēē Raa-ab. Kichurta ām taayeetaab Yēyiin kubo kiyēē kiyey. Kiimuuch :koorkoonoo kutaach yōōtiik chēē ki Yuutayeeek ankooyeel nto yityo, kumwoochi kubeeteē kēēlto ake.

26 Kunyoo, kuu yoo meeyaat :bōōrto nyoo mātinyē soboonto kumeeyaat :nkinee kāāyēnchinooyēēt nyoo mātinyē yēyuutēk.

3

Kuriib :chii ng'elyebta

1 Mbo ng'eetaabiya, -moomach :chēē chaang' ām akweek kule ōyēku kāānēētikaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnkētē kule yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek, /kiikwēnyēēch acheek miisin choo kiinēētē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kiichiwiitē sinee :tukul ng'al. Nto chii nyoo -mēēchiwiitē ng'aleek kukichoot ānkōōmuuchē kuriib soboonnyii tukul.

3 /Kiimuuchē /kiikoochi kiito ake kuutiitaab faraasiit /sikiitutē yoo /kēēkwēryootē. Yoo /kākiitut kiyoo, kuwēēchē keey :tyoonyoo. Kunyi yoo /kaakeeyey kuu nyooto, /kukaakeebayta tyoonyoo. 4 Yoo mii mbo :mwēēnkēēt nyēē wōō araarayta, kōōrēētootē :yoomeet nyēē nyikiis. Nteenee mii :kiy nyēē

2:19 Kiruu. 6:4; Māārkō 1:24 2:21 Toowu. 21:9, 12; Ibu. 11:17 † 2:23 Toowu. 15:6 2:23 2Tēt. 20:7 2:24 Room. 3:28; 4:2-5 2:25 Choos. 6:23 3:1 Yēyuut. 13:1; 1Kōōr. 12:29; Ēfēēs. 4:11 3:2 Yāāk. 1:26 3:3 Tyēēn. 32:9

mining' miisin nyēē / kēēwēēchwēēchootēē / sikēētākyinootē wōlēē māchāktōōs kuwo.

⁵ Okas baa, mbo subak kule imuuchē :maat nyēē mining' kubeel wōōkēēt nyēē tēē wōli āk wōliin. Mining' :ng'elyebta miisin nteenee yēyē ng'al chēē nyikiisēch. ⁶ Kōrōōm :ng'elyebta nkinee kuu maata. Ām bōōrtaab chiito kumukuul, ng'elyebta :nyēē kiwung'ta keey rōkōs nyēē -/ mākyoomu. Yoo kēēwuruur :Kibrōkōsyootēēt ng'elyebta kunyēērēē chiito kutukul.

⁷ Kiikuriiboon :biiko tyoong'in ānkutākuriibē, kunam wōlēē mii :tāriitēk alake, tyoong'iik choo ichuutēē keey ng'wēny āk alak choo mii wōloo bo araarayta. ⁸ Nteenee māmii :chii mbo akeenke nyēē kiikoomuuch kut kuriib ng'elyebta. Kibrōkōsyoo :ng'elyebta, wayway ānkuboonto ng'woonēēt nyēē kōrōōm miisin.

⁹ / Kēēyēyiisyēē ng'elyebta / kiikoostēē Mokoryootēēt āk Baaba Yēyiin. Nto mii yoo subak, /kēēyēyiisyēē ng'elyebiitēnyi /kēēchubēē biiko choo kiyēyē :Yēyiin kookerkeeyee keey.

¹⁰ Kunyoo, kuutiini akeenke :nyēē /kēēsiltēē Yēyiin nto yityo subak /kēēchubiisyēē. Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kuyeyakay kuu nyooto. ¹¹ Mēēmuuchāktōōs kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch āk chēē chāmu muunyeet yēbo koong'ta akeenke. ¹² Nto, mbo subak ii, mbo ng'eetaabiya, -mēēmuuchē :lāmāywēēt kuyey mbuuniik, āmāyēyē :kōmōōlwēēt lamayeeek. Kunyi, -mēēmuuchē kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch yēbo koong'ta nyēbo bēēko chēē chāmu muunyeet.

Kiirnatēēt nyēbo man āk nyēē mābo man

¹³ Mii :chii ām akweek nyēē boonto kiirnatēēt ānkukāsē ng'al? Yoo miitē, kumāchāktōōs / kēēkāsē kiirnatēēnyii kubununēē kiyēē yēyē ām ntusātēēt. ¹⁴ Nteenee, yoo kiwung'ta keey :chii tuuyin bo moo āk sooynān nyēē ng'waa nyēbo muchas, māmākyinē kung'āsēē keey kiirnatēēnyii. Yoo kayey kuu nyooto, ku ng'wiin ānkukwiilē ng'ālyoontēētaab manta. ¹⁵ Bo :ng'aleek chēē wuu choo kōōrooni nyēē mākwoonēē Kaab Yēyiin. Bo Kibrōkōsyootēēt āmārubtooy keey āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁶ Biiko choo tuuyēch :moonik ānku soyiik kubo muchas, kuchuunchuuntōōs ānkuyēyē ng'al chēē choong'ēch chēē miyootēch.

¹⁷ Nteenee tiliil :kiirnatēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Bo tāloosyo āk ntusātēēt. Yēyē chiito kuyibē keey ng'wēny, kuriirēē biich ānkōōbooru tukuuk chēē kāroomēch chēē kwoonēē yēyutēk. Mātinyē kweyateet āk lembech.

18 Yoo kachaan :biikaab kaalyeet churtaayeet, /mākēenyōōr churtaayeet.

4

Ōkoonyit Yēyiin

¹ Kiy nee :nyēē mii kōōwārook sōōwookuutyē ānkōōbooryē? Ng'aleekaab muchas :chēē mii kōōyiimook mētēwoy kutōōrchook oyey kuu nyooto. ² Ōbērē nto ōnyōōru kiy, āmōōnyōōru. Ōchōbē ōbāriisyē ānkōōtuuyiityi keyy moon sōōnyōōru, āmōōnyōōru. Ōwookuutyootēē ānkōōbooryootēē biich āmōōnyōōru kiyēē ōmāchē. -Mōōnyōōru tukuuchoo tukul kuuyu -mōōsooyē Yēyiin kukōōnook. ³ Ānkoo mbo yoo kōōsoom, -mōōnyōōru kuuyu ōsoomē ām kēēlto nyēē māyēmāktōōs, ōmāchē kule ōyēyiisyēē kubo leles.

⁴ Wuusyō, wē, bichu kyōōchuunnyēē Yēyiin. Yoo kēēchuutook :tukuukaab kōōrooni, +mōōtooytoochiinē āk Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kakwey kuyēk choorweetaab kōōrooni, ku bu-unyoo :nyoo ām wōlēē mii :Yēyiin. ⁵ Ng'alyoo nyēbo man yoo mwooyē :siruutēk kule māchē :Yēyiin kule nto yeyeech :tāmirmiryēēt nyoo kikōōnēēch kēēkoonyitē inee nkit. ⁶ Kunyi, ibēruurēēnēēch :Yēyiin chamateenyii. Mwooyē :siruutēk kule, “Mēēriiku :Yēyiin biiko choo ng'āsē keyy, nteenee ibēruurē choo yibē keyy ng'wēny.”†

⁷ Kunyoo ii, biikyoo, ōkoonyit Yēyiin ankootay Kibrōkōsyoontēēt. Yoo kooyey kuu nyooto, mākumwēyēēnook :Kibrōkōsyoontoonoo. ⁸ Yoo kōōnookyi Yēyiin, mākōōnookyook :nkinee. Ōsoom :akweek choo kyōōchoolwookēn /kēēnyōōwook kaat ānkōōnēmchi keyy Yēyiin ām mooyēēt akeenke :akweek choo ōwiywiiyootiin. ⁹ Ōriiryē ankoo-am mbuy ānkōōnchōōyiisyē. Yoo kātōōrooryēē, ōriiryē nto yoo kātōōng'ērēchē, ōnyēēru. ¹⁰ Yoo kōōyib keyy ng'wēny ām taayeetaab Mokoryoontēēt, makoolaang'teenaak :inee.

-Mōōng'ālōolēē keyy nyēē miyaat

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'ālōolēē keyy nyēē miyaat. Chii ake tukul nyoo kang'alaalee ng'eetaabkaamet nyēē miyaat nto kēētiilchi kule miyaat, kaakung'alaalee nyēē miyaat mākuutyēētaab chamateet ankootiil kule miyaat. Nto yoo 'kēētiilchi kule miyaat :mākuutyoonoo -mēēmiitē iyēyē kiyēē mwooyē :mākuutyoonoo. Kunyoo imiitē yooto itiilē kule miyaat mākuutyoonoo bo chamateet. ¹² Akeenke baateey :nyēē kōōnu mākuutēk ānku inee :nyēē itiilchinē biich ng'al. Nyooto

3:18 Mat. 5:9 **4:1** Room. 7:5; Kala. 5:13-21; Tiitō 3:9 **4:4** Mat. 6:24; 1Yooowa. 2:15 † **4:6** Kāālēw. 3:34 **4:6** Mat. 23:12; 1Bēt. 5:5 **4:7** Ēfēēs. 6:12; 1Bēt. 5:8-9 **4:8** Isa. 1:16; Seka. 1:3; Mal. 3:7 **4:10** 1Bēt. 5:6 **4:11** Laawi. 19:16; Tyēēn. 101:5

ku Yēyiin nyoo irāroochē ānkōōkārbusē biich. Nto ii, inying' ku ng'oo siitiilchi chiito ake kule miyaat?

-Mookaasee keyy bēsyēētaab tuun

¹³ Kunyoo ii, biikyoo, ōyēbchi yiit, baa :akweek choo ōmwooyē kule, “+Makeebe ra *kiriinkēēt nyēē bērē, nto tuun +makeebe nyēē bērē. +Mābokiibuur wōlooto kēnyiit akeenke kēyēyē yiisyōōnuutēkyoo bo mung'aareet ānkēēnyōōru beesaanik.” ¹⁴ Kāālē ii, ōnkētē wōlēē makuyyēekta :bēsyēētaab tuun? Okerkeeye chēēbkēēru nyēē ituung'u nto nyēē mā tyaa, kuseret. ¹⁵ Māchāktōōs ōmwooyē kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +mākēēminy ankeeyey kiyēē bērē nto nyēē bērē.” ¹⁶ Nteenee, yoo kātōyēyē :akweek kuu nyooto, ong'as keyy. Miyaat :ng'asaanaa bo keyy kutukul.

¹⁷ Kunyoo, chii ake tukul nyēē inkētē kiyēē karaam nyēē māchāktōōs kuyey, āmēēbērē kayey, kāākuchoolwookēn.

5

Kuriib keyy :biiko choo kiikōōtiiny alak

¹ Ōyēbchi yiit baa :akweek mokorēēnik. Ōriiryē ānkōōnchōōyiisyē kuuyu mii wokuchōōnchook :ng'wooninto. ² Mii wokubotē :mokornoontiinoong'woong' ankumakwaam :tooyik siroochookwook choo alē beesaan chēē chaang'. ³ Makwaamakay :ta-aabuut āk feeteet nyoo ōboontē muut. Mākōōboor :yooto miyootyēēt nyēē ōboontē ānkuchututēēnook kōōmirtiitook kuu maat. Bo nee tōōtukuulchi keyy mokornoontiinoo ām bēsyōōsyēchēēb lēt? ⁴ Okas wōlēē miitē kuriirtooy :biiko choo kyōōtāyē ōkwēchi tukuukwaa kubo yiisyēēt nyēē kiyēwook ām mbareenikwook. Kōōkuyityi Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul, :riirikaab bichoo. ⁵ Kyōōminy kōōroni ōchāmē tukuuk chēbo leles ānkyōōboor kuyem. Kyōōnēeryē ōlumlumiitu ōmiitē ōkānyoonu bēsyēēt nyēē / kēētilēēnook. ⁶ Kyooruuste biiko ankoobakach ānkoo kimātinyē lēelis āmēēbērē kikwiilook.

Muytaayēet āk nyalilta

⁷ Mbo ng'eetaabiya, omuyte ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Okasee mbo wōlēē kāng'tooy :kāābātiintō kurur mbareenyii. Muytoochinē kut kunyōōr roobta nyoo bo taay āk nyēbo lēt. ⁸ Kunyi mākwook nkakweek ōmuytoochinē ānkōōkimkimiitu kuuyu kaakuriik kuyit :bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. ⁹ Mbo ng'eetaabiya,

4:12 Mat. 7:1; Room. 14:4; 1Kōōr. 4:5   **4:14** Kāālēw. 27:1; Luuka 12:18-20

4:14 Āyub 7:7-9   **4:15** Yēyuut. 18:21; 1Kōōr. 4:19; 16:7   **4:16** 1Yoowa. 2:16

4:17 Luuka 12:47; Room. 7:19-24   **5:1** Luuka 6:24; Yāāk. 1:10   **5:3** Mat. 6:19

5:4 Laawi. 19:13   **5:5** Cherem. 12:3   **5:7** 2Bēt. 3:3   **5:8** Mat. 24:27; Filib.

-mōōng'uunyānē keey / simākiitiilchook ng'al. Kaakuyit :kāātiiliintēēt kurkat.

¹⁰ Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtēē *wōōrkooyik choo king'alaal ām kaayneetaab Yēyiin. Okasee nyāliluutēk chēē kinyōōr āk muytaayeeng'waa. ¹¹ Kiibēruurootiin :biich choo kimuyta. Ābērē kyookas muytaayeet nyēē kiboonto :Āyub āk kiyēē kichokuyēchi :Yēyiin ām lētuunoo. Lēyyē, riirēē biich :Yēyiin kuyem ām mooyēēt nyēē lēēl.

¹² Mbo ng'eetaabiya, ng'ālyoo nyēē mächē ōrōōtootē ku nyi: -Mōōwoolē keey kule, "Kuu Yēyiin nto kule kwaama :teng'et" Yoo 'kēēchāmiisyē, ichāmiisyē, nto yoo 'kēētāyiisyē, itāyiisyē, / simakiiruustaak.

Saayeet :kirkit

¹³ Yoo kānyōōr :chii ām akweek nyalil, kumāchāktōōs kusaay Yēyiin. Nto yoo ng'erekaat, kutyēēn kusiltooy Yēyiin. ¹⁴ Nto yoo kamnyaan, kumāchāktōōs kukuur booyikaab kanisa subokusoochi ankooyiilee mwaayta ām kaayneetaab Mokoryoon-tēēt.

¹⁵ Yoo / kēēsoochinē chii nyēē imnyoonē / kiikoosē keey Yēyiin, mākōōsoob :Yēyiin chiichoo. Nto yoo kiikuchoolwookēn, +/mākēenyōōchi kaat. ¹⁶ Kunyoo ii, biikyoo, kumwoochi :ake, ake miyootyēēt nyēē kiikuyey ānkōōsoochinē keey, sukung'eet /kiisoobook. Yoo kasaay :chii nyēē churtaat, kunāmtoochinē :soowuutēkyii ānkutinyē kāāmuukēywēēk.

¹⁷ Ki chii *Eliiya nyēē wuu acheek. Kisaay miisin kule mārōōbēn. Yooto, kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo. ¹⁸ Nto mii yoo, kusaay subak kule kurōōbēn. Yooto, kurōōbēn ankuyey :kōōrēēt āmiik miisin.

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya, yoo kāchunnyēē :chii ām akweek wōlēē mii :manta, kumāchāktōōs / kēēyis. ²⁰ Okas baa ng'ālyoontooni: chii ake tukul nyoo kāyisunēē chiito ake wōlēē mii :miyootyēēt, kukāākōōsoob nyiin ankuyey / kēēnyōōchi kaat ām ng'ōōkiswookik chēē chaang'.*

5:9 Mat. 7:1-2 **5:10** Mat. 5:12 **5:11** Chuy. 34:6; Āyub 1:21-22; 2:10; 42:10-17; Yääk. 1:12 **5:12** Mat. 5:33-37 **5:13** Yēyuut. 16:25; Yääk. 1:5-6 **5:14** Määrkō 6:13 **5:15** Määrkō 16:18 **5:16** Tyēēn. 32:3-5; Kāālēw. 28:13; Mat. 3:6; Yēyuut. 19:18; 1Yoowa. 1:8-9 **5:17** 1Bāy. 17:1; Luuka 4:25 **5:18** 1Bāy. 18:41-45

5:19 Mat. 18:15; Kala. 6:1 * **5:20** Yoo kāmwooy :Yuutayee kule, "Kiyyēēn ng'ōōkiswookik" kōōbooru kule, "Kēēmēto ng'ōōkiswookik." Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **5:20** 1Bēt. 4:8

Barweetaab Taayta nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēet, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bētērō barwaani ām kēnyiitaab 65 KK / ānkiisōōtē kule kisirēē kiriinkēētaab Rooma wōloo / kibokēēbākākyinē lētuunoo kubāytooyiisyē :Nēērō. Boonto :barwaani ng'al chēē wuuyēch chēbo kuutiitaab Kirikiik. Kunyoo, / kēēmwooyē kule Siila :nyēē kisirē barwaani ām kuutiini bo Kirikiik ānkuyētyēēchi ām wōlēē rōōtitooy :ng'aleek (kas kur. 5:12). Nteenee wōlēē / kikeetetita ng'aleek kurubē rooteetaab kuutiitaab Iburaneek. Kerkeyy :kāāsōōtēywēēk chēē miitē barwaani āk choo bo barweetaab Yāākōbō, ng'alyoo nyēē yēmē keyy āk wōlēē yibtooy biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ng'al. Nteenee Bāwulō :nyēē kiisākyi ng'aleek choo bo kuutiitaab Kirikiik kukwa barwaani kubununēē Siila nyoo kikiikuyēyiisyoos tukwaay kēnyiis chēē chaang'.

Kiyēē miitē āriit āk nyēē āmu: Kisirchi :Bētērō barwaani biikaab Kiriistō choo / kikiikēēwus choo kiminyē komostaab Eesya nyoo Mining' (Uturuki), kusirchinē Yuutayeek choo kikiikumwēyēē kōōrēēng'waa. Kiikiimchinē bichoo kule kukiilchi kaakaaseeng'waa ām Kiriistō ānkoo kiimuuchē :icheek kutyēmākiis kule kubakaakta / simākēēwus. Kiyēyiisyēē :Bētērō soboontaab Yēesu kōōboorunēē kule ākoy kubuntēē :chiitaab Kiriistō tyēmuutēk ānkōōboor mbo kule kōōkuyēk :biikaab Kiriistō biikaab Yēyiin chēē kwēyootiin. Kunyoo, yēchinē ra :biikaab Kiriistō tukul Yēyiin yiisyēēt ām ng'erekweek kubo kāāyēnchinooyēēt ānkoo mii kubuntēē nyāliluutēk.

Kyoorōōr keyy :Bētērō ānkumākyi biiko bērrur

¹ Anii :nyoo Bētērō, *lēbkēēyiintēētaab Yēesu Kiriistō. Āsirwook akweek choo kiikukweyaak :Yēyiin, choo kyōōsērētyi yēēmōōsyēkaab Bōōntō, Kalatyaa, Kabatookya, Eesya ākoo Biituunnya. ² Kisimkucham :Baaba Yēyiin kule makukweyaak, ānkōōtiliilook :Tāmirmiryēēnyii kuyisēēnook korotiikaab Yēesu Kiriistō sōōkoonyit Yēesu.

Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet.

Ong'erech ām kiyēē + mōōnyōōru

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō nyoo kiriireeneech miisin kuyeyeek / kēēsichēēch subak kēēnyōōru soboonto nyēē kiimoong'tēē

keey, kuuyu kiing'eetee Yēesu meet. ⁴ Kēēboontē bēruur ām kibkōōnkōy nyēē konoraat kubo acheek, nyēē mābotē, nyēē mānunē, āmānyēērāktōōs. ⁵ Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, riibēēnēēch kāāmuukēywēēkyii ākoy bēsyēētaab tabanta yoo kāākiirāroochākiisyē kutukul.

⁶ Ong'erech kubo ng'aleechu ānkoo kōōbuntēē wusiisyēēt āk nyāliluutēk chēē makerkeey ām bēsyōōs chēē ng'eri. ⁷ / Kēētyēmook / sikiinkēt kule ōkoosēē keey man Yēyiin. Kuu yoo / kiitiliilēē maata *ta-aabuut nyoo mabēēnnyēē, / kiitiliilēē kaakaaseeng'woong' nyāliluutēk kubooyiit kwōng'uut miisin. Yooto, +/ mākiitōrōōrook / kiikaastaak / ānkēēkoonyitook bēsyoonoo iyēēwu :Yēesu. ⁸ Ōmiitē ōchāmē Yēyiin, ānkoo mēēbērē kyookas. Ānkoo mēēbērē ōkāsē inee raat, ōkoosēē keey inee ānkōōbuurē ām ng'erekweek chēbo barak miisin nyēē māmii mbo :ng'ala chēē / kiimuuchē / kēēmwoowunēē ng'erekweechaata. ⁹ Bōōnyōōru tuwēnto nyēbo kaakaaseeng'woong' bēsyoonoo /kiirāroochook kutukul.

¹⁰ King'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēbo kēny wōlēē kimakooraraaktaak :inee ām chamateenyii. Kichēēng'sē :wōōrkooyichoo miisin ānkubilbiliis kōōnkēt ng'aleechuutēchu. ¹¹ Kimāchē kōōnkēt bēsyēēt nyēē kimākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt āk wōlēē mākuwuuyiit :bēsyoonooto. Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Kiriistō nyoo kimii āriing'waa kung'oor ng'wooninto nyēē kimākunyōōr :Kāārārookiintēēt āk wōlēē /kimākiitōrōōrto. ¹² Kiiboorchī :Yēyiin wōōrkooyichoo kule kimāyēchinē keey :icheek yiisyoono, nteenee kiyēwook akweek. Ōnkētē ra ng'aleechu, kuuyu kyoomwook :biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy. Ng'aleechuutēchu :chēē bērē mbo :malayikaanik nto inkēt.

Māchāktōōs ibuur ming'ātēēt nyēē tiliil

¹³ Kunyi, lēyyē, onamte mēt kiyoo kyookas. Ōriib keey ānkōōkēnēē keey kuchurta kiyēē +/ mākiibēruurēēnook yoo kātōok :Yēesu Kiriistō. ¹⁴ Kuu yoo ōmāchē ōkāysi Yēyiin, -mōōrubē tukuukaab muchas choo kyōōboontē kumānōōnkēt inee. ¹⁵ Ōtililiitu ām kiy ake tukul nyēē ōyēyē, kuu yoo tiliil :Yēyiin nyoo kikuurook. ¹⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Ōtililiitu, kuuyu ātiliil :anii.”†

¹⁷ Kēēboontē Baaba nyoo -mēēnkwlēē chii ānkōōtilchinē biiko tukul ng'aleek kurubta keey wōlēē kiikuyeyta. Kunyi,

1:3 2Kōōr. 1:3; Tiitō 3:5; 1Bēt. 1:23   1:7 2Kōōr. 4:17; Yāāk. 1:2-3   1:7 Tyēēn. 66:10; Kāālēw. 17:3; Isa. 48:10; 1Tēēs. 2:19; 1Bēt. 4:13   1:8 Yoowa. 20:29; 2Kōōr. 5:7   1:11 2Bēt. 1:19-21   1:12 Luuka 24:49; Yēyuut. 1:5, 8   1:14 Room. 12:2; Ēfēēs. 4:17-19   † 1:16 Laawiik 11:44-45; 19:2

ōywēyē inee ānkōōminyē ōnkētē kule ōyēku tāyēēk ām kōōrooni. ¹⁸⁻¹⁹ Ōnkētē kule / kimākēewālunēēnook tukuuk chēē wuu *feetaan nto *ta-aabuun choo bootōōs, nteenee kiwālunēēnook :Kāārārōokiintētēēt korotiikyii chēē māmii :kiyēē /kiiwuuytēē sōōng'ēētyēē ātēbuutēchoo kimābo laat choo kibo mbo kuukoong'. Yoo kiwāstooy :inee korotiikyii, kikerkeey mēēnkich nyēē tiliil ānku *lubkoob. ²⁰ / Kikiikeekwey Kāārārōokiintoonoo / kumanaakeeyey kōōrēēt / ānkibokiiboor inee ām bēsyoōsyēchu bo tabanta kubo akweek. ²¹ Kuu yoo kyookaasee keyy Kiriistō, ōmuuchē ra ōtiyyēē keyy Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet ānkōōtōrōōr. Kunyoo, ōmuuchē omaang'tee keyy Yēyiin kutukul.

²² Kunyoo, lēyyē, ōchoomtōōsii miisin ām mooyēēt akeenke, kuuyu kyōōkoonyit ng'ālyoontēētaab manta ānkyōōtiliil keyy sōōnyōōru chamateet nyēbo man ām wōlēē mii :tuubchōōsyēkwook. ²³ / Kikēēsichook subak kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē yēyiisyē ākookoy. Kimāchōōnēē :sobooni lēēl kiy nyēē bēku, nteenee kichōōnēē kiy nyēē mābēku. ²⁴ Mwooyē :siruutēk kule, “Kerkeey :biiko tukul suus

ankukerkeey :soboonng'waa toobtōōy.

Sistōōs :suuswēk,

ānkurārāchē :toobtōōy,

²⁵ nteenee māng'ētē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ākookoy.”†

Ng'ālyoontooniitēnyii :nyoo /kikyoomwook.

2

¹ Kuu yoo kootayee keyy nanyuun kāābērbēēriisyēēt, ng'al chēbo lembech, tuuyintaab moo nto ng'ōōmsēēt, ² ōchēēng'ē chēēko chēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kuu yoo māchē :lēēkōōy kurēēri. Yoo kooyey kuu nyooto makwaalaak ām sobooni lēēl, ³ kuuyu kyoochamcham sikēnātēētaab Mokoryoontēēt.

Mbo kibkōrōs chēē leelach

⁴ Tiyyēywoo :Kiriistō anku rwaa nyēē soboot. Kitay :biiko rwaantaanaa, nteenee kikwey :Yēyiin ankucham. Ōkwoonchi inee :akweek choo ⁵ ōyēku rwoontōōk chēē sobchootiin / sikeetecheenaak kōōtaab soboontaab Tāmirmiryēēt. Ōyēku mbo kibkōrōs choo kiikootabaan :Yēyiin ōyēchinē kōrōsēēk chēē chāmē :inee ām Tāmirmiryēenyii kubuntēē Yēesu Kiriistō.

1:17 Mat. 6:9; Room. 8:15; 2:6, 11; 1Bēt. 2:11 **1:18-19** Mat. 20:28; 1Kōōr. 5:7; 6:20; Māārō 7:6-9; Yoowa. 1:29; Ibu. 9:12 **1:20** Yēyuut. 2:23; Ēfēēs. 1:4-5

1:22 Ibu. 13:1; 1Bēt. 2:17; 3:8; 4:8; 2Bēt. 1:7 **1:23** Ibu. 4:12; Yāāk. 1:18; 1Bēt. 1:3

† **1:25** Isaaya 40:6-8 **1:25** Yāāk. 1:10-11 **2:1** Ēfēēs. 4:25; Yāāk. 1:21; 4:11

2:2 1Kōōr. 3:2; Ibu. 5:12-13 **2:3** Tyēēn. 34:8 **2:4** Tyēēn. 118:22; Isa. 28:16; 42:1

2:5 Isa. 61:6; Room. 12:1; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21-22; 1Bēt. 2:9

⁶ Mwooyē :siruuṭēk kule,
 “+Māāchibchi *Sāāyōōn rwaā nyēē ṭiyyēywoo,
 rwaā nyēē kyaakwey ānkāāchāmē.

-/Mākiintosuurē nyoo ikoosēē keey rwaantaanaata.”†

⁷ Bo kwōng'uuṭ :rwaantaanaa ām akweek choo ōkoosēē keey
 Kāārārookiintēēt. Nteenee mwooyē :siruuṭēk kurubta keey
 choo -mēēkoosēē keey inee kule,

“Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
 :nyēē kōōkuyēk ṭiyyēywoontēētaab kōōto.”†

⁸ /Kikeesir subak kule,
 “Inee ku rwaā nyēē kāānākuut
 ānkōōnāchē biich.”†

Ibooru :siruuṭēchu kule ibutōōs :biiko, yoo tāyē kookaasee
 keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Wuu nyooto :wōlēē kiikuchōbto
 :Yēyiin. ⁹ Nteenee, ōkwēyootiin :akweek, mbo kibkōrōs chēbo
 Bāytooyiintēēt, biiko chēē ṭiliilēch chēē kisat :Yēyiin ōyēku
 cheechii soomwaayte kāroomnyēētaab nyoo kikuurook ok-
 waanee wōlēē mii :mēēnānēēt ōbēēchi lēbkeēyyēenyii nyoo
 bo kwōng'uuṭ. ¹⁰ Kimōōbooyē Yēyiin, nteenee ōbooyē ra.
 Kimāriirēēnook :Yēyiin, nteenee riirēēnook ra.

Ātēbuutēk chēē kāroomēch

¹¹ Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu ōbooyē kōōrēēt ake,
 āmwoowook kule -moocham kōōbēlook :muchastaab kōōrooni.
¹² Māchāktōōs ōtēbtooy biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ām
 kēēlto nyēē karaam. Ānkoo kung'āloolēēnook nyēē miyaat,
 mākōōsōōtē tukuuk chēē kāroomēch choo ōyēyē ānkumākusilto
 Yēyiin bēsyoonoo +māchokōōṭiilchi biiko ng'aleek.

Ōkoonyitē kāāntōōyik

¹³ Ōkoonyitē biiko choo wōōyēch sukukoonyitākoy
 :Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē bāytooyiintēēt nyoo /kikiikoochi
 kāāmuukēywēēk kubāytooyiis ¹⁴ āk kāāntōōyik choo mii
 ng'wēnyuunyii choo kāsē kule / kākiing'woonchi kāwōōtik /
 ānkēēsilto choo kāroomēch. ¹⁵ Māchē :Yēyiin kule ōyēyē
 tukuuk chēē kāroomēch simānyōōr :choo -mēēnkētē kiy
 kiyēē mwooyē. ¹⁶ Ōtyookootiin :akweek ām kiruuṭēk nteenee,
 mayeyaak :yooto ōyēyē ng'al chēē miyootēch. Ōnkēt
 kule ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt. ¹⁷ Ōkoonyitē biiko tukul.

† **2:6** Isa. 28:16   **2:6** Room. 9:33   † **2:7** Tyēēnwookik 118:22   **2:7** Māārko
 12:10-11; Yēyuut. 4:11   † **2:8** Isa. 8:14   **2:8** Luuka 2:34; Room. 9:33   **2:9**
 Chuy. 19:5-6; Laawī. 19:2; Kiruu. 14:2; Yēyuut. 26:18; 1Tēm. 1:17; 6:15; Tiitō 2:14;
 1Bēt. 2:5; 1:1-2   **2:10** Osee. 2:23; Room. 9:25   **2:11** Room. 13:14; Kala. 5:16-21;
 Ibu. 13:14; 1Bēt. 1:1, 17   **2:12** Mat. 5:16   **2:14** Room. 13:1   **2:15** 1Bēt. 3:16
2:16 Yoowa. 8:32; Room. 6:22; 7:6; 8:2; Kala. 5:13

Ōchāmē biikaab Kiriistō choo ōboontē keey. Ōywēyē Yēyiin ānkōōkoonyitē bāytooyiin.

Ōmuytooy kuu wōloo kiyēytooy :Yēēsū

¹⁸ Māchāktōōs akweek motwoorik ōkoonyitē moko-rēēnikwook kuyem. -Mōōkoonyitē baateey choo sikēn ānku kāroomēch, nteenee ākoo nkicheek choo āwēēsēch. ¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'woonin nyēē māmisyook, kōōbēruurook :Yēyiin, kuuyu ōnkētē kiyoo mākwook. ²⁰ Ara ii, karaamat nee :nyēē mii yoo ōmuytoochinē /kēēbirook kubo kiyēē miyaat nyēē ! kooyey? Yoo kōōmuytoochi ng'woonin kukooyey ng'al chēbo man, mākōōbēruurook :Yēyiin. ²¹ Ng'aleek chēē wuu chuutēchu :chēē kikuurchook :Yēyiin. Kinyalil :Yēēsū kubo akweek ānkiikubākooktoowook kāānēētēywoo soorub kuu wōloo kiyēytooy :inee. ²² Manaayey :inee ng'ōōki āmānāālāt biich. ²³ Ki yoo /kākēēchub, kimākētu, nto yoo kāng'woonchi kiy, kimēēruutooy biich, nteenee kibākookyinē tukul Yēyiin nyoo itilē ng'aleek chēbo manta. ²⁴ Kiiyum :Yēēsū ng'ōōkiswookiyoo ānkuwēēto ākoy murtooywoontēēt. Kunyoo kimēētākubāwēēch :ng'ōōkisto nteenee kēēyēyē ng'aleekaab manta. /Kiikiisoobēēch kubo ng'woowōōkyii. ²⁵ Kikeekerkeeye kēēchiirēk chēē kikiikubootyo, nteenee kōōkukētēwēēch raat keekwaa wōlēē mii :ākiintēēt nyēē riibēēch.

3

Kōōywēyē :koorko saanteenyii

¹ Māchāktōōs :nkakweek kooruuk ōywēyē saanikwook, si yoo maneekaasee keey :icheek ng'ālyoontēētaab Yēyiin, mākuyis icheek :ātēbuutēkwook choo kāroomēch kookaasee keey Yēyiin nyēē mānōōtwēkyi ng'ālyoo. ² Yēyāktōōs kuu nyooto kuuyu makukasee ātēbuutēkwook āk wōlēē ōywēytooy Yēyiin.

³ -Mōōmoong'tēē keey tukuuk chēē yēyook ōkāroorāniitu kuu: ōyēytooy buutēēkwook, ōloochē sinkiliinēk nto sirook chēē kāroorān. ⁴ Cheebyoosya nyoo baybay ānkōōntusoot kutookunēē wōlēē wuu :kāroorāninto nyēē iboorunēē keey soboonnyii nyoo bo āriit. Karaaranataani mābēku :nyēē chāmē :Yēyiin miisin. ⁵ Kiikāroorānēē keey :kooruuk chēē tiliilēch choo kibo taay choo kiimoong'tēē keey Yēyiin soboon nyēē wuu nyooto. Kiiywēyē saanikwaa, ⁶ kuu yoo kiiywēyē

2:17 Kāālēw. 24:21; Māārko 12:17; Filib. 2:12; 1Bēt. 1:22   **2:20** 1Bēt. 5:12   **2:20** 1Bēt. 4:14   **2:21** Ēfēēs. 6:5-8   **2:21** Mat. 10:38-39; Filib. 2:5; 1Bēt. 3:18   **2:22** Yoowa. 8:46; Ibu. 4:15   **2:23** Isa. 53:7; Māārko 14:48-49, 65; 15:5, 16-20; 1Bēt. 3:9   **2:24** Isa. 53:5; Room. 6:10-11; Kolos. 2:4   **2:25** Isa. 53:6; Cherem. 50:6; Ēsēk. 34:5-6, 16; Yoowa. 10:11   **3:1** 1Kōōr. 7:16   **3:3** 1Tēm. 2:9

:Saara Abraam kukuurē kule mokoryoontēēnyii. Ōyēku :akweek tibikaab Saara, yoo ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch nyēē mākoky ōmuyēē saanikwook.

Kucham :saannyyaa koorkēēnyii

⁷ Nto akweek saanik, ōbuurtooy chēēbyōōsōōkwook ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōchāmē, ōnkētē kule biich :icheek chēē ānyoosēch, kuuyu mākutuwēnook :Yēyiin akweek tukwaay ōnyōōru soboonto nyēē lēēl. Ōyēyē kuu nyooto simakereкта :kiy soowuutēkwook.

-Mooyaaktee miyootyēēt ake ake

⁸ Māchāktōōs nanyuun ōkāsyiintōōsii :tukul ānkōōriirēē keey. Ōchoomtōōsii, ōkāsyinē keey kiisayta ānkōōyibē keey ng'wēny.

⁹ -Mooyaaktee miyootyo, miyootyo -āmōōnchuruuriisyē yoo / kākiinchuruurook. Nteenee ōsoomchinē bērrur biiko choo yēwook kiy nyēē miyaat, kuuyu mākwook :Yēyiin kule ōyēyē kuu nyooto sōōnyōōru bērrur. ¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule,

“Chii nyoo māchē kuminy ām ng'erekweek,
ākoy kooliloon,

kutayee keey kuwiirunootē ng'al chēē āwēēsēch
ankusaan kung'āloolootē ng'al chēbo lembech.

¹¹ Kusatee keey rōkōs ankuyey ng'al chēē kāroomēch
ānkōōnēmchi kōōbuur ām kēēlto nyēē yibu kaalyeet.

¹² Yēbchinē yiit :Yēyiin biiko choo kāroomēch,
ānkukāsyinē riirikwaa.

Nteenee ituukiyinē batay kibrōkōsiis.”†

Nyalilta kubo kiyēē ōyēyē nyēē karaam

¹³ Ara mii :chii nyēē ing'woonchinē biiko chēē kayey ng'al chēē kāroomēch? ¹⁴ Yoo koonyalil kubo kiyēē karaam nyēē kooyey, ōnyōōru bērrur. -Mōōnyōkōriitu nto kwaa-
maak :ng'uusng'uus. ¹⁵ Ōywēyē Kiriistō nyoo Mokoryoon-
tēēng'woong'. Māchāktōōs ōchōbootiin ākookoy sōōtinyē kiy
nyēē ōmuuchē ōwālchi chii ake tukul nyēē kateebeenaak
ng'ālyoo kurubta keey kiyēē ōkēnēē keey. ¹⁶ Nteenee
ōyibē keey ng'wēny ānkōōkoonyitiisyē. Ōbuurē nyēē chuu-
lōotiin :kāāsōōtēywēēkwook, sukuchōlyo :choo ng'ālōolēēnook
nyēē miyaat kubo kāroomnyēēt nyoo ōyēyē ōbooyē Kiriistō.

¹⁷ Ōnkēt kule kaykay /kiinyaliilaak yoo kooyey kiyēē karaam
yoo ākoo chamateetaab Yēyiin, kusiir yoo kooyey kiyēē
miyaat. ¹⁸ Ānkoo kichurtaat :Kāārārookiintēēt, kime kubo biiko
chēē mā churtootiin sukōōnkēt :bichoo Yēyiin. Kime meet

akeenke kubo ng'ōōkiswookikaab biiko tukul. /Kikeebakach bōōrnyii / ānkiikoochi soboontaab tāmirmiryēēt. ¹⁹ Nto yityo, wokwoomchi lōkōōywēk tāmirmirook ām *kāābkwoombiich. ²⁰ Ki tāmirmirook :chuutēchu chēbo biiko choo kimānāākoonyit Yēyiin yoo /kikiikoochinē bārooyinto nyēē wōō kule kuweek kutēēchē :Noowa mwēēnkēēt. /Kiikiiraraach biiko chēē ng'ēri choo kimii mwēēnkoonoo ām taambiliilyeet. Ki sisiit :bichooto baateey. ²¹ Kyoorōōru :kiyēē kibuntēē :bichoo ām mwēēng' bātisāniisyēēt kuuyu nyōōru :biiko kaararaacheet bēsyoōsyēchu kubuntēē bēēko ām batisaneet. -Mēēwuunē :batisaneet sumtaab bōōrto nyēbo chii, nteenee bo kule kōōnkēt :chii tilyaanateenyii āk Yēyiin. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo iyēnchinē :chiito kule kiing'eetee :Yēyiin Yēesu Kiriistō meet. ²² Kiikuwo :Yēesu Kaab Yēyiin ānkumii āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooy malayikaanik tukul, choo bāytooyiisyē āk choo bo kāāmuukēywēēk.

4

Ōbuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin

¹ Kinyalil :Kāārārookiintēēt. Kunyoo, oyeyte keey :nkakweek ōnyāliilchē, kuuyu chiito nyoo kaakuchamta keey kunyalil kaakusatee keey ng'ōōkisto. ² Mēētākōōwoonkyinē :chiichoo soboonnyii tukul kurubē muchastaab biikaab kōōrooni, nteenee ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin. ³ Kyōōbootyi bēsyoōsyēk chēē chaang' ōyēyē kuu wōloo yēytooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Kyōōyēyē sikornateet, kyōōrubē muchas, kyōōbōōkiitōōsii, kyōōchuultōōsii sookwoonuut ānkōōkutunkyinē āynātōōs. ⁴ Ilātē :chōōrōōnuutēkwook choo kibo kēny yoo -mōōlumchinē ng'ōōkisng'waa nto yooto nanyuun, kung'ōōmook. ⁵ Mākūrār :chii ake tukul ām bichoo ng'aleekyii nkit ām taayeetaab Yēyiin, nyoo itiiilchinē ng'aleek biiko choo sobchootiin āk choo kiikubēk. ⁶ Kiyooto :nyēē kiyey /kyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kiikubēk, si ānkoo kibēk :icheek, kunyōōru soboontaab tāmirmiryēēt ām wōlēē mii :Yēyiin.

Ōyēyiisyēē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ām kēēlto nyēē karaam

⁷ Kāākulēēkitiit :tabantaab kiy ake tukul. Kunyoo ōriib keey sōōnēmchinē keey saayeet ām mooyēēt akeenke. ⁸ Kiito

3:18 Yēyuut. 3:14; Room. 5:6-8; Ibu. 7:27; 1Bēt. 2:21   **3:19** 1Bēt. 4:6   **3:20**
Toowu. 6:5-22; 2Bēt. 2:5   **3:21** Yēyuut. 22:16; Room. 6:3-4; Ēfēēs. 5:26   **3:22**
Yēyuut. 1:9; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 4:14; Mat. 28:18   **4:1** 2Kōōr. 4:10   **4:2** 1Bēt. 2:21
4:3 Kala. 5:19-21; Ēfēēs. 2:3; Tiitō 3:3   **4:5** Yēyuut. 10:42   **4:6** 1Bēt. 3:19
4:7 1Kōōr. 7:29, 31; 10:11; Yāāk. 5:8; 1Yoowa. 2:18

nanyuun nyēē miitē ku ōchoomnyē miisin kuuyu yibu :chamateet nyooyeetaab kaat kubo ng'ōōkiswookik chēē tēērchiin.*

⁹ Ōtoochē keey ām kēēlto nyēē -mōōng'unyng'uunyē.

¹⁰ Kiikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul ām akweek rōōbēywoontēētaab Tāmirmiryēēt nyēē makerkeey āk nyēbo ake, sōōyēētyēēchinē biiko alak. Kunyi, māchāktōōs kuyēyiisyēē :chii rōōbēywoontēēnyii ām kēēlto nyēē karaam.

¹¹ Yoo ng'āloolē :chii, kumāchē kung'ālooltoochinē Yēyiin, nto nyoo yēētyēēchinē chuut, kumāchāktōōs kōōnkētē kule Yēyiin :nyēē kōōnu kāāmuukēywēēk. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, /kiikaasta Yēyiin ām tukuuk tukul kubununēē Yēesu Kiriistō. Kutōrōriit :inee ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Ōyōōtu kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō

¹² Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, -mōōlātē yoo /kākiibuuntēēnook maataab tyēmuutēk. -Mookas yooto kuu kiy nyēē lēēl nyēē kayeyakay ām wōlēē ōmiitē. ¹³ Nteenee ōng'ērēkiisyē, kuuyu ōmiitē ōnyālilē ākoo Kāārārōokiintēēt, sōōnyōōru ng'erekweek chēē chaang' bēsyoonoo mākutook :wōōyinnyii. ¹⁴ Yoo /kākiinchuruurook, kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō, ōyib kule ōbēruurootiin miisin kuuyu ōboontē keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kwōng'uut. ¹⁵ -Mookany kung'woonchook kuu wōloo ng'woonchintooy chii nyēē kārumiis, nyēē kāchōōrso, nyēē yēyē ng'al chēē miyootēch, nto mbo nyoo iwutootēē keey ng'aleekaab biiko alak. ¹⁶ Yoo kōōyōōtu kuuyu ōrubē Kiriistō, -mōōmuyēē, nteenee ōbirchi Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ōbooyē Kiriistō. ¹⁷ Kaakuyit :bēsyēēt nyēē /mākiitiilchi biich ng'aleek ānku +/mākēētoowunēē biikaab Kiriistō. Ara, yoo katoowunēēnēēch keey :ng'aleek ii, mākuwuuyiit nee ām wōlēē mii :choo -mēēyēchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch? ¹⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Yoo wuuyiityinē biiko choo kāroomēch /kiiraraach, kuwuuyiityinē sōō, nyēē tyaa kibrōkōsiis?”† ¹⁹ Kunyoo, māchāktōōs biiko choo /kakiinyaliil kuu wōloo māktooy :Yēyiin, kukiilchi Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey ankutas taay kuyēyē ng'aleek chēē kāroomēch.

5

Kuriibē :booyik biikaab Kiriistō nyēē karaam

¹ Lēyyē, booyikaab biikaab Kiriistō, anii :akeenke ām akweek. Kyaakas wōlēē kinyalilta :Kāārārōokiintēēt ānku +/

* **4:8** Yoo kāmwooy :Yuutayeeek kule. “/Kiyyēēn ng'ōōkiswookik” kōōbooru kule, “/Kēēmēto ng'ōōkiswookik.” Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **4:8** Yāāk. 5:20; 1Bēt. 1:22 **4:9** Ibu. 13:2 **4:10** Room. 12:4-8; 1Kōōr. 12:4-11 **4:11** Room. 12:7; 1Kōōr. 10:31; 12:8 **4:12** 1Bēt. 1:6-7 **4:13** Room. 5:2; 2Kōōr. 4:10; 1Bēt. 5:1 **4:14** Mat. 5:10-12; 1Bēt. 2:20; 3:14 **4:16** 2Tēm. 1:8 **4:17** Cherem. 25:29; 2Tēēs. 1:8 † **4:18** Kāālēw. 11:31

mākēērōōbwoo nkanii wōōyinto kōōyyiin iyēēwu :inee. ² O-ake kēēchiirēk choo kiikukōōnook :Yēyiin. -Mōōriibē wuu nyēē /kākēēkērchook koong', nteenee ōnēmchinē keey kuu yoo mächē :Yēyiin. -Mookany kutoortaak :muchastaab beesaan, nteenee ocham ōyēchi Yēyiin yiisyēēt. ³ -Mōōruruunyē bi-iko choo /kikēēkōōnook ōriib, nteenee ōyēyē kiyēē karaam sukukāsēēnook :bichoo. ⁴ Nto yoo kächō :Ākiintēēt nyoo wōō, +/mākēētuwēnēēnook kiy nyēē wōō nyēē wēētii ākookoy.

Ōyibē keey ng'wēny ānkōōkiilchinē Yēyiin

⁵ Mächāktōōs akweek āybēēriik ōkoonyitē booyik. Ōyibē keey :tukul ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “-Mēēriiku :Yēyiin nyoo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē nyoo yibē keey ng'wēny.”† ⁶ Yoo kōōyib keey ng'wēny ām wōlēē mii :Yēyiintēētaab kāāmuukēy, mākōōtōrōōrook yoo kayit :bēsyeēnyii. ⁷ Ōbākookyi muyātēēng'woong' tukul Yēyiin, kuuyu riibook.

⁸ Ōriib keey ānkōōkāsū! Miitē :Kibrōkōsyoontēēt nyoo buunyoontēēng'woong' kuwooliinkēnootē ānkōōriiriyootē kuu ng'ētuny kuchēēng'ē chii nyēē keereem kubēk. ⁹ Ōkiilchinē ōkoosēē keey Yēyiin sookerekte buunyoontoonoo. Ōnkētē kule miitē mbo :tuubchōōsyēkwook ām kōōrēēt tukul kubuntēē nyalilta nyēē wuu nyiitēnyii. ¹⁰ Yoo /kākiing'woonchook bēsyoōs chēē ng'ēri, mākōōtitiirōok :Yēyiin nyoo chāmook ānku nyoo kiikukuurchook wōōyinnyii nyēbo ākookoy ām Kiriistō sōōkiil ānkōōkimkimiitu. ¹¹ Kubāytooyiis :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

¹² Ayookwook lōkōōywēchu ng'ēri kāsirwoo :Siila, ng'eetaabiya nyēē ākoosēē keey. Āmächē atitiirōok āmwoowook kule ōkiilchi chamateetaab Yēyiin nyoo bo manta nyoo mächāktōōs ōyooong'unēē.

¹³ Isubooyook :biikaab Kiriistō ām Bābulōōn* choo /ki-keekwey kuu akweek ānkōōsubooyook :nkinee Māārko nyoo kyaayey kuyēk wērinyuu. ¹⁴ Otorooch keey :tukul ām chama-teet.

Ōbuurtē :biikaab Kiriistō tukul kaalyeet.

5:2 Yoowa. 21:15-17; 1Tēm. 6:5   5:3 Mat. 20:25-28; 1Kōōr. 4:16; 2Kōōr. 1:24; 1Tēm. 4:12   5:4 1Kōōr. 9:24-25; 1Bēt. 1:4   † 5:5 Kāālēw. 3:34   5:5 Ēfēēs. 5:21; Yāāk. 4:6   5:6 Yāāk. 4:10   5:7 Tyēēn. 37:5; 55:22; Filib. 4:6   5:8 2Kōōr. 2:11; 1Tēēs. 5:5-8   5:9 Ēfēēs. 6:11-12; Yāāk. 4:7   5:10 2Tēēs. 2:17

5:12 Yēyuut. 15:22; 1Tēēs. 1:1   * 5:13 Kiiyēēlēē :kaaynaani bo Bābulōōn nyoo bo Rooma.   5:13 Yēyuut. 12:12

Barweetaab Äyēēng' nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēet, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :Bētērō barwaani kumiitē kiriinkēētaab Rooma ām kēnyiitaab 67 nto 68 KK, kukāākung'ēt :bēsyōōs chēē ng'ēri /keebakach. Kutakurataat :Bētērō kukānyē /keebakach, koosoot yoo kimwoochinē :Yēesu kule mēēbērē mākōōlil :inee (kas kur. 1:14 āk Yoowaana 21:18-19).

Kiyēē āmu āk nyēē ibooru: / Kēētākyinē barwaani biikaab Kiriistō / kēēmwoochinē kule kuriibēē keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech āk ng'aleekaab miyootyo nyēē yibu :kāānēētutēchoo. Iboorchinē bichoo bo Kiriistō kule bo koomānuut kukiilchi :chii kāānēētutēkaab manta kurubta keey Yēyiin āk Kiriistō, kuu yoo kyoomchinē icheek :lēbkēēyik choo kiboontootē keey Yēesu. Māchāmchiintōōs :Bētērō āk kāāsōōtēywēēkaab biiko alak choo mwooyē kule -mēēyēēwu :Kiriistō. Mwooyē :Bētērō kule yitu 'bēsyēētaab Mokoryoontēēt', nteenee tākōōkēniisyē :Yēyiin kuuyu tinyē muytaayeet āmāmākyinē chii meet. Yoo /kākēēlē 'bēsyēētaab Mokoryoontēēt' ām wōlēē wuunto ām yuutēyu, kōōbooru kule bēsyēēt nyēē iwutēē keey :Yēyiin ām kēēlto nyēbo kwōng' uut ng'aleekaab biiko. Irābchinē bēsyēēt nyoo itiiilchinēē biich :Yēyiin ng'aleek ānkōōmuuchē kōōboor chōōnēētaab Yēesu. Kuu wōliitēnyi kāstooy :Bētērō, ikiimchinē nanyuun biiko choo kāsē ng'aleek chēē mii barwaani kuminyē ām kēēlto nyēē kiikōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwaa Yēyiin ānkumuytoochinē nyāliluutēkwaa yooto kukānyoonu ām mooyēēt akeenke chōōnēētaab Yēesu nyēbo āyēēng'.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bērur

1 Anii Simōōni Bētērō nyoo āyēchinē Yēesu Kiriistō yisyeēt ānkāāyēku *lēbkēēyiintēēnyii. Āsirwook akweek choo kōōkēēnyōōru :tukul kāāyēchinooyēēt nyēbo kwōng' uut ankeechurte ām taayeetaab Yēyiin kubununēē Yēesu Kiriistō. Inee :Kāārārōōkiintēēnyoo ānku Yēyiintēēnyoo.

2 Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet yooto tukul ōtāsē taay ōnkētē inee āk Yēesu Mokoryoontēēnyoo.

Ōkimkimiitu ām kiirnatēētaab Kiriistō

3 Kikōōnēēch :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii kiy ake tukul nyēē yēyēēch kēēminy kuu wōloo māktooy :inee. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo kēētāsē taay kiinkētē inee. Kiikukuurēēch

sukurōōbwēēch wōōyinnyii āk karaamateenyii. ⁴ Yoo kayey :Yēyiin kuu nyooto, kukaakooyiich tukuuk chēbo kwōng' uut choo kikuurtoowēēch. Yooto, +mākēēnyōōru soboontaab Tāmirmiryēenyii ankeechililee rōkōstaab kōōrooni nyoo yibu :muchasta nyēē miyaat. ⁵ Kunyi, osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule katas taay :kaakaaseeng'woong'. Otasee kaakaaseet atēbuutēk chēē kāroomēch ankootasee atēbuutēchoo kiirnātēēt. ⁶ Otasee kiirnātoonoo riibēētaab keey ankootasee riibēētaab keey muytaayeet. Otasee muytaayeet kāāburto nyēē mächē Yēyiin ⁷ ankootasee kāāburoo chamateetaab biich chēē tuubcho. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurē ām chamateetaab Yēyiin.

⁸ Yoo ōboontē ng'aleechu kuyem, ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēē karaam miisin ānkōōkimkimiitu ām kiirnātēētaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ⁹ Nteenee yoo -mōōboontē, ōkōryootiin āmōōnkētē kiyēē mākwook :Yēyiin ānkyōōwuutyēē kule / kikiwuuntoowook ng'ōōkiswookikwook. ¹⁰ Kunyoo, lēyyē, mbo ng'eetaabiya, osyeem wōlēē ōmuuktooy ōyēyē kiyēē ibooru kule kiikukweyaak :Yēyiin ōyēku cheechii. Yoo kooyey kuu nyooto, -mōōbootōōsii, ¹¹ anku +/makeetoroochaak ōwut Kaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō nyoo Kāārārookiintēēt wōlēē +mābōōminy ākookoy.

Kiikeekas wōōyintaab Kiriistō

¹² +Māāsōōtwork kwaak ng'aleechaata, ānkoo kyōōnkēt sinee ānkyōōkiilchi ng'alyoontēētaab man nyoo kyōōnyōōru. ¹³ Ākāse kule karaam āboorwook ng'aleechuutēchu, yoo tāāsobē, ¹⁴ kuuyu ānkētē kule āmiitē wāāmēē kuu yoo kiiboorwoo :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. ¹⁵ +Maasyeem wōlēē āmuuktooy āboorwook ng'aleechu sōōsōōtē ām bēsyoōsyēk tukul yoo kāmāāmiitē kōōrēēt.

¹⁶ Yoo kikēēmwoowook kule mākōōyēēw :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, mēēbērē kikēēmwoowunēē tyoonkōōchoy chēbo ng'oomnān, nteenee kiikeekasee :acheek wōōyinnyii koonyekyoo. ¹⁷⁻¹⁸ Kiikeekas :acheek kuutiit nyēē kichōōnēē barak yoo kikēēmiitē āk inee lekemaanaa kitookunēē :Yēyiin. Kiitōrōōr :Yēyiin inee ānkōōkoochi wōōyinto kumwooyē kule, “Inyying' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”†

Onam ng'aleekaab wōōrkooyikaab Yēyiin

¹⁹ Kunyoo, / kikiitiitir ng'aleek choo kimwooyē * :wōōrkooyikaab Yēyiin. Karaam miisin ōyēbchinē yiit

wōōrkooyichu bo Yēyiin kuuyu kerkeey :lōkōōywēkwaā taariit nyoo lāyē kwēēmooy ākoy bēsyoonoo mākōōrir :kōōrēēt kutook :toboyaanteet* kōōluuchook akweek. ²⁰ Nto miisin, mächē ōnkētē kule kimāwōōrkooyēnēē keey :wōōrkooyikaab Yēyiin, ²¹ nteenee kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwoowu ng'aleekaab Yēyiin.

2

Kāānēētik choo bo ng'wiinyan

¹ Kitook kēny :wōōrkooyikaab lembech ām wōlēē mii :biikaab Yēyiin, nto ām kēlto nyēē wuu nyooto mākukwoonchook :kāānēētikaab lembech. Mākuwoow keey kukwoontooy kāānēētēywēēk chēē mābo man. Iburyēētē biich :kāānēētēywēēchoo ānkutāyē mbo :icheek Mokoryoontēt nyoo kiwālāng'wēēch. Nteenee yoo kayit :tabanta, kuburyētōōs :kāānēētichoo areet akeenke. ² Makurub :biiko chēē chaang' ng'ōōkiswookikaab kāānēētichoo ankuyey / keeng'alaalee nyēē miyaat kēltaab manta. ³ Mākōōchuutunēēnook :kāānēētichu mētēwoy tyoonkōōchoy chēē itoonyē buch kumächē chēēbkiisyoong'. Kiisimkuchōb keey :Yēyiin kēny kooruusta bichoo ankiikuyeyta keey :kāāmukuusiintēēt.

⁴ Manaasaayee :Yēyiin malayikaanik choo kiyēyē ng'ōōkisto, nteenee kiwiirchi kāābkwoombiich wōloo tuuy ānkurātootiin ām nyōrōōrōōnik kukānyē bēsyēēt nyēē +/ mābokiitiilchinē ng'aleek.

⁵ Manaasaayee :Yēyiin kōōrēēt nyoo kibo kēny, nteenee kitōōrchi taambiliilyeet koowaang'ta kibrōkōōsiisyēk. Biiko baatey chēē kisār :Yēyiin ku Noowa ākoo biikyii tisab. Inee :nyoo kyoomu lōkōōywēkaab manta.

⁶ Kiimukuusēē maata kiriinkōōsyēkaab Sōtōm āk Komoora sukuyēk kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko choo mārubē ng'aleekyii. ⁷ Kisār yooto :Yēyiin Lōōt nyoo kichurtaat ānkiiyimē :ng'aleekaab biich chēē ki sikoran āmēēywēyē kiruutēk. ⁸ Kiming'iisyyē :chiichoo āk bichooto ānkikāsē kiyēē kiyēyē :bichoo kwaak. Kiiyimē :ng'ōōkistaab bichoo kāāsōōtēywēkyii chēē ki churtootiin.

⁹ Kunyoo, inkēt :Yēyiin wōlēē sāruntooy biiko choo iyēnchinē inee kung'ēētyēē nyālilulutēk. Inkētē mbo wōlēē riibtooy kibrōkōōsiisyēk choo rātootiin ākoy bēsyēēt nyoo / kiitiilchinē

* **1:19** Kaayneet ake ku kubnoonkowut. **1:19** Tyēēn. 119:105; Room. 1:2; 13:12; 1Bēt. 1:10-11 **1:21** 2Tēm. 3:15-16 **2:1** Mat. 7:15; Kala. 1:7-9; 2:4 **2:3** 1Tēm. 6:5 **2:4** 1Bēt. 3:19-20 **2:5** 1Bēt. 3:20; 2Bēt. 3:6 **2:6** Toowu. 19:24-25 **2:7** Toowu. 19:1-16

biiko tukul ng'aleek. ¹⁰ Nto chēē +/mākiing'woonchi miisin ku choo rubē ng'aleekaab muchas ānkutāyē /keebayta.

Rēerchinē keey :kānēētichu bo lembech tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch nyēē mānyōkōriitu kuchubē.

¹¹ Ntēē māchub mbo :malayikaanik choo boonto kāamuukēy miisin kubiir kānēētichoo tāmirmiroochoo ām taayeetaab Mokoryoontēt. ¹² Chubē :bichu mbo kiyēē -mēēnkētē.

Kerkeey :icheek tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. /Kikēēyēyē /sikēēnāmē /ānkēēbākāchē kityō. Mākubootyo :bichu kuu tyoong'iichoo. ¹³ +/ Mākiing'woonchi bichoo /kēēyookyinēē kiyēē kiyēyē :icheek. Chāmē ng'aleekaab muchas kulebkeey

:kōōro. Sōōr :bichu nyēē intosuurē biich ām kaabsaakwa.

¹⁴ Kiikōōwoonkyi :bichoo kāāsōōtēywēēkwaa ng'aleekaab martaayeet āmēēmuunyē kuyēyē ng'ōōkisto. Ibērbēērootē choo kuskusēch kōōsuuchi ng'al chēē miyootēch. Kiikubāw mbo icheek :moorōong'nateet anku +/ makiiruusta.

¹⁵ Kiikubakaakta kēēlto nyēē chuulaat ankurub kēēltaab *wōōrkooyoontēt Balaam araab Beyoor nyoo kicham /kiikoochi beesaan sukuyey kiyēē miyaat. ¹⁶ Nteenee kikerakta :sikiryēēt solwoontiinyii yoo king'āloolē kuu chii.

¹⁷ Buch :kānēētichu bo lembech kuu lōōswēk choo kiikutēēnkyo, nto boolik choo iwuuyē :yoomat āmā roob. Kiikuchōbchi :Yēyiin bichooto kāābkwōombiich wōlēē kikerakay :mēēnān. ¹⁸ Yēyiisyēē ng'al chēbo ng'wiiynan kōōchuutunēē biiko choo kātākumwēyēē rōkōsto, kōōyēēchi ng'aleekaab muchas kulumchi martaayeet. ¹⁹ Kuurtoochinē

:kānēētichoo bichoo rātootiin kule +/makiityaach, nteenee rātootiin :nkicheek ām ng'al chēbo rōkōs chēē yēyootē, kuuyu kiy ake tukul nyoo ibelē chiito kubāwu :kiyooto chiichoo. ²⁰ Yoo kāākōōnkēt :chiito Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārārōokiintēēnyoo Yēesu Kiriistō ānkāākumwēyēē ng'ōōkistaab kōōrooni nto yityo kumuutmuutyi keey ng'ōōkisoo, kwoorānē. Yooto mākumiyātyi chiichoo miisin kusiir yoo kitākumii mēēnān. ²¹ Kikaykay ām wōlēē mii

:inee nto kimānāākōōnkēt kēēltaab manta kusiir kōōnkēt nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo /kikiikoochinē inee. ²² Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē mii :chiichoo kule bo man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule,

“Iyēēchinē :ng'ōōk कांग'uung'taakyii,”† nto “Kooyeey :nkurwēēyit nyoo /kākiiwuun wokoomilmiilee ruurētyēēt.”

²¹ Kikaykay ām wōlēē mii :inee nto kimānāākōōnkēt kēēltaab manta kusiir kōōnkēt nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo /kikiikoochinē inee. ²² Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē mii :chiichoo kule bo man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule,

“Iyēēchinē :ng'ōōk कांग'uung'taakyii,”† nto “Kooyeey :nkurwēēyit nyoo /kākiiwuun wokoomilmiilee ruurētyēēt.”

“Iyēēchinē :ng'ōōk कांग'uung'taakyii,”† nto “Kooyeey :nkurwēēyit nyoo /kākiiwuun wokoomilmiilee ruurētyēēt.”

3

2:9 Mat. 6:13; 1Kōōr. 10:13; Ng'oong'. 3:10   **2:14** Mat. 5:28; 1Tēm. 6:5; 2Tēm. 3:6-7   **2:15** Kāāyit. 22:7, 17   **2:16** Kāāyit. 22:28-33   **2:19** Yoowa. 8:34   **2:20** Mat. 12:45; Ibu. 6:4-6; 2Bēt. 1:11   **2:21** Luuka 12:47-48   † **2:22** Kāālēwēnik 26:11   **2:22** Yuuta 4-13

Ōchōb keey kubo bēsyēētaab Mokoryoontēēt

¹ Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, barweetaab āyēēng' :nyiiitēnyi āsirwook. Kwāāsirwook bārōōnōōchuutēchu tukwaay ākiimēē kāāsōōtēywēēkwook kuchuulākiis. ² Āmāchē ōsōōtē ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin kēny ākoo mākuutyēētaab Mokoryoontēēt ānku Kāārārookiintēēt nyoo kikōōnook *:lēbkēyikwook.

³ Māchē ōnkētē kāroomin kule ām bēsyōōsyēk chēbo lētuut mākutook :biiko chēē kiikubāw :muchastaab bōōrwoonikwaa. Mākōōnchuruurook :bichoo ⁴ kumwooyē kule, “Kikiikukuurto oob :Yēesu kule mākōōyēēw? Ara mii ānō :inee naas? Nto ii, ntēē tākōōyyoong'oot :kiy ake tukul kuu yooto /kikēēyēyē kōōrēēt kung'eete bēsyōōsyēkaab mbo kuuko ākoy raat?”

⁵ Kikwētyi buch :bichoo kumwooyē kule kimāyēyē :Yēyiin kēny barak āk ng'wēny kubununēē ng'ālyoontēēnyii. Kitookunēē :kōōrēēt bēēko ānkusātyi :Yēyiin bēēko komos sukutook :kōōrēēt ⁶ ānkōōmukuusēē bēēko kōōrēēt bēsyoonoo kibo taambiliilyeet. ⁷ Riibē :Yēyiin barak āk ng'wēny kubuntēē ng'ālyoontoonootonyii ākoy bēsyēēt nyoo /kiimukuusēē maat yoo /kiitiilchinē /ankeemasta biiko choo mābo Yēyiin.

⁸ Chōōrōōnuutēkyuu, ōnkēt kule ām wōlēē mii :Yēyiin, kerkeey :bēsyēēt akeenke āk kēnyiiisyēk kisyeeeret akeenke ānku kerkeey :kēnyiiisyēk kisyeeeret akeenke āk bēsyēēt akeenke. ⁹ -Mēēkooyē keey :Yēyiin ām kiyēē kiikukuurto kuu yoo isōōtē :biiko alake. Nteenee muytoochook kuuyu māmāchē kule kubot :chii. Mākyinē biiko tukul kuweeksee ng'ōōkiswookikwaa.

¹⁰ Mākumuung' :bēsyēētaab Mokoryoontēēt kuu chōōriin. Mākubot yooto :wōliin bo barak kōōruumootē ānkumukuus :kookeelik āk araaweeet ānkubēk :kōōrēēt kuboonto tukuukyiyi tukul. ¹¹ Ara yoo +/ mākiimukuus tukuuchu tukul ii, kumāchāktōōs ōbuurtē ānō ām soboonwēkwook? Māchāktōōs ōnēmu keey ōtililiitu ānkōōtāboonchi keey Yēyiin. ¹² Ōkānyoonu bēsyoonoo bo Yēyiin ānkōōwuruurē kulēēkitiit. +/Mākiimukuusēē maat wōliin bo barak ānkuchōlyo :kookeelik āk tukuuk alak tukul bēsyoonooto. ¹³ Nteenee kēēkānyē barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl nyoo churtaat wōloo kikuurtooy :Yēyiin.

¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo ōmiitē ōkānyoonu bēsyoonooto, māchāktōōs ōsyēēmē wōlēē ōmuuktooy ōbuurē ām soboonto nyēē tiliil si nto yoo ōbēētii taayeetaab Yēyiin, -mōōtinyē ng'uusng'uusyo. ¹⁵ Ōnkēt kule muytooy :Yēyiin /sikiiraraach biiko. Kisirwook kuu nyooto nkinee

3:3 Yuuta 17-19   **3:3** 2Tēm. 3:1   **3:4** Isa. 5:19; Cherem. 17:15; Ēsēk. 12:22; Mat. 24:27, 48-51   **3:5** Toowu. 1:6-9; Ibu. 11:3   **3:6** Mat. 24:37-39; 2Bēt. 2:5
3:8 Tyēēn. 90:4   **3:9** Room. 2:4; 1Tēm. 2:4   **3:10** Isa. 34:4; Mat. 24:27, 43
3:13 Isa. 65:17; Ng'oong'. 21:1, 27

:ng'eetaabiya Bāwulō nyoo kēēchāmē kuyēyiisyēē kiirnātēēt nyoo kiikoochinē :Yēyiin. ¹⁶ I-ārōōru :inee ng'aleek chēē wuu chuutēchu ām bārōōnōōkyii tukul. Miitē :ng'aleek alake bārōōnōōkyii chēē mā nyumnyumēch /keekas. Itoomē :maanayiisyek āk choo tākōōwiywiiytōōs ng'aleekyii. Nyēērēē :bichu siruutēkaab Yēyiin alak, ng'alyoo nyēē makuyey :icheek kubootyo.

¹⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo kōsimākāloonwook, ōriib keey, simayeyaak :ng'aleekaab biiko choo mārūbē Yēyiin ochabaayte ām kiyēē ōyyoong'unēē. ¹⁸ Otas taay ōtitiir keey ām chamateet āk kiirnātēētaab Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārārōokiintēēnyoo. Kutōrōriit :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Barweetaab Taayta nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kikēēkuurē kaametiitaab lēbkēēyiintēet Yoowaana kule Sālōōmē ānki cheebkaametiitaab Maaryaa nyoo ki kaametiitaab Yēesu (kas Mataayo 27:56; Māarkō 16:1; Yoowaana 19:25). Ki inee, Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēesu āk Bètērō, ām rubiik chuut, :chēē ki lēēkitēē Yēesu. Kisir :Yoowaana barwaani ankusir subak kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch āk nyēbo Ng'oong'uutyēēt. Ānkoo manaatwech :bārōōnōōchu kule siriintēet :ng'oo, tookunoot :wōlēē bēētooy :ng'aleekaab bārōōnōōchuutēchu kule kerkey āk choo bo kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana kule siriintēet akeenke :nyēē kisirē tukul. Chāmchiintōōs mbo :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēetaab Yēyiin kule kisirē :Yoowaana tukul. /Kikēēsirē bārōōnōōchu tukul ku sōmōk ām bārooyinto akeenke nto yoto ku yoo kikiikuriik kumēēchi key :Yoowaana ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 85 āk 95 KK. Imuuchē kukisirē :Yoowaana bārōōnōōk āk kitaabuut nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch kumiitē kiriinkēētaab Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) wōlēē kichokōōtēryēēkyi :inee bēsyoōsyēkaab soboonnyii ku kāāntōōyiin nyēē koonnyitoot miisin ām biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchē :Yoowaana ām barwaaninyii kōōkomkoom biiko choo kāsē lōkōōywēkyii, kulēēkitiit :tilyaanateeng'waa āk Yēyiin ānkuchoomnyo :icheek nkit. Mwoochinē mbo subak kule kuriibēē key wōlēē mii :kāānēētutēk chēbo lembech choo māchāmchiintōōs kule /kikēēsich Yēesu kuu chii ankume ku chii. /Kēēmwooyē mbo subak kule kiwuu nyēē ki chii :Yēesu nteenee ki tāmirmiryēēt kubooyiit man. Nto subak, /kēēmwooyē mbo kule king'eetee bōōrnyii nyoo chii /kumānāābokēēkwērtoochi murtooywoontēēt. Tooku mbo subak kule mii :Yoowaana kōōboorchinē biiko kule kuriibēē key ng'oomng'ookik, nto chooto ku kāānēētikaab lembech choo kimwooyootē kule ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo tinyē :chiitaab Kiriistō ng'oomnānēēt nyēbo man. Kunyoo kimwooyē :bichoo kule kābo kiyēē kayeyee :chii bōōrto. Kimā ng'ālyoo nyēbo koomānuut yoo kāminy :chii ām soboon nyēē mā chuulaat ānkoo ku chiitaab Kiriistō. Mwooyē :Yoowaana kutook kule ng'wiinyan :ng'aleekaab ng'oomnānēēt choo inēētē :kāānēētikaab lembech. Nteenee chōōnēē :ng'oomnānēēt

nyēbo man wōlēē miitē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Ibooru :Yoowaana kule ki chii kubooyiit man :lakwataab Yēyiin nyoo wēētii kibchuulyo. Ikiimē mbo subak ng'aleekaab chamateet, nyooyeetaab kaat, /kyoomchiin āmit, /kiibēl ng'ōōkisto, kutinyē :chiito manta kule /kiirāroochē, tiliilinto āk soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoontēētaab soboonto

¹ Ng'ālyoontooni kyoomwook :acheek ku nyēē kimii /kumānāākēētoow kōōrēēt. Kikeekasaanu Ng'ālyoontooni ām yiitiikyoo ankeekasee mbo koonyekyoo, kiirōōtootē ānkēētiinyēē āwunnyēkyoo. Ng'ālyoontooni ku ng'ālyoontēētaab soboonto. ² Kichō :Soboonto. Kiboonto keyy :Soboonoo āk Baaba Yēyiin. Kōōkōōyookwēēch :Baaba Soboonoo. Kikeekas Soboonooto ānkēēng'āloolēē. Sobooniitēnyi ku soboontaab kibchuulyo nyēē kyoomwook. ³ Kyoomwook nkakweek kiyēē kookeekas sōōyēku akweek akeenke āk acheek kuu yoo kēēyēku :acheek akeenke āk Baaba ākoo Lakwanyii, Yēēsu Kiriistō. ⁴ Kēēsirwook si yoo koorub ng'aleechu, kuyitita :ng'erekweekwook.

Māchāktōōs kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt

⁵ Lōkōōywēk chēē kookeekas kukwaanee wōlēē mii :Yēēsu chu kēēmiitē kēēmwoowook ku kule, lēbkēēyyēēt :Yēyiin. Māmii :mēēnān wōlēē mii :Yēyiin. ⁶ Yoo kēēyēyē keyy kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ānkutākēēbēēsyētootēē mēēnān, kēēmiitē kiibērbēēriisyē āmākēērubē ng'aleekaab manta. ⁷ Nteenee yoo kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt, kuu yoo mii :Yēyiin lēbkēēyyēēt, kēēyēku kiito akeenke ānkōōwuuntoowēēch :korotiikaab Yēēsu ng'ōōki ake tukul.

⁸ Yoo yibē keyy :chii kule māyēyē ng'ōōki ake tukul, kōōbērbēērē keyy :nyoo anku manaanam ng'ālyoontēētaab manta. ⁹ Nto yoo kāchāmchiin :chii kule kiikuyey ng'ōōki, kunyōōchinē :Yēyiin kaat ānkōōtiliilē ām tukuuk tukul choo māchurtootiin, kuuyu churtaat :Yēyiin /ānkiikoosēē keyy. ¹⁰ Nto yoo yibē keyy :chii kule manaayey ng'ōōki ake tukul, kumiitē kumwooyē kule ng'wiin :Yēyiin amanaanam ng'ālyoontēēnyii.

2

¹ Biikyuu choo āchāmē, āsirwook ng'aleechu simōōchoolwookēn. Nto yoo kāchoolwookēn :chii, kung'ālooltoowēēch :chiito ake nyēē ming'tooy keyy Baaba. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo churtaat. ² Kiikooyto :Yēēsu

soboonyii sukoomuuch :Yēyiin kunyōōwēech kaat ām choolwookātēenyoo. Mēēbērē choolwookātēenyoo acheek baateey, nteenee choolwookātēētaab chii ake tukul.

Māchāktōōs kēērubē kiyēē mwooyē :Yēyiin

³ Yoo sikiinkēt man kule kēēbooyē Yēyiin, ku yoo kēērubē kiyēē mwooyē. ⁴ Chii nyoo mwooyē kule, “Ābooyē :anii Yēyiin,” āmēēbērē yēyē kiyēē mākyinē :Yēyiin ku ng'wiin :chiichoo āmāboonto manta. ⁵ Nteenee chii nyoo karub ng'ālyoontēētaab Yēyiin kukaakucham :chiichoo Yēyiin kuchurta. Kēēliitēnyi :nyēē iboorwēech kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin. ⁶ Chii ake tukul nyoo mwooyē kule kiikunoomnyo āk Yēyiin kumāchāktōōs kōōbuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēesu.

Māchāktōōs kēēchoomtōōsii

⁷ Chōōrōonuutēkyuu choo āchāmē, mākuutyēēt nyēē āmiitē āsirwook kumēēbērē nyēē lēēl, nteenee bo :mākuutyooni kēny ānku nyoo kyookasaanu. ⁸ Nteenee, mii :kiy nyēē lēēl mākuutyooni nyēē āmiitē wāāsirwook. Imuuchē keekaaman mākuutyooni kuu wōloo kiyēytooy :Yēesu, kuuyu mii kubotē :mēēnānēēt ānkumii kutooku :lēbkēyyēēt nyēbo man. ⁹ Chii ake tukul nyoo yibē keey kule mii lēbkēyyēēt, ānkuwēchē ng'eetaabkaamet, tākumii :nyoo mēēnān. ¹⁰ Nto nyoo chāmē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo lēbkēyyēēt āmāyēyē biiko kuchuunnyēē Yēyiin. ¹¹ Nteenee, nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo mēēnān ānkuwēesyētootē kibtuuy ma. -Mēēnkētē wōlēē wēētii, kuuyu kaker :mēēnānēēt koonyekyii.

-Mōōchāmē tukuukaab kōōrooni

¹² Āsirwook akweek lēēkōōk kuuyu kōōkunyōōwook :Yēyiin kaat ām ng'ōōkiswookikwook, kubununēē kaayneetaab Yēesu.

¹³ Āsirwook akweek booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt.

Āsirwook akweek āybēēriik kuuyu kyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.

Kāāsirwook akweek, lēēkōōk, kuuyu ōnkētē Baaba.

¹⁴ Kāāsirwook akweek, booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt.

Kāāsirwook akweek āybēēriik kuuyu ōkichoottiin ankyoonam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.

¹⁵ Biikyuu, -moocham tukuukaab kōōrooni. Chii ake tukul nyoo yēētyinē keey tukuuchu, kumāchāmē :nyoo Baaba.

16 Mākwoonēē :tukuuchoo wōlēē mii :Baaba, nteenee bo kōōroni. Tukuuchoo ku muchastaab bōōrto, kiyēē chōrōkyinē :koonyekuuk ākoo mēēnātēēt. 17 Bēku :kōōroni āk muchas nyēbo keel ake tukul, nteenee, chii nyoo yēyē kuu wōloo māktōoy :Yēyiin, kuboonto :nyoo *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

Ōriibēē keey biiko choo kwiilē Kiriistō

18 Biikyuu, bēsyōōsyēk :chu chēbo tiing'āt. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēetaab *Kiriistō nyēē wōō. Mii :biiko wōlēē wōō mbo kuunyitēnyi kukwiilē Kiriistō. Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiinkētēē kule bēsyōōsyēk :chutēchu chēbo tiing'āt. 19 Kiibetyeenyee keey :bichoo wōlēē kēēmiitē ānkubēēchi keey. Nteenee ākoo kimā chēēchoo man :bichoo kuuyu nto ki chēēchoo, nto mēēbērē kibākooktēēch. Nteenee, kiiboowēēch :wōlēē kibeeta kule kimāmii mbo :akeenke ām bichooto nyēē ki nyēēnyoo.

20 Nteenee kiikung'aabeenaak akweek :Yēesu Tāmirmiryēēt ānkōōsēwunootiin :tukul. 21 Mēēbērē āmiitē āsirwook kuuyu -mōōnkētē manta, nteenee āsirwook kuuyu ōnkētē. Nto subak ōnkētē kule māmii :ng'ālyoo nyēbo ng'wiiynan nyēē chōōnēē manta. 22 Ng'wiintēēt ku ng'oo? Ng'wiintēēt ku nyoo mwooyē kule mā Kāārārōokiintēēt :Yēesu nyoo kiiyooku :Yēyiin. Kwiiliintēetaab Kiriistō :nyoo nyēē tāyē Baaba āk Lakwanyii. 23 Chiito :nyēē tāyē Leekweet kukaakutay nkinee Kwaan. Nto nyoo chāmē Leekweet kuchāmē nkinee Kwaan.

24 Māchāktōōs okas kule koonamte mēt kiyēē kyookasaanu kuchakee kēny. Yoo koonamte mēt, +mōōtēbunēē komostaab Leekweet āk Baaba. 25 *Soboontaab kibchuulyo :nyiitēnyi nyoo /kikēēkuurtoowēēch.

26 Āmiitē āsirwook ng'aleechu kurubta keey biiko choo syēēmē kule kukentaak. 27 Nteenee kyōōnyōōru :akweek Tāmirmiryoonoo king'oobēēnook :Yēesu. Yoo miitē :Tāmirmiryēēt āriing'woong', mēēbērē ōtiyēē keey kāānēētēywēēkaab biich buch. Nteenee nyēē inēetook kurubta keey āk kiy ake tukul nyēē yēmāktōōs, ku Tāmirmiryēēt. Inee :nyoo manta āmāng'wiiynānē. Kunyoo, orub kāānēētēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānkōōkiilchi Yēesu.

28 Kunyoo ii, biikyuu, ōkiilchi Yēesu, sukung'eet kēētinyē man nyēē -mākēēmuuytōōsii ām taayeenyii ām bēsyēēt nyoo

chōōnēē. ²⁹ Kuu yoo ōnkētē kule churtaat :Yēesu, ōnkēt naas kule chii ake tukul nyoo yēyē kiyēē churtaat kubo :nyoo Yēyiin.

3

Ōbuur kuu wōloo ibuurtooy :lōkōkaab Yēyiin

¹ Chāmēēch sōō, :Yēyiin nyēē tyaa kut / kēēkuurēēch kule lōkōkaab Yēyiin. Ānku man, kēēyēku cheechii. Kiito nyēē yēyē biiko alak simēēnkētēēch ku kule -mēēnkētē :icheek Yēesu. ² Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, kāākēēyēku lōkōkaab Yēyiin ānkoo toombo kutook mbo kule +mākēēyēku nee lētuunoo. Nteenee, kiinkētē kule yoo kēēyēēw :Yēesu, +makeekerkeyiitu āk inee kuuyu +makeekas inee kuu wōloo wuunto. ³ Chii ake tukul nyoo boontēē ng'ālyoontooni mooyēēt, kōōbuurē ām soboonto nyēē tiliil kuu wōloo wuunto :Yēesu.

⁴ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōki, kāākwiiri :nyoo kiruutēkaab Yēyiin. Kubooyiit man ng'ōōki / kyiiri kiruutēkaab Yēyiin. ⁵ Nteenee, ōnkētē kule kichō :Yēesu sichokōōbuuktoowēēch ng'ōōkiswookiyoo, ānkōōnkētē :akweek mbo kule mātinyē :Yēesu ng'ōōki ake tukul. ⁶ Chii ake tukul nyoo kiilchinē Yēesu māyēyē ng'ōōki. Nto nyoo yēyē ng'ōōki -mēēnkētē :chiichoo wōlēē wuu :Yēesu.

⁷ Biikyuu, -mookany /kiiberbeeraak. Chii nyoo yēyē kiyēē mächē :Yēyiin ku churtaat :nyoo kuu yoo churtaat :Yēesu.

⁸ Nto nyoo yēyē ng'ōōki, kubo :nyoo Kibrōkōsyooontēēt, kuuyu chōōnēē :ng'ōōki Kibrōkōsyooontoonoo nyoo kiikuyeyaan ng'ōōki kung'eetee kēny. Nteenee kichōōnii :Lakwataab Yēyiin chokooburyeet yiisyēētaab Kibrōkōsyooontēēt. ⁹ Māmii :chii nyēbo Yēyiin nyēē tāsē taay kuyēyē ng'ōōki yoo miitē :Yēyiin āriinyii. -Mēēmuuchē kuyey :chii nyēbo Yēyiin ng'ōōki. ¹⁰ Mii :ng'ālyoo yu nyēē /kiinkētēē kule lōkōkaab Yēyiin :chu, nto choo kubo Kibrōkōsyooontēēt. Chii ake tukul nyoo māyēyē kiyēē churtaat, kumābo :nyoo Yēyiin. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :chii nyoo mächāmē ng'eetaabkaamet.

Mächē kēēchoomtōōsii kuu wōloo chāmtēēch :Yēesu

¹¹ Ng'ālyoo nyēē kyookasaanu ku kule, mächē kēēchoomtōōsii. ¹² -Mookany keekerkeyiitu ākoo Kaayin nyoo kibo Kibrōkōsyooontēēt, nyoo kibārē ng'eetaabkaamet. Kibārchi nee ng'eetaabkaamet? Kibar kuuyu kimiyootēch :ātēbuutēkyii nteenee ki kāroomēch chēbo nyiin.

2:28 Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:21   **2:29** 1Yoowa. 3:7, 10   **3:1** Yoowa. 1:12; Room. 8:14-17; 1Yoowa. 3:10; 4:6   **3:2** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 3:18; Filib. 3:21; Kolos. 3:4   **3:5** Yoowa. 1:29; 2Kōōr. 5:21; 1Bēt. 2:24; 1Yoowa. 1:7, 9; 2:2, 12, 22; 3:18; 4:10   **3:6** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:9; 5:18   **3:8** Mat. 12:26-29; Yoowa. 8:44   **3:10** 1Yoowa. 2:9, 29   **3:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 4:11   **3:12** Toowu. 4:8; Yuuta 11

¹³ Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, -mōōlātē yoo kāwēhook :biiko ām kōōrooni. ¹⁴ Kiinkētē kule kookeekwaanee wōlēē mii :meet ankookeeyitu wōlēē mii :soboonto. Kiito nyēē kiinkētēē ku kule kēēchāmē mbo ng'eetaabiya. Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaam, tākumii :nyoo wōloo mii :meet. ¹⁵ Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, ku miyaat :nyoo kuu rumiin. Ābērē ōnkētē kubooyiit man kule mātinyē :rumiintō *soboontaab kibchuulyo.

¹⁶ Kiyēē kōōnēēch kiinkēt wōlēē wuu :chamateet ku kule kiikooyto :Yēesu soboonnyii kubo acheek. Kunyoo, māk wēēch nkacheek kiikooytooy soboonwēkyoo kubo mbo ng'eetaabiya. ¹⁷ Yoo boonto :chii tukuukyii ānkukāsē kunyalilē :ng'eetaabkaamet āmāriirēē nyiin ii, kōōmuuchē kule nee kuboonto :chiichoo chamateetaab Yēyiin? ¹⁸ Biikyuu, -mookany kiiyiilē kuutuweek buch kule kēēchoomtōōsii, nteenee mächāktōōs kiiboorunēē chamataanaa yēyuutēkaab manta. ¹⁹⁻²⁰ Yoo kēēyēyē kuu nyooto, kiinkētēē yooto kule kēēbooyē manta. Yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule -mākēēboontē manta, okany kēēyisu kāāsōōtēywēēchoo yoo mēēmiitē taayeetaab Yēyiin. Mächāktōōs kēēmwooyē kule wōō :Yēyiin kusiir kāāsōōtēywēēkyoo ānkōōnkētē :inee kiy ake tukul nyēē kēēyēyē.

²¹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule kēēboontē man, +mākiiyyoong'iisyē taayeetaab Yēyiin nyēē māmii :muyātēēt ²² ānkēēnyōōru kiy ake tukul nyoo kēēsoomē, kuuyu kēērubē mākuutēkyii ānkēēyēyē kiyēē ing'ērēēchē inee. ²³ Mākuutyēētaab Yēyiin ku kule, mächāktōōs kiiyēnchinē kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu ānku Kāārārōokiintēēt. Mächāktōōs kēēchoomtōōsii kuu yoo /kēēmwooytoowēēch. ²⁴ Biiko choo rubē mākuutēkaab Yēyiin :chēē kiikunoomnyo āk Yēyiin. Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēt nyoo kiikurōōbwēēch.

4

Ōriibēē keey biiko choo mātinyē manta

¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kookukwaanaat :biich chēē chaang' chēē yibē keey kule *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kunyoo, -mōōyēnchi ng'al alak tukul choo kookas. Nteenee, ōrōōtootē nyēē karaam sōōnkēt yoo kwoonēē man wōlēē mii :Yēyiin. ² Okany āboorwook wōlēē sōōnkētitooy biiko chēē boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule

3:13 Yoowa. 15:18-19   **3:14** Yoowa. 5:24   **3:15** Mat. 5:21-22; Ng'oong'. 21:8
3:16 Yoowa. 15:13; Kala. 1:4   **3:17** Kiruu. 15:7   **3:18** Yāak. 2:15-17   **3:21**
 1Yoowa. 2:28; 4:17   **3:22** Yoowa. 15:16   **3:23** Yoowa. 6:29; 13:34   **3:24**
 Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 4:13   **4:1** Mat. 7:15; 1Tēēs. 5:21; 1Yoowa. 2:18

kichō :Yēesu Kiriistō kōōrēēt kuu chii, kuboonto :chiichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³ Nto chii ake tukul nyoo māchāmtooy kule wuu nyooto, mābo :nyoo Yēyiin nteenee kwiiliintēētaab Kiriistō. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab Kiriistō, nteenee kookukwaanaat mbo :alake kēny.

⁴ Biikyuu, ōbooyē :akweek Yēyiin. Kyoobiirte choo kwiilē Kāārārōokiintēēt kuuyu Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo ōboontē :akweek ku wōō kusiir nyoo bāwu tāmirmirook choo miyootēch choo iwārē biiko ām kōōrooni. ⁵ Bo :kwiilōōtichoo kōōrooni. Kunyoo, ng'ālōolootē ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni ānkukāsyinē :biikaab kōōrooni. ⁶ Nteenee kēēbooyē :acheek Yēyiin, nto nyoo chāmē Yēyiin kukāswēēch. Nto nyoo mābo Yēyiin, kumākāswēēch. Kēēlooto :nyēē kiinkētēē tāmirmiryēēt nyēbo manta ākoo nyēbo ng'wiiynan.

Chamateetaab Yēyiin

⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, okany kēēchoomtōōsii kuuyu toowunēē :chamateet wōlēē mii :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmē ake, kubo :nyoo Yēyiin ānkōōnkētē Yēyiin. ⁸ Nto nyoo māchāmē ake, kumēēnkētē wōlēē wuu :Yēyiin kuuyu Yēyiin ku chamateet. ⁹ Kiiboorwēēch :Yēyiin chamateenyii yu kikōōnu Lakwanyii akeenke baateey kuchō kōōrēēt sukung'et kēēsobchē kubununēē Lakwanaa. ¹⁰ Chamataanaa kumēēbērē acheek :chēē kikeecham Yēyiin, nteenee kichameech :Yēyiin kut kukōōn Lakwanyii kuyēk kōōrosyoo / sikēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēenyoo. ¹¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin kuu nyooto, kumākswēēch nkacheek kēēchoomtōōsii. ¹² Ānkoo māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee yoo kēēchoomtōōsii kēēboontē keey Yēyiin ankumakuchurta :chamateenyii ām wōlēē kēēmiitē.

¹³ Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēnyii nyoo kiikukōōnēēch. ¹⁴ Kookeekasee :acheek konyekyoo ānkiibooru kubooyiit man kule kōōkukōōn :Baaba Lakwanyii chokooraraach kōōrēēt. ¹⁵ Yoo kachamta :chii kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu, ku akeenke :chiichoo āk Yēyiin. ¹⁶ Kiinkētē :acheek chamateet nyēē boontēēnēēch :Yēyiin ānkiikoosēē keey chamataanaa.

Chamateet :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kiilchinē chamateet, kiikunoomnyo :nyoo āk Yēyiin. ¹⁷ Yoo kēēboontē chamateet ānkiibuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēesu ām kōōrēēt, kēēmiitē kiibooru chamateet nyēē churtaat. Yooto nanyuun,

4:2 Yoowa. 1:14; 1Kōōr. 12:3   **4:3** 1Yoowa. 2:18, 22   **4:4** 1Yoowa. 5:5   **4:6** 1Yoowa. 3:1; 2:4   **4:10** Room. 5:8; Yoowa. 3:16   **4:10** 1Yoowa. 2:2; 3:5   **4:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 3:11; 4:21; 2Yoowa. 5   **4:12** Yoowa. 1:18; 1Yoowa. 2:5; 4:17   **4:13** Yoowa. 14:16; Room. 8:4-6, 9, 14   **4:14** Yoowa. 15:27; 4:25   **4:15** 1Yoowa. 2:23   **4:16** Yoowa. 15:4-5

-mākēētinyē muyāt ām bēsyēēt nyoo / kiitiilchinē biiko ng'aleek. ¹⁸ Māmuyē :chii nyoo tinyē chamateetaab Yēyiin kuuyu kwētē :chamateet nyēē churtaat muyātēēt. Yoo kāmuyēē :chii /kiing'woonchi, kōōbooru :yooto kule mānāākich :chamateetaab Yēyiin nyēē boonto.

¹⁹ Kēechoomtōōsii kuuyu kisimkuchameech :Yēyiin. ²⁰ Yoo kāmwooyē :chii kule chāmē Yēyiin amāchāmē ng'eetaabkaamet, ku ng'wiin :chiichoo. Yoo māchāmē :chii ng'eetaabkaamet nyoo kāsē ii, makucham kule nee Yēyiin nyoo manaakas? ²¹ Mākuutyēēt nyēē kikōōnēēch :Yēyiin ku nyi: Māchāktōōs :chii nyoo chāmē Yēyiin kuchāmē nkinee ng'eetaabkaamet.

5

Tinyē soboonto :chiito nyēē kiikuchamta Lakwataab Yēyiin

¹ Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule Kāārārōokiintēēt :Yēesu, kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo chāmē kwaaniitaab leekweet, kuchāmē mbo nkinee leekweet. ² Kiinkētē kule kēēchāmē lōkōkaab Yēyiin yoo kēēchāmē Yēyiin ānkēērubē mākuutēkyii. ³ Kiyēē ibooru kule kēēchāmē Yēyiin ku kēēriib mākuutēkyii, amānyikisyēēch :mākuutēchoo. ⁴ Chii ake tukul nyoo bo Yēyiin, kubiirtooy miyootyēēt nyēē mii kōōrooni. Yoo kakiikaasee keey Yēyiin, +mākiibēl kōōrēēt. ⁵ Ng'oo :nyēē isyēēntooy kōōrēēt ēē? Nyēē isyēēntooy ku nyoo chāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu.

⁶ Yu kichōōnii :Yēesu Kiriistō kōōrēēt, kibununēē bēēko āk korotiik.* Mēēbērē kibununēē bēēko baateey, ntee-nee kibununēē bēēko ākoo korotiik. Mwooyē :Tāmirmiryēēt ng'aleechu, ānkumwooyē :Tāmirmiryēēt kiyēē bo man. ⁷ Miitē :tukuuk sōmōku chēē iboorwēēch kule kichō :Yēesu kuu chii. ⁸ Tukuuchooto ku: Tāmirmiryēētaab Yēyiin, bēēko āk korotiik. Ibooru :tukuuchu sōmōku kiito akeenke. ⁹ Yoo kēēchāmē kiyēē mwoowēēch :biiko ii, +makeecham sōō, nyēē tyaa kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii! ¹⁰ Chii ake tukul nyoo chāmtooy Lakwataab Yēyiin kōōnkētē man kule inee :nyooto. Nto chii nyoo māchāmtooy ng'aleechu, kumwooyē :nyoo kule ng'wiin :Yēyiin kuuyu manaachamta kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii.

¹¹ Kimwoowēēch :Yēyiin kule kiikukōōnēēch *soboontaab kibchuulyo. Kēēnyōōru soboonooto kubununēē Lakwanyii. ¹² Chii nyoo boonto Lakwataab Yēyiin kutinyē soboontaab

4:17 Yoowa. 3:18; 5:24-25; 1Yoowa. 4:12; 3:21   **4:20** 1Yoowa. 2:9   **4:21** 1Yoowa. 4:11   **5:1** Yoowa. 4:25   **5:3** Mat. 11:30   **5:4** Yoowa. 16:33

5:5 Room. 8:37-39; 1Yoowa. 4:4   * **5:6** Ibooru :ng'alyoontēēt 'korotiik' ām yu kule 'meet'. Isōōtē :biiko alake kule ibooru :ng'alyoontēēt 'bēēko' 'kwootēēk' kuu yoo iboorunoot ām Yoowaana 3:5, nto alak, kōōsōōtē kule ibooru 'bēēkaab bātisāniisyēēt'.   **5:6** Yoowa. 19:34; 16:13   **5:10** Room. 8:16; Kala. 4:6

kibchuulyo. Nto nyoo māboonto kumātinyē soboonoto. ¹³ Āsirwook akweek choo ōkoosēē keey Lakwataab Yēyiin ng'aleechu sōōnkēt kule ōboontē soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoo nyēē /kiiwoong'tēē

¹⁴ Kēēboontēē mooyēēt kule yoo kēētēēbē kiyēē chāmweēch :Yēyiin, māukāsweēch. ¹⁵ Yoo ākoo kiinkētē kule kāsweēch ām kiy ake tukul nyoo kakeesaay, kiinkētē ām yooto kule kēenyōōru kiyēē kēētēēbēē.

¹⁶ Yoo ikāsē kuyēyē :ng'eetaabkoomēt ng'ōōkisto nyēē -mēēsākyinē kōōboot soboontaab kibchuulyo, isaay Yēyiin kunyōōchi kaat. Yooto, mākōōkoochi :Yēyiin chiichoo :soboontaab kibchuulyo. Mii :ng'ōōkisto nyēē yēyē chiito kōōboot soboontaab kibchuulyo. Mēēbērē kāāmwoowu kule isaay ām ng'ōōkisto nyēē wuu nyoo. ¹⁷ Miyaat :ng'ōōki ake tukul. Nteenee, mii :alake chēē māyēyē chii kōōboot soboontaab kibchuulyo.

¹⁸ Kiinkētē kule mēēbērē tāsē taay :chii nyēbo Yēyiin kuyēyē ng'ōōki. Riibē :Lakwataab Yēyiin chiichoo nyēē mākooy kutiiny :Kibrōkōsyoontēēt. ¹⁹ Kiinkētē kule kēēbooyē :acheek Yēyiin. Nteenee bāwu :Kibrōkōsyoontēēt kōōrēēt. ²⁰ Kiinkētē mbo subak kule kiikuchō :Lakwataab Yēyiin ankiikuyeyeech kiinkēt Yēyiin nyoo manta. Kēēyēku cheechii kuuyu kēēbooyē Lakwanyii. Kubooyiit man :inee ku Yēyiin anku soboontaab kibchuulyo.

²¹ Biikyuu, kāāmwoowook, osaanee keey kiy ake tukul nyēē imuuchē kootabaaneenaak wōlēē mii :Yēyiin.

Barweetaab Āyēēng' nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: / Kēēsirchinē barwaani biiko alak chēbo Kiriistō chēē mēēnkētootiin kuuyu yēyiisyēē :Yoowaana ng'al chēē iyēēlootiin simēēboor kule ng'oo :chooto. / Kikiikēēwusoot biikaab Kiriistō kut kikiikuwunyaatee keyy koorin yoo sooyē. / Kēēkuurē kaniseet kule 'Cheebyoosya nyēē chamaat', nto biiko chēbo kanisaanaa ku 'lōkōkaab cheebyoosyaanaa'. Nto kaniseet nyēē kisiriisyēē :Yoowaana yooto ku nyēē / kikēēkuurē kule 'cheebkaamet'. -Mēēbooru keyy :Yoowaana nkit nteenee kuurē keyy kule 'boontēēt'. Ikiimchinē :Yoowaana biiko choo kāsē ng'aleekyii kukoonyit kiruutyēētaab chamateet kuu wōloo kiiboorunto :Kiriistō ankwaamta nyoo kiikukasaan kung'eetee / kākyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ikomkoomu mbo subak bichoo kule kuyēk toomōōn sukung'eet kōōkuykuuchiin kāānēētiisyēētaab manta āk nyēbo lembech. Yoo keechaayta :chii kāānēētiisyō nyēbo lembech, kaakukwaanee nkit kubo ng'aleechaa.

Kyoorōōr keyy :Yoowaana ānkumākyi biiko bēnur

¹ Anii nyoo boontēēt nyēē wōō. Āmiitē āsiruung' cheebyoosya nyēē ikweyaat āk lōkōkuuk. Āchāmook manta. Mēēbērē anii baateey :nyēē āchāmook nteenee chāmook :nkicheek biiko tukul choo chāmē ng'ālyoontēētaab manta ²nyoo kiikēēnyōōru. +Mākiibuurtē ng'ālyoontoonoo ākookoy. ³ Mākōōbēruurēēch :Baaba Yēyiin kuboonto keyy āk Lakwanyii Yēesu Kiriistō. Makuriireeneech +ānkumākēēnyōōru kaalyeet yoo kiibuurtooy chamateet āk manta.

Choomnyēēt

⁴ Ang'erechaat miisin, kuuyu kyaakas lōkōkuuk alak kurubē ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kimwoowēēch :Baaba. ⁵ Neennyi ii, cheebyoos, āmwoowuung' kule ōchoomtōōsii. Mēēbērē mākuutyēēt nyēē lēēl :ng'ālyoontoonoo, nteenee kimiitē :mākuutyoonoo kung'eetee kēny. ⁶ Chamateet ku yoo kēyēyē kiyēē mwoowēēch :Yēyiin. Kuu yoo kisimokas ām taay, kimwooy kule mächē ōbuurē ām chamateet.

-Mookany/kiiberbeeraak

⁷ Miitē :biich chēē chaang' chēē ibērbēeriisyootē. Māchāmtooy :bichu kule kichō :Yēesu kōōrēēt kuu chii. Chii nyēē mwooyē kuu nyooto ku ng'wiin ānkukwiilē *Kiriistō. ⁸ Ōriib keyy sukung'eet -mōōboot kiyēē kiikēēchoosyi, / sikēētuwēnook kuyitita. ⁹ Chii nyoo mārūbē kāānēētēywēēkaab Kiriistō ānkutāsyi cheechii, mābo :nyoo Yēyiin. Nto nyoo karub kāānēētēywēēkaab Kiriistō, kubo :nyoo Baaba āk Lakwanyii. ¹⁰ Yoo kāchō :chii ake tukul wōlēē ōmiitē āmēēbērē kāyibwook kāānēētēywēēchu, mataach :chii kuchō kanyii. ¹¹ Nto chii ake tukul nyoo katorooch chiichoo, mākunoomnyo :tukwaay ām miyootyēēt nyēē boonto :chiichoo.

Kāā-āmiisēēt

¹² Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsirwook, nteenee -māāmāchē tāāyēyiisyēē kartaasiit āk kalaamuut. Ābērē +māāruutoochook subokyaam :tukul lōkōōy kēēboontē keyy sukung'eet kuyitita :ng'erekweekyoo.

¹³ Isubooyook :lōkōkaab chēēbkoomēt nyēē kweyaat.

Barweetaab Sōmōk nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēet, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēet Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ki chaang' :wuuyinwēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kubāytooyiisyē :Tyooturefe nyoo ki kāāntōōyiin kibkerkoong'nyaa. Kiiyookto :Yoowaana biikyii alak chēē kiyēyiisyē āk inee nteenee kitay :Tyooturefe. / Kikeekwet mbo biikaab kanisa choo kitaach bichoo / kiki-yooku. Kitaach mbo :Kāyō bichoo kiiyooku :Yoowaana ānkoo kimēēnkētē bichoo. Kunyoo kisirchi :Yoowaana Kāyō barwaani yoo kitāsirchinē kāāntōōyikaab kanisa. Tēmētēeryō :nyēē kiyibchinē Kāyō barweet.

Kyoorōōrchi keey :Yoowaana Kāyō ānkumākyi bērir

¹ Anii nyoo boontēet. Āmiitē āsiruung' inyīing' choorweenyuu Kāyō, nyoo āchāmiing' manta. ² Choorweenyuu, āsooyē Yēyiin kule inyōōru bāybooyyēet āk kaalyeet ām kiy ake tukul nyēē iyēyē. Ānkētē kule imiitē iriibē nyēē karaam, ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

³ Kōbokumwoowo mbo :ng'eetaabiya alake wōlēē iriibtooy ng'ālyoontēetaab manta. Kunyoo, ang'erechaat miisin. ⁴ Māmii :ng'erekweek alake chēē āboontē kusiir chēbo akas kule mii :lōkōkyuu kubēesyētēē manta.

Karaam /kēēyētyēēchinē tāyēēk

⁵ Choorweenyuu, imiitē iyēyē kiyēē karaam kuuyu kweetaach mbo ng'eetaabiya ānkoo kō tāyēēk. ⁶ Kōbokwomchi :bichooto 'kwēētoochē kaniseet ām wōli kurubta keey ākoo chamateeng'uung'. Ābērē +meeyey nyēē karaam yoo kēē-āmiis tāyēēchu āyooku ām kēēlto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. ⁷ Kuu yoo kiyēchinē :bichoo Yēesu yiisyēet, manaamach kuyētyēēchi icheek :biiko choo manaanam ng'ālyoontēetaab Yēyiin. ⁸ Kunyi, māchāktōōs kēēyētyēēchinē biiko chēē wuu chooto sukung'eet kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'ālyoontēetaab manta.

Kāāntōōyiin nyēē miyaat

⁹ Kyāāsirchi barwa kaniseet nyoo imiitē, nteenee mākāswēēch :Tyooturefe nyoo kicham kuyēyē keey kuyēk kāāntōōyiintēēng'waa. ¹⁰ Kunyi, yoo kāāchōō, +māchāāsooru

kiyēē mii kuyēyē. Kiitoomchēēch ng'alyoo nyēē miyaat. Mēēbērē nyoo baateey, māchāmē kut kutorooch mbo ng'eetaabiya choo kēēytooy. Kērēktooy mbo subak choo māchē kutōrōōkiis nto nyoo kātōrōōkiis, /kēēchēkwēytēē kanisa.

¹¹ Choorweenyuu, -meerub tukuuk chēbo ng'ōōki, nteenee iyēyē chēē kāroomēch. Chii nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo yēyē chēbo ng'ōōki, -mēēnkētē :nyoo Yēyiin.

Tēmētēeryō āk kāā-āmiisēēt

¹² Ng'āloolēē :chii ake tukul Tēmētēeryō nyēē karaam. Nto subak ibooru mbo wōlēē rubtooy :inee ng'ālyoontēētaab manta. Kēēng'āloolēē :nkacheek nyēē karaam ānkiinkētē :inyiing' kule man :kiyēē kēēmiitē kēēmwooyē.

¹³ Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsiruung', nteenee -māāmāchē taasiruneeniing' kalaamuut.

¹⁴ Ābērē machaakasiing' ām lēēkitō subokyaam :tukwaay lōkōōy.

¹⁵ Ibuurtē tāloosyēēt. Isubooyiing' :chōōrōōnuutēk ām wōli. Kunyi, isubaay :nkinyiing' choorwa ake tukul ām wōloo.

Barweetaab Yuuta

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kuu yoo tookunoot ām barwaani, Yuuta ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē lōkōōywēchu. Yāākōbō nyiitēnyi :nyoo ki kāāntōōyiin nyēē kitookunoot nyēbo kaniseetaab Yēērusālēm ānku ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu ānku inee mbo nyoo kisirē barweet nyoo bo Yāākōbō. / Kiisōōtē kule ki Yuuta nyēē ki mining' ām mbo ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu choo ki ang'wan (Mataayo 13:55). Tinyē :barwaani komoswookik chēē chaang' chēē bēēchiintōōs āk chēbo nyoo bo Bētērō nyēbo āyēēng' ānkōōmuuchē /kīkēēsirē barwaaniitēnyi ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri kung'eetee /kakiwaany nyiitēnyi bo Bētērō nyēbo āyēēng'. Kuu yoo ng'ēētē :Yuuta ām kērēwoontēētaab 18 kutwech 2 Bētērō 3:3, kuyemaat /kēēchāmchiin kule kiinkētē :inee 2 Bētērō. Yēyiisyēē :tukwaay ng'ālyoontēēt akeenke nyēbo kuutiitaab Kirikiik nyēē /kēēnyōōrchinē 2 Bētērō 3:3 āk Yuuta kērēwoontēētaab 18. Imuuchē mbo ku man kule twēchē :Yuuta āk Bētērō kāānēētutēk alak chēbo lēbkēēyik. Tookunoot kubooyiit man ām wōlēē /kikeetetita ng'aleek chēbo kuutiitaab Kirikiik ām bārōōnōōchu tukwaay kule twēchē :Yuuta ng'aleekaab Bētērō. (Isōōtē mbo :biiko alake kule Bētērō :nyēē twēchē ng'aleek chēbo Yuuta.) Mii :ng'aleek alake barwaani bo Yuuta chēē /kiisōōtyinē kule kirutunēē kitaabuut nyēbo Enok nyēē kiinkētōot miisin bēsyoōsyēchooto ām wōlēē mii :Yuutayeeek choo kimanaachamta Kiriistō āk choo kikiikuchamta Kiriistō. Nteenee kikuskus :kitaabuuni bo Enok nyēē kimayemaat kuyēk akeenke ām choo mii ra Biibilyaa. Twēchē :barwaani bo Yuuta kitaabuutaab Enok ām kērēwoontēētaab 14-15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ikiimchinē :Yuuta biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō kusatee keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech choo mii kōōchutchuutyinē kāāyēnēētaab biikaab Kiriistō kumāchē kung'eeny koowaany kubuntēē kāānēētiisyēētaab lembech āk ming'ātēētaab soboonto nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin. Mākōōng'woonchi :Yēyiin kāānēētichoo bo lembech. Nteenee mākāktōōs kururyootiin :moonik biiko choo kichootiin ām kāāyēnēēt sukuriirēē choo kuskus āk choo tākutinyē tōsōōsyō ām ng'al. Kwaam :biiko booryēēt kōōkomkoom soboonwēkwaa kubuntēē kāāyēnēēng'waa.

Kyoorōōr keey :Yuuta ānkumākyi biiko bērir

¹ Anii :nyoo Yuuta, ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō, nyēē āyēyē yiisyēetaab Yēesu Kiriistō. Āsirwook akweek biiko choo /kiikeekweyaak ānkuchāmook :Baaba Yēyiin ānkuriibook :Yēesu Kiriistō. ² Kuriireenaak :Yēyiin miisin ānkukōōnook kaalyeet āk chamateet.

Kāānēētikaab lembech

³ Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kāāmāchē miisin asirwaak kiyēē rubtooy keey āk soboonto nyēē lēēl nyoo kēēboontē :tukul, kaakas kule māchāktōōs ākiimook soo-am booryēēt ōriib kāānēētutēchoo kyōōyēnchi choo kiikoochinē :Yēyiin biikyii. ⁴ Kōōkuwoow keey :biiko alake chēē moosē chamateetaab Yēyiintēēnyoo sukunyōōr kiyēē yēētēē keey ām ng'ōōkiswookikwaa ankutay Yēesu Kiriistō nyoo :inee nkit Mokoryoontēēnyoo ānkubāwu kiy ake tukul. /Kisimkeesir kēny kule +/makiiruusta bichoo.

⁵ Ānkoo ōnkētē sinee :akweek ng'aleechu, āmāchē āsōōtwook kule kisār :Yēyiin biikyii kung'eētyēē Miisir. Nteenee kichokōōmukuus lētuunoo biiko choo kitay kōōyēnchi inee.

⁶ Ōsōōtyēēchi baa :akweek malayikaanik choo kikeeytee kāāmuukēywēēk choo /kikiitōōrtōochinē, nto yooto kubakaakta wōlēē kiminyē. Kiikoochi :Yēyiin malayikaanichaa wōlēē bo mēēnān ānkurātōotiin ām nyōrōōrōōnikaab kibchuulyo ākoy bēsyoonoo wōō nyoo +/ mabokiiruustee. ⁷ Okas mbo subak kiyēē kiyeyakay ām Sōtōm, Komoora ākoo kiriinkōōsyēchoo kilēēkitēē yooto. Kisikōrākiis :nkicheek biikaab kiriinkōōsyēchoo kuyey ng'aleek chēbo sikornaanti āk martaayeet. Yooto /kiimukuusēē bichoo maata, ng'ālyoo nyēē iboorwēēch kule +/mākiing'woonchinēē biiko choo kayey ng'aleek chēē wuu chooto maataab kibchuulyo.

⁸ Ām ng'aleek chēē wuu chooto, nyēērēē :kāānēētichoo bo lembech bōōrwoonikwaa ām choolwookātēēt nyoo yēyē. Mōōntooy :bichoo kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ānkuchubē tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch. ⁹ Ānkoo mbo yoo kikwiilē keey :Mukāyil nyoo malayikeet nyēē wōō āk Kibrōkōsyoontēēt kubo muustaab *Muusa, kiiywey kuchub Kibrōkōsyoontoonoo. Nteenee kimwoochi kule, “Kōōburyoong'tiing' :Yēyiin.” ¹⁰ Nteenee chubē :bichoo mbo ng'aleek chēē -mēēnkētē. Tōōrtooy bichoo :moonik kumukuus kuu tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. ¹¹ Lēyyē, ng'woonin nyēē tyaa :nyēē mākunyōōr :bichoo! Kaakurub kēēltaab Kaayin. Kāākuyisyi keey komostaab Balaam nyoo kiboonto muchastaab beesanik. Kāākukāwōōtēn :bichoo kuu yoo

kikāwōōtēnē :Koorā. Kunyi, +/ mākiimukuus nkicheek kuu yoo /kikiimukuusē Koorā. ¹² Biich :choo chēē mānyoolu ām kaabsaakwa nyoo bo choomnyoot. Yoo ō-āmiisyē :tukul kulāklākānē āmit nyēē māmuytōōs. Kerkeey :bichoo bool chēē iwuuyē :yoomat āmāboonto roob. Kerkeey keet chēē māboonto lokoyeek ānkoo ku bēsyōōsyēk :chooto chēē yēyēē lokoyeek. +/ Makeeng'eyta ānkubēk meet nyēbo āyēēng'. ¹³ Kerkeey :bichoo araarayta nyēē tinyē :bēēkyii bukaanteet nyēē tuuroot kubo tukuuk chēē mānyoolu chēē yēyē. Kerkeey :bichoo kookeelik choo ibētyēēnyēē keey wōlēē mii :chuut. Tākyinē keey :choo wōlēē mii :mēēnānēētaab kibchuulyo.

¹⁴ King'oor :Enok, tilyaanaa kibo tisab ām areetaab Aatam, ng'aleekaab bichuutēchu. Kimwooy kule, "Okas! Mākuchōōnto keey :Mokoryoontēēt lukēētaab biikyii chēē chaang' miisin. ¹⁵ +Mābokōōtiilchi chii ake tukul ng'aleek chēē kiikuyey ankooruusta biiko tukul choo mābo Yēyiin kubo rōkōsng'waa ākoo ng'aleek tukul choo miyootēch choo kiikumwooy kumoolootēē Yēyiin." ¹⁶ Ing'unyng'uung'tōōs :bichu kwaak kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat. Rubē :icheek muchasng'waa nyoo samis. Ng'āsootē keey kōōchooytooy alak sukuboorēē :icheek yooto.

Kuriib keey :chii

¹⁷ Nteenee ii, chōōrōōnuutēkyuu, -mōōwuutyēē kiyēē kisimkumwooy *:lēbkēēyikaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. ¹⁸ Kimwoowook kule mākutook :biiko ām bēsyōōsyēkaab lētuut chēē kiikubāw :muchasta. Mākōōnchuruurook kuyēyē ng'aleekwaa bo rōkōsto. ¹⁹ Biiko chēē wuu chuutēchu :chēē yibu bcheyateet. Rubē :bichooto ātēbuutēkaab biikaab kōōrēēt choo māboonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²⁰ Nto akweek ii, chōōrōōnuutēkyuu, māchāktōōs ōtitiirē keey ām kaakaaseeng'woong' nyēē tiliil ānkōōsooyē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ²¹ Ōriib keey sōōbuurtē chamateetaab Yēyiin yoo ōkānyoonu bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu nyoo riirēēnook. Māchokukōōnook soboontaab kibchuulyo. ²² Ōriirēē biiko choo botyinē :tonkoy ām kaakaaseeng'waa. ²³ Ōsāru biiko choo kariik kōōsuuchi ma. Ōriirēē biiko choo choolwookēnootē ānkōōwēchē ātēbuutēkwaa choo miyootēch nteenee ōriibē keey simōōlumchi lukēēng'waa.

Saayeet nyēē itōrōōrē Yēyiin

1:11 Toowu. 4:3-8; Kāāyit. 22:7, 17; 16:1-34; Ibu. 11:4; 1Yoowa. 3:12 **1:12** Èsèk. 34:8; Ng'oong'. 20:6 **1:13** 2Bèt. 2:1-22 **1:13** Isa. 57:20 **1:14** Mat. 25:31; Ibu. 11:5 **1:15** Room. 2:6 **1:19** 2Bèt. 3:2-3 **1:19** Kala. 5:22-25; 2Tēm. 3:1-8 **1:20** Kolos. 2:7; 1Kōōr. 14:14-15 **1:23** Seka. 3:2

²⁴ Kutōrōriit :Yēyiin nyoo imuuchē kuriibook simōōbutyē. Makoomutaak ōtiliilēch boong'erech ām taayeenyii.

²⁵ Kutōrōriit :Yēyiin nyoo akeenke baateey nyoo kiiraraacheech kubununēē Yēesu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo. Wōō :Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēywēēk tukul. Kibāwu :inee tukuuk tukul kēny, bāwu tukuuk tukul raat ānkumākubāwu tukuuk tukul ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Ng'oong'uutyēēt Nyēē /kikiiboorchī Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kitiil :Chuustiinō nyoo kichāmtooy kume kubo kāāyēnēnyii ānkiming'iisyē yu kikiikukeeyta :kēnyiisyēk chēē kimāchē kuyitē bokolwookik āyēēng' KK, kule lēbkēēyiintēēt Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē kitaabuuni bo Ng'oong'uutyēēt. Tinyē :kitaabuuni ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē /kikiiboor chēē kinyōōru :Yoowaana kurataat ām Baatmo wōloo kikiikwēēn :bēy. /Kiisōōtē kule /kikēēsirē kēnyiitaab 95 KK, kubāytooyiisyē Toomiityaan ām kiriinkēētaab Rooma. Tākwoomē biiko mēt bēsyōōsyēchu kule wuu nyēē kimā lēbkēēyiintēēt Yoowaana :nyēē kisirē kitaabuuni. Ānkoo kuwuu nyotoo, kerkey :ng'aleek chēē chaang' chēē mii kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana, chēbo bārōōnōōkyii āk nyi bo Ng'oong'uutyēēt. Sālu :ng'aleekaab kitaabuuni kuutiit nyoo bo Iburaneek, ng'ālyoo nyēē ibooru kule imuuchē /kikeesiree kurook kuutiitaab Iburaneek nto nyēbo Araameek nto yityo /bokēēwēēkyi nyēbo Kirikiik. Imuuchē ku man kule kisiree :Yoowaana ng'oong'uutēkyii kuutiitaab Kirikiik kōōwuruurē :ng'aleekaab kuutiinyii bo Iburaneek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kubāytooyiisyē :Nēērō, /kikēēwus biikaab Kiriistō nyēē -/mākyoomu nto miisin ām kēnyiitaab 64-68 KK. Ki kēnyiisyēchuutēchu yoo /kikēēbākāchē lēbkēēyiintēēt Bāwulō āk Bētērō. Nteenee kiyēk :kōōrēēt murō ām kēnyiisyēk chēē kibāytooyiisyē :Fasbaasyaan āk Tiitō. Nto yu kachokunam :Toomiityaan bāytooyiisyēēt, kutoow subak :wusiisyēēt. Kimāchāmchiintōōs :bāytooyiintooni āk yoo kiyibē :biikaab Kiriistō kule bāytooyiintēēng'waa :Yēēsu, kunyoo kitay :icheek kukutunkyi Toomiityaan. /Kikēēsirē kitaabuuni ām bēsyōōsyēchooto bo wusiisyēēt.

Kikēēbchēwunēē kitaabuuni āyēēng'. Tinyē :komosta nyēbo taay (kur. 1-3) ng'aleek chēē /kikēēsirchinē kanisoosyek tisab ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki). Nto komosta nyoo bo āyēēng' (kur. 4-22), kutinyē ng'oong'uutēk āk tukun chēē chaang' chēē /kikiiboor kurubta keyy āk bēsyōōsyēk choo kwoonii, chēē /kikēēmwoowunēē ng'al chēbo kitōōntōyēēn. Iliiwu keyy :ng'oong'uutēk nyēē mārōōbu keyy kurubta keyy āk bārooyinto nyēē yēyāktōōs, kurub kuu wōloo rāruntooy :kuutiitaab Iburaneek ng'aleekwaa. Kunyoo, mākyinē chiito nyoo sumānē kōōnkēt wōlēē rōōbuntooy keyy :ng'aleek sukukas

kule nkōnō :nyēē ikēērē nyiin ake. Nteenee wuuyiityinē :yuutēyu biiko choo ywooyē ng'aleek cheekwaa kōōnkēt kule nkōnō :nyēē kiyēyāktōōs āyu.

Irābchinē :ng'oong'uutēchu chuunnyēētaab rōkōs nyēē / kikēēyēchi Yēyiin, nyēērunēētaab Yēyiin kōōng'woonchi kibrōkōsiis, / kikiibēl Buunyoontēēt āk kāmūukēywēēkaab rōkōs, chōōnēētaab Kiriistō / kēēkāsē, ng'aleekaab kēnyiisyēk kisyēereet akeenke, yēē yitu :tabantaab kōōrēēt ankookeer :yēē / kēēyēyēē kōōrēēt ng'wēny āk barak nyēē lēēl wōlēē māmii :rōkōs āk nyalil ānku wōlēē -/mābokēēkāsē subak meet, ng'woonin āk lōōkyoo (kur. 21:4).

Ārōōrunēēt

¹ Ng'oong'uutyēēt :nyi nyēē kiikoochi :Yēyiin Yēēsu Kiriistō kōōboorchi biikyii ng'aleek chēē māchāktōōs kuyēyākiis ām lēēkitō. Kiiyookto :Yēēsu malayikeenyii wokōōboorwoo anii motwooriintēenyii Yoowaana, ng'aleechu. ² Āmwooyē kiyēē kyāākāsē, ng'alyoontēētaab Yēyiin āk ng'aleek kurubta keye Yēēsu Kiriistō. ³ Ibēruuroot :chii nyoo kasuman ng'aleechu ānkōōbēruurootiin :choo kāyēbchi yīit ankooywey kiyēē siraat kuuyu lēēkit kuyēyākiis :ng'aleechuutēchu.

Kāāsubooyiisyēēt

⁴ Anii :nyoo Yoowaana. Āsubooyē kanisoosyek ām kiri-inkōōsyēk tisab chēbo yēēmēētaab Eesya. Miitē :Yēyiin ānkimii ānku nyoo mākuchō. Kōōbēruurook :inee kuboonto keye tāmirmirookyii tisab choo miitē taayeetaab ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkukōōnook kaalyeet. ⁵ Kōōbēruurook :nki-nee Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. /Kiikoosēē keye ng'aleekyii, inee nyēbo taay /kiing'ēētēē meet ānku inee :nyēē bāwu bāytooyik ām kōōrēēt. Itōrōōroot :nyoo chāmēēch ankiwasta korotiikyii sukootyaakteeneech ng'ōōkiswookikyoo. ⁶ Kikōōnēēch :Yēēsu kēēbāytooyiisyē āk inee ānkēēyēchinē yi-isyēēt Yēyiin nyoo Kwaan. Kutōrōriit :Yēēsu nyoo boonto kāmūukēywēēk ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

⁷ Okas baa, chōōntooy :inee boolik ankumakukas :chii ake tukul ānkoo mbo choo kibārē inee. Yooto mākuriiryō :biikaab kōōroni tukul. Aay, kuwuuyiit nyooto.

⁸ Mwooyē :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō ānkubāwu kiy ake tukul kule, “Anii ku *Alfa āk Omeeka, nyēē ātoowu ānkāāwoong'tooy.”

Toowunēētaab ng'oong'uutyēēt

⁹ Anii nyoo ng'eetaabkoomēt Yoowaana nyoo kēenyāliiltōōsii :tukul kubo yiisyēetaab Yēesu. Kiikukōōno nkaniī :Yēesu muytaayeet ānkēēboontē keey ām bāytooyiisyēēnyii. / Kikēēkwēryootoo ākoy Baatmo kōōroonoo kiikwēen :bēēko kuuyu kyāā-āmtootē ng'ālyoontēetaab Yēyiin ānkāāng'āloolootēē Yēesu. ¹⁰ Kichōōnchoo :Tāmirmiryēetaab Yēyiin ām bēsyēetaab Mokoryoontēēt,* nto yooto, akas kuutiit ām lētuunyuu nyēē kichēy kuu aryeembuut. ¹¹ Kimwooy kule, “Isir kiyēē ikāsē ānkiiyookyi kanisoosyechu tisab: nyēbo Ēfēēsō, Simiirna, Beerkamoon, Tyaatiira, Saarti, Filateelfya ākoo Laawotikeeya.”

¹² Yooto, aweech keey akas kule ki ng'oo :nyooto king'āloolwoo. Nto ābērē ālē, akas tukuuk tisab chēbo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. ¹³ Kimii :kiy nyēbo kwōng'uut nyēē wuu chii kwēēnuutaab tukuuchooto, nyēē kikiilaach sireet nyēē kooy nyēē kitiinyē ng'wēny / ānkikēēmurēē tekeenyii kiy nyēē wuu anwa nyēē kiboonto tōōntaab ta-aabuut. ¹⁴ Kiilēkēchēēchē :mētīt anki leelach :buutēkyii kuu chēēko ānkichōōnēē :maata koonyekyii nyēē kiirikitiitē. ¹⁵ Kiilēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē / kātākiinēmunēē ma. Kiiruumē :kuutiinyii kuu bēēkaab chēēsuruur. ¹⁶ Kikinamee āwunyii nyēbo taay kookeelik tisab ankichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē litaat wook tukwaay. Kiwuu :tokochnyii asiista nyoo kēēluuw.

¹⁷ Yu kaakas chiichoo, āryookyi keey kērēēnkōōkyii taay wuu nyēē kaameey. Yooto kutiinyēēnoo :chiichoo āwunyii nyēbo taay ānkumwoowoo kule, “-Mēēmuy, anii :taayta āk lētuut. ¹⁸ Āsoboot :anii! Kikyaameey, nteenee ikas āsoboot ākookoy. Āboontē yootēywēēkaab meet āk *kāābkwoombiich.

¹⁹ Kunyi, isir nanyuun tukuuk choo keekas kunam wōlēē mii :choo mii āk choo mākuyēyākiis lētuunoo. ²⁰ Kany ā-ārōōru ng'ālyoo kurubta key āk kookeelichaa tisab choo kēēkāsyinē āwunyuu nyēbo taay āk tukuuchoo bo *ta-aabuut choo /ki-itōōrē taariinek. Kookeelik tisab ku malayikaanik chēbo kanisoosyechaa tisab nto tukuuchooto tisab choo /kiitōōrē taariinek ku kanisoosyechaa tisab.

2*Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Ēfēēsō*

* **1:10** Bēsyooni ku nyoo bo Chumābiili. **1:10** Yēyuut. 20:7; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 4:2; 17:3; 21:10 **1:13** Tān. 7:13-14 **1:16** Ibu. 4:12; Ng'oong'. 2:12, 16; 19:15, 21 **1:17** Tān. 8:17; Ng'oong'. 1:8 **1:18** Room. 14:9; 1Kōōr. 15:25-26

¹ Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Ēfēēsō: Anii :chichoo kaanam kookeelichaa tisab ām āwunyuu nyēbo taay ānkāwēēsytēē tukuuchoo tisab choo / kiitōōrē taariinek choo / kikeeyeyee ta-aabuut.

² Ānkētē kule kyoo-am booryēēt miisin ānkyōōmuytoochi wusiisyēēt. Ānkētē kule -mōōriiku kibrōkōsiis. Kyootyem mbo bichoo yēyē keey kule *lēbkēēyikaab Yēyiin āmāwuu nyooto ankyookas kule kiblembechiis :icheek. ³ Kyōōmuytoochi nyāliluutēk kubo kaayneenyuu āmānōōchoosyē. ⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, ātinyēēnook kwek. -Mōōchāmoo ra kuu wōloo kyōōwuuyē taay. ⁵ Osoot wōlēē kyōōwuuyē yoo kibo taay kutoombo ōsuuytooy. Kunyi, oweekse ankooyey ng'aleek choo kyōōyēyē taay. Yoo kamooweeke, +māāchōōnchook ānkāānēmūnēēnook kiyoo / kiitōōrē taariit ām yoo miitē. ⁶ Nteenee ng'aleek :chu chēē kāroomēch ām wōlēē ōmiitē :akweek: Ōwēchē ātēbuutēkaab Nikolaayeeek kuu yoo āwēchē :nkanii.*

⁷ Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. +Māāchāmchi chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta, kwaam lokoyeeakaab kēētitaab soboonto nyēē miitē kibkōōnkōy.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Simiirna

⁸ Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Simiirna: Anii :chichoo bo taayta ānkubo lētuut, nyoo kimēē ānkusoboot subak.

⁹ Ānkētē wusiisyēēt nyēē kwōōnyōōru ānkāānkētē bananyaantiing'woong', ānkoo kuwuu nyooto, ōyēku mokorēēn! Ānkētē subak seemseemnyeet nyēē mwooyē :Yuutayeeek choo kuurē keey kule biikaab Kiriistō. Mā biikaab Kiriistō :bichoo mbo kisich nteenee bo Syeetaani. ¹⁰ -Mōōmuuyēē nyalil ake tukul nyēē mākuchōōnchook. Kāāmwoowook, makukerta :Kibrōkōsyoontēēt alak ām akweek kāābrātiisyō. Maku tyemaak ānku +mōōnyāliilchē bēsyoōsyēk taman. Nteenee okaaseena keey ānkoo kēēsākoyok :yooto / keebakachaak. +Māātuwēnēēnook :anii soboonto.

¹¹ Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Mānyōōru :chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta ng'woonin mbo kisich ām meetaab āyēēng'.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Beerkamoon

2:1 Ēfēēs. 1:1; Ng'oong'. 1:16, 20   **2:2** 2Kōōr. 11:13; 1Yoowa. 4:1   * **2:6** Kiinēētē:Nikolaayeeek kule kimā miyaat:martaayeeet.   **2:7** Toowu. 2:8-9; 3:22-24; Ng'oong'. 22:2, 14, 19   **2:8** Ng'oong'. 1:8, 18   **2:9** 2Kōōr. 6:10; 11:14-15; Yāak. 2:5; Ng'oong'. 3:9   **2:10** Mat. 10:22; 1Kōōr. 9:24-25   **2:11** Ng'oong'. 20:6, 14; 21:8

12 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Beerkamoon: Anii :chiichoo āboontē chōōkiinoo litaat wook tukwaay.

13 Ānkētē wōlēē ōminyē, wōloo bāytooyiisyēē :Syeetaani ām kiimnātēēt. Ānkoo kuwuu nyotoo, kyōōkiilchoo. Manootayaa mbo ām bēsyōōsyēchoo kibo āmtooyiintēēnyuu Antibaas. Kiiyyoong'unēē :inee manta / ānkikēēbākākyi kiriinkēēng'woong' wōloo minyē :Syeetaani. 14 Nteenee ātinyē ng'ālyoob kwek ām wōlēē ōmiitē: Mii :biich wōlooto ōmiitē chēē rubē kāānēētiisyēētaab Balaam nyoo kiinēētē Balak kwaasan Isrāyēēliik kuchoolwookēn kukaam banyeek choo / kēēsooytoochinē āynātōōs nto yotoo kumarta. 15 Nto subak ōboontē :akweek biiko alak chēē rubē kiyēē inēētē :Nikolaayeechaa. 16 Kunyi, oweekse! Nto buch, +māāchōōnchook ām lēēkitō ānkāābooryēē bichooto ām chōōkiinoo chōōnēē kuutiinyuu.

17 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Nto chiito nyoo kēēbēliis +māākoochi maana āmnyoontoonoo konoraat. +Māākoochi chiichooto subak rwaa nyēē siirwoo nyēē siraat :kaayneet nyēē lēēl nyēē inkēt baateey :chiichooto nyōōru rwaantaanaata.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Tyaatiira

18 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Tyaatiira: Anii ku Lakwataab Yēyiin nyoo irikitiitōōs :koonyek kuu maata ānkōōlēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē karaaran.

19 Ānkētē kiyēē ōyēyē, chamateeng'woong', kaakaaseeng'woong', yiisyēēng'woong' ākoo muyaayeeng'woong'. Ānkētē subak kule ōmiitē ōyēyē ng'aleechuutēchu miisin kusiir wōlēē kyōōyēytooy yoo kibo taay. 20 Ānkoo kuwuu nyotoo, ng'ālyoob kwek ku kule: Ōbāroochinē Cheesebeel, koorkoonoo kuurē keyy kule *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin, kwaasanta biikyuu ām kāānēētiisyēēnyii kut kōōsuuchi martaayeet ankwaam āmit choo / kēēsooytoochinē āynātōōs. 21 Kwāākoochi koorkoonoo bārooyinto nyēē kaweekee ām choolwookātēētaab martaayeet āmāchāmē kuweek. 22 Kunyi +māāmilchi inee kisyereet† ankaayey bichoo mārtootē tukul kulālākiis miisin yoo kamaweekee ng'aleechaa bo koorkoonoo. 23 +Maabakach mbo lōkōkaab koorkoonoto.

2:12 Ng'oong'. 1:16 2:14 Kāāyit. 25:1-3; 31:16; Ng'oong'. 2:20 2:15 Ng'oong'. 2:6 2:16 Ng'oong'. 1:16 2:17 Tyēēn. 78:23-25; Yoowa. 6:48-51 2:18 Ng'oong'. 1:14-15 2:20 Kāāyit. 25:1-8; 1Bāy. 16:31; 2Bāy. 9:22; Yēyuut. 15:20 † 2:22 "/>

Mākōōnkētēē yooto :biikaab Kiriistō kule anii :nyēē ānkētē kāsōōtēyewēēkaab biiko tukul āk kiyēē māchē :bichooto. +Māāyēchi chii ake tukul ng'alyoo kurubta keyy ākoo kiyēē kiikuyey. ²⁴ Nto akweek alak ām Tyaatiira choo manoonam kāānēētēyewēēchoo bo koorkoonoo amanooneet keyy ng'al choo kuurē :alake kule 'ng'aleekaab āriit' chēbo Syeetaani, āmwoowok kule -māātāsyook nyikiisinto ake. ²⁵ Nteenee, tōōkiilchi ng'aleek chēē kāroomēch choo /kiikiineetaak ākoy wāāchōō.

²⁶ +Maayey chiito nyoo kēēbēliis nyoo makurub ng'aleekyuu ākoy tabanta, kubayta kōōrōōsyēk. ²⁷ Kuu yoo /kikeesir kule, 'Mākubāytooyiisyēē :inee kirōktaab karneet ānku mākuyyēyi biiko kuu tērēēn,† mākunyōōr kāāmuukēywēēk kuu yoo kyāānyōōrunēē :anii Baaba. ²⁸ +Māākoochi nkinee toboyaanteet.

²⁹ Chiito nyoo yēbē yīit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

3

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Saarti

¹ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Saarti: Anii :nyoo nāmē Tāmirmirookaab Yēyiin tisab āk kookeelik tisab.

Ānkētē kiyēē ōyēyē. Yibook :biiko kule ōsobchootiin nteenee kyōōbēku ōsobtōōsii. ² Kunyoo ōsēwu. Ōmwooy kiy kisich nyoo tōōboontē kutoombo kubotē, kuuyu kwāānkēt kule mā churtaat :kiyēē ōyēyē ām taayeetaab Yēyiintēēnyuu.

³ Osoot nanyuun kiyēē /kiikiineetaak āk nyēē kyookas. Ōkoonyit ng'aleechaa ankooweeksee miyootyēēt. Nto yoo kāmōōsēwu, +māāchōō kuu chōōriin nyēē -mōōnkēt āsiiswēk chēē āchōōnchook. ⁴ Ōboontē biiko chēē ng'eri ām Saarti chēē riibē atēbuutēkwaa kumanam :lēēlis. +Māāwēesyētītē keyy bichoo, kōōlookootiin sirook chēē leelach kuuyu yēmootiin kuyey kuu nyooto. ⁵ Chiito nyoo kēēbēliis, makoolaach sirook chēē leelach. Mākoy ānēmūnēē kaayneetaab chiichoo kitaabu-utaab soboonto, nteenee +māāyibchi kaayneenyii Baaba āk malayikaanikyii.

⁶ Chii nyoo yēbē yīit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Filateelfya

⁷ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Filateelfya: Anii :nyoo ātiliil ānkāābooyē man nyoo ānāmē

2:23 Mat. 16:27   **2:25** Ng'oong'. 3:11   † **2:27** Tyēēn. 2:9   **2:27** Ng'oong'. 12:5; 19:15   **2:28** Ng'oong'. 22:16   **3:1** Ng'oong'. 1:4, 16   **3:3** Mat. 24:43
3:5 Ng'oong'. 6:11   **3:5** Chuy. 32:32; Filib. 4:3; Ibu. 12:23; Ng'oong'. 13:8; 17:8; 20:12, 15; 21:27

yootēywoontēetaab *Tāwuti. Māmii :chii nyēē imuuchē kuker kiyēē āyootē, āmāmii :nyēē imuuchē kuyaat kiyēē ākērē.

⁸ Ānkētē kiyēē ōyēyē. Ānkētē kule ōboontē kāāmuukēywēēk chēē ng'eri ānkyōōriib ng'alyoontēenyuu, amanootayaa. Okas, kyāāyootwook kurkeet nyēē -mēēmuuchē :chii kuker. ⁹ +Maayey bokukutung'wook :Yuutayeek choo bo Syeetaani choo kuurē keey kule biikaab Yēyiin āmāwuu nyooto. Yooto nanyuun, mākōōnkēt :bichoo kule āchāmook :anii. ¹⁰ Kyoomuyte kuu yoo kyāāmwoowook. Kunyi, +maayeetaak :nkanii ām tang'anyta nyoo mākuchō kōōrēēt ankutyem biiko choo bo kōōroni. ¹¹ +Māāyēēwu areet akeenke. Kunyoo ōriib kiyēē kyōōyēnchi simēēnēmūnēēnook :chii kiyēē +/ mākēētuwēnēēnook. ¹² +Maayey chiito nyoo kēēbēliis kuyēk tolochtaab Kōōtaab Yēyiintēenyuu, nyēē mākoy kubakaakta :chiichoo kōyoo. +Māāmoolchi chiichoo kaayneetaab Yēyiintēenyuu āk kaayneetaab *kiriinkēētaab Yēyiintēenyuu, nyooto ku Yēērusālēēm nyēē lēēl nyēē mākūrēkunēē barak wōlēē mii :Baaba. +Māāmoolchi subak chiichoo kaayneenyuu nyēē lēēl.

¹³ Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Laawotikeeya

¹⁴ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Laawotikeeya: Ng'alyoo nyēē mwooyē :'Kuwuuyiit nyooto', ku nyi: Ābooyē manta, / kiikoosēēnoo keey ānku anii :nyēē toowunēēnoo keey :kiy ake tukul nyēē kiyey :Yēyiin.

¹⁵ Ānkētē kiyēē kyoooyey nteenee ōlēblēbēch. Ki karaam nto kyōōkāytitēch nto ōlāyootiin.* ¹⁶ Nteenee, kuuyu ōlēblēbēch, nyēē -mōōlāyootiin nto ōkāytitēch, kaakuriik ang'utwaak ām kuutiinyuu. ¹⁷ Ōmwooyē :akweek kule, 'Kēēyēku :acheek mokorēēn nto kule kiikēēnyōōru bāytit nyēē māmii :kiy nyēē -mākēēboontē.' Nteenee, -mōōkāsē :akweek kule ōburyētootiin, kyōōchooririi, ōyēku bānoon, ōkōryootiin ānkōōbēēsytē kibchuraat. ¹⁸ Ārwookwook :anii nanyuun kule o-aleenaa anii *ta-aabuut nyēē / kikiitiliilēē maat, sōōyēku mokorēēn. O-aleenaa sirook chēē leelach olaach simoobeesyēt kibchuraat, ng'alyoo nyēē yibchook muyāt. O-aleenaa saakityeek ānkōōroonkyi koonyek sookaste. ¹⁹ Āburyoong'tooy biiko choo āchāmē āchuulē. Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōnēmchi keey Yēyiin. ²⁰ Āmiitē kurkat ākuursē. Chii nyoo

3:7 Isa. 22:22; Mat. 16:19   **3:9** Ng'oong'. 2:9   **3:10** Luuka 21:19; 2Bēt. 2:9   **3:11** 1Kōōr. 9:24-25; Ng'oong'. 2:16; 22:7, 12, 20   **3:12** Ng'oong'. 14:1; 22:4; 21:2   **3:14** 2Kōōr. 1:20; Ng'oong'. 1:5   * **3:15** /Kikēēmōōysēē bēēko chēē lāyootiin /ānkēēyēē chēē kāytitēch.   **3:17** 1Kōōr. 4:8   **3:18** 1Bēt. 1:7; Ng'oong'. 6:11   **3:19** Ibu. 12:5-6

kakas kuutiinyuu ankootyaach keey, +māāwut soboonnyii kēeminy :tukwaay. ²¹ +Maayey chii nyoo kēēbēliis kōōbuur yoo ābāytooyiisyēē :anii kuu yoo kyāābēliisyē :anii ānkāābuurtē keey āk Baaba ām yoo bāytooyiisyēē :inee.

²² Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.”

4

Bāytooyiisyēēt ām Kaab Yēyiin

¹ Yu kakeeyta :choo, ānyōōru :anii ng'oong'uutyēēt nyēē kyaakas kurkeet nyēē kiyaataat ām barak. Kikuurso :kuut nyēē kichēy kuu aryeembuunaa kyāākāsē kung'āloolwoo. Kimwooyē kule, “Chōō wōli bo barak sāābooruung' tukuuk chēē mākuuyēyākiis.” ² Kinama bakeenke :Tāmirmiryēēt ānkuyibo barak ankaakas chiito ake nyēē kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. ³ Kiilēkēchēēchē :tokochtaab chiichoo kuu almaasiit nto kuwuu rwaa nyēē karaaran. Kimii :cheebkalaasyeet keebaawuut yooto kikiibuurēē :chiichooto. Kiikwēnyē :cheebkalaasyaanaa kuu rwaa nyēē nyaliil nyēē / kēēkuurēē simāritiit. ⁴ Kikiimuut ng'echeraanaata wōō :ng'ēchērōōk alake tibtemu āk ang'wan chēbo bāytooyiisyēēt ānkikiibuurēē ng'ēchērōōchoo :booyik tibtemu āk ang'wan. Kiloochē :booyichoo sirook chēē leelach āk kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē / kikeeyeyee *ta-aabuut. ⁵ Kiiwēchēē :iileet ng'echeraanaa wōō ānkutulē. Kilāytōōs :nōmōryēēk tisabu ām taayeetaab ng'echeraanaa. Ki tāmirmirookaab Yēyiin tisab :chuutēchu. ⁶ Kimii :kiito ake taayeetaab ng'echeraanaa nyēē wuu araarayta anki tankilil kuu kiiyēēt.

Kikiimuut ng'echeraanaa wōō :tukuuk alake ang'wanu chēē sobchootiin ānki mā ng'eri :koonyek bōōrwoonikwaa. ⁷ Kerkeey :akeenke ām tukuuchoo ng'ētunyto, kukerkeey :nyēbo āyēēng' wuunweet, kuboonto :nyēbo sōmōk tokoch nyēē wuu nyēbo chiito, nto nyēbo ang'wan kukerkeey :nyoo siirērēēt nyoo kateereerta. ⁸ Kiboonto :tukuuchooto tukul kebebaak lo chēē kimii :koonyek komoswookik tukul. Kimwooyē :tukuuchoo kwiimēn āk kuyyeech kule,

“Tiliil, tiliil, tiliil :Mokoryoontēēt Yēyiin

nyoo bāwu kiy ake tukul,

nyoo mi, ānkimii ānku nyoo mākuchō.”

3:21 Ibu. 8:1; Ng'oong'. 1:6   **4:1** Ng'oong'. 1:10   **4:4** Kāāyit. 1:44; Ng'oong'. 5:8; 7:4, 11; 11:16; 14:3; 19:4; 6:11   **4:5** Chuy. 19:16; Seka. 4:2, 10; Ng'oong'. 1:4; 8:5; 11:19; 15:1; 16:18; 17:9   **4:6** Ng'oong'. 15:2   **4:7** Ēsēk. 1:5-12; 10:14   **4:8** Isa. 6:2-3; Ēsēk. 1:18; 10:12-13

⁹ Yoo tyēēnē :tukuuchoo kōōkoostoo, kukoonyitē ānkubirchinē
 kōōnkōy chiichoo bāytooyiisyē ānku soboot ākookoy,
¹⁰ kōōryookyinē keyy :booyichoo tibtemu āk ang'wan
 taayeetaab chiichoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt
 kukutunkyinē nyoto soboot ākookoy. Ikochinē :booyichoo
 kuutwōōsyēkwaa taayeetaab ng'echeraanaa ānkumwooyē kule,
¹¹ “Yēyiintēēnyoo, wē, Mokoryoontēēnyoo,
 iyemaat /kiikaastiing' inyiing' nyoo iboontē kāāmuukēywēēk /
 ānkēēkoonyitiing',
 kuuyu kiyēyē kiy ake tukul.
 Kiikuyēyākiis :tukuuchoo tukul ānkusobtōōs
 kuu wōloo kiimāktooy.”

5

Kitaabuut ākoo Mēēnkit

¹ Nto mii yoo, akas kitaabuut nyēē wuu makateet nyēē
 / kēētooyē. / Kikeesir kitaabuunaa wook tukwaay ānkimii
 āwutaab taay nyēbo chiichoo kiibuurēē ng'echeraanaa wōō. /
 Kikikēēnuchēē kitaabuunaa tukuuk tisab. ² Kyaakas malayi-
 keet nyēbo kāāmuukēywēēk kukuurchinē barak kule, “Ng'oo
 :nyēē yemaat kōōnēm tukuuchoo / kikēēnuchēē kitaabuut,
 sukung'aany kitaabuunaata?” ³ Nteenee, māmii :chii barak,
 wōlēēb kōōrēēt nto ku *kāābkwoombiich nyēē imuuchē kuyaat
 kitaabuunaa nto mbo kukas āriit. ⁴ Kyaariir ankaariir, kuuyu
 kimāmii :chii nyēē kiyemaat kuyaat nto kukas kitaabuunaata
 āriit. ⁵ Nto mii yoo, kumwoowo :boontēēt akeenke ām booyi-
 choo kule, “-Meeriir. Kāākōōbēliis :chiichoo kuu ng'ētunyaab
 Yuuta nyoo rutunēē tiikiityoontēētaab *Tāwuti ānkuchōōnēē
 kōōnyii. Imuuchē :chiichooto kōōnēm tukuuchoo tisab choo
 /kikēēnuchēē kitaabuunaa ankuyaat kitaabuut.”

⁶ Nto mii yoo, akas *Mēēnkit nyēē wuu nyēē /kakeebakach
 kukēēyyoonyēē yēē mii :ng'echeraanaa wōō kukāmuut
 :tukuuchoo ang'wanu āk booyichoo. Kiboonto :Mēēnkoo
 kuuynook tisab ākoo koonyek tisab. Tāmirmirookaab
 Yēyiin :chooto tisab chēē / kiikiyooktooy kuba kōōrēēt
 kumukuul. ⁷ Kiwokōōnēmunēē :Mēēnkoo chiito nyoo kimii
 ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kitaabuunaa kumii āwutaab
 taay nyēbo chiichooto. ⁸ Yu kayey kuu nyoto, kōōryookyi
 keyy :tukuuchoo ang'wanu ākoo booyichoo tibtem āk ang'wan
 taayeetaab Mēēnkoo. Kiboonto :chii ake tukul ām booyichoo
 bukantiit ākoo kibuumbōōk chēbo *ta-aabuut chēē mii
 :tukuuk chēē boong'u :yyētiing'waa nyēē anyiny, nto chooto

ku soowuutēkaab biikaab Kiriistō. ⁹ Kityēēn tyēēnto nyēē lēēl nyēē mwooyē kule,

“Iyemaat inam kitaabuunaa

ānkiinēmu tukuuk choo /kikikēēnuchēē,

kuuyu /kikeebakachiing'

sukuwālāng' :korotiikuuk biiko kukwaanee kuutuweek tukul,

aroosyek tukul, bōrōryōōsyēk tukul āk yēēmōōsyēk tukul kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁰ Kiiyey :inyiing' icheek kuyēk bāytooyik

kubāytooyiis ām kōōrēēt

ānkuyēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt.”

¹¹ Nto mii yoo, akas malayikaanik chēē kiyitē kisyēērōōk chēē mātinyē rarwa. Kiimuut :malayikaanichaa ng'echeraanaa wōō āk tukuuchoo ang'wan āk booyichoo kutyēēntōōs. ¹² Kityēēnchinē barak kule,

“Yemaat /kēēsilito Mēēnkoo /kikeēbākāchē.

Inee :nyoo tinyē kāāmuukēywēēk, bāyitit, kiirnātēēt āk nku-ruuk.

/Kēēkoonyit, /kiitōrōōr /ankiikaasta!”

¹³ Yooto akas kiito ake tukul nyēē soboot ām barak, nyēē mii kōōrēēt, nyēē mii araarayta āk mbo nyēē mii kāābkwoombiich kutyēēnē kule,

“Kusilākoy ākookoy :chiichoo kēēbuurēē ng'echeraanaa wōō

ānkusilākoy :nkinee Mēēnkoo.

Koonyitootiin :icheek ānku wōōyēch

ānkuboonto kāāmuukēywēēk kēnyiiis āk kēnyiiis!”

¹⁴ Nto yityo kumwooy :tukuuchoo ang'wanu kule, “Kuwuyiit nyooto.” Kukutuny :booyichoo ānkuyim kusiltooy Yēyiin.

6

Kiinēm :Mēēnkoo tukuuk choo /kikikēēnuchēē kitaabuut

¹ Nto mii yoo, akas Mēēnkoo kōōnēmu kiito nyēbo taayta ām choo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kyaakas kumwooyē :kiyoo akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan kutulē kuu iileet kule, “Chōō!” ² Kyaakaste, nto bērē ālē, akas faraasiit nyēē siirwoo! Kiboonto :chiito nyēē kimiitē faraasiinaa kiyaang'ta āk kuutwēēt ām mētinyii ānkiwo booryoot nyēē kiibēliis.

³ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo āyēēng' nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo kibo āyēēng' kule, “Chōō!” ⁴ Kuchō :faraasiit ake nyēē ki arraa. /Kikiikoochi chiito nyēē kimii faraasiinaa

kibchoonchuryēēt nyēē wōō miisin āk kāāmuukēywēēk kuyey biiko kubaraat keey kōōboot tāloosyēēt ām kōōrēēt.

⁵ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo sōmōk nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yoto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo bo sōmōk kule, “Chōō!” Akaste nto bēre ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē tuuy! Kiboonto :chiito nyoo kimii faraasiinaa kiito ām āwunyii nyēē /kii-āyēēkiisyēē.

⁶ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kichōōnēē wōloo mii :tuku-uchoo ang'wanu, kumwooyē kule, “Mākwoolē :beesaanik chēbo yiisyēētaab bēsyeēt akeenke nkoonuuk mukutuutyēēt akeenke, ankwaal subak *syāyiriik mukutuutēk sōmōk. Ntee-nee, -moonyeeree *tifaayiik āk mwaayta!”

⁷ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo ang'wan nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yoto akas kuutiitaab kiyoo soboot nyoo bo ang'wan kumwooy kule, “Chōō!”

⁸ Kyaakaste nto bēre ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē āruus! /Kikēēkuurē :chiito nyēē kimii faraasiini kule Meet ānkimii :Kāābkwoombiich lētuunyii. /Kikiikoochi bichoo kāāmuukēywēēk kubāw komosta akeenke ām komoswookik ang'wan choo bo kōōrēēt tukul kumukuul, sukung'et koowaang'tee biiko booryēēt, kēmēwuut, tānkuusyēēt āk tyoong'iikaab wuuyēēt.

⁹ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo muut nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yoto akas :tāmirmirookaab bi-iko ām *kāābkōrōs keel choo /kikēēbākāchē kuuyu kiinēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ¹⁰ Kikuurchinē barak kule, “Wōōy, Mokoryoontēēnyoo nyoo itiliil ānkiibooyē man, ara 'ibuurē ākoy āyu siitiilchi biikaab kōōrooni ng'al iyooku so-boonwēkyoo?” ¹¹ /Kikiikoochinoot bichoo sirook chēē leelach ānku kōōyēch. /Kikēēmwoochi tākōōmuuny kisich ākoy kuyityiin :laatitaab mbo ng'eetaabkaamet chēē kimāchē /sikeebakach choo yēyē yiisyēēt kuu nyoo kiyēyē :icheek.

¹² Kyāārōōtootē kōōnēmu :Mēēnkoo kiito nyēbo lo nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kitook :kibring'ring'nyēēt nyēē kōrōōm miisin. Kitubākoy :asiista. Kusalakay :araawet kuu koroti, ¹³ ānkōōsuuw :kookeelik kuu mōkōyōōn chēē kararach yoo kāwus :yoomeet. ¹⁴ /Kikiinēmto wōliin bo barak kubot kuu muuyto nyēē /kakiiriiny /ānkiiboot nkicheek lekemoosyek tukul āk kōōrōōsyēk tukul choo kiimuut :bēēkaab araarayta.

¹⁵ Nto yityo kuwuny keey :bāytooyik, biiko choo tookunootiin, kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt, mokorēēnik, biiko choo bo kāāmuukēy, motwoorik tukul āk mbo biiko alak

tukul. Kiwunyēē keey :bichoo kēbēnoonik āk rwoontōōk ām wōloo bo lekem. ¹⁶ Kikuurchinē :bichoo barak kumwoochinē lekemoosyek āk rwoontōōk kule, “Oluulchēēch simakaseech :chiichoo bāytooyiisyē āmēēng'woonchēēch :Mēēnkoo, ¹⁷ kuuyu kākākuyityiin :bēsyēēt nyēē ing'woonchinē :icheek biiko ng'aleek. Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kuchilil?”

7

Mākuriibākiis :biiko choo yēchinē Yēyiin yūisyēēt

¹ Yu kākākuyityo :yoo, akas malayikaanik ang'wan chēē kiiyyoong'sēē komoswookik ang'wan chēbo kōōrēēt. Kiiyyoong'tooy :malayikaanichaa yoomat ake tukul nyēē wusunēē komoswookichoo ang'wan. Kiyeyakay kuu nyooto simāwus :yoomeet kōōrēēt nto ararayta nto keet ake tukul. ² Kyaakas subak malayikeet ake kuchōōnēē koong'asiis kuboontoonu ng'oocheet nyoo bo Yēyiin. Kikuurchi barak :malayikaanaa malayikaanik choo ki ang'wan choo kikiikuchāmchi :Yēyiin kule kōōturbuub kōōrēēt ākoo ararayta. ³ Kimwoochi kule, “Masimo-araante kōōrēēt, ararayta ākoo keetiik. Okany ākoy kut /keeng'ooch tokoochikaab biiko choo yēchinē Yēyiintēēnyoo yūisyēēt.” ⁴ Yooto nanyuun, akas /kēēmwoowo laaitaab biiko chēē /kikeeng'ooch. Biikaab Isrāyēēl tukul chēē /kikeeng'ooch ku 144,000. ⁵ Biiko chēē /kikeeng'ooch kukwaanee kōōtaab Yuuta ku 12,000, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Rubēēn /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Kaat. ⁶ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Asyeer, /keeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Naftaali /ankeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Mānāāsē. ⁷ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Simiyōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Laawi /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Isakaar. ⁸ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Sābulōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Yōōsēēf /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Beenchamiin.

Bōrōryōōsyēk chēē chaang' chēē irāroochootiin

⁹ Yu kākākuyityo :yoo, akas biiko chēē kimātinyē rarwa chēbo bōrōr ake tukul, kōōr ake tukul āk chēbo yēēm ake tukul. Kikiyyoonyēē :bichooto ng'echeraanaa bo bāytooyiisyēēt āk taayeetaab Mēēnkoo. Kikiilaach :bichoo sirook chēē leelach chēē kōōyēch ankikinam sokēēkaab sōōsik. ¹⁰ Kikuurchinē :bichoo barak kumwooyē kule, “Kiiraraacheech :Yēyiintēēnyoo nyoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk Mēēnkoo.”

6:15 Isa. 2:10, 19, 21   **6:16** Osee. 10:8; Luuka 23:30   **6:17** Chōōw. 2:11; Nāwu. 1:6; Sefa. 1:14-18; Mal. 3:2   **7:1** Cherem. 49:36; Tān. 7:2   **7:3** Ēsēk. 9:4, 6; Ng'oong'. 9:4; 22:4   **7:4** Ng'oong'. 14:1, 3   **7:8** Ng'oong'. 21:12-13   **7:9** Laawi. 23:40; Yoowa. 12:13; Ng'oong'. 6:11

11 Kiiyyoong'iis :malayikaanik tukul kumuut ng'echeraanaa āk yoo mii :booyichoo āk tukuuchoo ang'wan choo sobchootiin. Kikubuy kuut :malayikaanichaa ām taayeetaab ng'echeraanaa kukutunkyinē Yēyiin, 12 kumwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto. Kusilākoy :Yēyiintēenyoo nyoo tōrōōr nyoo boonto kiirnātēēt. / Kēebirchinē kōōnkōy / ānkēekoonyitē nyoo bo kāāmuukēy āk nkuruuk kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto!”

13 Kuteebeenaa :akeenke ām booyichoo kule, “Ng'oo :bichu keelaach siroochoo leelach ānku kōōyēch ānkukwoonēē ānō?”

14 Āwālchi kule, “Inkētē :inyiing' oō, boontēēt.” Kumwooy :boontoonoo kule, “Bichoo ku chēē kiikoomuukta wusiisyonoo wōō ānkōōkōōwuunēē sirookwaa korotiikaab Mēēnkoo kutililiitu. 15 Kunyi, kwēēyyoonyēē :bichooto yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin ānkuyēchinē Yēyiin yiisyēēt bēēt āk kwēēmooy ām yoo ibuurēē. Mākuming'to keyy :bichooto Yēyiin ām yooto. 16 Mākoy kwaam bichooto subak :kēmēy, melelta, kubeel :asiis nto kuwus icheek :yoomat nyēē layaat, 17 kuuyu mākwookooy icheek :Mēēnkoo kēēyyoonyēē ng'echeraanaa komos. Mākōōrēētoot bichooto kuba wōlēē mii :riiriyyōōsyēkaab bēēkaab soboon ānkumāsyi :Yēyiin icheek lōōkyoo ake tukul.”

8

*Kiinēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabu-
unaa*

1 Nto yu kēēnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo / kikēēnuchēē kitaabuunaa, kusiis :wōliin bo barak ām kisiincheetaab asiista akeenke. 2 Yooto, akas /kiikoochinē aryeembuunek tisab malayikaanichaa kiiyyoonyēē taayeetaab Yēyiin. 3 Kichō :malayikeet ake nyēē kiboonto kibuumbet ake nyēbo *ta-aabuut ānkōōyyoonyēē yoo bo *kāābkōrōs. /Kikiikoochi malayikaanaa tukuuk chēē chaang'choo boong'u nyēē anyiny sukusiltēē Yēyiin kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō ām kiitaab kōrōs bo ta-aabuut nyoo mii taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. 4 Kichiiltēē :yyētiitaab tukuuchoo boong'u nyēē anyiny yēbo āwutaab malayikaanaa kuwēētii barak kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō. 5 Kiinēm :malayikaanaa kibuumbaanaa ankuram maata ām kāābkōrōs ankoosyaaree mayaa kōōrēēt. Yooto koowech :iileet, kutul :kōōrēēt, kooruum ānkōōring'riing'.

Aryeembuunek ang'wan chēbo taay

7:14 Tyēēn. 51:7; Mat. 24:21-22; Ng'oong'. 22:14 7:15 Ng'oong'. 4:2; 21:3

7:17 Isa. 49:10 7:17 Tyēēn. 126:5-6; Isa. 25:8; Yoowa. 10:11; Ng'oong'. 21:6, 4

8:3 Chuy. 30:1, 7-8; Ng'oong'. 5:8

⁶ Nto mii yoo, kuyeyta keey :malayikaanichaa tisabu sukukuut aryeembuunek.

⁷ Kikuut :malayikeet nyēbo taayta aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut kuchēy, kuroonkyi keey kōōrēēt :kweyaanteet nyēē iliing'oot maata ākoo korotiik. Kilay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo kōōrēēt. Kilāyo :nkicheek keetiik chēē tēē chooto ankulay :saamiitya āk kiy ake tukul.

⁸ Kukuut :malayikeet nyēbo āyēēng' aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut, /kēēwiiirchi araarayta kiito ake nyēē wuu lekemnyaa nyēē wōō nyēē kilāyē. Yooto, kuweechakay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo araarayaa kuyēk koroti. ⁹ Kibēk :ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo tyoong'iik ankul-ing'ta :nkicheek mwēēnkōōsyēk chēē tēē chooto ām araaray.

¹⁰ Kukuut :malayikeet nyēbo sōmōk aryeembuunyii. Yu kakuut, kōōsuuwunēē barak :kookeelyeet nyēē wōō nyēē kilāyoonu kuu nōmōryoontēēt. Kiisuuchi kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo āynōōsyēk āk mōōkōōtōōsyēk. ¹¹ /Kēēkuurēē kookeelyaanaa 'Ng'woonin'. Kunyi, king'waaniit :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo bēēko. Kibakach :bēēchoo biiko chēē chaang' ām kōōrēēt.

¹² Kukuut :malayikeet nyēbo ang'wan aryeembuunyii. /Keeryaach komostaab akeenke ām sōmōk nyēbo asiista /ankeeryaach nkinee komosta nyēbo araaweeet nyēē tēē nyooto. /Kikeeryaach komosta nyēē tēē nyooto nyēbo kookeelik kutubākiis :tukul. Kimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt ām bēsyēēt ānkimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt kwēēmowuut.

¹³ Nto bērē akaste, akas siirērēēt nyēē kitēērēertooy ām kōōrēēt barak kuwoochotē kule, "Ng'woonin, lēyyē, ng'woonin, ng'woonin! Yoo kuutē :malayikaanik alake sōmōku aryeembuunek, ku tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mākuchōnchi biiko tukul!"

9

Aryeembuutaab muut

¹ Kukuut :malayikeet nyēbo muut aryeembuunyii. Yu kakuut, akas kookeelyeet nyēē kikiikōōsuuwunēē barak. /Kikiikoochi kookeelyaanaa yootēywoontēētaab nkōriit nyoo māng'ētē. ² Yu kayaat nkōriinoo, kuchiilunee :yyētiit yooto kuu yyētiit nyēbo maata nyēē wōō miisin. Kiker :yyētiinoo barak kutubākoy :asiista. ³ Kitēērēērunēē yyētiinoo kukwa kōōrēēt :taalamik chēē /kikiikoochi ng'woonēēt nyēē wuu nyēbo kēnyēiisyēk. ⁴ /Kikēēmwoochi taalamichaa kumanyeeree suus

alak tukul ām kōōrēēt, nto keet ake tukul, nteenee kutoor bi-
iko choo kimāboonto ng'oocheetaab Yēyiin ām tokoochikwaa.
⁵ / Kimākēēmākynē taalamichaa kubakach bichoo, nteenee
koosuuyaanee ng'wooninto nyēē wuu nyoo bo kēnēyiisyēk
ām ārook muut. ⁶ King'woonchi biiko :bēsyoōsyēchooto kut
kookaykaay meet nteenee kimwēyēē icheek :meet.

⁷ Kichōbootiin :taalamichaa kuu faraasiinek chēbo booryo.
Kiiloochē tukuuk chēē wuu kuutwōōsyēk chēē /kikeeyeyee
*ta-aabuut ānkitinyē :wōlēēb koonyek tōōntaab chiito. ⁸ Ki
kōōyēch :buutēēkwaa kuu chēbo koor ankukerkeey :keelekwaa
chēbo ng'ētuuny. ⁹ Kikiiyēēn :karneet tēkēētikwaa ānkichēytōōs
:kebebaakwaa kuu kōrōkōchōōnikaab faraasiinek choo bēētii
booryēēt. ¹⁰ Kiboonto :taalamichaa saaruuraak chēē tōōrē
biich kuu kēnēyiisyēk /ānkikiikoochi kāāmuukēywēēk koonyaliil
biiko ām ārook muut. ¹¹ Bāytooyiintēēng'waa ku malayikeetaab
kāābkwoombiich nyēē /kikēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek
kule Ābātōōn nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Ābōōlyōōn. Ibooru
:kaaynaani kule kāānyāliiliintēēt.

¹² Ng'wooninto nyēbo taayta :nyooto. Mii :alake āyēēnku
chēē makukwa.

Aryeembuutaab lo

¹³ Kikuut :malayikeet nyēbo lo aryeembuunyii. Yooto,
akas kuutiit nyēē kichōōnēē kuynook ang'wan chēbo
kiitaab kōrōs nyēbo *ta-aabuut nyoo mii taayeetaab Yēyiin.
¹⁴ Kimwoochi :kuutiinaa malayikaanaa bo lo kule, “Ityaakte
malayikaanichaa ang'wan choo /kikēērātyi yoo bo āynoonoo
wōō bo Fraati.” ¹⁵ / Kikiikēēchōbchi malayikaanichaa
kubakach ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo biiko
ām kōōrēēt kumukuul kēnyiiniitēnyi, araawaaniitēnyi,
bēsyooniitēnyi āk āsiiswēchuutēchu. Kunyoo, /kikiityaakta
malayikaanichaa. ¹⁶ / Kikēēmwoowoo kule ki rarwoosyek
āyēēng' :biikaab booryēēt chēē kibēētēē faraasiinek
kōōntōōchinē :malayikaanichaa.

¹⁷ Ām ng'oong'uutyoonoo, kyaakas faraasiinechaa āk
biiko chēē kibēētēē faraasiinechaa. Kikiilookyi :bichoo
kariik tekēt chēē kikiirirto kuu mā, chēē buusyēēnēch āk
chēē ki toolēlyoonēch. Kikerkeey :mētēwookaab faraasiinek
chēbo ng'ētuunyēk ānkwoosu :kuutuweekwaa maata, yyētiit āk
aryaanteet nyēē layaat. ¹⁸ Kibakach :mēēyinwēchu kyoosunēē
kuutuweekaab faraasiinechaa, kereeryaanteet akeenke
ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēēt kumukuul. ¹⁹ Kibākākiisyēē
:faraasiinechaa kuutuweekwaa āk saaruuraakwaa. Kiboonto

:saaruuraakwa mētēwoy chēē kitōōrē biich kuu chēbo ēērēēnōōy.

²⁰ Mānāwēēchākiis :biiko tukul choo king'ētunēē mēēyinoo. Nteenee kitas taay kukutunkyinē tāmirmirook chēē miyootēch āk āynātōōs. Buch :āynātōōsyēchoo chēē mākāstooy āmākāsē mbo ng'al nto kubēēsytē, chēē kiyeyee :icheek *ta-aabuun, *feetaan, syaabaan, rwoontōōy āk keet. ²¹ Manaaweeksee :bichoo rōkōsng'waa bo rumiisyō, mosoonkoyeenikwaa, mar-taayee nto ku chōōrsēt.

10

Malayikeet āk kitaabuut nyēē mining'

¹ Nto mii yoo, akas malayikeet ake nyēbo kāāmuukēywēēk kuchōōnēē barak. Kiilaakaat :malayikaanaa boolteet ankiki-ibaawuut :cheebkalaasyeet mētinyii. Kikerkeey :tokochnyii asiista ānkiikwēnyē :kērēēnkōōk kuu ma. ² Kikinamee āwunyii kitaabuut nyēē mining' nyēē king'aanyaat. Kikiitaar :kereen-keenyyii nyēbo taay araarayta ankootaar :nyēbo kaataam kōōrēēt ³ ankoorum miisin kuu ng'ētunyo. Yu keeruum, kuchēyo :ilootik tisabu. ⁴ Kyāāmāchē āsiriisyē yooto kāchēy :ilootichoo tisabu, nteenee akas kuutiit kuchōōnēē barak nyēē kimwooyē kule, “Iriib kiyēē mwooyē :ilootichoo tisabu ameesir ng'aleechaata.”

⁵ Nto mii yoo, kōōtōrōōr āwunyii nyēbo taay :malayikaanaa kikiitaar araarayta ākoo kōōrēēt. ⁶ Kiiwaal keey ām kaaynee-taab Yēyiin nyoo ming'iisyē ākookoy, nyoo kiyēyē barak āk kiy ake tukul nyēē mii wōlooto, nyoo kiyēyē kōōrēēt āk tukuuk tukul choo mii āriinyii āk araarayta kuboonto keey āk kiy ake tukul nyēē mii āriinyii. Kimwooy :malayikaanaa kule, “Mēētākiikooyē keey! ⁷ Nteenee yoo kuutē :malayikeetaab tisab aryeembuunyii, kōōwoong'tooy :Yēyiin kiyēē kiiyeelaat nyoo kikiikuchōb kuu yoo kiiboorchinē *wōōrkooyikyii choo yēchinē inee yiisyēēt.”

⁸ Nto mii yoo, kung'āloolwoo subak :kuutiinaa kikyaaakas kuchōōnēē barak kumwooyē kule, “Iwē /bokēēkōōning' ki-taabuunaa yaataat nyoo mii āwutaab malayikaanaa keetaar araarayta āk kōōrēēt.” ⁹ Yooto āwē ānkāāsoom malayikaanaa kukōōno kitaabuunaa mining'. Kumwoowo kule, “Ong'nyi, nēmu ankii-am. Anyiny sinee ām kuutiing'uung' kuu kim-nyet nteenee mākung'woonchiing' :mooyēēt.” ¹⁰ Kyāānēmuneē kitaabuunaa āwutaab malayikaanaa ankaa-am. Kyaanyinyiit ām kuut kuu kimnyeteet, nto yu kaawaany kung'woonchoo :mooyēēt. ¹¹ Yooto /kēēmwoowo kule, “Tākumii :ng'aleek chēē

māchāktōōs tēēng'ālooltoochi Yēyiin imwoochinē biiko chēē chaang', bōrōryōōs, yēēmōōsyēk āk bāytooyik."

11

Wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēng' ām Yēērusālēm

¹ /Kikēēkōōno keet nyēē /kiirookiisyēē /ānkēēmwoowoo kule, "Wē, ānkirookē *Kōōtaab Yēyiin, *kāābkōrōs ānkiyyiit biiko choo sooyēē wōlooto. ² Nteenee, -mēērookē biiwuutaab kōyoo kuuyu bo :wōlooto biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Makootar-taaraat :bichoo ām ārook artam āk āyēēng' kiriinkoonoo tiliil. ³ +Māākoochi *wōōrkooyikyuu āyēēng' kāāmuukēywēēk kung'ālooltoowoo ām bēsyōōsyēk 1,260. Makoolaach :bichooto sirookaab mēēysēēt."

⁴ Kerkeey :wōōrkooyichoo āyēēnku keetiikaab *musēytuuniinēk āyēēng' ākoo tukuuk āyēēng' choo /kiitōōrē taariinek chēē iyyoonyēē taayeetaab Nyoo Wōō ām kōōrēēt kumukuul. ⁵ Yoo kasyeem :chii kule kubar bichu āyēēng', makung'ut :icheek maata kōōmukuus buunichookwaa. Wuu nyiitēnyi :wōlēē māchāktōōs /keebakakta chiito ake tukul nyoo māchē kubar bichoo. ⁶ Boonto :bichoo kāāmuukēywēēk kukerekta roobta yoo mii kung'ālooltoochinē Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēywēēk kuweech bēēko kuyēk koroti, kubar kōōrēēt ām mēēyinto ake tukul kuu wōloo māktooy :icheek nkit.

⁷ Yoo kaakoowaany nanyuun :wōōrkooyichoo kwoom lōkōōywēchoo, mākuchōōnēē :tyoony nkōriinoo māng'ētē ānkubooryēē wōōrkooyichoo kut kubakach. ⁸ Mākōōtulēēlēē :wōōrkooyichoo kēēloo murē kiriinkoonoo wōō nyoo /kikēēkwētoochinē Mokoryoontēēng'waa murtooywoontēēt. Kiikērkēēyēē :kiriinkoonoo Sōtōm nto ku Miisir. ⁹ Ām bēsyōōsyēk sōmōk āk kisiincheet, mākōōrōōtoot muuswēchoo :biiko kukwaanee yēēmōōsyēk, aroosyēk, āk bōrōryōōsyēk tukul āmēēbērē / mākēēchām / keemuy muuswēchooto. ¹⁰ Mākung'ērēkyi :biikaab kōōrēēt kumukuul meetaab bichoo āyēēng'. Makwaam saakweet ānkutuwēn keey, kuuyu kikiikutōōrchi :wōōrkooyichoo biikaab kōōrēēt mēēyinto nyēē wōō miisin.

¹¹ Nteenee yu kaakukeeyta :bēsyōōsyēchoo sōmōku āk kisiincheet, kukētyi :Yēyiin bichoo soboonto. Yooto kung'ēētyo :bichooto. Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa. ¹² Nto yityo, kukas :wōōrkooyichoo /kēēkuurunēē Kaab Yēyiin kule, "Okwaa wōli." Kuba :bichoo barak ām boolteet, kukāsē :buunikwaa. ¹³ Kichō yooto :kibring'ring'nyēēt nyēē kikōōrōm

miisin. Kimis *:kiriinkēēt kereeryaanteet akeenke ām taman ānkubēk :biiko kisyēērōōk tisabu. Kimuuyo :biiko chēē king'ēt ānkukoonyit Yēyiintēētaab kibkōōnkōy.

¹⁴ Mēēyinto :nyoto nyēbo āyēēng'. Lēēkit kuchō :nyēbo sōmōk.

Aryeembuutaab tisab

¹⁵ Yu kāākuyityo :yoo, kukuut :malayikeet nyēbo tisab aryeembuunyii / ānkēēkuurunēē barak kule, “Kaakunam :Yēyiintēēnyoo āk Kāārārōokiintēēt bāytooyiisyēētaab kōōrēēt ānkumākubāytooyiis ākookoy.”

¹⁶ Yoto, kukubuy kuut :booyichoo tibtemu āk ang'wan choo kēēbuurēē ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt ām taayeetaab Yēyiin. Kusilto Yēyiin ¹⁷ kumwooyē kule, “Yēyiintēētaab kāāmuukēy, nyoo mii, ānkimii, kēēbiruung' kōōnkōy kuuyu kēēbooru kāāmuukēywēēkuuk ānkēētoowu ibāytooyiisyē. ¹⁸ Kinyēēr :biikaab kōōrēēt, neennyi +mēēng'woonchi bichoo. Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kiitiilchinē ng'aleek biiko choo kiikubēk / ānkēētuwēn motwoorikuuk choo *wōōrkooyikuuk. +/Mākēētuwēn biikuuk choo iywēyiing' ānku minkēēch nto ku wōōyēch. /Kiimukuusē choo imukuusē kōōrēēt.”

¹⁹ Kiyataat :Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyēē kiimuuchē :Sāāntukuutaab Kirootyenyii kutook. Kiwēchē :iileet, kōōruumē :kōōrēēt ānkutulē, kōōring'riing'ē ānkuroong'u keey :kweyaanteet nyēē mā mining'.

12

Koorko ākoo tyoony nyēē yong'oos

¹ Kitook :kiy ām barak nyēbo kwōng'uut. Ki koorko nyēē / kikiiluumee asiista ānkimii :araawēt ng'wēnyuutaab kērēēnkōōkyii. /Kikiilookyi mēt nkwaatyeet nyēē /kikēētētyi kookeelik taman āk āyēēng'. ² Kikooyaat :koorkoonoto. Nto yu mākusich, kōōnchō kubo ng'woonintaab sichēēt.

³ Kitook subak :kiito ake nyēbo kwōng'uut ām barak. Ki chēēsoosum :kiyoo nyēē ki arraa ānkiboonto mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kikiilookyi mēt ake tukul kuutwēēt nyēbo bāytooyiisyēēt. ⁴ Kimastee :tyoonyoo saaruuryenyii komosta akeenke ām sōmōk nyēbo kookeelik ām barak kurārākyi kōōrēēt. Kiyyoonyēē :chēēsoosum taayeetaab koorkoonoo kimāchē kusich, si yoo sichē, kwaam leekweet bakeenke.

⁵ Kisich :koorkoonoo wēēro nyēē makubayta kōōrēēt kumukuul ām kirōktaab karneet. /Kikeesar lakwanaa ākoy yēē

bāytooyiisyēē :Yēyiin. ⁶ Mākumwēchi :koorkoonoo kōōr nyēē suurkwēēn wōlēē kiikuchōbchi :Yēyiin /ānkēēriib ām bēsyōōsyēk 1,260.

⁷ Nto mii yoo, kuchēy :booryēēt ām barak. Kibooryēē :Mukāyil āk malayikaanikyii chēēsoosum. Kuyēēt :nkinee chēēsoosum kuboonto key lukēēnyii, ⁸ nteenee / kikiibēl chēēsoosum. Yooto, / kēēwōōnunēē inee barak ⁹ / kēēwunuk kuchō ng'wēny. Inee :eereenaanaa kibo kēny nyoo / kēēkuurēē Kibrōkōsyootēēt ākoo Syeetaani nyoo kikēntooy biiko tukul ām kōōrēēt. Kunyoo, / kikēēwunukunēē tyoonyoo barak kuboonto key lukēēnyii tukul kuchō kōōrēēt.

¹⁰ Nto mii yoo, akas kuutiit kukuurunēē barak kule, “Kaakuyit nanyuun :soboontaab Kaab Yēyiin, bāytooyiisyēēnyii, kāāmuukēywēēkyii āk choo bo Kāārārōokiintēēt. / Kāākiituruur nyoo king'āloolēē mbo ng'eetaabiya bēēt āk kwēēmooy nyēē miyaat ām taayeetaab Yēyiin. ¹¹ Kiibēl :mbo ng'eetaabiya chiichoo ām kiisēēnikaab *Mēēnit āk manta nyēē kimwoowu :icheek ākoo subak kuuyu kikiikuchamta soboonwēkwaa kubo ng'aleechaata. ¹² Kunyoo, lēyyē, kung'erech :wōliin bo barak āk biiko choo minyē wōlooto! Tyaa sōō :mēēyinto nyēē mākunyōōr :kiy ake tukul nyēē tinyē soboon ām kōōrēēt āk araarayta, kuuyu kāākurēk :Kibrōkōsyootēēt. Nyēērunoot :inee miisin, kuuyu inkētē kule kāākung'ētyi :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.”

¹³ Yu kakas :chēēsoosum kule ākoo / kāākēēwunuk kuchō ng'wēny, kutoow kukeeyanaat koorkoonoo kisichē wēēroo. ¹⁴ Nteenee / kikiikoochi koorkoonoo kebebaak chēē wuu chēbo siirēēēt nyēē wōō kuteereertee ākoy wōlēē / kikēēsātyi ām wōlooto bo suurkwēēn. Kimāchāktōōs / bokēēriib koorkoonoto ām wōlooto kēnyisyēk sōmōk āk kisiincheet simānyōōr :eereenaanaa. ¹⁵ Yooto, koong'uung' :eereenaanaa bēēko ām kuutiinyii kuroot kuu āynēēt sukutwaar koorkoonoo. ¹⁶ Nteenee kiyaatakay :ng'wēnyuut ankoochiim bēēchoo kiing'uung'u :tyoonyoo. ¹⁷ Kinyēēr :chēēsoosum ānkuchōb key wokubooryootēē lōkōkaab koorkoonoo alak choo kiriibē mākuutēkaab Yēyiin ānkukoonyitē ng'aleekaab Yēēsu. ¹⁸ Nto mii yoo, kuwo :chēēsoosum yēbo sakaramteetaab araarayta.

13

Tyoong'iik āyēēng' chēē yōng'ōōsēch

12:5 Ng'oong'. 2:26-27 **12:6** Ng'oong'. 11:2 **12:7** Tān. 10:13 **12:9** Toowu. 3:1, 14-15; Luuka 10:18; Ng'oong'. 13:2; 16:13; 20:2 **12:10** Seka. 3:1; Ng'oong'. 11:15 **12:11** 1Yoowa. 2:14; 5:4; 1:7; Ng'oong'. 5:6 **12:14** Ng'oong'. 11:2 **12:17** Ng'oong'. 11:7; 13:7

¹ Yooto, akas tyoonyto ake kusyoorunēē keyy araarayta. Ki-boonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt kuuynoochoo /ānkikikēēsirchi mēt ake tukul kaayna nyēē intosuurtooy Yēyiin. ² Kikerkeey :bōōrtaab tyoonyi nyēbo mēliil ankikerkeey :mukuunkookyīi chēbo siiburukuut. Kikerkeey :kuutiit ake tukul nyoo bo ng'ētuny. Kirōōbchi :chēēsoosum tyoonyi kāāmuukēywēēk āk nkuruukaab bāytooyiisyēēt. ³ Kiboonto :tyoonyoo ng'waayeet nyēē ki wōō miisin ām mētīt akeenke nteenee kikiikusob :ng'waayaanaa. Kiilat :biikaab kōōrēēt tukul kubo ng'aleechaa ānkutoow kurub tyoonyoo. ⁴ Kikutunkyi :biiko chēēsoosum, kuuyu kirōōbchi tyoonyoo kāāmuukēywēēk ānkukutunkyi mbo subak tyoonyooto. Kiteeb kule, “Ng'oo :nyēē kiikērkēēyēē tyoonyi ānku ng'oo :nyēē imuuchē ku-booryēē?”

⁵ / Kikēēchāmchi tyoonyoo kung'āloolē nyēē ng'āsē keyy ānkōōntosuurtooy Yēyiin. / Kikiikoochi mbo kāāmuukēywēēk kuyēyiisyēē ām ārook artam āk āyēēng'. ⁶ Kiintosuurto :tyoonyoo Yēyiin āk wōloo minyē āk mbo biiko choo mii kibkōōnkōy ām ng'al chēē kimwooyē. ⁷ / Kikiikoochi tyoonyoo kāāmuukēywēēk kubooryēē biikaab Yēyiin ānkōōbēliis. / Kikiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw yēēmēēt ake tukul, kōōrēēt āk bōrōryēēt ake tukul. ⁸ Mākukutunkyi tyoonyoo :biiko tukul choo minyē kōōrēēt, choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaā kitaabuutaab soboonto kuchakee /kumanaakeeyey kōōrēēt. Kitaabuuni ku nyoo bo Mēēnkoo /kikēēbārē.

⁹ Nyoo yēbē yiit kukas ng'aleechu: ¹⁰ Biiko choo /kiikiitiilchi kule /kēēnāmē /ankeebeeta, +/makeenam /ankeebeeta. Nto choo /kiikiitiilchi keebaree chōōkiit, +/makeebaree chōōkiit. Yoo yēyāktōōs :ng'aleechu kumāchāktōōs kumuytoochinē :biikaab Yēyiin ānkōōkoosēē keyy inee.

¹¹ Nto mii yoo, akas tyoonyto ake kōōtuung'unēē kōōrēēt ng'wēny. Kiboonto :nyoo kuuynook āyēēng' chēē kerkeey chēbo mēēnkich ānkiing'āloolē kuu chēēsoosum. ¹² Kiyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt chēbo tyoonyoo /kikēērōōbchinē kāāmuukēywēēk. Kiyey biiko tukul ām kōōrēēt kukutunkyi tyoonyoo kibo taay nyoo kikiikusob :ng'waayeenyīi. ¹³ Kiyey :tyoonyi ng'al chēē -/mākyoomu kuu kule, kitōōrunēē maata barak kukāsē :biiko tukul. ¹⁴ Kilātunēē biiko yēyuutēchoo -/ mākyoomu āk kāāmuukēywēēchoo / kikiikoochinē kuyeyee taayeetaab tyoonyto nyoo kibo taay. Kimwoochi :tyoonyoo biikaab kōōrēēt tukul kuyey

13:2 Tān. 7:3; Ng'oong'. 11:7; 13:11-17; 16:10; 17:3, 7-13; 19:20 **13:2** 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 12:3 **13:6** Tān. 7:8, 11, 20, 25; 11:36; 2Tēēs. 2:4; Ng'oong'. 11:2 **13:8** Ng'oong'. 3:5; 5:6 **13:10** Cherem. 15:2; Ng'oong'. 14:12 **13:11** Mat. 7:15 **13:13** Ng'oong'. 16:14

āynātēēt nyēē /kiisōōtēē tyoonyoo kikiikusob :ng'waayeenyii nyoo /kikiikōōtēnē ām chōōkiit. ¹⁵ /Kikiikoochi tyoonyi bo āyēēng' kāāmuukēywēēk kōōbuusyī āynātoonoo /kikiikērkēyēē tyoonyoo kibo taay, sukung'eet kung'alaal :āynātoonooto sukōōsākyi biiko tukul choo kimākutunkyinē āynātoonoo /keebakach. ¹⁶ Kikērchi koong' subak :tyoonyoo biiko tukul /kiikoochi bēēruutook āwutaab taay nto tokoch nyēē mātiny ku nyēē mining', nyēē wōō, chēē bānoon nto ku mokorēēn, chēē motwoorik nto chēē bāwu keey. ¹⁷ /Kikeeyey kuu nyooto sukung'eet māmii :chii nyēē /kēēchāmchinē kwaal nto kwaalta kiy yoo māboonto bēēruutyoonoo. Kimāchāktōōs :bēēruutyoonoo ku kaayneetaab tyoonyoo nto ku kiyēē ibooru kāāyitēēnyii.

¹⁸ Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Chii ake tukul nyoo yēyiisyēē mētinyii, kōōyit ānkōōnkēt kiyēē ibooru :kāāyitēētaab tyoonyoo kuuyu kaayneetaab chii :kāāyitōonoo. Kāāyitōonoo ku 666.

14

Mēēnkit ākoo biikyii

¹ Nto bēē akaste, akas *Mēēnkit nyēē kēēyyoong'ēē leke-meetaab *Sāāyōōn kuboonto keey biiko 144,000 chēē kitinyē kaayneetaab Mēēnkoo āk nyēbo kwaan ām tokoochikwaa. ² Kyaakas kuutiit nyēē kichōōnēē barak nyēē kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iilootik. Kikerkeey nyēbo biich chēē kibutē bukantiin, ³ kutyēēnē tyēēnto nyēē lēēl ām taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk yoo mii :tukuu-choo ang'wanu choo sobchootiin āk booyichoo. Māmii :chii nyēē kiimuuchē kooneet keey tyēēni, nteenee bichoo 144,000 choo /kiikiiraraach ām kōōrēēt chēē kiineet keey. ⁴ Bichooto ku choo kisatee keey martaayeet kuuyu kiriib keey kumanam :sumto ānku icheek :chēē rubootē Mēēnkoo. /Kikēēwālāng'unēē bichoo wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt. Icheek :taabteet nyēbo taayta /kiiyokoochi Yēyiin nyoo boonto keey Mēēnkoo. ⁵ Kimāboonto :bichoo ng'wiinyan nto ku lēēlis.

Kiiboor :malayikaanik sōmōku bēsyēētaab ng'woonin

⁶ Kyaakas malayikeet ake kutēērēertooy ām barak kuyibē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo kibchuulyo. Kimāchē wokwoomchi kōōr ake tukul, yēēm ake tukul āk bōrōryōōsyēk tukul. ⁷ Kikuurchinē barak kule, “Lēyyē, oywey Yēyiin ānkōōsiltē wōōyinnyii kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē mākōōtiilchi biiko ng'aleek. Ōkutunkyi nyoo kiyēyē wōliin bo barak, kōōrēēt, araarayta āk bēy alak tukul.”

⁸ Kookeer :malayikeet nyēbo āyēēng'. Kikuuru :nyoo kule, “Kaakuburyet, kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō nyoo kitoorta biiko ām kōōrōōsyēk tukul ām muchasnyii kubōōkiit ānkuyēyē ng'al chēbo rōkōs.”

⁹ Kookeer :malayikeetaab sōmōk kukuurchinē barak kule, “Chiito nyoo kākutunyki tyoonyoo nto āynātoonoo kerkey tyoonyoo, nto / kēēsirchi tokochnyii nto ku āwunyii bēēruutyēētaab tyoonyoo, ¹⁰ mākuuuyēē :chiichoo ng'woonintaab Yēyiin kuyem. Kōrōōm :ng'wooninoo miisin. +/ Mākēētōōrchi chiichoo maat nyēē ng'āsyānē, kukāsē :malayikaanik chēē churtootiin āk *Mēēnkīt.

¹¹ Mākukuululuuytōōs :yyētiit ākookoy ām wōloo / kiing'woonchinēē icheek. Mākoy kōōmuung'iis mbo kisich :biiko choo kikutuninyinē tyoonyoo nto āynātoonoo kerkey tyoonyoo ānkuboonto bēēruutyēētaab kaayneetaab tyoonyoo.”

¹² Māchāktōōs nanyuun kumuytooy :biikaab Yēyiin choo riibē mākuutēkyii ānkōōbuur kōōkoosēē keey Yēesu.

¹³ Nto mii yoo, akas kuut nyēē kikuur ām barak kule, “Sir ng'aleechu: Kuchakee ra, ibēruurootiin :biiko choo ikooytooy soboonwēkwaa kubo Mokoryoontēēt. Eē, mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākōōmuung'iis ām yiisyēēng'waa +/ānkumākēētuwēn ām kiyēē kiikuyey.”

Kēsiisyēēt ām kōōrēēt

¹⁴ Kyaakaste, nto ābērē ālē, kimii taayeenyuu :chii nyēē kikiibuurēē boolta nyēē lēēl. Kikiilaach :chiichoo kuutwēētaab bāytooyiisyēēt nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ankikinam nkesuut nyēē ng'atiib. ¹⁵ Yooto, kuchuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ānkukuurchi chiichoo kiibuurēē booltaanaa kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung', kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē /kēēkēsiisyēē ankookuyem kōōrēēt /keekes.”

¹⁶ Yooto nanyuun kutoow :chiichoo kimii boolteet kukes kōōrēēt.

¹⁷ Kichuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy āk nkesuunyii nyēē ng'atiib. ¹⁸ Kichuwunee :malayikeet ake *kāābkōōrōs :nyēē kiyyoonkyinē komosta nyēē kirubtooy keey āk maata ānkukuurchi malayikeet nyoo kibo taay kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung'. Iruruuch *musābiibuunēk ām kōōrēēt, kuuyu kōōkururyo.” ¹⁹ Kikes :malayikaanaa nanyuun kōōrēēt, nto kāākuyityo, kutōōrchi musābiibuunēchoo yēē /kiitoortoorēē /kiing'woonchi miisin. ²⁰ /Kikiitartaar musābiibuunēchoo ām kiriinkoonooto saang'.

14:8 Isa. 14:12-15; 21:9; Cherem. 50:1-2; Ng'oong'. 18:2; 17:2 **14:9** Ng'oong'.

13:14-15 **14:10** Cherem. 25:15; Ng'oong'. 15:7; 16:1, 19 **14:11** Ng'oong'. 19:3

14:12 Yoowa. 14:15; Ibu. 6:12; 10:36; Ng'oong'. 13:10 **14:13** 1Tēēs. 4:15-18;

Ng'oong'. 19:9; 20:6 **14:14** Ng'oong'. 1:7, 13 **14:19** Isa. 63:1-6; Ng'oong'.

19:15

Kiilala :korotiik ām kōōrēēt. Kirootee kōōrēēt ām kōōyinto nyēbo kiilomiitaanik bokolwookik sōmōk ānkiimuuchē kooluum faraasiit nyēē keeweer.

15

Malayikaanik tisab āk mēēyinwēk tisab chēbo lētuut

¹ Kyāākāsyi tukuuk alak chēbo kwōng'ut barak. Kyaakas malayikaanik tisab chēē kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab chēbo lētuut.

² Kyaakas kiy nyēē wuu araarayta nyēē ki tankilil kuu kiiyēēt kuliblibēnē kuu maata. Kyaakas subak bichoo kiibēlē tyoonyoo āk āynātoonoo kerkeey tyoonyoo ākoo kāāyitēēt nyoo kiibooru kaayneenyii. Kikiiyyoong'iis yoo bo araarayaa komos, kukanam bukantiinek chēē kēēkoochinē :Yēyiin.

³ Kityēēnē :bichoo kōōkoostoo *Mēēnkit kuu wōloo kityēēntoo * :Muusa tyēēntaab kāābēliisyēēt. Kityēēnē kule, "Lēyyē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo, nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōōyēch ānkubo kwōng'ut :tukuuk chēē iyēyē.

Bāytooyiintēēntaab biiko tukul,

chuulootiin :tukuuchoto ānkubo man.

⁴ Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē -mēēywēyiing' āmēētōrōōrē kaayneeng'uung'?

Inyiing' :nkit nyēē itiliil.

Makukwa :kōōrōōsyēk tukul bokukutung'uung',

kuuyu kōōkutook kule churtootiin :yēyuuṭēkuuk."

⁵ Yu kāākuyityo :yoo, akas kuyootāktōōs :Kitōōkiit ām Kōōntaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ⁶ ankuchuw :malayikaanichaa tisabu choo kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab. Kikiilaach :malayikaanichaa sirook chēē leelach kut kōōlēkēchēēchtōōs / ānkikēēmurēē tēkēētikwaa ānōōkaab *ta-aabuut.

⁷ Kiikoochinoot :akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan malayikaanichaa tisab kibuumbōōk tisab choo / kikeeyeyee ta-aabuut. Kinyiyootiin kibuumbōōchoo :ng'woonintaab Yēyiin ⁸ ankikiker Kōōntaab Yēyiin :chēēbkēēruut nyēē kichōōnēē lēbkēēyēēntaab Yēyiin āk kāāmuukēyweēkyii. Kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kōōwut Kōōyoto ākoy kung'ētito :mēēyinwēchoo tisabu choo kiyibu :malayikaanichaa tisabu.

16

Kibuumbōōk tisab chēbo ng'woonintaab Yēyiin

¹ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurunēē Kōōtaab Yēyiin kumwoochinē malayikaanichaa tisab kule, “Bōōwāsyi kōōrēēt ng'woonintaab Yēyiin nyoo mii kibuumbōōchoo tisab.”

² Kuwo :malayikeet nyēbo taayta ānkuwāsyi kōōrēēt tukuuk chēē kimii kibuumbēenyii. Yoto, kunam biiko :ng'woowōōk chēē yōng'ōōsēch ānku ng'woonēch. Bichotoo ku choo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyi āynātoonoo kerkey tyoonyoo.

³ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo āyēēng' tukuuk chēbo kibuumbēenyii araarayta. Yoto kuweek :bēēko kukerkeyiit korotiikaab muusyoo. Kime :tyoony ake tukul nyēē kimii araarayta.

⁴ Kuwāsyi :malayikeetaab sōmōk tukuukaab kibuumbēenyii āynōōsyēk āk koong'iikaab bēēko. Kiweek :bēēchoo tukul kuyēk koroti. ⁵ Nto mii yoo, akas kumwooyē :malayikeet ake nyēē kiiyyoonkyinē komosta nyēbo bēēko kule, “Wōōy, wēē, Yēyiin, imiitē :inyiing' ra nyoo kiimiitē kung'eetee kēnyiiis āk kēnyiiis. Keeyey manta ām kiyēē 'keetil. ⁶ Kuuyu kiikuwasta :bichoo korotiikaab biikuuk āk *wōōrkooyikuuk, misyinē kuyye ng'woonini.” ⁷ Kyaakas subak kuutiit ake nyēē kikuurunēē *kāābkōrōs kule, “Wōōy, wēē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy ake tukul, bo man ānku chuulaat kiyēē 'itiilē.”

⁸ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo ang'wan tukuuk chēbo kibuumbēenyii asiista. Yoto / kēēchāmchi asiista kōōmēlmēēl biiko. ⁹ Ānkoo / kikiimēlmēēl bichoo, kitay :icheek kureeny keey ānkōōtōrōōr Yēyiin. Nteenee kitas taay kuchub Yēyiin nyoo kitōōrchinē icheek tāng'āng'utēchoo.

¹⁰ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo muut tukuukaab kibuumbēenyii wōloo bāytooyiisyēē :tyoonyoo. Kitub :mēēnānēēt yēēmēenyii, kōōkitiit :biiko keelek nyēē kāng'woonchi ¹¹ ānkuchub Yēyiintēētaab kibkōōnkōy kubo ng'wooninto āk ng'woowōōk chēē kiboonto. Nteenee kitay :icheek kureeny keey.

¹² Kuwāsyi :malayikeet nyēbo lo tukuuk chēbo kibuumbēenyii āynēētaab Fraati. Kitēēny :āynoonoo kut kunyōōr :bāytooyikaab koong'asiis kēēlto nyēē sukwoowunēē.

¹³ Kyaakas tāmirmirook alak sōmōk chēē miyootēch, chēē kikerkey mōōrōrōōchook. Kichōōnēē :tāmirmiryēēt ake kuutiitaab chēēsoosum, kuchōōnēē :ake kuutiitaab tyoonyoo ānkuchōōnēē :ake kuutiitaab wōōrkooyoontēētaab

ng'wiiynan.* ¹⁴ Tāmirmirook :choo chēē miyootēch chēē yēyē ng'al chēē -/ mākyoomu. Bokōōwuruurootē :tāmirmiroochoo bāytooyikaab kōōrēēt tukul kumukuul kōōruruuch biiko kuyey booryēēt ām bēsyoonoo wōō nyoo bo Yēyiintēētaab kāāmuukēy.

¹⁵ (Kimwooyē Yēesu kule, “Ōyēbchi yiit, +māāmuung'u kuu chii chōōriin! Ibēruuroot :chii nyoo chōbtooy keey sirookyii simāwēēsyētoot kibchuraat ānkunyōōr muyātēēt.”)

¹⁶ Kiituuyēēchi :tāmirmiroochoo miyootēch bāytooyikaab kōōrēēt āk lukōōsyēkwaa yēē / kēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Armaketoon.

¹⁷ Kuwasta :malayikeet nyēbo tisab tukuukaab kibuumbenyii kusērētyi wōlto ake tukul. / Kikēēkuurunēē yēē / kēēbāytooyiisyēē ām Kōōtaab Yēyiin kule, “Kāākuyityiin!”

¹⁸ Kiiwech :iileet, kutul ānkōōring'riing' :kōōrēēt nyēē kōrōōm miisin. Mānāātook kibring'ring'nyēēt nyēē tēē nyooto kung'eetee / kakeeyey kōōrēēt! ¹⁹ Kiitēēsunēē keey :kiriinkoonoo wōō bo Bābulōōn sōmōk ānkuburyēēt :kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. Kiing'woonchinēē :Yēyiin kiriinkoonoo nyēērūnēēnyii nyoo kikiinyiit kikōōmbēēt.

²⁰ Kiling'ta :kōōrōōsyēk tukul choo kiikwēēn :bēēko ām araarayta ānkubootyo :nkicheek lekemoosyek. ²¹ Kirārākyi biiko :kweyaanteet nyēē kiyitē kiilōōnik sosom. Kichub :biiko Yēyiin kubo mēēyini bo kweyaa kuuyu ki mēēyin :nyoo nyēē -/mākyoomu.

17

Koorko nyēē ki choonchooyēn

¹ Kichō :malayikeet ake ām choo kiboonto kibuumbōōk tisab ānkumwoowoo kule, “Chōō ābooruung' ng'wooninto nyēē mākunyōōr :koorkoonoo choonchooyēn nyoo lēēkitēē :lōōswēk chēē chaang'.” ² Kirwootoot keey :bāytooyikaab kōōrēēt āk koorkoonooto ānkōōbōōkiit :ng'ōōkisnyii biiko ām kōōrēēt.”

³ Nto mii yoo, kukalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy kōōr nyēē suurkwēēn. Kyaakas ām wōlooto koorko nyēē kēēbuurēē bataytaab tyoony nyēē arraa. Kikinyiy bōōrtaab tyoonyoo :kooynōōk chēē mōrē Yēyiin. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman.

* **16:13** /Kēēkuurē tyoonyto nyoo bo āyēēng' kule wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan. **16:14** Chuy. 8:6; Ng'oong'. 12:9 **16:14** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 13:13-14; 14:11-21; 19:20 **16:15** Mat. 24:43 **16:18** Ng'oong'. 4:5; 6:12-13 **16:19** Ng'oong'. 18:2; 14:10 **16:21** Ng'oong'. 16:1 **16:21** Ng'oong'. 11:19; 16:9 **17:1** Cherem. 51:13 **17:2** Cherem. 51:7; Ng'oong'. 14:8; 18:3 **17:3** Ng'oong'. 1:10; 13:1-2

4 Kikiilaach :koorkoonoo sirook chēē siimootyoonēch āk chēē ārroonēch. Kiilēkēchēēchtōōs :siroochoo ām *ta-aabuunek āk rwoontōok chēē kāroorānēch ākoo sanayeek chēē ālē beesaanik chēē chaang'. Kikinam :koorkoonooto kikōōmbēētaab ta-aabuut nyēē kinyiy :tukuuk chēē miyootēch chēbo rōkōstaab choonchooyēnātēēnyii. ⁵ / Kikēēsirchi tokochnyii kaayna nyēē /kikiyeelee ng'al kule: 'Bābulōōn nyoo wōō, kaametiitaab koor chēē choonchooyēn āk rōkōstaab kōōrēēt.' ⁶ Kibōōkitoot :koorkoonoo korotiikaab biikaab Yēyiin choo kyoomu lōkōōy kurubta keey āk Yēesu. Kyaalat miisin yu kaakas koorkoonoo.

7 Kimwooy :malayikaanaa kule, "So, nto yu 'ilātē? +Māābooruung' anii kiyēē iyeelaat nyēē rubtooy keey āk koorkoonoo āk tyoonyoo boonto mētēwook tisab āk kuuynook taman nyoo kēēbuurēē :inee. ⁸ Kisoboot :tyoonyoo kēēkāsē āmēētākumii ra. Nteenee makuchuwunee nkōriit nyēē māng'ētē / ānkubokiimukuus kutukul. Makoolat :biikaab kōōrēēt choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchakee /kakeeyey kōōrēēt, yoo kakas tyoonyoo, kuuyu kisoboot taay, mēētākumii ānkumākuchō.

⁹ Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Mētēwoochoo tisab ku leke-moosyek tisab wōlēē tēbunēē :koorkoonooto. ¹⁰ Nto subak ibooru bāytooyik tisab. Kiikukeeyta :bāytooyik muutu, kumitē :akeenke kubāytooyiisyē, nto ake kumānāāchō. Nto yoo kāchō :nyooto, mākubāytooyiis bēsyōōsyēk chēē ng'ēri. ¹¹ Nto tyoonyoo kisoboot kēny āmēēkumiitē ra, ku bāytooyiintēētaab sisiit. Kerkeey :inee choo kibo taay tisab /ankumabokiikarbuus.

¹² Kuuynoochoo 'kēēkāsē taman, ku bāytooyik taman chēē mānāānyōōr wōlēē bāytooyiisyēē, nteenee +/ mākiikoochi kāāmuukēywēēk kubāytooyiis āk tyoonyoo ām bārooyinto nyēē mining' buch. ¹³ Sōōchiintōōs :bāytooyik ānkumākuyēētyēēchi :icheek tyoonyooto kāāmuukēywēēk. ¹⁴ Mākubooriyēē :bāytooyichu *Mēēnkit, nteenee mākōōbēl icheek :Mēēnkit, kuuyu boonto :Mēēnkit kāāmuukēywēēk kubiir mokorēēnik alak tukul ānkubāwu bāytooyik alak tukul. Mākwoomchi :Mēēnkit booryēēt bichoo ikoosēē keey inee choo /kikeekwey ānkukuurootiin."

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoowo :malayikaanaa kule, "Lōōswēchoo 'kēēkāsē, choo kālēēkitēē :koorkoonoo choonchooyēn, ku kōōrōōsyēk, yēēmōōsyēk āk bōrōryōōsyēk. ¹⁶ Mākuwēch :tyoonyoo ākoo kuuynoochoo taman koorkoonoo choonchooyēn. Mākōōnēmūnēē inee kiy ake tukul kubuut

kung'ēt kibchuraat. Makwaam bōōrtaab koorkoonoo ānkōōmukuus ām maat.

¹⁷ Yēyē :bāytooyichoo kuu nyooto kuuyu kiikuchōbchi icheek :Yēyiin kuyey kiyēē mākyinē :inee. Kunyi, mākuchāmchiin :tukul kōōkoochi tyoonyoo bāytooyiisyēēng'waa ākoy kuyityiin :ng'aleekaab Yēyiin. ¹⁸ Koorkoonoo 'kēēkāsē ku *kiriinkēēt nyēē bāwu bāytooyikaab kōōrēēt tukul.”

18

*Kaakarbuuseetaab *kiriinkēētaab Bābulōōn*

¹ Yu kāākuyityo :choo, akas malayikeet ake kurēkunēē barak. Kiboonto kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin ānkityinē :lēbkeēyyēēt nyēē ikwēnyē kōōrēēt. ² Kikuurchi barak kule, “Kaakuburyet! Kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō! Kāākuyēk kaytaab tāmirmiryō ake tukul nyēē miyaat, wōlēē wooyētēē :tariiteet ake tukul nyēē mā *lubkoob āk tyoong'in chēē mā lubkoobēch. ³ Kiikōōbōōkiit kiriinkoonoo :muchastaab ng'al chēbo rōkōs ankutay Yēyiin. Kiikumarta :bāytooyikaab kōōrēēt āk kiriinkoonoo ānkumokornoonēē :cheemung'aariisyeek ng'al chēbo leles chēē / kēēyēyē ām wōōlooto.”

⁴ Nto mii yoo, akas /kēēkuuru ām barak kule, “Biikyuu, ōng'ēētyēē wōōlooto simōōlumchi rōkōstaab kiriinkoonoo ānkōōtuuyēē ng'woonin nyēē mākunyōōr :kiriinkoonoo.

⁵ Kiikōōtuul keey :rōkōstaab kiriinkoonoo kut kiikuyit barak, āmānāwuutyēē :Yēyiin miyootyēēt nyēē /kēēyēyē ām wōōlooto.

⁶ Kunalil :kiriinkoonoo kuu yoo kiinyāliilē :inee alak, /kēēyookyi inee kunyil āyēēng' ām kiyēē kiikuyey, /kēētāsyi kunyil āyēēng' ng'wooninto nyēē kiikoochi :inee chuut.

⁷ Kunyōōr :kiriinkoonoo nyalil āk lōōkik ām bārooyinto nyēē tēē nyēē kibo lelesta āk ng'aseetaab keey nyoo kiboonto. Kimwooyēē moo ām mēēnātēēt kule, ‘Āyēku koorko bāytooyiin āmāyēku musuk āmākoy kwaama :nyalil bēsyēēt ake.’

⁸ Nteenee mākuchōōnchi :mnyaat ām bēsyēēt akeenke nto chooto ku kēmēwuut āk nyalil. Makookarbuus :maata, kuuyu Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo itilchinē kiriinkoonoo ng'aleek kubo kāāmuukēy.

⁹ Yoo kakas :bāytooyikaab kōōrēēt choo kitāyē Yēyiin āk choo king'ērēkyinē lelesta ām kiriinkoonoo yyētiit āk maat ām kiriinkoonoo, mākuriiryō miisin. ¹⁰ Mākōōyyoonyēē :bichoo yēē lōō kukeenyokoorta icheek :ng'wooninto nyēē mii yooto. Makwaam mbuy kumwooyē kule,

17:16 Osee. 2:2-5   **17:17** Ng'oong'. 17:13   **18:2** Sefa. 2:14-15; Ng'oong'. 14:8; 16:19   **18:3** Ng'oong'. 17:2   **18:4** Cherem. 51:6, 9, 45; 2Kōōr. 6:17   **18:5** Eesra 9:6; Ng'oong'. 16:19   **18:6** Cherem. 50:15, 29   **18:8** Isa. 47:8-9   **18:8** Ng'oong'. 17:16

'Ng'woonin wē, ng'woonin!
 Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
 Wōōy, baabaay, wē, Bābulōōn,
 kiriinkoob kāāmuukēy!

Yyē, !kēēmukusēē asiista akeenke baateey?'

¹¹ Makuriiree :cheemung'aariisyeek kiriinkoonoo, kuuyu māmi :chii subak nyēē tākwoolchinē tukuukwaa ¹² bo *ta-aabuun, *feetaan, rwoontōōk chēē kāroorānēch āk sanayeek choo ālē beesaan chēē chaang', sirook chēē siimootyoonēch chēē kāroorānēch āk ankoosyek choo chābooyēch ānku ārroonēch, keetiik choo boong'u nyēē anyiny āk tukuuk tukul choo /kikeeyeyee keelteetaab bēēlyoontēēt āk choo /kikeeyeyee keetiik choo ālē beesaan chēē chaang', syaabaan, karnaak āk rwoontōōchoo ilēkēchēēchē choo / kēētēeksēē. ¹³ Tukuuk alak ku chēbo mutālāsiiniit, tukuuk choo /kiinyunkuruurēē nkwēēk, choo boong'u nyēē anyiny āk *maanemaane, *tifaayiik āk mwaayta, busyeeek āk nkoonuuk, tuuka āk kēēchiirēk, faraasiinek āk kōrōkōchōōnik ākoo mbo biiko.

¹⁴ Mākumwoochinē :cheemung'aariisyechaa kiriinkēēt kule, 'Kōōkubootyēēniing' tukuukaab leles choo kwēēmāchē miisin ankookuteereerteeniing' :bāyting'uung' tukul āk wōōyinning'uung' nyēē mākoy wēēnyōōru bēsyēēt ake.'

¹⁵ Mākōōyyoonyēē :cheemung'aariisyechaa yēē lōō ām kiriinkoonoo kikiikōōmokornoon icheek ānkumuuyo kubo nyaliltaab kiriinkoonoto. Mākwoomē mbuy kumēēysē ¹⁶ kule,

'Ng'woonin, wē, ng'woonin!
 Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

'Kiilaach sira nyēē nusaat, nyēē siimaatyaa ānku arraa,
 kiilēkēchēēchē ām *ta-aabuut, rwoontōōy āk sanayeek
 chēē ālē beesaan chēē chaang'!

¹⁷ /Kaakiiburyeet bāytinoo tukul nyoo kō mā mining'
 ām asiista akeenke baateey!'

Mākōōyyoonyēē wōlēē lōō kōōsiroorchi keey kiriinkoonoo :biiko choo yibē mwēēnkōōsyēk āk mbo biiko choo bēētēē ānkuyēyiisyē āk choo āliisyoote ām mwēēnkōōsyēchoo. ¹⁸ Yoo kakas yyētiit āk maata nyēē miiri kiriinkoonoto, mākumwooy kule, 'Yyē! Kaakwaaran :kiriing' nyēē kōbo kwōng'ut.' ¹⁹ Mākuwāsiyinē :bichoo tēertit mētēwookwaa kōōboor mēēysēēt kōōnchōōytōōs kule,

'Ng'woonin, wē, ng'woonin!
 Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

Kiimokornoon biiko tukul choo kiboonto mwēēnkōōsyēk ām
araarayta

ām bāyting'uung'!

So, keeburyetee asiista akeenke buch?'

²⁰ Ong'erech ōō, :malayikaanik ākoo biikaab Kiriistō!

Ong'erech *lēbkēēyik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin.

Kakooruusta :Yēyiin kiriinkoonoo

kurub kuu wōloo /kikēēyēytook."

²¹ Yu kāākuyityo :yoo, kunam :malayikeet nyēē kiboonto
kāāmuukēywēēk miisin rwaanteet nyēē tēē rwaanteetaab
ng'oosō ānkuwirchi ararayta ānkumwooy kule, "+/
Mākiiryookuung' areet akeenke wē, kiriinkooni wōō
bo Bābulōōn ām nkuruuk kuu rwaantaanaa, nyēē
mākoy / bokeekasing' bēsyēēt ake. ²² -Māwokutookunēē
bēsyēēt ake wōlēē imiitē :biiko chēē tyēēnē ānkubutē
bukantiinek āk chēē kuutē kurēēruunēk āk aryeembuunek.
Mākoy kutookunēēniing' subak :kiitoong'iintō ake tukul
nto ku :biich chēē ng'oosē. ²³ Mākoy kulay :taari
kulēbkēēchiing' bēsyēēt ake. Mākoy /bokyaam saakweetaab
kooyēēy ake tukul ām wōlēē imiitē. Kitookunootiin
:cheemung'aariisyekuuk ām kōōrēēt. Kiikutēwēchākiis :biiko
tukul kubo mosoonkoyeenikuuk. ²⁴ /Kikiitaatee āriing'uung'
korotiikaab *wōōrkooyik āk biikaab Kiriistō āk chēbo biiko
tukul choo /kikēēbākāchē ām kōōrēēt."

19

Saakweetaab kooyēēy nyēbo Mēēnkit

¹ Yu kakeeyta :yoo, akas bōlāt nyēbo biich chēē chaang'
kumwooyē kule,

"Aleluuya!*

Kāārārookiintēēt :Yēyiintēēnyoo,

itōrōōroot ānku cheechii :kāāmuukēywēēk.

² Bo man ānku chuulaat :kiyēē itiiilē.

Kiikōōtiilchi ng'aleek koorkoonoo ki choonchooyēn,

nyoo kinyēērēē kōōrēēt ām rōkōōnyii bo martaayeet.

/Kikiing'woonchi koorkoonoo,

kuuyu kibakach :inee choo kiyēchinē Yēyiin yiisyēēt.

³ Aleluuya!

Chiiltooy ākookoy :yyētiit ām kiriinkoonoo."

18:19 Ēsēk. 27:29-34

18:20 Cherem. 51:48

18:21 Cherem. 51:63-64

18:22 Isa. 24:8; Ēsēk. 26:13

18:23 Isa. 23:8; Cherem. 7:34

18:24 Isa.

26:21; Cherem. 51:49; Mat. 23:35; Ng'oong'. 16:6

* 19:1 Ibooru ām kuutiitaab

Iburaneek :ng'ālyoontooni kule 'Kusilākoy :Yēyiin'.

19:2 Ng'oong'. 16:6

19:3

Isa. 34:10; Ng'oong'. 14:11; 18:9, 18

⁴ Kikutunkyi :booyichoo tibtēmu āk ang'wan ākoo tuku-
uchoo sobchootiin ang'wan Yēyiin nyoo kimii kēēbuurēē
ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kumwooyē kule,
“Aameen, aleluuya.”†

⁵ Nto mii yoo, kuchōōnēē :kuut yēbo ng'echeraanaa nyēē
kimwooyē kule,

“Osiltē Yēyiintēenyoo,

:akweek tukul choo ōywēyē ānkōōyēchinē yiisyēenyii
ānkiimining' nto iwōō.”

⁶ Yooto akas bōlāt nyēē wuu nyēbo lukēētaab biiko. Kiiru-
umē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iiloot kumwooyē
kule,

“Aleluuya!

Bāytooyiisyē :Mokoryoontēēt Yēyiintēenyoo nyoo bāwu kiy
ake tukul.

⁷ Okany keetankas ankeeng'erech ankiikaaste

kuuyu kaakuyit :saakweetaab kooyēy nyēbo *Mēēnkit,
ānkāākuchōb keyy :murereenyii.

⁸ /Kākiilookyi mureraanaa sirook chēē kāroorānēch,
chēē leelach ānku tiliilēch.”

Ibooru :siroochoo leelach yēyuutēk chēē churtootiin chēbo
biikaab Kiriistō.

⁹ Yooto, kumwoowoo :malayikeet kule, “Sir ng'aleechu:
Ibēruurootiin :biich choo / kākēēkuur kuba saakwaanaa bo
Mēēnkit. Ng'aleekaab man :chu chēbo Yēyiin.”

¹⁰ Yu kāākuyityo :yoo, āryookyi keyy yēbo kērēēnkōōkyii
ākutunkyi. Nteenee kumwoowoo kule, “-Mēēkutung'woo! Ntēē
kēēyēchinē :tukwaay Yēyiin yiisyēēt āk mbo ng'eetaabkoomēt
choo kiikukiilchi lōkōōywēk kurubta keyy Yēēsu. Kutunkyi
Yēyiin nkit, kuuyu ng'āloolēē baateey *:wōōrkooyoontēēt
lōkōōywēk kurubta keyy Yēēsu.”

Chiito nyēē kakalab :faraasiit nyēē siirwoo

¹¹ Kyaakas kuyaataat wōliin bo kibkōōnkōy ānkumii
:faraasiit nyēē siirwoo nyēē kēsēnē chii. / Kēēkuurēē
chiichooto 'Manta / ānkiikoosēē keyy.' Yoo itilē ng'aleek
nto kuyēyē booryēēt, kuyēyē nyēbo churtaayeet. ¹² Kikerkeyy
:koonyekyii maat nyēē irikitiitē ānkimii :kuutwōōsyēkaab
bāytooyiisyēēt chēē chaang' mētinyii. Boonto kaayneet /
ānkikēēng'ōōtyi kaayna nyēē -mēēnkēt :chii nteenee :inee
nkit :nyēē inkētē. ¹³ Kiilaach :inee sira nyēē kooy nyēē /
kikiikiiluumta korotiik, nto kaayneenyii ku 'Ng'ālyoontēētaab
Yēyiin'. ¹⁴ Kirub chiichoo :lukēētaab booryēēt nyēbo

† 19:4 Kasee ng'aleechu āyēēng' yoo bo kāāboorunēētaab ng'aleek. 19:4
Ng'oong'. 4:4, 6; 5:7 19:7 Ng'oong'. 21:2 19:8 Ng'oong'. 6:11 19:9 Isa.
25:6; Mat. 22:2; Luuka 14:15-16 19:10 Ng'oong'. 22:8-9; 6:9 19:11 Mat. 3:16
19:12 Ng'oong'. 1:14-15 19:13 Isa. 63:1-6; Yoowa. 1:1

kibkōōnkōy. Kikiilaach :lukoonoo sirook chēē nuusyootiin, chēē leelach ānku tiliilēch ānkibēētēē :faraasiinek chēē siirwoonēch. ¹⁵ Kichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē ng'atiib nyēē mākyūyēisyēē sukōōsyēētēē biiko chēē -mēēywēyē Yēyiin. Mākōōng'woonchi bichoo ām kirōktaab bāytooyiisyēēt nyēbo karneet ānku mākutum keyy :korotiik kuu bēēkaab musābiibuunēk chēē / kakiitartaar, kōōbooru nyēērunātēētaab Yēyiintēētaab kāāmuukēy. ¹⁶ / Kikēēsirchi sireenyii āk kibēēsnyii kaaynaani: 'Bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku Mokoryoontēētaab mokorēēnik'.

¹⁷ Kyaakas malayikeet nyēē kēēyooonyēē yēbo asiista kukuurē tāriitēk chēē kitēērēērtōotē kule, "Ōruruuch keyy kubo Saakweetaab Yēyiin, ¹⁸ okwaa boo-am muuswēkaab bāytooyik, kāāyooong'ikaab lukōōsyēk āk biikaab nkuruuk āk faraasiinek kuboonto keyy biikwaa choo kēsēnē. Boo-am muuswēkaab chēē bāwu keyy āk chēē mātwoor, chēē wōōyēch āk chēē minkēēch."

¹⁹ Nto mii yoo, akas tyoonyoo bo rōkōs āk bāytooyikaab kōōrēēt kukēēruruuch keyy kuboonto keyy lukōōsyēkwaa bo booryēēt kumāchē kubooryēē chiichoo kālābē :faraasiinaa siirwoo āk lukēēnyii. ²⁰ Nteenee, / kikeenam tyoonyoo, kuboonto keyy wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan nyoo kiyēyē tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab tyoonyoo. Kiibērbēērēē :wōōrkooyoontoonoo ng'aleechuutēchu bo kwōng'uut bichoo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyinē āynātoonoo kerkeyy tyoonyoo. / Kikēēwunukyi tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē kusobchootiin. ²¹ / Kikeebar lukōōsyēkwaa ām chōōkiinoo kichuwunēē kuutiitaab chiichoo kikalābē :faraasiit. Yoto kwoomiis :tāriitēk tukul kut kulēēsoon.

20

Bāytooyiisyēēt nyēbo kēnyiiisyēk kisyeereet akeenke

¹ Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikeet kuchōōnēē barak kuboontoonu yootēywoontēēt nyēbo nkōriinoo māng'ētē ankikinam nyōrōōrēēt. ² Kirat :malayikaanaa chēēsoosum, eereenaanaa kibo kēny, Kibrōkōsyoontēēt āk Syeetaani. ³ Kitōōrchi :malayikaanaa Kibrōkōsyoontēēt nkōriinoo māng'ētē. Kikerta nkōriinooto kut kubēk :kēnyiiisyēk kisyeereet akeenke simēētākōōbērbēērē biiko. Nto yityo, / kiityaakta kuyēyiis ām bārooyin nyēē mā tyaa.

⁴ Nto mii yoo, akas ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt chēē kēēbuurēē :biiko / ānkiikoochinē kāāmuukēywēēk kootiil ng'aleek. Kyaakas subak tāmirmirookaab biiko choo / kikēēchwēntooy mētēwookwaa kuuyu kiinēmchi keey Yeēsu kwoomtootooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Bichooto :choo kimānāākutunki tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey tyoonyooto amēēbērē kikiikunyōōr bēēruutyēētaab tyoonyooto am tokoochikwaa nto ku āwunnyēkwaa. Kisobcho :bichoo subak ānkubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke. ⁵ Ng'eeteet :nyi nyēbo taayta am meet. (Mānāāng'ēētyēē meet :biiko chuut alake choo kiikubēk ākoy kukeeyta :kēnyiisyēchoo kisyereet akeenke.) ⁶ Ibēruurootiin ānku tiliilēch :choo mākunyōōr ng'eetaani bo taayta am meet. Mānyōōru icheek :meet nyoo bo āyēēng', nteenee mākuyēchinē Yēyiin āk Kiriistō yiisyēēt ānkumākubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke.

/Kikiibēl Kibrōkōsyoontēēt

⁷ Yoo kaakukeeyta :kēnyiisyēk kisyereet akeenke, +/ mākiityookunēē Kibrōkōsyoontēēt wōloo / kikēērātyinē. ⁸ Māwokulātunoot biiko am kōōrēēt kutēē yēē tēē nto chooto ku Kook āk Māākōk ānkōōruruchoot biikaab booryēēt chēē tēē ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta. ⁹ Kikwaanee :lukōōsyēk kōōrēēt tukul kumukuul ānkōōkwēnkwēn wōlēē minyē :biikaab Yēyiin am kiriinkoonoo chamaat. Nteenee kirārākunēē :maat barak ankumeel lukōōsyēchoo kule tōng'! ¹⁰ Nteenee / kikēētōōrchi Kibrōkōsyoontēēt nyoo kilātunootē bichoo tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē, wōloo / kikēētōōrchinē tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiinyan. Mākunyāliltōōs :bichoo am wōlooto ākookoy kwiimēn kuyyech.

Kāātiilēywoontēēt nyēbo lētuut

¹¹ Nto mii yoo, akas ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk chiito nyēē kēēbuurēē. Ki lēēl :ng'echeraanaa ānku wōō. Kyaakas am yooto kumwēyē :kōōrēēt āk barak amānāābokutook subak bēsyēēt ake. ¹² Kyaakas biich chēē kikiikubēk kunam wōlēē mii :chēē ki wōōyēch āk chēē minkēēch. Kimii :bichoo kēēyyoonyēē taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. /Kikeeng'aany kitaabuunek chēē chaang' āk mbo nyoo bo so-boonto. /Kikiirōōtoot yēyuutēkaab bichooto kikiikubēk kurub kuu yooto kisirootiin am kitaabuuneehaa. ¹³ Kikōōn :araarayta biiko chēē kikiikubēkyi araaray. Kukōōn :nkinee

Meet āk *Kāābkwoombiich biiko chēē kikiikuba wōlooto. / Kikiikum chii kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikuyey.
 14 Nto mii yoo, /keenam Meet āk Kāābkwoombiich /ānkēēwiirchi tōōliilēetaab maat. Tōōliilooni bo maat ku meetaab āyēēng'.
 15 Nto chiito nyoo /kimānāākēēsirchi kaayneenyii kitaabuu-naa bo soboonto, /kikēēwiirchi nyoo tōōliiloonoo bo maat.

21

Barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl

1 Nto mii yoo, akas barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl, kuuyu kikiikumis :barak āk kōōrēēt nyoo kibo taay ānkiikubot :araarayta. 2 Kyaakas *kiriinkēēt nyēē tiliil kurēkunēē barak, nto nyooto ku *kiriinkēetaab Yēērusālēm nyēē lēēl. Kirēku kuu mureryaa nyēē chōboot ankeelaach keey nyēē karaaran nyēē mii chokutuuyēē saanteenyii nyēē sukoomut. 3 Kyaakas / kēēkuurunēē yēbo ng'echeretaab bāytooyiisyēēt kule, “Ming'tooy keey ra :Yēyiin biiko ānkumākuboonto keey :inee bichooto. Mākuyēk :bichooto cheechii ānkumākōōbuurtooy keey :Yēyiin nkit bichooto.* 4 Mākumāsyi :Yēyiin bichoo lōōkyoo ake tukul. Mēētākubēku :biiko, nto kuriirtōōs nto kumēēysē, nto kukāsē ng'woonin, kuuyu kookukeeyta :soboonto nyoo kibo taay.”

5 Kimwooy :chiito nyoo kikiibuurēē ng'echeretaab bāytooyiisyēēt kule, “Āmiitē wāālēēliitē kiy ake tukul,” ānkumwooy subak kule, “Sir ng'aleechu, kuuyu bo man / ānkiikoosēē keey.”

6 Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoo kule, “Kāākuyityiin. Anii ku *Alfa āk Omeeka, ātoowu ānkāāwoong'tooy. Chiito nyoo āmē :melelta, +māākoochi bēēko chēbo buch chēē kulkulunēē koong'taab soboonto. 7 Mākunyōōr :chiito nyoo kēēbēliis tuku-uchoo tukul ānku +māāyēku :anii Yēyiintēenyii ānkuyēk :inee lakwanyuu. 8 Nto choo nyēbētōōs, choo -mēēkoosēēnoo keey, kibrōkōsiis, rumiik, choo mārtootē, bōōniik, choo kutunkyinē āynātōōs nto ku choo ng'wiiynānootē, /kēētōōrchinē bichoo tukul tōōliilēetaab maat nyēē ng'āsyānē. Meetaab āyēēng' :nyiiitēnyi.”

**Kiriinkēetaab Yēērusālēm nyēē lēēl*

9 Yu kāākuyityo :yoo, kuchō :malayikeet ake ām choo ki tisab choo kiboonto kibuumbōōk tisab chēē kinyiy :mēēyinwēk

20:13 Room. 2:6; Ng'oong'. 2:23 20:14 Ng'oong'. 2:11 20:15 Ng'oong'. 3:5 21:1 Isa. 65:17; 2Bēt. 3:13 21:2 Kala. 4:26; Ibu. 11:16; 12:22; Ng'oong'. 21:9–22:5; 3:12 * 21:3 Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu 'ānkuyēk Yēyiintēēng'waa'. 21:3 2Kōōr. 6:16 21:4 Ng'oong'. 7:17 21:5 Isa. 65:17; Ng'oong'. 5:7; 21:1 21:6 Seka. 14:8; Yoowa. 7:37; Ng'oong'. 1:8; 22:1; 7:17 21:7 Ēsēk. 11:20 21:8 Ng'oong'. 2:11; 20:10; 21:27

tisabu chēbo lētuut. Kimwoowoo kule, “Chōō ābooruung' murereetaab *Mēēnkit.” ¹⁰ Kikalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy lekemeet nyēē wōō anku kooy miisin. Kiiboorwoo kiriinkoonoo tiliil bo Yēerusālēēm kurēkunēē barak wōlēē mii :Yēyiin. ¹¹ Kiilēkēchēēchē :kiriinkoonoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin kuu rwoontōōk choo ilēkēchēēchtōōs choo alē beesaan chēē chaang'. ¹² Kiboonto :kiriinkoonoo tōōtēēt nyēē wōō anku kooy miisin nyēē kiboonto ōrootunwēēk taman āk āyēēng' ānkimiitē :malayikeet akeenke oreet ake tukul. / Kikēēsirchi oreet ake tukul kaayneet akeenke nyēbo aroosyekaab biikaab Isrāyēēl choo ki taman āk āyēēng'. ¹³ Kimii :ōrootunwēēk sōmōku komosta nyēbo koong'asiis, kumii :alake sōmōku komosta nyēbo tō, kumii subak :sōmōku komosta nyēbo cheeronko ānkimii :sōmōku komostaab tinkey. ¹⁴ / Kikēēsisiinēē tōōtoonoo rwoontōōk taman āk āyēēng' / ānkikēēsirchi rwoontōōchoo kaayna ake tukul nyēbo *lēbkēēyik taman āk āyēēng' choo kibo *Mēēnkit.

¹⁵ Kiboonto :malayikeet nyoo king'āloolwoo kirōktaab *ta-aabuut nyēē / kikiirookēē kiriinkoonoo, ōrootunwēēkyii āk tōōtōōsyēkyii. ¹⁶ Kyooyēēchiin :komoswookik tukul ang'wanu chēbo kiriinkoonoo. Ki kiilomiitaanik 2,220 ake tukul nto kuwo barak ku kiilomiitaanik 2,220. ¹⁷ Kii-āyēēch mbo tōōtēētaab kiriinkoonoo, nyēē kibuntooy miitaanik 65.† Kiyēyiisyēē :malayikeet kāārōokiisyēēt nyēē wuu nyēbo biiko. ¹⁸ / Kikeetechee tōōtoonoo rwaanteet nyēē / kēēkuurēē yasbiitiit nto *kiriinkēēt / keetechee nyoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē kiilēkēchēēchē kuu kiiyēēt. ¹⁹ / Kikiikaraanee rwoontōōk chēē / kikiikēēsisiinēē tōōtēētaab kiriinkoonoo rwoontōōk chēē tēerchiintōōs ānkwoolē beesaan chēē chaang'. / Kikiikaasee rwaanteet nyēbo taayta nyēē / kikēēsisiniisyēē yasbiitiit, / kiikaasee nyēbo āyēēng' nyēē / kēēkuurēē yākuut nyēē buusyēē / ankiikaasee nyēbo sōmōk nyēē / kēēkuurēē kālketōōn. / Kikiikaasee nyēbo ang'wan rwaanteet nyēē / kēēkuurēē sumāriiti ²⁰ nto nyēbo muut ku sārtoōniik, nyēbo lo ku ākiik, nyēbo tisab ku kiriisōliit, nyēbo sisiit ku sabarachaati, nyēbo sokool ku yākuut nyēē toolēēlyoo, nyēbo taman ku kirisoobraas, nyēbo taman āk akeenke ku yāsiintēēt nto nyēbo taman āk āyēēng' ku āmētiistō. ²¹ / Kikeeyeyee ōrootunwēēchoo ake tukul choo ki taman āk āyēēng' sanayaanteet akeenke

21:9 Ng'oong'. 15:1; 19:7; 21:2; 22:17   **21:10** Ēsēk. 40:2; Ng'oong'. 1:10   **21:11** Isa. 60:1-3, 19; Ēsēk. 43:2   **21:12** Chuy. 28:21; Ēsēk. 48:30-35; Ng'oong'. 7:5-8
21:14 Ibu. 11:10   **21:15** Ēsēk. 40:3; Ng'oong'. 11:1   **21:16** Ēsēk. 48:16-17
† **21:17** Mwooyē :yuutēyu ām kāāyiitiisyēēt ake kule 'kyuubiitiinēk' bokol akeenke āk artam āk ang'wan (12 kunyil 12), nyēē ibooru kule yēmē biikaab Kiriistō.

nyēē wōō. /Kikeetechee kēēltaab kiriinkoonoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē toolē biich kuu kiyyēēt.

²² Manaakas Kōōtaab Yēyiin ām kiriinkoonoo, kuuyu minyē wōloto :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo bo kāamuukēy āk *Mēēnkit. ²³ Māmāchē :kiriinkoonoo kōōluuchi :asiista nto ku araawēet, kuuyu ikwēnyē :lēbkēēyyēētaab Yēyiin anku taariinyii :Mēēnkit. ²⁴ Mākubēēsyyētēē :biiko lēbkēēyyoonoo ānkumākukoonoyit :bāytooyik wōloto. ²⁵ -/ Mākēēkērē ōrootunwēēkaab kiriinkoonoo ākookoy kuuyu mākoy kutook :kwēēmowuut. ²⁶ Mākuyibchi :bōrōryōōsyēk tukul kiriinkoonooto koonoyit. ²⁷ -Mēēwutē kiriinkoonoo :kiy nyēē mā tiliil, kibrōkōsyoo nto ku chii nyēē ng'wiin. Nteenee biiko baateey chēē iwutē ku choo /kikēēsirchi kooyndōkwaa kitaabuutaab soboonto nyoo bo *Mēēnkit.

22

Āynēētaab soboonto

¹ Nto mii yoo, kōōboorwoo :malayikeet āynēētaab soboonto nyēē kiilēkēchēchē kuu kiyyēēt. Kikulukulunēē :bēēchoo yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin āk *Mēēnkit, ² ānkirōōtēē kwēēnutaab kēēlto nyēē baraay ām kiriinkoonoo. Kikibiityēē komoswookik tukwaay chēbo āynoonoo :keetiikaab soboonto chēē yēyē lokoyeek araawa ake tukul anku saakit mbo :sokēēkyii. ³ Mākoy / kēēchubiiis ām wōloto. Mākubāytooyiisyoowunēē :Yēyiin āk Mēēnkit kiriinkoonoo ānkumākuyēchinēē wōloto :biikyii yiisyēēt. ⁴ Makukas :bichoo wōlēē wuu :Yēyiin / ānkēēsirchi kaayneenyii tokoochikwaa. ⁵ Māmii :kwēēmowuut wōloto āmākoy /keemach taariin nto ku lēbkēēyyoob asiis kuuyu Mokoryoontēēt Yēyiin nkityō :nyēē lēbkēēyyēēng'waa ānku mākubāytooyiis :bichoo ākookoy.

Ng'aleek chēē /kiitēryēēchēē

⁶ Kimwoowoo :malayikeet kule, “Bo man :ng'aleechu / ānkiikoosēē keey. Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mwoochinē *wōōrkooyikyii ng'aleek chēē mwooyē :nyēē kiyyookwoo anii chāāboorchi biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām lēēkitō. ⁷ Mwooyē :Yēēsu kule, ‘Oyeb yit! Āmiitē āchōōnii ām lēēkitō. Ibēruurootiin :biiko choo koomānē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni.’ ”

⁸ Anii Yoowaana :nyoo kyāākāsēē ng'aleechu yiitiikyuu āk koonyekyuu. Yooto kawaakas ng'aleechaa, āryookyi keey

21:21 Isa. 54:11-12; Ēsēk. 28:13   **21:23** Isa. 24:23; 60:19-20; Ng'oong'. 22:5

21:26 Isa. 60:3, 11   **21:27** Isa. 35:8; 52:1; Ēsēk. 44:9; 1Kōōr. 6:9-10; 2Bēt. 3:13; Ng'oong'. 3:5; 21:8; 22:15   **22:2** Ēsēk. 47:1-12   **22:3** Ng'oong'. 1:6   **22:4** Mat. 5:8; 1Yoowa. 3:2; Ng'oong'. 14:1   **22:5** Isa. 54:1-17   **22:5** Tān. 7:18, 27; Ng'oong'. 21:23; 1:6   **22:6** 1Kōōr. 14:1; Ng'oong'. 1:1, 3; 10:7; 19:9; 21:5   **22:7** Ng'oong'. 3:11; 1:3

yēbo kērēēnkōōkaab malayikeet nyoo kiiboorwoo ng'aleechaa ākutunki. ⁹ Nteenee, kimwoowoo :malayikaanaa kule, “-Mēēkutung'woo! Ntēē āyēchinē Yēyiin yiisyēēt kuu inyiing' āk kuu wōloo yēytooy mbo :ng'eetaabkoomēt, wōrkooyik āk biiko tukul choo koomānē ng'aleekaab kitaabuuni. Ikutunki Yēyiin nkit!”

¹⁰ Nto mii yoo, kumwoowoo kule, “-Meewuny ng'aleekaab wōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni, kuuyu kaakuriik :bēsyoōsyēk chēē mākuuyityiin :ng'aleechuutēchu. ¹¹ Chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch, kutas taay kuyēyē kuu nyooto, nto nyoo yēyē rōkōs, kutas taay kuyēyē kuu nyooto. Nto chiito nyoo yēyē ng'al chēē churtootiin, kutas taay kuu nyooto, nto nyoo tiliil, kutas taay kutililiit.

¹² Mwooyē :Yēēsu subak kule, ‘+Māāchōō areet akeenke! +Māākwēchi chii ake tukul kiy kurubta keey kiyēē kiikuyey. ¹³ Anii ku Alfa āk Omeeka, anii :taayta āk lētuut, ātoowu ānkāwoong'tooy.’

¹⁴ Ibēruurootiin :biiko choo kēēwuun keey kutililiitu kuuyu mākunyooldchi kōōwut kiriinkoonoo ankwaam lokoyaantee-taab kēētitaab soboonto. ¹⁵ Kiikung'etee saang' kēny :ki-brōkōsiis, chēēbsookēyiis, choo mārtootē, rumiik, choo kutunkinē āynātōōs āk tukul choo kicham ng'wiinyaneet.”

¹⁶ Mwooyē :Yēēsu kule, “Kāāyooku :anii malayikeenyuu chokōōbooruung' inyiing' ng'aleechu imwoochi kanisoosyek tukul. Ātorunēē tiikiityoontēetaab *Tāwuti ānkāchōōnēē kōōnyii ānkāyēku toboyaanteet nyēē lebkeey miisin.”

¹⁷ Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk mureraanaa kule, “Chōō!” Kumwooy :chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleechu kule, “Chōō!” Nyoo āmē melelta, kuchō. Nto yoo mächē :chii bēēkaab soboonto /kiikoochinē buch.

¹⁸ Ākiimchinē :anii chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleekaab wōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni kule, “Yoo kātāsyi :chii ng'ālyoo, mākutāsyi :Yēyiin inee ng'woonin ake tukul nyēē twekaat ām kitaabuuni. ¹⁹ Nto chiito nyoo kēēnēmto ng'ālyoo ake tukul ām kitaabuuni, makukerehta :Yēyiin chiichoo kumānyōōr tukuuk chēē kōōnu :kēētitaab soboonto āk kiyēē mākunyoōr ām kiriinkoonoo tiliil, choo iboorunootiin ām kitaabuuni.”

22:9 Ng'oong'. 19:10   **22:10** Tān. 12:4   **22:11** Tān. 12:10   **22:12** Mat. 16:27; Ng'oong'. 2:23; 6:10; 16:6; 19:2; 20:12-13   **22:13** Ng'oong'. 1:8   **22:14** Ng'oong'. 7:14; 2:7   **22:15** Ēfēēs. 5:5; Filib. 3:2; Ng'oong'. 21:27   **22:16** Room. 11:16-18; 15:12; Ng'oong'. 5:5; 2:28   **22:17** Ng'oong'. 21:9, 6   **22:18** Kiruu. 29:19-21   **22:19** Kiruu. 4:2; 12:32; Kāālēw. 30:6   **22:19** Ng'oong'. 2:7

²⁰ Mwooyē :chiichi kimwooyē ng'aleechu tukul kule, “Ēē, +māāchōō areet akeenke.” Kuwuuyiit nyooto. Ichōō ōō, Mokoryoontēēt Yēēsu.

²¹ Lēyyē, kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu.